

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพันธ์ ภาค ๒

๒. อัปมาทวรรค เล่ม ๔

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

ภาค ๒

๒.อัปปมาทวรรค เล่ม ๔

พิมพ์ถวายเป็น “อจาริชบข่า”

แต่ พระภักทันทดธัฒมานันนทมหาเถระ อัศรมทาบัณทิต

เนื่องในงานปลงสรีรสังขาร

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาศ ๒
๒.อัปมาทวรรค เล่ม ๔

ISBN : 978-616-478-718-6

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงศ อุตตมปญโญ วัดจากแดง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

แปลและสัมพันธ : พระมหาธิติพงศ อุตตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงศ อุตตมปญโญ

ทำตัวหนา : พระมหาสังคีต สงคีตวโร
คุณพรณี รุ่งเรืองมณีรัตน์

ตรวจทาน : พระมหาจรุณ จารุวณฺโณ พระมหาพิริยธ ฐิริภาโณ
พระมหาสังคีต สงคีตวโร พระมหาธันว สนต์จิตโต
พระมหาพัชรพล ปิยสีโล ส่ามเณรนธวัช เถาว์ทุมมา
คุณวิไล สีสรร์พ์ คุณปญณณา ศุภชวัลพร

ภาพปกและภาพลายเส้น : คุณมงคล ศรีเดชะ (ฟุตบอลเกลดอร์)

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหม่นไวย

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๒,๕๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

สถานที่พิมพ์ : ำงหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสำสันไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนกำนันมนัน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๗
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มีอ็ย 08-1566-2540

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญา
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญา
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทจกถา” หรือ “ธรรมบทอรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและคำโคลงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคะอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และใส่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกลัมพันธ์ ก็มีลัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา(ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรือตัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูกต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของ

(ข)

สายกัจฉายนไวยากรณั หรือคัมภีร์มูลกัจฉายนั และนำมาจากแหล่งอื่นง เช่น ฅมมปทฎุจกถาคาธาโยชนา ฅมมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ฅาตวัตถลังคหะเป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะสำหรับผู้ศีกษาภาษาบาลีทุกกกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ทีเริ่มเรียนแปลเบื้องต้น โดยได้ตัดตคแต่งประโยคและแปลยกคัพทให้ กลุ่มกลางทีเริ่มฝีกสั่มพันธัและแปลโดยอรรถ และท่านทีได้เรียนมาบ้างแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อสงสัยในประเด็นต่างง เช่น การแยกฅาตุดัจจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห้ของคัพทกิตกั สมาส หรือตัทธิต

จึงหวังว่า หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสั่มพันธั” เล่มนี้ จะช่วยอำนวยการศีกษาภาษาบาลีได้บ้าง หากจะมีข้อขาดตคบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความต้อยปัญญาหรือขาดสติสั่มปัญญะในการจ้ดทำ ก็ขอภัยและขอความเมตตาจากท่านผู้รู้ท้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะบอกข้อผิดพลาด บกพร่องต่างง ทีมีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในการจ้ดพิมพ์ในครั้งต้อง ไป จะขอขพระคุณเป็นอย่งสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญทีเป็นธรรมทานในการจ้ดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านทีมีส่วนร่วมในการจ้ดทำหนังสือเล่มดังกล่าวนัจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ทีกระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี้ และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ท้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชน์ในชาตินั ประโยชน์ในชาตินหา และประโยชน์อย่งยิ่ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่เป็นสันติสุข บรมสุข ด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงคั อุตตมปญโธ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

คำอนุโมทนา

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับผู้ศึกษาภาษาบาลี เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจทั้งหลักการโยค การเติมบทที่ขาดหายไป แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเหตุผล และความหมายของเนื้อหาที่แปลได้ดียิ่งขึ้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความซาบซึ้งในธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน ทำให้เกิดกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียน และรักษาพระศาสนา

หนังสือเล่มนี้ ใช้หนังสือ “ธมฺมปทฎฺฐกถา ทฺติโย ภาค” ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ อัปมาทวารวต เป็นวรรคที่ ๒ และจิตตวารวต วรรคที่ ๓ ใน ๒๖ วรรค แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลายๆ ฝ่ายด้วยกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่ขออนุโมทนาบุญแก่พระครูวิมลสุทธาภิวังษ์ เจ้าอาวาสวัดสุทธาโกชน์ พระมหาสุชาติ สุขะสิน คุณโยมเสริมสุข ปัทมสถาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธานุภาพ เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุด

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ภูริภาโณ พระมหาสังคีตสังคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเครื่องคอมพิวเตอร์ คุณวัลย์ลดา (เอ) อัศวศิริเลิศ รัช.ตร. พรเพ็ญ เพ็ชรสุขศิริ ถวายกระดาษขับเปิด เอ คุณภัทรี วัชอุตมวุฒิ และคุณมยุรี การเจริญ ถวายหนังสือธมฺมปทฎฺฐกถา ภาค ๑-๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คุณมงคล ศรีเดช เขียนภาพก คุณชัยโย ทองหมื่นไว้อย่าง ออกแบบปกพระมหาจรุณ จารุวรรณ ธรรมทานันวา สนั่นจิตโต พระมหาพัชรพล ปิยสิโล สามเณรนนธวัช เถาว์ทุมมา คุณวิไล สีสรรพ์ คุณปณณภา ศุภชวัลพร ตรวจทานต้นฉบับ และทุกท่านที่ช่วยงานในการจัดทำต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธัมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัตติ ภาววจิตโต คุณโยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ โยมพ่อฟัก โยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ โยมแม่สุวรรณ ดันตระเชียร คุณเนาวรัตน์ รัตนสุนทร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ คุณณัฐศักดิ์ ดันตยานุพนธ์ คุณยศรินทร์ โชติเสน และคณะ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ ญาติโยมชาววัดสุทธาโกชน์ ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยอันตราย และได้บรรลุมรรคผลนิพพานด้วยเทอญ

(จ)

คำปรารภ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กระผมเพิ่งบวชเป็นสามเณรช่วงเดือนเมษายน ขณะอายุได้ ๑๓ ปี เป็นการบวชหน้าไฟ เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับโยมพ่อใหญ่หล้า เทียนสันเทียะ ท่านได้เสียชีวิตเพราะโรคชรา ซึ่งท่านได้มีบุญคุณต่อโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ และครอบครัว ถือได้ว่าเป็นบุญพการีชนของโยมแม่กระผม หลังจากบวชเสร็จก็ได้ไปจำวัดอีกหมู่บ้านหนึ่ง ไกลๆ บ้านเกิด เป็นหมู่บ้านที่ญาติบวชเป็นพระภิกษุ เพื่ออยู่จำพรรษาท่านชวนไปอยู่ด้วย อยู่ได้ประมาณสัก ๒ เดือน ก็กลับมาอยู่ที่พักสงฆ์ประจำหมู่บ้าน แล้วก็มีโอกาสได้เดินทางจากนครราชสีมามุ่งหน้าสู่จังหวัดลำปาง เพื่อมาศึกษาเล่าเรียน โดยทราบเพียงว่าจะมาเรียน แต่ยังไม่ทราบว่าจะได้เรียนอะไร พอมาถึงวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ ได้หนังสือกัจจายนสูตรมาท่อง ไกล่เข้าพรรษาอาจารย์ใหญ่ก็บอกให้อาจารย์บุญถนอม นพโสภณ อดีตพระมหาบุญในขณะนั้น เปิดสอนคัมภีร์ปทรุปสิทธิ อยู่ที่วัดท่ามะโอมาเดือนเศษ กัจจายนสูตรที่ท่องทุกวัน และทั้งวัน ก็ยังท่องจำได้ไม่มากนัก เนื่องจากความจำไม่ค่อยดี มีพื้นฐานการศึกษาทางโลกมาน้อย สะสมบุญมาน้อย ประสบการณ์ก็ไม่มี และอาจจะยังไม่รู้เทคนิควิธีการท่องจำด้วยก็เป็นได้ ซ้ำยังจะต้องมาเข้าเรียนบาลีไวยากรณ์ใหญ่คัมภีร์ปทรุปสิทธิ ซึ่งเป็นภาษาบาลีล้วน ทำให้ทั้งการท่อง ก็ล่าช้าออกไปอีก ทั้งการเรียนก็ต้องท่องจำ โดยปราศจากความเข้าใจ แต่ก็ต้องท่องไป เรียนไปเรื่อยๆ นานวันเข้า จากเดือน เป็นปี พอเริ่มเข้าปีที่ ๒ จึงจะพอรู้เรื่องบ้าง เริ่มแปลได้บ้าง ทำให้การท่องจำวิชาอื่นๆ เช่น อภิธานนปทีปิกา วุตโตทัย และสุโพธาลังการ ก็เริ่มง่ายขึ้นมานิดหน่อย ทำให้จำได้มากขึ้น ความเข้าใจก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนในปี ๒๕๓๑ ซึ่งเป็นปีที่ ๔ ของการอยู่ที่วัดท่ามะโอ ก็สามารถสอบผ่านหลักสูตรของวัด ชั้นนักศึกษา (โสตุชนบัณฑิต) และในขณะเดียวกัน ก็ได้มีโอกาสศึกษาบาลี หลักสูตรบาลีสยามหลวงควบคู่ไปด้วย และสอบผ่านประโยค ป.ธ. ๓ ในปีเดียวกันนี้

ฉะนั้น วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง จึงเป็นแหล่งกำเนิดทางภาษาบาลี และธรรมวินัยของกระผม ทำให้กระผมพอจะมีความรู้ภาษาบาลีและธรรมวินัย จนสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัยได้ในระดับหนึ่งตามสติปัญญาของกระผม และสามารถช่วยเหลืออนุชนที่สนใจในการศึกษาภาษาบาลี ด้วยการให้คำแนะนำและสอนเล็กๆ น้อยๆ เท่าที่พอจะทำได้ พร้อมกับเขียนหนังสือประกอบการเรียนวิชาไวยากรณ์บาลี และทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑- ๖ ในกาลต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ขณะที่อยู่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปางนั้น กระผมได้รับคำแนะนำอบรมสั่งสอนและความประพฤตินี้เป็นแบบอย่างที่ดีๆ ในการดำเนินชีวิตจากครูบาอาจารย์ รวมถึงเพื่อนพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นเพื่อนนักศึกษาภาษาบาลีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นรุ่นพี่ รุ่นน้อง หรือแม้รุ่นน้องๆ ก็ตาม อยู่กันอย่างอบอุ่นเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน โดยเฉพาะพระอาจารย์ใหญ่ พระภัทนต์ธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ท่านได้เอ็นดู อนุเคราะห์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน รวมถึงการเป็นอยู่ เช่นสปูยาสีฟัน ซึ่งกระผมเองก็ได้มีโอกาสรับใช้ท่าน ด้วยการปิดกวาดเช็ดถูกุฏิ ขนมนถวาย และช่วยพิมพ์งานให้ท่าน เป็นต้น

เมื่อทำวัตรเย็นเสร็จสิ้นลงในแต่ละวัน ถ้าเป็นธรรมดามีใช้วันพระ ท่านพระอาจารย์จะสอบถามเกี่ยวกับบทเรียนทุกวัน ว่าวันนี้เรียนอะไร จำได้หรือยัง เข้าใจเนื้อหาหรือไม่ และขณะเดียวกัน วิชาอื่นๆ ที่จะต้องท่องควบคู่กันไป เช่น ท่องกัจจายนสูตรบ้าง อภิธานบ้าง วุฑโฒทัยบ้าง อลังการะบ้าง ท่องไปถึงไหนแล้ว ท่องจบหรือยัง จำได้แม่นยำถูกต้องหรือไม่ ท่านก็จะตรวจสอบความก้าวหน้าในการศึกษาในแต่ละวัน และทุกๆ วัน เพื่อให้เห็นว่าศิษย์มีความก้าวหน้าไปในระดับไหนแล้ว และเพื่อไม่ให้เป็นที่ดินพอกหางหมู อยากเกินกว่าจะแก้ไขได้ ถ้ามั่งพระภิกษุก็ไม่เว้น แต่จะไม่จี้มากเหมือนกับท่านที่เป็นสามเณรอย่างกระผม ถ้าเป็นวันพระ ท่านจะนำโอวาทมาให้เป็นข้อคิดในการศึกษาและดำเนินชีวิต หรือถ้ามีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยเกิดขึ้น ท่านก็จะนำมาเล่าพร้อมกับข้อวินิจฉัยจากพระบาลี อรรถกถา หรือฎีกา

กิจวัตรที่พระอาจารย์ใหญ่ทำเป็นประจำทุกวัน ก็คือ ตี ๔ ตื่นจากการจำวัด จะเปิดตู้หนังสือพระไตรปิฎก เพื่อค้นคว้าข้อมูล สำหรับนำไปเป็นหลักฐานในการสอนก็ดี เขียนหนังสือก็ดี หรือตอบข้อสงสัยของพระมหาเถระ หรือของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายที่มาสอบถาม

สิ่งที่ ๒ ก็คือ เรื่องความสะอาดบริเวณภายในวัด ใครๆ ที่เข้ามาในบริเวณวัดท่ามะโอ เมื่อสมัยอาจารย์ใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ ก็จะมีรู้สึกได้ทันทีเมื่อก้าวเท้าเข้ามาในเขตวัด ก็คือ เรื่องของความสะอาดของบริเวณวัด และเสนาสนะต่างๆ เพราะทั้งพระภิกษุสามเณร รวมทั้งอาจารย์ใหญ่เองด้วย จะช่วยกันทำทุกวันๆ ละ ๒ เวลา คือ ช่วงเช้า สามเณรที่ทำวาระหุงข้าวต้ม เมื่อเก็บภาชนะชำระล้างเสร็จแล้ว ก็จะมาช่วยกันกวาดเก็บขยะ ช่วงเย็น เวลาประมาณ ๕ โมงเย็น จะช่วยกันอีกที ทำกันทั้งวัด ดังคำที่ท่านยกมาพราสอนอยู่เนืองว่า

“สมมุขชนวตฺตํ นาม สพฺพพฺพุเทหิ วณฺณิตํ”

ธรรมดาว่าข้อวัตรคือการปิดกวาดเช็ดถู พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงสรรเสริญ

(จ)

เนื่องในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒ นี้ จะเป็นวันปลงสร้อยสังขารของพระอาจารย์ใหญ่ อดีตเป็นเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่วัดท่ามะโอ สำนักเรียนบาลีใหญ่ ที่สอนวิชาที่เป็นพื้นฐานทางด้านภาษาที่จะนำไปศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา มี ๔ คัมภีร์ คือ

๑. ไวยากรณ์ใหญ่ ใช้คัมภีร์ปทฺฐสัทธิตี เป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ หรือที่รู้จักกันในนาม มุลกัจจายน์

๒. คำศัพท์ ใช้คัมภีร์อภิธานปตฺธิปิภา เป็นการประมวลคำศัพท์ ที่มีความหมายเหมือนกัน มาไว้ในที่เดียวกัน พร้อมกับวินิจฉัยเรื่องลิงค์ไว้ให้ด้วย หรือศัพท์เดี่ยว แต่มีความหมายหลายอย่าง

๓. ศึกษาฉันทลักษณ์ ใช้คัมภีร์วุตโตทัย เรียนเรื่องมาตราพฤติ และฉันทพฤติ พร้อมกับ นัย ๖ มีปิตถารนัยเป็นต้น

๔. ศึกษาอสังการศาสตร์ ใช้คัมภีร์สุโฆลาสังการะ เรียนเรื่องโทษและการแก้ไขโทษทาง ภาษา การประดับเสียงให้ไพเราะ(สัททาลังการะ) การประดับเนื้อความให้ดี(อรรถาลังการะ) และรส (ความพึงพอใจในบทประพันธ์)ของบทประพันธ์

พระอาจารย์ใหญ่ จึงเป็นบุคคลที่มีอุปการะมากยิ่งต่อวงการศึกษาด้านภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย และพระพุทธศาสนา โดยท่านลงมือสอนด้วยตนเอง นอกจากนั้น ก็วัตรประจำวันช่วง ตี ๔ ของแต่ละวัน ท่านจะลุกจากการจำวัด เพื่อศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานสำหรับนำมาอ้างอิงในการนำมาสอน และเขียนเป็นตำราอีกหลายเล่ม ท่านทำจนถึงในวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนในด้านครูผู้ใคร่ในการศึกษา

ปรารภเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ แสดงคุณของพระอาจารย์ใหญ่ให้ปรากฏต่อสาธารณชน และอุทิศส่วนกุศลให้กับท่าน กระผมจึงจัดทำหนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษา บาลี พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โดยจัดทำการแปลและสัมพันธธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม เพื่อสะดวกในการนำไปศึกษา

ขอผลบุญต่างๆ ที่กระผมและคณะที่ร่วมด้วยช่วยกัน จนหนังสือสำเร็จออกมานี้ ไม่ว่าจะช่วยด้วยสมอง เช่นการตรวจทานต้นฉบับ ช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ เช่น กระดาษ หมึก พิมพ์ ช่วยค่าพิมพ์ และช่วยขวนขวายที่เป็นเวรยาวิจฉมาย จงมารวมกัน เป็นตะบะ เดชะ พลวปัจจัย อุทิศให้แด่... “พระภัททันตัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต” ให้ท่านได้รับอภิญญาผลตามที่ท่านปรารถนา และเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลุมรรคผลนิพพานด้วยเทอญ

พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปโย

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

จากใจเจ้าภาพอุปถัมภ์

หลังจากที่ได้สร้างกุศล เป็นเจ้าภาพหลักในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ แบ่งเป็น ๓ เล่ม รวม ๑๕๐๐ หน้า จบลงเมื่อต้นปี ๒๕๖๑ ด้วยความปลื้มปิติของทั้งข้าพเจ้า และของเพื่อนๆ ที่ได้ร่วมกันสร้างปัญญาบารมี จัดทำให้งานนั้นสำเร็จลงได้ด้วยดี

เมื่อมีการประชุมที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปางขึ้นเมื่อต้นปีนี้ พระเถรานุเถระและฆราวาสญาติโยมที่เป็นเหล่าศิษยานุศิษย์วัดท่ามะโอ ได้ตกลงพร้อมใจกันว่า ในเดือนมกราคม ปี ๒๕๖๒ จะได้จัดงานประชุมเพลิงสรีระหลวงพ่อดาวท่ามะโอ หรือ พระภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ด้วยประสงค์ที่จะทดแทนบุญคุณครูบาอาจารย์ ที่มีพระคุณอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ข้าพเจ้าได้กราบเรียนปรึกษากับ อ.พระมหาธิติพงศ์ อุดตมปญโญ (พระอาจารย์ต่วน) พระอาจารย์ผู้สอนบาลีใหญ่ ที่วัดจากแดง และวัดสุทธาโกณ ว่าเป็นไปได้ไหมที่จะสร้างงาน “ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒” ขึ้น เพื่อน้อมถวายเป็นอาจริยบูชา ให้ทันงานประชุมเพลิงดังกล่าว

พระอาจารย์ต่วน ท่านได้เมตตา และเห็นด้วยที่จะทำหนังสือชุดนี้ เพื่อแจกเป็นธรรมทานในงาน เพื่อเป็นการบูชาพระคุณพระอาจารย์ใหญ่วัดท่ามะโอ ทั้งๆ ที่ท่านมีงานสอนบาลีทุกวัน อีกทั้งมีงานหนังสือตำราอีกมากมายที่ท่านทำอยู่ ข้าพเจ้าจึงได้กราบเรียนว่าจะได้ช่วยกันจัดเตรียมระดมหาทุน แจ้งข่าวไปยังกัลยาณมิตร ที่มีความสนใจและประสงค์จะมีส่วนร่วมในการจัดสร้างคัมภีร์ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ แบ่งออกเป็น ๓ เล่มนี้

ข้าพเจ้ารู้สึกปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่ง ที่ทุกอย่างผ่านไปด้วยดี คงเป็นบุญบารมีของหลวงพ่อดาวท่ามะโอ ที่ท่านต้องการ และให้ความสำคัญเรื่องงานด้านปริยัติ ทุกอย่างจึงสำเร็จลงได้ โดยเฉพาะงานนี้ เป็นงานที่ลูกศิษย์ของท่าน ตั้งใจทำเพื่อนำความรู้บาลีใหญ่ ที่ได้ร่ำเรียนมาจากสำนักเรียนบาลีวัดท่ามะโอ ได้สร้างคัมภีร์ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ เพื่อให้ผู้เรียนบาลีได้มีตำราไว้ค้นคว้าอย่างละเอียด

ขอกราบอนุโมทนาสาธุ และขอบพระคุณ อ.พระมหาธิติพงศ์ อุดตมปญโญ ที่ทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และสติปัญญา ที่ได้ร่ำเรียนมา ให้งานนี้สำเร็จลง ข้าพเจ้าในนามเจ้าภาพหลัก และกัลยาณมิตรทุกท่านที่ร่วมเป็นเจ้าภาพ ขอให้ทุกท่านที่สนใจร่ำเรียนบาลี ได้ประสบผลสำเร็จในการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่บันทึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อ

(ช)

นำพระธรรมคำสอนที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาสืบต่อไป

คัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ นี้ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความไม่ประมาท (อัปมาทวรรค) และเรื่องจิต (จิตตวรรค) สามารถน้อมนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และทุกตัวอักษรที่ท่านได้อ่าน หากเป็นไปได้ ขอให้ท่านได้ระลึกถึง และกราบบูชาพระคุณของหลวงพ่อดิ่งท่ามะโอ หรือ พระภัททนต์ธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ที่ได้ตั้งใจอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร มากมายทั้งจากทั่วทุกสารทิศ ในประเทศไทย และจากต่างประเทศ เช่น ลาว พม่า เขมร มาเลเซีย อินเดีย ฯลฯ ให้มีความรู้ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องต่อไป

กราบอนุโมทนาบุญกับทุกๆ ท่านที่มีส่วนในทำงานนี้สำเร็จลุล่วงมาด้วยดี

พุทธศาสน์ จิรั ทิฏฐตุ.

ขอพระพุทธศาสนา จงตั้งมั่นสืบกาลนานเทอญ

เสริมสุข ปัทมสถาน

วันอังคารที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ประวัติวัดท่ามะโอ

วัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ อุบาสกชาวพม่าชื่อ “อุ ลั้งโอง” เป็นผู้สร้าง มีประวัติย่อต่อไปนี้

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี มีอุบาสกชาวพม่าชื่อ อุ ลั้งโองได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าไม้ในจังหวัดลำปาง

อุบาสก อุ ลั้งโองเป็นผู้นับถือและเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมั่นคง สัมบูรณ์ด้วยศรัทธาปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา ได้บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินในบริเวณท่ามะโอริมแม่น้ำวัง สร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ (ตรงกับ จ.ศ. ๑๒๕๖) เมื่อสร้างวัดขึ้นแล้ว ก็ได้สร้างถาวรวัตถุภายในวัดคือ กุฏิ หอฉัน ศาลาการเปรียญ วัจกุฏิ บ่อน้ำ โรงพระอุโบสถและกำแพงก่ออิฐ ได้อุปัถม์ภักษุสามเณรผู้อยู่ในวัดด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำเสมอมาเมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้ว บรรดาบุตรหลานของท่านก็ได้อุปัถม์ภักษุสามเณรสืบกันมาจนถึงทุกวันนี้

ชื่อของวัดนี้ เรียกตามคำบาฬีว่า “มาตุลุงคตติถาราม” เรียกตามภาษาไทยว่า “วัดท่ามะโอ” เพราะอาศัยท่ามะโอหรือท่าส้มโอ คำว่า “วัด” ตรงกับคำบาฬีว่า “อาราม” คำว่า “ท่า” ตรงกับคำบาฬีว่า “ตติถ” คำว่า “มะโอ” ตรงกับคำบาฬีว่า “มาตุลุงค” คำทั้ง ๓ คือ อารามะ, ตติถะ, มาตุลุงคะ, เมื่อสลับเปลี่ยนคำหน้าไปไว้หลัง สลับเปลี่ยนคำหลังมาไว้คำหน้า ก็สำเร็จรูปเป็น “มาตุลุงคตติถาราม” แปลว่า “วัดท่ามะโอ” สำหรับพื้นที่วัด ภายในกำแพง มีเนื้อที่กว้าง ๔๐ วา ยาว ๔๐ วา, ภายนอกกำแพงทิศเหนือ มีเนื้อที่กว้าง ๑๘ วา ยาว ๓๑ วา

ลำดับเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ

รูปที่ ๑ พระอาจารย์ อุ นันทิยะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๒ พระอาจารย์ อุ ดิกษะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๓ พระอาจารย์ อุ เนมินทะ อัครมหาบัณฑิต มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

รูปที่ ๔ พระอาจารย์ อุ อัมมานันทะ อัมมาจริยะ อัครมหาบัณฑิต

พระอาจารย์ อุ อัมมานันทะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๔ นั้น พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ได้ขอต่อสภาพระพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่ามาเป็นครูสอนพระไตรปิฎกประจำวัดโพธาราม สภาพระพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าได้จัดส่งมาตามความประสงค์ของพระธรรมคุณาภรณ์ พระอาจารย์ อุ อัมมานันทะ พร้อมด้วย อุ โสภณะ ได้เดินทางจากประเทศพม่า เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และถึงวัดโพธารามในวันเดียวกัน

(ญ)

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พระอาจารย์ ฐู เนมิหนะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๓ ได้ขอท่านอาจารย์ ฐู ธัมมานันทะ ต่อสหภาพพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าเพื่อมาอยู่วัดท่ามะโอ สหภาพพุทธศาสนาได้อนุมัติและได้แจ้งให้ทางวัดโพธารามทราบ พระอาจารย์ ฐู ธัมมานันทะ ได้เดินทางจากวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และถึงวัดท่ามะโอในวันเดียวกัน เมื่อพระอาจารย์ ฐู เนมิหนะ มรณภาพแล้ว ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ และได้ตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

ชีวประวัติ : พระอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ

ท่านเกิดที่หมู่บ้านตาสี อำเภอเยสะโจ จังหวัดปุกกุ ในวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ตรงกับวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓) เป็นบุตรของนายโผดิด นางงวยยิ ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดในหมู่บ้านของท่านเอง ท่านมีพี่น้องอยู่ ๔ คน และเป็นลูกอันดับสามในบรรดาพี่น้องชายทั้ง ๔ คนนั้น

ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เมื่อท่านอายุได้ ๗ ขวบ บิดามารดาของท่านนำไปฝากพระญาณเถระ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโตงทัด หมู่บ้านตาสีนั่นเอง ได้เล่าเรียนหนังสือต่าง ๆ เริ่มต้นแต่ชั้นอนุบาลประถมเป็นต้นมา จนถึงบทสวดมนต์ต่าง ๆ คือ พระปริตรทั้ง ๑๑ सूत्र คัมภีร์นิกการะ คัมภีร์โลกนิตี ชัยมังคลคาถา จินบัญชร ทั้งภาคบาลีและภาคแปลด้วย รวมทั้งไตรทศาคาสตร์ต่าง ๆ ที่ใช้ตัวเลขเป็นภาษาบาลี อันเป็นวิธีการเรียนสมัยดั้งเดิมของพม่า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีพระวิจารย์นทะเป็นอุปัชฌายณ์ได้รับฉายาบาลีว่า “ธัมมานันทะ” สามเณรธัมมานันทะได้ท่องจำนสนะ ทักษกรรม เลขยวัตรและขันธกวัตร ๑๔ อย่างได้ตั้งแต่ยังเป็นเด็กวัดอยู่ หลังจากบวชเป็นสามเณรแล้ว พระอุปัชฌายณ์จึงได้ให้ท่องจำกัจจายนสูตร รวมทั้งคำแปลตามคัมภีร์กัจจายนสูตรดัดถะ และสอนคัมภีร์กัจจายนสังเขปให้ด้วย

หลังจากนั้น ท่านได้ย้ายไปวัดปัดตปิณฑการาม ซึ่งอยู่ในตัวอำเภอเยสะโจ ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ต่าง ๆ คือ พาลาวดาร กัจจายนะ สัททนิตี (สูตรตมาลา) อภิธัมมัตถสังคหะ เทวมาติกา ขุททลิกขา กังขาวิตรณี และพระวินัยปิฎก ในสำนักของพระอุตรมทาเถระ เจ้าอาวาสวัดปัดตปิณฑการาม

เมื่อท่านอายุครบ ๒๐ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยมีท่านอาจารย์สุชาติ ซึ่งเป็นศิษย์ท่านอาจารย์อุตรเถระ เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ พัทธสีมาวัดยงเปนต์จา จังหวัดมอญลาโยจน มีโยมอุปัฏฐากถวายอุปัชฌาย์ คือ นายพละ นางแสงมยะ อยู่ที่ บ้านเลขที่ ๒๐ ถนนซี จังหวัดมอญลาโยจน

หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านอาจารย์อุตรเถระ เจ้าอาวาสวัดปัดตปิณฑการามได้ส่งท่านไปเรียนพระปริยัติธรรมต่อในสำนักของท่านอาจารย์โกศลลาภิงค์ วัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมณฑลเต ท่านศึกษาคัมภีร์ปทรูปลัทธิ และคัมภีร์ปทวิจาร ในขณะนั้น เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ จังหวัดมณฑลเตเป็นจุดเป้าหมายในทางยุทธศาสตร์ เพราะ

เป็นเมืองหลวงอันดับสองรองจากกรุงย่างกุ้ง ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดมณฑลไปสู่จังหวัดมะละโย ได้ศึกษา คัมภีร์อภิธาน ฉันท์ อลังการะ เกทจินตา และกัจจายนสาระ ในสำนักของท่านอาจารย์จันทโชติ เจ้าอาวาส วัดสิริโสภาราม หมู่บ้านกันจี จังหวัดมะละโยนั้น และยังได้ศึกษาคัมภีร์กัจจายนสุดัตตตะ วิธีการทำตัวรูปตามนัยของ คัมภีร์กัจจายนะ นามปทมาลา อาชยาดปทมาลา คัมภีร์พระอภิธรรมต่าง ๆ คือ คัมภีร์ปรมัตถสรูปเภทนี มาติกา และธาตุกถา รวม ๕ ปี ด้วยกัน จนกระทั่งส่งศรามาโลกสงบ

ในสมัยนั้น จังหวัดปุกกุและอำเภอยะโฮงใจ ไม่นิยมสอบสนามหลวงเป็นทางการเพียงแต่ศึกษาเล่าเรียนให้แตกฉานเท่านั้น ดังนั้น ท่านจึงไม่สนใจเข้าสอบตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณรเรื่อยมาจนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หลังจากส่งศรามาโลกสิ้นสุดลง ท่านจึงได้เริ่มสอบสนามหลวงได้ชั้น “ปถมะแห่ง” ในขณะที่ท่านพำนักอยู่ ณ วัดสิริโสภาราม หลังจากนั้น จึงย้ายไปวัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมณฑล อันเป็นที่พำนักเดิม และสอบได้ชั้น “ปถมะลัด” ที่นั่น พระอาจารย์ที่สอนคัมภีร์ต่าง ๆ ให้ คือ ท่านอาจารย์โกศลลาภวิวงศ์, พระชาเนยยพุทธิ, พระสุวิณณโชติภวิวงศ์ และพระอานันทปัญญิตาภวิวงศ์

หลังจากนั้น ท่านย้ายไปอยู่วัดเวียงโงงดา สอบชั้น “ปถมะจี” ได้เป็นอันดับสามของประเทศและสอบชั้น “ธัมมาจริยะ” ได้ในปีต่อมา ณ สำนักเรียนวัดเวียงโงงดานั้น

สมัยนั้น ท่านอาจารย์กัลยาณะเจ้าอาวาสวัดเวียงโงงดามีชื่อเสียงมากในการสอนคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะในเมืองมณฑล ท่านจึงได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นธัมมาจริยะกับท่านอาจารย์กัลยาณะ และในขณะที่ท่านกำลังจะสอบชั้น “ปถมะจี” ท่านยังไปศึกษาคัมภีร์ปฎิฐานเป็นพิเศษด้วยที่วัดปฎิฐานาราม ภูเขาสะโกย จังหวัดสะโกย โดยมีท่านอาจารย์อินทกะ (อัครมหาบัณฑิต) เป็นผู้สอน

ท่านสอบคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะได้ ๓ คัมภีร์ คือ ปาราชิกบาฬี และอรรถกถา สีสักขัณธวรรคบาฬีและอรรถกถา ธัมมสังคณีบาฬีและอฎฐุสาลินีอรรถกถา ได้รับตราตั้งว่า “สาสนธชธัมมาจริยะ” นอกจากนั้นท่านยังสอบคัมภีร์พิเศษในชั้นธัมมาจริยะได้อีกคือ คัมภีร์มหาวัดคทาอรรถกถา สังยุตตนิกายอรรถกถา และวิภังคาคติ-อรรถกถา จึงได้รับตราตั้งอีกว่า “สาสนธชลิริปวรธัมมาจริยะ” ท่านได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมในวัดต่าง ๆ เช่น วัดสิริโสภาราม จังหวัดมะละโย วัดปัตตปิณฑิการาม อำเภอยะโฮงใจ และวัดเวียงโงงดา จังหวัดมณฑล

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางกรรมการศาสนาของประเทศเมียนมาร์ได้นิมนต์ท่านเป็นพระธรรมทูตเพื่อการเผยแผ่พระศาสนาเถรวาทในต่างประเทศ ท่านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่กะบาเอ ซึ่งเป็นวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการเผยแผ่ (ธัมมทูตวิทยาลัย) ศึกษาภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่น เพื่อจะไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น เวลานั้นท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ (เจ้า จิตปัญญา ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ มีหนังสือไปถึงกรรมการศาสนาแห่งประเทศไทย ขอบพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในพระปริยัติธรรมเพื่อมาสอนพระปริยัติธรรมที่วัดโพธาราม ทางกรรมการศาสนาแห่งประเทศไทยรับรองกับท่านว่า เมื่อท่านสอนพระปริยัติธรรมใน

(จ)

ประเทศไทยได้หนึ่งพรรษาแล้ว จะส่งท่านต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น ท่านจึงได้เดินทางมายังวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ตามที่กรมการศาสนาอนุมัติ โดยได้เดินทางมาในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ในเวลานั้นท่านมีภาระสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุและสามเณรจำนวน ๒๐๐ รูป ในวัดโพธารามเมื่อครบกำหนดแล้ว ท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ ได้นิมนต์ให้อยู่สอนพระปริยัติธรรมต่อท่านจึงได้พำนักอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นเวลาถึง ๖ ปี

ในขณะที่พำนักอยู่ที่นครสวรรค์นั้น ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศไทยได้นิมนต์ท่านเพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาฬี - พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ ในสมัยปัจฉิมปฏิภาลังคายนาทีกะบาเอ ณ กรุงย่างกุ้ง ท่านจึงได้เดินทางกลับประเทศของท่านเป็นการชั่วคราว เพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎกฉบับบาฬี - พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ มีสุโขธาลังการปฏิภาลังคายนาทีกะบาเอ เป็นต้น รวม ๑ ปี หลังจากทำการลังคายนาทีกะบาฬี อรรถกถาและปฏิภาลังการปฏิภาลังคายนาทีกะบาเอ รวมทั้งคัมภีร์ต่าง ๆ ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านจึงเดินทางกลับมายังวัดโพธารามตามเดิม

ในขณะนั้น ท่านอาจารย์เนมินทะ (อัครมหาบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ ชำรภาพมากแล้ว จึงได้มีหนังสือไปถึงกรมการศาสนาแห่งประเทศไทย มีความประสงค์จะนิมนต์ท่านอาจารย์ธัมมานันทะให้มาเผยแผ่พระศาสนาที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศไทยก็ได้มีหนังสือมาถึงท่าน ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดนครสวรรค์มาอยู่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ในวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๕๐๘ (ตรงกับวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘) หลังจากที่ท่านมาอยู่ที่นั่นได้ ๕ เดือน ท่านอาจารย์เนมินทะเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอก็ได้มรณภาพลงด้วยโรคชรา ท่านอาจารย์ธัมมานันทะจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอสืบต่อมา ท่านได้เริ่มกิจการเผยแผ่พระศาสนาทางด้านพระปริยัติธรรม ด้วยการตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ในวันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๕๑๐ (ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐) ท่านสามารถก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้มีชื่อเสียงขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะศิษยานุศิษย์ของท่านสามารถสอบได้ทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลีทุก ๆ ปีเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากการศึกษาพระไตรปิฎกจำเป็นต้องอาศัยคัมภีร์พื้นฐาน ๔ คัมภีร์ คือ คัมภีร์เวยาकरण คัมภีร์อภิธานปิปปิกกา คัมภีร์วุดโตทัย และคัมภีร์สุโขธาลังการ ท่านจึงได้ริเริ่มให้มีการศึกษาคัมภีร์พื้นฐานของพระไตรปิฎกทั้ง ๔ คัมภีร์นั้น ด้วยการสอนอธิบายและให้นักศึกษาท่องจำคัมภีร์เหล่านั้นพร้อมทั้งจัดพิมพ์เผยแผ่ถึงแม้ว่าท่านจะชำรภาพมากแล้ว ก็ไม่คำนึงถึงตัวท่านเอง ท่านได้อุทิศเวลาสั่งสอนศิษย์ให้พยายามศึกษาเล่าเรียนจนได้ผลเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งศิษยานุศิษย์เหล่านั้นก็ได้รับการยกย่องว่ามีความรู้ภาษาบาลีเป็นอย่างดี

คัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตร์ในการศึกษาและใช้เป็นคัมภีร์คั่นค่านั้น ท่านอาจารย์ได้มอบหมายให้จัดพิมพ์ไว้รวม ๒๐ คัมภีร์ด้วยกัน คือ

๑. กัจจายณะ	๒. ปทรูปสัทธา
๓. โมคคัลลานพยากรณ์ะ	๔. สัททนีติสูตตมาลา
๕. นยาสะ	๖. อภิธาน
๗. สุโพธาลังการะ	๘. จันท์
๙. สุโพธาลังการปุราณฎีกา	๑๐. สุโพธาลังการอภิณวฎีกา
๑๑. ขุททลิกขา, มูลลิกขา	๑๒. ธาตวัตถสังคหะ
๑๓. เมทจินตา	๑๔. กัจจายนสาระ
๑๕. ฌวาทิโมคคัลลันนะ	๑๖. พาลาวตาร
๑๗. ลังขยาปกาสกะ	๑๘. ลังขยาปกาสกฎีกา
๑๙. ปโยคสัทธา	๒๐. วุตโตทยจันโทปกรณแปล

ส่วนคัมภีร์ที่ท่านรจนาด้วยตนเองมี ๔ คัมภีร์ คือ

๑. สำนวนภาษาในพระพุทธศาสนา
๒. อุปสัมปทกัมมวาจาวินิจจัย
๓. ลังขิตตปาติโมกขุทเทสวินิจจัย
๔. นานาวินิจจัย

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ รัฐบาลสหภาพพม่าได้เห็นเกียรติคุณความดีในด้านการเผยแผ่พระศาสนาของท่านอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ จึงได้น้อมถวายตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” อันทรงเกียรติ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้น้อมถวายปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาพุทธศาสตร์ และใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านอาจารย์ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรสาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการบูชาเกียรติคุณความดีของท่านซึ่งจะเป็นสิริฐานคติอันดีงามแก่เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายสืบต่อไป

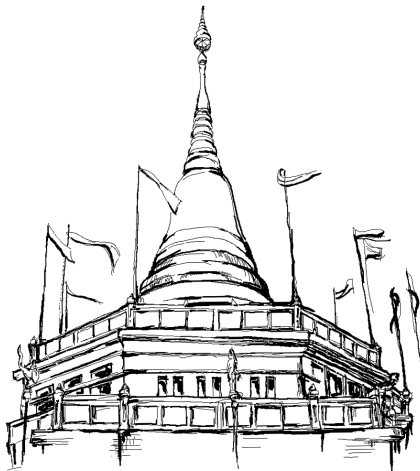
นรชาติวางวาย
สถิตทั่วแต่ชั่วดี

มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
ประดับไว้ในโลกา ฯ

ภาษาบาฬีเพื่อพุทธพจน์

ปริยัติเรียนเพื่อคัม	หนทาง
ต้องแม่นยำจัดวาง	ไปเพี้ยน
ปฏิบัติที่สายกลาง	อริย- มัคคา
สติปฏิฐานรานเสี้ยน	ตื่นรู้บรรเทา
เพียรเพ่งเผาเพื่อล้าง	อกุศล
บาปชั่วอย่ามัวปน	จิตแท้
กุศลให้ก่อใจดล	ทุกชั่ว ขณะเที่ยว
ปฏิเวธลดปลดแก้	ปล่อยสิ้นธุลี
บาฬีควรคู่คำ	ปริยัติ
จะชานซึ่งถึงอรรถ	ถี่ถ้วน
พุทธพจน์ท่านทรงตรัส	สอนสั่ง
คำแห่งบาฬีล้วน	แหล่งรู้เรียนธรรม

ปญฺญวโส

คำชี้แจง

โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปัทฏฐกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค ๓๐๒ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑
๒. อัปปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๑. ชร้าวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณกวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

- ๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๓๙ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงบุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไปตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อ เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญจุกุณฑลิมานพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกัน ไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหาเยอะ เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหาเยอะ ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหาเยอะเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต, กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และทัทธิต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัททิตีเป็นส่วนใหญ่นอกจากนี้ ก็มีคัมภีร์ธาตวัตตสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาคาถา โยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยแสดงประโยคบาลีตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของคำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ

อธิบายการเรียกชื่อสัมพันธ์ในประโยคต่างๆ

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัททิตี ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัททิตี ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางอย่าง สามารถเรียกได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้เห็นความหลากหลาย เช่นเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สุธกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก ใช้อธิบายเพื่อเทียบเคียงกับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น	สุโท	โอทหน	ปจติ.	กัตตุวาจก
	สยกัตตา	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทกัตตุวาจก	
	สุโท อ.พอครว	ปจติ ย่อมहुง	โอทหน ซึ่งข้าวสุก ๗	
	สามิโก	สุท	โอทหน	ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก
	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก
	สามิโก อ.เจ้านาย	สุท ยังพอครว	ปาเจติ ย่อมให้हुง	โอทหน ซึ่งข้าวสุก ๗

กิริยาอาชญาตหรือกิตก์ และการก ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สูโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สูเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สูเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามโก สูท โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามโก อ.เจ้านาย สูท ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามเกน สูโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว สามเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพ ฟังเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคับ หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตฺถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตฺถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตฺถารํ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตฺถารํ ทูลยังพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาตบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรุปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) การนำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่ สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และการนำบทที่ลงวิภัตตตินามมาย่อกับปัจจัย แทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกิริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมัมปวจนีเย”

๔. **อาชยาตบท** เป็นบทกิริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ ที่ระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัดตุวาจก หรือกัมมวาจกเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาตกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กิริยาอาชยาต ชื่อสัมพันธของอาชยาตบท นำมาจากอาชยาตกัณฑ์
๔. กิริยากิตก์ กลุ่มกิริยากิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกิริยาคุมพากย์ หรือกิริยาในระหว่างกิต্তี นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสหนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
- สยกัตตดา	- สุทธกัตตดา, ปกติกัตตดา, อภินิตกัตตดา, สัปปชานกัตตดา, สยกัตตดา
- ภินนาชาระ สัตตมวีริกัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีริกัตติ	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”	- สัมปาปุณียกัมมะ กรรมที่ถูกลงหรือ ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมํ, นานา, วินา, อลํ และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สหาก็โยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กิ วิเสสนะของ ปโยชนํๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนํ ฆราวาเสณ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนํ ฯ

อลํ เต อธิ วาเสณ.

อลํ อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ฯ

อลํ ปฏิเสธลิ่งคัตตะ เต สัมปทานใน อลํ อธิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาชาระใน วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อลํ ฯ

ในที่ประกอบด้วย อลํ และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถีวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ- หนุจาสปชารปิกุฑทุกุหิสโสสุยราชิกุขปัจจาสุนอนุปติคิณปุพุกตตารโจนตถตตตถตถตถตถตถตถตถ- มตถมณณานาทรปปาณินิ คตถตถกมมณิ อาสีสตุถสมมุติภियสตุตถมยตถเถสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กิ วิเสสนะของ ปโยชนํๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนํ ฆราวาเสณ

ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน ๕

อลั เต อธิ วาเสน.

อลั อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๕

อลั ปฏิเสทลึงค์ตถะ เต สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน วาเสนๆ ตติยาวิเสสณะใน อลั ๕

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัตติ สูตรว่า “ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ๕

โรโค สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ บุคคลสฺสๆ สามิสัมพันธะใน โรโค ๕

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลัศเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคาริ อชฺชฌาวสติ.

(บุคคล) อ.บุคคล อชฺชฌาวสติ ย่อมอยู่ อคาริ ในเรือน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อชฺชฌาวสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อคาริ ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺชฌาวสติ ๕

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อธิเสสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปถวี ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๕

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัตติอยู่ ๓ วิภัตติ คือ ทุติยา, ตติยา และสัตตมีวิภัตติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมีย์ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกํ สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๕

เอกํ วิเสสณะของ สมยํๆ ทุติยากาลสัตตมีย์ ภควา สุททกัตตา...๕

ลงตติยาในอรรถสัจตมมี หลังศัพท์ที่กล่าวเวลา ระยะเวลา ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตุตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๙

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัจตมมี... ๙

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๙

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน อุปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๙

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนฺจฺฐึในอรรถบัญญัติ ด้วยสูตรว่า “ทุติยาปญจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ตสนฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ทณฺทสฺสๆ นฺจฺฐึอุปาทานใน ตสนฺติ ๙

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ภาณฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มจฺจุสฺสๆ นฺจฺฐึอุปาทานใน ภาณฺติ ๙

ตฺนาทิจฺฉัยได้แก่ปัจฉัย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจฉัย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา แปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธ์ว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขุปาลํ อุปาคามิ. **อุปคฺนฺตฺวา** จ ปน เถรสฺสวาทูเร ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **ตัขณน** ในขณะนั้น **อุปาคามิ** ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว **จกฺขุปาลํ** ซึ่งพระจกฺขุบาล, **จ ปน** ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อุปคฺนฺตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ปทสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งเท้า **อวิทฺทูเร** ในที่ไม้ไผ่ไกล **เถรสฺส** แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคามิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมึใน อาคนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคามิ จกฺขุปาลํ สัมปาปฺถึเยกัมมะใน อุปาคามิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อุปคฺนฺตฺวา ลักขณัตตะ (ปริโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทฺทูเร๗ วิสยาธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ **สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา** และ **กิณฺติ** ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กรณี” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตํ ปัจจัย เป็นปัจจัยในอภัยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของทุตติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจฉนตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของวิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น **ติกฺขตฺตํ** ปทกฺขิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว **ปทกฺขิณฺ** ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตฺตํ** สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน **กตฺวา** ปทกฺขิณฺ อวุตตกัมมะใน **กตฺวา**๗ ปุพฺพกาลกิริยา ...

“**จิสฺสเสว**” เป็นจัญญูวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธว่า “จัญญูตติยาวิเสสนะ” (อุทานอฏฺฐกถา, สารตฺถทีปนีฎีกา เล่ม ๑, วิมตีโนทนีฎีกา เล่ม ๑, ๒ **จิสฺสเสวาตี** น จิเรเนว) บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธเป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต
อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ
ด้วยปฏิสัมภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

โส วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทรกัตตานิ ปาปุณฺนิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ
กิริยาวิเสสณะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสณะของ ภิกขุ วิหรนฺโต อัปภันตรกิริยาของ ภิกขุ เอวคัพฺพ
อวชารณะเข้ากับ นจิริสฺส นจิริสฺส จัณฐิตฺติยาวิเสสณะใน ปาปุณฺนิ สหคัพฺพ ทัพพสมวาเยใน
อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

บทที่ลง โตปัจจยฺย ลงได้ ๓ วิภัตติ คือ ตติยา, ปัญฺจมี และสัตตมีวิภัตติ (ปทรูปสิทธิ
หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺปจยฺยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาติกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ
คือ ตติยา กับ ปัญฺจมี เช่นคำว่า “ปุรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้างพระพักตร์” เรียกชื่อ
สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสณะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตมีวิภัตติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต** สมฺมสฺติ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตานิ สมฺมสฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสณะ
ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถปัญฺจมีวิภัตติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํ ๆ ลิงคัตถะ อคฺคิภยํ สัญญาวิเสสณะของ อคฺคิโต ภยํ ฯ

ปุรโต อฏฺฐาสิ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถสัตตมีวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนแล้ว **ปุรโต** ในที่ข้างหน้า ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตานิ อฏฺฐาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุรโต วิสยาชาระใน
อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมกฐิยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวาเย” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวาเย” ใช้รวบรวมสุทธนาม เรียกว่า “ทัพสมวาเย”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภัติเทานั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปี อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปี แม้อ.สรีระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ๕

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริรี ๆ สุทธกัตตาใน คจจติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ๆ ศัพท์ กิริยาสมวาเยใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ๕

เช่น ปุตเตน สห ญฺโโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ญฺโโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ญฺโโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ปีตา สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สห ๆ ศัพท์ คุณสมวาเยใน ญฺโโล ๆ วิภัติกัตตาใน โหติ ๕

เช่น มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสรณะสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุํ วิสุํ เฉพาะข้อ ๆ ๕

ภนฺเต อาลปนะ มยํ สุทธกัตตาใน ยาจาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสุํ วิสุํ กิริยาวิเสสนะใน รกฺขณฺตถาย ๆ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สห ๆ ศัพท์ ทัพสมวาเยใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสนะของ สีลาณี ๆ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ๕

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวาเย และ ทัพสมวาเย ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัพสมวาเย

บทที่ประกอบด้วย ตบัจจัย

ธาตุที่ลง ตบัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกิริยาก็มี เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นนาม, “โคโต, กโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นกิริยา

ตบัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตฺสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตํ, จานํ. (จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตบัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตฺสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉนฺตีปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺธิทฺธิตฺถิงกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตฺทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถีนมิทฺเธ โอบุทฺทมนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถีนมิทฺธิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ สฺถนฺโตว อุปริมคฺคตฺตยกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สาวกปารมีธยานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

ถก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากัลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตฺทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถีนมิทฺเธ ครั้นเมื่อถีนะและมิทระ โอบุทฺทมนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อนพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถีนมิทฺธิ ซึ่งถีนะและมิทระ สฺถนฺโตว พังอยู่เกี่ยว ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตตยกิจจัม ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกัม ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลสัตตมี อายสุมา วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ สุททกัตตาใน ปตฺโต กิตบถกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สุตตเม ทิวเส สุตตเม วิเสสณะของ ทิวเส กาลสัตตมีใน อุปนิสฺสสาย มคฺชรรุเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกั กั อวุตตกัมมะใน อุปนิสฺสสาย สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺเธ ลักขณะใน โอกุกนุเตย ลักขณกิริยา, สุตตารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิตฺเตย วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺธ อวุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สุนนุโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินนุ กั วิเสสณะของ ชาติกุกมมฺมจฺจัน กั อวุตตกัมมะใน สุนนุโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากั สุนนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตตยกิจจัม การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกั กั สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาธาระ ๔

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
วิสยาธาร	เวสยิกาธาร
อุปสิเลสิกาธาร	โอปสิเลสิกาธาร
สามีปาธาร	สามีปิกาธาร
พฺยาปิกาธาร	พฺยาปิกาธาร

ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ มีการลง ฅกั บั จั ยั ทำยคั พฺทนามทูกคั พฺท แล้วลบ ฅนุณุพันธ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการรูกุทิตันคั พฺท ยกเวณ “พฺยาปิกาธาร” เพราะที่ “พ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะรูกุทิตได้ แต่ตามคั พฺทในบาลีสนามหลวง มีการลง ฅกั บั จั ยั ทำยคั พฺท เพียง ๒ คั พฺท คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปิกาธาร และไม่มีการรูกุทิตหลังจากลบ ฅนุณุพันธทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสัชื่อว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร้าครวญอยู่ นั้นเทียว, (**นารโท**) อ.ตาบสัชื่อนานารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ๗

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวคัพท์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สฺททกัตตานิ นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธระใน นิกฺขมิ ๗

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปุตฺตเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามี, อยิ เม ราชคเห ปิณฺทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺงฺกิ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการิ สรามีติ อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปุตฺตเถโร อ.พระสาริปุตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณ์นี้ (**บุคคล**) ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัฬหีหนึ่ง (**บุคคล**) **อภิหฺงฺกิ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้ **อธิการิ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณ์นี้” **อิติ** ดังนี้ ๗

สาริปุตฺตเถโร สฺททกัตตานิ อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหิ สฺททกัตตานิ สรามีๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, อยิ วิเสสนะของ พฺราหฺมณๆ เหตุกัตตานิ ทาเปสิๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก บุคคล การิตกัมมะใน ทาเปสิ เม สัมปทานใน ทาเปสิ ราชคเห วิสยาธาธระใน จรฺนตสฺส ปิณฺทาย สัมปทานใน จรฺนตสฺสๆ วิเสสนะของ เม อตฺตโน สัมปทานใน อภิหฺงฺกิๆ วิเสสนะของ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิๆ อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ, อหิ

เข้ากับ หสิตพพภูจانه หาโส, สัเวคภูจانه สัเวโค และ ทายั ทาตุ่ ยุตุตฏจانه ทายั, สัเวคภูจانه วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวุตตกั้มมะไน ทาตุ่ๆ ตุมัตถสัมปะทานไน ยุตุตฏจانهๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏิสะระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนانه” สามารถแปลและสััมพันธ์เข้ากับ ประชาน กัได้ ในฐานะเป็น “สามีสััมพันธ์ะ” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสััมพันธ์เข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ กัได้ ในฐานะเป็น “สััมปะทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะเป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยชน์คณาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสััมพันธ์

ประโยชน์คณาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประชานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกว่า “สามีสััมพันธ์ะ” หรือ “ภาวาทิสััมพันธ์ะ”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เหว จินฺตยิ, อิเชว เม นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ตูก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชว มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เหว อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชว เม ของเรา นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรีร์) อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ผู้ยังสรีระ ให้กลิ้งเกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เหว ในที่นี้นั้นเกี่ยว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปะนะ ตูว์ สุทฺธกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิสะระไน จินฺตยิ เหว กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทฺธกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูฏฺเณตฺสฺส เม สามีสััมพันธ์ะไน คมนั นิปะชชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส มรฺนตฺสฺส กัดี ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส กัดี วิเสสนะของ เม สรีร์ การิตกั้มมะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ตยา สหัตถตตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส ความ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภินทิกัตตา สัมปาปฺณียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป ความ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺจียเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภินทิกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺจียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสฺส ความ คมนฺ. ประโยคลึงคัตถะ
 สามีสัมพันธะ สัมปาปฺณียกัมมะ ลึงคัตถะ
 คมนฺ อ.การไป ความ สู้หมู่บ้าน ปุริสสฺส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฏฺฐกถา (มมร)	ไวยากรณ์ปทรูปสิทธิและอื่น ๆ
- อาทยิตฺวา	- อาทียิตฺวา
- สฏฺฐี	- สฏฺฐิ
- สมฺภาวน	- สมฺภาวนา
- วาลิกา, วาลูกา	- วาลิกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺชชิตฺวา	- นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา	- ปาจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา	- หาราเปตฺวา
- ชลิต	- ชาลิต
- อารณฺณโก	- อารณฺณโก, อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก, อารณนิโก
- อถ โข	- อถ โข
- ปจวี	- ปถวี, ปถวี
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทาย	- ทาโย
- สุปปฏิปนโน	- สุปปฏิปนโน
- สมุโห	- สมุโห
- ปจโม	- ปถโม

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

- กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
ณา ธาตุ อวโพธเน ในความรู้
นี ธาตุ เนย ในความนำไป
- กรณีที่ธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินมฺ” ถ้ามีการลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็มี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธรพจน์ตามสูตรว่า “ลึงคณฺจ นิปจฺจเต” การที่รู้ว่าธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดนี้ ก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุด ทำให้ทราบว่าธาตุที่มีสระอเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนุตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคคหิตาคม แน่นอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมห้วนไหว เป็นต้น
คจฺจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจย + ติวตฺตมานาวิกัตติ (บาลีสนามหลวง)	คมุ คติมุหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัท)		
นิกฺขมฺม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตฺนาคปิปัจจย (บาลีสนามหลวง)	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺนาคปิปัจจย (รูปสัท)		

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นหมวดไหน หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุ เช่น ฤษฺฐธาตฺ ในความกิน บาลีสนามหลวงจะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัท จะแสดงว่า “ฤษฺฐ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ” ฤษฺฐธาตฺ ย่อมเป็นไปในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทัวไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคซึ่งบ้าน” แต่สำหรับปทรูปสัท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฐฺฐปาล” (ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล) ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทฺฐปฺปท + ฤษฺฐ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ญฺจฺจย” เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺฐาสนะ, กิตฺนตฺสมาส ประเภททฺตุยัตตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ฤษฺฐชฺติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ฤษฺฐ + ญฺจ)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต ฤษฺฐชฺติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
กมฺติ	ย่อมก้าวไป	กมฺ + อ + ตี
จกฺมฺติ	ย่อมจกรม	กมฺ + อ + ตี
ปกฺกมฺติ	ย่อมหลิกไป	ป + กมฺ + อ + ตี
ปรกฺกมฺติ	ย่อมบากับัน	ปรา + กมฺ + อ + ตี
นิกฺกมฺติ	ย่อมออกไป	นิ + กมฺ + อ + ตี
สงฺกมฺติ	ย่อมเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ตี
อภิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ตี
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ตี
โอกฺกมฺติ	ย่อมก้าวลง	อว + กมฺ + อ + ตี
๒. หรฺ หรฺเณ ในการนำไป
หฺรฺติ	ย่อมนำไป	หฺร + อ + ตี
ปหฺรฺติ	ย่อมตี, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ตี
นีหฺรฺติ	ย่อมนำออกไป	นี + หฺร + อ + ตี
สํหฺรฺติ	ย่อมรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ตี
วิหฺรฺติ	ย่อมอยู่	วิ + หฺร + อ + ตี
อวหฺรฺติ	ย่อมลักขโมย	อว + หฺร + อ + ตี
อภิหฺรฺติ	ย่อมนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ตี
ปจฺจําหฺรฺติ	ย่อมนำกลับมา	ปติ + อํา + หฺร + อ + ตี
อาหฺรฺติ	ย่อมนำมา	อา + หฺร + อ + ตี
อปหฺรฺติ	ย่อมนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ตี
อุปหฺรฺติ	ย่อมนำเข้าไป	อุป + หฺร + อ + ตี
อุปสํหฺรฺติ	ย่อมน้อมนำเข้าไป	อุป + สํ + หฺร + อ + ตี
๓. ธา ธารฺทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู
ทธาติ	ย่อมทรงไว้	ธา + อ + ตี
นิธฺธาติ	ย่อมฝังไว้	นิ + ธา + อ + ตี
วิทฺธาติ	ย่อมจัดทำ	วิ + ธา + อ + ตี
อาทธาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ธา + อ + ตี

สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	ส + อา + ฐา + อ + ติ
อภิชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + ฐา + อ + ติ
สททหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	ส + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโฏ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺวฺจปจฺจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุทฺธิโลปาคม-วิการวิปริตาทเสสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้ห่อหุ้มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโฏ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺวฺจปจฺจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง อปฺปศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏกถา ใช้คำว่า “กณฺโฏ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตฺโต เป็นฉฺฐิตฺตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “สาริยา ปฺตฺโต สาริปฺตฺโต” มาจาก “สารี + ปฺตฺต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิทมชฺชุตฺตรานํ ที่ฆรฺสสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๔) แต่ในธัมมปทฺฏกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตฺโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺพุทีโป” มาจาก “ชฺมพฺพุ + ทีโป” (๑/๘/๘๒)

อทฺตฺมาสํ (อทฺตฺมาสมตฺตํ) บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “มาสฺส อทฺตฺมิ อทฺตฺมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตฺปปริสฺสมาส ตามที่นิยมแปลกันว่า “เดือนด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺตฺ” หรือ “อทฺฐ” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่เป็นหนึ่งครึ่ง หรือสองครึ่ง เป็นต้น จะใช้จำนวนท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺโฆ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มีเพียงแค่ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) “อทฺตฺโยชนํ” (ครึ่งโยชนํ) ก็เช่นเดียวกัน

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พุยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยุปัจจัย” ถ้า ลง ตปัจจัย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสุสฺ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แผลงนิคหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตปัจจัย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ” ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าจะเห็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทยกรรมมายายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถโร ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลักการทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยปัจจัย + ตฺวา ปัจจัย” ลง ยปัจจัย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิตฺ โย” เพราะยปัจจัย ให้แผลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺจฺยยานํ ทีฆวิปริตฺตาเทสฺโลปาคมา จ” (รูปสัททฺธิ หน้า ๓๓๖) ฉะนั้น จึงมีรูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฺฏฐกฺกถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๘๕) กับ “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ข้างหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ข้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า การถึง เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปลจึงเลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาทิ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกตฺเต เจตฺตํ สามีวจนํ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉฎฺฐีวิภตฺติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภตฺติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบศัพท์

บาลีสันนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรัตยาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสัฎฐาทิเนกัตถัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาดาทิตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
} พิเศษ	
ภาวัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	ภาวัทธิต มีปัจจัย ๗ ตัว
เสฎฐัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสสัทธิตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสัทธิตัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อภัยยตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
วิภาคัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อภัยยตัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสันนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยิภาวสมาส ๒	อภัยยิภาวสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘
- วิเสสนบุพพท	- วิเสสนบุพพท

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
 - อุปมานบุพพบท
 - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสะ
-
-

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุตียาตปปริสะ
- ตตียาตปปริสะ
- จตุตถิตปปริสะ
- ปัญจมีตปปริสะ
- ฉกฺขีตปปริสะ
- สัตตมีตปปริสะ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุตียาทุลยาธิกรณะ
 - ตตียาทุลยาธิกรณะ
 - จตุตถิตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานาบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุตียาตปปริสะ
- ตตียาตปปริสะ
- จตุตถิตปปริสะ
- ปัญจมีตปปริสะ
- ฉกฺขีตปปริสะ
- สัตตมีตปปริสะ
- อมาทิปรัตปปริสะ
- อโลปตปปริสะ

พหุพพิหิสมาส ๙

- ทวิปทตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุตียาทวิปทตุลยาธิกรณะ
 - ตตียาทวิปทตุลยาธิกรณะ
 - จตุตถิตวิปทตุลยาธิกรณะ

- ปัญจมีตูลยาธิกรณะ	- ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- จัญญีตูลยาธิกรณะ	- จัญญีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- สัตตมีตูลยาธิกรณะ	- สัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิปทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพบท	- นนิบาตบุพพบท
- สหบุพพบท	- สหบุพพบท
- จัญญีอุปมานบุพพพิหิ	- อุปมานบุพพบท
-	- ปฐมายัตถะ อุปมานบุพพบท
-	- จัญญียัตถะ อุปมานบุพพบท
-	- วาสัททัตถะ สังขโยภยบท
-	- ทิสันตราพัตถะ
-	- พยติหารลักขณะ
ทวันทสมาส	ทวันทสมาส
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยุตตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นและต้องการให้การศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธรพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมจึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสัจจัต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

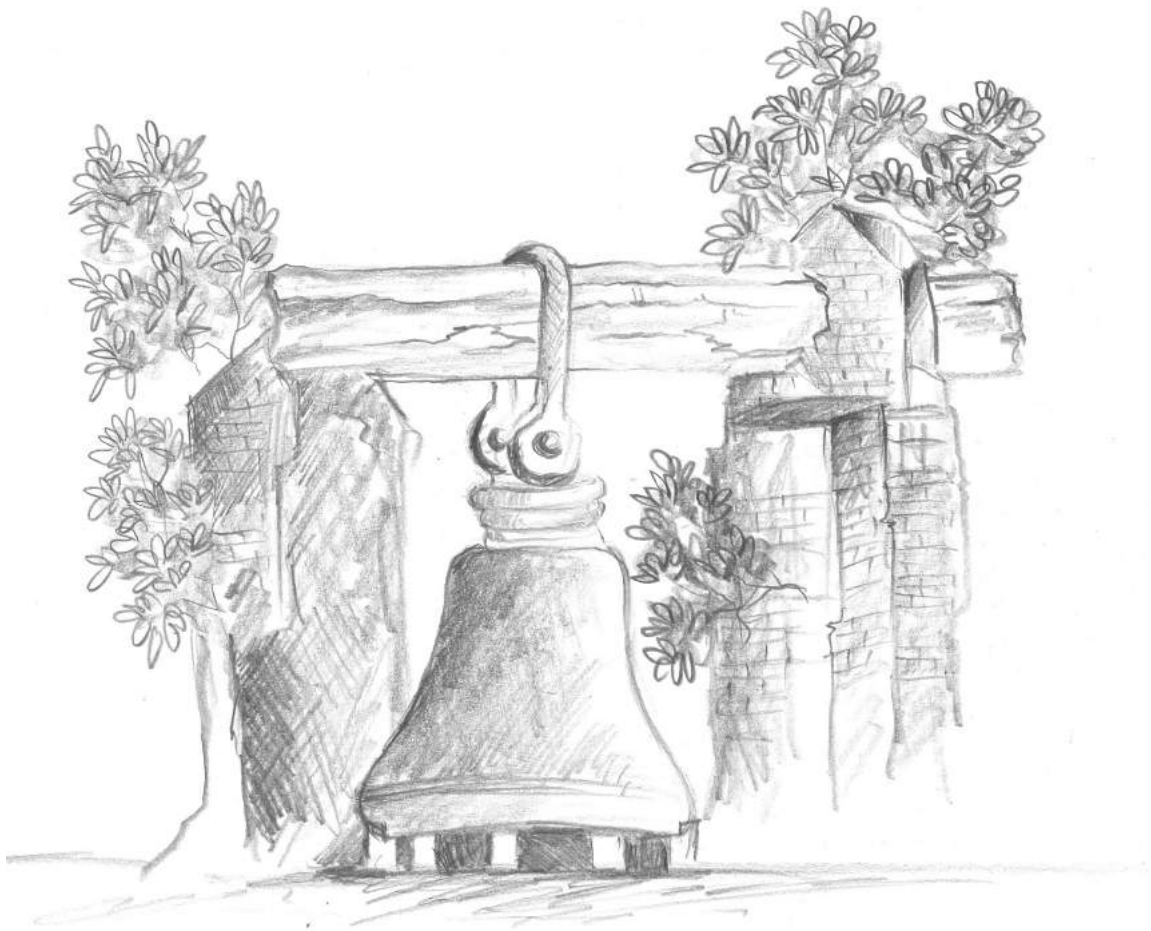
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว ว่ามีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำอนุโมทนา	(ค)
คำปรารภ	(ง-จ)
จากใจผู้อุปถัมภ์	(ฉ-ช)
ประวัติวัดท่ามะโอ	(ณ)
ลำดับเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ	(ณ)
ชีวประวัติ : พระอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ	(ญ)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๒. อปปมาทวคคุณุณนา	๑
๑. สามาวตีวตุถุ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตกั สมมาส และตัทธิต	๕๕๕
คำศัพท์กิริยานำรู้	๗๖๗
บรรณานุกรม	๘๒๘
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	๘๓๐

ขอพระธรรมนำจิตของข้านี้
ให้เต็มที่สุดเดือนเพ็ญด้วยเถิดหนา
เพื่อนำธรรมขององค์พระสัมมา
ผู้ส่ายตาประชาได้ชื่นใจ ฯ

ญาณาลังการะ

๓ ม.ค. ๖๑

๒. อปฺปมาทวคฺควณฺณา

อปฺปมาทวคฺควณฺณา (มยา วุจฺจเต) ๕

อปฺปมาทวคฺควณฺณา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเห็นอความแห่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดด้วยความไม่ประมาท (มยา) อันข้าพเจ้า (วุจฺจเต) จะกล่าว ๕

อปฺปมาทวคฺควณฺณา วุตตกัมมะใน วุจฺจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺจเต ๕

๒. อัปฺปมาทวรรควิณฺณา

๑. สามาวตีวตฺถุ [๑๕]

สามาวตีวตฺถุ (มยา วุจฺจเต) ๕

สามาวตีวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระนางสามาวตี (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺโธ) (วุจฺจเต) จะกล่าว ๕

สามาวตีวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺจเต ๕

๑. เรื่องพระนางสามาวตี

๑. “อปฺปมาโท อมตฺปทฺหุติ อิมํ ฆมฺมเทสนํ สตุถา โกสมฺพี อุปฺนิสฺสาย โฆสิตารามะ
วิหรนฺโต สามาวตีปฺมุขานํ ปญฺจนฺนํ อิตฺถีสถานํ มาคฺคฺนุทฺติยปฺมุขานญจ ตสฺสา
ปญฺจนฺนํ ฅาติสฺถานํ มรณฺพฺยสนํ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา โกสมฺพี อุปฺนิสฺสาย โฆสิตารามะ วิหรนฺโต สามาวตีปฺมุขานํ ปญฺจนฺนํ อิตฺถีสถานํ (จ)
มาคฺคฺนุทฺติยปฺมุขานํ จ ตสฺสา (มาคฺคฺนุทฺติยา) ปญฺจนฺนํ ฅาติสฺถานํ มรณฺพฺยสนํ อารพฺภ “อปฺปมาโท
อมตฺปทฺหุติ อิมํ ฆมฺมเทสนํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว โกสมฺพี ซึ่งเมืองโกสุมพิ วิหรนฺโต
เมื่อประทับ โฆสิตารามะ ในโฆสิตาราม อารพฺภ ทรงปรารภ มรณฺพฺยสนํ ซึ่งความ

วอดวายคือความตาย **อิตถีสถาน** แห่งร้อยแห่งหญิง ท. **ปญจน** ห้า **สามาวตี-
ปมุขาน** มีพระนางสามาวตีเป็นประมุข จ ด้วย **ญาติสถาน** แห่งร้อยแห่งญาติ ท.
ปญจน ห้า **ตสุสา (มาคนุทिया)** ของพระนางมาคันทิยานั้น **มาคนุทียปมุขาน**
มีพระนางมาคันทิยาเป็นประมุข จ ด้วย **กเถสิ** ตรัสแล้ว **อิม** **ธมฺมเทศน**
ซึ่งพระธรรมเทศนา **“อูปฺปมาโท อมตํ ปท”** ว่า “อูปฺปมาโท อมตํ ปท” ดังนี้
เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยกรุงโกสุมพีประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ทรงปรารภความ
วอดวายคือความตายของหญิง ๕๐๐ คน ซึ่งมีพระนางสามาวตีเป็นประธาน และของ
ญาติ ๕๐๐ ของพระนางมาคันทิยานั้น ซึ่งมีนางมาคันทิยาเป็นประธาน จึงตรัสพระ
ธรรมเทศนาว่า **“อูปฺปมาโท อมตํ ปท”** เป็นต้น

สตถา สุททกัถตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “อูปฺปมาโท อมตํ ปท” สรุปะไน
อิตถิ ศัพท์ อาชยัตถะไน อิม ธมฺมเทศน อิม วิเสสนะของ ธมฺมเทศนฯ อวุตตกัมมะไน
กเถสิ โกสุมพี อวุตตกัมมะไน อุนิสฺสยาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโตฯ อัพภันตร-
กิริยาของ สตถา สามาวตีปมุขาน กิติ ปญจน กิติ วิเสสนะของ อิตถีสถานฯ สามี-
สัมพันธะไน มรณพฺยสน มาคนุทียปมุขาน กิติ ปญจน กิติ วิเสสนะของ ญาติสถานฯ
สามีสัมพันธะไน มรณพฺยสน ตสุสา วิเสสนะของ มาคนุทียาฯ สามีสัมพันธะไน
ปญจน ญาติสถาน จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สามาวตีปมุขาน ปญจน
อิตถีสถาน และ มาคนุทียปมุขาน ตสุสา ปญจน ญาติสถาน, มรณพฺยสน อวุตต-
กัมมะไน อารพฺภาฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. ตตฺราย อุนุพฺพพิกธา ฯ

ตตฺร (สามาวตีวตฺตุมฺหิ) อย อุนุพฺพพิกธา ฯ

อุนุพฺพพิกธา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ **ตตฺร (สามาวตีวตฺตุมฺหิ)** ในเรื่อง
ของพระนางสามาวดีนั้น **อย** นี้ ฯ

ในเรื่องนั้น มีอุนุพฺพพิกธา ดังต่อไปนี้ :

ตตฺร วิเสสนะของ สามาวตีวตฺตุมฺหิฯ วิสยาธาระไน อุนุพฺพพิกธา อย วิเสสนะของ

อนุப்புพื้กถา ๆ ลิงคัตถะ ๒

[เรื่องพระเจ้าอุเทน]

๓. อตีเต อุลลกปปรฎเจ อุลลกปปราชา นาม เวฏจทีปกรฎเจ เวฏจทีปกราชา นามาติ อิเม เทว ทหรรกาลโต ปฎจาย สหายกา หุตวา เอกาจริยกุเล สิปปิ อุกคณหิตวา อตตโน อตตโน ปิตุนิ อจฺเจเนน ฉตฺตํ อุสสาเปตวา ทสทสโยชนิกะ รฎเจ ราชานอ อहेสิ ๒

อตีเต “อุลลกปปรฎเจ อุลลกปปราชา นาม เวฏจทีปกรฎเจ เวฏจทีปกราชา นามาติ อิเม เทว (ราชานอ อตตโน) ทหรรกาลโต ปฎจาย สหายกา หุตวา เอกาจริยกุเล สิปปิ อุกคณหิตวา (ปุคคัล) อตตโน อตตโน ปิตุนิ อจฺเจเนน ฉตฺตํ อุสสาเปตวา ทสทสโยชนิกะ รฎเจ ราชานอ อहेสิ ๒

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว (ราชานอ) อ.พระราชาท. เทว สอง อิเม เหล่านี้ อิติ คือ “อุลลกปปราชา นาม ชื่อ อ.พระราชาทรงพระนามว่าอัลลกัปปะ อุลลกปปรฎเจในแคว้นแคว้นชื่อว่าอัลลกัปปะ เวฏจทีปกราชา นาม ชื่อ อ.พระราชาทรงพระนามว่าเวฏจทีปกะ เวฏจทีปกรฎเจ ในแคว้นแคว้นชื่อว่าเวฏจทีปกะ” สหายกา ทรงเป็นพระสหายกัน ปฎจาย จำเดิม (อตตโน) ทหรรกาลโต แต่กาล แห่งพระองค์ ทรงเป็นหนุ่ม หุตวา เป็นแล้ว อุกคณหิตวา ทรงเรียนเอาแล้ว สิปปิ ซึ่งศิลปะ เอกาจริยกุเล ในตระกูลแห่งอาจารย์เดียวกัน (ปุคคัล) ทรงยังบุคคล อุสสาเปตวา ให้ยกขึ้นแล้ว ฉตฺตํ ซึ่งฉัตร อจฺเจเนน ในกาลอันล่วงไป ปิตุนิ แห่งพระบิดาท. อตตโน อตตโน ของพระองค์ๆ ราชานอ เป็นพระราชารฎเจในแคว้น ทสทสโยชนิกะ อันประกอบแล้วด้วยโยชน์สิบสิบ อहेสิ ได้เป็นแล้ว ๒

ในอดีตกาล พระราชา ๒ องค์เหล่านี้คือ “ในแคว้นอัลลกัปปะ พระราชาทรงพระนามว่าอัลลกัปปะ ในแคว้นเวฏจทีปกะ พระราชาทรงพระนามว่าเวฏจทีปกะ” เป็นพระสหายกัน ตั้งแต่เวลายังทรงพระเยาว์ ทรงศึกษาศิลปะในสำนักอาจารย์เดียวกัน ในกาลล่วงไปแห่งพระราชบิดาของตนๆ ได้ให้ยกเสวตฉัตรขึ้นแล้ว ทรงเป็นพระราชานอ มีประมาณแคว้นละ ๑๐ โยชน์

อดีตกาลสัตตมมีใน อหะสุ “อลลภปปรฏเจ วิสยาธาระใน อลลภปปราชา นามคัพพํ
 สัญญาโชตกะเข้ากับ อลลภปปราชาฯ ลิงคัตถะ เวฏฺฐทีปกรฏฺเจ วิสยาธาระใน
 เวฏฺฐทีปปราชา นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ เวฏฺฐทีปปราชาฯ ลิงคัตถะ” อิติคัพพํ
 สรุปะใน อิเม เทว ราชาโน อิเม กัตติ เทว กัตติ วิเสสนะของ ราชาโนฯ สุททกัตตา
 ใน อหะสุฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ทหฺรกาลโตฯ อปาทาน
 ใน ปฏฺจายฯ วิเสสนะใน สหายกาฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
 อุกฺคณฺหิตฺวา เอกาจริยกุลฺ วิสยาธาระใน อุกฺคณฺหิตฺวา สิปปํ อวุตตกัมมะใน
 อุกฺคณฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุสฺสาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน อุสฺสาเปตฺวา
 อตฺตโน สองบท สามีสัมพันธะใน ปิตฺนํฯ สามีสัมพันธะใน อจฺเจนฯ ตติยากาลสัตตมมี
 ใน อุสฺสาเปตฺวา ฉตฺตํ อวุตตกัมมะใน อุสฺสาเปตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อหะสุ
 ทสทโยชนิเก วิเสสนะของ รมฺเญฯ วิสยาธาระใน ราชาโนฯ วิกตีกัตตาใน อหะสุ ฯ

๔. เต กालเณ กาลํ สมากนฺตฺวา เอกโต ติฏฺฐนฺตา นิสีทฺนฺตา นิปฺชชฺนฺตา มหาชนํ
 ชายมานญจ มียมานญจ ทิสฺวา “ปรโลกํ คจฺจนฺตํ อญฺคจฺจนฺโต นาม นตฺถิ,
 อนฺตมโส อตฺตโน สรீร์ปี; สพฺพํ ปหาย คนฺตพฺพํ, กิณฺโน ฆรราวาเสน,
 ปพฺพชิสฺสามาติ มนฺเตตฺวา รชฺชานิ ปุตฺตทารุสฺส นียฺยาเทตฺวา อสิปปพฺพชฺชํ
 ปพฺพชิตฺวา หิมวณฺตปฺปเทเส วสนฺตา มนฺตยีสฺสุ “มยํ รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตา, น
 ชีวิตฺตุํ อสฺกโกณฺดา, เต มยํ เอกภูจฺจาเน วสนฺตา อปพฺพชิตสทิสฺสาเยว โหเม, ตสฺมา
 วิสุํ วสิสฺสาม, ตฺวํ เอตฺสมี ปพฺพเต วส, อหํ อิมสฺมี ปพฺพเต วสิสฺสามิ, อนฺวทฺตมฺมา
 สํ ปน อโปสถทิวเส เอกโต ภวิสฺสามา”ติ ฯ

เต (ราชาโน) กาลเณ กาลํ สมากนฺตฺวา เอกโต ติฏฺฐนฺตา นิสีทฺนฺตา นิปฺชชฺนฺตา มหาชนํ
 ชายมานํ จ มียมานํ จ ทิสฺวา “ปรโลกํ คจฺจนฺตํ (ปุคฺคํ) อญฺคจฺจนฺโต นาม (ปุคฺคโล) นตฺถิ,
 (ปรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุคฺคํ อญฺคจฺจนฺตํ นาม) อนฺตมโส อตฺตโน สรீร์ปี (นตฺถิ); (ปุคฺคเลน)
 สพฺพํ (วตฺถุ) ปหาย คนฺตพฺพํ, กิ (ปโยชน) โน ฆรราวาเสน, (มยํ) ปพฺพชิสฺสามาติ มนฺเตตฺวา
 รชฺชานิ ปุตฺตทารุสฺส นียฺยาเทตฺวา อสิปปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา หิมวณฺตปฺปเทเส วสนฺตา
 มนฺตยีสฺสุ “มยํ รชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตา (อมฺห), (มยํ) น ชีวิตฺตุํ อสฺกโกณฺดา (ปพฺพชิตา อมฺห),
 เต มยํ เอกภูจฺจาเน วสนฺตา อปพฺพชิตสทิสฺสา เอว โหเม, ตสฺมา (มยํ) วิสุํ วสิสฺสาม, ตฺวํ เอตฺสมี
 ปพฺพเต วส, อหํ อิมสฺมี ปพฺพเต วสิสฺสามิ, (มยํ) อนฺวทฺตมฺมา สํ ปน อโปสถทิวเส เอกโต

ภวิสสามา”ติ ฯ

เต (ราชาโน) อ.พระราช ท. เหล่านั้น **สมาคนุตวา** มาพร้อมกันแล้ว **กาลั** ตลอดกาล **กาเลน** ในกาล **ติฏจนุตตา** ประทับยืนอยู่ **นิสีทนุตตา** ประทับยืนอยู่ **นิปชชนุตตา** บรรทมอยู่ **เอกโต** โดยความเป็นอันเดียวกัน **ทิสฺวา** ทรงเห็นแล้ว **มหาชน** ซึ่งมหาชน **ชายมาน** จ ผู้เกิดอยู่ด้วย **มียมาน** จ ผู้ตายอยู่ด้วย **มนุเตตฺวา** ทรงปรึกษากันแล้ว **อิตติ** ว่า “(บุคคล) อ.บุคคล **อนุคจนฺโต** **นาม** ชื่อว่าผู้ไปตามอยู่ (บุคคล) ซึ่งบุคคล **คจนฺโต** ผู้ไปอยู่ **ปรโลก** สูโลกอื่น **นตฺถิ** ย่อมไม่มี, **สรีริปิ** แม้ อ.สรีระ **อตฺตโน** ของตน **อนตฺมโส** โดยกำหนดในที่สุด (อนุคจนฺโต **นาม**) ชื่อว่า ไปตามอยู่ (บุคคล) ซึ่งบุคคล (คจนฺโต) ผู้ไปอยู่ (ปรโลก) สูโลกอื่น (นตฺถิ) ย่อมไม่มี, (บุคคล) อันบุคคล **ปหาย** ละแล้ว **สพฺพ** (วตฺถุ) ซึ่งวตฺถุทั้งปวง **คนฺตพฺพ** ฟังไป, **กิ** (ปิโยชน) อ.ประโยชน์อะไร **ฆราวาเสณ** ด้วยการอยู่ในเรือน **โน** แก่เรา ท., (มย) อ.เรา ท. **ปพฺพชิสฺสามิ** จักบวช” **อิตติ** ดังนี้ **นียยาเทตฺวา** ทรงมอบให้แล้ว **รชฺชานิ** ซึ่งความเป็นแห่งพระราช ท. **ปุตฺตทารสฺส** แก่พระโอรสและพระมเหสี **ปพฺพชิตฺวา** ผนวชแล้ว **อิสิปพฺพช** ผนวชเป็นฤๅษี **วสนุตตา** อยู่อยู่ **หิมานุตปฺปเทเส** ในประเทศชื่อว่าหิมพานต์ **มนฺตยิสฺสุ** ปรึกษากันแล้ว **อิตติ** ว่า “**มย** อ.เรา ท. **ปหาย** ละแล้ว **รชฺช** ซึ่งความเป็นแห่งพระราช **ปพฺพชิตา** เป็นผู้บวชแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น, (มย) อ.เรา ท. **อสฺสกุโณตฺตา** ไม่อาจอยู่ **ชีวิตุ** เพื่ออันเป็นอยู่ (ปพฺพชิตา) เป็นผู้บวชแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น **น** หามิได้, **เต** **มย** อ.เรา ท. เหล่านั้น **วสนุตตา** อยู่อยู่ **เอกภูจาเน** ในที่แห่งเดียวกัน **อปพฺพชิตสทิสฺสา** เอว เป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลผู้ไม่บวชแล้วนั้นเทียว **โหม** ย่อมเป็น, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (มย) อ.เรา ท. **วสิสฺสาม** จักอยู่ **วิสิ** แยกกัน, **ตฺว** อ.ท่าน **วส** จงอยู่ **เอตสฺมิ** **ปพฺพเต** ที่ภูเขานั้น, **อห** อ.เรา **วสิสฺสามิ** จักอยู่ **อิมสฺมิ** **ปพฺพเต** ที่ภูเขานี้, **ปน** แต่ว่า (มย) อ.เรา ท. **ภวิสฺสาม** จักมี **เอกโต** โดยความเป็นอันเดียวกัน **อุโปสถทิวเส** ในวันแห่งอุโปสถ **อนฺวทฺตมาส** ทุกๆ กิ่งแห่งเดือน” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระราช ๒ พระองค์นั้น **เสตีจมา** ประชุมกันตลอดกาลในกาล (ในกาลอันสมควร) ทรงยืน, นั่ง, บรรทมร่วมกัน **ทอดพระเนตร** เห็นมหาชน **ผู้เกิดอยู่และตายอยู่** จึงทรงปรึกษากันว่า “ชื่อว่าผู้ตามคนผู้ไปสู่ปรโลก ไม่มี, โดยที่ สุดถึงสรีระของตน ก็ตามไป ไม่

ได้; ต้องละสิ่งทั้งปวงไป, ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ครองเรือนแก่เรา, เราจักบวช”
ตั้งนี้แล้ว ทรงมอบราชสมบัติ ให้แก่พระโอรสและพระมเหสี ออกผนวชเป็นพระฤๅษี
อยู่ในหิมวันตประเทศ ได้ทรงปรึกษากันว่า “พวกเราไม่อาจเพื่อเป็นอยู่ จึงสละราช-
สมบัติ ออกบวชก็หาไม่, เราเหล่านั้นเมื่ออยู่ ในที่แห่งเดียวกัน ก็จักเหมือนกับ ผู้ไม่
บวชนั่นเอง, เพราะฉะนั้นเราจักแยกกันอยู่: ท่านจงอยู่ ที่ภูเขาลูกนั้น, เราจักอยู่ที่ภูเขา
ลูกนี้; แต่จักรวมกัน ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน”

เต วิเสสนะของ ราชาน๑ สุทธกัตตาใน มนุตยีสุ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาเลน
ตติยากาลสัตตมีใน สมาคนุตฺวา กาลํ อัจจันตสังโยคะใน สมาคนุตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยา
ใน เอกโต๑ ตติยาวิเสสนะใน ติฏฺฐนฺตา นิสีหนฺตา และ นิปฺชฺชนฺตา ติฏฺฐนฺตา กัตติ
นิสีหนฺตา กัตติ นิปฺชฺชนฺตา กัตติ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ราชาน๑ มหาชน๑ อวุตตกัมมะใน
ทิสฺวา ชายมานํ กัตติ มียมานํ กัตติ วิเสสนะของ มหาชน๑ จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะ
เข้ากับ ชายมานํ และ มียมานํ ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน มนุเตตฺวา “นามศัพทํ สัญญา-
โชตกะเข้ากับ อนุคฺจนฺโต๑ วิเสสนะของ ปุคฺคโล๑ สุทธกัตตาใน นตฺถิ๑ กิริยาบ
กัตตฺวาจก ปรโลกํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจนฺต๑ วิเสสนะของ ปุคฺคล๑ อวุตตกัมมะ
ใน อนุคฺจนฺโต, อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สรีร๑ สุทธกัตตาใน นตฺถิ๑ กิริยาบ
กัตตฺวาจก ปรโลกํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจนฺต๑ วิเสสนะของ ปุคฺคล๑ อวุตตกัมมะ
ใน อนุคฺจนฺตํ นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ อนุคฺจนฺต๑ วิเสสนะของ สรีร
อนตฺมโส ตติยาวิเสสนะใน สรีรํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สรีรํ, ปุคฺคเลน อนภิท-
กัตตาใน คนฺตพฺพ๑ กิตฺตพฺพาววจาก สพฺพํ วิเสสนะของ วตฺถุ๑ อวุตตกัมมะใน
ปหาย๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตพฺพ, ก็ วิเสสนะของ ปโยชน๑ ลิงคัตถะ โน สัมปทาน
ใน ปโยชนํ ฆราวาเสน ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนํ, มยํ สุทธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสาม๑
อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ อากาละใน มนุเตตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
นียยาเทตฺวา รชฺชานิ อวุตตกัมมะใน นียยาเทตฺวา ปุตฺตทารสฺส สัมปทานใน
นียยาเทตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพชิตฺวา อีสิปพฺพชฺชํ กิริยาวิเสสนะใน
ปพฺพชิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วสนฺตา หิมวฺนตฺปฺเทเส วิสยาธาระใน วสนฺตา๑
อัปฺภันตฺรกิริยาของ ราชาน๑ “มยํ สุทธกัตตาใน อมฺห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รชฺช
อวุตตกัมมะใน ปหาย๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพชิตฺวา๑ วิกิตกัตตาใน อมฺห, มยํ สุทธ-
กัตตาใน อมฺห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺสณฺตถะ ชีวิตุ๑ ตุมตฺถสัมปทาน

ใน อสกุโกนุตาฯ อัมภันทรกิริยาของ มยั ปพพชิตา วิกตีกัตตาใน อมฺห, เต วิเสสณะของ มยัฯ สุทฐกัตตาใน โหมฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกภูจจาเน วิสยาธาระใน วสนุตาฯ อัมภันทรกิริยาของ มยั เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ อปพพชิตสทิสสาฯ วิกตีกัตตาใน โหม, ตสฺมา เหตุวัตถะ มยั สุทฐกัตตาใน วสิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก วิสุ กิริยาวิเสสณะใน วสิสฺสาม, ตฺว สุทฐกัตตาใน วสฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตสฺมีวิเสสณะของปพพเตฯ วิสยาธาระใน วส, อหฺ สุทฐกัตตาใน วสิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมสฺมี วิเสสณะของ ปพพเตฯ วิสยาธาระใน วสิสฺสามิ, ปนคัพท วิเสสโชตกะ มยั สุทฐกัตตาใน ภาวิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อนฺวทฺตมมาสฺ กิริยาวิเสสณะใน ภาวิสฺสาม อฺโปสถทิวเส กาลสัตตมิใน ภาวิสฺสาม เอกโต ตติยาวิเสสณะใน ภาวิสฺสาม” อิติคัพท อาการะใน มนฺตยีสฺ ๕

๕. อถ เนสฺ เอตทโหสิ “เอวปี โน คณสงฺคณิกาว ภาวิสฺสติ, ตฺว ตว ปพพเต อคฺคิ ชาเลยฺยาสิ, อหฺ มม ปพพเต อคฺคิ ชาเลสฺสามิ, ตาย สญฺฌาย อตฺถิภาวฺ ชานิสฺสามา”ติ ๕

อถ เนสฺ (ตาปสานฺ) เอตฺ (จินฺตณฺ) โหสิ “เอวปี โน คณสงฺคณิกาว ภาวิสฺสติ, ตฺว ตว ปพพเต อคฺคิ ชาเลยฺยาสิ, อหฺ มม ปพพเต อคฺคิ ชาเลสฺสามิ, (มยั) ตาย สญฺฌาย (อมฺหากํ) อตฺถิภาวฺ ชานิสฺสามาติ ๕

อถ ครั้งนั้น **เอตฺ (จินฺตณฺ)** อ.ความดำรินั้น **อิติ** ว่า “**คณสงฺคณิกาว** อ.ความคลุกคลี ด้วยหมู่เทียว **ภาวิสฺสติ** จักมี **โน** แก่เรา **ท. เอวปี** แม้อย่างนี้, **ตฺว** อ.ท่าน **อคฺคิ** ยังไฟ **ชาเลยฺยาสิ** ฟิงให้โพลง **ปพพเต** บนภูเขา **ตว** ของท่าน, **อหฺ** อ.เรา **อคฺคิ** ยังไฟ **ชาเลสฺสามิ** จักให้โพลง **ปพพเต** บนภูเขา **म्म** ของเรา, **(มยั)** อ.เรา **ท. ชานิสฺสาม** จักรู้ **(อมฺหากํ) อตฺถิภาวฺ** ซึ่งความที่ แห่งเรา **ท. มีอยู่** **ตาย สญฺฌาย** ด้วยสัญญา นั้น” **อิติ** ดังนี้ **โหสิ** ได้มีแล้ว **เนสฺ (ตาปสานฺ)** แก่ตาบส **ท. เหล่านั้น ๕**

ครั้งนั้นพระดาบสทั้ง ๒ นั้นเกิดมีความดำรินี้อย่างนี้ว่า “แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ความคลุกคลี ด้วยคณะเทียว จักมีแก่เราทั้งหลาย, ท่านฟิงจุดไฟให้โพลงขึ้นที่ภูเขาของท่าน, เราก็จักจุดไฟ ให้โพลงขึ้นที่ภูเขาของเรา; ด้วยเครื่องสัญญานั้น เราทั้งหลาย ก็จักรู้ความที่เรายังมีชีวิตอยู่”

อถ กาลสัตตมมี เอต วิเสสณะของ จินตณฺญํ สุททกัตตาโน อโหสิญฺญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เนสํ วิเสสณะของ ตาปसानฺญํ สัมปทานโน อโหสิ “เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากับ
 คณสงฺคณิกายํ สุททกัตตาโน ภวิสฺสติญฺญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีคัพพํ อวชารณะ
 เข้ากับ เอวํญํ กิริยาวิเสสณะโน ภวิสฺสติ โน สัมปทานโน ภวิสฺสติ, ตวํ เหตุกัตตาโน
 ชาเลยฺยาสีญฺญ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะโน ปพฺพเตยฺย วิสยาชาระโน
 ชาเลยฺยาสี อคฺคิ การิตกัมมะโน ชาเลยฺยาสี, อหํ เหตุกัตตาโน ชาเลสฺสามิญฺญ อาชยาต-
 บทเหตุกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะโน ปพฺพเตยฺย วิสยาชาระโน ชาเลสฺสามิ อคฺคิ
 การิตกัมมะโน ชาเลสฺสามิ, มยํ สุททกัตตาโน ชานิสฺสามญฺญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ตาย วิเสสณะของ สญฺญายยฺยกรณะโน ชานิสฺสาม อมฺหากํ ภาวาทิสัมพันธะโน อตฺถิ
 ภาวํญํ อวุตตกัมมะโน ชานิสฺสาม” อิติคัพพํ สรฺูปะโน เอตํ จินตณฺญํ ๕

๖. เต ตถา กรีสฺสุ ๕

เต (ตาปสา) ตถา กรีสฺสุ ๕

เต (ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านี้ กรีสฺสุ กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

พระดาบสทั้ง ๒ นั้นกระทำอย่างนั้นแล้ว.

เต วิเสสณะของ ตาปसानฺญํ สุททกัตตาโน กรีสฺสุญฺญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยา-
 วิเสสณะโน กรีสฺสุ ๕

๗. อถาปรภาเค เวฏฺฐทีปกตาปโส กาลํ กตฺวา มหเสฏฺโฆ เทวราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๕

อถ อปรภาเค เวฏฺฐทีปกตาปโส กาลํ กตฺวา มหเสฏฺโฆ เทวราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๕

อถ ครั้งนั้น อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก เวฏฺฐทีปกตาปโส อ.ตาปสชื่อ
 ว่าเวฏฺฐทีปกะ กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ เทวราชา เป็นเทวดาผู้พระราช
 มหเสฏฺโฆ ผู้มีศักดิ์ใหญ่ หุตฺวา เป็นแล้ว นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๕

ต่อมาในกาลอื่น เวฏฺฐทีปกดาบส ทำกาละ บังเกิดเป็นเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่

อถ กาลสัตตมมี อปรภาเค กาลสัตตมมีโน นิพฺพตฺติ เวฏฺฐทีปกตาปโส สุททกัตตาโน

นิพพตติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาลัง อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
หุตฺวา มหเสทฺโข วิเสสณะของ เทวราชา ๆ วิกตีกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน
นิพพตติ ฯ

๘. ตโต อฑฺฒมาเส สมฺปตฺเต, อคฺคิ อทิสฺวา อิตโร “สหายโก เม กาลกโต”ติ
อญฺญาสิ ฯ

ตโต อฑฺฒมาเส สมฺปตฺเต, อคฺคิ อทิสฺวา อิตโร (ตาปโส) “สหายโก เม กาลกโต (โหติ)”
อิติ อญฺญาสิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น อฑฺฒมาเส ครั้นเมื่อกึ่งแห่งเดือน สมฺปตฺเต ถึงพร้อมแล้ว, อิตโร
(ตาปโส) อ.ตาบสนอกนี้ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ อญฺญาสิ ได้รู้แล้ว อิติ
ว่า “สหายโก อ.สหาย เม ของเรา กาลกโต เป็นผู้มีการละอันกระทำแล้ว (โหติ)
ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

แต่นั้น ครั้นถึงกึ่งเดือน อัลลกัปปตาบส พอแลไม่เห็นไฟ ก็ทราบได้ว่า “สหายของเรา
ทำกาลละเสียแล้ว”

ตโต กาลสัตตมี อฑฺฒมาเส ลักษณะใน สมฺปตฺเต ๆ ลักษณะกิริยา, อิตโร วิเสสณะ
ของ ตาปโส ๆ สุทฺธกัตตาใน อญฺญาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อคฺคิ อวุตตกัมมะใน
อทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อญฺญาสิ “สหายโก สุทฺธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สหายโก กาลกโต วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์
อาการใน อญฺญาสิ ฯ

๙ อิตโรปี นิพพตฺตกฺขณฺเวยว อตฺตโน เทวสิริ โอลเกตฺวา กมฺมํ อุปฺชาเรนโต
เนกฺขมฺมโต ปฏฺญาจย อตฺตนา กตฺกิริยํ ทิสฺวา “อิทานาหํ คนฺตฺวา มม สหายกํ
ปสฺสิสฺสสามิ”ติ จินฺเตตฺวา ตสฺมี ขณฺเ ตํ อตฺตภาวํ วิชฺหิตฺวา มคฺคคฺมุพฺหปุริโส วิย ตสฺส
สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ อญฺญาสิ ฯ

อิตโรปี (เวฏฺฐทีปกตาปโส) นิพพตฺตกฺขณฺ เวยว อตฺตโน เทวสิริ โอลเกตฺวา กมฺมํ อุปฺชาเรนโต
เนกฺขมฺมโต ปฏฺญาจย อตฺตนา กตฺกิริยํ ทิสฺวา “อิทานิ อหํ คนฺตฺวา มม สหายกํ ปสฺสิสฺสสามิ”ติ

จินฺเตตฺวา ตสฺมี ขณฺเ ตํ อตฺตภาวํ วิชิตฺวา มคฺคมุพฺพหฺปฺริโส วิย (หุตฺวา) ตสฺส (อถฺลภฺปฺ-
 ตาปสฺส) สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺหฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ

อิตโรปิ (เวฏฺฐทีปกตาปโส) อ.ดาบสชื่อว่าเวฏฐทีปกะ แม้นอกนี้ โอโลเกตฺวา แลดู
 แล้ว เทวสิรี ซึ่งสิริของเทวดา อตฺตโน ของตน นิพฺพตฺตกฺขณฺเ เอว ในขณะที่เป็น
 ที่บังเกิดนั้นเทียว อุปฺธาเรฺนฺโต ทรงใคร่ครวญอยู่ กมฺม ซึ่งกรรม ทิสฺวา เห็นแล้ว
 อตฺตนา กตฺตกริยํ ซึ่งกิริยา อันตน กระทำแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม เนกฺขมฺมโต แต่การ
 ออกบวช จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ.เรา คนฺตฺวา ไปแล้ว
 ปสฺสิสฺสสามิ จักเยี่ยม สหายกํ ซึ่งสหาย มม ของเรา” อิติ ดังนี้ วิชิตฺวา ละแล้ว ตํ
 อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพนั้น ตสฺมี ขณฺเ ในขณะที่นั้น มคฺคมุพฺพหฺปฺริโส วิย เป็นราวกะว่า
 บุรุษผู้หลงแล้วในหนทาง (หุตฺวา) เป็นแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺส
 (อถฺลภฺปฺตาปสฺส) ของดาบสชื่อว่าอัลลภฺปะนั้น วนฺทิตฺวา ไหวแล้ว อฏฺฐาสิ ได้
 ยืนแล้ว เอกมฺหฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

แม้เวฏฐทีปกตาปสนอกนี้ ตรวจฺดูทิพฺสิริของตนในขณะที่เกิด ใคร่ครวญถึงกรรม
 เห็นกิริยาที่ตนกระทำ จำเดิมแต่ออกบวชแล้ว คิดว่า“บัดนี้ เราจักไปเยี่ยมสหายของ
 เรา” ในขณะที่นั้น จึงละอัตภาพนั้นเสีย เป็นเหมือนคนหลงทาง ไปยังสำนักของอัลลภ
 ปดาบสนั้น ไหวแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควรแห่งหนึ่ง

อปิศัพท์ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ อิตโรฯ วิเสสนะของ เวฏฐทีปกตาปโสฯ สฺุทฺทกัตฺตาใน
 อฏฺฐาสิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพท์ อวฺชารณฺเเข้ากับ นิพฺพตฺตกฺขณฺเฯ กาล-
 สัตฺตมีใน โอโลเกตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธฺเใน เทวสิรีฯ อวฺตตกัมฺมะใน โอโลเกตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺธาเรฺนฺโต กมฺม อวฺตตกัมฺมะใน อุปฺธาเรฺนฺโตฯ อັพกัณฺตรกิริยา
 ของ เวฏฐทีปกตาปโส เนกฺขมฺมโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ทิสฺวา
 อตฺตนา อนภิหิตกัตฺตาใน กต- กตฺตกริยํ อวฺตตกัมฺมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 จินฺเตตฺวา “อิทานิ กาลสัตฺตมี อหํ สฺุทฺทกัตฺตาใน ปสฺสิสฺสสามิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก
 คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสฺสิสฺสสามิ มม สามีสัมพันธฺเใน สหายกัฯ อวฺตตกัมฺมะ
 ใน ปสฺสิสฺสสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชิตฺวา ตสฺมี
 วิเสสนะของ ขณฺเฯ กาลสัตฺตมีใน วิชิตฺวา อตฺตภาวํ อวฺตตกัมฺมะใน วิชิตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺว มคฺคมุพฺพหฺปฺริโส อุปฺมาวิกตีกัตฺตาใน หุตฺวา วิยศัพท์ อุปฺมา-

โชดกะเข้ากับ มคคมุพหุปรีโส หุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ
อลลภปฺตปาปสสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺตักฺกจฺจ สัมปาปฺตฺถียกัมมะใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพพ-
กาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ เอกมฺนฺตฺ วิสยาธาระใน อฏฺฐจาสิ ฯ

๑๐. อถ นํ โส อาห “กุโต อาคโตสิ”ติ ฯ

อถ นํ (เทวราชานํ) โส (ตปฺโส) อาห “(ตฺวํ) กุโต (จฺานโต) อาคโต อสิ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส (ตปฺโส) อ.ตปฺสนํ อาห กล่าวแล้ว นํ (เทวราชานํ) กะเทวดา
ผู้พระราชานั้น อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน อาคโต เป็นผู้มาแล้ว กุโต (จฺานโต) แต่ที่ไหน
อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น อลลภปฺตปาปสนํ จึงกล่าวถามบุรุษนั้นว่า “ท่านมาจากไหน?”

อถ กาลสํตฺตมํ โส วิเสสณะของ ตปฺโสจฺจ สฺุทฺธกัตฺตนาใน อาหจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
นํ วิเสสณะของ เทวราชานํจฺจ อภิตกัตฺตมมะใน อาห “ตฺวํ สฺุทฺธกัตฺตนาใน อสิจฺจ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก กุโต วิเสสณะของ จฺานโตจฺจ อปาทานใน อาคโตจฺจ วิกตีกัตฺตนาใน อสิ”
อิตฺตํ อากาละใน อาห ฯ

๑๑. “มคคมุพหุปรีโส อหํ ฆนฺเต ทฺุโรโต’ว อาคโตมฺหิ, กิ ปน ฆนฺเต อโย อิมสฺมํ จาเน
เอกโก’ว วสฺติ, อญฺโฆปิ โกจิ อตฺถิ”ติ อาห ฯ

(โส เทวราชา) “มคคมุพหุปรีโส (หุตฺวา) อหํ ฆนฺเต ทฺุโรโต’ว อาคโต อมฺหิ, กิ ปน ฆนฺเต
อโย อิมสฺมํ จาเน เอกโก’ว วสฺติ, อญฺโฆปิ โกจิ อตฺถิ”ติ อาห ฯ

(โส เทวราชา) อ.เทวดาผู้พระราชานั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ อหํ อ.กระผม มคคมุพหุปรีโส เป็นบุรุษผู้หลงแล้วในหนทาง (หุตฺวา) เป็น
แล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว ทฺุโรโต ว แต่ที่ไกลเที่ยว อมฺหิ ย่อมเป็น, ฆนฺเต ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ อโย อ.พระคุณเจ้า เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว วสฺติ ย่อม
อยู่ อิมสฺมํ จาเน ในที่นี้ ก็ หรือ, โกจิ อ.ใครๆ อญฺโฆปิ แม้อื่น อตฺถิ มีอยู่” อิติ
ดังนี้ ฯ

เทวราชนั้นกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ผมเป็นคนหลงทาง เดินมาจากที่ไกลเหลือเกิน, ก็ พระผู้เป็นเจ้าของอยู่รูปเดียวเท่านั้น ในที่นี้ หรือ มีใครอื่นบ้างไหม?”

โส วิเสสณะของ เทวราชาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มคฺคมุพฺพหฺริโส วิกตีกัตตา ใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคโต เอวคฺคัพฺท อวชารณะเข้ากับ ทูโรโตฯ อปาทาน ใน อาคโตฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, ภนฺเต อาลปนะ ปนคฺคัพฺท วากยารัมภชฺตทกะ อโยโย สุทธกัตตาใน วสฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิคฺคัพฺท ปุจฺฉนัตถะ อิมสฺสมิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาชาระใน วสฺติ เอวคฺคัพฺท อวชารณะเข้ากับ เอกโกฯ วิเสสณะของ อโยโย, อปีคฺคัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ อญฺโฆฯ วิเสสณะของ โกจิฯ สุทธกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติคฺคัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๑๒. “อตฺถิ เม เอกโก สหายโก”ติ ฯ

(ตบโส) “อตฺถิ เม เอกโก สหายโก”ติ (อาห) ฯ

(ตบโส) อ.ตบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอกโก สหายโก อ.สหายคนหนึ่ง เมของเรา อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ตบสกล่าวว่า “มีสหายของเราอยู่ผู้หนึ่ง”

ตบโส สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เอกโก วิเสสณะของ สหายโกฯ สุทธกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สหายโก” อิติคฺคัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๑๓. “กุหิ โส”ติ ฯ

(โส ปฺริโส) “กุหิ (จาเน) โส (สหายโก วสฺติ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “โส (สหายโก) อ.สหายนั้น วสฺติ ย่อมอยู่ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “ผู้นั้น ไปอยู่ที่ไหนหรือ?”

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุธรกัตตาดานะ ปุจฉิ๑ อาชยาดบทกัตตุดวจาก “โส วิเสสณะของ สหายโก๑ สุธรกัตตาดานะ วสตี๑ อาชยาดบทกัตตุดวจาก กุหิ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน วสตี” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ๕

๑๔. “เอตสุมิ ปพพเต วสตี, อุโปสถทิวเส ปน อคฺคิ น ชาเลสิ, นุน มโต ภวิสฺสตี”ติ ๕
(ตาปโส) “(โส สหายโก) เอตสุมิ ปพพเต วสตี, (โส สหายโก) อุโปสถทิวเส ปน อคฺคิ น ชาเลสิ, (โส สหายโก) นุน มโต ภวิสฺสตี”ติ (อาห) ๕

(ตาปโส) อ.ดาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(โส สหายโก) อ.สหายนั้น วสตี ย่อมอยู่ เอตสุมิ ปพพเต ที่ภูเขานั้น, ปน แต่ว่า (โส สหายโก) อ.สหายนั้น อคฺคิ น ชาเลสิ ไม่ ยังไฟให้ โพลงแล้ว อุโปสถทิวเส ในวันแห่งอุโปสถ, (โส สหายโก) อ.สหายนั้น มโต เป็นผู้ตายแล้ว ภวิสฺสตี จักเป็น นุน แน่แท้” อิติ ดังนี้ ๕

ดาบสกล่าวว่า “เขาอยู่ที่ภูเขานั้น. แต่วันอุโปสถ เขาไม่จุดไฟให้โพลง, เขาจักตายเสียแล้วเป็นแน่”

ตาปโส สุธรกัตตาดานะ อาห๑ อาชยาดบทกัตตุดวจาก “โส วิเสสณะของ สหายโก๑ สุธรกัตตาดานะ วสตี๑ อาชยาดบทกัตตุดวจาก เอตสุมิ วิเสสณะของ ปพพเต๑ วิสยาธาระใน วสตี, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ โส วิเสสณะของ สหายโก๑ เหตุกัตตาดานะ ชาเลสิ๑ อาชยาดบทเหตุกัตตุดวจาก อุโปสถทิวเส กาลสัตตมมีใน ชาเลสิ อคฺคิ การิตกัมมะใน ชาเลสิ นศัพท์ ปฏิเสระใน ชาเลสิ, โส วิเสสณะของ สหายโก๑ สุธรกัตตาดานะ ภวิสฺสตี๑ อาชยาดบทกัตตุดวจาก นุน กิริยาวิเสสณะใน ภวิสฺสตี มโต วิกติกัตตาดานะ ภวิสฺสตี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๑๕. “เอวํ ภาณเต”ติ ๕

(โส ปุริโส) “เอวํ ภาณเต”ติ (อาห) ๕

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ๕

บุรุษนั้นกล่าวว่า “เป็นอย่างนั้นหรือ ขอรับ?”

โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุทรกัตตานิ อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เอรุ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อากากระไน อาห ๕

๑๖. “เอวมารุโส”ติ ๕

(ตปโส) “เอว อารุโส”ติ (อาห) ๕

(ตปโส) อ.ตปส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อารุโส ตุก่อนผู้มีอายุ เอรุ อ.อย่างนั้น หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

ตปสกล่าวว่า “ผู้มีอายุ เป็นอย่างนั้น”

ตปโส สุทรกัตตานิ อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อารุโส อาลปนะ เอรุ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อากากระไน อาห ๕

๑๗. “อหํ โส ภนฺเต”ติ ๕

(โส ปุริโส) “อหํ โส (สหายโก) ภนฺเต”ติ (อาห) ๕

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โส (สหายโก) อ.สหายนั้น อหํ คือ อ.กระผม” อิติ ดังนี้ ๕

บุรุษนั้นกล่าวว่า “กระผมคือผู้นั้น ขอรับ”

โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุทรกัตตานิ อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหํ วิเสสลาภีของ โส สหายโก โส วิเสสนะของ สหายโก๑ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อากากระไน อาห ๕

๑๘. “กุหิ นินฺพตฺโตสึ”ติ ๕

(ตปโส) “(ตฺว) กุหิ (จาเน) นินฺพตฺโต อสึ”ติ (ปฺจฺฉิ) ๕

(ตปโส) อ.ตปส (ปฺจฺฉิ) ทามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน นินฺพตฺโต เป็นผู้บังเกิด

แล้ว กุหี (จาเน) ในที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสถามว่า “ท่านเกิดที่ไหน?”

ดาบสโล สุทรกัตตาดานะ ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ตฺวํ สุทรกัตตาดานะ อสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก กุหี วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺโตฯ วิกตีกัตตาดานะ อสิ” อิติศัพทํ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๙. “เทวโลเก มหะสกุโข เทวราชา หุตฺวา นิพพตฺโตสฺมิ ภนฺเต, ‘ออยฺยํ ปสฺสิสฺสามี’ติ ปุณฺ อาคโตมฺหิ, อปี นุ โข อยฺยานํ อิมสฺสามิ จาเน วสนฺตานิ โกจิ อฺปทฺทโว อตฺถิ”ติ ฯ

(โล ปุริโส) “(อหํ) เทวโลเก มหะสกุโข เทวราชา หุตฺวา นิพพตฺโต อสฺมิ ภนฺเต, (อหํ) (อหํ) ออยฺยํ ปสฺสิสฺสามี’ติ (จินตเนน) ปุณฺ อาคโต อมฺหิ, อปี นุ โข อยฺยานํ อิมสฺสามิ จาเน วสนฺตานิ โกจิ อฺปทฺทโว อตฺถิ”ติ (อาห) ฯ

(โล ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อหํ) อ.กระผม เทวราชา เป็นเทวดาผู้พระราช มหะสกุโข ผู้มีศักดิ์ใหญ่ เทวโลเก ในเทวโลก หุตฺวา เป็นแล้ว นิพพตฺโต เป็นผู้บังเกิดแล้ว อสฺมิ ย่อมเป็น, (อหํ) อ.กระผม อาคโต เป็นผู้มาแล้ว ปุณฺ อีก (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า (อหํ) อ.เรา ปสฺสิสฺสามิ จักเยี่ยมม ออยฺยํ ซึ่งพระคุณเจ้า’ อิติ ดังนี้ อมฺหิ ย่อมเป็น, อฺปทฺทโว อ.อุปัทวะ โกจิ อะไรๆ อยฺยานํ ของพระคุณเจ้า ท. วสนฺตานิ ผู้อยู่อยู่ อิมสฺสามิ จาเน ในที่นี้ อตฺถิ มีอยู่ อปี นุ โข บ้างหรือหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้น “กระผมเกิดเป็นเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ ในเทวโลกขอรับ, มาอีก ก็ด้วยประสงค์ ว่า ‘จักเยี่ยมพระผู้เป็นเจ้า’ อุปัทวะอะไรของพระผู้เป็นเจ้าที่อยู่ในที่นี้ มีบ้างหรือ?”

โล วิเสสณะของ ปุริโสฯ สุทรกัตตาดานะ อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุทรกัตตาดานะ อสฺมิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เทวโลเก วิสยาธาระใน เทวราชา มหะสกุโข วิเสสณะของ เทวราชาฯ วิกตีกัตตาดานะ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพพตฺโตฯ วิกตีกัตตาดานะ อสฺมิ, อหํ สุทรกัตตาดานะ อมฺหิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ‘อหํ สุทรกัตตาดานะ ปสฺสิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ออยฺยํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสามิ’ อิติศัพทํ สรุปะใน จินตเนนฯ กรณะใน อาคโต ปุณฺศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน อาคโตฯ

วิกตีกัตตทาใน อุมหิ, โภจิ วิเสสณะของ อุปุททโว ๆ สุททกัตตทาใน อตถิ ๆ อาขยาดบท กัตตวาจาก อปี นุ ปุจฉนัตถะ ไชศัพท วจนาลังการะ อยฺยานํ สามีสัมพันธะใน อุปุททโว อิมสมิ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน วสนุตานํ ๆ วิเสสณะของ อยฺยานํ” อิตติศัพท อากาละใน อาห ๫

๒๐. “อาม อาวุโส หตถิ นิสฺสาย กิลมามี”ติ ๫

(ตปโส) “อาม อาวุโส (เอว, อห) หตถิ นิสฺสาย กิลมามี”ติ (อาห) ๫

(ตปโส) อ.ตปส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**อาวุโส** ตุก่อนผู้มีอายุ **อาม** เออ (เอว) อ.อย่างนั้น, (อห) อ.เรา **กิลมามี** ย่อมลำบาก **นิสฺสาย** เพราะอาศัย **หตถิ** ซึ่งข้าง” อิติ ดังนี้ ๫

ตปสกล่าววว่า “เออ อาวุโส, เราลำบาก เพราะอาศัยข้าง”

ตปโส สุททกัตตทาใน อาห ๆ อาขยาดบทกัตตวาจาก “อาวุโส อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว ลิงคัตถะ, อห สุททกัตตทาใน กิลมามี ๆ อาขยาดบทกัตตวาจาก หตถิ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาย ๆ เหตุโน กิลมามี” อิตติศัพท อากาละใน อาห ๫

๒๑. “กั ปน โว ฆนฺเต หตถิ กโรนฺตี”ติ ๫

(เทวราชา) “กั (กมฺ) ปน โว ฆนฺเต หตถิ กโรนฺตี”ติ (ปุจฉิ) ๫

(เทวราชา) อ.เทวดาผู้พระราช (ปุจฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “**ฆนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ปน** ก็ **หตถิ** อ.ข้าง ท. **กโรนฺตี** ย่อมกระทำ **กั (กมฺ)** ซึ่งกรรมอะไร **โว** แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ๫

เทวราชถามว่า “ท่านผู้เจริญ ก็ข้างทำอะไรให้แก่ท่านเล่า?”

เทวราชา สุททกัตตทาใน ปุจฉิ “ฆนฺเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ หตถิ สุททกัตตทาใน กโรนฺตี ๆ อาขยาดบทกัตตวาจาก กั วิเสสณะของ กมฺ ๆ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตี โว สัมปทานโน กโรนฺตี” อิตติศัพท อากาละใน ปุจฉิ ๫

๒๒. “สมมุชชนภูจาเน ลณฺหํ ปาเตนฺติ, ปาเทหิ ปหริตฺวา ปัสฺสุ อุกฺุรฺรฺนฺติ, สุวาทํ ลณฺหํ ฉนฺุเทนฺโต ปัสฺสุ สมนํ กโรนฺโต กิลมามี”ติ ฯ

(ตาปโส) “(หตฺถิ) สมมุชชนภูจาเน ลณฺหํ ปาเตนฺติ, (หตฺถิ) ปาเทหิ ปหริตฺวา ปัสฺสุ อุกฺุรฺรฺนฺติ, โส อหํ ลณฺหํ ฉนฺุเทนฺโต ปัสฺสุ สมนํ กโรนฺโต กิลมามี”ติ (อาห) ฯ

(ตาปโส) อ.ดาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(หตฺถิ) อ.ช้าง ท. ลณฺหํ ยังคุณ ปาเตนฺติ ย่อมให้ตกลง สมมุชชนภูจาเน ในที่เป็นที่กวาด, (หตฺถิ) อ.ช้าง ท. ปหริตฺวา เขี่ยแล้ว ปาเทหิ ด้วยเท้า ท. อุกฺุรฺรฺนฺติ ย่อมคู้ยขึ้น ปัสฺสุ ซึ่งดินร่วน, โส อหํ อ.เรานั้น ฉนฺุเทนฺโต ทั้งอยู่ ลณฺหํ ซึ่งคุณ กโรนฺโต กระทำอยู่ ปัสฺสุ ซึ่งดินร่วน สมนํ ให้เสมอ กิลมามี ย่อมลำบาก” อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสกล่าวว่า “มันถ้ายกลงในที่กวาด, เอาเท้าเขี่ยคู้ยฝุ่นขึ้น; ข้าพเจ้านั้น คอยขนคุณ ช้างทั้ง คอยเกลี่ยฝุ่นให้เสมอ ก็ย่อมลำบาก”

ตาปโส สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “หตฺถิ เหตุกตฺตาใน ปาเตนฺติฯ อาชยตบทเหตุกตฺตฺวาจก สมมุชชนภูจาเน วิสยารชใน ปาเตนฺติ ลณฺหํ อวฺุตตกัมมะใน ปาเตนฺติ, หตฺถิ สุทฺธกตฺตาใน อุกฺุรฺรฺนฺติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ปาเทหิ ทรณะใน ปหริตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกฺุรฺรฺนฺติ ปัสฺสุ อวฺุตตกัมมะใน อุกฺุรฺรฺนฺติ, โส วิเสสณะของ อหํฯ สุทฺธกตฺตาใน กิลมามีฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ลณฺหํ อวฺุตตกัมมะใน ฉนฺุเทนฺโตฯ อัพภันทรกิริยาของ อหํ ปัสฺสุ อวฺุตตกัมมะใน กโรนฺโต สมนํ วิกตีกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัพภันทรกิริยาของ อหํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๓. “กึ ปน เตสํ อนาคมนํ อิจฺฉณา”ติ ฯ

(โส ปุริโส) “(ตุมฺเห) กึ ปน เตสํ (หตฺถินฺ) อนาคมนํ อิจฺฉณา”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปน กึ (ตุมฺเห) อ.ท่าน อิจฺฉณ ย่อมปรารถนา อนาคมนํ ซึ่งการไม่มา เตสํ (หตฺถินฺ) แห่งช้าง ท. เหล่านั้น กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าปรารถนาจะไม่ให้ช้างเหล่านั้นมาไหมแล้ว?”

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุททกัตตาใน ปุจฉิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ตุมเห สุททกัตตาใน อิจฉณ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กิศัพท ปุจฉนัตถะ เตส วิเสสณะของ หตถีน๑ สามีสัมพันธะใน อนาคมน๑ อวุตตกัมมะใน อิจฉณ” อิติศัพท อากาโรใน ปุจฉิ ๫

๒๔. “อามาวุโส”ติ ๫

(ตาปโส) “อาม อาวุโส (เอว)” อิติ (อาห) ๫

(ตาปโส) อ.ตาปส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ตุก่อนผู้มีอายุ อาม เออ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

ตาปสกล่าวว่า “เออ อาวุโส”

ตาปโส สุททกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อาวุโส อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว ลิงกัตถะ” อิติศัพท อากาโรใน อาห ๫

๒๕. “เตนหิ เตส อนาคมน กริสสามิติ ตาปสสสุ หตถิกนตวิณญเจว หตถิกนต-
มณฑจ อทาสี, ททนโต จ ปน วิณาย ติสโส ตนตโย ทสเสตวา ตโย มนเต
อุคคณหาเปตวา “อิม ตนตี ปหริตวา อิมสมิ มนเต วุตเต นีวตติตวา โอลเกตุ
อสกโกนตา หตถิ ปลายนติ, อิม ตนตี ปหริตวา อิมสมิ มนเต วุตเต นีวตติตวา
ปัจฉโต โอลเกนตา ปลายนติ, อิม ตนตี ปหริตวา อิมสมิ มนเต วุตเต หตถิ
ยถปติ ปิฎฐี อุปนาเมนโต อากจฉตี”ติ อัจฉิตวา “ย โว รุจจติ, ต กเรยยาถา”ติ
วตวา ตาปส วนทิตวา ปกุกามิ ๫

(โส ปุริโส) “(อห) เตนหิ เตส (หตถีน) อนาคมน กริสสามิติ (วตวา) ตาปสสสุ หตถิกนต-
วิณ จ เอว หตถิกนตมณฑ จ อทาสี, (โส ปุริโส) ททนโต จ ปน วิณาย ติสโส ตนตโย
ทสเสตวา (ตาปส) ตโย มนเต อุคคณหาเปตวา “(ตุมเหหิ) อิม ตนตี ปหริตวา อิมสมิ
มนเต วุตเต, นีวตติตวา โอลเกตุ อสกโกนตา หตถิ ปลายนติ, (ตุมเหหิ) อิม ตนตี
ปหริตวา อิมสมิ มนเต วุตเต, (หตถิ) นีวตติตวา ปัจฉโต โอลเกนตา ปลายนติ, (ตุมเหหิ)
อิม ตนตี ปหริตวา อิมสมิ มนเต วุตเต, หตถิ ยถปติ ปิฎฐี อุปนาเมนโต อากจฉตี”ติ

อาจิขิตวา “ยี่ (กมุข) โว รุจจติ, (ตุมุเห) ตั (กมุข) กรเยยาถา”ติ วตุวา ตาปลั วนุทิตวา ปุกกามิ ฯ

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อหิ) อ.กระผม กริสสามิ จักกระทำ อนาคตน์ ซึ่งการไม่มา เตสั (หตุถิน) แห่งข้าง ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ อทาสิ ได้ให้แล้ว หตุถิกนุหตุวิณั จ เอว ซึ่งพินอันเป็นเครื่องยังข้าง ให้ใคร่ด้วยนั้นเทียว หตุถิกนุหตุมหนุติ จ ซึ่งมนต์อันเป็นเครื่องยังข้างให้ใคร่ด้วย ตาปสสุส แก่ตาบส, จ ปน ก็แล (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ททนุโต เมื่อให้ ทสเสตุวา แสดงแล้ว ตนุติโย ซึ่งสาย ท. ดิสสุโส สาม วิณาย ของพิน (ตาปลั) ยังดาบส อุดคณหาเปตุวา ให้เรียนเอาแล้ว มนุเต ซึ่งมนต์ ท. ตโย สาม อาจิขิตวา บอก แล้ว อิติ ว่า “อิมสุมิ มนุเต ครั้นเมื่อมนต์นี้ (ตุมุเหหิ) อันท่าน ปหริตุวา ดิด แล้ว อิมั ตนุติ ซึ่งสายนี้ วุตุเต ร่ายแล้ว, หตุถิ อ.ข้าง ท. อสกุโกนุตา ไม่อาจอยู่ นิวตุตติตุวา โอลเกตุ เพื่ออันกลับแล้วแลดู ปลายนุติ ย่อมหนีไป, อิมสุมิ มนุเต ครั้นเมื่อมนต์นี้ (ตุมุเหหิ) อันท่าน ปหริตุวา ดิดแล้ว อิมั ตนุติ ซึ่งสายนี้ วุตุเต ร่ายแล้ว, (หตุถิ) อ.ข้าง ท. นิวตุตติตุวา กลับแล้ว โอลเกนุตา แลดูอยู่ ปจจโต ใน ที่ข้างหลัง ปลายนุติ ย่อมหนีไป, อิมสุมิ มนุเต ครั้นเมื่อมนต์นี้ (ตุมุเหหิ) อันท่าน ปหริตุวา ดิดแล้ว อิมั ตนุติ ซึ่งสายนี้ วุตุเต ร่ายแล้ว, หตุถิ อ.ข้าง ยุกปติ ตัว เป็นเจ้าแห่งโฆลง ปิฏฐิ ยังหลัง อุปนาเมนุโต ให้น้อมเข้าไปอยู่ อาคจจติ ย่อมมา” อิติ ดังนี้ วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ยี่ (กมุข) อ.กรรมใด โว อันท่าน รุจจติ ย่อม ชอบใจ, (ตุมุเห) อ.ท่าน กรเยยาถ ฟิงกระทำ ตั (กมุข) ซึ่งกรรมนั้น” อิติ ดังนี้ วนุทิตวา ไหว้แล้ว ตาปลั ซึ่งดาบสนั้น ปุกกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “ถ้ากระนั้น กระผมจักทำให้ข้างเหล่านั้นมา ได้ถวายพินสำหรับให้ ข้างใคร่ และสอนมนต์สำหรับให้ข้างใคร่ แก่พระดาบสแล้ว: ก็เมื่อจะให้ ได้ชี้แจงสาย พิน ๓ สาย ให้เรียนมนต์ ๓ บท แล้วบอกว่า “เมื่อดิดสายพินสายนี้ ร่ายมนต์บทนี้ แล้ว, ข้างไม่อาจ แม้เพื่อจะหันกลับแลดู ย่อมหนีไป; เมื่อดิดสายพินสายนี้ ร่ายมนต์ บทนี้แล้ว ข้างจะกลับเหลียวดูเบื้องหลังพลางหนีไป; เมื่อดิดสายพินสายนี้ ร่ายมนต์ บทนี้แล้ว ข้างนายฝูง ย่อมน้อมหลังเข้ามาหา” แล้วกล่าวว่า “สิ่งใด อันท่านชอบใจ, ท่านพึงทำสิ่งนั้นเถิด” ไหว้พระดาบสแล้ว ก็หลีกไป

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทธกัตตาใน อทาสี๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนหิ
 อุโยชนันตเถ อหิ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตสฺ วิเสสณะของ
 หตฺถีนํ๑ สามีสัมพันธะใน อนาคมนํ๑ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน
 วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ตาปสฺส สัมปทานใน อทาสี หตฺถิกนฺตวีณิ กิติ
 หตฺถิกนฺตมนฺตํ กิติ อวุตตกัมมะใน อทาสี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จ๑ สองศัพท์
 ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ หตฺถิกนฺตวีณิ และ หตฺถิกนฺตมนฺตํ, จ ปนศัพท์ นิปาตสมฺมูหะ
 โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทธกัตตาใน ปกฺกามิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทนฺโต
 อัปภันตรกิริยาของ ปุริโส วิชาเย สามีสัมพันธะใน ติสฺโส ตนฺติโย ติสฺโส วิเสสณะ
 ของ ตนฺติโย๑ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺคณฺหาเปตฺวา ตาปสฺ
 การิตกัมมะใน อุกฺคณฺหาเปตฺวา ตโย วิเสสณะของ มนฺเต๑ อวุตตกัมมะใน
 อุกฺคณฺหาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาจิกฺขิตฺวา “อิมฺสฺมี วิเสสณะของ มนฺเต๑
 ลักขณะใน วุตฺเต๑ ลักขณกิริยา ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต อิมิ วิเสสณะของ
 ตนฺตี๑ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน วุตฺเต, อสฺกโกนฺดา วิเสสณะของ
 หตฺถี๑ สุทธกัตตาใน ปลายนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก นีวตฺติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 โอโลเกตุ๑ ตุมฺตถสัมปทานใน อสฺกโกนฺดา, อิมฺสฺมี วิเสสณะของ มนฺเต๑ ลักขณะใน
 วุตฺเต๑ ลักขณกิริยา ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต อิมิ วิเสสณะของ ตนฺตี๑
 อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน วุตฺเต, หตฺถี สุทธกัตตาใน ปลายนฺติ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก นีวตฺติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺดา ปจฺจโต วิสยาธาระ
 ใน โอโลเกนฺดา๑ อัปภันตรกิริยาของ หตฺถี, อิมฺสฺมี วิเสสณะของ มนฺเต๑ ลักขณะ
 ใน วุตฺเต๑ ลักขณกิริยา ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต อิมิ วิเสสณะของ ตนฺตี๑
 อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน วุตฺเต, หตฺถี สุทธกัตตาใน อากจฺจติ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก ยฺยปติ วิเสสณะของ หตฺถี ปิณฺณํ การิตกัมมะใน อฺปนาเมนฺโต๑
 อัปภันตรกิริยาของ หตฺถี” อิติศัพท์ อากาเรใน อาจิกฺขิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา
 “ยิ วิเสสณะของ กมฺมํ๑ วุตตกัมมะใน รุจฺจติ๑ อาชยาตบทกัมมวจาก โว อนภิท-
 กัตตาใน รุจฺจติ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน กเรยฺยาถ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสณะ
 ของ กมฺมํ๑ อวุตตกัมมะใน กเรยฺยาถ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วนฺทิตฺวา ตาปสฺ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ๗

๒๖. ตาปโส ปลายนมมนต์ วตวา ปลายนตนต์ ปหริตวา หตถิ ปลาเปตวา วสิ ๕

ตาปโส อ.ตาบส วตวา ร่ายแล้ว ปลายนมมนต์ ซึ่งมนต์เป็นเครื่องยังข้างให้หนีไป
หริตวา ตัดแล้ว ปลายนตนต์ ซึ่งสายพินเป็นเครื่องยังข้างให้หนีไป หตถิ ยังข้าง ท.
ปลาเปตวา ให้หนีไปแล้ว วสิ อยู่แล้ว ๕

พระดาบส ร่ายมนต์บทธสำหรับไล่ข้าง ตัดสายพินสำหรับไล่ข้างยังข้าง ให้หนีไปอยู่
แล้ว

ตาปโส สุทรกัตตาดานะ วสิ ๕ อาชยาตบทกัตตุดาจาก ปลายนมมนต์ อุตตถกัมมะใน
วตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน ปหริตวา ปลายนตนต์ อุตตถกัมมะใน ปหริตวา ๕ ปุพพ
กาลกิริยาใน ปลาเปตวา หตถิ การิตกัมมะใน ปลาเปตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน วสิ ๕

๒๗. ตสฺมี สมเย โกสมพิยํ ปฺรนฺตโป นาม ราชา อโหสิ ๕

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น ราชา อ.พระราช ปฺรนฺตโป นาม พระนามว่าปรัณฑปะ
อโหสิ ได้มีแล้ว โกสมพิยํ ในเมืองโกสุมพี ๕

ในสมัยนั้น ในกรุงโกสุมพี ได้มีพระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าปรัณฑปะ

ตสฺมี วิเสสณะของ สมเย ๕ กาลสัตตมณีใน อโหสิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
ปฺรนฺตโป ๕ วิเสสณะของ ราชา ๕ สุทรกัตตาดานะ อโหสิ ๕ อาชยาตบทกัตตุดาจาก
โกสมพิยํ วิสยาธาระใน อโหสิ ๕

๒๘. โส เอกทิวสํ คพฺภินิยา เทเวีย สหฺริ พาลาตปํ ตปฺปมาโน อากาสตเล นิสฺสิทึ ๕

โส (ปฺรนฺตโป) เอกทิวสํ คพฺภินิยา เทเวีย สหฺริ พาลาตปํ ตปฺปมาโน อากาสตเล นิสฺสิทึ ๕

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (ปฺรนฺตโป) อ.พระราชพระนามว่าปรัณฑปะนั้น ตปฺปมาโน
นิสฺสิทึ ทรงประทับนั่งฝั่งอยู่แล้ว พาลาตปํ ซึ่งแดดอ่อน อากาสตเล บนพื้นแห่ง
อากาศ สหฺริ กับ เทเวีย ด้วยพระเทวี คพฺภินิยา ผู้มีครรภ์ ๕

วันหนึ่ง พระเจ้าปรัณฑปะทรงนั่งฝั่งแดดอ่อนอยู่ที่ตาดฟ้า กับพระราชเทวี ผู้ทรงครรภ์

เอกทิวส์ ทูติยากาลสัตตมมีใน นิสีทิ โส วิเสสณะของ ปรนุดโป ๆ สุทธกัตตนาใน นิสีทิ ๆ
 อาชยาตบทกัตตวาจาก คพภินิยา วิเสสณะของ เทเวีย ๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ๆ
 กิริยาสมวายะใน ตปปมาโน พาลาตป อวุตตกัมมะใน ตปปมาโน ๆ อัพภันตรกิริยา
 ของ ปรนุดโป อากาสตเล อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีทิ ๆ

๒๙. เทวี รมโย ปารุปน สตสหัสสุคฺขนิกั รตตกมฺพลั ปารุปีตฺวา นิสินฺหา รมฺญา สหุธิ
 สมุลฺลปมาณา รมโย องฺคุลิโต สตสหัสสุคฺขนิกั ราชมุทฺทิกั นีหริตฺวา อตฺตโน
 องฺคุลียั ปิลนฺธิ ฯ

เทวี อ.พระเทวี ปารุปีตฺวา ทรงห่มแล้ว รตตกมฺพลั ซึ่งผ้ากัมพลสีแดง สตสหัสสุคฺ-
 ขนิกั อันประกอบแล้วด้วยค่าแสนหนึ่ง ปารุปนั อันเป็นเครื่องห่ม รมโย ของ
 พระราชา นิสินฺหา ประทับนั่งแล้ว สมุลฺลปมาณา สนทนาอยู่ สหุธิ กับ รมฺญา
 ด้วยพระราชา นีหริตฺวา นำออกแล้ว ราชมุทฺทิกั ซึ่งพระขำรงค์ของพระราชา
 สตสหัสสุคฺขนิกั อันประกอบแล้วด้วยค่าแสนหนึ่ง องฺคุลิโต จากพระองค์ รมโย
 ของพระราชา ปิลนฺธิ ประดับแล้ว องฺคุลียั ที่พระองค์ อตฺตโน ของพระองค์ ฯ

พระราชเทวี ทรงห่มผ้ากัมพลแดงอันมีราคาแสนหนึ่ง ซึ่งเป็นพระภูษาทรงของพระ
 ราชา ทรงนั่งปราศรัยกับพระราชา ถอดพระขำรงค์อันมีราคาแสนหนึ่งจากพระองค์
 ของพระราชา มาสวมใส่ที่นิ้วของพระองค์

เทวี สุทธกัตตนาใน ปิลนฺธิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก รมโย สามีสัมพันธะใน ปารุปนั ๆ
 กิติ สตสหัสสุคฺขนิกั กิติ วิเสสณะของ รตตกมฺพลั ๆ อวุตตกัมมะใน ปารุปีตฺวา ๆ
 สมานกาลกิริยาใน นิสินฺหา ๆ วิเสสณะของ เทวี รมฺญา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ๆ
 กิริยาสมวายะใน สมุลฺลปมาณา ๆ อัพภันตรกิริยาของ เทวี รมโย สามีสัมพันธะใน
 องฺคุลิโต ๆ อปาทานใน นีหริตฺวา สตสหัสสุคฺขนิกั วิเสสณะของ ราชมุทฺทิกั ๆ อวุตต-
 กัมมะใน นีหริตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปิลนฺธิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน องฺคุลียั ๆ
 วิสยาธาระใน ปิลนฺธิ ฯ

๓๐. ตสฺมี สมเย หตฺถิลิงฺคสกุณฺโณ อากาเสนาคจฺจนฺโต เทวี ทิสฺวา “มัสเปสิ”ติ สณฺณาย
 ปกุเข วิสฺสชฺเชตฺวา โอตฺริ ฯ

ตสุมิ สมเย หตถิลิงคสกุโณ อากาเสน อากจจนโต เทวี ทิสวา “มัสเปลี”ติ สญญา ย ปกุเข
วิสสชเชตวา โอตริ ฯ

ตสุมิ สมเย ในสมัยนั้น **หตถิลิงคสกุโณ** อ.นกตัวมีเพศเพียงดังเพศแห่งช้าง
อากจจนโต บินมาอยู่ **อากาเสน** ทางอากาศ **ทิสวา** เห็นแล้ว **เทวี** ซึ่งพระเทวี
วิสสชเชตวา ชลอแล้ว **ปกุเข** ซึ่งปีก ท. **สญญา** ด้วยความสำคัญ **อิติ** ว่า “มัสเป
ลี อ.ชั้นเหนือ” **อิติ** ดังนี้ **โอตริ** โผลงแล้ว ฯ

ในสมัยนั้น นกหัสดีลิงค์ บินมาโดยอากาศ เห็นพระราชเทวี จึงชลอปีกบินโผลง โดย
หมายว่า “ชั้นเหนือ”

ตสุมิ วิเสสนะของ สมเยๆ กาลสัตตมิมิใน โอตริ หตถิลิงคสกุโณ สุททกัตตานิ โอตริๆ
อาชยาตบทกัตตวาจาก อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน อากจจนโตๆ อัพพันทริยาของ
หตถิลิงคสกุโณ เทวี อวุตตกัมมะใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสชเชตวา “มัสเปลี
ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน สญญาๆ ภาระใน วิสสชเชตวา ปกุเข อวุตตกัมมะใน
วิสสชเชตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอตริ ฯ

.....
๓๑. ราชา ตสฺส โอตฺรณสทฺเทน ภีโต อุกฺกจาย อนฺโตนิเวสนํ ปาวีสี ฯ

ราชา ตสฺส (สกุณฺสฺส) โอตฺรณสทฺเทน ภีโต อุกฺกจาย อนฺโตนิเวสนํ ปาวีสี ฯ

ราชา อ.พระราช **ภีโต** ทรงหวาดกลัวแล้ว **โอตฺรณสทฺเทน** แต่เสียงแห่งการโผลง
ตสฺส (สกุณฺสฺส) แห่งนกนั้น **อุกฺกจาย** เสด็จลุกขึ้นแล้ว **ปาวีสี** ได้เสด็จเข้าไปแล้ว
อนฺโตนิเวสนํ สู่ภายในแห่งพระตำหนัก ฯ

พระราชาทรงตกพระทัยแต่เสียงโผลงของนกนั้น จึงเสด็จลุกขึ้นเข้าไปยังภายในพระ
ตำหนัก

ราชา สุททกัตตานิ ปาวีสีๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ สกุณฺสฺสๆ
ลามีสัมพันธะใน โอตฺรณสทฺเทนๆ ตติยาอปาทานใน ภีโตๆ วิเสสนะของ ราชา อุกฺกจาย
ปุพพกาลกิริยาใน ปาวีสี อนฺโตนิเวสนํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาวีสี ฯ

.....

๓๒. เทวี ครุคพุกตตาย เจว ภีรุกชาติกตตาย จ เวเคน คนตุ๋ นาสกฺขิ ฯ

เทวี (อตฺตโน) ครุคพุกตตาย เจว (อตฺตโน) ภีรุกชาติกตตาย จ เวเคน คนตุ๋ น อสฺกฺขิ ฯ

เทวี อ.พระเทวี น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว คนตุ๋ เพื่ออันเสด็จไป เวเคน โดยเร็ว (อตฺตโน) ครุคพุกตตาย เจว เพราะความที่ แห่งพระองค์ เป็นหญิงมีกรรมหนักด้วย นั้นเทียว (อตฺตโน) ภีรุกชาติกตตาย จ เพราะความที่ แห่งพระองค์ เป็นหญิงมีชาติ แห่งบุคคลผู้ขลาดกลัวด้วย ฯ

พระราชเทวีไม่อาจไปโดยเร็วได้ เพราะทรงกรรมแก่ และเพราะเป็นผู้มีชาติ แห่งคน ขลาด

เทวี สุทรกัตตนาใน อสฺกฺขิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สองบท ภาวาทีสัมพันธะ ใน ครุคพุกตตาย และภีรุกชาติกตตาย ครุคพุกตตาย กิติ ภีรุกชาติกตตาย กิติ เหตุใดใน อสฺกฺขิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ จ ๆ สองศัพทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ครุคพุกตตาย และ ภีรุกชาติกตตาย เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนตุ๋ ๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสฺกฺขิ นศัพทํ ปฏิเสระใน อสฺกฺขิ ฯ

๓๓. อถ นํ โส สกุโณ อชฺฌุปฺตโต นขปญฺชเร นิสีทาเปตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺหิ ฯ

อถ นํ (เทวี) โส สกุโณ อชฺฌุปฺตโต นขปญฺชเร นิสีทาเปตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺหิ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส สกุโณ อ.นกนั้น อชฺฌุปฺตโต ไผลงแล้ว นํ (เทวี) ยังพระเทวีนั้น นิสีทาเปตฺวา ให้ประทับนั่งแล้ว นขปญฺชเร ในกรงแห่งเล็บ ปกฺขนฺหิ บินไปแล้ว อากาสํ สู่อากาศ ฯ

ครั้งนั้น นกนั้นจึงไผลง ยังพระนางนั้นให้ประทับนั่งอยู่ที่กรงเล็บ บินไปสู่อากาศแล้ว

อถ กาลสัตตมมี โส วิเสสนะของ สกุโณ ๆ สุทรกัตตนาใน ปกฺขนฺหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ เทวี ๆ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา อชฺฌุปฺตโต วิเสสนะของ สกุโณ นขปญฺชเร วิสยาธาระใน นิสีทาเปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺขนฺหิ อากาสํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน ปกฺขนฺหิ ฯ

๓๔. เต กिर สกฺุณา ปญฺจนฺนํ หตฺถิํ พลํ ฐาเรนฺติ, ตสฺมา อากาเสน เนตฺวา ยถารุจิตฺตฺวาจาเน นิสฺสีทิตฺวา มํสํ ขาทนฺติ, สาปิ เตน นียามานา มรณภยภีตา จินฺเตสิ “สเจ อหํ วิรวิสฺสามิ, มนุสฺสสทฺโท นาม ติรจฺฉานคตฺตํ อุพฺเพชนิโย; ตํ สุตฺวา มํ ฉทฺเทสฺสติ, เอวํ สนฺเต สห คพฺเภน ชีวิตฺกฺขยํ ปาปฺุณิสฺสามิ, ยสฺมี ปน จาเน นิสฺสีทิตฺวา มํ ขาทิตฺุ อารภิสฺสติ, ตตฺร นํ สทฺทํ กตฺวา ปลาเปสฺสามิ”ติ ฯ

เต กिर สกฺุณา ปญฺจนฺนํ หตฺถิํ พลํ ฐาเรนฺติ, ตสฺมา (เต สกฺุณา) อากาเสน เนตฺวา ยถารุจิตฺตฺวาจาเน นิสฺสีทิตฺวา มํสํ ขาทนฺติ, สาปิ (เทวี) เตน (สกฺุณฺน) นียามานา มรณภยภีตา จินฺเตสิ “สเจ อหํ วิรวิสฺสามิ, มนุสฺสสทฺโท นาม ติรจฺฉานคตฺตํ อุพฺเพชนิโย (โหติ); (โส สกฺุณฺ) ตํ (สทฺทํ) สุตฺวา มํ ฉทฺเทสฺสติ, เอวํ (ภาเว) สนฺเต, (อหํ) สห คพฺเภน ชีวิตฺกฺขยํ ปาปฺุณิสฺสามิ, (โส สกฺุณฺ) ยสฺมี ปน จาเน นิสฺสีทิตฺวา มํ ขาทิตฺุ อารภิสฺสติ, (อหํ) ตตฺร (จาเน) นํ สทฺทํ กตฺวา (ตํ สกฺุณฺ) ปลาเปสฺสามิ”ติ ฯ

กิริ ได้ยินว่า เต สกฺุณา อ.นก ท. เหล่านั้น ฐาเรนฺติ ย่อมทรงไว้ พลํ ซึ่งกำลัง หตฺถิํ แห่งข้าง ท. ปญฺจนฺนํ ห้าเชือก, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (เต สกฺุณา) อ.นก ท. เหล่านั้น เนตฺวา นำไปแล้ว อากาเสน ทางอากาศ นิสฺสีทิตฺวา จับแล้ว ยถารุจิตฺตฺวาจาเน ในที่อันตนชอบใจแล้วอย่างไร ขาทนฺติ ย่อมเคี้ยวกิน มํสํ ซึ่ง เนื้อ, สาปิ (เทวี) อ.พระเทวีแม่ฉัน เตน (สกฺุณฺน) นียามานา ผู้อันนกนั้น นำไปอยู่ มรณภยภีตา ผู้ทรงหวาดกลัวแล้วแต่ภัยคือความตาย จินฺเตสิ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา วิรวิสฺสามิ จักร้องไซ้, มนุสฺสสทฺโท นาม ชื่อ อ.เสียง ของมนุษย์ อุพฺเพชนิโย เป็นที่ตั้งแห่งความสะดุ้ง ติรจฺฉานคตฺตํ ของสัตว์ เดรัจฉาน ท. (โหติ) ย่อมเป็น, (โส สกฺุณฺ) อ.นกนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (สทฺทํ) ซึ่งเสียงนั้น ฉทฺเทสฺสติ จักทิ้ง มํ ซึ่งเรา, เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, (อหํ) อ.เรา ปาปฺุณิสฺสามิ จักถึง ชีวิตฺกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต สห กับ คพฺเภน ด้วยสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์, ปน ก็ (โส สกฺุณฺ) อ.นกนั้น นิสฺสีทิตฺวา จับแล้ว ยสฺมี จาเน ในที่ใด อารภิสฺสติ จักเริ่ม ขาทิตฺุ เพื่ออันเคี้ยวกิน มํ ซึ่งเรา, (อหํ) อ.เรา กตฺวา กระทำแล้ว นํ สทฺทํ ซึ่งเสียงนั้น ตตฺร (จาเน) ในที่ นั้น (ตํ สกฺุณฺ) ยังนกนั้น ปลาเปสฺสามิ จักให้หนีไป” อิติ ดังนี้ ฯ

เขาว่า พวกนกเหล่านั้น ทรงกำลังเท่าข้าง ๕ เชือก; เพราะฉะนั้น จึงนำเหยื่อไป

ทางอากาศ จับ ณ ที่อันพอใจแล้ว ย่อมเคี้ยวเนื้อกิน, แม้พระนางนั้น อันนกันนั้นนำ ไปอยู่ ทรงหวาดต่อมรณภัย จึงทรงดำริว่า “ถ้าเราจักร้อง, ธรรมดาเสียงคน เป็นที่หวาดเสียวของสัตว์จำพวกดิรัจฉาน มันฟังเสียงนั้นแล้ว ก็จักหึงเราเสีย, เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จักถึงความสิ้นชีพ พร้อมกับเด็กในครรภ์; แต่มันจับในที่ใดแล้วเริ่มจะกินเรา, ในที่นั้นเราจักร้องขึ้น แล้วไล่ให้มัน หนีไป

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ เต วิเสสณะของ สกฺุณ๑ สฺุทธกัตตาใน ธาเรณฺุติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปญฺจนฺุ วิเสสณะของ หตฺถินฺุ สามีสัมพันธะใน พลฺุ อฺุตตกัมมะใน ธาเรณฺุติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ เต วิเสสณะของ สกฺุณ๑ สฺุทธกัตตาใน ชาทฺุติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อากาเสณ ตติยาวิเสสณะใน เนตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิทฺวา ยถารุจิตฺฏจาเน วิสยาธาระใน นิสฺสิทฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาทฺุติ มํสํ อฺุตตกัมมะใน ชาทฺุติ, อปิตฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ เทวี๑ สฺุทธกัตตาใน จินฺเตสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ สกฺุณ๑ อนภิทกัตตาใน นียมานา๑ อัปฺกันทรกิริยาของ เทวี มรณภยภีตา วิเสสณะของ เทวี “สเจ ปริกัปปตฺถะ อหํ สฺุทธกัตตาใน วิรวิสุสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, นามศัพท์ ปสังสัตฺถโชตกะเข้ากับ มนุสฺสสทฺุโท๑ สฺุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ติรัจฺจานคตฺานํ สามีสัมพันธะใน อฺุพฺเพชนิโย๑ วิกตีกัตตาใน โหติ; โส วิเสสณะของ สกฺุณ๑ สฺุทธกัตตาใน ฉทฺุเทสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ สทฺุทํ๑ อฺุตตกัมมะใน สฺุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฉทฺุเทสฺสติ มํ อฺุตตกัมมะใน ฉทฺุเทสฺสติ, เอวํ วิเสสณะของ ภาเว๑ ลักขณะใน สนฺเต๑ ลักขณกิริยา, อหํ สฺุทธกัตตาใน ปาปฺุณฺิสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สหศัพท์ กิริยสมวายะใน ปาปฺุณฺิสฺสามิ คพฺุภเณ สหัตถตติยาเข้ากับ สห ชีวิตฺกขยํ สัมปาปฺุณฺียกัมมะใน ปาปฺุณฺิสฺสามิ, ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ โส วิเสสณะของ สกฺุณ๑ สฺุทธกัตตาใน อารภิสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยสฺมิ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน นิสฺสิทฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารภิสฺสติ มํ อฺุตตกัมมะใน ชาทฺุติ๑ ตุมํตถสัมฺปทานใน อารภิสฺสติ, อหํ เหตุกัตตาใน ปลาเปสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺร วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน กตฺวา นํ วิเสสณะของ สทฺุทํ๑ อฺุตตกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปลาเปสฺสามิ ตํ วิเสสณะของ สกฺุณ๑ การิตกัมมะใน ปลาเปสฺสาม” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตสิ ๕

.....

โส สกุโณ อ.นกนั้น เหตุว่า นำไปแล้ว (รูปานิ) ซึ่งรูป ท. มิครูปาทินิ มีรูปแห่งเนื้อ
 เป็นต้น ตตถ (นิโครธ) ที่ต้นไทรนั้น ขาทติ ย่อมเคี้ยวกิน, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น
 (โส สกุโณ) อ.นกนั้น เหตุว่า นำไปแล้ว ตปี (เทวี) ซึ่งพระเทวีแม่นั้น ตตถ เอว
 (นิโครธ) ที่ต้นไทรนั้นนั้นเทียว จเปตฺวา วางไว้แล้ว วิฎฺฒนฺตเร ในระหว่างแห่ง
 ค่าคบ โอโลเกสิ แลดูแล้ว อาคตมคฺคํ ซึ่งหนทางเป็นที่มา ฯ

นกนั้น นำเหยื่อมีเนื้อเป็นต้นไปแล้ว ย่อมเคี้ยวกินที่ต้นไทรนั้น; เพราะฉะนั้น นก
 หัสดีลึงค์ตัวนั้น นำพระราชเทวีแม่นั้น ไปที่ต้นไทรนั้นแล วางไว้ในระหว่าง ค่าคบไม้
 แลดูทางเป็นที่บินมา

โส วิเสสนะของ สกุโณฯ สุกุทตฺตานิ ขาทติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มิครูปาทินิ
 วิเสสนะของ รูปานิฯ อวุตตกัมมะเน เนตฺวา ตตถ วิเสสนะของ นิโครธฯ วิสยาธาระ
 ใน เนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขาทติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ สกุโณฯ
 สุกุทตฺตานิ โอโลเกสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อปีคัพฺพํ อเปกขตถะเข้ากับ เทวีฯ
 อวุตตกัมมะเน เนตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ตตถฯ วิเสสนะของ นิโครธฯ
 วิสยาธาระใน เนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา วิฎฺฒนฺตเร วิสยาธาระใน จเปตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกสิ อาคตมคฺคํ อวุตตกัมมะเน โอโลเกสิ ฯ

.....

๓๘. อาคตมคฺคโคโลกนํ กิร เตสํ ฌมฺมตา ฯ

อาคตมคฺคโคโลกนํ กิร เตสํ (สกุณานํ) ฌมฺมตา (โหติ) ฯ

กิร ได้ยินว่า อาคตมคฺคโคโลกนํ อ.การแลดูซึ่งหนทางเป็นที่มา ฌมฺมตา เป็นธรรมดา
 เตสํ (สกุณานํ) ของนก ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ทราบว่าการแลดูทางบินมาแล้ว เป็นธรรมดาของนกเหล่านั้น

กิรคัพฺพํ อนุสฺสวณตถะ อาคตมคฺคโคโลกนํ สุกุทตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก
 เตสํ วิเสสนะของ สกุณานํฯ สามีสัมพันธะใน ฌมฺมตาฯ วิกิตกตฺตานิ โหติ ฯ

.....

๓๙. ตสฺมี ขณฺเ ทเว “อิทานิ อิมํ ปลาเปตฺตุํ วฎฺฏตีติ จินฺเตตฺวา อุโก หตฺถे อุกฺขิปิตฺวา
 ปาณิสทฺทญฺเจว มุขสทฺทญฺจ กตฺวา ตํ ปลาเปสิ ฯ

ตสุมิ ขณ เทวี “(มยา) อิทานิ อิมิ (สกุณ) ปลาเปตุ วฏฏตีติ จินเตตวา อุโก หตเถ อุกุขิปิตวา ปาณิสหุท เจว มุขสหุท จ กตวา ต (สกุณ) ปลาเปสิ ฯ

ตสุมิ ขณ ในขณะนั้น เทวี อ.พระเทวี จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อิทานิ อิมิ (สกุณ) ปลาเปตุ อ.อัน- อันเรา ยังนกันนี้ -ให้หนีไป ในกาลนี้ วฏฏตี ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อุกุขิปิตวา ยกขึ้นแล้ว หตเถ ซึ่งพระหัตถ์ ท. อุโก ทั้งสอง กตวา ทรงกระทำแล้ว ปาณิสหุท เจว ซึ่งเสียงแห่งการปรบซึ่งมีอด้วยนั้นเทียว มุขสหุท จ ซึ่งเสียงจากปากด้วย ต (สกุณ) ยังนกันนั้น ปลาเปสิ ให้หนีไปแล้ว ฯ

ในขณะนั้น พระราชเทวีทรงดำริว่า “บัดนี้ ควรไล่นกนี้ให้หนีไป” จึงทรงยกพระหัตถ์ทั้ง ๒ ขึ้น ทั้งปรบมือ ทั้งร้อง ทำให้นกนั้นหนีไปแล้ว ฯ

ตสุมิ วิเสสนะของ ขณๆ กาลสัตตมิมิใน ปลาเปสิ เทวี เหตุกัตตาใน ปลาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก “ปลาเปตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏตีๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก มยา อนภิทิตกัตตาใน ปลาเปตุ อิทานิ กาลสัตตมิมิใน ปลาเปตุ อิมิ วิเสสนะของ สกุณๆ การิตกัมมะใน ปลาเปตุ” อิติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุกุขิปิตวา อุโก วิเสสนะของ หตเถๆ อวุตตกัมมะใน อุกุขิปิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ปาณิสหุท กิติ มุขสหุท กิติ อวุตตกัมมะใน กตวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ จๆ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปาณิสหุท และ มุขสหุท ต วิเสสนะของ สกุณๆ การิตกัมมะใน ปลาเปสิ ฯ

๔๐. อถสฺสา สฺริยตถงฺคฺมนกาเล คพฺเภ กมฺมชวาทา จลีสฺสุ ฯ

อถ อสฺสา (เทเวีย) สฺริยตถงฺคฺมนกาเล คพฺเภ กมฺมชวาทา จลีสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น กมฺมชวาทา อ.ลมอันเกิดแต่กรรม ท. คพฺเภ ในพระกรรม อสฺสา (เทเวีย) ของพระเทวีนั้น จลีสฺสุ บั่นปวนแล้ว สฺริยตถงฺคฺมนกาเล ในกาลเป็นที่ถึง ซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งพระอาทิตย์ ฯ

ครั้งนั้น ในเวลาพระอาทิตย์อัสดงค์ ลมกัมมชวาทบั่นปวนแล้ว ในพระกรรมของพระราชเทวีนั้น

อถ กาลสัตตมี กมฺมชวตา สุททกัตตาใน จลีสฺสฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสสา
วิเสสนะของ เทเวียจฺ สามีสัมพันธะใน คพฺเภ สุริยตถฺกมณกาลे กาลสัตตมีใน จลีสฺส
คพฺเภ วิสยาธาระใน กมฺมชวตา ๫

๔๑. สพฺพทิสาสฺส คชฺชนฺโต มหาเมโฆ อฏฺฐจฺหิ ๫

มหาเมโฆ อ.เมฆใหญ่ คชฺชนฺโต อันคํารามอยู่ สพฺพทิสาสฺส ในทิศทั้งปวง ท. อฏฺฐจฺหิ
ตั้งขึ้นแล้ว ๫

มหาเมฆคํารามร้อง ตั้งขึ้นในทุกทิศ

คชฺชนฺโต วิเสสนะของ มหาเมโฆจฺ สุททกัตตาใน อฏฺฐจฺหิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สพฺพทิสาสฺส วิสยาธาระใน คชฺชนฺโต ๫

๔๒. สุขฺเข จิตาย ราชมฺหเสลียา “มา ภายิ อยฺเย”ติ วจนมตฺตมฺปิ อลภมานาย ทฺกฺข-
ปเรตาย สพฺพพรตฺตี นิทฺทา นาม นาโหสิ ๫

สุขฺเข จิตาย ราชมฺหเสลียา “(ตุว) มา ภายิ อยฺเย”ติ วจนมตฺตมฺปิ (การณ) อลภมานาย
ทฺกฺขปเรตาย สพฺพพรตฺตี นิทฺทา นาม น โหสิ ๫

นิทฺทา นาม ชื่อ อ.ความหลับ สพฺพพรตฺตี ตลอดราตรีทั้งปวง น โหสิ ไม่ได้มีแล้ว
ราชมฺหเสลียา แก่พระราชมฺหเสลีย จิตาย ผู้ทรงดำรงอยู่แล้ว สุขฺเข ในความสุข อลภ-
มานาย ผู้ไม่ได้อยู่ (การณ) ซึ่งเหตุ วจนมตฺตมฺปิ แม่สีกว่าคำพูด อิติ ว่า “อยฺเย
ข้าแต่แม่เจ้า (ตุว) อ.พระองค์ มา ภายิ อย่างทรงกลัวแล้ว” อิติ ดังนี้ ทฺกฺขปเรตาย
ผู้อันความทฺกฺขครอบงำแล้ว ๫

ชื่อว่าความหลับ มิได้มีเลย ตลอดคืนยังรุ่ง แก่พระราชเทวี ผู้ดำรงอยู่ในความสุข มิ
ได้แม่สีกว่าคำพูดว่า “อย่างกลัวเลย พระแม่เจ้า” ถูกความทฺกฺขครอบงำแล้ว

นามคัพฺพ สันญญาโชตกะเข้ากับ นิทฺทาจฺ สุททกัตตาใน โหสิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สุขฺเข วิสยาธาระใน จิตายจฺ วิเสสนะของ ราชมฺหเสลียาจฺ สัมปทานใน โหสิ “อยฺเย
อาลปนะ ตุว สุททกัตตาใน ภายิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาคัพฺพ ปฏฺฐิเสระใน ภายิ”

อิตีศัพท์ สรุปะใน วจน- อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ วจนมตุด์ๆ วิเสสณะของ การณ์ๆ
อวุตตกัมมะใน อลภมานายๆ กิติ ทุกขปรเตตย กิติ วิเสสณะของ ราชมเหสิยา
สพฺพรัตติ อัจฉินตสังโยคะใน นิททา นศัพท์ ปฏิเสระใน อโหสิ ฯ

๔๓. วิทยามาณาย ปน รตติยา วลาหวิกโม จ อรุณคฺคฺมณฺจ ตสฺสา คพฺภาวุจฺจานฺญจ
เอกกฺขณฺเวยว อโหสิ ฯ

วิทยามาณาย ปน รตติยา, วลาหวิกโม จ อรุณคฺคฺมณฺ จ ตสฺสา (เทวียา) คพฺภาวุจฺจานฺ จ
เอกกฺขณฺ เวยว อโหสิ ฯ

ปน แต่ว่า รตติยา ครั้นเมื่อราตรี วิทยามาณาย สว่างอยู่, วลาหวิกโม จ อ.ความ
ไปปราศแห่งเมฆด้วย อรุณคฺคฺมณฺ จ อ.การขึ้นไปแห่งอรุณด้วย คพฺภาวุจฺจานฺ อ.การ
ออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ตสฺสา (เทวียา) ของพระเทวีนั้น จ ด้วย อโหสิ ได้มี
แล้ว เอกกฺขณฺ เวยว ในขณะที่เดียวกันนั้นเทียว ฯ

แต่เมื่อราตรีสว่าง ความปลอดโปร่งจากเมฆก็ดี, ความขึ้นแห่งอรุณก็ดี, ความออก
แห่งสัตว์ ผู้อยู่ในครรภ์ของพระนางก็ดี ได้มีแล้ว ในขณะเดียวกันนั้นแล

ปนศัพท์ วิเสสโฑตกะ รตติยา ลักษณะใน วิทยามาณายๆ ลักษณะกิริยา, วลาหวิกโม
กิติ อรุณคฺคฺมณฺ กิติ คพฺภาวุจฺจานฺ กิติ สุททกัตตาใน อโหสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
จ สามศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ วลาหวิกโม อรุณคฺคฺมณฺ และ ตสฺสา คพฺภาวุจฺจานฺ
ตสฺสา วิเสสณะของ เทวียาๆ สามีสัมพันธะใน คพฺภ- เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
เอกกฺขณฺๆ กาลสัตตมมีใน อโหสิ ฯ

๔๔. สา เมฆอุตุญจ อรุณคฺคฺมณฺอุตุญจ คเหตุวา ชาตตฺตา ปฺตุตฺตสฺส “อุเทโน”ติ
นามมกาสี ฯ

สา (เทวี ตสฺส ปฺตุตฺตสฺส) เมฆอุตุ จ อรุณคฺคฺมณฺอุตุ จ คเหตุวา ชาตตฺตา ปฺตุตฺตสฺส “อุเทโน”ติ
(วจนฺ) นามํ อกาสี ฯ

สา (เทวี) อ.พระเทวีนั้น อกาสี ได้กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “อุเทโน
อ.อุเทน” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ ปฺตุตฺตสฺส ของบุตร (ตสฺส ปฺตุตฺตสฺส) เมฆอุตุ จ

อรุณकुคฺคฺมนอตุํ จ คเหตุวา ชาตตฺตฺตา เพราะความที่แห่งบุตรนั้น เป็นผู้ ถือเอา ซึ่ง
ฤดูแห่งเมฆด้วย ซึ่งฤดูแห่งการขึ้นไปแห่งอรุณด้วย เกิดแล้ว ฯ

พระนางได้ตั้งชื่อพระโอรสว่า “อุเทน” เพราะถือเอาฤดูเมฆและฤดูอรุณขึ้น ประสูติแล้ว
สา วิเสสนะของ เทวี่จ สุทฺธกัตฺตฺตาใน อกาลิจฺ อาขยฺยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ ตสฺส วิเสสนะของ
ปุตฺตสฺสจฺ ภาวาทิสัมพันธะใน ชาตตฺตฺตา เมฆอตุํ กัตฺตี อรุณकुคฺคฺมนอตุํ กัตฺตี อวุตฺตกัมมะ
ใน คเหตุวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากัปป เมฆอตุํ และ อรุณकुคฺคฺมนอตุํ คเหตุวา
สมานกาลกิริยาใน ชาต- ชาตตฺตฺตา เหตุใน อกาลิ ปุตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน นามํ
“อุเทนโน ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนจฺ อวุตฺตกัมมะใน อกาลิ นามํ วิกตีกัมมะใน
อกาลิ ฯ

๔๕. อลฺลกปฺปตาปสฺสสฺปิ โข ตโต อวิหฺุเร วสนฺภูจฺานํ โหติ ฯ

อลฺลกปฺปตาปสฺสสฺปิ โข ตโต (จฺานโต) อวิหฺุเร วสนฺภูจฺานํ โหติ ฯ

วสนฺภูจฺานํ อ.ที่เป็นที่อยู่ อลฺลกปฺปตาปสฺสสฺปิ โข แม้ของดาบสชื่อว่าอัลลกับปะแล
โหติ ยอมมี อวิหฺุเร ในที่ไม่ไกล ตโต (จฺานโต) แต่ที่นั่น ฯ

ที่อยู่ แม้ของอัลลกับปตาบส ก็อยู่ในที่ไม่ไกลจากที่นั่น

วสนฺภูจฺานํ สุทฺธกัตฺตฺตาใน โหติจฺ อาขยฺยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากัปป
อลฺลกปฺปตาปสฺสสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน วสนฺภูจฺานํ โขศัพท์ วจนาลังการะ ตโต วิเสสนะ
ของ จฺานโตจฺ อปาทานใน อวิหฺุเรจฺ วิสยาธาระใน โหติ ฯ

๔๖. โส ปกตฺติยา วสฺสทิวเส สิตฺถเยน ผลาผลตฺถาย วณํ น ปวิสฺติ, ตํ รุกฺขมฺมูลํ คนฺตฺวา
สกุเณน ขาทิตมฺसानํ อฏฺฐี อหริตฺวา โภฏฺฐเฏตฺวา รสํ ปจิตฺวา ปิวติ, ตสฺมา ตํทิวสํปิ
“อฏฺฐี อหริสฺสามิติ ตตฺถ คนฺตฺวา รุกฺขมฺมูลे อฏฺฐี ปรีเยสนฺโต อุปริ ทารกสทฺทํ
สุตฺวา โอลเณโต เทวี ทิสฺวา “กาลิ ตฺวนฺติ วตฺวา “มานุสฺสิมหิติ, “กถํ อาคตาสิติ,
“หตฺถิลิงคฺสกุเณน อาเนตฺมฺหิติ วุตฺเต, “โอตฺตราติ อาห ฯ

โส (ตาปโส) ปกตฺติยา วสฺสทิวเส สิตฺถเยน ผลาผลตฺถาย วณํ น ปวิสฺติ, (โส ตาปโส)

ต๋ รุกขมุขลี คนตุวา สกุกเนน ขาทิตมส์สาน อฏฐิ อหริตวา โภฏฐิตวา รสิ ปจิตวา ปิวติ, ตสุมมา ตัทิวสปี (โส ตาปโส) “(อห) อฏฐิ อหริตสุมามิ”ติ (จินเตตวา) ตตถ (จาเน) คนตุวา รุกขมุเล อฏฐิ ปริเยสนโต อูปริ ทารกสทุ สุตวา โอลเกนโต เทวี ทิสวา “กา อสิ ตวน”ติ วตวา “(อห) มานุสี อุมหิ”ติ (วเจเน เทเวีย วุตเต), “(ตว) กถ อาคตา อสิ”ติ (วตวา), “(อห) หตถิลิงคสกุกเนน อาเนิตา อุมหิ”ติ (วเจเน เทเวีย) วุตเต, “(ตว) โอตรา”ติ อาห ๕

โส (ตาปโส) อ.ดาบสนั้น น ปวิสติ ย่อมไม่เข้าไป วน สู่ป่า ผลาผลตถาย เพื่อ ประโยชน์แก่ผลน้อยและผลใหญ่ สัตกเยน เพราะความกลัวแต่ความหนาว วสุส- ทิวเส ในวันแห่งฝน ปกตिया โดยปกติ, (โส ตาปโส) อ.ดาบสนั้น คนตุวา ไปแล้ว ต๋ รุกขมุขลี สุกอนแห่งต้นไม้ นั้น อหริตวา นำมาแล้ว อฏฐิ ซึ่งกระดุก สกุกเนน ขาทิตมส์สาน แห่งเนื้อ อันน กจิกกินแล้ว ท. โภฏฐิตวา ทุบแล้ว ปจิตวา ต้มแล้ว รสิ ซึ่งรส ปิวติ ย่อมดื่ม, ตสุมมา เพราะเหตุนั้น ตัทิวสปี แม้ในวันนั้น (โส ตาปโส) อ.ดาบสนั้น (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา อหริตสุมามิ จักนำมา อฏฐิ ซึ่งกระดุก” อิติ ดังนี้ คนตุวา ไปแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่นั้น ปริเยสนโต แสงวงหา อยู่ อฏฐิ ซึ่งกระดุก รุกขมุเล ที่โคนแห่งต้นไม้ สุตวา ฟังแล้ว ทารกสทุ ซึ่งเสียง แห่งทารก อูปริ ในเมืองบน โอลเกนโต แลดูอยู่ ทิสวา เห็นแล้ว เทวี ซึ่งพระเทวี วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตว) อ.เธอ กา เป็นใคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน มานุสี เป็นมนุษย์ผู้หญิง อุมหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เทเวีย) อันพระเทวี วุตเต ตรัสแล้ว, (วตวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตว) อ.เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว กถ อย่างไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้น เมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน หตถิลิงคสกุกเนน อาเนิตา เป็นผู้ อันนกตัวมี เพศเพียงดังเพศแห่งช้าง นำมาแล้ว อุมหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เทเวีย) อันพระเทวี วุตเต ตรัสแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตว) อ.เธอ โอตรา จงข้ามลงเถิด” อิติ ดังนี้ ๕

โดยปกติ ในวันมีฝน พระดาบสนั้น ย่อมไม่ไปสู่ป่า เพื่อประโยชน์แก่ผล เพราะ กลัวหนาว ไปยังโคนไม้ นั้น เก็บกระดุกเนื้อที่นกกินแล้ว ทุบต้มให้มีรสแล้ว ก็ดื่มกิน; เพราะฉะนั้น แม้ในวันนั้น พระดาบสก็คิดว่า “จักเก็บกระดุก” จึงไปที่ต้นไม้ นั้น แสงวงหากระดุกที่โคนไม้ อยู่ ได้ยินเสียงเด็กข้างบน จึงแลดู เห็นพระราชเทวี จึงถาม

ว่า “เธอเป็นใคร?” พระราชเทวี ตรัสตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นหญิงมनुषย์”, ดาบสถามว่า เธอมาได้ได้อย่างไร? เมื่อพระนางกล่าวว่า ‘นกหัสดีลิงค์นำข้าพเจ้ามา’ จึงกล่าวว่า ‘เธอ จงลงมา’

โส วิเสสณะของ ตาปโส๑ สุทธกัตตาใน ปวิสติ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก ปกตียา ตติยาวิเสสณะใน ปวิสติ วสุสทิวเส กาลสัตตมีใน ปวิสติ สัตถเณน เหตุใน ปวิสติ ผลาผลตถาย สัมปทานใน ปวิสติ วัน สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสติ นคัพท ปฏิสเสระ ใน ปวิสติ, โส วิเสสณะของ ตาปโส๑ สุทธกัตตาใน ปวิสติ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก ตั วิเสสณะของ รุกขมุล๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อahrti วา สกฺเณน อนภิตกัตตาใน ขาทิต- ขาทิตมฺसान สามีสัมพันธะใน อฏฺฐิ๑ อวุตตกัมมะใน อahrti วา๑ ปุพพกาลกิริยาใน โภจฺจเวตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา รสํ อวุตตกัมมะ ใน ปจิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้า กับ ตัทิวสํ ทุติยากาลสัตตมีใน อาห โส วิเสสณะของ ตาปโส๑ สุทธกัตตาใน อาห๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก “อหํ สุทธกัตตาใน อahrti สฺสามิ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก อฏฺฐิ อวุตตกัมมะใน อahrti สฺสามิ” อิติตฺทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตฺวา ตตถ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน คนุตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีเยสนฺโต รุกขมุเล วิสยาธาระใน ปรีเยสนฺโต อฏฺฐิ อวุตตกัมมะใน ปรีเยสนฺโต๑ อัปภันตรกิริยาของ ตาปโส อฺปรี วิสยาธาระใน สุตฺวา ทารกสทฺทํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเณนโต๑ อัปภันตรกิริยาของ ตาปโส เทวี อวุตตกัมมะ ใน ทิสฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตฺवं สุทธกัตตาใน อสิ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก กา วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติตฺทํ อากาเรใน วตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อหํ สุทธกัตตาใน อมฺหิ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก มานุสฺสี วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติตฺทํ สฺรุปะ ใน วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา เทเวีย อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ตฺवं สุทธกัตตาใน อสิ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก กถํ ปุจฺฉนฺตถะ อาคตา วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติตฺทํ อากาเรใน วตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “อหํ สุทธกัตตาใน อมฺหิ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก หตฺถิลิงฺคสฺกฺเณน อนภิตกัตตาใน อาเน๑ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติตฺทํ สฺรุปะใน วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา เทเวีย อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ตฺवं สุทธกัตตาใน โอตฺระ๑ อาขยาตบหกัตตุวาจก” อิติตฺทํ อากาเร ใน อาห ๕

๔๗. “ชาติสมุภทโต ภายามิ อยุยา”ติ ฯ

(เทวี) “(อห) ชาติสมุภทโต ภายามิ อยุยา”ติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อยุย ข้าแต่พระคุณเจ้า (อห) อ.ดิฉัน ภายามิ ย่อมกลัว ชาติสมุภทโต แต่ความเจือปนด้วยชาติ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเทวีตรัสว่า “ข้าพเจ้ากลัวแต่ความเจือปนด้วยชาติ พระผู้เป็นเจ้า”

เทวี สุธรภักตดาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อยุย อาลปนนะ อห สุธรภักตดาใน ภายามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ชาติสมุภทโต อปาทานใน ภายามิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๔๘. “กาสิ ตวนุ”ติ ฯ

(ตบโส) “กา อสิ ตวนุ”ติ (ปฺจฉิ) ฯ

(ตบโส) อ.ตบส (ปฺจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ตฺว อ.เชอ กา เป็นไคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ตบสถามว่า “เชอเป็นไคร”

ตบโส สุธรภักตดาใน ปฺจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตฺว สุธรภักตดาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กา วิกติกัตดาใน อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฉิ ฯ

๔๙. “ขตฺติยา”ติ ฯ

(เทวี) “(อห) ขตฺติยา (อมฺหิ)” อิติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระราชเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ข้าพเจ้า ขตฺติยา เป็น กษัตริย์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชเทวีตรัสว่า “ข้าพเจ้าเป็นกษัตริย์”

เทวี สุธรภักตดาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อห สุธรภักตดาใน อมฺหิฯ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจก ขตฺติยา วิกตีกตฺตานิ อุมฺหิ” อิตฺตฺพทฺ อากาละใน อาห ๗

๕๐. “อหฺปิ ขตฺติโยวาติ ๗

(ตปฺโส) “อหฺปิ ขตฺติโย เอว (อุมฺหิ)” อิติ (อาห) ๗

(ตปฺโส) อ.ตปส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหฺปิ แม้ อ.ข้าพเจ้า ขตฺติโย เอว เป็นกษัตริย์นั้นเทียว (อุมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

ตปสกล่าวว่า “แม้ข้าพเจ้าก็เป็นกษัตริย์เหมือนกัน”

ตปฺโส สฺุทฺธกตฺตานิ อาห ๗ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “อปีตฺพทฺ อเปกขตฺถะเข้ากับ อหฺ ๗ สฺุทฺธกตฺตานิ อุมฺหิ ๗ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เอวตฺพทฺ อวชารณะเข้ากับ ขตฺติโย ๗ วิกตีกตฺตานิ อุมฺหิ” อิตฺตฺพทฺ อากาละใน อาห ๗

๕๑. “เตนฺหิ ขตฺติยมาຍํ กเถหี”ติ ๗

(เทวี) “เตนฺหิ (ตฺวํ) ขตฺติยมาຍํ กเถหี”ติ (อาห) ๗

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.ท่าน กเถหิ ของจงกล่าว ขตฺติยมาຍํ ซึ่งมายาแห่งกษัตริย์” อิติ ดังนี้ ๗

พระราชเทวีตรัสว่า “ถ้ากระนั้น ขอท่านจงแถลงมายากษัตริย์”

เทวี สฺุทฺธกตฺตานิ อาห ๗ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “เตนฺหิ อฺุยโยชนตฺถะ ตฺวํ สฺุทฺธกตฺตานิ กเถหิ ๗ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ขตฺติยมาຍํ อวุตตกัมมะใน กเถหิ” อิตฺตฺพทฺ อากาละใน อาห ๗

๕๒. โส กเถสิ ๗

โส (ตปฺโส) กเถสิ ๗

โส (ตปฺโส) อ.ตปสนั้น กเถสิ กล่าวแล้ว ๗

พระตปสนั้น แถลงแล้ว

โส วิเสสนะของ ตาบโสๆ สุธรกัตตาดานะ กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๕๓. “เตนหิ อารุยห ปุตตกั เม โอตาระหิ”ติ ฯ

(เทวี) “เตนหิ (ตุวิ) อารุยห ปุตตกั เม โอตาระหิ”ติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุวิ) อ.ท่าน อารุยห ขึ้นแล้ว ปุตตกั ยังบุตรน้อย เม ของข้าพเจ้า โอตาระหิ จงให้ข้ามลง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชเทวีตรัสว่า “ถ้ากระนั้น ท่านจงขึ้นมา พาบบุตรน้อยของข้าพเจ้าลง”

เทวี สุธรกัตตาดานะ อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อูโยชนัตถะ ตุวิ เหตุกัตตาดานะ โอตาระหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก อารุยห ปุพพกาลกิริยาใน โอตาระหิ ปุตตกั การิตกัมมะใน โอตาระหิ เม สามีสัมพันธะใน ปุตตกั” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๔. โส เอเกน ปสฺเสน อภิรุณหมคฺคั กตุวา อภิรุหิตฺวา ทารกั คณฺหิตฺวา “มา มํ หตฺเถน จุปี”ติ วุตฺเต, ตํ อจฺจุปีตฺวาว ทารกั โอตาระสิ ฯ

โส (ตาปโส) เอเกน ปสฺเสน อภิรุณหมคฺคั กตุวา อภิรุหิตฺวา ทารกั คณฺหิตฺวา, “(ตุวิ) มา มํ หตฺเถน จุปี”ติ (วจเน เทวียา) วุตฺเต, ตํ (เทวี) อจฺจุปีตฺวาว ทารกั โอตาระสิ ฯ

โส (ตาปโส) อ.ดาบสนั้น กตุวา กระทำแล้ว อภิรุณหมคฺคั ซึ่งหนทางเป็นที่ขึ้น เอเกน ปสฺเสน โดยข้าง ข้างหนึ่ง อภิรุหิตฺวา ขึ้นเฉพาะแล้ว คณฺหิตฺวา รับแล้ว ทารกั ซึ่งทารก, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุวิ) อ.ท่าน มา จุปี อย่า ถูกต้องแล้ว มํ ซึ่งข้าพเจ้า หตฺเถน ด้วยมือ” อิติ ดังนี้ (เทวียา) อันพระเทวี วุตฺเต ตรัสแล้ว, อจฺจุปีตฺวาว ไม่ถูกต้องแล้วเที่ยว ตํ (เทวี) ซึ่งพระเทวีนั้น ทารกั ยังทารก โอตาระสิ ให้ข้ามลงแล้ว ฯ

พระดาบสนั้น ทำทางขึ้นโดยข้างหนึ่ง ขึ้นไปแล้ว รับเด็ก, เมื่อพระราชเทวีกล่าวห้ามว่า “อย่าเอามือถูกต้องข้าพเจ้า,” ก็ไม่ถูกพระนางเลย อุ้มเด็กลงมา

โส วิเสสนะของ ตาบโสๆ เหตุกัตตาดานะ โอตาระสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก

เอเกน วิเสสณะของ ปสฺเสนงฺ ตติยาวิเสสณะใน กตฺวา อภิรุทฺทมคฺคํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิรุทฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิตฺวา ทารกํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อจฺจุปีตฺวา “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน จุปีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัप्พทํ ปฏิเสชฺชะใน จุปี มํ อวุตตกัมมะใน จุปี หตฺถเณ กรณะใน จุปี” อิติศัप्พทํ สฺสรุปะใน วจเนงฺ ลักษณะใน วุตฺเตงฺ ลักษณะกิริยา เทวียา อนภิหิตกัตฺตาใน วุตฺเต, ตํ วิเสสณะของ เทวียงฺ อวุตตกัมมะใน อจฺจุปีตฺวา เอวศัप्พทํ อวชารณะเข้ากับ อจฺจุปีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตฺวาเรสิ ทารกํ การิตกัมมะใน โอตฺวาเรสิ ฯ

๕๕. เทวียปี โอตริ ฯ

เทวียปี แมํ อ.พระเทวีย โอตริ เสตฺติจลงแล้ว ฯ

แมํพระราชเทวีย ก็เสตฺติจลงแล้ว

อปีศัप्พทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เทวียงฺ สุทฺธกัตฺตาใน โอตริงฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ฯ

๕๖. อถ นํ อสฺสมปทํ เนตฺวา สีลเกทํ อกตฺวาว่า อนุกฺมปาย ปฏิชคฺคิ, นิมฺมกฺขิกมฺหุํ อหริตฺวา สณฺชาตฺสาลี อหริตฺวา ยาคุํ ปจิตฺวา อทาสิ ฯ

อถ (ตาปโส) นํ (เทวีย) อสฺสมปทํ เนตฺวา สีลเกทํ อกตฺวาว่า อนุกฺมปาย ปฏิชคฺคิ, (ตาปโส) นิมฺมกฺขิกมฺหุํ อหริตฺวา สณฺชาตฺสาลี อหริตฺวา ยาคุํ ปจิตฺวา อทาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ตาปโส) อ.ตาปส เนตฺวา พาไปแล้ว นํ (เทวีย) ซึ่งพระเทวีย นั้น อสฺสมปทํ สู่อาศรมชนบท อกตฺวาว่า ไม่กระทำแล้วเทียว สีลเกทํ ซึ่งการทำลาย ซึ่งศีล ปฏิชคฺคิ บำรุงแล้ว อนุกฺมปาย ด้วยความอนุเคราะห์, (ตาปโส) อ.ตาปส อหริตฺวา นำมาแล้ว นิมฺมกฺขิกมฺหุํ ซึ่งน้ำผึ้งอันมีตัวไปปราศแล้ว อหริตฺวา นำมาแล้ว สณฺชาตฺสาลี ซึ่งข้าวสาลีอันเกิดเอง ปจิตฺวา ต้มแล้ว ยาคุํ ซึ่งข้าวยาคุ อทาสิ ใต้ให้แล้ว

ครั้งนั้น พระตาปส นำนางไปสู่อาศรมบท ไม่กระทำศีลเกทเลย บำรุงแล้วด้วยความ อนุเคราะห์, นำน้ำผึ้งที่ไม่มีตัวมา นำข้าวสาลีอันเกิดเองมา ใต้ต้มเป็นข้าวยาคุให้แล้ว

อด กาลสัตตมมี ตาปโส สุทรกัตตานิ ปฏิชคฺคิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะ
 ของ เทวี่ อวุตตกัมมะใน เนตฺวา อสสมปท สัมปาปฺณียกัมมะใน เนตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน อกตฺวา สีสเกท อวุตตกัมมะใน อกตฺวา เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ อกตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิชคฺคิ อนุกมฺปาย ภาระใน ปฏิชคฺคิ, ตาปโส สุทรกัตตานิ
 อทาสึฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิมมกฺขิกมธฺ อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน อหริตฺวา สญชาตสาลี อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปจิตฺวา ยาคฺ อวุตตกัมมะใน ปจิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสึ ฯ

๕๗. เหว่ ตสฺมี ปฏิชคฺคนฺเต, สา อปรภาเค จินฺเตสิ “อหิ เนว อาคตมคฺคํ น คมนมคฺคํ
 ชานามิ, อิมินาปิ เม สทฺธิ วิสฺสาสมตฺตปิ นตฺถิ, สเจ ปนาย อมฺเห ปหาย กตฺถจि
 คมิสฺสติ, อุโปปิ อิวเฆ มรณํ ปาปฺณิสฺสาม, ยงฺกิญจิ กตฺวา อิมสฺส สีสํ ภินฺทิตฺวา,
 ยถา มํ น มุญฺจตุ, ตถา กาทฺ วุฏฺฐตี”ติ ฯ

เอว่ ตสฺมี (ตาปเส) ปฏิชคฺคนฺเต, สา (เทวี่) อปรภาเค จินฺเตสิ “อหิ เนว อาคตมคฺคํ
 (ชานามิ), น คมนมคฺคํ ชานามิ, อิมินาปิ (ตาปเสน) เม สทฺธิ วิสฺสาสมตฺตปิ (การณ) นตฺถิ,
 สเจ ปน อยิ (ตาปโส) อมฺเห ปหาย กตฺถจิ (จาเน) คมิสฺสติ, อุโปปิ (มย) อิว เหว (จาเน)
 มรณํ ปาปฺณิสฺสาม, (มยา) ยงฺกิญจิ (กมฺม) กตฺวา อิมสฺส (ตาปสฺส) สีสํ ภินฺทิตฺวา, (ตาปโส)
 ยถา มํ น มุญฺจตุ, ตถา กาทฺ วุฏฺฐตี”ติ ฯ

ตสฺมี (ตาปเส) ครั้นเมื่อดาบสนั้น **ปฏิชคฺคนฺเต** ปฏิบัติอยู่ **เอว่** อย่างนี้, **สา (เทวี่)**
 อ.พระเทวี่ **จินฺเตสิ** คิดแล้ว **อปรภาเค** ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **อิติ** ว่า “**อหิ** อ.เรา
น **เอว** **ชานามิ** ย่อมไม่รู้มันเทียว **อาคตมคฺคํ** ซึ่งหนทางเป็นที่มา, **น** **ชานามิ** ย่อม
 ไม่รู้ **คมนมคฺคํ** ซึ่งหนทางเป็นที่ไป, **(การณ)** อ.เหตุ **วิสฺสาสมตฺตปิ** แม้สักว่าความ
 คุ่นเคย **สทฺธิ** กับ **อิมินาปิ (ตาปเสน)** ด้วยดาบสแม่นี้ **นตฺถิ** ย่อมไม่มี **เม** แก่เรา,
ปน ก็ **สเจ** ถ้าว่ **อยิ (ตาปโส)** อ.ดาบสนี้ **ปหาย** ละแล้ว **อมฺเห** ซึ่งเรา ท. **คมิสฺสติ**
 จักไป **กตฺถจิ (จาเน)** ในที่ไหนๆ ไชรั, **(มย)** อ.เรา ท. **อุโปปิ** แม้ทั้งสอง **ปาปฺณิสฺสาม**
 จักถึง **มรณํ** ซึ่งความตาย **อิว เหว (จาเน)** ในที่นี้มันเทียว, **(มยา)** **ยงฺกิญจิ (กมฺม)**
กตฺวา อิมสฺส (ตาปสฺส) **สีสํ ภินฺทิตฺวา, (ตาปโส)** **ยถา มํ น มุญฺจตุ, ตถา**
กาทฺ อ.อัน- อันเรา กระทำแล้ว ซึ่งกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำลายแล้ว ซึ่งศีล ของ

ดาบสนี้ -กระทำ โดย-, อ.ดาบส จงไม่ปล่อย ซึ่งเรา โดยประการใด, -ประการนั้น
วฏฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อพระดาบสนั้น กำลังบำรุงอย่างนั้น, ในกาลอื่น พระนางจึงคิดว่า “เราไม่รู้จัก ทาง
มา ทางไปเลย, แม้เหตุสักว่าความคุ้นเคยของเรา กับพระดาบสแม้นี้ ก็ไม่มี; ก็ถ้าว่า
พระดาบสนี้ จักทอดทิ้งเราไปไหนเสีย, เราแม้ทั้ง ๒ คน ก็จักถึงความตาย ในที่นี้
นั่นเอง, ควรเราทำอุบาย อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำลายศีลของพระดาบส รูปนี้เสีย ทำโดย
อาการที่ดาบสรูปนี้จะไม่ปล่อยปละ เราไปได้

ตสมิ วิเสสณะของ ตาปเสจ ลักษณะใน ปฏิชคฺคณฺเตจ ลักษณะกิริยา เอวํ กิริยาวิเสสณะ
ใน ปฏิชคฺคณฺเต, สวา วิเสสณะของ เทวีจ สุทฺธกัตฺตานิ จินฺเตสิ อปรภาเค กาลสัตตมิ
ใน จินฺเตสิ “อหํ สุทฺธกัตฺตานิ ชานามิจฺจ สองบท อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัปฺทํ
อวชารณะเข้ากับ นจฺจ สองคัปฺทํ ปฏิเสชเณใน ชานามิ อาคตมคฺคํ อวุตตกัมมะใน
ชานามิ คมนมคฺคํ อวุตตกัมมะใน ชานามิ, อปีคัปฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ วิสฺสาสมตฺตํ
วิเสสณะของ การณฺจฺจ สุทฺธกัตฺตานิ นตฺถิจฺจ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก อปีคัปฺทํ อเปกขัตตะ
เข้ากับ อิมินาจฺจ วิเสสณะของ ตาปเสนจฺจ สหัตถตฺตติยาเข้ากับ สทฺธิ เม สัมปทานใน
นตฺถิ สทฺธิ กิริยาสมวายเณใน วิสฺสาส-, ปนคัปฺทํ วากยารัมภโชตกะ สเจ ปริกัปปัตตะ
อัย วิเสสณะของ ตาปโสจฺจ สุทฺธกัตฺตานิ คมิสฺสติจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺเห
อวุตตกัมมะใน ปหายจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมิสฺสติ กตฺถิจิ วิเสสณะของ จาเนจฺจ
วิสยาชารเณใน คมิสฺสติ, อปีคัปฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อูโภจฺจ วิเสสณะของ มยฺจฺจ สุทฺธ-
กัตฺตานิ ปาปฺถิสฺสามจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัปฺทํ อวชารณะเข้ากับ อิชฺจ
วิเสสณะของ จาเนจฺจ วิสยาชารเณใน ปาปฺถิสฺสาม มรณํ สัมปาปฺถเณยกัมมะใน
ปาปฺถิสฺสาม, กาทฺถุ ตุมัตถกัตฺตานิ วฏฏติจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิท-
กัตฺตานิ กาทฺถุ ยงฺกิญฺจิ วิเสสณะของ กมฺมฺจฺจ อวุตตกัมมะใน กตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ภินฺทิตฺวา อิมฺสฺส วิเสสณะของ ตาปสฺสจฺจ สามีสัมพันธเณใน สีลฺจฺจ อวุตตกัมมะใน
ภินฺทิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาทฺถุ, ตาปโส สุทฺธกัตฺตานิ มุญฺจจฺจ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก ยถา ปการัตตะ มํ อวุตตกัมมะใน มุญฺจจฺจ นคัปฺทํ ปฏิเสชเณใน มุญฺจจฺจ,
ตถา ปการัตตะ” อิติคัปฺทํ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

.....

๕๘. อถ นั ทุณหิวตถทุปฺปารุตทสฺสเนน ปโลเกตฺวา สีลวินาสํ ปาเปสิ ฯ

อถ (เทวี) นั (ตาปสั) ทุณหิวตถทุปฺปารุตทสฺสเนน ปโลเกตฺวา (ตาปสั) สีลวินาสํ ปาเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (เทวี) อ.พระเทวี นั (ตาปสั) ยังดาบสนั้น ปโลเกตฺวา ให้ม้ก่อยากแล้ว
 ทุณหิวตถทุปฺปารุตทสฺสเนน ด้วยการแสดงซึ่งผ้าอันตนนุ่งแล้วไม่ดีและผ้าอันตนห่ม
 แล้วไม่ดี (ตาปสั) ยังดาบส ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว สีลวินาสํ ซึ่งความพินาศแห่งศีล ฯ
 ที่นั้น พระราชเทวี จึงเฝ้ายวนพระดาบสด้วยการแสดงผ้าห่มหลุดลุ่ย ให้ถึง
 ความพินาศแห่งศีลแล้ว

อถ กาลสัตตมี เทวี เหตุกัตตานิ ปาเปสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ
 ตาปสั ฯ การิตกัมมะใน ปโลเกตฺวา ทุณหิวตถทุปฺปารุตทสฺสเนน ภาระใน ปโลเกตฺวา ฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาเปสิ ตาปสั การิตกัมมะใน ปาเปสิ สีลวินาสํ สัมปาปุณียกัมมะ
 ใน ปาเปสิ ฯ

๕๙. ตโต ปฏฺจาย เทวปี สมคฺคสัวาสํ วสีสุ ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เทวปี (ชนา) สมคฺคสัวาสํ วสีสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. เทวปี แม่ทั้งสอง วสีสุ อยู่แล้ว สมคฺคสัวาสํ อยู่ร่วมกันโดยพร้อม
 เปรียงกัน ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

ตั้งแต่วันนั้นชนทั้งสองก็อยู่ร่วมกันโดยพร้อมเพรียงกันแล้ว

อปีคัพฺพ อเปกขัตตะเข้ากับ เทว ฯ วิเสสนะของ ชนา ฯ สุททกัตตานิ วสีสุ ฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโต ฯ อปาทานใน ปฏฺจาย ฯ กิริยาวิเสสนะใน
 วสีสุ สมคฺคสัวาสํ กิริยาวิเสสนะใน วสีสุ ฯ

๖๐. อเถกทิวสั ตาปโส นกฺขตฺตโยคั โอลเณนโต ปฺรนฺตปฺสฺส นกฺขตฺตปีพฺนั ทิสฺวา
 “ภทฺเท โกสมฺพิยั ปฺรนฺตปฺราชา มโต”ติ อาห ฯ

อถ เอกทิวสั ตาปโส นกฺขตฺตโยคั โอลเณนโต ปฺรนฺตปฺสฺส นกฺขตฺตปีพฺนั ทิสฺวา “ภทฺเท
 โกสมฺพิยั ปฺรนฺตปฺราชา มโต”ติ อาห ฯ

อด ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง ตาบโส อ.ตาบส โอลิเกนุโต ตรวจสอบอยู่ **นกุขตต-โยค** ซึ่งความประกอบแห่งนักษัตร ทิสฺวา เห็นแล้ว **นกุขตตปีพน** ซึ่งความบีบคั้นแห่งนักษัตร **ปรนุตปสฺส** ของพระราชาพระนามว่าปรันตปะ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**ภทฺเท** เนะนางผู้เจริญ **ปรนุตปราช** อ.พระราชาพระนามว่าปรันตปะ **โกสมุพิย** ในเมืองโกสุมพี **มโต** สวรรคตแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ต่อมาในวันหนึ่ง พระดาบสตรวจสอบความประกอบแห่งนักษัตร เห็นความหม่นหมองแห่งดาวนักษัตรของพระเจ้าปรันตปะ จึงตรัสว่า “นางผู้เจริญ พระเจ้าปรันตปะ ในกรุงโกสุมพี สวรรคตแล้ว”

อด กาลสัตตมี เอกทิวส์ ๆ ทูติยากาลสัตตมีใน อาห ตาบโส สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นกุขตตโยค อวุตตกัมมะใน โอลิเกนุโต ๆ อัปภันตรกิริยาของ ตาบโส ปรนุตปสฺส สามีสัมพันธะใน นกุขตตปีพน ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “**ภทฺเท** อาลปนะ **ปรนุตปราช** สุทธกัตตาใน **มโต** ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก **โกสมุพิย** วิสยาธาระใน **ปรนุตปราช**” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๑. “**กสฺมา** อยฺย **เอว** **วเทสิ**, **กิเนเต** **เตน** **สทฺธิ** **อาฆาโต** **อตฺถิ**”ติ ฯ

(เทวี) “(ตุ) **กสฺมา** อยฺย **เอว** **วเทสิ**, **กี** **เต** **เตน** (รณฺณา) **สทฺธิ** **อาฆาโต** **อตฺถิ**”ติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “**อฺยฺย** ข้าแต่พระคุณเจ้า (ตุ) อ.ท่าน **วเทสิ** ย่อมกล่าว **เอว** อย่างนี้ **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร, **อาฆาโต** อ.ความอาฆาต **สทฺธิ** กับ **เตน** (รณฺณา) ด้วยพระราชนั้น **อตฺถิ** มีอยู่ **เต** แก่ท่าน **กี** หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชเทวีตรัสว่า “เหตุไร พระผู้เป็นเจ้า จึงกล่าวอย่างนี้? ท่านมีความอาฆาตกับพระเจ้าปรันตปะนั้น หรือ?”

เทวี สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “**อฺยฺย** อาลปนะ **ตุ** สุทธกัตตาใน **วเทสิ** ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก **กสฺมา** เหตุใดใน **วเทสิ** **เอว** กิริยาวิเสสณะใน **วเทสิ**, **อาฆาโต** สุทธกัตตาใน **อตฺถิ** ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก **กี**ศัพท์ ปุจฉนัตถะ **เต** สัมปทานใน **อตฺถิ** **เตน** วิเสสณะของ **รณฺณา** ๆ สหัตถตติยาเข้ากับ **สทฺธิ** ๆ กิริยาสมวาเยใน

อาชวาท” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๖๒. “นตฺถิ ภทฺเท, นกฺขตฺตปีพฺพนมฺสฺส ทิสฺวา เอวํ วทามิ”ติ ๕

(ตาปโส) “นตฺถิ ภทฺเท (มยฺหํ อาชวาท), (อหํ) นกฺขตฺตปีพฺพนํ อสฺส (ปรนฺตปสฺส) ทิสฺวา เอวํ วทามิ”ติ (อาห) ๕

(ตาปโส) อ.พระดาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท แนะนางผู้เจริญ อาชวาท อ.ความอาชวาท (มยฺหํ) ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี, (อหํ) อ.เรา ทิสฺวา เห็นแล้ว นกฺขตฺตปีพฺพนํ ซึ่งความเบียดเบียนแห่งนักษัตร อสฺส (ปรนฺตปสฺส) ของพระราชา พระนามว่าปรันตปะนั้น วทามิ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ดาบสกล่าวว่า “ไม่มี นางผู้เจริญ เราเห็นความเศร้าหมองของดาวนักษัตร ของพระเจ้า ปรันตปะ จึงพูดอย่างนี้”

ตาปโส สุกฺธกัถฺตทาใน อาห ๕ อาชวาทบทกัถฺตฺวาจก “ภทฺเท อาลปนะ อาชวาท สุกฺธกัถฺตทาใน นตฺถิ ๕ กิริยาบทกัถฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน อาชวาท, อหํ สุกฺธกัถฺตทา ใน วทามิ ๕ อาชวาทบทกัถฺตฺวาจก นกฺขตฺตปีพฺพนํ อวฺตตกัถฺมมะใน ทิสฺวา อสฺส วิเสสนะ ของ ปรนฺตปสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน นกฺขตฺตปีพฺพนํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วทามิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน วทามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๖๓. สภา ปโรทฺธิ ๕

สภา (เทวี) ปโรทฺธิ ๕

สภา (เทวี) อ.พระเทวีนั้น ปโรทฺธิ ทรงกันแสงแล้ว ๕

พระราชเทวีทรงกันแสงแล้ว

สภา วิเสสนะของ เทวี ๕ สุกฺธกัถฺตทาใน ปโรทฺธิ ๕ อาชวาทบทกัถฺตฺวาจก ๕

๖๔. อถ นํ “กสฺมา โรทฺสี”ติ ปุจฺฉิตฺวา, ตาย ตสฺส อตฺตโน สามิกภาเว อกฺขาเต, อาห “มา ภทฺเท โรทฺธิ, ชาตสฺส นาม นียโต มจฺจุ”ติ ๕

อถ (ตาปโส) น (เทวี) “(ตุवं) กสฺมา โรทสี”ติ ปุจฺจิตฺวา, ตาย (เทเวีย) ตสฺส (ปรนฺตปสฺส) อตฺตโน สามิกภาเว อกฺขาเต, อาห “(ตุवं) มา ภทฺเท โรทฺติ, ชาตสฺส (สฺตฺตสฺส) นาม นียโต มจฺจุ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ตาปโส) อ.พระดาบส ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว น (เทวี) ซึ่งพระเทวี นั้น อิติ ว่า “(ตุवं) อ.เธอ โรทสี ย่อมร้องให้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้, ตสฺส (ปรนฺตปสฺส) อตฺตโน สามิกภาเว ครั้งเมื่อความที่ แห่งพระราชอาชญาพระนามว่า ปรนฺตปะนั้น เป็นพระสวามี ของพระองค์ ตาย (เทเวีย) อันพระเทวีนั้น อกฺขาเต ตรัสบอกแล้ว, อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท แนะนางผู้เจริญ (ตุवं) อ.เธอ มา โรทฺติ ย่อมร้องให้แล้ว, มจฺจุ อ.ความตาย ชาตสฺส (สฺตฺตสฺส) นาม ชื่อ แห่งสัตว์ ผู้เกิดแล้ว นียโต แน่นอน” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระดาบสจึงตรัสถามพระราชเทวีนั้นว่า “เพราะเหตุไร? หล่อนจึงร้องให้” เมื่อ พระราชเทวีตรัสบอกความที่พระเจ้าปรนฺตปะนั้น เป็นพระสวามีของพระองค์แล้ว, จึง ตรัสว่า “อย่าร้องให้ไป นางผู้เจริญ ธรรมดาสัตว์ผู้เกิดแล้ว ย่อมตายแน่แท้”

อถ กาลสัตตมึ ตาปโส สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก น วิเสสฺนของ เทวีฯ อวฺตตกัมมะใน ปุจฺจิตฺวา “ตุवं สุทฺธกตฺตาใน โรทฺสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุใด โรทฺสิ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, สามิกภาเว ลักษณะใน อกฺขาเตฯ ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสฺนของ เทเวียฯ อนภิตกตฺตาใน อกฺขาเต ตสฺส วิเสสฺนของ ปรนฺตปสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน สามิกภาเว อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สามิก-, “ภทฺเท อาลปะนะ ตุवं สุทฺธกตฺตาใน โรทฺสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิเสธะใน โรทฺติ, มจฺจุ สุทฺธกตฺตาใน นียโตฯ กิตบทกตฺตฺวาจก ชาตสฺส วิเสสฺนของ สฺตฺตสฺส นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สฺตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน มจฺจุ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๖๕. “ชานามิ อยฺยา”ติ ฯ

(เทวี) “(อห) ชานามิ อยฺยา”ติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อยฺย ข้าแต่พระคุณเจ้า (อห) อ.หม่อม

ฉันทน์ ชานามิ ย่อมทราบ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชเทวีตรัสว่า “หม่อมฉันทน์ทราบ พระคุณเจ้า”

เทวี สุธรรมาทตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อญฺย อาลปนะ อหํ สุธรรมาทตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๖๖. “อถ กสฺมา โรทสี”ติ ฯ

(ตาปโส) “อถ (ภาเว สหฺเต), (ตฺวํ) กสฺมา โรทสี”ติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ตาปโส) อ.พระดาบส (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สหฺเต) มีอยู่, (ตฺวํ) อ.เธอ โรทสี ย่อมร้องไห้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสตรัสถามว่า “เมื่อเป็นฉะนี้ ไฉนหล่อนจึงร้องไห้?”

ตาปโส สุธรรมาทตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สหฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตฺวํ สุธรรมาทตาใน โรทสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใด โรทสี” อิติศัพท์ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๖๗. “ปฺตุโต เม กุลสนฺตกสฺส รชฺชสฺส อญฺฉวิโก, สเจ ตตฺตฺราญํ ภวิสฺสตี, เสตจฺจตฺตํ อสฺสาปยิสฺสตี, อิทานิ มหาชานิกโก วต ชาโต”ติ โสเกน โรทามิ อญฺยา”ติ ฯ

(เทวี) “(อหํ) ‘ปฺตุโต เม กุลสนฺตกสฺส รชฺชสฺส อญฺฉวิโก (โหติ), สเจ ตตฺตฺร (โกสมฺพิย) อญํ (ปฺตุโต) ภวิสฺสตี, (โส เม ปฺตุโต ปฺคคฺล) เสตจฺจตฺตํ อสฺสาปยิสฺสตี, (มยฺหํ ปฺตุโต) อิทานิ มหาชานิกโก วต ชาโต”ติ โสเกน โรทามิ อญฺยา”ติ (อาห) ฯ

(เทวี) อ.พระเทวี (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อญฺย ข้าแต่พระคุณเจ้า (อหํ) อ.หม่อมฉันทน์ โรทามิ ย่อมร้องไห้ โสเกน เพราะความเศร้าโศก อิติ ว่า ‘ปฺตุโต อ.บุตร เมของเรา อญฺฉวิโก เป็นผู้ควรร รชฺชสฺส แก่ความเป็นแห่งพระราชา กุลสนฺตกสฺส อันเป็นของมีอยู่ของตระกูล (โหติ) ย่อมเป็น, สเจ ถ้าว่า อญํ (ปฺตุโต) อ.บุตรนี้ ภวิสฺสตี มีแล้ว ตตฺตฺร (โกสมฺพิย) ในเมืองโกสัมพีนันไชร์, (โส เม ปฺตุโต) อ.บุตร

ของหม่อมฉัน นั้น (ปุคฺคฺล) ยิงบุคฺคฺล อุสุสาปยิสฺสติ จักให้ยกขึ้น เสดจจตุตฺ ซึ่ง
เศวตฉัตร, (ปุตุโต) อ.บุตร (มยฺห) ของหม่อมฉัน มหาชานิกอ วัต เป็นผู้เสื่อมใหญ่
หนอ ชาโต เกิดแล้ว อิทานิ ในกาลนี้' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ๕

พระราชเทวีตรัสแล้วว่า "พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าย่อมร้องให้ด้วยความโศกกว่า 'บุตรของ
หม่อมฉัน เป็นผู้ควรแก่ราชสมบัติอันเป็นสมบัติของตระกูล, ถ้าว่า เขาอยู่ที่เมื่อนั้น
เขาจักให้ยกเศวตฉัตรขึ้น, บัดนี้เขาเกิดเป็นผู้เสื่อมใหญ่เสียแล้ว'

เทวี สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก "อฺยฺย อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน
โรทามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก 'ปุตุโต สุทฺธกัตฺตาใน โหติ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก
เม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต กุลสนฺตกฺกุส วิเสสนะของ รชชฺสฺส ๑ สัมปทานใน
อนฺจฺจวิโก ๑ วิทิกัตฺตาใน โหติ, สเจ ปริกัปปัตถะ อຍ วิเสสนะของ ปุตุโต ๑ สุทฺธกัตฺตา
ใน ภวิสฺสติ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตตฺร วิเสสนะของ โกสมุพิย ๑ วิชยาระใน
ภวิสฺสติ, โส วิเสสนะของ ปุตุโต ๑ เหตุกัตฺตาใน อฺสุสาปยิสฺสติ ๑ อาชยตบทเหตุ-
กัตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน อฺสุสาปยิสฺสติ เสดจจตุตฺ
อฺวตตกัมมะใน อฺสุสาปยิสฺสติ, ปุตุโต สุทฺธกัตฺตาใน ชาโต ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก มยฺห
สามีสัมพันธะใน ปุตุโต อิทานิ กาลสัตตมิใน ชาโต มหาชานิกอ วิทิกัตฺตาใน ชาโต
วตศัพฺท สังเวตฺตถะ' อิติศัพฺท สฺรูปะใน โสเกน ๑ กรณะใน โรทามิ" อิติศัพฺท อาการะ
ใน อาห ๕

๖๘. "โหตุ ภทฺเท, มา จินฺตยิ, สจฺจสฺส รชชฺ ปตุเถสิ, อหฺมสฺส รชชฺลภนาการิ
กริสฺสามิ"ติ ๕

(ตาปโส) "(เอตํ การณํ) โหตุ ภทฺเท, (ตุว) มา จินฺตยิ, สเจ (ตุว) อสฺส (ปุตุตฺสฺส) รชชฺ
ปตุเถสิ, อหฺ อสฺส (ปุตุตฺสฺส) รชชฺลภนาการิ กริสฺสามิ"ติ (อาห) ๕

(ตาปโส) อ.ตาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ภทฺเท นางผู้เจริญ (เอตํ การณํ)
อ.เหตุนั้น โหตุ จงยกไว้ (ตุว) อ.ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว สเจ ถ้าว่า (ตุว)
อ.ท่าน ปตุเถสิ ปรารถนาแล้ว รชชฺ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช อสฺส (ปุตุตฺสฺส)
แก่บุตรนั้น อหฺ อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ รชชฺลภนาการิ ซึ่งอาการคือการได้
ซึ่งราชสมบัติ อสฺส (ปุตุตฺสฺส) แก่บุตรนั้น อิติ ดังนี้ ๕

ดาบสกล่าวแล้วว่า “ช่างเถอะ นางผู้เจริญ อย่าคิดไปเลย; ถ้าท่านปรารถนาราชสมบัติให้บุตร, ฉันจักทำอาการให้เขาได้ราชสมบัติ(สมดังความปรารถนา)”

ดาบส สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “ภทเท อาลปนะ เอต วิเสสนะ ของ การณฺญ สุธกัถตาใน โหตุ, ตฺว สุธกัถตาใน จินฺตยิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก มาศัพทฺ ฏฐิสฺระใน จินฺตยิ, สเจ ปริกัปปิตถะ ตฺว สุธกัถตาใน ปตฺเถสิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺสฯ สัมปทานใน ปตฺเถสิ รัชฺช อวุตตกัมมะ ใน ปตฺเถสิ, อหฺ สุธกัถตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺสฯ สัมปทานใน กริสฺสามิ รัชฺชลภนาการ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ฯ

๖๙. อถสฺส หตฺถิกนฺตฺวิณฺญเจว หตฺถิกนฺตฺมนฺเต จ อทาสิ ฯ

อถ (ดาบส) อสฺส (ปุตฺตสฺส) หตฺถิกนฺตฺวิณฺญ เจว หตฺถิกนฺตฺมนฺเต จ อทาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ดาบส) อ.พระดาบส อทาสิ ได้ให้แล้ว หตฺถิกนฺตฺวิณฺญ เจว ซึ่งพินอันยังข้างให้ใครด้วยนั้นเทียว หตฺถิกนฺตฺมนฺเต จ ซึ่งมนต์อันยังข้างให้ใคร ท. ด้วย อสฺส (ปุตฺตสฺส) แก่พระโอรสนั้น ฯ

ครั้งนั้น พระดาบส ได้ให้พินและมนต์อันยังข้างให้ใคร แก่บุตรของพระนางแล้ว

อถ กาลสัตฺตมี ดาบส สุธกัถตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺสฯ สัมปทานใน อทาสิ หตฺถิกนฺตฺวิณฺญ กัถิ หตฺถิกนฺตฺมนฺเต กัถิ อวุตตกัมมะ ใน อทาสิ เอวศัพทฺ อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพทฺ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ หตฺถิกนฺตฺวิณฺญ และ หตฺถิกนฺตฺมนฺเต ฯ

๗๐. ตทา อนฺเภานิ หตฺถิสตฺสหฺสฺसानิ อาคนฺตฺวา วฏฺฏรฺกฺขมฺมุเล นิสฺสีทฺหฺติ ฯ

ตทา ในกาลนั้น หตฺถิสตฺสหฺสฺसानิ อ.แสนแห่งข้าง ท. อนฺเภานิ มิใช่หนึ่ง อาคนฺตฺวา มาแล้ว นิสฺสีทฺหฺติ ย่อมหนึ่ง วฏฺฏรฺกฺขมฺมุเล ไกลโคนแห่งต้นไทรย่อย ฯ

ในกาลนั้น ข้างหลายแสน มานั่งอยู่ที่โคนต้นไทรย่อย

ตทา กาลสัตตมี อนเภานิ วิเสสนะของ หตถิสตสหสฺสาณิฯ สุททกัตตาใน นิสีทนต์ิฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทนต์ิ วมฺมฏฺฐกฺขมฺมฺล สมีปาชาระ
ใน นิสีทนต์ิ ฯ

๗๑. อถ นํ อาห “หตถีสฺส อนาคเตสฺสเยว, รุกฺขํ อภिरุหิตฺวา, เตสฺส อากเตสฺส, อิมํ มนฺตํ
วตฺวา อิมํ ทนฺตี ปหฺร, สพฺเพ นิวตฺติตฺวา โอลเกตุํปี อสฺสกุโณตฺตา ปลายิสฺสสนฺติ,
อโถตริตฺวา อากจฺเจยฺยาสี”ติ ฯ

อถ (ตาปโส) นํ (กุมาร) อาห “หตถีสฺส อนาคเตสฺส เอว, (ตฺว) รุกฺขํ อภिरุหิตฺวา, เตสฺส (หตถีสฺส)
อากเตสฺส, อิมํ มนฺตํ วตฺวา อิมํ ทนฺตี ปหฺร, สพฺเพ (หตถี) นิวตฺติตฺวา โอลเกตุํปี
อสฺสกุโณตฺตา ปลายิสฺสสนฺติ, อถ (ภาเว สหฺเต), (ตฺว) โอฺตริตฺวา อากจฺเจยฺยาสี”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ตาปโส) อ.พระดาบส อาห ตรัสแล้ว นํ (กุมาร) กะกุมารนั้น อิติ
ว่า “หตถีสฺส ครั้งเมื่อช้าง ท. อนาคเตสฺส เอว ไม่มาแล้วนั้นเทียว, (ตฺว) อ.เจ้า
อภिरุหิตฺวา ขึ้นแล้ว รุกฺขํ สู้ต้นไม้, เตสฺส (หตถีสฺส) ครั้งเมื่อช้าง ท. เหล่านั้น
อากเตสฺส มาแล้ว, วตฺวา ร่ายแล้ว อิมํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นี้ ปหฺร จงดีด อิมํ ทนฺตี ซึ่ง
สายนี้, (หตถี) อ.ช้าง ท. สพฺเพ ทั้งปวง นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว อสฺสกุโณตฺตา ไม่อาจ
อยู่ โอลเกตุํปี แม้เพื่ออันแลดู ปลายิสฺสสนฺติ จักหนีไป, อถ (ภาเว) ครั้งเมื่อความ
เป็นอย่างนั้น (สหฺเต) มีอยู่, (ตฺว) อ.เจ้า โอฺตริตฺวา ข้ามลงแล้ว อากจฺเจยฺยาสี ฟัง
มา” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระดาบส จึงตรัสกับกุมารนั้นว่า “เมื่อช้างทั้งหลาย ยังไม่มาถึงนั้นแล, เจ้า
จงขึ้น ต้นไม้, เมื่อช้างทั้งหลายมาถึงแล้ว, จงร่ายมนต์บทนี้ ดีดสายพิณสายนี้; ช้าง
ทั้งหมด ไม่อาจ แม้จะหันกลับแลดู จักหนีไป, เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าฟังลงมา”

อถ กาลสัตตมี ตาปโส สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ
กุมาริฯ อกถิตกัมมะใน อาห “หตถีสฺส ลักษณะใน อนาคเตสฺสฯ ลักษณะกิริยา เอวตัพท
อวชารณะเข้ากับ อนาคเตสฺส, ตฺว สุททกัตตาใน ปหฺรฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รุกฺขํ
สัมปาปุณฺณิยกัมมะใน อภिरุหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา, เตสฺส วิเสสนะของ หตถีสฺสฯ
ลักษณะใน อากเตสฺสฯ ลักษณะกิริยา, อิมํ วิเสสนะของ มนฺตํฯ อวตฺตกัมมะใน วตฺวาฯ

บุพพกาลกิริยาใน ปหฺร อิมํ วิเสสนะของ ตนฺหฺตี๑ อวฺตตกัมมะใน ปหฺร, สพฺเพ วิเสสนะของ หตฺถี๑ สุทฺธกัตฺตาใน ปลายิสฺสนฺหฺตี๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นิวตฺติตฺวา๑ บุพพกาลกิริยาใน อสฺสโกณฺหฺตา อปิตฺถํ อเปกขัตตะเข้ากับ โอลเณตฺ๑ ตุมฺตถสัสมปทานใน อสฺสโกณฺหฺตา๑ อัปภันตฺรกิริยาของ หตฺถี, อถ วิเสสนะของ ภาเว๑ ลักขณะใน สนฺเต๑ ลักขณกิริยา, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อาคจฺเจยฺยาสี๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก โอลตฺริตฺวา บุพพกาลกิริยาใน อาคจฺเจยฺยาสี” อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ๕

๗๒. โส ตถา กตฺวา อาคนฺหฺตฺวา ตํ ปวตฺตี อาโรเจสิ ๕

โส (กุมารโ) ตถา กตฺวา อาคนฺหฺตฺวา ตํ ปวตฺตี อาโรเจสิ ๕

โส (กุมารโ) อ.กุมารนั้น กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น อาคนฺหฺตฺวา มาแล้ว อาโรเจสิ ทูลแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปวันนั้น ๕

กุมารนั้น ทรงทำตามนั้นแล้ว กลับมาทูลบอกความเป็นไปแล้ว

โส วิเสสนะของ กุมารโ๑ สุทฺธกัตฺตาใน อาโรเจสิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตถา กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา๑ บุพพกาลกิริยาใน อาคนฺหฺตฺวา๑ บุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ ตํ วิเสสนะของ ปวตฺตี๑ อวฺตตกัมมะใน อาโรเจสิ ๕

๗๓. อถ นํ ทุตฺติยทิวเส อาห “อชฺช อิมํ มนฺตํ วตฺวา อิมํ ตนฺหฺตี ปหฺเรยฺยาสี, หตฺถี นิวตฺติตฺวา ปจฺจโต โอลเณตฺวา ปลายิสฺสนฺหฺตีติ ๕

อถ (ตาปโส) นํ (กุมารโ) ทุตฺติยทิวเส อาห “อชฺช (ตฺวํ) อิมํ มนฺตํ วตฺวา อิมํ ตนฺหฺตี ปหฺเรยฺยาสี, หตฺถี นิวตฺติตฺวา ปจฺจโต โอลเณตฺวา ปลายิสฺสนฺหฺตีติ ๕

อถ ครั้งนั้น (ตาปโส) อ.พระดาบส อาห ตรัสแล้ว นํ (กุมารโ) กะพระกุมารนั้น ทุตฺติยทิวเส ในวันที่สอง อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (ตฺวํ) อ.เจ้า วตฺวา ร่ายแล้ว อิมํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นี้ ปหฺเรยฺยาสี ฟังดีด อิมํ ตนฺหฺตี ซึ่งสายนี้, หตฺถี อ.ข้าง ท. นิวตฺติตฺวา กลับไปแล้ว โอลเณตฺวา แลดูอยู่ ปจฺจโต ในที่ข้างหลัง ปลายิสฺสนฺหฺตี จักหนีไป” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้นถึงวันที่ ๒ พระดาบส จึงตรัสกับพระกุมารนั้นว่า “ในวันนี้ เจ้าจงร่ายมนต์บทนี้ ดิจสายพิณ สายนี้; ช้างจักกลับเหลียวดูเบื่องหลังพลางหนีไป.

อถ กาลสัตตมมี ตาปโส สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ กุมารึฯ อกถิตกัมมะใน อาห ทฺติยทิวเส กาลสัตตมมีใน อาห “อชฺช กาลสัตตมมี ตฺวํ สุทรกัตตาใน ปหเรยฺยาสึฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ มนฺตึฯ อวฺตต- กัมมะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหเรยฺยาสึ อิมํ วิเสสนะของ ตนฺตึฯ อวฺตตกัมมะ ใน ปหเรยฺยาสึ, หตฺถิ สุทรกัตตาใน ปลายิสฺสนฺตึฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิวตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลเณฺตฺตา ปจฺจโต วิสยาธาระใน โอลเณฺตฺตาฯ อัปภันตรกิริยา ของ หตฺถิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

๗๔. ตทาปี ตถา กตฺวา อาคนฺตฺวา ตํ ปวตฺติ อารโจะสิ ฯ

ตทาปี (กุมารโ) ตถา กตฺวา อาคนฺตฺวา ตํ ปวตฺติ อารโจะสิ ฯ

ตทาปี แม้ในกาลนั้น **(กุมารโ)** อ.พระกุมาร **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น **อาคนฺตฺวา** มาแล้ว **อารโจะสิ** ทูลแล้ว **ตํ ปวตฺติ** ซึ่งความเป็นไปทวนั้น ฯ

แม้ในกาลนั้น พระกุมารก็ทรงทำตามนั้นแล้ว กลับมาทูลบอกความเป็นไปนั้น

อปีศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ ตทาฯ กาลสัตตมมี กุมารโ สุทรกัตตาใน อารโจะสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสนะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารโจะสิ ตํ วิเสสนะของ ปวตฺติฯ อวฺตตกัมมะใน อารโจะสิ ฯ

๗๕. อถสฺส มาตฺรึ อามนฺเตตฺวา “ภทฺเท ปุตฺตสฺส เต สาสนํ เทหิ, เอโตวฺ คนฺตฺวา ราชา ภวิสฺสตี”ติ อาห ฯ

อถ (ตาปโส) อสฺส (กุมารสฺส) มาตฺรึ อามนฺเตตฺวา “(ตฺวํ) ภทฺเท ปุตฺตสฺส เต สาสนํ เทหิ, (ปุตฺโต เต) เอโตวฺ (จฺานโต) คนฺตฺวา ราชา ภวิสฺสตี”ติ อาห ฯ

อถ ครั้นนั้น **(ตาปโส)** อ.พระดาบส **อามนฺเตตฺวา** ตรัสเรียกแล้ว **มาตฺรึ** ซึ่งพระมารดา **อสฺส (กุมารสฺส)** ของกุมารนั้น **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ภทฺเท** แนนางผู้เจริญ **(ตฺวํ)**

อ.เธอ เทหิ จงให้ **สาสน์** ซึ่งข่าวสาสน์ **ปุตตสุส** แก่บุตร **เต** ของเธอ, (**ปุตโต**)
 อ.บุตร **เต** ของเธอ **คนดฺวา** ไปแล้ว **เอโต'ว (จานโต)** จากที่นี้เทียว **ราชา** เป็นพระ
 ราชา **ภวิสฺสติ** จักเป็น” **อิตี** ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระดาบสตรัสเรียกพระมารดาของกุมารนั้นมาแล้ว ตรัสว่า “นางผู้เจริญ เธอ
 จงให้ข่าวสาสน์แก่บุตรของเธอ, เขาไปจากที่นี้เทียว จักเป็นพระเจ้าแผ่นดิน”

ถก กาลสัตตมี ตาปโส สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ
 กุมารสุสฯ สามีสัมพันธะใน มาตฺรฯ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน อาห “ภทฺเท อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตฺตสุส
 สัมปทานใน เทหิ **เต** สามีสัมพันธะใน **ปุตฺตสุส** **สาสน์** อวุตตกัมมะใน เทหิ, **ปุตโต**
 สุททกัตตาใน **ภวิสฺสติ**ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **เต** สามีสัมพันธะใน **ปุตโต** **เอวคฺคฺพ**ท์
 อวธารณะเข้ากับ **เอโต'ว** วิเสสณะของ **จานโต**ฯ อปาทานใน **คนดฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน **ภวิสฺสติ** **ราชา** **วิกตีกัตตาใน** **ภวิสฺสติ**” **อิตคฺคฺพ**ท์ **อาการะ**ใน **อาห** ฯ

๗๖. **สา** **ปุตฺตํ** **อามนฺเตตฺวา** “**ตาต** **ตฺวํ** **โกสมพิยํ** **ปรนฺตปรณฺโณ** **ปุตโต**, **มํ** **สคพฺภํ** **หตฺถิ-**
ลึงคสฺกุโณ **อานะสิ'ติ** **วตฺวา** **เสนาปติอาทินํ** **นามานิ** **อาจิกฺขิตฺวา** “**อสทฺทหนฺตานํ**
อิมํ **ปีตุ** **ปารุปนกมฺพลญฺเจว** **ปิลนฺธนฺมฺหุทิกญจ** **ทสฺเสยฺยาสี'**ติ **วตฺวา** **อุยฺโยเชสิ** ฯ

สา (**เทวี**) **ปุตฺตํ** **อามนฺเตตฺวา** “**ตาต** **ตฺวํ** **โกสมพิยํ** **ปรนฺตปรณฺโณ** **ปุตโต** (**อสิ**), **มํ** **สคพฺภํ**
หตฺถิลึงคสฺกุโณ **อานะสิ'ติ** **วตฺวา** **เสนาปติอาทินํ** (**อิสฺสรชนานํ**) **นามานิ** **อาจิกฺขิตฺวา** “(**ตฺวํ**)
อสทฺทหนฺตานํ (**ชนานํ**) **อิมํ** **ปีตุ** **ปารุปนกมฺพลํ** **เจว** **ปิลนฺธนฺมฺหุทิกญจ** **ทสฺเสยฺยาสี'**ติ **วตฺวา**
อุยฺโยเชสิ ฯ

สา (**เทวี**) **อ.พระเทวี**นั้น **อามนฺเตตฺวา** **ตรัส**เรียกแล้ว **ปุตฺตํ** ซึ่ง**พระโอรส** **วตฺวา**
ตรัสแล้ว **อิตี** ว่า “**ตาต** **นะพะ**อ **ตฺวํ** **อ.เจ้า** **ปุตโต** เป็น**โอรส** **ปรนฺตปรณฺโณ** ของ
พระราชาพระนามว่า**ปรันตปะ** **โกสมพิยํ** ในเมือง**โกสัมพี** (**อสิ**) **ย่อม**เป็น, **หตฺถิ-**
ลึงคสฺกุโณ **อ.นกตัว**มี**เพศ**เพียง**ดั่ง**เพศ**แห่ง**ข้าง **อานะสิ** นำ**มา**แล้ว **มํ** ซึ่ง**เรา** **สคพฺภํ**
ผู้เป็น**ไป**กับ**ด้วย**ครรร” **อิตี** ดังนี้ **อาจิกฺขิตฺวา** **ตรัส**บอกแล้ว **นามานิ** ซึ่ง**ชื่อ** **ท.**
(อิสฺสรชนานํ) ของ**อิสฺรชน** **ท.** **เสนาปติอาทินํ** มี**เสนาปติ**เป็น**ต้น** **วตฺวา** **ตรัส**แล้วแล้ว

อติ ว่า “(ตุว) อ.เจ้า ทสฺเสยฺยาสี พิงฺแสดง ปารุปนกมุพลํ เจว ซึ่งฝ้ากัมฺพลอันเป็นเครื่องห่มด้วยนั้นเทียว ปิลนุทธนฺมฺหุทิกํ จ ซึ่งพระช้ามรงค์อันเป็นเครื่องประดับด้วยปิตุ ของพระบิดา อิมํ นี้ (ชานน) แก่ชน ท. อสฺสทฺทหนฺตานํ ผู้ไม่เชื่ออยู่” อติ ดังนี้ อยุโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว ฯ

พระเทวี ตรัสเรียกพระโอรสมาแล้วตรัสว่า “พ่อ เจ้าเป็นลูกของพระเจ้าปรินตปะ ในกรุงโกสัสมิ, นกหัสดีลิงค์ นำเรามาทั้งที่มีกรรม” ดังนี้แล้ว ตรัสบอกชื่อของเสนาบดีเป็นต้น แล้วตรัสว่า “เมื่อเขาพากันไม่เชื่อ เจ้าพึงเอาฝ้ากัมฺพลอันเป็นพระภูษาห่ม และพระช้ามรงค์ อันเป็นเครื่องประดับของพระบิดานี้ มาแสดง” ดังนี้ จึงส่งไปแล้ว

สา วิเสสนะของ เทวีฯ สฺสทฺทกัตฺตานิ อยุโยเชสิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุตฺตํ อวฺตตกัมฺมะไน อามนุเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วตฺวา “ตาท อาลปนะ ตฺวํ สฺสทฺทกัตฺตานิ อสิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก โกสมฺพิยํ วิสยฺยาคาระไน ปฺรนุตฺตปฺรณฺโณฯ สามีสัมพันธะไน ปุตฺโตตฺย วิกตีกัตฺตานิ อสิ, หตฺถิลิงฺคสฺกุโณ สฺสทฺทกัตฺตานิ อานะสิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก มํ อวฺตตกัมฺมะไน อานะสิ สคฺคพฺกํ วิเสสนะของ มํ” อิติศัพฺท อากาละไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อัจฉิขิตฺวา เสนาปติอาทินํ วิเสสนะของ อิสฺสรชานานํฯ สามีสัมพันธะไน นามานํฯ อวฺตตกัมฺมะไน อัจฉิขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วตฺวา “ตฺวํ สฺสทฺทกัตฺตานิ ทสฺเสยฺยาสีฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺสทฺทหนฺตานํ วิเสสนะของ ชานานํฯ สัมปทานไน ทสฺเสยฺยาสี อิมํ วิเสสนะของ ปารุปนกมุพลํ และปิลนุทธนฺมฺหุทิกํ ปิตุ สามีสัมพันธะไน ปารุปนกมุพลํ และ ปิลนุทธนฺมฺหุทิกํ ปารุปนกมุพลํ กิดี ปิลนุทธนฺมฺหุทิกํ กิดี อวฺตตกัมฺมะไน ทสฺเสยฺยาสี เอวศัพฺท อวชฺชาณะเข้ากับ จจฺย สองศัพฺท ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ ปารุปนกมุพลํ และ ปิลนุทธนฺมฺหุทิกํ” อิติศัพฺท อากาละไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อยุโยเชสิ ฯ

๗๗. กุมาโร ตาปสํ “อิทานิ กิ กโรมี”ติ อาห ฯ

กุมาโร ตาปสํ “(อห) อิทานิ กิ กโรมี”ติ อาห ฯ

กุมาโร อ.พระกุมาร อาห ทูลแล้ว ตาปสํ กะดาบส อติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (อห) อ.หม่อมฉัน กโรมี จะกระทำ ก็อย่างไร” อติ ดังนี้ ฯ

พระกุมารจึงทูลถามพระดาบสว่า “บัดนี้ หม่อมฉันจะทำ อย่างไร?”

กุมารโอรส สุธกัถดาใน อาหะ อาชยาตบทกัถตุวจาก ตาปส อกถิตกัถมะใน อาหะ
“อิทานิ กาลสัถตมี อหัง สุธกัถดาใน กโรมิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก กิถัพพทัง ปุจจนัถถะ”
อิติศัพท์ อาการะใน อาหะ ฯ

๗๘. “รุกขสุส เหมจิมสาขาย นิสสิทิตวา อิมัง มนุถัง วตุวา อิมัง ตนุถัง ปหระ, เชฏฐหตุถิ
เต ปิฏฐิจิ อุปนาเมตุวา อุปสงกมิสสุติ, ตวั ตสสุ ปิฏฐิจิ นิสินโน ว คนตุวา รชชัง
คณหาหิ”ติ ฯ

(ตาปโส) “(ตวั) รุกขสุส เหมจิมสาขาย นิสสิทิตวา อิมัง มนุถัง วตุวา อิมัง ตนุถัง ปหระ, เชฏฐหตุถิ
เต ปิฏฐิจิ อุปนาเมตุวา อุปสงกมิสสุติ, ตวั ตสสุ (เชฏฐหตุถิสสุ) ปิฏฐิจิ นิสินโน ว คนตุวา
รชชัง คณหาหิ”ติ (อาหะ) ฯ

(ตาปโส) อ.ดาบส (อาหะ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตวั) อ.เจ้า นิสสิทิตวา นั้งแล้ว เหมจิม-
สาขาย บนกิ่งอันมีในภายใต้ รุกขสุส แห่งต้นไม้ วตุวา ร่ายแล้ว อิมัง มนุถัง ซึ่ง
มนุถังนี้ ปหระ จงติด อิมัง ตนุถัง ซึ่งสายนี้, เชฏฐหตุถิ อ.ช้างตัวเจริญที่สุด ปิฏฐิจิ ยัง
หลัง อุปนาเมตุวา ให้น้อมเข้ามาแล้ว เต เพื่อเจ้า อุปสงกมิสสุติ จักเข้ามาหา, ตวั
อ.เจ้า นิสินโน ว นั้งแล้วเทียว ปิฏฐิจิ บนหลัง ตสสุ (เชฏฐหตุถิสสุ) ของช้างตัว
เจริญที่สุดนั้น คนตุวา ไปแล้ว คณหาหิ จงถือเอา รชชัง ซึ่งความเป็นแห่งพระราชอา
อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสกล่าวว่า “เจ้าจงนั่งที่กิ่งข้างล่างแห่งต้นไม้ ร่ายมนต์บทนี้ดีดสายพิณสายนี้; ช้าง
จำเริญลงน้อมหลังเข้ามาหาเจ้า เจ้านั่งบนหลังของมันเทียว จงไปยึดเอาราชสมบัติ”

ตาปโส สุธกัถดาใน อาหะ อาชยาตบทกัถตุวจาก “ตวั สุธกัถดาใน ปหระฯ
อาชยาตบทกัถตุวจาก รุกขสุส สามิสัมพันชะใน เหมจิมสาขายฯ อุปสิเลสิกาธาระใน
นิสสิทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา อิมัง วิเสสนะของ มนุถังฯ อวุตตกัถมะใน วตุวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน ปหระ อิมัง วิเสสนะของ ตนุถังฯ อวุตตกัถมะใน ปหระ, เชฏฐหตุถิ
สุทธกัถดาใน อุปสงกมิสสุติฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก เต สัมปทานใน อุปนาเมตุวา
ปิฏฐิจิ การิตกัถมะใน อุปนาเมตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน อุปสงกมิสสุติ, ตวั สุธกัถดา

ใน คณฺหาหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺนะของ เชฏฺฐหตฺถิสุสฺสฯ สามีสัมพันธะ
ใน ปิฎฺฐจฺยิฯ อุปฺปเลสิกาธาระใน นิสฺสินโน เอวตฺถํ อวธารณะเข้ากับ นิสฺสินโนฯ วิเสสฺนะ
ของ ตฺวํ คณฺหฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหาหิ รชฺชํ อวฺตุตถกัมมะใน คณฺหาหิ” อิติตฺถํ
อาการะใน อาห ฯ

๗๙. โส มาตาปิตโร วฺนฺทิตฺวา ตถา กตฺวา อาคตฺสฺส หตฺถิโน ปิฎฺฐจฺยิ นิสฺสิตฺวา ตํ
กณฺเณ มนฺตฺยิ “อหํ โกสมฺพิยํ ปรนฺตปรณฺโณ ปุตฺโต, เปตฺติกํ เม รชฺชํ คณฺหิตฺวา
เทหิ สามิ”ติ ฯ

โส (กุมารโ) มาตาปิตโร วฺนฺทิตฺวา ตถา กตฺวา อาคตฺสฺส หตฺถิโน ปิฎฺฐจฺยิ นิสฺสิตฺวา ตํ
(หตฺถิ) กณฺเณ มนฺตฺยิ “อหํ โกสมฺพิยํ ปรนฺตปรณฺโณ ปุตฺโต (อมฺหิ), (ตฺวํ) เปตฺติกํ เม รชฺชํ
คณฺหิตฺวา เทหิ สามิ”ติ ฯ

โส (กุมารโ) อ.พระกุมารนั้น วฺนฺทิตฺวา ทรงไหว้แล้ว มาตาปิตโร ซึ่งพระมารดาและ
พระบิดา ท. กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น นิสฺสิตฺวา ประทับนั่งแล้ว
ปิฎฺฐจฺยิ บนหลัง หตฺถิโน ของช้าง อาคตฺสฺส ตัวมาแล้ว มนฺตฺยิ ทรงกระซิบแล้ว ตํ
(หตฺถิ) กะซ้างนั้น กณฺเณ ที่หู อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ปุตฺโต เป็นบุตร ปรนฺตปรณฺโณ
ของพระราชานามว่าปรันตปะ โกสมฺพิยํ ในเมืองโกสุมพิ (อมฺหิ) ย่อมเป็น,
สามิ ข้าแต่ นาย (ตฺวํ) อ.ท่าน คณฺหิตฺวา ยึดเอาแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระ
ราชา เปตฺติกํ อันเป็นของมีอยู่แห่งบิดา เทหิ จงให้ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระกุมารนั้น ถวายบังคมพระราชบิดาพระมารดาแล้วทรงทำตามนั้นแล้ว นั่งบน
หลัง ของช้างตัวที่มาแล้ว กระซิบบอกซ้างว่า “ข้าพเจ้าเป็นบุตรของพระเจ้าปรันตปะ
ในกรุงโกสุมพิ, ขอท่านจงยึดเอาราชสมบัติอันเป็นของบิดาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด นาย”

โส วิเสสฺนะของ กุมารโฯ สุทฺธกัตตาใน มนฺตฺยิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาตาปิตโร
อวฺตุตถกัมมะใน วฺนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิตฺวา ตถา กิริยาวิเสสฺนะใน กตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิตฺวา อาคตฺสฺส วิเสสฺนะของ หตฺถิโนฯ สามีสัมพันธะใน ปิฎฺฐจฺยิฯ
อุปฺปเลสิกาธาระใน นิสฺสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน มนฺตฺยิ ตํ วิเสสฺนะของ หตฺถิฯ
อกถิตกัมมะใน มนฺตฺยิ กณฺเณ วิสยาธาระใน มนฺตฺยิ “อหํ สุทฺธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก โกสมฺพิยํ วิสยาธาระใน ปรนฺตปรณฺโณฯ สามีสัมพันธะใน ปุตฺโตฯ

วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, สามิ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 เปตฺติกํ วิเสสณะของ รชชํ เม สัมปทานิใน เทหิ รชชํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน เทหิ” อิติศัพทํ อากาละใน มนฺตยิ ฯ

๘๐. โส ตํ สุตฺวา “อเนกานิ หตฺถิสหฺสฺสานิ สฺนฺนิปตฺนฺตฺวํ”ติ หตฺถิรวํ รวิ ฯ

โส (เชฏฺฐหตฺถี) ตํ (วจนํ) สุตฺวา “อเนกานิ หตฺถิสหฺสฺสานิ สฺนฺนิปตฺนฺตฺวํ”ติ หตฺถิรวํ รวิ ฯ

โส (เชฏฺฐหตฺถี) อ.ช้างตัวเจริญที่สุดนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น รวิ ร้อง
 แล้ว หตฺถิรวํ ร้องแห่งช้าง อิติ ว่า “หตฺถิสหฺสฺสานิ อ.พันแห่งช้าง ท. อเนกานิ มีไช่
 หนึ่ง สฺนฺนิปตฺนฺตฺวํ จงประชุมกัน” อิติ ดังนี้ ฯ

ช้างจำโคลงนั้น ฟังคำนั้นแล้ว จึงร้องเป็นเสียงช้างว่า “ช้างจงมาประชุมกันหลาย
 พัน”

โส วิเสสณะของ เชฏฺฐหตฺถีฯ สุทรกัตตาใน รวิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสส
 ณะของ วจนํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน รวิ “อเนกานิ วิเสสณะของ
 หตฺถิสหฺสฺสานิฯ สุทรกัตตาใน สฺนฺนิปตฺนฺตฺวํฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพทํ สฺรูป
 ใน หตฺถิรวํฯ กิริยาวิเสสณะใน รวิ ฯ

๘๑. อเนกานิ หตฺถิสหฺสฺสานิ สฺนฺนิปตฺตีสุ ฯ

หตฺถิสหฺสฺสานิ อ.พันแห่งช้าง ท. อเนกานิ มีไช่หนึ่ง สฺนฺนิปตฺตีสุ ประชุมกันแล้ว ฯ

ช้างหลายพันมาประชุมกันแล้ว.

อเนกานิ วิเสสณะของ หตฺถิสหฺสฺสานิฯ สุทรกัตตาใน สฺนฺนิปตฺตีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺ
 วาจาก ฯ

๘๒. ปุณฺ “ชิตฺถนฺหตฺถี ปฏฺฐิกฺกมฺนฺตฺวํ”ติ รวิ รวิ ฯ

(โส เชฏฺฐหตฺถี) ปุณฺ “ชิตฺถนฺหตฺถี ปฏฺฐิกฺกมฺนฺตฺวํ”ติ รวิ รวิ ฯ

(โส เขฎ्ฐหตฺถิ) อ.ช้างตัวเจริญที่สุดนั้น รวิ ร้องแล้ว รวิ ร้อง ปุณ อีก อิติ ว่า “**ชฌณฺหตฺถิ** อ.ช้างตัวแก่แล้ว ท. **ปฏิกุกฺกมนฺตุ** จงก้าวกลับ” อิติ ดังนี้ ฯ

ร้องอีกว่า “ช้างแก่ๆ จงถอยไป”

โส วิเสสณะของ เขฎ्ฐหตฺถิๆ สุกฺทกัตฺตานิ รวิๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ปุณศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน รวิ “ชฌณฺหตฺถิ สุกฺทกัตฺตานิ ปฏิกุกฺกมนฺตุๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพฺท สรุปะไน รวิๆ กิริยาวิเสสณะใน รวิ ฯ

.....

๘๓. ชฌณฺหตฺถิ ปฏิกุกฺกมีสุ ฯ

ชฌณฺหตฺถิ อ.ช้างตัวแก่แล้ว ท. **ปฏิกุกฺกมีสุ** ก้าวกลับแล้ว ฯ

ช้างแก่พากันถอยไปแล้ว

ชฌณฺหตฺถิ สุกฺทกัตฺตานิ ปฏิกุกฺกมีสุๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ฯ

.....

๘๔. ปุณ “**อติตรุณา** หตฺถิ นีวตฺตนฺตุ”ติ รวิ รวิ ฯ

(โส เขฎ्ฐหตฺถิ) ปุณ “อติตรุณา หตฺถิ นีวตฺตนฺตุ”ติ รวิ รวิ ฯ

(โส เขฎ्ฐหตฺถิ) อ.ช้างตัวเจริญที่สุดนั้น รวิ ร้องแล้ว รวิ ร้อง ปุณ อีก อิติ ว่า “**หตฺถิ** อ.ช้าง ท. **อติตรุณา** ตัวอ่อนเยาว์ยิ่ง **นีวตฺตนฺตุ** จงกลับไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ร้องอีกว่า “ช้างตัวอ่อนเยาว์นัก จงกลับไป”

โส วิเสสณะของ เขฎ्ฐหตฺถิๆ สุกฺทกัตฺตานิ รวิๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ปุณศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน รวิ “อติตรุณา วิเสสณะของ หตฺถิๆ สุกฺทกัตฺตานิ นีวตฺตนฺตุๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพฺท สรุปะไน รวิๆ กิริยาวิเสสณะใน รวิ ฯ

.....

๘๕. เตปิ นีวตฺตีสู ฯ

เตปิ (หตฺถิ) นีวตฺตีสู ฯ

เตปิ (หตฺถิ) อ.ช้าง ท. แม่เหล่านั้น **นีวตฺตีสู** กลับแล้ว ฯ

แม้ข้างเหล่านั้น ก็พากันกลับแล้ว

อภิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เตจ วิเสสนะของ หตถิๆ สุทธกัตตาใน นินวตตีสุๆ อาชยาต-
บทกัตตวาจาก ฯ

๘๖. โส อเนเกหิ โยธหตถิสหสเสเหว ปริวุโต ปจจนุตคามัม ปตวา “อหัม รณโณ ปุตโต,
สมปตตี ปตถยมานา มยา สหุธิ อากจจนตุ”ติ (วตวา) ตโต ปฏจาย มนุสสสงคหัม
กโรนโต คนตวา นครี ปริวาเรตวา “ยทุธิ วา เม เทนตุ รชชิวา”ติ สาสน
เปเสสิ ฯ

โส (กุมารโ) อเนเกหิ โยธหตถิสหสเสหิ เอว ปริวุโต ปจจนุตคามัม ปตวา “อหัม รณโณ ปุตโต
(อมหิ), (ชนา) สมปตตี ปตถยมานา มยา สหุธิ อากจจนตุ”ติ (วตวา) ตโต (ปจจนุตคามโต)
ปฏจาย มนุสสสงคหัม กโรนโต คนตวา นครี ปริวาเรตวา “(ชนา) ยทุธิ วา เม เทนตุ รชชิวา”ติ
สาสน เปเสสิ ฯ

โส (กุมารโ) อ.พระกุมารนั้น อเนเกหิ โยธหตถิสหสเสหิ เอว ปริวุโต ผู้อันพัน
แห่งข้างนักรบ ท. มิใช่หนึ่งนั้นเทียว แวดล้อมแล้ว ปตวา เสด็จถึงแล้ว ปจจนุต-
คามัม ซึ่งหมู่บ้านอันตั้งอยู่แล้วในปลายแดน (วตวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหัม อ.เรา
ปุตโต เป็นบุตร รณโณ ของพระราช (อมหิ) ย่อมเป็น, (ชนา) อ.ชน ท.
ปตถยมานา ปรรณนาอยู่ สมปตตี ซึ่งสมบัติ อากจจนตุ จงมา สหุธิ กับ มยา
ด้วยเรา” อิติ ดังนี้ กโรนโต ทรงกระทำอยู่ มนุสสสงคหัม ซึ่งการรวบรวมซึ่งมนุษย์
ปฏจาย จำเดิม ตโต (ปจจนุตคามโต) จากหมู่บ้านอันตั้งอยู่แล้วในปลายแดนนั้น
คนตวา เสด็จไปแล้ว ปริวาเรตวา แวดล้อมแล้ว นครี ซึ่งพระนคร เปเสสิ ทรงส่ง
ไปแล้ว สาสน ซึ่งชาวสาสน อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. เทนตุ จงให้ ยทุธิ ซึ่งการ
รบ วา หรือ วา หรือว่า รชชิวา ซึ่งความเป็นแห่งพระราช เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระกุมารนั้น ถูกข้างนักรบตั้งหลายพันพากันแวดล้อมแล้ว ถึงบ้านปลายแดนแล้ว
ประกาศว่า “เราเป็นลูกพระเจ้าแผ่นดิน, ผู้ที่ปรรณนาสมบัติ จงมากับเรา” ตั้งแต่นั้น
ไป ก็ทรงทำการรวบรวมผู้คน ไปล้อมพระนครไว้แล้ว ส่งคำขาด(สาสน)ไปว่า “จะให้
เรารบ หรือจะให้ราชสมบัติ?”

โส วิเสสณะของ กุมาโรฯ สุธกัตตาดาน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อนเนเกหิ วิเสสณะของ โยชหตฺติสหฺสเสหิ เอวตฺทพฺท อวชารณะเข้ากับ โยชหตฺติสหฺสเสหิฯ อนนภิหิตกัตตาดาน ปรีวฺโตฯ วิเสสณะของ กุมาโร ปจฺจนตคามํ สัมปาปฺญเญยักมมะใน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อหํ สุธกัตตาดาน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก รมฺโย สามีสัมพันธะใน ปฺตุโตฯ วิกตีกัตตาดาน อมฺหิ, ชนา สุธกัตตาดาน อากจฺจนตฺฯ อาชยาตบทกัตตวาจก สมฺปตฺตี อวฺตตกัมมะใน ปตฺถยมานาฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ชนา มยา สหฺตตตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวาเยใน อากจฺจนตฺ” อิตฺตฺท อากาเร ใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต ตโต วิเสสณะของ ปจฺจนตคามโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน กโรนฺโต มนุสฺสสงฺคหํ อวฺตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัมภันตฺร- กิริยาของ กุมาโร คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีวาเรตฺวา นครํ อวฺตตกัมมะใน ปรีวาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ “ชนา สุธกัตตาดาน เทนฺตฺฯ อาชยาตบท กัตตวาจก ยฺทฺธํ กิตฺติ รชฺชํ กิตฺติ อวฺตตกัมมะใน เทนฺตฺ วา สองตฺทํ ปทฺวิกปปีตตะเข้า กับ ยฺทฺธํ และ รชฺชํ เม สัมปาทานใน เทนฺตฺ” อิตฺตฺท สฺรฺปะใน สาสนฺฯ อวฺตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๘๗. นาคธา อาหํสุ “มยํ เทวปี น ทสฺสาม, อมฺหากํ หิ เทวี ครุคพฺภา หตฺถิลิํคสฺกุณฺเนน นีตา, ตสฺสา อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา น ชานาม, ยาว ตสฺสา ปวตฺตี น สฺโณม, ตาว เนว ยฺทฺธํ ทสฺสาม น รชฺชนฺ”ติ ฯ

นาคธา อาหํสุ “มยํ เทวปี (การณานิ) น ทสฺสาม, อมฺหากํ หิ เทวี ครุคพฺภา (หุตฺวา) หตฺถิลิํคสฺกุณฺเนน นีตา, (มยํ) ตสฺสา (เทเวีย) อตฺถิภาวํ วา (ตสฺสา เทเวีย) นตฺถิภาวํ วา น ชานาม, (มยํ) ยาว ตสฺสา (เทเวีย) ปวตฺตี น สฺโณม, (มยํ) ตาว เนว ยฺทฺธํ ทสฺสาม น รชฺชํ (ทสฺสาม)” อิติ ฯ

นาคธา อ.ชาวเมือง ท. อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ ให้ (การณานิ) ซึ่งเหตุ ท. เทวปี แม้ทั้งสอง, หิ จจริงอยู่ เทวี อ.พระเทวี อมฺหากํ ของเรา ท. ครุคพฺภา เป็นผู้มึครรรภ์หนัก (หุตฺวา) เป็น หตฺถิลิํคสฺกุณฺเนน อันนก ตัวมีเพศเพียงตั้งเพศแห่งช้าง นีตา นำไปแล้ว, มยํ อ.เรา ท. น ชานาม ย่อมไม่รู้ ตสฺสา (เทเวีย) อตฺถิภาวํ วา ซึ่งความที่ แห่งพระเทวินั้น เป็นผู้มึอยู่หรือ (ตสฺสา

(เทวียา) นตฤติภาวี่ วา หรือว่า ซึ่งความที่ แห่งพระเทวีนั้น เป็นผู้ไม่มีอยู่, (มย) อ.เรา ท. น สุโณม ย่อมไม่ได้ข่าว ปวตตติ ซึ่งความเป็นไปทั่ว ตสสุสา (เทวียา) แห่งพระเทวีนั้น ยาว เพียงใด, (มย) อ.เรา ท. เหว ทสสุสาม จักไม่ให้ ยุทุธิ ซึ่งการรบนั้น เทียว น (ทสสุสาม) จักไม่ให้ รชชชี่ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา” อิติ ดังนี้ ฯ

ชาวเมืองทั้งหลายกล่าวว่า “เราจักไม่ให้ทั้ง ๒ อย่าง, แท้จริง พระราชเทวีของพวกเรามีพระครรภ์แก่ ถูกนกกหัสติลึงค์พาไปแล้ว, พวกเรายังไม่ทราบข่าวว่า พระนางยังมีพระชนม์อยู่ หรือว่าสิ้นพระชนม์แล้ว ตลอดกาลที่เราไม่ทราบเรื่องราวของพระนาง เราจักไม่ให้ทั้งการรบและราชสมบัติ”

นาคธา สุธกัถตตาดาน อ่าหฺสูสุ อาชยาดบทกัถตตวจาก “มย สุธกัถตตาดาน ทสสุสาม ๆ อาชยาดบทกัถตตวจาก อปิตัพท อเปกชัถตะเข้ากับ เทว ๆ วิเสสนะของ การณานิ ๆ อวุตตกัถมมะใน ทสสุสาม นศัพท ปฏิสะระใน ทสสุสาม, หิตัพท ทัพทหิกรณชิตตะ เทวี วุตตกัถมมะใน นีตา ๆ กิตบทกัถมวจาก อมหากั สามีสัมพันธะใน เทวี ครุคพุกา วิกิตกัถตตาดาน หุตว ๆ สมานกาลกิริยาใน นีตา หตฤติลึงคสกุณน อนภิตกัถตตาดาน นีตา, มย สุธกัถตตาดาน ชานาม ๆ อาชยาดบทกัถตตวจาก ตสสุสา สองบท วิเสสนะของ เทวียา ๆ สองบท ภาวาทีสัมพันธะใน อตฤติภาวี่ และ นตฤติภาวี่ อตฤติภาวี่ กิติ นตฤติภาวี่ กิติ อวุตตกัถมมะใน ชานาม วา สองศัพท ปทวิกปิตตะเข้ากับ ตสสุสา อตฤติภาวี่ และ นตฤติภาวี่ นศัพท ปฏิสะระใน ชานาม, มย สุธกัถตตาดาน สุโณม ๆ อาชยาดบทกัถตตวจาก ยาวศัพท ปริงเจทนต์ตะ ตสสุสา วิเสสนะของ เทวียา ๆ สามีสัมพันธะใน ปวตตติ ๆ อวุตตกัถมมะใน สุโณม นศัพท ปฏิสะระใน สุโณม, มย สุธกัถตตาดาน ทสสุสาม ๆ สองบท อาชยาดบทกัถตตวจาก ดาวศัพท ปริงเจทนต์ตะ เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ น ๆ สองศัพท ปฏิสะระใน ทสสุสาม ยุทุธิ กิติ รชชชี่ กิติ อวุตตกัถมมะใน ทสสุสาม” อิตติศัพท อาการะใน อ่าหฺสูสุ ฯ

๘๘. ตทา กิร ตํ ปเวณิรชชชี่ อโหสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า ตทา ในกาลนั้น ตํ ปเวณิรชชชี่ อ.ความเป็นแห่งพระราชาโดยโดยเชื้อสายนั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ฯ

ไต้ยึนว่า ความเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยสืบเชื้อสาย ไต้มีแล้วในกาลนั้น

กิริ อุนุสสนนัตถะ ตทา กาลสัตตมี ตั วิเสสนะของ ปเวณิรชชั สุกุทธกัตตาใน อโหสิจ
อาชยาตบทกัตตุวาจก ๗

๘๘. ตโต กุมารโ อหิ ตสสา ปุตุโต”ติ วตุวา เสนาปติอาทีนั นามานิ กเถตุวา ตถาปิ
อสททหนุตานัน รตุตทกมพลญจ มุทุทิกญจ ทสเสสิ ๗

ตโต กุมารโ “อหิ ตสสา (เทเวีย) ปุตุโต (อมุหิ)”ติ วตุวา เสนาปติอาทีนั (อิสสรชนานัน)
นามานิ กเถตุวา ตถาปิ อสททหนุตานัน (ชนานัน) รตุตทกมพล จ มุทุทิก จ ทสเสสิ ๗

ตโต ในลำดับนั้น กุมารโ อ.พระกุมาร วตุวา ตรัสว่า “อหิ อ.ข้าพเจ้า ปุตุโต เป็น
บุตร ตสสา (เทเวีย) ของพระเทเวีย (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ กเถตุวา ตรัสบอก
แล้ว นามานิ ซึ่งชื่อ ท. (อิสสรชนานัน) ของอิสสรชน ท. เสนาปติอาทีนั มีเสนาบดี
เป็นต้น ทสเสสิ ทรงแสดงแล้ว รตุตทกมพล จ ซึ่งผ้ากัมพลสีแดงด้วย มุทุทิก จ ซึ่ง
พระขำมรงค์ด้วย (ชนานัน) แก่ชน ท. อสททหนุตานัน ผู้ไม่เชื่ออยู่ ตถาปิ แม้เหมือน
อย่างนั้น ๗

ลำดับนั้น พระกุมารจึงตรัสว่า “ข้าพเจ้าเป็นบุตรของพระนาง” แล้วอ้างชื่อเสนาบดี
เป็นต้น แสดงผ้ากัมพลสีแดงและพระขำมรงค์ แก่พวกเหล่านั้นไม่เชื่อถือแม้อย่างนั้น

ตโต กาลสัตตมี กุมารโ สุกุทธกัตตาใน ทสเสสิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหิ สุกุทธกัตตา
ใน อมุหิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสสา วิเสสนะของ เทเวียจ สามีสัมพันธะใน
ปุตุโตจ วิกติกัตตาใน อมุหิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
กเถตุวา เสนาปติอาทีนั วิเสสนะของ อิสสรชนานันจ สามีสัมพันธะใน นามานิจ
อวุตตกัมมะใน กเถตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทสเสสิ อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ
ตถาจ กิริยาวิเสสนะใน ทสเสสิ อสททหนุตานัน วิเสสนะของ ชนานันจ สัมปทานใน
ทสเสสิ รตุตทกมพล กิติ มุทุทิก กิติ อวุตตกัมมะใน ทสเสสิ จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะ
เข้ากับ รตุตทกมพล และ มุทุทิก ๗

๙๐. เต ตั รตตกมพลงจ มุทุทิกงจ สญชานิตวา นิกกงษา หุตวา ทวารั วิวริตวา ตั
 รชเช อภิสัญจิสู ๕

เต (ชนา) ตั รตตกมพลง จ มุทุทิกง จ สญชานิตวา นิกกงษา หุตวา ทวารั วิวริตวา ตั
 (กุมารั) รชเช อภิสัญจิสู ๕

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **สญชานิตวา** จำได้แล้ว **รตตกมพลง** จ ซึ่งผ้ากัมพล
 สีแดงด้วย **มุทุทิกง** จ ซึ่งพระชามรงค์ด้วย **ตั** นั้น **นิกกงษา** เป็นผู้มีคำสั่งออก
 แล้ว **หุตวา** เป็น **วิวริตวา** เปิดแล้ว **ทวารั** ซึ่งประตู **อภิสัญจิสู** อภิเชกแล้ว **ตั**
(กุมารั) ซึ่งพระกุมารนั้น **รชเช** ในความเป็นแห่งพระราชา ๕

พวกชาวเมืองจำผ้ากัมพลสีแดงและพระชามรงค์นั้นได้ หมดความกินแครงแครงใจ
 จึงเปิดประตู อภิเชกพระกุมารนั้นไว้ในราชสมบัติแล้ว

เต วิเสสนะของ ชนาจ สุททกัตตาใน อภิสัญจิสูจ อาชยาตบทกัตตวาจก ตั วิเสสนะ
 ของ รตตกมพลง และ มุทุทิกง รตตกมพลง กิติ มุทุทิกง กิติ อวุตตกัมมะใน สญชานิตวา
 จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ รตตกมพลง และ มุทุทิกง สญชานิตวา ปุพพกาล-
 กิริยาใน หุตวา นิกกงษา วิกติกัตตาใน หุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วิวริตวา ทวารั
 อวุตตกัมมะใน วิวริตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสัญจิสู ตั วิเสสนะของ กุมารัจ
 อวุตตกัมมะใน อภิสัญจิสู รชเช วิสยาธาระใน อภิสัญจิสู ๕

.....
 อัย ตาว อุเทนสุส อุปฺปตฺติ ๕

อุปฺปตฺติ อ.ความเกิดขึ้น **อุเทนสุส** แห่งพระราชาพระนามว่าอุเทน **อัย** นี้

ตาว ก่อน ๕

นี้เป็นเรื่องเกิดแห่งพระเจ้าอุเทนก่อน

อัย วิเสสนะของ อุปฺปตฺติ ตาว กิริยาวิเสสนะใน อุปฺปตฺติ อุเทนสุส สามีสัมพันธะ

ใน อุปฺปตฺติจ ลิงคัตตะ ๕

[เรื่องของโฆสกเศรษฐี]

๙๑. อุลลกปปรฎูเจ ปน ทุพุกิขเฆ อุปปนุเน, ชีวิตุ อสกุโกนุโต เอโก โกตุหฺลิกโก นาม มนุสฺโส กาลี นาม ตรุณปุตฺตํ ภริยํ อาทาย “โกสมุพิยํ คนฺตฺวา ชีวิสฺสามา”ติ ปาเถยฺยํ คเหตุวา นิกุมมิ ฯ

อุลลกปปรฎูเจ ปน ทุพุกิขเฆ อุปปนุเน, ชีวิตุ อสกุโกนุโต เอโก โกตุหฺลิกโก นาม มนุสฺโส กาลี นาม ตรุณปุตฺตํ ภริยํ อาทาย “(มยฺ) โกสมุพิยํ คนฺตฺวา ชีวิสฺสามา”ติ (จินฺเตตฺตฺวา) ปาเถยฺยํ คเหตุวา นิกุมมิ ฯ

ปน ก็ ทุพุกิขเฆ ครั้นเมื่อความไม่มีแห่งภิกษา อุปปนุเน เกิดขึ้นแล้ว อุลลกปปรฎูเจ ในแคว้นอัลลกับปะ มนุสฺโส อ.มณฺษยํ โกตุหฺลิกโก นาม ชื่อว่าโกตุหฺลิกะ เอโก คนหนึ่ง อสกุโกนุโต ผู้ไม่อาจอยู่ ชีวิตุ เพื่ออันเป็นอยู่ อาทาย พาเอาแล้ว ภริยํ ซึ่ง ภรรยา ตรุณปุตฺตํ ผู้มีบุตรอ่อน กาลี นาม ชื่อว่ากาลี (จินฺเตตฺตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว โกสมุพิยํ ในเมืองโกสัสมพี ชีวิสฺสาม จักเป็นอยู่” อิติ ดังนี้ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปาเถยฺยํ ซึ่งเสบียง นิกุมมิ ออกไปแล้ว ฯ

ก็เมื่อทุพุกิขภยํ เกิดแล้วในแคว้นอัลลกับปะ ชายผู้หนึ่ง ชื่อว่าโกตุหฺลิกะ ไม่อาจจะ เป็นอยู่ได้ จึงพาภรรยาผู้มีลูกอ่อนนามว่ากาลี จัดแจงเสบียงออกไปแล้ว ด้วยมุ่งหมาย ว่า “จะไปหากินที่เมืองโกสัสมพี”

ปนศัพท์ วากยารัมภโฆตกะ ทุพุกิขเฆ ลักษณะใน อุปปนุเนฯ ลักษณะกิริยา อุลลกปปรฎูเจ วิสยาธาระใน อุปปนุเน, อสกุโกนุโต กิติ เอโก กิติ โกตุหฺลิกโก กิติ วิเสสนะ ของ มนุสฺโส นามศัพท์ สัญญาโฆตกะเข้ากับ โกตุหฺลิกโก มนุสฺโส สุทธกัตตาใน นิกุมมิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ชีวิตุ ตุมัตถสัสมปทานใน อสกุโกนุโต นามศัพท์ สัญญาโฆตกะเข้ากับ กาลีฯ กิติ ตรุณปุตฺตํ กิติ วิเสสนะของ ภริยํฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตฺวา “มยฺ สุทธกัตตาใน ชีวิสฺสามฯ อาชยาดบท กัตตฺวาจก โกสมุพิยํ วิสยาธาระใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ชีวิสฺสาม” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ปาเถยฺยํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมิ ฯ

.....

๙๒. “อหิวาตกโรคน มหาชเน มรณะเต นิกุมมี”ติปิ วทนต์ิเยว ๕

(เกจิ อาจารย์ยา) “อหิวาตกโรคน มหาชเน มรณะเต, (โส โกตุหฺลิก) นิกุมมี”ติปิ วทนต์ิ เอว ๕

(เกจิ อาจารย์ยา) อ.อาจารย์ ท. บางพวก วทนต์ิ เอว ย่อมกล่าวว อิติ ว่า “มหาชเน ครั้นเมื่อมหาชเน มรณะเต ตายอยู่ อหิวาตกโรคน เพราะโรคอันเป็นไปกับด้วยลม อันเช่นกับด้วยพิษของงู, (โส โกตุหฺลิก) นายโกตุหฺลิกะนั้น นิกุมมี ออกไปแล้ว” อิติปิ ดังนี้บ้าง ๕

อาจารย์บางท่านกล่าวว่า “เขาออกไปแล้ว ในเมื่อมหาชเนกำลังตายกันด้วยโรคอหิวาต์” บ้าง

เกจิ วิเสสณะของ อาจารย์ยา ๕ สุททกัตตาใน วทนต์ิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหิวาตกโรคน เหตุไฉน มรณะเต มหาชเน ลักษณะใน มรณะเต ๕ ลักษณะกิริยา, โส วิเสสณะของ โกตุหฺลิก ๕ สุททกัตตาใน นิกุมมี ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาละใน วทนต์ิ อพิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ “อหิวาตกโรคน มหาชเน มรณะเต นิกุมมี”ติ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ วทนต์ิ ๕

๙๓. เต คจฺจนฺตา ปาเถยเย ปริกฺขีเณ ชุทาทิกฺกุตตา ทารกํ วหิตฺตุํ นาสกฺขีสุ ๕

เต (ชนา) คจฺจนฺตา, ปาเถยเย ปริกฺขีเณ, ชุทาทิกฺกุตตา ทารกํ วหิตฺตุํ น อสฺกฺขีสุ ๕

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คจฺจนฺตา ไปอยู่, ปาเถยเย ครั้นเมื่อเสบียง ปริกฺขีเณ สิ้นไปรอบแล้ว, ชุทาทิกฺกุตตา ผู้อันความหิวครอบงำแล้ว น อสฺกฺขีสุ ไม่ได้อาจแล้ว วหิตฺตุํ เพื่ออันนำไป ทารกํ ซึ่งทารก ๕

พวกชนเหล่านั้น เดินไปอยู่ เมื่อเสบียงทางหมดสิ้นแล้ว ถูกความหิวครอบงำแล้ว ไม่สามารถจะนำเด็กไปได้

เต วิเสสณะของ ชนา ๕ สุททกัตตาใน อสฺกฺขีสุ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คจฺจนฺตา อพิภัณฑกริยาของ ชนา, ปาเถยเย ลักษณะใน ปริกฺขีเณ ๕ ลักษณะกิริยา, ชุทาทิกฺกุตตา วิเสสณะของ ชนา ทารกํ อวุตตกัมมะใน วหิตฺตุํ ๕ ตุมัตถสัมปทานใน อสฺกฺขีสุ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อสฺกฺขีสุ ๕

๙๔. อถ สามิโก ปชาปตี อาห “ภทเท มย ชีวนตา ปุณ ปุตตํ ลภิสสาม, จเหตุเตตวา
 นํ คจจามา”ติ ฯ

อถ สามิโก ปชาปตี อาห “ภทเท มย ชีวนตา ปุณ ปุตตํ ลภิสสาม, (มย) จเหตุเตตวา น
 (ปุตตํ) คจจามา”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สามิโก อ.สามิ อาห กล่าวแล้ว ปชาปตี กะปชาปตี อิติ ว่า “ภทเท
 แนะนางผู้เจริญ มย อ.เรา ท. ชีวนตา เมื่อเป็นอยู่ ลภิสสาม จักได้ ปุตตํ ซึ่งบุตร
 ปุณ อิก, (มย) อ.เรา จเหตุเตตวา ทังแล้ว น (ปุตตํ) ซึ่งบุตรนั้น คจจาม จะไป”
 อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น สามิจึงกล่าวกะภรรยาว่า “หล่อนเรามีชีวิตอยู่ ก็จักได้ลูกอีก, ทังเขาเสียแล้วไป
 เถิด”

อถ กาลสัตตมี สามิโก สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ปชาปตี อภิต-
 กัมมะใน อาห “ภทเท อาลปนะ มย สุทธกัตตานิ ลภิสสาม ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก
 ชีวนตา อัพภันตริกิริยาของ มย ปุณ กิริยาวิเสสนะใน ลภิสสาม ปุตตํ อวุตตกัมมะใน
 ลภิสสาม, มย สุทธกัตตานิ คจจาม ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก จเหตุเตตวา ปุพพกาล-
 กิริยาใน คจจาม น วิเสสนะของ ปุตตํ ๑ อวุตตกัมมะใน จเหตุเตตวา” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน อาห ฯ

๙๕. มาตุ หทยํ นาม มุกกํ โหติ, ตสฺมา सा อาห “นาหํ ชีวนตเมว ปุตตํ จเหตุเตตु
 สกขิสสามิ”ติ ฯ

มาตุ หทยํ นาม มุกกํ โหติ, ตสฺมา सा (ภริยา) อาห “น อหํ ชีวนตํ เอว ปุตตํ จเหตุเตตु
 สกขิสสามิ”ติ ฯ

หทยํ นาม ชื่อ อ.หทัย มาตุ ของมารดา มุกกํ เป็นธรรมชาติอ่อนโยน โหติ ย่อม
 เป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น सा (ภริยา) อ.ภรยานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ
 อ.ดิฉัน น สกขิสสามิ จักไม่อาจ จเหตุเตตु เพื่ออันทัง ปุตตํ ซึ่งบุตร ชีวนตํ เอว
 ผู้เป็นอยู่นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ธรรมดาว่าดวงใจของมารดา อ่อนโยน; เพราะฉะนั้น นางจึงพูดว่า “ดิฉันไม่อาจทิ้งลูกที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ดอก”

นามศัพท์ ปลั่งสกัดโขดทะเข้ากับ หทัยฯ สุธรรกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก มาตุ สามีสัมพันธะใน หทัย มุกุกั วิกติกัถตาใน โหติ, ตสุมา เหตุวัตตะ สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สุธรรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “อหิ สุธรรกัถตาใน สกขิสสุสามิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก นศัพท์ ปฏิเสระใน สกขิสสุสามิ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ชีวันตฺตฺ วิเสสณะของ ปุตตฺตฺ อวุตตกัถมมะใน ฉนุเทตฺตฺ ตุมัตถสัหมปทานใน สกขิสสุสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๙๖. “อถ ก็ กโรมา”ติ ฯ

(โส สามิโก) “อถ (ภาเว สนฺเต), (มย) ก็ กโรมา”ติ (อาห) ฯ

(โส สามิโก) อ.สามินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (มย) อ.เรา ท. กโรม จะทำ ก็ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ฯ

สามินั้นกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะทำอย่างไรกัน?”

โส วิเสสณะของ สามิโกฯ สุธรรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะภริยา, มย สุธรรกัถตาใน กโรมฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก ก็ศัพท์ ปุจฉนัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๙๗. “วาเรน น วหามา”ติ ฯ

(สา ภริยา) “(มย) วาเรน น (ปุตต) วหามา”ติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. วหาม จะนำไป น (ปุตต) ซึ่งบุตรนั้น วาเรน โดยวาระ” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยา กล่าวว่า “เราเปลี่ยนกันนำเขาไป”

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สุธรรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “มย สุธรรกัถตา

ใน วหาม๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก วาเรน ตติยาวิเสส๑นะใน วหาม น วิเสส๑นะของ
 ปุ๑ต๑ต๑ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ม๑มะใน วหาม” อิติ๑ศ๑พ๑ท์ อากา๑ระใน อาห ๑

๙๘. มา๑ตา อ๑ต๑ต๑โน วา๑เร ปุ๑ป๑ฝ๑ทา๑ม ๑วีย น อ๑ก๑ชิ๑ปิ๑ต๑วา อ๑เร นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา อ๑ง๑เก๑น
 ว๑หิต๑วา ปิ๑ตุ เท๑ติ ๑

มา๑ตา อ๑ต๑ต๑โน วา๑เร ปุ๑ป๑ฝ๑ทา๑ม ๑วีย น (ปุ๑ต๑ต๑) อ๑ก๑ชิ๑ปิ๑ต๑วา (ปุ๑ต๑ต๑) อ๑เร นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา อ๑ง๑เก๑น
 ว๑หิต๑วา ปิ๑ตุ เท๑ติ ๑

มา๑ตา อ.มา๑ร๑ดา อ๑ก๑ชิ๑ปิ๑ต๑วา ย๑ก๑ขึ้น๑แล้ว น (ปุ๑ต๑ต๑) ซึ่ง๑บุ๑ต๑ร๑นั้น ปุ๑ป๑ฝ๑ทา๑ม ๑วีย
 ผู้๑รา๑ว๑กะ๑ว่า๑พ๑วง๑แ๑ห่ง๑ด๑อก๑ไม้ วา๑เร ใน๑วาระ อ๑ต๑ต๑โน ของ๑ตน (ปุ๑ต๑ต๑) ยัง๑บุ๑ต๑ร
 นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา ใ๑ห้๑น๑อน๑แล้ว อ๑เร ที่๑อก ว๑หิต๑วา น๑ำ๑ไป๑แล้ว อ๑ง๑เก๑น ด้วย๑สะ๑เอ๑ว เท๑ติ
 ย๑อม๑ใ๑ห้ ปิ๑ตุ แ๑ก๑บิ๑ดา ๑

มา๑ร๑ดา๑ย๑ก๑ล๑ก๑ขึ้น๑ประ๑หนึ่ง๑พ๑วง๑ด๑อก๑ไม้ ใน๑วาระ๑ของ๑ตน ก๑ก๑ไว้๑ที่๑อก อ๑ม๑ไป๑แล้ว ก็๑เอา๑ใ๑ห้
 แ๑ก๑บิ๑ดา

มา๑ตา สุ๑ท๑ธ๑ก๑ตา๑ใน เท๑ติ๑ อา๑ช๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ว๑จาก อ๑ต๑ต๑โน ส๑มา๑มี๑ส๑ม๑พ๑น๑ระ๑ใน วา๑เร๑
 ก๑าล๑ส๑ต๑ต๑มี๑ใน อ๑ก๑ชิ๑ปิ๑ต๑วา ปุ๑ป๑ฝ๑ทา๑ม อ๑ป๑มา๑วิ๑เส๑ส๑นะ๑ของ ปุ๑ต๑ต๑ ๑วีย๑ศ๑พ๑ท์ อ๑ป๑มา๑ช๑ด๑กะ
 แ๑ก๑กับ ปุ๑ป๑ฝ๑ทา๑ม น วิ๑เส๑ส๑นะ๑ของ ปุ๑ต๑ต๑ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ม๑มะใน อ๑ก๑ชิ๑ปิ๑ต๑วา๑ ปุ๑พ๑พ๑กา๑ล-
 กิ๑ริ๑ยา๑ใน นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา ปุ๑ต๑ต๑ ก๑าริ๑ต๑ก๑ม๑มะใน นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา อ๑เร วิ๑ส๑ยา๑ชา๑ระ๑ใน
 นิ๑ป๑ช๑ชา๑เป๑ต๑วา๑ ส๑มา๑น๑กา๑ล๑กิ๑ริ๑ยา๑ใน ว๑หิต๑วา อ๑ง๑เก๑น ก๑ร๑ณะ๑ใน ว๑หิต๑วา๑ ปุ๑พ๑พ๑กา๑ล-
 กิ๑ริ๑ยา๑ใน เท๑ติ ปิ๑ตุ ส๑ม๑ป๑ทา๑น๑ใน เท๑ติ ๑

๙๙. ต๑ส๑ส ต๑ ค๑เห๑ต๑วา จ๑ปี๑ต๑จ๑ปี๑ต๑ฎ๑จา๑เน ฉ๑า๑ต๑ก๑โต๑ปี พ๑ล๑ว๑ต๑รา เว๑ทนา อ๑ป๑ป๑ช๑ชิ ๑

ต๑ส๑ส (ส๑มา๑มิก๑ส๑ส อ๑ต๑ต๑นา) ต๑ (ปุ๑ต๑ต๑) ค๑เห๑ต๑วา จ๑ปี๑ต๑จ๑ปี๑ต๑ฎ๑จา๑เน ฉ๑า๑ต๑ก๑โต๑ปี พ๑ล๑ว๑ต๑รา เว๑ทนา
 อ๑ป๑ป๑ช๑ชิ ๑

เว๑ทนา อ.เว๑ทนา พ๑ล๑ว๑ต๑รา อัน๑มี๑ก๑ำ๑ล๑ง๑กว่า ฉ๑า๑ต๑ก๑โต๑ปี แม๑ก๑ว่า๑ความ๑หิว อ๑ป๑ป๑ช๑ชิ
 เก๑ิด๑ขึ้น๑แล้ว ต๑ส๑ส (ส๑มา๑มิก๑ส๑ส) แ๑ก๑ส๑มา๑มี๑นั้น (อ๑ต๑ต๑นา) ต๑ (ปุ๑ต๑ต๑) ค๑เห๑ต๑วา
 จ๑ปี๑ต๑จ๑ปี๑ต๑ฎ๑จา๑เน ใน๑ที่๑เป็น๑ที่ อัน๑ตน ๑รับ๑แล้ว ซึ่ง๑บุ๑ต๑ร๑นั้น ทั้ง๑วาง๑ไว้๑แล้ว๑ทั้ง๑วาง๑ไว้๑แล้ว ๑

เวทนามีกำลังมากกว่าความหิว บังเกิดแก่ชายผู้เป็นสามีนั่น ในที่ซึ่งเขารับเด็กผู้เป็นลูก
นั้น แล้ววางลง

พลวตธา วิเสสณะของ เวทนาฯ สุทธกัตตาใน อุปฺปชฺชิตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส
วิเสสณะของ สามิกสฺสฯ สัมปทานใน อุปฺปชฺชิตฺย อุตตนา อนภิตกัตตาใน จปีตจปีต-
ตํ วิเสสณะของ ปุตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน จปีตจปีต-
จปีตจปีตภูจาเนฯ วิสยาธาระใน อุปฺปชฺชิตฺย อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ ฉาตกโตฯ
อปาทานใน พลวตธา ฯ

.....
๑๐๐. โส ตํ ปุณฺนปฺปุณฺ อาท “ภทฺเท มยฺ ชีวนฺตา ปุตฺตํ ลภิสฺสาม, ฉทฺเทม นนฺ”ติ ฯ

โส (สามิก) ตํ (ภริย) ปุณฺนปฺปุณฺ อาท “ภทฺเท มยฺ ชีวนฺตา ปุตฺตํ ลภิสฺสาม, (มยฺ) ฉทฺเทม
น (ปุตฺต) ” อิติ ฯ

โส (สามิก) อ.สามีนั่น อาท กล่าวแล้ว ตํ (ภริย) กะภรรยาฉัน ปุณฺนปฺปุณฺ บ่อยๆ อิติ
ว่า “ภทฺเท แนะนางผู้เจริญ มยฺ อ.เรา ท. ชีวนฺตา เมื่อเป็นอยู่ ลภิสฺสาม จักได้
ปุตฺตํ ซึ่งบุตร, (มยฺ) อ.เรา ท. ฉทฺเทม จะทิ้ง หฺ (ปุตฺต) ซึ่งบุตรนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เขาพูดกับภรรยาฉันแล้วๆ เล่าๆ ว่า “หล่อน เรามีชีวิตอยู่ จักได้ลูก(อีก), ทิ้งมันเสีย
เถิด”

โส วิเสสณะของ สามิก สุธกัตตาใน อาทฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ
ภริยฯ ออกิตกัมมะใน อาท ปุณฺนปฺปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน อาท “ภทฺเท อาลปนะ มยฺ
สุทธกัตตาใน ลภิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชีวนฺตา อภันทรกิริยาของ มยฺ
ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสาม, มยฺ สุธกัตตาใน ฉทฺเทมฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
นฺ วิเสสณะของ ปุตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ฉทฺเทม” อิติศัพฺพํ อากาธะใน อาท ฯ

.....
๑๐๑. สามี ปุณฺนปฺปุณฺ ปฏิภุชิตฺวา ปฏิวจนฺ นาทาสี ฯ

สามี (ภริยา) ปุณฺนปฺปุณฺ ปฏิภุชิตฺวา ปฏิวจนฺ น อทาสี ฯ

สามี (ภริยา) อ.ภรรยาฉันนั้น ปฏิภุชิตฺวา ห้ามแล้ว ปุณฺนปฺปุณฺ บ่อยๆ น อทาสี

ไม่ได้ให้แล้ว ปฏิวจน ซึ่งคำตอบ ฯ

ฝ่ายภรรยาห้ามเขาไว้ตั้งหลายครั้ง แล้วก็เฉยเสีย

อปีศัพท อเปกซ์ตตะเข้ากับ สาๆ วิเสสนะของ ภริยาๆ สุธกัตตะใน อทาสีๆ อาชยาต-
บทกัตตะจาก ปุณปุณ กิริยาวิเสสนะใน ปฏิกฺขิปิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี
ปฏิวจน อวุตตกัมมะใน อทาสี นศัพท ปฏิเสระใน อทาสี ฯ

๑๐๒. ทารโก วาเรน ปริวตฺติยมาโน กิลฺหุโต ปิตุ หตฺเถ นินฺททายิ ฯ

ทารโก (มาตาปิตุหิ) วาเรน ปริวตฺติยมาโน กิลฺหุโต ปิตุ หตฺเถ นินฺททายิ ฯ

ทารโก อ.เด็ก (มาตาปิตุหิ) ปริวตฺติยมาโน ผู้- อันมารดาและบิดา ท. ให้เป็นไปรอบ
อยู่ วาเรน โดยวาระ กิลฺหุโต บอบช้ำแล้ว นินฺททายิ ประพฤติหลับแล้ว หตฺเถ ในมือ
ปิตุ ของบิดา ฯ

เด็กถูกเปลี่ยนกันตามวาระ เหนื่อยอ่อนเลยนอนหลับอยู่ในมือของบิดา

ทารโก สุธกัตตะใน นินฺททายิๆ อาชยาตบทกัตตะจาก มาตาปิตุหิ อนภิตกัตตะใน
ปริวตฺติยมาโน วาเรน ตติยาวิเสสนะใน ปริวตฺติยมาโนๆ อัพพันฺตรกิริยาของ ทารโก
กิลฺหุโต วิเสสนะของ ทารโก ปิตุ สามีสัมพันธะใน หตฺเถๆ วิสยาธาระใน นินฺททายิ ฯ

๑๐๓. โส ตสฺส นินฺทายนภาวํ ฅตฺวา มาตรํ ปุโรโต กตฺวา เอกสฺส คจฺจนฺสฺส เหมจฺจา
ปณฺณสนฺนเร ตํ นินฺทชชาเปตฺวา ปายาสิ ฯ

โส (บิดา) ตสฺส (ปุตฺตสฺส) นินฺทายนภาวํ ฅตฺวา มาตรํ ปุโรโต กตฺวา เอกสฺส คจฺจนฺสฺส เหมจฺจา
ปณฺณสนฺนเร ตํ (ปุตฺตํ) นินฺทชชาเปตฺวา ปายาสิ ฯ

โส (บิดา) อ.บิดานั้น ฅตฺวา รู้แล้ว นินฺทายนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันประพฤติหลับ
ตสฺส (ปุตฺตสฺส) แห่งบุตรนั้น กตฺวา กระทำแล้ว มาตรํ ซึ่งมารดา ปุโรโต ในที่ข้าง
หน้า ตํ (ปุตฺตํ) ยังบุตรนั้น นินฺทชชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ปณฺณสนฺนเร บนที่ลาด
อันตนกระทำแล้วด้วยใบไม้ เหมจฺจา ในภายใต้ เอกสฺส คจฺจนฺสฺส แห่งกอไม้ กอหนึ่ง
ปายาสิ ดำเนินไปแล้ว ฯ

บิดานั้น รู้ว่าลูกชายนั้นหลับ จึงปล่อยให้มารดาเดินไปข้างหน้าก่อน แล้วเอาเตี๊ยกนอนไว้บนใบไม้ลาด ใต้พุ่มไม้แห่งหนึ่งแล้วก็เดิน(ตามไป)

โส วิเสสณะของ ปิตาฯ สุทรกัตตานิ ปายาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ ปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะไน นิทฺทายน- นิทฺทายนภาวึฯ อวุตตกัมมะไน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน กตฺวา มาตริ อวุตตกัมมะไน กตฺวา ปุโรโต วิสยาธาระไน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิปชฺชาเปตฺวา เอกสฺส วิเสสณะของ คจฺจนฺสฺสฯ สามีสัมพันธะไน เหฎฺฐาฯ วิสยาธาระไน นิปชฺชาเปตฺวา ปณฺณสตุถเร อุปฺสิเลสิกาธาระไน นิปชฺชาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ ปุตฺตํฯ การิตกัมมะไน นิปชฺชาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปายาสี ฯ

๑๐๔. มาตา นิวตฺติตฺวา โอลิเกนฺตี ปุตฺตํ อทิสฺวา “สามิ กุหิ เม ปุตฺโต”ติ ปุจฺฉิ ฯ

มาตา นิวตฺติตฺวา โอลิเกนฺตี ปุตฺตํ อทิสฺวา “สามิ กุหิ (จาเน) เม ปุตฺโต (คจฺฉิ)”ติ ปุจฺฉิ ฯ

มาตา อ.มารดา นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว โอลิเกนฺตี แลดูอยู่ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ปุตฺโต อ.บุตร เม ของเรา (คจฺฉิ) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

มารดาเหลียวกลับแลดู ไม่เห็นลูก จึงถามว่า “นาย ลูกของเราไปไหน?”

มาตา สุทรกัตตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิวตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน โอลิเกนฺตีฯ อพฺภันทรกิริยาของ มาตา ปุตฺตํ อวุตตกัมมะไน อทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปุจฺฉิ “สามิ อาลปนะ ปุตฺโต สุทรกัตตานิ คจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระไน คจฺฉิ เม สามีสัมพันธะไน ปุตฺโต” อิติศัพท์ อากาธะไน ปุจฺฉิ ฯ

๑๐๕. “เอกสฺส เม คจฺจนฺสฺส เหฎฺฐา นิปชฺชาปิโต”ติ ฯ

(โส สามิโก) “(ปุตฺโต) เอกสฺส เม คจฺจนฺสฺส เหฎฺฐา นิปชฺชาปิโต”ติ (อาห) ฯ

(โส สามิโก) อ.สามินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปุตฺโต) อ.บุตร เม อันฉัน นิปชฺชาปิโต ให้อนแล้ว เหฎฺฐา ในภายใต้ เอกสฺส คจฺจนฺสฺส แห่งกอไม้ กอหนึ่ง”

อติ ดังนี้ ๕

สามีกล่าวว่า “ฉันให้เขานอนอยู่ภายใต้พุ่มไม้แห่งหนึ่ง”

โส วิเสสณะของ สามีโกๆ สุธกัตตานิ อาหๆ อาชยตบทกัตตวาจก “ปุตุโต วุตต-
กัมมะไน นิปชชปิโตๆ กิตบทเหตุกัมมวาจก เอกสสุ วิเสสณะของ คจจสสุ เม
อนภิตกัตตานิ นิปชชปิโต คจจสสุๆ สามีสัมพันธระไน เหฎฐาๆ วิสยาธาระไน
นิปชชปิโต” อิตติศัพท์ อาการะไน อาห ๕

๑๐๖. “สามี มา มํ นาสยิ, ปุตุตํ วินา ชีวิตุํ น สกขิสสามี, อาเนหิ เม ปุตุตุนติ อูร์
ปหริตวา ปริเทวิ ๕

(สา ภริยา) “สามี (ตุว) มา มํ นาสยิ, (อห) ปุตุตํ วินา ชีวิตุํ น สกขิสสามี, (ตุว) อาเนหิ
เม ปุตุตุนติ (วตวา) อูร์ ปหริตวา ปริเทวิ ๕

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (วตวา) กล่าวแล้ว อติ ว่า “สามี ข้าแต่ นาย (ตุว) อ.ท่าน
มา มํ นาสยิ อย่า ยังดิฉัน ให้ฉิบหายแล้ว, (อห) อ.ดิฉัน วินา เว้น ปุตุตํ ซึ่งบุตร
น สกขิสสามี จักไม่อาจ ชีวิตุํ เพื่ออันเป็นอยู่, (ตุว) อ.ท่าน อาเนหิ จงนำมา
ปุตุตํ ซึ่งบุตร เม ของดิฉัน” อติ ดังนี้ ปหริตวา ดีแล้ว อูร์ ซึ่งอก ปริเทวิ คร้าครวญ
แล้ว ๕

ภรรยา กล่าวว่า “นาย อย่าทำให้ดิฉันฉิบหายเลย, ดิฉันวันลูกเสียแล้วไม่อาจเป็นอยู่
ได้, นายนำลูกดิฉันมาเถิด” ทูบออกคร้าครวญแล้ว

สา วิเสสณะของ ภริยาๆ สุธกัตตานิ ปริเทวิๆ อาชยตบทกัตตวาจก “สามี อาลปะนะ
ตุว เหตุกัตตานิ นาสยิๆ อาชยตบทเหตุกัตตวาจก มาศัพท์ ปฏิเสระไน นาสยิ มํ
การิตกัมมะไน นาสยิ, อห สุธกัตตานิ สกขิสสามีๆ อาชยตบทกัตตวาจก ปุตุตํ
อวุตตกัมมะไน วินาๆ วิปโยคัตถะ ชีวิตุๆ ตุมัตถสัมปทานไน สกขิสสามี นศัพท์
ปฏิเสระไน สกขิสสามี, ตุว สุธกัตตานิ อาเนหิๆ อาชยตบทกัตตวาจก เม
สามีสัมพันธระไน ปุตุตๆ อวุตตกัมมะไน อาเนหิ” อิตติศัพท์ อาการะไน วตวาๆ ปุพพ-
กาลกิริยาไน ปหริตวา อูร์ อวุตตกัมมะไน ปหริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน ปริเทวิ ๕

๑๐๗. อถ นํ นีวตติตฺวา อาเนสิ ฯ

อถ (โส สามิโก) นํ (ปุตฺตํ) นีวตติตฺวา อาเนสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (โส สามิโก) อ.สามีนั้น นีวตติตฺวา กลับแล้ว อาเนสิ นำมาแล้ว นํ (ปุตฺตํ) ซึ่งบุตรนั้น ฯ

ที่นั้น สามีนั้น จึงกลับไปเอาเด็กนั้นมาแล้ว

อถ กาลสัตตมึ โส วิเสสณะของ สามิโก ๆ สุทรกัตตาใน อาเนสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ ปุตฺตํ ๆ อวุตตกัมมะใน อาเนสิ นีวตติตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนสิ ฯ

๑๐๘. ปุตฺโตปิ อนฺตรามคฺเค มโต โหติ ฯ

ปุตฺโตปิ แม้ อ.บุตร มโต เป็นผู้ตายแล้ว อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง โหติ ย่อมเป็น ฯ

แม้ลูกก็ตายเสียแล้วในระหว่างทาง

อปีตฺพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ปุตฺโต ๆ สุทรกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระใน มโต ๆ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๑๐๙. อิติ โส เอตฺตเก จาเน ปุตฺตํ จฑฺฑเตตฺวา ตสฺส นิสฺสนฺแทน ภาวนฺตเร สตฺต วาเร จฑฺฑติโต ฯ

อิติ โส (โกตฺตุหฺลิโก) เอตฺตเก จาเน ปุตฺตํ จฑฺฑเตตฺวา (ปุคฺคเลน) ตสฺส (กมฺมสฺส) นิสฺสนฺแทน ภาวนฺตเร สตฺต วาเร จฑฺฑติโต ฯ

โส (โกตฺตุหฺลิโก) อ.นายโกตฺตุหฺลิกะนั้น จฑฺฑเตตฺวา ทิ้งแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร จาเน ในฐานะ เอตฺตเก อันมีประมาณเท่านี้ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล จฑฺฑติโต ทิ้งแล้ว วาเร สิ้นวาระ ท. สตฺต เจ็ด ภาวนฺตเร ในระหว่างแห่งภพ นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็น เครื่องไหลออก ตสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

นายโกตฺตุหฺลิกะ ทิ้งบุตรในฐานะมีประมาณเท่านี้ จึงถูกเขาทิ้ง ๗ ครั้ง ในระหว่างภพ

ด้วยผลแห่งกรรมนั้น ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ โกตุหลิโกๆ วุตตกัมมะใน ฉพุทธิโตๆ กิตตบทกัมมวาทก อิติศัพท์
ปการัตถะ เอตตเก วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน ฉพุทธิเตตวา ปุตตัม อุตต-
กัมมะใน ฉพุทธิเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฉพุทธิโต ตสฺส วิเสสณะของ กมฺมสฺสๆ
สามีสัมพันธะใน นิสฺสนุเทนๆ เหตุโน ฉพุทธิโต ภาวนุตเรๆ วิสยาธาระใน ฉพุทธิโต
สตุต วิเสสณะของ วาเรๆ อัจฉินตสังโยคะใน ฉพุทธิโต ๫

๑๑๐. ปาปกมฺมํ นามเต "อปฺปกนฺ"ติ นาวมณฺณิตพฺพํ ๫

ปาปกมฺมํ นาม เอตํ (ปุคฺคเลน) "อปฺปกนฺ"ติ น อวมณฺณิตพฺพํ ๫

เอตํ ปาปกมฺมํ นาม ชื่อ อ.กรรมอันชั่วนั้น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น อวมณฺณิตพฺพํ
ไม่พึงดูหมิ่น "อปฺปกนฺ"ติ ว่า "น้อย" ดังนี้ ๫

ชื่อว่าปาปกรรมนี้ อันบุคคลไม่ควรดูหมิ่นว่า "น้อย"

เอตํ วิเสสณะของ ปาปกมฺมํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปาปกมฺมํๆ วุตตกัมมะใน
อวมณฺณิตพฺพํๆ กิตตบทกัมมวาทก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน อวมณฺณิตพฺพํ "อปฺปกํ"
สรูปะใน อิติๆ ศัพท์ อากาเรใน อวมณฺณิตพฺพํ นศัพท์ ปฏฺฐิสฺสะใน อวมณฺณิตพฺพํ ๫

๑๑๑. เต คจฺจนฺตา เอกํ โคปาลกฺลํ ปาปฺถิสฺสุ ๫

เต (ชนา) คจฺจนฺตา เอกํ โคปาลกฺลํ ปาปฺถิสฺสุ ๫

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คจฺจนฺตา ไปอยู่ ปาปฺถิสฺสุ ถึงแล้ว เอกํ โคปาลกฺลํ
ซึ่งตระกูลแห่งบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค ตระกูลหนึ่ง ๫

พวกชนเหล่านั้น เดินทางไปถึงตระกูลของคนเลี้ยงโคแห่งหนึ่งแล้ว

เต วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปาปฺถิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตวาทก คจฺจนฺตา
อัพภันตรกิริยาของ ชนา เอกํ วิเสสณะของ โคปาลกฺลํๆ สัมปาปฺถินัยกัมมะใน
ปาปฺถิสฺสุ ๫

๑๑๒. ต่ทิวสญจ โคपालกสุส เชนุมงุคลล์ โหติ ฯ

จ ก็ ต่ทิวส ในวันนั้น เชนุมงุคลล์ อ.มงคลเพื่อแม่โคนม โคपालกสุส ของบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค โหติ ย่อมมี ฯ

ก็ในวันนั้น มีการทำขวัญแม่โคนมของนายโคบาล

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ต่ทิวส หุตียากาลสัตตมีใน โหติ เชนุมงุคลล์ สุทธกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โคपालกสุส สามีสัมพันธะใน เชนุมงุคลล์ ฯ

๑๑๓. โคपालกสุส เคเห นิพทุธฺ เอโก ปจเจกพุทุโร ภูณชติ ฯ

ปจเจกพุทุโร อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า เอโก รูปหนึ่ง ภูณชติ ย่อมฉัน เคเห ในเรือนโคपालกสุส ของบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค นิพทุธฺ เนื่องนิตยฺ ฯ

ในเรือนของนายโคบาล พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่งฉันเป็นนิตยฺ

เอโก วิเสสนะของ ปจเจกพุทุโร ฯ สุทธกัตตาใน ภูณชติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โคपालกสุส ฯ สามีสัมพันธะใน เคเห ฯ วิสยาราระใน ภูณชติ นิพทุธฺ กิริยาวิเสสนะใน ภูณชติ ฯ

๑๑๔. โส ตํ โภเชตฺวา มงุคลม'กาสิ ฯ

โส (โคपालโก) ตํ (ปจเจกพุทุธฺ) โภเชตฺวา มงุคลล์ อกาสิ ฯ

โส (โคपालโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค นั้น ตํ (ปจเจกพุทุธฺ) ยังพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น โภเชตฺวา ให้ฉันแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว มงุคลล์ ซึ่งมงคล ฯ

นายโคบาลนั้น นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าให้ฉันเสร็จแล้ว จึงได้ทำมงคล

โส วิเสสนะของ โคपालโก ฯ สุทธกัตตาใน อกาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ ปจเจกพุทุธฺ ฯ การิตกัมมะใน โภเชตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ มงุคลล์ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๑๑๕. พหู ปายาส โภจิตโต โหติ ฯ

พหู ปายาส (โคपालเกน) โภจิตโต โหติ ฯ

ปายาส อ.ข้าวปายาส พหู มาก (โคपालเกน) โภจิตโต เป็นของ อันบุคคลผู้เลี้ยง ซึ่งโค จัดแจงแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

ข้าวปายาสเขาจัดแจงไว้เป็นอันมาก

พหู วิเสสณะของ ปายาส ๆ สุกทกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก โคपालเกน อนภิกทกัตตาใน โภจิตโต ๆ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๑๑๖. โคपालโก เต อากเต ทิสวา “กุโต อากตตถา”ติ ปุจจิตฺวา สพฺพํ ปวตฺตี สุตฺวา มุทฺชาติโก กุลปฺตฺโต เตสุ อนุกมฺปิ กตฺวา ปหฺนฺเตน สปิปีนา ปายาสํ ทาเปสิ ฯ

โคपालโก เต (ชเน) อากเต ทิสวา “(ตุมฺเห) กุโต (จานโต) อากตา อตถา”ติ ปุจจิตฺวา สพฺพํ ปวตฺตี สุตฺวา มุทฺชาติโก กุลปฺตฺโต (หุตฺวา) เตสุ (ชเนสุ) อนุกมฺปิ กตฺวา (ปุคฺคฺล) ปหฺนฺเตน สปิปีนา ปายาสํ ทาเปสิ ฯ

โคपालโก อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งโค ทิสวา เห็นแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น อากเต ผู้มาแล้ว ปุจจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อากตา เป็นผู้มาแล้ว กุโต (จานโต) แต่ที่ไหน อตถ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว สพฺพํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว ทั้งปวง กุลปฺตฺโต เป็นกุลบุตร มุทฺชาติโก ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้อ่อน โยน (หุตฺวา) เป็นแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว อนุกมฺปิ ซึ่งความเอ็นดู เตสุ (ชเนสุ) ในชน ท. เหล่านั้น (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว ปายาส ซึ่งข้าวปายาส สปิปีนา กับด้วยเนยใส ปหฺนฺเตน อันเพียงพอ ฯ

นายโคบาล เห็น ๒ สามีภรรยา นั้นมา จึงถามว่า “ท่านมาจากไหน?” ทราบเรื่องนั้น แล้ว เป็นกุลบุตรมีใจอ่อนโยน จึงกระทำการสงเคราะห์ใน ๒ สามีภรรยา นั้น ให้ ๆ ข้าวปายาส กับเนยใสเป็นอันมาก

โคपालโก เหตุกัตตาใน ทาเปสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก เต ก็ดี อากเต ก็ดี วิเสสณะของ ชเน ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจจิตฺวา “ตุมฺเห

สุทธกัถตาใน อตถุญ อาชยาตบทกัถตุวาจก กุโต วิเสสณะของ จานโตญ อปาทาน ใน อากตาญ วิกตีกัถตาใน อตถุญ” อิติศัพท์ อากกระใน ปุจฉิตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา สัพพ วิเสสณะของ ปวตตีญ อุตตกัมมะใน สุตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา มุทฺธาติโกญ วิเสสณะของ กุลปุตโตญ วิกตีกัถตาใน หุตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา เตสุ วิเสสณะของใน ชเนสุญ วิสยาธาระใน กตวา อนุกมฺปิ อุตตกัมมะใน กตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ปุคฺคัลลํ การิตกัมมะใน ทาเปสิ ปหฺมุเตน วิเสสณะของ สปิปีนาญ สหัตถตตติยาเข้ากับ ทาเปสิ ปายาสํ ญ อุตตกัมมะใน ทาเปสิ ๕

๑๑๗. ภริยา “สามิ ตยิ ชีวนฺเต, อหํ ชีวามิ นาม, ทีฆรตฺตํ อุโนทโรสิ, ยาวทตฺถํ ภูฏชา”ติ วตฺวา สปิปีนา สทฺธิ ตทภิมุขญเเว ปายาสํ กตฺวา อตตนา มนุทสปิปี โถกเมว ภูฏชิ ๕

ภริยา “สามิ ตยิ ชีวนฺเต, อหํ ชีวามิ นาม, (ตฺวํ) ทีฆรตฺตํ อุโนทโร อสิ, (ตฺวํ) ยาวทตฺถํ ภูฏชา”ติ วตฺวา สปิปีนา สทฺธิ ตทภิมุขํ เเว ปายาสํ กตฺวา อตตนา มนุทสปิปี โถกํ เเว ภูฏชิ ๕

ภริยา อ.ภรรยา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ตยิ ครั้นเมื่อท่าน ชีวนฺเต เป็นอยู่อยู่, อหํ อ.ดิฉัน ชีวามิ นาม ชื่อว่ายอมเป็นอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน อุโนทโร เป็นผู้มีห้องอันพร้อม ทีฆรตฺตํ ลี้นราตรีอันยาวนาน อสิ ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.ท่าน ภูฏช จงบริโภค ยาวทตฺถํ เพียงใดแต่ความต้องการ” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำ แล้ว ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาส ตทภิมุขํ เเว ในที่มีหน้าเฉพาะต่อสามีนั้น สทฺธิ กับ สปิปีนา ด้วยเนยใส่นั้นเทียว ภูฏชิ บริโภคแล้ว มนุทสปิปี ซึ่งเนยใสเหลว โถกํ เเว หน้อยหนึ่งนั้นเทียว อตตนา ด้วยตนเอง ๕

ภรรยาจึงกล่าวกับสามีว่า “นาย เมื่อท่านมีชีวิตอยู่ ฉันก็ชื่อว่ามีชีวิตอยู่, ท่านห้องพร้อมมานาน, จงบริโภคตามความต้องการ”ดังนี้แล้ว จึงวางข้าวปายาสพร้อมกับเนยใสไว้ต่อหน้าเขา ตนเองบริโภคเนยใสเหลวเพียงหน้อยหนึ่งเท่านั้น

ภริยา สุทธกัถตาใน ภูฏชิญ อาชยาตบทกัถตุวาจก “สามิ อาลปนะ ตยิ ลักษณะใน ชีวนฺเตญ ลักษณะกิริยา, อหํ สุทธกัถตาใน ชีวามิญ อาชยาตบทกัถตุวาจก นามศัพท์

สัญญาโชตกะเข้ากับ ชีวามิ, ตูว์ สุทธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ที่ฆรตุตัง
 อัจฉนตสังโยคะใน อุโนทโรฯ วิกตีกัตตาใน อสิ, ตูว์ สุทธกัตตาใน ภูณชฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก ยาวทตถ์ กิริยาวิเสสนะใน ภูณช” อิตีศัพท์ อาการะใน วตุวฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กตุวา สปปีนา สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน กตุวา เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ ตทภิมุขฯ ทุตติยวิสยธาระใน กตุวา ปายาส์ อวุตตกัมมะใน
 กตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน ภูณชิ อุตตนา ภาระใน ภูณชิ มนุทสปปี อวุตตกัมมะใน
 ภูณชิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โถก่งฯ กิริยาวิเสสนะใน ภูณชิ ฯ

.....

๑๑๘. อิตโร พหุ ภูณชิตฺวา สตุตฺตภูจทิวเส ฉาตตาย อาหารตณฺหํ จินฺหิตุํ นาสกฺขิ ฯ

อิตโร (สามิโก) พหุ (ปายาส์) ภูณชิตฺวา (อุตตโน) สตุตฺตภูจทิวเส ฉาตตาย อาหารตณฺหํ
 น อสกฺขิ ฯ

อิตโร (สามิโก) อ.สามีนอกนี้ ภูณชิตฺวา บริโภคแล้ว (ปายาส์) ซึ่งข้าวปายาส พหุ
 มาก น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว จินฺหิตุํ เพื่ออันตัด อาหารตณฺหํ ซึ่งความอยากใน
 อาหาร (อุตตโน) สตุตฺตภูจทิวเส ฉาตตาย เพราะความที่-แห่งตน -เป็นผู้หิวแล้ว
 สิ้นวันเจ็ดหรือแปด ท. ฯ

ส่วนนายโกตุหลิก บริโภคมากไป ไม่อาจตัดความอยากในอาหารได้ เพราะตัวหิวมา
 ตั้ง ๗-๘ วัน

อิตโร วิเสสนะของ สามิโกฯ สุทธกัตตาใน อสกฺขิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก พหุ
 วิเสสนะของ ปายาส์ฯ อวุตตกัมมะใน ภูณชิตฺวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อสกฺขิ อุตตโน
 ภาวาทิสัมพันธะใน ฉาตตาย สตุตฺตภูจทิวเส อัจฉนตสังโยคะใน ฉาต- ฉาตตาย เหตุ
 ใน อสกฺขิ อาหารตณฺหํ อวุตตกัมมะใน จินฺหิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท์
 ปฏิเสธะใน อสกฺขิ ฯ

.....

๑๑๙. โคपालโก เตสํ ปายาสํ ทาเปตฺวา สยํ ภูณชิตุํ อารภิ ฯ

โคपालโก (บุคคล) เตสํ (ขนาน) ปายาสํ ทาเปตฺวา สยํ ภูณชิตุํ อารภิ ฯ

โคपालโก อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว ปายาส์

ซึ่งข้าวปายาส เตสั (ชานัน) แก่ชน ท. เหล่านั้น อารภี เริ่มแล้ว ฤๅษิตู เพื่ออัน
บริโภค สยั ด้วยตนเอง ๗

นายโคบาล สักคนช่วยให้ข้าวปายาสแก่ ๒ ผัวเมียเหล่านั้นแล้ว ตนเองจึงเริ่มจะบริโภค
โคपालโก สุทรกัตตนาใน อารภีๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปุคคัล การิตกัมมะใน
ทาเปตวา เตสั วิเสสนะของ ชานันๆ สัมปทานใน ทาเปตวา ปายาส อวุตตกัมมะใน
ทาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อารภี สยั ภาระใน อารภี ฤๅษิตู ตุมัตถสัมปทานใน
อารภี ๗

๑๒๐. โกตุหลโก ตั โอลเณโต นิสิติตวา เหฎจาปีเจ นิปนุนาย สุนชียา โคपालเณ
วฎฎุตวา ทียมานั ปายาสปิณห์ ทิสวา “ปุณณวตายั สุนชี่ นิพทุรึ เอวรูปี โภชนั
ลภทีติ จินุเตสิ ๗

โกตุหลโก ตั (โคपालกั) โอลเณโต นิสิติตวา เหฎจาปีเจ นิปนุนาย สุนชียา โคपालเณ
วฎฎุตวา ทียมานั ปายาสปิณห์ ทิสวา “ปุณณวดี อัย สุนชี่ นิพทุรึ เอวรูปี โภชนั ลภทีติ
จินุเตสิ ๗

โกตุหลโก อ.นายโกตุหลิกะ โอลเณโต นิสิติตวา นั้งแลดูอยู่แล้ว ตั (โคपालกั)
ซึ่งบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค ทิสวา เห็นแล้ว ปายาสปิณห์ ซึ่งกอนแห่งข้าวปายาส
โคपालเณ วฎฎุตวา ทียมานั อัน-อันบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค บันแล้ว -ให้อยู สุนชียา
แก่แม่สุนัข นิปนุนาย ตัวนอนแล้ว เหฎจาปีเจ ในภายใตแห่งตั้ง จินุเตสิ คิดแล้ว
อิติ ว่า “อัย สุนชี่ อ.แม่สุนัชนี ปุณณวดี มีบุญ ลภติ ย่อมได้ โภชนั ซึ่งโภณะ
เอวรูปี อันมีอย่างนี้เป็นรูป นิพทุรึ เนื่องนิตยั” อิติ ดังนี้ ๗

นายโกตุหลิกะนั้งแลดูเขาแล้ว เห็นกอนข้าวปายาสที่นายโคบาลบันให้แก่นางสุนัข ซึ่ง
นอนอยู่แล้วไต้ตั้ง จึงคิดว่า “นางสุนัขตัวนี้ มีบุญ จึงได้โภชนะเห็นปานนี้เนื่องนิตยั”

โกตุหลโก สุทรกัตตนาใน จินุเตสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตั วิเสสนะของ โคपालกัๆ
อวุตตกัมมะใน โอลเณโตๆ อัพภันตรกิริยาของ โกตุหลโก นิสิติตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน ทิสวา เหฎจาปีเจ วิสยาธาระใน นิปนุนายๆ วิเสสนะของ สุนชียาๆ สัมปทาน
ใน ทียมานั โคपालเณ อนภินิตกัตตนาใน ทียมานั วฎฎุตวา ปุพพกาลกิริยาใน

ที่ยามา ๆ วิเสสณะของ ปายาสปิณฑ ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “ปุณฺณวที กิติ อัย กิติ วิเสสณะของ สุนชีย ๆ สุกฺทกัตตาใน ลภติ ๆ อาชยาตบท กัตตฺวาจก นิพฺพตฺติ กิริยาวิเสสณะใน ลภติ เอวรูป วิเสสณะของ โภชน ๆ อวุตตกัมมะใน ลภติ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๑๒๑. โส รตฺติภาเค ตํ ปายาสํ ชีราเปตฺตํ อสฺสโกนฺโตะ กาลํ กตฺวา ตสฺสา สุนชียา กุจฺฉิสฺมี นิพฺพตฺติ ฯ

โส (โกตุหลโก) รตฺติภาเค ตํ ปายาสํ ชีราเปตฺตํ อสฺสโกนฺโตะ กาลํ กตฺวา ตสฺสา สุนชียา กุจฺฉิสฺมี นิพฺพตฺติ ฯ

โส (โกตุหลโก) อ.นายโกตุหลิกะนั้น อสฺสโกนฺโตะ ไม่อาจอยู่ ตํ ปายาสํ ชีราเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังข้าวปายาสนั้น -ให้ย่อย รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว กุจฺฉิสฺมี ในท้อง ตสฺสา สุนชียา ของแม่สุนัข นั้น ฯ

ตกกลางคืนนายโกตุหลิกะนั้น ไม่สามารถจะยังข้าวปายาสนั้นให้ย่อยได้ จึงทำกาละ ไปเกิด ในท้องแห่งนางสุนัขนั้น

โส วิเสสณะของ โกตุหลิก ๆ สุกฺทกัตตาใน นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รตฺติ- ภาเค กาลสํตตฺมิมิใน อสฺสโกนฺโตะ ตํ วิเสสณะของ ปายาส ๆ การิตกัมมะใน ชีราเปตฺตํ ตุมตถสํปทานใน อสฺสโกนฺโตะ ๆ อัปภันตรกิริยาของ โกตุหลิก กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ตสฺสา วิเสสณะของ สุนชียา ๆ สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิสฺมี ๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ ฯ

๑๒๒. อถสฺส ภริยา สรีริกัจจํ กตฺวา ตสฺมีเยว เคเห ภตี กตฺวา ตณฺฑุลนาฬิ ลภิตฺวา ปจิตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺทสฺส ปตฺเต ปติภฺจจาเปตฺวา “ภนฺเต ทาสสฺส โว ปาปฺณาตฺตฺติ วตฺวา จินฺเตสิ “มยา อิเชว วสิตฺตํ วฏฺฐติ, นิพฺพตฺติ อโย อิชาคจฺฉติ, เทยฺยธมฺโม โหตุ วา มา วา, เทวสิกํ วนฺทนฺตี เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺตี จิตฺตํ ปสาเทนฺตี พฺหุ ปุณฺณํ ปสฺวิสฺสามิ”ติ ฯ

อถ อสุส (โกตุหลิกสุส) ภริยา สรีริกัจจ กตวา ตสมึ เอว เคเห ภตี กตวา ตณฺฑุลนาฬี
 ลภิตวา ปจิตวา (โกชน) ปจเจกพุทฺธสุส ปตเต ปติฏฺฐาเปตวา “(อัย ปตติ) ฆนเต ทาสสุส
 โว ปาปฺณาตฺตติ วตฺวา จินฺตสิ “มยา อิธ เอว (จาเน) วสิตุํ วฏฺฐติ, นิพฺพุํ อโยโย อิธ
 (จาเน) อาคจฺจติ, เทยฺยธมฺโม โหตุ วา, (เทยฺยธมฺโม) มา (โหตุ) วา, (อหํ) เทวสิกํ วนฺทฺหตี
 เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺตี จิตฺตํ ปสาเทนฺตี พฺหุํ ปุณฺณํ ปสฺวิสุสสามี”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภริยา อ.ภรรยา อสุส (โกตุหลิกสุส) ของนายโกตุหลิกะนั้น กตวา
 กระทำแล้ว สรีริกัจจ ซึ่งกิจด้วยสรีระ กตวา กระทำแล้ว ภตี ซึ่งการรับจ้าง ตสมึ
 เอว เคเห ในเรือนนั้นนั้นเที่ยว ลภิตวา ได้แล้ว ตณฺฑุลนาฬี ซึ่งทะนานแห่งข้าวสาร
 ปจิตวา หุงแล้ว (โกชน) ยังโกชนะ ปติฏฺฐาเปตวา ให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ปตเต ใน
 บาตร ปจเจกพุทฺธสุส ของพระปัจเจกพุทธเจ้า วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต
 ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อัย ปตติ) อ.ส่วนบุญนี้ ปาปฺณาตฺต ของจนถึง ทาสสุส แก่ทาส
 โว ของท่าน” อิติ ดังนี้ จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “มยา อิธ เอว (จาเน) วสิตุํ
 อ.อัน- อันเรา อยู่ในที่นั้นนั้นเที่ยว วฏฺฐติ ย่อมควร, อโยโย อ.พระคุณเจ้า อาคจฺจติ
 ย่อมมา อิธ (จาเน) ในที่นี้ นิพฺพุํ เนื่องนิตย, เทยฺยธมฺโม อ.ไทยธรรม โหตุ จง
 มี วา หรือ วา หรือว่า (เทยฺยธมฺโม) อ.ไทยธรรม มา โหตุ จงอย่ามี, (อหํ) อ.เรา
 วนฺทฺหตี ให้อยู่ กโรนฺตี กระทำอยู่ เวยฺยาวจฺจํ ซึ่งการชวนชวาย จิตฺตํ ยังจิต
 ปสาเทนฺตี ให้ล้อมใส่อยู เทวสิกํ ทุกๆ วัน ปสฺวิสุสสามี จักประสพ ปุณฺณํ ซึ่งบุญ
 พหุํ มาก” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น ภรรยาของเขาทำสรีริกัจจ(เผา)แล้ว ก็ทำการรับจ้างอยู่ในเรือนนั่นเอง ได้ข้าวสาร
 ทะนานหนึ่ง หุงแล้วเอาใส่บาตรพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วกล่าวว่า “ท่านเจ้าข้า ขอคุณ
 อันนี้ จงถึงแก่ทาสของท่านเถิด” ดังนี้แล้วจึงคิดว่า “ควรที่เราจะอยู่ในที่นี้แล, พระผู้
 เป็นเจ้าย่อมมาในที่นี้เนื่องนิตย, ไทยธรรมจักมีหรือไม่ ก็ช่างเถิด, เราให้อยู่ ทำความ
 ชวนชวายอยู่ ทำใจให้ล้อมใส่อยู ทุกวัน จักประสพบุญเป็นอันมาก”

อถ กาลสัตตมึ ภริยา สุทฺธกตฺตาโน จินฺตสิฯ อาชยาตบทกตฺตวาจก อสุส วิเสสนะ
 ของ โกตุหลิกสุสฯ สามีสัมพันธะใน ภริยา สรีริกัจจ อวุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน กตวา เอวศัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ตสมึฯ วิเสสนะของ เคเหฯ วิสยาธาระใน
 กตวา ภตี อวุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิตวา ตณฺฑุลนาฬี อวุตต-

กัมมะใน ลภิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปจิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปติฏฐาเปตวา โภชน์ การิตกัมมะใน ปติฏฐาเปตวา ปจเจกพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน ปตฺเตจฺจ วิสยาธาระใน ปติฏฐาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ อัย วิเสสนะ ของ ปตฺติจฺจ สุกฺทกัตฺตาใน ปาปฺณาคฺคฺจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ทาสสฺส สัมปทานใน ปาปฺณาคฺคฺ ว โส สามีสัมพันธะใน ทาสสฺส” อิตฺติศัพฺท อากาละใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน จินฺเตสิ “วลิตฺตุ ตุมัตถกัตฺตาใน วฏฺฐุตฺติจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิตกัตฺตา ใน วลิตฺตุ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากัป อิชฺจ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน วลิตฺตุ, อโยโย สุกฺทกัตฺตาใน อากจฺจติจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก นิพพุทฺธ กิริยาวิเสสนะใน อากจฺจติ อิชฺ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน อากจฺจติ, เทยฺยธมฺโม สุกฺทกัตฺตาใน โหตุจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก วา สองศัพฺท วากยวิกัปปิตถะเข้ากัป เทยฺยธมฺโม โหตุ และ เทยฺยธมฺโม มา โหตุ, เทยฺยธมฺโม สุกฺทกัตฺตาใน โหตุจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพฺท ปฏฺิเสระใน โหตุ, อหิ สุกฺทกัตฺตาใน ปสฺวิสุสสามิจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เทวลิกั กิริยาวิเสสนะใน วนฺทนฺตี กโรนฺตี และ ปสาเทนฺตี วนฺทนฺตี กัตี กโรนฺตี กัตี ปสาเทนฺตี กัตี อัพภันตรกิริยาของ อหิ เวยฺยาวจฺจ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตี จิตฺตํ การิตกัมมะใน ปสาเทนฺตี พหุ วิเสสนะของ ปุณฺจจฺจ อวุตตกัมมะใน ปสฺวิสุสสามิ” อิตฺติศัพฺท อากาละใน จินฺเตสิ ฯ

.....

๑๒๓. สา ตตฺถ เอว ภตฺตี กโรนฺตี วลิตฺติ ฯ

สา (ภริยา) ตตฺถ เอว (จาเน) ภตฺตี กโรนฺตี วลิตฺติ ฯ

สา (ภริยา) อ.ภรรยานัน กโรนฺตี กระทำอยู่ ภตฺตี ซึ่งการรับจ้าง ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว วลิตฺติ อยู่แล้ว ฯ

นางทำการรับจ้างอยู่ในที่นั้นนั่นเอง

สา วิเสสนะของ ภริยาจฺจ สุกฺทกัตฺตาใน วลิตฺติจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากัป ตตฺถจฺจ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน กโรนฺตี ภตฺตี อวุตตกัมมะ ใน กโรนฺตีจฺจ อัพภันตรกิริยาของ ภริยา ฯ

.....

๑๒๔. สาปี ไช สุนัข ฦาเจ วา สตุตเม วา มาเส เอกเมว กุกุรุ วิชายี ฯ

สุนัข อ.แม่สุนัข สาปี ไช แม่นั้นแล วิชายี คลอดแล้ว กุกุรุ ซึ่งลูกสุนัข เอก เอว
หนึ่งตัวนั้นเที่ยว มาเส ในเดือน ฦาเจ วา ที่หกหรือ สตุตเม วา หรือว่า ที่เจ็ด ฯ

ในเดือนที่ ๖ หรือที่ ๗ นางสุนัขแม่นั้นแล ก็คลอดลูกออกมาตัวหนึ่ง

อปีศัพท์ อเปกข์ตตะเข้ากับ สาๆ วิเสสนะของ สุนัขๆ สุกข์กัตตาใน วิชายีๆ อาชยาต-
บทกัตตวาจาก ไชศัพท์ วจนาลังการะ ฦาเจ กิติ สตุตเม กิติ วิเสสนะของ มาเสๆ
กาลสัตตมีใน วิชายี วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ ฦาเจ และ สตุตเม เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ เอกๆ วิเสสนะของ กุกุรุๆ อวุตตกัมมะใน วิชายี ฯ

๑๒๕. โคपालโก ตสฺส เอกเชนฺญา ซีริ ทาเปสิ ฯ

โคपालโก (บุคคล) ตสฺส (กุกุรุสฺส) เอกเชนฺญา ซีริ ทาเปสิ ฯ

โคपालโก อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว ซีริ ซึ่งนำนม
เอกเชนฺญา ของแม่โคนมตัวหนึ่ง ตสฺส (กุกุรุสฺส) แก่ลูกสุนัขนั้น ฯ

นายโคบาลจึงให้ๆ นำนมของแม่โคนมตัวหนึ่งแก่ลูกสุนัขนั้น

โคपालโก เหตุกัตตาใน ทาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก บุคคล การิตกัมมะใน
ทาเปสิ ตสฺส วิเสสนะของ กุกุรุสฺสๆ สัมปทานใน ทาเปสิ เอกเชนฺญา สามีสัมพันธะ
ใน ซีริๆอวุตตกัมมะใน ทาเปสิ ฯ

๑๒๖. โส นจิริสฺเสว วฑฺฒิ ฯ

โส (กุกุโร) นจิริสฺเสว วฑฺฒิ ฯ

โส (กุกุโร) อ.ลูกสุนัข วฑฺฒิ เจริญแล้ว นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเที่ยว ฯ

ไม่นานเท่าไรนัก ลูกสุนัขนั้นก็เติบโตใหญ่

โส วิเสสนะของ กุกุโรๆ สุกข์กัตตาใน วฑฺฒิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก นจิริสฺเสว
จัญฐิตติยาวิเสสนะใน วฑฺฒิ ฯ

๑๒๗. อถ สฺส ปจฺเจกพุทฺโธ ภูณฺชนฺโต นิพฺพุธึ เอกํ ภาตฺตปิณฺฑํ เทติ ฯ

อถ อสฺส (สุนฺขสฺส) ปจฺเจกพุทฺโธ ภูณฺชนฺโต นิพฺพุธึ เอกํ ภาตฺตปิณฺฑํ เทติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ภูณฺชนฺโต เมื่อฉัน เทติ ย่อมให้ ภาตฺตปิณฺฑํ ซึ่งก้อนแห่งภัตฺร เอกํ ก้อนหนึ่ง นิพฺพุธึ เนื่องนิตยํ อสฺส (สุนฺขสฺส) แก่สุนัขนั้น ฯ

ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อฉัน ย่อมให้ก้อนข้าวแก่ลูกสุนัขนั้น ก้อนหนึ่งเป็นนิตยํ

อถ กาลสัตฺตมี ปจฺเจกพุทฺโธ สุทฺธกัตฺตานิ เทติ ฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก อสฺส วิเสสนะของ สุนฺขสฺส ฯ สัมปทานใน เทติ ภูณฺชนฺโต อัปภันฺตรกิริยาของ ปจฺเจกพุทฺโธ นิพฺพุธึ กิริยาวิเสสนะใน เทติ เอกํ วิเสสนะของ ภาตฺตปิณฺฑํ ๑ อวุตตกัมมะใน เทติ ฯ

๑๒๘. โส ภาตฺตปิณฺฑํ นิสฺสาย ปจฺเจกพุทฺเธ สิเนหมกาสิ ฯ

โส (สุนฺโข) ภาตฺตปิณฺฑํ นิสฺสาย ปจฺเจกพุทฺเธ สิเนหํ อกาสิ ฯ

โส (สุนฺโข) อ.สุนัขนั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ภาตฺตปิณฺฑํ ซึ่งก้อนแห่งภัตฺร อกาสิ ได้กระทำแล้ว สิเนหํ ซึ่งความรัก ปจฺเจกพุทฺเธ ในพระปัจเจกพุทธเจ้า ฯ

เพราะอาศัยก้อนข้าว สุนัขนั้น จึงได้มีความรักใคร่ในพระปัจเจกพุทธเจ้า

โส วิเสสนะของ สุนฺโข ฯ สุทฺธกัตฺตานิ อกาสิ ฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ภาตฺตปิณฺฑํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาย ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาสิ ปจฺเจกพุทฺเธ วิสยาธาระใน สิเนหํ ๑ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๑๒๙. โคปาลโก นิพฺพุธึ เทว วาเร ปจฺเจกพุทฺธสฺส อฺปฏฺฐาณํ ยาติ ฯ

โคปาลโก อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค ยาติ ย่อมไป อฺปฏฺฐาณํ สู่ที่เป็นที่บำรุง ปจฺเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้า วาเร ลี้นวาระ ท. เทว สอง นิพฺพุธึ เนื่องนิตยํ ฯ

นายโคบาลย่อมไปสู่ที่บำรุงของพระปัจเจกพุทธเจ้า (วันหนึ่ง) ๒ ครั้งเนื่องนิตยํ

โคปาลโก สุทฺธกัตฺตานิ ยาติ ฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก นิพฺพุธึ กิริยาวิเสสนะใน ยาติ

เทว วิเสสนะของ วาเรจ อัจฉินตสังโยคะใน ยาทิ ปจฺเจกพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน
อุปกฺขจฺจํ สัมปาปุกฺกณิกัมมะใน ยาทิ ฯ

๑๓๐. โส คจฺจนฺโตปิ อนุตรามคฺเค วาลมิกฺกฺขานเ ทณฺฑเฑน คจฺเจ จ ภูมิจฺ ปหฺริตฺวา
“สุสฺสูติ ติกฺขตฺตํ สทฺทํ กตฺวา วาลมิกเ ปลาเปสิ ฯ

โส (โคบาลโก) คจฺจนฺโตปิ อนุตรามคฺเค วาลมิกฺกฺขานเ ทณฺฑเฑน คจฺเจ จ ภูมิจฺ ปหฺริตฺวา
“สุสฺสูติ ติกฺขตฺตํ สทฺทํ กตฺวา วาลมิกเ ปลาเปสิ ฯ

โส (โคบาลโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคนั้น คจฺจนฺโตปิ แม่ไปอยู่ ปหฺริตฺวา ฟาด
แล้ว คจฺเจ จ ซึ่งกอไม้ ท. ด้วย ภูมิจฺ ซึ่งภาคพื้นด้วย ทณฺฑเฑน ด้วยท่อนไม้
วาลมิกฺกฺขานเ ในที่แห่งเนื้อร้าย อนุตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง กตฺวา
กระทำแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง “สุสฺสูติ ว่า “สุ สฺสู” ดังนี้ ติกฺขตฺตํ สามครั้ง วาลมิกเ ยังเนื้อ
ร้าย ท. ปลาเปสิ ให้หนีไปแล้ว ฯ

นายโคบาลนั้น แม่เดินไปก็เอาไม้ตีที่พุ่มไม้และพื้นดินในที่ซึ่งมีเนื้อร้ายอยู่ ในระหว่าง
ทาง ส่งเสียงว่า “สุ สฺสู” ๓ ครั้ง ยังเนื้อร้ายให้หนีไปแล้ว

โส วิเสสนะของ โคบาลโกๆ เหตุกัตฺตาใน ปลาเปสิๆ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจาก
อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ คจฺจนฺโตๆ อัพภันตฺรกีรียาของ โคบาลโก อนุตรามคฺเค
วิสยาธาระใน ปหฺริตฺวา วาลมิกฺกฺขานเ วิสยาธาระใน ปหฺริตฺวา ทณฺฑเฑน ภาระใน
ปหฺริตฺวา คจฺเจ กิติ ภูมิจฺ กิติ อวุตตกัมมะใน ปหฺริตฺวา จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะ
เข้ากับ คจฺเจ และ ภูมิจฺ ปหฺริตฺวา ปุพฺพกาลกีรียาใน กตฺวา “สุ สฺสู สฺสูปะใน อิติๆ ศัพท์
สฺสูปะใน สทฺทํ ติกฺขตฺตํ กีรียาวิเสสนะใน กตฺวา สทฺทํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพ-
กาลกีรียาใน ปลาเปสิ วาลมิกเ การิตกัมมะใน ปลาเปสิ ฯ

๑๓๑. สุนโขปิ เตน สทฺธิ คจฺจติ ฯ

สุนโขปิ เตน (โคบาลเกน) สทฺธิ คจฺจติ ฯ

สุนโขปิ แม่ อ.สุนัข คจฺจติ ย่อมไป สทฺธิ กับ เตน โคบาลเกน ด้วยบุคคลผู้เลี้ยง
ซึ่งโคนั้น ฯ

แม่สุนัข ก็ไปด้วยกับนายโคบาลนั้น

อปิศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ สุนโขๆ สุกุทธกัตตาใน คจจติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตน วิเสสนะของ โคपालเกนๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิๆ กิริยาสมวาเยใน คจจติ ๫

.....

๑๓๒. โส เอกทิวส์ ปจเจกพุทฐ์ อาห “ภนฺเต ยทา เม โอกาโส น ภวิสฺสติ, ตทา อิมํ สุนขํ เปเสสฺสามิ, อิมสฺส ปหิตสญฺญาณน อาคฺจฺเจยฺยาถา”ติ ๫

โส (โคपालโก) เอกทิวส์ ปจเจกพุทฐ์ อาห “ภนฺเต ยทา เม โอกาโส น ภวิสฺสติ, ตทา (อหํ) อิมํ สุนขํ เปเสสฺสามิ, (ตุมฺเห) อิมสฺส (สุนขสฺส มยา) ปหิตสญฺญาณน อาคฺจฺเจยฺยาถา”ติ ๫

เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง โส (โคपालโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคนั้น อาห กล่าวแล้ว ปจเจกพุทฐ์ กะพระปัจเจกพุทธเจ้า อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โอกาโส อ.โอกาส เม ของกระผม น ภวิสฺสติ จักไม่มี ยทา ในกาลใด, ตทา ในกาล นั้น (อหํ) อ.กระผม เปเสสฺสามิ จักส่งไป อิมํ สุนขํ ซึ่งสุนัขนี้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน อาคฺจฺเจยฺยาถ ฟังมา อิมสฺส (สุนขสฺส มยา) ปหิตสญฺญาณน ด้วยสติญาณ แห่งสุนัขนี้ เป็นสัตว์ อันกระผม ส่งไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ๫

วันหนึ่ง นายโคบาลนั้น กล่าวกับพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า “ท่านผู้เจริญ คราวใด ผม ไม่มีโอกาสว่าง คราวนั้น ผมจักส่งสุนัขตัวนี้มา: ขอท่านฟังมาด้วยเครื่องหมายแห่ง สุนัขนี้ที่กระผมส่งมาแล้ว”

เอกทิวส์ ทุตยากาลสัตตมีใน อาห โส วิเสสนะของ โคपालโกๆ สุกุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปจเจกพุทฐ์ อกถิตกัมมะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ โอกาโส สุกุทธกัตตาใน ภวิสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยทา กาลสัตตมีใน ภวิสฺสติ เม สามีสัมพันธะใน โอกาโส นศัพท ปฏฺิเสระใน ภวิสฺสติ, ตทา กาลสัตตมีใน เปเสสฺสามิ อหํ สุกุทธกัตตาใน เปเสสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมํ วิเสสนะของ สุนขํๆ อวุตต- กัมมะใน เปเสสฺสามิ, ตุมฺเห สุกุทธกัตตาใน อาคฺจฺเจยฺยาถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมสฺส วิเสสนะของ สุนขสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ปหิตสญฺจาณน มยา อนภิทกัตตาใน ปหิต- ปหิตสญฺญาณน ภาระใน อาคฺจฺเจยฺยาถ” อิติศัพท อากาเรใน อาห ๫

.....

๑๓๓. ตโต ปฏุจาย อโนกาสทิวเส “คจจ ตาต, อยฺย อานเหตี”ติ สุนฺหิ เปเสสิ ฯ

(โส โคपालโก) ตโต (กาลโต) ปฏุจาย อโนกาสทิวเส “(ตุว) คจจ ตาต, (ตุว) อยฺย อานเหตี”ติ (วจเนน) สุนฺหิ เปเสสิ ฯ

(โส โคपालโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว สุนฺหิ ซึ่งสุนฺหิ (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ตาต แนะนำพ่อ (ตุว) อ.เจ้า คจจ จงไป, (ตุว) อ.เจ้า อานเหตี จงนำมา อยฺย ซึ่งพระคุณเจ้า” อิติ ดังนี้ อโนกาสทิวเส ในวันไม่ใช่โอกาส ปฏุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในวันที่ไม่มีโอกาส นายโคบาลนั้น ก็ส่งสุนฺหิไปว่า “พ่อจงไป จงนำ พระคุณเจ้ามา”

โส วิเสสณะของ โคपालโกฯ สุททกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตโต วิเสสณะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสณะใน เปเสสิ อโนกาสทิวเส กาลสัตตมีใน เปเสสิ “ตาต อาลปนะ ตุว สุททกัตตาใน คจจฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก, ตุว สุททกัตตาใน อานเหตีฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อยฺย อวุตตกัมมะใน อานเหตี” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนฯ ภาวะใน เปเสสิ สุนฺหิ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๑๓๔. โส เอกวจเนเนว ปกฺขนฺหิตฺวา สามิกสฺส คจจภูมิโปถนฏฺฏาเน ติกฺขตฺตุํ ภูสฺสิตฺวา เตน สทฺเทน วาลมิกานํ ปลายนภาวํ ฌตฺวา ปาโตว สรีรปฏฺฐิขคฺคณํ กตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส วสนฏฺฏาณํ คนฺตฺวา ปณฺณสาลาทฺวาเร ติกฺขตฺตุํ ภูสฺสิตฺวา อตฺตโน อาคตภาวํ ชานาเปตฺวา เอกมฺนฺเต นิปชฺชติ ฯ

โส (สุนฺโข) เอกวจเนน เอว ปกฺขนฺหิตฺวา สามิกสฺส คจจภูมิโปถนฏฺฏาเน ติกฺขตฺตุํ ภูสฺสิตฺวา เตน สทฺเทน วาลมิกานํ ปลายนภาวํ ฌตฺวา ปาโตว สรีรปฏฺฐิขคฺคณํ กตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส วสนฏฺฏาณํ คนฺตฺวา ปณฺณสาลาทฺวาเร ติกฺขตฺตุํ ภูสฺสิตฺวา (ปจฺเจกพุทฺธ) อตฺตโน อาคตภาวํ ชานาเปตฺวา เอกมฺนฺเต นิปชฺชติ ฯ

โส (สุนฺโข) อ.สุนฺหินั้น ปกฺขนฺหิตฺวา วิ่งไปแล้ว เอกวจเนน เอว ด้วยคำเดียนั้น เทียว ภูสฺสิตฺวา เहांแล้ว ติกฺขตฺตุํ สามครั้ง คจจภูมิโปถนฏฺฏาเน ในที่เป็นที่ฟาด ซึ่งกอไม้และภาคพื้น สามิกสฺส แห่งเจ้าของ ฌตฺวา รู้แล้ว ปลายนภาวํ ซึ่งความ

เป็นคืออันหนีไป วาลมิกาน์ แห่งเนื้อร้าย ท. เดน สทุเทน ด้วยเสียงนั้น คนุตวา
 ไปแล้ว วสนภูจัน สู้ที่เป็นที่อยู่ ปจเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ปาโตว
 สรีรปฏฺฐิขคฺคณํ กตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส ผู้- กระทำแล้ว ซึ่งการ
 ประคับประคองซึ่งสรีระ เข้าไปแล้ว สู้บรรณศาลา -นั่งแล้ว ในเวลาเข้าเที่ยว ภูสฺสิตฺวา
 เहांแล้ว ติกฺขตฺตํ สามครั้ง ปณฺณสาลาทฺวาเร ที่ประตู่แห่งบรรณศาลา (ปจเจก-
 พุทฺธ) ยังพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ชานาเปตฺวา ให้รู้แล้ว อตฺตโน อาคตภาวํ ซึ่งความ
 ที่- แห่งตน -เป็นผู้มาแล้ว นิปฺชฺชติ ย่อมหมอบ เอกมฺนฺเต ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๕

สุนัขนั้นก็วิ่งไปด้วยคำเพียงคำเดียวเท่านั้น ถึงที่ซึ่งนายตีพุ่มไม้และพื้นดิน ก็เห่า
 ขึ้น ๓ ครั้ง รู้ว่าเนื้อร้ายหนีไปแล้วด้วยเสียงนั้น ไปถึงที่อยู่ของพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ผู้
 กระทำการประคับประคองสรีระ แต่เข้าตู่ เข้าไปยังบรรณศาลา นั่งอยู่แล้ว ถึงประตู่
 บรรณศาลา จึงเห่าขึ้น ๓ ครั้ง ให้ท่านรู้ว่าตนมาแล้ว ก็นอนหมอบอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง

โส วิเสสฺนะของ สุนฺโขฯ สุกฺทกตฺตานิ นิปฺชฺชติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เอวคัพฺพํ
 อวธารณะเข้ากับ เอกวจเนนฯ ภาวะใน ปกฺขนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภูสฺสิตฺวา
 สามีกสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน -ไปถนภูจัน วจฺจนฺตฺวาไปถนภูจัน วิชาธาระใน
 ภูสฺสิตฺวา ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสฺนะใน ภูสฺสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา เดน วิเสสฺนะ
 ของ สทุเทนฯ ภาวะใน ปลายน- วาลมิกาน์ สามีสัมพันธ์ใน ปลายน- ปลายนภาวํ
 อวตฺตกัมมฺะใน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนุตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ปาโตวฯ
 กาลสตัดฺตมฺีใน นิสินฺนสฺส สรีรปฏฺฐิขคฺคณํ อวตฺตกัมมฺะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปวิสิตฺวา ปณฺณสาลํ สัมปาปฺถึยกัมมฺะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺนสฺสฯ
 วิเสสฺนะของ ปจเจกพุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน วสนภูจันฯ สัมปาปฺถึยกัมมฺะใน
 คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภูสฺสิตฺวา ปณฺณสาลาทฺวาเร วิชาธาระใน ภูสฺสิตฺวา
 ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสฺนะใน ภูสฺสิตฺวา ปจเจกพุทฺธํ การิตกัมมฺะใน ชานาเปตฺวา อตฺตโน
 ภาวาทิสัมพันธ์ใน อาคตภาวํฯ อวตฺตกัมมฺะใน ชานาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 นิปฺชฺชติ เอกมฺนฺเต วิชาธาระใน นิปฺชฺชติ ๕

.....

- ๑๓๕. ปจเจกพุทฺธ เวลํ สลฺลกฺเขตฺวา นิกฺขนฺเต, โส ภูสฺสนฺโต ปฺรโต ปฺรโตว วจฺจติ ๕
- ปจเจกพุทฺธ เวลํ สลฺลกฺเขตฺวา นิกฺขนฺเต, โส (สุนฺโข) ภูสฺสนฺโต ปฺรโต ปฺรโตว วจฺจติ ๕

ปัจเจกพุทฺธ ครั้นเมื่อพระปัจเจกพุทฺธเจ้า สลุลุกเขตฺวา กำหนดแล้ว เวล ซึ่งเวลา นิทฺทเนเต ออกไปแล้ว, โส (สุนฺช) อ.สุนฺชนั้น กุสฺสนุโต เหาอยู่ คจฺฉติ ย่อมไป ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ปุโรโต ว ในที่ข้างหน้าเทียว ฯ

เมื่อพระปัจเจกพุทฺธเจ้ากำหนดเวลาออกไปแล้ว สุนฺชนั้นก็เดินเหินเข้าไปข้างหน้า ๆ เทียว

ปัจเจกพุทฺธ ลักษณะใน นิทฺทเนเต ๆ ลักษณะกิริยา เวล อวุตตกัมมะใน สลุลุกเขตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิทฺทเนเต, โส วิเสสณะของ สุนฺช ๆ สุกฺทกัตตาใน คจฺฉติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคฺคฺท อวธารณะเข้ากับ ปุโรโต ๆ สองบท วิสยาธาระใน คจฺฉติ ฯ

๑๓๖. อนฺตรนฺตรรา ปจฺเจกพุทฺธโ ตํ วิมฺสนุโต อญฺณ มคฺคํ ปฏิปชฺชติ ฯ

อนฺตรรา อนฺตรรา ปจฺเจกพุทฺธโ ตํ (สุนฺช) วิมฺสนุโต อญฺณ มคฺคํ ปฏิปชฺชติ ฯ

ปัจเจกพุทฺธโ อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า วิมฺสนุโต เมื่อทดลอง ตํ (สุนฺช) ซึ่งสุนฺชนั้น ปฏิปชฺชติ ย่อมดำเนินไป อญฺณ มคฺคํ สู้หนทางอื่น อนฺตรรา อนฺตรรา ในระหว่าง ๆ

พระปัจเจกพุทฺธเจ้า เมื่อจะทดลองสุนฺช จึงเดินไปทางอื่นในระหว่าง ๆ

ปัจเจกพุทฺธโ สุกฺทกัตตาใน ปฏิปชฺชติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนฺตรรา สองบท วิสยาธาระใน ปฏิปชฺชติ ตํ วิเสสณะของ สุนฺช ๆ อวุตตกัมมะใน วิมฺสนุโต ๆ อัปฺภันตรกิริยาของ ปจฺเจกพุทฺธโ อญฺณ วิเสสณะของ มคฺคํ ๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปฏิปชฺชติ ฯ

๑๓๗. อถสฺส ปุโรโต ติริยํ จตฺวา กุสฺสิตฺวา อิตรมคฺคเมว นํ อโรเปสิ ฯ

อถ (สุนฺช) อสฺส (ปัจเจกพุทฺธสฺส) ปุโรโต ติริยํ จตฺวา กุสฺสิตฺวา อิตรมคฺคํ เอว นํ (ปัจเจกพุทฺธ) อโรเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สุนฺช) อ.สุนฺช จตฺวา ยืนแล้ว ติริยํ ขวาง ปุโรโต ในที่ข้างหน้า อสฺส (ปัจเจกพุทฺธสฺส) ของพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น กุสฺสิตฺวา เหาแล้ว อโรเปสิ ยกขึ้นแล้ว นํ (ปัจเจกพุทฺธ) ซึ่งพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น อิตรมคฺคํ เอว สู้หนทางนอกนี้ นั้นเทียว ฯ

ที่นั่น สุนัข จึงไปยืนเฝ้าขวางหน้าของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นไว้ แล้วนำท่านลงสู่ทาง
นอกนี้

อถ กาลสัตตมี สุนโข สุทธกัตตาใน อาโรเปสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะ
ของ ปจฺเจกพุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปุโรโตฯ วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน ภูสฺสิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อาโรเปสิ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ อิตรมคฺคฺฯ
สัมปาปฺถึนียกัมมะใน อาโรเปสิ น วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธํฯ อวุตตกัมมะใน
อาโรเปสิ ฯ

.....

๑๓๘. อเอกทิวสํ อญฺญํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิตฺวา เตน ปุโรโต ติริยํ จตฺวา วาริยาโนปิ
อนิวตฺติตฺวา สุนขํ ปาเทน อปนฺนทิตฺวา ปายาสิ ฯ

อถ เอกทิวสํ (ปจฺเจกพุทฺโธ) อญฺญํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิตฺวา เตน (สุนฺเขน) ปุโรโต ติริยํ จตฺวา
วาริยาโนปิ อนิวตฺติตฺวา สุนขํ ปาเทน อปนฺนทิตฺวา ปายาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ปจฺเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ปฏิปชฺชิตฺวา
ดำเนินไปแล้ว อญฺญํ มคฺคํ สู่หนทางอื่น เตน (สุนฺเขน) ปุโรโต ติริยํ จตฺวา
วาริยาโนปิ แม่ผู้- อันสุนัขนั้น ยืนแล้ว ขวาง ในที่ข้างหน้า -ห้ามอยู่ อนิวตฺติตฺวา
ไม่กลับแล้ว อปนฺนทิตฺวา ดุนแล้ว สุนขํ ซึ่งสุนัข ปาเทน ด้วยเท้า ปายาสิ ได้ดำเนิน
ไปแล้ว ฯ

ต่อมาในกาลวันหนึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า เดินไปสู่ทางอื่นแล้ว แม้สุนัขนั้นจะยืนขวาง
ห้ามอยู่ ข้างหน้าก็ไม่กลับ เอาเท้าดุนสุนัขแล้วก็เดินไป

อถ กาลสัตตมี เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมีใน ปายาสิ ปจฺเจกพุทฺโธ สุทธกัตตาใน
ปายาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อญฺญํ วิเสสนะของ มคฺคํฯ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน
ปฏิปชฺชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วาริยาโน เตน วิเสสนะของ สุนฺเขนฯ อนภิท-
กัตตาใน วาริยาโน ปุโรโต วิสยาธาระใน จตฺวา ติริยํ กิริยาวิเสสนะใน จตฺวาฯ สมาน-
กาลกิริยาใน วาริยาโน อปคัพพ อเปกขตฺถะเข้ากับ วาริยาโนฯ อัปภันตรกิริยา
ของ ปจฺเจกพุทฺโธ อนิวตฺติตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อปนฺนทิตฺวา สุนขํ อวุตตกัมมะใน
อปนฺนทิตฺวา ปาเทน ภาระใน อปนฺนทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปายาสิ ฯ

.....

๑๓๙. สุนัข ไชย ตสฺส อนิวตฺตนาภาวํ ฃตฺวา นิวตฺติตฺวา นีวาสนกณฺเณ ฃสิตฺวา อากขุณฺโตนโต อิตรมคฺคฺเมว นํ อโรเปสิ ๕

สุนัข ไชย (ปัจเจกพุทฺธสฺส) อนิวตฺตนาภาวํ ฃตฺวา นิวตฺติตฺวา นีวาสนกณฺเณ ฃสิตฺวา อากขุณฺโตนโต อิตรมคฺคํ เอว นํ (ปัจเจกพุทฺธํ) อโรเปสิ ๕

สุนัข อ.สุนัข ฃตฺวา รู้แล้ว อนิวตฺตนาภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันไม่กลับ ตสฺส (ปัจเจกพุทฺธสฺส) แห่งพระปัจเจกพุทฺธเจ้า นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว ฃสิตฺวา กัดแล้ว นีวาสนกณฺเณ ที่มุมแห่งผ้าถุง อากขุณฺโตนโต คร่ำมาอยู่ อโรเปสิ ยกขึ้นแล้ว นํ (ปัจเจกพุทฺธํ) ซึ่งพระปัจเจกพุทฺธเจ้า อิตรมคฺคํ เอว สู้หนทางนอกนี้ขึ้นเกี่ยว ๕

สุนัขรู้ว่าพระปัจเจกพุทฺธเจ้าไม่กลับ จึงกลับไปคาบที่ชายผ้าถุงจุดมา นำท่านลงสู่ทางนอกนี้

สุนัข สุกฺกตฺตาใน อโรเปสิ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ ปัจเจกพุทฺธสฺส๕ สามีสัมพันธะใน อนิวตฺตนา- อนิวตฺตนาภาวํ อวุตตกัมมะใน ฃตฺวา๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺติตฺวา๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฃสิตฺวา นีวาสนกณฺเณ วิสยาธาระใน ฃสิตฺวา๕ สมานกาลกิริยาใน อากขุณฺโตนโต๕ อัปภันตรกิริยาของ สุนัข เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ อิตรมคฺคํ๕ สัมปาปฺณียกัมมะใน อโรเปสิ นํ วิเสสนะของ ปัจเจกพุทฺธ๕ อวุตตกัมมะใน อโรเปสิ ๕

๑๔๐. เอวํ โส ตสฺมี พลวสิเนหํ อฺปฺปาเทสิ ๕

เอวํ โส (สุนัข) ตสฺมี (ปัจเจกพุทฺธ) พลวสิเนหํ อฺปฺปาเทสิ ๕

โส (สุนัข) อ.สุนัขนั้น พลวสิเนหํ ยังความรักอันมีกำลัง ตสฺมี (ปัจเจกพุทฺธ) ในพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น อฺปฺปาเทสิ ให้เกิดขึ้นแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ๕

สุนัขนั้น ได้ทำความรักที่มีกำลังในพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้นให้เกิดขึ้น ด้วยประการ ฉะนี้

โส วิเสสนะของ สุนัข๕ เหตุกัตฺตาใน อฺปฺปาเทสิ๕ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจาก เอวํ ปการัตตะ ตสฺมี วิเสสนะของ ปัจเจกพุทฺธ๕ วิสยาธาระใน พลวสิเนหํ๕ การิตกัมมะใน อฺปฺปาเทสิ ๕

๑๔๑. ตโต อปรภาเค ปจเจกพุทฺธสฺส จีวรํ ซีริ ฯ

ตโต (กาลโต) อปรภาเค ปจเจกพุทฺธสฺส จีวรํ ซีริ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น **จีวรํ อ.จีวร ปจเจก-**
พุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้า **ซีริ** คร่ำคร่ำแล้ว ฯ

ในกาลต่อมา จีวรของพระปัจเจกพุทธเจ้าคร่ำคร่ำแล้ว

อปรภาเค กาลสัตตมิมิใน ซีริ จีวรํ สุกฺทกตฺตานิ ซีริฯ อาชยาตบทกตฺตวาจก ตโต
วิเสสนะของ กาลโตๆ อปาทานใน อปรภาเค ปจเจกพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน จีวรํ ฯ

๑๔๒. อถ สฺส โคपालโก จีวรุตฺถานิ อทาสี ฯ

อถ สฺส (ปจเจกพุทฺธสฺส) โคपालโก จีวรุตฺถานิ อทาสี ฯ

อถ ครั้งนั้น **โคपालโก** อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค **อทาสี** ได้ถวายเป็นแล้ว **จีวรุตฺถานิ** ซึ่งผ้า
เพื่อจีวร **ท. สฺส (ปจเจกพุทฺธสฺส)** แก่พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฯ

ที่นั้น นายโคบาล จึงได้ถวายเป็นผ้าสำหรับทำจีวรแก่ท่าน

อถ กาลสัตตมิมิ โคपालโก สุกฺทกตฺตานิ อทาสีฯ อาชยาตบทกตฺตวาจก สฺส วิเสสนะ
ของ ปจเจกพุทฺธสฺสฯ สัมปทานใน อทาสี จีวรุตฺถานิ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๑๔๓. ตเมเน ปจเจกพุทฺโธ อาห “อาวุโส จีวรนนาม เอกเกณ ทุกฺกัรํ กาทุํ, ฆาสุกฺกุจฺจัน
คนฺตฺวา กาเรสฺสามิมิ”ติ ฯ

ตํ เอนํ (โคपालกํ) ปจเจกพุทฺโธ อาห “อาวุโส จีวรํ นาม เอกเกณ (บุคคลเลน) ทุกฺกัรํ (โหติ)
กาทุํ, (อหํ) ฆาสุกฺกุจฺจัน คนฺตฺวา (บุคคล) กาเรสฺสามิมิ”ติ ฯ

ปจเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า **อาห** กล่าวแล้ว **ตํ เอนํ (โคपालกํ)** กะบุคคลผู้
เลี้ยงซึ่งโคนั้นนั้น **อติ** ว่า “**อาวุโส** ตุก่อนผู้มีอายุ **จีวรํ นาม เอกเกณ (บุคคลเลน)**
กาทุํ อ.อัน- อันบุคคล ผู้ผู้เดียว -กระทำ ชื่อ ซึ่งจีวร **ทุกฺกัรํ** เป็นกิจอันบุคคลกระทำได้
โดยยาก **(โหติ)** ย่อมเป็น, **(อหํ)** อ.อาตมา **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **ฆาสุกฺกุจฺจัน** สู้ที่ฆาสุก

(บุคคล) ยังบุคคล กาเรสุสามิ จักให้กระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงกล่าวกับนายโคบาลนั้นว่า “ผู้มีอายุ ชื่อว่าการทำจิวร บุคคลผู้เดียว ทำได้ยาก, อาตมาไปสู่สถานที่สัปปายะแล้วจักให้คนช่วยทำ”

ปัจเจกพุทธโธ สุทรกัตตานิ อาหุ อายตบตทกัตตวาจก ตัง กิติ เอนิ กิติ วิเสสนะของ โคบาลกั อกถิตกัมมะใน อาห “อาวุโส อาลปนนะ กาทุ ตุมัตถกัตตานิ โหติ อายตบตทกัตตวาจก นามศัพท์ สัญญาชิตกะเข้ากับ จิวรั อวุตตกัมมะใน กาทุ เอกเกน วิเสสนะของ บุคคลเลน อภิหิตกัตตานิ กาทุ ทุกกร วิกติกัตตานิ โหติ, อหิ เหตุกัตตานิ กาเรสุสามิ อายตบตทเหตุกัตตวาจก ผาสุกฎจัน สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวา อปุพพกาลกิริยาใน กาเรสุสามิ บุคคล การิตกัมมะใน กาเรสุสามิ อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๔๔. “อิเชว ฆนเต กโรธา”ติ ฯ

(โคบาลโก) “(ตุมเห) อิธ เอว (จาเน) ฆนเต กโรธา”ติ (อาห) ฯ

(โคบาลโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมเห) อ.ท่าน กโรธ ของงกระทำ อิธ เอว (จาเน) ในที่นี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

นายโคบาลกล่าวว่า “ท่านครับ นิมนต์ทำในที่นี้เถิด”

โคบาลโก สุทรกัตตานิ อาหุ อายตบตทกัตตวาจก “ฆนเต อาลปนนะ ตุมเห สุทรกัตตานิ กโรธ อายตบตทกัตตวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธ วิเสสนะของ จาเน วิสยาระใน กโรธ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๔๕. “น สกกา อาวุโส”ติ ฯ

(ปัจเจกพุทธโธ) “(มยา) น สกกา อาวุโส”ติ (อาห) ฯ

(ปัจเจกพุทธโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ (มยา) อันอาตมา น สกกา ไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า “ผู้มีอายุ อาตมาไม่สามารถ(เพื่อจะทำได้)”

ปัจเจกพุทธโฆ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตตุวจาก “อาวุโส อาลปนะ มยา
อนภิตกัตตานิ สกฺกาฯ กิริยาบทภาววจาก นศัพท์ ปฏิเสธะใน สกฺกา” อิตศัพท์
อาการะใน อาห ฯ

๑๔๖. “เตนหิ ฆนฺเต มา จิรํ พหิ วสิตฺถา”ติ ฯ

(โคपालโก) “(ตุมฺเห) เตนหิ ฆนฺเต มา จิรํ พหิ วสิตฺถา”ติ (อาห) ฯ

(โคपालโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน มา วสิตฺถ อยู่อยู่แล้ว พหิ ในภายนอก จิรํ สิ้นกาลนาน”
อิติ ดังนี้ ฯ

นายโคบาลกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้ากระนั้น ท่านอย่าไปอยู่ข้างนอกให้นานนัก”

โคपालโก สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตตุวจาก “ฆนฺเต อาลปนะ เตนหิ
อุยโยชนัตถะ ตุมฺเห สุทรกัตตานิ วสิตฺถฯ อาชยตบทกัตตุวจาก มาศัพท์ ปฏิเสธะ
ใน วสิตฺถ จิรํ อัจจนตสังโยคะใน วสิตฺถ พหิ วิสยาธาระใน วสิตฺถ” อิตศัพท์ อาการะ
ใน อาห ฯ

๑๔๗. สุนฺโข เตสํ กถํ สุนฺนโต ว อฏฺฐจาลิ ฯ

สุนฺโข เตสํ (ชนานํ) กถํ สุนฺนโต ว อฏฺฐจาลิ ฯ

สุนฺโข อ.สุนฺข สุนฺนโต ว อฏฺฐจาลิ ได้ยื่นฟังอยู่แล้วเทียว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่อง
กล่าว เตสํ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านั้น ฯ

สุนฺขได้ยื่นฟังคำสนทนาของคนทั้ง ๒ นั้นอยู่นั้นแหละ

สุนฺโข สุทรกัตตานิ อฏฺฐจาลิฯ อาชยตบทกัตตุวจาก เตสํ วิเสสนะของ ชนานํฯ
สามีสัมพันธ์ะใน กถํฯ อวุตตกัมมะใน สุนฺนโต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สุนฺนโตฯ
อัปภันตรกิริยาของ สุนฺโข ฯ

๑๔๘. ปจฺเจกพฺพุโธ “ติฏฺฐ อูปาสกา”ติ โคपालกํ นีวตฺตาเปตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา
คณฺธมาทนาภิมุโข ปกฺกามิ ฯ

ปจฺเจกพฺพุโธ “(ตฺวํ) ติฏฺฐ อูปาสกา”ติ (วตฺวา) โคपालกํ นีวตฺตาเปตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา
คณฺธมาทนาภิมุโข ปกฺกามิ ฯ

ปจฺเจกพฺพุโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (วตฺวา) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อูปาสก** ดูก่อน
อูปาสก (ตฺวํ) อ.ท่าน **ติฏฺฐ** จงหยุด” **อิติ** ดังนี้ **โคपालกํ** ยังบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค
นีวตฺตาเปตฺวา ให้กลับแล้ว **อพฺภุคฺคณฺตฺวา** เหาะขึ้นไปแล้ว **เวหาสํ** สู้ท้องฟ้า
คณฺธมาทนาภิมุโข ผู้มีหน้าเฉพาะต่อภูเขาคันทมาทน์ **ปกฺกามิ** หลีกไปแล้ว ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้า กล่าวกับนายโคบาลนั้นว่า “จงหยุดเถิด อูปาสก” ให้นายโคบาล
กลับแล้ว เหาะขึ้นสู้ท้องฟ้า มุ่งหน้าต่อเขาคันทมาทน์ หลีกไปแล้ว

ปจฺเจกพฺพุโธ สฺสทฺธกัตฺตาใน ปกฺกามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อูปาสก อาลปนะ ตฺวํ
สฺสทฺธกัตฺตาใน ติฏฺฐฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นีวตฺตาเปตฺวา โคपालกํ การิตกัมมะใน นีวตฺตาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อพฺภุคฺคณฺตฺวา เวหาสํ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน อพฺภุคฺคณฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปกฺกามิ คณฺธมาทนาภิมุโข วิเสสนะของ ปจฺเจกพฺพุโธ ฯ

๑๔๙. สุนฺขสฺส ตํ อากาเสน คจฺจนฺตํ ทิสฺวา ภฺกฺกกริตฺวา จิตฺตสฺส, ตสฺมี จกฺขุปลํ วิชฺหุนฺเต,
หทยํ ผลิตํ ฯ

สุนฺขสฺส ตํ (ปจฺเจกพฺพุโธ) อากาเสน คจฺจนฺตํ ทิสฺวา ภฺกฺกกริตฺวา จิตฺตสฺส, ตสฺมี (ปจฺเจกพฺพุโธ)
จกฺขุปลํ วิชฺหุนฺเต, หทยํ ผลิตํ ฯ

หทยํ อ.หทัย **สุนฺขสฺส** ของสุนัข **ตํ** (ปจฺเจกพฺพุโธ) **อากาเสน** คจฺจนฺตํ **ทิสฺวา**
ภฺกฺกกริตฺวา **จิตฺตสฺส** ตัว- เห็นแล้ว ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ผู้ไปอยู่ ทางอากาศ - ยืน
เห่าแล้ว, **ตสฺมี** (ปจฺเจกพฺพุโธ) ครั้นเมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น **วิชฺหุนฺเต** ละอยู่
จกฺขุปลํ ซึ่งคลองแห่งจักขุ, **ผลิตํ** แดกแล้ว ฯ

หทัยของสุนัขตัวแลดูพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้เหาะไปทางอากาศ ยืนเห่าอยู่แล้ว เมื่อ
พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ลับคลองจักขุไป ก็แตกสลายลง

หทัย สุทธกัตตาใน ผลิตฺตํ กิตตบทกัตตฺวาจก สุนขสฺส สามีสัมพันธฺเใน หทัย ตํ วิเสสเนขของ ปจฺเจกพุทฺธํ อวุตตกัมมะเน ทิสฺวา อากาเสน ตติยาวิเสสเนใน คจฺจนฺตํ วิเสสเนขของ ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ฎกฺกริตฺวาจก สมานกาลกิริยาใน จิตฺตฺสจฺ วิเสสเนขของ สุนขสฺส, ตสฺมี วิเสสเนขของ ปจฺเจกพุทฺธํ ๑๕๐. ๑๕๐. ตีรจฺฉานา นามเต อุชฺชาติกา โหนฺติ อกฺกุฏฺฐิลา, มนุสฺสา ปน อญฺญํ หทฺเยน จินฺเตนฺติ, อญฺญํ มุเชน กเถนฺติ; เตเนวาท “คหฺนํ เหนฺติ ฆนฺเต ยทฺธิ มนุสฺสา, อุตฺตानํ เหนฺติ ฆนฺเต ยทฺธิ ปสฺโว”ติ ฯ

ตีรจฺฉานา นาม เต อุชฺชาติกา โหนฺติ อกฺกุฏฺฐิลา, มนุสฺสา ปน อญฺญํ (การณ) หทฺเยน จินฺเตนฺติ, อญฺญํ (การณ) มุเชน กเถนฺติ; เตเนว เอว (เปสฺโส อองฺกุสธาริสฺส ปุตฺโต) อาท “คหฺนํ (โหติ) ทิ เอตํ (ขนฺธปญฺจก) ฆนฺเต, ยํ อิทํ (ขนฺธปญฺจก) มนุสฺสา; อุตฺตานํ (โหติ) ทิ เอตํ (ขนฺธปญฺจก) ฆนฺเต, ยํ อิทํ (ขนฺธปญฺจก) ปสฺโว”ติ ฯ

เอเต ตีรจฺฉานา นาม ชื่อ อ.สัตว์เดรัจฉาน ท. เหล่านั้น อุชฺชาติกา เป็นสัตว์มีชาติ ชื่อตรง อกฺกุฏฺฐิลา เป็นสัตว์ไม่คดโกง โหนฺติ ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. จินฺเตนฺติ ย่อมคิด อญฺญํ (การณ) ซึ่งเหตุอื่น หทฺเยน ด้วยหทัย กเถนฺติ ย่อมกล่าว อญฺญํ (การณ) ซึ่งเหตุอื่น มุเชน ด้วยปาก; เตเนว เอว เพราะเหตุนั้นนั้น เทียบ (ปุตฺโต) อ.บุตร (อองฺกุสธาริสฺส) ของนายควาณูชัง (เปสฺโส) ชื่อว่าเปสสะ อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิ จจริงอยู่ ยํ อิทํ (ขนฺธปญฺจก) อ.ขันธปัญจกนี้ใด มนุสฺสา คือ อ.มนุษย์ ท., เอตํ (ขนฺธปญฺจก) อ.ขันธปัญจกนั้น คหฺนํ เป็นธรรมชาติรกชัฏ (โหติ) ย่อมเป็น; ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยํ อิทํ (ขนฺธปญฺจก) อ.ขันธปัญจกนี้ใด ปสฺโว คือ อ.สัตว์สี่เท้า ท., ทิ จจริงอยู่ เอตํ (ขนฺธปญฺจก) อ.ขันธปัญจกนั้น อุตฺตานํ เป็นธรรมชาติดี (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ชื่อว่าสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายนั้น เป็นสัตว์มีชาติชื่อตรง ไม่คดโกง; ส่วนมนุษย์ ใจคิดไป อย่าง ปากพูดไปอย่าง, เพราะเหตุนั้นแล นายเปสสะผู้เป็นบุตรของนายควาณูชัง จึง กล่าวว่ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แท้จริง ขันธปัญจกคือมนุษย์ทั้งหลายนี้ รกชัฏ, ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ แท้จริง ขันธปัญจกคือสัตว์สี่เียงนี้ ดีน”

เอเต วิเสสณะของ ตีรจจนานา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ตีรจจนานาฯ สุธกัตตา
 ใน โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฺชฺชาติกา กิติ อฺกฺกุฬลา กิติ วิกติกัตตาใน โหนติ,
 ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ มนุสฺสา สุธกัตตาใน จินฺเตนฺติ และ กเถนฺติ จินฺเตนฺติ กิติ
 กเถนฺติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อญฺญ วิเสสณะของ การณฺญ อวุตตกัมมะใน
 จินฺเตนฺติ หทเยน ภาระใน จินฺเตนฺติ อญฺญ วิเสสณะของ การณฺญ อวุตตกัมมะใน
 กเถนฺติ มุเชน ภาระใน กเถนฺติ; เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตนฺญ เหตุวิตถะ เปสฺโส
 สัญญาวิเสสณะของ ปฺตุโตฯ สุธกัตตาใน อาหฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อํกุสธาริสฺส
 สามีสัมพันธะใน ปฺตุโต “ภนฺเต อาลปนะ หิศัพท์ ทฬหิกรณโชตกะ เอตํ วิเสสณะของ
 ขนฺธปญฺจกํฯ สุธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คหฺน วิกติกัตตาใน โหติ,
 ยํ กิติ อิหํ กิติ วิเสสณะของ ขนฺธปญฺจกํฯ ลิงคัตถะ มนุสฺสา วิเสสลาภีของ ขนฺธ-
 ปญฺจกํ, ภนฺเต อาลปนะ หิศัพท์ ทฬหิกรณโชตกะ เอตํ วิเสสณะของ ขนฺธปญฺจกํฯ
 สุธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตฺตานํ วิกติกัตตาใน โหติ, ยํ กิติ อิหํ
 กิติ วิเสสณะของ ขนฺธปญฺจกํฯ ลิงคัตถะ ปสฺโว วิเสสลาภีของ ขนฺธปญฺจกํ” อิติศัพท์
 อากาเรใน อาห ๕

๑๕๑. อิติ โส ตาย อฺชฺชุกฺกุจฺตาย อฺกฺกุฬิตาย กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน นิพฺพตฺโต อจฺจรา-
 สหสฺสปริวฺโต มหาสมฺปตฺติ อฺนุโภสิ ๕

อิติ โส (สุนฺโข) ตาย (อตฺตโน) อฺชฺชุกฺกุจฺตาย (อตฺตโน) อฺกฺกุฬิตาย กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน
 นิพฺพตฺโต อจฺจราสหสฺสปริวฺโต มหาสมฺปตฺติ อฺนุโภสิ ๕

โส (สุนฺโข) อ.สุนฺชนัน กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว
 ตาวตีสฺสวเน ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ อจฺจราสหสฺสปริวฺโต ผู้อันพ้นแห่งนางอัปสร
 แวดล้อมแล้ว อฺนุโภสิ เสวยแล้ว มหาสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติใหญ่ (อตฺตโน) อฺชฺชุกฺกุจฺตาย
 เพราะความที่- แห่งตน -เป็นสัตว์มีความเห็นอันตรง (อตฺตโน) อฺกฺกุฬิตาย เพราะ
 ความที่- แห่งตน -เป็นสัตว์ไม่คดโกง ตาย นั้น อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

สุนฺชนัน ตายแล้ว ไปเกิดในภพดาวดึงส์ มีนางอัปสรหนึ่งพันนางแวดล้อม ได้เสวย
 สมบัติใหญ่ ก็เพราะเป็นสัตว์มีความเห็นอันตรง ไม่คดโกงนั้น ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ สุนโข๑ สุทธกัตตทาใน อนุโภสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก อิตตัพท ปรการัตถะ ตาย วิเสสณะของ อุกุทิกุจิตาย และ อุกุฏิลตาย อตตโน สองบท ภาวาทิ- สัมพันธะใน อุกุทิกุจิตาย และ อุกุฏิลตาย อุกุทิกุจิตาย กัตติ อุกุฏิลตาย กัตติ เหตุใน อนุโภสิ กาลัง อวุตตกัมมะใน กตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตโต ตาวตีสภวเน วิสยาธาระใน นิพพตโต๑ กัตติ อัจฉราสทสสปริวโต กัตติ วิเสสณะของ สุนโข มหาสมปตติ อวุตตกัมมะใน อนุโภสิ ๕

๑๕๒. ตสฺส กสฺสจฺจิ กณฺณมฺมุเล มนฺตยนฺตสฺส สทฺโท โสฬสโยชนญฺ्ञาณํ ผรติ, ปกตฺติกา- สทฺโท ปน สกัลลํ ทสโยชนสทฺสสฺสํ เทวนคฺร์ ฉาเทติ ๕

ตสฺส (เทวปุตฺตสฺส) กสฺสจฺจิ กณฺณมฺมุเล มนฺตยนฺตสฺส สทฺโท โสฬสโยชนญฺ्ञาณํ ผรติ, ปกตฺติกา สทฺโท ปน สกัลลํ ทสโยชนสทฺสสฺสํ เทวนคฺร์ ฉาเทติ ๕

สทฺโท อ.เสียง ตสฺส (เทวปุตฺตสฺส) ของเทพบุตรนั้น มนฺตยนฺตสฺส ผู้กระซิบอยู่ กณฺณมฺมุเล ที่ใกล้แห่งหู กสฺสจฺจิ ของใครๆ ผรติ ย่อมแผ่ไป โสฬสโยชนญฺ्ञาณํ สู้ที่มี โยชนลิบหก, ปน แต่ว่า ปกตฺติกา สทฺโท อ.เสียงแห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวตามปกติ ฉาเทติ ย่อมปกคลุม เทวนคฺร์ ซึ่งเทพนคร ทสโยชนสทฺสสฺสํ อันมีพื้นแห่งโยชนลิบ สกัลลํ ทั้งสิ้น ๕

เสียงของเทพบุตรนั้นผู้กระซิบที่ใกล้หูของใครๆ ย่อมดังไปถึงได้ ๑๖ โยชน, ส่วน เสียงพูดตามปกติ ย่อมกลบเทพนครทั้งสิ้น ซึ่งมีประมาณหนึ่งหมื่นโยชน

สทฺโท สุทธกัตตทาใน ผรติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เทวปุตฺตสฺส๑ สามีสัมพันธะใน สทฺโท กสฺสจฺจิ สามีสัมพันธะใน กณฺณมฺมุเล๑ วิสยาธาระใน มนฺตยนฺตสฺส๑ วิเสสณะของ เทวปุตฺตสฺส โสฬสโยชนญฺ्ञาณํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ผรติ, ปนตัพท วิเสสชตทกะ ปกตฺติกา สทฺโท สุทธกัตตทาใน ฉาเทติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก สกัลลํ กัตติ ทสโยชนสทฺสสฺสํ กัตติ วิเสสณะของ เทวนคฺร์๑ อวุตตกัมมะใน ฉาเทติ ๕

๑๕๓. เตเนวสฺส “โฆสกเทวปุตฺโต”ติ นามํ อโหสิ ๕

เตน เอว อสฺส (เทวปุตฺตสฺส) “โฆสกเทวปุตฺโต”ติ (วจนํ) นามํ อโหสิ ๕

เตน เอว เพราะเหตุนั้นนั้นนี้เกี่ยว (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “โฆสกเทวปุตฺโต อ.เทพบุตร ชื่อว่าโฆสกะ” อิติ ดังนี้ นาม เป็นชื่อ อสฺส (เทวปุตฺตสฺส) ของเทพบุตรนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เพราะเหตุนั้นแล เทพบุตรนั้น จึงได้มีชื่อว่า “โฆสกเทพบุตร”

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตน ๆ เหตุวัตถุ วจน สุทธกัตตาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก อสฺส วิเสสณะของ เทวปุตฺตสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน นาม “โฆสกเทวปุตฺโต ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจน นาม วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๕๔. “กสฺส ปเนส นิสฺสนุโท”ติ ฯ

“กสฺส (กมฺมสฺส) ปน เอโส (วิปาโก) นิสฺสนุโท (โหติ)” อิติ (ปจฺจนา) ฯ

(ปจฺจนา) อ.อันถาม อิติ ว่า “ปน ก็ (เอโส วิปาโก) อ.วิปากนั้น นิสฺสนุโท เป็น วิปากเป็นเครื่องไหลออก กสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมอะไร (โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้ ฯ

ถามว่า “ก็นี้เป็นผลของกรรมอะไร?”

“ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เอโส วิเสสณะของ วิปาโก ๆ สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺส วิเสสณะของ กมฺมสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนุโท ๆ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปจฺจนา ๆ ลิงคัตตะ ฯ

๑๕๕. “ปจฺเจกพุทุเช เปเมน ภูฏกรณสฺส” ฯ

“ปจฺเจกพุทุเช เปเมน ภูฏกรณสฺส (เอโส วิปาโก นิสฺสนุโท โหติ) อิติ (วิสฺซชฺชน) ฯ

(วิสฺซชฺชน) อ.อันแก่ (อิติ) ว่า “(เอโส วิปาโก) อ.วิปากนั้น นิสฺสนุโท เป็นวิปาก เป็นเครื่องไหลออก ภูฏกรณสฺส แห่งการกระทำซึ่งการเห่า เปเมน ด้วยความรัก ปจฺเจกพุทุเช ในพระปัจเจกพุทุชเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น” (อิติ) ดังนี้ ฯ

แก้ว่า “เป็นผลของการเห่าด้วยความรักในปัจเจกพุทุชเจ้า”

“เอโส วิเสสณะของ วิปาโก๑ สุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺเจกพุทฺเต
วิสยาธาระใน เปเมน๑ กระณะใน ภุกฺกระณสุส๑ สามีสัมพันธ์ใน นิสฺสนุโ๑ วิกติกัตตา
ใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสฺสชฺชน๑ ลิงคัตถะ ๫

.....

๑๕๖. โส ตตฺถ น จิรํ จตฺวา จวิ ๫

โส (โฆสกเทวปฺตุโต) ตตฺถ (ภเว) น จิรํ จตฺวา จวิ ๫

โส (โฆสกเทวปฺตุโต) อ.โฆสกเทวปฺตฺรนั้น จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ตตฺถ (ภเว) ในภพ
นั้น น จิรํ สิ้นกาลไม่นาน จวิ เคลื่อนแล้ว ๫

โฆสกเทวปฺตฺรนั้น ดำรงอยู่ในภพนั้นไม่นาน ก็เคลื่อนแล้ว

โส วิเสสณะของ โฆสกเทวปฺตุโต๑ สุทธกัตตาใน จวิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ
วิเสสณะของ ภเว๑ วิสยาธาระใน จตฺวา นศัพท์ ปฏิเสระใน จิรํ๑ อัจฉินตสังโยคะใน
จตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จวิ ๫

.....

๑๕๗. เทวโลกโต หิ เทวปฺตุตา “อายุกฺขเยน ปุญฺญกฺขเยน อาหารกฺขเยน โโกเปนา”ติ
จตุหิ การณหิ จวนฺติ ๫

หิ จริงอยู่ เทวปฺตุตา อ.เทวปฺตฺร ท. จวนฺติ ย่อมเคลื่อน เทวโลกโต จากเทวโลก
การณหิ เพราะเหตุ ท. จตุหิ สี่ อิติ คือ “อายุกฺขเยน เพราะความสิ้นไปแห่ง
อายุ ปุญฺญกฺขเยน เพราะความสิ้นไปแห่งบุญ อาหารกฺขเยน เพราะความสิ้นไป
แห่งอาหาร โโกเปน เพราะความโกรธ”

จริงอยู่ เทวปฺตฺรทั้งหลาย ย่อมเคลื่อนจากเทวโลก เพราะเหตุ ๔ อย่าง คือ “เพราะ
ความสิ้นอายุ เพราะความสิ้นบุญ เพราะความสิ้นอาหาร และเพราะความโกรธ”

หิศัพท์ ทัพหิกระณชไตถะ เทวปฺตุตา สุทธกัตตาใน จวนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
เทวโลกโต อปาทานใน จวนฺติ “อายุกฺขเยน กิติ ปุญฺญกฺขเยน กิติ อาหารกฺขเยน กิติ
โกเปน กิติ สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน จตุหิ การณหิ จตุหิ วิเสสณะของ การณหิ๑
เหตุใน จวนฺติ ๫

.....

๑๕๘. ตตถ เยน พหุ ฺปญฺณกมฺมํ กตํ โหติ, โส เทวโลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ยาวตายุํ จตฺวา
 อุปฺปรปริ นิพฺพตฺตติ, เอวํ อายุกฺขเยน จวติ นาม ฯ

ตตถ (จตุสฺ การณฺสุ) เยน (เทวปฺตฺเตน) พหุ ฺปญฺณกมฺมํ กตํ โหติ, โส (เทวปฺตฺโต)
 เทวโลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ยาวตายุํ จตฺวา อุปฺปรปริ นิพฺพตฺตติ, (โส เทวปฺตฺโต) เอวํ อายุกฺขเยน
 จวติ นาม ฯ

ปญฺณกมฺมํ อ.กรรมอันเป็นบุญ **พหุ** มาก **เยน (เทวปฺตฺเตน)** กตํ เป็นกรรม อันเทพ-
 บุตรองค์ใด กระทำแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น, **โส (เทวปฺตฺโต)** อ.เทพบุตรนั้น **อุปฺปชฺชิตฺวา**
 เกิดขึ้นแล้ว **เทวโลเก** ในเทวโลก **จตฺวา** ดำรงอยู่แล้ว **ยาวตายุํ** สิ้นกาลกำหนด
 เพียงใดแห่งอายุ **นิพฺพตฺตติ** ย่อมบังเกิด **อุปฺปรปริ** ในเบื้องบนในเบื้องบน, **(โส**
เทวปฺตฺโต) อ.เทพบุตรนั้น **จวติ นาม** ชื่อว่าย่อมเคลื่อน **ตตถ (จตุสฺ การณฺสุ)**
อายุกฺขเยน เพราะ- ในเหตุ ท. สี่ เหล่านั้นหนา -ความสิ้นไปแห่งอายุ **เอวํ** อย่างนี้ ฯ

ในเหตุ ๔ อย่างเหล่านั้น เทพบุตรองค์ใด ทำบุญกรรมไว้มาก เทพบุตรองค์นั้น เกิดใน
 เทวโลก ดำรงอยู่ตราบเท่าอายุแล้ว ก็เกิดในเทวโลกชั้นสูงๆ ขึ้นไป, อย่างนี้ ชื่อว่าย่อม
 เคลื่อน เพราะความสิ้นอายุ

พหุ วิเสสนะของ ปญฺณกมฺมํ ๑ สุกฺกตฺตานิ โหติ ๑ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก ตตถ กิตฺติ
 จตุสฺ กิตฺติ วิเสสนะของ การณฺสุ ๑ นิทธารณะใน อายุกฺขเยน เยน วิเสสนะของ
 เทวปฺตฺเตน ๑ อนภิตกตฺตานิ กตํ ๑ วิทิตกตฺตานิ โหติ, โส วิเสสนะของ เทวปฺตฺโต ๑
 สุกฺกตฺตานิ นิพฺพตฺตติ ๑ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก เทวโลเก วิสยาธาระใน
 อุปฺปชฺชิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา ยาวตายุํ อัจจันตสังโยคะใน จตฺวา ๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตติ อุปฺปรปริ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตติ, โส วิเสสนะของ
 เทวปฺตฺโต ๑ สุกฺกตฺตานิ จวติ ๑ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะของ จวติ
 อายุกฺขเยน ๑ นิทธารณฺนิยะและเหตุใน จวติ นามศัพท์ สัตฺตฺตฺวาจกเข้ากับ จวติ ฯ

๑๕๙. เยน ปริตฺตํ ปุญฺณํ กตํ โหติ, ตสฺส ราชโกฏฺฐจาการ ปกฺกชิตฺตํ จตฺปญฺจนาพิมตฺตํ วย
 ษณฺณํ อนฺตราว ตํ ปุญฺณํ ชียติ, อนฺตราว กาลํ กโรติ, เอวํ ปุญฺณกฺขเยน จวติ
 นาม ฯ

๑๖๐. อปโร กามคุณ ประภุชมานอ สติสมโหมเหน อาหาร อปริภุชชิตวา กิลนุตกาโย
กาล กโรติ, เอว อาหารกขเยน จวติ นาม ฯ

อปโร (เทวปุตโต) กามคุณ ประภุชมานอ สติสมโหมเหน อาหาร อปริภุชชิตวา กิลนุตกาโย
กาล กโรติ, (โส เทวปุตโต) เอว อาหารกขเยน จวติ นาม ฯ

อปโร (เทวปุตโต) อ.เทพบุตรองค์อื่นอีก **ประภุชนโต** บริโภคอยู่ **กามคุณ** ซึ่ง
กามคุณ ท. **อปริภุชชิตวา** ไม่บริโภคแล้ว **อาหาร** ซึ่งอาหาร **สติสมโหมเหน** เพราะ
ความหลงลืมแห่งสติ **กิลนุตกาโย** ผู้มีกายอันบอบช้ำแล้ว **กโรติ** ย่อมกระทำ **กาล**
ซึ่งกาละ, (**โส เทวปุตโต**) อ.เทพบุตรนั้น **จวติ นาม** ชื่อว่าย่อมเคลื่อน **อาหารก-**
ขเยน เพราะความสิ้นไปแห่งอาหาร **เอว** อย่างนี้ ฯ

เทพบุตรองค์อื่นอีก บริโภคกามคุณทั้งหลาย ไม่บริโภคอาหาร เพราะการหลงลืมสติ มี
กายที่เหนื่อยอ่อน ย่อมทำกาละ, อย่างนี้ ชื่อว่าย่อมเคลื่อนเพราะความสิ้นอาหาร

อปโร วิเสสนะของ เทวปุตโต ๆ สุทรกัตตาใน กโรติ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก กามคุณ
อวุตตกัมมะใน ประภุชมานอ ๆ อัพภันตรกิริยาของ เทวปุตโต สติสมโหมเหน เหตุใน
อปริภุชชิตวา อาหาร อวุตตกัมมะใน อปริภุชชิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กิลนุตกาโย ๆ
วิเสสนะของ เทวปุตโต กาล อวุตตกัมมะใน กโรติ, โส วิเสสนะของ เทวปุตโต ๆ สุทร-
กัตตาใน จวติ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เอว กิริยาวิเสสนะใน จวติ อาหารกขเยน
เหตุใน จวติ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ จวติ ฯ

๑๖๑. อปโร ปรสฺส สมฺปตฺตี อสหนโต กุชฺฉิตฺวา กาล กโรติ, เอว โกเปน จวติ นาม ฯ

อปโร (เทวปุตโต) ปรสฺส (เทวปุตตสฺส) สมฺปตฺตี อสหนโต กุชฺฉิตฺวา กาล กโรติ, (โส
เทวปุตโต) เอว โกเปน จวติ นาม ฯ

อปโร (เทวปุตโต) อ.เทพบุตรองค์อื่นอีก **อสหนโต** ไม่อดกลืนอยู่ **สมฺปตฺตี** ซึ่ง
สมบัติ **ปรสฺส (เทวปุตตสฺส)** ของเทพบุตรองค์อื่น **กุชฺฉิตฺวา** โกรธแล้ว **กโรติ** ย่อม
กระทำ **กาล** ซึ่งกาละ, (**โส เทวปุตโต**) อ.เทพบุตรนั้น **จวติ นาม** ชื่อว่าย่อมเคลื่อน
โกเปน เพราะความโกรธ **เอว** อย่างนี้ ฯ

เทพบุตรองค์อื่นอีก ไม่อดกลั้นสมบัติของผู้อื่น โกรธเคืองแล้วจึงทำกาละ, อย่างนี้ชื่อว่า ย่อมเคลื่อนเพราะความโกรธ

อปโร วิเสสณะของ เทวปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน กโรติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปรสสุ วิเสสณะของ เทวปุตุตตสสุๆ สามีสัมพันธะใน สมปตตีๆ อวุตตกัมมะใน อสหนุโตๆ อัพกันตรกิริยาของ เทวปุตุโต กุชฌิตวา ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ กาล์ อวุตตกัมมะ ใน กโรติ, โส วิเสสณะของ เทวปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน จวติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอรุ กิริยาวิเสสณะใน จวติ โทเปเน เหตุไฉน จวติ นามศัพท์ สัญญาชิตกะเข้ากับ จวติ ๕

๑๖๒. อยัม ปน กามคฺเณ ปรีภุญฺชนโต มุฏฺฐสฺสตี หุตฺวา อาหารกฺขเยน จวตี ๕

อัย (โฆสกเทวปุตุโต) ปน กามคฺเณ ปรีภุญฺชนโต มุฏฺฐสฺสตี หุตฺวา อาหารกฺขเยน จวตี ๕

ปน ก็ อัย (โฆสกเทวปุตุโต) อ.โฆสกเทพบุตรนี้ ปรีภุญฺชนโต บริโภคอยู่ กามคฺเณ ซึ่งกามคุณ ท. มุฏฺฐสฺสตี เป็นผู้มียสตีอันหลงลืมแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว จวตี ย่อมเคลื่อน อาหารกฺขเยน เพราะความสิ้นไปแห่งอาหาร ๕

ก็โฆสกเทพบุตรนี้ บริโภคกามคุณทั้งหลายอยู่ เป็นผู้หลงลืมสติ จึงเคลื่อนเพราะความสิ้นอาหาร

ปนศัพท์ วากยารัมภชิตกะ อัย วิเสสณะของ โฆสกเทวปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน จวติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก กามคฺเณ อวุตตกัมมะใน ปรีภุญฺชนโตๆ อัพกันตรกิริยาของ โฆสกเทวปุตุโต มุฏฺฐสฺสตี วิกตีกัตตาใน หุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จวติ อาหารกฺขเยน เหตุไฉน จวติ ๕

๑๖๓. จวิตฺวา จ ปน โทสมพิยํ นครโสภินิยา กุจฺฉิสฺสมี ปฏฺฐิสฺสธี คณฺหิ ๕

(โส โฆสกเทวปุตุโต) จวิตฺวา จ ปน โทสมพิยํ นครโสภินิยา กุจฺฉิสฺสมี ปฏฺฐิสฺสธี คณฺหิ ๕

จ ปน ก็แล (โส โฆสกเทวปุตุโต) อ.โฆสกเทพบุตรนั้น จวิตฺวา ครั้นเคลื่อนแล้ว คณฺหิ ถือเอาแล้ว ปฏฺฐิสฺสธี ซึ่งปฏฺฐิสฺสธี กุจฺฉิสฺสมี ในท้อง นครโสภินิยา ของหญิง

ผู้ยังนครให้งาม โกลสมพิย์ ในเมืองโกสุมพิ์ ฯ

ก็แลเคลื่อนเสร็จแล้ว ไปถือปฏิสนธิในท้องแห่งหญิงงามเมืองในกรุงโกสุมพิ์

จ ปนศัพท์ นิปาดสมุหะ โส วิเสสนะของ ไชยเสกเทวบุตร ๆ สุทรภักตดาใน คณฺหิ ฯ
อาชยาตบภักตตุวาจก จวิตวา ลักขณฺตถะ โกลสมพิย์ วิสยาธาระใน คณฺหิ นครโสภินิยา
สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิมฺหิ วิสยาธาระใน คณฺหิ ปฏิสนธิ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๑๖๔. สา วิชาตทิวเส “ก็ เอตฺนฺติ ทาสี ปุจฺฉิตฺวา, “ปุตุโต อยฺเย”ติ วุตเต, “หนฺทฺ เซ อิมํ
ทารกํ กตฺตรสฺสฺเป อาโรเปตฺวา สงฺการกฺกุญฺเ ฉทฺเทหิ”ติ ฉทฺทาเปสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) วิชาตทิวเส “ก็ เอตฺ (ขนฺธปญฺจกํ) อิตฺ ทาสี ปุจฺฉิตฺวา, “ปุตุโต อยฺเย”ติ (วจนเ
ตาย ทาสิยา) วุตเต, (ทาสี) “(ตฺว) หนฺทฺ เซ อิมํ ทารกํ กตฺตรสฺสฺเป อาโรเปตฺวา สงฺการกฺกุญฺเ
ฉทฺเทหิ”ติ (วจนเ) ฉทฺทาเปสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว ทาสี ซึ่งนางทาสี อิตฺ ว่า “เอตฺ (ขนฺธ-
ปญฺจกํ) อ.ชั้นปญฺจกนํ กิ อะไร” อิตฺ ดั่งนี้ วิชาตทิวเส ในวันเป็นที่คลอด, (วจนเ)
ครั้นเมื่อคำ อิตฺ ว่า “อยฺเย ข้าแต่แม่เจ้า ปุตุโต อ.บุตร” อิตฺ ดั่งนี้ (ตาย ทาสิยา)
อันนางทาสีนํ วุตเต กล่าวแล้ว, (ทาสี) ยังนางทาสี ฉทฺทาเปสิ ให้ทิ้งแล้ว (วจนเ)
ด้วยคำ อิตฺ ว่า “เซ ณะแม่สาวใช้ หนฺทฺ เซญฺเเกิด (ตฺว) อ.เจ้า อาโรเปตฺวา ยกขึ้น
แล้ว อิมํ ทารกํ ซึ่งทารกนํ กตฺตรสฺสฺเป บนกระดั่งเก่า ฉทฺเทหิ จงทิ้ง สงฺการกฺกุญฺเ
ที่กองแห่งหยากเยื่อ” อิตฺ ดั่งนี้ ฯ

ในวันเป็นที่คลอด หญิงนั้นถามนางทาสีว่า “นี่อะไร?” เมื่อนางทาสีตอบว่า “ลูกชาย
เจ้าคะ” จึงบอกให้นางทาสีเอาไปทิ้งด้วยคำว่า “เจ้าจงเอาทารกนํใส่กระดั่งแล้ว เอาไป
ทิ้งที่กองขยะ”

สา วิเสสนะของ อิตฺถิ ฯ เหตุภักตดาใน ฉทฺทาเปสิ ฯ อาชยาตบภเหตุภักตตุวาจก วิชาต-
ทิวเส กาลสัตตมฺหิใน ปุจฺฉิตฺวา “ก็ศัพฺทํ ปุจฺฉนฺตถะ เอตฺ วิเสสนะของ ขนฺธปญฺจกํ
ลึงคตฺถะ” อิตฺศัพฺทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา ทาสี อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวา ฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน ฉทฺทาเปสิ, “อยฺเย อาลปนะ ปุตุโต ลึงคตฺถะ” อิตฺศัพฺทํ สฺสรุปะใน วจนเ
ลักขณฺเใน วุตเต ฯ ลักขณฺกิริยา ตาย วิเสสนะของ ทาสิยา ฯ อนภิทภักตดาใน วุตเต,

“เซ อาลปนะ หนุท อุยโยชนัตถะ ตฺวํ สุทฐกัตตานิ จตุเทหิ อายยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ทารกํ อวุตตกัมมะใน อารโเปตฺวา กตฺตรสฺสุเป วิสยาธาระใน อารโเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จตุเทหิ สงฺการกฺกุณฺเณ วิสยาธาระใน จตุเทหิ”
 อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนญ ภาวะใน จตุทาเปสิ ฯ

๑๖๕. นครโสภินีโย หิ ธีตรํ ปฏิชคฺคฺนฺติ, น ปฺตฺตํ, ธีตรา หิ ตาสํ ปเวณิ ฃฎฺยติ ฯ

นครโสภินีโย หิ ธีตรํ ปฏิชคฺคฺนฺติ, น ปฺตฺตํ (ปฏิชคฺคฺนฺติ, ธีตรา หิ ตาสํ (นครโสภินี) ปเวณิ ฃฎฺยติ ฯ

หิ จริงอยู่ นครโสภินีโย อ.หญิงผู้ยังนครให้งาม ท. ปฏิชคฺคฺนฺติ ย่อมเลี้ยงดู ธีตรํ ซึ่งธิดา น (ปฏิชคฺคฺนฺติ) ย่อมไม่เลี้ยงดู ปฺตฺตํ ซึ่งบุตร, หิ เพราะว่า ปเวณิ อ.เชื้อสาย ตาสํ (นครโสภินี) ของหญิงผู้ยังนครให้งาม ท. เหล่านั้น ธีตรา อันธิดา ฃฎฺยติ ย่อมสืบต่อ ฯ

แท้จริง หญิงงามเมืองทั้งหลาย ย่อมเลี้ยงดูลูกหญิง ไม่เลี้ยงดูลูกชาย; เพราะเชื้อสายของพวกหล่อน จะสืบไปได้ก็ด้วยลูกหญิง

หิศัพท์ ทัพทึกรณโชตกะ นครโสภินีโย สุทฐกัตตานิ ปฏิชคฺคฺนฺติฯ สองบท อายยาต-
 บทกัตตฺวาจก ธีตรํ อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคฺนฺติ, นศัพท์ ปฏิเสธะใน ปฏิชคฺคฺนฺติ
 ปฺตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคฺนฺติ, หิศัพท์ เหตุโชตกะ ปเวณิ วุตตกัมมะใน ฃฎฺยติฯ
 อายยาตบทกัมมวาทก ธีตรา อนภิทกัตตานิ ฃฎฺยติ ตาสํ วิเสสนะของ นครโสภินีญ
 สามีสัมพันธะใน ปเวณิ ฯ

๑๖๖. ทารกํ กากาปิ สุนฺชาปิ ปรีวาเรตฺวา นิสีทิสฺสุ ฯ

กากาปิ อ.กา ท. บ้าง สุนฺชาปิ อ.สุนัข ท. บ้าง ปรีวาเรตฺวา นิสีทิสฺสุ หนึ่งแวดล้อมแล้ว
 ทารกํ ซึ่งทารก ฯ

กาบ้าง สุนัขบ้าง ต่างพากันจับกลุ่มแวดล้อมเด็กไว้

อปิ สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ กากา และ สุนฺชา กากา ก็ดี สุนฺชา ก็ดี สุทฐกัตตานิ

นินสีที่สุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทารก อวุดตกัมมะใน ปรีวาเรตวาวๆ สมานกาลกิริยา
ใน นินสีที่สุ ๆ

๑๖๗. ปจเจกพุทุเช สินเนหปฏาวสุส ฏุกกรณสุส นิสสนุเทน เอโกปี อุปคนตุ น วิสทิ ฯ

ปจเจกพุทุเช สินเนหปฏาวสุส ฏุกกรณสุส นิสสนุเทน เอโกปี (สตโต) อุปคนตุ น วิสทิ ฯ

(สตโต) อ.สัตว์ เอโกปี แมตัวหนึ่ง น วิสทิ ไม่อาจแล้ว **อุปคนตุ** เพื่ออันเข้าไปใกล้
นิสสนุเทน เพราะวิบากอันเป็นเครื่องไหลออก **ฏุกกรณสุส** แห่งการกระทำซึ่งการ
เห่า **ปจเจกพุทุเช สินเนหปฏาวสุส** อันมีความรัก ในพระปัจเจกพุทุชเจ้า เป็นแดน
เกิดก่อน ฯ

เพราะผลแห่งการเห่า ที่มีความรักในพระปัจเจกพุทุชเจ้าเป็นแดนเกิด สัตว์ตัวหนึ่งก็
ไม่อาจเข้าไปใกล้ได้

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอโก ๆ วิเสสนะของ สตโต ๆ สุทธกัตตาใน วิสทิ ๆ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก ปจเจกพุทุเช วิสยาธาระใน สินเน- สินเนหปฏาวสุส วิเสสนะของ
ฏุกกรณสุส ๆ สามีสัมพันธะใน นิสสนุเทน ๆ เหตุใน วิสทิ อุปคนตุ ตุมัตถสัมปทานใน
วิสทิ นศัพท์ ปฏิเสระใน วิสทิ ฯ

๑๖๘. ตสฺมี ขณ เอโก มนุสฺโส พหิ นิฆนฺโต ตํ กากฺสนฺขสนฺนิปาตํ ทิสฺวา “กิณฺหุ โข
เอตฺน”ติ ตตฺถ คจฺฉนฺโต ทารกํ ทิสฺวา ปุตุตฺติเนหํ ปฏิลภิตฺวา “ปุตุโต เม ลทุโร”ติ
เคหํ เนสิ ฯ

ตสฺมี ขณ เอโก มนุสฺโส พหิ นิฆนฺโต ตํ กากฺสนฺขสนฺนิปาตํ ทิสฺวา “กิณฺหุ โข เอตํ
(การณ” อิติ (จินเตตฺวา) ตตฺถ (จาเน) คจฺฉนฺโต ทารกํ ทิสฺวา ปุตุตฺติเนหํ ปฏิลภิตฺวา “ปุตุโต
เม ลทุโร”ติ (จินตเนน) เคหํ เนสิ ฯ

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น **เอโก มนุสฺโส** อ.มนุษย์คนหนึ่ง **นิฆนฺโต** ออกไปแล้ว **พหิ**
ในภายนอก **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ กากฺสนฺขสนฺนิปาตํ** ซึ่งการประชุมแห่งกาและสุนัข
นั้น **(จินเตตฺวา)** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**เอตํ (การณ)** อ.เหตุ นั้น **กิณฺหุ โข** อะไรหนอแล”
อิติ ดังนี้ **คจฺฉนฺโต** ไปอยู่ **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ทารกํ** ซึ่งทารก

ปฏิลภิตวา ได้เฉพาะแล้ว ปุตตสิเนห์ ซึ่งความรักเพียงดังความรักในบุตร เนสิ นำไปแล้ว เคห์ สู้เรื่อน (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ปุตโต อ.บุตร เม อันเรลทุโร ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ในขณะนั้น มนุษย์ผู้หนึ่ง ออกไปนอกบ้าน เห็นการจับกลุ่มของกาและสุนัขนั้น คิดว่า “นี่มันเหตุอะไรกันหนอ?” จึงเดินไปที่นั่น เห็นทารก กลับได้ความรักดุจดังลูก จึงนำไปสู่เรื่อน ด้วยอันคิดว่า “เราได้ลูกชายแล้ว”

ตสมิ วิเสสณะของ ขณฺเฏ กาลสัตตมมีใน เนสิ เอโก วิเสสณะของ มนุสฺโสสุ สุททกัตตา ใน เนสิฏ อาชยาดบทกัตตวาจก พหิ วิสยาธาระใน นิกฺขนฺโตฏ วิเสสณะของ มนุสฺโส ตํ วิเสสณะของ กากสนฺขสนฺนิปาตํ ฏ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “เอตํ วิเสสณะของ การณฺญํ ลิงคัตถะ กิณฺนุคฺคํ ปุจฺจนตถะ โขคฺคํ วจนาลังการะ” อิติคฺคํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนฏ วิสยาธาระใน คจฺจนฺโตฏ อัปภันตฺรกิริยาของ มนุสฺโส ทารกํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิลภิตวา ปุตตสิเนห์ อวุตตกัมมะใน ปฏิลภิตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน เนสิ “ปุตโต วุตตกัมมะใน ลทฺโธฏ กิตบทกัมมวาก เม อนภิหิตกัตตาใน ลทฺโธ” อิติคฺคํ สฺรุปะใน จินฺตเนนญ ภาระใน เนสิ เคห์ สัมปาปฺณียกัมมะใน เนสิ ๕

๑๖๙. ตทา โกสมฺพิกเสฏฺฐี ราชกุลํ คจฺจนฺโต ราชนิเวสนโต อาคจฺจนฺตํ ปุโรหิตํ ทิสฺวา “กึ อัจริย อชฺช เต ตติกรณนภฺขตฺตโยโค โอลอกิต”ติ ปุจฺฉิ ๕

ตทา ในกาลนั้น โกสมฺพิกเสฏฺฐี อ.เศรษฐีผู้อยู่ในเมืองโกสัสมพี คจฺจนฺโต ไปอยู่ราชกุลํ สู่ราชตระกูล ทิสฺวา เห็นแล้ว ปุโรหิตํ ซึ่งปุโรหิต อาคจฺจนฺตํ ผู้มาอยู่ราชนิเวสนโต จากพระราชนิเวศน์ ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อัจริย ข้าแต่อาจารย์ อชฺช ในวันนี้ ตติกรณนภฺขตฺตโยโค อ.การประกอบซึ่งนักษัตรอันกระทำซึ่งดีดี เต อันท่าน โอลอกิต ตรวจสอบแล้ว กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

ในคราวนั้น เศรษฐีชาวเมืองโกสัสมพี ไปสู่ราชตระกูล พบปุโรหิตเดินมาแต่พระราชวัง จึงเรียนถามว่า “ท่านอาจารย์ วันนี้ท่านได้ตรวจสอบความประกอบของดาวนักษัตร อัน

กระทำดีแล้วหรือ?”

ตथा กาลสัตตมมี โภสมุพิกเสฏฐจี สุททกัตตาใน ปุจฉิฯ อาขยาตบทกัตตุวาจก ราชकुलं
 सम्प्राप्तुनियगम्मมะใน कज्जनโตय अण्णन्तरकिरियाखง โภสมุพิกเสฏฐจี ราชनिเวสนโต
 อกาทานใน อกจ्जनโตय วิเสสนะखง पुโรहितย ओवुत्तकम्मมะใน ทิสुवाय पुพพกาล-
 กिरियाใน ปุจฉิ “อกจริย อกल्पนะ ติถิกรณนภขตุตโยโค วุत्तकम्मมะใน ओโลकिโตय
 กิตบทกम्मวจาก กित्थัพท पुज्जनत्तठะ อกซข กालสัตตมมีใน ओโลकिโต เต อกนภित्तกัตตา
 ใน ओโลकिโต” อกิต्थัพท อกการะใน ปุจฉิ ๫

๑๗๐. “อกม มหาเสฏฐจี, อกมหากั กิมณณ กิจจน”ติ ๫

(ปุโรहित) “อกม มหาเสฏฐจี (เอว), อกมหากั กิ อกณณ กิจจ (อกติ)” อกติ (อก) ๫

(ปุโรहित) อก.ปุโรहित (อก) กล่าวแล้ว อกติ ว่า “มหาเสฏฐจี อก่อนมหาเศรฐจี อกม
 ไซ้ (เอว) อก.อย่างนั้น, อกณณ กิจจ อก.กัจอื่น กิ อกะไร อกมหากั อก.ของเรา ท. (อกติ) มี
 อกอยู่หรือ” อกติ ดังนี้ ๫

ปุโรहितกล่าวว่า “จัก ทานมหาเศรฐจี กิจจะไรอื่นของพวกเรามีอยู่”

ปุโรहित สุททกัตตาใน อก. อาขยาตบทกัตตุวาจก “มหาเสฏฐจี อกल्पนะ อกม
 सम्प्राप्तुज्जनत्तठะ เอว สัจจวจากลึงคัตठะ, กิ กิต्ธิ อกณณ กิต्ธิ วิเสสนะखง กิจจย
 สุททกัตตาใน อกติฯ อาขยาตบทกัตตุวาจก อกมหากั สามีสัมพันธะใน กิจจ” อกิต्थัพท
 อกการะใน อก ๫

๑๗๑. “ชนปทสส กิ ภวิสสติ อกจริยา”ติ ๫

(เสฏฐจี) “ชนปทสส กิ ภวิสสติ อกจริยา”ติ (ปุจฉิ) ๫

(เสฏฐจี) อก.เศรฐจี (ปุจฉิ) อก.แล้ว อกติ ว่า “อกจริย อก.แต่อกจารย์ กิ อก.ะไร
 ภวิสสติ จักมี ชนปทสส อก.ประเทศหรือ” อกติ ดังนี้ ๫

เศรฐจีกล่าวว่า “อก.ะไรจักมีอก.ประเทศหรือ? ทานอกจารย์”

เสฏฐิ สุธกัถตาใน ปุจฉิฯ อาขยاتبทกัถตุวจาก “อาจริย อาลปนะ ก็ สุธกัถตาใน ภวิสสติฯ อาขยاتبทกัถตุวจาก ชนปทสส สัมปทานใน ภวิสสติ” อิติศัพท อาการะ ใน ปุจฉิ ฯ

๑๗๒. “อณณ นตถิ, อิมสมิ ปน นคเร อชช ชาตทารโก เชฏฐจกเสฏฐิ ภวิสสติ”ติ ฯ

(ปุโรหิต) “อณณ (การณ) นตถิ, อิมสมิ ปน นคเร อชช ชาตทารโก เชฏฐจกเสฏฐิ ภวิสสติ”ติ (อาห) ฯ

(ปุโรหิต) อ.ปุโรหิต (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อณณ (การณ) อ.เหตุอื่น นตถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า ชาตทารโก อ.ทารกผู้เกิดแล้ว อชช ในวันนี้ อิมสมิ นคเร ในนครนี้ เชฏฐจกเสฏฐิ เป็นเศรษฐีผู้เจริญที่สุด ภวิสสติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ปุโรหิตกล่าวว่า “เหตุอย่างอื่นไม่มี, แต่เด็กที่เกิดในวันนี้ จักได้เป็นเศรษฐีผู้ประเสริฐที่สุดในเมืองนี้”

ปุโรหิต สุธกัถตาใน อาหฯ อาขยاتبทกัถตุวจาก “อณณ วิเสสนะของ การณฯ สุธกัถตาใน นตถิฯ กิริยاتبทกัถตุวจาก, ปนศัพท วิเสสชตกะ ชาตทารโก สุธกัถตาใน ภวิสสติฯ อาขยاتبทกัถตุวจาก อิมสมิ วิเสสนะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน ชาต- อชช กาลสัตตมึใน ชาต- เชฏฐจกเสฏฐิ วิกติกัถตาใน ภวิสสติ” อิติศัพท อาการะ ใน อาห ฯ

๑๗๓. ตทา เสฏฐิโน ภริยา ครุคพพา โหติ, ตสฺมา โส สีมฺ เคะหฺ ปุริสฺ เปเสสิ “คจฺจ, ชานาหิ นฺ ‘วิชาตา วา โน วา’ติ “น วิชาตาติ สุตฺวา ราชานํ ทิสฺวา เวเคน เคะหฺ คนฺตฺวา กาลี นาม ทาสี ปกุโกสิตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา “คจฺจ อิมสมิ นคเร อุปฺชาเรตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา อชช ชาตทารกํ คณฺหิตฺวา เอหิ”ติ ฯ

ตทา เสฏฐิโน ภริยา ครุคพพา โหติ, ตสฺมา โส (เสฏฐิ) สีมฺ เคะหฺ ปุริสฺ เปเสสิ “(ตุว) คจฺจ, (ตุว) ชานาหิ นฺ (มยฺหํ ภริยํ) ‘(สา มยฺหํ ภริยา) วิชาตา วา โน (วิชาตา) วา’ (อิติ)” อิติ (วจเนน) “(ตว ภริยา) น วิชาตาติ สุตฺวา ราชานํ ทิสฺวา เวเคน เคะหฺ คนฺตฺวา กาลี นาม ทาสี ปกุโกสิตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา “(ตุว) คจฺจ, (ตุว) อิมสมิ นคเร อุปฺชาเรตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา

อชช ชาติทาร์ก คณหิตวา เอहींติ (อาห) ๕

ตทา ในกาลนั้น ภริยา อ.ภรรยา เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี ครุคพฺภา เป็นหญิงมีครรภ์
หนัก โหติ ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น เปเสสิ ส่งไป
แล้ว ปุริสฺ ซึ่งบุรุษ เคหฺ สู่เรือน สีฆฺ เร็ว (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า
คจฺจ จงไป, (ตฺว) อ.เจ้า ชานาหิ จงรู้ นํ (มยฺหฺ ภริย) ซึ่งภรรยา ของเรา นั้น อิติ
ว่า ‘(สา มยฺหฺ ภริยา) อ.ภรรยา ของเรา นั้น วิชานา วา คลอดแล้วหรือ โน
(วิชานา) วา หรือว่า ไม่คลอดแล้ว’ (อิตฺ) ดังนี้” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า
“(ภริยา) อ.ภรรยา (ตฺว) ของท่าน น วิชานา ไม่คลอดแล้ว” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา ฝ้าแล้ว
ราชานํ ซึ่งพระราชา คณฺตฺวา ไปแล้ว เคหฺ สู่เรือน เวเคน โดยเร็ว ปกฺโกสิตฺวา
ร้องเรียกแล้ว ทาสี ซึ่งนางทาสี กาลี นาม ชื่อว่ากาลี ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่ง
พันแห่งทรัพย์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า คจฺจ จงไป, (ตฺว) อ.เจ้า
อุปฺธาเรตฺวา พิจารณาแล้ว อิมสฺมि นคเร ในนครนี้ ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพัน
แห่งทรัพย์ คณฺหิตฺวา รับเอาแล้ว ชาติทาร์ก ซึ่งทารกผู้เกิดแล้ว อชช ในวันนี้ เอหิ
จงมา” อิติ ดังนี้ ๕

ในคราวนั้น ภรรยาของเศรษฐีมีครรภ์แก่, เพราะฉะนั้น เศรษฐีนั้น จึงส่งคนใช้ไปสู่
เรือนโดยเร็ว ด้วยคำว่า ‘จงไป จงทราบภรรยาของเรานั้นว่า ‘คลอดแล้ว หรือยังไม่
คลอด’ พอทราบว่า ‘ยังไม่คลอด’ ฝ้าพระราชาเสร็จแล้ว รีบกลับบ้าน เรียกหญิงคนใช้
ชื่อกาลีมาแล้ว ให้ทรัพย์หนึ่งพัน กล่าวว่า “เจ้าจงไป จงตรวจดูในเมืองนี้ ให้ทรัพย์
หนึ่งพัน แล้วพาเอาเด็กที่เกิดในวันนี้มา”

ตทา กาลสัตตมि ภริยา สุทฺธกตฺตาโน โหติ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เสฏฺฐิโน สามิ-
สัมพันธะโน ภริยา ครุคพฺภา วิคิตกตฺตาโน โหติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ โส วิเสสณะของ
เสฏฺฐิ ๑ สุทฺธกตฺตาโน เปเสสิ และ อาห เปเสสิ กิตฺติ อาห กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก
สีฆฺ ภริยาวิเสสณะโน เปเสสิ เคหฺ สัมปาปฺณียกัมมะโน เปเสสิ ปุริสฺ อวุตตกัมมะโน
เปเสสิ “ตฺว สุทฺธกตฺตาโน คจฺจ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก, ตฺว สุทฺธกตฺตาโน ชานาหิ ๑
อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นํ วิเสสณะของ ภริยํ มยฺหฺ สามิสัมพันธะโน ภริย ๑ อวุตต-
กัมมะโน ชานาหิ ‘สา วิเสสณะของ ภริยา ๑ สุทฺธกตฺตาโน วิชานา ๑ สองบท กิตบท
กตฺตฺวาจก มยฺหฺ สามิสัมพันธะโน ภริยา วา สองศัพท์ ปทวิกปปีตถะเข้ากับ วิชานา

และ โน วิชาตา โนศัพท ฏฐิเสระใน วิชาตา’ อิตศัพท อาการะใน ชานาหิ” อิตศัพท สรุปะใน วจเนน๑ กระณะใน เปเสสิ “ภริยา สุทธกัตตาใน วิชาตา๑ กิตบกัตตวาจาก ตว สามีสัมพันธะใน ภริยา นศัพท ฏฐิเสระใน วิชาตา” อิตศัพท อาการะใน สุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสวา ราชาน ๑วุตตกัมมะใน ทิสวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนตวา เวเคน ตติยาวิเสสณะใน คนตวา เคห ๑สัมปาปุณเญกัมมะใน คนตวา๑ ปุพพกาลกิริยา ใน ปกโกสิตวา นามศัพท ๑สัญญาชิตกะเข้ากับ กาลี๑ วิเสสณะของ ทาสี๑ ๑วุตตกัมมะใน ปกโกสิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา สหสสุ ๑วุตตกัมมะใน ทตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตวั สุทธกัตตาใน คจจ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก, ตวั สุทธกัตตาใน เอหิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมสมิ วิเสสณะของ นคร๑ วิสยาธาระใน ๑ุปชาเรตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา สหสสุ ๑วุตตกัมมะใน ทตวา๑ ปุพพกาลกิริยา ใน คณหิตวา ๑ชช กาลสัตตมีใน ชาต- ชาตทารก ๑วุตตกัมมะใน คณหิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน เอหิ” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

.....

๑๗๔. ส๑ ๑ุปชาเรนุตี ต ๑เคห ๑คนตวา ทารก ๑ทิสวา “๑อย ๑ทารโก กทา ๑ชาโต”ติ คหปทานี ๑ปุจจิตวา, “๑ชช ๑ชาโต”ติ ๑วุตเต, “๑ิม ๑มยห ๑เทหิ”ติ ๑เอก ๑กหาปณ ๑อาท ๑กตวา ๑มุล ๑วทุฌเณตี ๑สหสสุ ๑ทตวา ต ๑อาเนตวา ๑เสฏฐิโน ๑ทสเสสิ ๕

ส๑ (๑กาลี) ๑ุปชาเรนุตี ต ๑เคห ๑คนตวา ทารก ๑ทิสวา “๑อย ๑ทารโก กทา ๑ชาโต”ติ คหปทานี ๑ปุจจิตวา, “(๑อย ๑ทารโก) ๑ชช ๑ชาโต”ติ (๑วเจเน คหปทานิยา) ๑วุตเต, “(๑ตวั) ๑ิม (๑ทารก) ๑มยห ๑เทหิ”ติ (๑วตวา) ๑เอก ๑กหาปณ ๑อาท ๑กตวา ๑มุล ๑วทุฌเณตี ๑สหสสุ ๑ทตวา ต (๑ทารก) ๑อาเนตวา ๑เสฏฐิโน ๑ทสเสสิ ๕

ส๑ (๑กาลี) ๑.นางกาลีนัน ๑ุปชาเรนุตี ๑ใครครวญอยู่ ๑คนตวา ๑ไปแล้ว ต ๑เคห ๑สู เรือนัน ๑ทิสวา ๑เห็นแล้ว ๑ทารก ๑ซึ่งทารก ๑ปุจจิตวา ๑ถามแล้ว คหปทานี ๑ซึ่งนาง คหปทานี ๑อติ ว่า “๑อย ๑ทารโก ๑อ.ทารกนี ๑ชาโต ๑เกิดแล้ว ๑กทา ๑ในกาลไร” ๑อติ ๑ดังนี้, (๑วเจเน) ๑ครันเมื่อคำ ๑อติ ว่า “(๑อย ๑ทารโก) ๑อ.ทารกนี ๑ชาโต ๑เกิดแล้ว ๑ชช ๑ในวันนี้” ๑อติ ๑ดังนี้ (๑คหปทานิยา) ๑ันนางคหปทานี ๑วุตเต ๑กล่าวแล้ว, (๑วตวา) ๑กล่าวแล้ว ๑อติ ว่า “(๑ตวั) ๑อ.ท่าน ๑เทหิ ๑ของให้ ๑ิม (๑ทารก) ๑ซึ่งทารกนี ๑มยห ๑แก้ดิฉัน” ๑อติ ๑ดังนี้ ๑กตวา ๑กระทำแล้ว ๑กหาปณ ๑ซึ่งกหาปณะ ๑เอก ๑หนึ่ง ๑อาท ๑ให้เป็นตัน ๑มุล ๑ยังมูลค่า

วทัญญูให้เจริญอยู่ ทดวาให้แล้ว สหสฺส ซึ่งพันแห่งทรัพย์ อาเนตฺวา นำมาแล้ว
 ตํ (ทารก) ซึ่งทารกนั้น ทสฺเสสิ แสดงแล้ว เสฏฺฐิโน แก่เศรษฐี ๕

นางกาลีนั้นตรวจดู ไปถึงเรือนนั้น เห็นเด็กแล้ว จึงถามหญิงแม่บ้านว่า “เด็กนี้ เกิด
 เมื่อไร?” เมื่อหญิงนั้นตอบว่า “เกิดวันนี้,” จึงพูดว่า “จงให้เด็กนี้แก่ฉัน แล้วต่อรอง
 ราคา เริ่มตั้งแต่ ๑ กหาปณะ ให้ทรัพย์หนึ่งพันแล้ว นำเด็กนั้นไปแสดงแก่เศรษฐี

สา วิเสสณะของ กาลี ๆ สุททกัตตาใน ทสฺเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุปฺชาเรนฺตี
 อัปฺภันตฺรกีรยาของ กาลี ตํ วิเสสณะของ เคหฺ ๆ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพ-
 กาลกีรยาใน ทิสฺวา ทารกํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกีรยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อัย-
 วิเสสณะของ ทารโก ๆ สุททกัตตาใน ชาโต ๆ กิตฺตทกัตตฺวาจาก กทา กาลสฺตตฺตมฺมีใน
 ชาโต” อิตฺตฺพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา คหฺปตานิ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวา ๆ ปุพฺพ-
 กาลกีรยาใน วตฺวา, “อัย วิเสสณะของ ทารโก ๆ สุททกัตตาใน ชาโต ๆ กิตฺตทกัตตฺวาจาก
 อชฺช กาลสฺตตฺตมฺมีใน ชาโต” อิตฺตฺพทํ สฺรุปะใน วจเน ๆ ลักขณะใน วุตฺเต ๆ ลักขณกีรยา
 คหฺปตานิยา อนภินฺทกัตตาใน วุตฺเต, “ตฺวํ สุททกัตตาใน เทหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 อิมํ วิเสสณะของ ทารกํ ๆ อวุตตกัมมะใน เทหิ มยฺหํ สัมปทานใน เทหิ” อิตฺตฺพทํ
 อากาเรใน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกีรยาใน กตฺวา เอกํ วิเสสณะของ กหาปณฺ ๆ อวุตตกัมมะ
 ใน กตฺวา อาทิ วิกตีกัมมะใน กตฺวา ๆ สมานกาลกีรยาใน วทัญญูตี มฺลํ การิตกัมมะใน
 วทัญญูตี ๆ อัปฺภันตฺรกีรยาของ กาลี สหสฺส อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกีรยา
 ใน อาเนตฺว ตํ วิเสสณะของ ทารกํ ๆ อวุตตกัมมะใน อาเนตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกีรยาใน
 ทสฺเสสิ เสฏฺฐิโน สัมปทานใน ทสฺเสสิ ๕

๑๗๕. เสฏฺฐิ “สเจ เม ชีตา ชายิสฺสตี, ตาย นํ สทฺธิ นินเวเสตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานสฺส สามิกํ
 กริสฺสามิ, สเจ เม ปุตุโต ชายิสฺสตี, มาเรสฺสามิ นนฺ”ติ จินฺเตตฺวา นํ เคเห
 กาเรสิ ๕

เสฏฺฐิ “สเจ เม ชีตา ชายิสฺสตี, (อหํ) ตาย (ชิตฺรา) นํ (ทารก) สทฺธิ นินเวเสตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานสฺส
 สามิกํ กริสฺสามิ, สเจ เม ปุตุโต ชายิสฺสตี, (อหํ) มาเรสฺสามิ นํ (ทารก)” อิติ จินฺเตตฺวา นํ
 (ทารก) เคเห กาเรสิ ๕

เสฏฐิ อ.เศรษฐี จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า ธีตา อ.ธิดา เม ของเรา
ชายิสฺสติ จักเกิดไชร้, (อห) อ.เรา น (ทารก) ยังทารกนั้น นิเวเสตฺตวา ให้อยู่แล้ว
สทฺธิ กับ ตาย (ธีตรา) ด้วยธิดานั้น กริสฺสามิ จักกระทำ สามิกิ ให้เป็นเจ้าของ
เสฏฐิจฺจุจฺานสฺส แห่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี, สเจ ถ้าว่า ปุตุโต อ.บุตร เม ของเรา
ชายิสฺสติ จักเกิดไชร้, (อห) อ.เรา น (ทารก) ยังทารกนั้น มาเรสฺสามิ จักให้ตาย”
อิติ ดังนี้ น (ทารก) ยังทารกนั้น กาเรสิ ให้กระทำแล้ว เคเห ในเรือน ๕

เศรษฐีคิดว่า “ถ้าว่าลูกของเรา จักเกิดเป็นลูกหญิง, เราจักให้เขาอยู่ร่วมกับลูกสาว
ของเรานั้น แล้วทำให้เขาเป็นเจ้าของตำแหน่งเศรษฐี; ถ้าว่าลูกของเราจักเกิดเป็น
ลูกชาย เราก็จักฆ่าเขาเสีย” ดังนี้แล้ว จึงได้ทำเดกนั้นไว้ในเรือน

เสฏฐิ เหตุกัตตทาใน กาเรสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺตฺวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ ธีตา สฺทฺธ-
กัตตทาใน ชายิสฺสติฯ อาชยตบทกัตตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ธีตา, อห สฺทฺธกัตตทา
ใน กริสฺสามิฯ อาชยตบทกัตตฺตฺวาจก ตาย วิเสสณะของ ธีตราฯ สหัตถตติยาเข้า
กับ สทฺธิ น วิเสสณะของ ทารกฯ การิตกัมมะใน นิเวเสตฺตวา สทฺธิ กิริยาสมวาเยใน
นิเวเสตฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กริสฺสามิ เสฏฐิจฺจุจฺานสฺส สามีสัมพันธะใน สามิกิฯ
วิกิตกัมมะใน กริสฺสามิ, สเจ ปริกัปปัตถะ ปุตุโต สฺทฺธกัตตทาใน ชายิสฺสติฯ อาชยต-
บทกัตตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต, อห เหตุกัตตทาใน มาเรสฺสามิฯ อาชยตบท
เหตุกัตตฺตฺวาจก น วิเสสณะของ ทารกฯ การิตกัมมะใน มาเรสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเร
ใน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กาเรสิ น วิเสสณะของ ทารกฯ การิตกัมมะใน
กาเรสิ เคเห วิสยาธาระใน กาเรสิ ๕

๑๗๖. อถสฺส ภริยา กติปาหจฺเจเนน ปุตุตํ วิชายิ ๕

อถ อสฺส (เสฏฐิสฺส) ภริยา กติปาหจฺเจเนน ปุตุตํ วิชายิ ๕

อถ ครั้งนั้น ภริยา อ.ภรรยา อสฺส (เสฏฐิสฺส) ของเศรษฐีนั้น วิชายิ คลอดแล้ว
ปุตุตํ ซึ่งบุตร กติปาหจฺเจเนน โดยกาลอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย ๕

ต่อมา ภรรยาของเศรษฐีนั้น ก็คลอดบุตรเป็นชาย โดยล่วงไป ๒-๓ วัน

อด กาลสัตตมมี ภริยา สุทรกัตตาใน วิชายิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจาก อสฺส วิเสสณะ ของ เสฏฺฐิสิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ภริยา กติปาหจฺเจยน ตติยาวิเสสณะใน วิชายิ ปุตุตํ อวุตตกัมมะใน วิชายิ ฯ

๑๗๗. เสฏฺฐิ “อิมสฺมึ อสฺติ, มม ปุตุโต เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานํ ลภิสฺสติ, อิทาเนว ตํ มาเรตุํ วฏฺฏตี”ติ จินฺเตตฺตวา กาลี อามนฺเตตฺตวา “คจฺฉ เช, วชฺโต कुन्हํ นิภฺขมนเวลาย วชทวารมชฺฉเม อิมํ ติริยํ นิปชฺชาเปหิ, คาวิโย นํ มทฺทิตฺตวา มาเรสฺสฺสนฺติ, มทฺทนามทฺทนภาวํ ปนสฺส ฅตฺตวา เอหิตฺติ อาห ฯ

เสฏฺฐิ “อิมสฺมึ (ทารก) อสฺติ, มม ปุตุโต เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานํ ลภิสฺสติ, (มยา) อิทานิ เอว ตํ (ทารก) มาเรตุํ วฏฺฏตี”ติ จินฺเตตฺตวา กาลี อามนฺเตตฺตวา “(ตุว) คจฺฉ เช, (ตุว) วชฺโต कुन्हํ นิภฺขมนเวลาย วชทวารมชฺฉเม อิมํ (ทารก) ติริยํ นิปชฺชาเปหิ, คาวิโย นํ (ทารก) มทฺทิตฺตวา (ตํ ทารก) มาเรสฺสฺสนฺติ, (ตุว) มทฺทนามทฺทนภาวํ ปน อสฺส (ทารกสฺส) ฅตฺตวา เอหิตฺติ อาห ฯ

เสฏฺฐิ อ.เศรชฺฐี จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อิมสฺมึ (ทารก) ครั้นเมื่อทารกนี้ อสฺติ ไม่มีอยู่, ปุตุโต อ.บุตร มม ของเรา ลภิสฺสติ จักมา เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานํ ซึ่งตำแหน่ง แห่งเศรชฺฐี, (มยา) อิทานิ เอว ตํ (ทารก) มาเรตุํ อ.อัน- อันเรา ยังทารกนั้น -ให้ ตาย ในกาลนี้นั้นเทียว วฏฺฏตี ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺตวา เรียกมาแล้ว กาลี ซึ่งนางกาลี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เช ณะแม่สาวใช้ (ตุว) อ.เธอ คจฺฉ จงไป, (ตุว) อ.เธอ อิมํ (ทารก) ยังทารกนี้ นิปชฺชาเปหิ จงให้นอน ติริยํ ขวาง วชทวาร- มชฺฉเม ในท่ามกลางแห่งประตูแห่งคอก นิภฺขมนเวลาย ในเวลาเป็นที่ออกไป วชฺโต จากคอก कुन्हํ แห่งโค ท., คาวิโย อ.แม่โค ท. มทฺทิตฺตวา เหยียบแล้ว นํ (ทารก) ซึ่งทารกนั้น (ตํ ทารก) ยังทารกนั้น มาเรสฺสฺสนฺติ จักให้ตาย, ปน แต่ว่า (ตุว) อ.เธอ ฅตฺตวา รู้แล้ว มทฺทนามทฺทนภาวํ ซึ่งความเป็นอันเหยียบหรือไม่เหยียบ อสฺส (ทารกสฺส) ซึ่งทารกนั้น เอหิ จงมา” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐี คิดว่า “เมื่อไม่มีเจ้าเด็กนี้ ลูกชายของเรา ก็จักได้ตำแหน่งเศรชฺฐี, บัดนี้ ควร ที่เราจักฆ่าเขาเสีย” ดังนี้แล้ว จึงเรียกนางกาลีมา กล่าวว่า “แม่จงไป ในเวลาที่พวก โคออกจากคอก เจ้าจงเอาเด็กนี้ให้นอนขวางไว้ที่กลางประตูคอกแม่โคทั้งหลาย จัก เหยียบมันให้ตาย, แต่ต้องรู้ว่า โคเหยียบมันหรือไม่เหยียบแล้วจึงมา”

เสฏฐิ สุธกัถตาใน อาหะย อาชยาตบทกัถตุวาก “อิมสมิ วิเสสนะของ ทารกัถ ลักขณะใน อสติย ลักขณกิริยา, ปุตุโต สุธกัถตาใน ลภิสสติย อาชยาตบทกัถตุวาก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต เสฏฐิจญจัน อวุตตกัมมะใน ลภิสสติ, มาเรตุ ตุมัตถกัถตา ใน วฏฐติย อาชยาตบทกัถตุวาก มยา อนภิตกัถตาใน มาเรตุ เอวคัพท อวชารณะ เข้ากับ อิทานิย กาลสัถตมิใน มาเรตุ ต วิเสสนะของ ทารกัถ การิตกัมมะใน มาเรตุ” อิตคัพท อาการะใน จินุเตตุวาย ปุพพกาลกิริยาใน อามนุเตตุวา กาลิ อวุตตกัมมะ ใน อามนุเตตุวาย ปุพพกาลกิริยาใน อาห “เซ อาลปนะ ตวั สุธกัถตาใน คจจย อาชยาตบทกัถตุวาก, ตวั เหตุกัถตาใน นิปชชปาเปหิย อาชยาตบทเหตุกัถตุวาก วชโต อปาทานใน นิกขมน- คุนนุ สามีสัมพันธะใน นิกขมน- นิกขมนเวลาย กาล- สัถตมิใน นิปชชปาเปหิ วชทวารมชเฒ วิสยาชาระใน นิปชชปาเปหิ อิม วิเสสนะของ ทารกัถ การิตกัมมะใน นิปชชปาเปหิ ติริย กิริยาวิเสสนะใน นิปชชปาเปหิ, คาวิโย เหตุกัถตาใน มาเรสุสนติย อาชยาตบทเหตุกัถตุวาก น วิเสสนะของ ทารกัถ อวุตตกัมมะใน มทุทิตวาย ปุพพกาลกิริยาใน มาเรสุสนติ ต วิเสสนะของ ทารกัถ การิตกัมมะใน มาเรสุสนติ, ปนคัพท วิเสสชตกะ ตวั สุธกัถตาใน เอหิย อาชยาต- บทกัถตุวาก มทุทนามทุทนภาวังย อวุตตกัมมะใน ฅตุวา อสสุ วิเสสนะของ ทารกัถ จัญฐิอวุตตกัมมะใน มทุทนามทุทน- ฅตุวา ปุพพกาลกิริยาใน เอหิ” อิตคัพท อาการะใน อาห ๕

๑๗๘. สา คนตุวา, โคपालเกน วชทวาระ วิวฏฐมตุเตเยว, ตั ตถา นิปชชปาเปสิ ๕

สา (ทาสี) คนตุวา, โคपालเกน วชทวาระ วิวฏฐมตุเต เอว (สนุเต), ตั (ทารกัถ) ตถา นิปชชปาเปสิ ๕

สา (ทาสี) อ.นางทาสีนัน คนตุวา ไปแล้ว, วชทวาระ ครันเมื่อประตุแห่งคอก โคपालเกน วิวฏฐมตุเต เอว เป็นประตุสัถกว่า อันบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค เปดแล้วนันเทียว (สนุเต) มีอยู่, ตั (ทารกัถ) ยังทารกัถนัน นิปชชปาเปสิ ให้นอนแล้ว ตถา เหมือนอย่าง นั้น ๕

นางทาสีนัน ไปแล้ว พอนายโคบาลเปดประตุคอกเท่านั้น ก็เอาเด็กให้นอนไว้ ตามนัน

สา วิเสสณะของ ทาสีๆ เหตุกั้ตตาใน นิปชชาเปสิๆ อาขยาตบทเหตุกั้ตตุวาจก
คนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน นิปชชาเปสิ, โคपालเกน อนนภิหิตกั้ตตาใน วิวภู- วชทวาเร
ลักขณะใน สนุเตๆ ลักขณะกิริยา เอวคัพท อวชารณะเข้ากั้บ วิวภูมตุเตๆ วิกตีกั้ตตา
ใน สนุเต, ตั้ วิเสสณะของ ทารกั้ๆ การิตกั้มมะใน นิปชชาเปสิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน
นิปชชาเปสิ ๕

๑๗๙. โคคณชชฏจโก อุสโก อญจสุมี กाले สพพปจฉา นิขมมโนโตปี ตั้ ทิวสั สพพปจฉ
นิขมิตุวา ทารกั้ จตุณั้ ปาทานั้ อนตุเร กตุวา อฏฐาสิ ๕

อุสโก อ.โคอุสกะ โคคณชชฏจโก ตัวเจริญที่สุตในฝูงแห่งโค นิขมมโนโตปี แม่เมื่อออก
ไป สพพปจฉา ในภายหลังแห่งโคทั้งปวง อญจสุมี กाले ในกาลอื่น นิขมิตุวา
ออกไปแล้ว สพพปจฉม ก่อก่อนกว่าโคทั้งปวง ตั้ ทิวสั ในวันนั้น อฏฐาสิ ได้ยืนแล้ว
กตุวา กระทำ ทารกั้ ซึ่งทารก อนตุเร ในระหว่าง ปาทานั้ แห่งเท่า้ ท. จตุณั้ สี ๕

โคอุสกะ ตัวที่เป็นจำฝูง แม่ออกภายหลังโคทั้งปวงในเวลาอื่น ในวันนั้น ออกไปก่อน
กว่าโคทั้งหมด ได้ยืนคร่อมทารกไว้ในระหว่างเท่า้ทั้ง ๔

โคคณชชฏจโก วิเสสณะของ อุสโกๆ สุทชกั้ตตาใน อฏฐาสิๆ อาขยาตบทกั้ตตุวาจก
อญจสุมี วิเสสณะของ กालेๆ กาลสั้ตตมีใน สพพปจฉาๆ กาลสั้ตตมีใน นิขมมโนโต
อปีคัพท อเปกชั้ตตะเข้ากั้บ นิขมมโนโตๆ อัพพันตรกิริยาของ อุสโก ตั้ วิเสสณะ
ของ ทิวสัๆ ทุดิยากาลสั้ตตมีใน นิขมิตุวา สพพปจฉม กิริยาวิเสสณะใน นิขมิตุวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา ทารกั้ อวตุตกั้มมะใน กตุวา จตุณั้ วิเสสณะของ ปาทานั้ๆ
สามีสัมพันชนะใน อนตุเรๆ วิสยาชาระใน กตุวาๆ กิริยาวิเสสณะใน อฏฐาสิ ๕

๑๘๐. อเนกस्ता คาวีโย อุสภสสุ เทว ปสฺसानิ ชั้สนุติโย นิขมิสิสุ ๕

คาวีโย อ.แม่โค ท. อเนกस्ता ตัวมีร้อยมิใช่หนึ่งเป็นประมาณ ชั้สนุติโย เบียดเสียด
อยู่ ปสฺसानิ ซึ่งข้าง ท. เทว สอง อุสภสสุ ของโคอุสกะ นิขมิสิสุ ออกไปแล้ว ๕

แม่โคมีประมาณหลายร้อยตัว ต่างก็พากันเบียดเสียดข้างทั้ง ๒ ของโคอุสกะออกไป

อเนกस्ता วิเสสณะของ คาวีโยๆ สุทชกั้ตตาใน นิขมิสิสุๆ อาขยาตบทกั้ตตุวาจก

อุสภสฺส สามีสัมพันธะใน ปสฺसानิ เทว วิเสสชะของ ปสฺसानิฯ อวุตตกัมมะใน
ฉนฺสนฺติโยฯ อัปภันตรกิริยาของ คาวิโย ฯ

๑๘๑. โคपालโกปิ “อัย อุสภ ปุพฺเพ สพฺพปจฺฉา นิภฺขมตฺติ, อชฺช ปน สพฺพปจฺฉม
นิภฺขมิตฺวา วชทฺวาเร นิจฺจโลว จิโต, กิณฺนุ โข เอตฺน”ติ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา ตสฺส
เหฏฺฐา นิปนฺนํ ทารกํ ทิสฺวา ปุตฺตฺติเนหํ ปฏฺฐิลภิตฺวา “ปุตฺโต เม ลทฺโรติ เคหํ
เนสิ ฯ

โคपालโกปิ “อัย อุสภ ปุพฺเพ สพฺพปจฺฉา นิภฺขมตฺติ, (อัย อุสภ) อชฺช ปน สพฺพปจฺฉม
นิภฺขมิตฺวา วชทฺวาเร นิจฺจโลว (หุตฺวา) จิโต, กิณฺนุ โข เอตํ (การณ)” อิติ จินฺเตตฺวา
คนฺตฺวา ตสฺส (อุสภสฺส) เหฏฺฐา นิปนฺนํ ทารกํ ทิสฺวา ปุตฺตฺติเนหํ ปฏฺฐิลภิตฺวา “ปุตฺโต เม
ลทฺโรติ (จินฺเตตฺวา) เคหํ เนสิ ฯ

โคपालโกปิ แม อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย อุสภ อ.โค
อุสภะนี้ นิภฺขมตฺติ ย่อมออกไป สพฺพปจฺฉา ในภายหลังแห่งโคทั้งปวง ปุพฺเพ ในกาล
ก่อน, ปน แต่ว่า อชฺช ในวันนี้ (อัย อุสภ) อ.โคอุสภะนี้ นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว
สพฺพปจฺฉม ก่อนกว่าโคทั้งปวง นิจฺจโลว เป็นสัตว์มีไหวออกแล้วเที่ยว (หุตฺวา) เป็น
แล้ว จิโต ยืนแล้ว วชทฺวาเร ที่ประตูแห่งคอก, เอตํ (การณ) อ.เหตุ นั้น กิณฺนุ โข
อะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว ทารกํ ซึ่งทารก นิปนฺนํ ผู้
นอนแล้ว เหฏฺฐา ในภายใต้ ตสฺส (อุสภสฺส) แห่งโคอุสภะนั้น ปฏฺฐิลภิตฺวา ได้เฉพาะ
แล้ว ปุตฺตฺติเนหํ ซึ่งความรักเพียงดังความรักในบุตร จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า
“ปุตฺโต อ.บุตร เม อันเรา ลทฺโร ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ เนสิ นำไปแล้ว เคหํ สูเรือ น ฯ

แม่นายโคบาล ก็คิดว่า “เจ้าโคอุสภะตัวนี้ เมื่อก่อน ออกที่หลังโคทุกตัว, แต่วันนี้ ออก
ไปก่อนโคทั้งหมด แล้วยืนนิ่งอยู่ที่ประตูคอกนั้นแหละ, นั้นจะมีเหตุอันใดหนอ?” จึง
เดินไป แลเห็นเด็กนอนอยู่ภายใต้ท้องโคนั้น กลับได้ความรักเสมือนบุตร จึงนำไปสู่
เรือน ด้วยคิดว่า “เราได้ลูกชายแล้ว”

อปีตฺพหํ อเปกขตฺถะเข้ากับ โคपालโกฯ สุทฺธกตฺตาใน เนสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
“อัย วิเสสชะของ อุสภฯ สุทฺธกตฺตาใน นิภฺขมตฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ปุพฺเพ กาล-

สัตตมามีใน สัพพปจฉาๆ กาลสัตตมามีใน นิกขมตติ, ปนศัพท วิเสสโชตกะ อชช กาลสัตตมามี
 ใน จิโต อัย วิเสสณะของ อุสโภๆ สุกทกัตตาใน จิโตๆ กิตบทกัตตวาจาก สัพพปจฉม
 กิริยาวิเสสณะใน นิกขมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา วชทวาเร วิสยาธาระใน
 หุตวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ นิจจโลๆ วิกตีกัตตาใน หุตวาๆ สมานกาลกิริยาใน
 จิโต, เอต วิเสสณะของ การณๆ ลิงคัตถะ กิณนุ ปุจฉนัตถะ โชศัพท วจนาลังการะ”
 อิตติศัพท อาการะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสวา
 ตสสุ วิเสสณะของ อุสภสสุๆ สามีสัมพันธะใน เหฏฐาๆ วิสยาธาระใน นิปนุนๆ วิเสสณะ
 ของ ทารกๆ อวุตตกัมมะใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิลภิตวา ปุตตสิเนห
 อวุตตกัมมะใน ปฏิลภิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “ปุตโต วุตตกัมมะใน ลทโรๆ
 กิตบทกัมมวาจาก เม อนภิตกัตตาใน ลทโร” อิตติศัพท อาการะใน จินเตตวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน เนสิ เคห สัมปาปฎิณียกัมมะใน เนสิ ๕

๑๘๒. กาลี คนตวา เสฏฐจินา ปุจฉิตา ตมตถ์ อาโรเจตวา “คจฉ, น ปุน สหสส์ ทตวา
 อาเนหิ”ติ วุตตา สหสส์ ทตวา ปุน อาเนตวา อทาสิ ๕

กาลี คนตวา เสฏฐจินา ปุจฉิตา ต อตถ์ อาโรเจตวา (เสฏฐจินา) “(ตวั) คจฉ, (ตวั) น (ทารก)
 ปุน สหสส์ ทตวา อาเนหิ”ติ วุตตา สหสส์ ทตวา ปุน อาเนตวา อทาสิ ๕

กาลี อ.นางกาลี คนตวา ไปแล้ว เสฏฐจินา ปุจฉิตา ผู้อันเศรษฐี งามแล้ว อาโรเจตวา
 บอกแล้ว ต อตถ์ ซึ่งเนื้อความนั้น (เสฏฐจินา) วุตตา ผู้อันเศรษฐี กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “(ตวั) อ.เธอ คจฉ จงไป, (ตวั) อ.เธอ ทตวา ให้แล้ว สหสส์ ซึ่งพันแห่งทรัพย์
 ปุน อีก อาเนหิ จงนำมา น (ทารก) ซึ่งทารกนั้น” อิติ ดังนี้ ทตวา ให้แล้ว สหสส์
 ซึ่งพันแห่งทรัพย์ อาเนตวา นำมาแล้ว ปุน อีก อทาสิ ได้ให้แล้ว ๕

นางกาลีไปแล้ว ถูกเศรษฐีถาม จึงเล่าเรื่องนั้น เศรษฐีจึงกล่าวว่า “เจ้าจงไป จงให้ทรัพย์
 เขาหนึ่งพันแล้ว นำมันกลับมาอีก” ดังนี้แล้ว ให้ทรัพย์หนึ่งพันแล้ว ได้นำกลับมาให้อีก

กาลี สุกทกัตตาใน อทาสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก คนตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิตา
 เสฏฐจินา อนภิตกัตตาใน ปุจฉิตาๆ วิเสสณะของ กาลี ต วิเสสณะของ อตถ์ๆ อวุตต-
 กัมมะใน อาโรเจตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วุตตา เสฏฐจินา อนภิตกัตตาใน วุตตา “ตวั

สุทธกัตตาใน คจจๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุทธกัตตาใน อาเนหิๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ ทารกัๆ อวุตตกัมมะใน อาเนหิ ปุณ กิริยาวิเสสณะใน
ทตฺวา สหสฺสํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนหิ” อิติศัพท์ อาการะใน
วุตตๆ วิเสสณะของ กาลี สหสฺสํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนตฺวา
ปุณ กิริยาวิเสสณะใน อาเนตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสิ ฯ

๑๘๓. อถ นํ อาห “อมฺม กาลี อิมฺสมิ นคเร ปญจ สกฺกฺสทานิ ปจฺจฺสกาเล อุกฺกฺจาย
วณฺชิชฺชาย คจฺจนฺติ, ตฺวํ อิมํ เนตฺวา จกฺกมคฺเค นิปฺชฺชาเปหิ, โคณา วา นํ
มทฺทิสฺสนฺติ, จกฺกานิ วา จินฺทิสฺสนฺติ, ปวตฺตตีญฺจสฺส ฅตฺวา ว อาคจฺเจยฺยาสี”ติ ฯ

อถ (เสฏฺฐิ) นํ (กาลี) อาห “อมฺม กาลี อิมฺสมิ นคเร ปญจ สกฺกฺสทานิ ปจฺจฺสกาเล อุกฺกฺจาย
วณฺชิชฺชาย คจฺจนฺติ, ตฺวํ อิมํ (ทารกั) เนตฺวา (ทารกั) จกฺกมคฺเค นิปฺชฺชาเปหิ, โคณา วา
นํ (ทารกั) มทฺทิสฺสนฺติ, จกฺกานิ วา จินฺทิสฺสนฺติ, (ตฺวํ) ปวตฺตตี จ อสฺส (ทารกฺส) ฅตฺวา ว
อาคจฺเจยฺยาสี”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ อาห กล่าวแล้ว นํ (กาลี) กะนางกาลีนั้น อิติ ว่า
“กาลี เนะกาลี อมฺม ผู้เป็นแม่ สกฺกฺสทานิ อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. ปญจ ห้า อิมฺสมิ
นคเร ในเมืองนี้ อุกฺกฺจาย ลูกขึ้นแล้ว ปจฺจฺสกาเล ในกาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด
คจฺจนฺติ ย่อมไป วณฺชิชฺชาย เพื่อค้าขาย, ตฺวํ อ.เจ้า เนตฺวา นำไปแล้ว อิมํ (ทารกั)
ซึ่งทารกนี้ (ทารกั) ยังทารก นิปฺชฺชาเปหิ จงให้นอน จกฺกมคฺเค ในทางแห่งล้อ,
โคณา อ.โค ท. มทฺทิสฺสนฺติ จักเหยียบ วา หรือ วา หรือว่า จกฺกานิ อ.ล้อ ท.
จินฺทิสฺสนฺติ จักตัด นํ (ทารกั) ซึ่งทารกนั้น, จ อหนึ่ง (ตฺวํ) อ.เจ้า ฅตฺวา ว รู้แล้ว
เทียว ปวตฺตตี ซึ่งความเป็นไป อสฺส (ทารกฺส) ของทารกนั้น อาคจฺเจยฺยาสี ฟัง
มา” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เศรชฺฐิกล่าวกับนางกาลีว่า “แม่กาลี ในเมืองนี้มีพวกพ่อค้าเกวียน ๕๐๐ เล่ม
ลูกขึ้นแต่เช้ามีด ย่อมไปค้าขาย, เจ้าจงเอาเด็กนี้ไปให้นอนไว้ที่ทางเกวียน ฝูงโคจัก
เหยียบมัน หรือล้อเกวียนจักตัด พอรู้เรื่องของมันแล้ว จึงกลับมา”

อถ กาลสฺตตฺมึ เสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ

กาลิย์ ออกติดตามแม่ใน อาห “อมม วิเสสณะของ กาลิย์ อาลปนะ ปณจ วิเสสณะของ สกฏสตานิๆ สุทธกัตตาใน คจจนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมสมิ วิเสสณะของ นครเรๆ วิสยาธาระใน สกฏสตานิ ปจจุสกาลเ กาลสัตตมีใน อุกฺกจายๆ ปุพพกาลกิริยา ใน คจจนฺติ วณิซชาย สัมปทานใน คจจนฺติ, ตฺวํ เหตุกัตตาใน นิปชฺชาเปหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อิม วิเสสณะของ ทารกัๆ อวุตตกัมมะใน เนตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน นิปชฺชาเปหิ ทารกั การิตกัมมะใน นิปชฺชาเปหิ จกฺกมคฺเค วิสยาธาระใน นิปชฺชาเปหิ, โคณา สุทธกัตตาใน มหฺทิสฺสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วา สองศัพฺท วากยวิกัปปัตถะเข้ากับ โคณา นํ ทารกั มหฺทิสฺสนฺติ และ จกฺกานิ ฉินฺทิสฺสนฺติ, นํ วิเสสณะของ ทารกัๆ อวุตตกัมมะใน มหฺทิสฺสนฺติ และ ฉินฺทิสฺสนฺติ, จกฺกานิ สุทธกัตตาใน ฉินฺทิสฺสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, จศัพฺท สัมปิณฺทณัตถะ ตฺวํ สุทธกัตตา ใน อาคจฺเจยฺยาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปวตฺตี อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา อสฺส วิเสสณะของ ทารกฺสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ปวตฺตี เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ฌตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคจฺเจยฺยาสิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๫

๑๘๔. สา ตํ เนตฺวา จกฺกมคฺเค นิปชฺชาเปหิ ๫

สา (กาลิ) ตํ (ทารกั) เนตฺวา (ทารกั) จกฺกมคฺเค นิปชฺชาเปหิ ๫

สา (กาลิ) อ.นางกาลินั้น เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ (ทารกั) ซึ่งทารกนั้น (ทารกั) ยัง ทารก นิปชฺชาเปหิ ให้นอนแล้ว จกฺกมคฺเค ในทางเพื่อประโยชน์แก่ล้อ ๫

นางกาลินั้น นำเด็กไปแล้ว ให้นอนอยู่ที่ทางล้อเกวียน

สา วิเสสณะของ กาลิย์ เหตุกัตตาใน นิปชฺชาเปหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ทารกัๆ อวุตตกัมมะใน เนตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชฺชาเปหิ ทารกั การิตกัมมะใน นิปชฺชาเปหิ จกฺกมคฺเค วิสยาธาระใน นิปชฺชาเปหิ ๫

๑๘๕. ตทา สกฏเชฏฺจโก ปุโรโต อโหสิ ๫

ตทา ในกาลนั้น สกฏเชฏฺจโก อ.เกวียนเล่มเจริญที่สุด อโหสิ ได้มีแล้ว ปุโรโต ในที่ ข้างหน้า ๫

ในกาลนั้น หัวหน้าเกวียน ได้มีในที่ข้างหน้า

ตทา กาลสัตตมมี สกฏเขฏฐโก สุททกัตตทาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปุโรโต
วิสยาธาระใน อโหสิ ฯ

๑๘๖. อถสฺส โคณา ตํ จานํ ปตฺวา ฐุํ จทฺทเทสุํ, ปุณฺปุณฺโณ อโรเปตฺวา ปาชียมาเนาปี
ปุโรโต น คจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ อสฺส (ปุริสฺสฺส) โคณา ตํ จานํ ปตฺวา ฐุํ จทฺทเทสุํ, (เตน ปุริเสน) ปุณฺปุณฺโณ อโรเปตฺวา
ปาชียมาเนาปี ปุโรโต น คจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น โคณา อ.โค ท. อสฺส (ปุริสฺสฺส) ของบุรุษนั้น ปตฺวา ถึงแล้ว ตํ จานํ
ซึ่งที่นั้น จทฺทเทสุํ ทิ้งแล้ว ฐุํ ซึ่งแอก, (เตน ปุริเสน) ปุณฺปุณฺโณ อโรเปตฺวา
ปาชียมาเนาปี แม้อันบุรุษนั้น ยกขึ้นแล้ว บ่อยๆ ขับไปอยู่ น คจฺฉิสฺสุ ไม่ไปแล้ว
ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ฯ

ครั้งนั้น พวกโคของเขา ถึงที่นั้นแล้ว ต่างพากันสลัดแอกเสีย, แม้จะถูกหัวหน้ายกขึ้น
แล้ว ขับไปตั้งหลายครั้ง ก็ไม่เดินไปในที่ข้างหน้า

อถ กาลสัตตมมี โคณา สุททกัตตทาใน จทฺทเทสุํ และ คจฺฉิสฺสุ จทฺทเทสุํ ก็ดี คจฺฉิสฺสุ ก็ดี
อาชยาตบทกัตตวาจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุริสฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน โคณา ตํ วิเสสนะ
ของ จานํฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จทฺทเทสุํ ฐุํ อวุตตกัมมะ
ใน จทฺทเทสุํ, เตน วิเสสนะของ ปุริเสนฯ อนภิตกัตตทาใน ปาชียมาเนา ปุณฺปุณฺโณ
กิริยาวิเสสนะใน อโรเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาชียมาเนา อปีตฺพํ อเปกขตถะ
เข้ากับ ปาชียมาเนาฯ อัพภันตริกิริยาของ โคณา ปุโรโต วิสยาธาระใน คจฺฉิสฺสุ นตฺพํ
ปฏฺิเสธะใน คจฺฉิสฺสุ ฯ

๑๘๗. เอวํ ตสฺส เตหิ สทฺธิ วายมนฺตสฺเสว, อรุณํ อุฏฺฐหิ ฯ

เอวํ ตสฺส (ปุริสฺสฺส) เตหิ (โคณฺเหหิ) สทฺธิ วายมนฺตสฺส เอว, อรุณํ อุฏฺฐหิ ฯ

ตสฺส (ปุริสฺสฺส) เมื่อบุรุษนั้น วายมนฺตสฺส เอว พยายามอยู่นั้นเทียว สทฺธิ กับ เตหิ

(โคณเทหิ) ด้วยโค ท. เหล่านี้ เอวี่ อย่างนี้, อรุณ อ.อรุณ อุกุจหิ ตั้งขึ้นแล้ว ฯ

เมื่อบุรุษนั้น พยายามอยู่กับโคเหล่านี้เป็นอย่างนี้แหละ อรุณก็ขึ้นแล้ว

ตสฺส วิเสสณะของ ปุริสสฺสฯ อนาทรใน วายมนตสฺสฯ อนาทรกิริยา เอวี่ กิริยาวิเสสณะ ใน วายมนตสฺส เตหิ วิเสสณะของ โคณเทหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ กิริยาสมวายะ ใน วายมนตสฺส เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ วายมนตสฺส, อรุณ สุทธกัตตาใน อุกุจหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

๑๘๘. โส “กินุณาเมตํ โคณา กรีสฺสู”ติ มคฺคํ โอลิเกนฺโต ทารกํ ทิสฺวา “ภาริยํ วต เม กมฺมฺน”ติ จินฺเตตฺวา “ปฺตุโต เม ลทฺโธ”ติ ตฺถุจฺมานโส ตํ เคหํ เนสิ ฯ

โส (ปุริโส) “กี นาม เอตํ (กมฺม) โคณา กรีสฺสู”ติ (จินฺตเนน) มคฺคํ โอลิเกนฺโต ทารกํ ทิสฺวา “ภาริยํ วต เม กมฺมฺน”ติ จินฺเตตฺวา “ปฺตุโต เม ลทฺโธ”ติ ตฺถุจฺมานโส ตํ (ทารกํ) เคหํ เนสิ ฯ

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น โอลิเกนฺโต ตรวจดูอยู่ มคฺคํ ซึ่งหนทาง (จินฺตเนน) ด้วยอัน คิต อิติ ว่า “โคณา อ.โค ท. กรีสฺสู กระทำแล้ว เอตํ (กมฺม) ซึ่งกรรมนั้น กี นาม ชื่ออะไร” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว ทารกํ ซึ่งทารก จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “กมฺม อ.กรรม เม ของเรา ภาริยํ วต อันหนักหนอ” อิติ ดังนี้ ตฺถุจฺมานโส มีใจอัน ยินดีแล้ว อิติ ว่า “ปฺตุโต อ.บุตร เม อันเรา ลทฺโธ ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ เนสิ นำไป แล้ว ตํ (ทารกํ) ซึ่งทารกนั้น เคหํ สูเรื่อน ฯ

เขาจึงคิดว่า “โคทั้งหลายพากันทำเหตุนี้ เพราะอะไร?” จึงตรวจตราดูทาง เห็นเด็ก ทารกแล้ว ก็คิดว่า “กรรมของเราหนักหนอ” มีความยินดีว่า “เราได้ลูกชายแล้ว” จึง นำเด็กนั้นไปสูเรื่อน

โส วิเสสณะของ ปุริโสฯ สุทธกัตตาใน เนสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “โคณา สุทธกัตตา ใน กรีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ กิฯ ศัพท ปุจฉนัตถะ เอตํ วิเสสณะของ กมฺมฺฯ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสู” อิติศัพท สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน โอลิเกนฺโต มคฺคํฯ อวุตตกัมมะใน โอลิเกนฺโตฯ อัปภันทรกิริยาของ ปุริโส ทารกํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ภาริยํ วิเสสณะของ กมฺมํ วตศัพท สังเวคัตถะ เม สามีสัมพันธะใน กมฺมฺฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพท อาการะใน

จินเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ตุมฺหจ- “ปุโต วุตตกัมมะใน ลทฺโฆฯ กิตตบทกัมมวจาก
เม อนภิตกัตตาใน ลทฺโฆ” อิตติศัพท์ อาการะใน ตุมฺหจ- ตุมฺหจมานโส วิเสสนะของ ปุริโส
ตํ วิเสสนะของ ทารกํฯ อวุตตกัมมะใน เนสิ เคหํ สัมปาปุณียกัมมะใน เนสิ ฯ

.....

๑๘๙. กาลี คนฺตวา เสฏฺฐจिณา ปุจฺฉิตา ตํ ปวตฺตี อัจฺฉิตฺวา “คจฺฉ, นํ ปุณฺ สหสฺสํ
ทตฺวา อาเนหิ”ติ วุตฺตา ตถา อกาลิ ฯ

กาลี คนฺตวา เสฏฺฐจิณา ปุจฺฉิตา ตํ ปวตฺตี อัจฺฉิตฺวา (เสฏฺฐจิณา) “(ตฺวํ) คจฺฉ, (ตฺวํ)
นํ (ทารกํ) ปุณฺ สหสฺสํ ทตฺวา อาเนหิ”ติ วุตฺตา ตถา อกาลิ ฯ

กาลี อ.นางกาลิ คนฺตวา ไปแล้ว เสฏฺฐจิณา ปุจฺฉิตา ผู้อันศเรษฐิ งามแล้ว อัจฺฉิต
วา บอกแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น (เสฏฺฐจิณา) วุตฺตา ผู้อันศเรษฐิ กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เจ้า คจฺฉ จงไป, (ตฺวํ) อ.เจ้า ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพัน
แห่งทริพย์ อาเนหิ จงนำมา นํ (ทารกํ) ซึ่งทารกนั้น ปุณฺ อีก” อิติ ดังนี้ อกาลิ
ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

นางกาลิไปแล้ว ถูกศเรษฐิถาม จึงบอกความเป็นไปนั้น ถูกศเรษฐิกำชับว่า “เจ้าจงไป
ให้ทริพย์หนึ่งพันแล้ว จงนำเด็กนั้นกลับมาอีก” ดังนี้แล้ว ได้กระทำตามนั้นแล้ว

กาลี สุกฺทกัตตาใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนฺตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตา
เสฏฺฐจิณา อนภิตกัตตาใน ปุจฺฉิตาฯ วิเสสนะของ กาลี ตํ วิเสสนะของ ปวตฺตีฯ อวุตต-
กัมมะใน อัจฺฉิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วุตฺตา เสฏฺฐจิณา อนภิตกัตตาใน วุตฺตา “ตฺวํ
สุกฺทกัตตาใน คจฺฉฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุกฺทกัตตาใน อาเนหิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ทารกํฯ อวุตตกัมมะใน อาเนหิ ปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน
อาเนหิ สหสฺสํฯ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนหิ” อิตติศัพท์ อาการะ
ใน วุตฺตาฯ วิเสสนะของ กาลี ตถา กิริยาวิเสสนะใน อกาลิ ฯ

.....

๑๙๐. อถ นํ อาห “อิทานิ นํ อามกฺสุสานํ เนตฺวา คจฺฉนฺตเร นิปชฺชาเปหิ, ตตฺถ
สุนฺชาทีหิ วา ขาทิโต อมนฺุสฺเสน วา ปหฺโต มริสฺสติ, มตามตภาวญฺจสฺส ชานิตฺวา
ว อคจฺเจยฺยาสี”ติ ฯ

อด (เสฏฐิ) นั (กาลิ) อาห “(ตุ) อิทานิ นั (ทาร์ก) อามกสุสานั เนตวา (ทาร์ก) คจจนุเตร นิปชชาเปหิ, (โส ทาร์โก) ตตุถ (จาเน) สุนขาทิหิ (สตเตหิ) วา ขาทิโต อมนุสเสน วา ปหโต มริสสุติ, (ตุ) มตามตภาว จ อสสุ (ทาร์กสุส) ชานิตฺวา ว อาคจเจยยาสิ”ติ ฯ

อด ครั้งนั้น (เสฏฐิ) อ.เศรษฐี อาห กล่าวแล้ว นั (กาลิ) กะนางกาลินั้น อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (ตุ) อ.เจ้า เนตวา นำไปแล้ว นั (ทาร์ก) ซึ่งทาร์กนั้น อามกสุสานั สู ปาชาผิติดิ (ทาร์ก) ยังทาร์ก นิปชชาเปหิ จงให้นอน คจจนุเตร ในระหว่างแห่ง กอไม้, (โส ทาร์โก) อ.ทาร์กนั้น สุนขาทิหิ (สตเตหิ) วา ขาทิโต ผู้อันสัตว์ ท. มี สุนัขเป็นต้น กัดแล้วหรือ อมนุสเสน วา ปหโต หรือว่า ผู้อันอมนุษย์ ประหารแล้ว มริสสุติ จักตาย ตตุถ (จ เน) ในที่นั้น, จ อนึ่ง (ตุ) อ.เจ้า ชานิตฺวา รู้แล้ว อสสุ (ทาร์กสุส) มตามตภาว ซึ่งความที่ -แห่งทาร์กนั้น -เป็นผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว อาคจเจยยาสิ ฟังมา” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เศรษฐีกล่าวกับนางกาลินั้นว่า “บัดนี้ เจ้าจงนำมันไปยังป่าช้าผิติดิ แล้วเอานอนไว้ในระหว่างพุ่มไม้, มันจักถูกสัตว์มีสุนัขป่าเป็นต้นกัด หรือถูกอมนุษย์ประหารตายในที่นั้น, อนึ่ง เจ้ารู้ว่ามันตายแล้วหรือไม่ตายก่อน จึงกลับมา”

อด กาลสัตตมี เสฏฐิ สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก นั วิเสสณะของ กาลิ ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “ตุ เหตุกัตตาใน นิปชชาเปหิ ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก อิทานิ กาลสัตตมีใน นิปชชาเปหิ นั วิเสสณะของ ทาร์ก ๑ อวุตตกัมมะใน เนตวา อามกสุสานั สัมปาปฏญัยกัมมะใน เนตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชชาเปหิ ทาร์ก การิตกัมมะใน นิปชชาเปหิ คจจนุเตร วิสยาธาระใน นิปชชาเปหิ, โส วิเสสณะของ ทาร์โก ๑ สุทธกัตตาใน มริสสุติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตตุถ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน มริสสุติ สุนขาทิหิ วิเสสณะของ สตเตหิ ๑ อนภิตกัตตาใน ขาทิโต ๑ วิเสสณะของ ทาร์โก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ สุนขาทิหิ สตเตหิ ขาทิโต และ อมนุสเสน ปหโต, อมนุสเสน อนภิตกัตตาใน ปหโต ๑ วิเสสณะของ ทาร์โก, จศัพท์ สัมปิณฑัตตะ ตู สุทธกัตตาใน อาคจเจยยาสิ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก มตามตภาว อวุตตกัมมะใน ชานิตฺวา อสสุ วิเสสณะของ ทาร์กสุส ๑ ภาวาทิสัมพันธะใน มตามตภาว เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ชานิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาคจเจยยาสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๑๙๑. สา ตั เนตฺวา ตตฺถ นิปฺชฺชาเปตฺวา เอกมฺหฺเต อฏฺฐาสิ ๕

สา (กาลิ) ตั (ทารกั) เนตฺวา (ตั ทารกั) ตตฺถ (อามกฺสุสาเน) นิปฺชฺชาเปตฺวา เอกมฺหฺเต อฏฺฐาสิ ๕

สา (กาลิ) อ.นางกาลินั้น เนตฺวา นำไปแล้ว ตั (ทารกั) ซึ่งทารก (ตั ทารกั) ยังทารกนั้น นิปฺชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ตตฺถ (อามกฺสุสาเน) ในป่าช้าฝัดิบนั้น อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมฺหฺเต ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๕

นางกาลินั้น นำเด็กนั้นไป ให้นอนอยู่ที่ป่าช้าฝัดิบแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร

สา วิเสสณะของ กาลิ ๆ สุธกัตฺตาใน อฏฺฐาสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตั วิเสสณะของ ทารกั ๆ อวุตตกัมมะใน เนตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิรียาใน นิปฺชฺชาเปตฺวา ตั วิเสสณะของ ทารกั ๆ การิตกัมมะใน นิปฺชฺชาเปตฺวา ตตฺถ วิเสสณะของ อามกฺสุสาเน ๆ วิสยาธาระใน นิปฺชฺชาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิรียาใน อฏฺฐาสิ เอกมฺหฺเต วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ ๕

๑๙๒. ตั สุนฺโข วา กาโก วา อมฺหฺสุโส วา อฺปฺสงฺกมิตฺตุํ นาสกฺขิ ๕

ตั (ทารกั) สุนฺโข วา กาโก วา อมฺหฺสุโส วา อฺปฺสงฺกมิตฺตุํ น อสฺกฺขิ ๕

สุนฺโข วา อ.สุนัขหรือ กาโก วา หรือว่า อ.กา อมฺหฺสุโส วา หรือว่า อ.อมฺหฺษย์ น อสฺกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว อฺปฺสงฺกมิตฺตุํ เพื่ออันเข้าไปใกล้ ตั (ทารกั) ซึ่งทารกนั้น ๕

สุนัขบ้าง กาบ้าง อมฺหฺษย์บ้าง ไม่ได้อาจเข้าใกล้เด็กนั้นได้

สุนฺโข กิติ กาโก กิติ อมฺหฺสุโส กิติ สุธกัตฺตาใน อสฺกฺขิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตั วิเสสณะของ ทารกั ๆ อวุตตกัมมะใน อฺปฺสงฺกมิตฺตุํ วา สามคัพฺท ปทวิกัปปิตฺตะเข้ากับ สุนฺโข กาโก และ อมฺหฺสุโส อฺปฺสงฺกมิตฺตุํ ตุมัตฺถสัมฺปทานใน อสฺกฺขิ นคัพฺท ปฏฺฏิเสระใน อสฺกฺขิ ๕

๑๙๓. “นฺนุ จสฺส เนว มาตา, น ปิตา, น ภาติกาทีสุ โภจิ รกฺขิตา นาม อตฺถิ, โภ นํ รกฺขตี”ติ ๕

“หนู จ อสุส (ทวารกสุส) เนว มาตา (อตุถิ), น ปิตา (อตุถิ), น ภาคิกาทิสู (ปิยชเนสฺสุ) โกจิ รกฺขิตา นาม อตุถิ, โก นั (ทารกั) รกฺขตี”ติ (ปฺจุฉนา) ๗

(ปฺจุฉนา) อ.อันถาม อิติ ว่า “จ ก็ มาตา อ.มารดา อสุส (ทวารกสุส) ของทวารกนั้น เนว อตุถิ ย่อมไม่มีนั้นเทียว, ปิตา อ.บิดา น (อตุถิ) ย่อมไม่มี, ภาคิกาทิสู (ปิยชเนสฺสุ) โกจิ อ.- ในปิยชน ท. มีพี่น้องเป็นต้นหนา- ใครๆ รกฺขิตา นาม ชื่อว่าเป็นผู้รักษา น อตุถิ ย่อมไม่มี หนู มิใช่หรือ, โก อ.ใคร รกฺขตี ย่อมรักษา นั (ทารกั) ซึ่งทวารกนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

มีคำถามว่า “ก็มารดาบิดาและบรรดาพี่น้องเป็นต้น ใครๆ ชื่อว่าเป็นผู้รักษาของเด็กนั้น ไม่มีมิใช่หรือ? ใครรักษาตัวเด็กนั้นไว้?”

“จศััพท์ วากยารัมภโชนตกะ มาตา สุกฺทกัตตาใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตุวากก นนุศััพท์ ปฺจุฉนัตถะ อสุส วิเสสนะของ ทวารกสุสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา เอวศััพท์ อวชารณะเข้ากับ นฯ ศััพท์ ปฏฺวิเสสชะใน อตุถิ, ปิตา สุกฺทกัตตาใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตุวากก นศััพท์ ปฏฺวิเสสชะใน อตุถิ, ภาคิกาทิสู วิเสสนะของ ปิยชเนสฺสุฯ นิทชารณะใน โกจิฯ นิทชารณียะและสุทฺทกัตตาใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตุวากก นศััพท์ ปฏฺวิเสสชะ ใน อตุถิ นามศััพท์ สัญญาโชนตกะเข้ากับ รกฺขิตาฯ วิกตีกัตตาใน อตุถิ, โก สุกฺทกัตตา ใน รกฺขตีฯ อาชยาตบทกัตตุวากก นั วิเสสนะของ ทารกัฯ อวุตตกัมมะใน รกฺขตี” อิติศััพท์ สรุปะใน ปฺจุฉนา ๗

๑๙๔. “สุนชกาเล ปฺจุฉกพฺพุเท สินเนเหน ปวตฺติตฺตํ ภูกฺกรณมตฺตเมว นั รกฺขตี” ๗

“(ตสุส ทวารกสุส) สุนชกาเล ปฺจุฉกพฺพุเท สินเนเหน ปวตฺติตฺตํ ภูกฺกรณมตฺต เอว (การณั) นั (ทารกั) รกฺขตี” (วิสุสชชนั) ๗

(วิสุสชชนั) อ.อันแก่ อิติ ว่า “การณั อ.เหตุ ภูกฺกรณมตฺต เอว อันสัักว่าอันกระทำ ซึ่งการเห่า ปวตฺติตฺตํ อันเป็นไปแล้ว สินเนเหน ด้วยความรัก ปฺจุฉกพฺพุเท ในพระ บัจฉกพฺพุทเจ้า (ตสุส ทวารกสุส) สุนชกาเล ในกาล- แห่งทวารกนั้น -เป็นสุนัช นันั้น เทียว รกฺขตี ย่อมรักษา นั (ทารกั) ซึ่งทวารกนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

แก้วว่า “กรรมสิทธิ์ว่าการเห่าเท่านั้น ซึ่งเด็กให้เป็นไปแล้ว ด้วยความรักใคร่ในพระปัจเจก-
พุทธเจ้า ในเวลาเป็นสุนัข รักษาเด็กไว้”

“เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ฎกฏกรณมตฺตํ ปวตฺตติตํ กิติ ฎกฏกรณมตฺตํ กิติ วิเสสณะของ
การณฺญ สฺุทธกตฺตทาใน รกฺขติญ อาชยาตบทกตฺตวาจก ตสฺส วิเสสณะของ ทารกสฺสญ
สามีสัมพันธะใน สุนขกาเลญ กาลสัตตมีใน ฎกฏกรณ- สีนะเหน ภาระใน ฎกฏกรณ- นํ
วิเสสณะของ ทารกญ อวุตตกัมมะใน รกฺขติ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน วิสฺสุชฺชนญ ลิงคัถะ ๫

.....

๑๙๕. อเถโก อชปาโล อเนกสตสหสฺสา อชา โคจรี เนนุโต สฺุสานปสฺุเสน คจฺจติ ๫

อถ เอโก อชปาโล อเนกสตสหสฺสา อชา โคจรี เนนุโต สฺุสานปสฺุเสน คจฺจติ ๫

อถ ครั้งนั้น อชปาโล อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งแพะ เอโก คนหนึ่ง เนนุโต นำไปอยู่ อชา
ซึ่งแม่แพะ ท. อเนกสตสหสฺสา ตัวมีแสนมิใช่หนึ่งเป็นประมาณ โคจรี สู้ที่หากิน
คจฺจติ ย่อมไป สฺุสานปสฺุเสน โดยข้างแห่งป่าช้า ๫

ครั้งนั้นคนเลี้ยงแพะผู้หนึ่ง ต้อนแม่แพะมีประมาณหลายแสนตัวไปหากิน เดินไปข้าง
ป่าช้า

อถ กาลสัตตมี เอโก วิเสสณะของ อชปาโลญ สฺุทธกตฺตทาใน คจฺจติญ อาชยาตบท
กตฺตวาจก อเนกสตสหสฺสาญ วิเสสณะของ อชาญ อวุตตกัมมะใน เนนุโต โคจรี
สัมปาปฺุณียกัมมะใน เนนุโตญ อัปภันตรกิริยาของ อชปาโล สฺุสานปสฺุเสน ตติยา-
วิเสสณะใน คจฺจติ ๫

.....

๑๙๖. เอกา อชา ปณฺณาทีนึ ขาทมานา คจฺจนฺตรํ ปวิสิตฺวา ทารกํ ทิสฺวา ชนฺนุเกหิ
จตฺวา ทารกสฺส ญํ อทาสึ ๫

एका อชา ปณฺณาทีนึ (ติณชาตานิ) ขาทมานา คจฺจนฺตรํ ปวิสิตฺวา ทารกํ ทิสฺวา ชนฺนุเกหิ
จตฺวา ทารกสฺส ญํ อทาสึ ๫

อชา อ.แม่แพะ เอกา ตัวหนึ่ง ขาทมานา เคี้ยวกินอยู่ (ติณชาตานิ) ซึ่งติณชาต ท.
ปณฺณาทีนึ มีใบไม้เป็นต้น ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คจฺจนฺตรํ สู้ระหว่างแห่งกอไม้

ทิสวา เห็นแล้ว ทารก ซึ่งทารก จตุวา ยืนแล้ว ชนุเกหิ ด้วยเข้า ท. อทาสี ได้ให้
แล้ว ฌน์ ซึ่งนม ทารกสุส แก่ทารก ๕

แม่แพะตัวหนึ่งเคี้ยวกินไปไม่เป็นต้น เข้าไปสู่ฟุ่มไม้ เห็นทารกแล้ว จึงคุกเข่าให้นมแก่
ทารก

เอกา วิเสสนะของ อชาฯ สุทธกัตตาใน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปณฺณาทินี
วิเสสนะของ ตินชานาณีฯ อุตตตกัมมะใน ชาทมานาฯ อัพภันตรกิริยาของ อชา
คจฺจนฺตรํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ทารกํ อุตตตกัมมะ
ใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตุวา ชนุเกหิ ภาระใน จตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อทาสี ทารกสุส สัมปทานใน อทาสี ฌน์ อุตตตกัมมะใน อทาสี ๕

๑๙๗. อชปาลเกน “เหเห”ติ สหฺเต กเตปิ, น นิกฺขมิ ๕

อชปาลเกน “เหเห”ติ สหฺเต กเตปิ, (อชา) น นิกฺขมิ ๕

สหฺเต ครั้นเมื่อเสียง “เหเห”ติ ว่า “เห เห” ดังนี้ อชปาลเกน อันบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งแพะ
กเตปิ แม้กระทำแล้ว, อชา อ.แม่แพะ น นิกฺขมิ ไม่ออกไปแล้ว ๕

แม้คนเลี้ยงแพะ จะทำเสียงว่า “เห เห” ก็หาออกไปไม่

อชปาลเกน อนภิตกัตตาใน กเต “เห เห” สฺรุปะเน อิติฯ ศัพท์ สฺรุปะเน สหฺเตฯ
ลักษณะใน กเตฯ ลักษณะกิริยา อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กเต, อชา สุทธกัตตาใน
นิกฺขมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏฺิเสระใน นิกฺขมิ ๕

๑๙๘. โส “ยฺภูจฺยยา นํ ปหฺริตฺวา นีหฺริสฺสามิ”ติ คจฺจนฺตรํ ปวิภูโจ อชฺชี ชนุเกหิ จตุวา
ทารกํ ชีรํ ปาเยนฺตี ทิสฺวา ทารเก ปฺตฺตฺติเนหํ ปฏฺิลภิตฺวา “ปฺตฺโต เม ลหฺโร”ติ ตํ
อาทาย ปกฺกามิ ๕

โส (อชปาลโก) “(อหฺ) ยฺภูจฺยยา นํ (อชฺ) ปหฺริตฺวา นีหฺริสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) คจฺจนฺตรํ ปวิภูโจ
อชฺชี ชนุเกหิ จตุวา ทารกํ ชีรํ ปาเยนฺตี ทิสฺวา ทารเก ปฺตฺตฺติเนหํ ปฏฺิลภิตฺวา “ปฺตฺโต เม
ลหฺโร”ติ (จินฺเตตฺวา) ตํ (ทารกํ) อาทาย ปกฺกามิ ๕

โส (อชปาลโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งแพะนั้น (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา
 ปหริตฺวา ดีแล้ว น (อช) ซึ่งแม่แพะนั้น ยญฺจิสฺยา ด้วยไม้เท้า นีหริสฺสามิ จักนำออก
 ไป” อิติ ดังนี้ ปวิฏฺโฐ เข้าไปแล้ว คจฺจนฺตฺริ สุระหว่างแห่งกอไม้ ทิสฺวา เห็นแล้ว
 อชฺชี่ ซึ่งแม่แพะ ชนฺนุเกหิ จตฺวา ทารกํ ชีริ ปาเยนฺตี ตัวยืนแล้ว ด้วยเข่า ท. ยัง
 ทารก ให้ตี้อยู่ ซึ่งน้ำนม ปฏฺิลภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว ปุตฺตฺสิเนหิ ซึ่งความรักเพียง
 ดังความรักในบุตร ทารเก ในทารก (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ปุตฺโต อ.บุตร
 เม อันเรา ลทฺโธ ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ อาทาย อุ้มเอาแล้ว ตํ (ทารกํ) ซึ่งทารกนั้น
 ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ๕

เขาคิดว่า จักเอาไม้ตีมันไล่ออก” จึงเข้าไปสู่ฟุ่มไม้ เห็นแม่แพะคุกเข่า ให้ทารกน้อย
 กินนมอยู่ กลับได้รับความรักในทารกเสมือนบุตร จึงอุ้มเอาทารกนั้นไป ด้วยคิดว่า
 “เราได้ลูกชายแล้ว”

โส วิเสสนะของ อชปาลโก ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ปกฺกามิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อหฺ สุทฺธ-
 กัตฺตาใน นีหริสฺสามิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ยญฺจิสฺยา ภาระใน ปหริตฺวา น วิเสสนะ
 ของ อชฺชี่ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีหริสฺสามิ” อิติศัพท์ อากา
 ระใน จินฺเตตฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิฏฺโฐ คจฺจนฺตฺริ สัมปาปุณฺณกัมมะใน ปวิฏฺโฐ ๆ
 วิเสสนะของ อชปาลโก อชฺชี่ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ชนฺนุเกหิ ภาระใน จตฺวา ๆ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ปาเยนฺตี ทารกํ การิตกัมมะใน ปาเยนฺตี ชีริ อวุตตกัมมะใน ปาเยนฺตี ๆ
 วิเสสนะของ อชฺชี่ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิลภิตฺวา ทารเก วิสยาธาระใน
 ปุตฺตฺสิเนหิ ๆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺิลภิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตวา “ปุตฺโต วุตต-
 กัมมะใน ลทฺโธ ๆ กิตบทกัมมวาก เม อนภิตกัตฺตาใน ลทฺโธ” อิติศัพท์ อากา
 ระใน จินฺเตตฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ตํ วิเสสนะของ ทารกํ ๆ อวุตตกัมมะใน
 อาทาย ๆ สมานกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ๕

๑๒๙. กาลี ตํ ทิสฺวา คนฺตฺวา เสฏฺฐจินา ปุจฺจิตา ตํ ปวตฺตี อาจิกฺขิตฺวา “คจฺจน, นํ ปุณ
 สหสฺสํ ทตฺวา อาเนหิติ วุตฺตา ตถา อกาสิ ๕

กาลี ตํ (การณ) ทิสฺวา คนฺตฺวา เสฏฺฐจินา ปุจฺจิตา ตํ ปวตฺตี อาจิกฺขิตฺวา (เสฏฺฐจินา) “(ตุว)
 คจฺจน, (ตุว) นํ (ทารก) ปุณ สหสฺสํ ทตฺวา อาเนหิติ วุตฺตา ตถา อกาสิ ๕

กาลิ อ.นางกาลิ ทิสวา เห็นแล้ว ต้ (การณ) ซึ่งเหตุนั้น คนดูวา ไปแล้ว เสฏฐิณา ปุจฉิตา ผู้อันเศรษฐี งามแล้ว อาจิกขิตวา บอกแล้ว ต้ ปวตตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว นั้น (เสฏฐิณา) วุตตา ผู้อันเศรษฐี กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เจ้า คจฉ จงไป, (ตุว) อ.เจ้า ทตวา ให้แล้ว สหสส์ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ อาเนหิ จงนำมา น้ (ทารก) ซึ่งทารกนั้น ปุน อีก” อิติ ดังนี้ อกาลิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

นางกาลิเห็นเหตุนั้นแล้ว จึงไป ถูกเศรษฐีถามแล้ว จึงบอกเรื่องราวนั้น เศรษฐีจึงกล่าวว่า “เจ้าจงไป ให้ทรัพย์หนึ่งพันแล้ว นำมันกลับมาอีก” ได้กระทำตามนั้นแล้ว

กาลิ สุทรกัตตาใน อกาลิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ต้ วิเสสนะของ การณๆ อวุตตกัมมะ ใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนดูวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิตา เสฏฐิณา อนภิตกัตตาใน ปุจฉิตาๆ วิเสสนะของ กาลิ ต้ วิเสสนะของ ปวตตีๆ อวุตตกัมมะใน อาจิกขิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วุตตา เสฏฐิณา อนภิตกัตตาใน วุตตา “ตุว สุทรกัตตาใน คจฉๆ อาชยาตบทกัตตวาจก, ตุว สุทรกัตตาใน อาเนหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก น้ วิเสสนะของ ทารกๆ อวุตตกัมมะใน อาเนหิ ปุน กิริยาวิเสสนะใน อาเนหิ สหสส์ อวุตตกัมมะใน ทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนหิ” อิติศัพท์ อการะใน วุตตาๆ วิเสสนะของ กาลิ ตถา กิริยาวิเสสนะใน อกาลิ ๕

๒๐๐. อถ น้ อาห “อมม กาลิ อิม อาทาย โจรปปาตปพพต อภิริหิตวา ปปาเต ขิป, ปพพตกจฉฉิย ปฎิหณณมานโน ขณฺฑาขณฺฑโก หุตวา ภูมียํ ปตีสฺสตี, มตามตภาวญจสฺส ฌตวา ว อาคจฺเจยยาสี”ติ ๕

อถ (เสฏฐิ) น้ (กาลิ) อาห “อมม กาลิ (ตุว) อิม (ทารก) อาทาย โจรปปาตปพพต อภิริหิตวา ปปาเต ขิป, (ทารโก) ปพพตกจฉฉิย ปฎิหณณมานโน ขณฺฑาขณฺฑโก หุตวา ภูมียํ ปตีสฺสตี, (ตุว) มตามตภาว จ อสฺส (ทารกสฺส) ฌตวา ว อาคจฺเจยยาสี”ติ ๕

อถ ครั้งนั้น (เสฏฐิ) อ.เศรษฐี อาห กล่าวแล้ว น้ (กาลิ) กะนางกาลินั้น อิติ ว่า “กาลิ แน่กาลิ อมม ผู้แม่ (ตุว) อ.เจ้า อาทาย อัมเอาแล้ว อิม (ทารก) ซึ่งทารกนี้ อภิริหิตวา ขึ้นเฉพาแล้ว โจรปปาตปพพต สู้เขาเป็นที่ยังโจรให้ตกไป ขิป จงโยนไป ปปาเต ในเหว, (ทารโก) อ.ทารก ปฎิหณณมานโน กระทบอยู่ ปพพต-

กัจฉิยั ที่ห้องแห่งภูเขา **ขณฑาทาณทิกโก** เป็นผู้มื้ที่อ่อนน้อยและที่อ่อนใหญ่ **หุตวา** เป็นแล้ว **ปติสฺสติ** จักตกไป **ภุมิยั** ที่ภาคพื้น, **จ** หนึ่ง (**ตุวั**) **อ.เจ้า** **ถตุวา** **ว** รู้แล้ว เทียว **อสุส (ทารกสุส) มตามตภาวั** ซึ่งความที่- แห่งทารกนั้น -เป็นผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว **อาคจฺเจยฺยาสี** ฟังมา” **อิติ** ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เศรษฐีกล่าวกับนางกาลีนันว่า “แน่แม่กาลี เจ้าจงเอาเด็กนี้ไป ขึ้นสู่ภูเขา เป็นที่ทึ่งใจ จงโยนมันลงไปในเหว, มันกระทบห้องภูเขา ก็จักเป็นที่อ่อนเล็กที่อ่อนน้อย ตกลงที่พื้น, หนึ่ง เจ้ารู้ว่ามันตายแล้วหรือไม่ตาย จึงกลับมา”

ถ กาลสัตตมี **เสฏฺฐิ** **สุทธกัตตานิ** อาหฺย อาชยตบทกัตตุวจาก **นั** วิเสสนะของ กาลี ๆ **อกถิตกัมมะ**ใน อาห **“อมมุ** **วิเสสนะ**ของ **กาลี** ๆ **อาลปนะ** **ตุวั** **สุทธกัตตานิ** **ชิปิ** ๆ **อาชยตบทกัตตุวจาก** **อิมั** **วิเสสนะ**ของ **ทารก** ๆ **อวุตตกัมมะ**ใน **อาทาย** ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **อภิรุหิตวา** **โจรปปาตปพุตต** ๆ **สัมปาปุถึ**กัมมะใน **อภิรุหิตวา** ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **ชิปิ** **ปปาเต** **วิสาชาระ**ใน **ชิปิ**, **ทารโก** **สุทธกัตตานิ** **ปติสฺสติ** ๆ **อาชยตบทกัตตุวจาก** **ปพุตตกัจฉิยั** **วิสาชาระ**ใน **ปฏิหณฺณมาโน** ๆ **อัปกันตรกิริยา** ของ **ทารโก** **ขณฑาทาณทิกโก** **วิกติกัตตานิ** **หุตวา** ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **ปติสฺสติ** **ภุมิยั** **วิสาชาระ**ใน **ปติสฺสติ**, **จศัพท** **สัมปนฺนทณฺเฑ** **ตุวั** **สุทธกัตตานิ** **อาคจฺเจยฺยาสี** ๆ **อาชยตบทกัตตุวจาก** **มตามตภาวั** **อวุตตกัมมะ**ใน **ถตุวา** **อสุส** **วิเสสนะ**ของ **ทารก**สุส ๆ **ภาวา**ที่สัมพันธะใน **มตามตภาวั** **เอวศัพท** **อวชารณะ**เข้ากับ **ถตุวา** ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **อาคจฺเจยฺยาสี**” **อิติศัพท** **อาการะ**ใน **อาห** ฯ

.....

๒๐๑. **สา** **ตัม** **ตตถ** **เนตุวา** **ปพพตมตถเก** **จตุวา** **ชิปิ** ฯ

สา (**กาลี**) **ตัม** (**ทารก**) **ตตถ** (**จาเน**) **เนตุวา** **ปพพตมตถเก** **จตุวา** **ชิปิ** ฯ

สา (**กาลี**) **อ.นางกาลีนัน** **เนตุวา** **นำไปแล้ว** **ตัม** (**ทารก**) **ซึ่งทารกนั้น** **ตตถ** (**จาเน**) **ในทีนั้น** **จตุวา** **ยืนอยู่แล้ว** **ปพพตมตถเก** **บนยอดแห่งภูเขา** **ชิปิ** **ซัดไปแล้ว** ฯ

นางกาลีนัน **นำเด็กนั้นไปที่นั้นแล้ว** **ยืนอยู่บนยอดเขา** **โยนลงไปแล้ว**

สา **วิเสสนะ**ของ **กาลี** ๆ **สุทธกัตตานิ** **ชิปิ** ๆ **อาชยตบทกัตตุวจาก** **ตัม** **วิเสสนะ**ของ **ทารก** ๆ **อวุตตกัมมะ**ใน **เนตุวา** **ตตถ** **วิเสสนะ**ของ **จาเน** ๆ **วิสาชาระ**ใน **เนตุวา** ๆ

ปุปพกาลกิริยาใน จตุวา ปุปพตมตถเก วิสยาธาระใน จตุวาฯ ปุปพกาลกิริยาใน ขิปี ฯ

๒๐๒. ตัม โข ปน ปุปพตกุจฉี นิสฺสาย มหาเวณฺฑคุมุโป ปุปพตานุสาเรเนว วฑฺฒิ ฯ

ตัม โข ปน ปุปพตกุจฉี นิสฺสาย มหาเวณฺฑคุมุโป ปุปพตานุสาเรเน เอว วฑฺฒิ ฯ

ปน ก็ มหาเวณฺฑคุมุโป อ.พุ่มแห่งไม้ไผ่ใหญ่ นิสฺสาย อาศัยแล้ว ตัม โข ปุปพตกุจฉี ซึ่งท้องแห่งภูเขานั้นแล วฑฺฒิ เจริญแล้ว ปุปพตานุสาเรเน เอว ตามแนวแห่งภูเขานั้นเทียว ฯ

ก็พุ่มไม้ไผ่ใหญ่ อาศัยท้องภูเขานั้นแล เติบโตตามแนวเทือกเขานั้นเอง

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ มหาเวณฺฑคุมุโป สุทฐกัตตาใน วฑฺฒิฯ อาชยาตบท กัตตุวากก ตัม วิเสสนะของ ปุปพตกุจฉี ขิศัพทํ วจนาลังการะ ปุปพตกุจฉี อวุตตกัมมะ ใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วฑฺฒิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ปุปพตานุสาเรเนฯ ตติยาวิเสสนะใน วฑฺฒิ ฯ

๒๐๓. ตสฺส มตถกัม ฆนชาโต ชิณฺชุกคุมุโป อวตฺถริ ฯ

ตสฺส (มหาเวณฺฑคุมุพสฺส) มตถกัม ฆนชาโต ชิณฺชุกคุมุโป อวตฺถริ ฯ

ชิณฺชุกคุมุโป อ.พุ่มแห่งกระพังโหม ฆนชาโต อันเป็นพุ่มหนาทึบเกิดแล้ว อวตฺถริ ท่วมทับแล้ว มตถกัม ซึ่งยอด ตสฺส (มหาเวณฺฑคุมุพสฺส) แห่งพุ่มแห่งไม้ไผ่ใหญ่ นั้น ฯ

พุ่มกระพังโหมหนาทึบ ได้คลุมเบียดบนพุ่มไผ่นั้นไว้.

ฆนชาโต วิเสสนะของ ชิณฺชุกคุมุโปฯ สุทฐกัตตาใน อวตฺถริฯ อาชยาตบทกัตตุวากก ตสฺส วิเสสนะของ มหาเวณฺฑคุมุพสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มตถกัมฯ อวุตตกัมมะใน อวตฺถริ ฯ

๒๐๔. ทารโก ปตฺนโต โภชเว วีย ตสฺมี ปติ ฯ

ทารโก ปตฺนโต โภชเว วีย ตสฺมี (ชิณฺชุกคุมุเพ) ปติ ฯ

ทารโก อ.ทารก ปตฺนุโต เมื่อตกไป ปติ ตกไปแล้ว ตสฺมี (ชิญชุกคฺมุเพ) บนพุ่ม
แห่งกระพังโหม่นั้น โภชเว วีย อันราวกะว่าผ้าโกเชาว์ ๫

ทารก เมื่อตก ตกลงบนพุ่มกระพังโหม่นั้น ดุจตกลงบนผ้าขนสัตว์

ทารโก สุทธกัตตานิ ปติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปตฺนุโต อัปกันตริกิริยาของ ทารโก
โภชเว อุปมาวิเสสนะของ ชิญชุกคฺมุเพ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ โภชเว ตสฺมี
วิเสสนะของ ชิญชุกคฺมุเพ ๑ วิสยาธาระใน ปติ ๫

๒๐๕. ตํทิวสํ นพการเชฏฺฐจกฺสฺส เวณฺหา อตุโถ โหติ ๫

ตํทิวสํ ในวันนั้น อตุโถ อ.ความต้องการ เวณฺหา ด้วยไม้ไผ่ โหติ ย่อมมี นพการ-
เชฏฺฐจกฺสฺส แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งตอกผู้เจริญที่สุด ๫

ในวันนั้น หัวหน้าช่างสาน มีความต้องการด้วยไม้ไผ่

ตํทิวสํ ทุตฺติยากาลสํตตฺมีใน โหติ อตุโถ สุทธกัตตานิ โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
นพการเชฏฺฐจกฺสฺส สัมปทานใน โหติ เวณฺหา ตติยาวิเสสนะใน อตุโถ ๫

๒๐๖. โส ปฺตุเตน สทฺธิ คฺนตฺวา ตํ เวณฺคฺมุพฺ ฌินฺทิตฺตุ อารภิ ๫

โส (ปุริโส) ปฺตุเตน สทฺธิ คฺนตฺวา ตํ เวณฺคฺมุพฺ ฌินฺทิตฺตุ อารภิ ๫

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คฺนตฺวา ไปแล้ว สทฺธิ กับ ปฺตุเตน ด้วยบุตร อารภิ เริ่มแล้ว
ฌินฺทิตฺตุ เพื่ออันตัด ตํ เวณฺคฺมุพฺ ซึ่งกอแห่งไม้ไผ่นั้น ๫

เขาไปกับลูกชาย เริ่มจะตัดพุ่มไม้ไผ่นั้น

โส วิเสสนะของ ปุริโส ๑ สุทธกัตตานิ อารภิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปฺตุเตน สหัตถ-
ตติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยาสมวายะใน คฺนตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารภิ ตํ วิเสสนะ
ของ เวณฺคฺมุพฺ ๑ อวุตตกัมมะใน ฌินฺทิตฺตุ ๑ ตุมัตถสัมปทานใน อารภิ ๫

๒๐๗. ตสฺมี จลนฺเต, ทารโก สทฺทมกาลิ ๫

ตสุมิ (เวณคุมุเพ) จลนเต, ทารโก สทท์ อกาลิ ฯ

ตสุมิ (เวณคุมุเพ) ครั้นเมื่ออกอแห่งไม้ไผ่ จลนเต ไหวอยู่, ทารโก อ.ทารก อกาลิ
ได้กระทำแล้ว สทท์ ซึ่งเสียง ฯ

เมื่อพุ่มไม้ไผ่นั้นไหวอยู่ เด็กก็ได้ร้องขึ้นแล้ว

ตสุมิ วิเสสนะของ เวณคุมุเพฯ ลักษณะใน จลนเตฯ ลักษณะกิริยา, ทารโก สุทธกัตตา
ใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สทท์ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ฯ

๒๐๘. โส “ทารกสทโท วิทยา”ติ เอเกน ปสฺเสน อภิริหิตฺวา ตํ ทิสฺวา “ปฺตุโต เม ลทฺโธ”ติ
ตุฏฺฐจิจฺตุโต อาทาย คโต ฯ

โส (ปฺริโส) “(สทฺโท) ทารกสทฺโท วย (โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) เอเกน ปสฺเสน อภิริหิตฺวา
ตํ (ทารกํ) ทิสฺวา “ปฺตุโต เม ลทฺโธ”ติ ตุฏฺฐจิจฺตุโต (หุตฺวา) อาทาย คโต ฯ

โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(สทฺโท) อ.เสียง ทารก-
สทฺโท วย เป็นราวกะว่าเสียงแห่งทารก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อภิริหิตฺวา ขึ้น
เฉพาแล้ว ปสฺเสน โดยข้าง เอเกน หนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ทารกํ) ซึ่งทารกนั้น
ตุฏฺฐจิจฺตุโต เป็นผู้มิใจอันยินดีแล้ว อิติ ว่า “ปฺตุโต อ.บุตร เม อันเรา ลทฺโธ ได้แล้ว”
อิติ ดังนี้ (หุตฺวา) เป็นแล้ว อาทาย อุ้มเอาแล้ว คโต ไปแล้ว ฯ

เขาจึงพูดว่า “เหมือนเสียงเด็ก” จึงขึ้นไปทางหนึ่ง เห็นเด็กนั้น มีใจยินดี จึงอุ้มเอาไป
ด้วยคิดว่า “เราได้อุ้มชายแล้ว”

โส วิเสสนะของ ปฺริโสฯ สุทธกัตตาใน คโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก “สทฺโท สุทธกัตตา
ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทารกสทฺโท อุปมาวิกตีกัตตาใน โหติ วยศัพท์
อุปมาโชตกะเข้ากับ ทารกสทฺโท” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อภิริหิตฺวา เอเกน วิเสสนะของ ปสฺเสนฯ ตติยาวิเสสนะของ อภิริหิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ทิสฺวา ตํ วิเสสนะของ ทารกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ตุฏฺฐจิจฺตุโต “ปฺตุโต วุตตกัมมะใน ลทฺโธฯ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิริหิตกัตตาใน ลทฺโธ”
อิติศัพท์ อากาเรใน ตุฏฺฐจิจฺตุโตฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทายฯ

สมานกาลกิริยาใน คโต ฯ

๒๐๙. กาลี เสฏฺฐิสิสฺส สนฺติกัំ คนฺตุวา เตน ปุจฺฉิตา ตมฺปวตฺตึ อัจฺฉิตฺวา “คจฺฉ, นั ปฺน สหสฺสั ทตฺวา อาเนหิ”ติ วุตฺตา ตถา อกาลิ ฯ

กาลี เสฏฺฐิสิสฺส สนฺติกัំ คนฺตุวา เตน (เสฏฺฐิณา) ปุจฺฉิตา ตํ ปวตฺตึ อัจฺฉิตฺวา (เสฏฺฐิณา) “(ตฺว) คจฺฉ, (ตฺว) นั (ทารกั) ปฺน สหสฺสั ทตฺวา อาเนหิ”ติ วุตฺตา ตถา อกาลิ ฯ

กาลี อ.นางกาลิ คนฺตุวา ไปแล้ว สนฺติกัํ สู้สำนัก เสฏฺฐิสิสฺส ของเศรษฐี เตน (เสฏฺฐิณา) ปุจฺฉิตา ผู้อันเศรษฐีนั้น ถามแล้ว อัจฺฉิตฺวา บอกแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่ง ความเป็นไปทั่วแล้ว (เสฏฺฐิณา) วุตฺตา ผู้อันเศรษฐี กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เจ้า คจฺฉ จงไป, (ตฺว) อ.เจ้า ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสั ซึ่งพันแห่งทรัพย์ อาเนหิ จงนำมา นั (ทารกั) ซึ่งทารกนั้น ปฺน อิก” อิติ ดังนี้ อกาลิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่าง นั้น ฯ

นางกาลิ ไปสู่นักของเศรษฐี ถูกเศรษฐีนั้นถามแล้ว จึงบอกเรื่องนั้น เศรษฐีกล่าวว่า “เจ้าจงไป เอาทรัพย์ให้หนึ่งพันแล้วนำมาอีก” ได้ทำตามนั้นแล้ว

กาลี สุทฺธกัตฺตาใน อกาลิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เสฏฺฐิสิสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกัํฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คนฺตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตา เตน วิเสสณะของ เสฏฺฐิณาฯ อนภิตกัตฺตาใน ปุจฺฉิตาฯ วิเสสณะของ กาลี ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตึ อวุตตกัมมะใน อัจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุตฺตา เสฏฺฐิณา อนภิตกัตฺตาใน วุตฺตา “ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน คจฺฉฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก, ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน อาเนหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นั วิเสสณะของ ทารกัฯ อวุตตกัมมะใน อาเนหิ ปฺนศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน ทตฺวา สหสฺสั อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนหิ” อิติศัพท์ อากาละใน วุตฺตาฯ วิเสสณะของ กาลี ตถา กิริยาวิเสสณะใน อกาลิ ฯ

๒๑๐. เสฏฺฐิโน อิทฺถจิทฺถจ กโรนฺตสฺเสว, ทารโก วฑฺฒิตฺโต ฯ

เสฏฺฐิโน อิทฺ (กมฺม) จ อิทฺ (กมฺม) จ กโรนฺตสฺส เอว, ทารโก วฑฺฒิตฺโต ฯ

เสฏฺฐิโน เมื่อเศรษฐี กโรนฺตสฺส เอว กระทำอยู่นั้นเที่ยว อิทฺ (กมฺม) จ ซึ่งกรรมนี้

ด้วย **อิท** (**กมม**) จ ซึ่งกรรมนี้ด้วย, **ทารโก** อ.ทารก **วฑุฒิโต** เจริญแล้ว ฯ

เมื่อเศรษฐีทำกรรมนี้ๆ อยู่แน่แหละ เด็กก็เติบโตแล้ว

เสฏฺฐิโน อนุทรรโณ กโรนุตสฺสจฺจ อนุทรรกิริยา อิทฺ สอนบพ วิเสสนะของ กมมฺจฺจ สอง
บพ อวุตตกัมมะเน กโรนุตสฺส จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิทฺ กมมฺ และ อิทฺ
กมมฺ, ทารโก สุททกัตตาเน วฑุฒิโตจฺจ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

๒๑๑. “โฆสโก”เตววสฺส นามํ อโหสิ ฯ

“โฆสโก” อิติ เอว (วจน) อสฺส (ทารกสฺส) นามํ อโหสิ ฯ

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “โฆสโก อ.โฆสกะ” อิติ เอว ดั่งนี้นั้นเกี่ยว นามํ เป็นชื่อ อสฺส
(ทารกสฺส) ของทารกนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เขาได้มีชื่อว่า “โฆสกะ”

“โฆสโก ลิงกัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะเน วจน เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ “โฆสโกติ
วจน สุททกัตตาเน อโหสิจฺจ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ ทารกสฺสจฺจ
สามีสัมพันธะเน นามจฺจ วิกติกัตตาเน อโหสิ ฯ

๒๑๒. โส เสฏฺฐิโน อุกฺขิมฺหิ กณฺฐโก วิย ขายิ ฯ

โส (โฆสโก) เสฏฺฐิโน อุกฺขิมฺหิ กณฺฐโก วิย ขายิ ฯ

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น ขายิ ปรากฏแล้ว เสฏฺฐิโน แก่เศรษฐี กณฺฐโก วิย
ราวกะ อ.หนาม อุกฺขิมฺหิ ที่นัยน์ตา ฯ

นายโฆสกะนั้น ปรากฏแก่เศรษฐีประหนึ่งหนามที่มที่ตา

โส วิเสสนะของ โฆสโกจฺจ สุททกัตตาเน ขายิจฺจ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เสฏฺฐิโน
สัมปทานเน ขายิ อุกฺขิมฺหิ วิสยาธาระเน กณฺฐโกจฺจ อุปมาลึงกัตถะ วิยศัพท์ อุปมา-
โชตกะเข้า อุกฺขิมฺหิ กณฺฐโก ฯ

๒๑๓. อุชุก์ โอลิเกตุปี น วิสหิ ฯ

(เสฏฐิ) อุชุก์ โอลิเกตุปี น วิสหิ ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ น วิสหิ ไม่อาจแล้ว โอลิเกตุปี แม้เพื่ออันแลดู อุชุก์ ตรง ฯ

เศรษฐิ ไม่อาจเพื่อจะแลดูเขาตรงๆ ได้

เสฏฐิ สุทรกัตตาใน วิสหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุชุก์ กิริยาวิเสสนะใน โอลิเกตุ์
อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ โอลิเกตุ์ๆ ตุมัตถสัมปทานใน วิสหิ นศัพท์ ปฏิเสระใน
วิสหิ ฯ

๒๑๔. อถสฺส มรณฺุบายํ จินฺเตนฺโต อตฺตโน สหายกฺกมฺภาการสฺส สนฺติกํ คนฺตุวา “กทา
อาวาปํ อาลิมฺเปสฺสสีติ ปุจฺฉิตฺวา, “เสฺว’ติ วุตฺเต, “เตนฺหิ อิหํ สหสฺสํ คเหตฺวา
มเมกํ กมฺมํ กโรหี’ติ อาห ฯ

อถ (เสฏฐิ) อสฺส (โฆสกสฺส) มรณฺุบายํ จินฺเตนฺโต อตฺตโน สหายกฺกมฺภาการสฺส สนฺติกํ
คนฺตุวา “(ตุว) กทา อาวาปํ อาลิมฺเปสฺสสีติ ปุจฺฉิตฺวา, “(อห) เสฺว อาลิมฺเปสฺสสีติ” อิติ (วจเน
กมฺภาการเน) วุตฺเต, “เตนฺหิ (ตุว) อิหํ สหสฺสํ คเหตฺวา มม เอกํ กมฺมํ กโรหี’ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น (เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ จินฺเตนฺโต คิดอยู่ มรณฺุบายํ ซึ่งอุบายเป็นเหตุตาย
อสฺส (โฆสกสฺส) แห่งนายโฆสกะนั้น คนฺตุวา ไปแล้ว สนฺติกํ ผู้สำนัก สหายก-
กมฺภาการสฺส ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อผู้เป็นสหาย อตฺตโน ของตน ปุจฺฉิตฺวา ถาม
แล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน อาลิมฺเปสฺสสีติ จักเฝ้า อาวาปํ ซึ่งเตา กทา ในกาลไร”
อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “(อห) อ.เรา อาลิมฺเปสฺสสีติ จักเฝ้า เสฺว
ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ (กมฺภาการเน) อันบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ วุตฺเต กล่าวแล้ว,
อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อิหํ
สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์นี้ กโรหิ จงกระทำ เอกํ กมฺมํ ซึ่งการงานอย่างหนึ่ง มม
ของเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เศรษฐิคิดหาอุบายจะฆ่านายโฆสกะนั้น จึงไปสู่สำนักของนายช่างหม้อ ผู้เป็น
สหายของตน แล้วถามว่า “เมื่อไร ท่านจะเฝ้าเตา?” เมื่อเขาตอบว่า “พรุ่งนี้” จึงกล่าว

ว่า “ถ้ากระนั้น ท่านจงเอาทรัพย์หนึ่งพันนี้ไว้ แล้วจงทำการงานให้ฉันสักอย่างหนึ่ง”

อถ กาลสัตตมมี เสฏฐิ สุทธกัตตานิ อาหะ อายยตบทกัตตวาจก อสฺส วิเสสณะของ โฆสกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน มรณฺปาโย อุตตกัมมะใน จินฺเตนฺโต อัมภันตริกิริยา ของ เสฏฐิ อุตตโน สามีสัมพันธะใน สหายกกุฎการสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัๆ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คนฺตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ตฺวํ สุทธกัตตานิ อาลิมฺเปสฺสสิ อายยตบทกัตตวาจก กทา กาลสัตตมมีใน อาลิมฺเปสฺสสิ อาวาปํ อุตตกัมมะใน อาลิมฺเปสฺสสิ” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “อหํ สุทธกัตตานิ อาลิมฺเปสฺสสามิ อายยตบทกัตตวาจก เสว กาลสัตตมมีใน อาลิมฺเปสฺสสามิ” อิตฺตํ สฺรฺปะใน วจเนๆ ลักษณะใน วุตฺเตๆ ลักษณะกิริยา กุฎการเณ อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, “เตนหิ อฺยโยชนํตถะ ตฺวํ สุทธกัตตานิ กโรหิ อายยตบท กัตตวาจก อิทํ วิเสสณะของ สหสฺสํ อุตตกัมมะใน คเหตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรหิ มม สามีสัมพันธะใน กมฺมํ เอกํ วิเสสณะของ กมฺมํ อุตตกัมมะใน กโรหิ” อิตฺตํ อากาเรใน อาห ๕

๒๑๕. “ก็ สามี”ติ ๕

(กุมภกาโร) “ก็ (กมฺม) สามี”ติ (ปุจฺจ) ๕

(กุมภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ (ปุจฺจ) ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย ก็ (กมฺม) อ.การงานอะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ช่างหม้อกล่าววว่า “การงานอะไรครับ นาย”

กุมภกาโร สุทธกัตตานิ ปุจฺจ อายยตบทกัตตวาจก “สามิ อาลปนะ ก็ วิเสสณะของ กมฺมํ ลิงคัตถะ” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺจ ๕

๒๑๖. “เอโก เม อวชาตฺปฺโต อตฺถิ, ตํ ตว สนฺติกํ เปเสสฺสามิ, อถ นํ คพฺภํ ปเวเสตฺวา ติขินาย วาสิยา ขณฺหาขณฺหิกํ จินฺทิตฺวา จาภฺยํ ปกฺขิปิตฺวา อาวาเป ปเจยยาสิ, อิทนฺเต สหสฺสํ ลมฺจการสฺสิ, อุตฺตริ ปฺน เต กตฺตพฺพุตฺตํ ปจฺจํ กริสฺสามิ”ติ ๕

(เสฏฐิ) “เอโก เม อวชาตปุตุโต อตถิ, (อห) ตํ (ปุตุต) ตว สนฺติกํ เปเสสฺสามิ, อถ (ภาเว สนฺเต), (ตฺว) นํ (ปุตุต) คพฺภํ ปเวเสตฺวา ติชิณฺยา วาสิยา ขณฺหาขณฺทิกํ จินฺทิตฺวา จาภฺยํ ปกฺขิปีตฺวา อวาเป ปเจยฺยาสิ, อิหํ เต สหสฺสํ ลมฺจการสทิสฺ (โหติ), (อห) อุตฺตริ ปฺน เต กตฺตพฺพยุตฺตํ (กมฺม) ปจฺจนา กริสฺสามิ”ติ (อาห) ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรฐฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวชาตปุตุโต อ.อวชาตบุตร เม ของ เรา เอโก คนหนึ่ง อตถิ มีอยู่, (อห) อ.เรา เปเสสฺสามิ จักส่งไป ตํ (ปุตุต) ซึ่งบุตร นั้น สนฺติกํ สู้สำนัก ตว ของท่าน, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตฺว) อ.ท่าน นํ (ปุตุต) ยังบุตรนั้น ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว คพฺภํ สู้ห้อง จินฺทิตฺวา ตัดแล้ว ขณฺหาขณฺทิกํ ให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ วาสิยา ด้วยมีด ติชิณฺยา อันคม ปกฺขิปีตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว จาภฺยํ ในตุ่ม ปเจยฺยาสิ ฟิงเผา อวาเป ในเตา, สหสฺสํ อ.พันแห่งทรัพย์ อิหํ นี้ ลมฺจการสทิสฺ เป็นเช่นกับด้วยการกระทำซึ่ง สิ้นจาง เต ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ (กมฺม) ซึ่ง กรรม (มยา) กตฺตพฺพยุตฺตํ อันควรแล้วแก่กรรม- อันเรา -ฟิงกระทำ เต แก่ท่าน ปฺน อีก อุตฺตริ ให้ยิ่ง ปจฺจนา ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรฐฐิกกล่าวว่า “ฉันมีบุตรชาติชั่วช้ายู่คนหนึ่ง ฉันจักส่งมันมายังสำนักของท่าน, เมื่อ ฉะนี้ ท่านจงให้มันเข้าไปสู่ห้อง เขามีดที่คมตัดให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ เอาใส่ในตุ่ม แล้วเผาในเตา ทรัพย์หนึ่งพันนี้ เป็นเช่นกับรางวัลของท่าน, ฉันจักทำสิ่งที่ควรทำแก่ ท่าน ให้ยิ่งขึ้นอีก ในภายหลัง”

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เอโก วิเสสฺนะของ อวชาตปุตุโตฯ สุทธกัตตาใน อตถิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน อวชาตปุตุโต, อห สุทธกัตตาใน เปเสสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสฺนะของ ปุตุตฺตํ อุตฺตกัมมะ ใน เปเสสฺสามิ ตว สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน เปเสสฺสามิ, อถ วิเสสฺนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตฺว สุทธกัตตาใน ปเจยฺยาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสฺนะของ ปุตุตฺตํ การิตกัมมะใน ปเวเสตฺวา คพฺภํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปเวเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺทิตฺวา ติชิณฺยา วิเสสฺนะของ วาสิยาฯ ภาระใน จินฺทิตฺวา ขณฺหาขณฺทิกํ วิกตีกัมมะใน จินฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน ปกฺขิปีตฺวา จาภฺยํ วิสยาธาระใน ปกฺขิปีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเจยฺยาสิ

อาวาเป วิสยาธาระใน ปเจยยาสิ, อิหํ วิเสสณะของ สหสฺสํ สุททกัตตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก เต สามีสัมพันธะใน ลมจการสทิสฺสํ วิกตีกัตตาใน โหติ, อิหํ
 สุททกัตตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยา อนภิทกัตตาใน กตตพฺพ-
 อุตฺตริ กิริยาวิเสสณะใน กตตพฺพ- ปุณศฺพท กิริยาวิเสสณะใน กตตพฺพ- เต สัมปทาน
 ใน กตตพฺพ- กตตพฺพยุตฺตกํ วิเสสณะของ กมฺมํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ ปจฺจ
 กาลสฺสํตมึใน กริสฺสามิ” อิติศฺพท อาการะใน อาห ๕

๒๑๗. กุมภกาโร “สาธฺ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ๕

กุมภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ สมฺปฏฺิจฺฉิ รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ”
 อิติ ดังนี้ ๕

ช่างหม้อรับคำว่า “ได้ครับ”

กุมภกาโร สุททกัตตาใน สมฺปฏฺิจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สาธฺ สัมปฏฺิจฺฉนฺตถ-
 ลิงคัตถะ” อิติศฺพท อาการะใน สมฺปฏฺิจฺฉิ ๕

๒๑๘. เสฏฺฐิ ปุณทิวเส โฆสกํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ตาด หีโย มยา กุมภกาโร เอกํ กมฺมํ
 อาณตฺโต, เอหิ, ตฺวํ ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา เอวํ วเทหิ ‘หีโย กิร เม ปิตฺรา อาณตฺตํ
 กมฺมํ นิปฺผาเทหิตี ปหิณฺธิ ๕

เสฏฺฐิ (บุคคล) ปุณทิวเส โฆสกํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ตาด หีโย มยา กุมภกาโร เอกํ กมฺมํ
 อาณตฺโต, (ตฺวํ) เอหิ, ตฺวํ ตสฺส (กุมภการสฺส) สนฺติกํ คนฺตฺวา เอวํ วเทหิ ‘(ตฺวํ) หีโย กิร เม
 ปิตฺรา อาณตฺตํ กมฺมํ นิปฺผาเทหิ’ (อิติ)” อิติ (วตฺวา) ปหิณฺธิ ๕

เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี (บุคคล) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว โฆสกํ ซึ่งนาย
 โฆสกะ ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด แนะนำ กุมภกาโร
 อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ มยา อันเรา อาณตฺโต สั่งบังคับแล้ว กมฺมํ ซึ่งการงาน
 เอกํ อย่างหนึ่ง หีโย ในวันวาน, (ตฺวํ) อ.เจ้า เอหิ จงมา, ตฺวํ อ.เจ้า คนฺตฺวา ไป
 แล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺส (กุมภการสฺส) ของบุคคลผู้กระทำซึ่งการงานนั้น วเทหิ
 จงกล่าว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘กิร ได้ยินว่า (ตฺวํ) อ.ท่าน กมฺมํ ยังการงาน เม

ปีตรา อาณตตัม อัน- อันบิดา ของกระผม -สั่งบังคับแล้ว ھیโย ในวันวาน นิปฺวาเทหิ
จงให้สำเร็จ' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ฯ

ในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีจึงเรียกนายโฆสกะมาแล้ว กล่าวว่า "พ่อ เมื่อวานนี้ พ่อสั่งการ
งานช่างหม้อไว้อย่างหนึ่ง, เจ้าจงมา จงไปยังสำนักของเขาแล้วพูดอย่างนี้ว่า 'ทราบว่
ท่านจงทำการงานที่คุณพ่อของผมสั่งไว้เมื่อวันวานนี้ให้สำเร็จเถิด" ดังนี้แล้ว ได้ส่งไป
แล้ว

เสฏฺฐี สุทฺธกัตฺตาใน ปหิณฺญ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคัลล การิตกัมมะใน
ปกุโกสาเปตฺวา ปุณทิวเส กาลสัตฺตมึใน ปกุโกสาเปตฺวา โฆสกั อวฺุตตกัมมะใน
ปกุโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา "ตาท อาลปนะ กุมฺภกาโร วุตตกัมมะ
ใน อาณตฺโตฯ กิตฺตบทกัมฺมวาทก ھیโย กาลสัตฺตมึใน อาณตฺโต มยา อนภิตกัตฺตา
ใน อาณตฺโต เอกั วิเสสนะของ กมฺมึฯ อวฺุตตกัมมะใน อาณตฺโต, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน
เอหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน วเทหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส
วิเสสนะของ กุมฺภการสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺตีกัฯ สัมปาปฺญึยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน วเทหิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน วเทหิ 'กิริศัพฺพํ อานุสฺสนันตถะ ตฺวํ
เหตุกัตฺตาใน นิปฺวาเทหิฯ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก ھیโย กาลสัตฺตมึใน อาณตฺตัม
เม สามีสัมพันธะใน ปีตราฯ อนภิตกัตฺตาใน อาณตฺตัม วิเสสนะของ กมฺมึฯ การิต-
กัมมะใน นิปฺวาเทหิ' อิติศัพฺพํ อาการะใน วเทหิ" อิติศัพฺพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน ปหิณฺญ ฯ

๒๑๙. โส "สาธฺฐ"ติ อคฺมาสิ ฯ

โส (โฆสโก) "สาธฺฐ"ติ (สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) อคฺมาสิ ฯ

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น (สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า "สาธฺฐ อ.ดีละ"
อิติ ดังนี้ อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว ฯ

นายโฆสกะนั้น รับว่า "ครับ" ได้ไปแล้ว

โส วิเสสนะของ โฆสโกฯ สุทฺธกัตฺตาใน อคฺมาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก "สาธฺฐ
สมฺปฏฺฐิจฺฉนฺตถลึงคัตฺถะ" อิติศัพฺพํ อาการะใน สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน

อคมมาลี ฯ

๒๒๐. ต่ ตตถ คจจนตํ อิตโร เสฏฺฐิโน ปุตุโต ทารเกหิ สหฺฐี คุลํ กิพนฺโต ทิสฺวา ตํ ปกฺโกสิตฺวา “กุหิ คจฺฉลฺล ภาตฺติกาตฺติ ปุจฺฉิตฺวา, “ปีตุ สาสนํ คเหตุวา กุมฺภการสฺส สนฺตฺติกนฺตฺติ วุตฺเต, “อหํ ตตถ คมิสฺสามิ, อิเม ทารกา มํ พหุลกฺขํ ชินฺนีสฺสุ, ตํ เม ปฏิชินฺนิตฺวา เทหิ”ติ อาห ฯ

ตํ (โฆสกํ) ตตถ (จาเน) คจจนตํ อิตโร เสฏฺฐิโน ปุตุโต ทารเกหิ สหฺฐี คุลํ กิพนฺโต ทิสฺวา ตํ (โฆสกํ) ปกฺโกสิตฺวา “(ตุวํ) กุหิ (จาเน) คจฺฉลฺล ภาตฺติกาตฺติ ปุจฺฉิตฺวา, “(อหํ) ปีตุ สาสนํ คเหตุวา กุมฺภการสฺส สนฺตฺติกํ (คจฺฉลฺล)” อิติ (วเจเน โฆสเกเน) วุตฺเต, “อหํ ตตถ (จาเน) คมิสฺสามิ, อิเม ทารกา มํ พหุลกฺขํ ชินฺนีสฺสุ, (ตุวํ) ตํ (ลกฺขํ) เม ปฏิชินฺนิตฺวา เทหิ”ติ อาห ฯ

ปุตุโต อ.บุตร เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี อิตโร นอกนี้ กิพนฺโต เล่นอยู่ คุลํ ซึ่งขลุบ สหฺฐี กับ ทารเกหิ ด้วยเด็ก ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (โฆสกํ) ซึ่งนายโฆสกะนั้น คจจนตํ ผู้ไปอยู่ ตตถ (จาเน) ในที่นั้น ปกฺโกสิตฺวา เรียกแล้ว ตํ (โฆสกํ) ซึ่งนายโฆสกะนั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “ภาตฺติก ข้าแต่พี่ชาย (ตุวํ) อ.ท่าน คจฺฉลฺล จะไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา คเหตุวา ถือเอาแล้ว สาสนํ ซึ่งข้าวสาสน์ ปีตุ ของบิดา คจฺฉลฺล จะไป สนฺตฺติกํ สู้สำนัก กุมฺภการสฺส ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ” อิติ ดั่งนี้ (โฆสเกเน) อันนายโฆสกะ วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.กระผม คมิสฺสามิ จักไป ตตถ (จาเน) ในที่นั้น, อิเม ทารกา อ.เด็ก ท. เหล่านี้ ชินฺนีสฺสุ ชนะแล้ว พหุลกฺขํ ซึ่งคะแนนมาก มํ กะกระผม, (ตุวํ) อ.ท่าน ปฏิชินฺนิตฺวา ชนะตอบแล้ว ตํ (ลกฺขํ) ซึ่งคะแนนนั้น เทหิ จงให้ เม แก่กระผม” อิติ ดั่งนี้ ฯ

ฝ่ายลูกชายของเศรษฐี กำลังเล่นขลุบกับพวกเด็กๆ เห็นนายโฆสกะนั้น เดินไปในที่ นั้น จึงเรียกนายโฆสกะนั้นแล้ว ถามว่า “จะไปไหน? พี่” เมื่อนายโฆสกะบอกว่า “เอา ข้าวของคุณพ่อไปสำนักของนายช่างหม้อ” จึงพูดว่า “ฉันจักไปในที่นั้น, เด็กเหล่านี้ ชนะผมหลายคะแนนแล้ว, พี่จงชนะเอาคะแนนคืนให้ผม

อิตโร วิเสสนะของ ปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะ

ของ โขสกะ ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตตฺถ วิเสสฺนฺของ จาเน ๆ วิสยาธารเใน คจฺจนฺต ๆ วิเสสฺนฺของ โขสกะ เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธเใน ปุตุโต ทารเกหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริ ๆ กิริยาสมวายเใน กิพฺนฺโต คฺลํ อวุตตกัมมะใน กิพฺนฺโต ๆ อัปภันตรกิริยาของ ปุตุโต ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสิตฺวา ตํ วิเสสฺนฺของ โขสกะ ๆ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ภาติก อาลปนฺะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเน ๆ วิสยาธารเใน คจฺจนฺสิ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺมิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปิตุ สามีสัมพันธเใน สาสนฺ ๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺมิ กุมฺภการสุส สามีสัมพันธเใน สนฺติ ก ๆ สัมปฺปาปุณฺเย กัมมะใน คจฺจนฺมิ” อิติศัพฺท์ สฺรูปเใน วจเน ๆ ลักขณเใน วุตฺเต ๆ ลักขณกิริยา โขสเกน อนภิหิตกัตฺตาใน วุตฺเต, “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน คมิสฺสุสามิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตตฺถ วิเสสฺนฺของ จาเน ๆ วิสยาธารเใน คมิสฺสุสามิ, อิเม วิเสสฺนฺของ ทารกา ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ชินฺสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มํ อกถิตกัมมะใน ชินฺสิ พหฺลภฺ อวุตตกัมมะใน ชินฺสิ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน เทหิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนฺของ ลภฺ ๆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺิชิโนตฺวา เม สัมปทานใน เทหิ ปฏฺิชิโนตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน เทหิ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน อาห ๕

๒๒๑. “อหํ ปิตุ ภายามิ”ติ ๕

(โฆสโก) “อหํ ปิตุ ภายามิ”ติ (อาห) ๕

(โฆสโก) อ.โฆสกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ภายามิ ย่อมกลัว ปิตุ แต่บิดา” อิติ ดังนี้ ๕

นายโฆสกะกล่าวว่า “พี่กลัวคุณพ่อ”

โฆสโก สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ภายามิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปิตุ จัฏฺฐิอฺปาทานใน ภายามิ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน อาห ๕

๒๒๒. “มา ภายิ ภาติก, อหนฺตํ สาสนํ หริสฺสุสามิ, พหฺหิ ชิโต, ยาวาหํ อาคจฺจนฺมิ, ตาว เม ลภฺ ปฏฺิชิโนหิ”ติ ๕

(เสฏฐิปปุตุโต) “(ตุ้ว) มา ภาย ภาติก, อหฺ ตํ สาสนํ หริสฺสามิ, (อหฺ) พหุหิ (ทารเกหิ) ชิโต (อมฺหิ), ยาว อหฺ อาคจฺจามิ, (ตุ้ว) ตาว เม ลกฺขํ ปฏิชินาหิ”ติ (อาห) ๕

(เสฏฐิปปุตุโต) อ.บุตรของเศรษฐี **(อาห)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**ภาติก** ข้าแต่พี่ชาย **(ตุ้ว)** อ.ท่าน **มา ภาย** อย่างกลัวแล้ว, **อหฺ** อ.กระผม **หริสฺสามิ** จักนำไป **ตํ สาสนํ** ซึ่งชาวสาสน์นั้น, **(อหฺ)** อ.กระผม **พหุหิ (ทารเกหิ) ชิโต** เป็นผู้ อันเด็ก ท. มาก ชนะ แล้ว **(อมฺหิ)** ย่อมเป็น, **อหฺ** อ.กระผม **อาคจฺจามิ** จะมา **ยาว** เพียงใด, **(ตุ้ว)** อ.ท่าน **ปฏิชินาหิ** จงชนะตอบ **ลกฺขํ** ซึ่งคะแนน **เม** เพื่อกะผม **ตาว** เพียงนั้น” **อิติ** ดังนี้ ๕

ลูกชายเศรษฐีกล่าวว่า “พี่ อย่างกลัวไปเลย ผมจักนำข้านั้นไปเอง, พวกเด็กหลายคน ชนะผมแล้ว พี่จงชงชัย เอาคะแนนให้ผม จนกว่าผมจะกลับมา”

เสฏฐิปปุตุโต สุทรกัตตทาใน อาห ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก “ภาติก อาลปนะ ตุ้ว สุทรกัตตทาใน ภาย ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก มาศัพทํ ปฏิเสธะใน ภาย, อหฺ สุทรกัตตทาใน หริสฺสามิ ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ สาสน์ ๕ อวุตตกัมมะใน หริสฺสามิ, อหฺ สุทรกัตตทาใน อมฺหิ ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก พหุหิ วิเสสนะของ ทารเกหิ ๕ อนภิตกัตตทาใน ชิโต ๕ วิกิตกัตตทาใน อมฺหิ, อหฺ สุทรกัตตทาใน อาคจฺจามิ ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ยาวศัพทํ ปริจเจหนัตถะ, ตุ้ว สุทรกัตตทาใน ปฏิชินาหิ ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ตาวศัพทํ ปริจเจหนัตถะ เม สัมปทานใน ปฏิชินาหิ ลกฺขํ อวุตตกัมมะใน ปฏิชินาหิ” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๒๒๓. โฆสโก กิร คุพกีพาย เจโก, เตน ตํ เอวํ นิพฺพนฺธิ ๕

โฆสโก กิร คุพกีพาย เจโก (โหติ), เตน (โส เสฏฐิปปุตุโต) ตํ (โฆสกํ) เอวํ นิพฺพนฺธิ ๕

กิร ได้ยินว่า **โฆสโก** อ.นายโฆสกะ **เจโก** เป็นผู้ฉลาด **คุพกีพาย** ในการเล่นซึ่งขลุบ **(โหติ)** ย่อมเป็น, **เตน** เพราะเหตุนั้น **(โส เสฏฐิปปุตุโต)** อ.บุตรของเศรษฐีนั้น **นิพฺพนฺธิ** หน่วงเหนี่ยวแล้ว **ตํ (โฆสกํ)** ซึ่งนายโฆสกะนั้น **เอวํ** อย่างนี้ ๕

ได้ยินว่า นายโฆสกะเป็นผู้ฉลาดในการเล่นขลุบ, เพราะฉะนั้น ลูกชายของเศรษฐี จึง ได้หน่วงเหนี่ยวนายโฆสกะนั้นไว้อย่างนี้

กิริศัพท์ อนุสสวัตตะ ไชสโก สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก คุพกีพาย
 วิสยาธาระใน เจโกฯ วิกติกัตตานิ โหติ, เตน เหตุวัตตะ โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิปปุตุโตฯ
 สุทธกัตตานิ นิพพุนฺธิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสณะของ ไชสโกฯ อวุตตกัมมะ
 ใน นิพพุนฺธิ เอวํ กิริยาวิเสสะใน นิพพุนฺธิ ฯ

๒๒๔. โสปี นํ “เตนหิ คนฺตฺวา กุมฺภการํ วเทหิ ปิตฺรา กิร เม หีโย เอกํ กมฺมํ อาณตฺตํ,
 ตํ นิปฺผาเทหิ”ติ วตฺวา อฺยุโยเชสิ ฯ

โสปี (ไชสโก) นํ (เสฏฺฐิปปุตุตํ) “เตนหิ (ตุวํ) คนฺตฺวา กุมฺภการํ วเทหิ ปิตฺรา กิร เม หีโย
 เอกํ กมฺมํ อาณตฺตํ, (ตุวํ) ตํ (กมฺมํ) นิปฺผาเทหิ” อิติ” อิติ วตฺวา อฺยุโยเชสิ ฯ

โสปี (ไชสโก) อ.นายไชสกะเมื่อนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว นํ (เสฏฺฐิปปุตุตํ) กะบุตรของ
 เศรษฐินั้น อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุวํ) อ.เธอ คนฺตฺวา ไปแล้ว วเทหิ จึงกล่าว
 กุมฺภการํ กะบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ อิติ ว่า ‘กิร ได้ยินว่า กมฺมํ อ.การงาน เอกํ
 อย่างหนึ่ง ปิตฺรา อันบิดา เม ของกระผม อาณตฺตํ สั่งบังคับแล้ว หีโย ในวันวาน,
 (ตุวํ) อ.ท่าน ตํ (กมฺมํ) ยังการงานนั้น นิปฺผาเทหิ จึงให้สำเร็จเกิด’ อิติ ดังนี้” อิติ
 ดังนี้ อฺยุโยเชสิ ส่งไปแล้ว ฯ

ฝ่ายไชสกะนั้น จึงพูดกับลูกชายเศรษฐินั้นว่า “ถ้ากระนั้นจะไปออกกับนายช่างหม้อว่า
 “ทราบว่ เมื่อวานนี้ คุณพ่อผม สั่งให้ท่านทำการงานไว้อย่างหนึ่ง, ท่านจงทำการงาน
 นั้นให้สำเร็จ” ดังนี้แล้ว ส่งเขาไปแล้ว

อปิตฺพํ อเปกขัตตะเข้ากับ โสฯ วิเสสณะของ ไชสโกฯ สุทธกัตตานิ อฺยุโยเชสิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิปปุตุโตฯ อกถิตกัมมะใน วตฺวา “เตนหิ
 อฺยุโยชนัตตะ ตวํ สุทธกัตตานิ วเทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก คนฺตฺวา ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วเทหิ กุมฺภการํ อกถิตกัมมะใน วเทหิ ‘กิริศัพท์ อนุสสวัตตะ เอกํ
 วิเสสณะของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะใน อาณตฺตํฯ กิตบทกัมมวจาก ปิตฺรา อนภิหิตกัตตานิ
 ใน อาณตฺตํ เม สามีสัมพันธะใน ปิตฺรา หีโย กาลสัตตมึใน อาณตฺตํ, ตวํ เหตุกัตตานิ
 ใน นิปฺผาเทหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ตํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ การิตกัมมะใน
 นิปฺผาเทหิ” อิติศัพท์ อากาละใน วเทหิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา

ใน อุยโยเชลลี ฯ

๒๒๕. โส ตสฺส สนฺติกัํ คนฺตฺวา ตถา อวจ ฯ

โส (เสฏฺฐิปุตุโต) ตสฺส (กุมฺภการสฺส) สนฺติกัํ คนฺตฺวา ตถา อวจ ฯ

โส (เสฏฺฐิปุตุโต) อ.บุตรของเศรษฐีนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกัํ สู่นำนัก ตสฺส (กุมฺภการสฺส) ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น อวจ ได้กล่าวแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

ลูกชายของเศรษฐีนั้น ไปยังสำนักของนายช่างหม้อนั้น ได้กล่าวตามที่สั่งนั้น

โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิปุตุโต ๆ สุททกัตฺตาใน อวจ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ กุมฺภการสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อวจ ตถา กิริยาวิเสสณะใน อวจ ฯ

๒๒๖. อถ นัํ กุมฺภกาโร เสฏฺฐิณา วุตฺตนิยาเมเนว มาเรตฺวา อาวาเป ชิปี ฯ

อถ นัํ (เสฏฺฐิปุตุโต) กุมฺภกาโร (วจนสฺส) เสฏฺฐิณา วุตฺตนิยาเมเนว มาเรตฺวา อาวาเป ชิปี ฯ

อถ ครั้งนั้น กุมฺภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ นัํ (เสฏฺฐิปุตุโต) ยังบุตรของเศรษฐีนั้น มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว (วจนสฺส) เสฏฺฐิณา วุตฺตนิยาเมเนว เหว โดยทำนองแห่งคำ อันเศรษฐี กล่าวแล้วนั้นเทียว ชิปี โยนไปแล้ว อาวาเป ในเตา ฯ

ที่นั้น ช่างหม้อได้ฆ่าลูกชายเศรษฐีนั้น ตามคำสั่งเศรษฐีสั่งไว้ที่เดียว แล้วโยนไปในเตา

อถ กาลสัตฺตมี กุมฺภกาโร สุททกัตฺตาใน ชิปี ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นัํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิปุตุโต ๆ การิตกัมมะใน มาเรตฺวา วจนสฺส สามีสัมพันธะใน วุตฺตนิยาเมเนว เสฏฺฐิณา อนภิตกัตฺตาใน วุตฺต- เหวศัพทฺ อวธารณะเข้ากับ วุตฺตนิยาเมเนว ๆ ตติยาวิเสสณะใน มาเรตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ชิปี อาวาเป วิสยาธาระใน ชิปี ฯ

๒๒๗. โฆสโกปิ ทิวสภาคํ กิพิตฺวา สายณฺหสมเย เคหํ คนฺตฺวา, เสฏฺฐจिฺนา ทิสฺวา “กี ตาต น คโตสึ”ติ วุตฺเต, อตฺตโน อคตการณญจ กนิฏฺฐสฺส คตการณญจ อาโรเจสิ ๕

โฆสโกปิ ทิวสภาคํ กิพิตฺวา สายณฺหสมเย เคหํ คนฺตฺวา, เสฏฺฐจิฺนา ทิสฺวา “กี ตาต (ตฺวํ) น คโต สึ”ติ (วจเน) วุตฺเต, อตฺตโน อคตการณํ จ กนิฏฺฐสฺส คตการณํ จ อาโรเจสิ ๕

โฆสโกปิ แม้ อ.นายโฆสกะ กิพิตฺวา เล่นแล้ว ทิวสภาคํ ลีนส่วนแห่งวัน คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู้เรือน สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่ลีนไปแห่งวัน, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ตาต เนพะอ (ตฺวํ) อ.ท่าน คโต เป็นผู้ไปแล้ว อสิ ย่อมเป็น น หามิได้ ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ เสฏฺฐจิฺนา อันเศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาโรเจสิ บอกแล้ว อคตการณํ ซึ่งเหตุแห่งการไม่ไป อตฺตโน ของตน จ ด้วย คตการณํ ซึ่งเหตุแห่งการไป กนิฏฺฐสฺส แห่งน้องชายผู้น้อยที่สุด จ ด้วย ๕

ฝ่ายนายโฆสกะ เล่นตลอดทั้งวัน พอตกเย็น ก็กลับบ้าน, เมื่อเศรษฐีเห็นแล้ว จึงถาม ว่า “ไม่ได้ไปหรือ? พอ” ก็แจ้งถึงเหตุที่ตนไม่ได้ไป และเหตุที่น้องชายไป ให้ทราบ

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โฆสโก ๗ สุทธกัตตา อาโรเจสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทิวสภาคํ อัจฉนตสังโยคะใน กิพิตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สายณฺหสมเย กาล สัตตมึใน คนฺตฺวา เคหํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ, เสฏฺฐจิฺนา อนภิตกัตตาใน วุตฺเต ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน วุตฺเต “ตาต อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ นศัพท์ ปฏิเสชนัตถะ คโต วิกติกัตตาใน อสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเน ๗ ลักษณะใน วุตฺเต ๗ ลักษณะกิริยา, อตฺตโน สามีสัมพันธะใน อคตการณํ ๗ ก็ดี คตการณํ ก็ดี อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อตฺตโน อคตการณํ และ กนิฏฺฐสฺส คตการณํ, กนิฏฺฐสฺส สามีสัมพันธะใน คตการณํ ๕

๒๒๘. เสฏฺฐจิํ ตํ สุตฺวา “มา อวธิ”ติ มหาวีรํ วิรวิตฺวา สกลสรีเร ปกฺกฏฺฐจิตโลหิตโต วิย หุตฺวา “อมฺโภ กุมฺภการ มา มํ นาสยิ, มา มํ นาสยิ”ติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนโต ตสฺส สนฺติกํ อคมาสิ ๕

เสฏฐิ ตั (วจน) สุตฺวา “(กมุภกาโร) มา อวธิ”ติ มหาวิรว วิรวิตฺวา สกลสรีเร ปกุกฺกุจิต-
โลหิตโต วย หุตฺวา “อมฺโภ กุมภการ (ตุว) มา มํ นาสยิ, (ตุว) มา มํ นาสยิ”ติ พาหา ปคฺคยห
กนฺทนฺโต ตสฺส (กมุภการสฺส) สนฺติกํ อคฺมาสิ ฯ

เสฏฐิ อ.เศรษฐี **สุตฺวา** ฟังแล้ว **ตั (วจน)** ซึ่งคำนั้น **วิรวิตฺวา** ร้องแล้ว **มหาวิรว** ร้อง
เสียงดัง **อิตติ** ว่า “(กมุภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ **มา อวธิ** อย่าได้ฆ่าแล้ว” **อิตติ**
ดังนี้ **ปกุกฺกุจิตโลหิตโต** วย ราวกะเป็นผู้มีโลหิตอันเดือดพล่านแล้ว **สกลสรีเร** ใน
สรีระทั้งสิ้น **หุตฺวา** เป็นแล้ว **ปคฺคยห** ประคองแล้ว **พาหา** ซึ่งแขน ท. **กนฺทนฺโต**
คร่ำครวญอยู่ **อิตติ** ว่า “**กมุภการ** เนะบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ **อมฺโภ** ผู้เจริญ (ตุว)
อ.ท่าน **มา มํ นาสยิ** อย่า ยังเรา ให้ฉิบหายแล้ว, (ตุว) อ.ท่าน **มา มํ นาสยิ**
อย่า ยังเรา ให้ฉิบหายแล้ว” **อิตติ** ดังนี้ **อคฺมาสิ** ได้ไปแล้ว **สนฺติกํ** สู่สำนัก **ตสฺส**
(**กมุภการสฺส**) ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น ฯ

เศรษฐีฟังคำนั้นแล้วจึงร้องลั่นว่า “อย่าได้ฆ่าเลย” ปานประหนึ่งว่า มีโลหิตเดือดพล่าน
ในสรีระทั้งสิ้นประคองแขนคร่ำครวญอยู่ว่า “ช่างหม้อผู้เจริญ อย่าให้เราฉิบหายเสีย
เลย อย่าให้เราฉิบหายเสียเลย” ดังนี้ ได้ไปยังสำนัก ของนายช่างหม้อนั้นแล้ว.

เสฏฐิ สุกฺทกัตตาใน อคฺมาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตั วิเสสนะของ วจนฯ อวุตตกัมมะ
ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิรวิตฺวา “กมุภกาโร สุกฺทกัตตาใน อวธิฯ อาชยาตบท
กัตตุวจาก มาศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน อวธิ” อิตติศัพฺทํ สรุปะใน มหาวิรวฯ กิริยาวิเสสนะใน
วิรวิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา สกลสรีเร วิสยาธาระใน ปกุกฺกุจิตโลหิตโตฯ อุปมา-
วิกตีกัตตาใน หุตฺวา วยศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ สกลสรีเร ปกุกฺกุจิตโลหิตโต หุตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปคฺคยห “อมฺโภ วิเสสนะของ กุมภการฯ อาลปนะ ตุว เหตุกัตตา
ใน นาสยิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก มาศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน นาสยิ มํ การิตกัมมะใน
นาสยิ, ตุว เหตุกัตตาใน นาสยิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก มาศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน
นาสยิ มํ การิตกัมมะใน นาสยิ” อิตติศัพฺทํ อาการะใน กนฺทนฺโต พาหา อวุตตกัมมะใน
ปคฺคยหฯ สมานกาลกิริยาใน กนฺทนฺโตฯ อัพฺกนฺตรกิริยาของ เสฏฐิ ตสฺส วิเสสนะของ
กมุภการสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺณิกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

.....
.....

๒๒๙. กุมภกาโร ตํ ตถา อากจณฺหํ ทิสฺวา “สามิ มา สทฺทํ กริ, กมฺมฺ เต นิปฺพนฺน”ติ
อาห ๕

กุมภกาโร ตํ (เสฏฺฐิ) ตถา อากจณฺหํ ทิสฺวา “สามิ (ตฺว) มา สทฺทํ กริ, กมฺมฺ เต นิปฺพนฺน”ติ
อาห ๕

กุมภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น
อากจณฺหํ ผู้มาอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่
นาย (ตฺว) อ.ท่าน มา กริ อย่างกระทำแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง, กมฺมฺ อ.การงาน เต
ของท่าน นิปฺพนฺน สำเร็จแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ช่างหม้อ เห็นเศรษฐีนั้น เดินมาโดยอาการอย่างนั้น จึงพูดว่า “ท่านครับ อย่าส่งเสียง
ดังไป, การงานของท่านสำเร็จแล้ว”

กุมภกาโร สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ๕ อุตต-
กัมมะ ทิสฺวา ตถา กิริยาวิเสสนะใน อากจณฺหํ ๕ วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ทิสฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาห “สามิ อาลปนะ ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน กริ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพฺท
ปฏิสฺเสระใน กริ สทฺทํ อุตตกัมมะใน กริ, กมฺมฺ สุทฺธกัตฺตาใน นิปฺพนฺน ๕ กิตบทกัตฺต-
วาจก เต สามิสัมพันธะใน กมฺมฺ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๒๓๐. โส ปพฺพเตน วีย มหฺนเตน โสเกน อวตฺถริโต หุตฺวา อนปฺปกํ โทมนสฺส
ปฏิสฺเวเทสิ, ยถาตํ อปฺปทฺฏจฺจสฺส ปทฺฏจฺจมโน ๕

(เอว) โส (เสฏฺฐิ) ปพฺพเตน วีย มหฺนเตน โสเกน อวตฺถริโต หุตฺวา อนปฺปกํ โทมนสฺส
ปฏิสฺเวเทสิ, ยถาตํ (ปุคฺคโล) อปฺปทฺฏจฺจสฺส (ปุคฺคลสฺส) ปทฺฏจฺจมโน (อนปฺปกํ โทมนสฺส
ปฏิสฺเวเทสิ) ๕

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปทฺฏจฺจมโน ผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว (ปุคฺคลสฺส) ต่อบุคคล
อปฺปทฺฏจฺจสฺส ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว (ปฏิสฺเวเทสิ) เสวยเฉพาะแล้ว (โทมนสฺส) ซึ่ง
ความโทมนัส (อนปฺปกํ) มีใช้น้อย ยถาตํ ฉันท, โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ปพฺพเตน
วีย มหฺนเตน โสเกน อวตฺถริโต เป็นผู้ อันความโศก อันใหญ่ รวากะภูเขา ท่วม
ทับแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว ปฏิสฺเวเทสิ เสวยเฉพาะแล้ว โทมนสฺส ซึ่งความโทมนัส

อนปป์กั มีไชน้อย (เอว) ฉั้นนั้น ฯ

เศรษฐีนั้น ถูกความโศกเปรียบดังภูเขายิ่งใหญ่ท่วมทับแล้ว เสวยโทมนัส มีประมาณ มีไชน้อย ดุจบุคคลผู้มีใจคิดร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย ฉะนั้น

โส วิเสสณะของ เสฏฐีจึจ สุธรกัตตานิ ปฏิสัเวเทสิจ อาชยาดบทกัตตวาจก เอว อนุเมยชิตกะ ปพพเตน อนุมาวิเสสณะของ โสเกน วิยศัพท์ อนุมาชิตกะเข้ากับ ปพพเตน มหนฺเตน วิเสสณะของ โสเกนจ อนภิตกัตตานิ อวตฺถริโตจ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาจ สมานกาลกิริยานิ ปฏิสัเวเทสิ อนปป์กั วิเสสณะของ โทมนสฺสจ อุตต- กัมมะนิ ปฏิสัเวเทสิ, ปุคฺคโล สุธรกัตตานิ ปฏิสัเวเทสิจ อาชยาดบทกัตตวาจก ยถาถั อนุมาชิตกะ อนุปฺปทฺฐจฺจส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสจ สัมปทานนิ ปทฺฐจฺจมนจ วิเสสณะของ ปุคฺคโล อนปป์กั วิเสสณะของ โทมนสฺสจ อุตตกัมมะนิ ปฏิสัเวเทสิ ฯ

๒๓๑. เตเนาห ภควา

“โย ทณฺฑเณ อทณฺฑเณสุ	อนุปฺปทฺฐเจสุ ทุสฺสติ,
ทสนฺหนั อญฺญตรั จานั	ชิปฺปเมว นิคฺจจติ
เวทณั ผรุสั ชาณี	สรีรฺสฺสว เกทณั
ครุฑกั วาปี อาพารั	จิตฺตกุเขปั วา ปาปุณฺเณ
ราชโต วา อนุสคฺคั	อนุพทฺทฺฆานั วา ทารุณั
ปริกฺขยั ฅาตีณั	โกคานั วา ปภงฺคณั
อถ วา อสฺส อคารานิ	อคฺคิ ททติ ปาวโก
กายสฺส เกทา ทุปฺปญฺโณ	นิริยั โส อนุปฺปชฺชตีติ ฯ

เตน อาห ภควา

“โย (ปุคฺคโล) ทณฺฑเณ อทณฺฑเณสุ อนุปฺปทฺฐเจสุ (ปุคฺคเลสุ) ทุสฺสติ,	
(โส ปุคฺคโล) ทสนฺหนั (จานานั) อญฺญตรั จานั ชิปฺป เอว นิคฺจจติ	
เวทณั ผรุสั (วา) ชาณี (วา) สรีรฺสฺส วา เกทณั	
ครุฑกั วาปี อาพารั	จิตฺตกุเขปั วา ปาปุณฺเณ
ราชโต วา อนุสคฺคั	อนุพทฺทฺฆานั วา ทารุณั
ปริกฺขยั วา ฅาตีณั	โกคานั วา ปภงฺคณั

อถ วา อสฺส (บุคคลุสฺส) อคาราหิ อคฺคิ ทหติ ปาวโก
 กายสุสฺส เกทา ทุปฺปญฺโถ นิริยํ โส (บุคคลุโ) อุปฺปชฺชติติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “โย (บุคคลุโ) อ.บุคคลใด ทุสฺสติ ย่อมประทุษร้าย (บุคคลุสฺส)
 ในบุคคล ท. อุปฺปทฺฏฺเจสฺสุ ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว อทณฺเฑสฺสุ
 ผู้ไม่มีอาชญา ทณฺเฑน ด้วยอาชญา, (โส บุคคลุโ) อ.บุคคล
 นั้น นิคฺจฺจติ ย่อมถึง ทสนฺหนํ (จานานํ) อญฺญตรํ จานํ
 ซึ่ง- แห่งเหตุ ท. สิบหนา -เหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ขิปฺปิ เอว
 พลันนั้นเทียว : ปาปฺุเณ ฟิงถึง เวทฺนํ ซึ่งเวทนา ผรุสฺ อัม
 หยาบ (วา) หรือ (วา) หรือว่า ซาหิ ซึ่งความเสื่อม, เกทฺนํ
 ซึ่งการแตก สรฺริสฺส แห่งสรฺริระ วา หรือ วาปิ แม้หรือว่า
 อาพาธํ ซึ่งอาพาธ ครุกํ อัมหนัก จิตฺตฺกฺเขปํ ซึ่งความ
 กระสับกระส่ายแห่งจิต วา หรือ วา หรือว่า อุปฺสคฺคํ ซึ่ง
 ความขัดข้อง ราชโต จากพระราชา, อพฺุภฺกฺขานํ ซึ่งการกล่าว
 ตู่ ทารุณํ อัมทารุณ วา หรือ วา หรือว่า ปริกฺขยํ ซึ่งความ
 ลื่นไป ญาตีหํ แห่งญาตี ท., วา หรือว่า ปภฺงฺคฺคฺนํ ซึ่งความ
 ย่อยยับ โภคานํ แห่งโภคะ ท., อถ วา อีกอย่างหนึ่ง อคฺคิ
 อ.ไฟ ปาวโก ผู้ชำระ ทหติ ย่อมไหม้ อคาราหิ ซึ่งเรือน ท.
 อสฺส (บุคคลุสฺส) ของบุคคลนั้น, โส (บุคคลุโ) อ.บุคคลนั้น
 ทุปฺปญฺโถ ผู้มีปัญญาทรม อุปฺปชฺชติ ย่อมเข้าไป นิริยํ ใน
 นรค เกทา เพราะการแตก กายสุสฺส แห่งกาย” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

“ผู้ประทุษร้าย ในท่านผู้ไม่ประทุษร้าย หาอาชญามิได้ ด้วย
 อาชญา ย่อมพลันถึงเหตุ ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เดียว
 คือ ฟิงถึงเวทนาอันหยาบ, ความเสื่อม, ความแตกแห่งสรฺริระ,
 ความเจ็บไข้อย่างหนัก, ความฟุ้งซ่านแห่งจิต,
 ความขัดข้องแต่พระราชา, ความกล่าวตู่อย่างทารุณ, ความ
 เสื่อมรอบแห่งหมู่ญาติ, ความย่อยยับแห่งโภคะ,

อีกประการหนึ่ง ไฟป่าย่อมไหม้เรือนของผู้นั้น, เพราะความ
แตกแห่งกาย เขาผู้มีปัญญาทราวม ย่อมเกิดในนรก”

เตน เหตุวิตถะ ภควา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก

“โย วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาใน ทุสฺสติ ๑ อาชยาตบท
กัตตุวจาก ทณฺเฑน ภาวะใน ทุสฺสติ อทณฺเฑสุ กัตติ อปฺปทญฺเจสุ
กัตติ วิเสสนะของ ปุคฺคเลสุ ๑ วิสยาราระใน ทุสฺสติ, โส วิเสสนะ
ของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาใน นิคจฺจติ และ ปาปุณฺเณ นิคจฺจติ
กัตติ ปาปุณฺเณ กัตติ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทสนนฺ วิเสสนะของ
จานานฺ ๑ นิทธารณะใน อญฺญตรํ จานํ อญฺญตรํ วิเสสนะของ
จานนฺ ๑ นิทธารณฺนิยะและสัมปาปุณฺเณยกัมมะใน นิคจฺจติ เอวตฺัพพ
อวธารณะเข้ากับ ชิปฺป ๑ กิริยาวิเสสนะใน นิคจฺจติ,
เวทนํ กัตติ ชานํ กัตติ เกทนํ กัตติ อาพาธํ กัตติ จิตฺตกุเขปํ กัตติ
อุปฺสคฺคํ กัตติ อพฺภกฺขานํ กัตติ ปริกฺขยํ กัตติ ปภงฺกฺคณฺ กัตติ
สัมปาปุณฺเณยกัมมะใน ปาปุณฺเณ ผรุสฺ วิเสสนะของ เวทนํ วา-
เกตฺัพพํ ปทวิกปฺปตฺถะเข้ากับ เวทนํ ผรุสฺ, ชานํ, สรฺรฺสสุ
เกทนํ, ครุํ อาพาธํ, จิตฺตกุเขปํ ปาปุณฺเณ, ราชโต อุปฺสคฺคํ,
อพฺภกฺขานํ ทารุณํ, ปริกฺขยํ ฅาตีนํ และ โภคานํ ปภงฺกฺคณฺ,
ผรุสฺ วิเสสนะของ เวทนํ สรฺรฺสสุ สามีสัมพันธะใน เกทนํ ครุํ
วิเสสนะของ อาพาธํ อปิตฺัพพํ อเปกชตฺถะเข้ากับ วา ราชโต
อปาทานใน อุปฺสคฺคํ ทารุณํ วิเสสนะของ อพฺภกฺขานํ ฅาตีนํ
สามีสัมพันธะใน ปริกฺขยํ โภคานํ สามีสัมพันธะใน ปภงฺกฺคณฺ,
อถ วา อปรนฺย ปาวโก วิเสสนะของ อคฺคิ ๑ สุทธกัตตาใน
ทหฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺส ๑
สามีสัมพันธะใน อคารานิ ๑ อวุตตกัมมะใน ทหฺติ, ทุปฺปญฺโฆ
กัตติ โส กัตติ วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาใน อุปฺปชฺชติ ๑
อาชยาตบทกัตตุวจาก กายสฺส สามีสัมพันธะใน เกทา ๑ เหตุ
ใน อุปฺปชฺชติ นิริยํ ทตฺยาภุมมัตถะใน อุปฺปชฺชติ” อิติตฺัพพ
อาการะใน อาห ๑

๒๓๒. เอรวิ สนฺเตปิ, ปุณ นํ เสฏฺฐี อุกฺกํ โอลฺเกตุํ น สกฺโกติ ฯ

เอว (ภาเว) สนฺเตปิ, ปุณ นํ (โฆสกํ) เสฏฺฐี อุกฺกํ โอลฺเกตุํ น สกฺโกติ ฯ

เอว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเตปิ แม้มีอยู่, เสฏฺฐี อ. เศรษฐี น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ โอลฺเกตุํ เพื่ออันแลดู นํ (โฆสกํ) ซึ่งนายโฆสกะนั้น อุกฺกํ ตรงๆ ปุณ อีกร ฯ

แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐี ก็ไม่อาจแลดูนายโฆสกะนั้นตรงๆ อีกรได้

เอว วิเสสนะของ ภาเวๆ ลักษณะใน สนฺเตๆ ลักษณะกิริยา อปิตฺทํ อเปกชิตถะเข้ากับ สนฺเต, เสฏฺฐี สุททกัตตาใน สกฺโกติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณตฺทํ กิริยาวิเสสนะ ใน โอลฺเกตุํ นํ วิเสสนะของ โฆสกๆ อวุตตกัมมะใน โอลฺเกตุํ อุกฺกํ กิริยาวิเสสนะใน โอลฺเกตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกฺโกติ นตฺทํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺโกติ ฯ

๒๓๓. “กิณฺติ นํ มาเรยฺยนฺ”ติ จิณฺเตนฺโต “มม คามสเต อายุตฺตกสฺส สนฺติกํ เปเสตฺวา มารฺาเปสฺสามี”ติ อุกฺปายํ ทิสฺวา “อຍံ เม อวชาตปฺตุโต, อิมํ มาเรตฺวา วจฺจกฺุเป ชิปฺตุ, เอรวิ กเต, อหํ มาตฺลสฺส กตฺตพฺพยฺตฺตํ ปจฺฉา ชานิสฺสามี”ติ ตสฺส ปณฺณํ ลิชิตฺวา “ตาท โฆสก อมฺหากํ คามสเต อายุตฺตโก อตฺถิ, อิมํ ปณฺณํ หริตฺวา ตสฺส เทหี”ติ วตฺวา ปณฺณํ ตสฺส ทฺลฺสนฺเต พนฺธิ ฯ

(เสฏฺฐี) “(อหํ) กิณฺติ นํ (โฆสกํ) มาเรยฺยนฺ”ติ จิณฺเตนฺโต “(อหํ) มม คามสเต อายุตฺตกสฺส สนฺติกํ เปเสตฺวา (โฆสกํ) มารฺาเปสฺสามี”ติ อุกฺปายํ ทิสฺวา “อຍံ (ปฺตุโต) เม อวชาตปฺตุโต (โหติ), (อายุตฺตโก) อิมํ (ปฺตุตฺ) มาเรตฺวา วจฺจกฺุเป ชิปฺตุ, เอรวิ (กมฺเม อายุตฺตเกน) กเต, อหํ (มยา) มาตฺลสฺส กตฺตพฺพยฺตฺตํ (กมฺม) ปจฺฉา ชานิสฺสามี”ติ (ฌาปนเหตุกํ) ตสฺส อายุตฺตกสฺส) ปณฺณํ ลิชิตฺวา “ตาท โฆสก อมฺหากํ คามสเต อายุตฺตโก อตฺถิ, (ตฺว) อิมํ ปณฺณํ หริตฺวา ตสฺส (อายุตฺตกสฺส) เทหี”ติ วตฺวา ปณฺณํ ตสฺส (โฆสกสฺส) ทฺลฺสนฺเต พนฺธิ ฯ

(เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี จิณฺเตนฺโต คิดอยู่ อิติ ว่า “(อหํ) อ. เรา นํ (โฆสกํ) ยังนายโฆสกะนั้น มาเรยฺยํ พึ่งให้ตาย กิณฺติ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อุกฺปายํ ซึ่ง อุกฺปาย อิติ ว่า “(อหํ) อ. เรา เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก อายุตฺตกสฺส ของนายเสมียน คามสเต ในร้อยแห่งหมู่บ้าน มม ของเรา (โฆสกํ) ยังนายโฆสกะ

มาราเปสสามิ จักให้ตาย” อิติ ดังนี้ ลิขิตวา เขียนแล้ว ปณฺณํ ซึ่งหนังสือ ตสฺส (อายุตตกสฺส) แก่นายเสมียนนั้น (ฉาปนเหตุก) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “อัย (ปุตฺโต) อ.บุตรนี้ อวชาตปุตฺโต เป็นอวชาตบุตร เม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น, (อายุตตโก) อ.นายเสมียน อิมํ (ปุตฺต) ยังบุตรนี้ มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว ขิปตฺต จงโยนทิ้ง วจฺจกฺุเป ในหลุมแห่งคุณ, เอวํ (กมฺเม) ครั้นเมื่อกรรมอย่างนี้ (อายุตตเกห) อันนาย เสมียน กเต กระทำแล้ว, อหํ อ.เรา ชาหิสฺสามิ จักรู้ (กมฺม) ซึ่งกรรม (มยา) กตฺตพฺพยฺตฺตํ อันควรแล้วแก่กรรม อันเรา ฟิงกระทำ มาตฺลสฺส แก่ลุง ปจฺฉา ใน ภายหลัง” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โฆสก แนะโฆสกะ ตาต ผู้พ่อ อายุตฺตโก อ.นายเสมียน คามสเต ในร้อยแห่งหมู่บ้าน อมฺหากํ ของเรา ท. อตฺถิ มีอยู่, (ตฺว) อ.เจ้า หริตฺวา นำไปแล้ว อิมํ ปณฺณํ ซึ่งหนังสือนี้ เทหิ จงให้ ตสฺส (อายุตตกสฺส) แก่นายเสมียนนั้น” อิติ ดังนี้ พนฺธิ ผูกแล้ว ปณฺณํ ซึ่งหนังสือ ทฺสฺสนฺเต ที่ชายแห่งผ้า ตสฺส (โฆสกสฺส) ของนายโฆสกะ นั้น ๕

เศรษฐีครุ่นคิดว่า “อย่างไร? จึงจะฆ่ามันเสียได้” มองเห็นอุบายว่า “เราจัดส่งมันไปยัง สำนักของนายเสมียน(คนเก็บส่วย) ใน ๑๐๐ หมู่บ้านของเรา จักให้มันตายเสีย” ดังนี้ แล้ว จึงเขียนหนังสือไปถึงนายเสมียนนั้นว่า “ผู้นี้เป็นลูกชั่วชาติของเรา, ฆ่ามันเสีย แล้ว จงโยนลงไปหลุมคุณ, เมื่อทำการอย่างนี้เสร็จแล้ว, ฉันจักรู้สิ่งที่จะตอบแทน แก่ท่านลุง ในภายหลัง” ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า “พ่อโฆสกะ นายเสมียนของพ่อ มีอยู่ที่ หมู่บ้านส่วย ๑๐๐ หมู่บ้าน, เจ้าจงนำเอาหนังสือฉบับนี้ไปให้เขา” ดังนี้ จึงเอาหนังสือ ผูกไว้ที่ชายผ้าของเขา

เสฏฺฐิ สฺสทกฺตฺตานิ พนฺธิฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก “อหํ เหตุกฺตฺตานิ มาเรยฺยํ อาชยาตบทเหตุกฺตฺตฺวาจก กิณฺติ ปุจฺฉนฺตถะ น วิเสสนะของ โฆสกํฯ การิตกัมมะใน มาเรยฺย” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรยาของ เสฏฺฐิ “อหํ เหตุกฺตฺตานิ มาราเปสฺสามิฯ อาชยาตบทเหตุกฺตฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน คามสเตฯ วิสยาธาระใน อายุตตกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺุณฺเียกัมมะใน เปเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน มาเรเปสฺสามิ โฆสกํ การิตกัมมะใน มาราเปสฺสามิ” อิติศัพท์ สฺรฺปะใน อุปาเยฯ อวตฺตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน ลิขิตฺวา “อัย วิเสสนะของ ปุตฺโตฯ สฺสทกฺตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน อวชาต-

ปุตุโตๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, อายุตตุโก สุทธกัตตาใน ชิปตุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อิม วิเสสณะของ ปุตุตๆ การิตกัมมะใน มาเรตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ชิปตุ วจฺจกุเป
 วิสยาธาระใน ชิปตุ, เอว วิเสสณะของ กมฺเมๆ ลักษณะใน กเตๆ ลักษณะกิริยา
 อายุตตุเคน อนภิตกัตตาใน กเต, อหํ สุทธกัตตาใน ชานิสฺสามิๆ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก มยา อนภิตกัตตาใน กตฺตพฺพ- มาตุลฺลสฺส สัมปทานใน กตฺตพฺพ-
 กตฺตพฺพยฺยตฺตํ วิเสสณะของ กมฺมๆ อวฺตตกัมมะใน ชานิสฺสามิ ปจฺจา กาลสัตฺตมีใน
 ชานิสฺสามิ” อิติศัพฺท สฺรูปะใน ฅาปนเหตุกๆ กิริยาวิเสสณะใน ลิขิตฺวา ตสฺส วิเสสณะ
 ของ อายุตตุกสฺสๆ สัมปทานใน ลิขิตฺวา ปณฺณ อวฺตตกัมมะใน ลิขิตฺวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน วตฺวา “ตาท วิเสสณะของ โฆสฺกๆ อาลปนะ อายุตตุโก สุทธกัตตาใน อตฺถิๆ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน คามสเตๆ วิสยาธาระใน อายุตตุโก,
 ตฺวํ สุทธกัตตาใน เทหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิม วิเสสณะของ ปณฺณๆ อวฺตต-
 กัมมะใน หริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน เทหิ ตสฺส วิเสสณะของ อายุตตุกสฺสๆ สัมปทาน
 ใน เทหิ” อิติศัพฺท อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน พนฺธิ ปณฺณ อวฺตตกัมมะใน
 พนฺธิ ตสฺส วิเสสณะของ โฆสฺกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ทฺลฺลสฺสนเตๆ วิสยาธาระใน พนฺธิ ๫

.....

๒๓๔. โส ปน อกฺขรสมยํ น ชานาติ ๫

โส (โฆสโก) ปน อกฺขรสมยํ น ชานาติ ๫

ปน ก็ **โส (โฆสโก)** อ.นายโฆสกะนั้น **น ชานาติ** ย่อมไม่รู้ **อกฺขรสมยํ** ซึ่งลัทธิ
 แห่งอักษร ๫

ก็นายโฆสกะนั้น ไม่รู้จักอักษรสมัย

ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ โส วิเสสณะของ โฆสโกๆ สุทธกัตตาใน ชานาติๆ อาชยาต-
 บทกัตตุวจาก อกฺขรสมยํ อวฺตตกัมมะใน ชานาติ นศัพท์ ปฏิเสธะใน ชานาติ ๫

.....

๒๓๕. ทหฺรกาลโต ปฏฺจาย หิ นํ มาราเปนฺโตว เสฏฺฐิ มาราเปตฺถุ นาสกฺขิ, ก็ อกฺขรสมยํ
 สิग्ขาเปสฺสติ ๫

(ตสฺส โฆสฺกสฺส) ทหฺรกาลโต ปฏฺจาย หิ นํ (โฆสกํ) มาราเปนฺโตว เสฏฺฐิ (ตํ โฆสกํ)

มาราเปตุ๋น อสกุขิ, (เสฏฐิ ตั๋ โฆสกะ) ก็ อกุขรสมย์ สิग्ขาเปสฺสติ ฯ

ที เพราะว่่า เสฏฐิ อ.เศรฐฐิ นั๋ (โฆสกะ) มาราเปนุโตว ผู้ยัง นายโฆสกะนั้น ให้ตาย อยู่เทียว ปฏุจาย จำเดิม (ตสฺส โฆสกสฺส) ทหฺรกาลโต แต่กาล- แห่งนายโฆสกะ นั้น -เป็นเด็ก น อสกุขิ ไม่ได้อาจแล้ว (ตั๋ โฆสกะ) มาราเปตุ๋น เพื่ออัน- ยังนายโฆสกะ นั้น -ให้ตาย, (เสฏฐิ) อ.เศรฐฐิ (ตั๋ โฆสกะ) ยังนายโฆสกะนั้น สิग्ขาเปสฺสติ จักให้ ศึกษา อกุขรสมย์ ซึ่งอักษรสมย์ ก็ อย่างไร ฯ

เพราะตั้งแต่เขายังเป็นเด็ก เศรฐฐิก็ครุ่นคิดฆ่าเขาเสมอ (แต่)ไม่อาจฆ่าได้, จักให้เขา ศึกษาอักษรสมย์ได้อย่างไร?

หิศัพท์ เหตุโฆตกะ เสฏฐิ สุกุทตตานิ อสกุขิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะ ของ โฆสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทหฺรกาลโตฯ อปาทานใน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสณะใน มาราเปนุโต นั๋ วิเสสณะของ โฆสกะฯ การิตกัมมะใน มาราเปนุโต เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ มาราเปนุโตฯ วิเสสณะของ เสฏฐิ ตั๋ วิเสสณะของ โฆสกะฯ การิตกัมมะใน มาราเปตุ๋นฯ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุขิ นศัพท์ ปฏุเสระใน อสกุขิ, เสฏฐิ เหตุกัตตานิ ใน สิग्ขาเปสฺสติฯ อาขยاتبทเหตุกัตตฺวาจก ตั๋ วิเสสณะของ โฆสกะฯ การิตกัมมะใน สิग्ขาเปสฺสติ ก็ศัพท์ ปุจฉนัตถะ อกุขรสมย์ อวุตตกัมมะใน สิग्ขาเปสฺสติ ฯ

๒๓๖. อิติ โส อตฺตโน มาราปนปณฺณเมว ทุสฺสนฺเต พนฺธิตฺวา นิग्ขมนฺโต อาห “ปาเถยฺยึ เม ตาต นตฺถิ”ติ ฯ

อิติ โส (โฆสโก) อตฺตโน มาราปนปณฺณ เอว ทุสฺสนฺเต พนฺธิตฺวา นิग्ขมนฺโต อาห “ปาเถยฺยึ เม ตาต นตฺถิ”ติ ฯ

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว อตฺตโน มาราปนปณฺณ เอว ซึ่งหนังสือเป็นเหตุ ยังตน ให้ตายนั้นเทียว ทุสฺสนฺเต ทีชายแห่งผ้า อิติ ด้วยประการ ฉะนี้ นิग्ขมนฺโต เมื่อออกไป อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่พ่อ ปาเถยฺยึ อ.วัตถุอันเกื้อกูลแก่หนทาง เม ของกระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

นายโฆสกะนั้น ผูกหนังสือทีจะเป็นเหตุให้ตัวเองตายไว้ทีชายผ้า ด้วยประการฉะนี้ เมื่อจะออกเดินทาง จึงพูดว่า “คุณพ่อ ผมไม่มีเสบียงเดินทาง”

โส วิเสสณะของ โขสโก๑ สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิตีศัพท์
 ปการัตถะ อตฺตโน ฌฎฺฐีการิตกัมมะใน มารापน- เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
 มารापนปณฺณ๑ อวุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวา ทุสฺสนเต วิสยาชาระใน พนฺธิตฺวา๑ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน นิกฺขมนฺโต๑ อัมภันตฺรกิริยาของ โขสโก “ตาท อาลปนะ ปาเถยฺย
 สุทธกัตตาใน นตฺติ๑ กิริยาบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปาเถยฺย” อิตีศัพท์
 อาการะใน อาห ๫

๒๓๓๗. “ปาเถยเยน เต กิจจํ นตฺติ, อนฺตรามคฺเค อสฺสกคามे मम सहायโก सेणुजिं อตฺติ,
 ตสฺส ฆเร ปาตฺราสํ กตฺวา ปุรฺโต คจฺฉาหิ”ติ ๫

(เสณฺจ) “ปาเถยเยน เต กิจจํ นตฺติ, อนฺตรามคฺเค อสฺสกคามे मम सहायโก सेणुजिं อตฺติ, (ตฺว)
 ตสฺส (สหายกเสณฺจิสฺส) ฆเร ปาตฺราสํ กตฺวา ปุรฺโต คจฺฉาหิ”ติ (อาห) ๫

(เสณฺจ) อ.เศรชฺฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิจจํ อ.กิจ ปาเถยเยน ด้วยวัตถุ
 อันเกื้อกูลแก่หนทาง นตฺติ ย่อมไม่มี เต แก่เจ้า, เสณฺจ อ.เศรชฺฐี สหายโก ผู้เป็น
 สหาย มม ของเรา อตฺติ มีอยู่ อสฺสกคามे ในหมู่บ้านโน้น อนฺตรามคฺเค ในระหว่าง
 แห่งหนทาง, (ตฺว) อ.เจ้า กตฺวา กระทำแล้ว ปาตฺราสํ ซึ่งอาหารอันบุคคฺลกิน
 ในเวลาเช้า ฆเรในเรือน ตสฺส (สหายกเสณฺจิสฺส) ของเศรชฺฐีผู้เป็นสหายนั้น คจฺฉาหิ
 จงไป ปุรฺโต ในที่ข้างหน้า” อิติ ดังนี้ ๫

เศรชฺฐีกล่าวว่า “เจ้าไม่ต้องมีกิจด้วยเสปียง, ในบ้านชื้อโน้น ในระหว่างทาง เศรชฺฐี
 ผู้เป็นสหายของข้ามีอยู่ เจ้าจงไปกินอาหารเช้าที่เรือนของเขาแล้ว แล้วเดินทางต่อไป

เสณฺจ สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กิจจํ สุทธกัตตาใน นตฺติ๑ กิริยา-
 บทกัตตฺวาจก ปาเถยเยน ตติยาวิเสสณะใน กิจจํ เต สัมปทานใน นตฺติ, สหายโก
 วิเสสณะของ เสณฺจ๑ สุทธกัตตาใน อตฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนฺตรามคฺเค
 วิสยาชาระใน อสฺสกคามे๑ วิสยาชาระใน อตฺติ มม สามีสัมพันธะใน สหายโก, ตฺว
 สุทธกัตตาใน คจฺฉาหิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สหายกเสณฺจิสฺส๑
 สามีสัมพันธะใน ฆเร๑ วิสยาชาระใน กตฺวา ปาตฺราสํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน คจฺฉาหิ ปุรฺโต วิสยาชาระใน คจฺฉาหิ” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๓๘. โส “สาธู”ติ ปิตร วนหิตวา นิภขนโต ตํ คามํ ปตฺวา เสฏฺฐิฉมฺรํ ปุจฺฉิตฺวา คนฺตฺวา
เสฏฺฐิชาเยํ ปสฺสิตฺวา, “กุโตะ อาคโตะสิ”ติ วุตฺเต, “อนฺโตนครโต”ติ อาห ๫

โส (โฆสโก) “สาธู”ติ (สมปฏิจฉิตฺวา) ปิตร วนหิตวา นิภขนโต ตํ คามํ ปตฺวา เสฏฺฐิฉมฺรํ
ปุจฺฉิตฺวา คนฺตฺวา เสฏฺฐิชาเยํ ปสฺสิตฺวา, “(ตฺวํ) กุโตะ (จานโต) อาคโตะ อสิ”ติ (วจน
เสฏฺฐิชายาย) วุตฺเต, “(อหํ) อนฺโตนครโต (อาคโตะ อมฺหิ)” อิติ อาห ๫

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น (สมปฏิจฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ”
อิติ ดังนี้ วนหิตฺวา ไหว้แล้ว ปิตร ซึ่งบิดา นิภขนโต ออกไปแล้ว ปตฺวา ถึงแล้ว ตํ
คามํ ซึ่งหมู่บ้านนั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว เสฏฺฐิฉมฺรํ ซึ่งเรือนของเศรษฐี คนฺตฺวา ไป
แล้ว ปสฺสิตฺวา เห็นแล้ว เสฏฺฐิชาเยํ ซึ่งภรรยาของเศรษฐี, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ
ว่า “(ตฺวํ) อ.เจ้า อาคโตะ เป็นผู้มาแล้ว กุโตะ (จานโต) แต่ที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ
ดังนี้ (เสฏฺฐิชายาย) อันภรรยาของเศรษฐี วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ
ว่า “(อหํ) อ.กระผม อาคโตะ เป็นผู้มาแล้ว อนฺโตนครโต จากภายในแห่งเมือง
(อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

นายโฆสกะนั้น รับว่า “ครับ” ไหว้บิดาแล้ว ออกเดินไปถึงบ้านนั้น ถามถึงเรือนเศรษฐี
เดินไปพบภรรยาของเศรษฐี เมื่อนางกล่าวว่า “เจ้ามาจากไหน?” จึงตอบว่า “มาจากใน
เมือง”

โส วิเสสณะของ โฆสโก ๑ สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “สาธู
สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตตะ” อิติศัพท์ อากาละใน สมปฏิจฉิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
วนหิตฺวา ปิตร อวุตตกัมมะใน วนหิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิภขนโต ๑ วิเสสณะ
ของ โฆสโก ตํ วิเสสณะของ คามํ ๑ สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตตะใน ปตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
ปุจฺฉิตฺวา เสฏฺฐิฉมฺรํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ๑ ปุพพกาล
กิริยาใน ปสฺสิตฺวา เสฏฺฐิชาเยํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “ตฺวํ
สุททกัตตาใน อสิ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก กุโตะ วิเสสณะของ จานโต ๑ อปาทานใน
อาคโตะ ๑ วิกติกัตตาใน อสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจน ๑ ลักษณะใน วุตฺเต ๑ ลักษณะกิริยา
เสฏฺฐิชายาย อนภินิหิตกัตตาใน วุตฺเต, “อหํ สุททกัตตาใน อมฺหิ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก
อนฺโตนครโต อปาทานใน อาคโตะ ๑ วิกติกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๒๓๙. “กสฺส ปุตุโตสี”ติ ฯ

(เสฏฺฐิชายา) “(ตุ) กสฺส ปุตุโต อสี”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เสฏฺฐิชายา) อ.ภรรยาของเศรษฐี (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.เจ้า ปุตุโต เป็นบุตร กสฺส ของใคร อสี ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาเศรษฐีถามว่า “เจ้าเป็นลูกของใคร?”

เสฏฺฐิชายา สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “(ตุ) สุทฺธกัตฺตานิ อสีฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะไน ปุตุโตฯ วิกตีกัตฺตานิ อสี” อิติศัพท์ อากาเรไน ปุจฺฉิ ฯ

๒๔๐. “ตุมหากํ สหายกเสฏฺฐิโน อมฺมา”ติ ฯ

(โฆสโก) “(อห) ตุมหากํ สหายกเสฏฺฐิโน (ปุตุโต อมฺหิ) อมฺมา”ติ (อาห) ฯ

(โฆสโก) อ.นายโฆสกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ (อห) อ.กระผม ปุตุโต เป็นบุตร สหายกเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีผู้เป็นสหาย ตุมหากํ ของท่าน ท. (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นายโฆสกะกล่าวตอบว่า “คุณแม่ ผมเป็นลูกของเศรษฐี ผู้เป็นสหายของท่าน”

โฆสโก สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อมฺม อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะไน สหายกเสฏฺฐิโนฯ สามีสัมพันธะไน ปุตุโตฯ วิกตีกัตฺตานิ อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาเรไน อาห ฯ

๒๔๑. “ตุวมฺสิ โฆสโก นามา”ติ ฯ

(เสฏฺฐิชายา) “(ตุ) อสี โฆสโก นามา”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เสฏฺฐิชายา) อ.ภรรยาของเศรษฐี (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.เธอ โฆสโก นาม เป็นผู้ชื่อว่าโฆสกะ อสี ย่อมเป็นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาเศรษฐีถามว่า “เจ้ามีชื่อว่าโฆสกะใช่ไหม?”

เสฏฐิชายา สุทรกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตุว สุทรกัตตานิ อสิฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท สัญญาชิตกะเข้ากับ โฆสโกฯ วิกิตกัตตานิ อสิ”
อิติศัพท อาการะไน ปุจฉิ ฯ

๒๔๒. “อาม อมมา”ติ ฯ

(โฆสโก) “อาม อมม (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(โฆสโก) อ.นายโฆสกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่แม่ อาม ครับ (เอว)
อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

นายโฆสกะกล่าวว่า “ขอรับ คุณแม่”

โฆสโกสุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมม อาลปะนะ อาม สัมปฏิจฉนัตตะ
เอว สัจจวาจกสิงคัตตะ” อิติศัพท อาการะไน อาห ฯ

๒๔๓. ตสุสา สห ทสุสเนเนว ตสุมี ปุตตสิเนโห อุปุชชติ ฯ

ตสุสา (เสฏฐิชายาย) สห ทสุสเนเนว เอว ตสุมี (โฆสเก) ปุตตสิเนโห อุปุชชติ ฯ

ปุตตสิเนโห อ.ความรักเพียงดังความรักในบุตร **ตสุมี (โฆสเก)** ในนายโฆสกะ
นั้น **อุปุชชติ** เกิดขึ้นแล้ว **ตสุสา (เสฏฐิชายาย)** แก่ภรรยาของเศรษฐีนั้น **สห** กับ
ทสุสเนเนว เอว ด้วยการเห็นนั้นเทียว ฯ

เพียงเห็นเท่านั้น ความรักใคร่หมั่นอุทิศในนายโฆสกะนั้น ก็บังเกิดแก่นาง

ปุตตสิเนโห สุทรกัตตานิ อุปุชชติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสุสา วิเสสนะของ
เสฏฐิชายายฯ สัมปทานไน อุปุชชติ สหศัพท กิริยาสมวาเยไน อุปุชชติ เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ ทสุสเนเนวฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สห ตสุมี วิเสสนะของ โฆสเกฯ
วิสยาธาระไน ปุตตสิเนโห ฯ

๒๔๔. เสฏฺฐิโน ปเนกา ธีตา อตฺถิ, ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา อภิรุปา ปาสาทิกกา ฯ

เสฏฺฐิโน ปน เอกา ธีตา อตฺถิ, (สา ธีตา) ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา อภิรุปา ปาสาทิกกา (โหติ) ฯ

ปน ก็ ธีตา อ.ธิดา เอกา คนหนึ่ง เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี อตฺถิ มีอยู่, (สา ธีตา) อ.ธิดานั้น ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา เป็นหญิงผู้อันบุคคลพึงยกขึ้นแสดงว่ามีกาล ฝนสับห่าหรือสับหก อภิรุปา เป็นหญิงมีรูปร่าง ปาสาทิกกา เป็นหญิงนำมาซึ่งความ เลื่อมใส (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ก็เศรษฐี มีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง, นางมีอายุราว ๑๕-๑๖ ปี รูปร่างสะสวย น่าเลื่อมใส

ปนศัพท์ วากยารัมภชตตะ เอกา วิเสสนะของ ธีตาฯ สุกทกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาต- บทกัตตฺวาจก เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ธีตา, สา วิเสสนะของ ธีตาฯ สุกทกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา ก็ดี อภิรุปา ก็ดี ปาสาทิกกา ก็ดี วิกตีกัตตาใน โหติ ฯ

.....

๒๔๕. ตํ รกฺขิตุํ เอกเมว เปสนการิกํ ทาสี ทตฺวา สตฺตมฺภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล สิริคพฺเภ วสาเปสิ ฯ

(เสฏฺฐิ) ตํ (ธิตฺร) รกฺขิตุํ เอกํ เอว เปสนการิกํ ทาสี ทตฺวา (ตํ ธิตฺร) สตฺตมฺภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล สิริคพฺเภ วสาเปสิ ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี ทตฺวา ให้แล้ว ทาสี ซึ่งนางทาสี เปสนการิกํ ผู้กระทำซึ่งการรับใช้ เอกํ เอว คนหนึ่งนั้นเที่ยว รกฺขิตุํ เพื่ออันรักษา ตํ (ธิตฺร) ซึ่งธิดานั้น (ตํ ธิตฺร) ยัง ธิดานั้น วสาเปสิ ให้อยู่แล้ว สิริคพฺเภ ในห้องอันเป็นสิริ อุปริตเล ในเบื้องบนแห่ง พื้น ปาสาทสฺส แห่งปราสาท สตฺตมฺภูมิกสฺส อันประกอบแล้วด้วยชั้นเจ็ด ฯ

เศรษฐีให้หญิงรับใช้ไว้คนหนึ่ง เพื่อรักษาลูกสาว แล้วให้อยู่ที่ห้องมีสิริ ที่พื้นชั้นบน แห่งปราสาท ๗ ชั้น

เสฏฺฐิ เหตุกัตตาใน วสาเปสิฯ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ธิตฺรฯ อวุตตกัมมะใน รกฺขิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานใน ทตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกํฯ

วิเสสนะของ เปสนการิก่ๆ วิเสสนะของ ทาสีๆ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน วสาเปสิ สตฺตญมิกสฺส วิเสสนะของ ปาสาทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อฺปริตเลฯ
วิสยาธาระใน สิริคพฺเภฯ วิสยาธาระใน วสาเปสิ ฯ

๒๔๖. เสฏฺฐจิริธา ตสฺมี ขณฺเ ตํ ทาสี อนุตราปณฺ์ เปเสสิ ฯ

เสฏฺฐจิริธา อ.ธิตาของเศรษฺฐี เปเสสิ ส่งไปแล้ว ตํ ทาสี ซึ่งนางทาสีนั้น อนุตราปณฺ์
สู่ระหว่างแห่งร้านตลาด ตสฺมี ขณฺเ ในขณะที่นั้น ฯ

ในขณะที่นั้น ลูกสาวเศรษฺฐีให้หญิงคนใช้ไปตลาด

เสฏฺฐจิริธา สฺหุทกัตฺตาใน เปเสสิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺมี วิเสสนะของ ขณฺเฯ
กาลสัตตมึใน เปเสสิ ตํ วิเสสนะของ ทาสีๆ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ อนุตราปณฺ์
สัมปาปฺณียกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๒๔๗. อถ นํ เสฏฺฐจิชายา ทิสฺวา “กฺุหิ คจฺฉสิ’ติ ปุจฺฉิตฺวา, “อฺยเย ธีตาย เปสเนนา’ติ
วฺตุเต, “อิโต ตาว เอหิ, ติจฺจตุ เปสณฺ์, ปุตฺตสฺส เม ปิจกํ อตฺถริตฺวา ปาเท
โรวิทฺวา เตลฺลํ มกฺขิตฺวา สยณฺ์ อตฺถริตฺวา เทหิ, ปจฺฉา เปสณฺ์ กริสฺสสิ’ติ อาห ฯ

อถ นํ (ทาสี) เสฏฺฐจิชายา ทิสฺวา “(ตุว) กุหิ (จาเน) คจฉสิ’ติ ปุฉฉิตฺวา, “(อห) อยเย ธีตาย
เปสเนน (คจฉามิ)” อิติ (วจเน ทาสียา) วตุเต, “(ตุว) อิโต (จानโต) ตาว เอหิ, ติจจตุ
เปสณ, (ตุว) ปุตตสส เม ปิจกํ อตถริตฺวา ปาเท โรวิทฺวา เตลลํ มกขิตฺวา สยณฺ์ อตถริตฺวา
เทหิ, (ตุว) ปจฉา เปสณฺ์ กริสฺสสิ’ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐจิชายา อ.ภรรยาของเศรษฺฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ (ทาสี) ซึ่งนางทาสี
นั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ คจฉสิ จะไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน”
อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อฺยเย ข้าแต่แม่เจ้า (อห) อ.ดิฉัน (คจฉา
มิ) จะไป เปสเนน เพราะการใช้ ธีตาย แห่งธิดา” อิติ ดังนี้ (ทาสียา) อันนางทาสี
วตุเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ เอหิ จงมา อิโต (จานโต)
แต่ที่นี่ ตาว กอน, เปสณ อ.การรับใช้ ติจจตุ จงพักไว้, (ตุว) อ.เธอ อตถริตฺวา
ปูลาดแล้ว ปิจกํ ซึ่งตั้ง โรวิทฺวา ล้างแล้ว ปาเท ซึ่งทำ ท. มกฺขิตฺวา ทาแล้ว เตลลํ

ซึ่งน้ำมัน อตุถริตฺวา ปุลาตแล้ว สยन्ह์ ซึ่งที่เป็นที่นอน เทหิ จงให้ ปุตุตฺตสฺส แก่บุตร
เม ของเรา, (ตฺว) อ.เชอ กริสฺสสิ จักกระทำ เปสन्ह์ ซึ่งการรับใช้ ปจฺจนา ในภายหลัง”
อิตติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น ภรรยาของเศรษฐี เห็นหญิงทาสีนั้นแล้ว จึงถามว่า “จะไปไหน? เมื่อนางตอบว่า
“ข้าแต่แม่เจ้า ดิฉันไปด้วยกิจรับใช้แห่งธิดาของแม่เจ้า” จึงกล่าวว่า “เจ้าจงมาทางนี้
ก่อน, งดการรับใช้ไว้, จงลาดตั้ง ล้างเท้า ทาน้ำมัน ปูที่นอน ให้บุตรของเรา, จึงทำการ
รับใช้ภายหลัง”

อถ กาลสัตตมมี เสฏฺฐิชายา สุทฺธกัตตานิ อาหจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะ
ของ ทาสีจฺจ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปุจฺฉิตฺวา “ตฺว สุทฺธกัตตานิ
คจฺฉสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระไน คจฺฉสิ” อิตติ-
ศัพท์ อากาละไน ปุจฺฉิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห, “อฺยเย อาลปนปะ อหฺ สุทฺธ-
กัตตานิ คจฺฉามิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ธีตาย สามีสัมพันธะไน เปสเนนจฺจ เหตุไน
คจฺฉามิ” อิตติศัพท์ สฺรุปะไน วจเนจฺจ ลักษณะไน วุตฺเตจฺจ ลักษณะกิริยา ทาสียา อนภิต-
กัตตานิ วุตฺเต, “ตฺว สุทฺธกัตตานิ เอหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺโต วิเสสนะของ
จานโตจฺจ อปาทานไน เอหิ ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะไน เอหิ, เปสन्ह์ สุทฺธกัตตานิ
ติฏฺฐจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตฺว สุทฺธกัตตานิ เทหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ปุตุตฺตสฺส สัมปทานไน เทหิ เม สามีสัมพันธะไน ปุตุตฺตสฺส ปิจกํ อวุตตกัมมะไน
อตุถริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน โชวิตฺวา ปาเท อวุตตกัมมะไน โชวิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาล-
กิริยาไน มกฺขิตฺวา เตลลํ อวุตตกัมมะไน มกฺขิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน อตุถริตฺวา สยन्ह์
อวุตตกัมมะไน อตุถริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน เทหิ, ตฺว สุทฺธกัตตานิ กริสฺสสิจฺจ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺจนา กาลสัตตมมีไน กริสฺสสิ เปสन्ह์ อวุตตกัมมะไน กริสฺสสิ”
อิตติศัพท์ อากาละไน อาห ๕

๒๔๘. สา ตถา อกาสิ ๕

สา (ทาสี) ตถา อกาสิ ๕

สา (ทาสี) อ.นางทาสีนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

นางได้ทำตามที่ตั้งแล้ว

สา วิเสสนะของ ทาสี๑ สุทรภักตดาใน อกาลิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตถา กิริยา-
วิเสสนะใน อกาลิ ๕

๒๔๙. อถ นั จิเรน'าคตํ เสฏฺฐจิจีตา สนฺตชฺเชสิ ๕

อถ นั (ทาสี) จิเรน อาคตํ เสฏฺฐจิจีตา สนฺตชฺเชสิ ๕

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐจิจีตา อ.ธิดาของเศรษฐี สนฺตชฺเชสิ คุกคามแล้ว นั (ทาสี) ซึ่งนาง
ทาสีนั้น อาคตํ ผู้มาแล้ว จิเรน โดยกาลนาน ๕

ที่นั้น ลูกสาวเศรษฐี ได้ดูหญิงรับใช้นั้นที่มาช้า

อถ กาลลัตตมี เสฏฺฐจิจีตา สุทรภักตดาใน สนฺตชฺเชสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก นั
วิเสสนะของ ทาสี๑ อวุตตกัมมะใน สนฺตชฺเชสิ จิเรน ตติยาวิเสสนะใน อาคตํ๑ วิเสสนะ
ของ ทาสี ๕

๒๕๐. อถ นั सा आह "अय्ये मा मे कुशमि, सेणुजिपुत्तो षोसगो आकतो, तसुस
อิทญ्जिणญจ गत्वा तदुत्त कनुत्वा आकता'महि"ति ५

อถ นั (เสฏฺฐจิจีตร) सा (ทาสี) आह "अय्ये (त्व) मा मे कुशमि, सेणुजिपुत्तो षोसगो आकतो,
(अहं) तसुस (षोसगसुस) इति (गम्म) ज इति (गम्म) ज गत्वा तदुत्त (आपणे) कनुत्वा आकता
อมहि"ति ๕

อถ ครั้งนั้น सा (ทาสี) อ.นางทาสีนั้น आह กล่าวแล้ว นั (เสฏฺฐจิจีตร) กะธิดา
ของเศรษฐีนั้น อิติ ว่า "अय्ये ข้าแต่แม่เจ้า (त्व) อ.ท่าน มา कुशमि อย่าโกรธแล้ว
मे ต่อดิฉัน, सेणुजिपुत्तो อ.บุตรของเศรษฐี षोसगो ชื่อว่าโฆสกะ आकतो มาแล้ว,
(अहं) อ.ดิฉัน गत्वा กระทำแล้ว इति (गम्म) ज ซึ่งกรรมนี้ด้วย इति (गम्म) ज
ซึ่งกรรมนี้ด้วย तसुस (षोसगसुस) แก่นายโฆสกะนั้น कनुत्वा ไปแล้ว तदुत्त (आपणे)
ในตลาดนั้น आकता เป็นผู้มาแล้ว ओमहि ย่อมเป็น" อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น หญิงคนใช้นั้นเรียนนางว่า "แม่เจ้า อย่าเพิ่งโกรธฉันเลย, บุตรเศรษฐีชื่อโฆสกะ
มาแล้ว, ดิฉันทำสิ่งนี้ๆ แก่เขาแล้ว ไปตลาดนั้นแล้วจึงมา

อถ กาลสัตตมี सा วิเสสนะของ ทาสีๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 หน วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉีตฺรๆ อกถิตกัมมะใน อาห “อຍເຍ ອາລປນະ ດຸວິ ສຸຫຸກັດຕາ
 ใน กุชฺฌิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาศัพทฺ ปรุฏฺเฐระใน กุชฺฌิ เม สัมปทานใน กุชฺฌิ,
 โฆสโก สัณฺญาวิเสสนะของ เสฏฺฐิປຸຕ໌ໂຕໆ ສຸຫຸກັດຕາใน ອາຄ໌ໂຕໆ ກິຕບທກັດຕຸວາຈກ, ອຸ
 ສຸຫຸກັດຕາໃນ ອມຸຮິໆ ອາຊຍາຕບທກັດຕຸວາຈກ ຕສສ ວິເສສນະຂອງ ໂພສກສຸສໆ ສັມປຫານ
 ใน กตฺวา อิหํ ສອບທ ວິເສສນະຂອງ ກມມ໌ໆ ສອບທ ອວຸຕຕກັມມະໃນ ກຕຸວາ ຈ ສອບສັພທ
 ปทสมุจจยັຕถะเข้ากัับ อิหํ ກມມ໌ ແລະ ອີຫິ ກມມ໌ ກຕຸວາ ປຸພຖກາລກິຣຶຍາໃນ ຄນຸຕຸວາ
 ตตฺถ ວິເສສນະຂອງ ອາປເນໆ ວິສยาธาระใน ຄນຸຕຸວາໆ ປຸພຖກາລກິຣຶຍາໃນ ອາຄຕາໆ
 วิกถิตกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพทฺ อากาຣະໃນ ອາห ຯ

.....

๒๕๑. เสฏฺฐิฉีตຍ “เสฏฺฐิປຸຕ໌ໂຕ ໂພສໂກ”ຕີ ນາມ໌ ສຸຕຸວາ ວ ເປມ໌ ຈວີອາທິນີ ຈິນຸທິຕຸວາ
 ອກຸຈິມິໝຸ໌ ອາຮຈຈ ຈິຕ໌ ຯ

เสฏฺฐิฉีตຍ “เสฏฺฐิປຸຕ໌ໂຕ ໂພສໂກ”ຕີ ນາມ໌ ສຸຕຸວາ ວ ເປມ໌ ຈວີອາທິນີ (ອວຍວານີ) ຈິນຸທິຕຸວາ
 ອກຸຈິມິໝຸ໌ ອາຮຈຈ ຈິຕ໌ ຯ

ເປມ໌ ອ.ຄວາມຮັກ ຈິນຸທິຕຸວາ ຕັດແລ້ວ (ອວຍວານີ) ຈຶ່ງອວໄຍະ ທ. ຈວີອາທິນີ ມີເນັ່ງ
 ເປັນຕົ້ນ ອາຮຈຈ ຈຣຕ ອກຸຈິມິໝຸ໌ ຈຶ່ງເຍື່ອໃນກະຕູກ ຈິຕ໌ ດັ່ງອຸຢູ່ແລ້ວ ເສຸຸຈິຕຍາຍ ໃນ
 ຈິຕາຂອງເສຣະຊື່ ສຸຕຸວາ ວ ເພຣະຟັງ ນາມ໌ ຈຶ່ງຊື່ອ ອີຕີ ວ່າ “ເສຸຸຈິປຸຕ໌ໂຕ ອ.ບຸຕຣຂອງ
 ເສຣະຊື່ ໂພສໂກ ຊື່ອວ່າໂພສກະ” ອີຕີ ດັ່ງນີ້ເກື້ຍ ຯ

ເພຣະຟັງຊື່ອວ່າ “ໂພສກະ ຜູ້ບຸຕຣເສຣະຊື່” ຄວາມຮັກເຈື່ອນອວໄຍະມີຜິວເນັ່ງເປັນຕົ້ນ ຈຣຕເື່ອ
 ເຍື່ອໃນກະຕູກ ດັ່ງຊື່ນແກ່ລູກສາວເສຣະຊື່ແລ້ວ

ເປມ໌ ສຸຫຸກັດຕາໃນ ຈິຕ໌ໆ ກິຕບທກັດຕຸວາຈກ ເສຸຸຈິຕຍາຍ ວິສยาธาระใน ຈິຕ໌ “ໂພສໂກ
 สัณฺญาวิเสสนะของ เสฏฺฐิປຸຕ໌ໂຕໆ ລິງຄັຕถะ” ອີຕີສັພທ໌ ສຣູປະໃນ ນາມ໌ໆ ອວຸຕຕກັມມະໃນ
 ສຸຕຸວາ ເວສັພທ໌ ອວຣາຣະເຂັກັບ ສຸຕຸວາໆ ເທຸໃນ ຈິນຸທິຕຸວາ ຈວີອາທິນີ ວິເສສນະຂອງ
 ອວຍານີໆ ອວຸຕຕກັມມະໃນ ຈິນຸທິຕຸວາໆ ສມານກາລກິຣຶຍາໃນ ອາຮຈຈ ອກຸຈິມິໝຸ໌ ອວຸຕຕ-
 ກັມມະໃນ ອາຮຈຈໆ ສມານກາລກິຣຶຍາໃນ ຈິຕ໌ ຯ

.....

๒๕๒. โทดฺหฺลิกกาลสฺมี หิ สา ตสฺส ปชาปตี หุตฺวา นาฬโกทหนํ ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส อทาสี ฯ
 (ตสฺส โฆสกสฺส) โทดฺหฺลิกกาลสฺมี หิ สา (เสฏฺฐจີรตี) ตสฺส (โฆสกสฺส) ปชาปตี หุตฺวา
 นาฬโกทหนํ ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส อทาสี ฯ

หิ จริงอยู่ สา (เสฏฐจรีตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น ปชาปตี เป็นปชาปตี ตสฺส
 (โฆสกสฺส) ของนายโฆสกะนั้น (ตสฺส โฆสกสฺส) โทดฺหฺลิกกาลสฺมี ในกาล- แห่ง
 นายโฆสกะนั้น -เป็นนายโทดฺหฺลิกะ หุตฺวา เป็นแล้ว อทาสี ได้ถวายแล้ว นาฬโกทหนํ
 ซึ่งข้าวสุกทะนนานหนึ่ง ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส แก่พระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้า ฯ

แท้จริง ลูกสาวเศรษฐีนั้น เป็นภรรยาของนายโฆสกะนั้น ในคราวที่เขาเป็นนาย
 โทดฺหฺลิกะ ได้ถวายข้าวสุกทะนนานหนึ่งแก่พระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้า

หิตฺพท์ ทัพพทฺกรณชไตกะ สา วิเสสนะของ เสฏฺฐจີรตีฯ สุกทกัตตาใน อทาสีฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ โฆสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน โทดฺหฺลิกกาลสฺมีฯ
 กาลสัตตมีใน ปชาปตี ตสฺส วิเสสนะของ โฆสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปชาปตีฯ วิกติ-
 กัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อทาสี นาฬโกทหนํ อวุตตกัมมะใน อทาสี
 ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส สัมปทานใน อทาสี ฯ

๒๕๓. ตสฺसानุภาเวนาคนฺตฺวา อิมสฺมี เสฏฺฐจิกุเล นีพฺพตฺตา ฯ

(สา เสฏฐจรีตา) ตสฺส (ทานสฺส) อานุภาเวน อาคนฺตฺวา อิมสฺมี เสฏฐจิกุเล นีพพตฺตา ฯ

(สา เสฏฐจรีตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว นีพพตฺตา บังเกิดแล้ว
 อิมสฺมี เสฏฐจิกุเล ในตระกูลแห่งเศรษฐีนี้ อานุภาเวน ด้วยอานุภาพ ตสฺส (ทานสฺส)
 แห่งทานนั้น ฯ

ด้วยอานุภาพแห่งผลทานนั้น นางจึงมาเกิดในตระกูลเศรษฐีนี้

สา วิเสสนะของ เสฏฐจรีตาฯ สุกทกัตตาใน นีพพตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะ
 ของ ทานสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อานุภาเวนฯ กรณะใน นีพพตฺตา อาคนฺตฺวา ปุพพ-
 กาลกิริยาใน นีพพตฺตา อิมสฺมี วิเสสนะของ เสฏฐจิกุเลฯ วิสยาธาระใน นีพพตฺตา ฯ

๒๕๔. อิติ นํ โส ปุพฺพสิเนโห อวตฺตริตฺวา คณฺหิ ฯ

อิติ นํ (เสฏฺฐิฉิตรี) โส ปุพฺพสิเนโห อวตฺตริตฺวา คณฺหิ ฯ

โส ปุพฺพสิเนโห อ.ความรักในกาลก่อนนั้น อวตฺตริตฺวา ท่วมทับแล้ว นํ (เสฏฺฐิฉิตรี) ซึ่งจิตตาของเศรษฐีนั้น คณฺหิ ยึดไว้แล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ความรักในปางก่อน ได้ท่วมทับยึดลูกสาวเศรษฐีนั้นไว้ ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ ปุพฺพสิเนโห ๆ สุททกัตตาใน คณฺหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิติศัพท์ ปการัตตตะ นํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิฉิตรี ๆ อวตฺตกัมมะใน อวตฺตริตฺวา ๆ สมานกาลกิริยา ใน คณฺหิ ฯ

๒๕๕. เตนาห ภควา

“ปุพฺพเพว สหฺนิวาเสน ปจฺจุปปนฺหนิเตน วา
เอวนฺตํ ชายเต เปมํ อฺปปปลํ ยโถทเกติ ฯ

เตน อาห ภควา

“ปุพฺพเพว สหฺนิวาเสน ปจฺจุปปนฺหนิเตน วา” (อิติ ทวีหิ การณฺหิ) เอวํ ตํ ชายเต เปมํ, อฺปปปลํ วา (เสสํ อุกทชฺปปฺมํ) วา ‘อุทกํ เจว กทฺทมํ จ’ อิติ เทว การณฺหิ นิสฺสาย ยถา อุกเท (ชายเต)” อิติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“อฺปปปลํ อ.ดอกอูบล วา หรือ วา หรือว่า อุกทชฺปปฺมํ อ.ดอกไม้อันเกิดในน้ำ เสสํ อันเหลือ นิสฺสาย อาศัยแล้ว การณฺหิ ซึ่งเหตุ ท. เทว สอง อิติ คือ ‘อุทกํ เจว ซึ่งน้ำ ด้วยนั้นเกี่ยว กทฺทมํ จ ซึ่งเปือกตมด้วย’ ชายเต ย่อมเกิด อุกเท ในน้ำ ยถา ฉนฺได, ตํ เปมํ อ.ความรักนั้น ชายเต ย่อมเกิด การณฺหิ เพราะเหตุ ท. ทวีหิ สอง อิติ คือ ‘สหฺนิวาเสน เพราะการอยู่ร่วมกัน ปุพฺพเพว ในกาลก่อนเกี่ยว วา หรือว่า ปจฺจุปปนฺหนิเตน เพราะการเกี่ยวกันในปัจจุบัน’ เอวํ ฉนฺนํ” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า

“ความรักนั้น ย่อมเกิดเพราะเหตุ ๒ ประการ อย่างนี้ คือ เพราะ เคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อน เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน เหมือนอุบลอาศัยเปือกตมและน้ำ เกิดในน้ำฉะนั้น”

เตน เหตุวิตถะ ภควา สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาดบทกัตตฺวาจก

“บุพเพ สันนิวาเสน ปจฺจุปปนฺนหิตฺเตน วา” สฺรุปะไน อิติ ๑
 ศัพท์ สฺรุปะไน ทวีหิ การณฺหิ ทวีหิ วิเสสฺนฺของ การณฺหิ ๑
 เหตุไน ชายเต เอวํ อุปเมยฺยชิตฺกะ ตํ วิเสสฺนฺของ เปมฺ ๑
 สุทธกัตตาใน ชายเต ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก, อุปปลํ กิตฺติ
 อุกกชฺปปุํ กิตฺติ สุทธกัตตาใน ชายเต ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
 วา สองศัพท์ ปทวิกปิตถะเข้ากับ อุปปลํ และ เสสํ อุกกช-
 ฺปปุํ เสสํ วิเสสฺนฺของ อุกกชฺปปุํ ‘อุกฺกํ เจว กทฺทมํ จ’
 สฺรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สฺรุปะไน เทว การณฺหานิ เทว วิเสสฺนฺ
 ของ การณฺหานิ ๑ อุตตกัมมะไน นิสฺสาย ๑ สมานกาลกิริยาไน
 ชายเต ยถา อุปมาชิตฺกะ อุกเก วิสยาธาระไน ชายเต” อิติ-
 ศัพท์ อากาเรไน อาห ๕

๒๕๖. อถ นํ ปุจฺฉิ “กุหิ โส อมฺมา”ติ ๕

อถ (สา เสฏฺฐิจีตา) นํ (ทาสี) ปุจฺฉิ “กุหิ (จาเน) โส (โฆสโก วสติ) อมฺมา”ติ ๕

อถ ครั้งนั้น (สา เสฏฺฐิจีตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว นํ (ทาสี) ซึ่งนาง
 ทาสีนั้น อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ โส (โฆสโก) อ.นายโฆสคนั้น วสติ ย่อมอยู่ กุหิ
 (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น นางจึงถามสาวใช้ที่ว่า “เขาอยู่ที่ไหนจะ? แม่”

อถ กาลสัตตมํ สา วิเสสฺนฺของ เสฏฺฐิจีตา ๑ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิ ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
 นํ วิเสสฺนฺของ ทาสี ๑ อุตตกัมมะไน ปุจฺฉิ “อมฺม อาลปนํ โส วิเสสฺนฺของ โฆสโก ๑
 สุทธกัตตาใน วสติ ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเน ๑ วิสยาธาระไน

วสติ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๕๗. “อฺยเย สยเน นินฺโน นินฺทายตี”ติ ฯ

(ทาสี) “อฺยเย (โส โฆสโก) สยเน นินฺโน นินฺทายตี”ติ (อาห) ฯ

(ทาสี) อ.นางทาสี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อฺยเย ข้าแต่แม่เจ้า (โส โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น นินฺโน นอนแล้ว สยเน บนที่นอน นินฺทายติ ย่อมประพฤติ หลับ” อิติ ดังนี้ ฯ

สาวใช้กล่าวว่า “เขานอนหลับอยู่บนที่นอน แม่เจ้า”

ทาสี สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อฺยเย อาลปนฺเน โส วิเสสนฺของ โฆสโก” สุทฺธกัตฺตาใน นินฺทายติ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สยเน วิสยารฺใน นินฺโน วิเสสนฺของ โฆสโก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๕๘. “อตุถิ ปนฺสฺส หตฺเถ กิณฺจิ”ติ ฯ

(สา เสฏฺฐิธิตา) “อตุถิ ปนฺ อสฺส (โฆสกสฺส) หตฺเถ กิณฺจิ (วตฺถุ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สา เสฏฺฐิธิตา) อ.ธิตาของเศรษฺฐินั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปนฺ ก็ กิณฺจิ (วตฺถุ) อ.วตฺถุ ะไร ๆ หตฺเถ ในมือ อสฺส (โฆสกสฺส) ของนายโฆสกะนั้น อตุถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกสาวเศรษฺฐีกกล่าวว่า “ก็ในมือของเขา มีอะไรอยู่หรือ?”

สา วิเสสนฺของ เสฏฺฐิธิตา สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ปนฺ ศัพท์ วากยารมฺภโชตฺกะ กิณฺจิ วิเสสนฺของ วตฺถุ สุทฺธกัตฺตาใน อตุถิ อาชยตบท กัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสนฺของ โฆสกสฺส สามีสัมพันธฺใน หตฺเถ วิสยารฺใน วตฺถุ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๕๙. “ทฺสฺสนฺเต ปณฺณํ อตุถิ อมฺมา”ติ ฯ

(ทาสี) “ทฺสฺสนฺเต ปณฺณํ อตุถิ อมฺมา”ติ (อาห) ฯ

(ทาสี) อ.นางทาสี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้ำแต่แม่ ปณณ อ.หนังสือ
อตถิ มีอยู่ ทุสสนุเต ที่ชายแห่งผ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

สาวใช้กล่าวว่า “มีหนังสืออยู่ที่ชายผ้าคะ แม่เจ้า”

ทาสี สุกทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมม อาลปนะ ปณณ สุกทกัตตา
ใน อตถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุสสนุเต วิสยาธาระใน อตถิ” อิติศัพท์ อาการะใน
อาห ฯ

.....
๒๖๐. สา “ก็ ปณณ นุ โข เอตฺน”ติ, ตสมิ นินุทหายนุเต, มาตาปิตูน อญญาวิทิตตาย
อปสสนุตานิ, โอตริตฺวา สนฺติกั กนฺตฺวา ตํ ปณณ โมเจตฺวา อาทาย อตฺตโน
คพฺภํ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย วาตปานํ วิวริตฺวา อกฺขรสมเย กุสลตาย ปณณ
วาเจตฺวา “อโห พาลอ อตฺตโน มรณปณณํ ทุสสนุเต พนฺธิตฺวา วิจรติ, สเจ มยา
น ทิฏฺฐํ อสฺส, นตฺถิ ตสฺส ชีวิทฺน”ติ ตํ ปณณ ฝาลेतฺวา เสฏฺฐิสิส วจเนน อปรํ
ปณณํ ลิขิ ”ออย มม ปุตฺโต ไชสโก นาม, คามสฺตโต ปณณการํ อาหาราเปตฺวา
อิมสฺส ชนปทเสฏฺฐิโน ชีตรา สทฺธิ มงฺคลํ กตฺวา อตฺตโน วสนคามสฺส มชฺเฌ
ทฺวิฏฺฐมิกํ เคหํ กาเรตฺวา ปากการปริกฺเขเปน เจว ปุริสคฺคตฺติยา จ สฺสฺวิหิตารกฺขํ
กโรตฺ, มยฺหจจ ‘อิทญฺจิทญฺจ มยา กตฺน’ติ สาสนํ เปเสตฺ, เอวํ กเต, อหํ มาตฺลสฺส
กตฺตพฺพยฺตฺตกํ ปจฺจนา ชานิสฺสามีติ, ลิขิตฺวา จ ปน สํหริตฺวา โอตริตฺวา
ตุสสนุเตเยวสฺส พนฺธิ ฯ

สา (เสฏฺฐิชีตา) “ก็ ปณณ นุ โข (โหติ) เอตํ (ปณณ)” อิติ (จินฺเตตฺวา), ตสมิ (ไชสโก)
นินุทหายนุเต, มาตาปิตูน (อตฺตโน) อญญาวิทิตตาย อปสสนุตานิ, โอตริตฺวา สนฺติกั กนฺตฺวา
ตํ ปณณ โมเจตฺวา อาทาย อตฺตโน คพฺภํ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย วาตปานํ วิวริตฺวา
(อตฺตโน) อกฺขรสมเย กุสลตาย ปณณ วาเจตฺวา “อโห พาลอ อตฺตโน มรณปณณํ ทุสสนุเต
พนฺธิตฺวา วิจรติ, สเจ (ปณณ) มยา น ทิฏฺฐํ อสฺส, นตฺถิ ตสฺส (ไชสกสฺส) ชีวิทฺน”ติ
(จินฺเตตฺวา) ตํ ปณณ ฝาลेतฺวา เสฏฺฐิสิส วจเนน อปรํ ปณณํ ลิขิ ”ออย มม ปุตฺโต ไชสโก
นาม (โหติ), (อายุตฺตโก ปุคฺคล) คามสฺตโต ปณณการํ อาหาราเปตฺวา อิมสฺส ชนปทเสฏฺฐิโน
ชีตรา สทฺธิ มงฺคลํ กตฺวา (ปุคฺคล) อตฺตโน วสนคามสฺส มชฺเฌ ทฺวิฏฺฐมิกํ เคหํ กาเรตฺวา
ปากการปริกฺเขเปน เจว ปุริสคฺคตฺติยา จ สฺสฺวิหิตารกฺขํ กโรตฺ, (อายุตฺตโก) มยฺห จ ‘อิทํ (กมฺม)

จ อิทฺ (กมฺม) จ มยา กตฺนฺติ (ฅาปนเหตุกฺ) สาสนํ เปเสตุ, เอวํ (กมฺเม อายุตฺตเกน) กเต,
 อหํ (มยา) มาตุลสฺส กตฺตพฺพยฺตุตฺกํ (กมฺม) ปจฺจนา ชานิสฺสามีติ, (เสฏฺฐิจีตา) ลิขิตฺวา จ ปน
 สํหริตฺวา โอตริตฺวา ทฺสฺสนเต เอว อสฺส (โฆสกสฺส) พนฺธิ ๕

สา (เสฏฺฐิจีตา) อ.ธิตาของเศรษฐีนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “เอตํ (ปณฺณ)
 อ.หนังสือนั้น ก็ ปณฺณ นุ โข เป็นหนังสืออะไรหนอแล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้,
 ตสฺมี (โฆสเก) ครั้นเมื่อนายโฆสเกนั้น นิทฺทายนฺเต ประพฤติหลับอยู่, มาตาปิตุหนํ
 เมื่อมารดาและบิดา ท. อปฺสฺสนฺตํ ไม่เห็นอยู่ (อตฺตโน) อยุภาวิทิตาย เพราะ
 ความที่- แห่งตน -เป็นผู้มีกิจอื่นอันทำแล้ว, โอตริตฺวา ช้ามลงแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว
 สนฺติกํ สู้สำนัก โฆเจตฺวา แก่แล้ว ตํ ปณฺณ ซึ่งหนังสือนั้น อาทาย ถือเอาแล้ว
 ปริสิตฺวา เข้าไปแล้ว คพฺภํ สู้ห้อง อตฺตโน ของตน ปิธาย ปิดแล้ว ทฺวารํ ซึ่งประตู
 วิวริตฺวา เปิดแล้ว วาตปานํ ซึ่งช่องเป็นที่ตีมกนซึ่งลม วาเจตฺวา อ่านแล้ว ปณฺณ
 ซึ่งหนังสือ (อตฺตโน) อกฺขรสมเย กุสลตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ฉลาด
 ในอักษรสมัย (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห อ.โอ พาลอ.คนเขลา พนฺธิตฺวา
 ผูกแล้ว มรณปณฺณ ซึ่งหนังสือเป็นเหตุตาย อตฺตโน แห่งตน ทฺสฺสนเต ที่ชายแห่ง
 ผ่า วิจรติ ย่อมเที่ยวไป, สเจ ถ้าว่า (ปณฺณ) อ.หนังสือ มยา ทิกฺกุจํ เป็นหนังสือ
 อันเรา เห็นแล้ว อสฺส ฟิงเป็น น หามีได้ไซ้, ชีวิตํ อ.ชีวิต ตสฺส (โฆสกสฺส) ของ
 นายโฆสเกนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ผาเลตฺวา ฉีกแล้ว ตํ ปณฺณ ซึ่งหนังสือ
 นั้น ลิขิ เขียนแล้ว ปณฺณ ซึ่งหนังสือ อปรํ อื่นอีก วจเนน ตามคำ เสฏฺฐิสฺส ของ
 เศรษฐี อิติ ว่า “อยํ มม ปฺตุโต อ.บุตร ของเรา นี้ โฆสโก นาม เป็นผู้ชื่อว่าโฆสเก
 (โหติ) ย่อมเป็น, (อายุตฺตโก) อ.นายเสมียน (ปฺตุคฺล) ยังบุคคล อาหาราเปตฺวา
 ให้นำมาแล้ว ปณฺณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ คามสโต จากร้อยแห่งหมู่บ้าน
 กตฺวา กระทำแล้ว มงฺคฺล ซึ่งมงคล สทฺธิ กับ ธิตฺรา ด้วยธิดา อิมสฺส ชนปท-
 เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีในชนบทนี้ (ปฺตุคฺล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว เคหํ
 ซึ่งเรือน ทฺวิภูมิกํ อันประกอบแล้วด้วยชั้นสอง มชฺเฌ ในท่ามกลาง วสนคามสฺส
 แห่งหมู่บ้านเป็นที่อยู่ อตฺตโน ของตน กโรตุ จงกระทำ สฺสํวิหิตารกฺขํ ซึ่งการ
 อารักขาอันบุคคลจัดแจงดีแล้ว ปาการปริกฺเขเปน เจว ด้วยการล้อมด้วยกำแพง
 ด้วยนั้นเทียว ปฺริสคฺคฺติยา จ ด้วยการคุ้มครองจากบุรุษด้วย, จ อนึ่ง (อายุตฺตโก)
 อ.นายเสมียน เปเสตุ จงส่งไป สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ (ฅาปนเหตุกฺ) มีอันให้รู้- อิติ

ว่า 'อิมิ (กมุข) จ อ.กรรมนี้ด้วย อิมิ (กมุข) จ อ.กรรมนี้ด้วย มยา อันข้าพเจ้า กตกรรมกระทำแล้ว' อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ มยุหิ แก่เรา, เอวิ (กมุขเม) ครั้นเมื่อกรรม อย่างนี้ (อายุตุตเกน) อันนายเสมียน กเต กรรมกระทำแล้ว, อหิ อ.เรา ซานิสฺสามิ จักรู้ (กมุข) ซึ่งกรรม (มยา) กตตพพยุตฺตกั อันควรแล้วแก่กรรม- อันเรา -พึงกระทำ มาตุลสุส แก่ลุง ปจฺจนา ในภายหลัง" อิติ ดังนี้, จ ปน ก็แล (เสฏฐิจิธา) อ.ธิดาของเศรษฐี ลิขิตฺวา ครั้นเขียนแล้ว สหริตฺวา พับแล้ว โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว พนฺธิ ผูกแล้ว ทุสฺสนฺเต เอว ในที่สุดแห่งชายผ้านั้นเที่ยว อสุส (โฆสกสุส) ของนายโฆสกะนั้น ฯ

ลูกสาวเศรษฐีคิดว่า "นั่นเป็นหนังสืออะไรกันหนอ", เมื่อนายโฆสกะนั้นประพาศกลับ อยู่, เมื่อมารดาบิดาไม่เห็น เพราะมัวยุ่งกับกิจอื่นอยู่, จึงข้ามลง แล้วไปยังสำนัก(ของ นายโฆสกะ) แก่หนังสือนั้น ถือเอาเข้าไปสู่ห้องของตัวเอง ปิดประตู เปิดหน้าต่าง อ่าน หนังสือ เพราะนางเป็นผู้ฉลาดในอักษรสมัย คิดว่า "โอ คนเขลาผูกหนังสือเป็นเหตุ ตายของตนไว้ที่ชายผ้า ย่อมเที่ยวไป, ถ้าเราไม่ฟังเห็นหนังสือไซ้ไร, ชีวิตของเขา ก็ คงไม่มี" ดังนี้แล้ว จึงฉีกหนังสือนั้นทิ้ง แล้วลงมือเขียนหนังสือใหม่ ตามคำของเศรษฐี ว่า "บุตรคนนี้ของเรา มีชื่อว่าโฆสกะ, ขอเสมียนใช้คนให้นำเครื่องบรรณาการมาจาก ๑๐๐ หมูบ้าน ทำมงคลกับธิดาของเศรษฐีในชนบทนี้ ให้ช่างสร้างบ้าน ๒ ชั้น ในที่ตรง กลางแห่งหมู่บ้านเป็นที่อยู่ของตนเอง แล้วจงทำการอารักขาที่จัดแจงไว้อย่างดี ด้วยการล้อมกำแพง และการคุ้มครองจากบุรุษ, อนึ่ง ขอเสมียนจงส่งข่าวสาส์นให้รู้ว่า 'สิ่ง นี้ด้วย สิ่งนี้ด้วย ได้ทำเสร็จแล้ว' เป็นเหตุ แก่เรา, เมื่อคุณเสมียนทำกรรมอย่างนี้แล้ว, เราจักรู้กรรมที่ควรทำแก่คุณเสมียนในภายหลัง", ก็แลครั้นเขียนเสร็จแล้ว นางจึงพับ ลงไปผูกไว้ที่ชายผ้าของนายโฆสกะนั้นตามเดิม

สา วิเสสณะของ เสฏฐิจิธาฯ สุทฐกัตฺตานิ ลิขิตฺวา อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก "เอตํ วิเสสณะ ของ ปณฺณํฯ สุทฐกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นุคฺคิพฺทํ สังกัปปิตฺตตะ โชคฺคิพฺทํ วจนาลังการะ ปณฺณํ วิกิตกัตฺตานิ โหติ" อิติคฺคิพฺทํ อาการะใน จินฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตริตฺวา, ตสฺมี วิเสสณะของ โฆสเกฯ ลักษณะใน นิทฺทายนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, มาตาศิปิตฺตุนิ อนาทรใน อปฺสฺสนฺตานิฯ อนาทรกิริยา อตฺตโน ภาวาทิ- สัมพันธะใน อยฺฉาวิทิตตฺวาฯ เหตุไฉน อปฺสฺสนฺตานิ, โอตริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สนฺติกั สัมปาปุณฺณิยักมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โฆเจตฺวา ตํ วิเสสณะ ของ ปณฺณํฯ อวฺตตักมมะใน โฆเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทายฯ สมานกาลกิริยา

ใน ปวิสิตวา อุตตโน สามีสัมพันธะใน คพภักๆ สัมปวาปุณียกัมมะใน ปวิสิตวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปีชาย ทวาร อุตตกัมมะใน ปีชายๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิวิตวา
 วาตปาน อุตตกัมมะใน วิวิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วาเจตวา อุตตโน ภาวาทิ-
 สัมพันธะใน กุสลตาย อกฺขรสมเย กาลสัตตมีใน กุสล- กุสลตาย เหตุโน วาเจตวา
 ปณฺณ อุตตกัมมะใน วาเจตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตวา “โอโห สังเวคัตถะ
 พาลอ สุทธกัตตาใน วิจรติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก อุตตโน สามีสัมพันธะใน มรณ-
 ปณฺณๆ อุตตกัมมะใน พนฺธิตวา ทุสฺสนฺเต วิสยาธาระใน พนฺธิตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน วิจรติ, สเจ ปริกัปปัตถะ ปณฺณ สุทธกัตตาใน อสฺสๆ อายยาตบทกัตตฺวาจก มยา
 อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐํ นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสธนัตถะ ทิฏฺฐํ วิกตีกัตตาใน อสฺส, ชีวิตํ สุทธกัตตา
 ใน นตฺถิจ กิริยาบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ โฆสกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ชีวิตํ”
 อิตติศัพฺทํ อาการะใน จินฺเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฆาเลตวา ตํ วิเสสนะของ ปณฺณๆ
 อุตตกัมมะใน ฆาเลตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ลิขิ เสฏฺฐิจิสฺส สามีสัมพันธะใน วจเนนๆ
 ภาวะใน ลิขิ อปรํ วิเสสนะของ ปณฺณๆ อุตตกัมมะใน ลิขิ “ออย วิเสสนะของ
 ปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อายยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต
 นามศัพฺทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ โฆสโกๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, อายุตฺตโก สุทธกัตตา
 ใน กโรตุๆ อายยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน อาหาราเปตวา ความสโต
 อปาทานใน อาหาราเปตวา ปณฺณากาโร อุตตกัมมะใน อาหาราเปตวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กตวา อิมสฺส วิเสสนะของ ชนปทเสฏฺฐิจิโนๆ สามีสัมพันธะใน ธีตราๆ สหัตถ-
 ตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยใน กตวา มงฺคํ อุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กาเรตวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรตวา อุตตโน สามีสัมพันธะใน วสน-
 ความสฺสๆ สามีสัมพันธะใน มชฺฌเณๆ วิสยาธาระใน กาเรตวา ทฺวิฏฺฐิมิกํ วิเสสนะของ
 เคะหๆ อุตตกัมมะใน กาเรตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรตุ ปาการปริกฺเขเปเน กิตฺติ
 ปุริสคฺคฺตติยา กิตฺติ ภาวะใน กโรตุ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สอศัพฺทํ ปท-
 สมุจจยัตถะเข้ากับ ปาการปริกฺเขเปเน และ ปุริสคฺคฺตติยา สฺสวี่หิตารกฺขํ อุตตกัมมะใน
 กโรตุ, จศัพฺทํ สัมปิณฺทนัตถะ อายุตฺตโก สุทธกัตตาใน เปเสตฺตุๆ อายยาตบทกัตตฺวาจก
 มยฺหํ สัมปทานใน เปเสตฺตุ ‘อิทํ สอบบท วิเสสนะของ กมฺม่มๆ สอบบท อุตตกัมมะใน กตฺถ
 กิตบทกัมมวจาก จ สอศัพฺทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิทํ กมฺม่ม และ อิทํ กมฺม่ม มยา
 อนภิตกัตตาใน กตฺถ’ อิตติศัพฺทํ สฺรูปะใน ฌาปนเหตุกๆ กิริยาวิเสสนะใน เปเสตฺตุ สาสนํ

อายุตตุตกัมมะใน เปเสตุ, เอว วิเสสณะของ กมฺเมยฺ ลักษณะใน กเตยฺ ลักษณะกิริยา
 อายุตตุตเคน อนนิกิตกัตตาใน กเต, อหํ สุททกัตตาใน ชานิสฺสามิฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก มยา อนนิกิตกัตตาใน กตตพฺพ- มาตุลสฺส สัมปทานใน กตตพฺพ-
 กตตพฺพยฺตุตกัม วิเสสณะของ กมฺมํยฺ อายุตตุตกัมมะใน ชานิสฺสามิ ปจฺจา กาลสัตตมึใน
 ชานิสฺสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน ลิขิ, จ ปนศัพท์ นิปาทสฺสมุหะ เสฏฺฐจิริตา สุททกัตตา
 ใน พนฺธิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ลิขิตฺวา ลักษณะนัตถะ สํหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 โอตริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน พนฺธิ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ทุสฺสนฺเตยฺ วิสยาชาระ
 ใน พนฺธิ อสฺส วิเสสณะของ โฆสกสฺสยฺ สามีสัมพันธะใน ทุสฺสนฺเตยฺ ๕

๒๖๑. โส ทิวสภาคํ นิทฺทายิตฺวา อฏฺฐาย ภูฏฺฐิตฺวา ปกฺกามิ ๕

โส (โฆสโก) ทิวสภาคํ นิทฺทายิตฺวา อฏฺฐาย ภูฏฺฐิตฺวา ปกฺกามิ ๕

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น นิทฺทายิตฺวา ประพฤติหลับแล้ว ทิวสภาคํ สิ้นส่วน
 แห่งวัน อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว ภูฏฺฐิตฺวา บริโภคแล้ว ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ๕

นายโฆสกะนั้น นอนหลับตลอดวัน ลุกขึ้นบริโภคแล้ว ก็หลีกไป

โส วิเสสณะของ โฆสโกฯ สุททกัตตาใน ปกฺกามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทิวสภาคํ
 อัจจันตสังโยคะใน นิทฺทายิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ภูฏฺฐิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ๕

๒๖๒. ปฺนทิวเส ปาโตว ตํ คามํ คนฺตฺวา อายุตตุตกํ คามกิจฺจํ กโรนฺตญฺเจว ปสฺสิ ๕

(โฆสโก) ปฺนทิวเส ปาโตว ตํ คามํ คนฺตฺวา อายุตตุตกํ คามกิจฺจํ กโรนฺตฺ เอว ปสฺสิ ๕

(โฆสโก) อ.นายโฆสกะ คนฺตฺวา ไปแล้ว ตํ คามํ สู่หมู่บ้านนั้น ปาโตว ในเวลาเช้า
 เทียว ปฺนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ปสฺสิ เห็นแล้ว อายุตตุตกํ ซึ่งนายเสมียน กโรนฺตฺ เอว
 ผู้กระทำอยู่ คามกิจฺจํ ซึ่งกิจในหมู่บ้านนั้นเทียว ๕

วันรุ่งขึ้น เขาไปสู่หมู่บ้านนั้นแต่เช้าตรู่ แลเห็นนายเสมียนทำกิจอยู่ในหมู่บ้านที่เดียว

โฆสโก สุททกัตตาใน ปสฺสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปฺนทิวเส กาลสัตตมึใน คนฺตฺวา

เอวคัพท อวธารณะเข้ากัปป ปาโตจฺ กาลสัตตมีใน คนุตวา ตํ วิเสสณะของ คามังจฺ
 สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสสิ อายุตฺตกํ อวุตตกัมมะใน
 ปสฺสสิ คามกิจจํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตํ เอวคัพท อวธารณะเข้ากัปป กโรนฺตจฺ วิเสสณะ
 ของ อายุตฺตกํ ฯ

๒๖๓. โส ตํ ทิสฺวา “กั ตาตา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) ตํ (โฆสกํ) ทิสฺวา “กั ตาตา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) อ.นายเสมียนนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (โฆสกํ) ซึ่งนายโฆสกะนั้น
 ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ตาต ณะพะอ กั อ.อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

นายเสมียนนั้นเห็นนายโฆสกะนั้นแล้ว จึงถามว่า “อะไร? พอ”

โส วิเสสณะของ อายุตฺตโกจฺ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะ
 ของ โฆสกํจฺ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตาต อาลปนะ
 กั ปุจฺฉนัตถลึงคัตถะ” อิติคัพท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๖๔. โส “ปีตฺรา เม ตุมหากํ ปณฺณ เปสิตฺนฺติ อาห ฯ

โส (โฆสโก) “ปีตฺรา เม ตุมหากํ ปณฺณ เปสิตฺนฺติ อาห ฯ

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปณฺณ อ.หนังสือ ปีตฺรา
 อันบิดา เม ของกระผม เปสิตฺ ส่งมาแล้ว ตุมหากํ แก่ท่าน ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

นายโฆสกะนั้น กล่าวว่า “คุณพ่อของผม ส่งหนังสือมาถึงท่าน”

โส วิเสสณะของ โฆสโกจฺ สุททกัตตาใน อาหจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ปณฺณ วุตต-
 กัมมะใน เปสิตฺจฺ กิตบทกัตตฺวาจก ปีตฺรา อนภิทกัตตาใน เปสิตฺ เม สามีสัมพันธะใน
 ปีตฺรา ตุมหากํ สัมปทานใน เปสิตฺ” อิติคัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๖๕. “กิสฺส ปณฺณ ตาต, อาหฺรา”ติ ปณฺณ คเหตุวา วาเจตฺวา ตุมฺจฺมานโส “ปสฺสสท โภ
 มม สามิโน มยิ สิเนหํ, ‘เซฏฺฐจฺปุตฺตสฺส เม มงฺคลํ กโรตฺตู”ติ มม สนฺติกํ ปหิณฺ, สีฆ

ทารุอาทีนิ อารธา”ติ คหปติเก วตฺวา คามมชฺเฌ วุตฺตปฺปการี เคหิ กาทเรตฺวา
คามสโต ปณฺณการี อารธาเปตฺวา ชนปทเสฏฺฐิโน ธีตริ อานेतฺวา มงฺคลํ กตฺวา
เสฏฺฐิสฺส สาสนํ ปหิณฺติ “อิทญฺจิทญฺจ มยา กตฺนฺ”ติ ฯ

(อายุตฺตโก) “กิสฺส ปณฺณํ (เสฏฺฐิโน ปหิตํ) ตาต, (ตฺวํ) อารธา”ติ (ปฺจุจิตฺวา) ปณฺณํ คเหตุว
วาเจตฺวา ตฺถุจฺมานโส (หุตฺวา) “(ตฺมฺเห) ปสฺสท โภ มม สามิโน มยิ สิเนหํ, (เสฏฺฐิ) ‘(มาตุโล)
เชฏฺฐปฺตฺตสฺส เม มงฺคลํ กโรตฺติ (วจฺเนน) มม สนฺติกํ ปหิณฺติ, (ตฺมฺเห) สีมฺ ทารุอาทีนิ
(อุปฺกรณานิ) อารธา”ติ คหปติเก วตฺวา (ปฺคฺคฺลํ) คามมชฺเฌ วุตฺตปฺปการี เคหิ กาทเรตฺวา
(ปฺคฺคฺลํ) คามสโต ปณฺณการี อารธาเปตฺวา ชนปทเสฏฺฐิโน ธีตริ อานेतฺวา มงฺคลํ กตฺวา
เสฏฺฐิสฺส สาสนํ ปหิณฺติ “อิทํ (กมฺมํ) จ อิทํ (กมฺมํ) จ มยา กตฺนฺ”ติ (ฅาปนเหตุกํ) ฯ

(อายุตฺตโก) อ.นายเสมียน (ปฺจุจิตฺวา) ฅามแล้ว อิติ ว่า “ตาต ณะพะอ (ปณฺณํ)
อ.หนังสือ (เสฏฺฐิโน) อันเศรษฺฐิ ปหิตํ ส่งมาแล้ว กิสฺส เพื่ออะไร, (ตฺวํ) อ.ท่าน
อาทร จงนำมา” อิติ ดั่งนี้ คเหตุวา รับเอาแล้ว ปณฺณํ ซึ่งหนังสือ วาเจตฺวา
อ่านแล้ว ตฺถุจฺมานโส เป็นผู้มีใจอันยินดีแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว
คหปติเก กะคฤหบดี ท. อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ ท. (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท.
ปสฺสท จงเห็น สิเนหํ ซึ่งความรัก มยิ ในเรา สามิโน แห่งเจ้านาย มม ของเรา,
(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐิ ปหิณฺติ ส่งมาแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก มม ของเรา (วจฺเนน) ด้วย
คำ อิติ ว่า ‘(มาตุโล) อ.ลุง กโรตฺติ จงกระทำ มงฺคลํ ซึ่งมงคล เชฏฺฐปฺตฺตสฺส แก่
บุตรผู้เจริญที่สุด เม ของเรา’ อิติ ดั่งนี้, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. อาทร จงนำมา
(อุปฺกรณานิ) ซึ่งอุปฺกรณํ ท. ทารุอาทีนิ มีพื้นเป็นต้น สีมฺ พลัน” อิติ ดั่งนี้ (ปฺคฺคฺลํ)
ยังบุคคล กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว เคหิ ซึ่งเรือน วุตฺตปฺปการี มีประการอันถูก
กล่าวแล้ว คามมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งหมู่บ้าน (ปฺคฺคฺลํ) ยังบุคคล อารธาเปตฺวา
ให้นำมาแล้ว ปณฺณการี ซึ่งเครื่องเครื่องบรรณาการ คามสโต จากร้อยแห่ง
หมู่บ้าน อานेतฺวา นำมาแล้ว ธีตริ ซึ่งชิตา ชนปทเสฏฺฐิโน ของเศรษฺฐิในชนบท
กตฺวา กระทำแล้ว มงฺคลํ ซึ่งมงคล ปหิณฺติ ส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ เสฏฺฐิสฺส
แก่เศรษฺฐิ (ฅาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “อิทํ (กมฺมํ) จ อ.กรรมนี้ด้วย อิทํ
(กมฺมํ) จ อ.กรรมนี้ด้วย มยา อันข้าพเจ้า กตฺติ กระทำแล้ว อิติ ดั่งนี้ -เป็นเหตุ ฯ

นายเสมียนจึงถามว่า “หนังสือเพื่อก่ออะไร พ่อ จงบอกมา” รับเอาหนังสือแล้ว อ่าน

ดู ก็มีความพอใจ จึงกล่าวกับคหบดีทั้งหลายว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอเชิญท่านดู ความรักใคร่ในเรา ของนายเรา, ท่านเศรษฐีส่งบุตรชายมายังสำนักของเราด้วยแจ้งว่า ‘จงทำมงคลแก่บุตรคนโตของเรา’ พวกท่านจงรีบเอาไม้เป็นต้นมาเร็ว” ดังนี้แล้ว ให้ปลูกเรือน มีประการดังกล่าวแล้วในท่ามกลางหมู่บ้าน ให้นำเครื่องเครื่องบรรณาการ มาแต่ ๑๐๐ หมู่บ้าน นำลูกสาวของเศรษฐีในชนบทมากระทำมงคลแล้ว จึงส่งข่าวไป แก่เศรษฐีว่า “สิ่งนี้ สิ่งนี้ ข้าพเจ้าทำเสร็จแล้ว”

อายุตตุโก สุทธกัตตาใน ปหิณฺญ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ ปณฺณ วุตตกัมมะใน ปหิตฺถ กิตตบทกัมมวจาก กิสฺส สัมปทานใน ปหิตฺถ เสฏฺฐิณา อนภิตกัตตาใน ปหิตฺถ, ตฺวํ สุทธกัตตาใน อหารจฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก” อิตติศัพท์ อาการะ ใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา ปณฺณ วุตตกัมมะใน คเหตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วาเจตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ตฺมฺจฺมานโสจฺ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “โภ อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน ปสฺสสจฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สามิโนจฺ สามีสัมพันธะใน สิเนหํ มย วิสยาธาระใน สิเนหํจฺ วุตตกัมมะใน ปสฺสส, เสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน ปหิณฺญ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ‘มาตุโล สุทธกัตตาใน กโรตฺจฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เชฏฺฐปฺตฺตสฺส สัมปทานใน กโรตฺ เม สามีสัมพันธะใน เชฏฺฐปฺตฺตสฺส มงฺคลํ วุตตกัมมะใน กโรตฺ’ อิตติศัพท์ สฺรุปะเน วจเนนจฺ กระณะใน ปหิณฺญ มม สามีสัมพันธะใน สนฺตีกํจฺ สัมปาปุณฺเญยกัมมะใน ปหิณฺญ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน อหารจฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สีมํ กิริยาวิเสสณะใน อหารท ทารุอาทีนํ วิเสสณะของ อุปรณานิจฺ วุตตกัมมะใน อหารท” อิตติศัพท์ อาการะใน วตฺวา คหปติเก อภิตกัมมะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน กาเรตฺวา คามมชฺเฒ วิสยาธาระใน กาเรตฺวา วุตตปฺปการํ วิเสสณะของ เคหํจฺ วุตตกัมมะใน กาเรตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อหาราเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน อหาราเปตฺวา คามสฺตโต อปาทานใน อหาราเปตฺวา ปณฺณการํ วุตตกัมมะใน อหาราเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนตฺวา ชนปทเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ฐิตฺรจฺ วุตตกัมมะใน อาเนตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา มงฺคลํ วุตตกัมมะใน กตฺวา เสฏฺฐิสฺส สัมปทานใน ปหิณฺญ สาสนํ วุตตกัมมะใน ปหิณฺญ “อิหํ สองบท วิเสสณะของ กมฺมํจฺ สองบท วุตตกัมมะใน กตฺจฺ กิตตบทกัมมวจาก จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะ เข้ากับ อิหํ กมฺมํ และ อิหํ กมฺมํ มยา อนภิตกัตตาใน กตฺ” อิตติศัพท์ สฺรุปะเน

ฉาปนเหตุก่กัฏฐิยาวิเสสนะใน ปหิณิ ฯ

๒๖๖. ตั สุตวา เสฏฺฐิโน “ยั กาเรมิ, ตั น โหติ, ยั น กาเรมิ, ตเทว โหตีติ มหนตั โทมนสฺสั อุปฺปชฺชิ ฯ

ตั (วจนั) สุตวา เสฏฺฐิโน “(อหั ปุคฺคัลลั) ยั (กมฺมึ) กาเรมิ, ตั (กมฺมึ) น โหติ, (อหั ปุคฺคัลลั) ยั (กมฺมึ) น กาเรมิ, ตั เอว (กมฺมึ) โหตีติ มหนตั โทมนสฺสั อุปฺปชฺชิ ฯ

โทมนสฺสั อ.ความโทมนัส มหนตั อันใหญ่ อิติ ว่า “(อหั) อ.เรา (ปุคฺคัลลั) ยังบุคคล กาเรมิ ย่อมให้กระทำ ยั (กมฺมึ) ซึ่งกรรมใด, ตั (กมฺมึ) อ.กรรมนั้น น โหติ ย่อม ไม่มี, (อหั) อ.เรา (ปุคฺคัลลั) น กาเรมิ ย่อมไม่ยังบุคคล ให้กระทำ ยั (กมฺมึ) ซึ่งกรรม ใด, ตั เอว (กมฺมึ) อ.กรรมนั้นนั้นเกี่ยว โหติ ย่อมมี” อิติ ดังนี้ อุปฺปชฺชิ เกิดขึ้นแล้ว เสฏฺฐิโน แก่เศรษฺฐิ สุตวา เพราะฟัง ตั (วจนั) ซึ่งคำนั้น ฯ

เพราะได้ฟังข่าวนั้น ความเสียใจอย่างใหญ่หลวง จึงบังเกิดแก่เศรษฺฐิแล้วว่า “เราให้ ทำสิ่งใด สิ่งนั้น ไม่มี, สิ่งใดมิให้ทำ สิ่งนั้นก็กลับมี”

มหนตั วิเสสนะของ โทมนสฺสั สุกฺทกัตตาใน อุปฺปชฺชิ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตั วิเสสนะของ วจนั อุตตกัมมะใน สุตวา เหตุใด อุปฺปชฺชิ เสฏฺฐิโน สัมปทานใน อุปฺปชฺชิ “อหั เหตุกัตตาใน กาเรมิ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก ปุคฺคัลลั การิตกัมมะ ใน กาเรมิ ยั วิเสสนะของ กมฺมึ อุตตกัมมะใน กาเรมิ, ตั วิเสสนะของ กมฺมึ สุกฺทกัตตาใน โหติ อาชยตบทกัตตฺวาจาก นศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน โหติ, อหั เหตุกัตตาใน กาเรมิ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก ปุคฺคัลลั การิตกัมมะใน กาเรมิ ยั วิเสสนะของ กมฺมึ อุตตกัมมะใน กาเรมิ นศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน กาเรมิ, เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ ตั วิเสสนะของ กมฺมึ สุกฺทกัตตาใน โหติ อาชยตบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพฺท สรุปะ ใน มหนตั โทมนสฺสั ฯ

๒๖๗. ปุตฺตโสเกน สทฺธิ สโ สโโก เอกโตว หุตฺวา กุจฺฉิทาหิ อุปฺปาเทตฺวา อติสาร์ ชเนสิ ฯ

โส สโโก อ.ความโสคนั้น สทฺธิ กับ ปุตฺตโสเกน ด้วยความโสคเพราะบุตร หุตฺวา

เป็นแล้ว เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกันเที่ยว กุจฉิทาห์ ยังความร้อนในท้อง
อุปฺปาเตตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว อติสาร์ ยังโรคอันยังโลหิตให้แล่นไปยัง ชเนสิ ให้เกิด
แล้ว ฯ

ความเศร้าโศกนั้น กับความเศร้าโศกถึงบุตร รวมกันเที่ยว ทำความร้อนในท้องให้เกิด
ขึ้น ทำให้เกิดโรคลงแดงแล้ว

โส วิเสสณะของ โสโก๑ เหตุกัตตาใน ชเนสิ๑ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก ปุตฺตโสเกน
สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ๑ กิริยาสมวายะใน โสโก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ เอกโต๑
ตติยาวิเสสณะใน หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปาเตตฺวา กุจฉิทาห์ การิตกัมมะใน
อุปฺปาเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชเนสิ อติสาร์ การิตกัมมะใน ชเนสิ ฯ

.....
๒๖๘. เสฏฺฐิฉีตาปี “สเจ โกจิ เสฏฺฐิโน สนฺติกา อาคจฺจติ, ตุมฺเห มม อกเถตฺวา เสฏฺฐิ-
ปุตฺตสฺส ปจฺมตรํ มา กถยิตฺถา”ติ ชเน อาณาเปสิ ฯ

เสฏฺฐิฉีตาปี “สเจ โกจิ เสฏฺฐิโน สนฺติกา อาคจฺจติ, ตุมฺเห มม อกเถตฺวา เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ปจฺมตรํ
มา กถยิตฺถา”ติ (วจนฺน) ชเน อาณาเปสิ ฯ

เสฏฺฐิฉีตาปี แม้อ.ธิดาของเศรษฐี **อาณาเปสิ** สั่งบังคับแล้ว **ชเน** ซึ่งชนท. (วจนน)
ด้วยคำ **อิติ** ว่า “**สเจ** ถ้าว่า **โกจิ** อ.ใครๆ **อาคจฺจติ** ย่อมมา **สนฺติกา** จากสำนัก
เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีไซ้, **ตุมฺเห** อ.ท่าน ท. **อกเถตฺวา** ไม่บอกแล้ว **มม** แก่เรา **มา**
กถยิตฺถ อย่างบอกแล้ว **เสฏฺฐิปุตฺตสฺส** แก่บุตรของเศรษฐี **ปจฺมตรํ** ก่อนกว่า” **อิติ**
ดังนี้ ฯ

แม้ลูกสาวของเศรษฐี ก็บังคับพวกคนว่า “ถ้ามีใครๆ มาจากสำนักของเศรษฐี, ท่านยัง
ไม่บอกแก่เราแล้ว อย่าเพิ่งบอกแก่ลูกเศรษฐีก่อน”

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เสฏฺฐิฉีตา๑ สุทฺธกัตตาใน อาณาเปสิ๑ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ โกจิ สุทฺธกัตตาใน อาคจฺจติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน สนฺติกา๑ อปาทานใน อาคจฺจติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน
กถยิตฺถ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มม สัมปทานใน อกเถตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน กถยิตฺถ เสฏฺฐิปุตฺตสฺส สัมปทานใน กถยิตฺถ ปจฺมตรํ กิริยาวิเสสณะใน กถยิตฺถ

มาศัพท์ ปฏิเสธรใน กถยิตถ” อิตศัพท์ ธรุปะเน วจเนนญ ภาระใน อาณาเปสิ ชเน
อวุตตกัมมะใน อาณาเปสิ ฯ

๒๖๙. เสฏฐีปิ โข “นทานิ ตํ ทุฏฐปุตตํ มม สาปเตยฺยสุส สามิกํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา
เอกํ อายุตฺตกํ อาห “มาตุล ปุตฺตํ เม ทฎฺฐกาโมมฺหิ, เอกํ ปาทมฺลิกํ เปเสตฺวา มม
ปุตฺตํ ปกฺโกสาเปหีติ ฯ

เสฏฐีปิ โข “(อห) น อิทานิ ตํ ทุฏฐปุตตํ มม สาปเตยฺยสุส สามิกํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เอกํ
อายุตฺตกํ อาห “(อห) มาตุล ปุตฺตํ เม ทฎฺฐกาโม มหิ, (ตฺว) เอกํ ปาทมฺลิกํ เปเสตฺวา มม
ปุตฺตํ ปกฺโกสาเปหีติ ฯ

เสฏฐีปิ โข แม อ.เศรษฐีแล จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา น กริสฺสามิ
จักไม่กระทำ ตํ ทุฏฐปุตตํ ซึ่งบุตรผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น สามิกํ ให้เป็น
เจ้าของ สาปเตยฺยสุส แห่งทรัพย์สมบัติ มม ของเรา อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้
อาห กล่าวแล้ว อายุตฺตกํ กะนายเสมียน เอกํ คนหนึ่ง อิติ ว่า “มาตุล เนละ
(อห) อ.ฉัน ทฎฺฐกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น ปุตฺตํ ซึ่งบุตร เม ของฉัน มหิ ย่อม
เป็น, (ตฺว) อ.ท่าน เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ปาทมฺลิกํ ซึ่งบุตรผู้รับใช้ใกล้ทำ เอกํ คน
หนึ่ง ปกฺโกสาเปหิ จงให้เรียก ปุตฺตํ ซึ่งบุตร มม ของฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายเศรษฐี ก็คิดว่า “บัดนี้ เราจะไม่ทำบุตรชั่วชาติคนนั้น ให้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติ
ของเรา” ดังนี้แล้ว จึงบอกนายเสมียนคนหนึ่งว่า “ลุง ฉันปรารถนาจะพบบุตรของฉัน,
ท่านจงส่งคนรับใช้ไปคนหนึ่ง ให้ช่วยเรียกบุตรของฉันมา”

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เสฏฐีฯ สุทธกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
โศศัพท์ วจนาลังการะ “อหฺ สุทธกัตตานิ กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์
ปฏิเสธรใน กริสฺสามิ อิทานิ กาลสัตตมฺเใน กริสฺสามิ ตํ วิเสสนะของ ทุฏฐปุตตฺฯ
อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ มม สามีสัมพันธะใน สาปเตยฺยสุสฯ สามีสัมพันธะใน สามิกฺฯ
วิกตีกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห เอกํ
วิเสสนะของ อายุตฺตกํฯ อภิตกัมมะใน อาห “มาตุล อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตานิ
อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน ทฎฺฐกาโม เม สามีสัมพันธะใน
ปุตฺตํ ทฎฺฐกาโม วิกตีกัตตานิ มหิ, ตฺว เหตุกัตตานิ ปกฺโกสาเปหิฯ อาชยาตบท

เหตุกัตตุวจาก เอก วิเสสนะของ ปาหมูลิกัฏ อวุตตกัมมะใน เปเสตวาฏ ปุพพกาล-
กิริยาใน ปกโกสาเปหิ มม สามีสัมพันธะใน ปุตตัง อวุตตกัมมะ ปกโกสาเปหิ
อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๗๐. โส “สาธู”ติ ปณณ ทตฺวา เอกํ ปุริสํ เปเสสิ ๫

โส (อายุตฺตโก) “สาธู”ติ (สมปฏิจฺจิตฺวา) ปณณ ทตฺวา เอกํ ปุริสํ เปเสสิ ๫

โส (อายุตฺตโก) อ.นายเสมียนนั้น (สมปฏิจฺจิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู
อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ให้แล้ว ปณณ ซึ่งหนังสือ เปเสสิ ส่งไปแล้ว เอกํ ปุริสํ
ซึ่งบุรุษคนหนึ่ง ๫

เขารับว่า “ได้ครับ” ให้หนังสือแล้ว ส่งคนผู้หนึ่งไป

โส วิเสสนะของ อายุตฺตโกฏ สุททกัตตาใน เปเสสิฏ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สาธู
ลึงคัตตะ” อิตติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจฺจิตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ปณณ
อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ เอก วิเสสนะของ ปุริสัฏ อวุตตกัมมะ
ใน เปเสสิ ๫

๒๗๑. เสฏฺฐิจิธิตาปี ตสฺสาคนตฺวา ทฺวาเร จิตฺทาวํ สุตฺวา ตํ ปกโกสาเปตฺวา “กั ทาตา”ติ
ปฺจฺฉิ ๫

เสฏฺฐิจิธิตาปี ตสฺส (ปุริสสฺส) อาคนตฺวา ทฺวาเร จิตฺทาวํ สุตฺวา (ปุคฺคลํ) ตํ (ปุริสํ)
ปกโกสาเปตฺวา “กั ทาตา”ติ ปฺจฺฉิ ๫

เสฏฺฐิจิธิตาปี แม อ.ธิดาของเศรษฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตสฺส (ปุริสสฺส) อาคนตฺวา
ทฺวาเร จิตฺทาวํ ซึ่งความที่- แห่งบุรุษนั้น -เป็นผู้ มาแล้ว ยืนแล้ว ไกล่ประตุ (ปุคฺคลํ)
ยังบุคคล ปกโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว ตํ (ปุริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น ปฺจฺฉิ ถามแล้ว อิติ
ว่า “ตาต เนะพอ กั อ.อะไร” อิติ ดังนี้ ๫

ฝ่ายลูกสาวเศรษฐี พอทราบว่ บุรุษนั้นมายืนอยู่ใกล้ประตุ ให้เรียกเขาเข้ามาแล้ว ถาม
ว่า “อะไร? พอ”

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เสฏฐิธีตาฯ สุทรกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ตสฺส วิเสสณะของ ปุริสสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน จิตภาวํ อากนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน จิต- ทฺวาเร สมิปาธาระใน จิต- จิตภาวํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ ปุริสฺสฺสฯ อวุตต-
 กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “ตาท อาลปนะ ก็ ปุจฺฉนตถ-
 ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๒๗๒. “เสฏฐิ คิลานो ปุตฺตํ ปสฺสิตุํ ปกฺโกสาเปติ อຍฺเย”ติ ฯ

(โส ปุริโส) “เสฏฐิ คิลานो (ม) ปุตฺตํ ปสฺสิตุํ ปกฺโกสาเปติ อຍฺเย”ติ (อาห) ฯ

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อຍฺเย ข้าแต่แม่เจ้า เสฏฐิ อ.เศรษฐี
 คิลานो ผู้ป่วยไข้ (ม) ยังกระผม ปกฺโกสาเปติ ย่อมให้เรียก ปสฺสิตุํ เพื่ออันเห็น
 ปุตฺตํ ซึ่งบุตร” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “เศรษฐี ไม่สบาย ให้ผมมาเรียก เพื่อจะพบลูกชาย แม่เจ้า”

โส วิเสสณะของ ปุริโสฯ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อຍฺเย อาลปนะ
 เสฏฐิ เหตุกัตตานิ ปกฺโกสาเปติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก มํ การิตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปติ ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตุํ ตุมตถสัมปทานใน ปกฺโกสาเปติ” อิติศัพท์
 อาการะใน อาห ฯ

๒๗๓. “ตาท เสฏฐิ พลฺวา ทฺพฺพโล”ติ ฯ

(เสฏฐิธีตา) “ตาท เสฏฐิ พลฺวา (โหติ) อุกาหุ เสฏฐิ) ทฺพฺพโล (โหติ)” อิติ (อาห) ฯ

(เสฏฐิธีตา) อ.ธิดาของเศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาท เน่พ่อ เสฏฐิ
 อ.เศรษฐี พลฺวา เป็นผู้มีกำลัง (โหติ) ย่อมเป็น (อุกาหุ) หรือว่า เสฏฐิ อ.เศรษฐี
 ทฺพฺพโล เป็นผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกสาวเศรษฐีกล่าวว่า “พ่อ เศรษฐียังมีกำลัง หรือถอยกำลัง?”

เสฏฐิธีตา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาด อาลปนะ เสฏฐิ สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก พลวา วิกตีกัตตาใน โหติ อุทาทุ ปุจฉนัตตะ เสฏฐิ สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทุพพโล วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๑

๒๗๔. “พลวา ตาว อาหาริ ภูณชติเยว อยเย”ติ ๑

(โส ปุริโส) “(เสฏฐิ) พลวา (หุตวา) ตาว อาหาริ ภูณชติ เอว อยเย”ติ (อาห) ๑

(โส ปุริโส) อ.บุรุษัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยเย ข้าแต่แม่เจ้า (เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ พลวา เป็นผู้มีกำลัง (หุตวา) เป็นแล้ว ภูณชติ เอว ย่อมบริโภค อาหาริ ซึ่งอาหารนั้นเทียว ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ๑

บุรุษันกล่าวว่า “ยังมีกำลัง บริโภคอาหารได้อยู่ก่อน แม่เจ้า”

โส วิเสสนะของ ปุริโส ๑ สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อยเย อาลปนะ เสฏฐิ สุทธกัตตาใน ภูณชติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก พลวา วิกตีกัตตาใน หุตวา ๑ สมานกาลกิริยาใน ภูณชติ ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน ภูณชติ อาหาริ อวุตตกัมมะใน ภูณชติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ภูณชติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๑

๒๗๕. สวา เสฏฐิปุตุตติ อชานาเปตวาว ๑ ตสส นีवासจจ ปรีพพยจ ทาเปตวา “มยา เปสิตกาเล คมิสสสิ, อจจ ตาวา”ติ อาห ๑

สวา (เสฏฐิธีตา) เสฏฐิปุตุตติ อชานาเปตวาว (บุคคล) ตสส (ปรีสส) นีวาส จ ปรีพพย จ ทาเปตวา “(ตุวิ) ตุยหิ) มยา เปสิตกาเล คมิสสสิ, (ตุวิ) อจจ ตาวา”ติ อาห ๑

สวา (เสฏฐิธีตา) อ.ธิดาของเศรษฐินัน เสฏฐิปุตุตติ อชานาเปตวาว ไม่ยังบุตรของ เศรษฐิให้รู้แล้วเทียว (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปตวา ให้แล้ว นีวาส จ ซึ่งที่เป็น ที่อยู่ด้วย ปรีพพย จ ซึ่งเสบียงด้วย ตสส (ปรีสส) แก่บุรุษัน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุวิ) อ.ท่าน คมิสสสิ จักไป (ตุยหิ) มยา เปสิตกาเล ในกาล แห่งท่าน เป็นผู้ อันดิฉน ส่งไปแล้ว, (ตุวิ) อ.ท่าน อจจ จงอยู่ ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ๑

ลูกสาวเศรษฐีนั้น ไม่ให้บุตรเศรษฐีทราบเที่ยว ใช้คนให้ๆ ที่อยู่และเสียบึงแก่เขาแล้ว
กล่าวว่า “ท่านจักไปได้ในเวลาที่ฉันส่งไป จงพักอยู่ก่อน”

สา วิเสสนะของ เสฏฐิธิดาๆ สุทธกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก เสฏฐิปุตุตํ
การิตกัมมะใน อชานาเปตฺวา เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ อชานาเปตฺวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน ทาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ทาเปตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ ปุริสสฺสๆ
สัมปทานใน ทาเปตฺวา นิवासํ กัถิ ปุริพฺพยํ กัถิ อวุตตกัมมะใน ทาเปตฺวา จ สอง-
คัพทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ นิवासํ และ ปุริพฺพยํ ทาเปตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อาห
“ตุวํ สุทธกัถตาใน คมิสฺสสฺสึๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ตุมฺหํ สามีสัมพันธะใน เปสิตกาลเอ
มยา อนภิตกัถตาใน เปสิต- เปสิตกาลเอ กาลสัตตมึใน คมิสฺสสฺสึ, ตุวํ สุทธกัถตาใน
อจฺจนๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ตาวคัพทํ กิริยาวิเสสนะใน อจฺจน” อิติคัพทํ อาการะใน
อาห ๕

๒๗๖. มหาเสฏฐิ ปุณ อายุตฺตํ อโวจ “กั มาตุล น เต มม ปุตุตสฺส สนฺตํ ปหิตน”ติ ๕

มหาเสฏฐิ ปุณ อายุตฺตํ อโวจ “(ปณฺณ) กั มาตุล น เต มม ปุตุตสฺส สนฺตํ ปหิตน”ติ ๕

มหาเสฏฐิ อ.มหาเศรษฐี อโวจ ได้กล่าวแล้ว อายุตฺตํ กะนายเสมียน ปุณ อีก
อิติ ว่า “มาตุล ลูกก่อนลุง (ปณฺณ) อ.หนังสือ เต อันท่าน น ปหิตํ ไม่ส่งไปแล้ว
สนฺตํ สู้สำนัก ปุตุตสฺส ของบุตร มม ของฉัน กั หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

มหาเศรษฐี ได้กล่าวกับนายเสมียนอีกว่า “ลุง ท่านยังไม่ได้ส่งหนังสือไปยังสำนักบุตร
ของฉันหรือ?”

มหาเสฏฐิ สุทธกัถตาใน อโวจๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ปุณ กิริยาวิเสสนะใน อโวจ
อายุตฺตํ อภิตกัมมะใน อโวจ “มาตุล ฮาลปนะ ปณฺณ วุตตกัมมะใน ปหิตํๆ กิตบท
กัมมวจาก กัคัพทํ ปุจฺจนัตถะ นคัพทํ ปฏฺฐิเสระใน ปหิตํ เต อนภิตกัถตาใน ปหิตํ
มม สามีสัมพันธะใน ปุตุตสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สนฺตํๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปหิตํ”
อิติคัพทํ อาการะใน อโวจ ๕

๒๗๗. “ปหิตัง สามิ, คตปุริโส น ตาว เอตี”ติ ฯ

(อายุตฺตโก) “(มยา ปณฺณ) ปหิตัง สามิ, คตปุริโส น ตาว เอตี”ติ (อาห) ฯ

(อายุตฺตโก) อ.นายเสมียน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย (ปณฺณ) อ.หนังสือ (มยา) อันกระผม ปหิตัง ส่งไปแล้ว, คตปุริโส อ.บุรุษผู้ไปแล้ว น เอติ ย่อมไม่มา ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ฯ

นายเสมียนกล่าวว่า “ส่งไปแล้ว นาย คนผู้ไปแล้ว ยังไม่กลับมาเลย”

อายุตฺตโก สุกตฺตตฺตาในอาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สามิ อาลปนะ ปณฺณ วุตตกัตฺตมมะ ใน ปหิตัง กิตบทกัตฺตมฺวาจก มยา อนภิกิตกัตฺตตฺตาใน ปหิตัง, คตปุริโส สุกตฺตตฺตาใน เอตีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นศัพฺท ปฏฺฐิเสชฺฉะไน เอตี ตาวศัพฺท กิริยาวิเสสนะไน เอตี” อิติศัพฺท อากาเรไน อาห ฯ

๒๗๘. “เตนหิ ปฺนุ อปรํ เปเสหิ”ติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “เตนหิ (ตฺว) ปฺนุ อปรํ (ปุริส) เปเสหิ”ติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.ท่าน เปเสหิ จงส่งไป (ปุริส) ซึ่งบุรุษ อปรํ อื่นอีก ปฺนุ อีก” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้ากระนั้น ท่านจงส่งผู้อื่นไปอีกเถิด”

เสฏฺฐิ สุกตฺตตฺตาในอาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เตนหิ อุกฺโขชนัตฺตถะ ตฺว สุกตฺตตฺตา ใน เปเสหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปฺนุ กิริยาวิเสสนะไน เปเสหิ อปรํ วิเสสนะชของ ปุริสฯ อวุตตกัตฺตมมะไน เปเสหิ” อิติศัพฺท อากาเรไน อาห ฯ

๒๗๙. โส เปเสสิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) เปเสสิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) อ.นายเสมียนนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว ฯ

นายเสมียนนั้น ส่งไปแล้ว

โส วิเสสณะของ आयุตตโก ๆ สุทรกัตตาใน เปเสสิ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๒๘๐. เสฏฐิธีตา ตสุมิปี ตเถว ปฏิปชชิ ฯ

เสฏฐิธีตา ตสุมิปี (ปุริเส) ตเถว ปฏิปชชิ ฯ

เสฏฐิธีตา อ.ธิตาของเศรษฐิ ปฏิปชชิ ปฏิบัติแล้ว ตสุมิปี (ปุริเส) ในบุรุษ แม่นั้น ตเถว เหมื่อนอย่างนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

ลูกสาวเศรษฐิ ปฏิบัติแม่ในบุรุษนั้น เหมื่อนอย่างนั้นนั้นแหละ

เสฏฐิธีตา สุทรกัตตาใน ปฏิปชชิ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก อปิตัพท อเปกชัตถะเข้ากับ ตสุมิ ๆ วิเสสณะของ ปุริเส ๆ วิสยาธาระใน ปฏิปชชิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตเถว ๆ กิริยาวิเสสณะใน ปฏิปชชิ ฯ

๒๘๑. อถ เสฏฐิโน โรโค พลวา ชาโต, เอกั ภาชนั ปวิสติ, เอกั นิกุมมติ ฯ

อถ เสฏฐิโน โรโค พลวา ชาโต, เอกั ภาชนั ปวิสติ, เอกั (ภาชนั) นิกุมมติ ฯ

อถ ครั้งนั้น โรโค อ.โรค เสฏฐิโน ของเศรษฐิ พลวา เป็นสภาพมีกำลัง ชาโต เกิดแล้ว, ภาชนั อ.ภาชนะ เอกั หนึ่ง ปวิสติ ย่อมเข้าไป, (ภาชนั) อ.ภาชนะ เอกั หนึ่ง นิกุมมติ ย่อมออกไป ฯ

ในกาลนั้น โรคของเศรษฐิ หนักแล้ว, ภาชนะหนึ่งเข้า ภาชนะหนึ่งออก

อถ กาลสัตตมี โรโค สุทรกัตตาใน ชาโต ๆ กิตบทกัตตุวาจก เสฏฐิโน สามีสัมพันธะ ใน โรโค พลวา วิกติกัตตาใน ชาโต, เอกั วิเสสณะของ ภาชนั ๆ สุทรกัตตาใน ปวิสติ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก, เอกั วิเสสณะของ ภาชนั ๆ สุทรกัตตาใน นิกุมมติ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๒๘๒. ปุน เสฏฐิ आयุตตกั ปุจฉิ "กั มาตุล น เต มม ปุตุตสส สนุติกั ปहितนุ"ติ ฯ

ปุน เสฏฐิ आयุตตกั ปุจฉิ "(ปณณ) กั มาตุล น เต มม ปุตุตสส สนุติกั ปहितนุ"ติ ฯ

เสฏฐิ อ.เศรษฐิ ปุจฉิ ถาแมลลั อายุตตกั ซึ่งนายเสมียน ปุน อีถิ ว่า “มาตุล
ตุกัอนลุง (ปณณั) อ.หนังสือ เต อันท่าน น ปหิตั ไม่ส่งไปแล้ว สนุติกั สู้สำนัก
ปุตตสุส ของบุตร มม ของเรา กิ หรือ” อิติ ดังนี ๕

เศรษฐิ ถาแมกับนายเสมียนอีถิว่า “ลุง ท่านยังไม่ได้ส่งหนังสือไปยังสำนักบุตรของฉิน
หรือ?”

เสฏฐิ สุกทกัตตาใน ปุจฉิ ๑ อาขยาตบทกัตตุวาจก ปุนศัพทั กิริยาวิเสสนะใน ปุจฉิ
อายุตตกั อวตตกัมมะใน ปุจฉิ “มาตุล อาลปนะ ปณณั วุตตกัมมะใน ปหิตั ๑ กิตบท
กัมมวาจก กิศัพทั ปุจฉนัตถะ นศัพทั ปฏิสะระใน ปหิตั เต อนภิตกัตตาใน ปหิตั
มม สามีสัมพันธะใน ปุตตสุส ๑ สามีสัมพันธะใน สนุติกั ๑ สัมปาปุณียกัมมะใน ปหิตั”
อิตติศัพทั อาการะใน ปุจฉิ ๕

๒๘๓. “ปหิตั สามิ, คตปริโส ปน น เอตี”ติ ๕

(อายุตตโก) “(มยา ปณณั) ปหิตั สามิ, คตปริโส ปน น เอตี”ติ (อาห) ๕

(อายุตตโก) อ.นายเสมียน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ปณณั)
อ.หนังสือ (มยา) อันกระผม ปหิตั ส่งไปแล้ว, ปน แต่ถา คตปริโส อ.บุรุษผู้ไปแล้ว
น เอติ ย่อมไม่มา” อิติ ดังนี ๕

นายเสมียนกล่าววว่า “ส่งไปแล้ว นาย แต่คนทึไป ยังไม่กลับมา”

อายุตตโก สุกทกัตตาใน อาห ๑ อาขยาตบทกัตตุวาจก “สามิ อาลปนะ ปณณั วุตต-
กัมมะใน ปหิตั ๑ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน ปหิตั, ปนศัพทั ปักขันตร-
โฆตถะ คตปริโส สุกทกัตตาใน เอติ ๑ อาขยาตบทกัตตุวาจก นศัพทั ปฏิสะระใน เอติ”
อิตติศัพทั อาการะใน อาห ๕

๒๘๔. “เตนหิ ปุน อปริ เปเสหิ”ติ ๕

(เสฏฐิ) “(ตุว) เตนหิ ปุน อปริ (ปริส) เปเสหิ”ติ (อาห) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน

เปเสหิ จงส่งไป อปริ (ปฺริสฺ) ซึ่งบุรุษ อื่นอีก ปุณ อิก” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกัถาว่าว่า “ถ้ากระนั้น ท่านจงส่งผู้อื่นไปอีกเถิด”

เสฏฺฐิ สฺุททกัถาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “เตนหิ อฺุยโยชนัถะ ตฺวํ สฺุททกัถา ใน เปเสหิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสนะใน เปเสหิ อปริ วิเสสนะ ของ ปฺริสฺฯ อวุตตกัถมมะใน เปเสหิ” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ฯ

๒๘๕. โส เปเสลสิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) เปเสลสิ ฯ

โส (อายุตฺตโก) อ.นายเสมียนนั้น เปเสลสิ ส่งไปแล้ว ฯ

นายเสมียนนั้นส่งไปแล้ว

โส วิเสสนะของ อายุตฺตโกฯ สฺุททกัถาใน เปเสลสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ฯ

๒๘๖. เสฏฺฐิธิตา ตติยวาเร อาคตฺปิ ตํ ปวตฺตี ปุจฺฉิ ฯ

เสฏฺฐิธิตา (ปฺริสฺ) ตติยวาเร อาคตฺปิ ตํ ปวตฺตี ปุจฺฉิ ฯ

เสฏฺฐิธิตา อ.ธิดาของเศรษฐี ปุจฺฉิ ถามแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น (ปฺริสฺ) กะบุรุษ อาคตฺปิ แม้ผู้มาแล้ว ตติยวาเร ในวาระที่สาม ฯ

ลูกสาวเศรษฐี ถามเรื่องราวนั้น แม้กับบุรุษผู้มา ในครั้งที่ ๓

เสฏฺฐิธิตา สฺุททกัถาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ปฺริสฺ อกถิตกัถมมะใน ปุจฺฉิ ตติยวาเร กาลสัถตฺตมีใน ปุจฺฉิ อปิตฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อาคตฺฯ วิเสสนะของ ปฺริสฺ ตํ วิเสสนะของ ปวตฺตีฯ อวุตตกัถมมะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๘๗. โส “พาทุหคิลานอ อฺุยเย เสฏฺฐิ ออาหารํ ปุจฺฉินฺทิตฺวา มจฺจุปรายโน ชาโต, เอกํ ภาชนํ นิกฺขมตี, เอกํ ปวิสตี”ติ อาห ฯ

โส (ปฺริสฺ) “พาทุหคิลานอ (หุตฺวา) อฺุยเย เสฏฺฐิ ออาหารํ ปุจฺฉินฺทิตฺวา มจฺจุปรายโน ชาโต,

เอกั ภาชนั นิกุขมติ, เอกั (ภาชนั) ปวิสตี”ติ อาห ๫

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยุเย ข้าแต่แม่เจ้า เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี พาทุหคิลานั เป็นผู้ป่วยหนัก (หุตฺวา) เป็นแล้ว ปจฉินฺหิตฺวา ตัดขาดแล้ว อาหารั ซึ่งอาหาร มจฺจุปรายโน เป็นผู้มีความตายเป็นไปในเบื้องหน้า ชาโต เกิดแล้ว, ภาชนั อ.ภาชนะ เอกั อันหนึ่ง นิกุขมติ ย่อมออกไป, (ภาชนั) อ.ภาชนะ เอกั อันหนึ่ง ปวิสติ ย่อมเข้าไป” อิติ ดังนี้ ๫

บุรุษผู้นั้นบอกว่า “ข้าแต่แม่เจ้า เศรษฐีป่วยหนัก ตัดอาหารเสียแล้ว มีความตายเป็นเบื้องหน้า, ภาชนะหนึ่งออก ภาชนะหนึ่งเข้า”

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทธกัตตานิ อาห๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อยุเย อาลปนะ เสฏฺฐิ สุทธกัตตานิ ชาโต๑ กิตตบทกัตตฺวาจก พาทุหคิลานั วิทิกัตตานิ หุตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน ปจฉินฺหิตฺวา อาหารั อวุตตกัมมะใน ปจฉินฺหิตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน ชาโต มจฺจุปรายโน วิทิกัตตานิ ชาโต, เอกั วิเสสณะของ ภาชนั๑ สุทธกัตตานิ นิกุขมติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก, เอกั วิเสสณะของ ภาชนั๑ สุทธกัตตานิ ปวิสติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๒๘๘. เสฏฺฐิจิรฺรตา จินฺเตสิ “อิทานิ คนฺตุ กาลโ”ติ เสฏฺฐิปุตฺตสฺส “ปีตา กิร เต คิลานโ”ติ อาโรเจตฺวา, ”ก็ วทสิ ภาทฺเทติ วุตฺเต, “อผาสุกมสฺส สามิ”ติ อาห ๫

เสฏฺฐิจิรฺรตา จินฺเตสิ “อิทานิ คนฺตุ กาล (โหติ)”ติ เสฏฺฐิปุตฺตสฺส “ปีตา กิร เต คิลาน (โหติ)”ติ อาโรเจตฺวา, ”(ตุ) ก็ (วจนั) วทสิ ภาทฺเทติ (วจนเ เตน เสฏฺฐิปุตฺเตน) วุตฺเต, “อผาสุกั อสฺส (ตว ปีตุโน อตุถิ) สามิ”ติ อาห ๫

เสฏฺฐิจิรฺรตา อ.ธิดาของเศรษฐี จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ อ.กาลนี้ กาลโ เป็นกาล คนฺตุ เพื่ออันไป (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาโรเจตฺวา บอกแล้ว เสฏฺฐิปุตฺตสฺส แก่บุตรของเศรษฐี อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า ปีตา อ.บิดา เต ของท่าน คิลานั เป็นไข้ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภาทฺเท ณะนางผู้เจริญ (ตุ) อ.เธอ วทสิ ย่อมกล่าว ก็ (วจนั) ซึ่งคำอะไร” อิติ ดังนี้ (เตน เสฏฺฐิปุตฺเตน) อันบุตรของเศรษฐีนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“สามิ ข้าแต่ นาย อผาสุก อ.ความไม่ผาสุก อสุส (ตว ปิตุโน) แห่งบิดา ของท่าน นั้น (อตุถิ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกสาวเศรษฐีจึงคิดว่า “บัดนี้ เป็นเวลาที่เขาคงไปได้” จึงบอกแก่ลูกชายเศรษฐีว่า “ทราบว่ คุณพ่อของท่านป่วย” เมื่อเขากล่าวว่า “พูดอะไร? หล่อน” จึงพูดว่า “ความไม่สำราญ มีแก่บิดาของท่านนั้น นาย”

เสฏฐิฉีตา สุทรกัตตานิ จินฺเตสิ และ อาห จินฺเตสิ ก็ดี อาห ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อิทานิ สัตตมปีจจัตตะไน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนตุํ ตุมัตถสัมปทานไน กาโลฯ วิทิกัตตานิ โหติ” อิติศัพทํ อากาเรน จินฺเตสิ เสฏฐิปุตฺตสุส สัมปทานไน อาโรเจตฺวา “กิริศัพทํ อนุสสวณฺตถะ ปิตา สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะไน ปิตา คิลาน วิทิกัตตานิ โหติ” อิติศัพทํ อากาเรน อาโรเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห, “ภทฺเท อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ วทสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสณะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะไน วทสิ” อิติศัพทํ สรุปะไน วจเนฯ ลักขณะไน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เตน วิเสสณะของ เสฏฐิปุตฺเตนฯ อนภิหิตกัตตานิ วุตฺเต, “สามิ อาลปนะ อผาสุก สุทรกัตตานิ อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุส วิเสสณะของ ปิตุโน ตว สามีสัมพันธะไน ปิตุโนฯ สามีสัมพันธะไน อผาสุก” อิติศัพทํ อากาเรน อาห ฯ

๒๘๙. “อิทานิ ก็ กาดพฺพนุ”ติ ฯ

(เสฏฐิปุตฺโต) “อิทานิ ก็ (กมฺมํ อมฺเหหิ) กาดพฺพนุ”ติ (อาห) ฯ

(เสฏฐิปุตฺโต) อ.บุตรของเศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ก็ (กมฺมํ) อ.กรรมอะไร (อมฺเหหิ) อันเรา ท. กาดพฺพํ ฟังกระทำ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกชายเศรษฐีกล่าวว่า “บัดนี้ พวกควรทำอย่างไร?”

เสฏฐิปุตฺโต สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ก็ วิเสสณะของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะไน กาดพฺพํฯ กิตบทกัมมวาทก อิทานิ กาลสัตตมปีไน กาดพฺพํ อมฺเหหิ อนภิหิตกัตตานิ กาดพฺพํ” อิติศัพทํ อากาเรน อาห ฯ

๒๙๐. “สามิ ความสโต อุกฺกานกั ปณฺณการี อาทาย คนฺตฺวา ปสฺสิสฺสาม นนฺ”ติ อาห ฯ

(เสฏฺฐจิริตา) “(มย) สามิ ความสโต อุกฺกานกั ปณฺณการี อาทาย คนฺตฺวา ปสฺสิสฺสาม นนฺ (ปิตร)” อิติ อาห ฯ

(เสฏฺฐจิริตา) อ.ธิตาของเศรษฐี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย มย อ.เรา ท. อาทาย ถือเอาแล้ว ปณฺณการี ซึ่งเครื่องบรรณาการ อุกฺกานกั อันตั้งขึ้นแล้ว ความสโต จากร้อยแห่งหมู่บ้าน คนฺตฺวา ไปแล้ว ปสฺสิสฺสาม จักเยี่ยม น (ปิตร) ซึ่งบิดานั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกสาวเศรษฐีกล่าวว่า “นาย พวกเราจักถือเครื่องบรรณาการที่เกิดจากหมู่บ้านสวย ๑๐๐ หมู่บ้าน ไปเยี่ยมท่าน”

เสฏฺฐจิริตา สุกฺทกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปนะ มย สุกฺทกัตตา ใน ปสฺสิสฺสาม ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก ความสโต อปาทานใน อุกฺกานกั ๆ วิเสสนะ ของ ปณฺณการี ๆ อวุตตกัมมะใน อาทาย ๆ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสฺสิสฺสาม นนฺ วิเสสนะของ ปิตร ๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสาม” อิติ ศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๙๑. โส “สาธฺ”ติ ปณฺณการี อหฺราเปตฺวา สกฺกฺเหหิ อาทาย ปกฺกามิ ฯ

โส (เสฏฺฐิปุตฺโต) “สาธฺ”ติ (สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ปุคฺคล) ปณฺณการี อหฺราเปตฺวา สกฺกฺเหหิ อาทาย ปกฺกามิ ฯ

โส (เสฏฺฐิปุตฺโต) อ.บุตรของเศรษฐีนั้น (สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคล) ยังบุคคล อหฺราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว ปณฺณการี ซึ่งเครื่องบรรณาการ อาทาย ถือเอาแล้ว สกฺกฺเหหิ ด้วยเกวียน ท. ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

นายโสมสกะนั้น รับว่า “จ๊ะ” แล้วให้คนนำเครื่องเครื่องบรรณาการมา เอาเกวียนบรรทุก หลีกไปแล้ว

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิปุตฺโต ๆ สุกฺทกัตตาใน ปกฺกามิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “สาธฺ

สัมปฏิจจนัตถลึงคัตถะ” อิตีศัพท์ อาการะใน สมปฏิจจัตถวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 อาหาราเปตวา ปุคคัลล การิตกัมมะใน อาหาราเปตวา ปณณการี อวุตตกัมมะใน
 อาหาราเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย สกฏเทหิ ภาระใน อาทายๆ สมานกาลกิริยา
 ใน ปกุกามิ ฯ

๒๙๒. อถ นั สวา “ปิตา เต ทุพฺพโล, เอตตํ ปณณการี คเหตุวา จจจนฺตานิ,
 ปปญฺโจ ภวิสฺสติ, เอตํ นีวตฺเตหิ”ติ วตฺวา ตํ สพฺพํ อตฺตโน กุลเคหํ เปเสตฺวา ปุณ
 อาห “สามิ ตฺวํ อตฺตโน ปิตุ ปาทปสฺเส ติฏฺฐเจยฺยาสิ, อหํ อุสฺสึสภปสฺเส จสฺสามิ”ติ
 เคหํ ปวิสฺมานาเยว “เคหสฺส ปุโรโต จ ปจฺจโต จ อารกฺขํ คณฺหถาติ อตฺตโน
 ปุริเส อาณาเปสิ ฯ

อถ นั (เสฏฺฐจิปฺตุตฺ) สวา (เสฏฺฐจิริตฺตา) “ปิตา เต ทุพฺพโล (โหติ), (อมฺหากํ) เอตตํ ปณณการี
 คเหตุวา จจจนฺตานิ ปปญฺโจ ภวิสฺสติ, (ตฺวํ) เอตํ (ปณณการี) นีวตฺเตหิ”ติ วตฺวา ตํ
 สพฺพํ (ปณณการี) อตฺตโน กุลเคหํ เปเสตฺวา ปุณ อาห “สามิ ตฺวํ อตฺตโน ปิตุ ปาทปสฺเส
 ติฏฺฐเจยฺยาสิ, อหํ อุสฺสึสภปสฺเส จสฺสามิ”ติ เคหํ ปวิสฺมานา เอว “(ตฺมฺเห) เคหสฺส ปุโรโต จ
 ปจฺจโต จ อารกฺขํ คณฺหถาติ (วจเนน) อตฺตโน ปุริเส อาณาเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สวา (เสฏฺฐจิริตฺตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว นั (เสฏฺฐจิปฺตุตฺ)
 กะบุตรของเศรษฐีนั้น อิติ ว่า “ปิตา อ.บิดา เต ของท่าน ทุพฺพโล เป็นผู้มีกำลัง
 อันโทษประทุษร้ายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, ปปญฺโจ อ.ความเนิ่นช้า ภวิสฺสติ จักมี
 (อมฺหากํ) แก่เรา ท. เอตตํ ปณณการี คเหตุวา จจจนฺตานิ ผู้ถือเอา ซึ่ง
 เครื่องบรรณาการ มีประมาณเท่านี้ แล้วไปอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน เอตํ (ปณณการี)
 ยังเครื่องบรรณาการนั้น นีวตฺเตหิ จงให้กลับ” อิติ ดังนี้ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ตํ
 (ปณณการี) ซึ่งเครื่องบรรณาการนั้น สพฺพํ ทั้งปวง กุลเคหํ สู่เรือนแห่งตระกูล
 อตฺตโน ของตน อาห กล่าวแล้ว ปุณ อีก อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ตฺวํ อ.ท่าน
 ติฏฺฐเจยฺยาสิ พึงยืน ปาทปสฺเส ที่ข้างแห่งเท้า ปิตุ แห่งบิดา อตฺตโน ของตน, อหํ
 อ.ดิฉัน จสฺสามิ จักยืน อุสฺสึสภปสฺเส ที่ข้างบนแห่งศีรษะ” อิติ ดังนี้ ปวิสฺมานา
 เอว เมื่อเข้าไป เคหํ สู่เรือนนั้นเที่ยว อาณาเปสิ นั่งบังคับแล้ว ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท.
 อตฺตโน ของตน (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหถ จงถือเอา

อารกขั ซึ่งการอารักขา ปุโรโต จ ในที่ข้างหน้าด้วย ปจจโต จ ในที่ข้างหลังด้วย
เคหสูส แห่งเรือน” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น ลูกสาวเศรษฐีนั้น พุดกับนายโฆสกะนั้นว่า “บิดาของท่านถอยกำลัง, เมื่อ
เราถือเอาเครื่องบรรณาการมีประมาณเท่านี้ไป จักเป็นการเนิ่นช้า, ขอท่านจงให้ชน
เครื่องบรรณาการนี้ กลับเถิด” ดังนี้แล้ว จึงส่งเครื่องบรรณาการนั้นทั้งหมดไปสู่เรือน
แห่งตระกูลของตนแล้วพุดอีกว่า “นาย ท่านพึงยื่นข้างเท้าแห่งบิดาของท่าน, ฉันทจักยื่น
ข้างเหนือศีรษะ” เมื่อเข้าไปสู่เรือนนั้นแหละ นางก็บังคับพวกคนของตนว่า “พวกท่าน
จงถือเอาการรักษาทั้งข้างหน้าบ้าน ทั้งข้างหลังบ้าน”

อถ กาลสัตตมี สา วิเสสนะของ เสฏฺฐจิจิตาจฺ สุทฺธกัตตาใน อาห และ อาณาเปสิ อาห
กิติ อาณาเปสิ กิติ อาชยاتبทกัตตฺวาจก น วิเสสนะของ เสฏฺฐจิปุตฺตจฺ อกถิตกัมมะ
ใน วตฺวา “ปีตา สุทฺธกัตตาใน โหติจฺ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน ปีตา
ทฺพฺพล โวกถิกัตตาใน โหติ, ปปญฺจ สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสติจฺ อาชยاتبทกัตตฺวาจก
อมฺหากํ สัมปทานใน ภวิสฺสติ เอตฺตํ วิเสสนะของ ปณฺณการจฺ อวฺตตกัมมะใน
คเหตุวฺจ สمانกาลกิริยาใน คจฺจนฺตานจฺ วิเสสนะของ อมฺหากํ, ตฺวํ เหตุกัตตาใน
นิวตฺเตหิจฺ อาชยاتبทเหตุกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสนะของ ปณฺณการจฺ การิตกัมมะใน
นิวตฺเตหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสตฺวา ตํ กิติ สพฺพ
กิติ วิเสสนะของ ปณฺณการจฺ อวฺตตกัมมะใน เปเสตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน
กุลเคหจฺ สัมปทาปุณฺณียกัมมะใน เปเสตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห ปุณฺศัพท์ กิริยา-
วิเสสนะใน อาห “สามิ อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ติฏฺฐเจยฺยาสิจฺ อาชยاتبทกัตตฺวาจก
อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปีตฺจฺ สามีสัมพันธะใน ปาทปสฺเสจฺ วิสยาธาระใน ติฏฺฐเจยฺยาสิ,
อหํ สุทฺธกัตตาใน จสฺสามิจฺ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อุสฺสึสสฺสเส วิสยาธาระใน
จสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห เคหํ สัมปทาปุณฺณียกัมมะใน ปวิสฺมานา เอวศัพท์
อวฺชารณะเข้ากับ ปวิสฺมานาจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐจิจิตา “ตฺมฺเห สุทฺธกัตตาใน
คณฺหจฺ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เคหสูส สามีสัมพันธะใน ปุโรโต และ ปจจโต ปุโรโต
กิติ ปจจโต กิติ วิสยาธาระใน คณฺหจฺ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ ปุโรโต และ
ปจจโต อารกขั อวฺตตกัมมะใน คณฺหจฺ” อิติศัพท์ สฺรุปะใน วจฺเนนจฺ ภาระใน
อาณาเปสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปฺริเสจฺ อวฺตตกัมมะใน อาณาเปสิ ฯ

๒๙๓. ปวิฏฐกาเล ปน เสฏฐิจปุตโต ปิตุ ปาทปสฺเส อฏฺฐาสิ, อิตรา อุสฺสีสกปสฺเส ฯ

ปวิฏฐกาเล ปน เสฏฐิจปุตโต ปิตุ ปาทปสฺเส อฏฺฐาสิ, อิตรา (เสฏฐิจิธา) อุสฺสีสกปสฺเส (อฏฺฐาสิ) ฯ

ปน ก็ ปวิฏฐกาเล ในกาลเป็นที่เข้าไปแล้ว เสฏฐิจปุตโต อ.บุตรของเศรษฐี อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว ปาทปสฺเส ที่ข้างแห่งเท้า ปิตุ ของบิดา, (เสฏฐิจิธา) อ.ธิดาของเศรษฐี อิตรา นอกนี้ (อฏฺฐาสิ) ได้ยืนแล้ว อุสฺสีสกปสฺเส ที่ข้างเบ้องบนแห่งศีรษะ ฯ

ก็ในเวลาทีเข้าไป เศรษฐีบุตรได้ยืนอยู่ที่ข้างเท้าของบิดา, ส่วนภรรยาได้ยืน ข้างเหนือศีรษะ

ปนศัพท์ วากยารัมภโชคตะ ปวิฏฐกาเล กาลสัตตมมีใน อฏฺฐาสิ เสฏฐิจปุตโต สุททกัตตา ใน อฏฺฐาสิ ฯ อาชยาดบทกัตตุวาก ปิตุ สามีสัมพันธะใน ปาทปสฺเส ฯ วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ, อิตรา วิเสสนะของ เสฏฐิจิธา ฯ สุททกัตตาใน อฏฺฐาสิ ฯ อาชยาดบทกัตตุวาก อุสฺสีสกปสฺเส วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ ฯ

๒๙๔. ตสฺมี ขณ เสฏฐิ อุตฺตานโก นิปนฺโน โหติ ฯ

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น เสฏฐิ อ.เศรษฐี อุตฺตานโก เป็นผู้หยาย นิปนฺโน เป็นผู้นอนแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

ในขณะนั้น เศรษฐีนอนหยายแล้ว

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณ ฯ กาลสัตตมมีใน โหติ เสฏฐิ สุททกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาดบทกัตตุวาก อุตฺตานโก กิติ นิปนฺโน กิติ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๒๙๕. आयुत्तโก पनसुस पाते परिमच्छनुते “पुत्तो ते सामि आकतो”ति आह ฯ

อายุत्तโก ปน อสุส (เสฏฐิสฺส) ปาเท ปริมच्छनुเต “ปุตฺโต เต สามิ อาคโต”ติ อาห ฯ

ปน ส่วนว่า आयुत्तโก อ.นายเสมียน ปริมच्छनुเต นวดอยู่ ปาเท ซึ่งเท้า ท. อสุส (เสฏฐิสฺส) ของเศรษฐีนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ปุตฺโต อ.บุตรเต ของท่าน อาคโต มาแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ส่วนนายเสมียน เมื่อนวดเท้าของเศรษฐีนั้น จึงพูดว่า “นาย บุตรชายของท่านมาแล้ว”
 ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ आयุตตโก สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก
 อสสุ วิเสสณะของ เสฏฐิสสุ ๑ สามีสัมพันธะใน ปาเท ๑ อวุตตกัมมะใน ปริมชชนโต ๑
 อัพกันตรกิริยาของ आयุตตโก “สามิ อาลปนะ ปุตโต สุทธกัตตานิ อากโต ๑ กิตบท
 กัตตวาจก เต สามีสัมพันธะใน ปุตโต” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๙๖. “กหิ โส”ติ ๕

(เสฏฐิ) “กหิ (จาเน) โส (มยหิ ปุตโต วสติ)” อิติ (ปุจฉิ) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ปุตโต) อ.บุตร (มยหิ) ของเรา โส นั้น
 (วสติ) ย่อมอยู่ กหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีถามว่า “เขา อยู่ที่ไหน?”

เสฏฐิ สุทธกัตตานิ ปุจฉิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “โส วิเสสณะของ ปุตโต ๑ สุทธกัตตานิ
 ใน วสติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กหิ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน วสติ มยหิ
 สามีสัมพันธะใน ปุตโต” อิตศัพท อาการะใน ปุจฉิ ๕

๒๙๗. “เอส ปาหมุเล จิต”ติ อาห ๕

(อายุตตโก) “เอส (ตว ปุตโต) ปาหมุเล จิต”ติ อาห ๕

(อายุตตโก) อ.นายเสมียน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปุตโต) อ.บุตร ตว (ของท่าน)
 เอส นั้น จิต ยืนแล้ว ปาหมุเล ที่ใกล้แห่งเท้า” อิติ ดังนี้ ๕

นายเสมียนกล่าวว่า “เขา ยืนอยู่ที่ปลายเท้า”

อายุตตโก สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “เอส วิเสสณะของ ปุตโต ๑
 สุทธกัตตานิ จิต ๑ กิตบทกัตตวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ปุตโต ปาหมุเล วิสยาธาระ
 ใน จิต” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๙๘. อถ นั ทิสฺวา อายุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “มม เคเห กิตฺตํ ฌนฺ”ติ ปุจฺจิตฺวา “สามิ ฌนฺเสว จตฺตาฬิส โภทฺทโย, อุปกฺโคคปริภฺคคภณฺทานัน ปน คามกฺเขตตฺทวิปท- จตฺตฺปทฺยานวาทนฺนญจ อยฺญจ อยฺญจ ปริจฺเจโทติ วุตฺเต, “อหํ เอตฺตํ มม ปุตฺตสฺส โฆสฺกสฺส น เหม”ติ วตฺตฺกาโม “เหม”ติ อาห ๕

อถ (เสฏฺฐิ) นั (ปุตฺต) ทิสฺวา (ปุกฺค) อายุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “มม เคเห กิตฺตํ ฌนฺ”ติ ปุจฺจิตฺวา “สามิ ฌนฺเสว จตฺตาฬิส โภทฺทโย (สนฺติ), อุปกฺโคคปริภฺคคภณฺทานัน (จ) ปน คามกฺเขตตฺทวิปทฺจตฺตฺปทฺยานวาทนฺน จ อยฺ จ อยฺ จ ปริจฺเจโทติ (วจฺเน อายุตฺตเกน) วุตฺเต, “อหํ เอตฺตํ (ฌน) มม ปุตฺตสฺส โฆสฺกสฺส น เหม”ติ วตฺตฺกาโม (หุตฺวา) “(อห) เหม”ติ อาห ๕

อถ ครั้งนั้น (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว นั (ปุตฺต) ซึ่งบุตรนั้น (ปุกฺค) ยัง บุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว อายุตฺตํ ซึ่งนายเสมียน ปุจฺจิตฺวา ทามแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.ทฺรพฺย กิตฺตํ มีประมาณฺเท่าไร เคเห ในเรือน มม ของเรา” อิติ ดั่งนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย โภทฺทโย อ.โภทฺท ท. จตฺตาฬิส สึสฺสิบ ฌนฺสฺส เอว แห่งทฺรพฺยนั้นทึยว (สนฺติ) มีอยู่, ปน แต่ ว่า ปริจฺเจโท อ.การ กำหนด อยฺ จ นี้ด้วย อยฺ จ นี้ด้วย อุปกฺโคคปริภฺคคภณฺทานัน จ แห่งภณฺทะเป็น เคืองอุปกฺโคคและปริภฺค ท. ด้วย คามกฺเขตตฺทวิปทฺจตฺตฺปทฺยานวาทนฺน จ แห่ง หมู่บ้าน นา สัตฺว์มีเท้าสอง มีเท้าสี่ ยาน และพาหนะ ท. ด้วย” อิติ ดั่งนี้ (อายุตฺตเกน) อันนายเสมียน วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกล่าว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา น เหม ย่อมไม่ให้ เอตฺตํ (อห) ซึ่งทฺรพฺย อันมีประมาณฺเท่านี้ โฆสฺกสฺส แก่ นายโฆสฺกะ ปุตฺตสฺส ผู้เป็นบุตร มม ของเรา” อิติ ดั่งนี้ (หุตฺวา) เป็นแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา เหม ย่อมให้” อิติ ดั่งนี้ ๕

ทีนั้น เศรษฐีเห็นบุตรชายนั้นแล้ว จึงให้เรียกนายเสมียนมาแล้วถามว่า “ในเรือนของ ฉัน มีทฺรพฺยอยู่เท่าไร?” เมื่อนายเสมียนเรียนว่า “นาย มีอยู่ ๔๐ โภทฺทเท่านี้, แต่เคือง อุปกฺโคค ปริภฺค และบ้าน นา สัตฺว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ยานพาหนะ มีอยู่จำนวนเท่า นี้” ประสงค์จะพูดว่า “ฉันไม่ให้ทฺรพฺย มีประมาณฺเท่านี้แก่โฆสฺกะผู้บุตรของฉัน” พูด ว่า “ฉันให้”

อถ กาลสัตตมี เสฏฺฐิ สุทฺถกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นั วิเสสนะของ ปุตฺต ๕ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุกฺค การิตกัมมะ

ใน ปกโกสาเปตวา อายุตตํ อวุตตกัมมะใน ปกโกสาเปตวา “มม สามีสัมพันธะใน เคาเหจฺ วิสยาธาระใน ฐนํ กิตตํ วิเสสนะของ ฐนํ ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “สามิ อาลปนะ จตฺตาฬิส วิเสสนะของ โภกฺกโยจฺ สุทฺธกัตตานิ สนฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัฬิ อวฺชารณะเข้ากัป ฐนฺสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน จตฺตาฬิส โภกฺกโย, ปนคัฬิ วิเสสชฺตกะ อัยฺ สองบท วิเสสนะของ ปริจฺเจโทจฺ ลิงคัตตะ อุปฺโปคปริโปคภณฺฑานํ กิตฺติ คามกฺเขตฺตทฺวิปทจฺอุปฺทธาน- วาหนานํ กิตฺติ สามีสัมพันธะใน ปริจฺเจโท จคัฬิ ปทสมุจจยัตตะเข้ากัป อุปฺโปคปริโปค- ภณฺฑานํ และ คามกฺเขตฺตทฺวิปทจฺอุปฺทธานวาหนานํ จ สองคัฬิ ปทสมุจจยัตตะ เข้ากัป อัยฺ และ อัยฺ” อิติศัพท์ สฺรฺูปะใน วจเนจฺ ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา อายุตฺตเกน อนภฺิหิตกัตตานิ วุตฺเต, “อหํ สุทฺธกัตตานิ เทมิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺตํ วิเสสนะของ ฐนํ อวุตตกัมมะใน เทมิ มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺตฺสฺสจฺ วิเสสนะ ของ โฆสกฺสฺสจฺ สัมปทานใน เทมิ นคัฬิ ปฏฺิเสระใน เทมิ” อิติศัพท์ สฺรฺูปะใน วตฺตุ- กามโจจฺ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อหํ สุทฺธกัตตานิ เทมิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๙๙. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐจฺฉิตฺตา “อัยฺ ปุณ กเถนฺโต อณฺณํ กิณฺจ กเถยฺยา”ติ จินฺเตตฺวา โสกาตุรา วิย เกเส วิกิริตฺวา โรทมานา “กิณฺนาเมตํ ตาต วเทถ, อิทํปี นาม โว วจันํ สุโณม, อลกฺขิกา วตฺมฺหา”ติ วตฺวา มตฺถเกน ตํ อฺรมชฺเฒ ปหรนฺตี ปตฺติวา, ยถา ปุณ วตฺตุํ น สกฺโกติ, ตถาสฺส อฺรมชฺเฒ มตฺถเกน ฆังสนฺตี อาโรหนํ ทสฺเสสิ ๕

ตํ (วจัน) สุตฺวา เสฏฺฐจฺฉิตฺตา “อัยฺ (เสฏฺฐจฺ) ปุณ กเถนฺโต อณฺณํ กิณฺจ (วจัน) กเถยฺยา”ติ จินฺเตตฺวา โสกาตุรา วิย (หุตฺวา) เกเส วิกิริตฺวา โรทมานา “(ตฺมฺเห) กิ นาม เอตํ (วจัน) ตาต วเทถ, (มย) อิทํปี นาม โว วจันํ สุโณม, (มย) อลกฺขิกา วต อมฺหา”ติ วตฺวา มตฺถเกน ตํ (เสฏฺฐจฺ) อฺรมชฺเฒ ปหรนฺตี ปตฺติวา, (เสฏฺฐจฺ) ยถา ปุณ วตฺตุํ น สกฺโกติ, ตถา อสฺส (เสฏฺฐจฺสฺส) อฺรมชฺเฒ มตฺถเกน ฆังสนฺตี อาโรหนํ ทสฺเสสิ ๕

เสฏฺฐจฺฉิตฺตา อ.ธิดาของเศรษฺฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจัน) ซึ่งคํานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อัยฺ (เสฏฺฐจฺ) อ.เศรษฺฐีนี้ กเถนฺโต เมื่อกล่าว ปุณ อีก กเถยฺย ฟังกแล้ว (วจัน) ซึ่งคํ่า กิณฺจ ะไรจฺ อณฺณํ อื่น” อิติ ดั่งนี้ โสกาตุรา วิย เป็นหญิงราวากะ ว่ากระสับกระส่ายเพราะความโศก (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิกิริตฺวา สบายแล้ว เกเส ซึ่ง

ผม ท. โรธมานา ร้องให้อยู่ วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ (ตุ้มเห) อ.ท่าน วเทถ ย่อมกล่าว เอต (วจน) ซึ่งคำนั้น ก็ นาม ชื่ออะไร, (มย) อ.เรา ท. สุโณม ย่อมฟัง วจน ซึ่งคำ อิทปี นาม ชื่อแม่นี้ โว ของท่าน, (มย) อ.เรา ท. อลกขิกา วต เป็นผู้ไม่มีบุญหนอ อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปหรนฺตี ปติตฺวา ล้มฟาดอยู่แล้ว ต (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น อฺรมชฺเฆ ที่ท่ามกลางแห่งอก มตฺถเกน ด้วยกระหม่อม ฆฺสนฺตี เสียดสีอยู่ อฺรมชฺเฆ ที่ท่ามกลางแห่งอก อสฺส (เสฏฺฐิสฺส) ของเศรษฐีนั้น มตฺถเกน ด้วยกระหม่อม ตถา โดย-, (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี หน สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ วตฺตุ เพื่ออันกล่าว ปฺน อีกร ยถา โดยประการใด, -ประการนั้น ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อาโรทฺน ซึ่งการร้องให้อย่างหนัก ๆ

ลูกสาวเศรษฐีฟังคำนั้นแล้วคิดว่า “เศรษฐีนี้ เมื่อพูด ฟังพูดคำอะไรอื่น” เป็นเหมือนเร้าร้อน ด้วยความโศก สยายผม ร้องให้กล่าวว่า “คุณพ่อ พูดอะไรนี้? พวกเราฟังคำของท่าน ชื่อแม่นี้, พวกเราไม่มีบุญหนอ” ดังนี้แล้ว จึงเอาศีรษะประหารเศรษฐีนั้นที่ท่ามกลางอก ล้มลงเอาศีรษะกึ่งเกลือกอยู่ที่ท่ามกลางอกของเศรษฐีนั้น แสดงอาการร้องให้อย่างหนัก จนเศรษฐีไม่สามารถพูดได้อีก

เสฏฺฐิธิดา สุทฺธกัตฺตานิ ทสฺเสสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ต วิเสสณะของ วจนฺฯ อวฺตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย วิเสสณะของ เสฏฺฐิธิดา สุทฺธกัตฺตานิ กเถยฺยฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปฺนศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน กเถนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐิ อณฺณํ กัตฺติ กิณฺจ กัตฺติ วิเสสณะของ วจนฺฯ อวฺตตกัมมะใน กเถยฺย” อิติศัพฺท อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิกิริตฺวา โสกาตฺตรา อฺปมาวิกติกัตฺตานิ หุตฺวา วิยศัพฺท อฺปมาชิตฺตะเข้ากับ โสกาตฺตรา หุตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วิกิริตฺวา เกเส อวฺตตกัมมะใน วิกิริตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน โรธมานาฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐิธิดา “ตาด อาลปนะ ตุ้มเห สุทฺธกัตฺตานิ วเทถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นามศัพฺท สัณฺญาชิตฺตะเข้ากับ กิฯ ศัพฺท ปุจฉนฺตเถ เอต วิเสสณะของ วจนฺฯ อวฺตตกัมมะใน วเทถ, มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ สุโณมฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปิศัพฺท อเปกขัตฺตะเข้ากับ อิทฺฯ วิเสสณะของ วจนฺ นามศัพฺท สัณฺญาชิตฺตะเข้ากับ อิทฺปี โว สามีสัมพันธะใน วจนฺฯ อวฺตตกัมมะใน สุโณม, มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อลกขิกา วิกติกัตฺตานิ อมฺห วตศัพฺท สัณฺเวคัตฺตะ” อิติศัพฺท

อาการใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺหรนฺตี มตฺถเกน ภาวะใน ปฺหรนฺตี ตํ วิเสสณะของ เสฏฺฐีๆ อวุตตกัมมะใน ปฺหรนฺตี อุมฺชฺฆเ วิสยาธาระใน ปฺหรนฺตีๆ อัมภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐีธิตา ปติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ฆังสนฺตี, เสฏฺฐี สฺุทฺธกัตฺตา ใน สกฺโกติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ยถา ปการัตฺถะ ปุณศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน วตฺตํๆ ตุมฺตถสัมฺปทานใน สกฺโกติ นศัพฺท ปฏฺิเสระใน สกฺโกติ, ตถา ปการัตฺถะ อสฺสุ วิเสสณะ ของ เสฏฺฐีสฺสุๆ สามีสัมพันธ์ใน อุมฺชฺฆเๆ วิสยาธาระใน ฆังสนฺตี มตฺถเกน ภาวะใน ฆังสนฺตีๆ อัมภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐีธิตา อาโรหน อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสิ ๗

.....

๓๐๐. เสฏฺฐีปิ ตํชณฺญเเวว กาลมกาสิ ๗

เสฏฺฐีปิ ตํชณฺ อเวว กาลํ อกาสิ ๗

เสฏฺฐีปิ แม้ อ.เศรชฺฐี อกาสิ ไตํกระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ตํชณฺ อเวว ในขณะนั้น นั้นเทียว ๗

แม้เศรชฺฐี ก็ไต้เสียชีวิตลงในขณะนั้นเอง

อปีศัพฺท อเปกขัตฺถะเข้ากับ เสฏฺฐีๆ สฺุทฺธกัตฺตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เเวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตํชณฺๆ หุติยากาลสัตฺตมีใน อกาสิ กาลํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๗

.....

๓๐๑. “เสฏฺฐี มโต”ติ คนฺตฺวา อฺุเทนสฺสุ รณฺโณ อาโรเจสฺสุ ๗

(ชนา) “เสฏฺฐี มโต”ติ คนฺตฺวา อฺุเทนสฺสุ รณฺโณ อาโรเจสฺสุ ๗

(ชนา) อ.ชน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว อาโรเจสฺสุ กราบหูลแล้ว รณฺโณ แก่พระราชา อฺุเทนสฺสุ พระนามว่าอฺุเทน อิติ ว่า “เสฏฺฐี อ.เศรชฺฐี มโต ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗

ชนทั้งหลายทราบข่าวว่า “เศรชฺฐีถึงอนิจกรรมแล้ว” จึงไปกราบหูลพระเจ้าอฺุเทน

ชนา สฺุทฺธกัตฺตาใน อาโรเจสฺสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “เสฏฺฐี สฺุทฺธกัตฺตาใน มโตๆ กิตบทกัตฺตฺวาจาก” อิติศัพฺท อาการะใน อาโรเจสฺสุ คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสฺสุ อฺุเทนสฺสุ สัณฺญาวิเสสณะของ รณฺโณๆ สัมปทานใน อาโรเจสฺสุ ๗

๓๐๒. ราชชา ตสฺส สรีริกัจจํ การาเปตฺวา “อตุถิ ปนสฺส ปุตุโต วา ชีตา วา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

ราชชา (ปุคฺคฺลํ) ตสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) สรีริกัจจํ การาเปตฺวา “อตุถิ ปน อสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ปุตุโต วา ชีตา วา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

ราชชา อ.พระราชา (ปุคฺคฺลํ) ทรงยังบุคฺคฺล การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว สรีริกัจจํ ซึ่ง กิจแห่งสรีระ ตสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ของเศรษฺฐนั้ น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ปุตุโต วา อ.บุตรหรือ ชีตา วา หรือว่า อ.ชิตา อสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ของเศรษฺฐนั้ น อตุถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทน ทรงให้ทำฃาปนกิจสรีระของเศรษฺฐนั้ นแล้ว ตรัสถามว่า “ก็ลูกชายหรือ ลูกหญิง ของเศรษฺฐนั้ นมีอยู่หรือ?”

ราชชา สุกฺทกัถตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ปุคฺคฺลํ การิตกัถมะใน การาเปตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐจิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สรีริกัจจํฯ อวุตตกัถมะใน การาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ปนศัพฺท วากยารัมภชิตกะ ปุตุโต กิติ ชีตา กิติ สุกฺทกัถตา ใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐจิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปุตุโต และ ชีตา วา สองศัพฺท ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ปุตุโต และ ชีตา” อิติศัพฺท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๐๓. “อตุถิ เทว โฆสโก นาม ตสฺส ปุตุโต, สพฺพํ สาปเตยฺยํ ตสฺส นียยาเทตฺวา มโต เทวา”ติ ฯ

(ชนา) “อตุถิ เทว โฆสโก นาม ตสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ปุตุโต, (เสฏฺฐจึ) สพฺพํ สาปเตยฺยํ ตสฺส (ปุตุตสฺส) นียยาเทตฺวา มโต เทวา”ติ (อาหุสฺ) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหุสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ปุตุโต อ.บุตร ตสฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ของเศรษฺฐนั้ น โฆสโก นาม ชื่อว่าโฆสกะ อตุถิ มีอยู่, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (เสฏฺฐจึ) อ.เศรษฺฐ นียยาเทตฺวา มอบให้แล้ว สาปเตยฺยํ ซึ่งสมบัตติ สพฺพํ ทั้งปวง ตสฺส (ปุตุตสฺส) แก่บุตรนั้น มโต ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ชนทั้งหลายกราบทูลว่า “มีอยู่ พระเจ้าข้า ลูกชายของเศรษฺฐนั้ น ชื่อว่าโฆสกะ, เศรษฺฐนั้ น มอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่โฆสกะนั้นแล้ว ก็ถึงแก่อนิจกรรม พระเจ้าข้า”

ชนา สุทรกัตตาใน อาหंसุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ นามศัพท์ สัญญา-
 ไซตกะเข้ากับ โฆสโก ๆ วิเสสณะของ ปุตุโต ๆ สุทรกัตตาใน อตฺถิ ๆ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เสฏฺฐิสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน ปุตุโต, เทว อาลปนะ เสฏฺฐิ
 สุทรกัตตาใน มโต ๆ กิตบทกัตตฺวาจก สพฺพ วิเสสณะของ สาปเตยฺยํ อวุตตกัมมะใน
 นิยยาเทตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ ปุตุตสฺส ๆ สัมปทานใน นิยยาเทตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน มโต” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหंसุ ฯ

๓๐๔. ราชา อปรภาเค เสฏฺฐิปุตุตฺ ปกุโกสาเปสิ ฯ

ราชา (ปุคฺคฺล) อปรภาเค เสฏฺฐิปุตุตฺ ปกุโกสาเปสิ ฯ

ราชา อ.พระราช (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคฺคฺล ปกุโกสาเปสิ ให้ร้องเรียกแล้ว เสฏฺฐิปุตุตฺ
 ซึ่งบุคฺคฺลของเศรษฺฐิ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ฯ

ในกาลต่อมา พระราชารับสั่งให้เรียกตัวเศรษฺฐิบุคฺคฺลมาแล้ว

ราชา เหตุกัตตาใน ปกุโกสาเปสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคฺล การิตกัมมะ
 ใน ปกุโกสาเปสิ อปรภาเค กาลสัตตมีใน ปกุโกสาเปสิ เสฏฺฐิปุตุตฺ อวุตตกัมมะใน
 ปกุโกสาเปสิ ฯ

๓๐๕. ตสฺมิญจ ทิวเส เทโว วสฺสิ, ราชงฺคเณ ตตฺถ ตตฺถ อุกกํ สณฺจาติ ฯ

ตสฺมิ จ ทิวเส เทโว วสฺสิ, ราชงฺคเณ ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) อุกกํ สณฺจาติ ฯ

จ ก็ ตสฺมิ ทิวเส ในวันนั้น เทโว อ.ฝน วสฺสิ ตกแล้ว, อุกกํ อ.น้ำ สณฺจาติ ย่อม
 ตั้งอยู่ด้วยดี ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ๆ ราชงฺคเณ ที่เนินแห่งพระราช ฯ

ก็ในวันนั้น ฝนตก, ที่พระลานหลวง มีน้ำขังอยู่ในที่นั้น ๆ

จศัพท์ วากยารัมภไซตกะ ตสฺมิ วิเสสณะของ ทิวเส ๆ กาลสัตตมีใน วสฺสิ เทโว สุทร-
 กัตตาใน วสฺสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อุกกํ สุทรกัตตาใน สณฺจาติ ๆ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ราชงฺคเณ วิสยาธาระใน จาเน ตตฺถ สองบท วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระ
 ใน สณฺจาติ ฯ

๓๐๖. เสฏฐิปุตุโต “ราชานํ ปสฺสิสฺสสามี”ติ ปายาสี ๕

เสฏฐิปุตุโต “(อหํ) ราชานํ ปสฺสิสฺสสามี”ติ (จินฺตเนน) ปายาสี ๕

เสฏฐิปุตุโต อ.บุตรของเศรษฐี **ปายาสี** ได้ดำเนินไปแล้ว **(จินฺตเนน)** ด้วยอันคิด
อิตติ ว่า “(อหํ) อ.เรา **ปสฺสิสฺสสามี** จักเฝ้า **ราชานํ** ซึ่งพระราชา” อิตติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีบุตรไปด้วยความประสงค์ว่า “จักเฝ้าพระราชา”

เสฏฐิปุตุโต สุกทกัตตาใน ปายาสี ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อหํ สุกทกัตตาใน
ปสฺสิสฺสสามี ๕ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ราชานํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสสามี” อิตติศัพท์
สรุปะใน จินฺตเนน ๕ ภาระใน ปายาสี ๕

๓๐๗. ราชานํ วาตปานํ วิวริตฺวา ตํ อากจฺจนฺตํ โอลเณโต ราชงฺคเณ อุทกํ ลงฺฆตฺวา
อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา อากนฺตฺวา วนฺทิตฺวา จิตฺ “ตุวํ โฆสโก นาม ตาตา”ติ ปุจฺฉิตฺวา,
“อาม เทวา”ติ วุตฺเต, “ปีตา เม มโต”ติ มา โสจฺ, ตว เปตฺติกํ เสฏฐิจฺญานํ
ตฺยหเมว ทสฺสามี”ติ ตํ สมสฺสาเสตฺวา “คจฺฉ ตาตา”ติ อุโยเชสิ ๕

ราชานํ วาตปานํ วิวริตฺวา ตํ (เสฏฐิปุตุตํ) อากจฺจนฺตํ โอลเณโต (เสฏฐิปุตุตํ) ราชงฺคเณ อุทกํ
ลงฺฆตฺวา อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา (เสฏฐิปุตุตํ) อากนฺตฺวา วนฺทิตฺวา จิตฺ “ตุวํ โฆสโก นาม (อสิ)
ตาตา”ติ ปุจฺฉิตฺวา, “อาม เทว (เอว)” อิตติ (วจเน เตน เสฏฐิปุตุเตน) วุตฺเต, “(ตุวํ) ‘ปีตา เม
มโต’ติ มา โสจฺ, (อหํ) ตว เปตฺติกํ เสฏฐิจฺญานํ ตฺยห เอว ทสฺสามี”ติ (วจเนน) ตํ (เสฏฐิปุตุตํ)
สมสฺสาเสตฺวา “(ตุวํ) คจฺฉ ตาตา”ติ (วจเนน) อุโยเชสิ ๕

ราชานํ อ.พระราชา วิวริตฺวา ทรงเปิดแล้ว วาตปานํ ซึ่งพระแกล โอลเณโต ทรง
แลดูอยู่ ตํ (เสฏฐิปุตุตํ) ซึ่งบุตรของเศรษฐีนั้น อากจฺจนฺตํ ผู้มาอยู่ ทิสฺวา ทรงเห็น
แล้ว (เสฏฐิปุตุตํ) ซึ่งบุตรของเศรษฐี ราชงฺคเณ อุทกํ ลงฺฆตฺวา อากจฺจนฺตํ
ผู้กระโดดข้ามแล้ว ซึ่งน้ำ ที่เนินแห่งพระราชา มาอยู่ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว (เสฏฐิ-
ปุตุตํ) ซึ่งบุตรแห่งเศรษฐี อากนฺตฺวา วนฺทิตฺวา จิตฺ ผู้มาแล้ว ถวายบังคมแล้ว ยืน
แล้ว อิตติ ว่า “ตาต แนะพ่อ ตวํ อ.ท่าน โฆสโก นาม เป็นผู้ชื่อว่าโฆสกะ (อสิ)
ย่อมเป็นหรือ” อิตติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิตติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติ-
เทพ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิตติ ดังนี้ (เตน เสฏฐิปุตุเตน) อัน

บุตรของเศรษฐีนั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, ต่ (เสฏฐิปุตุต) ทรงยังบุตรของเศรษฐีนั้น สมสสาเสตวา ให้เบาใจแล้ว (วจนเน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน มา โสจิจิ อย่าเศร้าโศกแล้ว อิติ ว่า ‘ปิตา อ.บิดา เม ของเรา มโต ตายแล้ว’ อิติ ดังนี้, (อห) อ.เรา ทสสามิ จักให้ เสฏฐิจูจันท์ ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี เปตติกั อันเป็น ของมีอยู่แห่งบิดา ตว ของท่าน ตยหิ เอว แก่ท่านนั้นเกี่ยว” อิติ ดังนี้ อุยโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว (วจนเน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ตาด เนะพ่อ (ตุว) อ.เจ้า คจจ งไป” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาทรงเปิดพระแกล ทอดพระเนตรดูนายโฆสกะนั้นเดินมาอยู่ ทรงเห็นเขา กระโดดข้ามน้ำ ที่พระลานหลวงเดินมา จึงตรัสถามเขา ซึ่งมาถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ว่า “พ่อ เจ้าชื่อโฆสกะหรือ?” เมื่อเขาทูลว่า “ถูกแล้ว พระเจ้าข้า” ทรงปลอบใจเขาว่า “เจ้าอย่าเสียใจไปเลยว่ ‘บิดาของเรา ถึงอนิจกรรมแล้ว’ เราจักให้ตำแหน่งเศรษฐี อัน เป็นของบิดาของเจ้า แก่เจ้านั้นเอง” ดังนี้แล้ว ทรงส่งเขาไปว่า “จงไปเถิด พ่อ”

ราชา สุทธกัตตานิ อุยโยเชสิฯ อาชยตบทกัตตวาจก วาตปาน อวุตตกัมมะไน วิวิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน โอลเณโต ต่ กิติ อากจจนต กิติ วิเสสณะของ เสฏฐิปุตุตฯ อวุตตกัมมะไน โอลเณโตฯ อัพกันตรกิริยาของ ราชา เสฏฐิปุตุต อวุตตกัมมะไน ทิสวา ราชงคเณ วิสยาธาระไน ลงฆेतวา อุทก อวุตตกัมมะไน ลงฆेतวาฯ สมานกาลกิริยาไน อากจจนตฯ วิเสสณะของ เสฏฐิปุตุต ทิสวา ปุพพกาล- กิริยาไน ปุจฉิตวา เสฏฐิปุตุต อวุตตกัมมะไน ปุจฉิตวา อากนตุวา ปุพพกาลกิริยา ไน วนทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน จิตตฯ วิเสสณะของ เสฏฐิปุตุต “ตาด อาลปนะ ตว สุทธกัตตานิ อสิฯ อาชยตบทกัตตวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โฆสโกฯ วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์ อาการะไน ปุจฉิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน สมสสาเสตวา “เทว อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรูปะไน วจนเฯ ลักษณะไน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ เสฏฐิปุตุเตนฯ อนภิต- กัตตานิ วุตเต, “ตว สุทธกัตตานิ โสจิจิ อาชยตบทกัตตวาจก ‘ปิตา สุทธกัตตา ไน มโตฯ กิตบทกัตตวาจก เม สามีสัมพันธะไน ปิตา’ อิติศัพท์ อาการะไน โสจิจิ มาศัพท์ ปฏิเสระไน โสจิจิ, อห สุทธกัตตานิ ทสสามิฯ อาชยตบทกัตตวาจก ตว สามีสัมพันธะไน เปตติกัฯ วิเสสณะของ เสฏฐิจูจันท์ฯ อวุตตกัมมะไน ทสสามิ เอวศัพท์

อวชารณะเข้ากับ ตูยห์ๆ สัมปทานใน ทสสามิ” อิติศัพท์ สรุประใน วจเนนๆ ภาระใน สมสสาเสตวา ตั วิเสสนะของ เสฏฐิปุตตังๆ การิตกัมมะใน สมสสาเสตวาๆ ปุพพกาล- กิริยาใน อุกุโยเชสิ “ตาท อาลปนะ ตูว์ สุทธกัตตาใน คจจๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ สรุประใน วจเนนๆ ภาระใน อุกุโยเชสิ ฯ

๓๐๘. ราชา คจจนตมจ นั โอลเณโตว อฏฐาสิ ฯ

ราชา คจจนตัง จ นั (เสฏฐิปุตตัง) โอลเณโตว อฏฐาสิ ฯ

จ อนึ่ง ราชา อ.พระราชชา โอลเณโตว อฏฐาสิ ได้ประทับยืนทรงแลดูอยู่เทียว นั (เสฏฐิปุตตัง) ซึ่งบุตรของเศรษฐีนั้น คจจนตัง ผู้ไปอยู่ ฯ

อนึ่ง พระราชา ได้ประทับยืนทอดพระเนตรดูเขาซึ่งกำลังเดินไปอยู่เทียว

จศัพท์ สัมปิทนัตถะ ราชา สุทธกัตตาใน อฏฐาสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก คจจนตัง กิติ นั กิติ วิเสสนะของ เสฏฐิปุตตังๆ อวุตตกัมมะใน โอลเณโต เอวศัพท์ อวชารณะ เข้ากับ โอลเณโตๆ อัมภันตริกิริยาของ ราชา ฯ

๓๐๙. โส อากมนกาละ ลงฺขิตัง อลงฺขิตฺวา โอตริตฺวา สณิกัง อคมาสิ ฯ

โส (เสฏฐิปุตโต) อากมนกาละ (อตตนา) ลงฺขิตัง (อุทกั) อลงฺขิตฺวา โอตริตฺวา สณิกัง อคมาสิ ฯ

โส (เสฏฐิปุตโต) อ.บุตรของเศรษฐีนั้น อลงฺขิตฺวา ไม่กระโดดข้ามแล้ว (อตตนา) ลงฺขิตัง (อุทกั) ซึ่งน้ำ อันตน กระโดดข้ามแล้ว อากมนกาละ ในกาลเป็นที่มา โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว อคมาสิ ได้ไปแล้ว สณิกัง ค่อยๆ ฯ

เขาไม่กระโดดข้ามน้ำที่เขากระโดดข้ามในเวลาที่มา ได้ลงแล้วไปค่อยๆ

โส วิเสสนะของ เสฏฐิปุตโตๆ สุทธกัตตาใน อคมาสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อากมนกาละ กาลสัตตมึใน ลงฺขิตัง อตตนา อนภหิตกัตตาใน ลงฺขิตังๆ วิเสสนะของ อุทกัๆ อวุตตกัมมะใน อลงฺขิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอตริตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ สณิกั กิริยาวิเสสนะใน อคมาสิ ฯ

๓๑๐. อถ นํ ราชา ตโต ว ปกุโกสาเปตวา “กินฺहु ตาต ตฺวํ มม สนฺติกํ อาคจฺจนฺโต อุทกํ ลงฺขิตฺวา อาคมฺม คจฺจนฺโต อิทานิ โอตริตฺวา สณฺนิกํ คจฺจสิ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ (บุคคล) นํ (เสฏฺฐิปุตฺต) ราชา ตโต ว (จฺานโต) ปกุโกสาเปตวา “กินฺहु ตาต ตฺวํ มม สนฺติกํ อาคจฺจนฺโต อุทกํ ลงฺขิตฺวา อาคมฺม คจฺจนฺโต อิทานิ โอตริตฺวา สณฺนิกํ คจฺจสิ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราช (บุคคล) ทรงยังบุคคล ปกุโกสาเปตวา ให้เรียกแล้ว นํ (เสฏฺฐิปุตฺต) ซึ่งบุตรของเศรษฐีนั้น ตโต ว (จฺานโต) แต่ที่นั้นเที่ยว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตาต แน่พ่อ ตฺวํ อ.ท่าน อาคจฺจนฺโต เมื่อมา สนฺติกํ สู้สำนัก มม ของเรา ลงฺขิตฺวา กระโดดข้ามแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ อาคมฺม มาแล้ว คจฺจนฺโต เมื่อไป โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ คจฺจสิ ย่อมไป สณฺนิกํ ค่อยๆ กินฺहु เพราะเหตุอะไรหนอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระราชา ตรัสรับสั่งให้เรียกนายโฆสกะนั้นมาจากที่นั้นแล แล้วตรัสถามว่า “เพราะเหตุไรหนอ? พ่อ ท่านเมื่อมาสู้สำนักของเรา จึงกระโดดน้ำมาแล้ว เมื่อไป เตี้ยวนี้ลงไปแล้ว จึงค่อยๆ เดินไป”

อถ กาลสํตตมํ ราชา สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฺฉิ อายตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะ ใน ปกุโกสาเปตวา นํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิปุตฺต อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวา เอวคัพฺพํ อวชฺชารณะเข้ากับ ตโต วิเสสณะของ จฺานโต อปาทานใน ปกุโกสาเปตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตาต อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจสิ อายตบทกัตฺตฺวาจก กินฺहु ปุจฺฉนัตถะ มม สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน อาคจฺจนฺโต อัมภันตริกิริยาของ ตฺวํ อุทกํ อวุตตกัมมะใน ลงฺขิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน อาคมฺม ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต อัมภันตริกิริยาของ ตฺวํ อิทานิ กาลสํตตมํ ใน โอตริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจสิ สณฺนิกํ กิริยาวิเสสณะใน คจฺจสิ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๑๑. “อาม เทว, อหํ ตสฺมํ ขณฺเ กุมารโก, กิพฺนกาโล นาเมโส, อิทานิ ปน เม เทเวณ จฺานนฺตรํ ปฏฺิสสุตฺตํ, ตสฺมา ยถาปุริ อจฺริตฺวา อิทานิ สณฺนิกเณ หุตฺวา จริตฺว วมฺภูตฺตี”ติ ฯ

(ไส เสฏฐจิปฺตุโต) “อาม เทว (เอว), อหิ ตสฺมี ขณ กุมารโก (อมฺหิ), กิพนกาโล นาม (โหติ) เอโส (กาโล), อิทานิ ปน เม เทเวณ จานนฺตรํ ปฏิสฺสุตฺตํ, ตสฺมา (มยา) ยถาปฺรํ อจริตฺวา อิทานิ สณฺนิเกณ หุตฺวา จริตฺตุํ วฏฺฏติ”ติ (อาห) ๗

(ไส เสฏฐจิปฺตุโต) อ.บุตรของเศรษฐีนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่ พระองค์ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น, อหิ อ.ข้าพระองค์ कुमारโก เป็นเด็ก ตสฺมี ขณ ในขณะที่นั้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น, เอโส (กาโล) อ.กาลนั้น กิพน-กาโล นาม ชื่อว่าเป็นกาลเป็นที่เล่น (โหติ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาล นี้ จานนฺตรํ อ.ฐานันดร เทเวณ อันพระองค์ผู้สมมุติเทพ ปฏิสฺสุตฺตํ ทรงฟังตอบ แล้ว เม แก่ข้าพระองค์, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (มยา) ยถาปฺรํ อจริตฺวา อิทานิ สณฺนิเกณ หุตฺวา จริตฺตุํ อ.อัน- อันข้าพระองค์ ไม่เที่ยวไปแล้ว ตามในก่อน เป็นผู้ค่อยๆ เป็น เที่ยวไป ในกาลนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๗

บุตรของเศรษฐีนั้นกราบทูลว่า “เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้า ยังเป็นเด็ก ในขณะนั้น, นี้ชื่อว่าเป็นเวลาเล่น, ก็ในกาลนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ได้รับทราบตำแหน่ง จากพระองค์แล้ว, เพราะฉะนั้น การที่ข้าพระองค์ไม่เที่ยวไปเหมือนในกาลก่อน แล้ว ค่อยๆ ไป จึงควร ในเดี๋ยวนี”

ไส วิเสสณะของ เสฏฐจิปฺตุโตฯ สุธกัถตฺตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัถตฺตฺวาจก “เทว อาลปนะ อาม สัมปฏิจจันตถะ เอว ลิงคัถตถะ, อหิ สุธกัถตฺตาใน อมฺหิฯ อาขยาตบท กัถตฺตฺวาจก ตสฺมี วิเสสณะของ ขณฯ กาลสัถตฺตมีใน กุมารโกฯ วิกติกัถตฺตาใน อมฺหิ, เอโส วิเสสณะของ กาโลฯ สุธกัถตฺตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัถตฺตฺวาจก นามคัพฺทํ สัณฺญา-โชตถะเข้ากับ กิพนกาโลฯ วิกติกัถตฺตาใน โหติ, ปนคัพฺทํ ปักขันตรโชตถะ จานนฺตรํ วุตตกัถมมะใน ปฏิสฺสุตฺตํฯ กิตบทกัถมมาจก อิทานิ กาลสัถตฺตมีใน ปฏิสฺสุตฺตํ เม สัมปทาน ใน ปฏิสฺสุตฺตํ เทเวณ อนภิทกัถตฺตาใน ปฏิสฺสุตฺตํ, ตสฺมา เหตุวัตถะ จริตฺตุํ ตุมถกัถตฺตาใน วฏฺฏติฯ อาขยาตบทกัถตฺตฺวาจก มยา อนภิทกัถตฺตาใน จริตฺตุํ ยถาปฺรํ กิริยาวิเสสณะใน อจริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา อิทานิ กาลสัถตฺตมีใน หุตฺวา สณฺนิเกณ วิกติกัถตฺตา ใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน จริตฺตุํ” อิติคัพฺทํ อากาเรใน อาห ๗

.....
.....

๓๑๒. ตั สุตฺวา ราชานํ “ธิตฺติมา อโย ปุริสโส, อิทานิวสฺส จานนุตฺโร ทสฺสามี”ติ ปิตฺรา
ภุตฺตโกคํ ทตฺวา สพฺพสฺเตน เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ อทาสี ๕

ตั (วจนั) สุตฺวา ราชานํ “ธิตฺติมา (โหติ) อโย ปุริสโส, (อหํ) อิทานี เอว อสฺส (ปุริสฺสฺส) จานนุตฺโร
ทสฺสามี”ติ (จินฺเตตฺวา) ปิตฺรา ภุตฺตโกคํ ทตฺวา สพฺพสฺเตน เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ อทาสี ๕

ราชานํ อ.พระราชานํ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตั (วจนั) ซึ่งคํานั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริ
แล้ว อิติ ว่า “อโย ปุริสโส อ.บุรุษนี้ ธิตฺติมา เป็นผู้มึปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ (โหติ)
ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา ทสฺสามี จักให้ จานนุตฺโร ซึ่งจฺวานันดร อสฺส (ปุริสฺสฺส) แก่
บุรุษนั้น อิทานี เอว ในกาลนั้นนัเทียว” อิติ ดังนี้ ทตฺวา พระราชทานแล้ว ปิตฺรา
ภุตฺตโกคํ ซึ่งโกคเ อันบิดา บริโภคแล้ว อทาสี ได้พระราชทาน เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ ซึ่ง
ตำแหน่งแห่งเศรษฐี สพฺพสฺเตน ด้วยร้อยแห่งวัตถุทั้งปวง ๕

พระราชาทรงสดับคํานั้นแล้ว ทรงดำริว่า “ชายผู้นี้ มีปัญญา, เราจักให้ตำแหน่งเศรษฐี
แก่เขาในบัดนี้แหละ” ดังนี้แล้ว ทรงประทานโกคเที่บิดาบริโภคแล้ว ได้ทรงประทาน
ตำแหน่งเศรษฐี พร้อมด้วยสรรพวัตถุอย่างละ ๑๐๐

ราชานํ สุตฺวาทฺตทานิ อทาสี ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตั วิเสสนะของ วจนั ๕ อวุตตกัมมะ
ใน สุตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยานิ จินฺเตตฺวา “อโย วิเสสนะของ ปุริสโส ๕ สุตฺวาทฺตทานิ
โหติ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ธิตฺติมา วิกิตกัตฺตทานิ โหติ, อหํ สุตฺวาทฺตทานิ
ทสฺสามี ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ อิทานี ๕ กาลสัตตมีใน
ทสฺสามี อสฺส วิเสสนะของ ปุริสฺสฺส ๕ สัมปทานิใน ทสฺสามี จานนุตฺโร อวุตตกัมมะใน
ทสฺสามี” อิติคัพฺพํ อากาเรน จินฺเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยานิ ทตฺวา ปิตฺรา อนภิต-
กัตฺตทานิ ภุตฺต- ภุตฺตโกคํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยานิ อทาสี
สพฺพสฺเตน กรณะใน อทาสี เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๓๑๓. โส รเถ จตฺวา นครํ ปทกฺขิณํ อทาสี ๕

โส (โฆสโก) รเถ จตฺวา นครํ ปทกฺขิณํ อทาสี ๕

โส (โฆสโก) อ.นายโฆสกะนั้น จตฺวา ยืนแล้ว รเถ บนรถ อทาสี ได้กระทำแล้ว
ปทกฺขิณํ ซึ่งการประทักษิณ นครํ ซึ่งพระนคร ๕

นายโฆสกะนั้น ยืนอยู่บนรถ ได้ทำประทักษิณพระนครแล้ว

โส วิเสสณะของ โฆสโก ๆ สุทรกัตตานิ อกาลิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก รเถ วิเสยชาระ
ใน จตุว ๆ ปุพพกาลกิรียาใน อกาลิ นคร อวุตตกัมมะใน อกาลิ ปทกฺขิณ อวุตต-
กัมมะใน อกาลิ ฯ

๓๑๔. โอลิโกโตโลกิตฎฺจนํ กมฺปติ ฯ

(เตน โฆสเกน) โอลิโกโตโลกิตฎฺจนํ กมฺปติ ฯ

(เตน โฆสเกน) โอลิโกโตโลกิตฎฺจนํ อ.ที่ อันนายโฆสกะนั้น ทั้งแลดูแล้วทั้งแลดู
แล้ว กมฺปติ ย่อมสะเทือน ฯ

ทุกที่ที่ดูกนายโฆสกะนั้นแลดูแล้ว ๆ ย่อมสะเทือน

โอลิโกโตโลกิตฎฺจนํ สุทรกัตตานิ กมฺปติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตน วิเสสณะของ
โฆสเกน ๆ อนภิตกัตตานิ โอลิโกโตโลกิต- ฯ

๓๑๕. เสฏฺฐิจีตาปี กาลีทาสียา สทุธิ มนฺตยมาณา นิสินฺนา “อมฺม กาลี ปุตุตฺตสฺส เต
เอตฺตกา สมฺปตฺติ มํ นิสฺสาย นิปฺพนฺนา”ติ อาห ฯ

เสฏฺฐิจีตาปี แม้ อ.ธิดาของเศรษฐี มนฺตยมาณา ปรึกษาอยู่ สทุธิ กับ กาลีทาสียา
ด้วยนางทาสีชื่อว่ากาลี นิสินฺนา นั้นแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กาลี ข้าแต่กาลี
อมฺม ผู้แม่ สมฺปตฺติ อ.สมบัติ เอตฺตกา มีประมาณเท่านี้ นิปฺพนฺนา สำเร็จแล้ว
ปุตุตฺตสฺส แก่บุตร เต ของท่าน นิสฺสาย เพราะอาศัย มํ ซึ่งดิฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

แม่ลูกสาวเศรษฐี นั้นปรึกษากับนางกาลีสาวใช้ว่า “แม่กาลี สมบัติมีประมาณเท่านี้
สำเร็จแล้วแก่บุตรของท่าน ก็เพราะอาศัยดิฉัน”

อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เสฏฺฐิจีตา ๆ สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
กาลีทาสียา สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ ๆ กิริยาสมวายะใน มนฺตยมาณา ๆ อัพภันตร-
กิริยาของ เสฏฺฐิจีตา นิสินฺนา วิเสสณะของ เสฏฺฐิจีตา “อมฺม วิเสสณะของ กาลี ๆ
อาลปนะ เอตฺตกา วิเสสณะของ สมฺปตฺติ ๆ สุทรกัตตานิ นิปฺพนฺนา ๆ กิตบทกัตตุวจาก

ปุตุตสฺส สัมปทานใน นิปฺพนฺนา เต สามีสัมพันธะใน ปุตุตสฺส มํ อวุตตกัมมะใน
นิสฺสายยฺ เหตุโน นิปฺพนฺนา” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๓๑๖. “กึการณา อมฺมา”ติ ๕

(กาลิ) “(เอตฺตกา สมฺปตฺติ) กึการณา (นิปฺพนฺนา) อมฺมา”ติ (ปุจฺฉิ) ๕

(กาลิ) อ.นางกาลิ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตูกอนแม่ (สมฺปตฺติ) อ.สมฺปตฺติ
(เอตฺตกา) อันมีประมาณเท่านี้ นิปฺพนฺนา สำเร็จแล้ว กึการณา เพราะเหตุอะไร”
อิติ ดังนี้ ๕

กาลิถามว่า “เพราะเหตุไร? แม่”

กาลิ สุกฺทกตฺตานิ ปุจฺฉิยฺ อาชยาตบทกตฺตวาจก “อมฺม อาลปนะ เอตฺตกา วิเสสนะ
ของ สมฺปตฺติยฺ สุกฺทกตฺตานิ นิปฺพนฺนายฺ กิตบทกตฺตวาจก กึการณา เหตุโน
นิปฺพนฺนา” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๓๑๗. “อัยฺ หิ อตฺตโน มรณฺปนฺณํ ทุสฺสนฺเต พนฺธิตฺวา อมฺหากํ ฆริ อาคโต, อถสฺส มยา
ตํ ปณฺณํ ฝาลेतฺวา มยา สทฺธิ มงฺคลกฺรณฺตถาย อญฺญํ ปณฺณํ ลิขิตฺวา เอตฺตกํ
กาลํ ตตฺถ อารกฺโข กโต”ติ ๕

(เสฏฺฐจิริตฺตา) “อัย (โฆสโก) หิ อตฺตโน มรณฺปนฺณํ ทุสฺสนฺเต พนฺธิตฺวา อมฺหากํ ฆริ อาคโต,
อถ (ภาเว สนฺเต), อสฺส (โฆสกสฺส) มยา ตํ ปณฺณํ ฝาลेतฺวา มยา สทฺธิ มงฺคลกฺรณฺตถาย
อญฺญํ ปณฺณํ ลิขิตฺวา เอตฺตกํ กาลํ ตตฺถ (จาเน) อารกฺโข กโต”ติ (อาห) ๕

(เสฏฺฐจิริตฺตา) อ.ธิดาของเศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “หิ เพราะว่า อัย
(โฆสโก) อ.นายโฆสกะนี้ พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว มรณฺปนฺณํ ซึ่งหนังสือเป็นเหตุตาย
อตฺตโน ของตน ทุสฺสนฺเต ที่ชายแห่งผ้า อาคโต มาแล้ว ฆริ สูเรื่อน อมฺหากํ ของ
ดิฉัน ท., อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, อารกฺโข อ.การ
อารักขา มยา อันดิฉัน ฝาลेतฺวา ฉีกแล้ว ตํ ปณฺณํ ซึ่งหนังสือนั้น ลิขิตฺวา เขียน
แล้ว ปณฺณํ ซึ่งหนังสือ อญฺญํ อันอื่น มงฺคลกฺรณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การกระ
ทำซึ่งมงคล สทฺธิ กับ มยา ด้วยดิฉัน กโต กระทำแล้ว อสฺส (โฆสกสฺส) แก่นาย

โฆสกะนั้น ตตถ (จาเน) ในที่นั้น กาล์ สันกาล เอตตกัม อันมีประมาณเท่านี้” อิติ
ดังนี้ ฯ

ธิดาของเศรษฐีกล่าวว่า “เพราะนายโฆสกะนี้ ผู้กหนังสือฆ่าตัวตายไว้ที่ชายผ้า มาสู่
เรือน ของพวกเรา, ครั้งนั้น ฉันฉีกหนังสือฉบับนั้นของเขาทิ้ง เขียนหนังสือฉบับใหม่
เพื่อให้ทำมงคลกับฉัน ทำอาภักขาให้แก่เขาสันกาลมีประมาณเท่านี้

เสฏฐิธิดา สุทรรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “หิตัพพ์ เหตุไซตกะ อย
วิเสสณะของ โฆสโกฯ สุทรรกัตตาใน อากโตฯ กิตบทกัตตวาจก อตตโน สามีสัมพันธะ
ใน มรณปณฺณญ์ อุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวา ทุสฺสนฺเต วิสยาธาระใน พนฺธิตฺวาฯ ปุพพ
กาลกิริยาใน อากโต อมหากั สามีสัมพันธะใน ฆรฺฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อากโต,
อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, อารกฺโข วุตตกัมมะใน
กโตฯ กิตบทกัมมวาจก อสฺส วิเสสณะของ โฆสกฺสฺสฯ สัมปทานใน กโต มยา
อนภิทกัตตาใน กโต ตํ วิเสสณะของ ปณฺณญ์ อุตตกัมมะใน ฝาลेतฺวาฯ ปุพพกาล
กิริยาใน ลิขิตฺวา มยา สหตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยสมวาเยใน -กรณฺตถาย
มฺกคฺคกรณฺตถาย สัมปทานใน ลิขิตฺวา อญฺญํ วิเสสณะของ ปณฺณญ์ อุตตกัมมะใน
ลิขิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กโต เอตตกัม วิเสสณะของ กาล์ฯ อัจฉินตสฺงโยคะใน กโต
ตตถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน กโต” อิติศัพพ์ อาการะใน อาห ฯ

๓๑๘. “อมม ตฺวํ เอตตกัม ปสฺสสิ, อิมํ ปน เสฏฐิ ทรรกาลโต ปฏฺจาย มาเรตฺกาโม
มาเรตฺถุ นาสกฺขิ, เกวลํ อิมํ นิสฺสาย พหุ ฐนํ ชียฺ”ติ ฯ

(กาลิ) “อมม ตฺวํ เอตตกัม (การณ) ปสฺสสิ, อิมํ (โฆสก) ปน เสฏฐิ (ตสฺส โฆสกฺสฺส)
ทรรกาลโต ปฏฺจาย มาเรตฺกาโม (หุตฺวา อิมํ โฆสก) มาเรตฺถุ น อสฺกฺขิ, เกวลํ อิมํ (โฆสก)
นิสฺสาย พหุ ฐนํ ชียฺ”ติ (อาห) ฯ

(กาลิ) อ.นางกาลิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม คุณก่อนแม่ ตฺวํ อ.เธอ ปสฺสสิ ย่อม
เห็น (การณ) ซึ่งเหตุ เอตตกัม อันมีประมาณเท่านี้, ปน แต่ว่า เสฏฐิ อ.เศรษฐี อิมํ
(โฆสก) มาเรตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยังนายโฆสกะนี้ -ให้ตาย ปฏฺจาย จำเดิม
(ตสฺส โฆสกฺสฺส) ทรรกาลโต แต่กาล- แห่งนายโฆสกะนั้น -เป็นเด็ก (หุตฺวา) เป็น
แล้ว น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว (อิมํ โฆสก) มาเรตฺถุ เพื่ออัน- ยังนายโฆสกะนี้ -ให้

ตาย, ธนั อ.ทรัพย์ พหุ้ มาก ชียิ ลั้่นไปแล้่ว นิสุสาย เพราะอาศัย อิมั (โฆสกะ) ซึ่ง นายโฆสกะนี้ เกวลั อย่างเดียว” อิติ ดังนั้ ๕

นางกาลัีกล่าวว่า “แม่ ทำนรู้เห็นเพียงเท่านี้, แต่เศรษฐึ่ม่งแต่จะฆ่าเขาตั้งแต่เขาเป็น เด็ก ก็ไม่อาจเพื่อจะฆ่าได้, อาศัยนายโฆสกะนี้้อย่างเดียว ลั้่นทรัพย์ลั้่นไปมากมาย

กาลัิ สุททกััตตานิ อาหุจ อาชยاتبทกััตตวุจจก “อมมุ อาลปนะ ตุวั สุททกััตตานิ ปสฺสสิจฺจ อาชยاتبทกััตตวุจจก เอตตกั วิเสสนะของ การณัจฺจ อวุตตกัम्मะไน ปสฺสสิ, ปนศัพทั ปักขันตรโชตทกะ เสฏฐึสิ สุททกััตตานิ อสกุขิจฺจ อาชยاتبทกััตตวุจจก อิมั วิเสสนะของ โฆสกะจฺจ การิตกัम्मะไน มาเรตุ- ตสฺส วิเสสนะของ โฆสกสฺสจฺจ สามั- สัมพันธะไน ททรรกาลโตจฺจ อปาทานไน ปฎุจายจฺจ กิริยาวิเสสนะไน มาเรตุ- มาเรตุกาโม วิทกััตตานิ หุตุวจฺจ ปุพพกาลกิริยาไน อสกุขิ อิมั วิเสสนะของ โฆสกะจฺจ การิตกัम्मะไน มาเรตุจฺจ ตุมตถสัมปทานไน อสกุขิ นศัพทั ปฎุเสธะไน อสกุขิ, พหุ้ วิเสสนะของ ธนัจฺจ สุททกััตตานิ ชียิจฺจ อาชยاتبทกััตตวุจจก เกวลั กิริยาวิเสสนะไน ชียิ อิมั วิเสสนะของ โฆสกะจฺจ อวุตตกัम्मะไน นิสุสายจฺจ เหตุไน ชียิ” อิติศัพทั อาการะไน อาห ๕

๓๑๑. “อมมุ อติภาริยั วต เสฏฐึจินา กตทหุ”ติ ๕

(เสฏฐึจึธิตา) “อมมุ อติภาริยั วต (กมุ) เสฏฐึจินา กตทหุ”ติ (อาห) ๕

(เสฏฐึจึธิตา) อ.ธิตาของเศรษฐึ (อาห) กล่าวแล้่ว อิติ ว่า “อมมุ ข้ำแต่แม่ (กมุ) อ.กรรม อติภาริยั วต อันหนัก็ยั้งหนอ เสฏฐึจินา อันเศรษฐึ กตั กระทำแล้่ว” อิติ ดังนั้ ๕

เศรษฐึธิตากล่าวว่า “แม่ เศรษฐึทำกรรมหนัมากหนอ”

เสฏฐึจึธิตา สุททกััตตานิ อาหุจ อาชยاتبทกััตตวุจจก “อมมุ อาลปนะ อติภาริยั วิเสสนะของ กมุจฺจ อวุตตกัम्मะไน กตัจฺจ กิตบทกัम्मะจจก วตศัพทั สัังเวกััตถะ เสฏฐึจินา อนภิตกััตตานิ กตั” อิติศัพทั อาการะไน อาห ๕

๓๒๐. สานครั ปทกุขินั กตวา เคหั ปวิสนตั นั ทิสฺวา “อัยเ อตตกา สมปตติ มั

นิสสัย นิปฺพนฺนา”ติ หลิตํ อกาสิ ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตา) นครํ ปทกฺขิณํ กตฺวา เคหํ ปวิสฺนฺตํ นํ (โฆสกํ) ทิสฺวา “ออยฺ เอตฺตกา สมฺปตฺติ มํ นิสฺสาย นิปฺพนฺนา”ติ (จินฺตเนน) หลิตํ อกาสิ ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ (โฆสกํ) ซึ่งนายโฆสกะนั้น นครํ ปทกฺขิณํ กตฺวา เคหํ ปวิสฺนฺตํ ผู้กระทำแล้ว ซึ่งการประทักษิณ ซึ่งพระนคร เข้าไปอยู่ สูเรื่อน อกาสิ ได้กระทำแล้ว หลิตํ ซึ่งการหัวเราะ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สมฺปตฺติ อ.สมบัติ เอตฺตกา อันมีประมาณเท่านี้ ออยฺ นี้ นิปฺพนฺนา สำเร็จ แล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีธิดานั้น เห็นนายโฆสกะนั้น ทำประทักษิณพระนครเข้าไปสู่เรื่อน จึงหัวเราะ ด้วยคิดว่า “สมบัติมีประมาณเท่านี้ ๆ สำเร็จแล้ว ก็เพราะอาศัยเรา”

สา วิเสสเนของ เสฏฺฐจิริตาฯ สุททกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นครํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ปทกฺขิณํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสฺนฺตํ เคหํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปวิสฺนฺตํฯ กิตฺติ นํ กิตฺติ วิเสสเนของ โฆสกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาสิ “ออยฺ กิตฺติ เอตฺตกา กิตฺติ วิเสสเนของ สมฺปตฺติฯ สุททกัตตาใน นิปฺพนฺนาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก มํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุโน นิปฺพนฺนา” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาระเนใน อกาสิ หลิตํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๓๒๑. อถ นํ เสฏฺฐจิปฺตุโต ทิสฺวา “กึการณา หลิตํ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ นํ (เสฏฺฐจิริตรํ) เสฏฺฐจิปฺตุโต ทิสฺวา “(ตุวํ) กึการณา หลิตํ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐจิปฺตุโต อ.บุตรของเศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ (เสฏฺฐจิริตรํ) ซึ่งธิดาของเศรษฐีนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ หลิตํ หัวเราะแล้ว กึการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เศรษฐีบุตรเห็นอาการนั้น จึงถามว่า “เธอหัวเราะทำไม?”

อถ กาลสัตฺตมี เสฏฺฐจิปฺตุโต สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสเนของ เสฏฺฐจิริตรํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตุวํ สุททกัตตาใน

หลี่ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็การณา เหตุใหล หลี่” อิตติศัพท์ อาการะไน ปุจฺฉิ ฯ

๓๒๒. “เอกั การณั นิสฺสาया”ติ ฯ

(เสฏฺฐจิริตฺตา) “(อหัง) เอกั การณั นิสฺสาया (หลี่)”ติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐจิริตฺตา) อ.ธิตาของเศรชฺฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหัง) อ.ดิฉฉั นหลี่ หัวเราะ แล้ว นิสฺสาया เพราะอาศัย เอกั การณั ซึ่งเหตุ อย่างหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

ลูกสาวเศรชฺฐีกกล่าวว่า “เพราะอาศัยเหตุอันหนึ่ง”

เสฏฺฐจิริตฺตา สุททกัตตฺตาไน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหัง สุททกัตตฺตาไน หลี่ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกั วิเสสนะของ การณัๆ อวุตตกัมมะไน นิสฺสาयाๆ เหตุใหล หลี่” อิตติศัพท์ อาการะไน อาห ฯ

๓๒๓. “กเถหิ นนุ”ติ ฯ

(เสฏฺฐิจฺจุตฺโต) “(ตฺวํ) กเถหิ น (การณั)” อิติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิจฺจุตฺโต) อ.บุตรของเศรชฺฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เชอ กเถหิ จงบอก นั การณั ซึ่งเหตุ นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐีบุตรกล่าวว่า “ช่วยบอกเหตุ นั้น”

เสฏฺฐิจฺจุตฺโต สุททกัตตฺตาไน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตฺวํ สุททกัตตฺตาไน กเถหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ การณัๆ อวุตตกัมมะไน กเถหิ” อิตติศัพท์ อาการะไน อาห ฯ

๓๒๔. สา น กเถสิ ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตฺตา) น กเถสิ ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตฺตา) อ.ธิตาของเศรชฺฐีนั้น น กเถสิ ไม่บอกแล้ว ฯ

ลูกสาวเศรชฺฐีนั้น ไม่บอกแล้ว

สา วิเสสนะของ เสฏฐิฉีตาฯ สุททกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นคัพพ์ ปฏิเสธะใน กเถสิ ฯ

๓๒๕. โส “สเจ น กเถสิ, ทฺวิธา ตํ ฉินฺทิสฺสามิ”ติ ตชฺเชตฺวา อสึ นิกฺกขุณฺณิ ฯ

โส (เสฏฐิฉีตา) “สเจ (ตุ) น กเถสิ, (อห) ทฺวิธา ตํ ฉินฺทิสฺสามิ”ติ ตชฺเชตฺวา อสึ นิกฺกขุณฺณิ ฯ

โส (เสฏฐิฉีตา) อ.บุตรของเศรษฐีนั้น ตชฺเชตฺวา คูกคามแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (ตุ) อ.เธอ น กเถสิ ย่อมไม่บอกไซ้, (อห) อ.เรา ฉินฺทิสฺสามิ จักตัด ตํ ซึ่งเธอ ทฺวิธา โดยส่วนสอง” อิติ ดังนี้ นิกฺกขุณฺณิ คร่าออกแล้ว อสึ ซึ่งดาบ ฯ

เศรษฐีบุตรนั้น จึงชู้ว่า “ถ้าไม่บอก จะพันเจ้าให้ขาดเป็น ๒ ท่อน”ดังนี้ จึงชักเอาดาบ ออกแล้ว

โส วิเสสนะของ เสฏฐิฉีตาฯ สุททกัตตาใน นิกฺกขุณฺณิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สเจ ปริกัปปัตตะ ตฺวํ สุททกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นคัพพ์ ปฏิเสธะใน กเถสิ, อหํ สุททกัตตาใน ฉินฺทิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทฺวิธา ตติยาวิเสสนะใน ฉินฺทิสฺสามิ ตํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺทิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาธะใน ตชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน นิกฺกขุณฺณิ อสึ อวุตตกัมมะใน นิกฺกขุณฺณิ ฯ

๓๒๖. สา “อโย เอตฺตกา สมฺปตฺติ ตยา มํ นิสฺสาย ลหฺธา”ติ จินฺเตตฺวา หสิณฺ”ติ อาห ฯ

สา (เสฏฐิฉีตา) “(อห) ‘อโย เอตฺตกา สมฺปตฺติ ตยา มํ นิสฺสาย ลหฺธา’ติ จินฺเตตฺวา หสิณฺ”ติ อาห ฯ

สา (เสฏฐิฉีตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน หสิ หัวเราะแล้ว จินฺเตตฺวา เพราะคิด อิติ ว่า ‘สมฺปตฺติ อ.สมบัติ เอตฺตกา มีประมาณ เท่านั้น อโย นี้ ตยา อันท่าน ลหฺธา ได้แล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย มํ ซึ่งดิฉัน’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีธิดานั้น จึงบอกว่า “ดิฉันหัวเราะ ก็เพราะคิดว่า ‘สมบัติ มีประมาณเท่านั้น’ ที่

ท่านได้แล้ว ก็เพราะอาศัยฉัน”

สา วิเสสณะของ เสฏฐิธีตาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหฺ สุทธกัตตาใน หสีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ‘อຍ္ กัตติ เอตตกา กัตติ วิเสสณะของ สมปตติฯ วุตตกัมมะใน ลหุชาฯ กิตบทกัมมวจาก ตยา อนภิตกัตตาใน ลหุชา มํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุโน ลหุชา’ อิตฺศัพทํ อากาเรโน จินฺเตตฺวาฯ เหตุโน หสี” อิตฺศัพทํ อากาเรโน อาห ฯ

๓๒๗. เสฏฐิ “ยทิ มม ปิตรา อตฺตโน สนฺตกํ มยฺหํ นิยฺยาทิตํ, ตฺวํ เอตฺถ กิ อโหสิ”ติ ฯ
 เสฏฐิ “ยทิ มม ปิตรา อตฺตโน สนฺตกํ มยฺหํ นิยฺยาทิตํ, ตฺวํ เอตฺถ (การณ) กิ อโหสิ”ติ (อาห) ฯ

เสฏฐิ อ.เศรฐฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ยทิ ฌิว่า สนฺตกํ อ.ทรรพฺยอันเป็นของ มีอยู่ อตฺตโน ของตน ปิตรา อันบิดา มม ของฉัน นิยฺยาทิตํ มอบให้แล้ว มยฺหํ แก่ฉันไซ้, ตฺวํ อ.เชอ อโหสิ ได้มีแล้ว ก็ อะไร เอตฺถ (การณ) ในเหตุโน้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรฐฐิกล่าวว่า “ถ้าว่าคุณพ่อของฉัน มอบมรดกของตนให้แก่ฉัน แล้วเธอจะได้เป็น อะไร ในเหตุโน้น

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ยทิ ปริกัปปัตถะ สนฺตกํ วุตตกัมมะ ใน นิยฺยาทิตํฯ กิตบทกัมมวจาก มม สามีสัมพันธะใน ปิตราฯ อนภิตกัตตาใน นิยฺยาทิตํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตกํ มยฺหํ สัมปทานโน นิยฺยาทิตํ, ตฺวํ สุทธกัตตา ใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตฺถ วิเสสณะของ การณฯ วิสยาธาระใน อโหสิ กิศัพทํ ปุจฺฉนัตถะ” อิตฺศัพทํ อากาเรโน อาห ฯ

๓๒๘. โส กิร เอตฺตกํ กาลํ กิณฺจ ิน ชานาติ, เตนฺสฺสา วจฺนํ น สทฺทหิ ฯ

โส (เสฏฐิ) กิร เอตฺตกํ กาลํ กิณฺจ ิน ชานาติ, เตน (โส เสฏฐิ) อสฺสา (เสฏฐิธีตฺยา) วจฺนํ น สทฺทหิ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (เสฏฐิ) อ.เศรฐฐินั้น น ชานาติ ย่อมไม่รู้ กิณฺจ ซึ่งอะไรๆ กาล

สิ้นกาล เอตตกัม อันมีประมาณเท่านี้, เตน เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น
 น สทฺทหิ ไม่เชื่อแล้ว วจัน ซึ่งคำ อสุสา (เสฏฐิจิิตฺยา) ของธิดาของเศรษฐีนั้น ๆ
 ทราบว่า เศรษฐีไม่เคยรู้เรื่องอะไรเลยสิ้นกาลประมาณเท่านี้, เพราะฉะนั้น จึงไม่เชื่อ
 ถ้อยคำของลูกสาวเศรษฐีนั้น

กิริศัพทํ อนุสสวณฺตถะ โส วิเสสนะของ เสฏฐิจิิตฺยา สุตฺรทกัตตาใน ชานาติฯ อาชยาตบท
 กัตตุวาจก เอตตกัม วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน ชานาติ กิณฺจิ อวุตตกัมมะ
 ใน ชานาติ นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน ชานาติ, เตน เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ เสฏฐิจิิตฺยา
 สุตฺรทกัตตาใน สทฺทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสุสา วิเสสนะของ เสฏฐิจิิตฺยาฯ
 สามีสัมพันธะใน วจันฯ อวุตตกัมมะใน สทฺทหิ นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน สทฺทหิ ฯ

.....
 ๓๒๙. อถ อสุส สา “ตุมหากํ ปิตา มรณฺปนฺณํ ทตฺวา เปเสสิ, ตุมฺเห มยา อิทฺถจิทฺถจ
 กตฺวา รุกฺขิตา”ติ สพฺพํ กเถสิ ฯ

อถ อสุส (เสฏฐิจิสฺส) สา (เสฏฐิจิิตฺยา) “ตุมหากํ ปิตา มรณฺปนฺณํ ทตฺวา เปเสสิ, ตุมฺเห มยา
 อิทฺ (กมฺม) จ อิทฺ (กมฺม) จ กตฺวา รุกฺขิตา (อตุถ)”ติ สพฺพํ (วตุถุ) กเถสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สา (เสฏฐิจิิตฺยา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น กเถสิ บอกแล้ว (วตุถุ) ซึ่งเรื่อง
 สพฺพํ ทั้งปวง อสุส (เสฏฐิจิสฺส) แก่เศรษฐีนั้น อิติ ว่า “ปิตา อ.บิดา ตุมฺหากํ ของ
 ท่าน ทตฺวา ให้แล้ว มรณฺปนฺณํ ซึ่งหนังสือเป็นเหตุตาย เปเสสิ ส่งไปแล้ว, ตุมฺเห
 อ.ท่าน มยา อิทฺ (กมฺม) จ อิทฺ (กมฺม) จ กตฺวา รุกฺขิตา เป็นผู้- อันดิฉัน กระทำ
 แล้ว ซึ่งกรรมนี้ด้วย ซึ่งกรรมนี้ด้วย-รักษาแล้ว (อตุถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ลูกสาวเศรษฐีนั้น ได้เล่าเรื่องนั้นทั้งหมด แก่เศรษฐีนั้นว่า “บิดาของท่าน ให้
 หนังสือเหตุให้ตาย ส่งท่านมาแล้ว, ดิฉันทำการอย่างนี้ๆ รักษาท่านไว้แล้ว”

อถ กาลสัตตมี สา วิเสสนะของ เสฏฐิจิิตฺยาฯ สุตฺรทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบท
 กัตตุวาจก อสุส วิเสสนะของ เสฏฐิจิสฺสฯ สัมปทานใน กเถสิ “ปิตา สุตฺรทกัตตาใน
 เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปิตา มรณฺปนฺณํ อวุตต-
 กัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ, ตุมฺเห สุตฺรทกัตตาใน อตุถฯ อาชยาตบท
 กัตตุวาจก มยา อนภิทกัตตาใน รุกฺขิตา อิทฺ สองบท วิเสสนะของ กมฺมฺฯ สองบท

อวุตตกัมมะใน กตวา จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ อิหิ กมมัม และ อิหิ กมมัม
กตวา สมานกาลกิริยาใน รกฺษิตาฯ วิกตีกตฺตาใน อตฺถ” อิติศัพท์ สรุปะใน สพฺพ วตฺถุ
สพฺพ วิเสสณะของ วตฺถุฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๓๓๐. “อภูตํ กเถสิ”ติ อสทฺทหนฺโต “มาตริ กาลี ปุจฺฉิสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา “เอวํ กิร
อมฺมา”ติ อาห ฯ

(เสฏฺฐิ) “(ตฺวํ) อภูตํ (วจนฺ) กเถสิ”ติ (วตฺวา) อสทฺทหนฺโต “(อหํ) มาตริ กาลี ปุจฺฉิสฺสามิ”ติ
จินฺเตตฺวา “เอวํ กิร อมฺมา”ติ อาห ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน กเถสิ ย่อมกล่าว (วจนฺ)
ซึ่งคำ อภูตํ อันไม่จริง” อิติ ดังนี้ อสทฺทหนฺโต ไม่เชื่ออยู่ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ
ว่า “(อหํ) อ.เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักถาม มาตริ ซึ่งแม่ กาลี ชื่อว่ากาลี” อิติ ดังนี้ อาห
กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ กิร ได้ยินว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐิบุตรไม่เชื่อ พุดว่า “ท่านพุดไม่จริง” จึงคิดว่า “เราจักถามแม่กาลี” ดังนั้นแล้ว จึง
กล่าวว่า “ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ? แม่”

เสฏฺฐิ สุกฺกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “ตฺวํ สุกฺกตฺตาใน กเถสิฯ อาชยาต
บทกตฺตฺวาจก อภูตํ วิเสสณะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ” อิติศัพท์ อากาละใน
วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสทฺทหนฺโตฯ อัปภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐิ “อหํ สุกฺกตฺตา
ใน ปุจฺฉิสฺสามิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มาตริ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสามิ กาลี สันญญา-
วิเสสณะของ มาตริ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อมฺม
อาลปนะ กิรศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ เอวํ ลิงคตฺถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๓๑. “อาม ตาต ทฺรกาลโต ปฏฺจาย ตํ มาเรตฺตุกาโม มาเรตฺตุ นาสกฺขิ, ตํ นิสฺสาย
พหุ ฌนํ ชียิ, สตฺตสฺส จาเนสฺส ตฺวํ มรณฺโต มุตฺโต, อิทานิ โภคคามโต อาคมฺม
สพฺพสฺเตน สทฺธิ เสฏฺฐิจฺฉฺจฺจานํ ปตฺโต”ติ ฯ

(กาลี) “อาม ตาต (เสฏฺฐิ ตว) ทฺรกาลโต ปฏฺจาย ตํ มาเรตฺตุกาโม (หตฺวา ตํ) มาเรตฺตุ น
อสกฺขิ, ตํ นิสฺสาย พหุ ฌนํ ชียิ, สตฺตสฺส จาเนสฺส ตฺวํ มรณฺโต มุตฺโต (อสิ), (ตฺวํ) อิทานิ

โกศคามโต อาคมม สพฺพสฺเตน สทฺธิ์ เสฏฺฐจฺฉิฏฺฐาณํ ปตฺโต (อลิ)”ติ (อาห) ฯ

(กาลิ) อ.นางกาลิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด เนพะอ อาม ไซ้จ๊ะ (เสฏฺฐจฺฉิ) อ.เศรชฺฐี ตํ มาเรตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยังท่าน -ให้ตาย ปฏฺจาย จำเดิม (ตว) ทหฺรกาลโต แต่กาล- แห่งท่าน -เป็นเด็ก (หุตุวา) เป็นแล้ว น อสฺกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว (ตํ) มาเรตุ เพื่ออัน- ยังท่าน -ให้ตาย, ฌนํ อ.ทฺรพฺย พหุํ มาก ชียิ ลินไปแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย ตํ ซึ่งท่าน, ตฺวํ อ.ท่าน มุตฺโต เป็นผู้พ้นแล้ว มรณโต จากความตาย จาเนสฺสุ ในที่ ท. สตุตฺสฺ เจ็ด (อลิ) ย่อมเป็น, อิทานิ ในกาลนี้ (ตฺวํ) อ.ท่าน อาคมม มาแล้ว โภคคามโต จากบ้านส่วย ปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว เสฏฺฐจฺฉิฏฺฐาณํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรชฺฐี สทฺธิ์ กับ สพฺพสฺเตน ด้วยร้อยแห่งวัตถุทั้งปวง (อลิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกาลิ จึงกล่าวว่า “พ่อ ตั้งแต่ท่านเป็นเด็ก เศรชฺฐีประสงค์จะฆ่าท่าน แต่ไม่อาจเพื่อจะฆ่าได้, อาศัยท่าน ลินทรัพย์ไปมากมาย, ท่านพ้นแล้วจากความตายในที่ ๗ แห่ง, บัดนี้ มาแล้วจากบ้านส่วย ถึงตำแหน่งเศรชฺฐี พร้อมกับด้วยสรรพวัตถุอย่างละ ๑๐๐”

กาลิ สฺทฺรทฺกตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก “ตาด อาลปนะ อาม สัมปฏฺิจฉนํตเถ เสฏฺฐจฺฉิ สฺทฺรทฺกตฺตาใน อสฺกฺขิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ทหฺรกาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน มาเรตุ- ตํ การิตกัมมะใน มาเรตุ- มาเรตุกาโม วิกตีกตฺตาใน หุตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺกฺขิ ตํ การิตกัมมะใน มาเรตุฯ ตุมตฺถสัมปทานใน อสฺกฺขิ นคฺคฺพทฺ ปฏฺิเสระใน อสฺกฺขิ, พหุํ วิเสสณะของ ฌนํฯ สฺทฺรทฺกตฺตาใน ชียิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก ตํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ เหตุ ใน ชียิ, ตฺวํ สฺทฺรทฺกตฺตาใน อลิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก สตุตฺสฺ วิเสสณะของ จาเนสฺสุฯ วิสยาธาระใน มุตฺโต มรณโต อปาทานใน มุตฺโตฯ วิกตีกตฺตาใน อลิ, ตฺวํ สฺทฺรทฺกตฺตา ใน อลิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก อิทานิ กาลสํตตฺมีใน อลิ โภคคามโต อปาทานใน อาคมมฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สพฺพสฺเตน สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ์ฯ กิริยา- สมวายะใน ปตฺโต เสฏฺฐจฺฉิฏฺฐาณํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺโตฯ วิกตีกตฺตาใน อลิ” อิติคฺคฺพทฺ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๓๓๒. โส ตํ สุตฺวา “ภาริยํ วต เม กมฺมํ, เอวฺรฺอุปฺปา โข ปน มรณฺนา มุตฺตสฺส มม ปมาทชีวิทํ ชีวิทํ อยฺยตฺตํ, อปฺปมตฺโต ภวิสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เทวสิกํ สหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา อทฺธิกกปณาทินํ ทานํ ปฏฺจเปสิ ๕

โส (เสฏฺฐิ) ตํ (วจนํ) สุตฺวา “ภาริยํ วต เม กมฺมํ, เอวฺรฺอุปฺปา โข ปน มรณฺนา มุตฺตสฺส มม ปมาทชีวิทํ ชีวิทํ อยฺยตฺตํ, (อหํ) อปฺปมตฺโต ภวิสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เทวสิกํ สหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา อทฺธิกกปณาทินํ (ชานนํ) ทานํ ปฏฺจเปสิ ๕

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฉินฺนํ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคํานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “กมฺมํ อ.กรรม เม ของเรา ภาริยํ วต หนักหนอ, ปน ก็ เอวฺรฺอุปฺปา โข มรณฺนา มุตฺตสฺส มม ปมาทชีวิทํ ชีวิทํ อ.อัน- อันเรา ผู้พ้นแล้ว จากความตาย อันมีอย่าง นี้เป็นรูปแล -เป็นอยู่ เป็นอยู่ด้วยความประมาท อยฺยตฺตํ ไม่ควรแล้ว, (อหํ) อ.เรา อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ภวิสฺสามิ จักเป็น” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เทวสิกํ ทุกๆ วัน ปฏฺจเปสิ เริ่มตั้งไว้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน (ชานนํ) เพื่อชน ท. อทฺธิกกปณาทินํ มีคนเดินทางไกลและคนกำพร้า เป็นต้น ๕

เศรชฺฉินฺนํ ฟังคํนั้นแล้ว คิดว่า “เราทำกรรมหนักหนอ เราพ้นแล้วจากความตายเห็น ปานนี้แล แล้วเป็นอยู่ด้วยความประมาท ไม่สมควร, เราจักไม่ประมาท” ดังนี้ สละ ทรัพย์วันละพัน เริ่มตั้งทานไว้ เพื่อคนเดินทางไกลและคนกำพร้า เป็นต้นแล้ว

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ๕ สุตฺวาทฺตาใน ปฏฺจเปสิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะ ของ วจนํ ๕ อวฺตตกัมมะใน สุตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ภาริยํ วิเสสนะของ กมฺมํ วตคํพิทํ สังเวคตฺตํ เม สามิสัมพันธะใน กมฺมํ ๕ ลิงคตฺตํ, ปนคํพิทํ วากยารัมภ- โชตกํ ชีวิทํ ๕ ตุมตฺตกัตตฺวาใน อยฺยตฺตํ ๕ กิตบทกัตตฺวาจาก เอวฺรฺอุปฺปา วิเสสนะของ มรณฺนา โขคํพิทํ วจนาลังการะ มรณฺนา อปาทานใน มุตฺตสฺส ๕ วิเสสนะของ มม ๕ จันฺทิจฺฉินฺนํกิตตฺวาใน ชีวิทํ ปมาทชีวิทํ กิริยาวิเสสนะใน ชีวิทํ, อหํ สุตฺวาทฺตาใน ภวิสฺสามิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปฺปมตฺโต วิกิตกัตตฺวาใน ภวิสฺสามิ” อิติคํพิทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชตฺวา เทวสิกํ กิริยาวิเสสนะ ใน วิสฺสชฺเชตฺวา สหสฺสํ อวฺตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺจเปสิ

อหิทธิกปณาทินัน วิเสสนะของ ชนานัน ๆ สัมปทานใน ปฏจเปสิ ทาน อุตตถกัมมะใน ปฏจเปสิ ฯ

.....
๓๓๓. มิตโต นามสฺส กุฏุมพิกโก ทานพยาวโฏ อโหสิ ฯ

มิตโต นาม สฺส (เสฏฺฐิสฺส) กุฏุมพิกโก ทานพยาวโฏ อโหสิ ฯ

กุฏุมพิกโก อ.กุฏุมพี มิตโต นาม ชื่อว่ามิตตะ ทานพยาวโฏ เป็นผู้ชวนชวายเป็นทาน สฺส (เสฏฺฐิสฺส) ของเศรษฐีนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

กุฏุมพี ชื่อว่ามิตตะ ได้เป็นผู้ชวนชวายเป็นการให้ทานของเศรษฐีนั้น

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มิตโต ๆ วิเสสนะของ กุฏุมพิกโก ๆ สุทธกัตตาใน อโหสิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก สฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐิสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน ทานพยาวโฏ ๆ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

.....
อิหํ โฆสกเสฏฺฐิโน อุปฺปตฺติ ฯ
อิหํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนี่ อุปฺปตฺติ เป็นความเกิดขึ้น โฆสกเสฏฺฐิโน แห่งเศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

นี่เป็นความอุบัติของโฆสกะเศรษฐี

อิหํ วิเสสนะของ วตฺถุ ๆ สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก โฆสกเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน อุปฺปตฺติ ๆ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

[เรื่องพระนางสามาวดี]

๓๓๔. ตสฺมี ปน กाले ภัททวดีนคเร ภัททวดียเสฏฺฐี นาม โฆสกเสฏฺฐีโน อทิจฺจุปฺพุพฺพสหายโก อโหสิ ฯ

ปน ก็ ตสฺมี กาลे ในกาลนั้น ภัททวดียเสฏฺฐี นาม ชื่อ อ.เศรษฐีชื่อว่าภัททวดีย ภัททวดีนคเร ในเมืองชื่อว่าภัททวดี อทิจฺจุปฺพุพฺพสหายโก เป็นสหายผู้ไม่ถูกเห็น แล้วในกาลก่อน โฆสกเสฏฺฐีโน ของเศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ก็ในกาลนั้น เศรษฐีชื่อว่าภัททวดีย ในภัททวดีนคร ได้เป็นสหายผู้ไม่เคยเห็นกันของ โฆสกเศรษฐีแล้ว

ปนคัพฺพ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสณะของ กาลे กาลสัตตมึใน อโหสิ นามคัพฺพ สัตฺตมึโชตกะเข้ากับ ภัททวดียเสฏฺฐี ๆ สุตฺถกัตตาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ภัททวดีนคเร วิสยาชาระใน ภัททวดียเสฏฺฐี โฆสกเสฏฺฐีโน สามีสัมพันธะใน อทิจฺจุ- ปฺพุพฺพสหายโก ๆ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๓๓๕. ภัททวดีนคโรโต อาคตานิ วาณิชาเน สนฺติเก โฆสกเสฏฺฐี ภัททวดียเสฏฺฐีโน สมฺปตฺติจ วยฺยปฺพเทสฺสจ สุตฺวา เตน สทฺธิ สหายกภาวํ อิจฺฉนฺโต ปณฺณการํ เปเสสิ ฯ

ภัททวดีนคโรโต อาคตานิ วาณิชาเน สนฺติเก โฆสกเสฏฺฐี ภัททวดียเสฏฺฐีโน สมฺปตฺติ จ วยฺยปฺพเทสฺ จ สุตฺวา เตน (เสฏฺฐีนา) สทฺธิ สหายกภาวํ อิจฺฉนฺโต ปณฺณการํ เปเสสิ ฯ

โฆสกเสฏฺฐี อ.เศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ สุตฺวา ฟังแล้ว สมฺปตฺติ จ ซึ่งสมบัติด้วย วยฺย- ปฺพเทสฺ จ ซึ่งวัยและประเทศด้วย ภัททวดียเสฏฺฐีโน ของเศรษฐีชื่อว่าภัททวดีย สนฺติเก ในสำนัก วาณิชาเน ของพ่อค้า ท. อาคตานิ ผู้มาแล้ว ภัททวดีนคโรโต จากเมืองชื่อว่าภัททวดี อิจฺฉนฺโต ปรารธนาอยู่ สหายกภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งสหาย สทฺธิ กับ เตน (เสฏฺฐีนา) ด้วยเศรษฐีนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว ปณฺณการํ ซึ่งเครื่อง บรรณาการ ฯ

โฆสกเศรษฐี ได้ฟังสมบัติ วัยและประเทศ ของภัททวดียเศรษฐี ในสำนักของพวก พ่อค้า ซึ่งมาแล้วจากภัททวดีนคร ปรารธนาความเป็นสหายกับเศรษฐีนั้น จึงส่งเครื่อง

บรรณาการไปแล้ว

โฆสกเสฏฐิ์ สุทรกัถตาใน เปเสสิฯ อาชยาดบทกัถตุวจาก ภาทวตีนครโต อปาทาน ใน อาคตานิฯ วิเสสนะของ วาณิชาไนฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน สุตฺวา ภาทวตีเสฏฐิโน สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺตี และ วยฺปฺปเทสฺ สมฺปตฺตี กัถิ วยฺปฺปเทสฺ กัถิ อวุตตกัถมมะใน สุตฺวา จ สองศัพทฺ ปทสมฺมุจยัถตะเข้ากับ สมฺปตฺตี และ วยฺปฺปเทสฺ สุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อิจฺจนฺโต เตน วิเสสนะของ เสฏฐิณาฯ สหัตถตติยา เข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน สหายกภาวฺ อวุตตกัถมมะใน อิจฺจนฺโตฯ อัปภันตร-กิริยาของ โฆสกเสฏฐิ์ ปณฺณการํ อวุตตกัถมมะใน เปเสสิ ฯ

๓๓๖. ภาทวตีเสฏฐิปี โโกสมพิโต อาคตานิ วาณิชาไน สนฺติเก โฆสกเสฏฐิโน สมฺปตฺตีณฺจ วยฺปฺปเทสณฺจ สุตฺวา เตน สทฺธิ สหายกภาวฺ อิจฺจนฺโต ปณฺณการํ เปเสสิ ฯ

ภาทวตีเสฏฐิปี โโกสมพิโต อาคตานิ วาณิชาไน สนฺติเก โฆสกเสฏฐิโน สมฺปตฺตีณฺจ วยฺปฺปเทสณฺจ สุตฺวา เตน (เสฏฐิณา) สทฺธิ สหายกภาวฺ อิจฺจนฺโต ปณฺณการํ เปเสสิ ฯ

ภาทวตีเสฏฐิปี แม้อ.เศรษฐีชื่อว่าภัททวตีฯ สุตฺวา ฟังแล้ว สมฺปตฺตี จ ซึ่งสมบัตินด้วย วยฺปฺปเทสฺ จ ซึ่งวัยและประเทศด้วย โฆสกเสฏฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ สนฺติเก ในสำนัก วาณิชาไน ของพ่อค้า ท. อาคตานิ ผู้มาแล้ว โโกสมพิโต จากเมืองชื่อว่า โกลัมพี อิจฺจนฺโต ปรารธนาอยู่ สหายกภาวฺ ซึ่งความเป็นแห่งสหาย สทฺธิ กับ เตน (เสฏฐิณา) ด้วยเศรษฐีนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว ปณฺณการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ ฯ

แม้อภัททวตีเศรษฐี ได้ฟังสมบัตินและวัยและประเทศ ของโฆสกเศรษฐี ในสำนักของ พวกพ่อค้า ซึ่งมาจากกรุงโกลัมพี ก็ปรารธนาความเป็นสหายกับเศรษฐี จึงส่งเครื่อง เครื่องบรรณาการไปแล้ว

อปีศัพทฺ อเปกขัถตะเข้ากับ ภาทวตีเสฏฐิฯ สุทรกัถตาใน เปเสสิฯ อาชยาดบท กัถตุวจาก โโกสมพิโต อปาทานใน อาคตานิฯ วิเสสนะของ วาณิชาไนฯ สามีสัมพันธะ ใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน สุตฺวา โฆสกเสฏฐิโน สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺตี และ วยฺป-ปเทสฺ สมฺปตฺตี กัถิ วยฺปฺปเทสฺ กัถิ อวุตตกัถมมะใน สุตฺวา จ สองศัพทฺ ปทสมฺมุจยัถตะ เข้ากับ สมฺปตฺตี และ วยฺปฺปเทสฺ สุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อิจฺจนฺโต เตน วิเสสนะของ

เสฏฺฐจิโนฯ สหัตถตตติยาเข้ากับ สหฺตรีฯ ทัพพสมวาเยใน สหายกภาวฺฯ อวุตตกัมมะใน
อิจฺฉนฺโตฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ภาทฺทวติยเสฏฺฐิจิ ปรุณฺณาการํ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๓๓๗. เหวํ เต อณฺณมณฺณํ อทิกฺกุจฺปุพฺพสหายกา หุตฺวา วสีสุ ฯ

เหวํ เต (เสฏฺฐจิโน) อณฺณมณฺณํ อทิกฺกุจฺปุพฺพสหายกา หุตฺวา วสีสุ ฯ

เต (เสฏฺฐจิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น **อทิกฺกุจฺปุพฺพสหายกา** เป็นสหายผู้ไม่เห็นแล้ว
ในกาลก่อน **อณฺณมณฺณํ** ซึ่งกันและกัน **หุตฺวา** เป็นแล้ว **วสีสุ** อยู่แล้ว **เหวํ** ด้วย
ประการฉะนี้ ฯ

เศรษฐีทั้ง ๒ นั้น ได้เป็นสหายซึ่งไม่เคยเห็นกันและกัน อยู่แล้วด้วยประการฉะนี้

เต วิเสสนะของ เสฏฺฐจิโนฯ สฺุทฺธกัตฺตาใน วสีสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เหวํ ปการัตถะ
อณฺณมณฺณํ อวุตตกัมมะใน อทิกฺกุจ- อทิกฺกุจฺปุพฺพสหายกา วิกติกัตฺตาใน หุตฺวาฯ สมาน-
กาลกิริยาใน วสีสุ ฯ

๓๓๘. อปรภาเค ภาทฺทวติยเสฏฺฐจิโน เคเห อหิวาตฺกโรโค ปติโต ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **อหิวาตฺกโรโค** อ.อหิวาตฺกโรค **ปติโต** ตกไป
แล้ว **เคเห** ในเรือน **ภาทฺทวติยเสฏฺฐจิโน** ของเศรษฐีชื่อว่าภทฺทวติย ฯ

ในเวลาต่อมา อหิวาตฺกโรคตกแล้ว ในเรือนของภทฺทวติยเศรษฐี

อปรภาเค กาลสัตตมีใน ปติโต อหิวาตฺกโรโค สฺุทฺธกัตฺตาใน ปติโตฯ กิตบทกัตฺตฺวาจาก
ภาทฺทวติยเสฏฺฐจิโน สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน ปติโต ฯ

๓๓๙. ตสฺมี ปติเต, ปจฺมํ มกฺขิกา มรฺนฺติ, ตโต อนุกฺกเมเนว กิฏฺฐา มฺุสิกา กุกฺกฺฐา สฺุกรา
สุนฺชา มชฺชารา คาโว ทาสี ทาสา, สพฺพปจฺฉา ฆรฺมานุสกา มรฺนฺติ ฯ

ตสฺมี (อหิวาตฺกโรค) ปติเต, ปจฺมํ มกฺขิกา มรฺนฺติ, ตโต อนุกฺกเมเนว เหว กิฏฺฐา มฺุสิกา กุกฺกฺฐา
สฺุกรา สุนฺชา มชฺชารา คาโว ทาสี ทาสา (มรฺนฺติ), สพฺพปจฺฉา ฆรฺมานุสกา มรฺนฺติ ฯ

ตสฺมี (อหิวาตฺกโรค) ครั้นเมื่ออหิวาตฺกโรคนั้น **ปติเต** ตกไปแล้ว, **มกฺขิกา**

อ.แมลงวัน ท. **มรณูติ** ย่อมตาย **ปจมี** ก่อน, **ตโต** ในลำดับนั้น **กัฏฐา** อ.ตักแตน ท. **มุสิกา** อ.หนู ท. **กุกกุฏา** อ.ไก่ ท. **สุกรา** อ.สุกร ท. **สุนขา** อ.สุนัข ท. **มชฺชารา** อ.แมว ท. **คาโว** อ.โค ท. **ทาสี** อ.ทาสหญิง ท. **ทาสา** อ.ทาสชาย ท. (**มรณูติ**) ย่อมตาย **อนุกุเมน** **เอว** ตามลำดับนั้นเทียว, **ขรมานุสกา** อ.หมู่แห่งมนุษย์ในเรือน ท. **มรณูติ** ย่อมตาย **สพฺพปจฺจนา** ในภายหลังแห่งสัตว์ทั้งปวง ๕

เมื่ออหิวาตกโรคนั้นตกแล้ว แมลงวันย่อมตายก่อน, ต่อจากนั้น ตักแตน หนู ไก่ สุกร สุนัข แมว โค ทาสหญิง ทาสชาย ย่อมตายไปโดยลำดับกันทีเดียว, พวกมนุษย์เจ้าของเรือน ย่อมตายทีหลังเขาทั้งหมด

ตสมึ วิเสสณะของ อหิวาตกโรเคญ ลักษณะใน ปติเตญ ลักษณะกิริยา, มกฺขิกา สุทฺธกัตฺตา ใน มรณูติญ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปจมี กิริยาวิเสสณะใน มรณูติ, ตโต กาลสัตตมึ กัฏฐา กัตี มุสิกา กัตี กุกกุฏา กัตี สุกรา กัตี สุนขา กัตี มชฺชารา กัตี คาโว กัตี ทาสี กัตี ทาสา กัตี สุทฺธกัตฺตาใน มรณูติญ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัพฺพ อวธารณะ เข้ากับ อนุกุเมนญ ตติยาวิเสสณะใน มรณูติ, ขรมานุสกา สุทฺธกัตฺตาใน มรณูติญ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สพฺพปจฺจนา กาลสัตตมึใน มรณูติ ๕

๓๔๐. เตสุ เย ภิตฺตึ ภินฺทิตฺวา ปลายนฺติ, เต ชีวิตํ ลภนฺติ ๕

เตสุ (ขเนสฺ) เย (ชนา) ภิตฺตึ ภินฺทิตฺวา ปลายนฺติ, เต (ชนา) ชีวิตํ ลภนฺติ ๕

เตสุ (ขเนสฺ) เย (ชนา) อ.- ในชน ท. เหล่านั้นหนา- ชน ท. เหล่าใด **ภินฺทิตฺวา** ทำลายแล้ว **ภิตฺตึ** ซึ่งฝาเรือน **ปลายนฺติ** ย่อมหนีไป, **เต (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่านั้น **ลภนฺติ** ย่อมได้ **ชีวิตํ** ซึ่งชีวิต ๕

ในบรรดาชนเหล่านั้น พวกใดทำลายฝาเรือนหนีไป พวกนั้นย่อมได้ชีวิต

เตสุ วิเสสณะของ ขเนสฺญ นิทธารณะใน เย ชนา เย วิเสสณะของ ชนาญ นิทธารณียะ และสุทฺธกัตฺตาใน ปลายนฺติญ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภิตฺตึ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปลายนฺติ, เต วิเสสณะของ ชนาญ สุทฺธกัตฺตาใน ลภนฺติญ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน ลภนฺติ ๕

๓๔๑. ตทาปี เสฏฐิ จ ภริยา จ ธีตา จ ตถา ปลายิตฺวา โฆสกเสฏฐิ ปสฺสิตุํ ปตฺถเนตฺตา โโกสมพี ปฏิปชฺชิสฺสุ ฯ

ตทาปี แม้ในกาลนั้น เสฏฐิ จ อ.เศรษฐีด้วย ภริยา จ อ.ภรรยาด้วย ธีตา จ อ.ธิดา ด้วย ปลายิตฺวา หนีไปแล้ว ตถา โดยประการนั้น ปตฺถเนตฺตา ปรารถนาอยู่ ปสฺสิตุํ เพื่ออันเห็น โฆสกเสฏฐิ ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ ปฏิปชฺชิสฺสุ ดำเนินไปแล้ว โโกสมพี สู่เมืองโกสัมพี ฯ

แม้ในกาลนั้น เศรษฐี ภริยาและลูกสาว ก็หนีไปโดยวิธีนั้น ปรารถนาจะพบกับโฆสกเศรษฐี จึงเดินทางไปสู่กรุงโกสัมพี

อุปศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตทาฯ กาลสัตตมึใน ปฏิปชฺชิสฺสุ เสฏฐิ กิติ ภริยา กิติ ธีตา กิติ สุททกัตตาใน ปฏิปชฺชิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จ สามศัพท์ ปทสมฺจยัตถะ เข้ากับ เสฏฐิ ภริยา และ ธีตา ตถา กิริยาวิเสสนะใน ปลายิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺถเนตฺตา โฆสกเสฏฐิ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานใน ปตฺถเนตฺตาฯ อัปภันตรกิริยาของ เสฏฐิ ภริยา และ ธีตา โโกสมพี สัมปาปุณเณยกัมมะใน ปฏิปชฺชิสฺสุ ฯ

.....

๓๔๒. เต อนฺตรามคฺเคเวย ชีณปาเถยฺยา วาตาตเปน เจว ขุปฺปิปาสาหิ จ กิลนฺตสรีรา กิจฺเจเน โโกสมพี ปตฺวา อุทกผาสุกฺกุจฺจาเน นหฺตฺวา นครทฺวารเ เอกํ สาละ ปวิสฺสิสุ ฯ

เต (ชนา) อนฺตรามคฺเค เวย ชีณปาเถยฺยา วาตาตเปน เจว ขุปฺปิปาสาหิ จ กิลนฺตสรีรา กิจฺเจเน โโกสมพี ปตฺวา อุทกผาสุกฺกุจฺจาเน นหฺตฺวา นครทฺวารเ เอกํ สาละ ปวิสฺสิสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ชีณปาเถยฺยา ผู้มีวัดอุอันเกือกุลกำหนดทางอันสิ้นไปแล้ว อนฺตรามคฺเค เวย ในระหว่างแห่งหนทางนั้นเทียว กิลนฺตสรีรา ผู้มีสรีระอันบอบช้ำแล้ว วาตาตเปน เจว เพราะลมและแดดด้วยนั้นเทียว ขุปฺปิปาสาหิ จ เพราะความหิวและความกระหาย ท. ด้วย ปตฺวา ถึงแล้ว โโกสมพี ซึ่งเมืองโกสัมพี กิจฺเจเน โดยลำบาก นหฺตฺวา อาบแล้ว อุทกผาสุกฺกุจฺจาเน ในที่เป็นที่ผาสุกด้วยน้ำ ปวิสฺสิสุ เข้าไปแล้ว สาละ สูศาลา เอกํ หลังหนึ่ง นครทฺวารเ ไกลประตูแห่งเมือง ฯ

สามคนนั้น มีเสบียงหมดลงในระหว่างทาง มีสรีระอดโรยด้วยลมและแดด และด้วยความหิวกระหาย ถึงกรุงโกสัมพีด้วยความลำบาก อาบน้ำในสถานที่อันสบายด้วยน้ำ

แล้ว ก็เข้าไปสู่ศาลาแห่งหนึ่ง ใกล้ประตูเมือง

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปวิสีสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวคัพพ์
 อวธารณะเข้ากับ อนุตรามคฺเคฯ วิสยาธาระใน ชีณ- ชีณปาเถยยา วิเสสนะของ ชนา
 วาตาตเปน กัตี ขุปปิปาสาหิ กัตี เหตุโน กิลนุตสรีรา เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ จฯ
 สองคัพพ์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ วาตาตเปน และ ขุปปิปาสาหิ กิลนุตสรีรา วิเสสนะ
 ของ ชนา กิจฺเจเน ตติยาวิเสสนะใน ปตฺวา โกสมพี สัมปาปฺถึยักมมะใน ปตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน นหาตฺวา อุทกผาสุกฺกฺจาเน วิสยาธาระใน นหาตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ปวิสีสุ นครทฺวาเร วิสยาธาระใน ปวิสีสุ เอกั วิเสสนะของ สาลัฯ สัมปาปฺถึย-
 ักมมะใน ปวิสีสุ ฯ

๓๔๓. ตตฺร เสฎฺฐี ภาริยั อหา “ภทฺเท อิมินา นีหาเรณ อาคจฺจนฺตา วิชาตมาตฺยาปี
 อมนาปา โหนฺติ, สหาโย กิร เม อทฺธิกกปณาทินั เทวสิกั สหสฺสั วิสฺสชฺเชตฺวา
 ทานั ทาเปสิ, ตตฺถ ธีตฺรึ เปเสตฺวา อาหารั อาหาราเปตฺวา เอกาหั ทฺวิหั อีเชว สรีรึ
 สนฺตปฺเปตฺวา สหายกั ปสฺสิสฺสามา”ติ ฯ

ตตฺร (จาเน) เสฎฺฐี ภาริยั อหา “ภทฺเท (ชนา) อิมินา นีหาเรณ อาคจฺจนฺตา วิชาตมาตฺยาปี
 อมนาปา โหนฺติ, สหาโย กิร เม อทฺธิกกปณาทินั (ชนา) เทวสิกั สหสฺสั วิสฺสชฺเชตฺวา
 (บุคฺคัล) ทานั ทาเปสิ, (มยั) ตตฺถ (จาเน) ธีตฺรึ เปเสตฺวา (ธีตฺรึ) อาหารั อาหาราเปตฺวา
 เอกาหั ทฺวิหั อีชฺ เอว (จาเน) สรีรึ สนฺตปฺเปตฺวา สหายกั ปสฺสิสฺสามา”ติ ฯ

เสฎฺฐี อ.เศรชฺฐี อหา กล่าวแล้ว ภาริยั กะภรรยา ตตฺร (จาเน) ในที่นั้น อิติ ว่า
 “ภทฺเท แนะนางผู้เจริญ (ชนา) อ.ชน ท. อาคจฺจนฺตา มาอยู่ อิมินา นีหาเรณ โดย
 ทำนองนี้ อมนาปา เป็นที่ไม่ยังใจให้เอิบอาบ วิชาตมาตฺยาปี แม้ของมารดาผู้คลอด
 แล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น, กิร ได้ยินว่า สหาโย อ.สหาย เม ของเรา วิสฺสชฺเชตฺวา สละ
 แล้ว สหสฺสั ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เทวสิกั ทุกๆ วัน (ชนา) เพื่อชน ท. อทฺธิกกปณาทินั
 มีคนเดินทางไกลและคนกำพร้าเป็นต้น (บุคฺคัล) ยังบุคฺคัล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว ทานั
 ซึ่งทาน, (มยั) อ.เรา ท. เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ธีตฺรึ ซึ่งธิดา ตตฺถ (จาเน) ในที่
 นั้น (ธีตฺรึ) ยังธิดา อาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว อาหารั ซึ่งอาหาร สรีรึ ยังสรีระ
 สนฺตปฺเปตฺวา ให้อิมหันแล้ว อีชฺ เอว (จาเน) ในที่นั้นนี้เกี่ยว เอกาหั ลัวันหนึ่ง

ทิวี่หึ สัันวันสอง ปสฺสูสสาม จักเยียม สหายกั ซึ่งสหาย” อิติ ดังนี้ ๙

ในทีนั้น เศรษฐีกล่าวกับภริยาว่า “นางผู้เจริญ ผู้มาโดยทำนองนี้ ย่อมไม่ถูกใจ แม่ของแม่ผู้บังเกิดเกล้า, ทราบว่า สหายของเราสละทรัพย์วันและพัน ให้ทานแก่คนเดินทาง และคนกำพร้าเป็นต้น เราส่งลูกสาวไปในทีนั้น ให้นำอาหารมาบำรุงสรีระในทีนี้แล สักวันสองวันแล้วจึงจักเยียมเยือนสหาย”

เสฏฐี สุทธกัตตาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตตฺต วิเสสนะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน อาห ภริยั อกถิตกัมมะใน อาห “ภทฺเท อาลปะนะ ชนา สุทธกัตตาใน โหนฺติ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก อิมินา วิเสสนะของ นีหาเรน๑ ตติยาวิเสสนะใน อาคจฺจนฺต๑ อัปกันฺตรกิริยาของ ชนา อปัสฺสั อเปกขัตตะเข้ากับ วิชาตมาตุยา๑ สามีสัมพันธะใน อมนาปา๑ วิกถิกัตตาใน โหนฺติ, กิรฺสฺสั อนุสสวณฺตตะ สหาโย เหตุกัตตาใน ทาเปสิ๑ อาขยาตบทเหตุกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน สหาโย อทฺธิกกปณาทินั วิเสสนะของ ชนान๑ สัมปทานใน วิสฺสชฺเชตฺวา เทวสิกั กิริยาวิเสสนะใน วิสฺสชฺเชตฺวา สหสฺสั อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ปุคฺคั การิตกัมมะใน ทาเปสิ ทานั อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ, มยั สุทธกัตตาใน ปสฺสูสสาม๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตตฺต วิเสสนะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน เปเสตฺวา ชีตฺรึ อวุตตกัมมะใน เปเสตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหาราเปตฺวา ชีตฺรึ การิตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา อาหารั อวุตตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน สนฺตปฺเปตฺวา เอกาหั กัตี ทิวี่หึ กัตี อัจฺจันตสังโยคะใน สนฺตปฺเปตฺวา เอวสฺสั อวธารณะเข้ากับ อิท๑ วิเสสนะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน สนฺตปฺเปตฺวา สรึรึ การิตกัมมะใน สนฺตปฺเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสฺสูสสาม สหายกั อวุตตกัมมะใน ปสฺสูสสาม” อิติศฺสั อากาละใน อาห ๙

๓๔๔. ‘สาธุ สามี’ติ ๙

(ภริยา) “สาธุ สามี’ติ (อาห) ๙

(ภริยา) อ.ภรรยา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ๙

นางรับว่า “ดีแล้ว นาย”

ภริยา สุธรรกัถตาใน อาหะ อาชยาตบทกัถตุวาก “สามิ อาลปนะ สาธุ สัมปฏิจันตถ-
ลึงคัถถะ” อิติศัพท์ อาการะไน อาหะ ฯ

๓๔๕. เต सालายเมว วสีสุ ฯ

เต (ชนา) सालายเ อาว วสีสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น วสีสุ อยู่แล้ว सालายเ อาว ในศาลานั้นเทียว ฯ

เขาพากันพักอยู่ที่ศาลานั้นแล

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุธรรกัถตาใน วสีสุฯ อาชยาตบทกัถตุวาก เอาศัพท์
อวธารณะเข้ากับ सालายเฯ วิสยาธาระไน วสีสุ ฯ

๓๔๖. ปุนทิวเส กाले आरोजिते, गपणतुठिकाठिसु आहारतुठया कज्जणतेसु, मातापितरो
“อมุม कनुठवा ओमहाकं आहारं आहरा”ठि ठिठरं पेसयीसु ฯ

ปุนทิวเส (ชเนหิ) กाले आरोजिते, गपणतुठिकाठिसु (ชनेसु) आहारतुठया कज्जणतेसु,
मातापितरो “อมุม (ตุว) कनुठवा ओमहाकं आहारं आहरा”ठि (वज्जेण) ठिठरं पेसयीसु ฯ

กาลे ครั้นเมื่อกาล (ชเนหิ) อันชน ท. आरोजिते บอกแล้ว ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น,
(ชनेसु) ครั้นเมื่อชน ท. गपणतुठिकाठिसु มีคนกำพร้าวและคนเดินทางไกลเป็นต้น
คจ्जणतेसु ไปอยู่ อาหารตถยา เพื่อประโยชน์แก่อาหาร, मातापितरो อ.มารดา
และบิดา ท. पेसयीसु ส่งไปแล้ว ठिठरं ซึ่งชิดา (วจเณ) ด้วยคำ อิติ ว่า “อมุม
ตุก่อนแม่ (ตุว) อ.เจ้า คनुठवा ไปแล้ว อาหาร จงนำมา อาหาร ซึ่งอาหาร ओमहाकं
เพื่อเรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ในวันรุ่งขึ้น เมื่อเขาบอกเวลาแล้ว เมื่อคนกำพร้าวและคนเดินทางเป็นต้น กำลังไป เพื่อ
ประโยชน์แก่อาหาร, มารดาและบิดาจึงส่งลูกสาวไปด้วยคำว่า “แม่ จงไปนำอาหารมา
เพื่อพวกเรา”

ปุนทิวเส กาลสัถตมีไน आरोजिते चनेहि ओनภितกัถตาใน आरोजिते काले लักขणेไน
आरोजितेฯ लักखणकिरिया, गपणतुठिकाठिसु विसेसนะของ चनेसुฯ लักखणेไน कज्जणतेसुฯ

ลักษณะกิริยา อาหารตถาย สัมปทานใน คจฺจนฺเตสุ, มาตาปิตโร สุทรกัตฺตาใน เปสยีสฺสุ
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อมฺม อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตฺตาใน อาหารํ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหาร อมฺหากํ สัมปทานใน อาหาร อาหารํ
 อวฺตตกัมฺมะใน อาหาร” อิติศัพฺพํ สฺรุปะเนใน วจเนนํ ภาวะใน เปสยีสฺสุ ธีตฺรํ อวฺตตกัมฺมะ
 ใน เปสยีสฺสุ ๕

๓๔๗. มหาโกคกุลสฺส ธีตา วิปตฺติยา อจฺฉินฺนลชฺชตฺตาย อลชฺชมานาวํ ปาตี คเหตุวา
 กปณชเนน สทฺธิํ อาหารตถาย คตา มิตฺตกฺกุณฺมพิเกน “กติ ปฏฺวิเส คณฺหิสฺสสิ
 อมฺมา”ติ ปุณฺณา “ตโย”ติ อาห ๕

มหาโกคกุลสฺส ธีตา (อตุตโน) วิปตฺติยา อจฺฉินฺนลชฺชตฺตาย อลชฺชมานาวํ ปาตี คเหตุวา
 กปณชเนน สทฺธิํ อาหารตถาย คตา มิตฺตกฺกุณฺมพิเกน “(ตฺวํ) กติ ปฏฺวิเส คณฺหิสฺสสิ
 อมฺมา”ติ ปุณฺณา “(อหํ) ตโย (ปฏฺวิเส คณฺหิสฺสามิ)” อิติ อาห ๕

ธีตา อ.ธิดา มหาโกคกุลสฺส ของตระกูลผู้มีโภคะมาก อลชฺชมานาว ไม่ละอายอยู่
 เทียว (อตุตโน) วิปตฺติยา อจฺฉินฺนลชฺชตฺตาย เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีความ
 ละอาย อันความวิบัติ ตัดขาดแล้ว คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปาตี ซึ่งเถา คตา ไป
 แล้ว อาหารตถาย เพื่อประโยชน์แก่อาหาร สทฺธิํ กับ กปณชเนน ด้วยชนผู้กำพร้า
 มิตฺตกฺกุณฺมพิเกน ปุณฺณา ผู้อันกฺกุณฺมพิซึ่งอามิตตะ งามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่
 (ตฺวํ) อ.เจ้า คณฺหิสฺสสิ จักรับเอา ปฏฺวิเส ซึ่งส่วน ท. กติ เท่าไร” อิติ ดังนี้ อาห
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน (คณฺหิสฺสามิ) จักรับเอา (ปฏฺวิเส) ซึ่งส่วน ท. ตโย
 สาม” อิติ ดังนี้ ๕

ธิดาของตระกูลที่มีโภคะมาก ไม่ละอายเลย เพราะความที่ตนมีความละอาย อันความ
 วิบัติ ตัดขาดแล้ว ถือเถาไปเพื่อต้องการอาหารกับคนกำพร้า ถูกมิตฺตกฺกุณฺมพิถามว่า
 “เธอ จักรับกี่ส่วน? แม่” ก็บอกว่า “สามส่วน”

ธีตา สุทรกัตฺตาใน อาหํ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มหาโกคกุลสฺส สามีสัมพันธะ
 ใน ธีตา อตุตโน ภาวาที่สัมพันธ์ใน อจฺฉินฺนลชฺชตฺตาย วิปตฺติยา อนภิตกัตฺตาใน
 อจฺฉินฺน- อิจฺฉินฺนลชฺชตฺตาย เหตุใด อลชฺชมานา เอวศัพฺพํ อวชฺชารณะเข้ากับ

อลัชชฆาณาญ อัมพันทรกิริยาของ ฐิตา ปาตี อวุตตกัมมะใน คเหตุวาญ ปุพพกาลกิริยา ใน คตา กปณชเนน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐีญ กิริยาสมวายะใน คตา อาหารตถาย สัมปทานใน คตาญ วิเสสนะของ ฐิตา มิตตตกุฎุมพิกเกน อนภิทกัตตทาใน ปุฎฐา “อมม อาลปนะ ตวั สุตทกัตตทาใน คณฺหิสฺสสสิญ อาขยาตบทกัตตวาจก กติ วิเสสนะของ ปฏิวีเสญ อวุตตกัมมะใน คณฺหิสฺสสสิ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุฎฐาญ วิเสสนะของ ฐิตา “อหํ สุตทกัตตทาใน คณฺหิสฺสสสิญ อาขยาตบทกัตตวาจก ตโย วิเสสนะของ ปฏิวีเสญ อวุตตกัมมะใน คณฺหิสฺสสสิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๔๘. อถสฺสา ตโย ปฏิวีเส อทาสิ ๕

อถ (โส กุฎุมพิกโก) อสฺสา (เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยา) ตโย ปฏิวีเส อทาสิ ๕

อถ ครั้งนั้น (โส กุฎุมพิกโก) อ.กุฎุมพินั้น อทาสิ ได้ให้แล้ว ปฏิวีเส ซึ่งส่วน ท. ตโย สาม อสฺสา (เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยา) แก่ธิดาของเศรษฐีนั้น ๕

ที่นั้น มิตตตกุฎุมพี จึงให้อาหารสามส่วนแก่นาง

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ กุฎุมพิกโกญ สุตทกัตตทาใน อทาสิญ อาขยาตบทกัตตวาจก อสฺส วิเสสนะของ เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยาญ สัมปทานใน อทาสิ ตโย วิเสสนะของ ปฏิวีเสญ อวุตตกัมมะใน อทาสิ ๕

๓๔๙. ตาย ภตฺเต อาหฎฺเฏ, ตโยปิ เอกโต ภูฏชิตฺตุํ นิสฺสีทิสฺสุ ๕

ตาย (เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยา) ภตฺเต อาหฎฺเฏ, ตโยปิ (ชนา) เอกโต ภูฏชิตฺตุํ นิสฺสีทิสฺสุ ๕

ภตฺเต ครั้นเมื่อภัตฺร ตาย (เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยา) อันธิดาของเศรษฐีนั้น อาหฎฺเฏ นำมาแล้ว, (ชนา) อ.ชน ท. ตโยปิ แม่สาม นิสฺสีทิสฺสุ นั้งแล้ว ภูฏชิตฺตุํ เพื่ออันบริโภค เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ๕

เมื่อนางนำภัตฺรมาแล้ว ทั้ง ๓ ก็นั่งเพื่อบริโภคร่วมกัน

ตาย วิเสสนะของ เสฎฺฐจิจฺฉุตฺยาญ อนภิทกัตตทาใน อาหฎฺเฏ ภตฺเต ลักษณะใน อาหฎฺเฏญ ลักษณะกิริยา, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตโยญ วิเสสนะของ ชนาญ สุตทกัตตทาใน

นีสี่ที่สี่ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกโต ตติยาวิเสสณะใน ภูณฺชิตุํๆ ตุมัตถสัมปทานใน นีสี่ที่สี่ ๆ

๓๕๐. อถ มาตารีตโร เสฏฺฐิ อหังสุ “สามิ วิปตฺติ นาม มหากุลานมฺปิ อุปฺปชฺชติ, อมฺเห อโนโลเกตฺวา ภูณฺช, มา จินฺตยิ”ติ อิติ นํ นานปฺปการเหิ ยาจิตฺวา โภเชสุํ ๆ

อถ มาตารีตโร เสฏฺฐิ อหังสุ “สามิ วิปตฺติ นาม มหากุลานมฺปิ อุปฺปชฺชติ, (ตุวํ) อมฺเห อโนโลเกตฺวา ภูณฺช, (ตุวํ) มา จินฺตยิ”ติ อิติ นํ (เสฏฺฐิ) นานปฺปการเหิ ยาจิตฺวา (ตํ เสฏฺฐิ) โภเชสุํ ๆ

อถ ครั้งนั้น มาตารีตโร อ.มารดาและธิดา ท. อหังสุ กล่าวแล้ว เสฏฺฐิ กะเศรษฺฐิ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย วิปตฺติ นาม ชื่อ อ.ความวิบัติ อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น มหากุลานมฺปิ แม่แก่ตระกูลใหญ่ ท., (ตุวํ) อ.ท่าน อโนโลเกตฺวา ไม่แลดูแล้ว อมฺเห ซึ่งดิฉัน ท. ภูณฺช จงบริโภค, (ตุวํ) อ.ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว นํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฺฐินั้น นานปฺปการเหิ โดยประการต่างๆ (ตํ เสฏฺฐิ) ยังเศรษฺฐินั้น โภเชสุํ ให้บริโภคแล้ว ๆ

ครั้งนั้น มารดาและลูกสาว จึงกล่าวกับเศรษฺฐิว่า “นาย ธรรมดาว่าความวิบัติ ย่อมเกิดขึ้น แม่แก่ตระกูลใหญ่, อย่างนี้ถึงพวกฉันเลย จงบริโภคเถิด, อย่าคิดไปเลย” อ้อนวอน ด้วยประการ ต่างๆ ยังเศรษฺฐินั้น ให้บริโภคแล้ว ด้วยประการอย่างนี้

อถ กาลสัตตมฺหิ มาตารีตโร สฺุทฺทกัตตฺตานิ อหังสุ และ เหตุกัตตฺตานิ โภเชสุํ อหังสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โภเชสุํ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก เสฏฺฐิ อกถิตกัมมะใน อหังสุ “สามิ อาลปนะ นามคัพฺพํ ครหัตถโชตกะเข้ากับ วิปตฺติๆ สฺุทฺทกัตตฺตานิ อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีคัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มหากุลานํๆ สัมปทานใน อุปฺปชฺชติ, ตฺวํ สฺุทฺทกัตตฺตานิ ภูณฺชๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อมฺเห อวุตตกัมมะใน อโนโลเกตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภูณฺช, ตฺวํ สฺุทฺทกัตตฺตานิ จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มาคัพฺพํ ปฏฺวิเสระใน จินฺตยิ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อหังสุ นํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิๆ อวุตตกัมมะ ใน ยาจิตฺวา นานปฺปการเหิ ตติยาวิเสสณะใน ยาจิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภเชสุํ ตํ วิเสสณะของ เสฏฺฐิๆ การิตกัมมะใน โภเชสุํ ๆ

๓๕๑. โส ภูณชิตวา อาหาร ชีราเปตุ อสกุโกนุโต, อรุณ อุกคจจนเต, กาลมกาลิ ๕

โส (เสฏฐิ) ภูณชิตวา อาหาร ชีราเปตุ อสกุโกนุโต, อรุณ อุกคจจนเต, กาล อกาลิ ๕

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ภูณชิตวา บริโภคแล้ว อสกุโกนุโต ไม่อาจอยู่ อาหาร ชีราเปตุ เพื่ออัน- ยังอาหาร -ให้ย่อย, อรุณ ครั้นเมื่ออรุณ อุกคจจนเต ขึ้นไปอยู่, อกาลิ ได้กระทำแล้ว กาล ซึ่งกาละ ๕

เศรษฐีนั้น บริโภคแล้ว ไม่สามารถจะให้อาหารย่อยได้, เมื่ออรุณขึ้นไปอยู่, ก็ได้เสีย ชีวิต

โส วิเสสณะของ เสฏฐิๆ สุกทกัตตาใน อกาลิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ภูณชิตวา ปุพพกาลกิริยาใน อสกุโกนุโต อาหาร การิตกัมมะใน ชีราเปตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุโกนุโตๆ อัมพันตกริยาของ เสฏฐิ, อรุณ ลักษณะใน อุกคจจนเตๆ ลักษณะกิริยา, กาล อวุตตกัมมะใน อกาลิ ๕

๓๕๒. มาตารีตโร นานปปกาเรหิ ปริเทวิตวา โรทิสู ๕

มาตารีตโร อ.มารดาและธิดา ท. ปริเทวิตวา คร่ำครวญแล้ว นานปปกาเรหิ โดย ประการต่างๆ โรทิสู ร้องไห้แล้ว ๕

มารดาและลูกสาว คร่ำครวญรำไห้โดยประการต่างๆ

มาตารีตโร สุกทกัตตาใน โรทิสูๆ อาชยาตบทกัตตวาจก นานปปกาเรหิ ตติยา- วิเสสณะใน ปริเทวิตวาๆ สมานกาลกิริยาใน โรทิสู ๕

๓๕๓. กุมาริกา ปุนทิวเส โรทมานา อาหารตถาย คนตุวา เตน ตํ ทิสฺวา “กติ ปฏิวีเส คณฺหิสฺสสิ อมฺมาติ วุตฺตา “เทฺว”ติ อาห ๕

กุมาริกา ปุนทิวเส โรทมานา อาหารตถาย คนตุวา เตน (กุกุมพิเคน) ตํ (กุมาริก) ทิสฺวา “(ตัว) กติ ปฏิวีเส คณฺหิสฺสสิ อมฺมาติ วุตฺตา “(อห) เทฺว (ปฏิวีเส คณฺหิสฺสามิ)” อิติ อาห ๕

กุมาริกา อ.นางกุมาริกา โรทมานา ร้องไห้อยู่ ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น คนตุวา ไป แล้ว อาหารตถาย เพื่อประโยชน์แก่อาหาร เตน (กุกุมพิเคน) ตํ (กุมาริก) ทิสฺวา

วุดตา ผู้อันกุฎุมพินัน เห็นแล้ว ซึ่งนางกุมาริกานั้น กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม เนะแม (ตุว) อ.เจ้า คณฺหิสฺสสิ จักรับเอา ปฏิวิเส ซึ่งส่วน ท. กติ เทาไร” อิติ ดังนี้ อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน คณฺหิสฺสามี จักรับเอา ปฏิวิเส ซึ่งส่วน ท. เทว สอง” อิติ ดังนี้ ๕

ในวันรุ่งขึ้น นางกุมาริกา เดินร้องไห้ไปเพื่อต้องการอาหาร อันมิตตกุฎุมพินัน เห็นเขา แล้วจึงถามว่า “เธอจกัรบก็ส่วน? แม่” จึงบอกว่ “สองส่วน”

กุมาริกา สุททกัตตทาใน อาทจ อาชยาดบทกัตตวจาก ปุณทิวเส กาลสัตตมิใน โรทมานาจ อัพภันตรกิริยาของ กุมาริกา อาททถาย สัมปทานใน คณฺตุวจจ ปุพพกาลกิริยาใน วุดตา เตน วิเสสนะของ กุฎุมพิกนจ อนภิทกัตตทาใน วุดตา ตั วิเสสนะของ กุมาริกจ อวุดตกัมมะใน ทิสวจจ ปุพพกาลกิริยาใน วุดตา “อมม อาลปะนะ ตว สุททกัตตทาใน คณฺหิสฺสสิจ อาชยาดบทกัตตวจาก กติ วิเสสนะของ ปฏิวิเสจ อวุดตกัมมะใน คณฺหิสฺสสิ” อิตศัพท อาการะใน วุดตาจ วิเสสนะของ กุมาริกา “อห สุททกัตตทาใน คณฺหิสฺสามีจ อาชยาดบทกัตตวจาก เทว วิเสสนะของ ปฏิวิเสจ อวุดตกัมมะใน คณฺหิสฺสสิ” อิตศัพท อาการะใน อาท ๕

๓๕๔. โส เทว ปฏิวิเส อทาสิ ๕

โส (กุฎุมพิก) เทว ปฏิวิเส อทาสิ ๕

โส (กุฎุมพิก) อ.กุฎุมพินัน อทาสิ ได้ให้แล้ว ปฏิวิเส ซึ่งส่วน ท. เทว สอง ๕

มิตตกุฎุมพินัน จึงได้ให้ไป ๒ ส่วน

โส วิเสสนะของ กุฎุมพิกจ สุททกัตตทาใน อทาสิจ อาชยาดบทกัตตวจาก เทว วิเสสนะของ ปฏิวิเสจ อวุดตกัมมะใน อทาสิ ๕

๓๕๕. สาท อหริตฺวา มาตริ ยาจิตฺวา โภเชสิ ๕

สา (กุมาริกา) อหริตฺวา มาตริ ยาจิตฺวา (ต มาตริ) โภเชสิ ๕

สา (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น อหริตฺวา นำมาแล้ว ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว

มาตรี ซึ่งมารดา (ตี มาตรี) ยังมารดานั้น โภเชสี ให้บริโภคแล้ว ฯ

นางนำมาแล้ว ก็อ้อนวอนให้มารดาบริโภค

สา วิเสสณะของ กุมาริกาฯ เหตุกัตตาใน โภเชสีฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก
อาหริตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิตฺวา มาตรี อวุตตกัมมะใน ยาจิตฺวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน โภเชสี ตํ วิเสสณะของ มาตรีฯ การิตกัมมะใน โภเชสี ฯ

๓๕๖. สา ตาย ยาจิตฺมานา ภูณฺชิตฺวา อาหารํ ซีราเปตฺตํ อสกุโกนฺตี ตํทิวสํ กาลมกาสี ฯ

สา (มาตา) ตาย (กุมาริกาย) ยาจิตฺมานา ภูณฺชิตฺวา อาหารํ ซีราเปตฺตํ อสกุโกนฺตี ตํทิวสํ กาลม-
อกาสี ฯ

สา (มาตา) อ.มารดานั้น ตาย (กุมาริกาย) ยาจิตฺมานา ผู้อันนางกุมาริกานั้น
อ้อนวอนอยู่ ภูณฺชิตฺวา บริโภคแล้ว อสกุโกนฺตี ไม่อาจอยู่ อาหารํ ซีราเปตฺตํ
เพื่ออัน- ยังอาหาร -ให้ย่อย อกาสี ได้กระทำแล้ว กาลม ซึ่งกาละ ตํทิวสํ ในวันนั้น ฯ

มารดานั้น ถูกธิดาของตนนั้น อ้อนวอนอยู่ บริโภคแล้ว ไม่สามารถจะให้อาหารย่อย
ได้ ในวันนั้น ก็ได้เสียชีวิต

สา วิเสสณะของ มาตาฯ สุกุทกัตตาใน อกาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตาย วิเสสณะ
ของ กุมาริกายฯ อนภิทกัตตาใน ยาจิตฺมานาฯ อัพภันตรกิริยาของ มาตา ภูณฺชิตฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน อสกุโกนฺตี อาหารํ การิตกัมมะใน ซีราเปตฺตํ ตุมตถสัมปทานใน
อสกุโกนฺตีฯ อัพภันตรกิริยาของ มาตา ตํทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมฺมีใน อกาสี กาลม
อวุตตกัมมะใน อกาสี ฯ

๓๕๗. กุมาริกา เอกิกาวํ โรทิตฺวา ปรีเทวิตฺวา ตาย ทุกฺขุปรฺตติยา อติวิย สณฺชาตจ-
ฉาตกทุกฺขา ปุณฺทิวเส ยาจเกหิ สทฺธิ โรทนต์ิ อาหารตฺถาย คนฺตฺวา, “กติ ปฏฺวีเส
คณฺหิสฺสสิ อมฺมา”ติ วุตฺเต, “เอกนฺ”ติ อาห ฯ

กุมาริกา เอกิกาวํ โรทิตฺวา ปรีเทวิตฺวา ตาย ทุกฺขุปรฺตติยา อติวิย สณฺชาตจฉาตกทุกฺขา
ปุณฺทิวเส ยาจเกหิ สทฺธิ โรทนต์ิ อาหารตฺถาย คนฺตฺวา, “(ตุว) กติ ปฏฺวีเส คณฺหิสฺสสิ อมฺมา”ติ

(วจน เทน กุฏุมพิกเน) วุตเต, “(อห) เอก (ปฏิวีส คณหิสฺสามิ)” อิติ อาห ฯ

กุมาริกา อ.นางกุมาริกา เอภิกาว ผู้ผู้เดียวเที่ยว โรทิตฺวา ร้องให้แล้ว ปรีเทวิตฺวา คร่ำครวญแล้ว สยชาติจฺฉาตทุกฺษา ผู้มีความทุกข์เพราะความหิวอันเกิดแล้ว อติวิย เกินเปรียบ ตาย ทุกฺขุปฺตติยา เพราะความเกิดขึ้นแห่งความทุกข์นั้น โรทิตฺติ ร้องให้อยู่ คนฺตฺวา ไปแล้ว อาหารตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อาหาร สทุธิ กับ ยาจเกหิ ด้วยยาก ท. ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อมฺม เนมะแม (ตุ) อ.เชอ คณหิสฺสสิ จักรับเอา ปฏิวีส ซึ่งส่วน ท. กติ เท่าไร” อิติ ดังนี้ (เตน กุฏุมพิกเน) อันกุฏุมพินั้น วุตเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉน คณหิสฺสามิ จักรับเอา ปฏิวีส ซึ่งส่วน เอก หนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

เด็กหญิงผู้เดียวเท่านั้น ร้องให้รำไร เป็นผู้มีความทุกข์เพราะความหิวที่เกิดขึ้นแล้ว อย่างหนัก เพราะความเกิดขึ้นแห่งทุกข์นั้น ในวันรุ่งขึ้น เดินร้องให้ไปเพื่อต้องการอาหาร กับพวดยาก อันมิตตกุฏุมพิตามว่า “เธอจ้กรับกี่ส่วน? แม่” จึงบอกว่า “ส่วนเดียว”

กุมาริกา สุกฺทกัตฺตาใน อาหฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ เอภิกาว วิเสสณะของ กุมาริกา โรทิตฺวา สมานกาลกิริยาใน ปรีเทวิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สยชาติ- ตาย วิเสสณะของ ทุกฺขุปฺตติยาฯ เหตุไฉน สยชาติ- อติวิย กิริยาวิเสสณะใน สยชาติ- สยชาติจฺฉาตทุกฺษา วิเสสณะของ กุมาริกา ปุนทิวเส กาลสัตตมีใน คนฺตฺวา ยาจเกหิ สหัตตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน คนฺตฺวา โรทิตฺติ อัพภันตรกิริยาของ กุมาริกา อาหารตฺถาย สัมปทานใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “อมฺม อาลปนะ ตุ สุกฺทกัตฺตาใน คณหิสฺสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กติ วิเสสณะของ ปฏิวีสฯ อวุตตกัมมะใน คณหิสฺสสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ กุฏุมพิกเนฯ อนภิตกัตฺตาใน วุตเต, “อห สุกฺทกัตฺตาใน คณหิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอก วิเสสณะของ ปฏิวีสฯ อวุตตกัมมะใน คณหิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๓๕๘. มิตตกุฏุมพิกโก ตํ ตโย ทิวเส ภาตฺตํ คณฺหนฺตี สยชานิ, เตน นํ “นสฺส วสฺสิ, อชฺช ตว กุจฺฉิปปฺมาณํ อญฺญาสิ”ติ อาห ฯ

มิตตกุฎุมพิกโก ตัม (กุมาริกัม) ตโย ทิวเส ภตตัม คณฺหฺนฺตี สญฺชานี, เทน (โส มิตตกุฎุมพิกโก) นัม (กุมาริกัม) “(ตฺวํ) นสฺส วสฺสลิ, (ตฺวํ) อชฺช ตว กุจฺฉิปปมาณํ อญฺญาสิ”ติ อาห ฯ

มิตตกุฎุมพิกโก อ.กุฎุมพี่ชื่อว่ามิตตะ **สญฺชานี** จำได้แล้ว **ตัม (กุมาริกัม)** ซึ่งนางกุมาริกา นั้น **คณฺหฺนฺตี** ผู้รับเอาอยู่ **ภตตัม** ซึ่งภักตร์ **ทิวเส** ลี้นวัน **ท.** **ตโย** สาม, **เทน** เพราะเหตุนั้น **(โส มิตตกุฎุมพิกโก)** อ.กุฎุมพี่ชื่อว่ามิตตะนั้น **อาห** กล่าวแล้ว **นัม (กุมาริกัม)** กะนางกุมาริกานั้น **อิติ** ว่า “**วสฺสลิ** แน่ะคนถ้อย **(ตฺวํ)** อ.เจ้า **นสฺส** จงฉิบหาย, **(ตฺวํ)** อ.เจ้า **อญฺญาสิ** ได้รู้แล้ว **กุจฺฉิปปมาณํ** ซึ่งประมาณแห่งท้อง **ตว** ของเจ้า **อชฺช** ในวันนี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

มิตตกุฎุมพี่ จำนางผู้รับภักตร์ได้ทั้ง ๓ วัน, เพราะฉะนั้น จึงกล่าวกะนางว่า “จงฉิบหายเถิด หญิงถ้อย วันนี้เจ้ารู้จักประมาณท้องของเจ้าแล้วหรือ?”

มิตตกุฎุมพิกโก สุทฺธกัถฺตานิ สญฺชานีฯ อาชฺยตบทกัถฺตฺวาจก ตัม วิเสสนะของ กุมาริกัมฯ อวุตตกัมมะใน สญฺชานี ตโย วิเสสนะของ ทิวเสฯ อัจจันตสังโยคะใน คณฺหฺนฺตี ภตตัม อวุตตกัมมะใน คณฺหฺนฺตีฯ วิเสสนะของ กุมาริกัม, เทน เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ มิตตกุฎุมพิกโกฯ สุทฺธกัถฺตานิ อาหฯ อาชฺยตบทกัถฺตฺวาจก นัม วิเสสนะของ กุมาริกัมฯ อภิตตกัมมะใน อาห “**วสฺสลิ** อาลปะนะ **ตฺวํ** สุทฺธกัถฺตานิ นสฺสฯ อาชฺยตบทกัถฺตฺวาจก, **ตฺวํ** สุทฺธกัถฺตานิ อญฺญาสิฯ อาชฺยตบทกัถฺตฺวาจก **อชฺช** กาลสัตตมี ใน อญฺญาสิ **ตว** สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิปปมาณํฯ อวุตตกัมมะใน อญฺญาสิ” **อิตฺตํ** ฟ้าอากาศใน อาห ฯ

๓๕๙. หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา กุลธิตา ปจฺโจรสฺมี สตฺติปฺปหารํ วยี วณฺเณ ชารฺปริเสกํ วยี จ ปตฺวา “กี สามีติ อาห ฯ

หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา กุลธิตา ปจฺโจรสฺมี สตฺติปฺปหารํ วยี (จ) วณฺเณ ชารฺปริเสกํ วยี จ ปตฺวา “กี สามีติ อาห ฯ

กุลธิตา อ.กุลธิตา **หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโอตตปฺปะ **ปตฺวา** ถึงแล้ว **สตฺติปฺปหารํ** วยี รวากะ ซึ่งการประการด้วยหอก **ปจฺโจรสฺมี** ที่เฉพาะออก **(จ)** ด้วย **ชารฺปริเสกํ** วยี รวากะ ซึ่งการรดด้วยน้ำต่าง **วณฺเณ** ที่แผล **จ** ด้วย **อาห**

กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**สามิ** ข้าแต่ นาย **กี อ.อะไร**” **อิตติ** ดังนี้ ๕

กุลธิดาผู้สมบุรณ์ด้วยหิริโอดตปปะ เหมือนต้องประหารด้วยหอกที่อก และเหมือนรดด้วยน้ำต่างที่แปล ร้องถามว่า “อะไร? นาย”

หิริโอดตปปะสมบุรณา วิเสสณะของ กุลธิดาๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปจโจรสุมิ วิสยาธาระใน สตติปปหาร์ๆ อุปมาสัมปาปุณียกัมมะใน ปตวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปจโจรสุมิ สตติปปหาร์ วณ วิสยาธาระใน ขารปริเสก์ๆ อุปมาสัมปาปุณียกัมมะใน ปตวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ วณ ขารปริเสก์ จศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ ปจโจรสุมิ สตติปปการิ วิย และ วณ ขารปริเสก์ วิย, ปตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สามิ อาลปนะ **กี** ปุจฉนัตถลึงคัตตะ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๖๐. “ตยา ปุเร ตโย โกฎจาสา คหิตา, หีโย เทว, อชเชกั คณหสิ, อชช เต อตตโน กุจฉิปปมาณ ฌาตนะ”ติ อาห ๕

(โส กุฎุมพิกโก) “ตยา ปุเร ตโย โกฎจาสา คหิตา, (ตยา) หีโย เทว (โกฎจาสา คหิตา), (ตว) อชช เอกั (ปฏิวีสั) คณหสิ, อชช เต อตตโน กุจฉิปปมาณ ฌาตนะ”ติ อาห ๕

(โส กุฎุมพิกโก) อ.กุฎุมพินัน อาห กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**โกฎจาสา** อ.ส่วน ท. **ตโย** สาม **ตยา** อันเจ้า **คหิตา** รับเอาแล้ว **ปุเร** ในกาลก่อน, (**โกฎจาสา**) อ.ส่วน ท. **เทว** สอง (**ตยา**) อันเจ้า (**คหิตา**) รับเอาแล้ว **หีโย** ในวันวาน, (**ตว**) อ.เจ้า **คณหสิ** ย่อมรับเอา (**ปฏิวีสั**) ซึ่งส่วน **เอกั** หนึ่ง **อชช** ในวันนี้, **กุจฉิปปมาณ** อ.ประมาณแห่งท้อง **อตตโน** ของตน **เต** อันเจ้า **ฌาต** รู้แล้ว **อชช** ในวันนี้” **อิตติ** ดังนี้ ๕

मितตกุฎุมพีกกล่าววว่า “วันก่อน เจ้ารับเองไปแล้ว ๓ ส่วน, วันวาน ๒ ส่วน วันนี้รับเอาส่วนเดียว, วันนี้ เจ้ารู้ประมาณท้องของตัวเองแล้วหรือ?”

โส วิเสสณะของ กุฎุมพิกโกๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก “ตโย วิเสสณะของ โกฎจาสาๆ วุตตกัมมะใน คหิตาๆ กิตบทกัมมวาจาก ตยา อนภิตกัตตาใน คหิตา ปุเร กาลสัตตมิใน คหิตา, เทว วิเสสณะของ โกฎจาสาๆ วุตตกัมมะใน คหิตาๆ กิตบทกัมมวาจาก ตยา อนภิตกัตตาใน คหิตา หีโย กาลสัตตมิใน คหิตา, ตว สุทธ-

กัตตาดำใน คณฺหสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก อชฺช กาลสัตตมีใน คณฺหสิ เอกัง วิเสสชะ
ของ ปฏิวีสึฯ อวุตตกัมมะใน คณฺหสิ, กุจฺฉิปฺปมาณั วุตตกัมมะใน ฅาตึฯ กิตบท
กัมมวจาก อชฺช กาลสัตตมีใน ฅาตึ เต อนภิทกัตตาดำใน ฅาตึ อตฺตโน สามีสัมพันธะ
ใน กุจฺฉิปฺปมาณั” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๓๖๑. “มา มํ สามิ ‘อตฺตโน ว อตฺถาย คณฺหี’ติ มณฺณิตฺถา”ติ ๕

(กุมาริกา) “(ตุเมเห) มา มํ สามิ ‘(อัย อิตฺถี) อตฺตโน ว อตฺถาย คณฺหี’ติ มณฺณิตฺถา”ติ
(อาห) ๕

(กุมาริกา) อ.นางกุมาริกา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุเมเห)
อ.ท่าน มา มณฺณิตฺถ ออย่าสำคัญแล้ว มํ ซึ่งดิฉัน อิติ ว่า ‘(อัย อิตฺถี) อ.หญิงนี้
คณฺหิ รับเอาแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ อตฺตโนว แก่ตนเทียว’ อิติ ดังนี้” อิติ
ดังนี้ ๕

กุลธิดากล่าวว่า “นาย ท่านอย่าเข้าใจฉันว่า ‘รับไปเพื่อตนเองผู้เดียว’

กุมาริกา สุทฺธกัตตาดำใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก “สามิ อาลปนะ ตุเมเห สุทฺธกัตตาดำ
ใน มณฺณิตฺถฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก มาศัพทํ ปฏิวีสะชะใน มณฺณิตฺถ มํ อวุตตกัมมะ
ใน มณฺณิตฺถ ‘อัย วิเสสชะของ อิตฺถีฯ สุทฺธกัตตาดำใน คณฺหิฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก
เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อตฺตโนฯ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน คณฺหิ’ อิติ
ศัพทํ อากาละใน มณฺณิตฺถ” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๓๖๒. “อถ กสฺมา ตโย คณฺหิ อมฺมา”ติ ๕

(โส กุญฺมพิโก) “อถ (ภาเว สนฺเต), กสฺมา ตฺวํ ตโย โภจฺจาเส คณฺหิ อมฺมา”ติ (อาห) ๕

(โส กุญฺมพิโก) อ.กุมมพีนั่น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความ
เป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, อมฺม ดูก่อนแม่ ตฺวํ อ.เธอ คณฺหิ รับเอาแล้ว โภจฺจาเส
ซึ่งส่วน ท. ตโย สาม กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๕

มิตตกุญฺมพีกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำไมจึงรับเอาไป ๓ ส่วนเล่า? แม่”

โส วิเสสนะของ กุฏุมพีโกๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อถ วิเสสนะของ ภาเวๆ ลักขณะใน สนุเตๆ ลักขณกิริยา, อมม อาลปนนะ ตวั สุธกัตตาใน คณหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุโน คณหิ ตโย วิเสสนะของ โกฎฺจาเสๆ อวุตตกัมมะใน คณหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๓๖๓. “ปุเร ตโย ชนา อหุมหา สามิ, หิโย เทว, อชช เอกิกาว ชาตมฺหิ”ติ ๕

(กุมาริกา) “(มย) ปุเร ตโย ชนา อหุมหา สามิ, (มย) หิโย เทว (ชนา อหุมหา), (อห) อชช เอกิกาว ชาตา อมฺหิ”ติ (อาห) ๕

(กุมาริกา) อ.นางกุมาริกา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย (มย) อ.ดิฉนท. ชนา เป็นชน ตโย สาม อหุมหา ได้เป็นแล้ว ปุเร ในกาลก่อน, (มย) อ.ดิฉนท. (ชนา) เป็นชน เทว สอง (อหุมหา) ได้เป็นแล้ว หิโย ในวันวาน, (อห) อ.ดิฉนเอกิกาว เป็นผู้ผู้เดียวเที่ยว ชาตา เป็นผู้เกิดแล้ว อชช ในวันนี้ อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

กุลธิดากล่าวว่า “ในวันก่อน พวกฉันมีกัน ๓ คน นาย, วานนี้ มี ๒ คน, วันนี มีฉันผู้เดียวเท่านั้น”

กุมาริกา สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สามิ อาลปนนะ มย สุธกัตตาใน อหุมหาๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุเร กาลสัตตมฺใน อหุมหา ตโย วิเสสนะของ ชนาๆ วิกติกัตตาใน อหุมหา, มย สุธกัตตาใน อหุมหาๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก หิโย กาลสัตตมฺใน อหุมหา เทว วิเสสนะของ ชนาๆ วิกติกัตตาใน อหุมหา, อห สุธกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อชช กาลสัตตมฺใน อมฺหิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกิกาว วิกติกัตตาในชาตาๆ วิกติกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๓๖๔. โส “เกน การณนา”ติ ปุจจิตฺวา อาทิตฺ ปฏฺจาย ตาย กถิตํ สพฺพมปวตฺตี สุตฺวา อสฺสุณฺนิ สนฺธาเรตฺ อสฺกโกนฺโต สณฺชาตพลวโทมนสฺโส หุตฺวา “อมม เอว สนฺเต, มา จินฺตยิ, ตวั ภทฺทวตฺยเสฏฺฐจฺโน ฐิตา อชชกาลโต ปฏฺจาย มม ฐิตาเยว นามา”ติ วตฺวา สีเส จุมฺพิตฺวา มรฺ เนตฺวา อตฺตโน เขฏฺฐจฺฐิตฺฎฺจาเน จเปสิ ๕

โส (กุกุมพิโก) “(ตุ๋) เกน การณน (เอกิกา ซาตา อสิ)”ติ ปุจจิตฺวา อาทิตฺ ปฏฺจาย ตาย (กุมาริกาย) กถิตํ สพฺพํ ปวตฺตี สุตฺวา อสฺสฺสนิ สนฺธาเรตุํ อสฺสฺสโกนฺโต สณฺชาตพลวโทมนสฺโส หุตฺวา “อมฺม เอวํ (ภาเว) สนฺเต, (ตุ๋) มา จินฺตฺยิ, ตุํ ภาทฺวตฺยเสฏฺฐจฺโหน ธีตา (หุตฺวา) อชฺชกาลโต ปฏฺจาย มม ธีตา เอว นาม (อสิ)”ติ วตฺวา สีเส จุมฺพิตฺวา ฆริ เนตฺวา อตฺตโน เชฏฺฐจฺโฐจฺจาเน จเปสิ ฯ

โส (กุกุมพิโก) อ.กุกุมพินั้น ปุจจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุ๋) อ.ท่าน เอกิกา เป็นผู้ผู้เดียว (ซาตา) เป็นผู้เกิดแล้ว เกน การณน เพราะเหตุอะไร (อสิ) ย่อม เป็น” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว สพฺพํ ทั้งปวง ตาย (กุมาริกาย) กถิตํ อัน- อันนางกุมาริกานั้น -กล่าวแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม อาทิตฺ แต่ต้น อสฺสฺสโกนฺโต ไม่อาจอยู่ สนฺธาเรตุํ เพื่ออันทรงไว้พร้อม อสฺสฺสนิ ซึ่งน้ำตา ท. สณฺชาตพลวโทมนสฺโส เป็นผู้มีความโหม่นสนอันมีกำลังอันเกิดขึ้นพร้อมแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อนแม่ เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, (ตุ๋) อ.เธอ มา จินฺตฺยิ อย่าคิดแล้ว, ตุํ อ.เธอ ธีตา เป็น ธีตา ภาทฺวตฺยเสฏฺฐจฺโหน ของเศรษฐีชื่อว่าภัททวตี (หุตฺวา) เป็นแล้ว ธีตา เอว นาม ชื่อว่าเป็นธิดา มม ของเรา ปฏฺจาย จำเดิม อชฺชกาลโต แต่กาลในวันนั้นนั้น เทียว (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จุมฺพิตฺวา จุมพิตแล้ว สีเส ที่ศีรษะ เนตฺวา นำไป แล้ว ฆริ สู่เรือน จเปสิ ตั้งไว้แล้ว เชฏฺฐจฺโฐจฺจาเน ในตำแหน่งแห่งธิดาผู้เจริญที่สุด อตฺตโน ของตน ฯ

มิตตฺกุกุมพินี้ จึงถามว่า “เพราะเหตุไร?” ฟังเรื่องทั้งหมดที่นางเล่าตั้งแต่ต้น ไม่สามารถ จะกลั้นน้ำตาไว้ได้ เกิดความเศร้าใจอย่างเหลือเกิน จึงบอกว่า “แม่ เมื่อมีเหตุอย่างนี้ อย่าคิดไปเลย, เธอเป็นธิดาของภัททวตีเศรษฐี ตั้งแต่วันนี้ไป จงเป็นธิดาของเราเถิด” ดังนี้แล้ว จุมพิตที่ศีรษะ นำไปสู่ที่เรือน ตั้งไว้ในตำแหน่งธิดาคนโตของตนแล้ว

โส วิเสสนะของ กุกุมพิโกฯ สุทฺธกัตตาโน จเปสิฯ อาชฺชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุ๋ สุทฺธกัตตาโน อสิฯ อาชฺชยาตบทกัตตฺวาจก เกน วิเสสนะของ การณนฯ เหตุใด ซาตา เอกิกา วิกตีกัตตาโน ซาตาฯ วิกตีกัตตาโน อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา อาทิตฺ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน สุตฺวา ตาย วิเสสนะของ กุมาริกายฯ อนภินิตกัตตาโน กถิตํฯ กิติ สพฺพํ กิติ วิเสสนะของ ปวตฺตีฯ

อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสโกโนโต อสฺสฺฐนิ อวุตตกัมมะใน
 สนฺธาเรตฺตํ ตุมฺมตถสัมฺปทานใน อสฺสโกโนโตฯ อัปฺภันฺตรกิริยาของ กุฏุมฺพโก สณฺชาต-
 พฺลวโทมนสฺโส วิกตีกตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺม อาลปนฺนะ เอวํ
 วิเสสนฺขอของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตวํ สฺสฺสทกตฺตาใน จินฺตยิฯ
 อาชยตบทกตฺตฺวาจก มาศฺพทฺ ปรฺภูเสธฺระใน จินฺตยิ, ตวํ สฺสฺสทกตฺตาใน อสิฯ อาชยต-
 บทกตฺตฺวาจก ภทฺทวตฺติยเสฏฺฐจฺฉิโน สามีสัสมฺพันธฺระใน ธีตฺวาฯ วิกตีกตฺตาใน หุตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อสิ อชฺชกาลโต อปาทานใน ปฏฺฐจายฯ กิริยาวิเสสนฺใน อสิ มม
 สามีสัสมฺพันธฺระใน ธีตฺวา เอวศฺพทฺ อวธารณฺะเข้ากัับ ธีตฺวา นามศฺพทฺ สัณฺญาโชตกฺะเข้า
 กัับ ธีตฺวาฯ วิกตีกตฺตาใน อสิ” อิติศฺพทฺ อาการฺะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จุมฺพิตฺวา
 สีสฺเส วิสยาธารฺะใน จุมฺพิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เนตฺวา ฌรํ สัมฺปาปฺถึนฺยกัมมะใน
 เนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ อตฺตโน สามีสัสมฺพันธฺระใน เขฏฺฐจฺฉิตฺตฺฐจฺฉาเน ฯ
 วิสยาธารฺะใน จเปสิ ฯ

.....

[เพราะทำรั่วจึงซื้อสามาวดี]

๓๖๕. สา ทานคฺเค อุจฺจาสทฺทํ มหาสทฺทํ สุตฺวา “ตาด กสฺมา เอตํ ชนํ นิสฺสทฺทํ กตฺวา
 ทานํ น เทถา”ติ อาห ฯ

สา (กุมาริกา) ทานคฺเค อุจฺจาสทฺทํ มหาสทฺทํ สุตฺวา “ตาด (ตุมฺเห) กสฺมา เอตํ ชนํ นิสฺสทฺทํ
 กตฺวา ทานํ น เทถา”ติ อาห ฯ

สา (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อุจฺจาสทฺทํ ซึ่งเสียงอันสูง
 มหาสทฺทํ ซึ่งเสียงอันดัง ทานคฺเค ในโรงแห่ทาน อาห กล่าวแล้ว “ตาด ข้าแต่
 พ่อ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กตฺวา กระทำแล้ว เอตํ (ชนํ) ซึ่งชนนั้น นิสฺสทฺทํ ให้เป็นผู้มี
 เสียงออกแล้ว น เทถ ย่อมไม่ให้ ทานํ ซึ่งทาน กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุมาริกานั้น ฟังเสียงเอ็ดอึ้งในโรงทาน จึงถามว่า “พ่อ ทำไม พ่อจึงไม่ทำชนนี้
 ให้เงียบเสียง แล้วให้ทานเล่า?”

สา วิเสสนฺขอของ กุมาริกาฯ สฺสทกตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ทานคฺเค
 วิสยาธารฺะใน สุตฺวา อุจฺจาสทฺทํ กิตฺติ มหาสทฺทํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาล-

กิริยาใน อาห “ตาด อาลปนนะ ตุมเห สุทรกัตตาดานะ เทถๆ อาชยาตบทกัตตวาจก กสุมมา เหตุโน เทถ เอต วิเสสนะชอง ชนังๆ อวุตตกัมมะใน กตวา นิสสุทท วิกตีกัมมะ ใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน เทถ ทานัง อวุตตกัมมะใน เทถ นศัพท ปฏิสเสระใน เทถ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๖๖. “น สกุกา กาทุ อมฺมา”ติ ฯ

(กุกุมพิกโก) “(อมฺเหหิ) น สกุกา กาทุ อมฺมา”ติ (อาห) ฯ

(กุกุมพิกโก) อ.กุกุมพี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม เนมะแม (อมฺเหหิ) อันเรา ท. น สกุกา ไม่อาจ กาทุ เพื่ออันกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

मितตูกุกุมพี จึงกล่าวว่า “ไม่อาจเพื่อทำได้ แม่”

กุกุมพิกโก สุทรกัตตาดานะ อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “อมฺม อาลปนนะ อมฺเหหิ อนนภิตกัตตาดานะ สกุกาๆ กิริยาบทภาววาจก นศัพท ปฏิสเสระใน สกุกา กาทุ ตุมัตถ- สัมปทานใน สกุกา” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๖๗. “สกุกา ตาตา”ติ ฯ

(กุกุมาริกา) “(มยา) สกุกา ตาตา”ติ (อาห) ฯ

(กุกุมาริกา) อ.นางกุกุมาริกา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ (มยา) อันดิฉัน สกุกา อาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุกุมาริกา กล่าวว่า “ฉันสามารถ พ่อ”

กุกุมาริกา สุทรกัตตาดานะ อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตาด อาลปนนะ มยา อนนภิต- กัตตาดานะ สกุกาๆ กิริยาบทภาววาจก” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๖๘. “กถิ อมฺมา”ติ ฯ

(กุกุมพิกโก) “(ตยา) กถิ (กาทุ สกุกา) อมฺมา”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(กุกุมพิกโก) อ.กุกุมพี (ปุจจนิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อมม แนะแม่ (ตยา) อันเชอ สกุกา
อาจ กาทุ่ เพื่ออันกระทำ กถึ อย่งไร” อิติ ดังนี้ ฯ

กุกุมพีกกล่าวว่า “อย่งไร? แม่”

กุกุมพิกโก สุททกัตตาใน ปุจจนิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมม อาลปนะ ตยา อนนิกิหิต-
กัตตาใน สกุกาฯ กิริยาบทภาววาจก กถึ ปุจจันตถะ กาทุ่ ตุมัตถสัมปทานใน สกุกา”
อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจจนิ ฯ

๓๖๙. “ตาด ทานคัค ปริกขิปิตวา เอเกกสุเสว ปเวสนปฺปมาเณน เทว ทวารานิ
โยเชตฺวา “เอเกน ทฺวารเณ ปวิสิตฺวา เอเกน นิกฺขมถา’ติ วเทถ, เอวํ นิสฺสทฺทา
หุตฺวา ว คณฺหิสฺสนฺตี”ติ ฯ

(กุมาริกา) “ตาด (ตุมุเห) ทานคัค ปริกขิปิตวา เอเกกสุส เอว (ปุคฺคฺลสฺส) ปเวสนปฺปมาเณน
เทว ทวารานิ โยเชตฺวา ‘(ตุมุเห) เอเกน ทฺวารเณ ปวิสิตฺวา เอเกน (ทฺวารเณ) นิกฺขมถา’ติ
วเทถ, เอวํ (ชนา) นิสฺสทฺทา หุตฺวา ว คณฺหิสฺสนฺตี”ติ (อาห) ฯ

(กุมาริกา) อ.นางกุมาริกา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ (ตุมุเห)
อ.ท่าน ท. ปริกขิปิตวา ล้อมแล้ว ทานคัค ซึ่งโรงแห่งทาน โยเชตฺวา ประกอบแล้ว
ทวารานิ ซึ่งประตู ท. เทว สอง ปเวสนปฺปมาเณน โดยประมาณแห่งการเข้าไป
(ปุคฺคฺลสฺส) แห่งบุคคล เอเกกสุส เอว ผู้ผู้เดียนั้นเทียว วเทถ จงกล่าว อิติ ว่า
(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว ทฺวารเณ โดยประตู เอเกน หนึ่ง นิกฺขมถ
จงออกไป (ทฺวารเณ) โดยประตู เอเกน หนึ่ง” อิติ ดังนี้, (ชนา) อ.ชน ท. นิสฺสทฺทา
เป็นผู้มีเสียงออกแล้ว หุตฺวา ว เป็นแล้วเทียว คณฺหิสฺสนฺตี จักรับเอา เอวํ ด้วย
ประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุมาริกากล่าวว่า “พ่อ ขอท่านจงล้อมโรงทาน ติดประตูไว้ ๒ แห่งพอประมาณ
คนผู้เดียว เข้าไปได้เท่านั้นแล้ว จงบอกว่า “พวกท่านจงเข้าประตูหนึ่ง ออกประตูหนึ่ง”
ด้วยอาการอย่างนี้ ชนทั้งหลายก็จักเงยบเสียงรับทาน

กุมาริกา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาด อาลปนะ ตุมเห สุททกัตตา
ใน วเทถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทานคัค อวุตตกัมมะใน ปริกขิปิตวาฯ ปุพพกาล-

กิริยาใน โยเซตวา เอวศัพท์ เอกกสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคสฺส สามีสัมพันธะใน
 ปเวสนปฺปมาเณน ตติยาวิเสสณะใน โยเซตวา เทว วิเสสณะของ ทวารานี อุตต-
 กัมมะใน โยเซตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาห ‘ตุมเห สุทฺธกัตฺตานิ นิกฺขมถ’ อาชยาต
 บทกัตฺตวาจก เगेณ วิเสสณะของ ทวารเณ ตติยาวิเสสณะใน ปวิสิตฺวา ปุพพกาล-
 กิริยา ใน นิกฺขมถ เगेณ วิเสสณะของ ทวารเณ ตติยาวิเสสณะใน นิกฺขมถ’
 อิตฺตศัพท์ อากาเรใน วเทถ, ชนา สุทฺธกัตฺตานิ คณฺหิสฺสนฺติ อาชยาตบทกัตฺตวาจก
 เอว ปการิตฺถะ นิสฺสทฺทา วิกตีกัตฺตานิ หุตฺวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ หุตฺวา
 สมานกาลกิริยาใน คณฺหิสฺสนฺติ” อิตฺตศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๓๗๐. โส ตํ สุตฺวา “ภทฺทโก ว อมฺม อฺปาโย”ติ ตถา กาเรสิ ฯ

โส (กฺุฏฺมพิโก) ตํ (วจนฺ) สุตฺวา “ภทฺทโก ว (โหติ) อมฺม อฺปาโย”ติ (วตฺวา ปุคฺคํ) ตถา
 กาเรสิ ฯ

โส (กฺุฏฺมพิโก) อ.กฺุฏฺมพินัน สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ อฺปาโย อ.อุบาย ภทฺทโก ว เป็นอุบายอันเจริญ (โหติ) ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

मितตกฺุฏฺมพินัน ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า “อุบายเข้าที่ดีแม่” ดังนี้ ให้กระทำดังนั้นแล้ว

โส วิเสสณะของ กฺุฏฺมพิโก เหตุกัตฺตานิ กาเรสิ อาชยาตบทเหตุกัตฺตวาจก ตํ
 วิเสสณะของ วจนฺ อุตตกัมมะใน สุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺม อาลปนะ
 อฺปาโย สุทฺธกัตฺตานิ โหติ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
 ภทฺทโก วิกตีกัตฺตานิ โหติ” อิตฺตศัพท์ อากาเรใน วตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน กาเรสิ
 ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรสิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน กาเรสิ ฯ

๓๗๑. สามี ปุพฺเพ สามา นาม, วติยา ปน การิตตฺตา สามาวดี นาม ชาตา ฯ

สามี (กุมาริกา) ปุพฺเพ สามา นาม (ชาตา), (กุมาริกา) วติยา ปน (อตุตนา) การิตตฺตา
 สามาวดี นาม ชาตา ฯ

สาปี (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกาแม่นั้น สามา นาม เป็นผู้ชื่อว่าสามา (ชาตา) เกิดแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน, ปน แต่ว่า (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกา สามาวดี นาม เป็นผู้ชื่อว่าสามาวดี ชาตา เกิดแล้ว วติยา (อตุตนา) การิตตุดา เพราะความที่แห่งรั้ว -เป็นของ อันตน -ให้สร้างแล้ว ฯ

แม้ลูกสาวเศรษฐีนั้น เมื่อก่อน ชื่อสามา, แต่เพราะนางให้กระทำรั้ว จึงมีชื่อว่าสามาวดี อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สาๆ วิเสสนะของ กุมาริกาๆ สุทธกัตตาใน ชาตาๆ กิตบพกัตตุดาจาก ปุพฺเพ กาลสัตตมีใน ชาตา นามศัพฺทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ สามาๆ วิกติกัตตาใน ชาตา, ปนศัพฺทํ วิเสสโชตกะ กุมาริกา สุทธกัตตาใน ชาตาๆ กิตบพกัตตุดาจาก วติยา ภาวาทีสัมพันธะใน การิตตุดา อตุตนา อนภีหิตกัตตาใน การิตการิตตุดา เหตุใน ชาตา นามศัพฺทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ สามาวดีๆ วิกติกัตตาใน ชาตา ฯ

๓๗๒. ตโต ปฏฺจาย ทานคฺเค โกลาหลํ ปจฺฉินฺนํ ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย ทานคฺเค โกลาหลํ ปจฺฉินฺนํ ฯ

โกลาหลํ อ.ความโกลาหล ทานคฺเค ในโรงแห่งท่าน ปจฺฉินฺนํ ตัดขาดแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

จำเดิมแต่นั้นมา ความโกลาหลในโรงทาน ก็ขาดหายไป

โกลาหลํ สุทธกัตตาใน ปจฺฉินฺนํๆ กิตบพกัตตุดาจาก ตโต วิเสสนะของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสนะใน ปจฺฉินฺนํ ทานคฺเค วิสยาธาระใน โกลาหลํ ฯ

๓๗๓. โฆสกเสฏฺฐี ปุพฺเพ ตํ สทฺทํ สุนฺนโต “มยฺหํ ทานคฺเค สทฺโท’ติ ตุสฺติ, ทูวี่หตีหํ ปน สทฺทํ อสุนฺนโต มิตตคฺกุฏุมพิกํ อตฺตโน อูปฏฺจัน อาคตํ ปุจฺฉิ “ทียติ กปนทฺธิกาทีนํ ทานนุ”ติ ฯ

โฆสกเสฏฺฐี ปุพฺเพ ตํ สทฺทํ สุนฺนโต “มยฺหํ ทานคฺเค สทฺโท’ติ ตุสฺติ, (โส โฆสกเสฏฺฐี) ทูวี่หตีหํ ปน สทฺทํ อสุนฺนโต มิตตคฺกุฏุมพิกํ อตฺตโน อูปฏฺจัน อาคตํ ปุจฺฉิ “ทียติ (ตยา)

กปณทริกาที่นี้ (ชานน) ทานน”ติ ฯ

โฆสกเสฏฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ สุนนโต ฟังอยู่ ต่ สทฺทํ ซึ่งเสียงนั้น ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตฺสติ ย่อมยินดี อิติ ว่า “สทฺโท อ.เสียง ทานคฺเค ในโรงแห่งทาน มยฺหํ ของเรา” อิติ ดังนี้, ปน แต่ว่า (โส โฆสกเสฏฐิ) อ.เศรษฐีชื่อว่าโฆสกะนั้น อสุนนโต ไม่ได้ยินอยู่ สทฺทํ ซึ่งเสียง ทวีหตีหํ ล้วนวันสองหรือวันสาม ปุจฺฉิ งาม แล้ว มิตตฺตกฺกมฺพิกํ ซึ่งกุกุมพีชื่อว่ามิตตะ อาคตํ ผู้มาแล้ว อุปฏฺฐานํ สู่ที่เป็นที่บำรุง อตฺตโน ของตน อิติ ว่า “ทานํ อ.ทาน (ชานน) เพื่อชน ท. กปณทริกาที่นี้ มีคน กำพฺร้าและคนเดินทางไกลเป็นต้น (ตยา) อันทาน ทียติ ย่อมให้หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

โฆสกเศรษฐีได้ฟังเสียงนั้นในกาลก่อน ก็พอใจว่า “เสียงในโรงทานของเรา” แต่เมื่อไม่ได้ยินเสียง ๒-๓ วัน จึงถามมิตตกุกุมพีผู้มาสู่ที่บำรุงของตนว่า “ทานเพื่อคนกำพฺร้า และเพื่อคน เดินทางไกลเป็นต้น ท่านยังให้อยู่หรือ?”

โฆสกเสฏฐิ สุทฺธกัถตาโน ตฺสติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ปุพฺเพ กาลสัตตมีโน สุนนโต ตํ วิเสสณะของ สทฺทํฯ อวุตตกัถมมะโน สุนนโตฯ อัปภันตฺรกีรียาของ โฆสกเสฏฐิ “มยฺหํ สามีสัมพันธะโน ทานคฺเคฯ วิสยาธาระโน สทฺโทฯ ลิงคัถตะ” อิติศัพท์ อากาละโน ตฺสติ, ปนศัพท์ วิเสสชิตตะ โส วิเสสณะของ โฆสกเสฏฐิฯ สุทฺธกัถตาโน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ทวีหตีหํ อัจฉนตสังโยคะโน อสุนนโต สทฺทํ อวุตตกัถมมะโน อสุนนโตฯ อัปภันตฺรกีรียาของ โฆสกเสฏฐิ มิตตฺตกฺกมฺพิกํ อวุตตกัถมมะโน ปุจฺฉิ อตฺตโน สามีสัมพันธะโน อุปฏฺฐานํฯ สัมปาปุณียกัถมมะโน อาคตํฯ วิเสสณะของ มิตตฺตกฺกมฺพิกํ “ทานํ วุตตกัถมมะโน ทียติฯ อาชยาตบทกัถมวาทจก ตยา อนภิทกัถตาโน ทียติ กปณทริกาที่นี้ วิเสสณะของ ชานนํฯ สัมปทานโน ทียติ” อิติศัพท์ อากาละโน ปุจฺฉิ ฯ

๓๗๔. “อาม สามี”ติ ฯ

(มิตตฺตกฺกมฺพิก) “อาม สามิ (ทานํ มยา ทียติ)”ติ (อาห) ฯ

(มิตตฺตกฺกมฺพิก) อ.กุกุมพีชื่อว่ามิตตะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อาม ครับ (ทาน) อ.ทาน (มยา) อันกระผม (ทียติ) ย่อมให้” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

มิตตกุฎุมพีกกล่าวว่า “ขอรับ นาย”

มิตตกุฎุมพิกโก สุทธกัตตานิ อาหะ อายตบทกัตตวาจก “สามิ อาลปะนะ อาม สัมปฏิจฉนัตตะ ทานั วุตตกัมมะเน ทียติ ะ อายตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตานิ ทียติ” อิติศัพท์ อาการะเน อาห ะ

๓๗๕. “อถ ก็ ทวีหตีหิ สทโท น สุยุยตี”ติ ะ

(โฆสกเสฏฐิ) “อถ (ภาเว สหเต), (มยา) ก็ ทวีหตีหิ สทโท น สุยุยตี”ติ (ปุจฉิ) ะ

(โฆสกเสฏฐิ) อ.เศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สหเต) มีอยู่, สทโท อ.เสียง (มยา) อันเรา น สุยุยติ ย่อมไม่ได้ยิน ทวีหตีหิ สิ้นวันสองหรือวันสาม ก็ เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ะ

โฆสกเศรษฐีถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำไม ฉันจึงไม่ได้ยินเสียง ๒-๓ วัน?”

โฆสกเสฏฐิ สุทธกัตตานิ ปุจฉิ ะ อายตบทกัตตวาจก “อถ วิเสสชะของ ภาเว ะ ลักษณะใน สหเต ะ ลักษณะกิริยา, สทโท วุตตกัมมะเน สุยุยติ ะ อายตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตานิ สุยุยติ ก็ศัพท์ ปุจฉนัตตะ ทวีหตีหิ อัจฉนัตตังโยคะเน สุยุยติ นศัพท์ ปฏิเสชะเน สุยุยติ” อิติศัพท์ อาการะเน ปุจฉิ ะ

๓๗๖. “ยถา นิสสททา หุตวา คณหุนติ, ตถา เม อุปาโย กโต”ติ ะ

(มิตตกุฎุมพิกโก) “ยถา (ชนา) นิสสททา หุตวา คณหุนติ, ตถา เม อุปาโย กโต”ติ (อาห) ะ

(มิตตกุฎุมพิกโก) อ.กุฎุมพีกชื่อว่ามิตตะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. นิสสททา เป็นผู้มีเสียงออกแล้ว หุตวา เป็นแล้ว คณหุนติ ย่อมรับเอา ยถา โดยประการใด, อุปาโย อ.อุบาย เม อันกระผม กโต กระทำแล้ว ตถา โดยประการนั้น” อิติ ดังนี้ ะ

มิตตกุฎุมพีกกล่าวว่า “ผมทำอุบายโดยอาการที่พวกเขาจะไม่มีเสียงรับทานกัน”

มิตตกุฎุมพิกโก สุทธกัตตานิ อาห ะ อายตบทกัตตวาจก “ชนา สุทธกัตตานิ

คณฺหฺนฺติฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก ยถา ปการัถฺถะ นิสฺสทฺทา วิกิตฺกัถฺตาใน หุตุวาทฺ
สมานกาลกิริยาใน คณฺหฺนฺติ, อุปาโย วุตตกัถฺมมะใน กโถฯ กิตบทกัถฺมวาทจก ตถา
ปการัถฺถะ เม อนภิทกัถฺตาใน กโถ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๓๗๗. “อถ ปุพฺเพ ว กสมฺมา นากาสี”ติ ฯ

(โฆสกเสฏฺฐิ) “อถ (ภาเว สนฺเต), (ตุว) ปุพฺเพ ว กสมฺมา น อากาสี”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โฆสกเสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐิชีวํโฆสกะ (ปุจฺฉิ) ฅามแลว อิติ วา “อถ (ภาเว) ครันเมือ
คําวาเมือยํวณัน (สนฺเต) มีอยู่, (ตุว) อ.ทําน อากาสี ไม้ได้กระทําลว ปุพฺเพ
ในกาลกอนเทียว กสมฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดั่งนี้ ฯ

โฆสกเศรษฺฐิฅามวา “เมือเป็นเช่นนี้ เพราะเหตุไร ทํานจึงไมทํานในกาลกอนแลว?”

โฆสกเสฏฺฐิ สฺททกัถฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก “อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ
ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณกิริยา, ตุว สฺททกัถฺตาใน อากาสีฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก
เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ ปุพฺเพฯ กาลสัถฺตมีใน อากาสี กสมฺมา เหตุใน อากาสี นศัพฺท
ปฏิเสระใน อากาสี” อิติศัพฺท อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๗๘. “อชานนตาย สามี”ติ ฯ

(มิตฺตกุฎฺฐุมพิโก) “(อห) อชานนตาย (น อากาสี) สามี”ติ (อาห) ฯ

(มิตฺตกุฎฺฐุมพิโก) อ.กุฎฺฐุมพิชีวํมิตตะ (อาห) กล่าวแลว อิติ วา “สามี ข้าแต่นาย
(อห) อ.กระผม (น อากาสี) ไม้ได้กระทําลว อชานนตาย เพราะความเป็นคืออัน
ไม้รู้” อิติ ดั่งนี้ ฯ

มิตตกุฎฺฐุมพิกล่าววา “เพราะไม้รู้ ครับนาย”

มิตตกุฎฺฐุมพิโก สฺททกัถฺตาใน อาหฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก “สามี อาลปนะ อห
สฺททกัถฺตาใน อากาสีฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก อชานนตาย เหตุใน อากาสี นศัพฺท
ปฏิเสระใน อากาสี” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๓๗๙. “อิทานิ เต กถิ ฌาโต”ติ ฯ

(โฆสกเสฏฐิ) “(อุปาโย) อิทานิ เต กถิ ฌาโต”ติ (ปุจฉิ) ฯ

(โฆสกเสฏฐิ) อ.เศรษฐิชื่อว่าโฆสกะ (ปุจฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (อุปาโย) อ.อุบาย เต อันทาน ฌาโต รู้แล้ว กถิ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ฯ

โฆสกเศรษฐิถาว่า “เตยวนี้ ทานรู้ได้อย่างไร?”

โฆสกเสฏฐิ สุทธกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อุปาโย วุตตกัมมะใน ฌาโตฯ กิตบทกัมมวจาก อิทานิ กาลสัตตมิใน ฌาโต เต อนภิทกัตตาใน ฌาโต กถิ ปุจฉนัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิ ฯ

๓๘๐. “ธิตรา เม อกฺขาโต สามิ”ติ ฯ

(มิตตกุฎุมพิโก) “(อุปาโย) ธิตรา เม อกฺขาโต สามิ”ติ (อาห) ฯ

(มิตตกุฎุมพิโก) อ.กุฎุมพิชื่อว่ามิตตะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อุปาโย) อ.อุบาย ธิตรา อันธิดา เม ของกระผม อกฺขาโต บอกแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

มิตตกุฎุมพิกล่าววว่า “ลูกสาวของฉฉบอกให้ นาย”

มิตตกุฎุมพิโก สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สามิ อาลปะนะ อุปาโย วุตตกัมมะใน อกฺขาโตฯ กิตบทกัมมวจาก ธิตรา อนภิทกัตตาใน อกฺขาโต เม สามิสัมพันธะใน อกฺขาโต” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๘๑. “มยหิ อวิทิตา ตว ธิตา นาม อตถิ”ติ ฯ

(โฆสกเสฏฐิ) “มยหิ อวิทิตา ตว ธิตา นาม อตถิ”ติ (ปุจฉิ) ฯ

(โฆสกเสฏฐิ) อ.เศรษฐิชื่อว่าโฆสกะ (ปุจฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “ธิตา นาม ชื่อ อ.ธิดา ตว ของทาน มยหิ อวิทิตา ผู้ฉฉเรา ไม่รู้แล้ว อตถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

โฆสกเศรษฐิถาว่า “ฉฉชื่อว่าลูกสาวของทาน ที่ฉฉไม่รู้จัก มีอยู่หรือ?”

โฆสกเสฏฐิ์ สุทธกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก “อวิททา วิเสสณะของ ฐิตา นามคัพพหิ์ สญญาโชตกะเข้ากับ ฐิตาฯ สุทธกัตตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก มยหิ์ ฉญฺจือนภิกขิตกัตตานิ อวิททา ทว สามีสัมพันธะใน ฐิตา” อิตคัพพหิ์ อากาเรใน ปุจฉิ ฯ

๓๘๒. โส อหิวาตกรุคฺคฺปตฺติโต ปฏฺจาย สพฺพหิ์ ภทฺทวตฺติยเสฏฐิโน ปวตฺตี อัจฉิขิตฺวา ตสฺสา อตฺตโน เชฏฐิฉิตฺตฺจฺจาเน จปิตภาวํ อโรเจสิ ฯ

โส (มิตตฺกฺกฺมฺพิก) อหิวาตกรุคฺคฺปตฺติโต ปฏฺจาย สพฺพหิ์ ภทฺทวตฺติยเสฏฐิโน ปวตฺตี อัจฉิขิตฺวา ตสฺสา (เสฏฐิฉิตฺตาย อตฺตนา) อตฺตโน เชฏฐิฉิตฺตฺจฺจาเน จปิตภาวํ อโรเจสิ ฯ

โส (มิตตฺกฺกฺมฺพิก) อ.กฺกฺมฺพิ์ชื่อว่ามิตตตะนั้น อัจฉิขิตฺวา บอกแล้ว ปวตฺตี ซึ่งความ เป็นไปทั่ว ภทฺทวตฺติยเสฏฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าภทฺทวตฺติย สพฺพหิ์ ทั้งปวง ปฏฺจาย จำเดิม อหิวาตกรุคฺคฺปตฺติโต แต่การเกิดขึ้นแห่งอหิวาตกรุคฺคฺปตฺติ อโรเจสิ บอกแล้ว (เสฏฐิฉิตฺตาย อตฺตนา) อตฺตโน เชฏฐิฉิตฺตฺจฺจาเน จปิตภาวํ ซึ่งความที่- แห่งจิตา ของเศรษฐีนั้น -เป็นผู้ อันตน ตั้งไว้แล้ว ในตำแหน่งแห่งจิตาผู้เจริญที่สุด ของตน ฯ

มิตตฺกฺกฺมฺพินั้น เล่าเรื่องของภทฺทวตฺติยเศรษฐีทั้งหมด จำเดิมแต่เกิดอหิวาตกรุคฺคฺปตฺติแล้ว ก็บอกความที่ตนตั้งจิตาของเศรษฐีนั้นไว้ในตำแหน่งลูกสาวคนโตของตน

โส วิเสสณะของ มิตตฺกฺกฺมฺพิกฯ สุทธกัตตานิ อโรเจสิฯ อาชยาตบหกัตตฺวาจก อหิวาตกรุคฺคฺปตฺติโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน อัจฉิขิตฺวา สพฺพหิ์ วิเสสณะของ ปวตฺตี ภทฺทวตฺติยเสฏฐิโน สามีสัมพันธะใน ปวตฺตีฯ อวตฺตกัมมะใน อัจฉิขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโรเจสิ ตสฺสา วิเสสณะของ เสฏฐิฉิตฺตายฯ ภาวาหิ- สัมพันธะใน จปิตภาวํ อตฺตนา อนภิกขิตกัตตานิ จปิต- อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เชฏฐิฉิตฺตฺจฺจาเนฯ วิสยาธาระใน จปิต- จปิตภาวํ อวตฺตกัมมะใน อโรเจสิ ฯ

๓๘๓. อถ นํ เสฏฐิ์ “เอวํ สนฺเต, มม กสฺมา น กเถสิ, มม สหายกสฺส ฐิตา มม ฐิตา นามาติ ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฉิ “อมมฺ เสฏฐิโน ฐิตาสี”ติ ฯ

อถ นํ (มิตตฺกฺกฺมฺพิก) เสฏฐิ์ “เอวํ (ภาเว) สนฺเต, (ตฺวํ) มม กสฺมา น กเถสิ, มม สหายกสฺส

ธิดา มม ธิดา นาม (โหติ) อิติ (วตฺวา ปุคฺคํ) ตํ (เสฏฺฐิธิดํ) ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “(ตฺวํ) อมฺม เสฏฺฐิโน ธิดา อสิ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี (วตฺวา) กล่าวแล้ว นํ (มิตฺตกุฎุมฺพิกํ) กะกุฎุมฺพินํชื่อว่า มิตตตะนั้น อิติ ว่า “เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน น กเถสิ ย่อมไม่บอก มม แก่เรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร, ธิดา อ.ธิดา สหายกสฺส แห่งสหาย มม ของเรา ธิดา นาม ชื่อว่าเป็นธิดา มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว ตํ (เสฏฺฐิธิดํ) ซึ่งธิดา ของเศรษฐีนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ดูก่อนแม่ (ตฺวํ) อ.เจ้า ธิดา เป็นธิดา เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี อสิ ย่อมเป็นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เศรษฐี กล่าวกับมิตตกุฎุมพินันว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่บอก แก่เรา? ธิดาแห่งสหายของเรา ก็ชื่อว่าธิดาของเรา” ดังนี้แล้ว ให้เรียกนางสามาวดีนั้น มาถามว่า “แม่ ท่านเป็นลูกสาวเศรษฐีหรือ?”

อถ กาลสัตตมมี เสฏฺฐิ สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฺฉิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ มิตตกุฎุมพิกํ อภิตกัมมะใน วตฺวา “เอวํ วิเสสนะของ ภาเว ฯ ลักษณะใน สนฺเต ฯ ลักษณะกิริยา, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มม สัมปทานน กเถสิ กสฺมา เหตุใน กเถสิ นศฺพํ ปฏิเสชนะใน กเถสิ, ธิดา สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สหายกสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน ธิดา มม สามีสัมพันธะ ใน ธิดา นามศฺพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ธิดา ฯ วิทิกัตฺตานิ โหติ” อิติศฺพํ อาการะ ใน วตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิธิดํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “อมฺม อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ อสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะ ใน ธิดา ฯ วิทิกัตฺตานิ อสิ” อิติศฺพํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๘๔. “อาม ตาตา”ติ ฯ

(เสฏฺฐิธิดา) “อาม ตาต (เอวํ)” อิติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิธิดา) อ.ธิดาของเศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่พ่อ อาม จะ

(เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สามาวดีกล่าวว่า “จ๊ะ พ่อ”

เสฏฐิธิตา สุธกัถตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัถตฺวจาก “ตาด อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัถตะ เอว สัจจวจากลึงคัถตะ” อิติศัพทฺ อาการะใน อาหฺ ฯ

๓๘๕. “เตนหิ มา จินฺตยิ, ตฺวํ มม ธิตาสี”ติ ตํ สีเส จุมฺพิตฺวา ปริวารตฺถาย ตสฺสา ปณฺจ อิตฺถีสตานิ ทตฺวา ตํ อตฺตโน เชฏฐิธิตฺตฺจฺจาเน จเปสิ ฯ

(เสฏฐิ) “เตนหิ (ตฺว) มา จินฺตยิ, ตฺวํ มม ธิตา อสี”ติ (วตฺวา) ตํ (เสฏฐิธิตฺ) สีเส จุมฺพิตฺวา ปริวารตฺถาย ตสฺสา (เสฏฐิธิตฺยา) ปณฺจ อิตฺถีสตานิ ทตฺวา ตํ (เสฏฐิธิตฺ) อตฺตโน เชฏฐิธิตฺตฺจฺจาเน จเปสิ ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าเช่นนั้น (ตฺว) เจ้า มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว, ตฺวํ อ.เจ้า ธิตา เป็นธิตา มม ของเรา อสี ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จุมฺพิตฺวา จุมพิตแล้ว ตํ (เสฏฐิธิตฺ) ซึ่งธิตาของเศรษฐีนั้น สีเส ที่ศึระะ ทตฺวา ให้แล้ว อิตฺถีสตานิ ซึ่งร้อยแห่งหญิง ท. ปณฺจ ห้า ตสฺสา (เสฏฐิธิตฺยา) แก่ธิตา ของเศรษฐีนั้น ปริวารตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเป็นบริวาร จเปสิ ตั้งไว้แล้ว ตํ (เสฏฐิธิตฺ) ซึ่งธิตาของเศรษฐีนั้น เชฏฐิธิตฺตฺจฺจาเน ในตำแหน่งแห่งธิตาผู้เจริญที่สุด อตฺตโน ของตน ฯ

โฆสกเศรษฐี กล่าวว่า “ถ้ากระนั้น เจ้าอย่าคิดไป เจ้าเป็นธิตาของเรา” ดังนี้ จุมพิต นางสามาวดีนั้นที่ศึระะ ให้หญิง ๕๐๐ แก่นางสามาวดีนั้น เพื่อประโยชน์แก่ความเป็นบริวาร ตั้งนางสามาวดีนั้นไว้ในตำแหน่งธิตาคณโตของตนแล้ว

เสฏฐิ สุธกัถตาใน จเปสิฯ อาชยาดบทกัถตฺวจาก “เตนหิ อูยโยชนัถตะ ตฺวํ สุธกัถตาใน จินฺตยิฯ อาชยาดบทกัถตฺวจาก มาศัพทฺ ปฏิสฺเสชนฺ จินฺตยิ, ตฺวํ สุธกัถตาใน อสิฯ อาชยาดบทกัถตฺวจาก มม สามีสัมพันธะใน ธิตาฯ วิกติกัถตาใน อสิ” อิติศัพทฺ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จุมฺพิตฺวา ตํ วิเสสนะของ เสฏฐิธิตฺฯ อวุตตกัมมะใน จุมฺพิตฺวา สีเส วิสยาธาระใน จุมฺพิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ปริวารตฺถาย สัมปทานใน ทตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ เสฏฐิธิตฺยาฯ สัมปทานใน

ทตฺวา ปญจ วิเสสนะของ อิตฺถีสตานีจฺ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ ตํ วิเสสนะของ เสฏฺฐจฺฉิตรี อวุตตกัมมะใน จเปสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เชฏฺฐจฺฉิฏฺฐจาเนจฺ วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

[พระเจ้าอุเทนได้อัศรมเหสี]

๓๘๖. อเถกทิวสํ ตสฺมี นคเร นกฺขตฺตํ สงฺฆุจฺจํ โหติ ฯ

อถ เอกทิวสํ ตสฺมี นคเร นกฺขตฺตํ (ปุคฺคเลน) สงฺฆุจฺจํ โหติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง นกฺขตฺตํ อ.นักษัตร (ปุคฺคเลน) สงฺฆุจฺจํ เป็นเรื่อง-
อันบุคคล -ป่าวร้องแล้ว ตสฺมี นคเร ในนครนั้น โหติ ย่อมเป็น ฯ

ต่อมวันหนึ่ง ในนครนั้น มีประกาศนักษัตรฤกษ์แล้ว

อถ กาลสัตตมี เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมีใน โหติ นกฺขตฺตํ สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺ
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺมี วิเสสนะของ นคเรจฺ วิสยาธาระใน สงฺฆุจฺจํ ปุคฺคเลน
อนภิทกัตฺตาใน สงฺฆุจฺจํจฺ วิกตีกัตฺตาใน โหติ ฯ

๓๘๗. ตสฺมี ปน นกฺขตฺเต พหิ อนิกฺขมนกา กุลฉิตโรปิ อตฺตโน ปริวารเณ สทฺธิ ปทสา ว
นที คนฺตฺวา นหายนฺติ ฯ

ปน ก็ กุลฉิตโรปิ แม่ อ.กุลฉิตา ท. อนิกฺขมนกา ผู้ไม่ออกไป พหิ ในภายนอก
คนฺตฺวา ไปแล้ว นที สู่แม่น้ำ ปทสา ว ด้วยเท้าเทียว สทฺธิ กับ ปริวารเณ
ด้วยบริวาร อตฺตโน ของตน นหายนฺติ ย่อมอาบ ตสฺมี นกฺขตฺเต ในเพราะนักษัตร
นั้น ฯ

ก็ในเพราะนักษัตรฤกษ์นั้น แม่กุลฉิตาทั้งหลาย ผู้มิเคยได้ออกไปภายนอก ต่างพากัน
เดินไปสู่แม่น้ำ อาบน้ำพร้อมกับบริวารของตนจฺ

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ อนิกฺขมนกา วิเสสนะของ กุลฉิตโร อปิศัพท์ อเปกษัตถะ
เข้ากับ กุลฉิตโรจฺ สุทฺธกัตฺตาใน นหายนฺติจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺมี วิเสสนะของ

นฤขตเตจๆ นิมิตตสัตตมมีใน นหายนุติ พหิ วิสยาธาระใน อนิกขมนกา อตตโน สามีสัมพันธะใน ปริวารเณจๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิจๆ กิริยาสมวายะใน คนตุวา เอวคัพพท์ อวธารณะเข้ากับ ปทสาจๆ ภาระใน คนตุวา นที สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวาจๆ ปุพพกาลกิริยาใน นหายนุติ ๕

๓๘๘. ตสฺมา ตํทิวสํ สามาวดีปิ ปญฺจหิ อิตฺถีสเตหิ ปริวาริตา ราชงฺคเณเนว นหายิตฺตุ อคมาสิ ๕

ตสฺมา ตํทิวสํ สามาวดีปิ ปญฺจหิ อิตฺถีสเตหิ ปริวาริตา ราชงฺคเณเน เอว นหายิตฺตุ อคมาสิ ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตํทิวสํ ในวันนั้น สามาวดีปิ แม้อ.นางสามาวดี ปญฺจหิ อิตฺถีสเตหิ ปริวาริตา ผู้อันร้อยแห่งหญิง ท. ห้า แวดล้อมแล้ว อคมาสิ ได้ไปแล้ว นหายิตฺตุ เพื่ออันอาบ ราชงฺคเณเน เอว โดยเนินแห่งพระราชานั้นเทียว ๕

เพราะเหตุนั้น ในวันนั้น แม่นางสามาวดี มีหญิง ๕๐๐ คน แวดล้อมแล้ว ก็ได้ไปเพื่ออาบน้ำ โดยทางพระลานหลวงเช่นเดียวกัน

ตสฺมา เหตุวัตถะ ตํทิวสํ ทุติยากาลสัตตมมีใน อคมาสิ อปิคัพพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สามาวดีจๆ สหุทกัตตาใน อคมาสิจๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก ปญฺจหิ วิเสสณะของ อิตฺถีสเตหิจๆ อนนิกหิตกัตตาใน ปริวาริตาจๆ วิเสสณะของ สามาวดี เอวคัพพท์ อวธารณะ เข้ากับ ราชงฺคเณเนจๆ ตติยาวิเสสณะใน อคมาสิ นหายิตฺตุ ตุมัตถสัมปทานใน อคมาสิ ๕

๓๘๙. อุเทโน ราชาปิ สีหปญฺชเร จิโต ตํ ทิสฺวา “กสฺส อิมานาฏกิตฺติโย”ติ ปุจฺฉิ ๕

อุเทโน ราชาปิ สีหปญฺชเร จิโต ตํ (สามาวดี) ทิสฺวา “กสฺส อิมานาฏกิตฺติโย (โหนติ)” อิติ ปุจฺฉิ ๕

ราชาปิ แม้อ.พระราชานามว่าอุเทน จิโต ประทับยืนแล้ว สีหปญฺชเร ที่สีหบัญชร ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว ตํ (สามาวดี) ซึ่งนางสามาวดีนั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อิมานาฏกิตฺติโย อ.หญิง ท. เหล่านี้ นานาฏกิตฺติโย เป็นหญิงนักพอน กสฺส ของใคร (โหนติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ฝ่ายพระเจ้าอุเทน ประทับอยู่ที่สีหบัญชร ทอดพระเนตรเห็นนางสามาวดีนั้น จึงตรัสถามว่า “พวกนี้ เป็นหญิงพื่อนของใคร?”

อุเทน สัญญาวิเสสณะของ ราชชา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ราชชาฯ สุทธกัตตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก สีหปญฺชเร วิสยาธาระไน จิโตฯ วิเสสณะของ ราชชา ตํ วิเสสณะของ สามาวดีฯ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปุจฺฉิ “อิมา วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทธกัตตานิ โหนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก กสฺส สามีสัมพันธะไน นาฏกิตฺถิโยฯ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ” อิตฺศัพท อาการะไน ปุจฺฉิ ฯ

๓๙๐. “น กสฺสจฺจ นาฏกิตฺถิโย เทวา”ติ ฯ

(ราชปริสา) “(อิมา อิตฺถิโย) น กสฺสจฺจ นาฏกิตฺถิโย (โหนฺติ) เทวา”ติ (อาหฺสฺ) ฯ

(ราชปริสา) อ.ราชบุรุษ ท. (อาหฺสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ (อิมา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ นาฏกิตฺถิโย เป็นหญิงนักพื่อนรำ กสฺสจฺจ ของใครฯ (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามีได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ราชบุรุษกราบทูลว่า “ไม่เป็นหญิงพื่อนของใคร พระเจ้าข้า”

ราชปริสา สุทธกัตตานิ อาหฺสฺฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก “เทว อาลปนะ อิมา วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทธกัตตานิ โหนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก นศฺพทฺ ปฏฺิเสธนัตถะ กสฺสจฺจ สามีสัมพันธะไน นาฏกิตฺถิโยฯ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ” อิตฺศัพท อาการะไน อาหฺสฺ ฯ

๓๙๑. “อถ กสฺส ธีตโร”ติ ฯ

(ราชชา) “อถ (ภาเว สนฺเต), (อิมา อิตฺถิโย) กสฺส ธีตโร (โหนฺติ)”ติ (อาห) ฯ

(ราชชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (อิมา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ ธีตโร เป็นธิดา กสฺส ของใคร (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ เป็นลูกสาวของใครเล่า?”

ราชา สุทรกัศตาใน อาหฤ อาชยาตบทกัศตฺวาจาก “อถ วิเสสณะของ ภาวเวฏ ลักขณะใน สนฺเตฏ ลักขณกิริยา, อีมา วิเสสณะของ อิตฺถิโยฏ สุทรกัศตาใน โหนฺติฏ อาชยาตบท กัศตฺวาจาก กสฺส สามีสัมพันธะใน ชีตโรฏ วิกตีกัศตาใน โหนฺติ” อิตฺศัพท อากาเรใน อาห ๫

๓๗๒. “โฆสกเสฏฺฐิโน ชีตา เทว, สามาวดี นามเสา”ติ ๫

(ราชปฺริสา) “(อัย อิตฺถิ) โฆสกเสฏฺฐิโน ชีตา (โหติ) เทว, สามาวดี นาม เสา (อิตฺถิ)”ติ (อาหฺส) ๫

(ราชปฺริสา) อ.ราชบุรุษ ท. (อาหฺส) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้ สมมุติเทพ (อัย อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ ชีตา เป็นชิตา โฆสกเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่า โฆสกะ (โหติ) ย่อมเป็น, เสา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น สามาวดี นาม ชื่อว่าสามาวดี” อิติ ดังนี้ ๫

ราชบุรุษกราบทูลว่า “เป็นลูกสาวของโฆสกเศรษฐี, พระเจ้าข้า นางนั้นชื่อสามาวดี”

ราชปฺริสา สุทรกัศตาใน อาหฺสฏ อาชยาตบทกัศตฺวาจาก “เทว อาลปนะ อัย วิเสสณะ ของ อิตฺถิฏ สุทรกัศตาใน โหติฏ อาชยาตบทกัศตฺวาจาก โฆสกเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะ ใน ชีตาฏ วิกตีกัศตาใน โหติ, นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ สามาวดีฏ กิติ เสา กิติ วิเสสณะของ อิตฺถิฏ ลิงคัตตะ” อิตฺศัพท อากาเรใน อาหฺส ๫

๓๗๓. โส ทิสฺวาว่า อุปฺปนฺนสินฺโห เสฏฺฐิโน สาสนํ ปาหฺสิ “ชิตฺรํ กิร เม เปเสตฺตุ”ติ ๫

โส (ราชา) ทิสฺวาว่า อุปฺปนฺนสินฺโห เสฏฺฐิโน สาสนํ ปาหฺสิ “(เสฏฺฐิ) ชิตฺรํ กิร เม เปเสตฺตุ”ติ (ฌापฺนเหตุกํ) ๫

โส (ราชา) อ.พระราชา ทิสฺวาว่า ทรงทอดพระเนตรแล้วเที่ยว อุปฺปนฺนสินฺโห ทรงมีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว ปาหฺสิ ทรงส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งสาสน์ เสฏฺฐิโน แก่เศรษฐี (ฌापฺนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี เปเสตฺตุ จงส่งมา ชิตฺรํ ซึ่งชิตา เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๫

พระเจ้าอุเทน พอดอดพระเนตรเห็น ก็ทรงเกิดพระสีเนหา จึงรับสั่งให้ส่งสาส์นไปให้
เศรษฐีว่า “ไต่ยินว่า ขอท่านเศรษฐี จงส่งธิดามาให้แก่เรา”

โส วิเสสณะของ ราชาๆ สุธรกัตตาใน ปาเหลสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปนฺนสินฺโหๆ วิเสสณะของ ราชา
เสฏฺฐิโน สัมปทานใน ปาเหลสิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน ปาเหลสิ “กิริศัพท อนุสฺวานัตถะ
เสฏฺฐิ สุธรกัตตาใน เปเสตฺตุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ธีตรํ อวุตตกัมมะใน เปเสตฺ
เม สัมปทานใน เปเสตฺตุ” อิติศัพท สฺรุปะใน ฅาปนเหตุกๆ กิริยาวิเสสณะใน ปาเหลสิ ๗

๓๙๔. “น เปเสมิ เทวา”ติ ๗

(เสฏฺฐิ) “(อหํ) น เปเสมิ เทวา”ติ (อาห) ๗

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อหํ)
อ.ข้าพระองค์ น เปเสมิ จะไม่ส่งไป” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีกกล่าวว่า “จะไม่ส่งไป พระเจ้าข้า”

เสฏฺฐิ สุธรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ อหํ สุธรกัตตาใน
เปเสมิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท ปฏฺฐิเสระใน เปเสมิ” อิติศัพท อาการะใน
อาห ๗

๓๙๕. “มา กิร เอวํ กโรตุ, เปเสตฺเตวา”ติ ๗

(ราชา) “(เสฏฺฐิ) มา กิร เอวํ กโรตุ, (เสฏฺฐิ) เปเสตฺ เอว” อิติ (อาห) ๗

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กิร ไต่ยินว่า (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี มา
กโรตุ จงอย่ากระทำ เอวํ อย่างนี้, (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี เปเสตฺ เอว จงส่งมานั้นเทียว”
อิติ ดังนี้ ๗

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ไต่ยินว่า ขอท่านเศรษฐีอย่าทำอย่างนี้เลย, ขอท่านเศรษฐี จงส่ง
มานั้นแหละ”

ราชา สุทรกัศตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัศตฺวาจก “กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ เสฏฺฐี สุทรกัศตาใน กโรตุ ๆ อาชยาตบทกัศตฺวาจก มาศัพท์ ปฏฺวิเสระใน กโรตุ เอว กิริยาวิเสสนะ ใน กโรตุ, เสฏฺฐี สุทรกัศตาใน เปเสตุ ๆ อาชยาตบทกัศตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ เปเสตุ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๆ

๓๙๖. “มย คหปติกา นาม กุมาริกานํ โปเถตุวา วิเหเจตุวา กขุณฺณภเยน น เทม เทวา”ติ ฯ

(เสฏฺฐี) “มย คหปติกา นาม (หุตุวา) กุมาริกานํ โปเถตุวา วิเหเจตุวา กขุณฺณภเยน น เทม เทวา”ติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐี) อ.เศรษฺฐี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ มย อ.ข้าพระองค์ ท. คหปติกา นาม ชื่อว่าเป็นคฤหบดี (หุตุวา) เป็นแล้ว น เทม จะไม่ถวาย กุมาริกานํ โปเถตุวา วิเหเจตุวา กขุณฺณภเยน เพราะความกลัวแต่การโบายแล้ว เบียดเบียน แล้วคร่ำมาแล้ว ซึ่งนางกุมาริกา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฺฐีกราบทูลว่า “พวกข้าพระพุทธเจ้า ชื่อว่าคฤหบดี จะไม่ถวาย ก็เพราะกลัวภัยแต่การโบายดี เบียดเบียน แล้วจึงฉุดนางกุมาริกาไป พระเจ้าข้า”

เสฏฺฐี สุทรกัศตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัศตฺวาจก “เทว อาลปนะ มย สุทรกัศตาใน เทม ๆ อาชยาตบทกัศตฺวาจก นามศัพท์ สันญญาโชตกะเข้ากับ คหปติกา ๆ วิกติกัศตา ใน หุตุวา ๆ สมานกาลกิริยาใน เทม กุมาริกานํ ฉฺฉฺฉิวุตตกัมมะใน กขุณฺณ- โปเถตุวา สมานกาลกิริยาใน วิเหเจตุวา ๆ สมานกาลกิริยาใน กขุณฺณ- กขุณฺณภเยน เหตุใด เทม นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน เทม” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๆ

๓๙๗. ราชา กุชฺฌิตฺวา เคหํ ลมฺญาเปตุวา เสฏฺฐิจฺฉ ภาริยญฺจสฺส หตุเถ คเหตุวา พหิ การาเปสิ ฯ

ราชา กุชฺฌิตฺวา (ราชปฺริสฺ) เคหํ ลมฺญาเปตุวา เสฏฺฐี จ ภาริยํ จ อสฺส (เสฏฺฐีโน) หตุเถ คเหตุวา พหิ การาเปสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา กุชฺฌิตฺวา ทรงกริ้วแล้ว (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ ลมฺญาเปตุวา

ให้ตีตราแล้ว **เคห์** ซึ่งเรือน **เสฏฺฐิ จ ภริยํ จ อสุส (เสฏฺฐิโน)** หตฺเถ **ค** เหตุว่า **พหิ การาเปสิ** ทรงให้- จับแล้ว ซึ่งเศรษฐีด้วย ซึ่งภรรยา ของเศรษฐีนั้นด้วย ที่มีมือ-กระทำ แล้ว ในภายนอก ฯ

พระราชาทรงกริ้ว จึงรีบสั่งให้ตีตราเรือน จับเศรษฐีและภริยาของเศรษฐีที่มีมือให้ทำไว้ ณ ภายนอก

ราชา เหตุกัตฺตาใน การาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก กุชฺฌิตฺวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน ลมฺญาเปตฺวา ราชปุริสํ การิตกัมมะใน ลมฺญาเปตฺวา **เคห์** อวฺตตกัมมะใน ลมฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา **เสฏฺฐิ กิตี ภริยํ กิตี** อวฺตตกัมมะใน คเหตุวา **จ** สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ **เสฏฺฐิ** และ **ภริยํ** **อสุส** **เสฏฺฐิโน**, **อสุส** วิเสสนะของ **เสฏฺฐิโน**ฯ สามีสัมพันธะใน **ภริยํ** หตฺเถ **วิสยาธาระ**ใน คเหตุวาฯ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน การาเปสิ พหิ **วิสยาธาระ**ใน การาเปสิ ฯ

๓๙๘. สามาวตี นหาตฺวา อาคตา **เคห์** ปวิสิตฺถุ โโอกาสํ อลภนฺตี “กี เอตํ ตาตา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

สามาวตี นหาตฺวา อาคตา **เคห์** ปวิสิตฺถุ โโอกาสํ อลภนฺตี “กี เอตํ (การณ) ตาตา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

สามาวตี อ.นางสามาวตี **นหาตฺวา** อาบแล้ว **อาคตา** มาแล้ว **อลภนฺตี** ไม่ได้ได้อยู่ **โอกาสํ** ซึ่งโอกาส **ปวิสิตฺถุ** เพื่ออันเข้าไป **เคห์** สูเรือน **ปุจฺฉิ** ถามแล้ว **อิติ** ว่า “**ตาต** **ณะ**พ่อ **เอตํ (การณ)** อ.เหตุ นั้น **กี** อะไร” **อิติ** ดังนี้ ฯ

นางสามาวตี อาบน้ำเสร็จแล้ว ก็กลับมา ไม่ได้โอกาสเพื่อเข้าสู่บ้านได้ จึงถามว่า “นี่ อะไร? พ่อ”

สามาวตี สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นหาตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตาฯ วิเสสนะของ สามาวตี **เคห์** สัมปาปุณฺนิกัมมะใน ปวิสิตฺถุฯ ตุมตถสัมปทาน ใน อลภนฺตี **โอกาสํ** อวฺตตกัมมะใน อลภนฺตีฯ อัปภันตฺรกิริยาของ สามาวตี “**ตาต** **อาลปนะ** **เอตํ** วิเสสนะของ การณฯ **ลึงคัตถะ** **กีศัพท์** **ปุจฺฉนตถะ**” **อิติศัพท์** **อาการะ** ใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๙๙. “อมม ราชชา ตว การณา ปหิณิ, อถ “มยั น ทสฺสามา”ติ วุตุเต, ฆริ ลญจาเปตฺวา อมฺเห พหิ การาเปสิ”ติ ๕

(เสฏฺฐิ) “อมม ราชชา ตว การณา ปหิณิ, อถ (ภาเว สนฺเต), ‘มยั น ทสฺสามาติ (วจน อมฺเหติ) วุตุเต, (ราชชา ราชปฺริสฺ) ฆริ ลญจาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) อมฺเห พหิ การาเปสิ”ติ (อาห) ๕

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ดูก่อนแม่ ราชชา อ.พระราชชา ปหิณิ ส่งมาแล้ว การณา เพราะเหตุ ตว แห่งเจ้า, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘มยั อ.เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ ให้’ อิติ ดังนี้ (อมฺเหติ) อันเรา ท. วุตุเต กราบทูลแล้ว, (ราชชา) อ.พระราชชา (ราช- ปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ ลญจาเปตฺวา ให้ตีตราแล้ว ฆริ ซึ่งเรือน (ราชปฺริสฺ) ทรงยัง ราชบุรุษ การาเปสิ ให้กระทำแล้ว อมฺเห ซึ่งเรา ท. พหิ ในภายนอก” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีตอบว่า “แม่ ในหลวงส่งสาส์นมา เพราะเหตุแห่งเจ้า, เมื่อพวกเขาบอกว่า ‘ไม่ ให้’ จึงรับสั่งให้ตีตราเรือน แล้วทรงรับสั่งให้ทำพวกเขาไว้ ณ ภายนอก”

เสฏฺฐิ สุกทกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมม อาลปนะ ราชชา สุกทกัตตา ใน ปหิณิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน การณา ๕ เหตุใน ปหิณิ, อถ วิเสสนะของ ภาเว ๕ ลักษณะใน สนฺเต ๕ ลักษณะกิริยา, ‘มยั สุกทกัตตาใน ทสฺสาม ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺัพทฺ ปฏฺิเสระใน ทสฺสาม’ อิตคฺัพทฺ สฺรูปะใน วจน ๕ ลักษณะ ใน วุตุเต ๕ ลักษณะกิริยา อมฺเหติ อนภิทกัตตฺวาใน วุตุเต, ราชชา เหตุกัตตาใน การาเปสิ ๕ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ราชปฺริสฺ การิตกัมมะใน ลญจาเปตฺวา ฆริ อวุตตกัมมะ ใน ลญจาเปตฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน การาเปสิ ราชปฺริสฺ ๕ การิตกัมมะใน การาเปสิ อมฺเห อวุตตกัมมะใน การาเปสิ พหิ วิสยาธาระใน การาเปสิ” อิตคฺัพทฺ อาการะใน อาห ๕

๔๐๐. “ตาท ภาริยั โว กมฺมํ กตํ, รมฺญา นาม ปหิเต, ‘น เทมาติ อวตฺวา “สเจ เม ฐิตฺรํ สปริวารํ คณฺหถ, เทมา”ติ วุตตพฺพิ ภาเวยฺย ตาตาดิ ๕

(สามาวดี) “ตาท ภาริยั โว กมฺมํ กตํ, รมฺญา นาม (สาสน) ปหิเต, (วจนํ ตุมฺเหติ) ‘(มยั)

น เทมาติ อวตฺวา ‘สเจ (ตุมุเห) เม ธีตรํ สปริวารํ คณฺหถ, (มย) เทมา’ติ วุตตพฺพํ ภเวยฺย ตาตาทิ (อาห) ๙

(สามาวตี) อ.นางสามาวตี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่พ่อ กมฺมํ อ.กรรม ภาริยํ อันหนัก โว อันท่าน กตํ กระทำแล้ว, ตาต ข้าแต่พ่อ (สาสเน) ครั้นเมื่อ สาสัน รมุณา นาม ชื่อ อันพระราชา ปหิตะ ส่งมาแล้ว, (วจน) อ.คำ (ตุมุเหติ) ‘(มย) น เทมาติ อวตฺวา “สเจ (ตุมุเห) เม ธีตรํ สปริวารํ คณฺหถ, (มย) เทมา”ติ วุตตพฺพํ เป็นคำ- อันท่าน ไม่กล่าวแล้ว ว่า ‘อ.ข้าพระองค์ ท. จะไม่ถวาย’ ดังนี้ - ฟังกราบทูล ว่า ‘ถ้าว่า อ.พระองค์ จะทรงรับ ซึ่งธิดา ของข้าพระองค์ ผู้เป็นไปกับ ด้วยบริวารไซ้, อ.ข้าพระองค์ ท. จะถวาย’ ดังนี้ ภเวยฺย ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ ๙

นางสามาวตีจึงกล่าวว่า “พ่อ กรรมหนักอันพ่อทำแล้ว, ธรรมเนียมว่าพระราชา เมื่อ ส่งสาสน์มาแล้ว ไม่ควรทูลว่า ‘ไม่ให้’ ควรทูลว่า ‘ถ้าพระองค์จงทรงรับธิดาของข้า พระพุทธเจ้าพร้อมกับบริวาร ก็จะไม่ถวาย สิพ่อ”

สามาวตี สุกทกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาต อาลปนะ ภาริยํ วิเสสณะ ของ กมฺมํ ๑ วุตตกัมมะใน กตํ ๑ กิตบทกัมมวจาก โว อนภิตกัตตาใน กตํ, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ รมุณา ๑ อนภิตกัตตาใน ปหิตะ สาสเน ลักษณะใน ปหิตะ ๑ ลักษณะภริยา, ตาต อาลปนะ วจนํ สุกทกัตตาใน ภเวยฺย ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมุเหติ อนภิตกัตตาใน วุตตพฺพํ ‘มย สุกทกัตตาใน เทม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน เทม’ อิติศัพท์ อากาละใน อวตฺวา ๑ ปุพพกาลภริยาใน วุตตพฺพํ ‘สเจ ปริกัปปัตถะ ตุมุเห สุกทกัตตาใน คณฺหถ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามิ- สัมพันธะใน ธีตรํ ๑ อวุตตกัมมะใน คณฺหถ สปริวารํ วิเสสณะของ ธีตรํ, มย สุกทกัตตา ใน เทม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก’ อิติศัพท์ อากาละใน วุตตพฺพํ ๑ วิกติกัตตาใน ภเวยฺย” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๙

๔๐๑. “สาธุ อมม, ตว รุจียา สติ, เอวํ กริสฺสามิ”ติ วตฺวา รมุโณ ตถา สาสนํ ปาหะสิ ๙

(เสฏฺฐิ) “สาธุ อมม, ตว รุจียา สติ, (อห) เอวํ กริสฺสามิ”ติ วตฺวา รมุโณ ตถา สาสนํ ปาหะสิ ๙

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ตุก่อนแม่ สาธุ อ.ดีละ, รุจिया ครั้นเมื่อความชอบใจ ตว ของเธอ สติ มีอยู่, (อห) อ.เรา กริสสามิ จักกระทำ เอว อย่งนั้น” อิติ ดังนี้ ปาเหลสิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งสาสน์ ตถา เหมือนอย่งนั้น รณโย แก่พระราชา ๕

เศรษฐีกัถว่าว่า “ดีละ แม่ เมื่อเจ้ามีความพอใจ พ่อก็จักทำตามอย่งนั้น” ดังนี้แล้วจึง ส่งสาสน์ไปถวายพระราชาทามนั้น

เสฏฐิ สุทธกัถตาใน ปาเหลสิฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก “อมม อาลปนนะ สาธุ สัมปฏิจันตถลึงคัถตะ, ตว สามีสัมพันธะใน รุจियाฯ ลักขณะใน สติฯ ลักขณกิริยา, อห สุทธกัถตาใน กริสสามิฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน กริสสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาเหลสิ รณโย สัมปทานใน ปาเหลสิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน ปาเหลสิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน ปาเหลสิ ๕

๔๐๒. ราชา “สาธุติ สมปฏิจันตุวา ตัง สปริวาริ อาเนตุวา อภิสญจิตวา อคคมहेสิญจाने जपेसि ๕

ราชา “สาธุติ สมปฏิจันตุวา ตัง (สามาวดี) สปริวาริ อาเนตุวา อภิสญจิตวา อคคมहेสิญจाने जपेसि ๕

ราชา อ.พระราชา สมปฏิจันตุวา รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อาเนตุวา ทรงนำมาแล้ว ตัง (สามาวดี) ซึ่งนางสามาวดีนั้น สปริวาริ ผู้เป็นไปกับ ด้วยบรवार อภิสญจิตวา ทรงอภิเชกแล้ว จเปสิ ทรงตั้งไว้แล้ว อคคมहेสิญจाने ในตำแหน่งแห่งอัครมहेสิ ๕

พระราชา ทรงรับว่า “ไต้” ทรงนำนางสามาวดีนั้นมาพร้อม กับบรवार ทรงอภิเชก ตั้ง ไว้ในตำแหน่งอัครมहेสิแล้ว

ราชา สุทธกัถตาใน จเปสิฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก “สาธุ สัมปฏิจันตถลึงคัถตะ” อิติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจันตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนตุวา ตัง กิติ สปริวาริ กิติ วิเสสณะของ สามาวดีฯ อวุตตกัมมะใน อาเนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสญจิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ อคคมहेสิญจाने วิสยาธาระใน จเปสิ ๕

๔๐๓. เสสา ตสฺสาเยว ปริวาริตฺติโย อหฺลฺสุ ๕

เสสา (อิตฺติโย) ตสฺสา เอว (สามาวติยา) ปริวาริตฺติโย อหฺลฺสุ ๕

(อิตฺติโย) อ.หญิง ท. เสสา ผู้เหลือ ปริวาริตฺติโย เป็นหญิงบริวาร ตสฺสา เอว (สามาวติยา) ของนางสามาวดีนั้นนั้นเที่ยว อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

หญิงที่เหลือ ก็ได้เป็นบริวารของนางเหมือนกัน

เสสา วิเสสนะของ อิตฺติโยๆ สุกฺกัตตาใน อหฺลฺสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสาๆ วิเสสนะของ สามาวติยาๆ สามีสัมพันธะใน ปริวาริตฺติโยๆ วิกติกัตตาใน อหฺลฺสุ ๕

.....

อิทํ สามาวติยา วตฺถุ ๕

อิทํ (วตฺถุ) สามาวติยา วตฺถุ (โหติ) ๕

อิทํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนี้ วตฺถุ เป็นเรื่อง สามาวติยา ของพระนางสามาวดี (โหติ) ย่อมเป็น ๕
นี่เป็นเรื่องของพระนางสามาวดี

อิทํ วิเสสนะของ วตฺถุๆ สุกฺกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
สามาวติยา สามีสัมพันธะใน วตฺถุๆ วิกติกัตตาใน โหติ ๕

[เรื่องพระนางवासุลหัตตดา]

๔๐๔. อุเทนสุส ปน อปราปี วาสุลหัตตดา นาม เทวี อโหสิ จณฑปชฺโชตสุส ธีตา ฯ

ปน ก็ เทวี อ.พระเทวี **อุเทนสุส** ของพระราชอาพระนามว่าอุเทน **वासุลหัตตดา** นาม พระนามว่าवासุลหัตตดา **อปราปี** แม่อื่นอีก **ธีตา** เป็นพระธิดา **จณฑปชฺโชตสุส** ของ พระราชาพระนามว่าจณฑปชฺโชต **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

ก็พระเจ้าอุเทน ได้มีพระราชเทวีอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระนางवासุลหัตตดา เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าจณฑปชฺโชต

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อปีศัพท์ อเปกชตตะเข้ากับ อปราฯ วิเสสนะของ เทวี นามศัพท์ สัญญาโชตตะเข้ากับ วาสุลหัตตดาฯ วิเสสนะของ เทวีฯ สุกทกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุเทนสุส สามีสัมพันธะใน เทวี จณฑปชฺโชตสุส สามีสัมพันธะ ใน ธีตาฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔๐๕. อุชฺเชนียํ หิ จณฑปชฺโชโต นาม ราชา อโหสิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **ราชา** อ.พระราช **จณฑปชฺโชโต** นาม พระนามว่าจณฑปชฺโชต **อโหสิ** ได้มีแล้ว **อุชฺเชนียํ** ในเมืองอุชเชนี ฯ

ความพิสดารว่า ในเมืองอุชเชนี มีพระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าจณฑปชฺโชต

หิศัพท์ วิตถารโชตตะ นาม สัญญาโชตตะเข้ากับ จณฑปชฺโชโตฯ วิเสสนะของ ราชาฯ สุกทกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุชฺเชนียํ วิสยาธาระใน อโหสิ ฯ

๔๐๖. โส เอกทิวสํ อุชฺชยานโต อากจณฺโโต อตฺตโน สมฺปตฺตี โอลเฑตฺวา “อตฺถิ นุ โช อณฺณสุสปี กสฺสจि เอวรูปา สมฺปตฺตี’ติ วตฺวา “กั สมฺปตฺติ นามเสสา, โกสมฺพิยํ อุเทนสุส รมฺโถ อติมหตี สมฺปตฺตี’ติ วุตฺเต, อาห “เตนหิ คณฺหิสฺสามิ นนฺ’ติ ฯ

โส (จณฑปชฺโชโต) เอกทิวสํ อุชฺชยานโต อากจณฺโโต อตฺตโน สมฺปตฺตี โอลเฑตฺวา “อตฺถิ นุ โช อณฺณสุสปี กสฺสจิ เอวรูปา สมฺปตฺตี’ติ วตฺวา “กั สมฺปตฺติ นาม (โหติ) เสสา (สมฺปตฺติ), โกสมฺพิยํ อุเทนสุส รมฺโถ อติมหตี สมฺปตฺติ (โหติ)” อิติ (วจเน ราชปุริเสหิ) วุตฺเต, อาห

“เตนหิ (อห) คณฺหิสฺสามิ น (อุเทณ)” อิติ ฯ

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โส (จณฺทปชฺชโรโต) อ.พระเจ้าจันทปชฺชโรตนั้น อากจณฺโโต
เสด็จมาอยู่ อุยฺยานโโต จากพระอุยฺยาน โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว สมฺปตฺติ ซึ่ง
สมฺบัติ อตฺตโน ของพระองค์ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สมฺปตฺติ อ.สมฺบัติ เอวรูปา
อันมีอย่างนี้เป็นรูป กสฺสจฺจิ ของใครๆ อญฺญสฺสปี แม้อื่น อตฺถิ นุ โข มีอยู่หรือหนอ
แล” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เอสา (สมฺปตฺติ) อ.สมฺบัตินั้น สมฺปตฺติ
นาม ชื่อว่าเป็นสมฺบัติ ก็ อะไร (โหติ) ย่อมเป็น, สมฺปตฺติ อ.สมฺบัติ อติมหตี อัน
ใหญ่ยิ่ง รมฺโถ ของพระราชา อุเทณสฺส พระนามว่าอุเทณ โกสมฺพิยฺ ในเมืองโกสฺมพิ
(โหติ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ราชปฺริเสหิ อันราชบุรุษ ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว, อาห ตรัส
แล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.เรา คณฺหิสฺสามิ จักจับ น (อุเทณ) ซึ่ง
พระเจ้าอุเทณนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

วันหนึ่ง พระเจ้าจันทปชฺชโรตเสด็จมาจากพระราชอุยฺยาน ทอดพระเนตรดูสมฺบัติ
ของพระองค์แล้ว ตรัสว่า “สมฺบัติเช่นนี้ ของใครๆ แม้อื่น มีไหมหนอ?” เมื่อราชบุรุษ
กราบทูลว่า “นี้จะชื่อว่าสมฺบัติอะไร? สมฺบัติของพระเจ้าอุเทณ ในเมืองโกสฺมพิมากยิ่ง
นัก” ดังนี้แล้วตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เราจักจับพระเจ้าอุเทณนั้น”

เอกทิวสํ ทูติยากาลสํตฺตมีใน อาห โส วิเสสนะของ จณฺทปชฺชโรโตฯ สฺุททกัตฺตาใน
อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อุยฺยานโโต อปาทานใน อากจณฺโโตฯ อัปกันตรกิริยา
ของ จณฺทปชฺชโรโต อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติฯ อวุตตกัมมะใน โอโลเกตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “เอวรูปา วิเสสนะของ สมฺปตฺติฯ สฺุททกัตฺตาใน อตฺถิฯ
อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นุศฺัพท์ ปุจฺฉนํตถะ โชศัพท์ วจนาลังการะ อปีศัพท์ อเปกขตถะ
เข้ากับ อญฺญสฺสฯ วิเสสนะของ กสฺสจฺจฺจ สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “เอสา วิเสสนะของ สมฺปตฺติฯ สฺุททกัตฺตาใน
โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กิศัพท์ ปุจฺฉนํตถะ นามศัพท์ ครหตฺถโรตฺถะเข้ากับ
สมฺปตฺติฯ วิกิตกัตฺตาใน โหติ, อติมหตี วิเสสนะของ สมฺปตฺติฯ สฺุททกัตฺตาใน โหติฯ
อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โกสมฺพิยฺ วิสยาคาระใน อุเทณสฺสฯ สัณฺญาวีเสสนะของ รมฺโถฯ
สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติ” อิติศัพท์ สฺรุปะเน วจนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา
ราชปฺริเสหิ อนภีทิตกัตฺตาใน วุตฺเต, “เตนหิ อุยโยชนํตถะ อห สฺุททกัตฺตาใน

คณหิंसฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นั วิเสสนะของ อุเทโนฯ อวุตตกัมมะใน
คณหิंसฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๔๐๗. “น สกฺกา โส คเหตฺนุ”ติ ฯ

(ราชปรีสา) “(เกนจิ) น สกฺกา โส (อุเทโน) คเหตฺนุ”ติ (อาหฺสฺ) ฯ

(ราชปรีสา) อ.ราชบุรุษ ท. (อาหฺสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “โส (อุเทโน) อ.พระเจ้า
อุเทนนั้น (เกนจิ) อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ คเหตุ เพื่ออันจับ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกราชบุรุษกราบทูลว่า “ใครๆ ก็ไม่สามารถจะจับท้าวเธอได้ พระเจ้าข้า”

ราชปรีสา สฺททกัตฺตาใน อาหฺสฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “โส วิเสสนะของ อุเทโนฯ
วุตตกัมมะใน สกฺกาฯ กิริยาบทกัมมวจาก เกนจิ อนภินิหิตกัตฺตาใน สกฺกา นศัพท์
ปฏิเสชเณใน สกฺกา คเหตุ ตุมัตตสัมปทานใน สกฺกา” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหฺสฺ ฯ

๔๐๘. “กิญฺจิ กตฺวา คณฺหิंसฺสามิวา”ติ ฯ

(ราชา) “(อหฺ) กิญฺจิ (อุบาย) กตฺวา คณฺหิंसฺสามิ เอว” อิติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อหฺ) อ.เรา กตฺวา กระทำแล้ว
กิญฺจิ (อุบาย) ซึ่งอุบายอะไรๆ คณฺหิंसฺสามิ เอว จักจับนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “เราจักทำอุบายบางอย่าง จับให้ได้”

ราชา สฺททกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหฺ สฺททกัตฺตาใน คณฺหิंसฺสามิฯ
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กิญฺจิ วิเสสนะของ อุบายฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน คณฺหิंसฺสามิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ คณฺหิंसฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน
อาห ฯ

๔๐๙. “น สกฺกา เทวา”ติ ฯ

(ราชปรีสา) “(ตุมเหหิ) น สกฺกา เทวา”ติ (อาหฺสฺ) ฯ

(ราชปุริสา) อ.ราชบุรุษ ท. (อาหंसฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ (ตุมุเหหิ) อันพระองค์ น สกฺกา ไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกราชบุรุษ กราบทูลว่า “ไม่สามารถดอก พระเจ้าข้า”

ราชปุริสา สุทรกัตตานิ อาหंसฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ ตุมุเหหิ อนภิตกัตตานิ สกฺกาจ กิริยาบทภาววาจก นคัพท ปฏิสฺเสหฺไน สกฺกา” อิติศัพท อากาเรไน อาหंसฺ ฯ

๔๑๐. “กัการณา”ติ ฯ

(ราชา) “(มยา) กัการณา (คเหตุ น สกฺกา)” อิติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา (น สกฺกา) ไม่อาจ (คเหตุ) เพื่ออันจับ กัการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสถามว่า “เพราะเหตุอะไรเล่า?”

ราชา สุทรกัตตานิ ปฺจฺฉิจฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก “มยา อนภิตกัตตานิ สกฺกาจ กิริยาบทภาววาจก กัการณา เหตุไน สกฺกา คเหตุ ตุมตตสัมปทานไน สกฺกา นคัพท ปฏิสฺเสหฺไน สกฺกา” อิติศัพท อากาเรไน ปฺจฺฉิ ฯ

๔๑๑. “โส หตฺถิกนฺตํ นาม สิบฺปี ชานาติ, มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา หตฺถิกนฺตฺวีณํ วาเทโนโต นาเค ปลาเปติปี คณฺหาติปี, หตฺถิวาหนสมฺปนฺโน เตน สทิสฺโส นาม นตฺถิ”ติ ฯ

(ราชปุริสา) “โส (อุเทโน) หตฺถิกนฺตํ นาม สิบฺปี ชานาติ, (โส) ราชา) มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา หตฺถิกนฺตฺวีณํ วาเทโนโต นาเค ปลาเปติปี คณฺหาติปี, หตฺถิวาหนสมฺปนฺโน (ปฺคฺคโล) เตน (รณฺญา) สทิสฺโส นาม นตฺถิ”ติ (อาหंसฺ) ฯ

(ราชปุริสา) อ.ราชบุรุษ ท. (อาหंसฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “โส (อุเทโน) อ.พระเจ้า อุเทนนั้น ชานาติ ย่อมทรงรู้ สิบปี ซึ่งคิลปะ หตฺถิกนฺตํ นาม ชื่อว่าหตฺถิกนฺตํ, (โส) ราชา) อ.พระราชชา นั้น มนฺตํ ทรงยังมนต์ ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว วาเทโนโต ดีตอยู่ หตฺถิกนฺตฺวีณํ ซึ่งพิณอันเป็นเครื่องยังข้างให้ใคร่ นาเค ทรงยัง

ข้าง ท. ปลาเปติปิ ย่อมให้หนีไปบ้าง **คณหาติปิ** ย่อมทรงจับบ้าง **นาเค** ซึ่งข้าง ท., **(บุคคล)** อ.บุคคล **หตุถิวาหนสมปนโน** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยพาหนะคือข้าง **สทิสโสนาม** ชื่อว่าเป็นผู้เช่นกับ **เตน (รณญา)** ด้วยพระราชานั้น **นตถิ** ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกราชบุรุษ กราบทูลว่า “เพราะพระเจ้าอุเทนนั้น รู้ศิลปะชื่อหัตถ์กันต์, ทรงรำยมนต์แล้วดีดพิณหัตถ์กันต์อยู่ จะให้ข้างหนีไปก็ได้, จะจับเอาก็ได้, ผู้ที่พร้อมด้วยพาหนะข้างชื่อว่าเช่นกับท้าวเธอ เป็นไม่มี”

ราชบุรุษ สุธกัถตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “โส วิเสสณะของ อุเทโนฯ สุธกัถตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ หตุถิกนฺตํ วิเสสณะของ สิปปํฯ อุตตกัมมะใน ชานาติ, โส วิเสสณะของ ราชฯ เหตุกัถตาใน ปลาเปติ และสุทธกัถตาใน คณหาติ ปลาเปติ อาชยาตบทเหตุกัถตฺวาจก คณหาติ อาชยาตบทกัถตฺวาจก มนฺตํ การิตกัมมะใน ปริวตเตตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วาเทโนโต หตุถิกนฺตวิณํ อุตตกัมมะใน วาเทโนโตฯ อัมภันตริกิริยาของ ราชานาเค การิตกัมมะใน ปลาเปติ และอุตตกัมมะใน คณหาติ อปี สองศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ ปลาเปติ และคณหาติ, หตุถิวาหนสมปนโน วิเสสณะของ บุคคลฯ สุธกัถตาใน นตถิฯ กิริยาบทกัถตฺวาจก เตน วิเสสณะของ รณญาฯ ตติยาวิเสสณะใน สทิสโสนามศัพทํ ปสังสัตตะเข้ากับ สทิสฯ วิกิตกัถตาใน นตถิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๔๑๒. “น สกฺกา มยา ตํ คเหตุนฺ”ติ ฯ

(ราชา) “น สกฺกา มยา ตํ (ราชานํ) คเหตุนฺ”ติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา **น สกฺกา** ไม่อาจ **คเหตุ** เพื่ออันจับ **ตํ (ราชานํ)** ซึ่งพระราชานั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “เราก็คงไม่อาจที่จะจับเขาได้หรือ?”

ราชา สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “มยา อนภิหิตกัถตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาววาก นศัพทํ ปฏฺิเสระใน สกฺกา ตํ วิเสสณะของ ราชานํฯ อุตตกัมมะใน คเหตุฯ ตุมตถสัมปทานใน สกฺกา” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๔๑๓. “สเจ เต เทว เอกนุเตน อัย นิจฺจโย, เตนหิ ทารุหฺตฺถิ กาเรตฺวา ตสฺส วสนฺนุจฺจัน เปเสหิ, โส หตฺถิวาหนํ วา อสฺสวาหนํ วา สุตฺวา ทูรมฺปิ คจฺจติ, ตตฺถ นํ อาคตํ คเหตุํ สกฺกา ภาวิสฺสตี”ติ ๫

(ราชปุริสา) “สเจ เต เทว เอกนุเตน อัย นิจฺจโย, เตนหิ (ตุํ ปุคฺคํ) ทารุหฺตฺถิ กาเรตฺวา ตสฺส (รณฺโณ) วสนฺนุจฺจัน เปเสหิ, โส (ราชา) หตฺถิวาหนํ วา อสฺสวาหนํ วา สุตฺวา ทูรมฺปิ คจฺจติ, (ตยา) ตตฺถ (จาเน) นํ (ราชานํ) อาคตํ คเหตุํ สกฺกา ภาวิสฺสตี”ติ (อาหํสุ) ๫

ราชปุริสา อ.ราชบุรุษ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ สเจ ถ้าว่า อัย นิจฺจโย อ.ความตกลงพระทัยนี้ เต ของพระองค์ เอกนุเตน โดยส่วนตัวเดียวไซ้, เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุํ) อ.พระองค์ (ปุคฺคํ) ทรงยัง บุคคลกาเรตฺวาให้กระทำแล้ว ทารุหฺตฺถิซึ่งข้างอันเป็นวิการแห่งไม้เปเสหิของจงส่งไป วสนฺนุจฺจัน สู้ที่เป็นที่อยู่ ตสฺส (รณฺโณ) ของพระราชานั้น, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว หตฺถิวาหนํ วา ซึ่งพาหะคือข้างหรือ อสฺสวาหนํ วา หรือว่า ซึ่งพาหะคือม้า คจฺจติ ย่อมเสด็จไป ทูรมฺปิ แม้สู้ที่ไกล, (ตยา) ตตฺถ (จาเน) นํ (ราชานํ) อาคตํ คเหตุํ สกฺกา อ.อัน- อันพระองค์ -ทรงอาจ เพื่ออันทรง จับ ซึ่งพระราชานั้น ผู้เสด็จมาแล้ว ในที่นั้น ภาวิสฺสติ จักมี” อิติ ดังนี้ ๫

พวกราชบุรุษกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า หากพระองค์มีความจำนงพระทัยจะนี้โดยส่วนตัวแล้ว, ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงรับสั่งให้นายช่างทำข้างไม้ขึ้น แล้วส่งไปยังที่อยู่ของพระเจ้าอุเทนนั้น; ท้าวเธอทรงสดับถึงพาหะข้างหรือพาหะม้าแล้ว ย่อมเสด็จไป แม้สู้ที่ไกล, เราจักสามารถจับท้าวเธอผู้เสด็จมาในที่นั้นได้”

ราชปุริสา สุกฺกตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนฺเน สเจ ปริกัปปิตฺถะ เต สามิสัมพันธะใน นิจฺจโย เอกนุเตน ตติยาวิเสสนะใน นิจฺจโย อัย วิเสสนะของ นิจฺจโยฯ ลิงคัตถะ, เตนหิ อูโยชนตฺถะ ตุํ สุกฺกตฺตาใน เปเสหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรตฺวา ทารุหฺตฺถิ อวุตตกัมมะใน กาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสหิ ตสฺส วิเสสนะของ รณฺโณฯ สามิสัมพันธะใน วสนฺนุจฺจันฯ อวุตตกัมมะใน เปเสหิ, โส วิเสสนะของ ราชานํ สุกฺกตฺตาใน คจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก หตฺถิวาหนํ กิตฺติ อสฺสวาหนํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา วา-

สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ หตุถิวาหน์ และ อสฺสวาหน์ สุตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน คจฺจติ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ทูรฺย สัมปาปฺถีนียกัมมะใน คจฺจติ, สกฺกา สฺทฺทกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิทกัตตาใน สกฺกา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อาคตฺ นํ วิเสสนะของ ราชานํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุํ อาคตฺ วิเสสนะของ ราชานํ คเหตุํ ตุมตฺถสัมฺปทานใน สกฺกา” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุฯ

๔๑๔. ราชานํ “อตุเถโส อฺปาโย”ติ ทารุณํ ยนฺตฺหตฺถิ กาทเรตฺวา พหิ ปีโลติกาหิ เวเจตฺวา กตจิตฺตกมฺมํ กตฺวา ตสฺส วิชิตฺเต อาสนนฺนฺญาจเน เอกสมฺมึ สรตีเร วิสฺสชฺชาเปลิฯ

ราชานํ “อตุเถ โเฮโส อฺปาโย”ติ (วตฺวา ปุคฺคฺล) ทารุณํ ยนฺตฺหตฺถิ กาทเรตฺวา พหิ ปีโลติกาหิ เวเจตฺวา กตจิตฺตกมฺมํ กตฺวา (ปุคฺคฺล) ตสฺส (อฺเทนฺสฺส) วิชิตฺเต อาสนนฺนฺญาจเน เอกสมฺมึ สรตีเร วิสฺสชฺชาเปลิฯ

ราชานํ อ.พระราชา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โเฮโส อฺปาโย อ.อุบายนั้น อตุเถ มี อยู่” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว ยนฺตฺหตฺถิ ซึ่งช้าง อันประกอบแล้วด้วยยนต์ ทารุณํ อันสำเร็จแล้วด้วยไม้ เวเจตฺวา ทรงให้พ้นแล้ว ปีโลติกาหิ ด้วยผ้าเก่า ท. พหิ ในภายนอก กตฺวา ทรงกระทำแล้ว กตจิตฺตกมฺมํ ให้เป็นสัตว์มีจิตกรรมอันบุคคลกระทำแล้ว (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล วิสฺสชฺชาเปลิ ให้ ปล่อยแล้ว สรตีเร ที่ฝั่งแห่งสระน้ำ เอกสมฺมึ แห่งหนึ่ง อาสนนฺนฺญาจเน ในที่อันใกล้ วิชิตฺเต ในแวนแคว้น ตสฺส (อฺเทนฺสฺส) ของพระราชาพระนามว่าอุเทนนั้นฯ

พระราชาตรัสว่า “อุบายนี้ ใช้ได้” ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งให้นายช่าง ทำช้างยนต์สำเร็จด้วย ไม้ เอาผ้าเก่าหุ้มข้างนอก แล้วทำให้เป็นลวดลาย ให้ปล่อยไปที่ริมสระแห่งหนึ่ง ใน ที่ใกล้แวนแคว้นของพระเจ้าอุเทนนั้น”

ราชานํ เหตุกัตตาใน วิสฺสชฺชาเปลิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก “โเฮโส วิเสสนะของ อฺปาโย สฺทฺทกัตตาใน อตุเถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาทเรตฺวา ปุคฺคฺล กาทิตกัมมะใน กาทเรตฺวา ทารุณํ วิเสสนะของ ยนฺตฺหตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน กาทเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เวเจตฺวา พหิ วิสยาธาระ

ใน เวเจตฺวา ปีโลติกาหิ ภาวะใน เวเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา กตจิตฺตกมฺมํ
วิกิตกัมมฺะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา วิสฺสชฺชาเปสิ ปุคฺคํ การิตกัมมฺะใน วิสฺสชฺชาเปสิ
ตสฺส วิเสสนะของ อุเทนสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วิชิตฺเตฯ วิสยาธาระใน อาสนฺนฺภูจาเนฯ
วิสยาธาระใน สรตีเร เอกสฺมึ วิเสสนะของ สรตีเรฯ วิสยาธาระใน วิสฺสชฺชาเปสิ ฯ

.....

๔๑๕. หตฺถิโน อนฺโตกฺขจฺฉิยํ สฺฐจฺฉิ ปุริสา อปรารฺปํ จงฺกมฺนฺติ, หตฺถิลณฺท์ อหริตฺวา ตตฺถ
ตตฺถ ฉฯเทสฺสุ ฯ

หตฺถิโน อนฺโตกฺขจฺฉิยํ สฺฐจฺฉิ ปุริสา อปรารฺปํ จงฺกมฺนฺติ, (ปุริสา) หตฺถิลณฺท์ อหริตฺวา ตตฺถ
ตตฺถ (จาเน) ฉฯเทสฺสุ ฯ

ปุริสา อ.บุรุษ ท. สฺฐจฺฉิ หกสิบกน จงฺกมฺนฺติ ย่อมจงกรม อปรารฺปํ ไปๆ มาๆ
อนฺโตกฺขจฺฉิยํ ในภายในแห่งท้อง หตฺถิโน ของข้าง, (ปุริสา) อ.บุรุษ ท. อหริตฺวา
นำมาแล้ว หตฺถิลณฺท์ ซึ่งคุณแห่งข้าง ฉฯเทสฺสุ ทั้งแล้ว ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่
นั้นๆ ฯ

บุรุษ ๖๐ คนเดินไปมาภายในท้องข้าง, พวกเขาอนุมูลข้างมาทั้งไว้ในที่นั้นๆ

สฺฐจฺฉิ วิเสสนะของ ปุริสาฯ สฺฐกตฺตาใน จงฺกมฺนฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก หตฺถิโน
สามีสัมพันธะใน อนฺโตกฺขจฺฉิยํฯ วิสยาธาระใน จงฺกมฺนฺติ อปรารฺปํ กิริยาวิเสสนะใน
จงฺกมฺนฺติ, ปุริสา สฺฐกตฺตาใน ฉฯเทสฺสุ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก หตฺถิลณฺท์ อวฺตต-
กัมมฺะใน อหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฉฯเทสฺสุ ตตฺถ สองบท วิเสสนะของ จาเนฯ
วิสยาธาระใน ฉฯเทสฺสุ ฯ

.....

๔๑๖. เอโก วนจรโก หตฺถิ ทิสฺวา “อมฺหากํ รมฺโฆ อนฺจจฺวิโก’ติ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา
อุเทนสฺส รมฺโฆ อาโรเจสิ “เทว มยา สพฺพเสโต เกลาสฺสกุฏฺฏปฏฺฐิภาโค ตุมฺหากณฺเวย
อนฺจจฺวิโก วรฺวารโณ ทิฏฺฐจฺติ ฯ

เอโก วนจรโก หตฺถิ ทิสฺวา “(อัย หตฺถิ) อมฺหากํ รมฺโฆ อนฺจจฺวิโก (โหติ)” อิติ จินฺเตตฺวา
คนฺตฺวา อุเทนสฺส รมฺโฆ อาโรเจสิ “เทว มยา สพฺพเสโต เกลาสฺสกุฏฺฏปฏฺฐิภาโค ตุมฺหากํ เอ
อนฺจจฺวิโก วรฺวารโณ ทิฏฺฐจฺติ ฯ

วนจรโก อ.บุคคลผู้เที่ยวไปในป่า เอโก คนหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว หตฺถิ ซึ่งข้าง
จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อัย หตฺถิ) อ.ข้างนี้ อนุจฺฉวิโก เป็นสัตว์สมควรร รมฺโถ
แก่พระราช อมฺหากํ ของเรา ท. (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว อาโรเจสิ
กราบทูลแล้ว รมฺโถ แก่พระราช อุเทนสฺส พระนามว่าอุเทน อิติ ว่า “เทว ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมุติเทพ วรฺวารโณ อ.ข้างตัวประเสริฐ สพฺพเสโต ตัวมีอวัยวะทั้งปวงขาว
เกลาสกฺกฏปฏิกฺภาโค ตัวมีส่วนเปรียบด้วยยอดภูเขาไกรลาส อนุจฺฉวิโก ตัวสมควร
ตุมฺหากํ เอว แก่พระองค์นั้นเที่ยว มยา อันข้าพระองค์ ทิฏฺฐโ จ เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

พรานป่าคนหนึ่ง เห็นข้างแล้วก็คิดว่า “ข้างนี้ คู่ควรแก่พระเจ้าแผ่นดินของเรา” ดังนี้
แล้ว จึงไปกราบทูลพระเจ้าอุเทนว่า “พระเจ้าข้า ข้าพระองค์พบข้างตัวประเสริฐ ซึ่ง
เผือกล้วน มีส่วนเปรียบด้วยยอดเขาไกรลาส คู่ควรแก่พระองค์ทีเดียว”

เอโก วิเสสณะของ วนจรโก ๆ สุกฺตทตฺตนาใน อาโรเจสิ ๆ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก หตฺถิ
อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตวา “อัย วิเสสณะของ หตฺถิ ๆ สุกฺต-
กฺตฺตนาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธใน รมฺโถ ๆ สัมปทานใน
อนุจฺฉวิโก ๆ วิกตฺกตฺตนาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ อุเทนสฺส สัตฺตวิเสสณะของ รมฺโถ ๆ สัมปทาน
ใน อาโรเจสิ “เทว อาลปนะ สพฺพเสโต กิติ เกลาสกฺกฏปฏิกฺภาโค กิติ อนุจฺฉวิโก กิติ
วิเสสณะของ วรฺวารโณ ๆ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐโ จ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภินทิตกตฺตนา
ใน ทิฏฺฐโ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตุมฺหากํ ๆ สัมปทานใน อนุจฺฉวิโก” อิติศัพท์
อากาละใน อาโรเจสิ ๕

๔๑๗. อุเทโน ราชา ตเมว มคฺคฺทฺเทศกํ กตฺวา หตฺถิ อภิรุยฺห สปริวารโ นิกฺขมิ ๕

อุเทโน ราชา ตํ เอว (ปฺริสฺ) มคฺคฺทฺเทศกํ กตฺวา หตฺถิ อภิรุยฺห สปริวารโ นิกฺขมิ ๕

ราชา อ.พระราช อุเทโน พระนามว่าอุเทน กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตํ เอว (ปฺริสฺ)
ซึ่งบุรุษนั้นนั้นเที่ยว มคฺคฺทฺเทศกํ ให้เป็นผู้แสดงซึ่งหนทาง อภิรุยฺห เสด็จขึ้นแล้ว
หตฺถิ สู้ข้าง สปริวารโ ผู้ทรงเป็นไปกับด้วยบริวาร นิกฺขมิ เสด็จออกไปแล้ว ๕

พระเจ้าอุเทน ให้พรานป่านั้นแหละเป็นผู้นำทาง ขึ้นทรงช้างพร้อมด้วยบริวาร เสด็จ
ออกไปแล้ว

อุเทน สัญญาวิเสสของ ราชาๆ สุธกัตตาดานะ นิกุมมิๆ อาชยาตบทกัตตาดจาก
เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ต่ๆ วิเสสของ ปุริสๆ อวตตกัมมะใน กตวา มคคฤทเทสกั
วิกตีกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมิ หตถิ สัมปาปฎิณีกัมมะใน อภิรุษุหๆ
ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมิ สปริวารโร วิเสสของ ราชา ๫

.....

๔๑๘. ตสฺสาคมนํ จตฺวา จรปุริสา คนฺตฺวา จณฺทปชฺชโชตสฺส อารโจะสุ ๫

ตสฺส (อุเทนสฺส) อาคมนํ จตฺวา จรปุริสา คนฺตฺวา จณฺทปชฺชโชตสฺส อารโจะสุ ๫

จรปุริสา อ.บุรุษผู้สอดแนม ท. **จตฺวา** รู้แล้ว **อาคมนํ** ซึ่งการเสด็จมา **ตสฺส**
(อุเทนสฺส) ของพระราชาพระนามว่าอุเทนนั้น **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **อารโจะสุ** กราบทูล
แล้ว **จณฺทปชฺชโชตสฺส** แก่พระราชาพระนามว่าจันตปชชโชต ๫

เหล่าบุรุษผู้สอดแนม ทราบการเสด็จมาของท้าวเธอ จึงไปกราบทูลแต่พระเจ้าจันต-
ปชชโชต

จรปุริสา สุธกัตตาดานะ อารโจะสุๆ อาชยาตบทกัตตาดจาก ตสฺส วิเสสของ อุเทนสฺสๆ
สามีสัมพันธใน อาคมนํๆ อวตตกัมมะใน จตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน อารโจะสุ จณฺทปชฺชโชตสฺส สัมปทานใน อารโจะสุ ๫

.....

๔๑๙. โส อากนฺตฺวา มชฺเจ ตฺจจฺฉ กตฺวา อุโภสุ ปสฺเสสุ พลนิกายํ ปโยเชสิ ๫

โส (จณฺทปชฺชโชโต) อากนฺตฺวา มชฺเจ ตฺจจฺฉ กตฺวา อุโภสุ ปสฺเสสุ พลนิกายํ ปโยเชสิ ๫

โส (จณฺทปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจันตปชชโชตนั้น **อากนฺตฺวา** เสด็จมา
แล้ว **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ตฺจจฺฉ** ให้เป็นที่ว่าง **มชฺเจ** ในท่ามกลาง **ปโยเชสิ** ทรง
ประกอบแล้ว **พลนิกายํ** ซึ่งหมู่แห่งพล **ปสฺเสสุ** ในข้าง ท. **อุโภสุ** ทั้งสอง ๫

พระเจ้าจันตปชชโชตนั้น เสด็จมาแล้ว ชุ่มกำลังพลไว้ ๒ ข้าง ปล่อยวางไว้ตรงกลาง

โส วิเสสณะของ จณฺทปชฺชโธเตจฺ สุทฺธกัถตาใน ปโยเชสิจฺ อาชยาตบทกัถตุวจาก
 อาคนตุวจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา มชฺฌเ วิสยาธาระใน กตฺวา ตุจฺฉํ วิกิตฺกัมมะ
 ใน กตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน ปโยเชสิ อุโภสุ วิเสสณะของ ปสฺเสสุจฺ วิสยาธาระใน
 ปโยเชสิ ฝลนิกายํ อวุตตกัมมะใน ปโยเชสิ ๕

๔๒๐. อุเทโน ราชา ตสฺสาคมนํ อชานนฺโต หตฺถิ อนุพฺนฺธิ ๕

อุเทโน ราชา ตสฺส (จณฺทปชฺชโธตสฺส) อาคมนํ อชานนฺโต หตฺถิ อนุพฺนฺธิ ๕

ราชา อ.พระราช อุเทโน พระนามว่าอุเทน อชานนฺโต ไม่ทรงทราบอยู่ อาคมนํ
 ซึ่งการเสด็จมา ตสฺส (จณฺทปชฺชโธตสฺส) ของพระราชพระนามว่าจันตปชฺชโธตนั้น
 อนุพฺนฺธิ ทรงติดตามแล้ว หตฺถิ ซึ่งช้าง ๕

พระเจ้าอุเทนไม่ทรงทราบถึงการเสด็จมาของพระเจ้าจันตปชฺชโธต จึงทรงติดตามช้าง
 ไป

อุเทโน สัณฺญาวิเสสณะของ ราชาจฺ สุทฺธกัถตาใน อนุพฺนฺธิจฺ อาชยาตบทกัถตุวจาก
 ตสฺส วิเสสณะของ จณฺทปชฺชโธตสฺสจฺ สามิสัมพันธะใน อาคมนํจฺ อวุตตกัมมะใน
 อชานนฺโตจฺ อัปภันตริกิริยาของ ราชา หตฺถิ อวุตตกัมมะใน อนุพฺนฺธิ ๕

๔๒๑. อนุโตจิตมนุสฺสา เวเคน ปลาเปสฺสุ ๕

อนุโตจิตมนุสฺสา (หตฺถิ) เวเคน ปลาเปสฺสุ ๕

อนุโตจิตมนุสฺสา อ.มนุษย์ผู้ดำรงอยู่แล้วในภายใน ท. (หตฺถิ) ยังช้าง ปลาเปสฺสุ ให้
 หนีแล้ว เวเคน โดยเร็ว ๕

พวกมนุษย์ที่อยู่ข้างใน รีบพาช้างหนีหนีไปโดยเร็ว

อนุโตจิตมนุสฺสา เหตุกัถตาใน ปลาเปสฺสุจฺ อาชยาตบทเหตุกัถตุวจาก หตฺถิ การิตกัมมะ
 ใน ปลาเปสฺสุ เวเคน ตติยาวิเสสณะใน ปลาเปสฺสุ ๕

๔๒๒. กฏจหตุถิ รมโย มนตุํ ปริวตเตตฺวา วิณฺ วาเทนฺตสฺส ตฺนฺติสทฺทํ อสฺสณฺนุโต วยิ
 ปลายติเยว ฯ

กฏจหตุถิ อ.ช้างอันเป็นวิการแห่งไม้ อสฺสณฺนุโต วยิ รวากะว่าไม้ไผ่ยืนอยู่ ตฺนฺติสทฺทํ
 ซึ่งเสียงแห่งสายพิณ รมโย ของพระราชชา มนตุํ ปริวตเตตฺวา วิณฺ วาเทนฺตสฺส
 ผู้ยังมนต์ให้เป็นไปรอบแล้ว ดัดอยู่ ซึ่งพิณ ปลายติ เอว ย่อมหนีไปนั้นเที่ยว ฯ

ช้างไม้ทำเหมือนไม้ไผ่ยืนเสียงแห่งสายพิณของพระราชชาผู้ทรงรำยมนต์ดัดพิณอยู่
 ย่อมหนีไปถ่ายเดียว

กฏจหตุถิ สฺทฺทกัตฺตาโน ปลายติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก รมโย สามีสัมพันธะใน
 ตฺนฺติสทฺทํ มนตุํ การิตกัมมะใน ปริวตเตตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วาเทนฺตสฺส วิณฺ
 อวุตตกัมมะใน วาเทนฺตสฺสฯ วิเสสนะของ รมโย ตฺนฺติสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อสฺสณฺนุโตฯ
 อุปมาอัปภันตรกิริยาของ กฏจหตุถิ วยิศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ รมโย มนตุํ
 ปริวตเตตฺวา วิณฺ วาเทนฺตสฺส ตฺนฺติสทฺทํ อสฺสณฺนุโต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
 ปลายติ ฯ

๔๒๓. ราชชา หตฺถินาคํ ปาปฺุณฺตี อสฺสโกโณโต อสฺสํ อารุหฺ อนุพนฺธิ ฯ

ราชชา อ.พระราชชา อสฺสโกโณโต ไม่ทรงอาจอยู่ ปาปฺุณฺตี เพื่ออันถึง หตฺถินาคํ ซึ่ง
 ช้างตัวประเสริฐ อารุหฺ เสด็จขึ้นแล้ว อสฺสํ สุ่ม้า अनुพนฺธิ ทรงติดตามแล้ว ฯ

พระราชชาไม่อาจทันพระยาช้างตัวประเสริฐได้จึงเสด็จขึ้นม้าติดตามไป

ราชชา สฺทฺทกัตฺตาโน अनुพนฺธิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก หตฺถินาคํ สัมปาปฺุณฺตียักัมมะ
 ใน ปาปฺุณฺตีฯ ตุมฺตถสัมปทานโน อสฺสโกโณโตฯ อัปภันตรกิริยาของ ราชชา อสฺสํ
 สัมปาปฺุณฺตียักัมมะใน อารุหฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน अनुพนฺธิ ฯ

๔๒๔. ตสฺมี เวเคน อนุพนฺธฺนฺเต, พลนิกายโ อโหฺยิ ฯ

ตสฺมี (อุเทเน) เวเคน อนุพนฺธฺนฺเต, พลนิกายโ อโหฺยิ ฯ

ตสฺมี (อุเทเน) ครั้นเมื่อพระราชชาพระนามว่าอุเทนนัน अनुพนฺธฺนฺเต ทรงติดตามอยู่

เวเคน โดยเร็ว, พลนิกายอ อ.หมู่แห่งพล โอหิย ล้าลงแล้ว ฯ

เมื่อท้าวเธอรีบตามไปโดยเร็ว กำลังพล ก็ล้าหลัง

ตสุมี่ วิเสสนะของ อุเทเนญ ลักษณะใน อนุพนุชนุเตจ ลักษณะกิริยา เวเคน ตติยา-
วิเสสนะใน อนุพนุชนุเต, พลนิกายอ สุทรกัตตนาใน โอหิยจ อาชยาตบทกัตตวาจก ฯ

๔๒๕. ราชา เอกโกว อโหสิ ฯ

ราชา อ.พระราชชา เอกโกว ทรงเป็นผู้ผู้เดียวเที่ยว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระราชชา ได้เป็นผู้(เสด็จ)พระองค์เดียวเท่านั้น

ราชา สุทรกัตตนาใน อโหสิจ อาชยาตบทกัตตวาจก เอวคัพท อวชารณะเข้ากับ
เอกโกจ วิคติกัตตนาใน อโหสิ ฯ

๔๒๖. อถ นั อุกุโส ปสเสสุ ปยุตตะ จณฺทปชฺชิตตสฺส ปุริสา คณฺหิตฺวา อตฺตโน รณฺโณ
อํทฺสุ ฯ

อถ นั (อุเทเน รณฺญา) อุกุโส ปสเสสุ ปยุตตะ จณฺทปชฺชิตตสฺส ปุริสา คณฺหิตฺวา อตฺตโน
रणฺโณ อํทฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น ปุริสา อ.บุรุษ ท. จณฺทปชฺชิตตสฺส ของพระราชชาพระนามว่าจันท-
ปชฺชิต (रणฺญา) ปยุตตะ ผู้อันพระราชชาทรงประกอบแล้ว ปสเสสุ ในข้าง ท. อุกุโส
ทั้งสอง คณฺหิตฺวา จับแล้ว นั (อุเทเน) ซึ่งพระราชชาพระนามว่าอุเทเนนั้น อํทฺสุ ได้
ถวายแล้ว รณฺโณ แก่พระราชชา อตฺตโน ของตน ฯ

ครั้งนั้น เหล่าบุรุษของพระเจ้าจันทปชฺชิต ซึ่งดักซุ่มอยู่แล้ว ณ ๒ ข้างทาง จึงจับ
ท้าวเธอ ถวายพระเจ้าแผ่นดินของตน

อถ กาลสัตตมึ ปยุตตะ วิเสสนะของ ปุริสาจ สุทรกัตตนาใน อํทฺสุจ อาชยาตบท
กัตตวาจก นั วิเสสนะของ อุเทเนจ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวา रणฺญา อนภิตกัตตนาใน
ปยุตตะ อุกุโส วิเสสนะของ ปสเสสุจ วิสยาชาระใน ปยุตตะ จณฺทปชฺชิตตสฺส สามิ-
สัมพันชะใน ปุริสา คณฺหิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อํทฺสุ อตฺตโน สามิสมพันชะใน

รณโฆฏ สัมปทานใน อทสุ ๗

๔๒๗. อถ สสุ พลนิกาโย อมิตตวส คตภาว ฌตฺวา พหิ ขนฺธาวาริ นินฺเวเสตฺวา อจฺฉิ ๗

อถ สสุ (อุเทนสสุ) พลนิกาโย (อตุตโน รณโฆฏ) อมิตตวส คตภาว ฌตฺวา (อญญมญญ) พหิ ขนฺธาวาริ นินฺเวเสตฺวา อจฺฉิ ๗

อถ ครั้งนั้น พลนิกาโย อ.หมู่แห่งพล สสุ (อุเทนสสุ) ของพระราชาพระนามว่า อุเทนนั้น ฌตฺวา รู้แล้ว (อตุตโน รณโฆฏ) อมิตตวส คตภาว ซึ่งความที่- แห่งพระราชา ของตน -เป็นผู้ไปแล้ว สู่อำนาจแห่งพระราชาผู้มีไมตรี (อญญมญญ) ยังกันและกัน นินฺเวเสตฺวา ให้ตั้งแล้ว ขนฺธาวาริ ซึ่งค่าย พหิ ในภายนอก อจฺฉิ อยู่แล้ว ๗

ต่อมา กำลังพลของท้าวเธอ ทราบว่าพระราชาของตนตกไปสู่อำนาจแห่งข้าศึกแล้ว จึงตั้งค่ายอยู่ภายนอก

อถ กาลสัตตมี พลนิกาโย สุททกตฺตาใน อจฺฉิ ๗ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก สสุ วิเสสนะ ของ อุเทนสสุ ๗ สามีสัมพันธะใน พลนิกาโย อตุตโน สามีสัมพันธะใน รณโฆฏ ๗ ภาวาทิสัมพันธะใน คตภาว อมิตตวส สัมปาปฺถนียกัมมะใน คต- คตภาว อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นินฺเวเสตฺวา อญญมญญ การิตกัมมะใน นินฺเวเสตฺวา พหิ วิสยาธาระใน นินฺเวเสตฺวา ขนฺธาวาริ อวุตตกัมมะใน นินฺเวเสตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อจฺฉิ ๗

[พระเจ้าจันทปะชโชตให้ลูกสาวเรียนมนต์]

๔๒๘. จณฺทปะชโชโตปิ อุเทน ชิวคาหเมว คาหาเปตฺวา เอกสมฺมิ โจรเคเห ปกฺขิปิตฺวา ทวาริ ปิททาเปตฺวา ตโย ทิวเส ชยปานํ ปิวิ ๗

จณฺทปะชโชโตปิ (ราชปุริส) อุเทน ชิวคาหเมว คาหาเปตฺวา เอกสมฺมิ โจรเคเห ปกฺขิปิตฺวา (ราชปุริส) ทวาริ ปิททาเปตฺวา ตโย ทิวเส ชยปานํ ปิวิ ๗

จณฺทปะชโชโตปิ แม อ.พระราชาพระนามว่าจันทปะชโชต (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ คาหาเปตฺวา ให้จับแล้ว อุเทน ซึ่งพระราชาพระนามว่าอุเทน ชิวคาห เอว จับเป็น

นั้นเที่ยว ปกฺขิปิตฺวา ทรงใส่เข้าไปแล้ว โจรเคเห ในเรือนเป็นที่จองจำซึ่งโจร เอกสุมี
 หลังหนึ่ง (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ ปิททาเปตฺวา ให้ปิดแล้ว ทวารํ ซึ่งประตู ปิวิ
 ทรงตีมาแล้ว ชยปานิ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มในเพราะความชนะ ทิวเส ลั่นวัน ท. ตโย
 สาม ฯ

ฝ่ายพระเจ้าจันทรชิต ทรงสั่งให้จับพระเจ้าอุเทนอย่างจับเป็น แล้วขังไว้ในเรือน
 ขังโจรหลังหนึ่ง ให้ปิดประตูเสีย ทรงตีมน้ำชยบานตลอด ๓ วัน

อปิตฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ จณฺชปชฺโชโตฯ สุทรกัตตาใน ปิวิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 ราชปฺริสฺ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา อุเทน อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวา เอวคฺพท์
 อวธารณะเข้ากับ ชีวคาหฺฯ กิริยาวิเสสนะใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปกฺขิปิตฺวา เอกสุมี วิเสสนะของ โจรเคเหฯ วิสยาธาระใน ปกฺขิปิตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ปิททาเปตฺวา ราชปฺริสฺ การิตกัมมะใน ปิททาเปตฺวา ทวารํ อวุตตกัมมะใน
 ปิททาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปิวิ ตโย วิเสสนะของ ทิวเสฯ อัจจันตสังโยคะใน
 ปิวิ ชยปานิ อวุตตกัมมะใน ปิวิ ฯ

๔๒๘. อุเทโน ตติยทิวเส อารกฺขเก ปุจฺฉิ “กหิ โว ราชา ตาตา”ติ ฯ

อุเทโน ตติยทิวเส อารกฺขเก ปุจฺฉิ “กหิ (จาเน) โว ราชา ตาตา (คโต)” อิติ ฯ

อุเทโน อ.พระราชานามว่าอุเทน ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อารกฺขเก ซึ่งบุคคล
 ผู้อารักขา ท. ตติยทิวเส ในวันที่ ๓ อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. ราชา อ.พระราช
 โว ของเธอ ท. (คโต) เสด็จไปแล้ว กหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

ในวันที่ ๓ พระเจ้าอุเทนทรงถามพวักผู้คุมว่า “พ่อทั้งหลาย พระเจ้าแผ่นดินของพวก
 เจ้า ไปไหนเสีย”

อุเทโน สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตติยทิวเส กาลสัตตมีใน ปุจฺฉิ
 อารกฺขเก อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “ตาตา อาลปนะ ราชา สุทรกัตตาใน คโตฯ กิตบท
 กัตตฺวาจาก กหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คโต โว สามีสัมพันธะใน ราชา”
 อิติตฺพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๓๐. “ปัจจามิตฺโต เม คหิตฺตํ ชยปานํ ปิวตี”ติ ฯ

(ปริสา) “(อมุหากํ ราชา) ‘ปัจจามิตฺโต เม คหิตฺตํ (จินฺตเนน) ชยปานํ ปิวตี”ติ (อาหํสุ) ฯ

(ปริสา) อ.บุรุษ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(ราชา) อ.พระราชา (อมุหากํ) ของข้าพระองค์ ท. ปิวติ ย่อมทรงดื่ม ชยปานํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มในเพราะความชนะ (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า ‘ปัจจามิตฺโต อ.ปัจจามิตร เม อันเรา คหิตฺโต จับได้แล้ว’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกบุรุษกราบทูลแล้วว่า “พระเจ้าแผ่นดิน ทรงดื่มน้ำชยปาน ด้วยทรงยินดีว่า ‘เราจับข้าศึกได้’

ปริสา สุททกัตตาใน อาหํสุ อาชยตบทกัตตุวจาก “ราชา สุททกัตตาใน ปิวติ ฯ อาชยตบทกัตตุวจาก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน ราชา ‘ปัจจามิตฺโต วุตตกัมมะใน คหิตฺตํ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิกทกัตตาใน คหิตฺโต’ อิตฺตํ สรุปะใน จินฺตเนน ฯ ภาระใน ปิวติ ชยปานํ อวุตตกัมมะใน ปิวติ” อิตฺตํ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๔๓๑. “กา นามเสา, มาตุคามสุส วีย ตุมุหากํ รมฺโถ กิริยา, นนุ ปฏฺิราชานํ คเหตุวา วิสฺสชฺเชตฺตุ วา มาเรตฺตุ วา วฏฺฏติ, อมุเห ทุกุขํ นิสฺสทาเปตฺวา ชยปานํ กิร ปิวตี”ติ ฯ

(อุเทโน) “กา นาม เสา (กิริยา), มาตุคามสุส (กิริยา) วีย ตุมุหากํ รมฺโถ กิริยา, นนุ (ตุมุหากํ รมฺโถ) ปฏฺิราชานํ คเหตุวา วิสฺสชฺเชตฺตุ วา (ตุมุหากํ รมฺโถ ปฏฺิราชานํ คเหตุวา) มาเรตฺตุ วา วฏฺฏติ, (ตุมุหากํ ราชา) อมุเห ทุกุขํ นิสฺสทาเปตฺวา ชยปานํ กิร ปิวตี”ติ (อาห) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เสา (กิริยา) อ.กิริยานั้น กา นาม ชื่ออะไร, กิริยา อ.กิริยา รมฺโถของพระราชา ตุมุหากํ ของท่าน ท. (กิริยา) วีย รวากะ อ.กิริยา มาตุคามสุส ของมาตุคาม, (ตุมุหากํ รมฺโถ) ปฏฺิราชานํ คเหตุวา วิสฺสชฺเชตฺตุ วา อ.อัน- อันพระราชา ของท่าน ท. จับแล้ว ซึ่งพระราชาผู้เป็นข้าศึก -ปล่อยหรือ (ตุมุหากํ รมฺโถ ปฏฺิราชานํ คเหตุวา) มาเรตฺตุ วา หรือว่า อ.อัน- อันพระราชา ของท่าน ท. จับแล้ว ซึ่งพระราชาผู้เป็นข้าศึก -ให้

สวรรคตแล้ว **วณฺณุตติ** ย่อมควร **หนุ** มิใช่หรือ, **กิริ** ได้ยินว่า (**ราชา**) **อ.พระราชา (ตุมุหาก)** ของท่าน **ท. อมุเห** ยังเรา **นีสีทาเปตวา** ให้นั่งแล้ว **ทุกข** เป็นทุกข์ **ปิวติ** ย่อมทรงดีมี **ชยปาน** ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มในเพราะความชนะ” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “พระเจ้าแผ่นดินของพวกเจ้ามีกิริยาช่างกระไรตั้งผู้หญิง, การจับพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นศัตรูกันได้แล้ว จะปล่อยหรือฆ่าเสีย จึงควรมิใช่หรือ? นี่สิกลับให้เรานั่งทนทุกข์ แล้วไปนั่งดื่มน้ำชัชชานเสีย”

อุทโน สุทธกัตตนาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ กาก ๑ กิติ เอสา กิติ วิเสสนะของ กิริยา ๑ ลิงคัตถะ, มาตุคามสุส สามีสัมพันธะใน กิริยา ๑ อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ มาตุคามสุส กิริยา, ตุมุหาก สามีสัมพันธะใน รมโย สามีสัมพันธะใน กิริยา ๑ ลิงคัตถะ, วิสสุชเชตุ กิติ มาเรตุ กิติ ตุมตถกัตตนาใน วณฺณุตติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก **หนุ**ศัพท์ ปุจฉนัตถะ **ตุมุหาก** สามีสัมพันธะใน รมโย ๑ อนภิตกัตตนาใน **วิสสุชเชตุ** ปฏิวราชาน อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน **วิสสุชเชตุ** **ตุมุหาก** สามีสัมพันธะใน รมโย ๑ อนภิตกัตตนาใน มาเรตุ ปฏิวราชาน อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน มาเรตุ ๑ สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ปฏิวราชาน คเหตุวา **วิสสุชเชตุ** และ มาเรตุ, **กิริ** **อนุสสวนัตถะ** **ราชา** **สุทธกัตตนา** **ปิวติ** ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก **ตุมุหาก** สามีสัมพันธะใน **ราชา** **อมุเห** **การิตกัมมะ**ใน **นีสีทาเปตวา** **ทุกข** **กิริยา** **วิเสสนะ**ใน **นีสีทาเปตวา** ๑ **ปุพพกาล** **กิริยา**ใน **ปิวติ** **ชยปาน** **อวุตตกัมมะ**ใน **ปิวติ**” **อิตติศัพท์** **อาการ**ใน **อาห** ๑

๔๓๒. เต **คนตุวา** **ตมตถ** **รมโย** **กเถสุ** ๑

เต (**ปฐิสสา**) **คนตุวา** **ต** **อตถ** **รมโย** **กเถสุ** ๑

เต (ปฐิสสา) **อ.บุรุษ** **ท. เหล่านั้น** **คนตุวา** **ไปแล้ว** **กเถสุ** **กราบพูลแล้ว** **ต** **อตถ** **ซึ่ง** **เนื้อความนั้น** **รมโย** **แก่พระราช** ๑

พวกบุรุษเหล่านั้น **ก็พากันไปพูลเนื้อความนั้น** **แต่พระราช**

เต **วิเสสนะ**ของ **ปฐิสสา** ๑ **สุทธกัตตนา**ใน **กเถสุ** ๑ **อาชยาตบทกัตตวาจก** **คนตุวา** **ปุพพ** **กาลกิริยา**ใน **กเถสุ** **ต** **วิเสสนะ**ของ **อตถ** ๑ **อวุตตกัมมะ**ใน **กเถสุ** **รมโย** **สัมปทาน**ใน

กเถสุ ๗

๔๓๓. โส คนุตวา “สจจํ กิร ตุवं เอवं วเทสี”ติ ปุจฺฉิ ๗

โส (จณฺทปชฺชโชโต) คนุตวา “สจจํ กิร ตุवं เอवं วเทสี”ติ ปุจฺฉิ ๗

โส (จณฺทปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺทปชฺชโชนันฺ คนุตวา เสด็จไปแล้ว
ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า ตุवं อ.ท่าน วเทสี ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้
สจจํ จริงหรือ” อิติ ดังนี้ ๗

พระเจ้าจณฺทปชฺชโชนันฺ เสด็จไป ตรัสถามว่า “ได้ยินว่า ท่านพูดอย่างนี้ จริงหรือ?”

โส วิเสสณะของ จณฺทปชฺชโชโต ๗ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิ ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจาก คนุตวา
ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “กิร อนุสสวณฺตเถ ตุवं สุททกัตตาใน วเทสี ๗ อาชยตบท
กัตตฺวาจาก สจจํ กิริยาวิเสสณะใน วเทสี เอวํ กิริยาวิเสสณะใน วเทสี” อิติศัพท์ อากา
ระใน ปุจฺฉิ ๗

๔๓๔. “อาม มหาราช”ติ ๗

(อุเทโน) “อาม มหาราช (เอวํ)”ติ (อาห) ๗

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่
มหาราชเจ้า อาม ไซ (เอวํ) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ถูกแล้ว ท่านมหาราชเจ้า”

อุเทโน สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจาก “มหาราช อาลปนะ อาม
สัมปฏิจฉนฺตเถ เอวํ สัจจวาจากลึงคัตตเถ” อิติศัพท์ อากา
ระใน อาห ๗

๔๓๕. “สาธุ ตํ วิสฺสชฺเชสุสสามิ, เอวรฺูโป กิร เต มนฺโตะ อตฺถิ, ตํ มยฺหํ ทสฺสสีติ ๗

(จณฺทปชฺชโชโต) “สาธุ (อห) ตํ วิสฺสชฺเชสุสสามิ, เอวรฺูโป กิร เต มนฺโตะ อตฺถิ, (ตุवं) ตํ (มนฺตํ)
มยฺหํ ทสฺสสีติ (อาห) ๗

(จณฺหปชฺโชโต) อ.พระราชานามว่าจณฺหปชฺโชต (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ (อห) อ.เรา วิสฺสชฺเชสฺสามิ จักปล้อย ตั ซึ่งท่าน, กิร ได้ยินว่า มนฺโต อ.มนต์ เอวรฺุโป อันมีอย่างนี้เป็นรูป เต ของท่าน อตฺถิ มีอยู่, (ตฺว) อ.ท่าน ทสฺสสิ จักให้ ตั (มนฺต) ซึ่งมนต์นั้น มยฺหิ แก่เราหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าจณฺหปชฺโชตตรัสว่า “ดีละ เราจักปล้อยท่าน, ทราบว่า ท่านมีมนต์เช่นนี้, ท่าน จักให้มนต์นั้น แก่เราไหม?”

จณฺหปชฺโชโต สฺุททกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก “สาธุ สัมปฏิจฉนัตถลลิ่งคัตถะ, อห สฺุททกัตฺตานิ วิสฺสชฺเชสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ตั อวุตตกัมมะ ใน วิสฺสชฺเชสฺสามิ, กิรคัทฺท อนุสฺสวณัตถะ เอวรฺุโป วิเสสนะของ มนฺโตฯ สฺุททกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก เต สามีสัมพันธะใน มนฺโต, ตฺว สฺุททกัตฺตานิ ทสฺสสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ตั วิเสสนะของ มนฺตฺว อวุตตกัมมะใน ทสฺสสิ มยฺหิ สัมปาทาน ใน ทสฺสสิ” อิติคัทฺท อากาละใน อาห ฯ

๔๓๖. “สาธุ ทสฺสามิ, คหณสมเย มั วนฺทิตฺวา ตั คณฺหาหิ, กิ ปน ตฺว มั วนฺทิสฺสสิตี ฯ

(อุเทโน) “สาธุ (อห) ทสฺสามิ, (ตฺว) คหณสมเย มั วนฺทิตฺวา ตั (มนฺต) คณฺหาหิ, กิ ปน ตฺว มั วนฺทิสฺสสิตี (อาห) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ อห อ.ข้าพเจ้า ทสฺสามิ จักให้, (ตฺว) อ.พระองค์ วนฺทิตฺวา ใหว้แล้ว มั ซึ่งข้าพเจ้า คหณสมเย ในสมัยเป็นที่เรียน คณฺหาหิ จงเรียนเอา ตั (มนฺต) ซึ่งมนต์นั้น, ปน แต่ว่า ตฺว อ.ท่าน วนฺทิสฺสสิ จักใหว้ มั ซึ่งข้าพเจ้า กิ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ตกลง ข้าพเจ้าจักให้, ในเวลาเรียน จงใหว้ข้าพเจ้าแล้วเรียนมนต์ นั้น; แต่ว่า ท่านจักใหว้ข้าพเจ้าหรือไม่เล่า?”

อุเทโน สฺุททกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก “สาธุ สัมปฏิจฉนัตถลลิ่งคัตถะ, อห สฺุททกัตฺตานิ ทสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก, ตฺว สฺุททกัตฺตานิ คณฺหาหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก คหณสมเย กาลสัตตมิใน วนฺทิตฺวา มั อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหาหิ ตั วิเสสนะของ มนฺตฺว อวุตตกัมมะใน

คณฺหาหิ, ปนศััพท์ วิเสสโชตกะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน วนฺทิสฺสลิฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก
กีศััพท์ ปุจฺฉนัตถะ มํ อวฺตตกัम्मะใน วนฺทิสฺสลิ” อิติศััพท์ อากากระใน อาห ๕

๔๓๗. “กุยาหํ ตํ วนฺทิสฺสามิ”ติ ๕

(จณฺทปชฺโชโต) “กึ อหํ ตํ วนฺทิสฺสามิ”ติ (ปุจฺฉิ) ๕

(จณฺทปชฺโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺทปชฺโชต (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
“อหํ อ.เรา วนฺทิสฺสามิ จักไหว้ ตํ ซึ่งท่าน กึ ทำไม” อิติ ดังนี้ ๕

พระเจ้าจณฺทปชฺโชตตรัสว่า “เราจักไหว้ท่านทำไม”

จณฺทปชฺโชโต สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน
วนฺทิสฺสามิฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก กีศััพท์ ปุจฺฉนัตถะ ตํ อวฺตตกัम्मะใน วนฺทิสฺสามิ”
อิติศััพท์ อากากระใน ปุจฺฉิ ๕

๔๓๘. “กึ น วนฺทิสฺสลิ”ติ ๕

(อุเทโน) “(ตฺวํ) กึ น วนฺทิสฺสลิ”ติ (อาห) ๕

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.พระองค์
น วนฺทิสฺสลิ จักไมไหว้ กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ท่านจักไมไหว้หรือ?”

อุเทโน สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน วนฺทิสฺสลิฯ
อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก กีศััพท์ ปุจฺฉนัตถะ นศััพท์ ปฏฺิเสระใน วนฺทิสฺสลิ” อิติศััพท์
อากากระใน อาห ๕

๔๓๙. “น วนฺทิสฺสามิ”ติ ๕

(จณฺทปชฺโชโต) “(อหํ) น วนฺทิสฺสามิ”ติ (อาห) ๕

(จณฺทปชฺโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺทปชฺโชต (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อหํ)

อ.เรา น วนทุทิสสามิ จักไม่ไหว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าจันทรปัชโชตตรัสว่า “เราจักไม่ไหว”

จณทุทปัชโชโต สุกุทกัตตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัตตุวจาก “อหฺ สุกุทกัตตาใน วนทุทิสสามิย อาชยาดบทกัตตุวจาก นศฺพทฺ ปฏฺฐิสฺเสชฺฉใน วนทุทิสสามิ” อิติศฺพทฺ อากาเร ใน อาหฺ ฯ

๔๔๐. “อหฺปี น ทสฺสามิ”ติ ฯ

(อุเทโน) “อหฺปี น ทสฺสามิ”ติ (อาหฺ) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทน (อาหฺ) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหฺปี แม้อ.ข้าพเจ้า น ทสฺสามิ จักไม่ไหว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “แม่ข้าพเจ้า ก็จักไม่ไหว”

อุเทโน สุกุทกัตตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัตตุวจาก “อปิศฺพทฺ อเปกชฺตถะเข้ากัป อหฺย สุกุทกัตตาใน ทสฺสามิย อาชยาดบทกัตตุวจาก นศฺพทฺ ปฏฺฐิสฺเสชฺฉใน ทสฺสามิ” อิติศฺพทฺ อากาเรใน อาหฺ ฯ

๔๔๑. “เอวํ สนฺเต, ราชาณํ เต กริสฺสามิ”ติ ฯ

(จณทุทปัชโชโต) “เอวํ (ภาเว) สนฺเต, (อหฺ) ราชาณํ เต กริสฺสามิ”ติ (อาหฺ) ฯ

(จณทุทปัชโชโต) อ.พระราชานามว่าจันทรปัชโชต (อาหฺ) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่, (อหฺ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ราชาณํ ซึ่งอาชญาแห่งพระราชานํ เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าจันทรปัชโชตตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจักลงราชอาชญาแก่ท่าน”

จณทุทปัชโชโต สุกุทกัตตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัตตุวจาก “เอวํ วิเสสนะชอง ภาเวย ลักขณะใน สนฺเตย ลักขณกิริยา, อหฺ สุกุทกัตตาใน กริสฺสามิย อาชยาดบทกัตตุวจาก ราชาณํ อวฺตุตถกัมมะใน กริสฺสามิ เต สัมปทานใน กริสฺสามิ” อิติศฺพทฺ อากาเรใน

อาห ๗

๔๔๒. “กโรหิ สรீรสฺส เม อิสฺสโร, น ปน จิตฺตสฺสา”ติ ๗

(อุเทโน) “(ตุว) กโรหิ, (ตุว) สรீรสฺส เม อิสฺสโร (อสิ), (ตุว) น ปน จิตฺตสฺส (อิสฺสโร อสิ)”
อิติ (อาห) ๗

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.พระองค์
กโรหิ จงกระทำเถิด, (ตุว) อ.พระองค์ อิสฺสโร ทรงเป็นใหญ่ สรீรสฺส แห่งสรีระ เม
ของข้าพเจ้า (อสิ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า (ตุว) อ.พระองค์ (อิสฺสโร) ทรงเป็นใหญ่
จิตฺตสฺส แห่งจิต (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ๗

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “เชิญทำเถิด, ท่านเป็นใหญ่แห่งร่างกายของข้าพเจ้า, แต่ไม่เป็น
ใหญ่แห่งจิต”

อุเทโน สุททกัตตานิ อาห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุว สุททกัตตานิ กโรหิ ๗
อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตุว สุททกัตตานิ อสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สรீรสฺส สามี-
สัมพันธะใน อิสฺสโร เม สามีสัมพันธะใน สรீรสฺส อิสฺสโร วิกติกัตตานิ อสิ, ปนคัพท
วิเสสชิตกะ ตุว สุททกัตตานิ อสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัพท ปฏิสเนนตถะ
จิตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน อิสฺสโร ๗ วิกติกัตตานิ อสิ” อิติคัพท อาการะใน อาห ๗

๔๔๓. ราชชา ตสฺส สฺสรคชฺชิตํ สุตฺวา “กถนฺนุ โข อิมสฺส มนฺตํ คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “อิม
มนฺตํ อณฺณํ ชานาเปตฺถํ น สกฺกา, มม ฐิตฺโร เอตสฺส สนฺติเก อุกฺคณฺหาเปตฺวา อห
ตสฺสา สนฺติเก คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตสิ ๗

ราชชา ตสฺส (อุเทนสฺส) สฺสรคชฺชิตํ สุตฺวา “(อห) กถ นุ โข อิมสฺส (อุเทนสฺส) มนฺตํ
คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “(มยา) อิม มนฺตํ อณฺณํ (ปุคฺคล) ชานาเปตฺถํ น สกฺกา, มม ฐิตฺโร
เอตสฺส (อุเทนสฺส) สนฺติเก อุกฺคณฺหาเปตฺวา อห ตสฺสา (ฐิตฺยา) สนฺติเก คณฺหิสฺสามีติ
จินฺเตสิ ๗

ราชชา อ.พระราชชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สฺสรคชฺชิตํ ซึ่งการคำรามอย่างกล้าหาญ
ตสฺส (อุเทนสฺส) ของพระราชชาพระนามว่าอุเทนนั้น จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ

ว่า “(อหิ) อ.เรา **คณฺหิสฺสามิ** จักเรียนเอา **มฺหุตฺ** ซึ่งมนต์ **อิมฺสฺส (อุเทฺนฺสฺส)** ของ พระราชาพระนามว่าอุเทฺนนี้ **กถิ นุ โข** อย่างไรหนอแล” อิติ ดังนี้ **จินฺเตสิ** ทรง ดำริแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา **น สกฺกา** ไม่อาจ **อิมิ มฺหุตฺ อญฺญิ (ปุคฺคฺล)** **ชานาเปตฺตุ** เพื่ออัน- ยังบุคคลอื่น -ให้รู้ ซึ่งมนต์นี้, **อหิ** อ.เรา **ธิตฺริ** ยังธิดา **มม** ของ เรา **อุคฺคฺคฺหาเปตฺวา** ให้เรียนเอาแล้ว **สนฺติเก** ในสำนัก **เอตฺสฺส (อุเทฺนฺสฺส)** ของ พระราชาพระนามว่าอุเทฺนนัน **คณฺหิสฺสามิ** จักเรียนเอา **สนฺติเก** ในสำนัก **ตฺสฺสา (ธิตฺยา)** ของธิดานั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาทรงสดับถ้อยคำอันองอาจของท้าวเธอแล้ว จึงทรงดำริว่า “เราจักเรียนมนต์ ของพระเจ้าอุเทฺนนี้ได้อย่างไรหนอ” แล้วทรงคิดได้ว่า “เราไม่อาจให้คนอื่นรู้มนต์นี้ได้, เราจักให้ธิดาของเราเรียนในสำนักพระเจ้าอุเทฺนนี้ แล้วจึงเรียนเอาในสำนักของนาง”

ราชา **สุทฺธกัถตา**ใน **จินฺเตสิ**ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก **ตฺสฺส** วิเสสฺนฺของ **อุเทฺนฺสฺส**ฯ สามีสัมพันธฺใน **สุรคฺชฺชิตฺ**ฯ อวุตตกัถมฺมะใน **สุตฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน **จินฺเตตฺวา** “**อหิ** **สุทฺธกัถตา**ใน **คณฺหิสฺสามิ**ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก **กถิ** ปุจฺจนฺตถะ **นุคฺคฺพฺ** สังกัปปัถถะ **โฆคฺคฺพฺ** **วจนาลังการะ** **อิมฺสฺส** วิเสสฺนฺของ **อุเทฺนฺสฺส**ฯ สามีสัมพันธฺใน **มฺหุตฺ**ฯ อวุตต- กัถมฺมะใน **คณฺหิสฺสามิ**” อิติคฺคฺพฺ **อาการะ**ใน **จินฺเตตฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน **จินฺเตสิ** “**มยา** **อนภิหิตกัถตา**ใน **สกฺกา**ฯ กิริยาบทภาววาจก **อิมิ** วิเสสฺนฺของ **มฺหุตฺ**ฯ อวุตต- กัถมฺมะใน **ชานาเปตฺตุ** **อญฺญิ** วิเสสฺนฺของ **ปุคฺคฺล**ฯ **การิตกัถมฺมะ**ใน **ชานาเปตฺตุ**ฯ **ตุมฺถต-** **สัมปทาน**ใน **สกฺกา**, **อหิ** **สุทฺธกัถตา**ใน **คณฺหิสฺสามิ**ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก **มม** สามีสัมพันธฺใน **ธิตฺริ**ฯ **การิตกัถมฺมะ**ใน **อุคฺคฺคฺหาเปตฺวา** **เอตฺสฺส** วิเสสฺนฺของ **อุเทฺนฺสฺส**ฯ สามีสัมพันธฺใน **สนฺติเก**ฯ **วิสยาธาระ**ใน **อุคฺคฺคฺหาเปตฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน **คณฺหิสฺสามิ** **ตฺสฺสา** วิเสสฺนฺของ **ธิตฺยา**ฯ สามีสัมพันธฺใน **สนฺติเก**ฯ **วิสยาธาระ**ใน **คณฺหิสฺสามิ**” อิติคฺคฺพฺ **อาการะ**ใน **จินฺเตสิ** ฯ

๔๔๔. **อถ** นั **อาห** “**อญฺญสฺส** **วณฺทิตฺวา** **คณฺหนตฺสฺส** **ทสฺสสีติ** ฯ

อถ นั (**อุเทฺน** **จณฺทปชฺโชโต**) **อาห** “(**ตุว**) **อญฺญสฺส** (**ปุคฺคฺลสฺส**) **วณฺทิตฺวา** **คณฺหนตฺสฺส** **ทสฺสสีติ** ฯ

อถ ครั้งนั้น (จณฺหปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺหปชฺชโชต อาห ตรัสแล้ว
 หนึ (อุเทโน) กะพระเจ้าอุเทนนั้น อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ทสฺสสิ จักให้ อญฺญสฺส
 (ปุกฺคฺลสฺส) แก่บุคคลอื่น วนฺทิตฺวา คณฺหนตฺสฺส ผู้ไหว้แล้วเรียนเอาอยู่หรือ” อิติ
 ดั่งนี้ ฯ

ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงตรัสกับพระเจ้าอุเทนนั้นว่า “ท่านจักให้แก่คนอื่นผู้ไหว้แล้วเรียน
 เอาหรือ?”

อถ กาลสัตตมึ จณฺหปชฺชโชโต สุททกัตฺตทาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก หนึ วิเสสนะ
 ของ อุเทนฺย อกฺกิตกัมมะใน อาห “ตุว สุททกัตฺตทาใน ทสฺสสิยฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 อญฺญสฺส วิเสสนะของ ปุกฺคฺลสฺสยฺ สัมปทานใน ทสฺสสิ วนฺทิตฺวา ปุกฺกกาลกิริยาใน
 คณฺหนตฺสฺสยฺ วิเสสนะของ ปุกฺคฺลสฺส” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๔๔๕. “อาม มหาราช”ติ ฯ

(อุเทโน) “อาม มหาราช (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่
 มหาราชเจ้า อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดั่งนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “อย่างนั้น ท่านมหาราช”

อุเทโน สุททกัตฺตทาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ อาม
 สัมปฏิจฉนฺตตะ เอว สัจจวาจกคฺคิตตะ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๔๔๖. “เตนหิ อมฺหากํ ฆเร เอกา ชฺชชฺชา อตฺถิ, ตสฺสา อนฺโตสฺสาณิยํ นิสินฺนาย ตฺวํ พหิ
 สฺสาณิยํ จิโต ว มนฺตํ วาเจหิ”ติ ฯ

(จณฺหปชฺชโชโต) “เตนหิ อมฺหากํ ฆเร เอกา ชฺชชฺชา อตฺถิ, (ตุว) ตสฺสา (ชฺชชฺชช) อนฺโตสฺสาณิยํ
 นิสินฺนาย ตฺวํ พหิสฺสาณิยํ จิโต ว มนฺตํ วาเจหิ”ติ (อาห) ฯ

(จณฺหปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺหปชฺชโชต (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ชฺชชฺชา อ.หญิงค่อม เอกา คนหนึ่ง ฆเร ในเรือน อมฺหากํ ของ

เรา ท. อตถิ มีอยู่, ตวั อ.ท่าน จิโต ว ดำรงอยู่แล้วเที่ยว พหิสถิณีย์ ในภายนอกแห่ง
 ม่าน วาเจหิ จงบอก มนุต์ ซึ่งมนต์ ตสฺสา (ขุชฺชาย) แก่หญิงค่อมนั้น นิสินุหนาย
 ผู้นั้นแล้ว อนุโตสถิณีย์ ในภายในแห่งม่าน” อิติ ดังนี้ ๕

พระเจ้าจันทรบัชโชตตรัสว่า “ถ้ากระนั้น ในเรือนของเรามีหญิงค่อมอยู่คนหนึ่ง, ท่าน
 ดำรงอยู่ภายนอกม่าน จงบอกมนต์แก่หญิงนั้น ผู้นั้นอยู่ภายในม่านเถิด”

จกฺกชฺชโชโต สุทฺธกัตฺตานิ อหาฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “เตนหิ อุกฺโขชนัตตะ
 เอกา วิเสสณะของ ขุชฺชาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อมฺหากํ สามี-
 สัมพันธะใน ฉมเรฯ วิสยาธาระใน ขุชฺชา, ตวั สุทฺธกัตฺตานิ วาเจหิฯ อาชยาตบท
 กัตฺตวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ ขุชฺชายฯ สัมปทานใน วาเจหิ อนุโตสถิณีย์ วิสยาธาระ
 ใน นิสินุหนายฯ วิเสสณะของ ขุชฺชาย พหิสถิณีย์ วิสยาธาระใน จิโต เอวคัปฺพ อวธารณะ
 เข้ากับ จิโตฯ วิเสสณะของ ตวั มนุต์ อวุตตกัมมะใน วาเจหิ” อิติคัปฺพ อาการะใน
 อหา ๕

๔๔๗. “สาธุ มหาราช ขุชฺชา วา โหตุ ปิจฺสปปิ วา, วนฺทนฺติยา ทสฺสามี”ติ ๕

(อุเทโน) “สาธุ มหาราช (สา อิตถิ) ขุชฺชา วา โหตุ ปิจฺสปปิ วา, (อห) วนฺทนฺติยา
 (อิตถิยา) ทสฺสามี”ติ (อหา) ๕

(อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทน (อหา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่
 มหาราชเจ้า สาธุ อ.ดีละ (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ขุชฺชา วา เป็นหญิงค่อมหรือ
 ปิจฺสปปิ วา หรือว่าเป็นหญิงง่อย โหตุ จงยกไว้, (อห) อ.ข้าพเจ้า ทสฺสามี จักให้
 (อิตถิยา) แก่หญิง วนฺทนฺติยา ผู้ไหว้อย” อิติ ดังนี้ ๕

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ดีละ ท่านมหาราช นางจะเป็นคนค่อมหรือคนง่อย ก็ช่างเถอะ,
 ข้าพเจ้าจักให้แก่หญิงผู้ไหว้อย”

อุเทโน สุทฺธกัตฺตานิ อหาฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “มหาราช อาลปนะ สาธุ
 สัมปฏิจฉนตถลึงคัตตะ, สา วิเสสณะของ อิตถิฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหตุฯ อาชยาตบท
 กัตฺตวาจก ขุชฺชา กิติ ปิจฺสปปิ กิติ วิกตีกัตฺตานิ โหตุ วา สองคัปฺพ ปทวิกัปปัตตะ
 เข้ากับ ขุชฺชา และ ปิจฺสปปิ วา, อห สุทฺธกัตฺตานิ ทสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก

วณฺหุตฺติยา วิเสสฺนะของ อิตฺติยาฯ สัมปทานใน ทสฺสามิ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๔๔๘. ตโต ราชฯ คนฺตฺวา ธีตรํ วาสฺลทตฺตํ อาห “อมฺม เอโก สงฺขกฺกุจฺจि อนคฺขํ มนฺตํ ชานาติ, ตํ อญฺญํ ชานาเปตฺตํ น สกฺกา, ตฺวํ อนฺโตสาณิยํ นิสฺสิทฺติวา ตํ วณฺหิตฺวา มนฺตํ คณฺห, โส พหิสานิยํ จตฺวา ตฺยหํ วาเจสฺสติ, ตว สนฺติกา อหํ คณฺหิสฺสามิตี ฯ

ตโต ราชฯ คนฺตฺวา ธีตรํ วาสฺลทตฺตํ อาห “อมฺม เอโก สงฺขกฺกุจฺจิ อนคฺขํ มนฺตํ ชานาติ, (มยา) ตํ (มนฺตํ) อญฺญํ (ปฺกฺคฺล) ชานาเปตฺตํ น สกฺกา, ตฺวํ อนฺโตสาณิยํ นิสฺสิทฺติวา ตํ (สงฺขกฺกุจฺจิ) วณฺหิตฺวา มนฺตํ คณฺห, โส (สงฺขกฺกุจฺจิ) พหิสานิยํ จตฺวา ตฺยหํ วาเจสฺสติ, ตว สนฺติกา อหํ คณฺหิสฺสามิตี ฯ

ตโต ในลำดับนั้น ราชฯ อ.พระราชฯ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อาห ตรัสแล้ว วาสฺลทตฺตํ กะพระนางวาสฺลทตฺตาราชชิตา ธีตรํ ผู้เป็นพระชิตา อิติ ว่า “อมฺม นะแม่ สงฺขกฺกุจฺจิ อ.บุรุษผู้มีโรคเรื้อนน้ำเต้า เอโก คนหนึ่ง ชานาติ ย่อมรู้ มนฺตํ ซึ่งมนต์ อนคฺขํ อันหาค่ามิได้, (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ ตํ (มนฺตํ) อญฺญํ (ปฺกฺคฺล) ชานาเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังบุคคลอื่น -ให้รู้ ซึ่งมนต์นั้น, ตฺวํ อ.เธอ นิสฺสิทฺติวา นั่งแล้ว อนฺโตสาณิยํ ในภายในแห่งม่าน วณฺหิตฺวา ไหวแล้ว ตํ (สงฺขกฺกุจฺจิ) ซึ่งบุรุษผู้มีโรคเรื้อนน้ำเต้านั้น คณฺห จงเรียนเอา มนฺตํ ซึ่งมนต์, โส (สงฺขกฺกุจฺจิ) อ.บุรุษโรคเรื้อนน้ำเต้านั้น จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว พหิสานิยํ ในภายนอกแห่งม่าน วาเจสฺสติ จักบอก ตฺยหํ แก่เธอ, อหํ อ.เรา คณฺหิสฺสามิ จักเรียนเอา สนฺติกา จากสำนัก ตว ของเธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระราชฯเสด็จไป ตรัสบอกพระนางวาสฺลทตฺตาราชชิตาว่า “ลูกหญิง ชาย เป็นโรคเรื้อนน้ำเต้าคนหนึ่ง รู้มนต์หาค่ามิได้, พ่อไม่อาจที่จะให้คนอื่นรู้มนต์นั้นได้, เจ้าจงนั่งภายในม่าน ไหวชายนั้นแล้วเรียนมนต์, ชายนั้น ยืนอยู่ภายนอกม่าน จักบอก แก่เจ้า, พ่อจักเรียนจากสำนักของเจ้า”

ตโต กาลสัตฺตมึ ราชฯ สฺวทกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห ธีตรํ วิเสสฺนะของ วาสฺลทตฺตํฯ อกถิตกัมมะใน อาห “อมฺม อาลปนะ เอโก วิเสสฺนะของ สงฺขกฺกุจฺจิฯ สฺวทกัตฺตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อนคฺขํ วิเสสฺนะของ มนฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ชานาติ, มยา อนภิตกัตฺตาใน สกฺกาฯ กิริยา-

บทภาววาจาก ตั้ วิเสสณะของ มนุ่ต๋๑ อวุตตกั้มมะใน ชานาเปตุ้ อญญั วิเสสณะของ ปุ่คคัล๑ การิตกั้มมะใน ชานาเปตุ้ นศัพท์ ปฎิเสฐะใน สกุกา, ตว้ สุทฐกัตตาดำใน คณ्ह๑ อาชยาดบทกัตตวจาก อนุโตสาดนียั วิสยาดฐาระใน นิสัทิตว๑๑ ปุ่พพกาลกิริยาใน วนุทิตว๑ ตั้ วิเสสณะของ สงขกุกุจึ๑ อวุตตกั้มมะใน วนุทิตว๑๑ ปุ่พพกาลกิริยา ใน คณ्ह มนุ่ต๋ อวุตตกั้มมะใน คณ्ह, โส วิเสสณะของ สงขกุกุจึ๑ สุทฐกัตตาดำใน วาเจสสุตติ๑ อาชยาดบทกัตตวจาก พหิสาดนียั วิสยาดฐาระใน จตว๑๑ ปุ่พพกาลกิริยาใน วาเจสสุตติ ตยห้ สัมปทานใน วาเจสสุตติ, อห้ สุทฐกัตตาดำใน คณ्हิสสุสามี๑ อาชยาดบท กัตตวจาก ตว สามีสัมพันธะใน สนุติกา๑ อปาทานใน คณ्हิสสุสามี” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ๕

๔๔๙. เอว้ โส เนล้ อญญมญญั สนุถวกรณภเยน ฐิตร์ ชุชชั อิตร์ สงขกุกุจึ กตว๑ กเถลสิ ๕

เอว้ โส (จณ्हทปชุไซโต) เนล้ (ชานา) อญญมญญั สนุถวกรณภเยน ฐิตร์ ชุชชั อิตร์ (อุเทน) สงขกุกุจึ กตว๑ กเถลสิ ๕

โส (จณ्हทปชุไซโต) อ.พระราชอาพระนามว่าจณ्हทปชุไซตนั้น กตว๑ ทรงกระทำแล้ว ฐิตร์ ซึ่งพระธิดา ชุชชั ให้เป็นหญิงค่อม อิตร์ (อุเทน) ซึ่งพระราชอาพระนามว่าอุเทน นอกนี้ สงขกุกุจึ ให้เป็นบุรุษผู้มีโรคเรื้อนน้ำเต้า สนุถวกรณภเยน เพราะทรงกลัว แต่การกระทำซึ่งความเขยชิด อญญมญญั ซึ่งกันและกัน เนล้ (ชานา) แห่งชน ท. เหล่านั้น กเถลสิ ตรีสแล้ว เอว้ อย่างนี้ ๕

พระเจ้าจณ्हทปชุไซตนั้น ตรีสทำให้พระราชธิดาเป็นหญิงค่อม ฝ่ายพระเจ้าอุเทน ให้ เป็นชายโรคเรื้อนน้ำเต้าอย่างนี้ เพราะทรงเกรงคนทั้ง ๒ นั้น จะทำสันถวะกันและกัน

โส วิเสสณะของ จณ्हทปชุไซต๑ สุทฐกัตตาดำใน กเถลสิ๑ อาชยาดบทกัตตวจาก เอว้ กิริยาวิเสสณะใน กเถลสิ เนล้ วิเสสณะของ ชานา๑ สามีสัมพันธะใน อญญมญญั๑ อวุตตกั้มมะใน สนุถวกรณภเยน๑ เหตุไฉน กตว๑ ฐิตร์ อวุตตกั้มมะใน กตว๑ ชุชชั วิกิตกั้มมะใน กตว๑ อิตร์ วิเสสณะของ อุเทน๑ อวุตตกั้มมะใน กตว๑ สงขกุกุจึ วิกิตกั้มมะใน กตว๑๑ สมานกาลกิริยาใน กเถลสิ ๕

๔๕๐. โส ตสฺสา อนฺโตสฺสณฺณํ วนฺทิตฺวา นิสินฺหนาย พหิ จิตฺว มนฺตํ วาเจสิ ฯ

โส (อุเทโน) ตสฺสา (วาสุลทตฺตตาย) อนฺโตสฺสณฺณํ วนฺทิตฺวา นิสินฺหนาย พหิ จิตฺว มนฺตํ วาเจสิ ฯ

โส (อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทนนั้น จิตฺว ทรงดำรงอยู่แล้วเที่ยว พหิ ในภายนอก วาเจสิ ทรงบอกแล้ว มนฺตํ ซึ่งมนต์ ตสฺสา (วาสุลทตฺตตาย) แก่พระนางวาสุลทตฺตตานี้ วนฺทิตฺวา นิสินฺหนาย ผู้ไหว้แล้ว ประทับนั่งแล้ว อนฺโตสฺสณฺณํ ในภายในแห่งมาน ฯ

พระเจ้าอุเทนนั้น ทรงดำรงอยู่ภายนอกมานั้นแหละ ได้ตรัสบอกมนต์แก่พระนางผู้ไหว้แล้วประทับนั่งภายในมาน

โส วิเสสนะของ อุเทโน๑ สุททกตฺตาใน วาเจสิ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสนะของ วาสุลทตฺตตาย๑ สัมปทานใน วาเจสิ อนฺโตสฺสณฺณํ วิสยาธาระใน นิสินฺหนาย วนฺทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺหนาย๑ วิเสสนะของ วาสุลทตฺตตาย พหิ วิสยาธาระใน จิตฺว เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ จิตฺว๑ วิเสสนะของ อุเทโน มนฺตํ อวุตตกัมมะใน วาเจสิ ฯ

๔๕๑. อถ (อุเทโน) นํ เอกทิวสํ ปุณฺปุณฺํ วุจฺจมานมฺปิ มนฺตปทํ วตฺตํ อสฺสโกนฺทึ “อเร ชฺชเช อติพฺพลอฏฺฐจกโปลํ เต มุขํ, เอวํ นาม วเทหิตฺติ อาห ฯ

อถ (อุเทโน) นํ (วาสุลทตฺตํ อตฺตนา) เอกทิวสํ ปุณฺปุณฺํ วุจฺจมานมฺปิ มนฺตปทํ วตฺตํ อสฺสโกนฺทึ “อเร ชฺชเช อติพฺพลอฏฺฐจกโปลํ เต มุขํ, (ตุวํ) เอวํ นาม วเทหิตฺติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น (อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทน อาห ตรัสแล้ว นํ (วาสุลทตฺตํ) แก่พระนางวาสุลทตฺตตานี้ (อตฺตนา) วุจฺจมานมฺปิ แม้ผู้อันพระองค์ ตรัสบอกอยู่ ปุณฺปุณฺํ บ่อยๆ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อสฺสโกนฺทึ ผู้ไม่อาจอยู่ วตฺตํ เพื่ออันตรัส มนฺตปทํ ซึ่งบทแห่งมนต์ อิติ ว่า “ชฺชเช แนะหฺมึงค่อม อเร เว้ย มุขํ อ.ปาก เต ของมึง อติพฺพลอฏฺฐจกโปลํ มีริมฝีปากและกระพุ้งแก้มอันหนายิ่ง, (ตุวํ) อ.มึง วเทหิตฺติ จงกล่าว เอวํ นาม ชื่ออย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้าอุเทน ตรัสกับพระนาง ผู้แม่อันท้าวเธอตรัสบอกบ่อยๆ ก็ไม่สามารถจะกล่าวบทแห่งมนต์ได้ว่า “เหวย อีหญิงค่อม! ปากของมึงมีริมขอบและกระพุ้งแก้มอันหนานัก, มึงจงว่าไปอย่างนี้”

อถ กาลสัตตมี อุเทโน สุทรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก น วิเสสนะของ วาสุลทตตฺตํ อกถิตกัถมมะใน อาห อตตนา อนภิกถิตกัถตาใน วุจจมานํ เอกทิวสํ ทุตติยากาลสัตตมีใน วุจจมานํ ปุณปุณํ กิริยาวิเสสนะใน วุจจมานํ อปีศัพทํ อเปกขัตถะ เข้ากับ วุจจมานํ วิเสสนะของ วาสุลทตตํ มนตปทํ อวุตตกัถมมะใน วตตุฏฺฏํ ตุมถถ- สัมปทานใน อสกุโกนถิตฺตํ วิเสสนะของ วาสุลทตตํ “อเร วิเสสนะของ ชุชชฯ อาลปนะ อติพหโลฏจกโปลํ วิเสสนะของ มุขํ เต สามีสัมพันธะใน มุขํ ลิงคัตถะ, ตวุ สุทรกัถตา ใน วเทหิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ เอวํ กิริยา- วิเสสนะใน วเทหิ” อติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

[พระอัศวมเหสีองค์ที่ ๒ ของพระเจ้าอุเทน]

๔๕๒. สา กุชฌิตฺวา “อเร ทุฏฺฐกฺกุจฺจิ ก็ วเทสิ, มาทิสสา ชุชชสา นาม โหตีติ สาณิกถณฺณํ อุกฺขิปิตฺวา, “กาสิ ตวนฺติ วุตเต, “รณฺโฆ ธีตา วาสุลทตฺตา นามาหนฺติ อาห ฯ

สา (वासुलทตता) กุชฌิตฺวา “อเร ทุฏฺฐกฺกุจฺจิ (ตวุ) ก็ (วจน) วเทสิ, มาทิสสา (อิตถิ) ชุชชสา นาม โหตีติ (วตุวา) สาณิกถณฺณํ อุกฺขิปิตฺวา, “กา อสิ ตวนฺติ (วจน อุเทเนน) วุตเต, “รณฺโฆ ธีตา วาสุลทตฺตา นาม (อมฺหิ) อห” อิติ อาห ฯ

สา (वासुलทตता) อ.พระนางवासุลทตตานัน กุชฌิตฺวา ทรงกริ้วแล้ว (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ทุฏฺฐกฺกุจฺจิ เนะบุรุษผู้มีโรคเรื้อนผู้ชั่วช้า อเร เว้ย (ตวุ) อ.เจ้า วเทสิ ย่อมกล่าว ก็ (วจน) ซึ่งคำอะไร, (อิตถิ) อ.หญิง มาทิสสา ผู้เช่นกับตัวเรา ชุชชสา นาม ชื่อว่าเป็นหญิงค่อม โหติ ย่อมเป็นหรือ” อิติ ดังนี้ อุกฺขิปิตฺวา ทรงยกขึ้นแล้ว สาณิกถณฺณํ ซึ่งมุมแห่งผ้ามาน, วจน ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(ตวุ) อ.เธอ กา เป็นใคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อุเทเนน) อันพระราชอาพระนามว่าอุเทน วุตเต ตรัสแล้ว, อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อห อ.ดิฉัน วาสุลทตฺตา นาม เป็นผู้ชื่อว่าवासุ- ลทตฺตา ธีตา ผู้เป็นพระธิดา รณฺโฆของพระราชอา (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางทรงกริ้ว จึงตรัสว่า “เหวย อ้ายขี้เรื้อนชั่วชาติ มึงพูดอะไร? คนเช่นกุนะหรือ ชื่อว่าหญิงค่อม?” ดังนี้แล้ว ทรงยกมูมมานขึ้น, เมื่อพระเจ้าอุเทน ตรัสถามว่า “ท่านเป็นใคร?” จึงตรัสตอบว่า “เราชื่อวาสุลทัตตา ธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน”

สา วิเสสณะของ วาสุลทัตตาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุชฺฌิตวา ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา “อเว วิเสสณะของ ทุฏฺฐกุฏฺฐิจฺจ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน วเทสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็ วิเสสณะของ วจนฺญํ อวุตตกัมมะใน วเทสิ, มาทิสา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพฺทํ ครหัตถ-โชตกะเข้ากับ ชุชฺชาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพฺทํ อากาละใน วตุวาฯ ปุพพกาล-กิริยาใน อุกุชฺฌิตวา สาณิกณฺณํ อวุตตกัมมะใน อุกุชฺฌิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “ตฺวํ สุทรกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กา วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติศัพฺทํ สรูปะ ใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตเตฯ ลักขณกิริยา อุเทเนน อนภิทกัตตาใน วุตเต, “อหํ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก รมฺโถ สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ วิเสสณะของ วาสุลทัตตา นามศัพฺทํ สันญญาโชตกะเข้ากับ วาสุลทัตตาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพฺทํ อากาละใน อาห ฯ

๔๕๓. “ปีตา เต ตํ มยฺหํ กเถนฺโต ‘ชุชฺชา’ติ กเถสิ”ติ ฯ

(อุเทโน) “ปีตา เต ตํ มยฺหํ กเถนฺโต ‘ชุชฺชา’ติ กเถสิ”ติ (อาห) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปีตา อ.พระปีตา เต ของเธอ กเถนฺโต เมื่อตรัสบอก ตํ ซึ่งเธอ มยฺหํ แก่เรา กเถสิ ตรัสแล้ว อิติ ว่า ‘ชุชฺชา อ.หญิงค่อม’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า “ปีตาของท่าน เมื่อตรัสถึงท่านแก่เรา ก็ตรัสว่า ‘หญิงค่อม’

อุเทโน สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปีตา สุทรกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เต สามีสัมพันธะใน ปีตา ตํ อวุตตกัมมะใน กเถนฺโต มยฺหํ สัมปทานใน กเถนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ ปีตา ‘ชุชฺชา ลิงคัตถะ’ อิติศัพฺทํ อากาละ ใน กเถสิ” อิติศัพฺทํ อากาละใน อาห ฯ

๔๕๔. “มยุหิ กณโฑปิ ตํ สงฺขกฺกุจฺจิ กตฺวา กเถสิ”ติ ฯ

(वासुहतृता) “(पिता) मयुहि कण्ठोत्पी तं संखकुञ्जि कत्वा कथेसि”ति (आह) ५

(वासुहतृता) อ.พระนางवासุहतृตา (आह) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ปิตา) อ.พระบิดา กณโฑปิ แม่เมื่อตรัสบอก มยุหิ แก่หม่อมฉัน กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตํ ซึ่งพระองค์ สงฺขกฺกุจฺจิ ให้เป็นบุรุษผู้มีโรคเรื้อนน้ำเต้า กเถสิ ตรัสแล้ว” อิติ ดังนี้ ๫

พระนางวาสุहतृตาตรัสว่า “แม่เมื่อตรัสแก่เรา พระบิดาก็ทรงกล่าวกระทำให้ท่าน เป็นคนโรคเรื้อนน้ำเต้า”

वासुहतृता सुथगतताऱ आह५ आखयातभगतदुवजक “पिता सुथगतताऱ कथेसि५ आखयातभगतदुवजक मयुहि सम्पतानऱ कण्ठोत् ओपिस्त्पत् ओपेकखत्तेखेखेकष कण्ठोत् ओपणत्तरकिरियाख ओ पिता तं ओदुत्तकम्मऱ कत्वा संखकुञ्जि विकतिकम्मऱ कत्वा५ समानकालकिरियाऱ कथेसि” ओपिस्त्पत् ओआकरऱ आह ५

๔๕๕. เต อุโภปิ “อมุหากํ สนฺถวกรณภเยน กถิตํ ภวิสฺสติ”ติ อนุโตสาดิณญเฒว สนฺถวํ กริสฺสุ ๫

เต อุโภปิ (ชนา) “(ตํ วจัน รมญา) อดุหากํ สนฺถวกรณภเยน กถิตํ ภวิสฺสติ”ติ (จันเตตฺวา) อนุโตสาดิณญเ อว สนฺถวํ กริสฺสุ ๫

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภปิ แม่ทั้งสอง (จันเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(ตํ วจัน) อ.พระดำรัสนั้น (รมญา) กถิตํ เป็นพระดำรัส อันพระราชา ตรัสแล้ว สนฺถวกรณภเยน เพราะความกลัวแต่การกระทำซึ่งความเขยชิด อดุหากํ แห่งเรา ท. ภวิสฺสติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ กริสฺสุ กระทำแล้ว สนฺถวํ ซึ่งความเขยชิด อนุโตสาดิณญเ อว ในภายในแห่งฝ่าม่านนั้นเทียว ๫

ทั้ง ๒ คนนั้น คิดว่า “คำนั้น ท้าวเธอคงจักตรัสด้วยเกรงเราจะทำสันทวะกัน” แล้วก็ทำ สันทวะกันในภายในม่านนั่นเอง

ओपिस्त्पत् ओपेकखत्तेखेखेकष ओโภ ते กิต्ति ओโภ กित्ति विसेसनेख ओชन५ सुथगतताऱ कऱिसु५ आखयातभगतदुवजक “तं विसेसनेख ओवजัน५ सुथगतताऱ भविसुसति५ आखयातभ

กัตตฺวาจก รณฺเณ อนภิกทิตกัตตาโน กถิตํ อมฺหากํ สามีสัมพันธะโน สนฺถวกรณ-
ภเยนญ เหตุโน กถิตํญ วีกถิตกัตตาโน ภวิสฺสตี” อิติศัพฺพํ อากาเรโน จินฺเตตฺตวาทฺ
ปุพฺพกาลกิริยาโน กรีสุ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ อนฺโตนสาณียฺญ วิสยาราเรโน กรีสุ
สนฺถวํ อวุตตกัมมะโน กรีสุ ๫

๔๕๖. ตโต ปฏฺจาย มนฺตคฺคฺคหณํ วา สิปฺปกคฺคหณํ วา นตฺถิ ๫

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย มนฺตคฺคหณํ วา สิปฺปกคฺคหณํ วา นตฺถิ ๫

มนฺตคฺคหณํ วา อ.การเรียนเอาซึ่งมนต์หรือ สิปฺปกคฺคหณํ วา หรือว่า อ.การเรียน
เอาซึ่งศิลปะ นตฺถิ ย่อมไม่มี ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๫

จำเดิมแต่นั้น การเรียนมนต์หรือการเรียนศิลปะ จึงไม่มี
(ตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่มีการเรียนมนต์หรือการเรียนศิลปะเลย)

มนฺตคฺคหณํ กิตฺติ สิปฺปกคฺคหณํ กิตฺติ สฺุทธกัตตาโน นตฺถิญ กิริยาบทกัตตฺวาจก ตโต
วิเสสนะของ กาลโตๆ อุปาทานโน ปฏฺจายญ กิริยาวิเสสนะโน นตฺถิ วา สองศัพท์
ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ มนฺตคฺคหณํ และ สิปฺปกคฺคหณํ ๫

๔๕๗. ราชาปิ ธีตรํ นิจฺจํ ปุจฺจติ “สิปปํ คณฺหสิ อมฺมา”ติ ๫

ราชาปิ ธีตรํ นิจฺจํ ปุจฺจติ “(ตุว) สิปปํ คณฺหสิ อมฺมา”ติ ๫

ราชาปิ แม้ อ.พระราชา ปุจฺจติ ย่อมตรัสถาม ธีตรํ ซึ่งธิดา นิจฺจํ เนื่องนิตยํ อิติ ว่า
“อมฺม แนะแม่ (ตุว) อ.เธอ คณฺหสิ ย่อมเรียน สิปปํ ซึ่งศิลปะหรือ” อิติ ดังนี้ ๫

ฝ่ายพระราชา ทรงถามพระธิดาเป็นนิตยํว่า “เจ้ายังเรียนศิลปะอยู่หรือ? ลูก”

อปิศัพฺพํ อเปกขัตตะเข้ากับ ราชาญ สฺุทธกัตตาโน ปุจฺจติญ อาขยาดบทกัตตฺวาจก ธีตรํ
อวุตตกัมมะโน ปุจฺจติ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะโน ปุจฺจติ “อมฺม อาลปนะ ตุว สฺุทธกัตตา
โน คณฺหสิญ อาขยาดบทกัตตฺวาจก สิปปํ อวุตตกัมมะโน คณฺหสิ” อิติศัพฺพํ อากาเร
โน ปุจฺจติ ๫

๔๕๘. “คุณหามี ตาตา”ติ ฯ

(वासुहतृता) “(อห) คุณหามี ตาตา”ติ (อาห) ฯ

(वासुहतृता) อ.พระนางवासุहतृตา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่เสด็จพ่อ (อห) อ.หม่อมฉัน คุณหามี เรียนอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางตรัสว่า “ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉันยังเรียนอยู่ เพคะ”

वासुहतृता สุทศกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตาต อาลปนะ อห สุทศกัตตา ใน คุณหามี ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๔๕๙. อถ นั เอกทิวส์ อุเทโน อาห “ภทเท สามิเกน กตตพพุนนาม เนว มาตาปิตโร น ภาคิกภคินิโย กาทุ สกุโกนติ, สเจ มยห ชีวิตุ ทสสสิ, ปญจ เต อิตถีสตานิ ปริวาริ ทตวา อคคุมहेสิญ्ञानิ ทสสามิ”ติ ฯ

อถ นั (वासुहतृत्) เอกทิวส์ อุเทโน อาห “ภทเท สามิเกน กตตพพ (กิจจ) นาม เนว มาตาปิตโร น ภาคิกภคินิโย กาทุ สกุโกนติ, สเจ (ตุว) มยห ชีวิตุ ทสสสิ, (อห) ปญจ เต อิตถีสตานิ ปริวาริ ทตวา อคคุมहेสิญ्ञानิ ทสสามิ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น อุเทโน อ.พระราชอาพระนามว่าอุเทน อาห ตรัสแล้ว นั (वासुहतृत्) กะพระนางवासุहतृตานั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง อิติ ว่า “ภทเท เนนางผู้เจริญ มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. เนว สกุโกนติ ย่อมไม่อาจนั้นเที่ยว ภาคิกภคินิโย อ.พี่ชายน้องชายและพี่หญิงน้องหญิง ท. น สกุโกนติ ย่อมไม่อาจ กาทุ เพื่ออันกระทำ (กิจจ) ซึ่งกิจ สามิเกน กตตพพ นาม ชื่อ อัน- อันสามิ -พึงกระทำ, สเจ ถ้าวว่า (ตุว) อ.เธอ ทสสสิ จักให้ ชีวิตุ ซึ่งชีวิต มยห แก่เราไซร์, (อห) อ.เรา ทตวา ให้แล้ว อิตถีสตานิ ซึ่งร้อยแห่งหญิง ท. ปญจ ห้า ปริวาริ ให้เป็นบริวาร เต ของเธอ ทสสามิ จักให้ อคคุมहेสิญ्ञานิ ซึ่งตำแหน่งแห่งอัครมहेสิ” อิติ ดังนี้ ฯ

ต่อมา ในวันหนึ่ง พระเจ้าอุเทนตรัสกับพระนางว่า “นางผู้เจริญ ชื่อว่าหน้าที่ซึ่งสามิพึงกระทำ มารดาบิดา พี่น้องชายและพี่น้องหญิง ไม่สามารถจะทำได้เลย; หากเธอ จักให้ชีวิตแก่เรา, เราจักให้หญิง ๕๐๐ นางเป็นบริวาร แล้วให้ตำแหน่งอัครมहेสิแก่เธอ”

อถ กาลสัตตมี อุเทโน สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
 วาสุลทตฺตํ อกถิตกัมมะใน อาห เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมีใน อาห “ภทฺเต อาลปนะ
 มาตาปิตโร กิตฺติ ภาตติกภคินิโย กิตฺติ สุทธกัตตาใน สกฺโกนฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 สามิเกน อนภิตกัตตาใน กตฺตพฺพํ นามศัพฺทํ ปสฺงสฺสตถโชตกะเข้ากับ กตฺตพฺพํฯ
 วิเสสนะของ กิจจํฯ อวุตตกัมมะใน กาคฺตุ เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ นฯ สองศัพฺทํ
 ปฏิเสธะใน สกฺโกนฺตฺติ กาคฺตุ ตุมฺตถสํปทานใน สกฺโกนฺตฺติ, สเจ ปริกัปปัตถะ ตวํ สุทธ-
 กัตตาใน ทสฺสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยฺหํ สํปทานใน ทสฺสสิ ชีวิตํ อวุตตกัมมะ
 ใน ทสฺสสิ, อหํ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปญจ วิเสสนะของ
 อิตฺถีสถานิ เต สามีสัมพันธะใน ปริวารํ อิตฺถีสถานิ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ปริวารํ
 วิกตีกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺสามิ อคฺคฺมเหสิฏฺฐจฺานํ อวุตตกัมมะใน
 ทสฺสามิ” อิตฺติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๔๖๐. “สเจ อิมสฺมี วจเน ปตฺติฏฺฐจฺาคฺตุ สกฺขิสฺสถ, ทสฺสามิ โว ชีวิตทานนฺ”ติ ฯ

(वासुलทตฺตา) “สเจ (ตุมฺहे) อิมสฺมี วจเน ปตฺติฏฺฐจฺาคฺตุ สกฺขิสฺสถ, (อหํ) ทสฺสามิ โว ชีวิต-
 ทานนฺ”ติ (อาห) ฯ

(वासुลทตฺตา) อ.พระนางवासุลทตฺตา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า
 (ตุมฺहे) อ.พระองค์ สกฺขิสฺสถ จักอาจ ปตฺติฏฺฐจฺาคฺตุ เพื่ออันตั้งไว้อยู่ อิมสฺมี วจเน
 ในพระดำรัสนี้ไซ้, (อหํ) อ.หม่อมฉัน ทสฺสามิ จักให้ ชีวิตทานํ ให้ซึ่งชีวิต โว
 แก่พระองค์ อิติ ดังนี้ ฯ

พระนาง ตรัสว่า “ถ้าพระองค์ จักอาจเพื่อตั้งอยู่ในพระดำรัสนี้, หม่อมฉันก็จักถวาย
 ชีวิตทาน แก่พระองค์”

वासุลทตฺตา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สเจ ปริกัปปัตถะ ตุมฺहे สุทธ-
 กัตตาใน สกฺขิสฺสถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมสฺมี วิเสสนะของ วจเนฯ วิสยาชาระ
 ใน ปตฺติฏฺฐจฺาคฺตุ ตุมฺตถสํปทานใน สกฺขิสฺสถ, อหํ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก โว สํปทานใน ทสฺสามิ ชีวิตทานํ กิริยาวิเสสนะใน ทสฺสามิ” อิตฺติศัพฺทํ
 อากาเรใน อาห ฯ

๔๖๑. “สกุขิสฺสามิ ภทฺเท”ติ ฯ

(อุเทโน) “(อห) สกุขิสฺสามิ ภทฺเท”ติ (อาห) ฯ

(อุเทโน) อ.พระราชอาชวาทว่าอุเทน (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท เนเนนางผู้เจริญ (อห) อ.เรา สกุขิสฺสามิ จักอาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าอุเทน ตรัสตอบว่า “เนเนนางผู้เจริญ เราจักอาจ”

อุเทโน สุกุขิตตาใน อาหฯ อาชวาทบทกัตตฺวาจาก “ภทฺเท อาลปนะ อห สุกุขิตตาใน สกุขิสฺสามิฯ อาชวาทบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพท์ อากาโรใน อาห ฯ

๔๖๒. สา “สาธฺ สามิ”ติ ปิตุ สนฺติกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺจาสิ ฯ

สา (वासुहतตฺตา) “สาธฺ สามิ”ติ (สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา) ปิตุ สนฺติกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺจาสิ ฯ

สา (वासुहतตฺตา) อ.พระนางवासุहतตตานัน (สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา) ทูลรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่พระสวามี สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก ปิตุ ของพระบิดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อฏฺจาสิ ได้ประทับยืนแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควร ฯ

พระนาง ทรงรับพระดำรัสว่า “ตกลง เพคะ” ดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปสู่สำนักพระราชบิดา ถวายบังคมแล้ว ไต่ยืนอยู่ข้างหนึ่ง

สา วิเสสนะของ วาสุहतตฺตาฯ สุกุขิตตาใน อฏฺจาสิฯ อาชวาทบทกัตตฺวาจาก “สามิ อาลปนะ สาธฺ สัมปฏฺิจฺฉนฺตฺถลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาโรใน สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ปิตุ สามิ สัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺจาสิ เอกมฺนฺตํ วิสยาธาระใน อฏฺจาสิ ฯ

๔๖๓. อถ นํ โส ปุจฺฉิ “อมฺม นิฏฺจิตฺํ สิปปนฺ”ติ ฯ

อถ นํ (वासुहतตฺต) โส (จณฺทปชฺโชโต) ปุจฺฉิ “อมฺม นิฏฺจิตฺํ สิปปนฺ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส (จณฺหฺปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจันทปชโชต ปุจฺฉิ ตรีส
ถามแล้ว นํ (वासुทตฺต) ซึ่งพระนางवासุทตตานัน อิติ ว่า “อมฺม เนะแม่ สิปปิ
อ.คิลปะ นิฏฺจิตฺ สำเร็จแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้นท้าวเธอตรัสถามพระนางว่า “คิลปะสำเร็จแล้วหรือ? ลูกหญิง”

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ จณฺหฺปชฺชโชโตฯ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบท
กัตตุวจาก นํ วิเสสนะของ วาสุทตฺตฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “อมฺม อาลปะนะ สิปปิ
สุททกัตตาใน นิฏฺจิตฺฯ กิตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๖๔. “น ตาว นิฏฺจิตฺ ตาท สิปปนุ”ติ ฯ

(वासुทตฺตา) “น ตาว นิฏฺจิตฺ ตาท สิปปนุ”ติ (อาห) ฯ

(वासुทตฺตา) อ.พระนางवासุทตฺตา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาท ข้าแต่
เสด็จพ่อ สิปปิ อ.คิลปะ น นิฏฺจิตฺ ไม่สำเร็จแล้ว ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางवासุทตฺตากราบทูลว่า “ข้าแต่พระบิดา คิลปะยังไม่สำเร็จก่อน เพคะ”

वासุทตฺตา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตุวจาก “ตาท อาลปะนะ สิปปิ สุท
ทกัตตาใน นิฏฺจิตฺฯ กิตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิเสธะใน นิฏฺจิตฺ ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะ
ใน นิฏฺจิตฺ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๔๖๕. อถ นํ “กึ อมฺมา”ติ ฯ

อถ (จณฺหฺปชฺชโชโต) นํ (वासุทตฺต) “กึ อมฺมา”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

อถ ครั้งนั้น (จณฺหฺปชฺชโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจันทปชโชต (ปุจฺฉิ) ตรีสถาม
แล้ว นํ (वासุทตฺต) ซึ่งพระนางवासุทตตานัน อิติ ว่า “อมฺม เนะแม่ กึ อ.อะไร”
อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระเจ้าจันทปชโชต ตรีสถามพระนางว่า “ทำไมเล่า? ลูกหญิง”

อถ กาลสัตตมี จณฺหฺปชฺชโชโต สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสนะ

ของ วาสุทหตุต ๆ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “อมฺม อาลปนะ ก็ ปุจฺฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพฺพท์
 อากาโรใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๖๖. “อมฺหากํ เอกํ ทวารญจ วาหนญจ ลทฺฐํ วฏฺฏติ ตาตา”ติ ฯ

(वासुทหตุต) “อมฺหากํ เอกํ ทวารํ จ (เอกํ) วาหนํ จ ลทฺฐํ วฏฺฏติ ตาตา”ติ (อาห) ฯ

(वासुทหตุต) อ.พระนางवासุทหตุต (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่
 เสด็จพ่อ อมฺหากํ เอกํ ทวารํ จ (เอกํ) วาหนํ จ ลทฺฐํ อ.อัน- อันหม่อมฉัน ท. -ได้
 ซึ่งประตุนึงด้วย ซึ่งพาหนะหนึ่งด้วย วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางवासุทหตุตกราบทูลว่า “ข้าแต่พระบิดา กระหม่อมฉันควรจะได้ประตู่ ประตู่
 ๑ กับพาหนะตัว ๑”

वासุทหตุต สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาต อาลปนะ ลทฺฐํ ตุมัตถ-
 กัตตาใน วฏฺฏติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อมฺหากํ จฏฺฐิจฉนภิทกัตตาใน ลทฺฐํ เอกํ
 วิเสสนะของ ทวารํ และ วาหนํ ทวารํ กิติ วาหนํ กิติ อวุตตกัมมะใน ลทฺฐํ จ สองศัพฺพท์
 ปทสมุจยัตถะเข้ากับ เอกํ ทวารํ และ เอกํ วาหนํ” อิติศัพฺพท์ อากาโรใน อาห ฯ

๔๖๗. “อิทํ ก็ อมฺมา”ติ ฯ

(จณฺทปชฺโชโต) “อิทํ ก็ (กมฺม) อมฺมา”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(จณฺทปชฺโชโต) อ.พระราชาพระนามว่าจณฺทปชฺโชโต (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
 “อมฺม แนะแม่ อิทํ (กมฺม) อ.กรรมนี้ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าจณฺทปชฺโชตตรัสว่า “นี่ เป็นอย่างไรเล่า? ลูกหญิง”

จณฺทปชฺโชโต สุททกัตตาใน ปุจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมฺม อาลปนะ อิทํ กิติ
 ก็ กิติ วิเสสนะของ กมฺม ๆ ลึงคัตถะ” อิติศัพฺพท์ อากาโรใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๖๘. “ตาต รตฺตี กิร ตารกสมฺญา ย มนฺตสฺส อุปจารตุถาย เอกํ โอสถํ คเหตุพฺพํ อตุถิ,
 ตสฺมา อมฺหากํ เวลาย วา อเวลาย วา นิภฺขมนกาลเอ เอกํ ทวารญจ วาหนญจ

ลหุ วัฏฏี”ติ ๕

(वासुलतुता) “तात (अमहेहि) रतुती गिर तारकसुणाय मनुसुस उपुरतुताय ऐकं ओसुठं कहेतुपुं अतुति, तुसुमा अमुहकिं वेलाय वा अवेलाय वा निगुखमनकाले ऐकं तुवारी ज (ऐकं) वाहनं ज लहु วัฏฏี”ति (आह) ५

(वासुलतुता) อ.พระนางवासุลทัตตา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้าแต่เสด็จพ่อ กิร ได้ยินว่า โอสธ อ.โอสถ ऐกั ขนานหนึ่ง (अमहेहि) คเหตุพุพ เป็นโอสถอันหม่อมฉัน ท. ฟังเก็บเอา อุปุจารตุถาย เพื่อประโยชน์แก่อุปุจาระ มनुตสุส แห่งมนต์ ตารกสณูถาย ด้วยสัญญาณแห่งดาว รตुती ในเวลากลางคืน อตुติ มีอยู่, तुसुमा เพราะเหตุนั้น อมุหकिं เวลา ย วา อเวลา ย วา นิगุขมनกาลे ऐकं तुवारी ज (ऐकं) वाहनं ज लहु ॐ.อัน- อันหม่อมฉัน ท. ได้ ซึ่งประตุหนึ่งด้วย ซึ่งพาหนะหนึ่งด้วย ในกาลเป็นที่ออกไป ในเวลาหรือ หรือว่าในสมัยมิใช่เวลา วัฏฏี ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๕

พระนางवासุลทัตตากราบทูลว่า “ข้าแต่พระบิดา ทราบว่า มีโอสถขนานหนึ่ง จะต้องเก็บในเวลากลางคืน ด้วยสัญญาณดวงดาว เพื่อประโยชน์เป็นอุปุจารแห่งมนต์, เพราะฉะนั้น ในเวลาที่พวกหม่อมฉันออกไปในเวลา หรือนอกเวลา จึงควรที่จะได้ประตุ ๑ กับพาหนะตัว ๑”

वासुलतुता सुठरुकिทัताने आह १ आखयातुบทकित्तुवाจक “तात आलपने गिरत्तिपुं अनुसुवनत्ते ऐकं विसुสनेखง ओसुठ १ सुठरुकिทัताने अतुति १ आखयातुบทकित्तुवाจक अमुहेहि अनुकिहितकित्तुताने कहेतुपुं रतुती कालसुत्तुमीने कहेतुपुं तारकसुणाय करणेने कहेतुपुं मनुतसुस सामिसัมพันธने उपुरतुताय १ สัมปทานने कहेतुपुं १ विकि-कित्तुताने अतुति, तुसुमा हेतुवत्ते लहุ ॐ तुम्मितुकित्तुताने วัฏฏี १ आखयातुบทकित्तुवाจक अमुहकिं अनุकिहितकित्तुताने लहุ ॐ वेलाय किती अवेलाय किती कालसुत्तुमीने निगुखमनकाले वा सुองत्तिपुं ปทुวิกิปปัตतेเข้ากับ वेलाय และ अवेलाय निगुखमनकाले कालसुत्तुमीने लहุ ॐ ऐकं विसुสनेखง तुवारी และ वाहनं तुवारी किती वाहनं किती अवुत्तुकिम्มะने लहุ ॐ ज सुองत्ติपुं ปทुสมุจยัตतेเข้ากับ तुवारी และ वाहनं” อิติศัพท อาการะเน आह ५

.....

๔๖๙. ราชา “สาธูติ สมปฏิจฉิ ฯ

ราชา อ.พระราชสา สมปฏิจฉิ ตรัสรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ฯ
พระราชสา ตรัสรับว่า “ได้”

ราชา สุทรภักตตานิ สมปฏิจฉิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “สาธู สัมปฏิจฉนัตถลึงกัตถะ”
อิตีศัพท อาการะไน สมปฏิจฉิ ฯ

๔๗๐. เต อตตโน อภิจิตฺ อเอกํ ทวารํ หตถคตํ กรีสฺสุ ฯ

เต (เทว ชนา) อตตโน อภิจิตฺ อเอกํ ทวารํ หตถคตํ กรีสฺสุ ฯ

เต (เทว ชนา) อ.ชน ท. สอง เหล่านั้น กรีสฺสุ กระทำแล้ว ทวารํ ซึ่งประตู อเอกํ หนึ่ง
อตตโน อภิจิตฺ อัน- อันพระองค์ -พอพระทัยยิ่งแล้ว หตถคตํ ให้เป็นประตูอันไป
แล้วในพระหัตถ์ ฯ

พระเจ้าอุเทนและพระนางवासุลทตตานัน ได้ยึดประตู ๑ ซึ่งตนพอใจ ไว้ในเงื้อมมือ
แล้ว

เต กิตฺติ เทว กิตฺติ วิเสสนะของ ชนา ฯ สุทรภักตตานิ กรีสฺสุ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อตตโน
ฉฺฉิจฉิอนภิตกัตตตานิ อภิจิตฺ ฯ กิตฺติ อเอกํ กิตฺติ วิเสสนะของ ทวารํ ฯ อวุตตกัมมะไน
กรีสฺสุ หตถคตํ วิกตีกัมมะไน กรีสฺสุ ฯ

[พาหนะ ๕ ของพระเจ้าจันทรปัชโชต]

๔๗๑. รมฺโฆ ปน ปญจ วาหนานิ อหฺสิ “ภทฺทวตี นาม กเรณฺฎกา เอกทิวสํ ปญญาส-
โยชนานิ คจฺฉติ, กาโก นาม ทาโส สฏฺฐิจโยชนานิ คจฺฉติ, เวลกสิ จ มุญฺชเกสิ
จาติ เทว อสฺสา โยชนสฺตํ คจฺฉนฺติ, นาพาคิริ หตฺถิ วิสฺติโยชนสฺตนฺติ ฯ

รมฺโฆ ปน ปญจ วาหนานิ อหฺสิ “ภทฺทวตี นาม กเรณฺฎกา เอกทิวสํ ปญญาสโยชนานิ
คจฺฉติ, กาโก นาม ทาโส (เอกทิวส) สฏฺฐิจโยชนานิ คจฺฉติ, ‘เวลกสิ จ มุญฺชเกสิ จาติ เทว
อสฺสา (เอกทิวส) โยชนสฺตํ คจฺฉนฺติ, นาพาคิริ หตฺถิ (เอกทิวส) วิสฺติโยชนสฺตํ (คจฺฉติ)” อิติ ฯ

ปน ก็ วาหนานี อ.พาหนะ ท. ปญจ ห้า รณโยของพระราชธา อิติ คือ “กเรณุกา อ.ช้างพัง ภาททวตี นาม ชื่อว่าภททวตี คจจติ ย่อมไป ปญญาสโยชนาหิ สิ้นโยชน ห้าสิบ ท. เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง, ทาส อ.ทาส กาโก นาม ชื่อว่ากาเกะ คจจติ ย่อม ไป สฎฺจโยชนาหิ สิ้นโยชนหกลิบ ท. (เอกทิวส์) ในวันหนึ่ง, อสสา อ.ม้า ท. เทว สอง อิติ คือ ‘เวลกสิ จ อ.ม้าชื่อว่าเวลกสิด้วย มุญชเกสิ จ อ.ม้าชื่อว่ามุญชเกสิ ด้วย’ คจจนติ ย่อมไป โยชนสต สิ้นร้อยแห่งโยชน (เอกทิวส์) ในวันหนึ่ง, หตถิ อ.ช้าง นาคาหิรี ชื่อว่านาพาหิรี (คจจติ) ย่อมไป วิสติโยชนสต สิ้นร้อยแห่งโยชน ยี่สิบ (เอกทิวส์) ในวันหนึ่ง” อเหตุสิ ได้มีแล้ว ๫

ก็พระราชธา มีพาหนะทั้ง ๕ คือ ช้างพัง ๑ เชือก ชื่อภททวตี ไปได้วันละ ๕๐ โยชน, ทาสชื่อว่ากาเกะ ไปได้ ๖๐ โยชน, ม้า ๒ ตัว คือ ม้าเวลกสิ และม้ามุญชเกสิ ไปได้ ๑๐๐ โยชน, ช้างนาพาหิรี ไปได้ ๑๒๐ โยชน

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ปญจ วิเสสณะของ วาหนานี๑ สุธกัตตทาใน อเหตุสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก รณโย สามีสัมพันธะใน อเหตุสิ “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภาททวตี๑ วิเสสณะของ กเรณุกา๑ สุธกัตตทาใน คจจติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมีใน คจจติ ปญญาสโยชนาหิ อัจจันตสังโยคะใน คจจติ, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กาโก๑ วิเสสณะของ ทาส๑ สุธกัตตทาใน คจจติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมีใน คจจติ สฎฺจโยชนาหิ อัจจันต-สังโยคะใน คจจติ, ‘เวลกสิ กิติ มุญชเกสิ กิติ สรุปะใน อิติ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะ เข้ากับ เวลกสิ และมุญชเกสิ’ อิติศัพท์ สรุปะใน เทว อสสา เทว วิเสสณะของ อสสา๑ สุธกัตตทาใน คจจติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมีใน คจจติ โยชนสต อัจจันตสังโยคะใน คจจติ, นาคาหิรี สัญญาวิเสสณะของ หตถิ๑ สุธกัตตทา ใน คจจติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมีใน คจจติ วิสติโยชนสต อัจจันตสังโยคะใน คจจติ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปญจ วาหนานี ๫

.....

[ประวัติที่จะได้พาหนะเหล่านั้น]

๔๗๒. โส กिर ราชา, อนุปปนะเน พุทุเช, เอกสุส อิสสรสุส อุปฏจาโก อโหสิ ฯ

กิริ ได้ยินว่า โส ราชา อ.พระราชานั้น, พุทุเช ครั้นเมื่อพระพุทธรเจ้า อนุปปนะเน ไม่เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว, อุปฏจาโก เป็นอุปัฏจาก อิสสรสุส ของชนผู้เป็นใหญ่ เอกสุส คนหนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ดังได้ยินมา พระราชาพระองค์นั้น ในเมื่อพระพุทธรเจ้ายังมีได้ทรงอุบัติขึ้น ได้เป็นคนรับใช้ของอิสสรชนผู้หนึ่ง

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ โส วิเสสนะของ ราชาๆ สุทธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาต-บทกัตตวาจาก พุทุเช ลักษณะใน อนุปปนะเนๆ ลักษณะกิริยา เอกสุส วิเสสนะของ อิสสรสุสๆ สามีสัมพันธะใน อุปฏจาโกๆ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔๗๓. เอกทิวสํ ตสฺมี อิสฺสเร พหฺนินฺครํ คนฺตฺวา นหาตฺวา อากฺจฺจนฺเต, เอโก ปจฺเจกพุทฺโธ นครํ ปิณฺฑทฺยา ย ปวิสิตฺวา สกฺลนฺครวาสีนํ มาเรณ อวฺภฺภูตฺตฺตา เอกํ ภิกฺขมฺปิ อลภิตฺวา ยถาโรเตน ปตฺเตน นิกฺขมฺปิ ฯ

เอก เอกทิวสํ ตสฺมี อิสฺสเร พหฺนินฺครํ คนฺตฺวา นหาตฺวา อากฺจฺจนฺเต, เอโก ปจฺเจกพุทฺโธ นครํ ปิณฺฑทฺยา ย ปวิสิตฺวา สกฺลนฺครวาสีนํ (ชนานํ) มาเรณ อวฺภฺภูตฺตฺตา เอกํ ภิกฺขมฺปิ อลภิตฺวา ยถาโรเตน ปตฺเตน นิกฺขมฺปิ ฯ

เอก ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ตสฺมี อิสฺสเร ครั้นเมื่อผู้เป็นใหญ่นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว พหฺนินฺครํ สู่ที่ภายนอกแห่งนคร นหาตฺวา อาบแล้ว อากฺจฺจนฺเต มาอยู่, ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธรเจ้า เอโก องค์หนึ่ง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว นครํ สุนฺครํ ปิณฺฑทฺยา เพื่อก้อนข้าว อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว ภิกฺขมฺปิ แม้ซึ่งภิกษา เอกํ อย่างหนึ่ง สกฺลนฺครวาสีนํ (ชนานํ) มาเรณ อวฺภฺภูตฺตฺตา เพราะความที่-แห่งชน ท. ผู้อยู่ในนครทั้งสิ้นโดยปกติ -เป็นผู้- อันมาร -ให้หมუნไปทั่วแล้ว ปตฺเตน มีบาตร ยถาโรเตน อันถูกล้างแล้วอย่างไร นิกฺขมฺปิ ออกไปแล้ว ฯ

ต่อมา วันหนึ่ง เมื่ออิสสรชนผู้หนึ่ง ไปนอกพระนคร อาบน้ำแล้วมาอยู่, พระปัจเจกพุทธรเจ้าองค์หนึ่ง เข้าไปสู่พระนครเพื่อบิณฑบาต ไม่ได้ภิกษาสักอย่างหนึ่ง เพราะชาวเมือง

ทั้งสิ้น ถูกมารตลใจ มีบาตรตามที่ล้างไว้แล้ว กลับออกไป

อถ กาลสัตตมมี เอกทิวส์ ทุตติยากาลสัตตมมีใน นิกุมมิ ตสมมี วิเสสณะของ อีสสระเจ
ลักษณะใน อากจณนเตจ ลักษณะกิริยา พหินครี สัมปปาปุตฺถีนัยกัมมะใน คนุตวาจ
ปุพพกาลกิริยาใน นหตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อากจณนเต, เอโก วิเสสณะของ
ปัจเจกพุทฺโธจ สุทธกัตตาใน นิกุมมิจ อาชยาตบทกัตตวาจก นครี สัมปปาปุตฺถีนัยกัมมะ
ใน ปวิสิตวา ปิณฺฑุทาย สัมปทานใน ปวิสิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อลภิตวา สกลนคร
วาสินี วิเสสณะของ ชนานจ ภาวาทิสัมพันธ์ใน อวารุฏฺฐิตตตา มาเรณ อนภิตกัตตา
ใน อวารุฏฺฐิต- อวารุฏฺฐิตตตา เหตุใน อลภิตวา เอก วิเสสณะของ ภิกฺขุ อปิตฺถพ
อเปกชัตตะเข้ากับ ภิกฺขุจ อวุตตกัมมะใน อลภิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมิ
ยถาโชน วิเสสณะของ ปตฺเตนจ อิตถัมภุตตะของ ปัจเจกพุทฺโธจ

๔๗๔. อถ นํ นครทวารํ สมฺปตฺตกาเล มาโร อญฺญาตกเวเสน อุปลงฺกมิตฺวา “อปี โว
ภนฺเต กิณฺจ ลทฺธน”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ นํ (ปัจเจกพุทฺธ) นครทวารํ สมฺปตฺตกาเล มาโร (เกนจ) อญฺญาตกเวเสน อุปลงฺกมิตฺวา
“อปี โว ภนฺเต กิณฺจ (วตฺถ) ลทฺธน”ติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาโร อ.มาร อุปลงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว นํ (ปัจเจกพุทฺธ) ซึ่งพระ
ปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น (เกนจ) อญฺญาตกเวเสน ด้วยเพศ- อันใครๆ -ไม่รู้แล้ว สมฺปตฺต
กาเล ในกาลเป็นที่ถึงพร้อมแล้ว นครทวารํ ซึ่งประตูแห่งพระนคร ปุจฺฉิ ถามแล้ว
อติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิณฺจ (วตฺถ) อ.วัตถุอะไรๆ โว อันท่าน ลทฺธ
ได้แล้ว อปี บ้างไหม” อติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น มารเข้าไปหาพระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น ด้วยเพศที่ใครๆ ก็รู้ไม่จัก แล้วถาม
ท่าน ในขณะที่ท่านถึงประตูพระนครว่า “ท่านเจ้าข้า ท่านได้อะไรๆ บ้างไหม?”

อถ กาลสัตตมมี มาโร สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิจ อาชยาตบทกัตตวาจก นํ วิเสสณะ
ของ ปัจเจกพุทฺธจ อวุตตกัมมะใน อุปลงฺกมิตฺวา นครทวารํ สัมปปาปุตฺถีนัยกัมมะใน
สมฺปตฺตกาเลจ กาลสัตตมมีใน อุปลงฺกมิตฺวา เกนจ อนภิตกัตตาใน อญฺญาตก
เวเสน ภาระใน อุปลงฺกมิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปน

กัญจิ วิเสสนะของ วตุฏฺฐ วุตตกัมมะใน ลหุฏฺฐ กิตตบทกัมมวจาก อปีศัพท ปุจฉนัตตะ
โว อนภิทกัตตานิ ลหุฏฺฐ” อิติศัพท อากาละใน ปุจฉิ ฯ

๔๗๕. “ก็ ปน เม ตูมิ อลภนาการิ กรี”ติ ฯ

(ปุจเจกพุทฺโธ) “ก็ ปน เม ตูมิ อลภนาการิ กรี”ติ (อาห) ฯ

(ปุจเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ตูมิ อ.ท่าน
กริ กระทำแล้ว อภลนาการิ ซึ่งอาการคืออันไม่ได้ เม แห่งเรา ก็ ทำไม” อิติ ดังนี้ ฯ
พระปัจเจกพุทธเจ้า ตอบว่า “ก็เจ้าทำอาการคืออันไม่ได้แห่งเราแล้ว ทำไม?”

ปุจเจกพุทฺโธ สุตฺรกัตตานิ อาหฺ อายยาตบทกัตตฺวจาก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ
ตูมิ สุตฺรกัตตานิ กริ อายยาตบทกัตตฺวจาก กิศัพท ปุจฉนัตตะ เม สามีสัมพันธะใน
อภลนาการิ อวุตตกัมมะใน กริ” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๔๗๖. “เตนหิ นีวตฺติตฺวา ปุณ ปวิสถ, อิทานิ น กริสฺสามิ”ติ ฯ

(มาโร) “เตนหิ (ตุเมเห) นีวตฺติตฺวา ปุณ ปวิสถ, (อห) อิทานิ น กริสฺสามิ”ติ (อาห) ฯ

(มาโร) อ.มาร (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุเมเห) อ.ท่าน
นีวตฺติตฺวา กลับแล้ว ปวิสถ ของงเข้าไป ปุณ อีก, (อห) อ.ข้าพเจ้า น กริสฺสามิ
จักไมทำ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

มารกล่าวว่า “ถ้ากระนั้น ขอท่านจงกลับเข้าไปอีก, คราวนี้ ข้าพเจ้าจักไมทำ”

มาโร สุตฺรกัตตานิ อาหฺ อายยาตบทกัตตฺวจาก “เตนหิ อโยชนัตตะ ตูเมเห
สุตฺรกัตตานิ ปวิสถ อายยาตบทกัตตฺวจาก นีวตฺติตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสถ
ปุณศัพท กิริยาวิเสสนะใน ปวิสถ, อหฺ สุตฺรกัตตานิ กริสฺสามิ อายยาตบทกัตตฺวจาก
อิทานิ กาลสัตตมีใน กริสฺสามิ นศัพท ปฎิเสหะใน กริสฺสามิ” อิติศัพท อากาละใน
อาห ฯ

๔๗๗. “นาหิ ปุณ นิวตฺติสฺสามิ”ติ ฯ

(ปจฺเจกพฺพุโธ) “น อหิ ปุณ นิวตฺติสฺสามิ”ติ (อาห) ฯ

(ปจฺเจกพฺพุโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น นิวตฺติสฺสามิ จักไม่กลับ ปุณ อีก” อิติ ดังนี้ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า “เราจักไม่กลับอีก”

ปจฺเจกพฺพุโธ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อหิ สุทฺธกัตฺตาใน นิวตฺติสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺท ปฏฺวิเสธะใน นิวตฺติสฺสามิ ปุณคัพฺท กิริยาวิเสสนะใน นิวตฺติสฺสามิ” อิติคัพฺท อากาธะใน อาห ฯ

๔๗๘. สเจ หิ นิวตฺเตยฺย, ปุณ โส สกลนคฺรวาสินํ สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา ปาณิ ปฺหริตฺวา หสนเกพฺพิ กเรยฺย, ปจฺเจกพฺพุเช อนิวตฺเต, มาโร ตตฺถเฏว อนฺตรธายิ ฯ

สเจ หิ (ปจฺเจกพฺพุโธ) นิวตฺเตยฺย, ปุณ โส (มาโร) สกลนคฺรวาสินํ (ชนานํ) สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา ปาณิ ปฺหริตฺวา หสนเกพฺพิ กเรยฺย, ปจฺเจกพฺพุเช อนิวตฺเต, มาโร ตตฺถ เฏว (จาเน) อนฺตรธายิ ฯ

หิ ก็ สเจ ถ้าวว่า (ปจฺเจกพฺพุโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า นิวตฺเตยฺย ฟิงกลับไซรั, โส (มาโร) อ.มารนั้น อธิมุจฺจิตฺวา สิงแล้ว สรีเร ในสรีระ (ชนานํ) ของชน ท. สกลนคฺรวาสินํ ผู้อยู่ในนครทั้งสิ้นโดยปกติ ปุณ อีก ปฺหริตฺวา พรบแล้ว ปาณิ ซึ่ง ฝ่ามือ กเรยฺย ฟิงกระทำ หสนเกพฺพิ ซึ่งการหัวเราะเยาะ, ปจฺเจกพฺพุเช ครั้นเมื่อพระ ปัจเจกพุทธเจ้า อนิวตฺเต ไม่กลับแล้ว, มาโร อ.มาร อนฺตรธายิ หายไปแล้ว ตตฺถ เฏว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ฯ

ก็ถ้าพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฟิงกลับไซรั, มานั้น จะฟิงสิงร่างของชาวเมืองทั้งสิ้น แล้วพรบมือทำการหัวเราะเย้ยอีก, เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่กลับ มาร ก็หายไป ในที่นั่นเอง

หิตฺคัพฺท วากยารัมภโชตกะ สเจ ปริกัปปิตฺถะ ปจฺเจกพฺพุโธ สุทฺธกัตฺตาใน นิวตฺเตยฺยฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก, โส วิเสสนะของ มาโรฯ สุทฺธกัตฺตาใน กเรยฺยฯ อาชยาดบ

กัตตฺวาจก ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน อธิมุจฺจิตฺวา สกลนครวาสีนํ วิเสสณะของ
 ชนานํ สามีสัมพันธะใน สรีเรฯ วิสยาธาระใน อธิมุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปหริตฺวา ปาณีนํ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กรเยย หสนเกพี
 อวุตตกัมมะใน กรเยย, ปจฺเจกพุทฺธะ ลักขณะใน อนิวตฺเตฯ ลักขณกิริยา, มาโร
 สุทฺธกัตตฺวาใน อนฺตรธาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ
 วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อนฺตรธาฯ ๕

๔๗๙. อถ โส อิสฺสโร ยถาโรเตน ปตฺเตน อคฺจณฺตํ ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา ว วนฺทิตฺวา “อปี
 ฆนฺเต กิณฺจิ ลทฺธนฺติ ปุจฺฉิ ๕

อถ โส อิสฺสโร ยถาโรเตน ปตฺเตน อคฺจณฺตํ ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา ว วนฺทิตฺวา “อปี ฆนฺเต
 (ตยา) กิณฺจิ (วตฺถ) ลทฺธนฺติ ปุจฺฉิ ๕

อถ ครั้งนั้น โส อิสฺสโร อ.ชนผู้เป็นใหญ่ ทิสฺวา ว เห็นแล้วเทียว ปจฺเจกพุทฺธํ ซึ่ง
 พระปัจเจกพุทธเจ้า อคฺจณฺตํ ผู้มาอยู่ ปตฺเตน ด้วยทั้งบาตร ยถาโรเตน อย่าง
 ที่ถูกล้างแล้ว วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 กิณฺจิ (วตฺถ) อ.วัตถุอะไรๆ (ตยา) อันท่าน ลทฺธํ ได้แล้ว อปี บ้างหรือ” อิติ ดังนี้ ๕

ขณะนั้น อิศฺรชนผู้นั้น พอเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้มาอยู่ด้วยทั้งบาตร ตามที่ล้างไว้
 แล้ว จึงไหว้ แล้วถามว่า “ท่านเจ้าข้า ท่านได้อะไรๆ บ้างไหม?”

อถ กาลสัตฺตมี โส วิเสสณะของ อิสฺสโรฯ สุทฺธกัตตฺวาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ยถาโรเตน วิเสสณะของ ปตฺเตนฯ อิตถัมภุตฺตะของ ปจฺเจกพุทฺธํ อคฺจณฺตํ วิเสสณะของ
 ปจฺเจกพุทฺธํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ฆนฺเต อาลปนะ กิณฺจิ วิเสสณะของ
 วตฺถฯ วุตตกัมมะใน ลทฺธํฯ กิตบทกัมมวจาก อปีศัพทํ ปุจฺฉนฺตตะ ตยา อนภิหิตกัตตฺวา
 ใน ลทฺธํ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๔๘๐. “จริตฺวา นิกฺขนฺตมฺหาวิโสติ ฯ

(ปจฺเจกพุทฺโธ) “(มยฺ) จริตฺวา นิกฺขนฺตา อมฺห อวิโสติ (อาห) ฯ

(ปจฺเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวิโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ (มยฺ) อ.อาตมา จริตฺวา เทียวไปแล้ว นิกฺขนฺตา เป็นผู้ออกไปแล้ว อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ท่านตอบเขาว่า “ผู้มีอายุ อาตมาเทียวไปแล้ว ออกมาแล้ว”

ปจฺเจกพุทฺโธ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อวิโส อาลปนะ มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน อมฺหฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก จริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกฺขนฺตาฯ วิกิตกัตฺตาใน อมฺห” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๔๘๑. โส จินฺเตสิ “อยโย มยา ปุจฺฉิตฺ อกฺเขตฺวา อณฺณํ วทติ, น กิณฺจิ ลทฺธํ ภวิสฺสตีติ ฯ

โส (อิสฺสโร) จินฺเตสิ “อยโย มยา ปุจฺฉิตฺ (วจนฺ) อกฺเขตฺวา อณฺณํ (วจนฺ) วทติ, น กิณฺจิ (วตฺถุ ปจฺเจกพุทฺเธน) ลทฺธํ ภวิสฺสตีติ ฯ

โส (อิสฺสโร) อ.ชนผู้เป็นใหญ่ นั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อยโย อ.พระคุณเจ้า อกฺเขตฺวา ไม่บอกแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ มยา ปุจฺฉิตฺ อัน- อันเรา -ถามแล้ว วทติ ย่อมกล่าว อณฺณํ (วจนฺ) ซึ่งคำอื่น, กิณฺจิ (วตฺถุ) อ.วัตถุอะไรๆ (ปจฺเจกพุทฺเธน) ลทฺธํ เป็นของ- อันพระปัจเจกพุทธเจ้า -ได้แล้ว ภวิสฺสตีติ จักเป็น น หามีได้” อิติ ดังนี้ ฯ

เขาคิดว่า “พระผู้เป็นเจ้า ไม่ตอบคำที่เราถาม กลับกล่าวคำอื่นเสีย, ท่านคงจักยังไม่ได้อะไรๆ”

โส วิเสสนะของ อิสฺสโรฯ สุทฺธกัตฺตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อยโย สุทฺธกัตฺตาใน วทติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิตกัตฺตาใน ปุจฺฉิตฺฯ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน อกฺเขตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทติ อณฺณํ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน วทติ, กิณฺจิ วิเสสนะของ วตฺถุฯ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสตีติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ ปจฺเจกพุทฺเธน อนภิตกัตฺตาใน ลทฺธํฯ วิกิตกัตฺตา

ใน ภาวิสุตติ” อิติศัพท์ อากากระใน จินุเตลสิ ฯ

๔๘๒. อถสฺส ปตฺตํ โอลิเกนฺโต ตฺวจฺฉํ ปตฺตํ ทิสฺวา เคเห ภตฺตสฺส อตฺตโน นิฏฺฐิตานิฏฺฐิต-
ภาวํ อชานนตฺยา สฺฐโร หุตฺวา ปตฺตํ คเหตุํ อวิสหนฺโต “ภนฺเต โถกํ อธิวาเสถาติ
วตฺวา เวเคน ฆริ คนฺตฺวา “อมฺหากํ ภตฺตํ นิฏฺฐิตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, “นิฏฺฐิตนฺติ วุตฺเต,
ตํ อฺปฺภูจกํ อาห “ตาท อญฺเอย ตฺยา สมฺปนฺนเวคฺตโร นตฺถิ, สีเขน ชเวน ตํ
ภทฺนฺตํ ปตฺวา ‘ปตฺตํ ภนฺเต เทถาติ วตฺวา ปตฺตํ คเหตุวา เวเคน เอหิตฺติ ฯ

อถ (อิสฺสโร) อสฺส (ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส) ปตฺตํ โอลิเกนฺโต ตฺวจฺฉํ ปตฺตํ ทิสฺวา เคเห ภตฺตสฺส
อตฺตโน นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตภาวํ อชานนตฺยา สฺฐโร หุตฺวา ปตฺตํ คเหตุํ อวิสหนฺโต “(ตฺมฺเห) ภนฺเต
โถกํ (กาลํ) อธิวาเสถาติ วตฺวา เวเคน ฆริ คนฺตฺวา “อมฺหากํ ภตฺตํ นิฏฺฐิตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา,
“ (ตฺมฺหากํ ภตฺตํ) นิฏฺฐิตนฺติ (วเจเน อฺปฺภูจกเกน) วุตฺเต, ตํ อฺปฺภูจกํ อาห “ตาท อญฺเอย
(ปฺคฺคโล) ตฺยา สมฺปนฺนเวคฺตโร นตฺถิ, (ตฺวํ) สีเขน ชเวน ตํ ภทฺนฺตํ ปตฺวา ‘(ตฺมฺเห) ปตฺตํ
ภนฺเต เทถาติ วตฺวา ปตฺตํ คเหตุวา เวเคน เอหิตฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (อิสฺสโร) อ.ชนผู้เป็นใหญ่ โอลิเกนฺโต แลดูอยู่ ปตฺตํ ซึ่งบาตร อสฺส
(ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส) ของพระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้านั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร ตฺวจฺฉํ
อันเปล่า อวิสหนฺโต ไม่อาจอยู่ สฺฐโร หุตฺวา ปตฺตํ คเหตุํ เพื่ออัน- เป็นผู้กล้า เป็นแล้ว
รับเอา ซึ่งบาตร อชานนตฺยา เพราะความเป็นคืออันไม่รู้ เคเห ภตฺตสฺส อตฺตโน
นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตภาวํ ซึ่งความที่- แห่งภตฺตร ในเรือน -เป็นของสำเร็จแล้วหรือไม่สำเร็จ
แล้ว แก่ตน วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.ท่าน
(กาลํ) ยังกาล โถกํ หนอยหนึ่ง อธิวาเสถ ขอจงให้อยู่ทับ” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว
ฆริ สู้เรือน เวเคน โดยเร็ว ปุจฺฉิตฺวา ทามแล้ว อิติ ว่า “ภตฺตํ อ.ภตฺตร อมฺหากํ เพื่อ
เรา ท. นิฏฺฐิตํ สำเร็จแล้วหรือ” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ภตฺตํ) อ.ภตฺตร
(ตฺมฺหากํ) เพื่อท่าน ท. นิฏฺฐิตํ สำเร็จแล้ว” อิติ ดังนี้ (อฺปฺภูจกเกน) อันอฺปฺภูจก จาก วุตฺเต
กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว ตํ (อฺปฺภูจกํ) กะอฺปฺภูจกจากนั้น อิติ ว่า “ตาท ดูก่อน
พ่อ อญฺเอย (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลอื่น สมฺปนฺนเวคฺตโร เป็นผู้มีความเร็วอันถึงพร้อม
แล้วกว่า ตฺยา กว่าเจ้า นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตฺวํ) อ.เจ้า ปตฺวา ถึงแล้ว ตํ ภทฺนฺตํ ซึ่ง
ท่านผู้เจริญนั้น ชเวน ด้วยการแล่นไป สีเขน อันเร็ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

‘ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน เทถ ขอจงให้ ปตฺตํ ซึ่งบาตร’ อิติ ดังนี้
 คเหตุวรา รับเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร เอहि จงมา เวเคน โดยเร็ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ในทันใดนั้น เขาแลดูบาตรของท่าน เห็นบาตรเปล่า ก็เป็นผู้แก้งกล้า แต่ไม่อาจรับ
 บาตร เพราะยังไม่รู้ว่า ภัตฺรในเรือนของตน เสร็จแล้วหรือยังไม่เสร็จ จึงกล่าวว่า “ท่าน
 เจ้าข้า ขอท่านจงรอน้อย” ดังนี้แล้ว ก็ไปสู่อเรือนโดยเร็ว ถามว่า “ภัตฺรสำหรับเราเสร็จ
 แล้วหรือ?” เมื่อคนรับใช้ตอบว่า “เสร็จแล้ว” จึงกล่าวกับคนรับใช้ผู้นั้นว่า “พอ คนอื่นที่
 มีความเร็วอันสมบูรณ์กว่าเจ้า ไม่มี, ด้วยผีทำอันเร็ว เจ้าจงไปถึงพระผู้เป็นเจ้านั้น
 กล่าวว่า ‘ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงให้บาตร,’ แล้วรับ บาตรมาโดยเร็ว”

อถ กาลสัตตมี อิสฺสโร สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก อสฺส วิเสสนะ
 ของ ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน โอลเกนฺโตฯ อัปฺภันตฺร-
 กิริยาของ อิสฺสโร ตฺวจณฺ วิเสสนะของ ปตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน อวิสหนฺโต เคเห วิสยาธาระใน ภตฺตสฺสฯ ภาวาทีสัมพันธะใน นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตภาวํ
 อตฺตโน สัมปทานใน นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตภาวํฯ อวุตตกัมมะใน อชานน- อชานนตยา เหตุโน
 อวิสหนฺโต สุโร วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุํ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน
 คเหตุํฯ ตุมฺตถสัมปทานใน อวิสหนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ อิสฺสโร “ภนฺเต อาลปนะ
 ตุมฺเห เหตุกัตฺตาใน อธิวาเสถฯ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวจาก โลกํ วิเสสนะของ กาลังฯ
 การิตกัมมะใน อธิวาเสถ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
 เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา ฆริ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปุจฺฉิตฺวา “ภตฺตํ สุทฺธกัตฺตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวจาก อมฺหากํ สัมปทานใน ภตฺตํ”
 อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “ภตฺตํ สุทฺธกัตฺตาใน นิฏฺฐิตํฯ
 กิตฺตบทกัตฺตฺวจาก ตุมฺหากํ สัมปทานใน ภตฺตํ” อิติศัพท์ สรุปะเน วจเนฯ ลักขณะใน
 วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา อุปฺภฺจาเกน อนภิทกัตฺตาใน วุตฺเต, ตํ วิเสสนะของ อุปฺภฺจากํฯ
 อกถิตกัมมะใน อาห “ตาท อาลปนะ อณฺโณ วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธกัตฺตาใน
 นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวจาก ตยา อปาทานใน สมฺปนฺนเวคตโรฯ วิกตีกัตฺตาใน นตฺถิ,
 ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน เอहिฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก สีเมน วิเสสนะของ ชเวเนฯ ตติยา-
 วิเสสนะใน ปตฺตฺวา ตํ วิเสสนะของ ภาทฺตํฯ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วตฺวา ‘ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน เทถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก

ปดด้ อวดตักมมะใน เทถ' อิตคัพท อาการะใน วตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา
 ปดด้ อวดตักมมะใน คเหตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน เอหิ เวเคน ตติยาวิเสสนะใน เอหิ'
 อิตคัพท อาการะใน อาห ๫

๔๘๓. โส เอกวจเนนเนว ปกขนุทิตวา ปดด้ คเหตุวา อาหริ ๫

โส (อุปปุจจาโก) เอกวจเนน เหว ปกขนุทิตวา ปดด้ คเหตุวา อาหริ ๫

โส (อุปปุจจาโก) อ.อุปปุจจากันั้น ปกขนุทิตวา เล่นไปแล้ว เอกวจเนน เหว ด้วยคำ
 เตียวนันเทียว คเหตุวา รับเอาแล้ว ปดด้ ซึ่งบาตร อาหริ นำมาแล้ว ๫

เขาวังไปด้วยคำสั่งคำเตียวเท่านั้น รับบาตร นำมาแล้ว

โส วิเสสนะของ อุปปุจจาโกๆ สุทธกัตตาใน อาหริๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวคัพท'
 อวธารณะเข้ากับ เอกวจเนนๆ ภาระใน ปกขนุทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา
 ปดด้ อวดตักมมะใน คเหตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน อาหริ ๫

๔๘๔. อิสฺสโรปิ อตฺตโน โภชนสฺส ปดด้ ปุเรตฺวา “อิมํ สีฆํ คนฺตฺวา อยฺยสฺส สมฺปาเทหิ,
 อหนฺเต อิตฺ ปดฺตี เทมีติ อาห ๫

อิสฺสโรปิ อตฺตโน โภชนสฺส ปดด้ ปุเรตฺวา “(ตุว) อิมํ (ปดด้) สีฆํ คนฺตฺวา อยฺยสฺส สมฺปาเทหิ,
 อหํ เต อิตฺ (ทานโต) ปดฺตี เทมีติ อาห ๫

อิสฺสโรปิ แม อ.ชนผู้เป็นใหญ่ ปดด้ ยังบาตร ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว โภชนสฺส ด้วย
 โภชนะ อตฺตโน ของตน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน คนฺตฺวา ไปแล้ว
 สีฆํ เร็ว อิมํ (ปดด้) ยังบาตรนี้ สมฺปาเทหิ จงให้ถึงพร้อม อยฺยสฺส แก่พระคุณ
 เจ้า, อหํ อ.เรา เทมี จะให้ ปดด้ ซึ่งส่วนบุญ อิตฺ (ทานโต) แต่ท่านนี้ เต แก่เจ้า”
 อิติ ดังนี้ ๫

แมอิสฺรชน ทำบาตรให้เต็มด้วยโภชนะของตน แล้วกล่าวว่า “เจ้าจงรับไป ถวายบาตรนี้
 แก่พระผู้เป็นเจ้า เราจะให้ส่วนบุญแต่ท่านนี้ แก่เจ้า”

อปีคัพท' อเปกชัตตะเข้ากับ อีสฺสโรๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก

อตุตโน สามีสัมพันธะใน ปุเรตวา โภชนสฺส จัญญีकरणะใน ปุเรตวา ปตุตํ การิตกัมมะ
 ใน ปุเรตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตฺวํ เหตุกัตตาใน สมปาเททิจฺจ อาชยาตบพเหตุ-
 กัตตุวากก อิมํ วิเสสณะของ ปตุตํ การิตกัมมะใน สมปาเททิจฺจ สีมํ กิริยาวิเสสณะใน
 คนฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สมปาเททิจฺจ อยฺยสฺส สัมปทานใน สมปาเททิจฺจ, อหํ สฺฐท-
 กัตตาใน เทมิจฺจ อาชยาตบพกัตตุวากก เต สัมปทานใน เทมิจฺจ อิตฺโต วิเสสณะของ
 ทานโตฯ อปาทานใน เทมิจฺจ ปตุตฺติ อวุตตกัมมะใน เทมิจฺจ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๔๘๕. โส ตํ คเหตุวา ชเวน คนฺตวา ปจฺเจกพฺพุทธสฺส ปตุตํ ทตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิจิเตน
 วนฺทิตฺวา “ภนฺเต เวลา อุกฺกฏา, อหํ อติสีเมน ชเวน คโต จ อาคโต จ, เอตสฺส
 เม ชวสฺส ผเลน โยชนานํ ปณฺณาสสฏฺฐีสตฺวีสตีสตคมนสมตฺถานิ ปญฺจ วาหนานิ
 นิพฺพตฺตนฺตุ, อากจฺจนฺตสฺส จ เม คจฺจนฺตสฺส จ สรีรํ สุริยเตเชน ตตฺตํ, ตสฺส เม
 ผเลน นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน อาณา สุริยเตชสทิสสา โหตุ, อิมสฺมี เม ปิณฺฑปาเต
 สามินา ปตุตฺติ ทินฺนา, ตสฺสา นิสฺสนฺเทน ตุมฺहेหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺส ภาคิ โหมีติ อาห ฯ

โส (อุปกฺกฏาโก) ตํ (ปตุตํ) คเหตุวา ชเวน คนฺตวา ปจฺเจกพฺพุทธสฺส ปตุตํ ทตฺวา
 ปญฺจปติฏฺฐิจิเตน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต เวลา อุกฺกฏา, อหํ อติสีเมน ชเวน คโต จ อาคโต
 จ (อมฺหิ), เอตสฺส เม ชวสฺส ผเลน โยชนานํ ปณฺณาสสฏฺฐีสตฺวีสตีสตคมนสมตฺถานิ ปญฺจ
 วาหนานิ นิพฺพตฺตนฺตุ, อากจฺจนฺตสฺส จ เม คจฺจนฺตสฺส จ สรีรํ สุริยเตเชน ตตฺตํ, ตสฺส
 (กมฺมสฺส) เม ผเลน นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน อาณา สุริยเตชสทิสสา โหตุ, อิมสฺมี เม
 ปิณฺฑปาเต สามินา ปตุตฺติ ทินฺนา, (อหํ) ตสฺสา (ปตุตฺติยา) นิสฺสนฺเทน ตุมฺहेหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺส
 ภาคิ โหมีติ อาห ฯ

โส (อุปกฺกฏาโก) อ.อุปกฺกฏาจากนั้น คเหตุวา รับเอาแล้ว ตํ (ปตุตํ) ซึ่งบาตรนั้น
 คนฺตวา ไปแล้ว ชเวน ด้วยการแล่นไป ทตฺวา ถวายแล้ว ปตุตํ ซึ่งบาตร ปจฺเจก-
 พฺพุทธสฺส แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปญฺจปติฏฺฐิจิเตน ด้วยอันตั้ง
 ไว้เฉพาะแห่งองค์ห้า อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลา
 อ.เวลา อุกฺกฏา เข้าไปใกล้แล้ว, อหํ อ.กระผม คโต จ เป็นผู้ไปแล้วด้วย อาคโต
 จ เป็นผู้มาแล้วด้วย ชเวน ด้วยการแล่นไป อติสีเมน อันเร็วยิ่ง (อมฺหิ) ย่อม
 เป็น, วาหนานิ อ.พาหนะ ท. ปญฺจ ห้า ปณฺณาสสฏฺฐีสตฺวีสตีสตคมนสมตฺถานิ

อันสามารถเพื่ออันไปสิ้นห้าสิบ หกสิบ หนึ่งร้อย และร้อยยี่สิบ โยชนานี้ แห่งโยชนี
ท. นีพพตตบุตร ของจงบังเกิด เม แก่กระผม ผลเน ด้วยผล เอตตสฺส ชวสฺส
แห่งการแล่นไปนั้น, สิริริ อ.สรีระ เม ของกระผม อากจจนตสฺส จ ผู้มาอยู่ด้วย
คจจนตสฺส จ ผู้ไปอยู่ด้วย สุริยเตเชน อันเดชแห่งพระอาทิตย์ ตตตฺ ผัดเผาแล้ว,
อาณา อ.อาชญา สุริยเตชชทิสสา เป็นเช่นกับด้วยเดชแห่งพระอาทิตย์ โหตุ จงมี เม
แก่กระผม นีพพตตนิพพตตภูจาเน ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว ผลเน
ด้วยผล ตสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมนั้น, ปตตติ อ.ส่วนบุญ อิมสฺมี ปิณฑปาเต ใน
บิณฑบาตนี้ สามินา อันเจ้านาย ทินฺหา ให้แล้ว เม แก่กระผม, (อหฺ) อ.กระผม
ภาคี เป็นผู้มีส่วน ตุมฺเหติ ทิฏฐธมฺมสฺส แห่งธรรม อันท่าน เห็นแล้ว นิสฺสนุแทน
เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺสา (ปตฺตติยา) แห่งส่วนบุญนั้น โหมิ ของจงเป็น”
อิตติ ดังนี้ ฯ

เขารับบาตรนั้น แล้ววิ่งไป ถวายบาตรแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ไปด้วยเบญจางค-
ประดิษฐ์ แล้วกล่าวว่า “ท่านเจ้าข้า เวลาจวนแจแล้ว, ข้าพเจ้าไปและมา ด้วยฝีเท้า อัน
เรียวยิ่ง, ด้วยผลแห่งฝีเท้าของข้าพเจ้านี้ ขอพาหนะทั้งหลาย ๕ ซึ่งสามารถจะไปได้ ๕๐
โยชน์ ๖๐ โยชน์ ๑๐๐ โยชน์ ๑๒๐ โยชน์ จงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า, อนึ่ง ร่างกายของ
ข้าพเจ้า ผู้มาอยู่และไปอยู่ ถูกแสงแห่งดวงอาทิตย์แผดเผาแล้ว, ด้วยผลแห่งความที่
ร่างกาย ถูกแสงแห่งดวงอาทิตย์แผดเผาแล้วนั้นของข้าพเจ้า ขออาชญาของข้าพเจ้า จง
แผ่ไปเช่นกับแสงแห่งดวงอาทิตย์ ในที่ๆ เกิดแล้วและเกิดแล้ว; ส่วนบุญ ในเพราะ
บิณฑบาตนี้ อันนายให้แล้วแก่ข้าพเจ้า, เพราะผลอันไหลออกแห่งส่วนบุญนั้น ขอ
ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมอันท่านเห็นแล้ว”

โส วิเสสณะของ อุปฏฺฐาโกๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะ
ของ ปตตฺตํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ชเวน ตติยาวิเสสณะ
ใน คนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ปจฺเจกพุทธสฺส สัมปทานใน ทตฺวา ปตตฺ อวุตต-
กัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิตฺเตน ภาวะใน วนฺทิตฺวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ เวลา สุทธกัตตาใน อุปกฏฺฐาๆ กิตตบท
กัตตฺวาจก, อหฺ สุทธกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตีสฺสเนน วิเสสณะของ
ชเวนๆ ตติยาวิเสสณะใน คโต และ อากโต คโต ก็ดี อากโต ก็ดี วิกตีกัตตาใน อมฺหิ

จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ คโต และ อาคโต, ปณฺณาสสภูจีสตวีสติสตคมน-
 สมตฺถานิ กิติ ปณฺจ กิติ วิเสสนะของ วาหนานิฯ สุทฺธกัตตาใน นิพฺพตฺตุนฺตุฯ อาขยาต-
 บทกัตตฺวจาก เอตฺตสฺ วิเสสนะของ ชวสฺส เม สัมปทานใน นิพฺพตฺตุนฺตุ ชวสฺส สามี-
 สัมพันธะใน ผลนฺฯ ภาระใน นิพฺพตฺตุนฺตุ โยชนานํ สามีสัมพันธะใน ปณฺณาสสภูจีสต-
 วีสติสตคมนสมตฺถานิ, สรีรํ วุตตกัมมะใน ตตฺตํ กิตฺตบทกัมมวจาก อากฺจนฺตสฺส กิติ
 คจฺจนฺตสฺส กิติ วิเสสนะของ เมฯ สามีสัมพันธะใน สรีรํ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะ
 เข้ากับ อากฺจนฺตสฺส และ คจฺจนฺตสฺส สุริยเตเชน อนภิตกัตตาใน ตตฺตํ, อาณา
 สุทฺธกัตตาใน โหตุฯ อาขยาตฺบทกัตตฺวจาก ตสฺส วิเสสนะของ กम्मสฺสฯ สามี-
 สัมพันธะใน ผลน เม สัมปทานใน โหตุ ผลน ภาระใน โหตุ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตภูจฺจาเน
 วิสยาธาระใน โหตุ สุริยเตชสฺทิสา วิกิตกัตตาใน โหตุ, ปตฺติ วุตตกัมมะใน ทินฺนาฯ
 กิตฺตบทกัมมวจาก อิมสฺมี วิเสสนะของ ปิณฺหปาเต เม สัมปทานใน ทินฺนา ปิณฺหฺปิปาเต
 วิสยาธาระใน ปตฺติ สามินา อนภิตกัตตาใน ทินฺนา, อหํ สุทฺธกัตตาใน โหมิฯ
 อาขยาตฺบทกัตตฺวจาก ตสฺสา วิเสสนะของ ปตฺติยาฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺเทนฯ
 เหตุใน ภาติ ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐ- ทิฏฺฐชฺมมสฺส สามีสัมพันธะใน ภาติฯ
 วิกิตกัตตาใน โหมิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

.....

๔๘๖. ปจฺเจกพฺพุโร “เอวํ โหตุติ วตฺวา

“อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตฺยหํ	ชิปฺปเมว สมฺมิชฺชตฺต
สพฺเพ ปฺปูเรหฺตฺตฺ สงฺกปฺปา	จหนฺโท ปณฺณรโส ยถา,
อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตฺยหํ	ชิปฺปเมว สมฺมิชฺชตฺต
สพฺเพ ปฺปูเรหฺตฺตฺ สงฺกปฺปา	มณฺชิ โชติรโส ยถาติ

อนฺโมทนํ อกาสิ ฯ

ปจฺเจกพฺพุโร “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) โหตุติ วตฺวา

“(ตยา) อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ (ผล) ตฺยหํ	ชิปฺปิ เอว สมฺมิชฺชตฺต
สพฺเพ ปฺปูเรหฺตฺตฺ สงฺกปฺปา	จหนฺโท ปณฺณรโส ยถา,
(ตยา) อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ (ผล) ตฺยหํ	ชิปฺปิ เอว สมฺมิชฺชตฺต
สพฺเพ ปฺปูเรหฺตฺตฺ สงฺกปฺปา	มณฺชิ โชติรโส ยถาติ

อนฺโมทนํ อกาสิ ฯ

ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตยา ปตฺถิต-
ปตฺถนา) อ.ความปรารถนา อันท่าน ปรารถนาแล้ว เอวฺ อยางนี้ โหตุ จงสำเร็จ” อิติ
ดังนี้ อกาลิ ได้กระทำแล้ว อนุโมทนา ซึ่งการอนุโมทนา อิติ ว่า

“(ผล) อ.ผล (ตยา) อิจฺฉิตฺ อัน- อันท่าน -ต้องการแล้ว
(ตยา) ปตฺถิตฺ อัน- อันท่าน -ปรารถนาแล้ว สมิชฺฌตฺ ของ
สำเร็จ ตฺยหิ แก่ท่าน ขิปฺปิ เอว พลันนั้นเทียว, สงฺกปฺปา
อ.ความดำริ ท. สพุเพ ทั้งปวง ปฺบูรณฺตุ จงเต็ม จนฺโท ยถา
ราวกะ อ.พระจันทร์ ปณฺณรโส อันมีในวัน ๑๕ ค่ำ, (ผล) อ.ผล
(ตยา) อิจฺฉิตฺ อัน- อันท่าน -ต้องการแล้ว (ตยา) ปตฺถิตฺ อัน-
อันท่าน -ปรารถนาแล้ว สมิชฺฌตฺ ของสำเร็จ ตฺยหิ แก่ท่าน
ขิปฺปิ เอว พลันนั้นเทียว, สงฺกปฺปา อ.ความดำริ ท. สพุเพ
ทั้งปวง ปฺบูรณฺตุ จงเต็ม มณิ ยถา ราวกะ อ.แก้วมณี โชติ-
รโส ชื่อว่าโชติรส” อิติ ดังนี้ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า “ขอความปรารถนาที่ท่านตั้งไว้นี้ จงสำเร็จ” แล้วได้กระทำ
อนุโมทนาว่า :-

“สิ่งที่ต้องการแล้ว ปรารถนาแล้ว จงพลันสำเร็จ แก่ท่าน, ขอ
ความดำริทั้งปวง จงเต็ม ดังพระจันทร์ ซึ่งมีในคืนที่ ๑๕ (วัน
เพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ)

สิ่งที่ต้องการแล้วปรารถนาแล้ว จงพลันสำเร็จแก่ท่าน, ขอ
ความดำริทั้งปวง จงเต็ม ดังแก้วมณีชื่อว่าโชติรส”

ปจฺเจกพุทฺโธ สุทฺธกัตฺตาโน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ปตฺถิตปตฺถนา สุทฺธกัตฺตา
โน โหตุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวฺ กิริยาวิเสสนะโน ปตฺถิต- ตยา อนภิทกัตฺตาโน
ปตฺถิต-” อิติศัพท์ อากาเรโน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อกาลิ

“อิจฺฉิตฺ ก็ดี ปตฺถิตฺ ก็ดี วิเสสนะของ ผลฯ สุทฺธกัตฺตาโน
สมิชฺฌตฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตยา อนภิทกัตฺตาโน อิจฺฉิตฺ
และ ปตฺถิตฺ ตฺยหิ สัมปทานโน สมิชฺฌตฺ เอวศัพท์ อวชารณะ
เข้ากับ ขิปฺปิฯ กิริยาวิเสสนะโน สมิชฺฌตฺ, สพุเพ วิเสสนะ

ของ สงกปฺปาฯ สุทฺถกัตฺตานิ ปฺนฺเรตฺตฺย อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก
 ปณฺณรโส วิเสสณะของ จนฺโทฯ อุปมาลึงคัตฺถะ ยถา อุปมา-
 โชตกะเข้ากับ จนฺโท ปณฺณรโส, อิจฺฉิตฺ กัถิ ปตฺถิตฺ กัถิ
 วิเสสณะของ ผลํฯ สุทฺถกัตฺตานิ สมิชฺฌตฺตฺย อาขยาดบท
 กัตฺตฺวาจก ตยา อนภิทกัตฺตานิ อิจฺฉิตฺ และ ปตฺถิตฺ ตฺยหํ
 สัมปทานใน สมิชฺฌตฺตฺย เอวคัปฺทํ อวธารณะเข้ากับ ชิปฺปึฯ
 กิริยาวิเสสณะใน สมิชฺฌตฺตฺย, สพฺเพ วิเสสณะของ สงกปฺปาฯ
 สุทฺถกัตฺตานิ ปฺนฺเรตฺตฺย อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก โชติรโส
 สัญฺญาวิเสสณะของ มณฺนิฯ อุปมาลึงคัตฺถะ ยถา อุปมาโชตกะ
 เข้ากับ มณฺนิ โชติรโส” อิตฺคัปฺทํ สรฺฐปะใน อนฺุโมทหนฺฯ อวุตต-
 กัมมะใน อกาสิ ฯ

.....

๔๘๗. ปจฺเจกพฺพุธานํ กิร อิมาว เทว คาคา อนฺุโมทหนคาคา นาม โหนฺติ ฯ

ปจฺเจกพฺพุธานํ กิร อิมา เอว เทว คาคา อนฺุโมทหนคาคา นาม โหนฺติ ฯ

กิร ได้ยินว่า คาคา อ.คาคา ท. เทว สอง อิมา เอว เหล่านี้เทียว อนฺุโมทหนคาคา
 นาม ชื่อว่าเป็นคาคาเป็นเครื่องอนฺุโมทนา ปจฺเจกพฺพุธานํ ของพระปัจเจกพฺพุทฺเจ้า
 ท. โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ

ได้ทราบว่ คาคา ๒ คาคานี้แล ชื่อว่าคาคาอนฺุโมทนาของพระปัจเจกพฺพุทฺเจ้าทั้งหลาย
 กิรคัปฺทํ อนฺุสสวณฺตฺถะ เอวคัปฺทํ อวธารณะเข้ากับ อิมาฯ กัถิ เทว กัถิ วิเสสณะของ
 คาคาฯ สุทฺถกัตฺตานิ โหนฺติฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก ปจฺเจกพฺพุธานํ สามีสัมพันธะ
 ใน อนฺุโมทหนคาคา นามคัปฺทํ สัญฺญาโชตกะเข้ากับ อนฺุโมทหนคาคาฯ วิกติกัตฺตานิ
 โหนฺติ ฯ

.....

๔๘๘. ตตฺถ มณฺนิ โชติรโสติ สพฺพกามทํ มณฺริตหนํ วุจฺจติ ฯ

(ปณฺุฑฺติเตน) ตตฺถ (คาคาย) “มณฺนิ โชติรโสติ สพฺพกามทํ มณฺริตหนํ วุจฺจติ ฯ

มณฺริตหนํ อ.แก้วมณฺนิ สพฺพกามทํ อันให้ซึ่งสมบัติอันน่าใคร่ทั้งปวง (ปณฺุฑฺติเตน)

อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “มณี อ.แก้วมณี ไชตรีโส ชื่อว่าไชตรีส” ตตฺถ (คากาย) ในพระคากานั้น ฯ

รัตนะคือแก้วมณี อันให้สิ่งที่มีงมหมายทั้งปวง(แก้วสารพัดนึก) เรียกว่า “แก้วมณีไชตรีส” ในคากานั้น

สพฺพกามททำ วิเสสนะของ มณิรตนะฯ วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาขยาตบทกัมมวจาก ปณฺฑิตเตน อนภิทกัตตาใน วุจฺจติ ตตฺถ วิเสสนะของ คากายฯ วิสยาธาระใน วุจฺจติ “ไชตรีโส สัจญญาวิเสสนะของ มณีฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน วุจฺจติ ฯ

๔๘๙. อิทนฺตสฺส ปุพฺพจริตฺ ๕

อิทํ (ปุพฺพจริตฺ) ตสฺส (อุปปฺฏจากสฺส) ปุพฺพจริตฺ (โหติ) ๕

อิทํ (ปุพฺพจริตฺ) อ.ความประพฤติในกาลก่อนนี้ ปุพฺพจริตฺ เป็นความประพฤติในกาลก่อน ตสฺส (อุปปฺฏจากสฺส) แห่งอุปปฺฏจากนั้น (โหติ) ย่อมเป็น ๕

นี่เป็นบุรพจริตแห่งบุรุษรับใช้นั้น

อิทํ วิเสสนะของ ปุพฺพจริตฺฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวจาก ตสฺส วิเสสนะของ อุปปฺฏจากสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพจริตฺฯ วิกติกัตตาใน โหติ ๕

๔๙๐. โส เอตฺรหิ จณฺทปชฺชโชโต อโหสิ ๕

โส (อุปปฺฏจากโก) เอตฺรหิ จณฺทปชฺชโชโต อโหสิ ๕

โส (อุปปฺฏจากโก) อ.อุปปฺฏจากนั้น จณฺทปชฺชโชโต เป็นพระราชาพระนามว่าจันทปชชโชต เอตฺรหิ ในกาลนี้ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

เขาได้เป็นพระเจ้าจันทปชชโชตในบัดนี้

โส วิเสสนะของ อุปปฺฏจากโกฯ สุททกัตตาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวจาก เอตฺรหิ กาลสัตตตมฺมีใน จณฺทปชฺชโชโตฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ ๕

๔๙๑. ตสฺส จ กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน อิมานิ ปญฺจ วาหนานิ นิพฺพตฺตีสฺส ฯ

ตสฺส จ กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน อิมานิ ปญฺจ วาหนานิ นิพฺพตฺตีสฺส ฯ

จ ก็ วาหนานิ อ.พาหะ ท. ปญฺจ ห้า อิมานิ เหล่านี้ นิพฺพตฺตีสฺส บังเกิดแล้ว นิสฺสนฺเทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น ฯ

ก็เพราะผลอันไหลออกแห่งกรรมนั้น พาหะ ๕ เหล่านี้ จึงเกิดขึ้น

จศัพท์ วากยารัมภโฆตกะ อิมานิ ก็ดี ปญฺจ ก็ดี วิเสสนะของ วาหนานิจฺจ สุตทกัตตา ใน นิพฺพตฺตีสฺสฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺเทนฯ เหตุไฉน นิพฺพตฺตีสฺส ฯ

[พระเจ้าอุเทนหนี่]

๔๙๒. อเถกทิวสํ ราชชา อุยฺยานกิปาย นิฺกฺขมิ ฯ

อถ เอกทิวสํ ราชชา อุยฺยานกิปาย นิฺกฺขมิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ราชชา อ.พระราชชา นิฺกฺขมิ เสด็จออกไปแล้ว อุยฺยานกิปาย เพื่อทรงกีฬาในพระราชอุทยาน ฯ

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จออกเพื่อทรงกีฬาในพระราชอุทยาน

อถ กาลสัตตมึ เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมึใน นิฺกฺขมิ ราชชา สุตทกัตตาใน นิฺกฺขมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุยฺยานกิปาย สัมปทานใน นิฺกฺขมิ ฯ

๔๙๓. อุเทโน “อชฺช ปฺลายิตพฺพนฺติ มหนฺตมหนฺเต จมฺมปฺสิพฺพเก หิริญฺญสฺวณฺณสฺส ปฺรูเตว กเรณฺุกปฺปิฏฺเจ จเปตฺวา วาสฺลทตฺตํ อาทาย ปฺลาโย ฯ

อุเทโน “(มยา) อชฺช ปฺลายิตพฺพนฺติ (จินฺเตตฺวา) มหนฺตมหนฺเต จมฺมปฺสิพฺพเก หิริญฺญ- สฺวณฺณสฺส ปฺรูเตว กเรณฺุกปฺปิฏฺเจ จเปตฺวา วาสฺลทตฺตํ อาทาย ปฺลาโย ฯ

อุเทโน อ.พระราชชาพระนามว่าอุเทน (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(มยา)

อันเรา **ปลายิตพพ** ฟังหนีไป **อชช** ในวันนี้” **อิต** ดังนี้ **จมมปลิพพะ** ยังกระสอบอันเป็นวิการแห่งหนึ่ง **มหนตมหนเต** ทั้งใหญ่ทั้งใหญ่ **ปุเรตวา** ให้เต็มแล้ว **หิรัณยสุวณฺณสุส** ด้วยเงินและทอง **จเปตวา** ทรงวางไว้แล้ว **กเรณุกปิฏฺเจ** บนหลังแห่งข้างพัง **อาทาย** ทรงพาเอาแล้ว **वासुहतुत्ति** ซึ่งพระนางवासुहतตตา **ปลายิ** **เสด็จหนีไป** แล้ว ฯ

พระเจ้าอุเทน ทรงดำริว่า “เราควรหนีไป ในวันนี้” จึงทรงบรรจุกระสอบหนังใหญ่ๆ ให้เต็มด้วยเงินและทอง วางไว้บนหลังข้างพัง แล้วพาพระนางवासุहतตตาเสด็จหนีไป

อุเทโน สุททกัตตาโน ปลายิฯ อาชชยตบทกัตตวาจก “มยา อนภิทกัตตาโน ปลายิตพพฯ กิตบทภาววาจก อชช กาลสัตตมีโน ปลายิตพพ” อิตสิพท อากาเรโน จินฺเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน ปุเรตวา มหนตมหนเต วิเสสนะขอ จมมปลิพพะฯ การิตกัมมะโน ปุเรตวา หิรัณยสุวณฺณสุส ญฺฐิฏฺฐิกรณะโน ปุเรตวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน จเปตวา กเรณุกปิฏฺเจ อุปสิเลสิกาชาระโน จเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน อาทาย वासुहतुत्ति อวุตตกัมมะโน อาทายฯ สมานกาลกิริยาโน ปลายิ ฯ

๔๙๔. **อนฺเตปรุपालกา ปลายินฺตํ ทิสฺวา คนฺตฺวา รมฺโณ อาโรเจสฺสุ** ฯ

อนฺเตปรุपालกา (ชนา) ปลายินฺตํ (อุเทณ) ทิสฺวา คนฺตฺวา รมฺโณ อาโรเจสฺสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. **อนฺเตปรุपालกา** ผู้รักษาซึ่งภายในแห่งเมือง **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **(อุเทณ)** ซึ่งพระราชาพระนามว่าอุเทน **ปลายินฺตํ** ผู้เสด็จหนีไปอยู่ **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **อาโรเจสฺสุ** กราบทูลแล้ว **รมฺโณ** แก่พระราชา ฯ

พวกทหารรักษาเมือง เห็นพระเจ้าอุเทนกำลังเสด็จหนีไป จึงไปกราบทูลแต่พระราชา

อนฺเตปรุपालกา วิเสสนะขอ ชนาฯ สุททกัตตาโน อาโรเจสฺสุฯ อาชชยตบทกัตตวาจก ปลายินฺตํ วิเสสนะขอ อุเทณฯ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน อาโรเจสฺสุ รมฺโณ สัมปทานโน อาโรเจสฺสุ ฯ

.....

.....

๔๙๕. ราชา “สีฆิ คจฉถา”ติ พลั ปหิณิ ฯ

ราชา “(ตุมเห) สีฆิ คจฉถา”ติ (วตุวา) พลั ปหิณิ ฯ

ราชา อ.พระราชชา (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมเห) อ.เจ้า ท. คจฉถ จงไป สีฆิ เร็ว” อิติ ดังนี้ ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว พลั ซึ่งพล ฯ

พระราชชาทรงส่งกำลังพลไปด้วยพระดำรัสสั่งว่า “พวกเจ้าจงไปเร็ว”

ราชา สุททกัตตานิ ปหิณิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุมเห สุททกัตตานิ คจฉถ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สีฆิ กิริยาวิเสสนะไน คจฉถ” อิติศัพท์ อาการะไน วตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาไน ปหิณิ พลั อวุตตกัมมะไน ปหิณิ ฯ

.....
.....

๔๙๖. อุเทโน พลสฺส ปกฺขนฺตภาวํ ฉตุวา กหาปณปสิพฺพกํ โมเจตฺวา ปาเตสิ ฯ

อุเทโน พลสฺส ปกฺขนฺตภาวํ ฉตุวา กหาปณปสิพฺพกํ โมเจตฺวา (กหาปณปสิพฺพกํ) ปาเตสิ ฯ

อุเทโน อ.พระราชชาพระนามว่าอุเทน ฉตุวา ทรงทราบแล้ว พลสฺส ปกฺขนฺตภาวํ ซึ่งความที่- แห่งกำลัง -แล่นออกไปแล้ว โมเจตฺวา ทรงแก้แล้ว กหาปณปสิพฺพกํ ซึ่งกระสอบอันเต็มด้วยกหาปณะ (กหาปณปสิพฺพกํ) ทรงยังกระสอบอันเต็มด้วย กหาปณะ ปาเตสิ ให้ตกไปแล้ว ฯ

พระเจ้าอุเทน ทรงทราบว่า “กำลังพลไล่ตามมาแล้ว จึงทรงแก้กระสอบที่เต็มด้วย กหาปณะ ทำกหาปณะให้ตก

อุเทโน เหตุกัตตานิ ปาเตสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก พลสฺส ภาวาทิสัมพันธะไน ปกฺขนฺตภาวํ อวุตตกัมมะไน ฉตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาไน โมเจตฺวา กหาปณปสิพฺพกํ อวุตตกัมมะไน โมเจตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาไน ปาเตสิ กหาปณปสิพฺพกํ การิตกัมมะไน ปาเตสิ ฯ

.....
.....

๔๙๗. มนุสฺสา กหาปณ อัจฉินิตฺวา ปุณ ปกฺขนฺทีสุ ฯ

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. อัจฉินิตฺวา เก็บแล้ว กหาปณ ซึ่งกหาปณะ ท. ปกฺขนฺทีสุ
เล่นไปแล้ว ปุณ อีก ฯ

พวกมนุษย์เก็บกหาปณะทั้งหลาย แล้วก็ไล่ตามไปอีก

มนุสฺสา สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺขนฺทีสุ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กหาปณ อวฺตตกัมฺมะไน
อฺฉฉินิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปกฺขนฺทีสุ ปุณศัพฺท กิริยาวิเสสไน ปกฺขนฺทีสุ ฯ

๔๙๘. อิตโร สุวณฺณปสิพฺพกั โมเจตฺวา ปาเตตฺวา, เตสั สุวณฺณโลเภณ ปปฺพจฺนฺตฺวานฺเวย,
พฺหิ นินฺวฺตุถิ อตฺตโน ฆนฺธาวาริ ปาปฺุณิ ฯ

อิตโร (อุเทโน) สุวณฺณปสิพฺพกั โมเจตฺวา (สุวณฺณปสิพฺพกั) ปาเตตฺวา, เตสั (มนุสฺसानั)
สุวณฺณโลเภณ ปปฺพจฺนฺตฺวานฺ เวย, พฺหิ นินฺวฺตุถิ อตฺตโน ฆนฺธาวาริ ปาปฺุณิ ฯ

อิตโร (อุเทโน) อ.พระราชานามว่าอุเทนนอกนี้ โมเจตฺวา ทรงแก้แล้ว สุวณฺณ-
ปสิพฺพกั ซึ่งกระสอบอันเต็มด้วยทอง (สุวณฺณปสิพฺพกั) ยังกระสอบอันเต็มด้วยทอง
ปาเตตฺวา ให้ตกไปแล้ว, เตสั (มนุสฺसानั) เมื่อมนุษย์ ท. เหล่านั้น ปปฺพจฺนฺตฺวานฺ
เวย เน้นช้ำอยู่นั้นเทียว สุวณฺณโลเภณ เพราะความโลภในทอง, ปาปฺุณิ เสด็จถึงแล้ว
ฆนฺธาวาริ ซึ่งค้าย อตฺตโน ของพระองค์ นินฺวฺตุถิ อันตั้งอยู่แล้ว พฺหิ ในภายนอก
ฯ

ฝ่ายพระเจ้าอุเทน ก็ทรงแก้กระสอบที่เต็มด้วยทอง แล้วทำให้ตก เมื่อมนุษย์เหล่านั้น
มัวเนิ่นช้ำอยู่ เพราะความโลภในทอง ก็เสด็จถึงค้ายของพระองค์ซึ่งตั้งอยู่ภายนอก

อิตโร วิเสสไนของ อุเทโน ฯ สุทฺธกัตฺตานิ ปาปฺุณิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สุวณฺณ-
ปสิพฺพกั อวฺตตกัมฺมะไน โมเจตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปาเตตฺวา สุวณฺณปสิพฺพกั
การิตกัมฺมะไน ปาเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปาปฺุณิ, เตสั วิเสสไนของ มนุสฺसानั ฯ
อนาทรไน ปปฺพจฺนฺตฺวานั ฯ อนาทรกิริยา สุวณฺณโลเภณ เหตุไน ปปฺพจฺนฺตฺวานั เวยศัพฺท
อวธารณเข้ากับ ปปฺพจฺนฺตฺวานั, พฺหิ วิสยาธารไน นินฺวฺตุถิ ฯ วิเสสไนของ ฆนฺธาวาริ
อตฺตโน สามีสัมพันธไน ฆนฺธาวาริ ฯ สัมปาปฺุณิยกัมฺมะไน ปาปฺุณิ ฯ

๔๙๙. อถ นํ อากัจจนฺตํ ทิสฺวา ว อตฺตโน พลกาโย ปรีวาเรตฺวา นครํ ปเวเสสิ ฯ

อถ นํ (อุเทน) อากัจจนฺตํ ทิสฺวา ว อตฺตโน พลกาโย ปรีวาเรตฺวา (อุเทน) นครํ ปเวเสสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น พลกาโย อ.หมู่แห่งพล อตฺตโน ของพระองค์ ทิสฺวา ว เห็นแล้วเที่ยว
นํ (อุเทน) ซึ่งพระราชาพระนามว่าอุเทนนั้น อากัจจนฺตํ ผู้เสด็จมาอยู่ ปรีวาเรตฺวา
แวดล้อมแล้ว (อุเทน) ทูลยังพระราชาพระนามว่าอุเทน ปเวเสสิ ให้เสด็จเข้าไปแล้ว
นครํ สู่พระนคร

ขณะนั้น กำลังพลของพระองค์พอเห็นท้าวเธอเสด็จมา ก็แวดล้อมเชิญเสด็จให้เข้าไป
สู่พระนคร

อถ กาลสัตฺตมํ พลกาโย เหตุกัตฺตาใน ปเวเสสิ ฯ อาชยาตบพเหตุกัตฺตฺวาจก นํ กิตฺติ
อากัจจนฺตํ กิตฺติ วิเสสนะของ อุเทน ฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ
ทิสฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีวาเรตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน พลกาโย ปรีวาเรตฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสสิ อุเทน การิตกัมมะใน ปเวเสสิ นครํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน
ปเวเสสิ ฯ

๕๐๐. โส คนฺตฺวา ว วาสฺสทตฺตํ อภิสฺสญฺจิตฺวา อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน จเปสิ ฯ

โส (ราชา) คนฺตฺวา ว วาสฺสทตฺตํ อภิสฺสญฺจิตฺวา อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน จเปสิ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น คนฺตฺวา ว เสด็จไปแล้วเที่ยว อภิสฺสญฺจิตฺวา ทรงอภิเสก
แล้ว วาสฺสทตฺตํ ซึ่งพระนางवासฺสทตฺตา จเปสิ ทรงแต่งตั้งไว้แล้ว อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน
ในตำแหน่งแห่งอัครมเหสี ฯ

ท้าวเธอ ครั้นเสด็จไปแล้ว ก็อภิเสกพระนางवासฺสทตฺตา ตั้งไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี

โส วิเสสนะของ ราชา ฯ สุทกัตฺตาใน จเปสิ ฯ อาชยาตบพกัตฺตฺวาจก เอวคัพฺพํ
อวชารณะเข้ากับ คนฺตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสฺสญฺจิตฺวา วาสฺสทตฺตํ อวุตตกัมมะ
ใน อภิสฺสญฺจิตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน วิสยาชาระใน จเปสิ ฯ

อิทฺ วัสสุทตฺตาย วตฺถุ ๗

อิทฺ (วตฺถุ) วัสสุทตฺตาย วตฺถุ (โหติ) ๗

อิทฺ (วตฺถุ) อ.เรื่องนึ้ วตฺถุ เป็นเรื่อง วัสสุทตฺตาย ของพระนางวัสสุทตฺตตา
(โหติ) ย่อมเป็น ๗

นึ้เป็นเรื่องของพระนางวัสสุทตฺตตา

อิทฺ วิเสสนะของ วตฺถุๆ สุตฺถกัฏฺตานิ โหติๆ อาขยาตบทกัฏฺตวาจก
วัสสุทตฺตาย สามีสัมพันธะไน วตฺถุๆ วิกตีกัฏฺตานิ โหติ ๗

[ประวัตินางมาคัณทียา]

๕๐๑. อปฺรา ปน มาคณฺทียา นาม รมฺโณ สนฺติกา อคฺคมหสิฏฺฐจําณํ ลภี ๗

อปฺรา (อิตฺถึ) ปน มาคณฺทียา นาม รมฺโณ สนฺติกา อคฺคมหสิฏฺฐจําณํ ลภี ๗

ปน ก็ อปฺรา (อิตฺถึ) อ.หญิงอื่นอีก มาคณฺทียา นาม ชื่อว่ามาคัณทียา ลภี ได้แล้ว
อคฺคมหสิฏฺฐจําณํ ซึ่งตำแหน่งแห่งอัคฺรมหสิ สนฺติกา จากสำนัก รมฺโณ ของพระ
ราชา ๗

ก็หญิงอื่นอีก ชื่อว่ามาคัณทียา ได้ตำแหน่งอัคฺรมหสิ จากสำนักของพระราช

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ อปฺรา วิเสสนะของ อิตฺถึๆ สุตฺถกัฏฺตานิ ลภีๆ อาขยาต-
บทกัฏฺตวาจก นามศัพทํ สันญญาโชตกะเข้ากับ มาคณฺทียาๆ วิเสสนะของ อิตฺถึ รมฺโณ
สามีสัมพันธะไน สนฺติกาๆ อปาทานไน ลภี อคฺคมหสิฏฺฐจําณํ อวุตตกัฏฺมมะไน ลภี ๗

๕๐๒. สํ กิรฺ กุรุรุจฺเจ มาคณฺทียสฺส พุราหุมนฺสฺส ธีตา, มาตาปิสฺสา มาคณฺทียาเตว
นามํ ๗

สํ (มาคณฺทียา) กิรฺ กุรุรุจฺเจ มาคณฺทียสฺส พุราหุมนฺสฺส ธีตา (โหติ), มาตาปิ อสฺสา
(มาคณฺทียาย 'มาคณฺทียา' อิตฺติ เอว นามํ (ลภี) ๗

กิรฺ ได้ยินว่า สํ (มาคณฺทียา) อ.นางมาคัณทียานั้น ธีตา เป็นธิดา พุราหุมนฺสฺส
ของพราหมณ์ มาคณฺทียสฺส ชื่อว่ามาคัณทียะ กุรุรุจฺเจ ในแคว้นกุรุ (โหติ) ย่อมเป็น,

มาตาปี แม้อ.มารดา อสุสา (มาคนุทียาย) ของนางมาคนุทียนั้น ลภิ ได้แล้ว
นามซึ่งชื่อ “มาคนุทียา” อิติ เอว ว่า “อ.นางมาคนุทียา” ดังนี้้นเทียว ฯ

ไต้ยินว่า พระนางมาคนุทียนั้น เป็นธิดาของพราหมณซึ่งชื่อว่ามาคนุทียะในแคว้นกุรุ,
แม่มารดาของนาง ก็ได้ชื่อว่า “มาคนุทียา” ดังนี้้นแหละ

กิริศัพท์ อนุสสนนัตถะ สา วิเสสนะของ มาคนุทียาฯ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบท
กัตตวาจก กุรุภูเจ วิสยาธาระไน มาคนุทียสุฯ สัญญาวิเสสนะของ พราหมณสุฯ
สามีสัมพันธะไน ธิตาฯ วิกติกัตตานิ โหติ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มาตาฯ สุทร-
กัตตานิ ลภิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อสุสา วิเสสนะของ มาคนุทียายฯ สามีสัมพันธะ
ไน มาตา “มาคนุทียา ลิงกัตถะ” อิติศัพท์ อาการะไน ลภิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
“มาคนุทียา”ติ นาม อวุตตกัมมะไน ลภิ ฯ

๕๐๓. จุฬปีตปิสุสา มาคนุทियो ว.

จุฬปีตปิ อสุสา (มาคนุทียาย) มาคนุทियो ว (โหติ).

จุฬปีตปิ แม้อ.อา อสุสา (มาคนุทียาย) ของนางมาคนุทียนั้น มาคนุทियो ว เป็น
ผู้ชื่อว่ามาคนุทียะเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

แม้อาของนาง ก็เป็นผู้ชื่อว่ามาคนุทียะนั้นแหละ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ จุฬปีตาฯ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
อสุสา วิเสสนะของ มาคนุทียายฯ สามีสัมพันธะไน จุฬปีตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้า
กับ มาคนุทियोฯ วิกติกัตตานิ โหติ ฯ

๕๐๔. สา อภิรุปา อโหสิ เทวจจรปฎิภาคา ฯ

สา (มาคนุทียา) อภิรุปา อโหสิ เทวจจรปฎิภาคา ฯ

สา (มาคนุทียา) อ.นางมาคนุทียนั้น อภิรุปา เป็นหญิงมีรูปงาม เทวจจรปฎิภาคา
เป็นผู้มีส่วนเปรียบแห่งนางเทพอัปสร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นางมาคันทิยานั้น ได้เป็นหญิงมีรูปงาม มีส่วนเปรียบกับนางเทพอัปสร

สา วิเสสนะของ มาคันทิยาฯ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อภิรูปา
กัตี เทวจจรปฎิภาคา กัตี วิกตีกัตตานิ อโหสิ ฯ

๕๐๕. ปีตา ปนสฺสา อนุจฺฉวิกั สามิกั อลภนฺโต มหฺนฺเตหิ มหฺนฺเตหิ กุเลหิ ยาจิโตปิ
“ตุมฺเห น มยฺหํ ชีตุ อนุจฺฉวิกาติ ตชฺเชตฺวา อุโยเชสิ ฯ

ปีตา ปน สฺสา (มาคันทิยาย) อนุจฉวิกั สามิกั อลภนฺโต มหฺนฺเตหิ มหฺนฺเตหิ กุเลหิ
ยาจิโตปิ “ตุมฺเห น มยฺหํ ชีตุ อนุจฉวิกา (อตฺถ)” อิติ ตชฺเชตฺวา อุโยเชสิ ฯ

ปน ก็ ปีตา อ.ปีตา อภฺลนฺโต ไม่ได้ได้อยู่ สามิกั ซึ่งสามี อนุจฉวิกั ผู้สมควร สฺสา
(มาคันทิยาย) แก่นางมาคันทิยานั้น มหฺนฺเตหิ มหฺนฺเตหิ กุเลหิ ยาจิโตปิ แม้ผู้
อันตระกูล ท.ใหญ่ใหญ่ ขอแล้ว ตชฺเชตฺวา คุกคามแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท.
อนุจฉวิกา เป็นผู้สมควร ชีตุ แก่ธิดา มยฺหํ ของเรา (อตฺถ) ย่อมเป็น น หามิได้”
อิติ ดังนี้ อุโยเชสิ ส่งไปแล้ว ฯ

ก็ ปีตา ไม่ได้ได้อยู่ซึ่งสามีผู้สมควรแก่นางมาคันทิยานั้น แม้ถูกตระกูลใหญ่ๆ ขอแล้ว
ก็คุกคามว่า “พวกท่านเป็นผู้ไม่คู่ควรแก่ธิดาของเรา” ดังนี้ แล้วส่งกลับไป

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ปีตา สุทรกัตตานิ อุโยเชสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
อสฺสา วิเสสนะของ มาคันทิยายฯ สัมปทานไน อนุจฉวิกัฯ วิเสสนะของ สามิกัฯ
อวุตตกัมมะไน อลภนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ ปีตา มหฺนฺเตหิ สองบท วิเสสนะของ
กุเลหิฯ อนภิตกัตตานิ ยาจิโต อปิตัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ยาจิโตฯ วิเสสนะของ
ปีตา “ตุมฺเห สุทรกัตตานิ อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก นศัพทํ ปฎิเสชนัตถะ มยฺหํ
สามีสัมพันธะไน ชีตุฯ สัมปทานไน อนุจฉวิกาฯ วิกตีกัตตานิ อตฺถ” อิติศัพทํ อาการะ
ไน ตชฺเชตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน อุโยเชสิ ฯ

๕๐๖. อถกทิวสั สตุถา ปจฺจฺจสมเย โลกั โอลเณนฺโต มาคันทิยพฺราหฺมณสฺส
สพชาปติกสฺส อนาคามีผลุปนีสฺสยั ทิสฺวา อตฺตโน ปตฺตจิวรมาทาย ตสฺส พหิณิคเม
อคฺคิปริจฺจณญฺจัน อคฺมาสิ ฯ

อถ เอกทิวส์ สตถา ปจฺจฺสสมเย โลกํ โอลเณโต มาคฺนุทียพฺราหฺมณฺสฺส สฺปชาปตฺกิสฺส
อนาคามิผลฺปนฺนํ ทิสฺวา อตฺตโน ปตฺตจิวโร อาทาย ตสฺส (พฺราหฺมณฺสฺส) พหฺนิกเม
อคฺคิปรฺจฺรณฺญจฺานํ อคฺมาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง สตถา อ.พระศาสดา โอลเณโต ทรงตรวจดูอยู่
โลก ซึ่งสัตว์โลก ปจฺจฺสสมเย ในสมัยเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด ทิสฺวา ทรงเห็น
แล้ว อนาคามิผลฺปนฺนํ ซึ่งอุปนิสัยแห่งอนาคามิผล มาคฺนุทียพฺราหฺมณฺสฺส ของ
พฺราหฺมณฺซึ่งว่ามาคฺนุทียะ สฺปชาปตฺกิสฺส ผู้เป็นไปกับด้วยปชาบดี อาทาย ทรงถือ
เอาแล้ว ปตฺตจิวโร ซึ่งบาตรและจิวร อตฺตโน ของพระองค์ อคฺมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว
อคฺคิปรฺจฺรณฺญจฺานํ สู้ที่เป็นที่บำเรอซึ่งไฟ พหฺนิกเม ในภายนอกแห่งนิกม ตสฺส
(พฺราหฺมณฺสฺส) ของพฺราหฺมณฺนั้น ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลารุ่งสาง ทรงเห็น
อุปนิสัยแห่งอนาคามิผลของมาคฺนุทียพฺราหฺมณฺพร้อมกับปชาบดี ทรงถือเอาบาตรและ
จิวรของพระองค์ ได้เสด็จไปสู่ที่บำเรอไฟของพฺราหฺมณฺนั้น ซึ่งอยู่ในภายนอกนิกม

อถ กาลสํตฺตมฺมี เอกทิวส์ ทฺฤติยากาลสํตฺตมฺมีใน อคฺมาสิ สตถา สฺุทฺทกัตฺตาใน อคฺมาสิฯ
อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺจฺสสมเย กาลสํตฺตมฺมีใน โอลเณโตฯ อัปฺกัทรฺกิริยาของ
สตถา โลกํ อวฺตตกัมฺมะใน โอลเณโตฯ อัปฺกัทรฺกิริยาของ สตถา มาคฺนุทีย-
พฺราหฺมณฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อนาคามิผลฺปนฺนํ สฺปชาปตฺกิสฺส วิเสสณะของ
มาคฺนุทียพฺราหฺมณฺสฺส อนาคามิผลฺปนฺนํ อวฺตตกัมฺมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาทาย อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปตฺตจิวโรฯ อวฺตตกัมฺมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยา
ใน อคฺมาสิ ตสฺส วิเสสณะของ พฺราหฺมณฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อคฺคิปรฺจฺรณฺญจฺานํ
พหฺนิกเม วิสยาธาระใน อคฺมาสิ อคฺคิปรฺจฺรณฺญจฺานํ สัมปาปุณฺเญยกัมฺมะใน อคฺมาสิ ฯ

.....
๕๐๗. โส ตถาคตฺสฺส รฺูปโสภคํ อตฺตภาวํ โอลเณตฺวา “อิมฺสมิ โลกเ อิมินา ปฺริเสน
สทิสฺส อญฺเญ ปฺริโส นาม นตฺถิ, อโย มยฺหํ ชิตฺตํ อญฺจจฺวิโก, อิมฺสฺส ปฺริสฺส
โปสวานตฺถาย มม ชิตฺโร ทสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา “สมณฺ เอกา เม ชิตฺตา อตฺถิ, อหํ
เอตฺตํ กาลํ ตสฺสา อญฺจจฺวิกํ ปฺริสํ น ปสฺสามิ, ตุมฺเห ตสฺสา, สา จ ตุมฺหากญฺเฆว
อญฺจจฺวิกา, ตุมฺหากํ ปาทปรฺจาริกํ ตสฺสา จ ภตฺตารํ ลทฺฐํ วฏฺฏติ, ตํ โว อหํ

ทสฺสามิ, ยาว มม คมนา อีเชว ติฏฺฐถาติ อาห ฯ

โส (พราหมณ์) ตถาคตสฺส รูปโสภคฺคํ อตฺตภาวํ โอลเเกตุวา “อิมสฺมี โลเก อิมินา ปุริเสน สทิสฺโส อญฺเญ ปุริโส นาม นตฺถิ, อยํ (ปุริโส) มยฺหํ ชีตฺถุ อญฺจจฺวิโก (โหติ), (อหํ) อิมสฺส ปุริสสฺส ไปสวานตฺถาย มม ชีตฺถํ ทสฺสามีติ จินฺเตตุวา “สมณฺ เอกา เม ชีตา อตฺถิ, อหํ เอตตํ กาลํ ตสฺสา (ชีตฺถยา) อญฺจจฺวิกํ ปุริสํ น ปสฺสามิ, ตุมฺเห ตสฺสา (ชีตฺถยา อญฺจจฺวิกา อตฺถ), सा (ชีตา) จ ตุมฺหากํ เอว อญฺจจฺวิกา (โหติ), ตุมฺหากํ ปาทปริจาริกํ (ลทฺฐํ จ) ตสฺสา (ชีตฺถยา) จ ภตฺตารํ ลทฺฐํ วฏฺฏติ, ตํ (ชีตฺถํ) โว อหํ ทสฺสามิ, (ตุมฺเห) ยาว มม คมนา อีชฺ เอว (จาเน) ติฏฺฐถาติ อาห ฯ

โส (พราหมณ์) อ.พราหมณ์นั้น โอลเเกตุวา แลดูแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอรรถภาพ รูปโสภคฺคํ อันเลิศด้วยความงามแห่งพระรูป ตถาคตสฺส ของพระตถาคต จินฺเตตุวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ปุริโส นาม ชื่อ อ.บุรุษ อญฺเญ อื่น สทิสฺโส ผู้เช่นกับ อิมินา ปุริเสน ด้วยบุรุษนี้ อิมสฺมี โลเก ในโลกนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี, อยํ (ปุริโส) อ.บุรุษนี้ อญฺจจฺวิโก เป็นผู้สมควร ชีตฺถุ แก่ชิตา มยฺหํ แก่เรา (โหติ) ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ ชีตฺถํ ซึ่งชิตา มม ของเรา อิมสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนี้ ไปสวานตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การพอกเลี้ยง” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมณฺ ดูก่อนพระสมณะ ชีตา อ.ชิตา เม ของข้าพเจ้า เอกา คนหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่, อหํ อ.ข้าพเจ้า น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น ปุริสํ ซึ่งบุรุษ อญฺจจฺวิกํ ผู้สมควร ตสฺสา (ชีตฺถยา) แก่ชิตานั้น กาลํ สิ้นกาล เอตตํ มีประมาณเท่านั้น, ตุมฺเห อ.ท่าน (อญฺจจฺวิกา) เป็นผู้สมควร ตสฺสา (ชีตฺถยา) แก่ชิตานั้น (อตฺถ) ย่อมเป็น, จ อนึ่ง सा (ชีตา) อ.ชิตานั้น อญฺจจฺวิกา เป็นผู้สมควร ตุมฺหากํ เอว แก่ท่านนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น, ตุมฺหากํ ปาทปริจาริกํ (ลทฺฐํ จ) อ.อัน- อันท่าน -ได้ ซึ่งหญิงผู้รับใช้ใกล้เท้า ด้วย ตสฺสา (ชีตฺถยา) จ ภตฺตารํ ลทฺฐํ อ.อัน- ชิตานั้น -ได้ ซึ่งสามี ด้วย วฏฺฏติ ย่อมควร, อหํ อ.ข้าพเจ้า ทสฺสามิ จักให้ ตํ (ชีตฺถํ) ซึ่งชิตานั้น โว แก่ท่าน, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ติฏฺฐถ จงดำรงอยู่ อีชฺ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ยาว เพียงใด คมนา แต่การไป มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้นแลดูอรรถภาพอันเลิศด้วยความงามแห่งพระรูปของพระตถาคต คิดแล้วว่า “ขึ้นชื่อว่าบุรุษอื่นผู้เช่นกับด้วยบุรุษนี้ในโลกนี้ ย่อมไม่มี, บุรุษนี้เป็นผู้เหมาะสมแก่ชิตาของเรา, เราจักให้ชิตาของเราแก่บุรุษนี้ เพื่อประโยชน์แก่การพอกเลี้ยง” ดังนี้ กล่าว

ว่า “ดูก่อนสมณะ ฐิตาของข้าพเจ้าคนหนึ่งมีอยู่, ข้าพเจ้าย่อมไม่เห็นบุรุษผู้เหมาะสมแก่ฐิตานั้น ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น, ท่านเป็นผู้เหมาะสมกับฐิตานั้น, อนึ่ง ฐิตานั้น เป็นผู้เหมาะสมกับท่านเท่านั้น, การที่ท่านได้หญิงรับใช้ใกล้เท้า และการที่ฐิตานั้นได้สามี ย่อมควร, ข้าพเจ้าจักให้ฐิตานั้นแก่ท่าน, เชิญท่านดำรงอยู่ในที่นั้นแหละ トラบเท่าการไปของข้าพเจ้า” ดังนี้

โส วิเสสณะของ พุราหุมโณฯ สุทธกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถาคตฺสส สามีสัมพันธะใน อตฺตภาวํ รูปโสภกคฺคํ วิเสสณะของ อตฺตภาวํฯ อวฺตตกัมมะใน โอลเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “สทิสฺโส กิตฺติ อญฺเฌ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุริโส นามคฺคํ ฐัญญาชิตกะเข้ากัปฺป ปุริโสฯ สุทธกัตตทาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อิมสฺสมี วิเสสณะของ โลกฺกฯ วิสยาชาระใน ปุริโส อิมินา วิเสสณะของ ปุริเสนฯ ตติยา- วิเสสณะใน สทิสฺโส, อญฺ วิเสสณะของ ปุริโสฯ สุทธกัตตทาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ฐิตฺตฯ สัมปทานใน อนุจฺฉวิกฺกฯ วิกตีกัตตทาใน โหติ, อหํ สุทธ- กัตตทาใน ทสฺสสามีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสณะของ ปุริสฺสสฺสฯ สัมปทาน ใน ทสฺสสามี โปสวานตฺถาย สัมปทานใน ทสฺสสามี มม สามีสัมพันธะใน ฐิตฺตรฺกฯ อวฺตต- กัมมะใน ทสฺสสามี” อิตคฺคํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “สมณ อาลปนะ เอกา วิเสสณะของ ฐิตาฯ สุทธกัตตทาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ฐิตา, อหํ สุทธกัตตทาใน ปสฺสสามีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺตกํ วิเสสณะของ กาลฺกฯ อัจจันตสังโยคะใน ปสฺสสามี ตสฺสา วิเสสณะของ ฐิตฺตยาฯ สัมปทาน ใน อนุจฺฉวิกฺกฯ วิเสสณะของ ปุริสฺสฯ อวฺตตกัมมะใน ปสฺสสามี นคฺคํ ปฏฺฐิเสชะใน ปสฺสสามี, ตุมฺเห สุทธกัตตทาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ ฐิตฺตยาฯ สัมปทานใน อนุจฺฉวิกฺกฯ วิกตีกัตตทาใน อตฺถ, จคฺคํ สัมปิณฺฑนฺตถะ สา วิเสสณะของ ฐิตาฯ สุทธกัตตทาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคฺคํ อวชาระณะ เข้ากัปฺป ตุมฺหากํฯ สัมปทานใน อนุจฺฉวิกฺกฯ วิกตีกัตตทาใน โหติ, ลหุํ ตุมฺถกัตตทาใน วฏฺฐุตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมฺหากํ ญฺญูจฺฉอนภิตกัตตทาใน ลหุํ ปาทปริจาริกํ อวฺตตกัมมะใน ลหุํ ตสฺสา วิเสสณะของ ฐิตฺตยาฯ ญฺญูจฺฉอนภิตกัตตทาใน ลหุํ ภาตฺตาริ อวฺตตกัมมะใน ลหุํ จคฺคํ ปทสมุจจยฺตถะเข้ากัปฺป ตุมฺหากํ ปาทปริจาริกํ ลหุํ และ ตสฺสา ฐิตฺตยา ภาตฺตาริ ลหุํ, อหํ สุทธกัตตทาใน ทสฺสสามีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ฐิตฺตรฺกฯ อวฺตตกัมมะใน ทสฺสสามี โว สัมปทานใน ทสฺสสามี, ตุมฺเห

สุทรกัณฑ์ใน ตีฎจถ ๆ อาชยาตบทกัณฑ์จาก ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน ตีฎจถ มม
 สามีสัมพันธะใน คมนา ๆ วยาทานใน ยาว เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิศ ๆ วิเสสนะ
 ของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน ตีฎจถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๆ

๕๐๘. สตุถา กิณจิ อวตวา ตุณหิ อโหสิ ฯ

สตุถา กิณจิ (วจน) อวตวา ตุณหิ อโหสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อวตวา ไม่ตรัสแล้ว กิณจิ (วจน) ซึ่งพระดำรัสอะไร ตุณหิ
 เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระศาสดาไม่ตรัสพระดำรัสอะไร ได้ทรงเป็นผู้หนึ่ง

สตุถา สุทรกัณฑ์ใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัณฑ์จาก กิณจิ วิเสสนะของ วจน ๆ
 อวตตกัมมะใน อวตวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อโหสิ ตุณหิ วิกติกัณฑ์ใน อโหสิ ฯ

๕๐๙. พุราหุมนเณ เวเคน ชร์ คนตวา “โกติ โภติ ธีตุ เม อนุจฉวิโก ทิฏฺโฐ, สีฆิ สีฆิ ตํ
 อลงฺกโรหิติ ตํ อลงฺการาเปตวา สหฺธิ พุราหุมนิยา อาทาย สตุถุ สนฺติกํ ปายาสิ ฯ

พุราหุมนเณ เวเคน ชร์ คนตวา “โกติ โภติ ธีตุ เม อนุจฉวิโก (ปุริโส มยา) ทิฏฺโฐ,
 (ตุว) สีฆิ สีฆิ ตํ (ธีตร) อลงฺกโรหิติ (วตวา พุราหุมนิ) ตํ (ธีตร) อลงฺการาเปตวา สหฺธิ
 พุราหุมนิยา อาทาย สตุถุ สนฺติกํ ปายาสิ ฯ

พุราหุมนเณ อ.พราหมณ์ คนตวา ไปแล้ว ชร์ สู้เรื่อน เวเคน โดยเร็ว (วตวา)
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โกติ ตุก่อนนางผู้เจริญ โภติ ตุก่อนนางผู้เจริญ (ปุริโส) อ.บุรุษ
 อนุจฉวิโก ผู้สมควร ธีตุ แก่ชิตา เม ของเรา (มยา) อันเรา ทิฏฺโฐ เห็นแล้ว,
 (ตุว) อ.เธอ อลงฺกโรหิ จงประดับ ตํ (ธีตร) ซึ่งชิตานั้น สีฆิ สีฆิ เร็ว ๆ” อิติ ดังนี้
 (พุราหุมนิ) ยังนางพราหมณี อลงฺการาเปตวา ให้ประดับแล้ว ตํ (ธีตร) ซึ่งชิตานั้น
 อาทาย พาเอาแล้ว สหฺธิ กับ พุราหุมนิยา ด้วยนางพราหมณี ปายาสิ ได้ดำเนิน
 ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ฯ

พราหมณีไปเรื่อนโดยเร็ว กล่าวว่า “แน่ะนางผู้เจริญ ๆ บุรุษผู้เหมาะสมแก่ชิตาของเรา

เราพบแล้ว, เธอจงประดับประดาธิดานั้นเร็วๆ” ดังนี้ ใช้นางพราหมณีให้ประดับธิดานั้น พาไปสู่สำนักของพระศาสดาพร้อมกับนางพราหมณี

พราหมโณ สุทรกัตตาใน ปายาสีๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนตุวา ฆริ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา “โภติ สองบท อาลปนนะ อนุจฉวิโก วิเสสนะของ ปุริโสๆ วุตตกัมมะใน ทิฏฐิๆ กิตบทกัมมวจาก ธีตุ สัมปทานใน อนุจฉวิโก เม สามีสัมพันธะใน ธีตุ มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฐิ, ตวั สุทรกัตตาใน อลงฺกโรหิๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก สีม์ สองบท กิริยาวิเสสนะใน อลงฺกโรหิ ตั วิเสสนะของ ธีตรัๆ อวุตตกัมมะใน อลงฺกโรหิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อลงฺการาเปตุวา พราหมณี การิตกัมมะใน อลงฺการาเปตุวา ตั วิเสสนะของ ธีตรัๆ อวุตตกัมมะใน อลงฺการาเปตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปายาสี สหุธี กิริยาสมวายะใน อาทาย พราหมณียา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธี อาทาย สมานกาลกิริยาใน ปายาสี สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปายาสี ๗

๕๑๐. สกนนคร์ สงฺขุภิกิ “อัย เอตตกั กาลั ‘มยหิ ธีตุ อนุจฉวิโก นตฺถิติ กสฺสจจิ อทตุวา ‘อชฺช เม ธีตุ อนุจฉวิโก ทิฏฐิจฺฉิติ กิร วทติ; กิทธิโส นุ โข โส, ปสฺสิสฺสสาม นนฺติ ๗

สกนนคร์ สงฺขุภิกิ “อัย (พราหมโณ) เอตตกั กาลั (ปุริโส) มยหิ ธีตุ อนุจฉวิโก นตฺถิติ (วตุวา) กสฺสจจิ อทตุวา ‘อชฺช เม ธีตุ อนุจฉวิโก (ปุริโส มยา) ทิฏฐิจฺฉิติ กิร วทติ; กิทธิโส นุ โข (โหติ) โส (ปุริโส), (มย) ปสฺสิสฺสสาม นั (ปุริสั)” อิติ ๗

สกนนคร์ อ.นครทังสิน สงฺขุภิกิ กระทบแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า อัย (พราหมโณ) อ.พราหมณีนี้ วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า (ปุริโส) อ.บุรุษ อนุจฉวิโก เป็นผู้สมควร ธีตุ แก่ธิดา มยหิ ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ เอตตกั กาลั สิ้นกาล มี ประมาณเท่านั้น อทตุวา ไม่ให้แล้ว กสฺสจจิ แก่ใครๆ วทติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘อชฺช ในวันนี้ (ปุริโส) อ.บุรุษ อนุจฉวิโก ผู้สมควร ธีตุ แก่ธิดา เม ของเรา (มยา) อัน เรา ทิฏฐิ เห็นแล้ว’ อิติ ดังนี้, โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กิทธิโส นุ โข เป็นผู้เช่นไร หนอแล (โหติ) ย่อมเป็น, (มย) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักเห็น นั (ปุริสั) ซึ่งบุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

ชาวเมืองทั้งสี่ล่ำลือกันว่า “ทราบข่าว พราหมณ์นี้กล่าวว่า ‘บุรุษผู้สมควรแก่ธิดาของเราไม่มี’ ดังนี้ ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ แล้วไม่ให้แก่ใครๆ ย่อมกล่าวว่า ‘วันนี้ บุรุษผู้สมควรแก่ธิดาของเรา เราเห็นแล้ว’ ดังนี้, บุรุษนั้นเป็นคนเช่นไรหนอแล, พวกเราจักดูบุรุษนั้น” ดังนี้

สกลนคร สุธรภักตดาใน สงขุภิกขุ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “กิริศัพทํ อนุสฺสวณัตถะ อโย วิเสสณะของ พฺราหฺมณโณญฺ สุธรภักตดาใน วทติญฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอตตฺกํ วิเสสณะของ กาลํญฺ อัจฉนตสังโยคะใน วตฺวา ‘ปฺริโส สุธรภักตดาใน นตฺถิญฺ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ธีตฺตฺญฺ สัมปทานใน อนุจฺฉวิโกญฺ วิกตีกัตตดาใน นตฺถิ’ อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทตฺวา กสฺสจฺจ สัมปทานใน อทตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทติ ‘อชฺช กาลสัตตมึใน ทิฏฺฐโ จ อนุจฺฉวิโก วิเสสณะของ ปฺริโสญฺ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐโ จ กิตตบทกัมมวาทก เม สามีสัมพันธะใน ธีตฺตฺญฺ สัมปทานใน อนุจฺฉวิโก มยา อนภิทกัตตดาใน ทิฏฺฐโ จ’ อิติศัพทํ อากาเรใน วทติ, โส วิเสสณะของ ปฺริโสญฺ สุธรภักตดาใน โหติญฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กิทิสโ วิกตีกัตตดาใน โหติ นุศัพทํ สังกัปปัตถะ โชศัพทํ วจนาลังการะ, มยฺ สุธรภักตดาใน ปสฺสิสฺสามญฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของ ปฺริโสญฺ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสาม” อิติศัพทํ อากาเรใน สงขุภิกขุ ฯ

๕๑๑. มหาชนโน เตเนว สทุธี นิกุมมิ ฯ

มหาชนโน เตเน เอว (พฺราหฺมณฺณ) สทุธี นิกุมมิ ฯ

มหาชนโน อ.มหาชน นิกุมมิ ออกไปแล้ว สทุธี กับ เตเน เอว (พฺราหฺมณฺณ) ด้วย พราหมณ์นั้นนั้นเกี่ยว ฯ

มหาชนนออกปพร้อมกัพฺพราหฺมณฺณนั้นนั้นแหละ

มหาชนโน สุธรภักตดาใน นิกุมมิญฺ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้า กัพฺ เตเนญฺ วิเสสณะของ พฺราหฺมณฺณญฺ สหัตถตติยาเข้ากัพฺ สทุธีญฺ กิริยาสมวายะใน นิกุมมิ ฯ

๕๑๒. ตสฺมี ธีตรํ คเหตฺวา อากจฺจนฺเต, สตุถา เตน วุตฺตมฺภูจฺานเ อจฺตฺวา ตตฺถ ปทเจตฺยํ
ทสฺเสตฺวา คนฺตฺวา อญฺญสฺมี จาเน อญฺญจาลิ ๕

ตสฺมี (พฺราหฺมเณ) ธีตรํ คเหตฺวา อากจฺจนฺเต, สตุถา เตน (พฺราหฺมเณน) วุตฺตมฺภูจฺานเ อจฺตฺวา
ตตฺถ (จาเน) ปทเจตฺยํ ทสฺเสตฺวา คนฺตฺวา อญฺญสฺมี จาเน อญฺญจาลิ ๕

ตสฺมี (พฺราหฺมเณ) ครั้นเมื่อพฺราหฺมณฺ์นั้น **คเหตฺวา** พาเอาแล้ว **ธีตรํ** ซึ่งคิด
อากจฺจนฺเต มาอยู่, **สตุถา** อ.พระศาสดา **อจฺตฺวา** ไม่ทรงดำรงอยู่แล้ว **เตน**
(พฺราหฺมเณน) **วุตฺตมฺภูจฺานเ** ในที่ อันพฺราหฺมณฺ์นั้น กล่าวแล้ว **ทสฺเสตฺวา** ทรงแสดง
แล้ว **ปทเจตฺยํ** ซึ่งเจตฺยํคือรอยพระบาท **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **คนฺตฺวา** เสด็จไป
แล้ว **อญฺญจาลิ** ได้ดำรงอยู่แล้ว **อญฺญสฺมี จาเน** ในที่อื่น ๕

เมื่อพฺราหฺมณฺ์นั้นพาธิดามาอยู่, พระศาสดาไม่ทรงดำรงอยู่ในที่อันพฺราหฺมณฺ์นั้นกล่าว
แล้ว ทรงแสดงเจตฺยํคือรอยพระบาทในที่นั้น เสด็จไปแล้ว ได้ดำรงอยู่แล้วในที่อื่น

ตสฺมี วิเสสนะของ พฺราหฺมเณ๑ ลักษณะใน อากจฺจนฺเต๑ ลักษณะกิริยา ธีตรํ อวุตฺตกัมมะ
ใน คเหตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน อากจฺจนฺเต, สตุถา สุกฺกัตตาใน อญฺญจาลิ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก เตน วิเสสนะของ พฺราหฺมเณน๑ อนภินิหิตกัตตาใน วุตฺต- วุตฺตมฺภูจฺานเ
วิสยาธาระใน อจฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเน๑
วิสยาธาระใน ทสฺเสตฺวา ปทเจตฺยํ อวุตฺตกัมมะใน ทสฺเสตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อญฺญจาลิ อญฺญสฺมี วิเสสนะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน
อญฺญจาลิ ๕

๕๑๓. พุทฺธานํ หิ ปทเจตฺยํ อธิฏฺฐหิตฺวา อุกฺกนฺตมฺภูจฺานเเยว ปญฺญายติ, น อญฺญตฺถ:
เยสญฺจ อตฺถาย อธิฏฺฐจิตฺํ โหติ, เต ว นํ ปสฺสนฺติ; เตสํ ปน อทสฺสนกรณตฺถํ
หตฺถิอาทโย วา อุกฺกมนฺตฺ, มหาเมโฆ วา วสฺสตุ, เวรมฺพวาทา วา ปหรนฺตฺ, น นํ
โกจิ มกฺเขตฺุํ สกฺโกติ ๕

พุทฺธานํ หิ ปทเจตฺยํ (พุทฺเธหิ) อธิฏฺฐหิตฺวา อุกฺกนฺตมฺภูจฺานเ เหว ปญฺญายติ, น อญฺญตฺถ
(จาเน ปญฺญายติ); (ปทเจตฺยํ พุทฺเธหิ) เยสํ (ชนานํ) จ อตฺถาย อธิฏฺฐจิตฺํ โหติ, เต เหว
(ชนา) นํ (ปทเจตฺยํ) ปสฺสนฺติ; เตสํ (ชนานํ) ปน อทสฺสนกรณตฺถํ หตฺถิอาทโย (สตุถา) วา

ออกมณตุ, มหาเมโฆ วา วสุสตุ, เวมพวตา วา ปหรนตุ, น นั (ปทเจติย) โกจิ มกุเขตุ สกุโกติ ฯ

หิ จริงอยู่ ปทเจติย อ.เจติยคือรอยพระบาท พุทธานั ของพระพุทธรเจ้า ท. ปณณายติ ย่อมปรากฏ (พุทเธหิ) อธิฎฐหิตวา ออกุณตุฎฐาเน เอว ในที่เป็นที่อันพระพุทธรเจ้า ท. ทรงอธิษฐานแล้ว -ทรงเหยียบแล้วนั้นเทียว, น (ปณณายติ) ย่อมไม่ปรากฏ อณณตุฎฐ (จาเน) ในที่อื่น; จ อนึ่ง (ปทเจติย) อ.เจติยคือรอยพระบาท (พุทเธหิ) อธิฎฐจิติ เป็นของ อันพระพุทธรเจ้า ท. ทรงอธิษฐานแล้ว อดุถาย เพื่อประโยชน์ เยสั (ชานานั) แก่ชน ท. เหล่าใด โหติ ย่อมเป็น, เต เอว (ชานา) อ.ชน ท. เหล่านั้นนั้นเทียว ปสฺสนหุตติ ย่อมเห็น นั (ปทเจติย) ซึ่งเจติยคือรอยพระบาทนั้น; ปน ก็ (สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. หตุถิอาทโย มีข้างเป็นต้น ออกุณตุฎฐ จงเหยียบ วา หรือ, วา หรือว่า มหาเมโฆ อ.ฝนใหญ่ วสุสตุ จงตก, วา หรือว่า เวมพวตา อ.ลม ชื่อว่าเวรัมพะ ท. ปหรนตุ จงพัด อทสฺสนกรณตุถั เพื่ออันกระทำซึ่งการไม่เห็น เตสั (ชานานั) แห่งชน ท. เหล่านั้น, โกจิ อ.ใครๆ น สกุโกติ ย่อมไม่อาจ มกุเขตุ เพื่ออันลบ นั (ปทเจติย) ซึ่งเจติยคือรอยพระบาทนั้น ฯ

ความจริง เจติยคือรอยพระบาทของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมปรากฏในที่ที่เป็นที่อันพระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงอธิษฐานเหยียบแล้วเท่านั้น ย่อมไม่ปรากฏในที่อื่น, อนึ่งเจติยคือรอยพระบาท เป็นของอันพระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงอธิษฐานเพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่าใด, พวกชนเหล่านั้นเท่านั้น ย่อมเห็นเจติยคือรอยพระบาทนั้น, ก็ พวกสัตว์มีข้างเป็นต้นจงเหยียบ หรือ ฝนห่าใหญ่จงตก หรือว่า ลมชื่อว่าเวรัมพะทั้งหลายจงพัด เพื่อให้ไม่เห็น แห่งพวกชนเหล่านั้น, ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะลบเจติยคือรอยพระบาทนั้นได้

หิตัพพั ทัพพหิกรณโชตกะ ปทเจติย สุททกัตตาใน ปณณายติฯ สองบท อาชยาตบท กัตตุวจาก พุทธานั สามีสัมพันธะใน ปทเจติย พุทเธหิ อนภินิตกัตตาใน ออกุณตุ-อธิฎฐหิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ออกุณตุ- เอวศัพพั อวธารณะเข้ากับ ออกุณตุฎฐาเนฯ วิสยาธาระใน ปณณายติ, นศัพพั ปฏิสเสระใน ปณณายติ อณณตุฎฐ วิเสสนะของจาเนฯ วิสยาธาระใน ปณณายติ; จศัพพั สัมปิณนัตตะ ปทเจติย สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก พุทเธหิ อนภินิตกัตตาใน อธิฎฐจิติ เยสั วิเสสนะของ

ชนาน์ๆ สัมปทานใน อุตถายๆ สัมปทานใน อธิฏฐิต์ๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ หตฺถิอาทโย วิเสสณะของ สตุตตๆ สุททกัตตาใน อุกกมนฺตฺตๆ อาชยาดบทกัตตฺตฺตวากก เตสํ วิเสสณะของ ชนान์ๆ สามีสัมพันธะใน อทสฺสนกรณตฺตํๆ สัมปทานใน อุกกมนฺตฺต วสฺสตุ และ ปหฺรณฺตฺต วา สามศัพท์ วากยวิกัปปีตถะเข้า กับ หตฺถิอาทโย สตุตตา อุกกมนฺตฺต, มหาเมโฆ วสฺสตุ และ เวรมฺพวาทา ปหฺรณฺตฺต, มหาเมโฆ สุททกัตตาใน วสฺสตุๆ อาชยาดบทกัตตฺตวากก, เวรมฺพวาทา สุททกัตตาใน ปหฺรณฺตฺตๆ อาชยาดบทกัตตฺตวากก, โกจิ สุททกัตตาใน สกฺโกติๆ อาชยาดบทกัตตฺตวากก นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน สกฺโกติ นํ วิเสสณะของ ปทเจตีย์ๆ อวฺตุตตกัมมะใน มกฺขเขตฺตฺตํๆ ตุมตฺตสัมปทานใน สกฺโกติ ฯ

.....

๕๑๔. อถ พุราหฺมณึ พุราหฺมณึ อาห “กุหึ โส ปุริโส”ติ ฯ

อถ พุราหฺมณึ พุราหฺมณึ อาห “กุหึ (จาเน คโต) โส ปุริโส”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น พุราหฺมณึ อ.นางพราหฺมณึ อาห กล่าวแล้ว พุราหฺมณึ กะพราหฺมณึ อิติ ว่า “โส ปุริโส อ.บุรุษนั้น คโต ไปแล้ว กุหึ (จาเน) ณ ที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น นางพราหฺมณึพุดกับพราหฺมณึว่า “บุรุษนั้นไป ณ ที่ไหนเสียละ”

อถ กาลสัตตมี พุราหฺมณึ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตตฺตวากก พุราหฺมณึ อภกิตกัมมะใน อาห “โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุททกัตตาใน คโตๆ กิตบทกัตตฺตวากก กุหึ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คโต” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

๕๑๕. “อิมสฺมี จาเน ติฏฺฐาหึติ นํ อวจํ, กุหึ นุ โข โส คโต”ติ โอลเณนโต ปทเจตียํ ทิสฺวา “อยมสฺส ปทวลณฺโซ”ติ อาห ฯ

(พุราหฺมโณ) “(อห) (ตฺว) อิมสฺมี จาเน ติฏฺฐาหึติ นํ (ปุริส) อวจํ, กุหึ (จาเน) นุ โข โส (ปุริโส) คโต”ติ (วตฺวา) โอลเณนโต ปทเจตียํ ทิสฺวา “อยม (ปทวลณฺโซ) อสฺส (ปุริสสฺส) ปทวลณฺโซ (โหติ)” อิติ อาห ฯ

(พราหมณ์) อ.พราหมณ์ (วตวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา อวจ ได้กล่าวแล้ว
 หน้ (ปฺริส) กะบุรุษนั้น อิติ ว่า ‘(ตฺว) อ.ท่าน ติฏฐาหิ จงดำรงอยู่ อิมสฺมี (จาเน) ใน
 ที่นี้’ อิติ ดังนี้, โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น คโต ไปแล้ว กุหิ (จาเน) หนุ โข ในที่ไหน
 หนอแล” อิติ ดังนี้ โอลิเกนฺโต แลดูอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ปทเจติยฺ ซึ่งเจติยฺคือรอย
 พระบาท อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อຍ (ปทวลฺโย) อ.รอยเท้านี้ ปทวลฺโย เป็น
 รอยเท้า อสฺส (ปฺริสฺส) ของบุรุษนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์กล่าวกับบุรุษนั้นว่า “เราได้กล่าวว่า ‘ขอท่านจงดำรงอยู่ในที่นี้’ ดังนี้, บุรุษนั้น
 ไปอยู่ที่ไหนหนอแล” ดังนี้ แลดูอยู่เห็นเจติยฺคือรอยพระบาท จึงกล่าวว่า “นี่เป็นรอย
 เท้าของบุรุษนั้น” ดังนี้

พราหมณ์ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อวจฺฯ
 อาชยาตบทกัตฺตวาจก ‘ตฺว สุทฺธกัตฺตานิ ติฏฐาหิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อิมสฺมี
 วิเสสฺนหฺของ จาเนฯ วิสยาธาระไน ติฏฐาหิ’ อิติศัพท์ อากาเรไน อวจฺ หนฺ วิเสสฺนหฺ
 ของ ปฺริสฺฯ อกถิตกัมมะไน อวจฺ, โส วิเสสฺนหฺของ ปฺริโสฯ สุทฺธกัตฺตานิ คโตฯ กิตบท
 กัตฺตวาจก กุหิ วิเสสฺนหฺของ จาเนฯ วิสยาธาระไน คโต หนุศัพท์ ปุจฉนฺตถะ โชศัพท์
 วจนาลังการะ” อิติศัพท์ อากาเรไน วตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน โอลิเกนฺโตฯ อพฺพันฺตร-
 กิริยาของ พราหมณ์ ปทเจติยฺ อวตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน อาห “อຍ
 วิเสสฺนหฺของ ปทวลฺโยฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อสฺส วิเสสฺนหฺ
 ของ ปฺริสฺสฯ สามีสัมพันธะไน ปทวลฺโยฯ วิกตีกัตฺตานิ โหติ” อิติศัพท์ อากาเรไน
 อาห ฯ

๕๑๖. พราหมณ์ สลกฺขณฺมนฺตานํ ติณฺณํ เวทานํ ปคฺุณฺตาย ลกฺขณฺมนฺเต ปรีวตฺเตตฺวา
 ปทลฺกฺขณํ อุปฺชาเรตฺวา “นยิทํ พราหมณฺ ปณฺจกามคฺุณฺเสวิโน ปทฺนฺติ วตฺวา อิมํ
 คาถมาห

“รตฺตสฺส หิ อุกฺกุฏิกํ ปทํ ภเว,
 ทฏฺฐสฺส โหติ สหฺसानุปีฬิตํ,
 มุพฺหสฺส โหติ อวกทฺฒิตํ ปทํ,
 วิวฏฺฐจทสฺส อิทมิติสํ ปทฺนฺ”ติ ฯ

พราหมณ์ (อตุตโ) สลกขณมนุทาน์ ตินุณั เวทานั ปคุณตาย ลกขณมนุเต ปริวตเตตวา
ปทลภขณั อุปธาเรตวา “น อิทั (ปทั) พราหมณั ปญจกามคุณเสวิโน (ปคุคคสส) ปทั (โหติ)”
อิติ วตวา อิมั คากั อาห

“(ราเคน) รตตสส (ปคุคคสส) ทิ อุกุกุฏิกั ปทั ภเว,
(โทเสน) ทุกุจสส (ปคุคคสส ปทั) โหติ สหสา อนุปีพิตติ,
มุหุหสส (ปคุคคสส) โหติ อวกทุฒิตติ ปทั,
วิวกุจทสส (ปคุคคสส) อิทั อีทิสั (ปทั) ปทั (โหติ)” อิติ ๕

พราหมณ์ อ.นางพราหมณ์ ลกขณมนุเต ยังมนต์เป็นเครื่องทนายซึ่งลักษณะ ท.
ปริวตเตตวา ให้เป็นไปรอบแล้ว (อตุตโ) สลกขณมนุทาน์ ตินุณั เวทานั
ปคุณตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้คล่องแคล่ว ในเวท ท. สาม อันเป็นไปกับ
ด้วยมนต์เป็นเครื่องทำนายซึ่งลักษณะ อุปธาเรตวา พิจารณาแล้ว ปทลภขณั ซึ่ง
ลักษณะแห่งรอยเท้า วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “พราหมณ ข้ำแต่พราหมณั อิทั
(ปทั) อ.รอยเท้านี้ ปทั เป็นรอยเท้า (ปคุคคสส) ของบุคคล ปญจกามคุณเสวิโน
ผู้เสพซึ่งกามคุณห้ำเป็นปกติ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว
อิมั คากั ซึ่งคากานั อิติ ว่า

“ทิ กิ ปทั อ.รอยเท้า (ปคุคคสส) ของบุคคล (ราเคน)
รตตสส ผู้อันราคะ ย่อมแล้ว อุกุกุฏิกั เป็นรอยเท้ากระหย่ง
ภเว ย่อมเป็น, (ปทั) อ.รอยเท้า (ปคุคคสส) ของบุคคล
(โทเสน) ทุกุจสส ผู้อันโทสะ ประทุษร้ายแล้ว อนุปีพิตติ เป็น
รอยเท้าอันบีบตามแล้ว สหสา โดยสาหัส โหติ ย่อมเป็น,
ปทั อ.รอยเท้า (ปคุคคสส) ของบุคคล มุหุหสส ผู้หลงแล้ว
อวกทุฒิตติ เป็นรอยเท้าคร่าลงแล้ว โหติ ย่อมเป็น, อิทั (ปทั)
อ.รอยเท้านี้ อีทิสั อันเช่นนี้ ปทั เป็นรอยเท้า (ปคุคคสส)
ของบุคคล วิวกุจทสส ผู้มีกิเลสเพียงดังเครื่องมุงบังอันเปิด
แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

นางพราหมณ์รำยมนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ เพราะว่าตนเป็นผู้คล่องแคล่วในเวท
ทั้งสามพร้อมกับมนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ ใคร่ครวญลักษณะแห่งรอยเท้า แล้ว
กล่าวว่า “ข้ำแต่พราหมณั รอยเท้านี้ เป็นรอยเท้าของบุคคลผู้เสพกามคุณห้ำโดยปกติ

หามิได้” ดังนี้ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

“ก็ รอยเท้าของบุคคลผู้ถูกราชะย้อมแล้ว เป็นรอยเท้ากระหยุ่ง,
รอยเท้าของบุคคลผู้ถูกโทสะประทุษร้ายแล้ว เป็นรอยเท้า
อันกดหนัก, รอยเท้าของบุคคลผู้หลง เป็นรอยเท้าอันจิกลง,
รอยเท้าอันเช่นนี้ เป็นรอยเท้าของบุคคลผู้มีกิเลสตุจหลังคา
เครื่องมุงบังที่เปิดออกแล้ว” ดังนี้

พราหมณ์ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน
ปคุณตยา สลกฺขณมนฺตานํ กิตฺติ ตินฺณณํ กิตฺติ วิเสสนะของ เวทานํฯ จัญญิวีสยาธาระใน
ปคุณตยาฯ เหตุไฉน ปรีวตฺเตตฺวา ลกฺขณมนฺเต การิตกัมมะใน ปรีวตฺเตตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อุปฺชาเรตฺวา ปทลฺกฺขณ อวฺตตกัมมะใน อุปฺชาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วตฺวา “พราหมณ อาลปนะ อิหํ วิเสสนะของ ปทํฯ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก นคัพฺทํ ปฏฺวีเสธนัตตะ ปรญฺจกามคฺคฺนเสวิน วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ สามี-
สัมพันธะใน ปทํฯ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิตคัพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาห อิมํ วิเสสนะของ คากถํฯ อวฺตตกัมมะใน อาห

“หิตคัพฺทํ ปทปฺรูณะ ปทํ สุทรกัตตานิ ภเวฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก ราเคน อนภิทกัตตานิ รตฺตสฺสฯ วิเสสนะของ
ปุคฺคฺลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปทํ อุกฺกุฏิกํ วิกตีกัตตานิ ภเว,
ปทํ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โทเสน
อนภิทกัตตานิ ทฺวฺจฺจสฺสฯ วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ สามี-
สัมพันธะใน ปทํ สหสา ตติยาวิเสสนะใน อนุปิพิตํฯ วิกติ-
กัตตานิ โหติ, อิหํ วิเสสนะของ ปทํฯ สุทรกัตตานิ
โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มฺพฺพหฺสฺส วิเสสนะของ
ปุคฺคฺลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปทํ อวฺกขุตฺตํ วิกตีกัตตานิ
โหติ, อิหํ กิตฺติ อีทิสํ กิตฺติ วิเสสนะของ ปทํฯ สุทรกัตตานิ
โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิวญฺจฺจหฺสฺส วิเสสนะของ
ปุคฺคฺลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปทํฯ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิต-
คัพฺทํ สฺรูปะใน อิมํ คากถํ ฯ

๕๑๗. อถ นํ พุราหุมนโณ อาห “โภติ ตูว์ อุทกจาฏิยํ กุมภิเล วีย เคหมชฺเฒ วสนโจเร
วีย มนฺเต ปสฺสนสีลา, ตฺถุหิ โหหิตี ฯ

อถ นํ (พุราหุมน) พุราหุมนโณ อาห “โภติ ตูว์ อุทกจาฏิยํ กุมภิเล (ปสฺสนโต ปุคฺคโล) วีย
เคหมชฺเฒ วสนโจเร (ปสฺสนโต ปุคฺคโล) วีย มนฺเต ปสฺสนสีลา (อสิ), (ตูว์) ตฺถุหิ โหหิตี ฯ

อถ ครั้งนั้น พุราหุมน อ.พราหฺมน อาห กล่าวแล้ว นํ (พุราหุมน) กะนางพราหฺมน
นั้น อิติ ว่า “โภติ แนะนางผู้เจริญ ตูว์ อ.เธอ มนฺเต ปสฺสนสีลา เป็นผู้มีการเห็น
ซึ่งมนต์ ท. เป็นปกติ (อสิ) ย่อมเป็น (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล (ปสฺสนโต)
ผู้เห็นอยู่ กุมภิเล ซึ่งจะเข้า ท. อุทกจาฏิยํ ในตุ่มเพื่อประโยชน์แก่น้ำ (ปุคฺคโล)
วีย ราวกะ อ.บุคคล (ปสฺสนโต) ผู้เห็นอยู่ วสนโจเร ซึ่งโจรผู้อยู่ ท. เคหมชฺเฒ ใน
ท่ามกลางแห่งเรือน, (ตูว์) อ.เธอ ตฺถุหิ เป็นผู้หนึ่ง โหหิ จงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พราหฺมนกล่าวกับนางพราหฺมนนั้นว่า “นางผู้เจริญ เธอเป็นผู้มีปกติเห็นมนต์
ทั้งหลาย เหมือนบุคคลผู้เห็นจะเข้าทั้งหลายในตุ่มน้ำ เหมือนบุคคลผู้เห็นพวกโจรผู้อยู่
ในท่ามกลางเรือน, เธอจึงเป็นผู้หนึ่งเสีย” ดังนี้

อถ กาลสัตตมมี พุราหุมน สฺททกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ
พุราหุมน ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “โภติ อาลปนะ ตูว์ สฺททกัตตาใน อสิ ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก อุทกจาฏิยํ วิสยาธาระใน กุมภิเล ๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนโต ๑ วิเสสนะ
ของ ปุคฺคโล ๑ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ อุทกจาฏิยํ กุมภิเล
ปสฺสนโต ปุคฺคโล, เคหมชฺเฒ วิสยาธาระใน วสนโจเร ๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนโต ๑
วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ เคหมชฺเฒ
วสนโจเร ปสฺสนโต ปุคฺคโล, มนฺเต อวุตตกัมมะใน ปสฺสน- ปสฺสนสีลา วิกติกัตตา
ใน อสิ, ตูว์ สฺททกัตตาใน โหหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตฺถุหิ วิกติกัตตาใน โหหิ”
อิตติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๕๑๘. “พุราหุมน ยํ อิจฺฉสิ, ตํ วเทหิ; นยิทํ ปญฺจกามคฺคฺนเสวิโน ปทน”ติ ฯ

(พุราหุมน) “พุราหุมน (ตูว์) ยํ (วจนํ วตฺตํ) อิจฺฉสิ, (ตูว์) ตํ (วจนํ) วเทหิ; น อิทํ (ปทํ)
ปญฺจกามคฺคฺนเสวิโน (ปุคฺคลสฺส) ปทํ (โหติ)” อิติ (อาห) ฯ

(พราหมณ์) อ.นางพราหมณ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “พราหมณ์ ข้าแต่พราหมณ์ (ตุว์) อ.ท่าน อัจฉลีย ย่อมปรารถนา (วตุต) เพื่ออันกล่าว ยี่ (วจน) ซึ่งคำใด, (ตุว์) อ.ท่าน วเทหิ จงกล่าว ต่ (วจน) ซึ่งคำนั้น; อิท (ปท) อ.รอยเท่านั้น ปท เป็น รอยเท้า (บุคคลสุส) ของบุคคล ปรญจกามคุณเสวิโน ผู้เสพซึ่งกามคุณห้าเป็นปกติ (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางพราหมณ์กล่าวว่า “ข้าแต่พราหมณ์ ท่านย่อมปรารถนาเพื่อจะกล่าวคำใด, เชิญ ท่านกล่าวคำนั้นเถิด, รอยเท่านั้น เป็นรอยเท้าของบุคคลผู้เสพกามคุณห้าเป็นปกติ หามีได้” ดังนี้

พราหมณ์ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “พราหมณ์ อาลปนะ ตูว์ สุทรกัตตาใน อัจฉลียฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยี่ วิเสสนะของ วจนฯ อวุตตกัมมะใน วตุตตุง ตุมตถสัมปทานใน อัจฉลีย, ตูว์ สุทรกัตตาใน วเทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ต่ วิเสสนะของ วจนฯ อวุตตกัมมะใน วเทหิ, อิท วิเสสนะของ ปทฯ สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิวเสสณตถะ ปรญจกามคุณเสวิโน วิเสสนะของ บุคคลสุสฯ สามีสัมพันธะใน ปทฯ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๕๑๙. อิต จิต จ โอลเกนโต สตุถาริ ทิสวา “อัย โส ปุริโสติ วตุวา พราหมโณ คนตุวา “สมณ ชีตริ เต ไปสวานตถาย ทมมีติ อาห ฯ

อิต จ (ปสุสโต) อิต จ (ปสุสโต) โอลเกนโต สตุถาริ ทิสวา “อัย (สมโณ) โส ปุริโสติ วตุวา พราหมโณ คนตุวา “สมณ (อห) ชีตริ เต ไปสวานตถาย ทมมีติ อาห ฯ

พราหมโณ อ.พราหมณ์ โอลเกนโต แลดูอยู่ อิต (ปสุสโต) จ แต่ข้างนี้ด้วย อิต (ปสุสโต) จ แต่ข้างนี้ด้วย ทิสวา เห็นแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา วตุวา กล่าว แล้ว อิติ ว่า “อัย (สมโณ) อ.พระสมณะนี้ โส ปุริโส คือ อ.บุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ คนตุวา ไปแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมณ ดูก่อนสมณะ (อห) อ.ข้าพเจ้า ทมมิ จะให้ ชีตริ ซึ่งชิตา เต แก่ท่าน ไปสวานตถาย เพื่อประโยชน์แก่การเลี้ยงดู” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์แลดูข้างนี้ ข้างโน้น ก็เห็นพระศาสดา จึงกล่าวว่า “สมณะนี้ คือบุรุษนั้น” ดังนี้
ไปแล้วกล่าวว่า “ดูก่อนสมณะ ข้าพเจ้ามอบธิดาให้แก่ท่านเพื่อประโยชน์แก่การเลี้ยง
ดู” ดังนี้

พราหมณ์ สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตาจาก อิตโต สองบท วิเสสนะของ
ปสุสโตฯ สองบท ตติยาวิเสสนะใน โอลเณโต จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้า
กับ อิตโต ปสุสโต และ อิตโต ปสุสโต โอลเณโต อัพกันตกริยาของ พราหมณ์
สตถาริ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อัย วิเสสนะของ สมโนฯ
ลึงคัตถะ โส ปุริโส วิเสสลาภิของ อัย สมโน” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพ-
กาลกิริยาใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สมณ อาลปนะ อหิ สุธกัถตาใน
ทมิฯ อาชยาตบทกัถตาจาก ฐิตโร อวุตตกัมมะใน ทมิ เต สัมปทานใน ทมิ
โปสวานตฺถาย สัมปทานใน ทมิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๕๒๐. สตฺถา “ฐิตรา เต มยหิ อตฺถโถ อตฺถิ วา นตฺถิ วาติ อวตฺวา “พราหมณ
เอกนฺเต การณํ กเถมีติ วตฺวา, “กเถหิ สมณชาติ วุตฺเต, มหาภินิภฺขมนโต ปฏฺจาย
ยาว อชฺปาลนฺโศรชฺมูลา มาเรณ อนุพฺนุชฺภาวํ อชฺปาลนฺโศรชฺมูลา จ “อตีโตทานิ
เม เอส วิสยฺนฺติ ตสฺส โสกาตฺรชฺส โสกาปฺสมนตฺถํ อาคตาหิ มารฐิตาหิ กุมาริก-
วณฺณาทิวเสน ปโยชิตปโลภนํ อัจฺจชิตฺวา

“ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตฺถิ จ ราชํ
หาโหสิ จนฺโท อปี เมถุนสฺมี,
กิเมวิทํ มุตฺตกริสฺปฺณณํ
ปาทาปีมํ สมฺมุสฺสิตฺถํ น อิจฺเจติ

อิมิ คาถมาห ฯ

สตฺถา “ฐิตรา เต มยหิ อตฺถโถ อตฺถิ วา นตฺถิ วาติ อวตฺวา “(อหิ) พราหมณ เอกํ เต การณํ
กเถมีติ วตฺวา, “(ตฺว) กเถหิ สมณชาติ (วเจเน พราหมเณน) วุตฺเต, มหาภินิภฺขมนโต ปฏฺจาย
ยาว อชฺปาลนฺโศรชฺมูลา (อตฺตโน) มาเรณ อนุพฺนุชฺภาวํ (จ) อชฺปาลนฺโศรชฺมูลา จ “อตีโต
อิทานิ เม เอส (สมโน โคตโม) วิสยฺนฺติ ตสฺส (มารชฺส) โสกาตฺรชฺส โสกาปฺสมนตฺถํ
อาคตาหิ มารฐิตาหิ กุมาริกวณฺณาทิวเสน ปโยชิตปโลภนํ อัจฺจชิตฺวา

“ทิสวาน ตณฺหํ (จ) อรดี จ ราคํ (จ)
 (มยฺหํ) น อโหสิ จนฺโท อปี เมถุนสฺมี,
 (จนฺโท) ก็ เอว อิทํ มุตฺตกริสฺปนฺณํ
 (ตว ธิตฺยา สรีริ) ทิสวา มยฺหํ ภวิสฺสติ),
 (อหํ) ปาทาปี อิมํ (ตว ธิตฺยา สรีริ) สมฺมุสิตุํ น อิจฺเจติ

อิมํ คากํ อาห ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อวตฺวาว ไม่ตรัสแล้วเทียว อิติ ว่า “อตุโถ อ.ความต้องการ
 ธีตรา ด้วยธิดา เต ของท่าน อตุถิ วา มีอยู่หรือ นตุถิ วา หรือว่าไม่มีอยู่ มยฺหํ
 แก่เรา” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พฺรหฺมณฺณ ตูกอนพฺรหฺมณฺณ (อหํ) อ.เรา
 กเถมิ จะกล่าว การณ์ ซึ่งเหตุ เอกํ อย่างหนึ่ง เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้, (วจฺเณ)
 ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สมณฺณ ตูกอนพระสมณะ (ตวํ) อ.ท่าน กเถมิ จงกล่าว” อิติ
 ดังนี้ (พฺรหฺมณฺเณ) อันพฺรหฺมณฺณ วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาจิกฺขิตฺวา ตรัสบอกแล้ว
 (อตุตฺโถ) มาเรณ อหฺนฺพฺนฺธภาวํ ซึ่งความที่- แห่งพระองค์ -เป็นผู้ อันมาร ติดตามแล้ว
 ปฏฺจาย จํเติม มหาภินิกฺขมนโต แต่การเสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ ยาว เพียงใด
 อชฺปาลนิกฺโรธฺมูลา แต่โคนแห่งต้นอชฺปาลนิกฺโรธ (จ) ด้วย อชฺปาลนิกฺโรธฺมูลา จ
 “อตีโต อิทานิ เม เอโส (สมโณ โคตโม) วิสยฺหฺติ ตสฺส (มารสฺส) โสกาตฺรฺสฺส
 โสกาตฺรฺสฺสสมนฺตํ อาคตาหิ มารธิตาหิ กุมาริกวณฺณาทิวเสน ปโยชิตปโลภํ ซึ่ง
 การประเล้าประโลม อัน- อันธิดาของมาร ท. ผู้มาแล้ว เพื่ออันยังความเศร้าโศก- ของ
 มารนั้น ผู้กระสับกระส่ายเพราะความเศร้าโศก ว่า “อ.พระสมณะ ผู้โคตมนั้น ไปล่วง
 แล้ว ซึ่งวิสัย ของเรา ในกาลนี้” ดังนี้ -ให้เข้าไปสงวนวิเศษ -ประกอบแล้ว ด้วยสามารถ
 แห่งเพศมีเพศแห่งกุมาริกาเป็นต้น ที่โคนแห่งต้นอชฺปาลนิกฺโรธ ด้วย อาห ตรัสแล้ว
 อิมํ คากํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“จนฺโท อปี แม อ.ความพอใจ เมถุนสฺมี ในเมถุน น อโหสิ
 ไม่ได้มีแล้ว (มยฺหํ) แก่เรา ทิสวาน เพราะเห็น ตณฺหํ (จ)
 ซึ่งนางค้นหาด้วย อรดี จ ซึ่งนางอรดีด้วย ราคํ (จ) ซึ่ง
 นางราคาด้วย, (จนฺโท) อ.ความพอใจ (เมถุนสฺมี) ในเมถุน
 (ภวิสฺสติ) จักมี (มยฺหํ) แก่เรา ก็ เอว อย่างไรนั้นเทียว (ทิสวา)
 เพราะเห็น (สรีริ) ซึ่งสรีระ (ธิตฺยา) แห่งธิดา (ตว) ของท่าน

อิทํ นี้ มุตตกรีสปฺญณํ ผู้เต็มแล้วด้วยปีสสาวะและอุจจาระ,
(อหํ) อ.เรา น อิจฺเจะ ย่อมไม่ปรารถนา สมฺมุสฺสิตุํ เพื่ออัน
สัมผัส อิมํ (ตว ธีตุยา สรีริ) ซึ่งสรีระ แห่งธิดา ของท่าน นี้
ปาทาปี แม้ด้วยเท้า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาไม่ตรัสว่า “ความต้องการด้วยธิดาของท่านมีหรือไม่มีแก่เรา” ดังนี้ ตรัส
ว่า “พราหมณ์ เราจะบอกเหตุอย่างหนึ่งแก่ท่าน” ดังนี้, เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า “ดูก่อน
สมณะ เชิญท่านกล่าวเถิด” ดังนี้, จึงตรัสบอกความที่พระองค์ถูกมารติดตามตั้งแต่
เสด็จออกมหาภิเนษกรรม จนถึงที่โคนต้นอชปาลนิโครธ และการประเล้าประโลมที่
พวกธิดามารผู้มาเพื่อทำความเศร้าโศกของมารนั้นผู้อาดูรเพราะความเศร้าโศกว่า
“บัดนี้ พระสมณะผู้ใดคนหนึ่ง ก้าวล่วงวิสัยของเราเสียแล้ว” ดังนี้ ให้เข้าไปสงบระงับ
ประกอบด้วยสามารถแห่งเทศมีเทศกุมาริกาเป็นต้น แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“แม้ความพอใจในเมถุนไม่ได้มีแล้วแก่เรา เพราะเห็นนาง
ตัณหา นางอรดี และนางราคา, แม้ความพอใจจักมีแก่เรา
ได้อย่างไร เพราะเห็นสรีระแห่งธิดาของท่าน ที่เต็มไปด้วย
ปีสสาวะและอุจจาระ, เราไม่ปรารถนาเพื่อจะสัมผัสสรีระธิดา
ของท่านแม้ด้วยเท้า” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อตฺโต สุทฺธกัตฺตาใน อตฺถิ และ
นตฺถิ อตฺถิ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นตฺถิ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก ธีตฺรา ตติยาวิเสสฺนะใน
อตฺโต เต สามีสัมพันธฺะใน ธีตฺรา มยฺหํ สัมปทานใน อตฺถิ และ นตฺถิ วา สองศัพท์
ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ อตฺถิ และ นตฺถิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อวตฺวา เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ อวตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “พฺราหฺมณ อาลปนฺนะ อหํ สุทฺธ-
กัตฺตาใน กเถมิฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก เอกํ วิเสสฺนะของ การณํ เต สัมปทานใน
กเถมิ การณํ อวุตตกัมมะใน กเถมิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อาจิกฺขิตฺวา, “สมณ อาลปนฺนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน กเถมิฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก”
อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา พฺราหฺมณฺณ อนภิตกัตฺตา
ใน วุตฺเต, มหาภิเนษมนโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสฺนะใน อนุพฺนฺธ-
ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสฺนะใน อนุพฺนฺธ- อชปาลนิโครธมูลา อปาทานใน ยาว อตฺตโน
ภาวาทิสัมพันธฺะใน อนุพฺนฺธภาวํ มาเรณ อนภิตกัตฺตาใน อนุพฺนฺธ- อนุพฺนฺธภาวํ

อวตตกัมมะใน อาจิกขิตฺวา อชปาลนิโครธมูลเ วิสยาธาระใน ปโยชิต- จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ มหาภินิภขมนโต ปฏฺจาย ยาว อชปาลนิโครธมูลา อตฺตโน มาเรน อนุพฺนุทฺทาวุ และ อชปาลนิโครธมูลเ “อตีโต อิทานิ เม เอโส สมโณ โคตโม วิสยฺนฺติ ตสฺส มารสฺสฺส โสกาตุรฺสฺสฺส โสกฺวปฺสมนฺตถุ อาคตาหิ มารชิตาหิ กุมาริกวณฺณาทิวเสน ปโยชิตปโลภนุ, “เอโส วิเสสฺนฺชะของ สมโณฯ สุทฺธกัตฺตาใน อตีโตฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก อิทานิ กาลสัตฺตมึใน อตีโต เม สามีสัมพันธะใน วิสยฺ โคตโม วิเสสฺนฺชะของ สมโณ วิสยฺ อวตตกัมมะใน อตีโต” อิตฺศัพท์ สฺรุปะใน โสกาตุรฺสฺสฺส ตสฺส วิเสสฺนฺชะของ มารสฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน โสกฺวปฺสมนฺตถุ โสกาตุรฺสฺสฺส วิเสสฺนฺชะของ มารสฺสฺส โสกฺวปฺสมนฺตถุ สัมปทานใน อาคตาหิฯ วิเสสฺนฺชะของ มารชิตาหิฯ อนภิทกัตฺตา ใน ปโยชิต- กุมาริกวณฺณาทิวเสน ตติยาวิเสสฺนฺชะใน ปโยชิตปโลภนุฯ อวตตกัมมะใน อาจิกขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห

“อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ฉนฺโทฯ สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ทิสฺวาน เหตุโน อโหสิ ตณฺหุ กิติ อรตี กิติ ราคุ กิติ อวตตกัมมะใน ทิสฺวาน จ สามศัพท์ ปท- สมุจจยัตถะเข้ากับ ตณฺหุ อรตี และ ราคุ มยฺหุ สัมปทาน ใน อโหสิ นศัพท์ ปฏฺิเสธะใน อโหสิ เมณฺณสมฺมิ วิสยาธาระ ใน ฉนฺโท, ฉนฺโท สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กิจฺจ ศัพท์ ปุจฉนฺตถะ อิทํ วิเสสฺนฺชะของ มุตฺตตกริสฺสฺสฺส วิเสสฺนฺชะของ สรีริฯ ตว สามีสัมพันธะใน ชิตฺตฺยาฯ สามีสัมพันธะใน สรีริฯ อวตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ เหตุโน ภวิสฺสตีฯ มยฺหุ สัมปทานใน ภวิสฺสตี, อหุ สุทฺธกัตฺตาใน อิจฺเจฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปาทาฯ ภาระใน สมฺมุสิตฺตุ อิมิ วิเสสฺนฺชะของ สรีริฯ ตว สามีสัมพันธะใน ชิตฺตฺยาฯ สามีสัมพันธะใน สรีริฯ อวตตกัมมะใน สมฺมุสิตฺตุฯ ตุมฺตถสัมปทานใน อิจฺเจ นศัพท์ ปฏฺิเสธะใน อิจฺเจ” อิตฺศัพท์ สฺรุปะใน อิมิ คาคถุ อิมิ วิเสสฺนฺชะของ คาคถุ อวตตกัมมะใน อาห ฯ

๕๒๑. คาถาปริโยसानะ พุราหุมนโณ จ พุราหุมนี จ อนาคามิผล ปฏิภูจหีสู ๫

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พุราหุมนโณ จ อ.พราหมณ์ ด้วย พุราหุมนี จ อ.นางพราหมณ์ด้วย ปฏิภูจหีสู ดำรงอยู่เฉพะแล้ว อนาคามิผล ในอนาคามิผล ๫

เวลาจบพระคาถา ทั้งพราหมณ์ และนางพราหมณ์ ต่างดำรงอยู่ในอนาคามิผล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมโน ปฏิภูจหีสู พุราหุมนโณ กิติ พุราหุมนี กิติ สุททกัตตา ใน ปฏิภูจหีสู อาชยตบทกัตตวาจก จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ พุราหุมนโณ และ พุราหุมนี อนาคามิผล วิสยาธาระใน ปฏิภูจหีสู ๫

๕๒๒. มาคนุทียาปี โข ธีตา “สจสุส สมณสุส มยา อตุโถ นตุถิ, อนตุถิกภาโว วตุตพุโพ; อยั ปน มั มุตตกรีสปุณณั กโรติ; โหตุ, อตุตโน ชาติกุลปเทสโภคยสวสมปตตี อากมุม ตถารูปั ภตุตารั ลภิตวา สมณสุส โคตมสุส กตุตพุพยุตตกั ชานิสสามิติ สตุถริ อาฆาตั พนุธิ ๫

มาคนุทียาปี โข ธีตา “สเจ อสุส สมณสุส มยา อตุโถ นตุถิ, (อตุตโน) อนตุถิกภาโว (อิมินา สมณน) วตุตพุโพ; อยั (สมโณ) ปน มั มุตตกรีสปุณณั กโรติ; (เอตั การณั) โหตุ, (อหึ) อตุตโน ชาติกุลปเทสโภคยสวสมปตตี อากมุม ตถารูปั ภตุตารั ลภิตวา (มยา) สมณสุส โคตมสุส กตุตพุพยุตตกั (กมุม) ชานิสสามิติ สตุถริ อาฆาตั พนุธิ ๫

ธีตา อ.ธีตา มาคนุทียาปี โข แม้ชื่อว่ามาคนุทียาแล พนุธิ ผูกแล้ว อาฆาตั ซึ่ง ความอาฆาต สตุถริ ในพระศาสดา อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า อตุโถ อ.ความต้องการ มยา ด้วยเรา นตุถิ ย่อมไม่มี อสุส สมณสุส แก่พระสมณะนั้นไสร้, (อตุตโน) อนตุถิกภาโว อ.ความที่ -แห่งตน -เป็นผู้ไม่มีความต้องการ (อิมินา สมณน) อันพระสมณะนี้ วตุตพุโพ ฟังกกล่าว, ปน แต่ว่า อยั (สมโณ) อ.พระสมณะนี้ กโรติ ย่อมกระทำ มั ซึ่งเรา มุตตกรีสปุณณั ให้เป็นผู้เต็มแล้วด้วยบัสสวาระและ อัจจาระ, (เอตั การณั) อ.เหตุ นั้น โหตุ จงยกไว้, (อหึ) อ.เรา อากมุม อาศัย แล้ว ชาติกุลปเทสโภคยสวสมปตตี ซึ่งความถึงพร้อมด้วยชาติ ตระกุล ประเทศ โภคทรัพย์ ยศ และวัย อตุตโน ของตน ลภิตวา ได้แล้ว ภตุตารั ซึ่งสามิ ตถา

รูป ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป **ชานิสฺสามิ จักรู (กมฺม) ซึ่งกรรม (มยา) กตฺตพฺพยฺตุตฺกั**
อันควรแล้วแก่กรรม อันเรา ฟังกระทำ **สมณฺสฺส** แก่พระสมณะ **โคตมฺสฺส** ผู้โคตม”
อิตติ ดังนี้ ฯ

ธิดาแม่ชื่อว่ามาคันทิยาแล ผูกอาฆาตในพระศาสดาว่า “ถ้าความต้องการด้วยเราไม่มี
แก่พระสมณะนั้นไซ้, พระสมณะนี้ ฟังบอกว่าไม่มีความต้องการ, แต่ว่า พระสมณะ
นี้(กลับ)ทำให้เป็นผู้เต็มไปด้วยบัสสาวะและอุจจาระ, เหตุนั้น จงยกไว้, เราอาศัย
ความถึงพร้อมด้วยชาติ ตระกูล ประเทศ โภคทรัพย์ ยศ และวัยขงตน ได้สามิผู้เห็น
ปานนั้น จักรูกรรมที่เราควรทำแก่พระสมณะผู้โคตม” ดังนี้

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มาคันทิยาฯ สัญญาวิเสสณะของ ธิดาฯ สุทธกัตตาใน
พนฺธิฯ อาฆยาตบทกัตตฺวาจก ไชศัพท์ วจนาลังการะ “สเจ ปริกัปปัตถะ อตุโถ
สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ สมณฺสฺสฯ สัมปทานใน
นตฺถิ มยา ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ, อนตฺถิกภาโว วุตตกัมมะใน วุตตพฺโพฯ กิตบท
กัมมวาทก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อนตฺถิกภาโว อิมินา วิเสสณะของ สมณเณฯ
อนภินทกัตตาใน วุตตพฺโพ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ อัย วิเสสณะของ สมณเณฯ สุทธ-
กัตตาใน กโรติฯ อาฆยาตบทกัตตฺวาจก มํ อวุตตกัมมะใน กโรติ มุตตกรีสฺปฺนฺณ
วิกตีกัมมะใน กโรติ; เอตํ วิเสสณะของ การณฺฯ สุทธกัตตาใน โหตุฯ อาฆยาตบท
กัตตฺวาจก, อหํ สุทธกัตตาใน ชานิสฺสามิฯ อาฆยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามิ-
สัมพันธะใน ชาติกฺกุลปเทสโภคยสวสฺมปฺตฺตีฯ อวุตตกัมมะใน อากมฺมฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ลภิตฺวา ตถารูปี วิเสสณะของ ภตฺตารฺฯ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ชานิสฺสามิ มยา อนภินทกัตตาใน กตฺตพฺพ- สมณฺสฺส สัมปทานใน กตฺตพฺพ-
โคตมฺสฺส วิเสสณะของ สมณฺสฺส กตฺตพฺพยฺตุตฺกั วิเสสณะของ กมฺมฯ อวุตตกัมมะใน
ชานิสฺสามิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อาฆาตํ สตฺถริ วิสยาธาระใน พนฺธิ อาฆาตํ อวุตตกัมมะ
ใน พนฺธิ ฯ

๕๒๓. ก็ ปน สตุถา ตสฺสา อตฺตนิ อาฆาตฺปฺตฺตี ชานาติ น ชานาตีติ ฯ

“ก็ ปน สตุถา ตสฺสา (มาคันทิยาย) อตฺตนิ อาฆาตฺปฺตฺตี ชานาติ (อุทาหฺ) น ชานาตีติ
(ปุจฺฉา) ฯ

(ปุจฉา) อ.อันทาม อิติ ว่า “**ปน** ก็ **สตถา** อ.พระศาสดา **ชานาติ** ย่อมทรงทราบ **อาฆาตูปตติ** ซึ่งความเกิดขึ้นแห่งความอาฆาต **อดตนิ** ในพระองค์ **ตสสา** (มาคนุกิยาย) ของนางมาคนุกิยานั้น ก็ หรือ (**อุทาหุ**) หรือว่า **น ชานาติ** ย่อมไม่ทราบ” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “ก็ พระศาสดาย่อมทรงทราบความเกิดขึ้นแห่งความอาฆาตในพระองค์ ของนางมาคนุกิยานั้นหรือ หรือว่าไม่ทรงทราบ” ดังนี้ ฯ

“ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สตถา สุทรกัตตาใน ชานาติฯ สองบท อาฆาตบพ กัตตุวจาก ก็ศัพท์ ปุจฉนัตถะ ตสสา วิเสสนะของ มาคนุกิยายฯ สามีสัมพันธะใน อาฆาตูปตติ อดตนิ วิสยาธาระใน อาฆาตูปตติฯ อวุตตกัมมะใน ชานาติ อุทาหุ ปุจฉนัตถะ นศัพท์ ปฎิเสระใน ชานาติ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปุจฉาฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๒๔. ชานาติเยว ฯ

“(สตถา) ชานาติ เอว” (อติ วิสสชชน) ฯ

(วิสสชชน) อ.อันทัก อิติ ว่า “(สตถา) อ.พระศาสดา **ชานาติ** เอว ทรงทราบอยู่นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

แก้ว่า “พระศาสดาทรงทราบอยู่”

“สตถา สุทรกัตตาใน ชานาติฯ อาฆาตบพกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ชานาติ” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสสชชนฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๒๕. “ชานนโต กสฺมา คาถมาหาติ ฯ

“(สตถา) ชานนโต กสฺมา คาถ อาทาติ (ปุจฉา) ฯ

(ปุจฉา) อ.อันทาม อิติ ว่า “(สตถา) อ.พระศาสดา **ชานนโต** ทรงทราบอยู่ **อาห** ตรัสแล้ว **คาถ** ซึ่งพระคาถา **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “พระศาสดาทรงทราบอยู่ ตรัสพระคาถา เพราะเหตุอะไร”

“สตถา สุทรกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ชานนุโต อัพกันตรกิริยาของ
สตถา กสฺมา เหตุใใน อาห คากั อวุตตกัम्मะใน อาห” อิติศัพท สฺรูปะใน ปุจฺฉาๆ
ลึงคัถตะ ๕

๕๒๖. อิตเรสํ ทูวินฺนํ วเสน ๕

“(สตถา ชานนุโต) อิตเรสํ ทูวินฺนํ (ชานนํ) วเสน (คากั อาห” อิติ วิสฺสชฺชนํ) ๕

(วิสฺสชฺชนํ) อ.อันแกั อิติ ว่า “(สตถา) อ.พระศาสดา (ชานนุโต) ทรงทราบอยู่
(อาห) ตรัสแล้ว (คากั) ซึ่งพระคากา วเสน ด้วยสามารถ (ชานนํ) แห่งชน ท.
ทูวินฺนํ สอง อิตเรสํ นอกนี้” อิติ ดังนี้ ๕

แกัว่า “พระศาสดาทรงทราบอยู่ ตรัสพระคากา ด้วยสามารถแห่งชนทั้งสองนอกนี้”

“สตถา สุทรกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ชานนุโต อัพกันตรกิริยาของ
สตถา อิตเรสํ กัถิ ทูวินฺนํ กัถิ วิเสสนะของ ชานนํๆ สามีสัมพันธะใน วเสนๆ ตติยา-
วิเสสนะใน อาห คากั อวุตตกัम्मะใน อาห” อิติศัพท สฺรูปะใน วิสฺสชฺชนํๆ ลึงคัถตะ ๕

๕๒๗. พุทฺธา นาม อาฆาตํ อคเณตฺวา มคฺคผลาธิคมารหานํ วเสน ฌมฺมํ เทเสนฺติเยว ๕

พุทฺธา นาม อาฆาตํ อคเณตฺวา มคฺคผลาธิคมารหานํ (ชานนํ) วเสน ฌมฺมํ เทเสนฺติ เอว ๕

พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. อคเณตฺวา ไม่ทรงค้ำนึ่งถึงแล้ว อาฆาตํ ซึ่ง
ความอาฆาต เทเสนฺติ เอว ย่อมทรงแสดงนั้นเทียว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม วเสน ด้วย
สามารถ (ชานนํ) แห่งชน ท. มคฺคผลาธิคมารหานํ ผู้ควรแกัการบรรลุมรรคและ
ผล ๕

ธรรมดาว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายไม่ทรงค้ำนึ่งถึงความอาฆาต ย่อมทรงแสดงธรรมนั้น
แหละ ด้วยสามารถแห่งชนที่ควรแกัการบรรลุมรรคผล

นามศัพท ปสังสัถโตชตกะ พุทฺธา สุทรกัถตาใน เทเสนฺติๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก
อาฆาตํ อวุตตกัम्मะใน อคเณตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสนฺติ มคฺคผลาธิคมารหานํ
วิเสสนะของ ชานนํๆ สามีสัมพันธะใน วเสนๆ ตติยาวิเสสนะใน เทเสนฺติ ฌมฺมํ อวุตต-

กัมมะใน เทเสหฺติ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากัปป เทเสหฺติ ฯ

๕๒๘. มาตาปิตโร ตํ เนตฺวา จูพมากนฺทียํ กนิฏฺจํ ปฏิจฺญาเปตฺวา สตฺถุ สฺนฺติกํ คนฺตฺวา
อุโภปิ ปุพฺพชิตฺวา อรหฺตตํ ปาปฺณิสฺสุ ฯ

มาตาปิตโร ตํ (มากนฺทียํ) เนตฺวา จูพมากนฺทียํ กนิฏฺจํ ปฏิจฺญาเปตฺวา สตฺถุ สฺนฺติกํ คนฺตฺวา
อุโภปิ ปุพฺพชิตฺวา อรหฺตตํ ปาปฺณิสฺสุ ฯ

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ (มากนฺทียํ) ซึ่งนางมา
คັນทียนั้น กนิฏฺจํ ยังน้องชายผู้น้อยที่สุด จูพมากนฺทียํ ชื่อว่าจูพมากันทียะ
ปฏิจฺญาเปตฺวา ให้อรับแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว สฺนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา
อุโภปิ แม้ทั้งสอง ปุพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว อรหฺตตํ ซึ่งความเป็น
แห่งพระอรหันต์ ฯ

มารดาบิดานำนางมากันทียนั้นไป ให้น้องชายชื่อว่าจูพมากันทียะรับไว้ แล้วไปสู่
สำนักของพระศาสดา แม้ทั้งสองท่านบวชแล้ว ก็บรรลุพระอรหันต์

มาตาปิตโร สุทฺธกตฺตาใน ปาปฺณิสฺสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ มากนฺทียํฯ
อวตตกัมมะใน เนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิจฺญาเปตฺวา จูพมากนฺทียํ สัณฺญา-
วิเสสนะของ กนิฏฺจํฯ การิตกัมมะใน ปฏิจฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สฺนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปุพฺพชิตฺวา อปิตฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากัปป อุโภฯ วิเสสนะของ มาตาปิตโร ปุพฺพชิตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาปฺณิสฺสุ อรหฺตตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ ฯ

๕๒๙. จูพมากนฺทียโยปิ จินฺเตสิ “มม ชีตา โอมกสฺตฺตสฺส นานุจฺฉวิกา, เอกสฺส รมฺโฆ ว
อนุจฺฉวิกาติ ตํ อาทาย โกสมฺพี คนฺตฺวา สพฺพาลงฺกาเรหิ อลงฺกริตฺวา อิมํ อิตฺถีรตฺนํ
เทวสฺส อนุจฺฉวิกนฺติ อุเทนฺสฺส รมฺโฆ อทาสี ฯ

จูพมากนฺทียโยปิ จินฺเตสิ “มม ชีตา โอมกสฺตฺตสฺส น อนุจฺฉวิกา (โหติ), (มม ชีตา) เอกสฺส
รมฺโฆ ว อนุจฺฉวิกา (โหติ)” อิติ ตํ (มากนฺทียํ) อาทาย โกสมฺพี คนฺตฺวา สพฺพาลงฺกาเรหิ
อลงฺกริตฺวา “อิมํ อิตฺถีรตฺนํ เทวสฺส อนุจฺฉวิกํ (โหติ)” อิติ (วจนฺน) อุเทนฺสฺส รมฺโฆ อทาสี ฯ

จุมพาคณทียโยปี แม่ อ.นายจุมพาคันทียะ จินุเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “ธิดา อ.ธิดา มม ของเรา อนุจจวิกา เป็นผู้สมควร โอมกสตุตตสุส แก่สัตว์ผู้ต่ำต้อย (โหติ) ย่อม เป็น น หามิได้, (ธิดา) อ.ธิดา (มม) ของเรา อนุจจวิกา เป็นผู้สมควร รมโยเวย แก่ พระราชา เอกสุส พระองค์เดียวเทียว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอา แล้ว ต่ (มาคณทีย) ซึ่งนางมาคันทียานั้น คนตวา ไปแล้ว โกสมพี สูเมืองโกสัสมพี อลงกริตวา ประดับแล้ว สพพาลงกาเรหิ ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ท. อทาสี ได้ ทูลถวายแล้ว รมโยเวย แก่พระราชา อุเทนสุส พระนามว่าอุเทน (วจนเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “อิมิ อิตติรัตนัง อ.รัตนังคือหญิงนี้ อนุจจวิกิ เป็นของสมควร เทวสุส แก่ พระองค์ผู้สมมุติเทพ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

แม่นายจุมพาคันทียะก็คิดว่า “ธิดาของเรา เป็นผู้ไม่คู่ควรแก่สัตว์ผู้ต่ำต้อย, ธิดาของ เราเป็นผู้คู่ควรแก่พระราชาพระองค์เดียวเท่านั้น” ดังนี้ แล้วพานางมาคันทียาไปสู่ เมืองโกสัสมพี ประดับด้วยเครื่องประดับทุกชนิด ได้ทูลถวายแต่พระเจ้าอุเทน ด้วยคำ ว่า “หญิงแก้วนี้ เป็นของคู่ควรแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ” ดังนี้

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ จุมพาคณทียโยๆ สุททกัตตานิ จินุเตสิ และ อทาสี จินุเตสิ กิติ อทาสี กิติ อาชยาดบทกัตตวาจก “ธิดา สุททกัตตานิ โหติๆ อาชยาดบท กัตตวาจก มม สามีสัมพันธะไน ธิดา โอมกสตุตตสุส สัมปทานไน อนุจจวิกา นศัพท ปฎิเสชนัตถะ อนุจจวิกา วิกติกัตตานิ โหติ, ธิดา สุททกัตตานิ โหติๆ อาชยาดบท กัตตวาจก มม สามีสัมพันธะไน ธิดา เอกสุส วิเสสนะของ รมโยเวย เอวศัพท อวชารณะ เข้ากับ รมโยเวย สัมปทานไน อนุจจวิกาๆ วิกติกัตตานิ โหติ” อิติศัพท อาการะไน จินุเตสิ ต่ วิเสสนะของ มาคณทียโยๆ อวุตตกัมมะไน อาทายๆ สมานกาลกิริยาไน คนตวา โกสมพี สัมปาปฎิณียกัมมะไน คนตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน อลงกริตวา สพพาลงกาเรหิ ภาระไน อลงกริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน อทาสี “อิมิ วิเสสนะ ของ อิตติรัตนังๆ สุททกัตตานิ โหติๆ อาชยาดบทกัตตวาจก เทวสุส สัมปทานไน อนุจจวิกิๆ วิกติกัตตานิ โหติ” อิติศัพท สรุปะไน วจนเนนๆ ภาระไน อทาสี อุเทนสุส สัตถุญญาวิเสสนะของ รมโยเวย สัมปทานไน อทาสี ฯ

.....

๕๓๐. โส ตํ ทิสฺวา ว อุปฺปนฺนพลฺลสิเนโห อภิเสกํ ทตฺวา ปญฺจสฺตมาตฺตคามมสฺสา ปริวารํ กตฺวา อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน จเปสิ ๗

โส (อุเทโน) ตํ (มาคนุทียํ) ทิสฺวา ว อุปฺปนฺนพลฺลสิเนโห (หุตฺวา) อภิเสกํ ทตฺวา ปญฺจสฺต-
มาตฺตคามํ อสฺสา (มาคนุทียาย) ปริวารํ กตฺวา อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน จเปสิ ๗

โส (อุเทโน) อ.พระราชาพระนามว่าอุเทนนั้น ทิสฺวา ว ทอดพระเนตรแล้วเที่ยว ตํ
(มาคนุทียํ) ซึ่งนางมาคนุทียนั้น อุปฺปนฺนพลฺลสิเนโห เป็นผู้มีความรักอันมีกำลัง
อันเกิดขึ้นแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว ทตฺวา ประทานแล้ว อภิเสกํ ซึ่งการอภิเชก
กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ปญฺจสฺตมาตฺตคามํ ซึ่งหญิงมีร้อยห้าเป็นประมาณ ปริวารํ ให้
เป็นปริวาร อสฺสา (มาคนุทียาย) ของนางมาคนุทียนั้น จเปสิ ทรงแต่งตั้งไว้แล้ว
อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน ในตำแหน่งแห่งพระอัครมเหสี ๗

พระเจ้าอุเทนนั้นพอทอดพระเนตรเห็นนางมาคนุทियाเท่านั้น ก็เกิดความรักที่มีกำลัง
ขึ้น ประทานการอภิเชก ทรงทำหญิง ๕๐๐ นางให้เป็นปริวารของนางมาคนุทียนั้น
แล้วทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งพระอัครมเหสี

โส วิเสสฺนะของ อุเทโน๑ สุทฺธกัตฺตาใน จเปสิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนะ
ของ มาคนุทียํ๑ อวุตฺตกัมฺมะใน ทิสฺวา เอวคัปฺทํ อวธารณฺะเข้ากัปฺ ทิสฺวา๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อุปฺปนฺน- อุปฺปนฺนพลฺลสิเนโห วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา
อภิเสกํ อวุตฺตกัมฺมะใน ทตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ปญฺจสฺตมาตฺตคามํ อวุตฺตกัมฺมะ
ใน กตฺวา อสฺสา วิเสสฺนะของ มาคนุทียาย๑ สามีสัมพันธฺะใน ปริวารํ๑ วิกิตกัมฺมะใน
กตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ อคฺคมहेสิฏฺฐจาเน วิสยาธาระใน จเปสิ ๗

อิทํ มาคนุทียาย วตฺตุ ๗

อิทํ (วตฺตุ) มาคนุทียาย วตฺตุ (โหติ) ๗

อิทํ (วตฺตุ) อ.เรื่องนี้ วตฺตุ เป็นเรื่อง มาคนุทียาย ของพระนางมาคนุทिया
(โหติ) ย่อมเป็น ๗

นี้เป็นเรื่องของพระนางมาคนุทिया

อิทํ วิเสสฺนะของ วตฺตุ๑ สุทฺธกัตฺตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
มาคนุทียาย สามีสัมพันธฺะใน วตฺตุ๑ วิกิตกัตฺตาใน โหติ ๗

๕๓๑. เอมมสุส ทิยทุฒสหสฺสนาฏกิตฺถิปริวารวรา ติสฺโส อคฺคมหฺลฺโย อหฺลฺสุ ๕

เอวํ อสุส (อุเทนสุส) ทิยทุฒสหสฺสนาฏกิตฺถิปริวารวรา ติสฺโส อคฺคมหฺลฺโย อหฺลฺสุ ๕

อคฺคมหฺลฺโย อ.พระอัครมเหสี ท. ติสฺโส สาม ทิยทุฒสหสฺสนาฏกิตฺถิปริวารวรา
ผู้มีหญิงนักฟ้อนหนึ่งพันที่สองด้วยทั้งกึ่งเป็นเป็นประมาณเป็นปริวาร อสุส (อุเทนสุส)
ของพระราชาพระนามว่าอุเทนนั้น อหฺลฺสุ ได้มีแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ๕

พระอัครมเหสี ๓ พระองค์ มีหญิงนักฟ้อนประมาณ ๑,๕๐๐ คนเป็นปริวาร ของพระเจ้า
อุเทนนั้น ได้มีแล้ว ด้วยประการฉะนี้

ทิยทุฒสหสฺสนาฏกิตฺถิปริวารวรา กิตฺติ ติสฺโส กิตฺติ วิเสสนะของ อคฺคมหฺลฺโย ๕ สุกฺกตฺตา
ใน อหฺลฺสุ ๕ อาชยาตบทกิตฺตฺวาจาก เอวํ ปการิตฺถะ อสุส วิเสสนะของ อุเทนสุส ๕
สามีสัมพันธะใน อคฺคมหฺลฺโย ๕

๕๓๒. ตสฺมี โข ปน สมเย “โฆสกเสฏฺฐิ กุกฺกุฏเสฏฺฐิ ปาวาริกเสฏฺฐิติ โโกสมฺพิยํ ตโย
เสฏฺฐิโน โหนฺติ ๕

ปน ก็ ตสฺมี โข สมเย ในสมัยนั้นแล เสฏฺฐิโน อ.เศรษฐี ท. ตโย สาม โโกสมฺพิยํ
ในเมืองโกสัมพี อิติ คือ “โฆสกเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าโฆสกะ กุกฺกุฏเสฏฺฐิ อ.เศรษฐี
ชื่อว่ากุกกุฏะ ปาวาริกเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าปวาริกะ” โหนฺติ ย่อมมี ๕

ก็ ในสมัยนั้นแล ในเมืองโกสัมพี มีเศรษฐี ๓ คน คือ “โฆสกเศรษฐี กุกฺกุฏเศรษฐี และ
ปวาริกเศรษฐี”

ปนคัพฺพ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสนะของ สมเย โขคัพฺพ วจนาลังการะ สมเย
กาลสัตตมีใน โหนฺติ “โฆสกเสฏฺฐิ กุกฺกุฏเสฏฺฐิ ปาวาริกเสฏฺฐิ สรุปะไน อิติ ๕ คัพฺพ
สรุปะไน ตโย เสฏฺฐิโน ตโย วิเสสนะของ เสฏฺฐิโน ๕ สุกฺกตฺตาใน โหนฺติ ๕ อาชยาต-
บทกิตฺตฺวาจาก โโกสมฺพิยํ วิสยาธาระใน เสฏฺฐิโน ๕

๕๓๓. เต อุปกฏจาย วสสุปนายิกาย ปญจสเต ตาปเส หิมวตโต อาคนตุวา นคร
ภิกขาย จรุตเต ทิสวา ปสทิตวา นิสทาเปตวา โภเชตวา ปฏิญญ คเหตุวา จตตารโ
มาเส อตตโน สนฺติเก วาสาเปตวา ปฺน วสสารตเต อาคมนตถาย ปฏิชานาเปตวา
อุยฺโยเชสุ ๕

เต (เสฏฺฐิโน), อุปกฏจาย วสสุปนายิกาย, ปญจสเต ตาปเส หิมวตโต อาคนตุวา นคร
ภิกขาย จรุตเต ทิสวา ปสทิตวา (เต ตาปเส) นิสทาเปตวา โภเชตวา ปฏิญญ คเหตุวา
(เต ตาปเส) จตตารโ มาเส อตตโน สนฺติเก วาสาเปตวา (เต ตาปเส) ปฺน วสสารตเต
อาคมนตถาย ปฏิชานาเปตวา อุยฺโยเชสุ ๕

เต (เสฏฺฐิโน) อ.เศรชฺฐี ท. เหล่านั้น, วสสุปนายิกาย ครั้นเมื่อดิถีเป็นที่น้อมเข้าไป
ใกล้ซึ่งกาลฝน อุปกฏจาย เข้าไปใกล้แล้ว, ทิสวา เห็นแล้ว ตาปเส ซึ่งดาบส ท.
ปญจสเต ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ หิมวตโต อาคนตุวา นคร ภิกขาย จรุตเต
ผู้- มาแล้ว จากป่าหิมพานต์ -เที่ยวไปอยู่ในนคร เพื่อภิกษา ปสทิตวา เลื่อมใสแล้ว
(เต ตาปเส) ยังดาบส ท. เหล่านั้น นิสทาเปตวา ให้นั่งแล้ว โภเชตวา ให้บริโภค
แล้ว คเหตุวา รับเอาแล้ว ปฏิญญ ซึ่งปฏิญญา (เต ตาปเส) ยังดาบส ท. เหล่านั้น
วาสาเปตวา ให้อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก อตตโน ของตน มาเส ตลอดเดือน ท.
จตตารโ สี่ (เต ตาปเส) ยังดาบส ท. เหล่านั้น ปฏิชานาเปตวา ให้ปฏิญญาแล้ว
อาคมนตถาย เพื่อประโยชน์แก่การมา วสสารตเต ในสมัยแห่งภูมิภาคอันฝนย้อม
แล้ว ปฺน อีก อุยฺโยเชสุ ส่งไปแล้ว ๕

พวกเศรชฺฐีเหล่านั้น, เมื่อวันเข้าพรรษาใกล้เข้ามา, เห็นพวกดาบสเหล่านั้นผู้มาจาก
ป่าหิมพานต์กำลังเที่ยวไปในนครเพื่อภิกษา เลื่อมใส แล้วเชื่อเชิญให้นั่ง ให้บริโภค รับ
เอาปฏิญญา ให้ดาบสเหล่านั้นอยู่ในสำนักของตน ๔ เดือน ให้ปฏิญญาเพื่อประโยชน์
แก่การมาในสมัยที่ฝนตกย้อมภูมิภาคอีกครั้ง แล้วจึงส่งไป

เต วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนๆ สุทกัตตาใน อุยฺโยเชสุๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก,
วสสุปนายิกาย ลักษณะใน อุปกฏจายๆ ลักษณะกิริยา, ปญจสเต วิเสสนะของ ตาปเสๆ
อวตตกัมมะใน ทิสวา หิมวตโต อปาทานใน อาคนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จรุตเต
นคร วิสยาคาระใน จรุตเต ภิกขาย สัมปทานใน จรุตเตๆ วิเสสนะของ ตาปเส ทิสวา

บุพพกาลกิริยาใน ปรีทิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวา เต วิเสสณะของ
 ตาปเสจ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน โภเชตวาจ ปุพพกาลกิริยา
 ใน คเหตุวา ปฏิญญ์ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วาสาเปตวา เต
 วิเสสณะของ ตาปเสจ การิตกัมมะใน วาสาเปตวา จตุตาโร วิเสสณะของ มาเสจ
 อัจฉันตสังโยคะใน วาสาเปตวา อตตโน สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาธาระใน
 วาสาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิชานาเปตวา เต วิเสสณะของ ตาปเสจ การิต-
 กัมมะใน ปฏิชานาเปตวา ปุณศัพท กิริยาวิเสสณะใน อากมน- วสุสารตเต กาลสัตตมี
 ใน อากมนตถายจ สัมปทานใน ปฏิชานาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อุกุโยเชสุ ๫

๕๓๔. ตาปสาปี ตโต ปฏฺจาย อฏฺจ มาเส หิมวนฺเต วสิตฺวา จตุตาโร มาเส เตสฺ สนฺติเก
 วสนฺติ ๫

ตาปสาปี ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย อฏฺจ มาเส หิมวนฺเต วสิตฺวา จตุตาโร มาเส เตสฺ (เสฏฺฐิณฺ)
 สนฺติเก วสนฺติ ๫

ตาปสาปี แม้อ.ตาบส ท. **วสิตฺวา** อยู่แล้ว **หิมวนฺเต** ในป่าหิมพานต์ **มาเส** ตลอด
 เดือน ท. **อฏฺจ** แปร **วสนฺติ** ย่อมอยู่ **สนฺติเก** ในสำนัก **เตสฺ (เสฏฺฐิณฺ)** ของเศรษฐี ท.
 เหล่านั้น **มาเส** ตลอดเดือน ท. **จตุตาโร** สี่ **ปฏฺจาย** จำเดิม **ตโต (กาลโต)** แต่กาล
 นั้น ๫

แม้พวกดาบสอยู่ในป่าหิมพานต์ ๘ เดือน อยู่ในสำนักของพวกเศรษฐี ๔ เดือน จำเดิม
 แต่กาลนั้นมา

อปีศัพท อเปกชัตถะเข้ากับ ตาปสาจ สุททกัตตาใน วสนฺติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 ตโต วิเสสณะของ กาลโตจ อปาทานใน ปฏฺจายจ กิริยาวิเสสณะใน วสนฺติ อฏฺจ
 วิเสสณะของ มาเสจ อัจฉันตสังโยคะใน วสิตฺวา หิมวนฺเต วิสยาธาระใน วสิตฺวาจ
 บุพพกาลกิริยาใน วสนฺติ จตุตาโร วิเสสณะของ มาเสจ อัจฉันตสังโยคะใน วสนฺติ
 เตสฺ วิเสสณะของ เสฏฺฐิณฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาธาระใน วสนฺติ ๫

.....

๕๓๕. เต อปรภาเค หิมวตโต อากจฺนฺตา อรณฺณายตเน เอกํ มหานิโครธํ ทิสฺวา ตสฺส มูเล นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

เต (ตาปสา) อปรภาเค หิมวตโต อากจฺนฺตา อรณฺณายตเน เอกํ มหานิโครธํ ทิสฺวา ตสฺส (มหานิโครธสฺส) มูเล นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **เต (ตาปสา)** อ.ดาบส ท. เหล่านั้น **อากจฺนฺตา** มาอยู่ **หิมวตโต** จากป่าหิมพานต์ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **มหานิโครธํ** ซึ่งต้นไทรใหญ่ **เอกํ** ต้นหนึ่ง **อรณฺณายตเน** ในราวแห่งป่า **นิสฺสีทิสฺสุ** นั่งแล้ว **มูเล** ที่โคน **ตสฺส (มหานิโครธสฺส)** แห่งต้นไทรใหญ่นั้น ฯ

ในเวลาต่อมา พวกดาบสเหล่านั้นมาจากป่าหิมพานต์ เห็นต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งที่ ราวป่า จึงนั่งที่โคนต้นไทรใหญ่นั้น

อปรภาเค กาลสํตตมฺเิ น นิสฺสีทิสฺสุ เต วิเสสฺนะของ ตาปสาฯ สุททกัตฺตาใน นิสฺสีทิสฺสุฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก หิมวตโต อปาทานใน อากจฺนฺตาฯ อัปภันตฺตกริยาของ ตาปสา อรณฺณายตเน วิสยาธาระใน ทิสฺวา เอกํ วิเสสฺนะของ มหานิโครธํฯ อวุตต- กัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกริยาใน นิสฺสีทิสฺสุ ตสฺส วิเสสฺนะของ มหานิโครธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มูเลฯ วิสยาธาระใน นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

๕๓๖. เตสุ เชฏฺฐจกตาปโส จินฺเตสิ “อิมสฺมี รุกฺเข อธิวตฺถา เทวตา น โอรมติกา ภวิสฺสติ มหเสฏฺฐเขเนเวตฺถ เตวราเชน ภวิตพฺพํ, สาธุ วตสฺส, สจายํ อิลิณฺณสฺส ปาณียํ ทเทยยาติ ฯ

เตสุ (ตาปเสสุ) เชฏฺฐจกตาปโส จินฺเตสิ “อิมสฺมี รุกฺเข อธิวตฺถา เทวตา น โอรมติกา ภวิสฺสติ, มหเสฏฺฐเขเน เหว เอตฺถ (รุกฺเข) เตวราเชน ภวิตพฺพํ, (ตํ เตวราชสฺส ปาณียทานํ) สาธุ วต อสฺส, สเจ อยํ (เทวตา) อิลิณฺณสฺส ปาณียํ ทเทยยาติ ฯ

เตสุ (ตาปเสสุ) เชฏฺฐจกตาปโส อ.- ในดาบส ท. เหล่านั้นหนา -ดาบสผู้เจริญที่สุด **จินฺเตสิ** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**เทวตา** อ.เทวตา **อธิวตฺถา** ผู้สิงอยู่แล้ว **อิมสฺมี รุกฺเข** ที่ต้นไม้ **โอรมติกา** เป็นเทวดาต่ำต้อย **ภวิสฺสติ** จักเป็น **น** หามิได้, **เทวราเชน** เหว **อันเทวราช** **มหเสฏฺฐเขน** ผู้มีศักดิ์ใหญ่นั้นเทียว **ภวิตพฺพํ** ฟังมี **เอตฺถ (รุกฺเข)**

ที่ต้นไม้นี้, สเจ ถ้าวว่า **อัย (เทวดา)** อ.เทวดานี้ ทททย พึงให้ **ปานีย** ซึ่งน้ำ
อันบุคคลพึงดื่ม **อิสิคนสุส** แก่หมู่แห่งฤๅไชร์, (**ต๋ เทวราชสุส ปานียทาน**) อ.การ
ให้ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ของเทวราช นั้น **สาธู วต** เป็นการให้ดีหนอ **อสสุ** พึงเป็น”
อิติ ดังนี้ ฯ

ในบรรดาตบสเหล่านั้น หัวหน้าตบสคิดว่ “เทวดาผู้สิงสถิตย์อยู่ที่ต้นไม้นี้ น่าจักเป็น
เทวดาไม่ต่ำต้อย, เทวราชผู้มีศักดิ์ใหญ่เท่านั้นพึงมีที่ต้นไม้นี้, ถ้าเทวดานี้พึงให้น้ำดื่ม
แก่หมู่ฤๅไชร์, การให้น้ำดื่มของเทวราชนั้น เป็นการให้ดีหนอ” ดังนี้

เตสุ วิเสสณะของ ตาบเสสุๆ นิทธารณะใน เซฎจกตบโสๆ นิทธารณียะและสุททกัตตา
ใน จินเดสิๆ อาขยตบทกัตตวจาก “อริวตถา วิเสสณะของ เทวดาๆ สุททกัตตาใน
ภวิสสติๆ อาขยตบทกัตตวจาก อิมสมิ วิเสสณะของ รุกเขๆ วิสยาธาระใน อริวตถา
นศัพท์ ปฏิสเนนตถะ โอรมตिका วิกตีกัตตาใน ภวิสสติ, เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
มเสสุๆ วิเสสณะของ เทวราชะๆ อนภิตกัตตาใน ภวิตพพๆ กิตบทภาวจาก
เอตถ วิเสสณะของ รุกเขๆ วิสยาธาระใน ภวิตพพ, ต๋ วิเสสณะของ ปานียทานๆ
สุททกัตตาใน อสสุๆ อาขยตบทกัตตวจาก เทวราชสุส สามีสัมพันธะใน ปานียทาน
สาธู วิกตีกัตตาใน อสสุ วตศัพท์ สังกัปปตถะ, สเจ ปริกัปปตถะ อัย วิเสสณะของ
เทวดาๆ สุททกัตตาใน ทททยๆ อาขยตบทกัตตวจาก อสิคนสุส สัมปทานใน
ทททย ปานีย อวุตตกัมมะใน ทททย” อิติศัพท์ อากาละใน จินเดสิ ฯ

๕๓๗. โส ปานีย อทาสี ฯ

โส (เทวราชา) ปานีย อทาสี ฯ

โส (เทวราชา) อ.เทวราชนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว **ปานีย** ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ฯ

เทวราชนั้นได้ให้น้ำดื่ม

โส วิเสสณะของ เทวราชาๆ สุททกัตตาใน อทาสีๆ อาขยตบทกัตตวจาก ปานีย
อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๕๓๘. ตาบโส นหาโนทกั จินฺเตสิ ฯ

ตาบโส อ.ตาบส จินฺเตสิ คิดแล้ว นหาโนทกั ซึ่งน้ำเป็นเครื่องอาบ ฯ

ตาบสได้คิดถึงน้ำอาบ

ตาบโส สุททกัตตาโน จินฺเตสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นหาโนทกั อวุตตกัมมะโน จินฺเตสิ ฯ

๕๓๙. ตมฺปิ อทาสิ ฯ

(โส เทวราชา) ตมฺปิ (นหาโนทกั) อทาสิ ฯ

(โส เทวราชา) อ.เทวราชันนั้น อทาสิ ได้ให้แล้ว ตมฺปิ (นหาโนทกั) ซึ่งน้ำเป็นเครื่องอาบ แม้นั้น ฯ

เทวราชันนั้นได้ให้น้ำอาบแม้นั้น

โส วิเสสนะของ เทวราชา ฯ สุททกัตตาโน อทาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัพทัง อเปกขัตถะเข้ากักับ ตัง วิเสสนะของ นหาโนทกั อวุตตกัมมะโน อทาสิ ฯ

๕๔๐. ตโต โภชนัง จินฺเตสิ ฯ

ตโต (ตาบโส) โภชนัง จินฺเตสิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (ตาบโส) อ.ตาบส จินฺเตสิ คิดแล้ว โภชนัง ซึ่งโภชนะ ฯ

ต่อจากนั้น ตาบสได้คิดถึงโภชนะ

ตโต กาลสัตตมึ ตาบโส สุททกัตตาโน จินฺเตสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก โภชนัง อวุตตกัมมะโน จินฺเตสิ ฯ

๕๔๑. ตมฺปิ อทาสิ ฯ

(โส เทวราชา) ตมฺปิ (โภชนัง) อทาสิ ฯ

(โส เทวราชา) อ.เทวราชนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว ตมปิ (โกชน) ซึ่งโกชนะ แม่นั้น ๆ
เทวราชนั้นได้ให้โกชนะแม่นั้น

โส วิเสสนะของ เทวราชาฯ สุทรกัตตานิ อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อปีศัพท์
อเปกขัตถะเข้ากับ ต่ฯ วิเสสนะของ โกชนฯ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๕๔๒. อถ สุตส เอตทโหสิ “อัย เทวราชา อมฺเหหิ จินฺติตฺตจินฺติตฺตํ สพฺพํ เทติ, อโห วต นํ
ปสฺสเสยฺยามาติ ฯ

อถ อุตส (ตาปสุตส) เอต (จินตณ) อโหสิ “อัย เทวราชา อมฺเหหิ จินฺติตฺตจินฺติตฺตํ สพฺพํ (วตถุ)
เทติ, อโห วต (มย) นํ (เทวราช) ปสฺสเสยฺยามาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอต (จินตณ) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “อัย เทวราชา อ.เทวราชนี้
เทติ ย่อมให้ (วตถุ) ซึ่งวตถุ สพฺพํ ทั้งปวง อมฺเหหิ จินฺติตฺตจินฺติตฺตํ อัน- อันเรา ท.
ทั้งคิดแล้วทั้งคิดแล้ว, อโห วต โहनอ (มย) อ.เรา ท. ปสฺสเสยฺยาม พึงเห็น นํ
(เทวราช) ซึ่งเทวราชนั้น” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อุตส (ตาปสุตส) แก่ดาบส
นั้น ฯ

ที่นั้น ดาบสนั้นได้มีความคิดนั้นว่า “เทวราชนี้ย่อมให้ทุกสิ่งที่เราทั้งคิดแล้วทั้งคิด
แล้ว, โहनอพวกเราพึงเห็นเทวราชนั้น” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี เอต วิเสสนะของ จินตณฯ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
อุตส วิเสสนะของ ตาปสุตสฯ สัมปทานใน อโหสิ “อัย วิเสสนะของ เทวราชาฯ
สุทรกัตตานิ เทติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อมฺเหหิ อนภิกิตกัตตานิ จินฺติตฺตจินฺติตฺตํ
กิติ สพฺพํ กิติ วิเสสนะของ วตถุฯ อวุตตกัมมะใน เทติ, อโห อัจฉริยัตถะ วตศัพท์
สังกัปัตถะ มย สุทรกัตตานิ ปสฺสเสยฺยามฯ อาชยาตบทกัตตวาจก นํ วิเสสนะของ
เทวราชฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสเสยฺยาม” อิติศัพท์ สรุปะใน เอต จินตณ ฯ

๕๔๓. โส รุกฺขกฺขนฺธํ ปทาเลตฺวา อตฺตานิ ทสฺเสสิ ฯ

โส (เทวราชา) รุกฺขกฺขนฺธํ ปทาเลตฺวา อตฺตานิ ทสฺเสสิ ฯ

โส (เทวราชา) อ.เทวราชนั้น ปทาเลตฺวา ช้าแรกแล้ว รุกฺขกฺขนุํ ซึ่งลำต้น
แห่งต้นไม้ ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อตฺตานิ ซึ่งตน ฯ

เทวราชนั้นช้าแรกลำต้นของต้นไม้แสดงตน

โส วิเสสนะของ เทวราชาฯ สฺฐกัถตาใน ทสฺเสสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก รุกฺขกฺขนุํ
อวุตตกัมมะใน ปทาเลตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ อตฺตานิ อวุตตกัมมะใน
ทสฺเสสิ ฯ

๕๔๔. อถ นํ “เทวราช มหตี เต สมฺปตฺติ, กิณฺุ โข กตฺวา อยํ ลทฺธาติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ นํ (เทวราช เต ตาปสา) “เทวราช มหตี เต สมฺปตฺติ, (ตยา) กิ ุ โข (กมฺม) กตฺวา
อยํ (สมฺปตฺติ) ลทฺธาติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (เต ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว นํ (เทวราช) ซึ่ง
เทวราชนั้น อิติ ว่า “เทวราชา ดูก่อนเทวราช สมฺปตฺติ อ.สมบัตติ เต ของท่าน
มหตี ใหญ่, อยํ (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตตินี้ (ตยา) อันท่าน กตฺวา กระทำแล้ว กิ ุ โข
(กมฺม) ซึ่งกรรมอะไรหนอแล ลทฺธา ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น พวกดาบสเหล่านั้นถามเทวราชนั้นว่า “ดูก่อนเทวราช สมบัตติของท่านใหญ่,
สมบัตตินี้ ท่านทำกรรมอะไรไว้หนอ ได้แล้ว” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี เต วิเสสนะของ ตาปสาฯ สฺฐกัถตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก
นํ วิเสสนะของ เทวราชฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “เทวราช อาลปนะ มหตี วิเสสนะของ
สมฺปตฺติฯ ลิงคัถเถ เต สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติ, อยํ วิเสสนะของ สมฺปตฺติฯ วุตต-
กัมมะใน ลทฺธาฯ กิตบทกัมมวจาก ตยา อนภิหิตกัถตาใน ลทฺธา กิ วิเสสนะของ กมฺม
นุคฺคัพทํ ปุจฺฉนัถเถ โชคัพทํ วจนาลังการะ กมฺม อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ลทฺธา” อิติคัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๕๔๕. “มา ปุจฺฉถ อชฺชยาติ ฯ

(โส เทวราชา) “(ตุเม) มา ปุจฺฉถ อชฺชยาติ (อาห) ฯ

(ไส เทวราชา) อ.เทวราชนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อຍຍາ ข้าแต่พระคุณเจ้า ท. (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. มา ปุจณถ ของจงอย่าถาม” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวราชนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ขอพวกท่านอย่าถามเลย” ดังนี้

ไส วิเสสนะของ เทวราชาฯ สุธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อຍຍາ อาลปนะ ตุมุเห สุธกัตตาใน ปุจณถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพท์ ปฏิเสระใน ปุจณถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๔๖. “อาจิกข เทวราชาติ ฯ

(ตาปสา) “(ตุว์) อาจิกข เทวราชาติ (อาหฺสุ) ฯ

(ตาปสา) อ.ดาบส ท. (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทวราช ตุก่อนเทวราช (ตุว์) อ.ท่าน อาจิกข ของจงบอก” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกดาบสกล่าวว่า “ท่านเทวราช ท่านโปรดเล่า(ให้ฟังหน่อย)เถิด” ดังนี้

ตาปสา สุธกัตตาใน อาหฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทวราช อาลปนะ ตุว์ สุธกัตตา ใน อาจิกขฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๕๔๗. โส อตตนา กตกมฺมสุส ปริตตกตฺตา ลชฺชมาโน กเถตุํ น วิสหติ, เตหิ ปุณฺปุณฺโณ นิปปีพฺยมาโน ปน “เตนหิ สุณฺนาถาติ วตฺวา กเถสิ ฯ

โส (เทวราชา) อตตนา กตกมฺมสุส ปริตตกตฺตา ลชฺชมาโน กเถตุํ น วิสหติ, (ไส เทวราชา) เตหิ (ตาปเสหิ) ปุณฺปุณฺโณ นิปปีพฺยมาโน ปน “เตนหิ (ตุมุเห) สุณฺนาถาติ วตฺวา กเถสิ ฯ

โส (เทวราชา) อ.เทวราชนั้น ลชฺชมาโน ละอายอยู่ อตตนา กตกมฺมสุส ปริตตกตฺตา เพราะความที่แห่งกรรม อันตน กระทำแล้ว เป็นกรรมนิดหน่อย น วิสหติ ย่อมไม่อาจ กเถตุํ เพื่ออันกล่าว, ปน แต่ว่า (ไส เทวราชา) อ.เทวราชนั้น เตหิ (ตาปเสหิ) นิปปีพฺยมาโน ผู้อันดาบส ท. เหล่านั้น บิบบันอยู่ ปุณฺปุณฺโณ บ่อยๆ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. สุณฺนาถ จงฟัง” อิติ ดังนี้ กเถสิ กล่าวแล้ว ฯ

เทวราชนั้นละอายเพราะว่ากรรมที่ตนได้กระทำไว้เป็นกรรมเพียงเล็กน้อย จึงไม่กล้าจะบอก, แต่ว่า เทวราชนั้น ถูกพวกดาบสเหล่านั้นรบเร้าอยู่บ่อยๆ จึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น เชิญพวกท่านฟังเถิด” ดังนี้แล้ว จึงเล่า(เรื่องราวให้ฟัง)

โส วิเสสณะของ เทวราชาฯ สุทธกัตตาใน วิสหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตตนา อนภิตกัตตาใน กต- กตกมฺมสุส ภาวาทิสัมพันธะใน ปริตตกตฺตาฯ เหตุไฉน ลชฺชมาโนฯ อัปภันตรกิริยาของ เทวราชา กเถตุํ ตุมฺมตถสัมปทานใน วิสหติ นศฺพทํ ปฏิเสธะใน วิสหติ, ปนศฺพทํ วิเสสโชตกะ โส วิเสสณะของ เทวราชาฯ สุทธกัตตา ใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตหิ วิเสสณะของ ตาปเสหิฯ อนภิตกัตตาใน นิปฺปิพฺยมาโน ปฺนปฺปฺนํ กิริยาวิเสสณะใน นิปฺปิพฺยมาโนฯ อัปภันตรกิริยาของ เทวราชา “เตนหิ อฺยโยชนํตถะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน สฺขนาถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก” อิตศฺพทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

.....

๕๔๘. โส กิร เอโก ทฺถคตมฺนุสฺโส หุตฺวา ภตฺตี ปริเยสนฺโต อนาถปิณฺฑิกสุส สฺนฺติเก ภตฺติกมฺมํ ลภิตฺวา ตํ นิสฺสาย ชีวิทํ กปฺเปสิ ฯ

โส (เทวราชา) กิร เอโก ทฺถคตมฺนุสฺโส หุตฺวา ภตฺตี ปริเยสนฺโต อนาถปิณฺฑิกสุส สฺนฺติเก ภตฺติกมฺมํ ลภิตฺวา ตํ (อนาถปิณฺฑิกํ) นิสฺสาย ชีวิทํ กปฺเปสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (เทวราชา) อ.เทวราชนั้น ทฺถคตมฺนุสฺโส เป็นมนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก เอโก คนหนึ่ง หุตฺวา เป็นแล้ว ปริเยสนฺโต แสวงหาอยู่ ภตฺตี ซึ่งการรับจ้าง ลภิตฺวา ได้แล้ว ภตฺติกมฺมํ ซึ่งการงานคือการรับจ้าง สฺนฺติเก ในสำนัก อนาถปิณฺฑิกสุส ของ เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑิกะ นิสฺสาย อาศัยแล้ว ตํ (อนาถปิณฺฑิกํ) ซึ่งเศรษฐีชื่อว่า อนาถปิณฺฑิกะนั้น กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิทํ ซึ่งชีวิต ฯ

ทราบว่ เทวราชนั้นเป็นมนุษย์ผู้ขัดสนคนหนึ่ง แสวงหาการรับจ้าง ได้การงานคือการรับจ้างในสำนักของอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี อาศัยทำอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี สำเร็จชีวิต

กิริศฺพทํ อนุสฺสนนํตถะ โส วิเสสณะของ เทวราชาฯ สุทธกัตตาใน กปฺเปสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอโก วิเสสณะของ ทฺถคตมฺนุสฺโสฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริเยสนฺโต ภตฺตี อวฺตตกัมมะใน ปริเยสนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ เทวราชา

อนาถปิณฑิกสุส สามีสัมพันธะใน สนฺตึเกฯ วิสยาธาระใน ลภิตฺวา ภตฺติกมฺมํ อวุตตกัมมะ
ใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสาย ตํ วิเสสนะของ อนาถปิณฑิกิฯ อวุตตกัมมะ
ใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน กปฺเปสิ ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน กปฺเปสิ ฯ

๕๔๙. อเอกสุมี อุโปสถทิวเส สมฺปตฺเต อนาถปิณฑิกิโก วิหารโต อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิ “ตฺสฺส
ภตฺติกสุส อชฺช อุโปสถทิวสกาโว เกนจิ กถิตฺติ ฯ

อถ เอกสุมี อุโปสถทิวเส สมฺปตฺเต อนาถปิณฑิกิโก วิหารโต อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิ “ตฺสฺส ภตฺติกสุส
อชฺช อุโปสถทิวสกาโว เกนจิ กถิตฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น อุโปสถทิวเส ครั้นเมื่อวันอุโบสถ เอกสุมี วันหนึ่ง สมฺปตฺเต ถึงพร้อม
แล้ว อนาถปิณฑิกิโก อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกิเก อาคนฺตฺวา มาแล้ว วิหารโต
จากวิหาร ปุจฺฉิ ทามแล้ว อิติ ว่า “อุโปสถทิวสกาโว อ.ความที่แห่งวันอุโบสถ อชฺช
ในวันนี้ เกนจิ อันใครๆ กถิตฺติ บอกแล้ว ตฺสฺส ภตฺติกสุส แก่บุรุษผู้กระทำการ
รับจ้างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เมื่อถึงวันอุโบสถวันหนึ่ง อนาถปิณฑิกิเศรษฐีมาจากวิหาร ทามว่า “ความเป็นวัน
อุโบสถในวันนี้ ใครๆ บอกแก่บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นหรือไม่” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี เอกสุมี วิเสสนะของ อุโปสถทิวเส ลักษณะใน สมฺปตฺเตฯ ลักษณะกิริยา
อนาถปิณฑิกิโก สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก วิหารโต อปาทานใน
อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “อุโปสถทิวสกาโว วุตตกัมมะใน กถิตฺติฯ กิตฺตบ
กัมมฺวาจก ตฺสฺส วิเสสนะของ ภตฺติกสุสฯ สัมปทานใน กถิตฺติ อชฺช กาลสัตตมีใน
อุโปสถทิวสกาโว เกนจิ อนภิตกัตฺตานิ กถิตฺติ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๕๕๐. “น กถิตฺติ สามิตฺติ ฯ

(ชนา) “(อุโปสถทิวสกาโว เกนจิ) น กถิตฺติ สามิตฺติ (อาหฺสุ) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อุโปสถทิวสกาโว)
อ.ความเป็นแห่งวันอุโบสถ (เกนจิ) อันใครๆ น กถิตฺติ ไม่บอกแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนกล่าวว่า “นาย ความเป็นวันอุโบสถ ไครๆ ก็ไม่บอก”

ชนา สุทธกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สามิ อาลปนะ อุโปสถทิวสภาโว วุตตกัมมะใน กถิโตๆ กิตบทกัมมวาจก เกนจิ อนภิทกัตตาใน กถิโต นศัพทํ ปฏิเสระใน กถิโต” อิติศัพทํ อาการะใน อาหํสุ ๫

๕๕๑. “เตนหิสฺส สายมาสํ ปจถาติ ๫

(อนาถปิณฑิกโก) “เตนหิ (ตุมุเห) อสฺส (ภติกสฺส) สายมาสํ ปจถาติ (อาห) ๫

(อนาถปิณฑิกโก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ปจถ จงหุง สายมาสํ ซึ่งอาหารอันบุคคลพึงบริโภค ในเวลาเย็น อสฺส (ภติกสฺส) แก่บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

อนาถปิณฑิกเศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงหุงอาหารที่บุคคลพึงบริโภคในเวลาเย็นให้แก่บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นเถิด” ดังนี้

อนาถปิณฑิกโก สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อุโยชนัตถะ ตุมุเห สุทธกัตตาใน ปจถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ ภติกสฺสๆ สัมปทานใน ปจถ สายมาสํ อวุตตกัมมะใน ปจถ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๕๕๒. อถสฺส ปตุโถทหนํ ปจีสฺสุ ๫

อถ (ชนา) อสฺส (ภติกสฺส) ปตุโถทหนํ ปจีสฺสุ ๫

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. ปจีสฺสุ หุงแล้ว ปตุโถทหนํ ซึ่งข้าวสุกแห่งข้าวสารมีแฉ่งหนึ่งเป็นประมาณ อสฺส (ภติกสฺส) แก่บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น ๫

ที่นั้น พวกชนใช้ข้าวสารหนึ่งแฉ่งหุงข้าวให้แก่คนทำการรับจ้างนั้น

อถ กาลสัตตมิมิ ชนา สุทธกัตตาใน ปจีสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ ภติกสฺสๆ สัมปทานใน ปจีสฺสุ ปตุโถทหนํ อวุตตกัมมะใน ปจีสฺสุ ๫

๕๕๓. โส ต่ทิวส์ อรรถเณ กมมัม กตฺวา สายํ อาคนฺตฺวา, ภตฺเตต วฑฺฒเตตฺวา ทินฺนุเน,
 “ฉาโตสฺมีติ สหสา อภฺยชิตฺวา ว “อญฺเณสฺ ทิวเสสฺ อิมสฺมี เคเห ‘ภตฺตํ เทถ
 สฺปิ เทถ พฺยญฺชนํ เทถาติ มหาโกลาหลํ โหติ, อชฺช สพฺเพ นิสฺสทฺทา นิปฺชฺซีสุ,
 มยฺหเมเวกฺสฺส อาหารํ วฑฺฒยฺยีสุ; กิณฺहु โข เอตฺนฺติ จินฺเตตฺวา ปุจฺฉิ “อวเสสา
 ภฺยชิตฺสูติ ๗

โส (ภติโก) ต่ทิวส์ อรรถเณ กมมัม กตฺวา สายํ อาคนฺตฺวา, ภตฺเต (บุคฺคเลน) วฑฺฒเตตฺวา
 ทินฺนุเน, “(อหํ) ฉาโต อสฺมีติ (จินฺตเนน) สหสา อภฺยชิตฺวา ว “อญฺเณสฺ ทิวเสสฺ อิมสฺมี เคเห
 ‘(ตุมฺเห) ภตฺตํ เทถ (ตุมฺเห) สฺปิ เทถ (ตุมฺเห) พฺยญฺชนํ เทถาติ มหาโกลาหลํ โหติ, อชฺช
 สพฺเพ (ชนา) นิสฺสทฺทา (หฺตฺวา) นิปฺชฺซีสุ, (ชนา) มยฺหํ เอเว เอกฺสฺส อาหารํ วฑฺฒยฺยีสุ; กิณฺहु
 โข เอตํ (การณฺ)” อิติ จินฺเตตฺวา ปุจฺฉิ “อวเสสา (ชนา) ภฺยชิตฺสูติ ๗

โส (ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น กตฺวา กระทำแล้ว กมมัม ซึ่งการงาน
 อรรถเณ ในป่า ต่ทิวส์ ในวันนั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว สายํ ในเวลาเย็น, ภตฺเต
 ครั้งเมื่อภัตร (บุคฺคเลน) อันบุคฺคล วฑฺฒเตตฺวา ให้เจริญแล้ว ทินฺนุเน ให้แล้ว,
 อภฺยชิตฺวา ว ไม่บริโภคแล้วเที่ยว สหสา โดยพลัน (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ
 ว่า “(อหํ) อ.เรา ฉาโต เป็นผู้หิวแล้ว อสฺมี ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว
 อิติ ว่า “มหาโกลาหลํ อ.ความโกลาหลใหญ่ อิติ ว่า ‘(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ
 ของจงให้ ภตฺตํ ซึ่งภัตร, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ ของจงให้ สฺปิ ซึ่งแกง, (ตุมฺเห)
 อ.ท่าน ท. เทถ ของจงให้ พฺยญฺชนํ ซึ่งกับ’ อิติ ดังนี้ โหติ ย่อมมี อิมสฺมี เคเห ใน
 เรือนนี้ อญฺเณสฺ ทิวเสสฺ ในวัน ท. เหล่าอื่น, อชฺช ในวันนี้ สพฺเพ (ชนา) อ.ชน ท.
 ทั้งปวง นิสฺสทฺทา เป็นผู้มึเสียงออกแล้ว (หฺตฺวา) เป็น นิปฺชฺซีสุ นอนแล้ว, (ชนา)
 อ.ชน ท. อาหารํ ยังอาหาร วฑฺฒยฺยีสุ ให้เจริญแล้ว มยฺหํ เอเว แก่เรานั้นเที่ยว
 เอกฺสฺส ผู้เดียว; เอตํ (การณฺ) อ.เหตุ นั้น กิณฺहु โข ะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ
 ทามแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. อวเสสา ผู้เหลือลง ภฺยชิตฺสู บริโภคแล้วหรือ”
 อิติ ดังนี้ ๗

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นทำการงานในป่าในวันนั้น (กลับ)มาในเวลาเย็น, เมื่อบุคฺคลด
 ภัตรให้แล้ว, ไม่บริโภคโดยฉับพลันเที่ยวด้วยคิดว่า “เราเป็นผู้หิวแล้ว” ดังนี้ คิดว่า “ใน
 วันเหล่าอื่น ในเรือนนี้ มีความโกลาหลใหญ่ว่า ‘พวกท่านจงให้ภัตร พวกท่านจงให้กับ

พวกท่านจงให้แกง' ดังนี้, ในวันนี้ พวกชนทั้งปวง เป็นผู้ปราศจากเสียง (พากัน)นอนแล้ว, พวกชนคดอาหารให้แก่เราผู้เดียวเท่านั้น, เหตุอันอะไรหนอแล" ดังนี้ จึงถามว่า "พวกชนที่เหลือ บริโภคแล้วหรือ" ดังนี้

โส วิเสสณะของ ภตโก๑ สุทธกัตตาใน ปุ๑ฉิ๑ อาขยาตบทกัตต๑วจาก ตังทิวส๑ ทุติยา-กาลส๑ตตมีใน กต๑วา อรณ๑เณ วิสยา๑ธาระใน กต๑วา กม๑ม อว๑ตตก๑มมะใน กต๑วา๑ ปุ๑พพกาล๑กิริยาใน อาค๑นต๑วา สาย๑ กาล๑ส๑ตตมีใน อาค๑นต๑วา๑ ปุ๑พพกาล๑กิริยาใน อภ๑ยุ๑ชิต๑วา, ภ๑ต๑เต ล๑ก๑ข๑ณะใน ทิ๑น๑เน๑ ล๑ก๑ข๑ณ๑กิริยา ปุ๑ค๑ค๑เล๑น อน๑ภิ๑หิต๑กัต๑ตาใน ทิ๑น๑เน๑ ว๑ท๑เฒ๑ต๑วา ปุ๑พพกาล๑กิริยาใน ทิ๑น๑เน๑, "อ๑หิ๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน อ๑สมิ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก ฉ๑า๑โต วิ๑ก๑ติ๑กัต๑ตาใน อ๑สมิ๑" อิต๑ต๑ัพ๑ท ส๑ร๑ู๑ปะ๑ใน จิ๑น๑ต๑เน๑น๑ ๑ร๑ณะ๑ใน อภ๑ยุ๑ชิต๑วา ส๑ห๑สา ต๑ติ๑ยา๑วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ใน อภ๑ยุ๑ชิต๑วา เอ๑ว๑ต๑ัพ๑ท อ๑ว๑ธ๑าร๑ณะ๑เข๑้าก๑บ อภ๑ยุ๑ชิต๑วา๑ ปุ๑พพ๑กาล๑กิริยา ใน จิ๑น๑เต๑ต๑วา "ม๑หา๑โก๑ลา๑ห๑ล๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน โห๑ติ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก อ๑ณ๑เณ๑สุ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ ทิ๑ว๑เส๑สุ๑ กาล๑ส๑ต๑ตมี๑ใน โห๑ติ อิม๑สมิ๑ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ เค๑เห๑ ๑ วิสยา๑ธาระใน โห๑ติ 'ต๑มุ๑เห๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน เท๑ถ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก ภ๑ต๑ต๑ อว๑ต๑ตก๑ม๑มะใน เท๑ถ, ต๑มุ๑เห๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน เท๑ถ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก ส๑ู๑ป อว๑ต๑ตก๑ม๑มะใน เท๑ถ, ต๑มุ๑เห๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน เท๑ถ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก พ๑ยุ๑ณ๑ชน๑ อว๑ต๑ตก๑ม๑มะใน เท๑ถ' อิต๑ต๑ัพ๑ท ส๑ร๑ู๑ปะ๑ใน ม๑หา๑โก๑ลา๑ห๑ล๑, อ๑ช๑ช๑ กาล๑ส๑ต๑ตมี๑ ส๑พ๑เพ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ ช๑นา๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน นิ๑ป๑ช๑ซี๑สุ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก นิ๑ส๑สุ๑ท๑า วิ๑ก๑ติ๑กัต๑ตาใน หุ๑ต๑วา๑ ส๑มา๑น๑กาล๑กิริยา ใน นิ๑ป๑ช๑ซี๑สุ, ช๑นา๑ เห๑ต๑กัต๑ตาใน ว๑ท๑ณ๑ยี๑สุ๑ อาขยา๑ตบ๑ท๑เ๑ต๑กัต๑ต๑วจาก เอ๑ว๑ต๑ัพ๑ท อ๑ว๑ธ๑าร๑ณะ๑เข๑้าก๑บ ม๑ย๑ห๑ง๑ ส๑ัม๑ป๑ทา๑น๑ใน ว๑ท๑ณ๑ยี๑สุ เอ๑ก๑ส๑ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ ม๑ย๑ห๑ อา๑หาร๑ ก๑ริ๑ต๑ก๑ม๑มะใน ว๑ท๑ณ๑ยี๑สุ; กิ๑น๑นุ๑ ปุ๑จ๑ณ๑น๑ต๑ถะ ไ๑ศ๑ัพ๑ท ว๑จ๑นา๑ล๑ง๑การ๑ะ เอ๑ต๑ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ ก๑าร๑ณ๑ง๑ ลિ๑ง๑ค๑ต๑ถะ" อิต๑ต๑ัพ๑ท อ๑า๑การ๑ะใน จิ๑น๑เต๑ต๑วา๑ ปุ๑พพ๑กาล๑กิริยาใน ปุ๑ฉิ๑ "เอ๑ว๑เส๑สา วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ ช๑นา๑ สุ๑ทธกัต๑ตาใน ๑ภ๑ยุ๑ช๑ี๑สุ๑ อาขยา๑ตบ๑ทกัต๑ต๑วจาก" อิต๑ต๑ัพ๑ท อ๑า๑การ๑ะ ใน ปุ๑ฉิ๑ ๑

๕๕๔. "น ๑ภ๑ยุ๑ช๑ี๑สุ๑ ต๑า๑ตา๑ติ ๑

(ช๑นา) "(อ๑ว๑เส๑สา ช๑นา) น ๑ภ๑ยุ๑ช๑ี๑สุ๑ ต๑า๑ตา๑ติ (อ๑า๑ห๑สุ) ๑

(ช๑นา) อ.ชน ท. (อ๑า๑ห๑สุ) ก๑ล๑ว๑แล้ว อิต๑ติ๑ ว๑ "ต๑า๑ต๑ น๑น๑ะ๑ฟ๑อ (ช๑นา) อ.ชน ท. (อ๑ว๑เส๑สา)

ผู้เหลือลึง **น ภูณชีสุ** ไม่บริโภคนแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนกล่าว่าว่า “พวกชนที่เหลือไม่บริโภคน ฟอ” ดังนี้

ชนา สุทรกัตตนาใน อาหฺสู ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ อวเสสา วิเสสนะ ของ ชนา ๆ สุทรกัตตนาใน ภูณชีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพท์ ปฏฺเฐระไน ภูณชีสุ” อิติศฺพท์ อาการะไน อาหฺสู ฯ

๕๕๕. “ก็ การณาดิ ฯ

(โส ภติโก) “(อวเสสา ชนา) ก็ การณา (น ภูณชีสุ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. (อวเสสา) ผู้เหลือลึง (**น ภูณชีสุ**) ไม่บริโภคนแล้ว ก็ การณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นถามว่า “พวกชนที่เหลือไม่บริโภคนเพราะเหตุอะไร” ดังนี้

โส วิเสสนะของ ภติโก ๆ สุทรกัตตนาใน ปุจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อวเสสา วิเสสนะของ ชนา ๆ สุทรกัตตนาใน ภูณชีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็การณา เหตุไน ภูณชีสุ นศฺพท์ ปฏฺเฐระไน ภูณชีสุ” อิติศฺพท์ อาการะไน ปุจฺฉิ ฯ

๕๕๖. “อิมสุมี เคเห อุโปสถทิวเสสุ สายมาสํ น ปจฺนติ, สพฺเพ อุโปสถิกา โหนฺติ, อนฺตมโส ถนปายิโนปิ ทารเก มุขํ วิชฺชาเลตฺวา จตฺมจฺจํ มุเช ปกฺขิปาเปตฺวา มหาเสฏฺฐิ อุโปสถิกเก การสิ, คนฺธเตลปฺปทีเป ชาลนฺเต, ชุทฺทกมฺหฺลลกทารกา สยนคตา ทฺวตฺตีสารํ สชฺฌายนฺติ, ตฺยหํ ปน อุโปสถทิวสกาวิ กเถตุํ สตี น กริมฺหา; ตสฺมา ตเวว ภตฺตํ ปกฺกํ, ภูณชฺสสุ นนฺติ ฯ

(ชนา) “(ชนา) อิมสุมี เคเห อุโปสถทิวเสสุ สายมาสํ น ปจฺนติ, สพฺเพ (ชนา) อุโปสถิกา โหนฺติ, อนฺตมโส ถนปายิโนปิ ทารเก มุขํ วิชฺชาเลตฺวา (ปุคฺคล) จตฺมจฺจํ มุเช ปกฺขิปาเปตฺวา มหาเสฏฺฐิ (เต ทารเก) อุโปสถิกเก การสิ, คนฺธเตลปฺปทีเป ชาลนฺเต, ชุทฺทกมฺหฺลลกทารกา สยนคตา ทฺวตฺตีสารํ สชฺฌายนฺติ, (มย) ตฺยหํ ปน อุโปสถทิวสกาวิ กเถตุํ สตี น กริมฺหา; ตสฺมา (อมฺเหหิ) ตว เหว ภตฺตํ ปกฺกํ, (ตฺว) ภูณชฺสสุ น (ภตฺต)” อิติ (อาหฺสู) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหิสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. น ปจฺนุติ ย่อมไม่หุง สายมาสี ซึ่งอาหารอันบุคคลพึงบริโภคในเวลาเย็น อุโปสถทิวเสสุ ในวันแห่งอุโปสถ ท. อิมสฺมี เคเห ในเรือนนี้, สพฺเพ (ชนา) อ.ชน ท. ทั้งปวง อุโปสถิกา เป็นผู้รักษาซึ่งอุโปสถ โหนฺติ ย่อมเป็น, มหาเสฏฺฐิ อ.ท่านมหาเศรษฐี ทารเก ยังเด็ก ท. ฌนฺปายิโนปิ แม้ผู้ดื่มซึ่งนมโดยปกติ อนุตฺมโส โดยที่สุด วิภฺชาเลตฺวา ให้บัวแล้ว มุขี ซึ่งปาก (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกฺขิปาเปตฺวา ให้ใส่เข้าไปแล้ว จตฺมธฺรึ ซึ่งของอร่อยสี่อย่าง มุเข ในปาก (เต ทารเก) ยังเด็ก ท. เหล่านั้น การสิ ให้กระทำแล้ว อุโปสถิกเ ให้เป็นผู้รักษาซึ่งอุโปสถ, คฺนฺเตลปฺปทีเป ครั้งเมื่อประทีปอันบุคคลตามด้วยน้ำมันอันเจือด้วยของหอม ชาลนฺเต ลุกโพลงอยู่, ขุทฺทกมฺหุลลทารกา อ.เด็กเล็กและเด็กใหญ่ ท. สยฺนคตา ผู้ไปแล้วสู่ที่เป็นที่นอน สขฺมายนฺติ ย่อมสาธยาย ทวตฺตีสาการิ ซึ่งอาการสามสิบสอง, ปน แต่ว (มยฺ) อ.เรา ท. น กริมฺหา ไม่กระทำแล้ว สติ ซึ่งสติ กเถตุ เพื่ออันบอก อุโปสถทิวสกาวิ ซึ่งความเป็นแห่งวันอุโปสถ ตฺยหฺ แก่ท่าน, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ภาตฺต อ.ภัตร (อมฺเหติ) อันเรา ท. ปกฺกํ หุงแล้ว ตว เหว แก่ท่านนั้นเทียว, (ตฺว) อ.ท่าน ภูยฺขสฺสุ จงบริโภค หํ (ภาตฺต) ซึ่งภัตรนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนกล่าวว่า “พวกชนย่อมไม่หุงอาหารเย็นในวันอุโปสถทั้งหลายในเรือนนี้, พวกชนทั้งปวงเป็นผู้รักษาอุโปสถ, ท่านมหาเศรษฐีให้เด็กทั้งหลายแม้ผู้ดื่มนมโดยปกติ โดยที่สุด ให้บัวนปาก แล้วให้ใส่ของอร่อย ๔ อย่างในปาก ทำเด็กเหล่านั้นให้เป็นผู้รักษาอุโปสถ, เมื่อประทีปน้ำมันที่เจือด้วยของหอมลุกโพลงอยู่, ทั้งเด็กเล็กเด็กโตทั้งหลายพากันไปสู่ที่นอน แล้วย่อมสาธยายอาการ ๓๒, แต่พวกเราไม่ทำสติเพื่ออันบอกว่าเป็นวันอุโปสถแก่ท่าน, เพราะฉะนั้น ภัตร พวกเราหุงไว้เพื่อท่านเท่านั้น, ท่านจงบริโภคภัตรนั้นเถิด” ดังนี้

ชนา สุทฺธกัตฺตานิ อาหิสฺสุ ฌายาตบทกัตฺตฺวาจก “ชนา สุทฺธกัตฺตานิ ปจฺนุติ ฌายาตบทกัตฺตฺวาจก อิมสฺมี วิเสสฺนะของ เคเห ฌิสฺยาราระไน ปจฺนุติ อุโปสถทิวเสสุ กาลสัตฺตมฺิไน ปจฺนุติ สายมาสี อวฺตตกัมฺมะไน ปจฺนุติ นศฺพทฺ ฌฎฺฐิสฺระไน ปจฺนุติ, สพฺเพ วิเสสฺนะของ ชนา ฌุทฺธกัตฺตานิ โหนฺติ ฌายาตบทกัตฺตฺวาจก อุโปสถิกา วิกิตฺกัตฺตานิ โหนฺติ, มหาเสฏฺฐิ เหนฺตฺกัตฺตานิ การสิ ฌายาตบ

เหตุกัณฑ์ตฤวาจก อนุตมโส ตติยาวิเสสชนะใน ทารเก อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ
 ถนปายีโน๑ วิเสสชนะของ ทารเก๑ การิตกัมมะใน วิกขาลेतวา มุขิ อวุตตกัมมะใน
 วิกขาลेतวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺขิปาเปตวา ปุคฺคล์ การิตกัมมะใน ปกฺขิปาเปตวา
 จตุมธูริ อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปาเปตวา มุเข วิสยาธาระใน ปกฺขิปาเปตวา๑ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กาเรสิ เต วิเสสชนะของ ทารเก๑ การิตกัมมะใน กาเรสิ อุโปสถิเก วิกิตกัมมะ
 ใน กาเรสิ, คนฺธเตลปฺที่เป ลักขณะใน ซาลนุเต๑ ลักขณกิริยา, ขุทฺทกมฺหลลกทารกา
 สุทฺธกัตฺตานิ สขุฌายนฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก สยนคตา วิเสสชนะของ ขุทฺทก-
 มฺหลลกทารกา ทวตฺตีสาการ์ อวุตตกัมมะใน สขุฌายนฺติ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ
 มยิ สุทฺธกัตฺตานิ กริมฺหา๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตฺยหิ สัมปทานใน กเถตุ อุโปสถ-
 ทิวสภาวุ อวุตตกัมมะใน กเถตุ๑ ตุมฺตถสัมปทานใน กริมฺหา สตี อวุตตกัมมะใน
 กริมฺหา นศัพท์ ปฏฺวิเสสชนะใน กริมฺหา; ตสฺมา เหตุวัตถะ ภตฺตํ วุตตกัมมะใน ปกฺกั๑
 กิตบทกัมมวาจก อมฺเหหิ อนภิตกัตฺตานิ ปกฺกั เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตว๑
 สัมปทานใน ปกฺกั, ตว สุทฺธกัตฺตานิ ภูณฺชสฺสุ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก น วิเสสชนะของ
 ภตฺตํ๑ อวุตตกัมมะใน ภูณฺชสฺสุ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหิสุ ๕

๕๕๗. “สเจ อิทานิ อุโปสถิเกน ภวิตุ วฏฺฏติ, อหิปี ภเวยฺยนฺติ อาห ๕

(โส ภติโก) “สเจ (เกนจิ) อิทานิ อุโปสถิเกน ภวิตุ วฏฺฏติ, อหิปี ภเวยฺยนฺติ อาห ๕

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า
 (เกนจิ) อิทานิ อุโปสถิเกน ภวิตุ อ.อัน- อันใครๆ เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ ในกาลนี้
 -เป็น วฏฺฏติ ย่อมควร, อหิปี แม้อ.เรา ภเวยฺย คควรเป็นหรือ” อิติ ดังนี้ ๕

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นกล่าวว่า “ถ้าว่า การที่ใครๆ เป็นผู้รักษาอุโบสถในกาลนี้ ย่อม
 ควร, แม้เราควรเป็นด้วยหรือ” ดังนี้

โส วิเสสชนะของ ภติโก๑ สุทฺธกัตฺตานิ อาห๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ
 ภวิตุ ตุมฺตถกัตฺตานิ วฏฺฏติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เกนจิ อนภิตกัตฺตานิ ภวิตุ
 อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน ภวิตุ อุโปสถิเกน วิกิตกัตฺตานิ ภวิตุ, อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้า
 กับ อหิ๑ สุทฺธกัตฺตานิ ภเวยฺย๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๕๕๘. “อิทํ เสฏฺฐิ ชานาตีติ ฯ

(ชนา) “อิทํ (วตถุ) เสฏฺฐิ ชานาตีติ (อาหํสุ) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เสฏฺฐิ อ.เศรษฐิ ชานาติ ย่อมรู้ อิทํ (วตถุ) ซึ่งเรื่องนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนกล่าวว่า “ท่านเศรษฐิย่อมรู้เรื่องนี้” ดังนี้

ชนา สุทธกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “เสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิทํ วิเสสนะของ วตถุฯ อวุตตกัมมะใน ชานาติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๕๕๙. “เตนหิ นํ ปุจฺจนถาติ ฯ

(โส ภติโก) “เตนหิ (ตุเม) นํ (เสฏฺฐิ) ปุจฺจนถาติ (อาห) ฯ

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้อยคำนั้น (ตุเม) อ.ท่าน ท. ปุจฺจนถ จงถาม นํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐินั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงถามท่านเศรษฐินั้น” ดังนี้

โส วิเสสนะของ ภติโกฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “เตนหิ อุกฺยโยชนตถะ ตุเม สุทธกัตตาใน ปุจฺจนถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺจนถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๕๖๐. เต คนฺตุวา เสฏฺฐิ ปุจฺจิสฺสุ ฯ

เต (ชนา) คนฺตุวา เสฏฺฐิ ปุจฺจิสฺสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คนฺตุวา ไปแล้ว ปุจฺจิสฺสุ ถาถามแล้ว เสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐิ ฯ พวกชนเหล่านั้น ไปแล้ว ถาถามกับเศรษฐิ

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปุจฺจิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คนฺตุวา ปุพฺพ-

กาลกิริยาใน ปุจฉิสู เสฏฐิ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิสู ฯ

๕๖๑. โส เอวมาห “อิทานิ อภุชชิตวา มุขิ วิกขาลेतวา อุโปสถณคานิ อธิฏฐหนโต
อุปพทฺฏโปสถกมฺมํ ลภิสฺสตีติ ฯ

โส (เสฏฐิ) เอว อาม “(โส ภติโก) อิทานิ อภุชชิตวา มุขิ วิกขาลेतวา อุโปสถณคานิ
อธิฏฐหนโต อุปพทฺฏโปสถกมฺมํ ลภิสฺสตีติ ฯ

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น อาม กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า “(โส ภติโก) อ.บุรุษ
ผู้กระทำการรับจ้างนั้น อภุชชิตวา ไม่บริโภคน้ำแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ วิกขาลेतวา
บ้วนแล้ว มุขิ ซึ่งปาก อธิฏฐหนโต อธิฐานอยู่ อุโปสถณคานิ ซึ่งองค์แห่งอุโปสถ ท.
ลภิสฺสตีติ จักได้ อุปพทฺฏโปสถกมฺมํ ซึ่งอุโปสถกรรมอันเข้าไปกึ่งหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น ไม่บริโภคน้ำในบัดนี้ บ้วนปาก
อธิฐานองค์อุโปสถทั้งหลาย จักได้อุโปสถกรรมเข้าไปครึ่งหนึ่ง” ดังนี้

โส วิเสสณะของ เสฏฐิ ๆ สุกทกัตตาใน อาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะ
ใน อาม “โส วิเสสณะของ ภติโก ๆ สุกทกัตตาใน ลภิสฺสตีติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อิทานิ กาลสัตตมีใน อภุชชิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิกขาลेतวา มุขิ อวุตตกัมมะ
ใน วิกขาลेतวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อธิฏฐหนโต อุโปสถณคานิ อวุตตกัมมะใน
อธิฏฐหนโต ๆ อัพภันตรกิริยาของ เสฏฐิ อุปพทฺฏโปสถกมฺมํ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสตีติ”
อิตติศัพท์ อาการะใน อาม ฯ

๕๖๒. อิตโร ตํ สุตฺวา ตถา อกาสิ ฯ

อิตโร (ภติโก) ตํ (วจน) สุตฺวา ตถา อกาสิ ฯ

อิตโร (ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำการรับจ้างนอกนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคำ
นั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนอกนี้ฟังคำนั้นแล้ว ก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

อิตโร วิเสสณะของ ภตโกฏ สุททกัตตทาใน อกาลิฏ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ วิเสสณะ
ของ วจณฏ อวุตตกัมมะใน สุตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อกาลิ ตถา กิริยาวิเสสณะของ
อกาลิ ๫

.....

๕๖๓. ตสฺส สกทิวสํ กมฺมํ กตฺวา ฉาตสฺส สรีเร วาตา กุปฺปิสฺสุ ๫

ตสฺส (ภตติกสฺส) สกทิวสํ กมฺมํ กตฺวา ฉาตสฺส สรีเร วาตา กุปฺปิสฺสุ ๫

วาตา อ.ลม ท. สรีเร ในสรีระ ตสฺส (ภตติกสฺส) ของบุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น
สกทิวสํ กมฺมํ กตฺวา ฉาตสฺส ผู้กระทำแล้ว ซึ่งการงาน ตลอดวันทั้งสิ้น หิวแล้ว
กุปฺปิสฺสุ กำเริบแล้ว ๫

ลมทั้งหลายในสรีระของบุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น ผู้ทำการงานตลอดวันทั้งสิ้นแล้วหิว
แล้ว กำเริบแล้ว

วาตา สุททกัตตทาใน กุปฺปิสฺสุ อาชยาตบทกัตตวาจก ตสฺส วิเสสณะของ ภตติกสฺส
สามีสัมพันธะใน สรีเร สกทิวสํ อัจฉนตสังโยคะใน กตฺวา กมฺมํ อวุตตกัมมะใน
กตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ฉาตสฺส วิเสสณะของ ภตติกสฺส สรีเร วิสยาธาระใน วาตา ๫

.....

๕๖๔. โส โยตุเตน อุทฺรํ พนฺธิตฺวา โยตุตโกฏฺถิยํ คเหตุวา ปริวตฺตติ ๫

โส (ภตติโก) โยตุเตน อุทฺรํ พนฺธิตฺวา โยตุตโกฏฺถิยํ คเหตุวา ปริวตฺตติ ๫

(โส ภตติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว อุทฺรํ ซึ่งท้อง
โยตุเตน ด้วยเชือก คเหตุวา จับแล้ว โยตุตโกฏฺถิยํ ที่ปลายแห่งเชือก ปริวตฺตติ
ย่อมนเป็นไปรอบ ๫

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น ใช้เชือกผูกท้อง จับที่ปลายเชือกแล้วหมุนไปรอบๆ

โส วิเสสณะของ ภตติโกฏ สุททกัตตทาใน ปริวตฺตติ อาชยาตบทกัตตวาจก โยตุเตน
ภทณะใน พนฺธิตฺวา อุทฺรํ อวุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา
โยตุตโกฏฺถิยํ วิสยาธาระใน คเหตุวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวตฺตติ ๫

.....

๕๖๕. เสฏฐิ์ ตั ปวตตี สุตวา อุกกาหิ ฐาริยมานาหิ จตุมฐุริ คาหาเปตวา ตสฺส สนฺติกั
อาคนฺตวา “กั ตาตาติ ปุจฺฉิ ๗

เสฏฐิ์ ตั ปวตตี สุตวา อุกกาหิ (ปุคฺคฺเลหิ) ฐาริยมานาหิ (ปุคฺคฺลั) จตุมฐุริ คาหาเปตวา ตสฺส
(ภตฺติกสฺส) สนฺติกั อาคนฺตวา “กั ตาตาติ ปุจฺฉิ ๗

เสฏฐิ์ อ.เศรษฺฐิ์ สุตวา ฟังแล้ว ตั ปวตตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อุกกาหิ มีคบ
เพลิง ท. (ปุคฺคฺเลหิ) ฐาริยมานาหิ อัน- อันบุคฺคฺล ท. -ทรงไว้อยู่ (ปุคฺคฺลั) ยังบุคฺคฺล
คาหาเปตวา ให้ถือเอาแล้ว จตุมฐุริ ซึ่งของอร่อยสี่อย่าง อาคนฺตวา มาแล้ว
สนฺติกั สู้สำนัก ตสฺส (ภตฺติกสฺส) ของบุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า
“ตาต เนพะอ กั อ.อะไร” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฺฐิ์ฟังเรื่องราวนั้นแล้ว มีคบเพลิงทั้งหลายที่พวกคนช่วยกันถือ ใช้คนให้ถือเอาของ
อร่อย ๔ อย่างมาสู่สำนักของบุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น แล้วถามว่า “เนพะอ อะไร” ดังนี้

เสฏฐิ์ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตั วิเสสนะของ ปวตตี ๗ อวุตต-
กัมมะใน สุตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน คาหาเปตวา อุกกาหิ อิตถัมภุตะของ เสฏฐิ์
ปุคฺคฺเลหิ อนภิทกัตตาใน ฐาริยมานาหิ ๗ วิเสสนะของ อุกกาหิ ปุคฺคฺลั การิตกัมมะ
ใน คาหาเปตวา จตุมฐุริ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนฺตวา
ตสฺส วิเสสนะของ ภตฺติกสฺส ๗ สามีสัมพันธะใน สนฺตกั ๗ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน
อาคนฺตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตาต อาลปนะ กั ปุจฺฉนัถถลึงกัตถะ” อิติศัพท์
อาการใน ปุจฺฉิ ๗

๕๖๖. “สามิ วาตา เม กุปฺปิตาติ ๗

(โส ภตฺติโก) “สามิ วาตา เม กุปฺปิตาติ (อาห) ๗

(โส ภตฺติโก) อ.บุรุษผู้กระทำการรับจ้างนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่
นาย วาตา อ.ลม ท. กุปฺปิตา กำเรียบแล้ว เม ต่อกะผม” อิติ ดังนี้ ๗

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นกล่าวว่า “นาย ลมทั้งหลายกำเรียบแล้วต่อกะผม” ดังนี้

โส วิเสสนะของ ภตฺติโก ๗ สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปนะ

วาทา สุทรกัตตทาใน กุปปีตาฯ กิตบทกัตตตุวาจก เม สัมปทานใน กุปปีตา” อิติศัพท์
 อาการะใน อาห ฯ

๕๖๗. “เตนหิ อุกฺกจาย อิหิ เกสชฺช ชาทาหีติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “เตนหิ (ตุว) อุกฺกจาย อิหิ เกสชฺช ชาทาหีติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน
 อุกฺกจาย ลุกขึ้นแล้ว ชาทาหิ จงเคียงกน อิหิ เกสชฺช ซึ่งเกสชฺชนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐิกกล่าวแล้วว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านลุกขึ้นแล้ว จงเคียงกนเกสชฺชนี้”

เสฏฺฐิ สุทรกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตตุวาจก “เตนหิ อุกฺกชยณตถะ ตุว สุทรกัตตทา
 ใน ชาทาหิฯ อาชยาตบทกัตตตุวาจก อุกฺกจาย ปุพพกาลกิริยาใน ชาทาหิ อิหิ วิเสสนะ
 ของ เกสชฺชฯ อวุตตกัมมะใน ชาทาหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๖๘. “ตุมฺเหปี ชาทิตฺถ สามีติ ฯ

(โส ภติโก) “ตุมฺเหปี ชาทิตฺถ สามีติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “สามี ข้าแต่
 นาย ตุมฺเหปี แม้อ.ท่าน ท. ชาทิตฺถ เคียงกนแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นกล่าวว่า “นาย แม้วกท่านเคียงกนแล้วหรือ” ดังนี้

โส วิเสสนะของ ภติโกฯ สุทรกัตตทาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตตุวาจก “สามี อาลปนนะ
 อปีศัพท์ อเปกชตถะเข้ากับ ตุมฺเหฯ สุทรกัตตทาใน ชาทิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตตุวาจก”
 อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๕๖๙. “อมฺหากิ อผาสุกิ นตฺถิ, ตุว ชาทาหีติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “อมฺหากิ อผาสุกิ นตฺถิ, ตุว ชาทาหีติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อผาสุกิ อ.ความไม่ผาสุก อมฺหากิ

ของเรา ท. **นตฤติ** ย่อมไม่มี, **ตวั** อ.เธอ **ขาทาหิ** จงเคี้ยวกินเถิด” **อิตติ** ดังนี้ ๕

เศรษฐีกล่าวว่า “ความไม่ผาสุกของพวกเราย่อมไม่มี, **เชษฐ**เธอเคี้ยวกินเถิด” ดังนี้

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อผาสุกํ สุทธกัตตาใน นตฤติ ๗ กิริยาตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน อผาสุกํ, ตวั สุทธกัตตาใน ขาทาหิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” **อิตติศัพท์** อากาละใน อาห ๕

๕๗๐. “**สามิ** อุโปสถกมฺมํ **กโรนฺโต** **สกลํ** **กาตุํ** **นาสกุขี**, **อุปฺทฺตฺอุโปสถกมฺมํ** **ปิ** **เม** **วิกัล**
มา **อโหสิ** **ติ** **น** **อิจฺฉิ** ๕

(โส ภติโก) “**สามิ** (อห) **อุโปสถกมฺมํ** **กโรนฺโต** **สกลํ** (**อุโปสถกมฺมํ**) **กาตุํ** **น** **อสกุขี**,
อุปฺทฺตฺอุโปสถกมฺมํ **ปิ** **เม** **วิกัล** **มา** **อโหสิ** (**วตฺวา**) **น** **อิจฺฉิ** ๕

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำซึ่งการรับจ้างนั้น (**วตฺวา**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**สามิ**
ข้าแต่นาย (**อห**) อ.กระผม **กโรนฺโต** เมื่อกระทำ **อุโปสถกมฺมํ** ซึ่งอุโบสถกรรม **น**
อสกุขี ไม่ได้ आजแล้ว **กาตุํ** เพื่ออันกระทำ (**อุโปสถกมฺมํ**) ซึ่งอุโบสถกรรม **สกลํ**
ทั้งสิ้น, **อุปฺทฺตฺอุโปสถกมฺมํ** **ปิ** **แม่** อ.อุโบสถกรรมอันเข้าไปกึ่งหนึ่ง **เม** ของกระผม
วิกัล เป็นของบกพร่อง **มา** **อโหสิ** **อย่า** ได้เป็นแล้ว” **อิตติ** ดังนี้ **น** **อิจฺฉิ** ไม่ปรารถนา
แล้ว ๕

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้นกล่าวว่า “นาย กระผมเมื่อทำอุโบสถกรรม ไม่สามารถเพื่อจะ
ทำอุโบสถกรรมนั้นทั้งหมดได้, **แม่**อุโบสถกรรมครึ่งหนึ่งของกระผม **อย่า** ได้เป็นของ
บกพร่องเลย” ดังนี้ ไม่ปรารถนาแล้ว

โส วิเสสนะของ ภติโก ๗ สุทธกัตตาใน อิจฺฉิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “**สามิ** **อาลปน**
อห สุทธกัตตาใน **อสกุขี** ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **อุโปสถกมฺมํ** **อวุตต** **กัมมะ** **ใน**
กโรนฺโต ๗ **อัปฺภันต** **กริยา** **ของ** **อห** **สกลํ** **วิเสสนะ** **ของ** **อุโปสถกมฺมํ** ๗ **อวุตต** **กัมมะ** **ใน**
กาตุํ **ตุมฺ** **ตถ** **สัมปทาน** **ใน** **อสกุขี** **นศัพท์** **ปฏฺวิเส** **ระ** **ใน** **อสกุขี**, **อปีศัพท์** **อเปก** **ชัต** **ถะ** **เข้า**
กับ **อุปฺทฺตฺอุโปสถกมฺมํ** ๗ **สุทธกัตตา** **ใน** **อโหสิ** ๗ **อาชยาตบทกัตตฺวาจก** **เม** **สามีสัมพันธ**
ใน **อุปฺทฺตฺอุโปสถกมฺมํ** **วิกัล** **วิกติ** **กัตตา** **ใน** **อโหสิ** **มาศัพท์** **ปฏฺวิเส** **ระ** **ใน** **อโหสิ**” **อิตติศัพท์**
อากาละ **ใน** **วตฺวา** ๗ **ปฺพพ** **กาล** **กริยา** **ใน** **อิจฺฉิ** **นศัพท์** **ปฏฺวิเส** **ระ** **ใน** **อิจฺฉิ** ๕

๕๗๑. “มา เอวํ กิริ ตาตาทิ วุจจมาโนปิ อนิจฺฉิตฺวา อรุณเ อฏฺฐหนฺเต มิลาตมาลา วิย กาลํ กตฺวา ตสฺมี นิโครธฺรฺกฺเข เทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

(โส ภติโก เสฏฺฐิณา) “(ตุวํ) มา เอวํ กิริ ตาตาทิ วุจจมาโนปิ อนิจฺฉิตฺวา, อรุณเ อฏฺฐหนฺเต, มิลาตมาลา วิย กาลํ กตฺวา ตสฺมี นิโครธฺรฺกฺเข เทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

(โส ภติโก) อ.บุรุษผู้กระทำการรับจ้างนั้น (เสฏฺฐิณา) วุจจมาโนปิ แม้ผู้อันเศรษฐีกล่าวอยู่ อิติ ว่า “ตาท ตูก่อนพ่อ (ตุวํ) อ.เธอ มา กิริ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ อนิจฺฉิตฺวา ไม่ปรารถนาแล้ว, อรุณเ ครั้นเมื่ออรุณ อฏฺฐหนฺเต ขึ้นไปอยู่, กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ มิลาตมาลา วิย รวากะ อ.ระเบียบอันเห็นแล้ว เทวตา เป็นเทวตา ตสฺมี นิโครธฺรฺกฺเข ที่ต้นไทรนั้น หุตฺวา เป็นนิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ฯ

บุรุษผู้ทำการรับจ้างนั้น แม้ถูกเศรษฐีกล่าวอยู่ว่า “พ่อ เธออย่าทำอย่างนี้เลย” ก็ไม่ปรารถนา, เมื่ออรุณขึ้นไปอยู่, ก็เสียชีวิต จุระเบียบที่เห็นแล้ว บังเกิดเป็นเทวตาที่ต้นไทรนั้น

โส วิเสสนะของ ภติโกฯ สุทฺธกตฺตาโน นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เสฏฺฐิณา อนภิตกตฺตาโน วุจจมาโน “ตาท อาลปนะ ตุวํ สุทฺธกตฺตาโน กิริฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มาศัพฺทํ ปฏฺฐิเสสฺสเน กิริ เอวํ กิริยาวิเสสฺสเน กิริ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน วุจจมาโน อปีศัพฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากัป วุจจมาโนฯ อัปภันตฺรฺกิริยาของ ภติโก อนิจฺฉิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน กตฺวา, อรุณเ ลักขณเใน อฏฺฐหนฺเตฯ ลักขณกิริยา, มิลาตมาลา อุปมาลึงคตฺถะ วิยศัพฺทํ อุปมาไซตฺถะเข้ากัป มิลาตมาลา กาลํ อวุตต-กัมมะโน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน หุตฺวา ตสฺมี วิเสสฺสเนของ นิโครธฺรฺกฺเขฯ วิสยาธาระโน เทวตาฯ วิกตีกตฺตาโน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน นิพฺพตฺติ ฯ

๕๗๒. ตสฺมา อิมมตฺถํ กเถตฺวา “โส เสฏฺฐิํ พุทฺธมามโก ฐมฺมมามโก สงฺฆมามโก, ตํ นิสฺสาย กตฺสฺส อุปฺทฺตฺตฺวา โส สกฺกมฺมมฺมสฺส นิสฺสนฺนฺเทเนว สา สมฺปตฺติ มยา ลทฺธาติ อาห ฯ

ตสฺมา (โส เทวราชา) อิมํ อตฺถํ กเถตฺวา “โส เสฏฺฐิํ พุทฺธมามโก ฐมฺมมามโก สงฺฆมามโก

(โหติ), (มยา) ต่ (เสฏฐิ) นิสฺสาย กตฺสฺส อุปฺพฺตฺตฺโปสฺตกมฺมฺสฺส นิสฺสนฺเทน เอว สา สมฺปฺตฺติ มยา ลหฺวฺธาติ อห ๕

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส เทวราชา) อ.เทวราชนั้น กเถตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว อิมํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนี้ อห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โส เสฏฐิ อ.เศรษฐีนั้น พุทฺธมามโก เป็นผู้นับถือซึ่งพระพุทธเจ้าว่าเป็นของแห่งเรา ฐมฺมมามโก เป็นผู้นับถือซึ่งพระธรรมว่าเป็นของแห่งเรา สงฺฆมามโก เป็นผู้นับถือซึ่งพระสงฆ์ว่าเป็นของแห่งเรา (โหติ) ย่อมเป็น, สา สมฺปฺตฺติ อ.สมบัตินั้น มยา อันข้าพเจ้า ลหฺวฺธา ได้แล้ว นิสฺสนฺเทน เอว เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออกนั้นเทียว อุปฺพฺตฺตฺโปสฺตกมฺมฺสฺส แห่งอุโบสถกรรมเข้าอันเข้าไปกึ่งหนึ่ง (มยา) กตฺสฺส อัน- อันข้าพเจ้า -กระทำแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย ต่ (เสฏฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

เพราะฉะนั้น เทวราชนั้นครั้นกล่าวเนื้อความนี้แล้ว จึงกล่าวว่า “เศรษฐีนั้น เป็นพุทฺธมามกะ เป็นฐมฺมมามกะ เป็นสงฺฆมามกะ, สมบัตินั้น ข้าพเจ้าได้แล้ว เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออกแห่งอุโบสถกรรมครึ่งหนึ่งนั่นแหละที่ข้าพเจ้าทำ เพราะอาศัยเศรษฐีนั้น” ดังนี้

ตสฺมา เหตุวิตถะ โส วิเสสณะของ เทวราชาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อหฯ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ อตฺถํฯ อวฺตตกัมฺมะใน กเถตฺวาฯ ลักขณตถะ “โส วิเสสณะของ เสฏฐิฯ สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก พุทฺธมามโก กิติ ฐมฺมมามโก กิติ สงฺฆมามโก กิติ วิกิตกัตฺตาใน โหติ, สา วิเสสณะของ สมฺปฺตฺติฯ วุตตกัมฺมะใน ลหฺวฺธาฯ กิตบทกัมฺมฺวาจก มยา อนภิหิตกัตฺตาใน กตฺสฺส ต่ วิเสสณะของ เสฏฐิฯ อวฺตตกัมฺมะใน นิสฺสายฯ เหตุใน กตฺสฺสฯ วิเสสณะของ อุปฺพฺตฺตฺโปสฺตกมฺมฺสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺเทน เอวคัप्พํ อวฺชารณะเข้ากับ นิสฺสนฺเทนฯ เหตุใน ลหฺวฺธา มยา อนภิหิตกัตฺตาใน ลหฺวฺธา” อิติคัप्พํ อากาละใน อห ๕

๕๗๓. “พุทฺโธติ วจันํ สุตฺวา ว ปญฺจสฺตา ตาปฺสา อฏฺฐจาย เทวตฺยา อณฺชลิ ปคฺคยฺห ‘พุทฺโธติ วเทสิติ ‘พุทฺโธติ วทามิติ ติกฺขตฺตํ ปฏฺชีนาเนตฺวา “โฆโสปี โข เอโส ทูลฺลโก โลกสมินฺหฺติ อูทานํ อูทาเนตฺวา “เทเวเต อนเนกฺสุ กปฺปสฺตสฺสเสสฺส อสฺสุตฺ- ปุพฺพํ สทฺทํ ตยา สฺสณฺปิตฺมฺหาติ อหํสฺ ๕

“พุทฺโธติ วจนํ สุตฺตวาว ปญฺจสตา ตาปสา อฏฺฐจาย เทวตาย อญฺชลี ปคฺคยฺห “(ตุว) ‘พุทฺโธติ วเทสีติ (วตฺวา เทวต) “(อห) ‘พุทฺโธติ วทามิติ ติกฺขตฺตุ ปฏฺิขานาเปตฺวา “โฆโสปี โข เอโส ทุลฺลโก (โหติ) โลกสมินฺติ อุทานํ อุทานตฺวา “เทเวเต (มย) อนนฺเกสฺส กปฺปสฺตสทฺสเสสฺส (อมฺเหติ) อสฺสุตฺตปฺพุพฺพิ สทฺพิ ตยา สฺสนาปีตา อมฺหาติ อาหํสุ ๕

ตาปสา อ.ตาปส ท. **ปญฺจสตา** มีห้าร้อยเป็นประมาณ **สุตฺตวาว** ฟังแล้วเที่ยว **วจนํ** ซึ่งคำ **อิติ** ว่า “**พุทฺโธ** อ.พระพุทฺธเจ้า” **อิติ** ดังนี้ **อฏฺฐจาย** ลุกขึ้นแล้ว **ปคฺคยฺห** ประคองแล้ว **อญฺชลี** ซึ่งอญฺชลี **เทวตาย** ต่อเทวดา (**วตฺวา**) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “(ตุว) อ.ท่าน **วเทสี** ย่อมกล่าว **‘พุทฺโธ** อ.พระพุทฺธเจ้า’ **อิติ** ดังนี้” **อิติ** ดังนี้ (**เทวต)** ยังเทวดา **ปฏฺิขานาเปตฺวา** ให้ปฏิญญาแล้ว **ติกฺขตฺตุ** สามครั้ง **อิติ** ว่า “(อห) อ.เรา **วทามิ** ย่อมกล่าว **อิติ** ว่า **‘พุทฺโธ** อ.พระพุทฺธเจ้า’ **อิติ** ดังนี้” **อิติ** ดังนี้ **อุทานตฺวา** เปล่งแล้ว **อุทานํ** ซึ่งอุทาน **อิติ** ว่า “**เอโส โฆโสปี โข** แม้อ.เสียงนั้นแล **ทุลฺลโก** เป็นเสียงอันบุคคลได้โดยยาก **โลกสมิ** ในโลก (**โหติ**) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **อาหํสุ** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**เทเวเต** ข้าแต่เทวดา (**มย**) อ.เรา ท. **ตยา สฺสนาปีตา** เป็นผู้อัน ท่าน ให้ได้ยินแล้ว **สทฺพิ** ซึ่งเสียง (**อมฺเหติ**) **อสฺสุตฺตปฺพุพฺพิ** อัน-อันเรา ท. -ไม่ได้ยิน แล้วในกาลก่อน **กปฺปสฺตสทฺสเสสฺส** ในแสนแห่งกับ ท. **อนนฺเกสฺส** มิใช่หนึ่ง **อมฺห** ย่อม เป็น” **อิติ** ดังนี้ ๕

พวกตาปสประมาณ ๕๐๐ ท่านพอฟังคำว่า “พระพุทฺธเจ้า” เท่านั้น ก็พากันลุกขึ้น ประคองอญฺชลีต่อเทวดา กล่าววว่า “ท่านกล่าวว่า ‘พระพุทฺธเจ้า’ ดังนี้หรือ ให้เทวดา ปฏิญญา ๓ ครั้งว่า “เราย่อมกล่าวว่า ‘พระพุทฺธเจ้า’ ดังนี้ เปล่งอุทานว่า “แม้เสียงนั้น แล เป็นเสียงที่บุคคลได้โดยยากในโลก” ดังนี้ กล่าววว่า “ข้าแต่เทวดา พวกเราเป็นผู้ที่ ท่านให้ได้ยินเสียงที่ไม่เคยฟังในหลายแสนกับ”

ปญฺจสตา วิเสสนะของ ตาปสาๆ สุทฺธกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “พุทฺโธ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สฺรุปะใน วจนํๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจายๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปคฺคยฺห เทวตาย สัมปทานใน ปคฺคยฺห อญฺชลี อวุตตกัมมะใน ปคฺคยฺหๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตุว สุทฺธกัตตาใน วเทสีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ‘พุทฺโธ ลิงคัตถะ’ อิติศัพท์ อาการะใน วเทสี” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิขานาเปตฺวา เทวต การิตกัมมะใน

ปฏิกษานาเปตวา “อหํ สุทรรกัถตาใน วทามิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก ‘พุทฺโธ ลิงคัถถะ’
 อิติศัพทํ อากาละใน วทามิ” อิติศัพทํ อากาละใน ปฏิกษานาเปตวา ดิกฺขตฺตํ กิริยา-
 วิเสสณะใน ปฏิกษานาเปตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุทานेतฺวา “เอโส วิเสสณะของ โฆโส
 อปีศัพทํ อเปกขัถถะเข้ากับ โฆโสฯ สุทรรกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก
 โขศัพทํ วจนาลังการะ ทูลลโก วิกิตกัถตาใน โหติ โลกสมิ วิสยาธาระใน ทูลลโก”
 อิติศัพทํ สรุปะใน อุทานฯ อวุตตกัมมะใน อุทานेतฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ
 “เทเวเต อาลปนะ มยํ สุทรรกัถตาใน อมุหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อนเเกสุ วิเสสณะ
 ของ กปฺปสตสทสเสสุฯ กาลสัถตมีใน อสฺสุตปุพฺพํ อมเหติ อนภิตกัถตาใน อสฺสุต-
 ปุพฺพํฯ วิเสสณะของ สทฺทํฯ อวุตตกัมมะใน สฺถนาปีตา ตยา อนภิตกัถตาใน
 สฺถนาปีตาฯ วิกิตกัถตาใน อมุห” อิติศัพทํ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๕๗๔. อถนุเตवासิกา อาจารย์ยํ เอตทโวจํ “เตนหิ สตุถุ สนฺติกํ คจฺฉามาติ ฯ

อถ อณฺเตवासิกา อาจารย์ยํ เอตํ (วจนํ) อโวจํ “เตนหิ (มยํ) สตุถุ สนฺติกํ คจฺฉามาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น อณฺเตवासิกา อ.อณฺเตवासิก ท. อโวจํ ได้กล่าวแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำ
 นั้น อาจารย์ยํ กะอาจารย์ อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (มยํ) อ.กระผม ท. คจฺฉาม
 จะไป สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น พวกอณฺเตवासิกได้กล่าวคำนั้นกับอาจารย์ว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกกระผมจะไปสู้
 สำนักของพระศาสดา” ดังนี้

อถ กาลสัถตมี อณฺเตवासิกา สุทรรกัถตาใน อโวจํฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อาจารย์ยํ
 อกถิตกัมมะใน อโวจํ เอตํ วิเสสณะของ วจนํฯ อวุตตกัมมะใน อโวจํ “เตนหิ
 อูยโยชนัถถะ มยํ สุทรรกัถตาใน คจฺฉามฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก สตุถุ สามีสัมพันธะ
 ใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คจฺฉาม” อิติศัพทํ สรุปะใน เอตํ วจนํ ฯ

๕๗๕. “ตาทา ตโย เสฏฺฐจฺฉิโน อมุหากํ พหุปรการา, เสว เตสํ นิเวสเน ภิกฺขุ คณฺหิตฺวา
 เตสมฺปิ อาจิกฺขิตฺวา คมิสฺสาม อธิวาเสถ ตาทาติ ฯ

(อาจารย์) “ตาทา ตโย เสฏฺฐจฺฉิโน อมุหากํ พหุปรการา (โหนติ), (มยํ) เสว เตสํ (เสฏฺฐจฺฉิโน)

นิเวสเน ภิกขุ คณฺหิตฺวา เตสมฺปิ (เสฏฺฐิณฺ) อาจิกฺขิตฺวา คมฺิสฺสาม, (ตฺุมฺเห คมฺน) อธิวาเสถ ตาตาติ (อาห) ๕

(อาจารย์) อ.อาจารย์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. เสฏฺฐิโน อ.เศรษฐี ท. ตโย สาม พหุปรการา เป็นผู้มึอุปการะมาก อมฺุหากํ แก่เรา ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น, เสฺว ในวันพรຸงนี้ (มยฺ) อ.เรา ท. คณฺหิตฺวา รับเอาแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษา นิเวสเน ในที่ที่เป็นที่อยู่ เตสฺ (เสฏฺฐิณฺ) ของเศรษฐี ท. เหล่านั้น อาจิกฺขิตฺวา บอกแล้ว เตสมฺปิ เสฏฺฐิณฺ) แก่เศรษฐี ท. แม้เหล่านั้น คมฺิสฺสาม จักไป, ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. (ตฺุมฺเห) อ.เรา ท. (คมฺน) ยังการไป อธิวาเสถ จงให้อยู่ทับ” อิติ ดังนี้ ๕

อาจารย์กล่าวว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกเศรษฐีทั้งสามคนเป็นผู้มึอุปการะมากแก่ พวกเรา, พวกเรารับภิกษาในเรือนของพวกเศรษฐีเหล่านั้น บอกแก่พวกเศรษฐีแม่ เหล่านั้น จักไปในวันพรຸงนี้, ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกเราจงระงับการไป” ดังนี้

อาจารย์ สุททกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ ตโย วิเสสนะ ของ เสฏฺฐิโนฯ สุททกัตฺตานิ โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺุหากํ สัมปทานใน พหุปรการาฯ วิกตีกัตฺตานิ โหนฺติ, มยฺ สุททกัตฺตานิ คมฺิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เสฺว กาลสัตฺตมฺิโน คมฺิสฺสาม เตสฺ วิเสสนะของ เสฏฺฐิณฺฯ สามีสัมพันธะใน นิเวสเนฯ วิสยาธาระใน คณฺหิตฺวา ภิกขุ อวุตตกัมฺมะใน คณฺหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาจิกฺขิตฺวา อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เตสฺฯ วิเสสนะของ เสฏฺฐิณฺฯ สัมปทานใน อาจิกฺขิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คมฺิสฺสาม, ตาตา อาลปนะ ตฺุมฺเห เหตุกัตฺตานิ อธิวาเสถฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก คมฺน การิตกัมฺมะใน อธิวาเสถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๕๗๖. เต อธิวาสยีสุ ๕

เต (อนฺุเตวาสิกา คมฺน) อธิวาสยีสุ ๕

เต (อนฺุเตวาสิกา) อ.อันเตวาสิก ท. เหล่านั้น (คมฺน) ยังการไป อธิวาสยีสุ ให้อยู่ ทับแล้ว ๕

พวกอันเตวาสิกเหล่านั้นระงับการไป

เต วิเสสนะของ อนุเวทาสิกาๆ เหตุกัตตาใน อธิวาสยีสุๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก
คมนัน การิตกัมมะใน อธิวาสยีสุ ๕

๕๗๗. ปุนทิวเส เสฏฐิโน ยาคุกุตตัม สมปาเทตวา อาสนานิ ปญญาเปตวา “อชช โน
อยุยานัน อากมนทิวโสติ ฌตวา ปจจุคคมนัน กตวา เต อาทาย นิเวสนัน คนตวา
นีสีทาเปตวา ภิกขุ อทิสุ ๕

ปุนทิวเส เสฏฐิโน ยาคุกุตตัม สมปาเทตวา (บุคคล) อาสนานิ ปญญาเปตวา “อชช โน อยุยานัน
อากมนทิวโส (โหติ)” อิติ ฌตวา ปจจุคคมนัน กตวา เต (ตาปเส) อาทาย นิเวสนัน คนตวา
(เต ตาปเส) นีสีทาเปตวา ภิกขุ อทิสุ ๕

ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น **เสฏฐิโน** อ.เศรษฐี ท. **ยาคุกุตตัม** ยังข้าวต้มและภัต
สมปาเทตวา ให้ถึงพร้อมแล้ว (**บุคคล**) ยังบุคคล **ปญญาเปตวา** ให้ปลูลาดแล้ว
อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. **ฌตวา** รู้แล้ว **อิติ** ว่า “**อชช** อ.วันนี้ **อากมนทิวโส** เป็น
วันเป็นที่มา **อยุยานัน** แห่งพระคุณเจ้า ท. **โน** ของเรา ท. (**โหติ**) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้
กตวา กระทำแล้ว **ปจจุคคมนัน** ซึ่งการต้อนรับ **อาทาย** พาเอาแล้ว **เต (ตาปเส)** ซึ่ง
ดาบส ท. เหล่านั้น **คนตวา** ไปแล้ว **นิเวสนัน** สู่ที่เป็นที่อยู่ (**เต ตาปเส**) ยังดาบส ท.
เหล่านั้น **นีสีทาเปตวา** ให้นั่งแล้ว **อทิสุ** ได้ถวายแล้ว **ภิกขุ** ซึ่งภิกษา ๕

ในวันรุ่งขึ้น พวกเศรษฐีจัดข้าวต้มและภัตให้ถึงพร้อม ใช้คนให้ปลูลาดอาสนะทั้งหลาย
รู้ว่า “วันนี้เป็นวันเป็นที่มาของพระคุณเจ้าทั้งหลายของพวกเรา” ดังนี้ ทำการต้อนรับ
พาเอาพวกดาบสเหล่านั้นไปสู่เรือน แล้วเชื้อเชิญให้นั่ง ได้ถวายภิกษา

ปุนทิวเส กาลสัตตมมีใน อทิสุ เสฏฐิโน สุททกัตตาใน อทิสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
ยาคุกุตตัม การิตกัมมะใน สมปาเทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปญญาเปตวา บุคคล
การิตกัมมะใน ปญญาเปตวา อาสนานิ อุตตกัมมะใน ปญญาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน ฌตวา “อชช สัตตมมีปัจจัตตะใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก โน สามีสัมพันธะ
ใน อยุยานันๆ สามีสัมพันธะใน อากมนทิวโสๆ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน
ฌตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ปจจุคคมนัน อุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน อาทาย เต วิเสสนะของ ตาปเสๆ อุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน

นิเวสน์ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตวาทๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวาท เต วิเสสนะของ ตาปเสฏฐ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตวาทๆ ปุพพกาลกิริยาใน อหังสุ ภิกขุ อวุตตกัมมะใน อหังสุ ฯ

๕๗๘. เต กตภตตทิจจา “มหาเสฏฐิโน มยํ คมิสสามาติ วทีสุ ฯ

เต (ตาปสา) กตภตตทิจจา “มหาเสฏฐิโน มยํ คมิสสามาติ วทีสุ ฯ

เต (ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านั้น กตภตตทิจจา ผู้มีกิจด้วยภัตตรอันกระทำแล้ว วทีสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฐิโน ตุก่อนมหาเศรษฐี ท. มยํ อ.เรา ท. คมิสสาม จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกตาปสเหล่านั้นผู้มีกิจด้วยภัตตรที่ทำแล้ว กล่าวแล้วว่า “ตุก่อนมหาเศรษฐีทั้งหลาย พวกเราจักไป” ดังนี้

เต วิเสสนะของ ตาปสาๆ สุกทกัตตาใน วทีสุๆ อาชยาตบทกัตตวาทจก กตภตตทิจจา วิเสสนะของ ตาปสา “มหาเสฏฐิโน อาลปนะ มยํ สุกทกัตตาใน คมิสสามๆ อาชยาตบทกัตตวาทจก” อิติศัพท์ อาการะใน วทีสุ ฯ

๕๗๙. “นनु ฆนเต ตุมเหหิ จตตารโ วสสิเก มาเส อมหากํ คหิตา ปฎิญญา, อิทานิ กุหี คจจนถาติ ฯ

(เต เสฏฐิโน) “นनु ฆนเต ตุมเหหิ จตตารโ วสสิเก มาเส อมหากํ คหิตา ปฎิญญา, (ตุมเห) อิทานิ กุหี (จาเน) คจจนถาติ (อาหังสุ) ฯ

(เต เสฏฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ ปฎิญญา อ.ปฎิญญา ตุมเหหิ อันท่าน ท. คหิตา รับแล้ว อมหากํ ต่อ ข้าพเจ้า ท. มาเส ตลอดเดือน ท. วสสิเก อันมีในฤดูฝน จตตารโ สี่ นनु มิใช่หรือ, อิทานิ ในกาลนี้ (ตุมเห) อ.ท่าน ท. คจจนถ จะไป กุหี (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเศรษฐีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกท่านรับปฎิญญาต่อพวกข้าพเจ้า ไว้ ๔ เดือนที่มีในฤดูฝนมิใช่หรือ, บัดนี้ พวกท่านจะไปในที่ไหน” ดังนี้

เต วิเสสณะของ เสฏฐิโน๑ สุทธกัตตาใน อาหังสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ ปฏินฺณา วุตตกัมมะใน คหิตา๑ กิตตบทกัมมวจาก นนุคัพพํ ปุจฉนฺตถะ ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน คหิตา จตฺตารอ กิตฺติ วสุสิเก กิตฺติ วิเสสณะของ มาเส๑ อัจฉนฺตสังโยคะใน คหิตา อมฺหากํ สัมปทานใน คหิตา, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน คจฺฉณ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิทานิ กาลสัตตมิใน คจฺฉณ กุหิ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน คจฺฉณ” อิติคัพพํ อาการะใน อาหังสุ ๕

๕๘๐. “โลเก กิร พุทฺโธ อุปฺปนฺโน, ฐมฺโม อุปฺปนฺโน, สงฺโฆ อุปฺปนฺโน, ตสฺมา สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ ๕

(เต ตาปสา) “โลเก กิร พุทฺโธ อุปฺปนฺโน, ฐมฺโม อุปฺปนฺโน, สงฺโฆ อุปฺปนฺโน, ตสฺมา (มย) สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ (อาหังสุ) ๕

(เต ตาปสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อุปฺปนฺโน ทรงอุปฺบัติขึ้นแล้ว โลเก ในโลก, ฐมฺโม อ.พระธรรม อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, สงฺโฆ อ.พระสงฆ์ อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น (มย) อ.เรา ท. คมิสฺสาม จักไป สนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ๕

พวกดาบสเหล่านั้นกล่าวว่า “ได้ยินว่า พระพุทฺธเจ้าทรงอุปฺบัติขึ้นแล้วในโลก, พระธรรม เกิดขึ้นแล้ว, พระสงฆ์เกิดขึ้นแล้ว, เพราะฉะนั้น พวกเราจักไปสู้สำนักของพระศาสดา” ดังนี้

เต วิเสสณะของ ตาปสา๑ สุทธกัตตาใน อาหังสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิริคัพพํ อนุสวณฺตถะ พุทฺโธ สุทธกัตตาใน อุปฺปนฺโน๑ กิตตบทกัตตุวจาก โลเก วิสยาธาระใน อุปฺปนฺโน, ฐมฺโม สุทธกัตตาใน อุปฺปนฺโน๑ กิตตบทกัตตุวจาก, สงฺโฆ สุทธกัตตาใน อุปฺปนฺโน๑ กิตตบทกัตตุวจาก, ตสฺมา เหตุวตถะ มยฺ สุทธกัตตาใน คมิสฺสาม๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตฺถุ สามิสัมพันธะใน สนฺติก๑ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คมิสฺสาม” อิติคัพพํ อาการะใน อาหังสุ ๕

๕๘๑. “ก็ ปน ตสฺส สตุถุ สนฺติกัํ ตุมฺหากญฺเอยว คนฺตุํ วัฏฏตีติ ๗

(เต เสฏฺฐิโน) “ก็ ปน ตสฺส สตุถุ สนฺติกัํ ตุมฺหากัํ เอว คนฺตุํ วัฏฏตีติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๗

(เต เสฏฺฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถาถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ตสฺส สตุถุ สนฺติกัํ ตุมฺหากัํ เอว คนฺตุํ อ.อัน- อันท่าน ท. นั้นเทียว -ไป สู้สำนัก ของพระศาสดา นั้น วัฏฏติ ย่อมควร ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ๗

พวกเศรษฐีเหล่านั้น ถาถามแล้วว่า “ก็ เฉพาะพวกท่านเท่านั้นหรือ ที่จะไปสู้สำนักของ พระศาสดานั้น จึงจะควร”

เต วิเสสนะของ เสฏฺฐิโน๑ สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิสฺสุ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ปนคัพฺท วากยารัมภโชตกะ คนฺตุํ ตุมฺตถกัตฺตาใน วัฏฏติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็คัพฺท ปุจฺฉนัตถะ ตสฺส วิเสสนะของ สตุถุ๑ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั๑ สัมปาปุณฺเียกัมมะ ใน คนฺตุํ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตุมฺหากั๑ ญฺฐิฐิอนภิหิตกัตฺตาใน คนฺตุํ อิติคัพฺท อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ๗

๕๘๒. “อญฺเอยสมฺปิ อวาริตํ อวฺสุโสติ ๗

(เต ตาปสา) “อญฺเอยสมฺปิ (ชนานํ) คมนํ (สตุถารา) อวาริตํ อวฺสุโสติ (อาหฺสฺสุ) ๗

(เต ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺสุโส ดูก่อน ผู้มีอายุ คมนํ อ.การไป (ชนานํ) ของชน ท. อญฺเอยสมฺปิ แม่เหล่าอื่น (สตุถารา) อันพระศาสดา อวาริตํ ไม่ทรงห้ามแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗

พวกตาปสเหล่านั้นกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ การไปของพวกชนแม่เหล่าอื่น พระ ศาสดาไม่ทรงห้ามแล้ว”

เต วิเสสนะของ ตาปสา๑ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺสฺสุ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อวฺสุโส อาลปนะ คมนํ วุตตกัมมะใน อวาริตํ๑ กิตบทกัมมวาก อปิคัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ อญฺเอยสํ๑ วิเสสนะของ ชนानํ๑ สามีสัมพันธะใน คมนํ สตุถารา อนภิหิตกัตฺตาใน อวาริตํ” อิติคัพฺท อากาเรใน อาหฺสฺสุ ๗

๕๘๓. “เตนหิ ภานเต อาคเมถ, มยปี ปริวจนั กตฺวา คจฺฉามาติ ฯ

(เต เสฏฺฐจิโน) “เตนหิ (ตุมุเห) ภานเต (กาลั) อาคเมถ, มยปี ปริวจนั กตฺวา คจฺฉามาติ (อาหังสุ) ฯ

(เต เสฏฺฐจิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภานเต ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อาคเมถ ขอจงคอยท่า, มยปี แม่ อ.ข้าพเจ้า ท. กตฺวา กระทำแล้ว ปริวจนั ซึ่งการเตรียม คจฺฉาม จะไป” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเศรษฐีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงคอยท่า, แม่ พวกข้าพเจ้าทำการเตรียมแล้ว จะไป” ดังนี้

เต วิเสสณะของ เสฏฺฐจิโน ๆ สุกทกัตตาใน อาหังสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภานเต อาลปนะ เตนหิ อุโยชนัตถะ ตุมฺเห สุกทกัตตาใน อาคเมถ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาลั การิตกัมมะใน อาคเมถ, อปิตัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มยปี ๆ สุกทกัตตาใน คจฺฉาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปริวจนั อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺฉาม” อิติศัพท์ อาการะใน อาหังสุ ฯ

๕๘๔. “ตุมุหฺสุ ปริวจนั กโรนฺเตสุ, อมฺหากั ปปญฺโจ โหติ, มยปี ปุโรโต คจฺฉาม, ตุมฺเห ปจฺฉโต อาคจฺเจยยาถาติ วตฺวา เต ปุเรตรึ คนฺตฺวา สมฺมาสมฺพุทฺธึ ทิสฺวา อภิตฺถวิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตึ นิสึทิสฺสุ ฯ

“ตุมุหฺสุ ปริวจนั กโรนฺเตสุ, อมฺหากั ปปญฺโจ โหติ, มยปี ปุโรโต คจฺฉาม, ตุมฺเห ปจฺฉโต อาคจฺเจยยาถาติ วตฺวา เต (ตาปสา) ปุเรตรึ คนฺตฺวา สมฺมาสมฺพุทฺธึ ทิสฺวา อภิตฺถวิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตึ นิสึทิสฺสุ ฯ

เต (ตาปสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุมุหฺสุ ครั้นเมื่อ ท่าน ท. กโรนฺเตสุ กระทำอยู่ ปริวจนั ซึ่งการเตรียม, ปปญฺโจ อ.ความเห็นข้า อมฺหากั ของเรา ท. โหติ จะมี, มยปี อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป ปุโรโต ในที่ข้าง หน้า, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. อาคจฺเจยยาถ ฟังมา ปจฺฉโต ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ปุเรตรึ ก่อนกว่า ทิสฺวา เฝ้าแล้ว สมฺมาสมฺพุทฺธึ ซึ่งพระสัมมา-

สัมพุทธเจ้า อภิตถวิตวา ชมเชยแล้ว วนฺทิตวา ถวายบังคมแล้ว นิสีทิสฺсу นั่งแล้ว
เอกมฺหุตฺถิ ฌ ที่สมคฺวาร ๕

พวกดาบสเหล่านั้นกล่าวว่า “เมื่อพวกท่านทำการตระเตรียมอยู่, ความเนิ่นช้าของ
พวกเราจะมี, พวกเราจะไปข้างหน้า, พวกท่านพึงตามมาข้างหลัง” ดังนี้ ไปก่อนกว่า
เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชมเชยแล้ว ถวายบังคมแล้ว นั่ง ฌ ที่สมคฺวาร

เต วิเสสนะของ ตาปสาจฺ สุทฺธกัตฺตาใน นิสีทิสฺสุจฺจ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตุมฺเหสุ
ลักขณะใน กโรนฺเตสุจฺจ ลักขณกิริยา ปฺริวจฺฉิ อวฺตตกัมฺมะใน กโรนฺเตสุ, ปฺปญฺโจ
สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺจ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปฺปญฺโจ,
มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺฉามจฺจ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ปฺรุโต วิสยาธาระใน คจฺฉาม,
ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน อาคจฺฉเยยฺยาถจฺจ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ปฺจฺฉโต วิสยาธาระ
ใน อาคจฺฉเยยฺยาถ” อิติศัพฺพทํ อากาเรใน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ปฺเรตฺรํ
กิริยาวิเสสนะใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา สมฺมาสมฺพุทฺธํ อวฺตตกัมฺมะใน
ทิสฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิตถวิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิสีทิสฺสุ เอกมฺหุตฺถิ วิสยาธาระใน นิสีทิสฺสุ ๕

๕๘๕. อถ เนลฺลํ สตุถา อนฺุพฺพุทฺธิกถํ กเถตฺวา ฌมฺมํ เทเสสิ ๕

อถ เนลฺลํ (ตาปฺसानํ) สตุถา อนฺุพฺพุทฺธิกถํ กเถตฺวา ฌมฺมํ เทเสสิ ๕

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา กเถตฺวา ตรัสแล้ว อนฺุพฺพุทฺธิกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่อง
กล่าวตามลำดับ เนลฺลํ (ตาปฺसानํ) แก่ดาบส ท. เหล่านั้น เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ฌมฺมํ
ซึ่งธรรม ๕

ทีนั้น พระศาสดาตรัสอนฺุพฺพุทฺธิกถาแก่พวกดาบสเหล่านั้น ทรงแสดงธรรม

อถ กาลสัตฺตมฺิ สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน เทเสสิจฺจ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก เนลฺลํ วิเสสนะ
ของ ตาปฺसानํจฺจ สัมปทานใน กเถตฺวา อนฺุพฺพุทฺธิกถํ อวฺตตกัมฺมะใน กเถตฺวาจฺจ สมาน-
กาลกิริยาใน เทเสสิ ฌมฺมํ อวฺตตกัมฺมะใน เทเสสิ ๕

๕๘๖. เทสนาปริโยसानะ สพฺเพ สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตุตฺตํ ปตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา
 “เอถ ภิกฺขโวติ วจนสมนฺนตฺรเมว อิทธิมยปตฺตจิวรรธา วสฺสสติกฺตเถรา วีย อหฺลํ ๕
 เทสนาปริโยसानะ สพฺเพ (ตาปสา) สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตุตฺตํ ปตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา
 “(ตุมฺเห) เอถ ภิกฺขโว (หุตฺวา)” อิติ วจนสมนฺนตฺรํ เอว อิทธิมยปตฺตจิวรรธา (หุตฺวา)
 วสฺสสติกฺตเถรา วีย อหฺลํ ๕

เทสนาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา (ตาปสา) อ.ดาบส ท.
 สพฺเพ ทั้งปวง ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตุตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ
 ปฏิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสมฺภิทา ท. ยาจิตฺวา ทูลขอแล้ว ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช
 อิทธิมยปตฺตจิวรรธา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งบาตรและจีวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ วจน-
 สมนฺตฺรํ เอว ในระหว่างแห่งพระดำรัสนั้นท้าว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว
 เป็นภิกษุ (หุตฺวา) เป็น เอถ มาเถิด” อิติ ดังนี้ (หุตฺวา) เป็น วสฺสสติกฺตเถรา วีย
 เป็นราวกะว่าพระเถระผู้มีรอยแห่งพรรษา อหฺลํ ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระเทศนา พวกดาบสทั้งหมดบรรลุพระอรหันต์พร้อมกับปฏิสมฺภิทาทั้งหลาย
 แล้วทูลขอการบวช เป็นผู้ทรงบาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ ในระหว่างแห่งพระ
 ดำรัสว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด” ดังนี้นั้นแหละ ได้เป็นอุจฺพระเถระผู้มี ๑๐๐ พรรษา

เทสนาปริโยसानะ กาลสัตตมฺหิโน อหฺลํ สพฺเพ วิเสสนะของ ตาปสาฯ สุกฺตทิตฺตาโน
 อหฺลํฯ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก สหคฺคฺพทํ ทํพสมวายะโน อรหตุตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ
 สหตฺตตฺติยาเข้ากับ สห อรหตุตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน
 ยาจิตฺวา ปพฺพชฺชํ อวุตตกัมมะโน ยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อหฺลํ “ตุมฺเห
 สุกฺตทิตฺตาโน เอถฯ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก ภิกฺขโว วิกิตฺกิตฺตาโน หุตฺวาฯ สมาน-
 กาลกิริยาโน เอถ” อิติคฺคฺพทํ สฺรุปะโน วจนสมนฺตฺรํ เอวคฺคฺพทํ อวธารณะเข้ากับ
 วจนสมนฺตฺรํฯ ทฺติยาวิสยาระโน อิทธิมยปตฺตจิวรรธาฯ วิกิตฺกิตฺตาโน หุตฺวาฯ
 สมานกาลกิริยาโน อหฺลํ วสฺสสติกฺตเถรา อุปมาวิกิตฺกิตฺตาโน อหฺลํ วียคฺคฺพทํ อุปมา-
 โชตกะเข้ากับ วสฺสสติกฺตเถรา ๕

๕๘๗. เตปิ โข ตโย เสฏฺฐิโน ปญฺจหิ ปญฺจหิ สกฺกฺสฺเตหิ วตฺถจฺฉาตฺนสฺสปีมฺฐฺผาณิตาทีนึ
 ทานุปรกฺรณานึ อาทาย สวตฺถึ ปตฺวา เชตวนํ ปวิสิตฺวา สตฺถารํ วนฺหิตฺวา
 ฐมฺมกถํ สุตฺวา กถาปริโยसानเ สโตปาตฺติมฺเล ปติฏฺฐาย อหุตฺตมาสมตฺตํ ทานํ
 ทมมานา สตฺถุ สนฺติเก วสิตฺวา โกสมฺพีคฺมนตฺถาย สตฺถารํ ยาจิตฺวา, สตฺถารา
 ปฏฺิณฺณํ ทนฺเตน “สุตฺตมาคารเ โข คหปตโย ตถาคตา อภิรมฺหนฺตีติ วุตฺเต, “อณฺเฑตํ
 ภาเน, อมฺเหหิ ปหิตฺสาสเนนาคนฺตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา โกสมฺพี คนฺตฺวา “โฆสกเสฏฺฐึ
 โฆสิตารามํ กุกฺกุฏเสฏฺฐึ กุกฺกุฏารามํ ปาวาริกเสฏฺฐึ ปาวาริการามนฺติ ตโย
 มหาวิหारे กาทฺตฺวา สตฺถุ อากฺมนตฺถาย สาสนํ ปหิณฺสี ๕

เตปิ โข ตโย เสฏฺฐิโน ปญฺจหิ ปญฺจหิ สกฺกฺสฺเตหิ วตฺถจฺฉาตฺนสฺสปีมฺฐฺผาณิตาทีนึ
 ทานุปรกฺรณานึ อาทาย สวตฺถึ ปตฺวา เชตวนํ ปวิสิตฺวา สตฺถารํ วนฺหิตฺวา ฐมฺมกถํ สุตฺวา
 กถาปริโยसानเ สโตปาตฺติมฺเล ปติฏฺฐาย อหุตฺตมาสมตฺตํ (กาลํ) ทานํ ทมมานา สตฺถุ
 สนฺติเก วสิตฺวา โกสมฺพีคฺมนตฺถาย สตฺถารํ ยาจิตฺวา, สตฺถารา ปฏฺิณฺณํ ทนฺเตน
 “สุตฺตมาคารเ โข คหปตโย ตถาคตา อภิรมฺหนฺตีติ (วจเน) วุตฺเต, “(ตํ วตฺถุ อมฺเหหิ) อณฺเฑตํ
 ภาเน, (ตุมฺเหหิ) อมฺเหหิ ปหิตฺสาสเนน อากนฺตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา โกสมฺพี คนฺตฺวา (ปฺคฺลํ)
 “โฆสกเสฏฺฐึ (ปฺคฺลํ) โฆสิตารามํ (กาเรสิ), กุกฺกุฏเสฏฺฐึ (ปฺคฺลํ) กุกฺกุฏารามํ (กาเรสิ),
 ปาวาริกเสฏฺฐึ (ปฺคฺลํ) ปาวาริการามํ (กาเรสิ)” อิติ ตโย มหาวิหारे กาทฺตฺวา สตฺถุ
 อากฺมนตฺถาย สาสนํ ปหิณฺสี ๕

เสฏฺฐิโน อ.เศรชฺฐี ท. ตโย สาม เตปิ โข แม่เหล่านั้แล อาทาย ถือเอาแล้ว
 ทานุปรกฺรณานึ ซึ่งอุปกรณแห่งทาน ท. วตฺถจฺฉาตฺนสฺสปีมฺฐฺผาณิตาทีนึ มีวัตถุเป็น
 เครื่องปกปิดคือผ้า เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น สกฺกฺสฺเตหิ ด้วยร้อยแห่งเกี่ยวน
 ท. ปญฺจหิ ห้า ปญฺจหิ ห้า ปตฺวา ถึงแล้ว สวตฺถึ ซึ่งเมืองสวตฺถึ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว
 เชตวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเชตวัน วนฺหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา
 สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ปติฏฺฐาย ดำรงอยู่เฉพาะ
 แล้ว สโตปาตฺติมฺเล ในสโตปาตฺติมฺล กถาปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่ง
 วาจาเป็นเครื่องกล่าว ทมมานา ถวายอยู่ ทานํ ซึ่งทาน (กาลํ) ตลอดกาล อหุตฺต-
 มาสมตฺตํ มีกึ่งแห่งเดือนเป็นประมาณ วสิตฺวา อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ
 ของพระศาสดา ยาจิตฺวา ทูลขอแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา โกสมฺพีคฺมนตฺถาย

เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จไปสู่เมืองโกสัมพี, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “คหปตโย ดูก่อนคฤหบดี ท. ตถาคต อ.พระตถาคตเจ้า ท. อภิรมนุติ ย่อมยินดี ยิ่ง สุขุณาการ โข ในเรือนว่างแล” อิติ ดังนี้ สตุถารา อันพระศาสดา ททนต์ ผู้ทรงประทานอยู่ ปฏิญญ์ ซึ่งปฏิญญา วุตเต ตรัสแล้ว, วตวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตํ วตฺถ) อ.เรื่องนั้น (อมฺเหติ) อันข้าพระองค์ ท. อญฺญาตํ รู้ทั่วแล้ว, (ตุมฺเหติ) อมฺเหติ ปหิตสาสเนน อาคณฺตุํ อ.อัน- อันพระองค์ -เสด็จมา ด้วยชาวสาส์น อันข้าพระองค์ ท. ส่งไปแล้ว วฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ คนฺตวา ไปแล้ว โกสมพี สูเมืองโกสัมพี (ปฺคคฺล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว มหาวิหาร ซึ่งมหาวิหาร ท. ตโย สาม อิติ คือ “โฆสกเสฏฺฐิ อ.เศรษฐี ชื่อว่าโฆสกะ (ปฺคคฺล) ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว โฆสิตาราม ซึ่งโฆสิตาราม, กุกฺกุฏเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่ากุกฺกุฏะ (ปฺคคฺล) ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว กุกฺกุฏาราม ซึ่งกุกฺกุฏาราม, ปาวาริกเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าปาวาริกะ (ปฺคคฺล) ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว ปาวาริการาม ซึ่งปาวาริการาม” ปหิณฺสิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งชาวสาส์น อาคมนฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จมา สตุถุ แห่งพระศาสดา ฯ

พวกเศรษฐีทั้ง ๓ คนแม่เหล่านั้นแล ใช้เกวียนคนละ ๕๐๐ เล่ม ขนอุปกรณ์ทำทานมี วัตถุเป็นเครื่องปกปิดคือผ้า เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น ถึงเมืองสาวัตถี เข้าไปยังวัดพระเชตะวัน ถวายบังคมพระศาสดา ฟังธรรมกถา ในเวลาจบกถา ดำรงอยู่ใน โสดาปัตติผล พวกนั้นถวายทานประมาณครึ่งเดือน อยู่ในสำนักของพระศาสดา ทูลขอพระศาสดาเพื่อประโยชน์แก่การเสด็จไปยังเมืองโกสัมพี, เมื่อพระศาสดาทรงประทาน ปฏิญญาตรัสพระดำรัสว่า “ดูก่อนคฤหบดีทั้งหลาย พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ย่อมยินดียิ่งในเรือนว่างแล” ดังนี้, จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนั้น พวกข้าพระองค์ทราบ, การที่พระองค์เสด็จมาด้วยชาวสาส์นที่พวกข้าพระองค์ส่งไป ย่อมควร” ดังนี้ ไปยังเมืองโกสัมพี แล้วให้บุคคลสร้างมหาวิหาร ๓ แห่ง คือ “โฆสกเศรษฐีให้สร้างโฆสิตาราม กุกฺกุฏเศรษฐีให้สร้างกุกฺกุฏาราม ปาวาริกเศรษฐีให้สร้างปาวาริการาม” แล้วส่งชาวสาส์นไป เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จมาของพระศาสดา

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เตจฺ กิติ ตโย กิติ วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนฯ สุททกัตตาโน

ปหิณีสฺย อาชยตบทกัตตฺวาจก ปญฺจหิ สองบท วิเสสนะของ สกฺกฺสฺเตหิฯ ภาวะใน
 อาทาย วตฺตจฺฉาทนสฺปฺมิมฺรฺฐผาณิตาทีนึ วิเสสนะของ ทานุปรกณานึฯ อวฺตตกัมมะใน
 อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน ปตฺวา สวตฺถึ สัมปาปฺณึยกัมมะใน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ปวิสิตฺวา เขตฺวณํ สัมปาปฺณึยกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วนฺหิตฺวา สตฺถารํ อวฺตตกัมมะใน วนฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ฐมฺมกถํ
 อวฺตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺวิญฺจาย กถาปริโยสาเน กาลสฺตฺตมึใน
 ปตฺวิญฺจาย โสตาปตฺตติผล วิสยาธาระใน ปตฺวิญฺจายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ททมาณา
 อทฺตมมาสมตฺตํ วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน ททมาณา ทานุ อวฺตตกัมมะใน
 ททมาณาฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ เสฏฺฐึโน สตฺถุ สามึสัมฺพັນธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระ
 ใน วสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺวา โกสมฺพีคฺมนตฺถาย สัมปทานึใน ยาจิตฺวา
 สตฺถารํ อวฺตตกัมมะใน ยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, สตฺถารา อนภิหิตกัตตฺตาใน
 วตฺเต ปฏฺวิณฺณํ อวฺตตกัมมะใน ททนฺเตนฯ วิเสสนะของ สตฺถารา “คหปตโย อาลปนะ
 ตถาคตา สุทฺธกัตตฺตาใน อภิรฺมฺนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก สฺสณฺณาคาเร วิสยาธาระ
 ใน อภิรฺมฺนฺติ โชศัพฺท์ วจนาลังการะ” อิติศัพฺท์ สฺรฺูปะใน วจเนฯ ลักฺขณะใน วตฺเตฯ
 ลักฺขณกิริยา, “ภนฺเต อาลปนะ ตํ วิเสสนะของ วตฺถุฯ วตฺตกัมมะใน อณฺณตํฯ
 กิตฺตบทกัมมวาทก อมฺเหหิ อนภิหิตกัตตฺตาใน อณฺณตํ, อากฺนฺตุํ ตุมฺตถกัตตฺตาใน
 วฏฺฏฺฐิตึฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตุมฺเหหิ อนภิหิตกัตตฺตาใน อากฺนฺตุํ อมฺเหหิ อนภิหิต-
 กัตตฺตาใน ปหิต- ปหิตสาสเนน ภาวะใน อากฺนฺตุํ” อิติศัพฺท์ อากฺการะใน วตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา โกสมฺพี สัมปาปฺณึยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน กาเรตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรตฺวา “โฆสฺกเสฏฺฐึ เหตุกัตตฺตาใน กาเรสิฯ
 อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรสิ โฆสิตารามํ อวฺตตกัมมะ
 ใน กาเรสิ, กุกฺกุฏเสฏฺฐึ เหตุกัตตฺตาใน กาเรสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคํ
 การิตกัมมะใน กาเรสิ กุกฺกุฏารามํ อวฺตตกัมมะใน กาเรสิ, ปาวาริกเสฏฺฐึ เหตุกัตตฺตา
 ใน กาเรสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรสิ ปาวาริการามํ
 อวฺตตกัมมะใน กาเรสิ” อิติศัพฺท์ สฺรฺูปะใน ตโย มหาวิหาเร ตโย วิเสสนะของ
 มหาวิหาเรฯ อวฺตตกัมมะใน กาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณีสฺย สตฺถุ สามึสัมฺพັນธะ
 ใน อากฺมนตฺถาย สัมปทานึใน ปหิณีสฺย สาสนํ อวฺตตกัมมะใน ปหิณีสฺย ฯ

.....

๕๘๘. สตุถา เตสั สาสัน สุตวา ตตถ อคมาสิ ฯ

สตุถา เตสั (เสฏฐิโน) สาสัน สุตวา ตตถ (จาเน) อคมาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา สุตวา ทรงสดับแล้ว สาสัน ซึ่งข่าวสาสน์ เตสั (เสฏฐิโน) ของ
เศรษฐี ท. เหล่านั้น อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่นั้น ฯ

พระศาสดาทรงสดับข่าวสาสน์ของพวกเศรษฐีเหล่านั้น แล้วได้เสด็จไปในที่นั้น

สตุถา สุกถกัตตาใน อคมาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตสั วิเสสนะของ เสฏฐิโน ฯ
สามีสัมพันธะใน สาสัน ฯ อวุตตกัมมะใน สุตวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ ตตถ
วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน อคมาสิ ฯ

๕๘๙. เต ปัจจुकคนตุวา สตุถารั วิหาระ ปเวเสตวา “อิมั วิหารั จาตุททิสสสุ พุทฺธป-
ปมุขสสุ ภิกฺขุสงฺฆสสุ เทมีติ ติกฺขตตุํ นิยุยาเทตวา วาเรน วาเรน ปฏฺิษคฺคนฺติ ฯ

เต (เสฏฐิโน) ปัจจुकคนตุวา สตุถารั วิหาระ ปเวเสตวา “(อห) อิมั วิหารั จาตุททิสสสุ
พุทฺธปมุขสสุ ภิกฺขุสงฺฆสสุ เทมีติ ติกฺขตตุํ นิยุยาเทตวา วาเรน วาเรน ปฏฺิษคฺคนฺติ ฯ

เต (เสฏฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น ปัจจुकคนตุวา ต้อนรับแล้ว สตุถารั ทูลยังพระ
ศาสดา ปเวเสตวา ให้เสด็จเข้าไปแล้ว วิหาระ ในวิหาร นิยุยาเทตวา มอบถวาย
แล้ว ติกฺขตตุํ สามครั้ง อิติ ว่า “(อห) อ.ข้าพระองค์ เทมิ ย่อมถวาย อิมั วิหารั
ซึ่งวิหารนี้ ภิกฺขุสงฺฆสสุ แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปมุขสสุ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข
จาตุททิสสสุ ผู้มาแล้วจากทิศ ๔” อิติ ดังนี้ ปฏฺิษคฺคนฺติ ย่อมปฏิบัติ วาเรน ตาม
วาระ วาเรน ตามวาระ ฯ

พวกเศรษฐีเหล่านั้นต้อนรับ แล้วทูลนิมนต์ให้พระศาสดาเสด็จเข้าไปในวิหาร มอบ
ถวาย ๓ ครั้งว่า “ข้าพระองค์ขอถวายวิหารนี้แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข
ผู้มาจากทิศทั้ง ๔” ดังนี้ ปฏิบัติตามวาระ ฯ

เต วิเสสนะของ เสฏฐิโน ฯ สุกถกัตตาใน ปฏฺิษคฺคนฺติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
ปัจจुकคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสตวา สตุถารั การิตกัมมะใน ปเวเสตวา วิหาระ
วิสยาธาระใน ปเวเสตวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิยุยาเทตวา “อห สุกถกัตตาใน เทมิ ฯ

อาชยาตบทกัตตฺวจาก อิม วิเสสนะของ วิหารึฏ อวุตตกัมมะใน เหมิ จาตุทฺทิสฺส กิติ พุทฺธปฺมุขสฺส กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน เหมิ” อิติศฺพท์ อากาเรใน นิยฺยาเทตฺวา ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะของ นิยฺยาเทตฺวาฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิชคฺคณฺติ วาเรน สองบท ตติยาวิเสสนะใน ปฏิชคฺคณฺติ ๕

๕๙๐. สตุถา เทวสิกํ เอเกกฺสมิ วิหาเร วสฺติ, ยสฺส วิหาเร วุตฺโต โหติ, ตสฺเสว ชฺรทฺวาเร ปิณฺฑาย จรฺติ ๕

สตุถา เทวสิกํ เอเกกฺสมิ วิหาเร วสฺติ, (สตุถา) ยสฺส (เสฏฺฐิโน) วิหาเร วุตฺโต โหติ, (สตุถา) ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) ชฺรทฺวาเร ปิณฺฑาย จรฺติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วสฺติ ย่อมประทับ วิหาเร ในวิหาร เอเกกฺสมิ หนึ่ง ๆ เทวสิกํ ทุคฺค วัน, (สตุถา) อ.พระศาสดา วุตฺโต เป็นผู้ประทับแล้ว วิหาเร ในวิหาร ยสฺส (เสฏฺฐิโน) ของเศรชฺฐิท่านใด โหติ ย่อมเป็น, (สตุถา) อ.พระศาสดา จรฺติ ย่อมเสด็จ ทั่วยุไป ชฺรทฺวาเร ไกล่ประตุแห่งบ้าน ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) ของเศรชฺฐิท่านนั้น นั้นทั่วยุ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฺฑบาต ๕

พระศาสดาย่อมประทับในวิหารหนึ่ง ๆ ทุคฺค วัน, พระศาสดาประทับอยู่ในวิหารของ เศรชฺฐิท่านใด, พระศาสดาย่อมเสด็จทั่วยุไปไกล่ประตุเรือนของเศรชฺฐิท่านนั้นนั้น แหละ เพื่อบิณฺฑบาต

สตุถา สฺุทฺทกัตตฺวาใน วสฺติฏ อาชยาตบทกัตตฺวจาก เทวสิกํ กิริยาวิเสสนะใน วสฺติ เอเกกฺสมิ วิเสสนะของ วิหาเรฏ วิสยาธาระใน วสฺติ, สตุถา สฺุทฺทกัตตฺวาใน โหติฏ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ยสฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนฏ สามีสัมพันธะใน วิหาเรฏ วิสยาธาระใน วุตฺโตฏ วิกติกัตตฺวาใน โหติ, สตุถา สฺุทฺทกัตตฺวาใน จรฺติฏ อาชยาตบท กัตตฺวจาก เอวศฺพท์ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฏ วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนฏ สามีสัมพันธะใน ชฺรทฺวาเรฏ สมิปาทาระใน จรฺติ ปิณฺฑาย สัมปทานใน จรฺติ ๕

๕๙๑. เตสํ ปนฺ ตินฺณํ เสฏฺฐิโน อฺุปปจฺจาโก สฺุมนํ นาม มาลาการุ อโหสิ ๕

ปนฺ ก็ มาลาการุ อ.นายมาลาการ สฺุมนํ นาม ชื่อว่าสฺุมนะ อฺุปปจฺจาโก ผู้เป็น

อุปฐาก **เสฏฐิโน** ของเศรษฐี ท. **ดิถุณ** สาม **เตส** เหล่า นั้น **อโหสิ** ได้มีแล้ว ๗

ก็ได้มีนายมาลาการชื่อว่า **สุมนะ** ผู้เป็นอุปฐากของเศรษฐีทั้ง ๓ ท่านเหล่านั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อุปฐากโก วิเสสนะของ มาลาการโร นามศัพท์ สัตถุญา-
โชตกะเข้ากับ **สุมน** โย วิเสสนะของ มาลาการโร โย สุททกัตตาใน **อโหสิ** โย อาชยาตบท
กัตตุวาก **เตส** กิติ **ดิถุณ** กิติ วิเสสนะของ **เสฏฐิโน** โย สามีสัมพันธะใน อุปฐากโก ๗

๕๙๒. **โส** **เต** **เสฏฐิโน** **เอวมาห** “**อห** **ตุมหาก** **ทีฆรตต** **อุปการโก**, **สตถาร** **โกเชตุ-**
กาโม **มยห** **เอกทิวส** **สตถาร** **เทถาติ** ๗

โส (**สุมน**) **เต** **เสฏฐิโน** **เอว** **อาห** “**อห** **ตุมหาก** **ทีฆรตต** **อุปการโก** (**อมหิ**), (**อห**) **สตถาร**
โกเชตุกาโม **อมหิ**, (**ตุมห**) **มยห** **เอกทิวส** **สตถาร** **เทถาติ** ๗

โส (**สุมน**) **อ.** **นายสุมน** นั้น **อาห** **กล่าวแล้ว** **เอว** **อย่างนี้** **เต** **เสฏฐิโน** **กะ** **เศรษฐี** **ท.**
เหล่านั้น **อติ** **ว่า** “**อห** **อ.** **กระผม** **อุปการโก** **เป็นผู้ทำอุปการะ** **ทีฆรตต** **สิ้นราตรี**
อันยาวนาน **ตุมหาก** **แก่ท่าน** **ท.** (**อมหิ**) **ยอมเป็น**, (**อห**) **อ.** **กระผม** **สตถาร** **โกเชตุ-**
กาโม **เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน-** **ยังพระศาสดา** -**ให้เสวย** **อมหิ** **ยอมเป็น**, (**ตุมห**) **อ.** **ท่าน** **ท.**
เทถ **ของจงให้** **สตถาร** **ซึ่งพระศาสดา** **เอกทิวส** **ตลอดวันหนึ่ง** **มยห** **แก่กระผม**”
อติ **ดังนี้** ๗

นายสุมน นั้นกล่าวอย่างนี้กับพวกเศรษฐีเหล่านั้นว่า “**กระผม** **เป็นผู้ทำอุปการะ** **สิ้นกาล**
ยาวนาน **แก่พวกท่าน**, **กระผม** **เป็นผู้มีความประสงค์จะทูลนิมนต์ให้พระศาสดาเสวย**,
ขอพวกท่านจงให้พระศาสดาตลอดวันหนึ่งแก่กระผมเถิด” **ดังนี้**

โส **วิเสสนะ** **ของ** **สุมน** โย **สุททกัตตา** **ใน** **อาห** โย **อาชยาตบทกัตตุวาก** **เต** **วิเสสนะ** **ของ**
เสฏฐิโน โย **อกถิตกัมมะ** **ใน** **อาห** **เอว** **กิริยาวิเสสนะ** **ใน** **อาห** “**อห** **สุททกัตตา** **ใน** **อมหิ** โย
อาชยาตบทกัตตุวาก **ตุมหาก** **สัมปทาน** **ใน** **อุปการโก** **ทีฆรตต** **อัจฉินตสังโยคะ** **ใน**
อุปการโก โย **วิกตีกัตตา** **ใน** **อมหิ**, **อห** **สุททกัตตา** **ใน** **อมหิ** โย **อาชยาตบทกัตตุวาก**
สตถาร **การิตกัมมะ** **ใน** **โกเชตุ-** **โกเชตุกาโม** **วิกตีกัตตา** **ใน** **อมหิ**, **ตุมห** **สุททกัตตา** **ใน**
เทถ โย **อาชยาตบทกัตตุวาก** **มยห** **สัมปทาน** **ใน** **เทถ** **เอกทิวส** **อัจฉินตสังโยคะ** **ใน**
สตถาร **อวุตตกัมมะ** **ใน** **เทถ**” **อติศัพท์** **อาการะ** **ใน** **อาห** ๗

๕๙๓. “เตนหิ ภณ เสว โภเชหิตี ๕

(เต เสฏฺฐิโน) “เตนหิ ภณ (ตุวํ สตุถารํ) เสว โภเชหิตี (อาหํสุ) ๕

(เต เสฏฺฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภณ ณะพนาย เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุวํ) อ.ท่าน (สตุถารํ) ยังพระศาสดา โภเชหิ จึงให้เสวย เสว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ๕

พวกเศรษฐีเหล่านั้น กล่าวว่า “ณะพนาย ถ้าเช่นนั้น เชิญท่านทูลนิมนต์ให้พระศาสดา เสวยในวันพรุ่งนี้เถิด” ดังนี้

เต วิเสสนะของ เสฏฺฐิโน๑ สุตฺรกัถตาใน อาหํสุ๑ อาขยاتبทกัถตฺวาจาก “ภณ อาลปนะ เตนหิ อูโยชนัตถะ ตฺวํ เหตุกัถตาใน โภเชหิ๑ อาขยاتبทเหตุกัถตฺวาจาก สตุถารํ การิตกัมมะใน โภเชหิ เสว กาลสัตตมีใน โภเชหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ๕

๕๙๔. “สาธุ สามีติ โส สตุถารํ นิมนฺเตตฺวา สกุการํ ปฏฺฐิยาเทสิ ๕

“สาธุ สามีติ (สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) โส (สุมนโน) สตุถารํ นิมนฺเตตฺวา สกุการํ ปฏฺฐิยาเทสิ ๕

โส (สุมนโน) อ.นายสุมนะนั้น (สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ นิมนฺเตตฺวา ทูลนิมนต์แล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา ปฏฺฐิยาเทสิ จัดแจงแล้ว สกุการํ ซึ่งเครื่องสักการะ ๕

นายสุมนะนั้นรับว่า “ได้ครับ นาย” ดังนี้ แล้วทูลนิมนต์พระศาสดา แล้วจัดแจงเครื่อง สักการะ

โส วิเสสนะของ สุมนโน๑ สุตฺรกัถตาใน ปฏฺฐิยาเทสิ๑ อาขยاتبทกัถตฺวาจาก “สามิ อาลปนะ สาธุ สัมปฏฺฐิจฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวา๑ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน นิมนฺเตตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐิยาเทสิ สกุการํ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐิยาเทสิ ๕

๕๙๕. ตทา ราชา สามาวดียา เทวสิภี ปุพฺผมุเล อฏฺฐ กหาปณ เทติ ฯ

ตทา ในกาลนั้น ราชา อ.พระราชชา เทติ ย่อมพระราชทาน กหาปณ ซึ่งกหาปณะ
ท. อฏฺฐ แปด ปุพฺผมุเล อันเป็นมูลค่าเพื่อดอกไม้ เทวสิภี ทุกๆ วัน สามาวดียา
เพื่อพระนางสามาวดี ฯ

คราวนั้น พระราชาพระราชทาน ๘ กหาปณะ อันเป็นมูลค่าเพื่อดอกไม้ทุกๆ วัน เพื่อ
พระนางสามาวดี

ตทา กาลสัตตมี ราชา สุททกัตตาใน เทติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามาวดียา
สัมปทานใน เทติ เทวสิภี กิริยาวิเสสนะใน เทติ ปุพฺผมุเล กิตฺติ อฏฺฐ กิตฺติ วิเสสนะของ
กหาปณๆ อวุตตกัมมะใน เทติ ฯ

๕๙๖. ตสฺสา ชุชฺชุตฺตรา นาม ทาสี สุมมมาลาการสฺส สนฺติภี คนฺตฺวา นิพฺพุธึ ปุพฺผานิ
คณฺหาติ ฯ

ตสฺสา (สามาวดียา) ชุชฺชุตฺตรา นาม ทาสี สุมมมาลาการสฺส สนฺติภี คนฺตฺวา นิพฺพุธึ ปุพฺผานิ
คณฺหาติ ฯ

ทาสี อ.นางทาสี ตสฺสา (สามาวดียา) ของพระนางสามาวดีนั้น ชุชฺชุตฺตรา นาม
ชื่อว่าชุชฺชุตฺตรา คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติภี สู้สำนัก สุมมมาลาการสฺส ของนาย
มาลาการชื่อว่าสุมนะ คณฺหาติ ย่อมถือเอา ปุพฺผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. นิพฺพุธึ เนื่อง
นิตย์ ฯ

นางทาสีของพระนางสามาวดี ชื่อว่าชุชฺชุตฺตรา ไปสู่นักของนายมาลาการชื่อว่า
สุมนะ ย่อมถือเอาดอกไม้ทั้งหลายเนื่องนิตย์

นามศัพท์ สัตฺตฺวาไซตกะเข้ากับ ชุชฺชุตฺตรา วิเสสนะของ ทาสีๆ สุททกัตตาใน คณฺหาติๆ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ สามาวดียาๆ สามีสัมพันธะใน ทาสี
สุมมมาลาการสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติภีๆ สัมปทาปฏินัยกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน คณฺหาติ นิพฺพุธึ กิริยาวิเสสนะใน คณฺหาติ ปุพฺผานิ อวุตตกัมมะใน
คณฺหาติ ฯ

๕๙๗. อถ นํ ตสฺมี ทิวเส อาคตํ มาลาการโ อาห “มยา สตถา นิมนฺติโต, อชฺช อคฺคปฺปฺเภหิ สตถารํ ปุเชสฺสามิ, ติฏฺฐจ ตาว, ตฺวํ ปรีเวสนาย สหายิกา หุตฺวา ฆมฺมํ สุตฺวา อวเสสฺยานิ ปุปฺผานิ คเหตฺวา คมิสฺสสึตี ฯ

อถ นํ (ขุชฺชุตฺตรํ) ตสฺมี ทิวเส อาคตํ มาลาการโ อาห “มยา สตถา นิมนฺติโต, (อหํ) อชฺช อคฺคปฺปฺเภหิ สตถารํ ปุเชสฺสามิ, (ตฺวํ) ติฏฺฐจ ตาว, ตฺวํ ปรีเวสนาย สหายิกา หุตฺวา ฆมฺมํ สุตฺวา อวเสสฺยานิ ปุปฺผานิ คเหตฺวา คมิสฺสสึตี ฯ

อถ ครั้งนั้น มาลาการโ อ.นายมาลาการ อาห กล่าวแล้ว นํ (ขุชฺชุตฺตรํ) กะนาง ขุชฺชุตฺรานัน อาคตํ ผู้มาแล้ว ตสฺมี ทิวเส ในวันนั้น อิติ ว่า “สตถา อ.พระศาสดา มยา อันกระผม นิมนฺติโต ทูลนิมนต์แล้ว, (อหํ) อ.กระผม ปุเชสฺสามิ จักบูชา สตถารํ ซึ่งพระศาสดา อคฺคปฺปฺเภหิ ด้วยดอกไม้อันเลิศ ท. อชฺช ในวันนี้, (ตฺวํ) อ.เธอ ติฏฺฐจ จงดำรงอยู่ ตาว ก่อน, ตฺวํ อ.เธอ สหายิกา เป็นหญิงสหาย ปรีเวสนาย ในการเลี้ยงดู หุตฺวา เป็นแล้ว สุตฺวา ฟังแล้ว ฆมฺมํ ซึ่งธรรม คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปุปฺผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. อวเสสฺยานิ อันเหลือลง คมิสฺสสึ จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น นายมาลาการกล่าวกับนางขุชฺชุตฺรานันผู้มาแล้วในวันนั้นว่า “พระศาสดา กระผม ทูลนิมนต์ไว้, กระผมจักบูชาพระศาสดาด้วยดอกไม้อันเลิศในวันนี้, เธอจงคอยก่อน, เธอเป็นหญิงสหายในการเลี้ยงดู ฟังธรรม แล้วถือเอาดอกไม้ทั้งหลายที่เหลือ แล้วจึง ค่อยไป” ดังนี้

อถ กาลสัตฺตมึ มาลาการโ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺย อาชฺยตบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะ ของ ขุชฺชุตฺตรํ อภิตกัตฺตมมะไน อาห ตสฺมี วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตฺตมึไน อาคตํ วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตรํ “สตถา วุตตกัตฺตมมะไน นิมนฺติโตฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิตกัตฺตานิ นิมนฺติโต, อหํ สุทฺธกัตฺตา ปุเชสฺสามิฯ อาชฺยตบทกัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตฺตมึไน ปุเชสฺสามิ อคฺคปฺปฺเภหิ ภาระไน ปุเชสฺสามิ สตถารํ อวุตตกัตฺตมมะไน ปุเชสฺสามิ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ ติฏฺฐจฯ อาชฺยตบทกัตฺตฺวาจก ตาวตฺตฺพํ กิริยาวิเสสนะ ไน ติฏฺฐจ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ คมิสฺสสึฯ อาชฺยตบทกัตฺตฺวาจก ปรีเวสนาย วิสยาธาระ ไน สหายิกาฯ วิกติกัตฺตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน สุตฺวา ฆมฺมํ อวุตตกัตฺตมมะไน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน คเหตฺวา อวเสสฺยานิ วิเสสนะของ ปุปฺผานิฯ อวุตตกัตฺตมมะไน

คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมิสฺสสิ” อิตฺตํ อากาเรใน อาห ฯ

๕๙๘. สา “สาธฺตฺติ อธิวาเสสิ ฯ

สา (ขุชฺชุตฺตรา) “สาธฺตฺติ (สมปฏฺิจฺฉิตฺวา อชฺฌเสนฺ) อธิวาเสสิ ฯ

สา (ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานัน (สมปฏฺิจฺฉิตฺวา) รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดั่งนี้ (อชฺฌเสนฺ) ยังคำเชื่อเชิญ อธิวาเสสิ ให้อยู่ทับแล้ว ฯ

นางขุชฺชุตฺตรานันรับว่า “ได้จ๊ะ” แล้วรับคำเชื่อเชิญ

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ เหตุกัตตาใน อธิวาเสสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก “สาธฺ ลิงคัตถะ” อิตฺตํ อากาเรใน สมปฏฺิจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อธิวาเสสิ อชฺฌเสนฺ การิตกัมมะใน อธิวาเสสิ ฯ

๕๙๙. สุมฺโน พุทฺธปฺมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสิตฺวา อนุโมทนกรณตฺถาย ปตฺตํ อคฺคฺเขสิ ฯ

สุมฺโน อ.นายสุมนะ ปรีวิสิตฺวา อังคาสแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺมุขํ อันมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข อคฺคฺเขสิ ใต้รับเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร อนุโมทนกรณตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การกระทำซึ่งอนุโมทนา ฯ

นายสุมนะอังคาสภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ใต้รับเอาบาตรเพื่อประโยชน์แก่การทำอนุโมทนา

สุมฺโน สุธรกัตตาใน อคฺคฺเขสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุทฺธปฺมุขํ วิเสสนะของ ภิกฺขุสงฺฆํฯ อวุตตกัมมะใน ปรีวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺคฺเขสิ อนุโมทนกรณตฺถาย สัมปทานใน อคฺคฺเขสิ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน อคฺคฺเขสิ ฯ

๖๐๐. สตฺถา อนุโมทนธมฺมเทสนํ อารภิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา อารภิ ทรงเริ่มแล้ว อนุโมทนธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา เป็นเครื่องอนุโมทนา ฯ

พระศาสดาทรงเริ่มพระธรรมเทศนาเป็นเครื่องอนุโมทนา

สตถา สุทกัตตาใน อารภิก อายยาตบทกัตตฺวาจก อนุโมทนธมฺมเทสนํ อวุตตกัมมะ
ใน อารภิก ฯ

๖๐๑. ขุชฺชุตฺตฺราปิ สตฺถุ ฌมฺมกถํ สฺสณฺหิตีเยว โสตาปตฺติผล เล ปติฏฺฐหิ ฯ

ขุชฺชุตฺตฺราปิ แม้ อ.นางขุชฺชุตฺตรา **สฺสณฺหิตี** เอว พังอยู่ **ฌมฺมกถํ** ซึ่งวาจาเป็น
เครื่องกล่าวซึ่งธรรม **สตฺถุ** ของพระศาสดานั้นเทียว **ปติฏฺฐหิ** ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว
โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล ฯ

แม้นางขุชฺชุตฺตราฟังธรรมกถาของพระศาสดาอยู่นั้นแหละ ก็ดำรงอยู่ในโสตาปตฺติผล

อปีศัพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ขุชฺชุตฺตราฯ สุทกัตตาใน ปติฏฺฐหิฯ อายยาตบท
กัตตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน ฌมฺมกถํฯ อวุตตกัมมะใน สฺสณฺหิตี เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ สฺสณฺหิตีฯ อัปกันตรกิริยาของ ขุชฺชุตฺตรา โสตาปตฺติผล วิสยาธาระ
ใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๖๐๒. สฺวา อญฺเญสฺสุ ทิวเสสฺสุ จตฺตารโ กหาปณฺเ อตฺตโน คเหตุวฺวา จตฺตฺหิ ปุปฺพานิ คเหตุวฺวา
คจฺจติ, ตํทิวสํ อฏฺฐหิปี ปุปฺพานิ คเหตุวฺวา คตา ฯ

สฺวา (ขุชฺชุตฺตรา) อญฺเญสฺสุ ทิวเสสฺสุ จตฺตารโ กหาปณฺเ อตฺตโน คเหตุวฺวา จตฺตฺหิ (กหาปณฺเห)
ปุปฺพานิ คเหตุวฺวา คจฺจติ, ตํทิวสํ (สฺวา ขุชฺชุตฺตรา) อฏฺฐหิปี (กหาปณฺเห) ปุปฺพานิ คเหตุวฺวา
คตา ฯ

สฺวา (ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น **คเหตุวฺวา** ถือเอาแล้ว **กหาปณฺเ** ซึ่งกหาปณะ
ท. **จตฺตารโ** สี่ **อตฺตโน** เพื่อตน **คเหตุวฺวา** ถือเอาแล้ว **ปุปฺพานิ** ซึ่งดอกไม้ ท.
(กหาปณฺเห) ด้วยกหาปณะ ท. **จตฺตฺหิ** สี่ **คจฺจติ** ย่อมไป **ทิวเสสฺสุ** ในวัน ท. **อญฺเญสฺสุ**
เหล่าอื่น, **ตํทิวสํ** ในวันนั้น (สฺวา **ขุชฺชุตฺตรา**) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น **คเหตุวฺวา** ถือเอา
แล้ว **ปุปฺพานิ** ซึ่งดอกไม้ ท. (กหาปณฺเห) ด้วยกหาปณะ ท. **อฏฺฐหิปี** แม้แปด **คตา**
ไปแล้ว ฯ

นางขุชฺชุตฺตรานั้นถือเอา ๔ กหาปณะเพื่อตน ถือเอาดอกไม้ทั้งหลายด้วย ๔ กหาปณะ
ย่อมไปในวันอื่นๆ, ในวันนั้น นางขุชฺชุตฺตรานั้น ถือเอาดอกไม้ทั้งหลาย แม้ด้วย ๘

กหาปณะ ไปแล้ว

สา วิเสสณะของ ขุชชุตตราจ สุธกัถตาใน คจจติจ อาชยาตบทกัถตุวจาก อญเณสุ วิเสสณะของ ทิวเสสุจ กาลสัถตมีใน คจจติ จตุตาโร วิเสสณะของ กหาปณะจ อวุตต- กัมมะใน คเหตุวา อตตโน สัมปทานใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา จตุหิ วิเสสณะของ กหาปณะหิจ ภาระใน คเหตุวา ปุปฺพานิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คจจติ, ตัทิวสั ทุตียากาลสัถตมีใน คตา สา วิเสสณะของ ขุชชุตตราจ สุธกัถตาใน คตาจ กิตบทกัถตุวจาก อปีศัพท อเปกชัถถะเข้ากับ อญจหิจ วิเสสณะของ กหาปณะหิจ ภาระใน คเหตุวา ปุปฺพานิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คตา ๫

๖๐๓. อถ นั สามาวดี อาห กิณฺณุ โช อมฺม อมฺหากั รณฺญา ทฺวิคฺคณั ปุปฺพมฺมูลั ทินฺนหนฺติ ๫

อถ นั (ขุชชุตตรั) สามาวดี อาห “กิณฺณุ โช อมฺม อมฺหากั รณฺญา ทฺวิคฺคณั ปุปฺพมฺมูลั ทินฺนหนฺติ ๫

อถ ครั้งนั้น สามาวดี อ.พระนางสามาวดี อาห ตรัสแล้ว นั (ขุชชุตตรั) กะนาง ขุชชุตตราจนั้น อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ ปุปฺพมฺมูลั อ.มูลค่าเพื่อดอกไม้ ทฺวิคฺคณั อันคุณ ด้วยสอง รณฺญา อันพระราชา ทินฺนั พระราชทานแล้ว อมฺหากั แก่เรา ท. กิณฺณุ โช หรือหนอแล” อิติ ดังนี้ ๫

ทีนั้น พระนางสามาวดีตรัสกับนางขุชชุตตราจนั้นว่า “นะแม่ มูลค่าเพื่อดอกไม้ที่ คุณ สอง พระราชาพระราชทานแล้วแก่พวกเราหรือหนอแล” ดังนี้

อถ กาลสัถตมี สามาวดี สุธกัถตาใน อาหจ อาชยาตบทกัถตุวจาก นั วิเสสณะ ของ ขุชชุตตรัจ อกถิตกัมมะใน อาห “อมฺม อาลปนะ ทฺวิคฺคณั วิเสสณะของ ปุปฺพมฺมูลั วุตตกัมมะใน ทินฺนจ กิตบทกัมมวจาก กิณฺณุ ปุจจหนฺตถะ โชศัพท วจนาลังการะ อมฺหากั สัมปทานใน ทินฺนั รณฺญา อนภิทกัถตาใน ทินฺนั” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....
.....

๖๐๔. “โน อยเยติ ฯ

(สา ขุชชุตตรา) “โน อยเย (ตุมหากั รมญา ทวิคุณั ปุปผมุลั ทินนั)” อิติ (อาห) ฯ

(สา ขุชชุตตรา) อ.นางขุชชุตตรานั (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “อยเย ข้าแต่แม่เจ้า (ปุปผมุลั) อ.มูลค่าเพื่อดอกไม้ (ทวิคุณั) อันคุณด้วยสอง (รมญา) อันพระราชาทินนั พระราชทานแล้ว (ตุมหากั) แก่พระองค์ ท. โน หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางขุชชุตตรานัทูลว่า “ข้าแต่แม่เจ้า มูลค่าเพื่อดอกไม้ที่คุณด้วยสอง พระราชาทินนั พระราชทานแล้วแก่พวกพระองค์หามิได้” ดังนี้

สา วิเสสนะของ ขุชชุตตราฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อยเย อาลปนะ ทวิคุณั วิเสสนะของ ปุปผมุลัฯ วุตตกัมมะใน ทินนัฯ กิตตทกัมมวาทกโนศัพทั ปฏิสเรณัตตะ ตุมหากั สัมปทานัใน ทินนั รมญา อนภิตกัตตาใน ทินนั” อิตติศัพทั อาการะใน อาห ฯ

๖๐๕. “อถ กสุม่า พหุณี ปุปผานัติ ฯ

(สามาวตี) “อถ (ภาเว สนเต), กสุม่า พหุณี (โหนติ) ปุปผานัติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สามาวตี) อ.พระนางสามาวตี (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครันเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนเต) มีอยู่, ปุปผานั อ.ดอกไม้ ท. พหุณี เป็นของมาก (โหนติ) ย่อมเป็น กสุม่า เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางสามาวตีตรัสถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น, ดอกไม้ทั้งหลายเป็นของมากเพราะเหตุอะไร” ดังนี้

สามาวตี สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนเตฯ ลักษณะกิริยา, ปุปผานั สุทธกัตตาใน โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสุม่า เหตุใน โหนติ พหุณี วิกตีกัตตาใน โหนติ” อิตติศัพทั อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๖๐๖. “อญเณสฺ ทิวเสสฺ อหํ จตฺตารโ กหาปเณ อตฺตโน คเหตุวา จตุหิ ปุปฺพานิ
อาหารามิตี ๕

(สา ขุชฺชุตฺตรา) “อญเณสฺ ทิวเสสฺ อหํ จตฺตารโ กหาปเณ อตฺตโน คเหตุวา จตุหิ (กหาปเณหิ)
ปุปฺพานิ อาหารามิตี (อาห) ๕

(สา ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.หม่อมฉัน
คเหตุวา ถือเอาแล้ว กหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ท. จตฺตารโ สี่ อตฺตโน เพื่อตน
อาหารามิ ย่อมนำมา ปุปฺพานิ ซึ่งดอกไม้ ท. (กหาปเณหิ) ด้วยกหาปณะ ท. จตุหิ สี่
ทิวเสสฺ ในวัน ท. อญเณสฺ เหล่าอื่น” อิติ ดังนี้ ๕

นางขุชฺชุตฺตรานั้นทูลว่า “หม่อมฉันถือเอากหาปณะ ๔ กหาปณะเพื่อตน ย่อมนำ
ดอกไม้ทั้งหลายมา ด้วย ๔ กหาปณะ ในวันเหล่าอื่น” ดังนี้

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อหํ สุท-
กัตตาใน อาหารามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อญเณสฺ วิเสสนะของ ทิวเสสฺฯ กาลสัตตมึ
ใน อาหารามิ จตฺตารโ วิเสสนะของ กหาปเณฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา อตฺตโน
สัมปทานใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหารามิ จตุหิ วิเสสนะของ กหาปเณหิฯ
กณะใน อาหารามิ ปุปฺพานิ อวุตตกัมมะใน อาหารามิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๖๐๗. “อชฺช กสฺมา น คณฺหสีติ ๕

(สามาวดี) “(ตุว) อชฺช กสฺมา น คณฺหสีติ (ปุจฺฉิ) ๕

(สามาวดี) อ.พระนางสามาวดี (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เจ้า น
คณฺหสิ ย่อมไม่ถือเอา กสฺมา เพราะเหตุอะไร อชฺช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ ๕

พระนางสามาวดีตรัสถามว่า “วันนี้ เจ้าไม่ถือเอาเพราะเหตุอะไร” ดังนี้

สามาวดี สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตุว สุททกัตตาใน คณฺหสิฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อชฺช กาลสัตตมึใน คณฺหสิ กสฺมา เหตุใด คณฺหสิ นศัพท์
ปฏิเสฐะใน คณฺหสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

๖๐๘. “สมมาสมพุทฺธสฺส ฌมฺมกถํ สุตฺวา ฌมฺมสฺส อธิคตตฺตาทิ ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) “(อหํ) สมมาสมพุทฺธสฺส ฌมฺมกถํ สุตฺวา ฌมฺมสฺส (มยา) อธิคตตฺตา (น คณฺหามิ)” อิติ (อาห) ฯ

สา (ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้ (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.หม่อมฉัน (น คณฺหามิ) ย่อมไม่ถือเอา สมมาสมพุทฺธสฺส ฌมฺมกถํ สุตฺวา ฌมฺมสฺส (มยา) อธิคตตฺตา เพราะความที่- แห่งธรรม -เป็นสภาพ อันหม่อมฉัน ฟังแล้ว ซึ่งวาจาเป็น เครื่องกล่าวซึ่งธรรม ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า -บรรลุแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

นางขุชฺชุตฺตรานั้ทูลว่า “ดิฉันไม่ถือเอา เพราะว่าธรรมเป็นสภาพที่ดิฉันฟังธรรมกถา ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าแล้วบรรลุแล้ว” ดังนี้

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ สุกฺกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อหํ สุกฺกตฺตาใน คณฺหามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สมมาสมพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน ฌมฺมกถํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อธิคต- ฌมฺมสฺส ภาวาทิสัมพันธะ ใน อธิคตตฺตา มยา อนภิหิตกัตฺตาใน อธิคต- อธิคตตฺตา เหตุใน คณฺหามิ นคัพฺท ปฏฺิเสระใน คณฺหามิ” อิติคัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

๖๐๙. อถ นํ “อเร ภูจฺจทาสิ เอตฺตํ กาลํ ตยา คหิตกหาปณฺเ เม เทหิติ อตฺตฺเชตฺวา “อมฺม ตยา ปิตํ อมตํ อมฺเหปิ ปาเยหิติ วตฺวา, “เตนหิ มํ นฺหาเปหิติ วุตฺเต, โสฬสฺหิ คนฺโฑทกฺกมฺเฏหิ นฺหาเปตฺวา เทว มฺภูจฺจสาฎฺเเก ทาเปสิ ฯ

อถ (สามาวตี) นํ (ขุชฺชุตฺตร) “อเร ภูจฺจทาสิ (ตุว) เอตฺตํ กาลํ ตยา คหิตกหาปณฺเ เม เทหิติ อตฺตฺเชตฺวา “อมฺม (ตุว) ตยา ปิตํ อมตํ อมฺเหปิ ปาเยหิติ วตฺวา, “เตนหิ (ตุว) มํ นฺหาเปหิติ (วจนฺ ขุชฺชุตฺตรา) วุตฺเต, (ขุชฺชุตฺตร) โสฬสฺหิ คนฺโฑทกฺกมฺเฏหิ นฺหาเปตฺวา (ปุคฺคล) เทว มฺภูจฺจสาฎฺเเก ทาเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สามาวตี) อ.พระนางสามาวตี อตฺตฺเชตฺวา ไม่ทรงคุกคามแล้ว นํ ขุชฺชุตฺตร) ซึ่งนางขุชฺชุตฺตรานั้ อิติ ว่า “ภูจฺจทาสิ ดูก่อนนางทาสีผู้ชั่วช้า อเร วัวย (ตุว) อ.เจ้า เทหิ จงให้ ตยา คหิตกหาปณฺเ ซึ่งกหาปณะ อันเจ้า ถือเอาแล้ว ท. กาลํ ลี้นกาล เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านี้ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรีส

แล้ว อิติ ว่า “อมมม แนะแม่ (ตุ๋) อ.เจ้า อมฺเหปี แม่ยังเรา ท. ปาเยหิ จงให้ตี๋ม
อมต๋ ซึ่งอมตะ ตยา ปิต๋ อัน- อันเจ้า -ตี๋มแล้ว” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ
ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุ๋) อ.พระองค์ มิ่ง ทรงยังหม่อมฉัน นุหาเปหิ จงให้อาบ
เถิด” อิติ ดังนี้ ขุขุชุตตราย อันนางขุขุชุตตรา วุตเต กล่าวแล้ว, (ขุขุชุตตริ) ทรง
ยังนางขุขุชุตตรา นุหาเปตวา ให้อาบแล้ว คนุโรทกขมฤหิ ด้วยหม้อแห่งน้ำอันเจือ
ด้วยของหอม ท. โสฬสหิ สิบหกหม้อ (ปุคคัล) ทรงยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว
มฏฐสาฎกเก ซึ่งผ้าสาฎกเนื้อเกลี้ยง ท. เทว สองผืน ๕

ที่นั้น พระนางสามาวดีไม่ทรงคุกคามนางขุขุชุตตราว่า “ดูก่อนนางทาสีผู้ชั่วช้าเอ๋ย เจ้า
จงให้กหาปณะที่เจ้าถือเอาแล้วทั้งหลายสิ้นกาลมีประมาณเท่านี้แก่เรา” ดังนี้ ตรัสว่า
“นะแม่ เจ้าจงให้แม่พวกเรตี๋มอมตะที่เจ้าตี๋มแล้วด้วยเถิด” ดังนี้, เมื่อนางขุขุชุตตรา
กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงให้หม่อมฉันอาบเถิด” ดังนี้ ทรงให้นางขุขุชุตตรา
อาบด้วยหม้อน้ำที่เจือด้วยของหอม ๑๖ หม้อ แล้วทรงสั่งบุคคลให้ให้ผ้าสาฎกเนื้อ
เกลี้ยง ๒ ผืน

ถ กาลสัตตมี สามาวดี เหตุกัตตาใน ทาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก น วิเสสนะ
ของ ขุขุชุตตริฯ อวุตตกัมมะใน อตชเชตฺวา “อเร วิเสสนะของ ทฏฐทาสีฯ อาลปะนะ
ตุ๋ สุททกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตตกั วิเสสนะของ กาล์ฯ อัจจันต-
สังโยคะใน คหิต- ตยา อนภิตกัตตาใน คหิต- คหิตกหาปณะ อวุตตกัมมะใน เทหิ
เม สัมปทานใน เทหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อตชเชตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา
“อมมม อาลปะนะ ตุ๋ เหตุกัตตาใน ปาเยหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตยา อนภิตก-
กัตตาใน ปิต์ฯ วิเสสนะของ อมต๋ฯ อวุตตกัมมะใน ปาเยหิ อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้า
กับ อมฺเหฯ การิตกัมมะใน ปาเยหิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
นุหาเปตฺวา, “เตนหิ อูโยชนัตถะ ตุ๋ เหตุกัตตาใน นุหาเปหิฯ อาชยาตบทเหตุ
กัตตฺวาจก มิ่ง การิตกัมมะใน นุหาเปหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ
ลักษณะกิริยา ขุขุชุตตราย อนภิตกัตตาใน วุตเต, ขุขุชุตตริ การิตกัมมะใน
นุหาเปตฺวา โสฬสหิ วิเสสนะของ คนุโรทกขมฤหิฯ ภาระใน นุหาเปตฺวาฯ ปุพพ-
กาลกิริยาใน ทาเปสิ ปุคคัล การิตกัมมะใน ทาเปสิ เทว วิเสสนะของ มฏฐสาฎกเกฯ
อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ ๕

๖๑๐. สา เอกํ นินวาเสตฺวา เอกํ ปารุปีตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา เอกํ วิชนี อหฺราเปตฺวา อาสเน นิสีทิตฺวา จิตฺรวิชนี อาทาย ปญฺจ มาตุคามสฺตานิ อามนฺเตตฺวา ตาสํ สตุถารา เทสิตนินยาเมเนว ฌมฺมํ เทเสสิ ๕

สา (ขุชฺชุตฺตรา) เอกํ (สาฎกํ) นินวาเสตฺวา เอกํ (สาฎกํ) ปารุปีตฺวา (ปุคฺคํ) อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา เอกํ วิชนี อหฺราเปตฺวา อาสเน นิสีทิตฺวา จิตฺรวิชนี อาทาย ปญฺจ มาตุคาม- สฺตานิ อามนฺเตตฺวา ตาสํ (อิตฺถินํ) (ฌมฺมสฺส) สตุถารา เทสิตนินยาเมเนว ฌมฺมํ เทเสสิ ๕

สา (ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น นินวาเสตฺวา นุ่งแล้ว (สาฎกํ) ซึ่งผ้าสาฎก เอกํ ผืนหนึ่ง ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว (สาฎกํ) ซึ่งผ้าสาฎก เอกํ ผืนหนึ่ง (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปญฺญาเปตฺวา ให้ปลุกแล้ว อาสนํ ซึ่งอาสนะ อหฺราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว วิชนี ซึ่งพัด เอกํ อันหนึ่ง นิสีทิตฺวา นุ่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ อาทาย ถือเอาแล้ว จิตฺรวิชนี ซึ่งพัดอันวิจิตร อามนฺเตตฺวา เรียกแล้ว มาตุคามสฺตานิ ซึ่งร้อยแห่งหญิง ท. ปญฺจ ห้า เทเสสิ แสดงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม ตาสํ (อิตฺถินํ) แก่หญิง ท. เหล่านั้น (ฌมฺมสฺส) สตุถารา เทสิตนินยาเมเนว เอว โดยทำนอง- แห่งธรรม อันพระศาสดา -ทรงแสดงแล้ว นั้นเทียว ๕

นางขุชฺชุตฺตรานั้นนุ่งผ้าสาฎกผืนหนึ่ง ห่มผ้าสาฎกผืนหนึ่ง ใช้บุคคลให้ปลุกอาสนะ ให้นำพัดหนึ่งอันมา แล้วนั่งบนอาสนะ ถือพัดอันวิจิตร เรียกหญิง ๕๐๐ คน แล้วแสดง ธรรมแก่พวกหญิงเหล่านั้น ตามทำนองแห่งธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแล้วนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ สุทฺธกัตตาใน เทเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกํ วิเสสนะของ สาฎกํฯ อวุตตกัมมะใน นินวาเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปารุปีตฺวา เอกํ วิเสสนะของ สาฎกํฯ อวุตตกัมมะใน ปารุปีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปญฺญาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺวา และ อหฺราเปตฺวา อาสนํ อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อหฺราเปตฺวา เอกํ วิเสสนะของ วิชนีฯ อวุตตกัมมะ ใน อหฺราเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิตฺวา อาสเน อุปฺปิลลิกาธาระใน นิสีทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย จิตฺรวิชนี อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน อามนฺเตตฺวา ปญฺจ วิเสสนะของ มาตุคามสฺตานิฯ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสสิ ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํฯ สัมปทานใน เทเสสิ ฌมฺมสฺส สามีสัมพันธะใน เทสิตนินยาเมเนว สตุถารา อนภินิหิตกัตตาใน เทสิต- เอวคัพฺพ อวชารณะ

เข้ากับ เทลิตินิยามาเม่นๆ ตติยาวิเสสนะใน เทเสสิ ฌมม อวุตตกัมมะใน เทเสสิ ฯ

๖๑๑. ตสสา ฌมมกถํ สุตวา ตา สพฺพปาปิ โสตาปตฺติผลเ ปตฺติภูจฺหีสฺสุ ฯ

ตสสา (ขุชฺชุตฺตราย) ฌมมกถํ สุตวา ตา สพฺพปาปิ (อิตฺถิโย) โสตาปตฺติผลเ ปตฺติภูจฺหีสฺสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น **สพฺพปาปิ** แม่ทั้งปวง **สุตวา** ฟังแล้ว **ฌมมกถํ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม **ตสสา (ขุชฺชุตฺตราย)** ของนางขุชฺชุตฺตรายนั้น **ปตฺติภูจฺหีสฺสุ** ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว **โสตาปตฺติผลเ** ในโสตาปตฺติผล ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ฟังธรรมกถาของนางขุชฺชุตฺตรายนั้นแล้ว ดำรงอยู่ในโสตาปตฺติผล

อปีคัพฺพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ สพฺพปา ตา กิตฺติ สพฺพปา กิตฺติ วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุกฺกตฺตาใน ปตฺติภูจฺหีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสสา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตรายฯ สามีสัมพันธะใน ฌมมกถํฯ อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติภูจฺหีสฺสุ โสตาปตฺติผลเ วิสยาธาระใน ปตฺติภูจฺหีสฺสุ ฯ

๖๑๒. ตา สพฺพปาปิ ขุชฺชุตฺตริ วนฺทิตฺวา “อมฺม อชฺชโต ปฏฺจาย ตฺวํ กิลฺิฏฺจกมฺม มา กริ, อมฺหากํ มาตฺตฺตฺวาเน จ อาจริยฺภฺจฺจาเน จ จตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารา เทลิตํ ฌมมํ สฺถินฺตฺวา อมฺหากํ กเถหิตฺติ วทิสฺสุ ฯ

ตา สพฺพปาปิ (อิตฺถิโย) ขุชฺชุตฺตริ วนฺทิตฺวา “อมฺม อชฺชโต ปฏฺจาย ตฺวํ กิลฺิฏฺจกมฺม มา กริ, (ตฺวํ) อมฺหากํ มาตฺตฺตฺวาเน จ อาจริยฺภฺจฺจาเน จ จตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารา เทลิตํ ฌมมํ สฺถินฺตฺวา อมฺหากํ กเถหิตฺติ วทิสฺสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น **สพฺพปาปิ** แม่ทั้งปวง **วนฺทิตฺวา** ไหว้แล้ว **ขุชฺชุตฺตริ** ซึ่งนางขุชฺชุตฺตราย **วทิสฺสุ** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อมฺม** ข้าแต่แม่ **ตฺวํ** อ.ท่าน **มา กริ** อย่าทำแล้ว **กิลฺิฏฺจกมฺม** ซึ่งการงานอันเศร้าหมองแล้ว **ปฏฺจาย** จำเดิม **อชฺชโต** แต่วันนี้, **(ตฺวํ)** อ.ท่าน **จตฺวา** ดำรงอยู่แล้ว **มาตฺตฺตฺวาเน จ** ในตำแหน่งแห่ง มารดาด้วย **อาจริยฺภฺจฺจาเน จ** ในตำแหน่งแห่งอาจารย์ด้วย **อมฺหากํ** ของข้าพเจ้า ท. **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **สนฺติกํ** สู่สำนัก **สตฺถุ** ของพระศาสดา **สฺถินฺตฺวา** ฟังแล้ว **ฌมมํ**

ซึ่งธรรม สตุถารา เทสิต์ อัน- อันพระศาสดา -ทรงแสดงแล้ว กเถหิ ของบอก
อมุหากัม แก่ข้าพเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พวกหญิงเหล่านั้นแม่ทั้งหมดให้วันางขุชชุตตรา แล้วกล่าวว่า “ข้าแต่แม่ ท่านอย่า
ทำการงานที่เศร้าหมองจำเดิมแต่นี้, ท่านดำรงอยู่ในฐานะแม่และฐานะอาจารย์ของ
พวกข้าพเจ้า ไปสู่สำนักของพระศาสดา ฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแล้ว ของ
บอกแก่พวกข้าพเจ้า” ดังนี้

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ สพุพา ตา กิติ สพุพา กิติ วิเสสนะของ อิตฺถิโย
สุททกัตตาใน วทีสุ อายตบทกัตตฺวาจก ขุชชุตตร อุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน วทีสุ “อมม อาลปะนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน กริ อายตบทกัตตฺวาจก
อชฺชโต อปาทานใน ปฏฺจาย กริยาวิเสสนะใน กริ กิลฺลฺจกมฺม อุตตกัมมะใน กริ
มาศัพท ปฏฺจเสระใน กริ, ตฺวํ สุททกัตตาใน กเถหิ อายตบทกัตตฺวาจก อมุหากัม
สามีสัมพันธะใน มาตุฏฺจจาเน และ อัจฉริยฺจจาเน มาตุฏฺจจาเน กิติ อัจฉริยฺจจาเน กิติ
วิเสสนะใน จตฺวา จ สองศัพท ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ มาตุฏฺจจาเน และ อัจฉริยฺจจาเน
จตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สตุถ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน
คนฺตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน สนฺติตฺวา สตุถารา อนภิตกัตตาใน เทสิต์ วิเสสนะของ
ธมฺม อุตตกัมมะใน สนฺติตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน กเถหิ อมุหากัม สัมปทานใน กเถหิ”
อิตฺติศัพท อาการะใน วทีสุ ๕

๖๑๓. สตา ตถา กโรนฺตี อปรภาเค ติปิฏกธรา ชาตา ๕

สตา (ขุชชุตตรา) ตถา กโรนฺตี อปรภาเค ติปิฏกธรา ชาตา ๕

สตา (ขุชชุตตรา) อนางขุชชุตตรานัน กโรนฺตี กระทำอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น
ติปิฏกธรา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งปิฏกสาม ชาตา เกิดแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วน
อื่นอีก ๕

นางขุชชุตตรานัน ทำเหมือนอย่างนั้น ในเวลาต่อมา กลายเป็นผู้ทรงพระไตรปิฏก

สตา วิเสสนะของ ขุชชุตตรา สุททกัตตาใน ชาตา กิตบทกัตตฺวาจก ตถา กริยา-
วิเสสนะใน กโรนฺตี อภันตรกิริยาของ ขุชชุตตรา อปรภาเค กาลสัตตมฺมิใน ชาตา

ตีปฏิภกธรา วิกตีกัตตาใน ซาตา ฯ

๖๑๔. อถ นั สตุถา “เอตทคัคั กิกุขเว มม สาวิกานั อูปาสิกานั ธมมกถิกานั, ยทิทั ขุขุชุตตราติ เอตทคเค จเปสิ ฯ

อถ นั (ขุขุชุตตรั) สตุถา “เอต (ขนุชปญจกั) อคคั (โหติ) กิกุขเว มม สาวิกานั อูปาสิกานั ธมมกถิกานั, ยั อิทั (ขนุชปญจกั) ขุขุชุตตราติ เอตทคเค จเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา จเปสิ ทรงแต่งตั้งไว้แล้ว นั (ขุขุชุตตรั) ซึ่งนางขุขุชุตตรานั้น เอตทคเค ในเอตทคเค อิติ ว่า “กิกุขเว ลูกก่อนภิกษุ ท. ยั อิทั (ขนุชปญจกั) อ.ชั้นภัญจกนี้ไต่ ขุขุชุตตรา คือ อ.นางขุขุชุตตรา, เอต (ขนุชปญจกั) อ.ชั้นภัญจกนั้น อคคั เป็นผู้เลิศ อูปาสิกานั กว่อาสิกาท. สาวิกานั ผู้เป็นสาวิกา มม ของเรา ธมมกถิกานั ผู้เป็นธรรมกถิก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น พระศาสดาทรงแต่งตั้งนางขุขุชุตตรานั้นไว้ในตำแหน่งเอตทคเคว่า “ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย ชั้นภัญจกนี้ไต่ คือ นางขุขุชุตตรา, ชั้นภัญจกนั้น เป็นผู้เลิศกว่าอาสิกาททั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเราผู้เป็นธรรมกถิก” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุททกัตตาใน จเปสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นั วิเสสนะของขุขุชุตตรั อวุตตกัมมะใน จเปสิ “กิกุขเว อาลปนะ เอต วิเสสนะของ ขนุชปญจกั สุททกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อคคั วิกตีกัตตาใน โหติ มม สามีสัมพันธะใน สาวิกานั กิติ ธมมกถิกานั กิติ วิเสสนะของ อูปาสิกานั จัญจื่อปาทานใน อคคั, ยั กิติ อิทั กิติ วิเสสนะของ ขนุชปญจกั ลิงคัตถะ ขุขุชุตตรา วิเสสลาภีของขนุชปญจกั” อิติศัพท์ อาการะใน จเปสิ เอตทคเค วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

๖๑๕. ตาปี โข ปญจสตา อิตถิโย ตั เอวมาหัสสุ “อมม สตุถารั ปสสิตุกามม, ตั โน ทสเสหิ, คนุชมาลาทีหิ นั ปุเชสสุสามาติ ฯ

ตาปี โข ปญจสตา อิตถิโย ตั (ขุขุชุตตรั) เอว อาหัสสุ “(มยั) อมม สตุถารั ปสสิตุกามา อมม, (ตว) ตั (สตุถารั) โน ทสเสหิ, (มยั) คนุชมาลาทีหิ (วตถุหิ) นั (สตุถารั) ปุเชสสุสามาติ ฯ

อิตฺถิโย อ.หณฺฑิ ท. ปรุจฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ตาปี โข แม่เหล่านั้นแล อาหํสุ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ ตํ (ขุชฺชุตฺตฺร) ะนางขุชฺชุตฺตรานั้น อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ (มยฺ) อ.ข้าพเจ้า ท. ปรุสฺสิตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา อมฺห ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน ทสฺเสหิ ของงแสดง ตํ (สตฺถาริ) ซึ่งพระศาสดานั้น โน แก่ ข้าพเจ้า ท., (มยฺ) อ.ข้าพเจ้า ท. ปุชฺเชสฺสาม จักฺขุชา นํ (สตฺถาริ) ซึ่งพระศาสดา นั้น (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. คนฺธมาลาทีหิ มีของหอมและระเบียบเป็นต้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกหณฺฑิประมาณ ๕๐๐ คนแม่เหล่านั้นแล กล่าวกับนางขุชฺชุตฺตรานั้นอย่างนี้ว่า “ข้าแต่แม่ พวกข้าพเจ้าเป็นผู้มีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา, ขอท่านช่วยแสดงพระศาสดาแก่พวกข้าพเจ้าเถิด, พวกข้าพเจ้าจักบูชาพระศาสดานั้น ด้วยวัตถุทั้งหลาย มีของหอมและระเบียบเป็นต้น” ดังนี้

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตา ๆ กิติ ปรุจฺจสตา กิติ วิเสสนะของ อิตฺถิโย ๆ สฺุทฺทกัตตา ใน อาหํสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก โขศัพท์ วจนาลังการะ ตํ วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตริ ๆ อกถิตกัมมะใน อาหํสุ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อาหํสุ “อมฺม อาลปนะ มยฺ สฺุทฺทกัตตาใน อมฺห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก สตฺถาริ อวุตตกัมมะใน ปรุสฺสิตุ- ปรุสฺสิตุกามา วิกติกัตตา ใน อมฺห, ตฺว สฺุทฺทกัตตาใน ทสฺเสหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตํ วิเสสนะของ สตฺถาริ ๆ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสหิ โน สัมปทานใน ทสฺเสหิ, มยฺ สฺุทฺทกัตตาใน ปุชฺเชสฺสาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก คนฺธมาลาทีหิ วิเสสนะของ วตฺถุหิ ๆ ภาระใน ปุชฺเชสฺสาม นํ วิเสสนะของ สตฺถาริ ๆ อวุตตกัมมะใน ปุชฺเชสฺสาม” อิติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ฯ

๖๑๖. “ออยเย ราชกุลํ นาม ภาริยํ, ตุมฺเห คเหตุวา พหิ คนฺตุํ น สกฺกาติ ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) “ออยเย ราชกุลํ นาม ภาริยํ (โหติ), (มยา) ตุมฺเห คเหตุวา พหิ คนฺตุํ น สกฺกาติ (อาห) ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยเย ข้าแต่แม่เจ้า ราชกุลํ นาม ชื่อ อ.ราชตระกูล ภาริยํ เป็นของหนัก (โหติ) ย่อมเป็น, (มยา) อันดิฉัน น สกฺกา ไม่อาจ ตุมฺเห คเหตุวา พหิ คนฺตุํ เพื่ออัน- พาเอา ซึ่งท่าน ท. -แล้ว จึงไป ในภายนอก” อิติ ดังนี้ ฯ

นางขุขุชุตตรา นั้นกล่าวว่า “ข้าแต่แม่เจ้า ขึ้นชื่อว่าราชตระกูล เป็นของหนัก, ดิฉันไม่สามารถเพื่อจะพาเอาพวกท่านแล้วไปในภายนอกได้” ดังนี้

สา วิเสสนะของ ขุขุชุตตรา ๑ สุทรกัถตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัถตุวจาก “อเยเย อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาชิตกะเข้ากับ ราชกุล ๑ สุทรกัถตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัถตุวจาก ภาริย ๑ วิกติกัถตาใน โหติ, มยา อนภิตกัถตาใน สกกา ๑ กิริยาบทภาว วจาก ตุมเห อวุตตกัมมะใน คเหตุว ๑ สมานกาลกิริยาใน คนตุ ๑ พหิ วิสยาธาระใน คนตุ ๑ ตุมตถสัมปทานใน สกกา นศัพท์ ปฏิเสระใน สกกา” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๖๑๗. “อมุม มา โน นาเสหิ, ทสเสหเว อุมหาก ๑ สตุถารนุติ ๑

(ตา อิตฺถิโย) “(ตุ) อุมุม มา โน นาเสหิ, (ตุ) ทสเสหิ เอเว อุมหาก ๑ สตุถารนุติ (อาห ๑) ๑

(ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น (อาห ๑) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมุม ข้าแต่แม่ (ตุ) อ.ท่าน มา โน นาเสหิ ของง อย่า ยังข้าพเจ้า ท. ให้ฉิบหาย, (ตุ) อ.ท่าน ทสเสหิ เอเว ของงแสดงนั่นเทียว สตุถาร ๑ ซึ่งพระศาสดา อุมหาก ๑ แก่ข้าพเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ๑

พวกหญิงเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่แม่ ขอท่านอย่าทำให้ข้าพเจ้าทั้งหลายฉิบหายเลย, ขอท่านจงแสดงพระศาสดาแก่พวกข้าพเจ้านั้นแหละ” ดังนี้

ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโย ๑ สุทรกัถตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัถตุวจาก “อมุม อาลปนะ ตูเว เหตุกัถตาใน นาเสหิ ๑ อาชยาตบทเหตุกัถตุวจาก มาศัพท์ ปฏิเสระใน นาเสหิ โน การิตกัมมะใน นาเสหิ, ตูเว สุทรกัถตาใน ทสเสหิ ๑ อาชยาตบทกัถตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ทสเสหิ อุมหาก ๑ สัมปทานใน ทสเสหิ สตุถาร ๑ อวุตตกัมมะใน ทสเสหิ” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๖๑๘. “เตนหิ ตุมหาก ๑ วสนคพุภาน ๑ ภิตตีสู ยตุตเคน โอลเกตุ สกกา โหติ, ตตุตถกั จิฑุทำ กตุวา คนธมาลาทีนิ อาหาราเปตุวา สตุถาร ๑ ดิณณ ๑ เสฎฐิณ ๑ พรวทวาร ๑ คจจนตุ ตุมเห เตสุ เตสุ จาเนสุ จตุวา โอลเกตุ เจว หตุเถ ปสาเรตุวา วนุถ จ ปุเชถ

ชาติ ๕

(สา ขุชชุตตรา) “เตนหิ ตุมหากัม วสนคพฺภานัม ภิตฺตีสฺสุ, (ตุมเหหิ) ยตฺตเกน (ฉิทฺเทน) โอลิเกตุํ สกฺกา โหติ, ตตฺตกัม ฉิทฺทํ กตฺวา (ปฺคคฺลํ) คณฺฐมาลาทีนึ (วตฺถุณึ) อหฺราเปตฺวา สตฺถารํ ตินฺณํ เสฏฺฐีณัํ ฆรทฺวารัํ คจฺจนฺตัม ตุมเห เตสฺสุ เตสฺสุ จาเนสฺสุ จตฺวา โอลิเกถ เจว หตฺเถ ปสาเรตฺวา วนฺทถ จ ปฺุชฺเชถ ชาติ (อาห) ๕

(สา ขุชชุตตรา) อ.นางขุชชุตตรานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตุมเห อ.ท่าน ท. กตฺวา กระทำแล้ว ตตฺตกัม ฉิทฺทํ ซึ่ง-, (ตุมเหหิ) ยตฺตเกน (ฉิทฺเทน) โอลิเกตุํ สกฺกา อ.อัน- อันท่าน ท. อาจ เพื่ออันแลดู โดยช่อง อันมีประมาณเท่าใด โหติ มีอยู่, -ช่อง มีประมาณเท่านั้น ภิตฺตีสฺสุ ที่ฝา ท. วสนคพฺภานัม แห่งห้องเป็นที่อยู่ ท. ตุมหากัม ของท่าน ท. (ปฺคคฺลํ) ยังบุคคล อหฺราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว (วตฺถุณึ) ซึ่งวัตถุ ท. คณฺฐมาลาทีนึ มีของหอมและระเบียบเป็นต้น จตฺวา ยืนแล้ว เตสฺสุ เตสฺสุ จาเนสฺสุ ในที่ ท. เหล่านั้นๆ โอลิเกถ เจว จงแลดูด้วยนั้นเที่ยว หตฺเถ ปสาเรตฺวา วนฺทถ จ จงเหยียดออก ซึ่งมีือ ท. แล้วจึงถวายเป็นด้วย ปฺุชฺเชถ จ จงบูชาด้วย สตฺถารัํ ซึ่งพระศาสดา คจฺจนฺตัม ผู้เสด็จไปอยู่ ฆรทฺวารัํ ประตูแห่งเรือน เสฏฺฐีณัํ ของเศรษฐี ท. ตินฺณํ สาม” อิติ ดังนี้ ๕

นางขุชชุตตรานั้นกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านทำช่องขนาดเท่าที่พวกท่านสามารถ เพื่อจะแลดู ที่ฝาทั้งหลายแห่งห้องเป็นที่อยู่ทั้งหลายของพวกท่าน แล้วใช้ให้คนนำ วัตถุทั้งหลายมีของหอมและระเบียบเป็นต้นมา ยืนอยู่ในที่เหล่านั้นๆ จงแลดู จงเหยียดมือทั้งหลายออกถวายเป็นด้วย และจงบูชาพระศาสดาผู้กำลังเสด็จไปสู่ประตูเรือนของเศรษฐีทั้งสามคน”

สา วิเสสนะของ ขุชชุตตราๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เตนหิ อฺยโยชนัตฺถะ ตุมเห สุทฺธกัตฺตาใน โอลิเกถ วนฺทถ และ ปฺุชฺเชถ โอลิเกถ กัตี วนฺทถ กัตี ปฺุชฺเชถ กัตี อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมหากัม สามีสัมพันธะใน วสนคพฺภานัๆ สามีสัมพันธะใน ภิตฺตีสฺสุๆ วิสยาชาระใน กตฺวา, สกฺกา สุทฺธกัตฺตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมเหหิ อนภิกัตฺตาใน สกฺกา ยตฺตเกน วิเสสนะของ ฉิทฺเทนๆ ภาระใน โอลิเกตุๆ ตุมถตฺตสัมปทานใน สกฺกา, ตตฺตกัม วิเสสนะของ ฉิทฺทัๆ อวตฺตกัมมะ

ใน กตวาทย์ ปุพพกาลกิริยาใน อาหารเปตุวา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน อาหารเปตุวา
 คนุชมาลาทีน วิเสสณะของ วตฺถุณีจ อวุตตกัมมะใน อาหารเปตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 จตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน โอลิเกถ วนฺทถ และ ปุเชถ ตินฺณ วิเสสณะของ เสฏฺฐิณิ
 สามีสัมพันธะใน ฆรทวาริจ สัมปาปฺถินยกัมมะใน คจฺจนฺตฺจ วิเสสณะของ สตุถาริ
 เตสฺ สอนบท วิเสสณะของ จาเนสฺจ วิสยาธาระใน จตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน โอลิเกถ
 วนฺทถ และ ปุเชถ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ จจฺ สามคัพฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ
 โอลิเกถ, หตฺเถ ปสาเรตฺวา วนฺทถ และ ปุเชถ หตฺเถ อวุตตกัมมะใน ปสาเรตฺวาจ
 ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทถ” อิติคัพฺท อาการะใน อาห ๒

๖๑๙. ตา ตถา กตฺวา สตุถาริ คจฺจนฺตฺยเจว อากจฺจนฺตฺยจ โอลิเกตฺวา วนฺทิสฺสุ เจว
 ปุเชสฺสุ จ ๒

ตา (อิตฺถิโย) ตถา กตฺวา สตุถาริ คจฺจนฺตฺ เจว อากจฺจนฺตฺ จ โอลิเกตฺวา วนฺทิสฺสุ เจว
 ปุเชสฺสุ จ ๒

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น
 โอลิเกตฺวา แลดูแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา คจฺจนฺตฺ เจว ผู้เสด็จไปอยู่ด้วยนั้น
 เทียว อากจฺจนฺตฺ จ ผู้เสด็จมาอยู่ด้วย วนฺทิสฺสุ เจว ถวายบังคมแล้วด้วยนั้นเทียว
 ปุเชสฺสุ จ บูชาแล้วด้วย ๒

พวกหญิงเหล่านั้นทำเหมือนอย่างนั้น แลดูพระศาสดาผู้เสด็จไปและเสด็จกลับมา พากัน
 ถวายบังคมและบูชาแล้ว

ตา วิเสสณะของ อิตฺถิโยจ สุททกัตตาใน วนฺทิสฺสุ และ ปุเชสฺสุ วนฺทิสฺสุ กิติ ปุเชสฺสุ กิติ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน กตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน โอลิเกตฺวา
 สตุถาริ อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวา คจฺจนฺตฺ กิติ อากจฺจนฺตฺ กิติ วิเสสณะของ
 สตุถาริ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองคัพฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ คจฺจนฺตฺ
 และ อากจฺจนฺตฺ โอลิเกตฺวา สมานกาลกิริยาใน วนฺทิสฺสุ และ ปุเชสฺสุ เอวคัพฺท อวธารณะ
 เข้ากับ จจฺ สองคัพฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ วนฺทิสฺสุ และ ปุเชสฺสุ ๒

๖๒๐. อเอกทิวสั มาคณฺหิยา อตฺตโน ปาสาทลโต นิภฺขมิตฺวา จงฺกมมาณา ตาสั
 วสนฺภูจฺจันํ คนฺตฺวา คพฺเภสฺสุ จิหฺพํ ทิสฺวา “อิหํ กิณฺติ ปุจฺฉิตฺวา, ตาหิ ตสฺสา
 สตฺถริ พนฺธามาตํ อชานนฺตึหิ “สตฺถา อิมํ นครํ อาคโต, มยํ เอตฺถ จตฺวา สตฺถารํ
 วนฺทาม เจว ปุชฺเชม จาติ วุตฺเต, “อาคโต นาม อิมํ นครํ สมโณ โคตโม, อิทานิสฺส
 กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามิ, อิมापิ ตสฺส อุปฺภุจฺจายิกา, อิมาสฺปิ กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามิ
 จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจสิ “มหาราช สามาวตีมิสฺสกาณํ ปญฺจสตาณํ
 อิตฺถินํ พหิทฺธา ปตฺถนา อตฺถิ, กติปาเหเนว เต ชีวิตํ น ภวิสฺสตีติ ฯ

อถ เอกทิวสั มาคณฺหิยา อตฺตโน ปาสาทลโต นิภฺขมิตฺวา จงฺกมมาณา ตาสั (อิตฺถินํ)
 วสนฺภูจฺจันํ คนฺตฺวา คพฺเภสฺสุ จิหฺพํ ทิสฺวา “อิหํ (การณํ) กิณฺติ ปุจฺฉิตฺวา, ตาหิ (อิตฺถิหิ)
 ตสฺสา (มาคณฺหิยาย) สตฺถริ พนฺธามาตํ อชานนฺตึหิ “สตฺถา อิมํ นครํ อาคโต, มยํ เอตฺถ
 (จาเน) จตฺวา สตฺถารํ วนฺทาม เจว ปุชฺเชม จาติ (วจเน) วุตฺเต, “อาคโต นาม อิมํ นครํ
 สมโณ โคตโม, อิทานิ (อหํ มยา) อสฺส (สมณฺสฺส โคตมฺสฺส) กตฺตพฺพํ (กมฺม) ชานิสฺสามิ,
 อิมापิ (อิตฺถิโย) ตสฺส (สมณฺสฺส โคตมฺสฺส) อุปฺภุจฺจายิกา (โหนฺติ), (อหํ มยา) อิมาสฺปิ
 (อิตฺถินํ) กตฺตพฺพํ (กมฺม) ชานิสฺสามิ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจสิ “มหาราช
 สามาวตีมิสฺสกาณํ ปญฺจสตาณํ อิตฺถินํ พหิทฺธา ปตฺถนา อตฺถิ, กติปาเหเนว เต ชีวิตํ น
 ภวิสฺสตีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสั ในวันหนึ่ง มาคณฺหิยา อ.พระนางมาคณฺหิยา นิภฺขมิตฺวา
 เสตฺจออกไปแล้ว ปาสาทลโต จากพื้นแห่งปราสาท อตฺตโน ของพระองค์
 จงฺกมมาณา เสตฺจไปมาอยู่ คนฺตฺวา เสตฺจไปแล้ว วสนฺภูจฺจันํ สู้ที่เป็นที่อยู่ ตาสั
 (อิตฺถินํ) ของหญิง ท. เหล่านั้น ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว จิหฺพํ ซึ่งชอง คพฺเภสฺสุ ในห้อง
 ท. ปุจฺฉิตฺวา ทรงถามแล้ว อิติ ว่า “อิหํ (การณํ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้,
 (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สตฺถา อ.พระศาสดา อาคโต เสตฺจมาแล้ว อิมํ นครํ
 สู้พระนครนี้, มยํ อ.หม่อมฉัน ท. จตฺวา ยืนแล้ว เอตฺถ (จาเน) ในที่นี้ วนฺทาม
 เจว ย่อมถวายบังคมด้วยนั้นเทียว ปุชฺเชม จ ย่อมบูชาด้วย สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา”
 อิติ ดังนี้ ตาหิ (อิตฺถิหิ) อันหญิง ท. เหล่านั้น อชานนฺตึหิ ผู้ไม่รู้อยู่ ตสฺสา
 (มาคณฺหิยาย) สตฺถริ พนฺธามาตํ ซึ่งความอาฆาต อันพระนางมาคณฺหิยานั้น ผูกแล้ว
 ในพระศาสดา วุตฺเต ทูลแล้ว, จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “สมโณ อ.พระสมณะ

โคตโม ผู้โคตม อาคโต นาม ชื่อว่าเสด็จมาแล้ว อิมิ นครี สู่พระนครนี้, อิทานิ ในกาลนี้ (อหิ) อ.เรา ซาหิสฺสามิ จักรู้ (กมุ) ซึ่งกรรม (มยา) กตตพฺพิ อัน- อันเรา- ฟิงทำ (สมณฺสฺส) แก่พระสมณะ (โคตมฺสฺส) ผู้โคตม อสฺส นั้น, อิมายิ (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. แม่เหล่านี้ อุปฺภูจายิกา เป็นอุปฺภูจายิกา สมณฺสฺส ของพระสมณะ โคตมฺสฺส ผู้โคตม ตสฺส นั้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น, (อหิ) อ.เรา ซาหิสฺสามิ จักรู้ (กมุ) ซึ่งกรรม (มยา) กตตพฺพิ อัน- อันเรา- ฟิงทำ อิมายิ (อิตฺถิ) แก่หญิง ท. แม่เหล่านี้” อิติ ดังนี้ คนุตฺวา เสด็จไปแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว รมฺโย แก่พระราชา อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ปตฺถนา อ.ความปรารถนา พหิตฺฐา ในภายนอก อิตฺถิ แห่งหญิง ท. ปญฺจสฺตานิ ผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ สามาวดีมิสฺสกาณฺหํ ผู้เจือด้วยพระนางสามาวดี อตฺถิ มีอยู่, ชีวิตฺ อ.ชีวิต เต ของพระองค์ น ภวิสฺสติ จักไม่มี กติปาเหเน เอว โดยวันเล็กน้อยนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น ในวันหนึ่ง พระนางมาคันทิยาเสด็จออกจากพื้นปราสาทของพระองค์ เสด็จไปมาอยู่ เสด็จไปสู่ที่อยู่ของพวกหญิงเหล่านั้น เห็นช่องในห้องทั้งหลาย จึงตรัสถามว่า “นี่ อะไร” ดังนี้, เมื่อพวกหญิงเหล่านั้นผู้ไม่รู้ความอาฆาตที่พระนางมาคันทิยานั้น ผูกไว้ในพระศาสดาทูลว่า “พระศาสดาเสด็จมาสู่พระนครนี้, พวกหม่อมฉันยืนในที่นี้ ถวายบังคมและบูชาพระศาสดา” ดังนี้, ทรงดำริว่า “พระสมณะผู้โคตมชื่อว่าเสด็จมาสู่พระนครนี้แล้ว, บัดนี้ เราจักรู้กรรมที่เราควรทำแก่พระสมณะผู้โคตมนั้น, แม่หญิงพวกนี้ก็เป็นอุปฺภูจายิกาของพระสมณะผู้โคตมนั้น, เราจักรู้กรรมที่เราควรทำแม่แก่หญิงพวกนี้” ดังนี้ เสด็จไปกราบทูลแต่พระราชาว่า “ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ความปรารถนาในภายนอกของหญิง ๕๐๐ คน เจือด้วยพระนางสามาวดีมีอยู่, ชีวิตของพระองค์จักไม่มีโดยสองสามวันนั้นแหละ”

อถ กาลสัตตมี เอกทิวสํ ทูติยากาลสัตตมีใน อาโรเจสิ มาคณฺทิยา สุทฺธกัตฺตาใน อาโรเจสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปาสาทลโตฯ อปาทานใน นิขุมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จงฺกมมานาฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มาคณฺทิยา ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํฯ สามีสัมพันธะใน วสนฺภูจานํฯ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา คพฺเภสุ วิสยาธาระใน ทิสฺวา จิหฺพํ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อิหิ วิเสสนะของ การณํฯ ลิงคัตถะ กิศฺพํ ปุจฺฉนัตถะ”

อิตติศัพท์ อากาละใน ปุจจิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา, ตาหิ วิเสสณะของ อิตถิทธิ อนภิตถักตตาใน วุตเต ตสสา วิเสสณะของ มาคนุทียายจ ญจฺจือนภิตถักตตา ใน พนฺธามาตํ สตุถริ วิสยาธาระใน พนฺธามาตํ อวุตตกัมมะใน อชานนฺตีหิจ วิเสสณะ ของ อิตถิทธิ “สตุถา สฺุทธักตตาใน อากโตะจ กิตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ นครํจ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อากโตะ, มยํ สฺุทธักตตาใน วนฺทาม และ ปุชฺเชม วนฺทาม กัถิ ปุชฺเชม กัถิ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตถ วิเสสณะของ จาเนจ วิสยาธาระใน จตฺวาจ ปุพพกาล- กิริยาใน วนฺทาม และ ปุชฺเชม สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทาม และ ปุชฺเชม เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองคัพฺทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ วนฺทาม และ ปุชฺเชม” อิตติศัพท์ สฺุชฺปะใน วจเนจ ลักขณะใน วุตเตจ ลักขณกิริยา, “โคตโม วิเสสณะของ สมโณจ สฺุทธักตตาใน อากโตะจ กิตบทกัตตฺวาจก นามคัพฺทํ สัณฺญาชิตกะเข้ากับ อากโตะ อิมํ วิเสสณะของ นครํจ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อากโตะ, อิทานิ กาลสัตตมิใน ชานิสฺุสสามี อหํ สฺุทธักตตาใน ชานิสฺุสสามีจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตถักตตาใน กตฺตพฺพํ อสฺุส กัถิ โคตมสฺุส กัถิ วิเสสณะของ สมณสฺุสจ สัมปทานใน กตฺตพฺพํจ วิเสสณะ ของ กมฺมํจ อวุตตกัมมะใน ชานิสฺุสสามี, อปีคัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมาจฺ วิเสสณะ ของ อิตถิโยจ สฺุทธักตตาใน โหนฺติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺุส กัถิ โคตมสฺุส กัถิ วิเสสณะของ สมณสฺุสจ สามีสัมพันธะใน อปุฏฺฐายิกาจ วิกิตกัตตาใน โหนฺติ, อหํ สฺุทธักตตาใน ชานิสฺุสสามีจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตถักตตาใน กตฺตพฺพํ อปีคัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมาสฺุจ วิเสสณะของ อิตถินํจ สัมปทานใน กตฺตพฺพํจ วิเสสณะของ กมฺมํจ อวุตตกัมมะใน ชานิสฺุสสามี” อิตติศัพท์ อากาละใน จินเตตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อารโจะสิ รมฺโยเอ สัมปทานใน อารโจะสิ “มหาราช อาลปนะ ปตฺถนา สฺุทธักตตาใน อตถิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามาวตีมิสฺุสกานํ กัถิ ปญฺจสฺุตานํ กัถิ วิเสสณะของ อิตถินํจ สามีสัมพันธะใน ปตฺถนา พหิทฺธา วิสยาธาระใน ปตฺถนา, ชีวิทํ สฺุทธักตตาใน ภวิสฺุสติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ กติปาเหเนจ ตติยาวิเสสณะใน ภวิสฺุสติ เต สามีสัมพันธะ ใน ชีวิทํ นคัพฺทํ ปฏฺฐีเสฐะใน ภวิสฺุสติ” อิตติศัพท์ อากาละใน อารโจะสิ ๕

๖๒๑. ราชาน “น ตา เอวรूपํ กริสฺุสนฺตีติ น สทฺทหิ, ปฺุณ วุตเตปี, น สทฺทหิเยว ๕

ราชาน “น ตา (อิตถิโย) เอวรूपํ (กมฺม) กริสฺุสนฺตีติ น สทฺทหิ, (มาคนุทียาย วจเน) ปฺุณ

วุดเตปี, (ราชา) น สททหิ เอว ฯ

ราชา อ.พระราชาน น สททหิ ไม่ทรงเชื่อแล้ว อิติ ว่า “ตา (อิตถิโย) อ.หณิง ท. เหล่านั้น น กริสฺสนฺติ จักไม่กระทำ (กมฺม) ซึ่งกรรม เอวรูป อันมีอย่างนี้เป็นรูป” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส (มาคฺนฺทียาย) อันพระนางมาคฺนฺทียา วุดเตปี แม้กราบทูลแล้ว ปุณ อิก, (ราชา) อ.พระราชาน น สททหิ เอว ไม่ทรงเชื่อแล้ว นั้นเทียว ฯ

พระราชานไม่ทรงเชื่อแล้วว่า “พวกหณิงเหล่านั้นจักไม่ทำกรรมเห็นปานนี้” ดังนี้, เมื่อพระนางมาคฺนฺทียาแม้กราบทูลแล้วอีก, พระราชานก็ไม่ทรงเชื่อแล้วนั้นแหละ

ราชา สุททกัตตทาใน สททหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตา วิเสสฺนหะของ อิตถิโย ฯ สุททกัตตทาใน กริสฺสนฺติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺพิทฺ ปฏฺฐิสฺสเระใน กริสฺสนฺติ เอวรูป วิเสสฺนหะของ กมฺม ฯ อวุดตกัมมเใน กริสฺสนฺติ” อิติคฺพิทฺ อาการะใน สททหิ นคฺพิทฺ ปฏฺฐิสฺสเระใน สททหิ, มาคฺนฺทียาย อนภิทกัตตทาใน วุดเต วจน ลักขณะใน วุดเต ฯ ลักขณกริยา ปุณ กริยาวิเสสฺนหะใน วุดเต อพิคฺพิทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ วุดเต, ราชา สุททกัตตทาใน สททหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺพิทฺ ปฏฺฐิสฺสเระใน สททหิ เอวคฺพิทฺ อวธารณะเข้ากับ สททหิ ฯ

๖๒๒. อถ น, เอวํ ติกฺขตฺตุํ วุดเตปี, อสททหนฺตํ “สเจ เม น สททหฺสิ, ตาสํ วสนฺนฺจฺจํ คณฺตฺวา อุปฺธาเรหิ มหาราชาติ อาห ฯ

อถ (มาคฺนฺทียา) น (ราชาน), เอวํ (วจน อุตตนา) ติกฺขตฺตุํ วุดเตปี, อสททหนฺตํ “สเจ (ตุว) เม น สททหฺสิ, (ตุว) ตาสํ (อิตถิน) วสนฺนฺจฺจํ คณฺตฺวา อุปฺธาเรหิ มหาราชาติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น (มาคฺนฺทียา) อ.พระนางมาคฺนฺทียา, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส เอวํ อย่างนี้ (อุตตนา) อันพระองค์ วุดเตปี แม้กราบทูลแล้ว ติกฺขตฺตุํ สามครั้ง, อาห กราบทูลแล้ว น (ราชาน) กะพระราชานั้น อสททหนฺตํ ผู้ไม่ทรงเชื่ออยู่ อิติ ว่า “สเจ ถ้าวว่า (ตุว) อ.พระองค์ น สททหฺสิ ย่อมไม่ทรงเชื่อ เม ต่อหม่อมฉันไซ้, มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า (ตุว) อ.พระองค์ คณฺตฺวา เสด็จไปแล้ว วสนฺนฺจฺจํ สู้ที่เป็นที่อยู่ที่ ตาสํ (อิตถิน) ของหณิง ท. เหล่านั้น อุปฺธาเรหิ จงใคร่ครวญเถิด” อิติ

ดังนี้ ๕

ที่นั่น พระนางมาคันทिया, เมื่อพระองค์แม่กราบทูลพระดำรัสอย่างนี้, จึงตรัสกับพระราชาที่นั่นผู้ไม่ทรงเชื่ออยู่ว่า “ถ้าพระองค์จะไม่ทรงเชื่อต่อหม่อมฉันไซ้, ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ขอพระองค์เสด็จไปสู่ที่อยู่ของพวกหญิงเหล่านั้น แล้วจงใคร่ครวญเอาเถิด” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี มาคนทिया สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก น วิเสสนะของ ราชาหน ๑ อกถิตกัมมะใน อาห, เอว วิเสสนะของ วจเน ๑ ลักษณะใน วุตเต ๑ ลักษณะกิริยา อุตตนา อนภิตกัตตาใน วุตเต ติกขตตุ กิริยาวิเสสนะใน วุตเต อปีคัพท อเปกขัตตะเข้ากับ วุตเต, อสททหนต วิเสสนะของ ราชา “สเจ ปริกัปปัตตะตว สุททกัตตาใน สททหสิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เม สัมปทานใน สททหสิ นคัพท ปฏิสเสระใน สททหสิ, มหาราชา อาลปนะ ตว สุททกัตตาใน อุปชาเรหิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ตาส วิเสสนะของ อิตถีน ๑ สามีสัมพันธะใน วสนญจัน ๑ สัมปาปญญีกัมมะใน คนตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อุปชาเรหิ” อิตคัพท อาการะใน อาห ๕

๖๒๓. ราชา คนตวา คพพะสุ จิทท ทิสวา “อิท กินติ ปุจจิตวา, ตสมิ อตเถ อาโรจิต, ตาส อุกุขมิตวา กิญจि อวตวา ว จิททานิ ปิททาเปตวา สพพคพพะสุ ขุททจจิททกวาตปานานิ กारेสิ ๕

ราชา คนตวา คพพะสุ จิทท ทิสวา “อิท (การณ) กินติ ปุจจิตวา, ตสมิ อตเถ (ตาหิ อิตถีหิ) อาโรจิต, ตาส (อิตถีน) อุกุขมิตวา กิญจि (วจน) อวตวา ว (ปุคคล) จิททานิ ปิททาเปตวา (ปุคคล) สพพคพพะสุ ขุททจจิททกวาตปานานิ กारेสิ ๕

ราชา อ.พระราชา คนตวา เสด็จไปแล้ว ทิสวา ทรงเห็นแล้ว จิทท ซึ่งช่องคพพะสุ ในห้อง ท. ปุจจิตวา ตรัสถามแล้ว อิตถิ ว่า “อิท (การณ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร” อิตถิ ดังนี้, ตสมิ อตเถ ครั้นเมื่อเนื้อความนั้น (ตาหิ อิตถีหิ) อันหญิง ท. เหล่านั้น อาโรจิต กราบทูลแล้ว, อุกุขมิตวา ไม่ทรงกริ้วแล้ว ตาส (อิตถีน) ต่อหญิง ท. เหล่านั้น อวตวา ว ไม่ทรงตรัสแล้วเทียว กิญจि (วจน) ซึ่งพระดำรัสอะไร ๑ (ปุคคล) ทรงยังบุคคล ปิททาเปตวา ให้ปิดแล้ว จิททานิ ซึ่งช่อง ท. (ปุคคล) ทรงยังบุคคล กारेสิ ให้กระทำแล้ว ขุททจจิททกวาตปานานิ ซึ่งช่องเป็นที่ดื่มกินซึ่งลมอันเป็น

ช่องเล็ก ท. สัพพคพฺเภสุ ในห้องทั้งปวง ท. ๙

พระราชาสเด็จไปแล้ว ทรงเห็นช่องในห้องทั้งหลาย จึงตรัสถามว่า “นี่ อะไร”, เมื่อพวกหญิงเหล่านั้นกราบทูลเนื้อความนั้นแล้ว, ไม่ทรงกริ้วต่อพวกหญิงเหล่านั้น ไม่ตรัสพระดำรัสอะไรเลย ทรงให้ปิดช่องทั้งหลาย แล้วให้ช่างทำหน้าต่างช่องเล็กๆ ในทุกๆ ห้อง

ราชา เหตุกัตตาใน กาเรสิ ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา คพฺเภสุ วิสยาธาระใน ฉิทฺทํ ๑ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อิทฺ วิเสสนะของ การณฺ ๑ ลิงคัตตะ กิศฺพทฺ ปุจฺฉนัตตะ” อิตฺติศฺพทฺ อาการะ ใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺขมิตฺวา, ตสฺมี วิเสสนะของ อตฺเต ๑ ลักขณะใน อาโรจิต ๑ ลักขณกิริยา ตาหิ วิเสสนะของ อิตฺถิทฺทํ ๑ อนภิทกัตตาใน อาโรจิต, ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินฺ ๑ สัมปทานใน อุกฺขมิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวตฺวา กิณฺจ วิเสสนะของ วณฺ ๑ อวุตตกัมมะใน อวตฺวา เอวศฺพทฺ อวธารณะเข้ากับ อวตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิททาเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ปิททาเปตฺวา ฉิทฺททานิ อวุตตกัมมะใน ปิททาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรสิ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน กาเรสิ สัพฺพคพฺเภสุ วิสยาธาระใน กาเรสิ ขุทฺทจฉิทฺทกฺวาตปานานิ อวุตตกัมมะใน กาเรสิ ๙

๖๒๔. ขุทฺทจฉิทฺทกฺวาตปานานิ กิร ตสฺมี กาลे อุปฺปนฺนานิ ๙

กิร ได้ยินว่า ขุทฺทจฉิทฺทกฺวาตปานานิ อ.ช่องเป็นที่ตีมกีนซึ่งลมอันเป็นช่องเล็ก ท. อุปฺปนฺนานิ เกิดขึ้นแล้ว ตสฺมี กาลे ในกาลนั้น ๙

ทราบมาว่า หน้าต่างช่องเล็กๆ ทั้งหมด เกิดขึ้นในสมัยนั้น

กิรศฺพทฺ อนุสฺสวนัตตะ ขุทฺทจฉิทฺทกฺวาตปานานิ สุทฺธกัตตาใน อุปฺปนฺนานิ ๑ กิตฺตบทกัตตฺวาจก ตสฺมี วิเสสนะของ กาลे ๑ กาลสัตตมิมิใน อุปฺปนฺนานิ ๙

๖๒๕. มาคนฺทียา ตาสํ กิณฺจ กาคํ อสฺสกุกฺกณิตฺวา “สมณฺสฺส โคตมฺสฺสเวว กตฺตพฺพทฺ กิรสิสฺสามิตฺติ นาครานํ ลณฺจํ ทตฺวา “สมณฺ โคตมํ อนฺโตนครํ ปวิสิตฺวา จรณฺตํ ทาสกมฺมกรโปริเสหิ สหฺริ อุกฺโกสิตฺวา ปรีภาสิตฺวา ปลาเปถาติ ๙

มาคนุทिया ตาส์ (อิตถีนั) กิณฺจิก กาคุ์ อสกุณฺฑิตฺวา “(อหิ มยา) สมณฺสฺส โคตมฺสฺส เอว กตฺตพฺพ (กมฺม) กริสฺสามิตี (จินฺเตตฺวา) นาครานํ ลญฺจํ ทตฺวา “(ตุมฺเห) สมณฺโณ โคตมํ อนฺโตนครํ ปวิสิตฺวา จรฺหุตํ ทาสกมฺมกรโปรเสหิ สทฺธิ อุกุโกลิตฺวา ปริภาสิตฺวา (สมณฺโณ โคตมํ) ปลาเปถาติ (อาห) ๕

มาคนุทिया อ.พระนางมาคันทิยา อสกุณฺฑิตฺวา ไม่ทรงอาจแล้ว กาคุ์ เพื่ออันกระทำ กิณฺจิก ซึ่งอะไรๆ ตาส์ (อิตถีนั) แก่หญิง ท. เหล่านั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ (กมฺม) ซึ่งกรรม (มยา) กตฺตพฺพ อัน- อันเรา -พึงกระทำ สมณฺสฺส แก่พระสมณะ โคตมฺสฺส เอว ผู้โคตมน์นัเทียว” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ประทานแล้ว ลญฺจํ ซึ่งค่าจ้าง นาครานํ แก่ชาวเมือง ท. อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อุกุโกลิตฺวา ดำแล้ว ปริภาสิตฺวา บริภาษแล้ว สมณฺโณ ซึ่งพระสมณะ โคตมํ ผู้โคตม อนฺโตนครํ ปวิสิตฺวา จรฺหุตํ ผู้เข้าไปแล้ว สู่ภายในแห่งพระนคร เทียวไปอยู่ สทฺธิ กับ ทาสกมฺมกรโปรเสหิ ด้วยทาส กรรมกร และหมู่แห่งบุรุษ ท. (สมณฺโณ) ยังพระสมณะ โคตมํ ผู้โคตม ปลาเปถ จงให้หนีไป” อิติ ดังนี้ ๕

พระนางมาคันทิยาไม่ทรงอาจเพื่อจะทำอะไรๆ แก่พวกหญิงเหล่านั้นได้ ทรงดำริว่า “เราจักทำกรรมที่เราควรทำแก่พระสมณะผู้โคตมน์นัแหละ” ดังนี้แล้ว ประทานค่าจ้าง แก่พวกชาวเมือง ตรัสว่า “พวกท่านดำ บริภาษพระสมณะผู้โคตมผู้เข้าไปสู่ภายในพระนครแล้วเทียวไปอยู่ พร้อมกับพวกทาส กรรมกร และหมู่บุรุษ จงทำให้พระสมณะผู้โคตมหนีไป” ดังนี้

มาคนุทिया สุตฺถกัตตาโน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาส์ วิเสสนะของ อิตถีนัๆ สัมปทานโน กาคุ์ กิณฺจิก อวุตตกัมมะโน กาคุ์ๆ ตุมฺตถสสัมปทานโน อสกุณฺฑิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตตฺวา “อหิ สุตฺถกัตตาโน กริสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตาโน กตฺตพฺพ สมณฺสฺส สัมปทานโน กตฺตพฺพ เอวศัพฺพ อวชารณะ เข้ากับ โคตมฺสฺสๆ วิเสสนะของ สมณฺสฺส กตฺตพฺพ วิเสสนะของ กมฺมๆ อวุตตกัมมะโน กริสฺสามิ” อิตติศัพฺพ อาการะโน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน ทตฺวา นาครานํ สัมปทานโน ทตฺวา ลญฺจํ อวุตตกัมมะโน ทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาห “ตุมฺเห เหตุกัตตาโน ปลาเปถๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สมณฺโณ อวุตตกัมมะโน อุกุโกลิตฺวา และ ปริภาสิตฺวา โคตมํ วิเสสนะของ สมณฺโณ อนฺโตนครํ สัมปาปฺถึยกัมมะโน ปวิสิตฺวาๆ

บุพพกาลกิริยาใน จรนต์ๆ วิเสสนะของ สมณ ทาสกมมกรโปรเสหิ สหัตถตติยาเข้า กับ สหุทธิๆ กิริยาสมวาเยใน อุกโกสิตวา และ ปริภาสิตวา อุกโกสิตวา กิติ ปริภาสิตวา กิติ บุพพกาลกิริยาใน ปลาเปถ สมณ การิตกัมมะใน ปลาเปถ โคตม วิเสสนะของ สมณ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๒๖. มิจฉาทิฏฐิกา ทีสุ รตเนสฺ อปฺปสนฺนา อนฺโตนครํ ปวิฏฺฐํ สตุถารํ อนุพนฺธิตฺวา “โจโรสิ พาลสิ มุพฺโหสิ โอฏฺโฐสิ โคณฺเณสิ คทฺุโรสิ เนรยิโกสิ ติรจฺฉานคโตสิ, นตฺถิ ตฺยหํ สฺสุคฺติ, ทฺุคฺคตฺติเยว ตฺยหํ ปาฏิกงฺขาติ ทสฺหิ อุกโกสวตฺถุหิ อุกโกสนฺติ ปริภาสนฺติ ๫

มิจฉาทิฏฐิกา (ชนา) ทีสุ รตเนสฺ อปฺปสนฺนา อนฺโตนครํ ปวิฏฺฐํ สตุถารํ อนุพนฺธิตฺวา “(ตฺว) โจโร อสิ, (ตฺว) พาลอ อสิ, (ตฺว) มุพฺโห อสิ, (ตฺว) โอฏฺโฐ อสิ, (ตฺว) โคณฺเณ อสิ, (ตฺว) คทฺุโร อสิ, (ตฺว) เนรยิโก อสิ, (ตฺว) ติรจฺฉานคโต อสิ, นตฺถิ ตฺยหํ สฺสุคฺติ, ทฺุคฺคตฺติ เอว ตฺยหํ ปาฏิกงฺขาติ ทสฺหิ อุกโกสวตฺถุหิ อุกโกสนฺติ ปริภาสนฺติ ๫

(ชนา) อ.ชน ท. มิจฉาทิฏฐิกา ผู้มีความเห็นผิด อปฺปสนฺนา ไม่เลื่อมใสแล้ว รตเนสฺ ในรัตนะ ท. ทีสุ สาม อนุพนฺธิตฺวา ติดตามแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา ปวิฏฺฐํ ผู้เข้าไปแล้ว อนฺโตนครํ สู่ภายในแห่งพระนคร อุกโกสนฺติ ย่อมดำ ปริภาสนฺติ ย่อมบรืภาษ อุกโกสวตฺถุหิ ด้วยวัตถุเป็นเครื่องดำ ท. ทสฺหิ สิป อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน โจโร เป็นโจร อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน พาลอ เป็นคนพาล อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน มุพฺโห เป็นคนหลง อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน โอฏฺโฐ เป็น อูฐ อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน โคณฺเณ เป็นโค อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน คทฺุโร เป็นลา อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน เนรยิโก เป็นสัตว์นรก อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน ติรจฺฉานคโต เป็นสัตว์เดรัจฉาน อสิ ย่อมเป็น, สฺสุคฺติ อ.สุคฺติ นตฺถิ ย่อม ไม่มี ตฺยหํ แก่ท่าน, ทฺุคฺคตฺติ เอว อ.ทฺุคฺตินั้นเทียว ตฺยหํ อันท่าน ปาฏิกงฺขา ฟังหวัง เฉพาะ” อิติ ดังนี้ ๫

พวกชนผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย พวกนี้ติดตามพระศาสดาผู้เข้าไป สู่ภายในพระนคร ย่อมดำ ย่อมบรืภาษด้วยอีกโกสวัตถุ ๑๐ ประการ ว่า “ท่านเป็นโจร, ท่านเป็นคนพาล, ท่านเป็นคนหลง, ท่านเป็นอูฐ, ท่านเป็นโค, ท่านเป็นลา, ท่านเป็น

สัตว์นรก, ท่านเป็นสัตว์เดรัจฉาน, สุกตีย่อมไม่มีแก่ท่าน, ทูคติเท่านั้นที่ท่านพึงหวัง
ได้”

มิจฉาทิฏฐจิกา วิเสสนะของ ชนาฯ สุกทกัตตาใน อุกโกสนฺติ และ ปริภาสนฺติ อุกโกสนฺติ
กัตี ปริภาสนฺติ กัตี อาขยาตบทกัตตฺวาจก ทีสุ วิเสสนะของ รตเนสฺสุฯ วิสยาธาระใน
อปฺปสนฺนาฯ วิเสสนะของ ชนา อนฺโตนครํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิฏฺฐจฺจ วิเสสนะของ
สตถารฺจฺจ อวุตตกัมมะใน อนฺุพนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกโกสนฺติ และ ปริภาสนฺติ
“ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โจโรฯ วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตา
ใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พาโลฯ วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก มุพฺุโหฯ วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบ
ทกัตตฺวาจก โอฏฺุโจฯ วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
โคโณฯ วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก คทฺุโรฯ
วิกติกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เนรยิโกฯ วิกติกัตตา
ใน อสิ, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ติรจฺฉานคโตฯ วิกติกัตตาใน
อสิ, สุกติ สุกทกัตตาใน นตฺุถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ตฺุยฺหํ สัมปทานใน นตฺุถิ, เอวตฺุพฺุทฺุ
อวธารณะเข้ากับ ทฺุคฺุคฺุติฯ วุตตกัมมะใน ปาฏิกงฺขาฯ กิตบทกัมมวาทก ตฺุยฺหํ จัฏฺุฐิ-
อนภิตกัตตาใน ปาฏิกงฺขา” อิติศัพฺุทฺุ สฺุรฺุปะใน ทสฺุหิ อุกโกสวตฺุถฺุหิ ทสฺุหิ วิเสสนะ
ของ อุกโกสวตฺุถฺุหิฯ ภาระใน อุกโกสนฺติ และ ปริภาสนฺติ ฯ

๖๒๗. ตํ สุตฺุวา อายสฺุมา อานนฺุโท สตฺุถารฺํ เอตทโวจ “ภนฺุเต อิเม นาคฺุรา อมฺุเห
อุกโกสนฺติ ปริภาสนฺติ, อิตฺุ อณฺุตฺุถ คจฺุฉามาติ ฯ

ตํ (วจนฺุ) สุตฺุวา อายสฺุมา อานนฺุโท สตฺุถารฺํ เอตฺุ (วจนฺุ) อโวจ “ภนฺุเต อิเม นาคฺุรา อมฺุเห
อุกโกสนฺติ ปริภาสนฺติ, (มยฺุ) อิตฺุ (จานฺุโต) อณฺุตฺุถ (จานฺุ) คจฺุฉามาติ ฯ

อานนฺุโท อ.พระอานนทฺุ อายสฺุมา ผู้มีอายุ สุตฺุวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺุ) ซึ่งคํานั้น
อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตฺุ (วจนฺุ) ซึ่งคํานั้น สตฺุถารฺํ กะพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺุเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิเม นาคฺุรา อ.ชาวเมือง ท. เหล่านี้ อุกโกสนฺติ ย่อมด่า
ปริภาสนฺติ ย่อมบริภาษ อมฺุเห ซึ่งเรา ท., (มยฺุ) อ.เรา ท. คจฺุฉาม จะไป อณฺุตฺุถ
(จานฺุ) ในที่อื่น อิตฺุ (จานฺุโต) จากที่นี่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระอานนท์ผู้มีอายุฟังคำนั้นแล้ว ได้กราบทูลคำนั้นกับพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกชาวเมืองเหล่านี้ ย่อมด่า ย่อมบริภาษพวกเรา, พวกเราจะไปในที่อื่นจากที่นี่” ดังนี้

อายุสุม วิเสสนะของ อานนุโทฯ สุทธกัตตาใน อโวจฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจฺณํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโวจ สุตฺถาริ อกถิตกัมมะใน อโวจ เอตํ วิเสสนะของ วจฺณํฯ อวุตตกัมมะใน อโวจ “ภนฺเต อาลปนะ อิมะ วิเสสนะของ นาคฺราจฯ สุทธกัตตาใน อุกุโสนฺติ และปริภาสนฺติ อุกุโสนฺติ ก็ดี ปริภาสนฺติ ก็ดี อาชยตบทกัตตฺวาจก อมฺเห อวุตตกัมมะใน อุกุโสนฺติ และ ปริภาสนฺติ, มยํ สุทธกัตตาใน คจฺฉามฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิทฺโต วิเสสนะของ จาเนจฺจ อปาทานใน อญฺญตฺถจฺจ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน คจฺฉาม” อิติศัพฺพํ สฺรฺูปะใน เอตํ วจฺณํ ฯ

๖๒๘. “กุหิ อานนุทาติ ฯ

(สตฺถา) “(มยํ) กุหิ (จาเน คจฺฉาม) อานนุทาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อานนุท ตุก่อนอานนทฺ (มยํ) อ.เรา ท. (คจฺฉาม) จะไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ตูก่อนอานนทฺ พวกเราจะไปในที่ไหน”

สตฺถา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อานนุท อาลปนะ มยํ สุทธกัตตา ใน คจฺฉามฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน คจฺฉาม” อิติศัพฺพํ อากาธะใน ปุจฺฉิ ฯ

๖๒๙. “อญฺญํ นครํ ภนฺเตติ ฯ

(อานนุโท) “(มยํ) อญฺญํ นครํ (คจฺฉาม) ภนฺเตติ (อาห) ฯ

(อานนุโท) อ.พระอานนทฺ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ.เรา ท. (คจฺฉาม) จะไป อญฺญํ นครํ สู่เมืองอื่น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเราจะไปสู่เมืองอื่น” ดังนี้

อานนโท สุทรรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทรรกัตตา ใน คจฺฉามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อญฺญ วิเสสนะของ นครีฯ สัมปาปฺถึนยักมมะใน คจฺฉาม” อิติศัพฺท อากาละใน อาหฯ

๖๓๐. “ตตฺถ มนุสฺเสสุ อุกโกสนฺเตสุ, ปุณ กตฺถ คมิสฺสาม อานนฺทาติฯ

(สตฺถา) “ตตฺถ (นคเร) มนุสฺเสสุ อุกโกสนฺเตสุ, (มย) ปุณ กตฺถ (จาเน) คมิสฺสาม อานนฺทาติ (ปฺจฺฉิ)ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “มนุสฺเสสุ ครั้นเมื่อมนุษย์ ท. ตตฺถ (นคเร) ในเมืองนั้น อุกโกสนฺเตสุ ต่าอยู่, อานนฺท ตุก่อนอานนฺท (มย) อ.เรา ท. คมิสฺสาม จักไป กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน ปุณ อีกร” อิติ ดังนี้ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เมื่อพวกมนุษย์ในเมืองนั้นพากันต่าอยู่, ตุก่อนอานนฺท พวกเราจักไปในที่ไหนอีก” ดังนี้

สตฺถา สุทรรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตตฺถ วิเสสนะของ นครีฯ วิสยาธาระใน มนุสฺเสสุฯ ลักขณะใน อุกโกสนฺเตสุฯ ลักขณกิริยา, อานนฺท อาลปนะ มยฺ สุทรรกัตตาใน คมิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณศัพฺท กิริยาวิเสสนะใน คมิสฺสาม กตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คมิสฺสาม” อิติศัพฺท อากาละใน ปฺจฺฉิฯ

๖๓๑. “ตโตปิ อญฺญ นครี ภนฺเตติฯ

(อานนฺโท) “(มย) ตโตปิ (นคโร) อญฺญ นครี (คจฺฉาม) ภนฺเตติ (อาห)ฯ

(อานนฺโท) อ.พระอานนฺท (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (มย) อ.เรา ท. (คจฺฉาม) จะไป อญฺญ นครี สู่มืองอื่น ตโตปิ (นคโร) จากเมือง แม่นั้น” อิติ ดังนี้ฯ

พระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเราจะไปสู่เมืองอื่นจากเมือง

แม่นั้น” ดังนี้

อานนโท สุธกัถิตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน มยฺ สุธกัถิตตา ใน คจฺฉามฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก อปีศัพฺท์ อเปกขัถิตเตเข้ากัถิต ตโตฯ วิเสสนฺเน ของ นครโตฯ อปาทานใน อญฺญํฯ วิเสสนฺเนของ นครํฯ สัมปาปฺถึนยักมมะใน คจฺฉาม” อิตีศัพฺท์ อากาเรใน อาห ฯ

๖๓๒. “ตตฺถ มนุสฺเสสฺส อุกฺโกสนฺเตสฺส, กุหี คมิสฺสามาติ ฯ

(สตฺถา) “ตตฺถ (นคเร) มนุสฺเสสฺส อุกฺโกสนฺเตสฺส, (มยฺ) กุหี (จาเน) คมิสฺสามาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “มนุสฺเสสฺส ครั้นเมื่อมนุษย์ ท. ตตฺถ (นคเร) ในเมืองนั้น อุกฺโกสนฺเตสฺส ดำอยู่, (มยฺ) อ.เรา ท. คมิสฺสาม จักไป กุหี (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เมื่อพวกมนุษย์ในเมืองนั้นดำ, พวกเราจักไปในที่ไหน” ดังนี้

สตฺถา สุธกัถิตตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก “ตตฺถ วิเสสนฺเนของ นคเรฯ วิสยาธาระใน มนุสฺเสสฺสฯ ลักษณะใน อุกฺโกสนฺเตสฺสฯ ลักษณะกิริยา, มยฺ สุธกัถิตตาใน คมิสฺสามฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก กุหี วิเสสนฺเนของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คมิสฺสาม” อิตีศัพฺท์ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๖๓๓. “ตโต อญฺญํ นครํ ภนฺเตติ ฯ

(อานนฺโท) “(มยฺ) ตโต (นคฺรโต) อญฺญํ นครํ (คจฺฉาม) ภนฺเตติ (อาห) ฯ

(อานนฺโท) อ.พระอานนทฺ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ มยฺ อ.เรา ท. (คจฺฉาม) จะไป อญฺญํ นครํ สูเมืองอื่น ตโต (นคฺรโต) จาก เมืองนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระอานนทฺกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเราจะไปสูเมืองอื่นจากเมืองนั้น”

อานนฺโท สุธกัถิตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน มยฺ สุธกัถิตตา ใน คจฺฉามฯ อาชยาดบทกัถิตตฺวาจก ตโต วิเสสนฺเนของ นครโตฯ อปาทานใน อญฺญํฯ

วิเสสณะของ นครฺย สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คจฺฉาม” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๖๓๔. “อานนฺท น เหวํ กาทํ วฏฺฏติ, ยตถ อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ, ตตฺถ เอว ตสฺมี วุปรสฺนเต, อณฺณตถ คนฺตุํ วฏฺฏติ; เก ปน เต อานนฺท อุกฺโกสนฺตีติ ๫

(สตฺถา) “อานนฺท น (อมฺเหหิ) เหวํ กาทํ วฏฺฏติ, ยตถ (จาเน) อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ, ตตฺถ เอว (จาเน) ตสฺมี (อธิกรณ) วุปรสฺนเต, (อมฺเหหิ) อณฺณตถ (จาเน) คนฺตุํ วฏฺฏติ; เก ปน เต (ชนา) อานนฺท อุกฺโกสนฺตีติ (อาห) ๫

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ตุก่อนอานนฺท (อมฺเหหิ) เหวํ กาทํ อ.อัน- อันเรา ท. กระทำ อย่างนี้ น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร, อธิกรณํ อ.อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ เกิดขึ้นแล้ว ยตถ (จาเน) ในที่ใด, ตสฺมี (อธิกรณ) ครั้นเมื่ออธิกรณนั้น วุปรสฺนเต เข้าไปสงบแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว, (อมฺเหหิ) อณฺณตถ (จาเน) คนฺตุํ อ.อัน- อันเรา ท. -ไป ในที่อื่น วฏฺฏติ ย่อมควร; อานนฺท ตุก่อนอานนฺท ปน ก็ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เก เหล่าไหน อุกฺโกสนฺติ ย่อมด่า” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนอานนฺท การที่พวกเราทำอย่างนี้ ย่อมไม่ควร, อธิกรณํเกิดขึ้นในที่ใด, เมื่ออธิกรณสงบแล้วในที่นั้นนั้นแหละ, การที่พวกเราไปในที่อื่น ย่อมควร; ตูก่อนอานนฺท ก็ พวกชนเหล่านั้นเหล่าไหน ย่อมด่า” ดังนี้

สตฺถา สฺุทธกัถตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก “อานนฺท อาลปนะ กาทํ ตุมัตถกัถตาใน วฏฺฏติ ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน วฏฺฏติ อมฺเหหิ อนภินิหิตกัถตาใน กาทํ เหวํ กิริยาวิเสสณะใน กาทํ, อธิกรณํ สฺุทธกัถตาใน อุปฺปนฺน ๑ กิตบทกัถตฺวาจก ยตถ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน อุปฺปนฺน, เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ ตตฺถ ๑ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน วุปรสฺนเต ตสฺมี วิเสสณะของ อธิกรณ ๑ ลักษณะใน วุปรสฺนเต ๑ ลักษณะกิริยา, คนฺตุํ ตุมัตถกัถตาใน วฏฺฏติ ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก อมฺเหหิ อนภินิหิตกัถตาใน คนฺตุํ อณฺณตถ วิเสสณะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน คนฺตุํ; อานนฺท อาลปนะ ปนศัพท์ วากยารัมภโชนตกะ เก กิติ เต กิติ วิเสสณะของ ชนา ๑ สฺุทธกัถตาใน อุกฺโกสนฺติ ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๖๓๕. “ภนุเต ทาสกมฺมาเร อุปาทาย สพฺเพ อฏฺโกลสนฺตีติ ฯ

(อานนฺโท) “ภนุเต ทาสกมฺมาเร อุปาทาย สพฺเพ (ชนา) อฏฺโกลสนฺตีติ (อาห) ฯ

(อานนฺโท) อ.พระอานนทฺ์ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ชนา) อ.ชน ท. สพฺเพ ทั้งปวง อุปาทาย เข้าไปถือเอา ทาสกมฺมาเร ซึ่งทาสและกรรมกร ท. อฏฺโกลสนฺติ ย่อมด่า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระอานนทฺ์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกชนทั้งปวงเข้าไปถือเอาพวกทาสและกรรมกร ย่อมด่า”

อานนฺโท สุทฺธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ภนุเต อาลปนฺนะ สพฺเพ วิเสสนฺนะ ของ ชนาฯ สุทฺธกัถตาใน อฏฺโกลสนฺติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ทาสกมฺมาเร อวฺตุตตกัมฺมะใน อุปาทายฯ วิเสสนฺนะของ ชนา” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๖๓๖. “อหิ อานนฺท สงฺคามิ อิตฺถณฺนหตฺถิสฺสิโส, สงฺคามิ อิตฺถณฺนหตฺถิโน หิ จตุหิ
ทิสาหิ อาคเต สเร สหิตฺตุ ภาโร, ตเถว พหุหิ ทุสฺสีเลหิ กถิตกถานํ สหนํ นาม มยฺหิ
ภาโรติ วตฺวา อตฺตานํ อารพฺภ ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา นาควคฺเค ติสฺโส คธา อภาสิ

“อหิ นาโคว สงฺคาม	จาปาโต ปตติ สริ
อติวากุญฺ ติตฺติขุสฺส,	ทุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน,
ทนต์ นยฺนติ สมิติ,	ทนต์ ราชาภริหฺติ
ทนต์ เสฏฺโฐ มนุสฺเสสฺสุ,	โยติวากุญฺ ติตฺติขุติ,
วรมสฺสตรา ทนต์,	อาชานียา จ สิหฺฐวา
กุกฺขรา จ มหานาคา,	อตฺตทนต์ ตโต วรฺนติ ฯ

(สตุธา) “อหิ อานนฺท สงฺคามิ อิตฺถณฺนหตฺถิสฺสิโส (อมฺหิ), (ยธา) สงฺคามิ อิตฺถณฺนหตฺถิโน หิ จตุหิ ทิสาหิ อาคเต สเร สหิตฺตุ ภาโร (โหติ), ตเถว พหุหิ ทุสฺสีเลหิ (ชเนหิ) กถิตกถานํ สหนํ นาม มยฺหิ ภาโร (โหติ)” อิติ วตฺวา อตฺตานํ อารพฺภ ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา นาควคฺเค ติสฺโส คธา อภาสิ

“อหิ นาโค อิว สงฺคาม	จาปาโต ปตติ สริ (ติตฺติขุทนต์)
อติวากุญฺ ติตฺติขุสฺส,	ทุสฺสีโล (โหติ) หิ พหุชฺชโน,

(ชนา ปุคฺคเลน) ทนฺตํ (วาหนํ) นยฺหนฺติ สมิตฺติ,
 (ปุคฺคเลน) ทนฺตํ (วาหนํ) ราชา อภิรุหฺติ,
 (โส ปุคฺคโล) ทนฺโต เสฏฺโฐ (โหติ) มนุสฺเสสฺสุ,
 โย (ปุคฺคโล) อิตฺติวากุญฺญํ ติตฺติกฺขติ,
 วรํ (โหติ) อสฺสตรา (ปุคฺคเลน) ทนฺตา อาชาเนีย จ สิณฺธฺวา
 กุญฺชรฺวา จ มหฺนาคา, (ปุคฺคโล) อตฺตทนฺโต
 ตโต (อสฺสตราทิสฺตตโต) วรํ (โหติ)” อิติ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อาหนฺทฺ กุกฺกอนอาหนฺทฺ อหํ อ.เรา
 โอตินฺณหฺตฺติสฺทิสฺโส เป็นเช่นกับด้วยช้างตัวข้ามลงแล้ว สงฺคามํ สู้สงฺคราม (อมฺหิ)
 ย่อมเป็น, หิ เหมือนอย่างว่า สหิตฺตุํ อ.อันอดกลั้น สเร ซึ่งลูกศร ท. อาคเต อันมา
 แล้ว ทิสฺสหา ทิศ ท. จตฺตฺหิ สี่ ภาโร เป็นภาวะ โอตินฺณหฺตฺติโน ของช้างตัวข้าม
 ลงแล้ว สงฺคามํ สู้สงฺคราม (โหติ) ย่อมเป็น (ยถา) ฉนั้นใด, สหฺนํ นาม ชื่อ อ.อัน
 อดกลั้น พหฺนฺทฺ หุสฺสึเลหิ (ชเนหิ) กถิตกถานํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว- อันชน ท.
 ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว มาก -กล่าวแล้ว ท. ภาโร เป็นภาวะ มยฺหํ ของเรา
 (โหติ) ย่อมเป็น ตเถว ฉนั้นนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อารพฺภ ทรวงปรารภ อตฺตาทนํ
 ซึ่งพระองค์ เทเสหนฺโต เมื่อทรงแสดง ธรรมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา
 ซึ่งพระคาถา ท. ติสฺโส สาม นาควคฺเค ในนาควรรค อีมา เหล่านี้ อิติ ว่า

“อหํ อ.เรา ติตฺติกฺขิสฺสํ จักอดกลั้น อิตฺติวากุญฺญํ ซึ่งคำลวงเกิน
 นาโค อิว เพียงดัง อ.ช้างตัวประเสริฐ (ติตฺติกฺขทฺโต) ตัว
 อดกลั้นอยู่ สรํ ซึ่งลูกศร ปตฺติตํ อันตกแล้ว จาปาโต จาก
 แล่ง สงฺคาเม ในสงฺคราม, หิ เพราะวา พหฺนฺชฺชโน อ.ชนมาก
 หุสฺสึโล เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น,
 (ชนา) อ.ชน ท. นยฺหนฺติ ย่อมนำไป (วาหนํ) ซึ่งพาหนะ
 (ปุคฺคเลน) ทนฺตํ อัน- อันบุคคล -ฝึกแล้ว สมิตฺติ สู้ที่ประชุม,
 ราชา อ.พระราช อภิรุหฺติ ย่อมเสด็จขึ้น (วาหนํ) สู้พาหนะ
 (ปุคฺคเลน) ทนฺตํ อัน- อันบุคคล -ฝึกแล้ว, โย (ปุคฺคโล)
 อ.บุคคลใด ติตฺติกฺขติ ย่อมอดกลั้น อิตฺติวากุญฺญํ ซึ่งคำลวง
 เกิน, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทนฺโต ผู้ฝึกแล้ว เสฏฺโฐ

เป็นผู้ประเสริฐที่สุด มนุสฺเสสฺ ในมนุษย์ ท. (โหติ) ย่อมเป็น,
 อสฺสตรา (จ) อ.ม้ามัสตรา ท. ด้วย สิณฺธฺวา อ.ม้ามัสราท ท.
 อาชาเนีย ตัวอาชาไนย จ ด้วย มหานาคา อ.ช้างตัว
 ประเสริฐ ท. กุณฺชฺรา ชนิดกุญชร จ ด้วย (ปุคฺคฺเลน) ทนฺดา
 ตัวอันบุคคล ฝึกแล้ว วริ เป็นสัตว์ประเสริฐ (โหติ) ย่อมเป็น,
 (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล อตฺตทนฺโต ผู้มีตนอันฝึกแล้ว วริ เป็น
 ผู้ประเสริฐ ตโต (อสฺสตราทิสฺตโต) กว่าสัตว์มีม้ามัสตรา
 เป็นตั้นั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนอาณนที เราเป็นเช่นกับช้างตัวลงสู่สงคราม, เหมือนอย่าง
 ว่า การอดกลั้นลูกศรทั้งหลายที่มาแล้วจากทิศทั้ง ๔ เป็นภาระของช้างตัวลงแล้ว
 สู่สงคราม ฉนฺได, ชื่อว่าการอดกลั้นค้ำถั่วที่พวกชนผู้สู้ศึกจำนวนมากถั่วแล้ว
 ทั้งหลาย เป็นภาระของเรา ฉนฺนนั้นนั้นแหละ” ดังนี้ ทรงปรารภพระองค์ เมื่อทรงแสดง
 ธรรม ได้ตรัสพระคาถา ๓ พระคาถาเหล่านี้ในนาควรรคว่า

“เราจักอดกลั้นค้ำถั่วเกิน ดูจช้างตัวอดกลั้นลูกศรที่ตกจาก
 แล่งในสงคราม, เพราะว่ ชนจำนวนมาก เป็นผู้สู้ศึก, พวกชน
 ย่อมนำพาหนะที่ถูกฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม, พระราชาย่อมเสด็จ
 ขึ้นสู่พาหนะที่ถูกฝึกแล้ว, บุคคลใด ย่อมอดกลั้นค้ำถั่วเกินได้,
 บุคคลนั้นผู้ฝึกแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในพวกมนุษย์, ม้า
 อัสตราทั้งหลาย ม้ามัสราททั้งหลายตัวอาชาไนย และช้างใหญ่
 ทั้งหลายผู้ถูกฝึกแล้ว เป็นสัตว์ประเสริฐ, บุคคลผู้ฝึก
 ตนแล้ว เป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์มีม้ามัสตราเป็นตั้นั้น” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตตาไน อภาสิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาณนทฺ อาลปนฺนะ อหิ สุทฺธ-
 กัตตาไน อมฺหิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สงฺคามํ สัมปาปฺถึนฺนํมมะไน โอตินฺน-
 โอตินฺนฺหตฺติสทิสฺโส วิทกัตตาไน อมฺหิจฺ, หิสฺพทํ ตปฺปาฎิกรณฺโชตกะ สหิตฺตุํ ตุมฺมตฺถกัตตา
 ไน โหติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ สงฺคามํ สัมปาปฺถึนฺนํมมะไน
 โอตินฺน- โอตินฺนฺหตฺติโน สามีสัมพันธฺะไน ภาโร จตุหิจฺ วิเสสฺนฺชะของ ทิสฺฮาหิจฺ
 อปาทานไน อาคเตจฺ วิเสสฺนฺชะของ สเรจฺ อวฺตุตถกัมมะไน สหิตฺตุํ ภาโร วิทกัตตาไน โหติ,

นามศัพท์ ปัสังสัตถโชตกะเข้ากับ สหนฺญํ สุททกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 ตเถว อุปเมยยโชตกะ พหุหิ กิติ ทุสฺสึเลหิ กิติ วิเสสนะของ ชเนหิ๑ อนภิตกัตตาใน
 กถิต- กถิตกถานํ ญฺญูจิวุตตกัมมะใน สหนฺ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ภาโร๑ วิกตีกัตตา
 ใน โหติ” อิตติศัพท์ อากาละใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารพฺภ อุตฺตานํ อุตฺตกัมมะ
 ใน อารพฺภ๑ สมานกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฐมฺมํ อุตฺตกัมมะใน เทเสนฺโต๑ อัปภันตร-
 กิริยาของ สตุถา อิม่า กิติ ติสฺโส กิติ วิเสสนะของ คาถา นาควคฺเค วิสยาธาระใน
 คาถา๑ อุตฺตกัมมะใน อภาสิ

“อหํ สุททกัตตาใน ติตฺติขฺยิสฺส๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก นาโค
 อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ นาโค สงฺคามะ
 จาปาโต ปติตฺ สรํ ติตฺติขฺนฺโต, สงฺคามะ วิสยาธาระใน ปติตฺ
 จาปาโต อปาทานใน ปติตฺ๑ วิเสสนะของ สรํ๑ อุตฺตกัมมะ
 ใน ติตฺติขฺนฺโต๑ วิเสสนะของ นาโค อติวากฺยํ อุตฺตกัมมะใน
 ติตฺติขฺยิสฺส, หิตศัพท์ เหตุโชตกะ พหุชฺชนฺ โสททกัตตาใน โหติ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก ทุสฺสึโล วิกตีกัตตาใน โหติ, ชนา
 สุททกัตตาใน นยฺนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุคฺคเลน
 อนภิตกัตตาใน ทนฺตํ๑ วิเสสนะของ วาหฺนํ๑ อุตฺตกัมมะใน
 นยฺนฺติ สมิตฺติ สัมปาปฺณียกัมมะใน นยฺนฺติ, ราชชา สุททกัตตา
 ใน อภिरูหฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตา
 ใน ทนฺตํ๑ วิเสสนะของ วาหฺนํ๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน อภिरูหฺติ,
 โส วิเสสนะของ ปุคฺคโล๑ สุททกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก ทนฺโต วิเสสนะของ ปุคฺคโล เสฏฺโฐ วิกตีกัตตาใน
 โหติ มนุสฺเสสุ วิสยาธาระใน เสฏฺโฐ, โย วิเสสนะของ ปุคฺคโล๑
 สุททกัตตาใน ติตฺติขฺยติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อติวากฺยํ
 อุตฺตกัมมะใน ติตฺติขฺยติ, อสฺสตรา กิติ สินฺธวา กิติ มหานาคา
 กิติ สุททกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก วรํ วิกตีกัตตา
 ใน โหติ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ทนฺตา๑ วิเสสนะของ
 อสฺสตรา สินฺธวา และ มหานาคา อาชานียา วิเสสนะของ
 สินฺธวา กุณฺธวรา วิเสสนะของ มหานาคา จ สามศัพท์ ปท-

สมุจจยัตถะเข้ากับ อสฺสตรา ปุคฺคเลน ทนฺตา, อาชานียา
 สินฺหฺวา และ กุญฺชรา มหานาคา, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อตฺตทนฺโต วิเสสฺนฺขอของ ปุคฺคโล ตโต
 วิเสสฺนฺขอของ อสฺสตราทิสฺตฺโตฯ อปาทานใน วรฺฯ วิกิติกัตฺตา
 ใน โหติ” อิตฺศัพฺท สฺรุปะไน อีมา ติสฺโส คาถา ๗

๖๓๗. ฃมฺมกถา สมฺปตฺตมฺหาชนฺสฺส สาทฺถิกา อโหสิ ๗

ฃมฺมกถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรมเนียม สาทฺถิกา เป็นธรรมเนียมเป็นไปกับด้วย
 วาทาอันมีประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว สมฺปตฺตมฺหาชนฺสฺส แก่มหาชนผู้ถึงพร้อม
 แล้ว ๗

ธรรมเนียม ได้เป็นธรรมเนียมเป็นไปกับด้วยวาทาที่มีประโยชน์แก่มหาชนผู้ถึงพร้อม
 แล้ว

ฃมฺมกถา สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สมฺปตฺตมฺหาชนฺสฺส สัมปทาน
 ใน สาทฺถิกาฯ วิกิติกัตฺตาใน อโหสิ ๗

๖๓๘. เอวํ ฃมฺมํ เทเสตฺวา “มา จินฺตยิตฺถ อานนฺท, เอเต สตฺตาทมตฺตฺเมว อุกฺโกสิสฺสนฺติ,
 อฏฺฐเม ทิวเส ตฺถุหิ ภาวิสฺสนฺติ, พุทฺธานํ หิ อฺปปนฺนํ อธิกรณํ สตฺตาทโต อุตฺตรี
 น คจฺจตีติ ๗

(สตฺถา) เอวํ ฃมฺมํ เทเสตฺวา “(ตฺมฺเห) มา จินฺตยิตฺถ อานนฺท, เอเต (ชนา) สตฺตาทมตฺตฺ
 เอว (กาลํ) อุกฺโกสิสฺสนฺติ, อฏฺฐเม ทิวเส ตฺถุหิ ภาวิสฺสนฺติ, พุทฺธานํ หิ อฺปปนฺนํ อธิกรณํ
 สตฺตาทโต อุตฺตรี น คจฺจตีติ (อาห) ๗

(สตฺถา) อ.พระศาสดา เทเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว ฃมฺมํ ซึ่งธรรมเนียม เอวํ อย่างนี้
 (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ลูกก่อนอานนทฺ (ตฺมฺเห) อ.เชอ ท. มา จินฺตยิตฺถ
 อย่างคิดแล้ว, เอเต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุกฺโกสิสฺสนฺติ จักดำ (กาลํ) สิ้น
 กาล สตฺตาทมตฺตฺ เอว อันมีวันเจ็ดเป็นประมาณนั้นเที่ยว, ตฺถุหิ เป็นผู้นิ่ง
 ภาวิสฺสนฺติ จักเป็น ทิวเส ในวัน อฏฺฐเม ที่แปด, หิ เพราะว่า อธิกรณํ อ.อธิกรณ

อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว พุทฺธานํ แก่พระพุทฺธเจ้า ท. น คจฺจติ ย่อมไม่ไป อุตฺตริยํ สุตฺตาทโต กว่าวันเจ็ด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงแสดงธรรมอย่างนี้แล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนอานนทฺ์ พวกเธออย่าพากันคิดไปเลย, พวกชนเหล่านั้นจักดำประมาณ ๗ วันเท่านั้น ในวันที่ ๘ ก็จักพากันเงียบ, เพราะว่า อธิกรณฺ์ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย จะไม่ไปเกินกว่า ๗ วัน”

สตุถา สุทฺธกัตฺตานิ อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตวาทจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน เทเสตฺวา ฌมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อานนฺท อาลปนะ ตุมฺहे สุทฺธกัตฺตานิ จินฺตยิตฺถ ๑ อาชยตบทกัตฺตวาทจก มาศัฟฺทํ ปฏฺวิเสระใน จินฺตยิตฺถ, เอเต วิเสสนะของ ชนา ๑ สุทฺธกัตฺตานิ อุกโกสิสฺสนฺตฺติ และ ภาวิสฺสนฺตฺติ อุกโกสิสฺสนฺตฺติ กัตฺติ ภาวิสฺสนฺตฺติ กัตฺติ อาชยตบทกัตฺตวาทจก เอวํศัฟฺทํ อวชารณะเข้ากับ สุตฺตาทมตฺตํ ๑ วิเสสนะของ กาลํ ๑ อัจจันตสังโยคะใน อุกโกสิสฺสนฺตฺติ, อฏฺฐจเม วิเสสนะของ ทิวเส ๑ กาลสัตตมีใน ภาวิสฺสนฺตฺติ ตฺถุณฺ्हี วิกิตกัตฺตานิ ภาวิสฺสนฺตฺติ, หิศัฟฺทํ เหตุชิตฺตะ อุปฺปนฺนํ วิเสสนะของ อธิกรณฺ์ ๑ สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจติ ๑ อาชยตบทกัตฺตวาทจก พุทฺธานํ สัมปทานใน อุปฺปนฺนํ สุตฺตาทโต อปาทานใน อุตฺตริย ๑ กิริยาวิเสสนะใน คจฺจติ นศัฟฺทํ ปฏฺวิเสระใน คจฺจติ” อิติศัฟฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๖๓๙. มาคนฺุทฺธิยา สตุถาริ อุกโกสาเปตฺวา ปลาเปตฺุ อสฺกโกนฺุทฺธิ “กินฺุ โข กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “อิมา เอตฺตสฺส อุปฺตตมฺภาฏฺตา, เอตาสฺ พุยสนฺ กริสฺสามีติ เอกทิวสฺ รมฺโย สฺราปานภฺจฺจาเน อุปฺภฺจฺจัน กโรนฺุทฺธิ จุพฺพิตฺุ สาสนฺ ปหิณฺุ “อตฺโต เม กิร กุกฺกุภฺเฆหิ, อฏฺฐจ มตฺกุกฺกุภฺเฆ อฏฺฐจ สชิวฺกุกฺกุภฺเฆ คเหตุวา อาคจฺจตฺุ, อาคนฺุทฺวา จ ปนฺ โสปาณ-มตฺถเก จตฺวา อาคตภาวํ นิเวเหตุวา, ‘ปวิสฺตฺตฺติ วุตฺเตปิ; อปวิสฺติวา ปจฺมํ อฏฺฐจ สชิวฺกุกฺกุภฺเฆ ปหิณฺุ, ปจฺฉา อิตฺเรติ, จุพฺพิตฺุจากสฺส จ “มม วจฺนํ กเรยฺยาสีติ ลมฺภจํ อทาลิ ฯ

มาคนฺุทฺธิยา (ปุคฺคลํ) สตุถาริ อุกโกสาเปตฺวา (สตุถาริ) ปลาเปตฺุ อสฺกโกนฺุทฺธิ “(อหฺ) กินฺุ โข กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “อิมา (อิตฺถิโย) เอตฺตสฺส (สมณฺสฺส โคตมฺสฺส) อุปฺตตมฺภาฏฺตา (โหนฺุทฺธิ), (อหฺ) เอตาสฺ (อิตฺถินฺ) พุยสนฺ กริสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) เอกทิวสฺ รมฺโย สฺราปานภฺจฺจาเน อุปฺภฺจฺจัน กโรนฺุทฺธิ จุพฺพิตฺุ สาสนฺ ปหิณฺุ “อตฺโต เม กิร กุกฺกุภฺเฆหิ (อตฺถิ), (จุพฺพิตฺา) อฏฺฐจ

มตกุกุกุฏ อฏฐ สชีวกุกุกุฏ คเหตุวา อาคจตุ, (จูฬปีตา) อาคนตุวา จ ปน โสปาถมตถเก
จตุวา (อตุตโน) อาคตภาวํ นิเวเหตุวา, (จูฬปีตา) ปวิสตุติ (วจน รมญา) วุตเตปิ;
อปวิสตุวา ปจม อฏฐ สชีวกุกุกุฏ ปหิณตุ, ปจณา อิตเร (มตกุกุกุฏ ปหิณตุ)” อิติ (ฌाप-
นเหตุก), (มาคนุทिया) จุฬุปฏจากสส จ “(ตุว) มม วจน กเรยยาสิติ (วจน) ลญจ อทาสี ๕

มาคนุทिया อ.พระนางมาคันทिया (บุคคล) ทรงยังบุคคล อุกโกสาเปตวา ให้ดำแล้ว
สตถาริ ซึ่งพระศาสดา อสกุโกนตี เมื่อไม่อาจ (สตถาริ) ปลาเปตุ เพื่ออัน- ยัง
พระศาสดา -ให้หนีไป จินเหตุวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กริสสามิ จัก
กระทำ กิณหุ โข อย่างไรหนอแล” อิติ ดังนี้ (จินเหตุวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า
“อิม่า (อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ อุปถมภภูตา เป็นผู้อุปภัมภเป็นแล้ว (สมณสส)
แก่พระสมณะ (โคตมสส) ผู้โคตม เอตสส นั้น (โหนติ) ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา
กริสสามิ จักกระทำ พุยสนํ ซึ่งความฉิบหาย เอตาสํ (อิตถิน) แก่หญิง ท. เหล่านั้น”
อิติ ดังนี้ กโรนตี ทรงกระทำอยู่ อุปฏฐานํ ซึ่งการบำรุง สุราปานฏฐาน ในที่เป็น
ที่ทรงดื่มซึ่งน้ำจันท์ รมโย ของพระราช เอกทิวส ในวันหนึ่ง ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว
สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน จูฬปีตุ แก่อา (ฌापนเหตุก) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า
อตุโถ อ.ความต้องการ กุกุกุฏหิ ด้วยไก่อ ท. (อตุถิ) มีอยู่ เม แก่เรา, (จูฬปีตา)
อ.อา คเหตุวา ถือเอาแล้ว มตกุกุกุฏ ซึ่งไก่อตัวตายแล้ว ท. อฏฐ แดตตัว
สชีวกุกุกุฏ ซึ่งไก่อตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต ท. อฏฐ แดตตัว อาคจตุ จงมา, จ ปน
ก็แล (จูฬปีตา) อ.อา อาคนตุวา ครั้นมาแล้ว จตุวา ยืนอยู่แล้ว โสปาถมตถเก
บนที่สุดแห่งบันได นิเวเหตุวา บอกแล้ว (อตุตโน) อาคตภาวํ ซึ่งความที่- แห่งตน
-เป็นผู้มาแล้ว, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(จูฬปีตา) อ.อา ปวิสตุ จงเข้ามา
เถิด” อิติ ดังนี้ (รมญา) อันพระราช วุตเตปิ แมตรัสแล้ว; อปวิสตุวา ไม่เข้าไปแล้ว
ปหิณตุ จงส่งไป สชีวกุกุกุฏ ซึ่งไก่อตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต ท. อฏฐ แดตตัว ปจม
ก่อน, (ปหิณตุ) จงส่งไป (มตกุกุกุฏ) ซึ่งไก่อตัวตายแล้ว ท. อิตเร นอกนี้ ปจณา
ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ, จ อนึ่ง (มาคนุทिया) อ.พระนางมาคันทिया อทาสี
ได้ประทานแล้ว ลญจ ซึ่งค่าจ้าง จุฬุปฏจากสส แก่จุฬุปฏจาก (วจน) ด้วยคำ
อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน กเรยยาสิ พึงกระทำ วจน ซึ่งคำ มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ๕
พระนางมาคันทियाทรงใช้คนให้ดำพระศาสดา เมื่อไม่สามารถเพื่อจะทำให้พระศาสดา

เสด็จหนีไปได้ จึงทรงดำริว่า “เราจักทำอย่างไรหนอแล” ดังนี้ ทรงดำริว่า “หญิงพวกนี้ เป็นผู้อุปถัมภ์แก่พระสมณะผู้โคตมนั่น, เราจักทำความฉิบหายแก่หญิงพวกนั้น” ดังนี้ วันหนึ่ง ทำการบารุงในที่เป็นที่ทรงตั้งน้ำจันทน์ของพระราชชา ส่งข่าวสาส์นไปให้แก่อา มีอันให้รู้ว่า “ไต่ยินว่า ความต้องการด้วยไก่ทั้งหลาย มีอยู่แก่ดิฉัน, อาถือเอาไก่ที่ตาย แล้ว ๘ ตัว ไก่ที่ยังมีชีวิต ๘ ตัว จงมา, ก็แล อา ครั้นมาแล้ว ยืนอยู่บนที่สุดบันได แจ้ง ความที่ตนเป็นผู้มาแล้ว, แม่เมื่อพระราชชาตรัสว่า ‘อา จงเข้ามาเถิด’ ดังนี้, อย่าเพิ่งเข้ามา ส่งไก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ๘ ตัวมาก่อน, ภายหลังจึงส่งไก่ที่ตายแล้วนอกนี้มา” ดังนี้เป็น เหตุ, อนึ่ง พระนางมาคันทิยาได้ประทานคำจ้างแก่จุกุပ္พิฏจากด้วยพระดำรัสว่า “ท่าน พึ่งทำคำของเรา” ดังนี้

มาคันทิยา สุทธกัตตาใน ปหิณิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน อุกโกสาเปตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน อุกโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสโกนฺตฺติ สตฺถารํ การิตกัมมะใน ปลาเปตฺุฯ ตุมฺตถสัมฺปทานใน อสฺสโกนฺตฺติฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มาคันทิยา “อหํ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิณฺहुคฺคฺพํ ปุจฺฉนฺตฺถะ โขคฺคฺพํ วจฺฉาลังการะ” อิติคฺคฺพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อิมา วิเสสฺนะของ อิตฺถิโยฯ สุทธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺสฺส กิตี โคตฺมสฺส กิตี วิเสสฺนะของ สมณฺสฺสฯ สัมปทานใน อฺปฺตมฺภฏาฯ วิกิตฺกัตตา ใน โหนฺติ, อหํ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตาสํ วิเสสฺนะของ อิตฺถินฺฯ สัมปทานใน กริสฺสามิ พฺยสนฺ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติคฺคฺพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺตี เอกทิวสํ ทฺติยากาลสัตฺตมฺใน กโรนฺตี รมฺโย สามีสัมฺพันธะใน สุราปานญฺจานะฯ วิสยาธาระใน กโรนฺตี อฺปฺญฺจานํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตีฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มาคันทิยา จุกุปิตุ สัมปทานใน ปหิณิ สาสนํ อวุตตกัมมะ ใน ปหิณิ “กิริคฺคฺพํ อนุสฺสวณฺตฺถะ อตฺถิ โสฺทธกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน อตฺถิ กุกฺกุฏฺหิ ตฺติยาวิเสสฺนะใน อตฺถิ, จุกุปิตา สุทธกัตตาใน อาคจฺจตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อญฺจ วิเสสฺนะของ มตฺกุกฺกุฏฺฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา อญฺจ วิเสสฺนะของ สชฺวีกุกฺกุฏฺฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยา ใน อาคจฺจตฺ, จ ปนคฺคฺพํ นิปาตสฺมุหะ จุกุปิตา สุทธกัตตาใน ปหิณฺตฺฯ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตฺวา ลักขณฺตฺถะ โสฺปาณมตฺถเก วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิเวเทตฺวา อตฺตโน ภาวาทิสัมฺพันธะใน อาคตภาวํฯ อวุตตกัมมะใน

นิเวทเหตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน อปวิสิตวา, ‘จูฬปีตา สุทรกัตตานิ ปวิสตุฏฺฐ อาชยาต-
 บทกัตตวาทจก’ อิติศัพท์ สรุปะไน วจเนฏฺฐ ลักขณะใน วุตเตฏฺฐ ลักขณกิริยา รมณฺญา
 อนภินทิตกัตตานิ วุตเต อปิตฺถกํ อเปกขัตตเถเข้ากับ วุตเต, อปวิสิตวา ปุพพกาลกิริยา
 ใน ปหิณตฺถ ปจมนํ กิริยาวิเสสเนใน ปหิณตฺถ อฏฺฐ วิเสสเนของ สชิวักุกุกฺกุเฏ อวุตตกัมมะ
 ใน ปหิณตฺถ, ปจณา กาลสัตตมิมิใน ปหิณตฺถ อิตเร วิเสสเนของ มตกุกุกฺกุเฏ อวุตต-
 กัมมะใน ปหิณตฺถ” อิติศัพท์ สรุปะไน ฅาปนเหตุกํ กิริยาวิเสสเนใน ปหิณ, จศัพท์
 สัมปิตนทนต์เถ มาคนุกิยา สุทรกัตตานิ อทาสีฏฺฐ อาชยาตบอทกัตตวาทจก จุพฺพฏฺฐจากสฺส
 สัมปทานใน อทาสี “ตฺวิ สุทรกัตตานิ กเรยยาสิฏฺฐ อาชยาตบอทกัตตวาทจก เม
 สามีสัมพันธะใน วจเนฏฺฐ อวุตตกัมมะใน กเรยยาสิ” อิติศัพท์ สรุปะไน วจเนฏฺฐ กระทบ
 ใน อทาสี ฅณจํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๖๔๐. มาคนุกิโย อาคนุตวา รมโณ นิเวทาเปตวา, “ปวิสตุติ วุตเต, “รมโณ อาปานภูมิมิ
 น ปวิสสุสามิมิ อาห ๕

มาคนุกิโย อาคนุตวา (บุคคล) รมโณ นิเวทาเปตวา, “(จูฬปีตา) ปวิสตุติ (วจเน รมณฺญา)
 วุตเต, “(อห) รมโณ อาปานภูมิมิ น ปวิสสุสามิมิ อาห ๕

มาคนุกิโย อ.นายมาคันทิยะ **อาคนุตวา** มาแล้ว **(บุคคล)** ยังบุคคล **นิเวทาเปตวา**
 ให้กราบทูลแล้ว **รมโณ** แก่พระราชชา, **(วจเน)** ครั้นเมื่อพระดำรัส **อิติ** ว่า “(จูฬปีตา)
 อ.อา **ปวิสตุ** จงเข้ามา” **อิติ** ดังนี้ **(รมณฺญา)** อันพระราชชา **วุตเต** ตรัสแล้ว, **อาห**
 กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “(อห) อ.เรา **น ปวิสสุสามิมิ** จักไม่เข้าไป **อาปานภูมิมิ** สู่ภาค
 พื้นเป็นที่ทรงตีม” **อิติ** ดังนี้ ๕

นายมาคันทิยะมาแล้ว ใช้บุคคลให้กราบทูลแก่พระราชชา, เมื่อพระราชชาตรัสว่า “จงเข้า
 มาเถิด” ดังนี้, ก็กล่าวว่า “เราจักไม่เข้าไปสู่ภาคพื้นเป็นที่ทรงตีมของพระราชชา” ดังนี้

มาคนุกิโย สุทรกัตตานิ อาหฏฺฐ อาชยาตบอทกัตตวาทจก อาคนุตวาฏฺฐ ปุพพกาล-
 กิริยาใน นิเวทาเปตวา บุคคล การิตกัมมะใน นิเวทาเปตวา รมโณ สัมปทานใน
 นิเวทาเปตวาฏฺฐ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “จูฬปีตา สุทรกัตตานิ ปวิสตุฏฺฐ อาชยาตบอท
 กัตตวาทจก” อิติศัพท์ สรุปะไน วจเนฏฺฐ ลักขณะใน วุตเตฏฺฐ ลักขณกิริยา รมณฺญา

อนภิกขิตกัตตตานิ วุตเต, “อหํ สุททกัตตตานิ ปวิสิสฺสสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รมฺโย
สามีสัมพันธะใน อาปานภุมิฯ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน ปวิสิสฺสสามิ นคฺพทฺ ปฏฺิเสระใน
ปวิสิสฺสสามิ” อิติคฺพทฺ อาการะใน อาห ฯ

๖๔๑. อิตรา จุพฺพฏฺจากํ ปหิณฺนิ “คจฺจ ตาต มม จุพฺพิตฺตฺ สนฺติกนฺติ ฯ

อิตรา (มาคฺนฺทียา) จุพฺพฏฺจากํ ปหิณฺนิ “(ตฺว) คจฺจ ตาต มม จุพฺพิตฺตฺ สนฺติกนฺติ (วจฺเนน) ฯ

อิตรา (มาคฺนฺทียา) อ.พระนางมาคฺนฺทียานอกนี้ ปหิณฺนิ ทรสงฺไปแล้ว จุพฺพฏฺจากํ
ซึ่งจุพฺพฏฺจาก (วจฺเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตาต) เนพะอ (ตฺว) อ.เจ้า คจฺจ
จไป สนฺติกํ สู้สำนัก จุพฺพิตฺตฺ ของอา มม ของเรา” อิติ ดั่งนี้ ฯ

พระนางมาคฺนฺทียานอกนี้สงฺจุพฺพฏฺจากไปด้วยพระดำรัสว่า “เนพะอ เจ้าจไปสู่นัก
ของอาของเรา” ดั่งนี้

อิตรา วิเสสฺนของ มาคฺนฺทียาฯ สุททกัตตตานิ ปหิณฺนิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
จุพฺพฏฺจากํ อวตตกัมมะใน ปหิณฺนิ “ตาต อาลปฺนํ ตฺวํ สุททกัตตตานิ คจฺจฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน จุพฺพิตฺตฺฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺถึนีย-
กัมมะใน คจฺจ” อิติ ดั่งนี้ ฯ

๖๔๒. โส คนฺตฺวา เตน ทินฺเน อฏฺจ สชิวฺกุกฺกุฏฺ อาเนตฺวา “เทว ปุโรหิตฺเตน ปณฺณกาโร
ปหิโตติ อาห ฯ

โส (จุพฺพฏฺจาก) คนฺตฺวา เตน (มาคฺนฺทียเณ) ทินฺเน อฏฺจ สชิวฺกุกฺกุฏฺ อาเนตฺวา “เทว
ปุโรหิตฺเตน ปณฺณกาโร ปหิโตติ อาห ฯ

โส (จุพฺพฏฺจาก) อ.จุพฺพฏฺจากนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อาเนตฺวา นำมาแล้ว
สชิวฺกุกฺกุฏฺ ซึ่งไก่อตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต ท. อฏฺจ แปรตัว เตน (มาคฺนฺทียเณ) ทินฺเน
อัน- อันนายมาคฺนฺทียะนั้น -ให้แล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมุติเทพ ปณฺณกาโร อ.เครื่องบรรณาการ ปุโรหิตฺเตน อันปุโรหิต ปหิโต สงฺมา
แล้ว” อิติ ดั่งนี้ ฯ

จุฬารัตน์จากนั้นไปแล้ว นำไก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ๘ ตัว ที่นายมาคันทิยานั้นให้ไว้มา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เครื่องบรรณาการ อันปุโรหิตส่งมาถวายแล้ว” ดังนี้

โส วิเสสนะของ จุฬารัตน์จากไป สุธรรมาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนตฺวา เตน วิเสสนะของ มาคนฺทิกเยน ๑ อนภิตกัตตฺวาใน ทินฺเนน ๑ กิตฺติ อฏฺฐ กิตฺติ วิเสสนะของ สชฺวีวุกุกฺกุเฐ ๑ อุตฺตกัมมะใน อาเนตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “เทว อาลปนะ ปณฺณากาโร วุตฺตกัมมะใน ปหิตฺโต ๑ กิตฺตบทกัมมฺวาจาก ปุโรหิตฺเตน อนภิตกัตตฺวาใน ปหิตฺโต” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๖๔๓. ราชชา “ภทฺทโก วัต โน อุตฺตริภฺงโค อฺปนฺโน, โก นฺ โช ปเจยฺยาติ อาห ๕

ราชชา อ.พระราชา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อุตฺตริภฺงโค อ.แกงอ่อม ภทฺทโก วัต อันเจริญฺหนอ อฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว โน แก่เรา ท., โก นฺ โช อ.ใครหนอแล ปเจยฺยพียงแกง” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาตรัสว่า “แกงอ่อมอันดีเลิศหนอเกิดขึ้นแก่พวกเรา, ใครกันหนอพียงแกง”

ราชชา สุธรรมาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภทฺทโก วิเสสนะของ อุตฺตริภฺงโค ๑ สุธรรมาใน อฺปนฺโน ๑ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก วัตศัพท์ อัจฉริยฺตถะ โน สัมปทานใน อฺปนฺโน, โก สุธรรมาใน ปเจยฺย ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นฺศัพท์ ปุจฺฉนฺตถะ โชศัพท์ วจนาลังการะ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๖๔๔. มาคนฺทิกยา “มหาราช สามาวตีปมฺขา ปณฺจสตา อิตฺถิโย นิกฺกมฺมา วิจฺรนฺติ, ตาสฺ เปเสหิ, ตา ปจิตฺวา อหริสฺสนฺตีติ อาห ๕

มาคนฺทิกยา “มหาราช สามาวตีปมฺขา ปณฺจสตา อิตฺถิโย นิกฺกมฺมา (หฺตฺวา) วิจฺรนฺติ, (ตฺว) ตาสฺ (อิตฺถินฺ) เปเสหิ, ตา (อิตฺถิโย) ปจิตฺวา อหริสฺสนฺตีติ อาห ๕

มาคนฺทิกยา อ.พระนางมาคันทิยา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า อิตฺถิโย อ.หญิง ท. ปณฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ สามาวตีปมฺขา ผู้มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข นิกฺกมฺมา เป็นผู้มีการงานออกแล้ว (หฺตฺวา) เป็น วิจฺรนฺติ ย่อมเที่ยวไป, (ตฺว) อ.พระองค์ เปเสหิ ของจงส่งไป ตาสฺ (อิตฺถินฺ) แก่หญิง ท.

เหล่านั้น, **ตา (อิตฺถิโย)** อ.หญิง ท. เหล่านั้น **ปจิตฺวา** แกงแล้ว **อาหริสฺสนฺติ** จักนำมา” **อิตฺติ** ดังนี้ ๕

พระนางมาคันทียากราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหाराชเจ้า พวกหญิง ๕๐๐ คน มีพระนางสามารถดีเป็นประมุข เป็นผู้ไม่มีการงานทำ ย่อมเที่ยวไป, ขอพระองค์โปรดส่งไปให้แก่พวกหญิงเหล่านั้นเถิด, พวกหญิงเหล่านั้นแกงแล้ว จักนำมา” ดังนี้

มาคันทียา สุทรกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “มหाराช อาลปนะ สามารถดี-ปมุขา กัตฺติ ปญฺจสตา กัตฺติ วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทรกัตฺตานิ วิจฺรณฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นิฏฺกมฺมา วิกตีกัตฺตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิจฺรณฺติ, ตฺวํ สุทรกัตฺตานิ เปเสหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํฯ สัมปทานใน เปเสหิ, ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทรกัตฺตานิ อาหริสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปจิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหริสฺสนฺติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๖๔๕. ราชชา “คจฺฉ ตาสํ ทตฺวา, อญฺญสฺส กิร หตฺเถ อทตฺวา สยเมว มาเรตฺวา ปจฺนตฺติ เปเสสิ ๕

ราชชา “(ตฺวํ) คจฺฉ ตาสํ (อิตฺถินํ) ทตฺวา, (ตา อิตฺถิโย) อญฺญสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) กิร หตฺเถ อทตฺวา (กุกฺกุฏ) สย เอว มาเรตฺวา ปจฺนตฺติ (วจฺเนน) เปเสสิ ๕

ราชชา อ.พระราชา **เปเสสิ** ทรงส่งไปแล้ว **(วจฺเนน)** ด้วยพระดำรัส **อิตฺติ** ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ **คจฺฉ** จงไป **ทตฺวา** ให้แล้ว **ตาสํ (อิตฺถินํ)** แก่หญิง ท. เหล่านั้น, **กิร** ได้ยินว่า (ตา **อิตฺถิโย**) อ.หญิง ท. เหล่านั้น **อทตฺวา** ไม่ให้แล้ว **หตฺเถ** ในมือ **อญฺญสฺส (ปุคฺคฺลสฺส)** ของบุคคลอื่น **(กุกฺกุฏ)** ยังไก่อ ท. **มาเรตฺวา** ให้ตายแล้ว **สย เอว** ด้วยตนเองนั้นเที่ยว **ปจฺนตฺติ** จงแกง” **อิตฺติ** ดังนี้ ๕

พระราชาทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงไปให้แก่พวกหญิงเหล่านั้น, ได้ยินว่า พวกหญิงเหล่านั้น ไม่ให้ในมือของบุคคลอื่น ขอให้ตายด้วยตนเองนั้นแหละ จงแกง” ดังนี้

ราชชา สุทรกัตฺตานิ เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตฺวํ สุทรกัตฺตานิ คจฺฉฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํฯ สัมปทานใน ทตฺวาฯ อปรกาลกิริยาใน คจฺฉ, กิรศัพท์ อนุสฺสวณฺตเถ ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทรกัตฺตานิ ปจฺนตฺติฯ อาชยาตบท

กัตตฺวาจก อณฺณสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สามีสัมพันธะใน หตุเถฯ วิสยาธาระใน
 อทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน มาเรตฺวา กุกฺกุฏเฐ การิตกัมมะใน มาเรตฺวา เอวคัพฺพ
 อวธารณะเข้ากับ สยฺย ภาระใน มาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจฺนตฺ” อิติคัพฺพ สฺรุปะ
 ใน วจเนนฯ ภาระใน เปเสสิ ฯ

๖๔๖. จุพฺพปฏฺฐจาโก “สาธฺม ทเวติ คนฺตฺวา ตถา วตฺวา ตาหิ “มยฺ ปาณาติปาตํ น
 กโรมาติ ปฏิภุชิตฺโต อากนฺตฺวา ตมตฺถํ รมฺโณ อาโรเจสิ ฯ

จุพฺพปฏฺฐจาโก “สาธฺม ทเวติ (สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) คนฺตฺวา ตถา วตฺวา ตาหิ (อิตฺถิหิ) “มยฺ
 ปาณาติปาตํ น กโรมาติ ปฏิภุชิตฺโต อากนฺตฺวา ตํ อตฺถํ รมฺโณ อาโรเจสิ ฯ

จุพฺพปฏฺฐจาโก อ.จุพฺพปฏฺฐจาโก (สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวา) รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมุติเทพ สาธฺม อ.ติละ” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว
 ตถา เหมือนอย่างนั้น ตาหิ (อิตฺถิหิ) ปฏิภุชิตฺโต ผู้อันหญิง ท. เหล่านั้น ห้ามแล้ว
 อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. น กโรม ย่อมไม่กระทำ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาต”
 อิติ ดังนี้ อากนฺตฺวา มาแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น
 รมฺโณ แก่พระราชฯ

จุพฺพปฏฺฐจาโกรับพร้อมแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระเจ้าข้า” ดังนี้ มาแล้ว กล่าว
 เหมือนอย่างนั้น ถูกพวกหญิงเหล่านั้นปฏิเสธว่า “พวกเราไม่ทำปาณาติบาต” ดังนี้
 จึงกลับมากราบทูลเนื้อความนั้นแก่พระราชฯ

จุพฺพปฏฺฐจาโก สฺทฺทกัตตฺวาใน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ สาธฺม
 สัมปฏฺฐิจฺฉนฺตถลึงคัตถะ” อิติคัพฺพ อาการะใน สมปฏฺฐิจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา ตถา กิริยาวิเสสนะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปฏิภุชิตฺโต ตาหิ วิเสสนะของ อิตฺถิหิฯ อนภิทกัตตฺวาใน ปฏิภุชิตฺโต “มยฺ สฺทฺทกัตตฺวา
 ใน กโรมฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปาณาติปาตํ อวุตตกัมมะใน กโรม นคัพฺพ
 ปฏิเสชะใน กโรม” อิติคัพฺพ อาการะใน ปฏิภุชิตฺโตฯ วิเสสนะของ จุพฺพปฏฺฐจาโก
 อากนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ ตํ วิเสสนะของ อตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน
 อาโรเจสิ รมฺโณ สัมปทานใน อาโรเจสิ ฯ

๖๔๗. มาคนุทียา “ทิกฺขุจํ เต มหาราช, อิทานิ ตาสํ ปาณาติปาตสฺส กรณํ วา อกรณํ วา ชานิสฺสสฺสี, ‘สมณสฺส โคตมสฺส ปจิตฺวา เปเสนตฺตฺติ วเทหิ เทวาติ อาห ๕

มาคนุทียา “ทิกฺขุจํ เต มหาราช (ตํ กมฺม), (ตุวํ) อิทานิ ตาสํ (อิตฺถินํ) ปาณาติปาตสฺส กรณํ วา อกรณํ วา ชานิสฺสสฺสี, (ตุวํ) ‘(ตา อิตฺถิโย) สมณสฺส โคตมสฺส ปจิตฺวา เปเสนตฺตฺติ วเทหิ เทวาติ อาห ๕

มาคนุทียา อ.พระนางมาคันทียา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระมหาราชเจ้า (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น เต อันพระองค์ ทิกฺขุจํ ทรงเห็นแล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ (ตุวํ) อ.พระองค์ ชานิสฺสสฺสี จักทรงทราบ กรณํ วา ซึ่งการกระทำหรือ อกรณํ วา หรือว่า ซึ่งการไม่กระทำ ปาณาติปาตสฺส ซึ่งปาณาติบาต ตาสํ (อิตฺถินํ) แห่งหญิง ท. เหล่านั้น, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุวํ) อ.พระองค์ วเทหิ ของตรัส อิติ ว่า ‘(ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น ปจิตฺวา แยกแล้ว เปเสนตฺตฺติ ของส่งไป สมณสฺส แก่พระสมณะ โคตมสฺส ผู้โคตม’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๕

พระนางมาคันทียาตรัสว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า กรรมนั้น พระองค์ทรงเห็นแล้ว, พระองค์จักทรงทราบการทำให้หรือไม่ทำปาณาติบาตแห่งพวกหญิงเหล่านั้นในบัดนี้, ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ขอพระองค์โปรดตรัสว่า ‘พวกหญิงเหล่านั้นแยกแล้วจงส่งไป แก่พระสมณะผู้โคตม’ ดังนี้

มาคนุทียา สุทฺธกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ ตํ วิเสสนะ ของ กมฺม ๕ วุตตกัมมะใน ทิกฺขุจํ ๕ กิตตบทกัมมวาทก เต อนภิหิตกัตตาใน ทิกฺขุจํ, อิทานิ กาลสํตตมีใน ชานิสฺสสฺสี ๕ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ชานิสฺสสฺสี ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํ ๕ สามีสัมพันธะใน กรณํ และ อกรณํ ปาณาติปาตสฺส ๕ ฦจฺฐิ- อวุตตกัมมะใน กรณํ และ อกรณํ ๕ กรณํ กิตฺติ อกรณํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ชานิสฺสสฺสี ๕ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ กรณํ และ อกรณํ, เทว อาลปนะ ๕ ตฺวํ สุทฺธกัตตา ใน วเทหิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโย ๕ สุทฺธกัตตาใน เปเสนตฺตฺติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สมณสฺส ๕ สัมปทานใน เปเสนตฺตฺติ ๕ โคตมสฺส ๕ วิเสสนะ ของ สมณสฺส ๕ ปจิตฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสนตฺตฺติ ๕ อิติศัพท์ ๕ อาการะใน วเทหิ” อิติศัพท์ ๕ อาการะใน อาห ๕

๖๔๘. ราชา ตถา วตฺวา เปเสสิ ฯ

ราชา อ.พระราชชา วตฺวา ตรัสแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ฯ

พระราชชาตรัสเหมือนอย่างนั้น แล้วก็ทรงส่งไป

ราชา สุททกัตตานิ เปเสสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสนะใน วตฺวา ฯ
ปุปพกาลกิริยาใน เปเสสิ ฯ

๖๔๙. อิตโร คเหตุวา คจฺจนฺโต วิย หุตฺวา คนฺตฺวา เต กุกฺกุฏฺเฏ ปุโรหิตสฺส ทตฺวา
มตฺกุกฺกุฏฺเฏ คเหตุวา ตาสํ สนฺติกํ เนตฺวา “อิมํ กิร กุกฺกุฏฺเฏ ปจิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ
ปหิณฺณาติ อาห ฯ

อิตโร (จุกฺกุฏจาโก) คเหตุวา คจฺจนฺโต วิย หุตฺวา คนฺตฺวา เต กุกฺกุฏฺเฏ ปุโรหิตสฺส ทตฺวา
มตฺกุกฺกุฏฺเฏ คเหตุวา ตาสํ (อิตฺถินฺ) สนฺติกํ เนตฺวา “(ตุมฺเห) อิมํ กิร กุกฺกุฏฺเฏ ปจิตฺวา สตฺถุ
สนฺติกํ ปหิณฺณาติ อาห ฯ

อิตโร (จุกฺกุฏจาโก) อ.จุกฺกุฏจากนอกนี้ คเหตุวา รับเอาแล้ว คจฺจนฺโต วิย เป็น
ราวกะว่าไปอยู่ หุตฺวา เป็นแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว ทตฺวา ให้แล้ว เต กุกฺกุฏฺเฏ ซึ่งไก่
ท. เหล่านั้น ปุโรหิตสฺส แก่ปุโรหิต คเหตุวา ถือเอาแล้ว มตฺกุกฺกุฏฺเฏ ซึ่งไก่ตัวตาย
แล้ว ท. เนตฺวา นำไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตาสํ (อิตฺถินฺ) ของหญิง ท. เหล่านั้น
อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ปจิตฺวา แกงแล้ว อิม
กุกฺกุฏฺเฏ ซึ่งไก่ ท. เหล่านี้ ปหิณฺณ จงส่งไป สนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา”
อิติ ดังนี้ ฯ

จุกฺกุฏจากนอกนี้รับเอาแล้ว ทำที่ว่ไปอยู่ แล้วไป นำไก่เหล่านั้นไปให้แก่ปุโรหิต แล้ว
ถือเอาไก่ตัวที่ตายแล้ว นำไปยังสำนักของหญิงเหล่านั้น กล่าวว่ “มีคำสั่งมาว่า ให้
พวกเธอแกงไก่เหล่านี้ แล้วจงส่งไปยังสำนักพระศาสดา”

อิตโร วิเสสนะของ จุกฺกุฏจาโก ฯ สุททกัตตานิ อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คเหตุวา
ปุปพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต ฯ อุปมาวิกตีกัตตานิ หุตฺวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ
คจฺจนฺโต หุตฺวา ฯ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ฯ ปุปพกาลกิริยาใน ทตฺวา เต วิเสสนะ

ของ กุกกุฏเอย อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ปุโรหิตสูส สัมปทานใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยา
 ใน คเหตุวา มตกุกกุฏเอย อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เนตฺวา ตาส์
 วิเสสณะของ อิตฺถีนํฯ สามีสัมพันธ์ใน สนฺตีกํฯ สัมปาปุณียกัมมะใน เนตฺวาฯ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน อาห “กิริศัพทํ อนุสสวณฺตตะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ปหิณฺณฯ อาชยาตบ-
 ทกัตฺตฺวาจก อิเม วิเสสณะของ กุกกุฏเอย อวุตตกัมมะใน ปจิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปหิณฺณ สตฺถุ สามีสัมพันธ์ใน สนฺตีกํฯ สัมปาปุณียกัมมะใน ปหิณฺณ” อิตฺศัพทํ อากา-
 ระใน อาห ฯ

๖๕๐. “อาหฺร สามิ, อิทฺหนาม อมฺหากํ กิจฺจฺนฺติ ปจฺจฺคฺคนฺตฺวา คณฺหิสุ ฯ

(ตา อิตฺถิโย) “(ตฺวํ) อาหฺร สามิ, อิทํ (ปจฺนํ) นาม อมฺหากํ กิจฺจํ (โหติ)” อิติ (วตฺวา)
 ปจฺจฺคฺคนฺตฺวา คณฺหิสุ ฯ

(ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตฺวํ)
 อ.ท่าน อาหฺร จงนำ มา, อิทํ (ปจฺนํ) นาม ชื่อ อ.การแกงนี้ กิจฺจํ เป็นกิจ อมฺหากํ
 ของเรา ท. (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปจฺจฺคฺคนฺตฺวา ต้อนรับแล้ว คณฺหิสุ รับเอา
 แล้ว ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ท่านจงนำ มา, ชื่อว่าการแกงนี้ เป็นกิจของพวก
 เรา” ดังนี้ ต้อนรับแล้ว รับเอาแล้ว

ตา วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตฺตานิ คณฺหิสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สามิ
 อาลปนฺนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺรฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, อิทํ วิเสสณะของ ปจฺนํ
 นามศัพทํ สันญญาไซตตะเข้ากับ ปจฺนํฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 อมฺหากํ สามีสัมพันธ์ใน กิจฺจํฯ วิกิตฺกัตฺตานิ โหติ” อิตฺศัพทํ อากา-
 ระใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปจฺจฺคฺคนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิสุ ฯ

๖๕๑. โส รมฺโฆ สนฺตีกํ อาคนฺตฺวา “กึ ตาตาติ ปุฏฺโง “สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ปจิตฺวา
 เปเสถาติ วุตฺตมตฺเตเยว, ปฏฺมิคฺคํ อาคนฺตฺวา คณฺหิสุติ อาจิกฺขิ ฯ

โส (จุพฺพปฏฺจาโก) รมฺโฆ สนฺตีกํ อาคนฺตฺวา (รมฺฆา) “กึ ตาตาติ ปุฏฺโง “(ตุมฺเห) สมณฺสฺส

โคตมสุส ปจิตวา เปเสถาติ (วจนเ มยา) วุตตมตเต เหว (สนฺเต), (ตา อิตฺถิโย) ปฏิมคฺคํ
อาคนฺตวา คณฺหีสฺสูติ อาจิกฺขิ ฯ

โส (จูพฺพฏฺฐาโก) อ.จูพฺพฏฺฐาจากนั้น อาคนฺตวา มาแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก รมโย
ของพระราชา (รมญา) ปฏฺฐโจ ผู้อันพระราชา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตาต เนอะ
พ่อ ก็ อ.อะไร” อิติ ดังนี้ อาจิกฺขิ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ
ว่า ‘(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปจิตวา แกงแล้ว เปเสถ จงส่งไป สมณฺสุส แก่พระสมณะ
โคตมฺสุส ผู้โคตม’ อิติ ดังนี้ มยา วุตตมตเต เหว เป็นคำสักรว่า อันข้าพระองค์ กล่าว
แล้วนั้นเที่ยว (สนฺเต) มีอยู่, (ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อาคนฺตวา มาแล้ว
ปฏิมคฺคํ สู้หนทางสวน คณฺหีสฺสู รับเอาแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

จูพฺพฏฺฐาจากนั้นมาสู่สำนักของพระราชา ถูกพระราชาตรัสถามว่า “พ่อ อะไร” ดังนี้ จึง
กราบทูลว่า “เมื่อข้าพระองค์เป็นผู้สักรว่ากล่าวแล้วว่า ‘ขอพวกท่านจงแกงแล้วส่งไป
(ถวาย)แก่พระสมณะผู้โคตมเถิด’ ดังนี้ เท่านั้นแหละ, พวกหญิงเหล่านั้นเดินสวนทาง
มารับเอาไป” ดังนี้

โส วิเสสฺนะของ จูพฺพฏฺฐาโก ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาจิกฺขิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก รมโย
สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ ๆ สัมปาปฺถึนยักมมะใน อาคนฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปฏฺฐโจ รมญา อนภินิทกัตฺตาใน ปฏฺฐโจ “ตาต อาลปนะ ก็ ปุจฺฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์
อาการะใน ปฏฺฐโจ ๆ วิเสสฺนะของ จูพฺพฏฺฐาโก “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน เปเสถ ๆ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจาก สมณฺสุส สัมปทานใน เปเสถ โคตมฺสุส วิเสสฺนะของ สมณฺสุส ปจิตวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนเ ๆ ลักษณะใน สนฺเต มยา อนภินิ-
ทกัตฺตาใน วุตต- เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วุตตมตเต ๆ วิกตีกัตฺตาใน สนฺเต, ตา วิเสสฺนะ
ของ อิตฺถิโย สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหีสฺสู ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ปฏิมคฺคํ สัมปาปฺถึนยักมมะ
ใน อาคนฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหีสฺสู” อิติศัพท์ อาการะใน อาจิกฺขิ ฯ

๖๕๒. มาคนฺทียา “ปสฺส มหาราช, น ตา ตุมฺหาทิสานํ กโรนฺติ; ‘พหิทฺธา ปตฺถนา ตาสํ
อตฺถิตฺติ วุตเต, น สทฺทหสีติ อาห ฯ

มาคนฺทียา “(ตุว) ปสฺส มหาราช, น ตา (อิตฺถิโย) ตุมฺหาทิสานํ (ชนาน) กโรนฺติ; ‘พหิทฺธา
ปตฺถนา ตาสํ (อิตฺถิน) อตฺถิตฺติ (วจนเ มยา) วุตเต, (ตุว) น สทฺทหสีติ อาห ฯ

มาคณฺหิยา อ.พระนางมาคณฺหิยา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระ
มหาราชเจ้า (ตฺว) อ.พระองค์ ปสฺส จงทอดพระเนตรเถิด, ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท.
เหล่านั้น กโรนฺติ ย่อมกระทำ (ชนานํ) แก่ชน ท. ตุมฺหาทิสานํ ผู้เช่นกับพระองค์
น หามีได้; (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘ปตฺถนา อ.ความปรารถนา พหิทฺธา ใน
ภายนอก อตฺถิ มีอยู่ ตาสํ (อิตฺถินํ) แก่หญิง ท. เหล่านั้น’ อิติ ดังนี้ (มยา) อัน
หม่อมฉัน วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (ตฺว) อ.พระองค์ น สทฺทหสิ ย่อมไม่ทรงเชื่อ” อิติ
ดังนี้ ฯ

พระนางมาคณฺหิยากราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทอดพระเนตร
เถิด, พวกหญิงเหล่านั้นย่อมทำแก่พวกชนผู้เช่นกับพระองค์ หามีได้, เมื่อหม่อมฉัน
กราบทูลว่า “ความปรารถนาในภายนอก มีอยู่แก่พวกหญิงเหล่านั้น” ดังนี้, พระองค์
ก็ไม่ทรงเชื่อ” ดังนี้

มาคณฺหิยา สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ ตฺว
สุทฺธกตฺตาใน ปสฺสฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก, ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกตฺตา
ใน กโรนฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นคฺคฺพํ ปฏฺฐิเสธนตฺถะ ตุมฺหาทิสานํ วิเสสนะของ
ชนานํฯ สัมปทานใน กโรนฺติ; ‘ปตฺถนา สุทฺธกตฺตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก
พหิทฺธา วิสยาระใน ปตฺถนา ตาสํ วิเสสนะของ อิตฺถินํฯ สัมปทานใน อตฺถิ’
อิตฺติคฺคฺพํ สฺรุปะใน วจนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา มยา อนภิทิตกตฺตาใน
วุตฺเต, ตฺว สุทฺธกตฺตาใน สทฺทหสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นคฺคฺพํ ปฏฺฐิเสธะใน
สทฺทหสิ” อิตฺติคฺคฺพํ อาการะใน อาห ฯ

๖๕๓. ราชฯ ตํ สุตฺวาปิ อธิวาเสตฺวา ตฺถนฺหิเวย อโหสิ ฯ

ราชฯ ตํ (วจน) สุตฺวาปิ (ตํ วจน) อธิวาเสตฺวา ตฺถนฺหิ เวย อโหสิ ฯ

ราชฯ อ.พระราชฯ สุตฺวาปิ แม่ทรงสดับแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคำนั้น (ตํ วจน) ทรงยัง
คำนั้น อธิวาเสตฺวา ให้อยู่ทับแล้ว ตฺถนฺหิ เวย ทรงเป็นผู้หนึ่งนั้นเทียว อโหสิ ได้เป็น
แล้ว ฯ

พระราชฯแม่ทรงสดับคำนั้น ทรงระงับเสีย ได้ทรงเป็นผู้หนึ่งนั้นแหละ

ราชา สุทรภักตตนาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตตุวจาก ตั วิเสสณะของ วจันญ์ อวุตตกัมมะ
ใน สุตวา อปัสัพท อเปกขัตตะเข้ากับ สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อธิวาเสตวา ตั
วิเสสณะของ วจันญ์ การิตกัมมะใน อธิวาเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อโหสิ เอวคัพท
อวชารณะเข้ากับ ตุณ्हีฯ วิกิตกัตตนาใน อโหสิ ฯ

๖๕๔. มาคณุทียา “กินุญ โข กริสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ

มาคณุทียา “(อห) กินุญ โข กริสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ

มาคณุทียา อ.พระนางมาคณุทียา จินฺเตสิ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา
กริสฺสามี จักกระทำ กินุญ โข อย่างไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางมาคณุทียาทรงดำริว่า “เราจักทำอย่างไรหนอแล”

มาคณุทียา สุทรภักตตนาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตตุวจาก “อห สุทรภักตตนาใน กริสฺสามีฯ
อาชยาตบทกัตตตุวจาก กินุญคัพท ปุจฉนัตตะ โขคัพท วจนาลังการะ” อิติคัพท
อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๖๕๕. ตทา ปน ราชา “สามาวตียา จ วาสุลทตฺตาย จ มาคณุทียาย จาติ ติสฺสนุหนิ
เอตาสึ ปาสาทตเล วาเรน วาเรน สุตตาหิ วิตินาเมติ ฯ

ตทา ปน ราชา “สามาวตียา จ วาสุลทตฺตาย จ มาคณุทียาย จาติ ติสฺสนุหนิ เอตาสึ (เทวี)น
ปาสาทตเล วาเรน วาเรน สุตตาหิ วิตินาเมติ ฯ

ปน ก็ ตทา ในกาลานั้น ราชา อ.พระราช สุตตาหิ ทรงยังวันเจ็ด วิตินาเมสิ ให้
น้อมไปส่วงวิเศษแล้ว วาเรน ตามวาระ วาเรน ตามวาระ ปาสาทตเล บนพื้นแห่ง
ปราสาท เอตาน (เทวี)น ของพระเทวี ท. เหล่านั้น ติสฺสนุหนิ แม้ทั้งสามพระองค์
อิติ คือ “สามาวตียา จ ของพระนามสามาวดีด้วย วาสุลทตฺตาย จ ของพระนาง
वासुलทตฺตายด้วย มาคณุทียาย จ ของพระนางมาคณุทียาด้วย” ฯ

ก็ในคราวนั้น พระราชาทรงทำให้นั่งสัปดาห์ผ่านล่องไปตามวาระฯ บนพื้นปราสาท
ของพระเทวีเหล่านั้น ทั้ง ๓ พระองค์ คือ “ของพระนางสามาวดี ของพระนางवासुลทตฺตา
และของพระนางมาคณุทียา”

ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ ตทา กาลสัตตมี ราชา เหตุกัตตาใน วีตินาเมสิฯ อาชยาต-
 บทเหตุกัตตฺวาจาก “สามาวติยา จ วาสุลทตฺตยา จ มาคนุทียาย จ” สรุปะไน อิติฯ
 ศัพท์ สรุปะไน ติสฺสนนฺปิ เอตาสฺ เทวีนํ อปิตฺศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากัปป ติสฺสนนฺฯ กิติ
 เอตาสฺ กิติ วิเสสนะของ เทวีนํฯ สามีสัมพันธ์ใน ปาสาทลลฺฯ วิสยาธาระใน
 วีตินาเมสิ วาเรน สองบท ตติยาวิเสสนะใน วีตินาเมสิ สตุตทาหํ การิตกัมมะใน
 วีตินาเมสิ ฯ

๖๕๖. อถ “เสว วา ปรเสว วา สามาวติยา ปาสาทลลํ คมิสฺสตีติ ฌตฺวา มาคนุทียา
 จุฬปิตุ สาสนํ ปหิณฺนิ “อลคทฺเทน กิร เม อตุโถ, ทาจา อุทฺธริตฺวา เอกํ สปปิ
 เปเสตฺตติ ฯ

อถ (ราชา) เสว วา ปรเสว วา สามาวติยา ปาสาทลลํ คมิสฺสตีติ ฌตฺวา มาคนุทียา จุฬปิตุ
 สาสนํ ปหิณฺนิ “อลคทฺเทน กิร เม อตุโถ (อตุถิ), (จุฬปิตา) ทาจา อุทฺธริตฺวา เอกํ สปปิ
 เปเสตฺตติ (ฌาปนเหตุกั) ฯ

อถ ครั้งนั้น มาคนุทียา อ.พระนางมาคันทียา ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “(ราชา)
 อ.พระราชชา คมิสฺสตีติ จักเสด็จไป ปาสาทลลํ สู่พื้นแห่งปราสาท สามาวติยา ของ
 พระนางสามาวดี เสว วา ในวันพรุ่งนี้ ปรเสว วา หรือว่าในวันมะรืนนี้” อิติ ดังนี้
 ปหิณฺนิ ทรงส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ จุฬปิตุ แก่อา (ฌาปนเหตุกั) มีอันให้รู้
 อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า อตุโถ อ.ความต้องการ อลคทฺเทน ด้วยยุงพิษ (อตุถิ) มีอยู่
 เม แก่ดิฉัน, (จุฬปิตา) อ.อา อุทฺธริตฺวา ถอนขึ้นแล้ว ทาจา ซึ่งเขี้ยว ท. เปเสตฺต จ
 ส่งมา สปปิ ซึ่งงู เอกํ ตัวหนึ่ง” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

ทีนั้น พระนางมาคันทียาทรงทราบว่า “พระราชชาจักเสด็จไปสู่พื้นปราสาทของพระนาง
 สามาวดีในวันพรุ่งนี้หรือมะรืนนี้” ดังนี้ จึงส่งข่าวสาสน์ไปให้แก่อา มีอันให้รู้ว่า “ได้ยิน
 ว่า ความต้องการด้วยยุงพิษมีอยู่แก่ดิฉัน, อาถอนเขี้ยว(พิษ)ออกแล้ว จงส่งงูตัวหนึ่งมา”
 ดังนี้เป็นเหตุ

อถ กาลสัตตมี มาคนุทียา สุธกัตตาใน ปหิณฺนิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ราชา
 สุธกัตตาใน คมิสฺสตีติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เสว กิติ ปรเสว กิติ กาลสัตตมีใน
 คมิสฺสตีติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากัปป เสว และ ปรเสว สามาวติยา สามีส-

สัมพันธะใน ปาสาทตล่งๆ สัมปาปญ์นียกัมมะใน คมิสฺสติ” อิตติศัพท์ อาการะใน ฅตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณิ จุพฺปิตุ สัมปทานใน ปหิณิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน ปหิณิ
 “กิริศัพท์ อนุสฺสวณัตถะ อตุโถ สุทฺธกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 อลคฺทฺเทน ตติยาวิเสสนะใน อตุโถ เม สัมปทานใน อตฺถิ, จุพฺปิตา สุทฺธกัตตาใน
 เปเสตฺตุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทาจา อวุตตกัมมะใน อุทฺทริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 เปเสตฺตุ เอก์ วิเสสนะของ สปป์ฯ อวุตตกัมมะใน เปเสตฺตุ” อิตติศัพท์ สฺรุปะใน ฅาปน-
 เหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณิ ๕

๖๕๗. โส ตถา กตฺวา เปเสสิ ๕

โส (จุพฺปิตา) ตถา กตฺวา เปเสสิ ๕

โส (จุพฺปิตา) อ.อา กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว ๕

อา นั้นทำเหมือนอย่างนั้น แล้วส่งไป

โส วิเสสนะของ จุพฺปิตาฯ สุทฺธกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตถา กิริยา-
 วิเสสนะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ ๕

๖๕๘. ราชา อตฺตโน คมนฺภูจฺจัน หตฺถิกนฺตฺวีณิ อาทายเยว คจฺจติ ๕

ราชา อตฺตโน คมนฺภูจฺจัน หตฺถิกนฺตฺวีณิ อาทาย เอว คจฺจติ ๕

ราชา อ.พระราชา อาทาย เอว ทรงถือเอา หตฺถิกนฺตฺวีณิ ซึ่งพินอันเป็นเครื่อง
 ยั้งช้างให้ไคร่นั้นเทียว คจฺจติ ย่อมเสด็จไป คมนฺภูจฺจัน สู้ที่เป็นที่เสด็จไป อตฺตโน
 ของพระองค์ ๕

พระราชาทรงถือเอาพินเป็นเครื่องทำให้ช้างไคร่นั้นแหละ ย่อมเสด็จไปสู่ที่เป็นที่เสด็จ
 ไปของพระองค์

ราชา สุทฺธกัตตาใน คจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน
 คมนฺภูจฺจันฯ สัมปาปญ์นียกัมมะใน คจฺจติ หตฺถิกนฺตฺวีณิ อวุตตกัมมะใน อาทาย
 เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺจติ ๕

๖๕๙. ตสฺสา โปกฺขเร เอกํ จิหฺมํ อตฺถิ, มาคนฺทียา เตน จิหฺมเตน สปรปํ ปเวเสตฺวา จิหฺมํ มาลาคุเลน ฅเกสิ ๕

ตสฺสา (วิณาย) โปกฺขเร เอกํ จิหฺมํ อตฺถิ, มาคนฺทียา เตน จิหฺมเตน สปรปํ ปเวเสตฺวา จิหฺมํ มาลาคุเลน ฅเกสิ ๕

จิหฺมํ อ.ชอง เอกํ ชองหนึ่ง โปกฺขเร ในราง ตสฺสา (วิณาย) ของพินนํ อตฺถิ มีอยู่, มาคนฺทียา อ.พระนางมาคันทียา สปรปํ ยํงฺกู ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว เตน จิหฺมเตน โดยชองนํ ฅเกสิ ปิดกั้นแล้ว จิหฺมํ ซึ่งชอง มาลาคุเลน ด้วยกลุ่มแห่งระเบียบ ๕

ชองหนึ่งชองในรางของพินมีอยู่, พระนางมาคันทียาทำให้งูเลื้อยเข้าไปโดยชองนํ แล้วปิดกั้นชองด้วยกลุ่มแห่งระเบียบ

เอกํ วิเสสนะของ จิหฺมํๆ สฺุททกัตตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสนะของ วิณายๆ สามีสัมพันธะใน โปกฺขเรๆ วิสยาธาระใน จิหฺมํ, มาคนฺทียา สฺุททกัตตาใน ฅเกสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตน วิเสสนะของ จิหฺมเตนๆ ตติยาวิเสสนะใน ปเวเสตฺวา สปรปํ การิตกัมมะใน ปเวเสตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฅเกสิ จิหฺมํ อวฺุตตกัมมะใน ฅเกสิ มาลาคุเลน ภาระใน ฅเกสิ ๕

.....

๖๖๐. สปรปํ ทฺวิหฺมตีหํ อนฺโตวิณายเฆว อโหสิ ๕

สปรปํ ทฺวิหฺมตีหํ อนฺโตวิณายเฆว อโหสิ ๕

สปรปํ อ.งู อโหสิ ได้มีแล้ว อนฺโตวิณายเฆว ในภายในแห่งพินนํเทียว ทฺวิหฺมตีหํ สิ้นวันสองหรือวันสาม ๕

งูได้มีอยู่ในภายในพิน ๒ หรือ ๓ วัน

สปรปํ สฺุททกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทฺวิหฺมตีหํ อัจจันตสังโยคะใน อโหสิ เหวตัพทํ อวธารณะเข้ากับ อนฺโตวิณายๆ วิสยาธาระใน อโหสิ ๕

.....
.....

๖๖๑. มาคนุทिया รมณโฆ คมนทิวเส “อชฺช กตริสฺสา ปาสาทํ คมิสฺสสิ ทเววติ ปุจฺจิตฺวา,
“สามาวดียาติ วุตฺเต, “อชฺช มยา มหาราช อมนาโป สุปิโน ทิฏฺฐโฆ, น สกฺกา ตตฺถ
คนตุํ ทเววติ ฯ

มาคนุทिया รมณโฆ คมนทิวเส “(ตุว) อชฺช กตริสฺสา (มเหสียา) ปาสาทํ คมิสฺสสิ ทเววติ
ปุจฺจิตฺวา, “(อห) สามาวดียา (ปาสาทํ คมิสฺสามิ)” อิติ (วจน รมณฺยา) วุตฺเต, “อชฺช มยา
มหาราช อมนาโป สุปิโน ทิฏฺฐโฆ, (ตยา) น สกฺกา ตตฺถ (จาเน) คนตุํ ทเววติ (อาห) ฯ

มาคนุทिया อ.พระนางมาคันทิยา ปุจฺจิตฺวา ทูลถามแล้ว “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติ
เทพ (ตุว) อ.พระองค์ คมิสฺสสิ จักเสด็จไป ปาสาทํ สู่ปราสาท กตริสฺสา (มเหสียา)
ของพระมเหสี องค์ไหน อชฺช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ คมนทิวเส ในวันเป็นที่เสด็จไป
รมณโฆ ของพระราชา, วจน ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(อห) อ.เรา (คมิสฺสามิ)
จักไป (ปาสาทํ) สู่ปราสาท สามาวดียา ของพระนางสามาวดี” อิติ ดังนี้ (รมณฺยา)
อันพระราชา วุตฺเต ตรัสแล้ว, (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่พระ
มหาบพิตร อชฺช ในวันนี้ สุปิโน อ.สุบิน อมนาโป อันไม่เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ มยา
อันหม่อมฉัน ทิฏฺฐโฆ เห็นแล้ว, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตยา) อันพระองค์ น
สกฺกา ไม่อาจ คนตุํ เพื่ออันเสด็จไป ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางมาคันทิยาทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระองค์จักเสด็จไปสู่
ปราสาทของพระมเหสีองค์ไหน” ดังนี้ ในวันเป็นที่เสด็จไปของพระราชา, เมื่อพระ
ราชาตรัสว่า “ของพระนางสามาวดี” ดังนี้, จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาบพิตร วันนี้
สุบินอันไม่น่าชอบใจ หม่อมฉัน(ฝัน)เห็นแล้ว, ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระองค์ไม่
อาจเพื่อจะเสด็จไปในที่นั้นได้” ดังนี้

มาคนุทिया สุททกัตตาโน อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก รมณโฆ สามีสัมพันธะไน
คมนทิวเสฯ กาลสัตตมฺหิโน ปุจฺจิตฺวา “เทว อาลปนะ ตุว สุททกัตตาโน คมิสฺสสิฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก อชฺช กาลสัตตมฺหิโน คมิสฺสสิ กตริสฺสา วิเสสนะของ มเหสียาฯ
สามีสัมพันธะไน ปาสาทํฯ สัมปาปฺณียกัมมะไน คมิสฺสสิ” อิติศัพท์ อากาละไน
ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน อาห, “อหฺ สุททกัตตาโน คมิสฺสามิฯ อาชยาตบท
กัตตุวจาก สามาวดียา สามีสัมพันธะไน ปาสาทํฯ สัมปาปฺณียกัมมะไน คมิสฺสามิ”

อิตีศัพทํ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจฺจ ลักษณะกิริยา รมณฺยา อนภิตกัตตํใน วุตเต, “มหาราช อาลปะนะ อชช กาลสัตตมึใน ทิฏฺฐโจะ อมณาโป วิเสสนะของ สุปิโนจฺจ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐโจะจฺจ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตํใน ทิฏฺฐโจะ, เทว อาลปะนะ ตยา อนภิตกัตตํใน สกฺกาจฺจ กิริยาบทภาววจาก นศัพทํ ปฏฺฐิเสชะใน สกฺกา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนญ วิสยาธาระใน คนฺตุจฺจ ตุมัตถสัมปะทานใน สกฺกา” อิตีศัพทํ อากาละใน อาห ๫

๖๖๒. “คจฺฉาเมวาติ ๫

(ราชา) “(อห) คจฺฉามี เหว” อิติ (อาห) ๫

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คจฺฉามี เหว จะไป นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชตรัสว่า “เราจะไปนั้นแหละ”

ราชา สุทธกัตตํใน อาหจฺจ อาชยตบทกัตตฺวจาก “อหฺ สุทธกัตตํใน คจฺฉามีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวจาก เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ คจฺฉามี” อิตีศัพทํ อากาละใน อาห ๫

๖๖๓. สฺวา ยาวตติยํ วาเรตฺวา “เอวํ สนฺเต, อหฺปิ ตุมฺเหหิ สทฺธิ คมิสฺสามิติ วตฺวา นิวตฺติยมาณาปิ อนิวตฺติตฺวา “น ชานามิ ‘กึ ภวิสฺสตี’ เทวาติ รมณฺยา สทฺธิญฺเฆว อคมาสิ ๫

สฺวา (มาคนฺทียา) ยาวตติยํ วาเรตฺวา “เอวํ (ภาเว) สนฺเต, อหฺปิ ตุมฺเหหิ สทฺธิ คมิสฺสามิติ วตฺวา (รมณฺยา) นิวตฺติยมาณาปิ อนิวตฺติตฺวา “(อห) น ชานามิ ‘กึ ภวิสฺสตี’ (อิติ) เทวาติ (วตฺวา) รมณฺยา สทฺธิ เหว อคมาสิ ๫

สฺวา (มาคนฺทียา) อ.พระนางมาคันทียานั้น วาเรตฺวา ทูลห้ามแล้ว ยาวตติยํ กำหนด เพียงใดแต่ครั้งที่สาม วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, อหฺปิ แม้อ.หม่อมฉัน คมิสฺสามิ จักไป สทฺธิ กับ ตุมฺเหหิ ด้วยพระองค์” อิติ ดังนี้ (รมณฺยา) นิวตฺติยมาณาปิ แม้อันพระราช ให้เสด็จกลับอยู่

อนิวตติตวา ไม่เสด็จกลับแล้ว (วตวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.หม่อมฉัน น ชานามิ ย่อมไม่รู้ อิติ ว่า ‘กี อ.อะไร ภวิสฺสติ จักมี’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว สทุธิ เอว กับ รมญา ด้วยพระราชานันท์เหียว ฯ

พระนางมาคันทิยาทูลห้ามถึง ๓ ครั้ง กราบทูลว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้นนี้อยู่, แม่หม่อมฉันจักไปกับพระองค์” แม้ถูกพระราชอาศรัยให้เสด็จกลับ ก็ไม่ยอมกลับ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ หม่อมฉันย่อมไม่รู้ว่า ‘อะไรจักมี’ ดังนี้ ได้เสด็จไปพร้อมกันพระราชานันท์แหละ

สา วิเสสนะของ มาคณฺทียาฯ สฺทุทกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ยาวตติยํ กิริยาวิเสสนะใน วาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เอว วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อหฺฯ สฺทุทกัตตา ใน คมิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตุมฺเหหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน คมิสฺสามิ” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตติยมานา รมญา อนภิตกัตตาใน นิวตติยมานา อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ นิวตติยมานาฯ อัมภันตรกิริยาของ มาคณฺทียา อนิวตติตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เทว อาลปะนะ อหฺ สฺทุทกัตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพทํ ปฏฺฐิเสธะใน ชานามิ ‘กี สฺทุทกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก’ อิติศัพทํ อากาเรใน ชานามิ” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมาสิ รมญา สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน อคมาสิ ฯ

๖๖๔. ราชา สามาวดีมิสฺสกาหิ ทินฺหานิ วตฺถปุพฺพคณฺธาภรณานิ ชาเรตฺวา สุโกชนํ ภูณฺชิตฺวา วิณฺ อุสฺสีสเก จเปตฺวา สยเน นีปะชฺชิ ฯ

ราชา สามาวดีมิสฺสกาหิ (อิตฺถีหิ) ทินฺหานิ วตฺถปุพฺพคณฺธาภรณานิ ชาเรตฺวา สุโกชนํ ภูณฺชิตฺวา วิณฺ อุสฺสีสเก จเปตฺวา สยเน นีปะชฺชิ ฯ

ราชา อ.พระราชชาเรตฺวา ทรงทรงไว้แล้ว วตฺถปุพฺพคณฺธาภรณานิ ซึ่งผ้า ดอกไม้ของหอมและอาภรณ์ ท. สามาวดีมิสฺสกาหิ (อิตฺถีหิ) ทินฺหานิ อัน- อันหญิง ท.

ผู้เจ็ดด้วยพระนางสามาวดี - ถวายแล้ว ภูณชิตฺวา เสวยแล้ว สุโภชนํ ซึ่งโภชนะอันดี จเปตฺวา ทรงวางไว้แล้ว วิณํ ซึ่งพิน อสุสึสเก ในเบื้องบนแห่งพระเศียร นิปชฺชិบรรทมแล้ว สยเน บนที่เป็นที่บรรทม ฯ

พระราชาทรงผ้า ดอกไม้ ของหอม และอาภรณ์ที่พวกหญิงผู้เจ็ดด้วยพระนางสามาวดี ถวาย เสวยโภชนะที่ดี ทรงวางพินไว้ข้างบนพระเศียร แล้วบรรทมบนที่บรรทม

ราชา สุทธกัตตาโน นิปชฺชิตฺวา อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามาวดีมิสฺสกาหิ วิเสสฺนะของ อิตฺถิทฺทิตฺวา อนภิทกัตตาโน ทินฺหานิตฺวา วิเสสฺนะของ วตฺถปฺปผลฺลนฺธาภรณานิตฺวา อวุตตกัมมฺเใน ชาเรตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาโน ภูณชิตฺวา สุโภชนํ อวุตตกัมมฺเใน ภูณชิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาโน จเปตฺวา อสุสึสเก วิสยาธาระโน จเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิปชฺชิตฺวา สยเน อุปฺสิเลสิกาธาระโน นิปชฺชิตฺวา ฯ

.....
๖๖๕. มาคณฺทียา อปรารฺปรี วิจฺรณฺตี วิย หุตฺวา วิณฺณาจิทฺทโต ปุพฺพผลฺลํ อปเนสิ ฯ

มาคณฺทียา อ.พระนางมาคณฺทียา วิจฺรณฺตี วิย เป็นราวกะว่าเที่ยวไปอยู่ อปรารฺปรี ไป ๆ มา ๆ หุตฺวา เป็นแล้ว อปเนสิ นำออกไปแล้ว ปุพฺพผลฺลํ ซึ่งกลุ่มแห่งดอกไม้ วิณฺณาจิทฺทโต จากช่องแห่งพิน ฯ

พระนางมาคณฺทียาเป็นดุจเที่ยวไปอยู่ ไป ๆ มา ๆ นำกลุ่มดอกไม้ออกไปจากช่องพิน

มาคณฺทียา สุทธกัตตาโน อปเนสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปรารฺปรี กิริยาวิเสสฺนะโน วิจฺรณฺตีจฺจ อฺปมาวิกตีกัตตาโน หุตฺวา วิยศฺัพท์ อฺปมาโชตฺกะเข้ากับ อปรารฺปรี วิจฺรณฺตี หุตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน อปเนสิ วิณฺณาจิทฺทโต อปาทานโน อปเนสิ ปุพฺพผลฺลํ อวุตตกัมมฺเใน อปเนสิ ฯ

.....
๖๖๖. สปรโป ทฺวีหตีหํ นิราหาโร เตน จิทฺทเทน นิกฺขมิตฺวา อสฺสสนฺโต ผณํ กตฺวา สยเนปิฏฺเเจ นิปชฺชิตฺวา ฯ

สปรโป ทฺวีหตีหํ นิราหาโร (หุตฺวา) เตน จิทฺทเทน นิกฺขมิตฺวา อสฺสสนฺโต ผณํ กตฺวา สยเนปิฏฺเเจ นิปชฺชิตฺวา ฯ

สบไป อ.งู นิราหาโร เป็นสัตว์มีอาหารออกแล้ว ทูวิหตีหิ สิ้นวันสองหรือวันสาม (หุตวา) เป็น นิกขมิตวา เลื่อยออกไปแล้ว เตน จิตุเทน โดยชองนั้น อสฺสสนฺโต หายใจเข้าอยู่ กตฺวา กระทำแล้ว ผณฺ ซึ่งฟังพาน นิปชฺชิ นอนแล้ว สยนปิฏฺเฐ บน หลังแห่งที่เป็นที่บรรทม ฯ

งูเป็นสัตว์ไม่มีอาหารสิ้นสองสามวัน เลื่อยออกโดยชองนั้น หายใจเข้าอยู่ แผ่ฟังพาน แล้วนอนบนหลังแห่งที่เป็นที่บรรทม

สบไป สุทฺถกตฺตวาใน นิปชฺชิจฺ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ทูวิหตีหิ อัจจันตสังโยคะใน นิราหาโรจฺ วิกตีกตฺตวาใน หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกขมิตวา เตน วิเสสณะของ จิตุเทนจฺ ตติยาวิเสสณะใน นิกขมิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสสนฺโตจฺ อัปฺภันตฺร-กิริยาของ สบไป ผณฺ อวฺตุตตกัมมะใน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปชฺชิ สยนปิฏฺเฐ อุปสิเลสิกาธาระใน นิปชฺชิจฺ ฯ

๖๖๗. มาคณฺทียา ตํ ทิสฺวา “เทว สบไปติ มหาสทฺทํ กตฺวา ราชานญจ ตา จ อุกโกสนฺตี “อัยํ ทนฺธราชา อลกฺขิโก มยฺหํ วจันํ น สฺขณฺตติ, อิมปิ นิสฺสิริกา ทุพฺพินีตา, กิณฺนาม รมฺโฆ สนฺติกา น ลภฺนฺติ; กิ นุ, ตุมฺเห อิมสฺมี มเตเยว, สฺขํ ชีวิสฺสถ, ชีวนฺเต, ทุกฺขํ ชีวถ, อชฺช มยา ปาปสฺสปีโน ทิฏฺฐโจ, ‘สามาวดียา ปาสาทํ คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ วิรวนฺติยาปิ เม ตยา สทฺโท น สฺโต เทวาติ อาห ฯ

มาคณฺทียา ตํ (สบไป) ทิสฺวา “เทว สบไปติ มหาสทฺทํ กตฺวา ราชานํ จ ตา (อิตฺถิโย) จ อุกโกสนฺตี “อัยํ ทนฺธราชา อลกฺขิโก (หุตฺวา) มยฺหํ วจันํ น สฺขณฺตติ, อิมปิ (อิตฺถิโย) นิสฺสิริกา ทุพฺพินีตา (โหนฺติ), (อิมปิ อิตฺถิโย) กิ นาม รมฺโฆ สนฺติกา น ลภฺนฺติ; กิ นุ, ตุมฺเห อิมสฺมี (รมฺเฆ) มเต เหว, สฺขํ ชีวิสฺสถ, (อิมสฺมี รมฺเฆ) ชีวนฺเต, (ตุมฺเห) ทุกฺขํ ชีวถ, อชฺช มยา ปาปสฺสปีโน ทิฏฺฐโจ, (ตยา) สามาวดียา ปาสาทํ คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ วิรวนฺติยาปิ เม ตยา สทฺโท น สฺโต เทวาติ อาห ฯ

มาคณฺทียา อ.พระนางมาคณฺทียา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (สบไป) ซึ่งงูนั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว มหาสทฺทํ ซึ่งเสียงอันดัง อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ สบไป อ.งู” อิติ ดังนี้ อุกโกสนฺตี ทรงดำอยู่ ราชานํ จ ซึ่งพระราชาด้วย ตา (อิตฺถิโย)

จ ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้นด้วย อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อัย ทนุรราชา อ.พระราช
 ผู้เขลานั้น อลกขิก เป็นผู้มีบุญ (หุตวา) เป็นแล้ว น สุนาติ ย่อมไม่ฟัง วจัน ซึ่งคำ
 มยห์ ของเรา, อิมปิ (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. แม่เหล่านั้น นิสฺสิริกา เป็นผู้มีสิริออกแล้ว
 ทุพฺพินิตา เป็นผู้อันบุคคลแนะนำได้โดยยาก (โหนติ) ย่อมเป็น, (อิมปิ อิตฺถิโย)
 อ.หญิง ท. เหล่านี้ น ลภนติ ย่อมไม่ได้ ก็ นาม ชื่อซึ่งอะไร สุนฺติกา จากสำนัก
 รมโย ของพระราช, อิมสฺมิ (รมเย) ครั้นเมื่อพระราชา น เต เอว สวรรคตแล้ว
 นั้นเทียว, (ตุมฺเห) อ.เจ้า ท. ชีวิสฺสจ จักเป็นอยู่ สุขฺ สบาย ก็ นุ หรือหนอ, (อิมสฺมิ
 รมเย) ครั้นเมื่อพระราชา น ชีวนฺเต ทรงพระชนม์อยู่, (ตุมฺเห) อ.เจ้า ท. ชีวถ ย่อม
 อยู่ ทุกข์ เป็นทุกข์หรือ, ปาปสฺสปิโน อ.สฺบินอันชั่ว มยา อันเรา ทิฏฺฐิ เจ เห็นแล้ว
 อชฺช ในวันนี้, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ สทฺโท อ.เสียง เม ของหม่อมฉัน
 วิรวนฺติยาปิ แม้ผู้ร้องอยู่ อิติ ว่า ‘(ตยา) สามาวติยา ปาสาทิ คนตุ อ.อัน- อัน
 พระองค์ -เสด็จไป สู่ปราสาท ของพระนางสามาวดี น วฏฺฐติ ย่อมไม่ควร’ อิติ ดังนี้
 ตยา อันพระองค์ น สฺโต ไม่ทรงสดับแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางมาคันทิยาทรงเห็นงู จึงทำเสียงดังว่า “ข้าแต่พระองค์สมมุติเทพ งู” ดังนี้ ด่า
 ทั้งพระราช และหญิงพวกนั้น กล่าววว่า “พระราชผู้เขลานั้น เป็นผู้มีบุญ ย่อมไม่
 ฟังคำของเรา, หญิงแม่พวกนี้ เป็นผู้มีสิริ เป็นผู้ที่บุคคลแนะนำได้ยาก, หญิงพวกนี้
 ไม่ได้ชื่ออะไรจากสำนักของพระราช, พวกเจ้า เมื่อพระราชา น สวรรคตแล้วนั้นแหละ
 จักเป็นอยู่สบาย เมื่อพระราชา น ทรงพระชนม์อยู่ ย่อมเป็นอยู่เป็นทุกข์หรือไร, ในวัน
 นี้ สฺบินอันชั่ว เรา เห็นแล้ว, ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เสียงของหม่อมฉันแม้ผู้ร้องอยู่
 ว่า ‘การที่พระองค์เสด็จไปสู่ปราสาทของพระนางสามาวดี ย่อมไม่ควร’ ดังนี้ พระองค์
 ไม่ทรงได้ยินแล้ว” ดังนี้

มาคันทิยา สุทฺธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ สปฺปจฺ
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา “เทว อาลปนะ สปฺโป ลิงคัตถะ”
 อิตฺติศฺพท์ สฺรุปะเน มหาสทฺทจฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกโกสนฺตี
 ราชานํ กิตฺติ อิตฺถิโย กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อุกโกสนฺตี จ สองศฺพท์ ปทสมฺมุจยัตถะเข้า
 กับ ราชานํ และ ตา อิตฺถิโย ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโย อุกโกสนฺตี อัปฺพันฺตรกิริยาของ
 มาคันทิยา “อัย วิเสสนะของ ทนุรราชา สุทฺธกัตตาใน สุนฺนาติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

อลกษิโก วิกตีกัตตาใน หุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน สุธนาติ มยหิ สามีสัมพันธะใน
 วจนเญ อวุตตกัมมะใน สุธนาติ นศัพท ปฏิสเสระใน สุธนาติ, อปีศัพท อเปกขัตถะเข้า
 กับ อิมาย วิเสสณะของบ อิตถิโยเย สุทธกัตตาใน โหนติเย อาชยาตบทกัตตวจาก
 นิสสิริกา กัตถิ ทุพพินีตา กัตถิ วิกตีกัตตาใน โหนติ, อิมาย วิเสสณะของ อิตถิโย
 สุทธกัตตาใน ลภนติเย อาชยาตบทกัตตวจาก นามศัพท ครหัตถโชตทะเข้ากับ กิเย
 อวุตตกัมมะใน ลภนติ รมญเญ สามีสัมพันธะใน สนตีกาเย อปาทานใน ลภนติ นศัพท
 ปฏิสเสระใน ลภนติ; ตุมเห สุทธกัตตาใน ชีวิสุสเถ อาชยาตบทกัตตวจาก กิ นุ ศัพท
 ปุจจนัตถะ อิมสมิ วิเสสณะของ รมญเญ ลักขณะใน มเตเย ลักขณกิริยา เอวศัพท
 อวธารณะเข้ากับ มเต, สุขิ กิริยาวิเสสณะใน ชีวิสุสเถ, อิมสมิ วิเสสณะของ รมญเญ
 ลักขณะใน ชีวนุเตเย ลักขณกิริยา, ตุมเห สุทธกัตตาใน ชีวเถ อาชยาตบทกัตตวจาก
 ทุกขิ กิริยาวิเสสณะใน ชีวเถ, อชช กาลสัตตมีใน ทิฏฐิจ ปาปสุปิโน วุตตกัมมะใน ทิฏฐิจเย
 กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฐิจ, เทว อาลปนะ สทโท วุตตกัมมะ
 ใน สุตเถเย กิตบทกัมมวจาก ‘คนตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฐติเย อาชยาตบทกัตตวจาก ตยา
 อนภิตกัตตาใน คนตุ สามาวดียา สามีสัมพันธะใน ปาสาทเย สัมปาปุณียกัมมะใน
 คนตุ นศัพท ปฏิสเสระใน วฏฐติ’ อิตติศัพท อาการะใน วิรวนตียา อปีศัพท อเปกขัตถะ
 เข้ากับ วิรวนตียาเย วิเสสณะของ เมเย สามีสัมพันธะใน สทโท ตยา อนภิตกัตตาใน
 สุตเถ นศัพท ปฏิสเสระใน สุตเถ” อิตติศัพท อาการะใน อาห ๕

๖๖๘. ราชสา สปปิ ทิสวา มรณภยตชชิตโต “เอวรूपปี นาม อิมิ กริสสนนติ; อโห ปาปาหิ
 อิมาสสิ ปาปภาวึ อาจิกขณนตียาปิ อิมิสสา วจนึ น สททหิ; ปจมึ อตตโน คพฺเภสุ
 จิตฺทานิ กตฺวา นิสินฺนา ปุณ มยา เปสิเต กุกุกุญฺเฏ ปฏฺิปปหิณฺสิ, อชช สยเน สปปิ
 วิสฺสชชิสฺสูติ โกเรน สมฺปชฺชลิโต วิย อโหสิ ๕

ราชสา สปปิ ทิสวา มรณภยตชชิตโต “(อิมาย อิตถิโย) เอวรूपปี นาม อิมิ (กมม) กริสสนนติ; อโห
 ปาโป อหิ อิมาสสิ (อิตถิน) ปาปภาวึ อาจิกขณนตียาปิ อิมิสสา (มาคนทียาย) วจนึ น สททหิ;
 (อิมาย อิตถิโย) ปจมึ อตตโน คพฺเภสุ จิตฺทานิ กตฺวา นิสินฺนา ปุณ มยา เปสิเต กุกุกุญฺเฏ
 ปฏฺิปปหิณฺสิ, อชช สยเน สปปิ วิสฺสชชิสฺสูติ (จินเตตฺวา) โกเรน สมฺปชฺชลิโต วิย อโหสิ ๕

ราชา อ.พระราช ทิศวา ทรงเห็นแล้ว สบปี ซึ่งงู มรณภยตชชิตอ ผู้อันภัยแต่ความตายคุกคามแล้ว จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อิม่า อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ กริสฺสนฺติ จักกระทำ อิมํ (กมฺม) ซึ่งกรรมนี้ เอวรूपปี นาม ชื่อ แม่อันมีอย่างนี้เป็นรูป, อโห โอ อหํ อ.เรา ปาโป ผู้ชั่ว น สทฺทหี ไม่เชื่อแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ อิมิสฺสา (มาคนุทียาย) ของพระนางมาคันทิยานี อาจิกฺขนฺตฺยาปิ แม่ผู้บอกอยู่ อิมาสฺ (อิตฺถินํ) ปาปภาวํ ซึ่งความที่- แห่งหญิง ท. เหล่านี้ -เป็นคนชั่ว, (อิม่า อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ กตฺวา กระทำแล้ว จินฺทฺทานิ ซึ่งช่อง ท. คพฺเภสุ ในห้อง ท. อตฺตโน ของตน นิสินฺหา นังแล้ว ปจฺมํ ก่อน, ปฏฺิปปหิณฺสี สงกฺลับแล้ว กุกฺกุฏฺเฆ ซึ่งไก่ ท. มยา เปสิเต อัน- อันเรา -ส่งไปแล้ว ปุณ อิก, วิสฺสชฺชิสฺสุ ปล่อยแล้ว สบปี ซึ่งงู สยฺเห บนที่เป็นที่นอน อชฺช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ โภเรน สมฺปชฺชลิโต วย เป็นราวกะว่า อันความโกรธ ให้โพลงทั่วพร้อมแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระราชาทรงเห็นงู ผู้ถูกภัยแต่ความตายคุกคามแล้ว ทรงดำริว่า “หญิงพวกนี้จักทำกรรมนี้ ชื่อแม่เห็นปานนี้, โอ เราผู้ชั่ว ไม่เชื่อคำของพระนางมาคันทิยาแม่ผู้บอกความที่หญิงพวกนี้เป็นผู้ชั่ว, หญิงพวกนี้ทำช่องทั้งหลายในห้องทั้งหลายของตน แล้วนั่ง ก่อน, ซ้ำยังส่งกลับไก่ทั้งหลายที่เราส่งไปแล้ว, ในวันนี้ ปล่อยงูบนที่นอน” ได้เป็นดุจถูกความโกรธให้โพลงทั่วแล้ว

ราชา สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สบปี อวฺตตกัมฺมะใน ทิศวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน -ตชชิตอ มรณภยตชชิตอ วิเสสณะของ ราชา “อิม่า วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตฺตาใน กริสฺสนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปีคัพฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เอวรूपปี นามคัพฺทํ สัณฺญาโชตตะเข้ากับ เอวรूपปีฯ กัตี อิมํ กัตี วิเสสณะของ กมฺมํฯ อวฺตตกัมฺมะใน กริสฺสนฺติ, อโห สังเวคัตตะ ปาโป วิเสสณะของ อหํฯ สุทฺธกัตฺตาใน สทฺทหีฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อิมาสฺ วิเสสณะของ อิตฺถินํฯ ภาวาทิสัมพันธะใน ปาปภาวํฯ อวฺตตกัมฺมะใน อาจิกฺขนฺตฺยา อปีคัพฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อาจิกฺขนฺตฺยาฯ กัตี อิมิสฺสา กัตี วิเสสณะของ มาคนุทียายฯ สามีสัมพันธะใน วจฺหนํฯ อวฺตตกัมฺมะใน สทฺทหี นคัพฺทํ ปฏฺิเสระใน สทฺทหี, อิม่า วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปฏฺิปปหิณฺสี และ วิสฺสชฺชิสฺสุ ปฏฺิปปหิณฺสี กัตี วิสฺสชฺชิสฺสุ กัตี อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน กตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน คพฺเภสุฯ วิสยาธาระใน กตฺวา

จิตุทานิ อวุตตกัมมะใน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺนาจฺ วิเสสณะของ อิตฺถิโย ปุณฺศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน ปฏิปหิณฺสี มยา อนภิทกตฺตาใน เปสิเตจฺ วิเสสณะของ กุกฺกุฏจฺ อวุตตกัมมะใน ปฏิปหิณฺสี, อชฺช กาลสัตตมีใน วิสฺสชฺซีสุ สยเน วิสยาธาระ ใน วิสฺสชฺซีสุ สปปิ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺซีสุ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน สมฺปชฺชลิโต โภเชเน อนภิทกตฺตาใน สมฺปชฺชลิโตจฺ อุปมาวิกตีกตฺตา ใน อโหสิ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ โภเชเน สมฺปชฺชลิโต ฯ

๖๖๙. สามาวดีปิ ปญฺจนฺ อิตฺถิสฺตานํ โอวาทํ อทาสิ “อมฺมา อมฺหากํ อญฺญํ ปฏิสฺสรณํ นตฺถิ, นรินฺเท จ เทวียา จ อตฺตนิ จ สมฺเมว เมตฺตจิตฺตํ ปวตฺเตถ, มา กสฺสจฺ โภปี กริตฺถาติ ฯ

สามาวดีปิ ปญฺจนฺ อิตฺถิสฺตานํ โอวาทํ อทาสิ “อมฺมา อมฺหากํ อญฺญํ ปฏิสฺสรณํ นตฺถิ, (ตฺุมฺเห) นรินฺเท จ เทวียา จ อตฺตนิ จ สฺมํ เหว เมตฺตจิตฺตํ ปวตฺเตถ, (ตฺุมฺเห) มา กสฺสจฺ โภปี กริตฺถาติ ฯ

สามาวดีปิ แม้ อ.พระนางสามาวดี **อทาสิ** ได้ประทานแล้ว **โอวาทํ** ซึ่งพระโอวาท **อิตฺถิสฺตานํ** แก่ร้อยแห่งหญิง ท. **ปญฺจนฺ** ห้า **อิติ** ว่า “**อมฺมา** เน้แม่ ท. **ปฏิสฺสรณํ** อ.ที่พึ่งเฉพาะ **อญฺญํ** อื่น **อมฺหากํ** ของเรา ท. **นตฺถิ** ย่อมไม่มี, (ตฺุมฺเห) อ.เธอ ท. **เมตฺตจิตฺตํ** ยังจิตตวงประกอบด้วยเมตตา **สมฺ** เหว อันเสมออันนี้เที่ยว **นรินฺเท จ** ในจอมแห่งนรชนด้วย **เทวียา จ** ในพระเทวีด้วย **อตฺตนิ จ** ในตนด้วย **ปวตฺเตถ** จงให้เป็นไป, (ตฺุมฺเห) อ.เธอ ท. **มา กริตฺถ** อย่างกระทำแล้ว **โภปี** ซึ่งความโกรธ **กสฺสจฺ** ต่อใครๆ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

แม้พระนางสามาวดีได้ประทานโอวาทแก่หญิง ๕๐๐ คนว่า “เน้แม่ทั้งหลาย ที่พึ่งเฉพาะอย่างอื่นของพวกเราไม่มี, พวกเธอจงทำจิตประกอบด้วยเมตตาที่สม่ำเสมอในจอมนรชน ในพระเทวี และในตนเองให้เป็นไปเถิด, พวกเธออย่าทำความโกรธต่อใครๆ” ดังนี้

อภิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สามาวดีจฺ สุทฺธกตฺตาใน อทาสิจฺ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปญฺจนฺ วิเสสณะของ อิตฺถิสฺตานจฺ สัมปทานใน อทาสิ โอวาทํ อวุตตกัมมะใน อทาสิ “อมฺมา อาลปนะ อญฺญํ วิเสสณะของ ปฏิสฺสรณจฺ สุทฺธกตฺตาใน นตฺถิจฺ กิริยาบท

กัตตุวาก อมุหาก็ สามีสัมพันธะใน ปฏิสรณ, ตุมเห เหตุกัตตาใน ปวตเตถฯ
 อาชยาตบเหตุกัตตุวาก นรินเท กิติ เทเวีย กิติ อตตนิ กิติ วิสยาธาระใน สมัง
 จ สามศัพท์ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ นรินเท เทเวีย และ อตตนิ เอวศัพท์ อวธารณะ
 เข้ากับ สมัง วิเสสนะของ เมตตจิตตฺตํ การิตกัมมะใน ปวตเตถ, ตุมเห สุททกัตตาใน
 กริตถฯ อาชยาตบเหตุกัตตุวาก มาศัพท์ ปฏิเสระใน กริตถ กสฺสจิจิ สัมปทานใน กริตถ
 โภธ อวุตตกัมมะใน กริตถ” อิติศัพท์ สรุปะใน โอวาทํ ฯ

๖๗๐. ราชสา สหสฺสธามํ สิงฺคธนุํ อาทาย ชียํ โปเถตฺวา วิสปีตํ สรํ สนฺนยฺหิตฺวา
 สามาวตี ปุเร กตฺวา สพฺพา ตา ปฏิปฺภียา จปาเปตฺวา สามาวตียา อูเร สรํ
 วิสฺสชฺเชสิ ฯ

ราชสา สหสฺสธามํ สิงฺคธนุํ อาทาย ชียํ โปเถตฺวา วิสปีตํ สรํ สนฺนยฺหิตฺวา สามาวตี ปุเร
 กตฺวา (ราชบุรีเส) สพฺพา ตา (อิตฺถิโย) ปฏิปฺภียา จปาเปตฺวา สามาวตียา อูเร สรํ
 วิสฺสชฺเชสิ ฯ

ราชสา อ.พระราชสา อาทาย ทรงถือเอาแล้ว สิงฺคธนุํ ซึ่งธนูมีสัณฐานเพียงดั่งเขาสัตว์
 สหสฺสธามํ อันมีกำลังอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยพัน โปเถตฺวา ทรงตีได้แล้ว ชียํ ซึ่ง
 สาย สนฺนยฺหิตฺวา ทรงผูกสอดแล้ว สรํ ซึ่งลูกศร วิสปีตํ อันยาพิษตีแล้ว กตฺวา
 ทรงกระทำแล้ว สามาวตี ซึ่งพระนางสามาวตี ปุเร ในเบื้องหน้า (ราชบุรีเส) ทรงยัง
 ราชบุรุษ ท. จปาเปตฺวา ให้พักไว้แล้ว ตา (อิตฺถิโย) ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้น สพฺพา
 ทั้งปวง ปฏิปฺภียา ตามลำดับ วิสฺสชฺเชสิ ทรงปล่อยแล้ว สรํ ซึ่งลูกศร อูเร ที่พระ
 อูระ สามาวตียา ของพระนางสามาวตี ฯ

พระราชสาทรงถือเอาธนูที่มีสัณฐานดุจเขาสัตว์มีกำลังที่ถูกกำหนดด้วยหนึ่งพัน ดัดสาย
 ผูกสอดลูกศรที่อาบยาพิษ ทรงทำพระนางสามาวตีไว้ในที่ข้างหน้า ให้พักพวกหญิง
 เหล่านั้นทั้งหมดตามลำดับ ทรงปล่อยลูกศรที่พระอูระของพระนางสามาวตี

ราชสา สุททกัตตาใน วิสฺสชฺเชสิฯ อาชยาตบเหตุกัตตุวาก สหสฺสธามํ วิเสสนะของ
 สิงฺคธนุํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โปเถตฺวา ชียํ อวุตตกัมมะใน
 โปเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สนฺนยฺหิตฺวา วิสปีตํ วิเสสนะของ สรํฯ อวุตตกัมมะใน
 สนฺนยฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา สามาวตี อวุตตกัมมะใน กตฺวา ปุเร วิสยาธาระ

ใน กตวาทย์ ปุพพกาลกิริยาใน จปาเปตวา ราชปุริเส การิตกัมมะใน จปาเปตวา สพพากัถี ตา กัถี วิเสสณะของ อิตถิโยๆ อวุตตกัมมะใน จปาเปตวา ปฏิปาฏิยา ตติยา-วิเสสณะใน จปาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสุชเชสิ สามาวติยา สามีสัมพันธะใน อูเรๆ วิสยาธาระใน วิสสุชเชสิ สร อวุตตกัมมะใน วิสสุชเชสิ ฯ

๖๗๑. โส ตสฺสา เมตตานุกาเวน ปฏินิวตติตฺวา อาคตมคฺคาภิมุโข ว หุตฺวา รมฺโฆ หทยํ ปวิสฺสุโต วยิ อฏฺฐาสิ ฯ

โส (สโร) ตสฺสา (สามาวติยา) เมตตานุกาเวน ปฏินิวตติตฺวา อาคตมคฺคาภิมุโข ว หุตฺวา รมฺโฆ หทยํ ปวิสฺสุโต วยิ อฏฺฐาสิ ฯ

โส (สโร) อ. ลูกศรนั้น ปฏินิวตติตฺวา กลับเฉพาะแล้ว เมตตานุกาเวน ด้วยอานุภาพแห่งเมตตา ตสฺสา (สามาวติยา) ของพระนางสามาวดีนั้น อาคตมคฺคาภิมุโข ว เป็นของมีหน้าเฉพาะต่อหนทางที่มาแล้วเที่ยว หุตฺวา เป็นแล้ว ปวิสฺสุโต วยิ รวากะว่าเข้าไปอยู่ หทยํ สู่พระหทัย รมฺโฆของพระราชา อฏฺฐาสิ ได้ตั้งอยู่แล้ว ฯ

ลูกศรนั้นหมุนกลับ ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาของพระนาง เป็นของมุ่งหน้าต่อทางที่มาแล้ว ดุจเข้าไปสู่พระหทัยของพระราชา ได้ตั้งอยู่แล้ว

โส วิเสสณะของ สโรๆ สุทธกัถตาใน อฏฺฐาสิๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ สามาวติยาๆ สามีสัมพันธะใน เมตตานุกาเวนๆ กรณะใน ปฏินิวตติตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ อาคตมคฺคาภิมุโขๆ วิกติกัถตาใน หุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสฺสุโต รมฺโฆ สามีสัมพันธะใน หทยํๆ สัมปาปุณฺณกัมมะใน ปวิสฺสุโตๆ อุปมาอัปภันตรกิริยาของ สโร วยิคัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ รมฺโฆ หทยํ ปวิสฺสุโต ฯ

๖๗๒. ราชา จินฺเตสิ “มยา ชิตฺโต สโร สิลฺปิ วิชฺฌิตฺวา คจฺจติ, อากาเส ปฏิหนนฺนฺจฺฉานํ ปินฺตฺติ, อถ ปเนส นิวตติตฺวา มม หทยาภิมุโข ชาโต; อยํ หิ นิจฺจิตฺโต นิสฺสุตฺโต นิชฺชิวํ สโรปิ เอตฺตสฺสา คุณฺณ ชานาติ, อหํ มนุสฺสญฺญโตปิ น ชานามิติ ฯ

ราชา จินฺตสิ “มยา ชิตฺโต สโร สิลฺปิ วิชฺฌิตฺวา คจฺจติ, อากาเส ปฏฺิหนนฺนฺจฺจานํปี นตฺถิ, อถ ปน (ภาเว สฺนฺเต), เอโส (สโร) นิวตฺติตฺวา มม หทยาภิมุโข ชาโต; อยํ หิ นิจฺจิตฺโต นิสฺสฺสฺโต นิชฺชีโว สโรปี เอตฺตสฺสา (สามาวตฺยา) คฺคุณํ ชานาติ, อหํ มนุสฺสญฺโตปี น ชานามิติ ๙

ราชา อ.พระราชา จินฺตสิ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “สโร อ.ลูกศร มยา ชิตฺโต อัน- อันเรา -ซัดไปแล้ว วิชฺฌิตฺวา เจาะแล้ว สิลฺปิ แม่ซึ่งศิลา คจฺจติ ย่อมไป, ปฏฺิหนนฺนฺจฺจานํปี แม่ อ.ที่เป็นที่กระทบ อากาเส ในอากาศ นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ที่ว่า อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, เอโส (สโร) อ.ลูกศร นั้น นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว หทยาภิมุโข เป็นของมีหน้าเฉพาะต่อหทัย มม ของเรา ชาโต เกิดแล้ว, หิ ก็ อยํ สโรปี แม่ อ.ลูกศรนี้ นิจฺจิตฺโต มีจิตออกแล้ว นิสฺสฺสฺโต มิใช่สัตว์ นิชฺชีโว มิใช่ชีวะ ชานาติ ย่อมรู้ คฺคุณํ ซึ่งคุณ เอตฺตสฺสา (สามาวตฺยา) ของพระนางสามาวดีนั้น, อหํ อ.เรา มนุสฺสญฺโตปี แม่ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว น ชานามิ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ ๙

พระราชาทรงดำริว่า “ลูกศรที่เรายิงไป เจาะแม่แต่ศิลาแล้วทะลุไป, แม่ที่เป็นที่กระทบ ในอากาศ ย่อมไม่มี, แต่ที่ว่า เมื่อเป็นเช่นนี้มีอยู่, ลูกศรนั้นกลับแล้ว มุ่งหน้าตรงต่อหัวใจของเรา, ก็ แม่ลูกศรนี้ ไม่มีจิต มิใช่สัตว์ มิใช่ชีวะ ยังรู้คุณของพระนาง, เราเป็นถึงมนุษย์ ย่อมไม่รู้(คุณของพระนางเลย)” ดังนี้

ราชา สฺุทธกัตฺตานิ จินฺตสิ๙ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ชิตฺโต วิเสสนะของ สโร๙ สฺุทธกัตฺตานิ คจฺจติ๙ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิทกัตฺตานิ ชิตฺโต อปีศัพฺท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สิล๙ อวุตตกัมมะใน วิชฺฌิตฺวา๙ สมานกาลกิริยาใน คจฺจติ, อปีศัพฺท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ปฏฺิหนนฺนฺจฺจาน๙ สฺุทธกัตฺตานิ นตฺถิ๙ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก อากาเส วิเสธาธาระใน ปฏฺิหนนฺนฺจฺจาน๙ ปนศัพฺท์ วิเสสโชตกะ อถ วิเสสนะของ ภาเว๙ ลักขณะใน สฺนฺเต๙ ลักขณกิริยา, เอโส วิเสสนะของ สโร๙ สฺุทธกัตฺตานิ ชาโต๙ กิตบทกัตฺตฺวาจก นิวตฺติตฺวา๙ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาโต มม สามีสัมพันธะใน หทยาภิมุโข๙ วิกตีกัตฺตานิ ชาโต, หิศัพฺท์ วากยารัมภโชตกะ อยํ กิติ นิจฺจิตฺโต กิติ นิสฺสฺสฺโต กิติ นิชฺชีโว กิติ วิเสสนะของ สโร อปีศัพฺท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สโร๙ สฺุทธกัตฺตานิ ชานาติ๙ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอตฺตสฺสา วิเสสนะของ สามาวตฺยา๙ สามีสัมพันธะใน คฺคุณ๙ อวุตตกัมมะใน ชานาติ, อหํ สฺุทธกัตฺตานิ ชานามิ๙ อาชยาต-

บทกัณฑ์จาก อปิศัพพ์ อเปกษัตถะเข้ากับ มนุสสุฏโตะๆ วิเสสนะของ อหิ นศัพพ์ ปฏิเสระไน ชานามิ” อิติศัพพ์ อาการะไน จินเตลลิตี ฯ

๖๗๓. โส ฐนุ จฑุเทตวา อณชลลิตี ปคคยห สามาวดียา ปาทมูเล อุกกุฏิกัม นิสิติตวา อิม คากมาห

“สมมุยมุหามิ ปมุยมุหามิ, สพพา มุยมุหุติ เม ทิสสา,
สามาวดี มํ ตายสสุ, ตวญจ เม สรณํ ภาวติ ฯ

โส (ราชา) ฐนุ จฑุเทตวา อณชลลิตี ปคคยห สามาวดียา ปาทมูเล อุกกุฏิกัม นิสิติตวา อิม คากมาห

“(อหิ) สมมุยมุหามิ ปมุยมุหามิ, สพพา มุยมุหุติ เม ทิสสา,
(ตว) สามาวดี มํ ตายสสุ, ตว จ เม สรณํ ภาวติ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชนั้น จฑุเทตวา ทรงทิ้งแล้ว ฐนุ ซึ่งฐนุ ปคคยห ประคองแล้ว อณชลลิตี ซึ่งอณชลลิตี นิสิติตวา ประทับนั่งแล้ว อุกกุฏิกัม กระโหรง ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท สามาวดียา ของพระนางสามาวดี อาห ตรัสแล้ว อิม คากมาห ซึ่งพระคากมาห อิติ ว่า

“(อหิ) อ.เรา สมมุยมุหามิ ย่อมหลงพร้อม ปมุยมุหามิ ย่อมหลง-
ทั่ว กิยโย โดยยิ่ง, ทิสสา อ.ทิส ท. สพพา ทั้งปวง มุยมุหุติ
ย่อมหลง เม แก่เรา, สามาวดี ดูก่อนพระนางสามาวดี (ตว)
อ.เธอ ตายสสุ จงป้องกัน มํ ซึ่งเรา, จ อนึ่ง ตว อ.เธอ สรณํ
เป็นที่พึ่ง เม ของเรา ภาว ขอจงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชนั้นทรงทิ้งฐนุ ประคองอณชลลิตี ประทับนั่งกระโหรง ณ ที่ใกล้พระบาทของพระนางสามาวดี ตรัสพระคากมาหว่า

“เราย่อมหลงโดยยิ่ง, ทิสททั้งหลายทั้งปวงย่อมหลงแก่เรา, ดูก่อนพระนางสามาวดี เธอจงป้องกันเรา, อนึ่ง ขอเธอจงเป็นที่พึ่งของเรา” ดังนี้

โส วิเสสนะของ ราชาย สุทธกัณฑ์ใน อาหๆ อาชยาตบทกัณฑ์จาก ฐนุ อวุตต-
กัมมะไน จฑุเทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน ปคคยห อณชลลิตี อวุตตกัมมะไน ปคคยหๆ

ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิตวา สามาวตียา สามีสัมพันธะใน ปาหุมุเลฯ วิสยาธาระใน นิสีทิตวา อุกกุฏิกิ กิริยาวิเสสณะใน นิสีทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะ ของ คากัฏ อวุตตกัมมะใน อาห

“อห สุธธกัตตานิ ปมุยหามิฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ภียโย กิริยาวิเสสณะใน ปมุยหามิ, สพฺพา วิเสสณะของ ทิสาย สุธธกัตตานิ มุยฺหนฺติฯ อาขยาตบทกัตตวาจก เม สัมปทาน ใน มุยฺหนฺติ, สามาวติ อาลปนะ ตฺว สุธธกัตตานิ ตายสฺสุฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ม อวุตตกัมมะใน ตายสฺสุ, จคฺคิพฺท สัมปิณฑนัตตะ ตฺว สุธธกัตตานิ ภวฯ อาขยาตบทกัตตวาจก เม สามีสัมพันธะใน สรณฺญ วิกตีกัตตานิ ภว” อิติคฺคิพฺท สฺรุปะ ใน อิห คากัฏ ฯ

๖๗๔. สว ตสฺส วจฺหน สุตฺวา “สาธฺ ทเว ม สรณฺ คจฺฉาติ อวตฺวา “ยมหิ มหาราช สรณฺ คตา, ตเมว ตวมปิ สรณฺ คจฺฉาติ ฯ

สว (สามาวตี) ตสฺส (รณฺโย) วจฺหน สุตฺวา “สาธฺ ทเว (ตฺว) ม สรณฺ คจฺฉาติ อวตฺวา “ย (ปุคฺคล) อหิ มหาราช สรณฺ คตา (อมฺหิ), ต เอว (ปุคฺคล) ตวมปิ สรณฺ คจฺฉาติ (อาห) ฯ

สว (สามาวตี) อ.พระนางสามาวตินั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจฺหน ซึ่งพระดำรัส ตสฺส (รณฺโย) ของพระราชานั้น อวตฺวา ไม่กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ทเว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ สาธฺ อ.ดีละ (ตฺว) อ.พระองค์ คจฺฉ ขอจนถึง ม ซึ่งหม่อมฉัน สรณฺ ว่าเป็นที่พึ่ง” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร อหิ อ.หม่อมฉัน คตา เป็นผู้ถึงแล้ว ยิ (ปุคฺคล) ซึ่งบุคคลใด สรณฺ ว่าเป็นที่พึ่ง (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ตวมปิ แม้ อ.พระองค์ คจฺฉ ขอจนถึง ต เอว (ปุคฺคล) ซึ่งบุคคลนั้น นั้นเทียว สรณฺ ว่าเป็นที่พึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางสามาวตินั้น ทรงสดับพระดำรัสของพระราชานั้น ไม่กราบทูลว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้สมมุติเทพ ดีละ ขอพระองค์จงถึงหม่อมฉันว่าเป็นที่พึ่ง” ดังนี้ กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาบพิตร หม่อมฉันเป็นผู้ถึงบุคคลใดว่าเป็นที่พึ่ง, แม้พระองค์ขอจนถึงบุคคล นั้นว่าเป็นที่พึ่ง” ดังนี้

สา วิเสสณะของ สามาวดี ๆ สุทรกัตตาดำใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุดวจาก ตสฺส วิเสสณะ
 ของ รมณโณ ๆ สามีสัมพันธะใน วจนัน ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อวตฺวา
 “เทว อาลปนะ สาธุ ลิงคัตตะ ตฺวํ สุทรกัตตาดำใน คจฺจ ๆ อาชยาตบทกัตตุดวจาก มํ
 สัมปาปฺปฺณียกัมมะใน คจฺจ สรณํ สัมภวานาใน คจฺจ” อิติศัพทํ อากาเรใน อวตฺวา ๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน อาห “มหाराช อาลปนะ อหํ สุทรกัตตาดำใน อมฺหิ ๆ อาชยาตบท
 กัตตุดวจาก ยํ วิเสสณะของ ปุคฺคัลลํ สัมปาปฺปฺณียกัมมะใน คตา สรณํ สัมภวานาใน
 คตา ๆ วิกตีกัตตาดำใน อมฺหิ, อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตฺวํ ๆ สุทรกัตตาดำใน คจฺจ ๆ
 อาชยาตบทกัตตุดวจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตํ วิเสสณะของ ปุคฺคัลลํ สัมปาปฺปฺณีย-
 กัมมะใน คจฺจ สรณํ สัมภวานาใน คจฺจ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๖๗๕.

อิทํ วัตฺวา สามาวดี	สมฺมาสมฺพุทฺธสาวิกา
“มา มํ ตฺวํ สรณํ คจฺจ;	ยมหํ สรณํ คตา,
เอส พุทฺโธ มหาราช,	เอส พุทฺโธ อนุตฺตโร,
สรณํ คจฺจ ตํ พุทฺธํ;	ตฺวญฺจ เม สรณํ ภวาทิ อาห ฯ

อิทํ (วจนํ) วัตฺวา สามาวดี	สมฺมาสมฺพุทฺธสาวิกา
“มา มํ ตฺวํ สรณํ คจฺจ;	ยํ (ปุคฺคัลลํ) อหํ สรณํ คตา (อมฺหิ),
เอโส (ปุคฺคัลโล) พุทฺโธ (โหติ) มหาราช,	เอโส พุทฺโธ อนุตฺตโร (โหติ),
(ตฺวํ) สรณํ คจฺจ ตํ พุทฺธํ;	ตฺวํ จ เม สรณํ ภวาทิ อาห ฯ

สามาวดี อ.พระนางสามาวดี สมฺมาสมฺพุทฺธสาวิกา ผู้เป็น
 สาวิกาของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า วัตฺวา ครั้นกราบทูลแล้ว
 อิทํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัสนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
 “ตฺวํ อ.พระองค์ มา คจฺจ ขอจงอย่าถึง มํ ซึ่งหม่อมฉัน สรณํ
 ว่าเป็นที่พึ่ง, อหํ อ.หม่อมฉัน คตา เป็นผู้ถึงแล้ว ยํ (ปุคฺคัลลํ)
 ซึ่งบุคคลใด สรณํ ว่าเป็นที่พึ่ง (อมฺหิ) ย่อมเป็น, มหาราช
 ข้าแต่มหาบพิตร เอโส (ปุคฺคัลโล) อ.บุคคลนั้น พุทฺโธ เป็น
 พระพุทฺธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น, เอโส พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า
 นั้น อนุตฺตโร เป็นผู้ยอดเยี่ยม (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.ท่าน

คจฺจน ขอจฺงถึง ตํ พุทฺธํ ซึ่งพระพุทฺธเจ้านั้น สรณํ ว่าเป็นที่
 ฟึ่ง; จ อหนึ่ง ตฺวํ อ.พระองค์ สรณํ เป็นที่ฟึ่ง เม ของหม่อม
 ฉั้น ภว ขอจฺงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางสามาวดีผู้เป็นสัมาสัมพุทฺธสาวิกา ครั้นกราบทูลพระ
 ดำรัสแล้ว กราบทูลว่า “ขอพระองค์อย่าถึงหม่อมฉั้นว่าเป็นที่
 ฟึ่ง, หม่อมฉั้นเป็นผู้ถึงบุคคลใดว่าเป็นที่ฟึ่ง, ข้าแต่มหาบพิตร
 บุคคลนั้นเป็นพระพุทฺธเจ้า, พระพุทฺธเจ้านั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยม,
 ขอพระองค์จงถึงพระพุทฺธเจ้านั้นว่าเป็นที่ฟึ่ง, อหนึ่ง ขอพระองค์
 จงเป็นที่ฟึ่งของหม่อมฉั้น” ดังนี้

สมุมาสมพุทฺธสาวิกา วิเสสนะของ สามาวดี๑ สุทฺธกัตฺตานิ
 อาห๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อิทํ วิเสสนะของ วจฺนํ๑ อวุตต-
 กัมมะใน วตฺวา๑ ลักขณัตถะ

“ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจน๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพฺพท์
 ปฏฺวีเสระใน คจฺจน มํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจน สรณํ สัมภาวนา
 ใน คจฺจน; อหํ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหิ๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก
 ยํ วิเสสนะของ ปุคฺคัลลํ๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจน สรณํ
 สัมภาวนาใน คจฺจน๑ วิกิตกัตฺตานิ อมฺหิ, มหาราช อาลปนะ
 เอโส วิเสสนะของ ปุคฺคัลลํ๑ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ๑ อาขยาต-
 บทกัตฺตฺวาจก พุทฺโธ๑ วิกิตกัตฺตานิ โหติ, เอโส วิเสสนะของ
 พุทฺโธ๑ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อนุตฺตโร
 วิกิตกัตฺตานิ โหติ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจน๑ อาขยาตบท
 กัตฺตฺวาจก สรณํ สัมภาวนาใน คจฺจน ตํ วิเสสนะของ พุทฺธํ๑
 สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจน, จศัพฺพท์ สัมปิณฺทหนัตถะ ตฺวํ สุทฺธ-
 กัตฺตานิ ภว๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน
 สรณํ๑ วิกิตกัตฺตานิ ภว” อิติศัพฺพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

๒๗๖. ราชา ตสฺสา วจันํ สุตฺวา “อิทานาหํ อติเรกตรํ ภายามิตฺติ วตฺวา อิทํ คาถมาห
 “เอส ภิกฺขุโย ปมฺยุหามิ สพฺพา มฺยุหนฺติ เม ทิสฺสา,
 สามาวติ มํ ตายสฺสุ, ตฺวญฺจ เม สรณํ ภวาทิ ฯ”

ราชา ตสฺสา (สามาวติยา) วจันํ สุตฺวา “อิทานิ อหํ อติเรกตรํ ภายามิตฺติ วตฺวา อิทํ คาถํ อาห
 “เอโส (อหํ) ภิกฺขุโย ปมฺยุหามิ, สพฺพา มฺยุหนฺติ เม ทิสฺสา,
 (ตฺว) สามาวติ มํ ตายสฺสุ, ตฺว จ เม สรณํ ภวาทิ ฯ”

ราชา อ.พระราชสา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจันํ ซึ่งพระดำรัส ตสฺสา (สามาวติยา)
 ของพระนางสามาวดีนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ.เรา
 ภายามิ ย่อมกลัว อติเรกตรํ ยิ่งกว่า” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิทํ คาถํ ซึ่งพระ
 คาถานี้ อิติ ว่า

“เอโส (อหํ) อ.เรานั้น ปมฺยุหามิ ย่อมหลงทั่ว ภิกฺขุโย โดย
 ยิง, ทิสฺสา อ.ทิส ท. สพฺพา ทั้งปวง มฺยุหนฺติ ย่อมหลง
 เม แก่เรา, สามาวติ ดูก่อนพระนางสามาวดี (ตฺว) อ.เธอ
 ตายสฺสุ จงป้องกัน มํ ซึ่งเรา, จ อหนึ่ง ตฺว อ.เธอ สรณํ เป็น
 ที่พึ่ง เม ของเรา ภว ขอจงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชสาทรงสดับพระดำรัสของพระนางสามาวดีนั้น ตรัสว่า “ในบัดนี้ เราย่อมกลัวยิ่ง
 กว่า” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“เรานั้นย่อมหลงโดยยิง, ทิศทั้งหลายทั้งปวง ย่อมหลงแก่เรา,
 ดูก่อนพระนางสามาวดี เธอจงป้องกันเรา, อหนึ่ง ขอเธอจงเป็น
 ที่พึ่งของเรา” ดังนี้

ราชา สุตฺว กัถตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ สามาวติยา ๑
 สามีสัมพันธะใน วจัน ๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อิทานิ
 กาลสัตตมิมิใน ภายามิ อหํ สุตฺว กัถตาใน ภายามิ ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อติเรกตรํ
 กิริยาวิเสสณะใน ภายามิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิทํ
 วิเสสณะของ คาถ ๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“เอโส วิเสสณะของ อห ๑ สุตฺว กัถตาใน ปมฺยุหามิ ๑ อาชยาตบท
 กัถตฺวาจก ภิกฺขุโย กิริยาวิเสสณะใน ปมฺยุหามิ, สพฺพา วิเสสณะ

ของ ทิสาย สุทรกัตตาใน มุยหนติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม
สัมปทานใน มุยหนติ, สามาวติ อาลปนะ ตวั สุทรกัตตาใน
ตายสุสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก มํ อวุตตกัมมะใน ตายสุสุ,
จศัพท์ สัมปิตนตถะ ตวั สุทรกัตตาใน ภา๑ อาชยาตบท
กัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน สรณ๑ วิกตีกัตตาใน ภา” อิติ-
ศัพท์ สรุปะใน อิหิ คาลิ ๕

๖๗๗. อถ นั สา ปุริมเนเยเนว ปุณ ปฏิกุขิปิตวา, “เตนหิ ตณจ สรณ คจฉามิ สตุถารณจ,
วณจ เต ทมมีติ วุตเต, “วโร คหิตโต โหตุ มหารราชาติ อาห ๕

อถ นั (ราชาน) สา (สามาวติ) ปุริมเนเยเนว เอว ปุณ ปฏิกุขิปิตวา, “เตนหิ (อห) ตํ จ สรณ
คจฉามิ สตุถาริ จ, (อห) วริ จ เต ทมมีติ (วเจเน รณญา) วุตเต, “วโร (มยา) คหิตโต โหตุ
มหารราชาติ อาห ๕

อถ ครั้งนั้น สา (สามาวติ) อ.พระนางสามาวตินั้น ปฏิกุขิปิตวา ทูลห้ามแล้ว นั
(ราชาน) ซึ่งพระราชานั้น ปุณ อีก ปุริมเนเยเนว เอว โดยนัยอันมีในก่อนนั้นเทียว,
(วเจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.เรา คจฉามิ ย่อมถึง
ตํ ซึ่งเธอ จ ด้วย สตุถาริ จ ซึ่งพระศาสดาด้วย สรณ ว่าเป็นที่พึง, จ อนึ่ง (อห)
อ.เรา ทมมิ ย่อมให้ วริ ซึ่งพร เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ (रणญา) อันพระราชา วุตเต
ตรัสแล้ว, อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร วโร อ.พร (มยา)
คหิตโต เป็นพร อันหม่อมฉัน รับเอาแล้ว โหตุ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น พระนางสามาวตินั้นทูลห้ามพระราชนั้นอีกโดยนัยอันมีในก่อนนั้นแหละ, เมื่อ
พระราชาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เราขอถึงเธอและพระศาสดา ว่าเป็นที่พึง, อนึ่ง เราย่อม
ให้พรแก่เธอ” ดังนี้, กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาบพิตร พร ของจงเป็นพรอันหม่อมฉันรับเอา
แล้ว” ดังนี้

อถ กาลสัตตมึ สา วิเสสณะของ สามาวติ๑ สุทรกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
นั วิเสสณะของ ราชาน๑ อวุตตกัมมะใน ปฏิกุขิปิตวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
ปุริมเนเยเนว๑ ตติยาวิเสสณะใน ปฏิกุขิปิตวา ปุณศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน ปฏิกุขิปิตวา๑
บุพพกาลกิริยาใน อาห, “เตนหิ อุโยชนตถะ อห สุทรกัตตาใน คจฉามิ๑ อาชยาต-

บทกัณฑ์ตฤวาจาก ต่ กิติ สตุถาริ กิติ สัมปวาปุนียกัมมะใน คจจามิ จศัพท ปทสมุจจยัตถะ
 เข้ากับ ต่ และ สตุถาริ สรณ สัมภาวนาใน คจจามิ, จศัพท สัมปณชนัตถะ อห
 สุทธกัณฑ์ตฤวาใน ทมมิฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตฤวาจาก วริ อวุตตกัมมะใน ทมมิ เต สัมปทาน
 ใน ทมมิ” อิติศัพท สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา รมญา อนภิต-
 กัณฑ์ตฤวาใน วุตเต, “มหาราช อาลปนะ วโร สุทธกัณฑ์ตฤวาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัมมวาจาก
 มยา อนภิตกัณฑ์ตฤวาใน คหิตโตฯ วิกติกัณฑ์ตฤวาใน โหตุ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

๖๗๘. โส สตุถาริ อุปสงกมิตวา สรณิ คนุตวา นิมนเตตวา ภิกขุสงฆสสุ สตุตทาหิ ทาน
 ทตวา สามาวดี อามนเตตวา “อฏฺเฐสิ วริ คณฺหาหิตี อาห ๫

โส (ราชา) สตุถาริ อุปสงกมิตวา (สตุถาริ) สรณิ คนุตวา นิมนเตตวา ภิกขุสงฆสสุ สตุตทาหิ
 ทาน ทตวา สามาวดี อามนเตตวา “(ตุ) อฏฺเฐสิ วริ คณฺหาหิตี อาห ๫

โส (ราชา) อ.พระราชานัน อุปสงกมิตวา เสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่ง
 พระศาสดา คนุตวา ทรงถึงแล้ว (สตุถาริ) ซึ่งพระศาสดา สรณิ ว่าเป็นที่พึง
 นิมนเตตวา ทูลนิมนต์แล้ว ทตวา ทรงถวายแล้ว ทาน ซึ่งทาน สตุตทาหิ ตลอด
 วันเจ็ด ภิกขุสงฆสสุ แก่หมู่แห่งภิกษุ อามนเตตวา ตรัสเรียกแล้ว สามาวดี ซึ่ง
 พระนางสามาวดี อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.เชอ อฏฺเฐสิ จงลุกขึ้น คณฺหาหิ
 จงรับเอา วริ ซึ่งพร” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชานันเสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทรงถึงพระศาสดาว่าเป็นที่พึง ทูลนิมนต์แล้ว
 ทรงถวายทานตลอด ๗ วัน แก่ภิกษุสงฆ์ ตรัสเรียกพระนางสามาวดี แล้วตรัสว่า “เชอ
 จงลุกขึ้น จงรับเอาพรเถิด” ดังนี้

โส วิเสสณะของ ราชาฯ สุทธกัณฑ์ตฤวาใน อาหฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตฤวาจาก สตุถาริ
 อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน
 คนุตวา สรณิ สัมภาวนาใน คนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิมนเตตวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ทตวา ภิกขุสงฆสสุ สัมปทานใน ทตวา สตุตทาหิ อัจจันตสังโยคะใน ทตวา
 ทาน อวุตตกัมมะใน ทตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อามนเตตวา สามาวดี อวุตตกัมมะใน
 อามนเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตุ สุทธกัณฑ์ตฤวาใน อฏฺเฐสิ และ คณฺหาหิ อฏฺเฐสิ
 กิติ คณฺหาหิ กิติ อาชยาตบทกัณฑ์ตฤวาจาก วริ อวุตตกัมมะใน คณฺหาหิ” อิติศัพท

อาการใน อาห ฯ

๖๗๙. “มหาราช มยหิ หิรณณาทิหิ อตุโถ นตุถิ, อิหิ ปน เม วริ เทหิ, ตถา กโรหิ, ยถา สตุถา นิพทุธิ ปณจหิ ภิกขุสเทหิ สทุธิ อิศาคจจติ, ฐมม สุนิสฺสามาติ ฯ

(สามารถตี) “มหาราช มยหิ หิรณณาทิหิ (วตุถุหิ) อตุโถ นตุถิ, (ตุ่ว) อิหิ ปน เม วริ เทหิ, (ตุ่ว) ตถา กโรหิ, ยถา สตุถา นิพทุธิ ปณจหิ ภิกขุสเทหิ สทุธิ อิศ (จาเน) อาคจจติ, (มย) ฐมม สุนิสฺสามาติ (อาห) ฯ

(สามารถตี) อ.พระนางสามารถตี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่ มหาบพิตร อตุโถ อ.ความต้องการ (วตุถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. หิรณณาทิหิ มีเงิน เป็นต้น นตุถิ ย่อมไม่มี มยหิ แก่หม่อมฉัน, ปน แต่ว่า (ตุ่ว) อ.พระองค์ เทหิ ขอ จงพระราชทาน อิหิ วริ ซึ่งพรินี้ เม แก่หม่อมฉัน, สตุถา อ.พระศาสดา อาคจจติ ย่อมเสด็จมา อิศ (จาเน) ในที่นี้ สทุธิ กับ ภิกขุสเทหิ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปณจหิ ห้า นิพทุธิ เนื่องนิตยฺ ยถา โดยประการใด, (ตุ่ว) อ.พระองค์ กโรหิ ขอจงกระทำ ตถา โดยประการนั้น, (มย) อ.หม่อมฉัน ท. สุนิสฺสาม จักพึง ฐมม ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางสามารถตีกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาบพิตร ความต้องการด้วยวัตถุทั้งหลายมีเงิน เป็นต้น ย่อมไม่มีแก่หม่อมฉัน, แต่ว่า ขอพระองค์จงพระราชทานพรินี้แก่หม่อมฉันเถิด, ขอพระองค์โปรดทำโดยประการที่พระศาสดาจะเสด็จมาในที่นี้ พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป เนื่องนิตยฺเถิด, พวกหม่อมฉันจักพึงธรรม” ดังนี้

สามารถตี สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “มหาราช อาลปนนะ อตุโถ สุทธกัตตาใน นตุถิฯ กิริยาบทกัตตุวาจก มยหิ สัมปทานใน นตุถิ หิรณณาทิหิ วิเสสนะของ วตุถุหิฯ ตติยาวิเสสนะใน อตุโถ, ปนคัพท วิเสสโชตกะ ตุ่ว สุทธกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิหิ วิเสสนะของ วริ เม สัมปทานใน เทหิ วริ อวุตต-กัมมะใน เทหิ, ตุ่ว สุทธกัตตาใน กโรหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตถา ปการัตถะ, สตุถา สุทธกัตตาใน อาคจจติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยถา ปการัตถะ นิพทุธิ กิริยาวิเสสนะใน อาคจจติ ปณจหิ วิเสสนะของ ภิกขุสเทหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ

สทุธิ์ๆ กิริยาสมวายะใน อากจณติ อิธ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน อากจณติ, มยั สทุทกัตตาใน สุนิสสามๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก ทุมมึ อวุตตกัมมะใน สุนิสสาม” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๘๐. ราชชา สตุถารั วนุทิตวา “ภนุเต ปญจหิ ภิกขุสเตหิ สทุธิ์ นิพทุธิ์ อิธาคจณถ, สามาวดีมิสสุกา ทุมมึ สุนิสสามาติ วนุทิตติ อาห ๫

ราชชา สตุถารั วนุทิตวา “(ตุมุเห) ภนุเต ปญจหิ ภิกขุสเตหิ สทุธิ์ นิพทุธิ์ อิธ (จาเน) อากจณถ, สามาวดีมิสสุกา (อิตฺถิโย) ‘(มยั) ทุมมึ สุนิสสามาติ วนุทิตติ อาห ๫

ราชชา อ.พระราชชา วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารั ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.พระองค์ อากจณถ ของเสด็จมา อิธ (จาเน) ในที่นี้ นิพทุธิ์ เนื่องนิตยั สทุธิ์ กับ ภิกขุสเตหิ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญจหิ ห้า, (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. สามาวดีมิสสุกา ผู้เจือด้วยพระนางสามาวดี วนุทิตติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(มยั) อ.หม่อมฉัน ท. สุนิสสาม จักพึง ทุมมึ ซึ่งธรรม’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชชาถวายบังคมพระศาสดา แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงเสด็จมาในที่นี้เนื่องนิตยัพร้อมทั้งภิกษุ ๕๐๐ รูปเถิด, พวกหญิงเจือด้วยพระนางสามาวดีย่อมกล่าวว่า ‘พวกหม่อมฉันจักพึงธรรม’ ดังนี้

ราชชา สทุทกัตตาใน อาหๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก สตุถารั อวุตตกัมมะใน วนุทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนุเต อาลปนะ ตุมเห สทุทกัตตาใน อากจณถๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก ปญจหิ วิเสสณะของ ภิกขุสเตหิๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ์ๆ กิริยาสมวายะใน อากจณถ นิพทุธิ์ กิริยาวิเสสณะใน อากจณถ อิธ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน อากจณถ, สามาวดีมิสสุกา วิเสสณะของ อิตฺถิโยๆ สทุทกัตตาใน วนุทิตติๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก ‘มยั สทุทกัตตาใน สุนิสสามๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก ทุมมึ อวุตตกัมมะใน สุนิสสาม’ อิติศัพท์ อาการะใน วนุทิตติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๘๑. “มหาราช พุทธานํ นาม เอกสมัย จาเน นิพทฺธิ คนฺตุํ น วฏฺฏติ, มหาชนโน
ปจฺจาสีสตีติ ฯ

(สตถา) “มหาราช พุทธานํ นาม เอกสมัย จาเน นิพทฺธิ คนฺตุํ น วฏฺฏติ, มหาชนโน
ปจฺจาสีสตีติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร พุทธานํ
นาม เอกสมัย จาเน นิพทฺธิ คนฺตุํ อ.อัน- ชื่ออันพระพุทเจ้า ท. ไป ในที่ แห่งเดียว
เนื่องนิตยํ น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร, มหาชนโน อ.มหาชน ปจฺจาสีสตีติ ย่อมหวังเฉพาะ”
อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสแล้วว่า “ดูก่อนมหาบพิตร การที่ธรรมดาว่าพระพุทเจ้าทั้งหลายไปใน
ที่แห่งเดียวเป็นประจำ ไม่สมควรเลย, มหาชนย่อมพากันหวัง(การไป)”

สตถา สุกทกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ คนฺตุํ ตุมตถ-
กัตตาใน วฏฺฏติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามศัพทํ สัญญาชตกะเข้ากับ พุทธานํฯ
จันฐิฉอนภิตกัตตาใน คนฺตุํ เอกสมัย วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตุํ นิพทฺธิ
กิริยาวิเสสนะใน คนฺตุํ นศัพทํ ปฏิสระใน วฏฺฏติ, มหาชนโน สุกทกัตตาใน ปจฺจาสีสตีติฯ
อาชยตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๖๘๒. “เตนหิ ฆนฺเต เอกํ ภิกฺขุํ อาณาเปถาติ ฯ

(ราชา) “เตนหิ (ตุมเห) ฆนฺเต เอกํ ภิกฺขุํ อาณาเปถาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมเห) อ.พระองค์ อาณาเปถ ของจงรับสั่ง ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ เอกํ
รูปหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชกราบทูลแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงรับสั่ง
พระภิกษุรูปหนึ่งเถิด”

ราชา สุกทกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ เตนหิ อุโยชนัตถะ
ตุมเห สุกทกัตตาใน อาณาเปถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอกํ วิเสสนะของ ภิกฺขุํฯ

อวุตตกัมมะใน อาณาเปถ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๗

.....

๖๘๓. สตถา อานนทเหตุเถร อาณาเปสิ ๗

สตถา อ.พระศาสดา **อาณาเปสิ** ทรงรับสั่งแล้ว **อานนทเหตุเถร** ซึ่งพระอานนท์ ผู้เถระ ๗

พระศาสดาทรงรับสั่งพระอานนทเถระ

สตถา สุทธกัตตาใน อาณาเปสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อานนทเหตุเถร อวุตตกัมมะใน อาณาเปสิ ๗

.....

๖๘๔. โส ตโต ปฏจาย ปณจ ภิกขุสตานิ อาทาย นิพทฐิ ราชกุล คจจติ ๗

โส (อานนทเหตุเถโร) ตโต (กาลโต) ปฏจาย ปณจ ภิกขุสตานิ อาทาย นิพทฐิ ราชกุล คจจติ ๗

โส (อานนทเหตุเถโร) อ.พระอานนท์ผู้เถระนั้น **อาทาย** พาเอาแล้ว **ภิกขุสตานิ** ซึ่ง ร้อยแห่งภิกษุ ท. **ปณจ** ห้า **คจจติ** ย่อมไป **ราชกุล** สูราชตระกูล **นิพทฐิ** เนื่องนิตย์ **ปฏจาย** จำเต็ม **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น ๗

พระอานนทเถระนั้นพาเอาภิกษุ ๕๐๐ รูป ไปราชตระกูลเป็นประจำ ตั้งแต่กาลนั้น

โส วิเสสณะของ อานนทเหตุเถโรฯ สุทธกัตตาใน คจจติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสณะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏจายฯ กิริยาวิเสสณะใน คจจติ ปณจ วิเสสณะ ของ ภิกขุสตานิฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คจจติ นิพทฐิ กิริยา- วิเสสณะใน คจจติ ราชกุล สัมปาปญเญียมกัมมะใน คจจติ ๗

.....

๖๘๕. ตาปี เทวियो นิพทฐิ เถร สปริวาริ โภเชนติ ฌมม สุนนติ ๗

ตาปี เทวियो อ.พระเทวี ท. แม่เหล่านั้น **เถร** ยังพระเถระ **สปริวาริ** ผู้เป็นไปกับด้วย บริวาร **โภเชนติ** ย่อมให้ฉัน **สุนนติ** ย่อมฟัง **ฌมม** ซึ่งธรรม **นิพทฐิ** เนื่องนิตย์ ๗

พวกพระเทวีแม่เหล่านั้น นิมนต์พระเถระพร้อมบริวารให้ฉัน ย่อมฟังธรรมเนื่องนิตย์

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ตาๆ วิเสสนะของ เทวियोๆ เหตุกัตตาใน โภเชนฺติ และ
 สุกฺทกัตตาใน สุนฺนฺติ โภเชนฺติ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สุนฺนฺติ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก นิพทุธิ กิริยาวิเสสนะใน โภเชนฺติ และ สุนฺนฺติ เถริ การิตกัมมะใน
 โภเชนฺติ สปริวาร วิเสสนะของ เถริ ทุมมํ อุตตกัมมะใน สุนฺนฺติ ฯ

๖๘๖. ตา เอกทิวสํ เถรสฺส ทุมมกถํ สุตฺวา ปสีทิตฺวา ปญฺจหิ อุตฺตราสงฺคสฺสเทหิ ทุมมปฺปฺชํ
 อกัสมฺ ๕

ตา (อิตฺติโย) เอกทิวสํ เถรสฺส ทุมมกถํ สุตฺวา ปสีทิตฺวา ปญฺจหิ อุตฺตราสงฺคสฺสเทหิ ทุมมปฺปฺชํ
 อกัสมฺ ๕

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ตา (อิตฺติโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ทุมมกถํ
 ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม เถรสฺส ของพระเถระ ปสีทิตฺวา เลื่อมใสแล้ว อกัสมฺ
 ได้กระทำแล้ว ทุมมปฺปฺชํ ซึ่งการบูชาซึ่งธรรม อุตฺตราสงฺคสฺสเทหิ ด้วยร้อยแห่งผ้า
 สไบเฉียง ท. ปญฺจหิ ห้า ๕

ในวันหนึ่ง พวกหญิงเหล่านั้นฟังธรรมกถาของพระเถระ เกิดความเลื่อมใสแล้ว ได้
 ทำการบูชาธรรมด้วยผ้าสไบเฉียง ๕๐๐ ผืน

ตา วิเสสนะของ อิตฺติโยๆ สุกฺทกัตตาใน อกัสมฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกทิวสํ
 ทุติยาภาสัตตมิมิใน อกัสมฺ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ทุมมกถํๆ อุตตกัมมะใน สุตฺวาๆ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสีทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกัสมฺ ปญฺจหิ วิเสสนะของ อุตฺตรา-
 สงฺคสฺสเทหิๆ ภาระใน อกัสมฺ ทุมมปฺปฺชํ อุตตกัมมะใน อกัสมฺ ๕

๖๘๗. เอเกโก อุตฺตราสงฺโค ปญฺจสฺตานิ อคฺขติ ๕

อุตฺตราสงฺโค อ.ผ้าสไบเฉียง เอเกโก ผืนหนึ่งๆ อคฺขติ ย่อมถึงค่า ปญฺจสฺตานิ
 ซึ่งร้อยแห่งทรัพย์ ๕ ท. ๕

ผ้าสไบเฉียงแต่ละผืน มีราคาผืนละ ๕๐๐

เอเกโก วิเสสนะของ อุตฺตราสงฺโคๆ สุกฺทกัตตาใน อคฺขติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

ปญจสทานิ อวุตตกัมมะใน อคฺฆติ ฯ

๖๘๘. ตาส์ เอกํ วตถ์ปิ อทิสฺวา ราชา ปุจฺฉิ “กุหิ อุตฺตราสงฺคาติ ฯ

ตาส์ (อิตถีน) เอกํ วตถ์ปิ อทิสฺวา ราชา ปุจฺฉิ “กุหิ (จาเน) อุตฺตราสงฺคา (สนฺติ)” อิติ ฯ

ราชา อ.พระราชา อทิสฺวา ไม่ทอดพระเนตรแล้ว วตถ์ปิ แม่ซึ่งผ้า เอกํ ผืนหนึ่ง ตาส์ (อิตถีน) ของหญิง ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อุตฺตราสงฺคา อ.ผ้าสไบเฉียง ท. (สนฺติ) มีอยู่ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาไม่ทอดพระเนตรเห็นผ้าแม่แต่ผืนเดียวของพวกเขาหญิงเหล่านั้น จึงตรัสถามว่า “ผ้าสไบเฉียงทั้งหลาย มีอยู่ในที่ไหน”

ราชา สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตาส์ วิเสสนะของ อิตถีนึงๆ สามีสัมพันธะใน วตถ์ เอกํ วิเสสนะของ วตถ์ อปีศัพทํ อเปกขตถะเข้ากับ วตถ์ฯ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “อุตฺตราสงฺคา สุทฺธกัตฺตาใน สนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน สนฺติ” อิติศัพทํ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๖๘๙. “อญฺยสฺส โน ทินฺนาติ ฯ

(ตา อิตถิโย) “(อุตฺตราสงฺคา) อญฺยสฺส โน ทินฺนาติ (อาหุสฺ) ฯ

(ตา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อาหุสฺ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อุตฺตราสงฺคา) อ.ผ้าสไบเฉียง ท. โน อันหม่อมฉัน ท. ทินฺนา ถวายแล้ว อญฺยสฺส แก่พระคุณเจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเขาเหล่านั้นกราบทูลว่า “ผ้าสไบเฉียงทั้งหลาย พวกหม่อมฉันถวายแก่พระคุณเจ้า”

ตา วิเสสนะของ อิตถิโยฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหุสฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อุตฺตราสงฺคา วุตตกัมมะใน ทินฺนาฯ กิตบทกัมมวาทก อญฺยสฺส สัมปทานใน ทินฺนา โน อนภีหิตกัตฺตาใน ทินฺนา” อิติศัพทํ อากาละใน อาหุสฺ ฯ

๖๙๐. “เตน สพฺเพ คหิตาติ ฯ

(ราชา) “เตน (อวยฺเยน) สพฺเพ (อุตุตฺราสงฺคา) คหิตาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(อุตุตฺราสงฺคา) อ.ผ้าสไบเฉียง ท. สพฺเพ ทั้งปวง เตน (อวยฺเยน) อันพระคุณเจ้านั้น คหิตา รับเอาแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสถามว่า “ผ้าสไบเฉียงทั้งหมด พระคุณเจ้านั้น รับเอาแล้วหรือ”

ราชา สุทฺธกัถตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “สพฺเพ วิเสสนะของ อุตุตฺราสงฺคาฯ วุตตกัถมะใน คหิตาฯ กิตบทกัถมวจาก เตน วิเสสนะของ อวยฺเยนฯ อนภิตกัถตาใน คหิตา” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

๖๙๑. “อาม คหิตาติ ฯ

(ตา อิตฺถิโย) “อาม (เตน อวยฺเยน สพฺเพ อุตุตฺราสงฺคา) คหิตาติ (อาหังสุ) ฯ

(ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น (อาหังสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “อาม พระเจ้าคะ (อุตุตฺราสงฺคา) อ.ผ้าสไบเฉียง ท. (สพฺเพ) ทั้งปวง (เตน อวยฺเยน) อันพระคุณเจ้านั้น คหิตา รับเอาแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นกราบทูลว่า “พระเจ้าคะ ผ้าสไบเฉียงทั้งปวง พระคุณเจ้านั้นรับเอาแล้ว”

ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัถตาใน อาหังสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “อาม สัมปฏิจฉนัถตะ สพฺเพ วิเสสนะของ อุตุตฺราสงฺคาฯ วุตตกัถมะใน คหิตาฯ กิตบทกัถมวจาก เตน วิเสสนะของ อวยฺเยนฯ อนภิตกัถตาใน คหิตา” อิติศัพท์ อากาละใน อาหังสุ ฯ

๖๙๒. ราชา เถริ อุปสงฺกมิตฺวา ตาหิ อุตุตฺราสงฺคานัน ทินฺนภาวํ ปฺจฺฉิตฺวา ตาหิ ทินฺนภาวญฺจ เถเรน คหิตภาวญฺจ สุตฺวา “นनु ฆนฺเต อติพฺหุณี วตุถานิ, เอตฺตเกหิ กิ ภิริสฺสธาติ ปฺจฺฉิ ฯ

ราชา เถร์ อุปสงกมิตวา ตาหิ (อิตถิหิ) อุตตราสงคานัน ทินนภาวํ ปุจฉิตวา (เตสํ อุตตราสงคานัน) ตาหิ (อิตถิหิ) ทินนภาวํ จ (เตสํ อุตตราสงคานัน) เถเรน คหิตภาวํ จ สุตวา “นनु ฆนเต อติพหุณี วตถานิ, (ตุเมเห) เอตตเกหิ (วตถเอหิ) ก็ กริสฺสเถติ ปุจฉิ ๗

ราชา อ.พระราชชา อุปสงกมิตวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ ปุจฉิตวา ตรีสธามแล้ว ตาหิ (อิตถิหิ) อุตตราสงคานัน ทินนภาวํ ซึ่งความที่- แห่งผ้าสไบเฉียง ท. -เป็นของ อันหญิง ท. เหล่านั้น ถวายแล้ว สุตวา ทรงสดับแล้ว (เตสํ อุตตราสงคานัน) ตาหิ (อิตถิหิ) ทินนภาวํ จ ซึ่งความที่- แห่งผ้าสไบเฉียง ท. เหล่านั้น -เป็นของ อันหญิง ท. เหล่านั้น ถวายแล้วด้วย (เตสํ อุตตราสงคานัน) เถเรน คหิตภาวํ จ ซึ่งความที่- แห่งผ้าสไบเฉียง ท. เหล่านั้น -เป็นของ อันพระเถระ รับเอาแล้ว ด้วย ปุจฉิ ตรีสธามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วตถานิ อ.ผ้า ท. อติพหุณี อันมากยิ่งขึ้น นनु มิใช่หรือ, (ตุเมเห) อ.ท่าน ท. กริสฺสเถ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร (วตถเอหิ) ด้วยผ้า ท. เอตตเกหิ อันมีประมาณเท่านี้” อิติ ดังนี้ ๗

พระราชชาตรีสธามถึงผ้าสไบเฉียงทั้งหลายที่พวกหญิงเหล่านั้นถวายแล้ว ทรงสดับว่า ผ้าสไบเฉียงเหล่านั้นเป็นของที่พวกหญิงเหล่านั้นถวายแล้ว และความที่ผ้าสไบเฉียงเหล่านั้นเป็นของที่พระเถระรับเอาแล้ว ตรีสธามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผ้ามีจำนวนมากยิ่งขึ้น มิใช่หรือ, พวกท่านจักทำอะไรด้วยผ้ามีประมาณเท่านี้”

ราชา สุททกัตตาใน ปุจฉิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก เถร์ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิตวา ตาหิ วิเสสณะของ อิตถิหิ ๗ อนภินิหิตกัตตาใน ทินน- อุตตราสงคานัน ภาวาทิสัมพันธะใน ทินนภาวํ ๗ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิตวา ๗ ปุพพกาล- กิริยาใน สุตวา เถสํ วิเสสณะของ อุตตราสงคานัน ๗ ภาวาทิสัมพันธะใน ทินนภาวํ ตาหิ วิเสสณะของ อิตถิหิ ๗ อนภินิหิตกัตตาใน ทินน- ทินนภาวํ อวุตตกัมมะใน สุตวา จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ตาหิ ทินนภาวํ และ เถเรน คหิตภาวํ, เถสํ วิเสสณะของ อุตตราสงคานัน ๗ ภาวาทิสัมพันธะใน คหิตภาวํ เถเรน อนภินิหิตกัตตาใน คหิต- คหิตภาวํ อวุตตกัมมะใน สุตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “ฆนเต อาลปนอะ อติพหุณี วิเสสณะของ วตถานิน ๗ ลิงคัตถะ นนุศัพท์ ปุจฉินัตถะ, ตุเมเห สุททกัตตาใน กริสฺสเถ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก เอตตเกหิ วิเสสณะของ วตถเอหิ ๗ ภาระใน กริสฺสเถ ก็ อวุตตกัมมะใน กริสฺสเถ” อิติศัพท์ อากากระใน ปุจฉิ ๗

๖๙๓. “อมุหากัม ปิโหนกานิ คณฺหิตฺวา เสสานิ ชิณฺณจิวรกาณํ ทสฺสามิ มหาราชชาติ ฯ

(เถโร) “(อหํ) อมุหากัม ปิโหนกานิ (วตฺถานิ) คณฺหิตฺวา เสสานิ (วตฺถานิ) ชิณฺณจิวรกาณํ (ภิกฺขุณฺ) ทสฺสามิ มหาราชชาติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “**มหาราช** ข้าแต่มหาบพิตร (อหํ) อ.อาตมา คณฺหิตฺวา รับเอาแล้ว (วตฺถานิ) ซึ่งผ้า ท. ปิโหนกานิ อันเพียงพอ อมุหากัม แก่อาตมา ท. ทสฺสามิ จักถวาย (วตฺถานิ) ซึ่งผ้า ท. เสสานิ อันเหลือ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. ชิณฺณจิวรกาณํ ผู้มีจีวรอันเก่าแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระถวายพระพรว่า “ข้าแต่มหาบพิตร อาตมารับเอาผ้าทั้งหลายที่เพียงพอแก่พวกอาตมา จักถวายผ้าทั้งหลายที่เหลือแก่พวกภิกษุผู้มีจีวรอันเก่าแล้ว”

เถโร สุทฺธกตฺตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ อหํ สุทฺธกตฺตานิ ใน ทสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อมุหากัม สัมปทานิ ใน ปิโหนกานิ ๑ วิเสสนะของ วตฺถานิ ๑ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺสามิ เสสานิ วิเสสนะของ วตฺถานิ ๑ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ ชิณฺณจิวรกาณํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺ ๑ สัมปทานิ ใน ทสฺสามิ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาห ๑

๖๙๔. “เต อตฺตโน ปุราณจิวรานิ กิ ภิรฺสฺสนฺตฺติติ ฯ

(ราชา) “เต (ภิกฺขุ) อตฺตโน ปุราณจิวรานิ กิ ภิรฺสฺสนฺตฺติติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “**เต (ภิกฺขุ)** อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ ภิรฺสฺสนฺติ จักกระทำ ก็ อยา่งไร ปุราณจิวรานิ ซึ่งจีวรอันเก่า ท. อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสถามว่า “พวกภิกษุเหล่านั้นจักทำอย่างไรซึ่งจีวรเก่าๆ ทั้งหลายของตน”

ราชา สุทฺธกตฺตานิ ปฺจฺฉิ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธกตฺตานิ ใน ภิรฺสฺสนฺติ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปุราณจิวรานิ ๑ อวุตตกัมมะใน ภิรฺสฺสนฺติ กิศัพฺพํ ปฺจฺฉนตฺถะ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ๑

๖๙๕. “ซิณฺณตรจิวรกาณํ ทสฺสนฺตํติติ ๕

(เถโร) “(ภิกฺขุ) ซิณฺณตรจิวรกาณํ (ภิกฺขุณฺ) ทสฺสนฺตํติติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ทสฺสนฺตํติติ จักถวาย ภิกฺขุณฺ แก่ภิกษุ ท. ซิณฺณตรจิวรกาณํ ผู้มีจิวรอันเก่กว่า” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถวายพระพรว่า “พวกภิกษุจักถวายแก่พวกภิกษุผู้มีจิวรที่เก่กว่า”

เถโร สุทฺธกัถตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก “ภิกฺขุ สุทฺธกัถตาใน ทสฺสนฺตํติติ ๕ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก ซิณฺณตรจิวรกาณํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺ ๕ สัมปทานใน ทสฺสนฺตํติติ อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๖๙๖. “เต อตฺตโน ซิณฺณจิวรานิ กิํ กริสฺสนฺตํติติ ๕

(ราชา) “เต (ภิกฺขุ) อตฺตโน ซิณฺณจิวรานิ กิํ กริสฺสนฺตํติติ (ปฺจฺฉิ) ๕

(ราชา) อ.พระราชา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น กริสฺสนฺตํติติ จักกระทำ กิํ ๕ อย่างไร ซิณฺณจิวรานิ ซึ่งจิวรอันเก่ ท. อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาตรัสถามว่า “พวกภิกษุเหล่านั้นจักทำอะไรซึ่งจิวรเก่ๆ ของตน”

ราชา สุทฺธกัถตาใน ปฺจฺฉิ ๕ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก “เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๕ สุทฺธกัถตาใน กริสฺสนฺตํติติ ๕ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ซิณฺณจิวรานิ ๕ อวุตต-กัมมะใน กริสฺสนฺตํติติ กิํศัพทํ ปฺจฺฉนํตเถ” อิติศัพทํ อากาละใน ปฺจฺฉิ ๕

๖๙๗. “ปฺจฺจตุถรณานิ กริสฺสนฺตํติติ ๕

(เถโร) “(ภิกฺขุ) ปฺจฺจตุถรณานิ กริสฺสนฺตํติติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. กริสฺสนฺตํติติ จักกระทำ ปฺจฺจตุถรณานิ ให้เป็นผ้าปูลาด ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถวายพระพรว่า “พวกภิกษุจักทำให้เป็นผ้าปูลาดทั้งหลาย”

เถโร สุทธกัตตานิ อหาญ อายยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขุ สุทธกัตตานิ กริสฺสนฺติญ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก ปฺจจตุตฺถณานิ วิกติกัมมะใน กริสฺสนฺติ” อิตฺตฺพท อากาละใน
 อหา ๗

๖๙๘. “ปฺรฺราณปฺจจตุตฺถณานิ ก็ กริสฺสนฺตฺติ ๗

(ราชา) “(ภิกฺขุ) ปฺรฺราณปฺจจตุตฺถณานิ ก็ กริสฺสนฺตฺติ (ปฺจฺจ) ๗

(ราชา) อ.พระราชา (ปฺจฺจ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. กริสฺสนฺติ
 จักกระทำ ก็ อย่างไร ปฺรฺราณปฺจจตุตฺถณานิ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องปลูลาดอันเก่า ท.” อิติ
 ดั่งนี้ ๗

พระราชาตรัสถามว่า “พวกภิกฺขุจักทำอย่างไรซึ่งผ้าปลูลาดเก่าทั้งหลาย”

ราชา สุทธกัตตานิ ปฺจฺจญฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขุ สุทธกัตตานิ กริสฺสนฺติญ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก ปฺรฺราณปฺจจตุตฺถณานิ อวุตตกัมมะใน กริสฺสนฺติ ก็ตฺพท
 ปฺจจณฺตถะ” อิตฺตฺพท อากาละใน ปฺจฺจ ๗

๖๙๙. “ภุมฺมตฺถณานิ กริสฺสนฺตฺติ ๗

(เถโร) “(ภิกฺขุ) ภุมฺมตฺถณานิ กริสฺสนฺตฺติ (อหา) ๗

(เถโร) อ.พระเถระ (อหา) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. กริสฺสนฺติ
 จักกระทำ ภุมฺมตฺถณานิ ให้เป็นเครื่องปลูลาดซึ่งภาคพื้น ท.” อิติ ดั่งนี้ ๗

พระเถระถวายพระพรว่า “พวกภิกฺขุจักทำให้เป็นผ้าปลูลาดพื้นทั้งหลาย”

เถโร สุทธกัตตานิ อหาญ อายยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขุ สุทธกัตตานิ กริสฺสนฺติญ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก ภุมฺมตฺถณานิ วิกติกัมมะใน กริสฺสนฺติ” อิตฺตฺพท อากาละใน
 อหา ๗

๗๐๐. “ปฺรฺราณภุมฺมตฺถณานิ ก็ กริสฺสนฺตฺติ ๗

(ราชา) “(ภิกฺขุ) ปฺรฺราณภุมฺมตฺถณานิ ก็ กริสฺสนฺตฺติ (ปฺจฺจ) ๗

(ราชา) อ.พระราชชา (ปุจฉา) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. กริสฺสนฺตติ จักกระทำ ก็ อย่งไร ปุราณภุมมตฺถรณานิ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องปูลาดซึ่งภาคพื้น อันเก้า ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชชาตรัสถามว่า “พวกภิกษุจักทำอย่างไรซึ่งผ้าปูลาดพื้นทั้งหลาย”

ราชา สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฉิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “ภิกษุ สุทฺธกัตฺตานิ กริสฺสนฺตติฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก ปุราณภุมมตฺถรณานิ อวุตตกัมมะไน กริสฺสนฺตติ ก็ศัพท์ ปุจฉนัตตะ” อิติศัพท์ อากากระไน ปุจฉิ ๕

๗๐๑. “ปาทปุณณานิ กริสฺสนฺตติ มหาราชชาติ ๕

(เถโร) “(ภิกษุ) ปาทปุณณานิ กริสฺสนฺตติ มหาราชชาติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. กริสฺสนฺตติ จักกระทำ ปาทปุณณานิ ให้เป็นผ้าเป็นเครื่องเช็ด ซึ่งเท้า ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถวายพระพรว่า “ข้าแต่มหาบพิตร พวกภิกษุจักทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้าทั้งหลาย”

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “มหาราช อาลปะนะ ภิกษุ สุทฺธกัตฺตานิ กริสฺสนฺตติฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก ปาทปุณณานิ วิกติกัมมะไน กริสฺสนฺตติ” อิติศัพท์ อากากระไน อาห ๕

๗๐๒. “ปุราณปาทปุณณานิ ก็ กริสฺสนฺตติติ ๕

(ราชา) “(ภิกษุ) ปุราณปาทปุณณานิ ก็ กริสฺสนฺตติติ (ปุจฉิ) ๕

(ราชา) อ.พระราชชา (ปุจฉา) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. กริสฺสนฺตติ จักกระทำ ก็ อย่งไร ปุราณปาทปุณณานิ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องเช็ดซึ่งเท้าอันเก้า ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชชาตรัสถามว่า “พวกภิกษุจักทำอย่างไรซึ่งผ้าเช็ดเท้าเท้าทั้งหลาย”

ราชา สุทรกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภิกขุ สุทรกัตตาใน กริสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุราณปาทปุณฺณานิ อวุตตกัมมะใน กริสฺสนฺติ กิศัพท ปุจฉนัตถะ” อิติศัพท อากาละใน ปุจฉิ ฯ

๗๐๓. “ขณฺฑาขณฺฑิกํ โภฏฺเฏตฺวา มตฺติกาย มหฺทิตฺวา ภิตฺตี วิลิมฺปิสนฺตีติ ฯ

(เถโร) “(ภิกขุ) ขณฺฑาขณฺฑิกํ โภฏฺเฏตฺวา มตฺติกาย มหฺทิตฺวา ภิตฺตี วิลิมฺปิสนฺตีติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. โภฏฺเฏตฺวา ทฺบแล้ว ขณฺฑาขณฺฑิกํ ให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ มหฺทิตฺวา ขยาแล้ว มตฺติกาย ด้วยดินเหนียว วิลิมฺปิสนฺติ จักฉาบทา ภิตฺตี ซึ่งฝาผนัง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระถวายพระพรว่า “พวกภิกษุทฺบให้เป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ขยากับดินเหนียว จักฉาบทาฝาผนัง”

เถโร สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภิกขุ สุทรกัตตาใน วิลิมฺปิสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ขณฺฑาขณฺฑิกํ วิกตีกัมมะใน โภฏฺเฏตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน มหฺทิตฺวา มตฺติกาย ภาวะใน มหฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิลิมฺปิสนฺติ ภิตฺตี อวุตตกัมมะใน วิลิมฺปิสนฺติ” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๗๐๔. “ภนฺเต เอตฺตํ กตฺวาปิ อยฺยานํ ทินฺหานิ น นสฺสนฺตีติ ฯ

(ราชา) “ภนฺเต (ปุคฺคเลน) เอตฺตํ (กมฺม) กตฺวาปิ อยฺยานํ ทินฺหานิ (วตฺถานิ) น นสฺสนฺตีติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (วตฺถานิ) อ.ผ้า ท. (ปุคฺคเลน) เอตฺตํ (กมฺม) กตฺวาปิ อยฺยานํ ทินฺหานิ อัน- อันบุคคล แม้กระทำแล้ว ซึ่งการงาน มีประมาณเท่านี้ -ถวายแล้ว แก่พระคุณเจ้า ท. น นสฺสนฺติ ย่อมไม่ฉิบหาย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาตรัสว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผ้าทั้งหลายที่บุคคลแม้ทำการงานมีประมาณเท่านี้ แล้วถวายแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่ฉิบหายไป”

ราชา สุทรกัณฑ์ใน อาหะ อาชยาตบทกัณฑ์จาก “ภนุเต อาลปนะ ทินุหานิ วิเสสนะ ของ วตถุณิณี สุทรกัณฑ์ใน นสฺสนุติ อาชยาตบทกัณฑ์จาก ปุคฺคเลน อนภิทกัณฑ์ใน ทินุหานิ เอตฺตํ วิเสสนะของ กมฺมิง อวฺตตกัมมะใน กตฺวา อปีคัพฺทอเปกขัตตะเข้ากับ กตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ทินุหานิ อยฺยานํ สัมปทานใน ทินุหานิ นคัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน นสฺสนุติ” อิติคัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๗๐๕. “อาม มหาราชชาติ ๕

(เถโร) “อาม มหาราช (เอว)” อิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) ถวายพระพรแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร อาม ขอถวายพระพร (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถวายพระพรว่า “ข้าแต่มหาบพิตร ขอถวายพระพร”

เถโร สุทรกัณฑ์ใน อาหะ อาชยาตบทกัณฑ์จาก “มหาราช อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตตะ เอวํ สัจจวาจกสิงคัตตะ” อิติคัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๗๐๖. ราชา ปสนุโน อปรานิ ปญจ วตถุสตานิ อาหาราเปตฺวา เถรสฺส ปาทุมฺเล จปาเปสิ ๕

ราชา ปสนุโน (ปุคฺคล) อปรานิ ปญจ วตถุสตานิ อาหาราเปตฺวา (ปุคฺคล) เถรสฺส ปาทุมฺเล จปาเปสิ ๕

ราชา อ.พระราช ปสนุโน ทรงเลื่อมใสแล้ว (ปุคฺคล) ทรงยังบุคคล อาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว วตถุสตานิ ซึ่งร้อยแห่งผ้า ท. ปญจ ห้า อปรานิ เหล่าอื่นอีก (ปุคฺคล) ทรงยังบุคคล จปาเปสิ ให้ตั้งไว้แล้ว ปาทุมฺเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า เถรสฺส ของพระเถระ ๕

พระราชารับทรงเลื่อมใสแล้ว สั่งให้นำผ้ามาอีก ๕๐๐ ผืนเหล่าอื่นอีก รับสั่งให้วางไว้ ณ ที่ใกล้เท้าของพระเถระ

ราชา เหตุกัณฑ์ใน จปาเปสิ อาชยาตบทเหตุกัณฑ์จาก ปสนุโน วิเสสนะของ ราชา

ปุคฺคัล การิตกัมมะใน อาหารเปตฺวา อปรานี กิตฺติ ปญฺจ กิตฺติ วิเสสฺนของ วตฺถสฺตานีจ
อวุตตกัมมะใน อาหารเปตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน จปาเปสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน
จปาเปสิ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ปาทมฺมูลेจ วิสยาธาระใน จปาเปสิ ฯ

.....
๗๐๗. เถโร กิร ปญฺจสตคฺขนิทานิ วตฺถานิ ปญฺจสตภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา ทินฺหานิ
ปญฺจสตกฺขตฺตํ ลภี, สหสฺสคฺขนิทานิ วตฺถานิ สหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา
สหสฺสกฺขตฺตํ ลภี, สตสหสฺสคฺขนิทานิ วตฺถานิ สตสหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา
ตินฺหานิ สตสหสฺสกฺขตฺตํ ลภี ฯ

เถโร กิร ปญฺจสตคฺขนิทานิ วตฺถานิ (รณฺญา) ปญฺจสตภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา ทินฺหานิ
ปญฺจสตกฺขตฺตํ ลภี, สหสฺสคฺขนิทานิ วตฺถานิ (รณฺญา) สหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา
(ตินฺหานิ) สหสฺสกฺขตฺตํ ลภี, สตสหสฺสคฺขนิทานิ วตฺถานิ (รณฺญา) สตสหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे
จเปตฺวา ทินฺหานิ สตสหสฺสกฺขตฺตํ ลภี ฯ

กิร ได้ยินว่า เถโร อ.พระเถระ ลภี ได้แล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. ปญฺจสตคฺขนิทานิ
อันมีค่าร้อยละ (รณฺญา) ปญฺจสตภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา ทินฺหานิ อัน- อัน
พระราชา ทรงวางไว้แล้ว ณ ที่ใกล้แห่งเท้า โดยส่วนร้อยละ ปญฺจสตกฺขตฺตํ ห้าร้อย
ครั้ง, ลภี ได้แล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. สหสฺสคฺขนิทานิ อันมีค่าพันหนึ่ง (รณฺญา)
สหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे จเปตฺวา ทินฺหานิ อัน- อันพระราชา ทรงวางไว้แล้ว ณ ที่
ใกล้แห่งเท้า โดยส่วนพันหนึ่ง สหสฺสกฺขตฺตํ พันครั้ง, ลภี ได้แล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท.
สตสหสฺสคฺขนิทานิ อันมีค่าแสนหนึ่ง (รณฺญา) สตสหสฺสภาเคน ปาทมฺมูลे
จเปตฺวา ทินฺหานิ อัน- อันพระราชา ทรงวางไว้แล้ว ณ ที่ใกล้แห่งเท้า โดยส่วนแสน
หนึ่ง สตสหสฺสกฺขตฺตํ แสนครั้ง ฯ

ได้ยินว่า พระเถระได้ผ้าทั้งหลายที่มีราคา ๕๐๐ ที่พระราชาทรงวางไว้ใกล้เท้า โดย
๕๐๐ ส่วนถวาย ๕๐๐ ครั้ง, ได้ผ้าทั้งหลายที่มีราคา ๑,๐๐๐ ที่พระราชาทรงวางไว้ใกล้
เท้า โดย ๑,๐๐๐ ส่วนถวาย ๑,๐๐๐ ครั้ง, ได้ผ้าทั้งหลายที่มีราคา ๑๐๐,๐๐๐ ที่พระ
ราชาทรงวางไว้ใกล้เท้า โดย ๑๐๐,๐๐๐ ส่วนถวาย ๑๐๐,๐๐๐ ครั้ง

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ เถโร สุทฺธกตฺตาใน ลภีจ สามมฺบ อาชยาตบมกตฺตฺวาจก
ปญฺจสตคฺขนิทานิ วิเสสฺนของ วตฺถานีจ อวุตตกัมมะใน ลภี รณฺญา อนภิตกตฺตาใน

ทินุณานี ปณฺจสทภาเคน ตติยาวิเสสณะใน จเปตฺวา ปาทมฺมุเล วิสยาธาระใน จเปตฺวา ๑
 สมานกาลกิริยาใน ทินุณานี ๑ วิเสสณะของ วตฺถานี ปณฺจสทกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน
 ลภี, สหสฺสศุขนิทานี วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ อวฺตตกัมมะใน ลภี รมฺญา อนภีหิตกัตฺตา
 ใน ทินุณานี สหสฺสสทภาเคน ตติยาวิเสสณะใน จเปตฺวา ปาทมฺมุเล วิสยาธาระใน จเปตฺวา ๑
 สมานกาลกิริยาใน ทินุณานี ๑ วิเสสณะของ วตฺถานี สหสฺสกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน
 ลภี, สทสหสฺสศุขนิทานี วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ อวฺตตกัมมะใน ลภี รมฺญา อนภีหิต-
 กัตฺตาใน ทินุณานี สทสหสฺสสทภาเคน ตติยาวิเสสณะใน จเปตฺวา ปาทมฺมุเล วิสยาธาระ
 ใน จเปตฺวา ๑ สมานกาลกิริยาใน ทินุณานี ๑ วิเสสณะของ วตฺถานี สทสหสฺสกฺขตฺตํ
 กิริยาวิเสสณะใน ลภี ๑

๗๐๘. “เอกํ เทวํ ตีณิ จตฺตารี ปณฺจ ทสชาติอาทินา นเยน ลทฺธานํ ปน คณฺหา นาม
 นตฺถิ ๑

“เอกํ (วตฺถํ) เทวํ (วตฺถานี) ตีณิ (วตฺถานี) จตฺตารี (วตฺถานี) ปณฺจ (วตฺถานี) ทส (วตฺถานี)”
 อิติอาทินา นเยน (เถเรณ) ลทฺธานํ (วตฺถานํ) ปน คณฺหา นาม นตฺถิ ๑

ปน ก็ คณฺหา นาม ชื่อ อ.การนับ (วตฺถานํ) ซึ่งผ้า ท. (เถเรณ) ลทฺธานํ อัน- อัน
 พระเถระ -ได้แล้ว นเยน โดยนัย อิติอาทินา เป็นต้นว่า “เอกํ (วตฺถํ) อ.ผ้าผืนหนึ่ง
 เทวํ (วตฺถานี) อ.ผ้า ท. สอง ตีณิ (วตฺถานี) อ.ผ้า ท. สาม จตฺตารี (วตฺถานี) อ.ผ้า
 ท. สี่ ปณฺจ (วตฺถานี) อ.ผ้า ท. ห้า ทส (วตฺถานี) อ.ผ้า ท. สิบ” อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อม
 ไม่มี ๑

ก็ การนับผ้าทั้งหลายที่พระเถระได้แล้วโดยนัยเป็นต้นว่า “หนึ่งผืน สองผืน สามผืน สี่
 ผืน ห้าผืน สิบผืน” ย่อมไม่มี

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ นามศัพท์ ปสังสัดถโชตกะเข้ากับ คณฺหา ๑ สุททกัตฺตา
 ใน นตฺถิ ๑ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก “เอกํ วิเสสณะของ วตฺถํ ๑ ลิงคัตตะ เทวํ วิเสสณะของ
 วตฺถานี ๑ ลิงคัตตะ ตีณิ วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ ลิงคัตตะ จตฺตารี วิเสสณะของ วตฺถานี ๑
 ลิงคัตตะ ปณฺจ วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ ลิงคัตตะ ทส วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ ลิงคัตตะ”
 อิติอาทินา วิเสสณะของ นเยน ๑ ตติยาวิเสสณะใน ลทฺธานํ เถเรณ อนภีหิตกัตฺตาใน
 ลทฺธานํ ๑ วิเสสณะของ วตฺถานี ๑ ฌฎฐีอวฺตตกัมมะใน คณฺหา ๑

๗๐๙. ตถาคเต กิร ปรินิพพุเต, เถโร สกลสมุพฺพิปี วิจริตฺวา สพฺพวิหาเรสุ ภิกฺขุณฺโณ อตฺตโน สนฺตกาเนว ปตฺตจิวฺรานิ อทาสิ ๕

กิร ได้ยินว่า ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคตเจ้า ปรินิพพุเต ทรงปรินิพพานแล้ว, เถโร อ.พระเถระ วิจริตฺวา เทียวไปแล้ว สกลสมุพฺพิปี สุ่มพพุทวิปทั้งสิ้น อทาสิ ได้ถวายแล้ว ปตฺตจิวฺรานิ ซึ่งบาตรและจีวร ท. สนฺตกาเนว เอว อันเป็นของมีอยู่ อตฺตโน ของตนนั้นเทียว ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. สพฺพวิหาเรสุ ในวิหารทั้งปวง ท. ๕

ทราบว่่า เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปรินิพพานแล้ว, พระเถระเทียวไปสู่สมุพพุทวิปทั้งสิ้น ได้ถวายบาตรและจีวรที่เป็นสมบัติของตนนั้นแหละแก่พวกภิกษุในวิหารทั้งปวง

กิริศัพท์ อนุสสนันตถะ ตถาคเต ลักษณะใน ปรินิพพุเต ๆ ลักษณะกิริยา, เถโร สุทธกัตตทา ใน อทาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกลสมุพฺพิปี สัมปาปฺถึนยักมมะใน วิจริตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ สพฺพวิหาเรสุ วิสยาราระใน อทาสิ ภิกฺขุณฺโณ สัมปทานใน อทาสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตกาเนว เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สนฺตกาเนว วิเสสณะของ ปตฺตจิวฺรานิ ๆ อวุตตักมมะใน อทาสิ ๕

๗๑๐. มาคนฺทียา “ยมห์ กโรมิ, ตํ ตถา อหุตฺวา อณฺณถา ว โหติ, กิณฺนุ โข กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “อตฺเถโส อุปาโยติ, รณฺเณ อุกฺขยฺยานกัฬิ คจฺจนฺเต, จุพฺพิตฺตฺ สาสนํ ปหิณฺนิ “สามาวตียา ปาสาทํ คนฺตฺวา ทุสฺสโกฏฺฐจาการเตลโกฏฺฐจาการานิ วิวราเปตฺวา ทุสฺसानิ เตลจาฏฺฐีสุ เตเมตฺวา ฅมฺเภ เวเจตฺวา ตา สพฺพา เอกโตะ กตฺวา ทวารํ ปิพฺพิตฺวา พหิ ญนฺตํ ทตฺวา ทณฺฑทึปกาหิ เคเห อคฺคึ ททมาโน โอตฺริตฺวา คจฺจตุตฺติ ๕

มาคนฺทียา “ย (กมฺม) อห (กมฺม) กโรมิ, ตํ (กมฺม) ตถา อหุตฺวา อณฺณถา ว โหติ, (อห) กิณฺนุ โข กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา “อตฺถิ เอโส อุปาโยติ (จินฺเตตฺวา), รณฺเณ อุกฺขยฺยานกัฬิ คจฺจนฺเต, จุพฺพิตฺตฺ สาสนํ ปหิณฺนิ “(จุพฺพิตฺตา) สามาวตียา ปาสาทํ คนฺตฺวา (ปฺคฺคฺล) ทุสฺสโกฏฺฐจาการเตลโกฏฺฐจาการานิ วิวราเปตฺวา ทุสฺसानิ เตลจาฏฺฐีสุ เตเมตฺวา ฅมฺเภ เวเจตฺวา ตา สพฺพา (อิตฺถิโย) เอกโตะ กตฺวา ทวารํ ปิพฺพิตฺวา พหิ ญนฺตํ ทตฺวา ทณฺฑทึปกาหิ เคเห อคฺคึ ททมาโน โอตฺริตฺวา คจฺจตุตฺติ (ฅปาปนเหตุก) ๕

มาคนุทिया อ.พระนางมาคันทิยา จินุเตตวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา กโรมิ ย่อมกระทำ ยัม (กมุข) ซึ่งกรรมใด, ตัม (กมุข) อ.กรรมนั้น อหุตวา ไม่เป็นแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น โหติ ย่อมมี อญญา ว โดยประการอื่นเทียว, (อหิ) อ.เรา กริสสามิ จักกระทำ กิณฺหุ โข อย่างไรหนอแล้ว” อิติ ดังนี้ (จินุเตตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “เอโส อูปาโย อ.อุบายนั้น อตถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้, รมเย ครั้นเมื่อพระราชา คจฺจนฺเต เสด็จไปอยู่ อุตฺตยานกัณฺธิ สู่ที่เป็นที่ทรงกรีธาในพระอุทยาน, ปหิณฺนิ ทรงส่งไปแล้ว สาสณฺหิ ซึ่งข่าวสาสน์ จูฬปิตุ แก่อา (ฌาปนเหตุกัม) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(จูฬปิตา) อ.อา คนุตวา ไปแล้ว ปาสาทํ สู่ปราสาท สามาวดียา ของพระนางสามาวดี (ปุคฺคัล) ยังบุคคล วิวราเปตวา ให้เปิดแล้ว ทุสฺสโกฏฺฐจาการเตลโกฏฺฐจาการานิ ซึ่งเรือนคลังแห่งผ้าและเรือนคลังแห่งน้ำมัน ท. ทุสฺสสาณิ ยังผ้า ท. เตเมตวา ให้เปียกแล้ว เตลจาณฺณิสฺสุ ในตุ่มแห่งน้ำมัน ท. เวเจตวา พันแล้ว ฌมฺเภ ซึ่งเสาท. ท. กตฺวา กระทำแล้ว ตา (อิตฺถิโย) ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้น สพฺพทา ทั้งปวง เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ปิทฺทิตฺวา ปิดแล้ว ทวารํ ซึ่งประตู ทตฺวา ให้แล้ว ยนฺตกัม ซึ่งยันต์ พหิ ในภายนอก ททมาโน ให้อยู่ อคฺคิ ซึ่งไฟ เคเห ที่พระตำหนัก ทณฺททปิกาทิ ด้วยประทีปด้าม ท. โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว คจฺจนฺตุ จงไป” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

พระนางมาคันทิยาทรงดำริว่า “เราทำกรรมใด, กรรมนั้นไม่เป็นเหมือนอย่างนั้น ย่อมเป็นโดยประการอื่นทั้งนั้น, เราจักทำอะไรหนอแล” ดังนี้ ทรงดำริว่า “อุบายนั้นมีอยู่” ดังนี้, เมื่อพระราชาเสด็จไปสู่ที่ทรงกรีธาในพระอุทยาน, ส่งข่าวสาสน์ไปให้อามีอันให้รู้ว่า “อาไปปราสาทของพระนางสามาวดี ให้คนช่วยเปิดเรือนคลังผ้าและเรือนคลังน้ำมัน ชุบน้ำทั้งหลายที่ตุ่มน้ำมันทั้งหลาย พันเสาททั้งหลาย ทำพวกหญิงเหล่านั้นทั้งหมดร่วมกัน ปิดประตู ให้อยู่ในภายนอก จุดไฟที่พระตำหนักด้วยประทีปด้าม ข้ามลงแล้ว จงไป” ดังนี้เป็นเหตุ

มาคนุทिया สุกฺทกัตฺตาใน ปหิณฺนิจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหิ สุกฺทกัตฺตาใน กโรมิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ยัม วิเสสนะของ กมุขฯ อวฺตุตตกัมมะเน กโรมิ, ตัม วิเสสนะของ กมุขฯ สุกฺทกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสนะใน อหุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โหติ เหวตฺตฺพหิ อวฺชารณะเข้ากับ อญญาฯ ตติยาวิเสสนะใน

โหติ, อหํ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิณฺณุ ปุจฺฉนฺตถะ โขศัพฺทํ
 วจนาลังการะ” อิติศัพฺทํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “เอโส
 วิเสสนะของ อุกฺปายะฯ สุทธกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพฺทํ อาการะ
 ใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺนิ, รมฺเณ ลักฺขณะใน คจฺฉนฺเตฯ ลักฺขณกิริยา
 อุกฺยฺยานกัฬิ สัมปฺปาปุณฺณียกัมมะใน คจฺฉนฺเต, จุพฺพิตฺตุ สัมปทานใน ปหิณฺนิ สาสนํ อวฺตต-
 กัมมะใน ปหิณฺนิ “จุพฺพิตา สุทธกัตตาใน คจฺฉนฺตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามาวตฺติยา
 สามีสัมพันธะใน ปาสาทํฯ สัมปฺปาปุณฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วิวราเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน วิวราเปตฺวา ทุสฺสโกฏฺฐจาการเตลโกฏฺฐจาการานิ
 อวฺตตกัมมะใน วิวราเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เตเมตฺวา ทุสฺसानิ การิตกัมมะใน
 เตเมตฺวา เตลจาฏฺฐิสฺสุ วิสยาธาระใน เตเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เวเจตฺวา ฅมฺเภ
 อวฺตตกัมมะใน เวเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ตา กัถิ สพฺพา กัถิ วิเสสนะของ
 อิตฺถิโยฯ อวฺตตกัมมะใน กตฺวา เอกโต ตติยาวิเสสนะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปิทฺทิตฺวา ทฺวารํ อวฺตตกัมมะใน ปิทฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา พหิ วิสยาธาระ
 ใน ทตฺวา ยนฺตํ อวฺตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ททมาโน ทณฺฑทํปกาหิ
 กรณะใน ททมาโน เคเห วิสยาธาระใน ททมาโน อคฺคิ อวฺตตกัมมะใน ททมาโนฯ
 อัปฺภันตรกิริยาของ จุพฺพิตา โอตฺริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺฉนฺตฺ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะใน
 ฉาปนเหตุกํฯ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณฺนิ ฯ

๗๑๑. โส ปาสาทํ อภิรฺยุห โกฏฺฐจาการานิ วิวราเปตฺวา วตฺถานิ เตลจาฏฺฐิสฺสุ เตเมตฺวา
 ฅมฺเภ เวเจตฺมารภิ ฯ

โส (จุพฺพิตา) ปาสาทํ อภิรฺยุห (ปุคฺคลํ) โกฏฺฐจาการานิ วิวราเปตฺวา วตฺถานิ เตลจาฏฺฐิสฺสุ
 เตเมตฺวา ฅมฺเภ เวเจตฺ อารภิ ฯ

โส (จุพฺพิตา) อ.อานัน อภิรฺยุห ขึ้นเฉพาะแล้ว ปาสาทํ สู่ปราสาท (ปุคฺคลํ) ยัง
 บุคฺคล วิวราเปตฺวา ให้เปิดแล้ว โกฏฺฐจาการานิ ซึ่งเรื่อนคลัง ท. วตฺถานิ ยังผ้า ท.
 เตเมตฺวา ให้เปียกแล้ว เตลจาฏฺฐิสฺสุ ในตุ่มน้ำมัน ท. อารภิ เริ่มแล้ว เวเจตฺ เพื่ออัน
 พัน ฅมฺเภ ซึ่งเสาท. ฯ

อานันขึ้นปราสาทใช้คนให้เปิดเรื่อนคลังทั้งหลาย ชุบน้ำทั้งหลายในตุ่มน้ำมันทั้งหลาย

เริ่มเพื่อจะพันเสาทิ้งหลาย

โส วิเสสณะของ จูฬพิตาทิ สุธกัถตาใน อารภิก ขาขยาตบทกัถตุวจาก ปาสาทิ
สัมปาปุตตีัยกัम्मะใน อภิรุยหุ ปุพพกาลกิริยาใน วิวราเปตวา ปุคคัลล การิตกัम्मะใน
วิวราเปตวา โภจจาการานิ อวุตตกัम्मะใน วิวราเปตวา ปุพพกาลกิริยาใน เตเมตวา
วตถานิ การิตกัम्मะใน เตเมตวา เตลจาสสิ วิสยาธาระใน เตเมตวา ปุพพกาลกิริยา
ใน อารภิก ฅมฺเภ อวุตตกัम्मะใน เวเจตุ ตุมัถตสัมปทานิใน อารภิก ฯ

๗๑๒. อถ หนั สามาวดีปมฺขา อิตฺถิโย “กั เอตํ จูฬพิตาทิ วทหนฺติโย อุปสงฺกมึสฺสุ ฯ

อถ หนั (มาคนหุยั) สามาวดีปมฺขา อิตฺถิโย “กั เอตํ (กมฺม) จูฬพิตาทิ วทหนฺติโย อุปสงฺกมึสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น อิตฺถิโย อ.หญิง ท. สามาวดีปมฺขา มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข
วทหนฺติโย กล่าวอยู่ อิตฺติ ว่า “จูฬพิต ข้าแต่อา เอตํ (กมฺม) อ.กรรมนั้น กั อะไร”
อิตฺติ ดังนี้ อุปสงฺกมึสฺสุ เข้าไปหาแล้ว ตํ (มาคนหุยั) ซึ่งนายมาคนหุยันั้น ฯ

ที่นั้น พวกหญิงมีพระนางสามาวดีเป็นประมุข พวกนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่อา อะไรนั้น” แล้ว
เข้าไปหานายมาคนหุยันั้น

อถ กาลสัถตมึ สามาวดีปมฺขา วิเสสณะของ อิตฺถิโย สุธกัถตาใน อุปสงฺกมึสฺสุ
ขาขยาตบทกัถตุวจาก หนั วิเสสณะของ มาคนหุยั อวุตตกัम्मะใน อุปสงฺกมึสฺสุ “จูฬพิต
อาลปนะ กั กัถิ เอตํ กัถิ วิเสสณะของ กมฺมิงฺ ลิงคัถถะ” อิตฺติศัพทํ อาการะใน วทหนฺติโย
อัพภันตรกิริยาของ อิตฺถิโย ฯ

๗๑๓. “อมฺมา ราชา ทพฺหึกมฺมตฺถาย อิเม ฅมฺเภ เตลปิไลติกาหิ เวจาเปติ, ราชเคเห นาม
สุยฺตุตฺตยฺตุตฺตํ ทุชฺชานํ, มา เม สนฺติเก โทถ อมฺมาติ เอวํ วตฺวา ตา อาคตา คพฺเภ
ปเวเสตฺวา ทวารานิ ปิทฺทิตฺวา พหิ ยนฺตกํ ทตฺวา อาทิตฺ ปฏฺจาย อคฺคึ ททฺโถ
โอตฺริ ฯ

(มาคนหุยั) “อมฺมา ราชา (มึ) ทพฺหึกมฺมตฺถาย อิเม ฅมฺเภ เตลปิไลติกาหิ เวจาเปติ,
ราชเคเห นาม สุยฺตุตฺตยฺตุตฺตํ (กมฺม) ทุชฺชานํ (โหติ), (ตุมฺเห) มา เม สนฺติเก โทถ อมฺมาติ
เอวํ วตฺวา ตา อาคตา (อิตฺถิโย) คพฺเภ ปเวเสตฺวา ทวารานิ ปิทฺทิตฺวา พหิ ยนฺตกํ ทตฺวา

อาทิตฺ ปฏฺจาย อคฺคิ ททฺนโต โอตริ ๗

(มาคนฺทีย) อ.นายมาคันทียะ วตฺวา กล่าวแล้ว เหวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “อมฺมา แนะแม่ ท. ราชา อ.พระราช (ม) ทรงยังเรา เวจาเปติ ย่อมให้พัน อิเม ฌมฺเภ ซึ่งเสา ท. เหล่านี้ เตลปิโลติกาหิ ด้วยผ้าเก่าอันชุ่มแล้วด้วยน้ำมัน ทพฺหิฌมฺมตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การกระทำให้มันคง, (กมฺม) อ.กรรม สฺยุตฺตทฺยุตฺตํ อันบุคคลทั้งประกอบดีแล้วทั้งประกอบไม่ดีแล้ว ราชเคเห นาม ชื่อในพระราชมณเฑียร ทฺชฺชานํ เป็นกรรมอันบุคคลรู้ได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น, อมฺมา แนะแม่ ท. (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. มา โทถ ของจงอย่ามี สฺนฺติเก ในสำนัก มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ตา (อิตฺถิโย) ยังหญิง ท. เหล่านั้น อาคตา ผู้มาแล้ว ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว คพฺเภ ในห้อง ปิทฺทิตฺวา ปิดแล้ว ทฺวารานิ ซึ่งประตู ท. ทตฺวา ให้แล้ว ยนฺตํ ซึ่งยนต์ พฺหิ ในภายนอก ททฺนโต ให้อยู่ อคฺคิ ซึ่งไฟ ปฏฺจาย จำเดิม อาทิตฺ แต่ต้น โอตริ ข้ามลงแล้ว ๗

นายมาคันทียะกล่าวอย่างนี้ว่า “แน่แม่ทั้งหลาย พระราชาทรงรับสั่งให้พันเสาเหล่านี้ด้วยผ้าเก่าที่ชุ่มด้วยน้ำมันเพื่อประโยชน์แก่การทำให้มันคง, กรรมทั้งที่ประกอบไว้ดีแล้วทั้งประกอบไว้ไม่ดีแล้ว ชื่อในพระราชมณเฑียร เป็นกรรมที่บุคคลรู้ได้โดยยาก, แน่แม่ทั้งหลาย พวกเธอของจงอย่ามีในสำนักของเรา” ดังนี้ แล้วให้พวกหญิงเหล่านั้นผู้มาแล้วเข้าไปในห้อง ปิดประตู ให้นยนต์ในภายนอก จุดไฟตั้งแต่เริ่มต้น แล้วข้ามลง

มาคนฺทีย สฺทฺทกัถตาใน โอตริฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “อมฺมา อาลปนะ ราชา เหตุกัถตาใน เวจาเปติฯ อาชยตบทเหตุกัถตฺวาจก มํ การิตกัถมมะใน เวจาเปติ ทพฺหิ-ฌมฺมตฺถาย สัมปทานใน เวจาเปติ อิเม วิเสสนะของ ฌมฺเภฯ อวฺตตกัถมมะใน เวจาเปติ เตลปิโลติกาหิ ภาระใน เวจาเปติ, สฺยุตฺตทฺยุตฺตํ วิเสสนะของ กมฺมฯ สฺทฺทกัถตาใน โหติฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก นามศัพฺทํ สัณฺญาไซตฺกะเข้ากับ ราชเคเหฯ วิสยาธาระใน สฺยุตฺตทฺยุตฺตํ ทฺชฺชานํ วิกิตกัถตาใน โหติ, อมฺมา อาลปนะ ตฺมฺเห สฺทฺทกัถตาใน โทถฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก มาศัพฺทํ ปฏฺฐิเสสฺระใน โทถ เม สามีสัมพันธะใน สฺนฺติเกฯ วิสยาธาระใน โทถ” อิตฺติศัพฺทํ สฺรฺูปะใน เหวํฯ นิตฺสสนันตถะ วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสตฺวา ตา กัถิ อาคตา กัถิ วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ การิตกัถมมะใน ปเวเสตฺวา คพฺเภ วิสยาธาระใน ปเวเสตฺวา ทฺวารานิ อวฺตตกัถมมะใน ปิทฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน

ทศวา พหิ วิสยาธาระไน ทศวา ยนตกั อวุตตกัมมะไน ทศวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน
ททนโต อาทิตโต อปาทานไน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสณะไน ททนโต อคคิ อวุตตกัมมะไน
ททนโตฯ อัมภันตริกิริยาของ มาคณทโย ๕

๗๑๔. สามาวดี ตาส โอวาท อทาสี “อมุหากั อนมตคฺเค สัสสาเร วิจฺรณฺตึนฺ เหว อคฺคินา
ฅายมานานํ อตฺตภาวานํ พุทฺธฅาณนปิ ปริจฺเจโท น สุกโร, อปฺปมตฺตา
โทยถาติ ๕

สามาวดี ตาส (อิตฺถิน) โอวาท อทาสี “อมุหากั อนมตคฺเค สัสสาเร วิจฺรณฺตึนฺ เหว อคฺคินา
ฅายมานานํ อตฺตภาวานํ พุทฺธฅาณนปิ ปริจฺเจโท น สุกโร, (ตุมฺเห) อปฺปมตฺตา โทยถาติ ๕

สามาวดี อ.พระนางสามาวดี **อทาสี** ได้ประทานแล้ว **โอวาท** ซึ่งพระโอวาท **ตาส**
(อิตฺถิน) แก่หญิง ท. เหล่านั้น **อิติ** ว่า “**ปริจฺเจโท** อ.การกำหนด **อตฺตภาวานํ** ซึ่ง
อัฐภาพ ท. **อคฺคินา ฅายมานานํ** อัน- อันไฟ-ไหม้อยู่ **เอว** อย่างนี้ **อมุหากั** ของ
เรา ท. **วิจฺรณฺตึนฺ** ผู้เที่ยวไปอยู่ **สัสสาเร** ในสงสาร **อนมตคฺเค** อันมีเบื้องตนและที่สูงสุด
อันบุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้แล้ว **พุทฺธฅาณนปิ** แม้อันพระพุทฺธฅาณ **สุกโร** กระทำ
ได้โดยง่าย **น** หามิได้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. **อปฺปมตฺตา** เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว **โทย**
ของจงเป็น” **อิติ** ดังนี้ ๕

พระนางสามาวดีได้ประทานพระโอวาทแก่พวกหญิงเหล่านั้นว่า “การกำหนดอัฐภาพ
ที่ถูกไฟไหม้อยู่อย่างนี้ของพวกเราผู้ท่องเที่ยวไปอยู่ในสงสารที่มีเบื้องต้นและที่สูงสุดอัน
บุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้แล้ว แม้อันพระพุทฺธฅาณ ก็กำหนดไม่ได้ง่าย ๆ, ขอพวกเธอจง
เป็นผู้ไม่ประมาทเถิด”

สามาวดี สุทฺธกัตฺตาไน อทาสีฯ อาชาตบทกัตฺตฺวาจก ตาส วิเสสณะของ อิตฺถินฺฯ
สัมปทานไน อทาสี โอวาท อวุตตกัมมะไน อทาสี “ปริจฺเจโท วุตตกัมมะไน สุกโรฯ
กิตบทกัมมวากก อมุหากั สามีสัมพันธะไน อตฺตภาวานํ อนมตคฺเค วิเสสณะของ
สัสสาเรฯ วิสยาธาระไน วิจฺรณฺตึนฺฯ วิเสสณะของ อมุหากั เหว กิริยาวิเสสณะไน
ฅายมานานํ อคฺคินา อนภิตกัตฺตาไน ฅานมานานํฯ วิเสสณะของ อตฺตภาวานํฯ
จันฐิวุตตกัมมะไน ปริจฺเจโท อปิตฺทํ อเปกขตฺตะเข้ากับ พุทฺธฅาณนฯ อนภิต-
กัตฺตาไน สุกโร นตฺทํ ปฏฺฐิเสธนตฺตะ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาไน โทยฯ อาชาตบท

กัตตฺวาจก อปฺปมตฺตา วิกตีกัตตาโน โหถ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะเน โอวาทํ ฯ

๗๑๕. ตา, เคเห ฉายนฺเต, เวทนาปริคฺคหกมฺมฏฺจานํ มนสิกรโหนฺติโย, กาจิ ทฺติยผลํ, กาจิ ตฺติยผลํ ปาปฺุณฺสีสุ; เตน วุตฺตํ “อถ โข สมฺพหฺลลา ภิกฺขุ ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺฑปาต-
ปฏิกฺกนฺตา, เยน ภควา, เตนุสฺสงฺกมฺมีสุ; อุสฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา
เอกมฺนตํ นิสฺสีทฺสีสุ; เอกมฺนตํ นิสฺสินฺหา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจฺจุ ‘อิธ ภนฺเต
รณฺโณ อุเทนสฺส อุยฺยานคตฺสฺส อนฺเตปฺรุํ ททฺฬํ, ปณฺจ อิตฺถีสฺตานิ กาลกฺตานิ
สามาเวตีปฺมุขานิ, ตาสํ ภนฺเต อุปาสิกานํ กา คติ, โโก อภิสฺมปฺราโยติ ฯ

ตา (อิตฺถิโย), เคเห (อคฺคินา) ฉายนฺเต, เวทนาปริคฺคหกมฺมฏฺจานํ มนสิกรโหนฺติโย, กาจิ
ทฺติยผลํ (ปาปฺุณฺสีสุ), กาจิ ตฺติยผลํ ปาปฺุณฺสีสุ; เตน (วจนํ ฐมฺมสฺงคาหกาจริเยน) วุตฺตํ “อถ โข
สมฺพหฺลลา ภิกฺขุ ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา, เยน (ทิสฺสาภาเคน) ภควา (วิหฺรติ), เตน
(ทิสฺสาภาเคน) อุสฺสงฺกมฺมีสุ; (เต ภิกฺขุ) อุสฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทฺสีสุ;
เอกมฺนตํ นิสฺสินฺหา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตํ (วจนํ) อโวจฺจุ ‘อิธ (โกสฺมพิยํ อคฺคินา) ภนฺเต
รณฺโณ อุเทนสฺส อุยฺยานคตฺสฺส อนฺเตปฺรุํ ททฺฬํ, ปณฺจ อิตฺถีสฺตานิ กาลกฺตานิ (โหนฺติ)
สามาเวตีปฺมุขานิ, ตาสํ ภนฺเต อุปาสิกานํ กา คติ, โโก อภิสฺมปฺราโยติ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หณฺยง ท. เหล่านั้น, เคเห ครั้นเมื่อพระดำหนัก **อคฺคินา** อันไฟ
(ฉายนฺเต) ไหม้อยู่, **มนสิกรโหนฺติโย** กระทำไว้ในใจอยู่ **เวทนาปริคฺคหกมฺมฏฺจานํ**
ซึ่งกรรมฐานอันกำหนดซึ่งเวทนา กาจิ บางพวก (ปาปฺุณฺสีสุ) บรรลุแล้ว **ทฺติยผลํ** ซึ่ง
ผลที่สอง, กาจิ บางพวก **ปาปฺุณฺสีสุ** บรรลุแล้ว **ตฺติยผลํ** ซึ่งผลที่สาม; **เตน** เพราะ
เหตุนั้น (วจนํ) อ.คำ **อติ** ว่า “**อถ โข** ครั้งนั้นแล **ภิกฺขุ** อ.ภิกษุ ท. **สมฺพหฺล-**
ลา ผู้มากพร้อม **ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา** ก้าวกลับแล้วจากบิณฑบาต **ปจฺจมาตฺตํ**
ในภายหลังแห่งภัต **อุสฺสงฺกมฺมีสุ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน (ทิสฺสาภาเคน)** ใน-, **ภควา**
อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (วิหฺรติ) ย่อมประทับ **เยน (ทิสฺสาภาเคน)** ในส่วนแห่งทิศใด, -
ส่วนแห่งทิศนั้น; (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **อุสฺสงฺกมิตฺวา** ครั้งเข้าไปเฝ้าแล้ว
อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว **ภควนฺตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า **นิสฺสีทฺสีสุ** นั่งแล้ว
เอกมฺนตํ ณ ที่สมควร; **เต ภิกฺขุ** อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **นิสฺสินฺหา** **โข** ผู้นั่งแล้วแล
เอกมฺนตํ ณ ที่สมควร **อโวจฺจุ** ได้กราบทูลแล้ว **เอตํ (วจนํ)** ซึ่งคำนั้น **ภควนฺตํ** กะ

พระผู้มีพระภาคเจ้า อิติ ว่า ‘ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนหุเตปุริ อ.ภายในเมือง อุเทนสุส ของพระเจ้าอุเทน รมโย ผู้เป็นพระราชอา อิศ (โกสมพิย) ในเมืองโกสัมพี นี้ อุตยานคตสุส ผู้เสด็จไปแล้วสู่พระอุทยาน (อคคินา) อันไฟ ททุฒิ ไหม้แล้ว, อิตถิสตานิ อ.ร้อยแห่งหญิง ท. ปญจ ห้า สามาวดีปมูขานี มีพระนางสามาวดีเป็น ประมุข กาลกตานิ เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนติ) ย่อมเป็น, ภนุเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ คติ อ.คติ กา อะไร ตาสสิ อุปาสิกานิ แห่งอุบาสิกา ท. เหล่านั้น, อภิสมฺปฺราโย อ.ภพอันเป็นไปในเบื้องหน้าเฉพาะ โกะ อะไร’ อิติ ดังนี้ (ธมฺม- สงฺคาหกฺกาจริเยน อันพระธรรมสังคาหกกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวไว้แล้ว ฯ

พวกหญิงเหล่านั้น เมื่อไฟกำลังไหม้อยู่ ทำไว้ในใจซึ่งกรรมจําหนัดเวทนา บาง พวกบรรลุผลที่สอง บางพวกบรรลุผลที่สาม, เพราะฉะนั้น พระธรรมสังคาหกกาจารย์ จึงกล่าวคำไว้ว่า “ที่นั่นแล พวกภิกษุมากพร้อม กลับจากปิณฑบาตหลังภัตตอาหาร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ, พวกภิกษุเหล่านั้น ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า นัง ฌ ที่สมควร, พวกภิกษุเหล่านั้นผู้หนึ่งแล้ว ฌ ที่ สมควรแล ได้กราบทูลคํานั้นกับพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภายใน เมืองพระเจ้าอุเทนผู้เป็นพระราชอาในเมืองโกสัมพีนี้ผู้เสด็จไปสู่พระอุทยาน ถูกไฟไหม้, พวกหญิง ๕๐๐ คน มีพระนามสามาวดีเป็นประมุข ได้เสียชีวิตลง, ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ คติอะไรของพวกหญิงเหล่านั้น, ภพหน้าอะไรของพวกหญิงเหล่านั้น’

ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุตฺรกัถฺตานิ ปาปฺปณฺณิสุฯ สองบทฺย อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก, เคเห ลักขณะใน ฌายนฺนุเตฯ ลักขณกิริยา อคคินา อนภิตฺตกัถฺตานิ ฌายนฺนุเต, เวทนาปริคฺคหกมฺมญฺจานํ อวุตฺตกัถฺมมะใน มนสิกโรนฺติโยฯ อัปฺพันฺตรกิริยาของ อิตฺถิโย กาจิ วิเสสนะของ อิตฺถิโย ทฺตฺยผล สัมปาปฺปณฺณิยกัถฺมมะใน ปาปฺปณฺณิสุ กาจิ วิเสสนะของ อิตฺถิโย ทฺตฺยผล สัมปาปฺปณฺณิยกัถฺมมะใน ปาปฺปณฺณิสุ; เตน เหนตฺตฺวาจก วจฺนํ วุตฺตกัถฺมมะใน วุตฺตํ กิตฺตบทกัถฺมมาจก ธมฺมสงฺคาหกฺกาจริเยน อนภิตฺตกัถฺตานิ วุตฺตํ “อถ กาลสัถฺตมี โชคัพฺทํ วจฺนาลังการะ สมฺพหุลา วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุตฺรกัถฺตานิ อุปสงฺกมฺมิสุฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก ปจฺจกฺกตฺตํ กาลสัถฺตมีใน ปิณฑปาตปฏิกฺกนฺตฺวาจก วิเสสนะ ของ ภิกฺขุ, ภควา สุตฺรกัถฺตานิ วิหฺรติฯ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจก เยน วิเสสนะของ ทิสายาเคนฯ ตติยาวิสยาราระใน วิหฺรติ, เตน วิเสสนะของ ทิสายาเคนฯ ตติยา-

วิสาขาธาระใน อุปสงกมัสสุ; เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน นิสีที่สุๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก อุปสงกมิตวา ลักขณัตถะ ภควนุต อวุตตกัมมะใน อภิวาเทตวาๆ ปุพพ- กาลกิริยาใน นิสีที่สุ เอกมนุต วิสาขาธาระใน นิสีที่สุ; นิสินฺนา กัตติ เต กัตติ วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน อโวจฺจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกมนุต วิสาขาธาระใน นิสินฺนา ไชศัพท วจนาลังการะ ภควนุต อภิตกัมมะใน อโวจฺจ เอต วิเสสณะของ วจนํ อวุตตกัมมะใน อโวจฺจ ‘ภนฺเต อาลปนะ อนฺเตปุริ วุตตกัมมะใน ททฺฬํ กิตตทกัมม- วจาก อิท วิเสสณะของ โกสมุพิยฺย วิสาขาธาระใน รมฺโฆ อคฺคินา อนภิหิตกัตตา ใน ททฺฬํ รมฺโฆ วิเสสณะของ อฺุเทนฺสสุๆ สามีสัมพันธะใน อนฺเตปุริ อฺุชยานคตฺสสุ วิเสสณะของ อฺุเทนฺสสุ, ปญฺจ กัตติ สามาวตีปฺมุขานิ กัตติ วิเสสณะของ อิตฺถีสตานิๆ สุทธกัตตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กาลกตานิ วิกตีกัตตาใน โหนฺติ, ภนฺเต อาลปนะ กา วิเสสณะของ คติๆ ลิงคัตถะ ตาสํ วิเสสณะของ อฺุปาสิกานํๆ สามีสัมพันธะใน คติ, โก วิเสสณะของ อภิสมฺปฺราโยๆ ลิงคัตถะ’ อิตฺศัพท สฺรูปะใน เอตํ วจนํ” อิตฺศัพท สฺรูปะใน วจนํ ๕

๗๑๖. “สนฺเตตฺถ ภิกฺขเว อฺุปาสิกาย โสตาปนฺนา, สนฺติ สกทาคามินิโย, สนฺติ อนาคามินิโย, สพฺพา ตา ภิกฺขเว อฺุปาสิกาย อนิพฺผลา กาลกตาติ ๕

(ภควา) “สนฺติ เอตฺถ (อฺุปาสิกาสฺ) ภิกฺขเว อฺุปาสิกาย โสตาปนฺนา, สนฺติ สกทาคามินิโย (อฺุปาสิกาย), สนฺติ อนาคามินิโย (อฺุปาสิกาย), สพฺพา ตา ภิกฺขเว อฺุปาสิกาย อนิพฺผลา กาลกตา (โหนฺติ)” อิติ (อาห) ๕

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตฺถ (อฺุปาสิกาสฺ) อฺุปาสิกาย อ.- ในอฺุปาสิกา ท. เหล่านี้หนา -อฺุปาสิกา ท. โสตาปนฺนา เป็นพระโสตาบัน สนฺติ มีอยู่, (อฺุปาสิกาย) อ.อฺุปาสิกา ท. สกทาคามินิโย เป็นพระสกทาคามินิ สนฺติ มีอยู่, (อฺุปาสิกาย) อ.อฺุปาสิกา ท. อนาคามินิโย เป็นพระอนาคามินิ สนฺติ มีอยู่, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตา อฺุปาสิกาย อ.อฺุปาสิกา ท. เหล่านี้ สพฺพา ทั้งปวง อนิพฺผลา เป็นผู้มีผลออกแล้ว หามิได้ กาลกตา เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาเหล่านี้ อุบาสิกาทั้งหลาย ที่เป็นพระโสดาบันมีอยู่, ที่เป็นพระสกทาคามีมีอยู่, ที่เป็นพระอนาคามีมีอยู่, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้ไม่ปราศจากผลมีกาละอันกระทำแล้ว”

ภควา สุทธกัตตานิ อาหะ อายตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ เอตถ วิเสสนะ ของ อุปาสิกาสุญฺญ นิทธารณะใน อุปาสิกาโยญฺญ นิทธารณียะและสุทธกัตตานิ สนฺติญฺญ อายตบทกัตตฺวาจก โสตาปนฺนา วิกตีกัตตานิ สนฺติ, อุปาสิกาโย สุทธกัตตานิ สนฺติญฺญ อายตบทกัตตฺวาจก สกทาคามีโย วิกตีกัตตานิ สนฺติ, อุปาสิกาโย สุทธกัตตานิ สนฺติญฺญ อายตบทกัตตฺวาจก อนาคามีโย วิกตีกัตตานิ สนฺติ, ภิกฺขเว อาลปนะ สพฺพา กัตติ ตา กัตติ วิเสสนะของ อุปาสิกาโยญฺญ สุทธกัตตานิ โหนฺติญฺญ อายตบทกัตตฺวาจก อนิปรุลา กัตติ กาลกตา กัตติ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ๒

๗๑๗. อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตาย เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

“โมหสมฺพฺพฺพฺพฺพ โลก	ภพฺพฺพฺพไป ว ทิสฺสตี,
อุปธิพฺพฺพฺพ พาล	ตมสา ปรีวาริต
สฺสสตี วิย ชายตี,	ปสฺสโต นตฺถิ กิณฺจนฺนตี ๒

อถ โข ภควา เอตํ อตฺถํ วิทิตฺวา ตาย เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

“โมหสมฺพฺพฺพ โลก	ภพฺพฺพไป อิว (หุตฺวา) ทิสฺสตี,
อุปธิพฺพฺพ พาล	ตมสา ปรีวาริต
สฺสสตี วิย (หุตฺวา) ชายตี,	ปสฺสโต (ปฺคฺคฺลสฺส) นตฺถิ กิณฺจนฺนตี ๒

อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น อุทาเนสิ ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งพระอุทานนี้ ตาย เวลายํ ในเวลานั้น อิติ ว่า

“โลก อ.สัตว์โลก โมหสมฺพฺพฺพ อนมิมหะเป็นเครื่องผูก
พร้อม ทิสฺสตี ย่อมปรากฏ ภพฺพฺพไป อิว เป็นเพียงดังมีรูป
อันสมควร (หุตฺวา) เป็น, พาล อ.คนพาล อุปธิพฺพฺพ ผู้มี

อุปฐิเป็นเครื่องผูก **ตมสา** **ปริวาริโต** ผู้อันความมืดแวดล้อม
แล้ว **ขายติ** ย่อมปรากฏ **สสุสตี** **วिय** เป็นราวกะว่าเที่ยง
(หุตฺวา) เป็น, **กิณฺจนํ** อ.กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล **นตฺถิ** ย่อม
ไม่มี (**ปฺกฺคฺลสฺส**) แก่บุคคล **ปสฺสโต** ผู้เห็นอยู่” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ ใน
เวลานั้นว่า

“สัตว์โลกมีโมหะผูกไว้ ย่อมปรากฏดุษฎีรูปที่สมควร, คนพาลมี
อุปฐิผูกไว้ ถูกความมืดแวดล้อมไว้ ย่อมปรากฏดุษฎีว่าเป็นของ
เที่ยง, กิเลสเป็นเครื่องกังวล ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้เห็นอยู่”

อถ กาลสัตตมี ไชศัพฺทํ วจนาลังการะ ภควา สุทฺธกัตฺตานิ อุทานะสิฯ อาชยาต-
บทกัตฺตวาจก เอตํ วิเสสนะของ อตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน วิทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อุทานะสิ ตายํ วิเสสนะของ เวลายํฯ กาลสัตตมีใน อุทานะสิ อิมํ วิเสสนะของ อุทานํฯ
อวุตตกัมมะใน อุทานะสิ

“โมหสมุพฺพนฺโน วิเสสนะของ โลโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ ทิสฺสตีฯ
อาชยาตบทกัตฺตวาจก ภพฺพุโรฯ อุปฺมาวิกตีกัตฺตานิ หุตฺวา
อิวศัพฺทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ภพฺพุโร หุตฺวา สมานกาลกิริยา
ใน ทิสฺสตี, อุปฺพินฺนโน วิเสสนะของ พาลोฯ สุทฺธกัตฺตานิ
ขายติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตมสา อนภิหิตกัตฺตานิ
ปริวาริโตฯ วิเสสนะของ พาลो สสุสตี อุปฺมาวิกตีกัตฺตานิ
หุตฺวา วิยศัพฺทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ สสุสตี หุตฺวา สมาน-
กาลกิริยาใน ขายติ, กิณฺจนํ สุทฺธกัตฺตานิ นตฺถิฯ กิริยาบท
กัตฺตวาจก ปสฺสโต วิเสสนะของ ปฺกฺคฺลสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ”
อิตติศัพฺทํ สฺรุปะใน อิมํ อุทานํ ฯ

๗๑๘. เหวณฺจ ปน วตฺวา “ภิกฺขเว สตฺตา นาม วฏฺเฐ วิจฺรนฺตา นิจฺจกัลลํ อปฺปมตฺตา
หุตฺวา ปุณฺณกมฺมเมว กโรนฺติ, ปมาทิโน หุตฺวา ปาปกมฺมํปิ กโรนฺติ; ตสฺมา วฏฺเฐ
วิจฺรนฺตา สุขฺปิ ทุกฺขฺปิ อนฺุภาวนฺตีติ ฐมฺมํ เทเสสิ ฯ

(สตถา) เอว จ ปน วตฺวา “ภิกฺขเว สตฺตา นาม วฏฺเฐ วิจฺรฺนฺตา นิจฺจกัลลํ อปฺปมตฺตา หุตฺวา ปุณฺณกมฺมํ เอว กโรฺหฺติ, (สตฺตา) ปมาทฺิโน หุตฺวา ปาปกมฺมํปิ กโรฺหฺติ; ตสฺมา (สตฺตา) วฏฺเฐ วิจฺรฺนฺตา สุขํปิ ทฺกฺขํปิ อนุภวฺนฺตฺติ ฐมฺมํ เทเสสิ ฯ

จ ปน ก็แล (สตถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ครั้นตรัสแล้ว เอว อย่างนี้ เทเสสิ ทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สตฺตา นาม ชื่อ อ.สัตว์ ท. วิจฺรฺนฺตา เทียวไปอยู่ วฏฺเฐ ในวัฏฏะ อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว นิจฺจกัลลํ ตลอดกาลเป็นนิตย์ หุตฺวา เป็น กโรฺหฺติ ย่อมกระทำ ปุณฺณกมฺมํ เอว ซึ่งกรรมอันเป็นบุญนั้นเทียว, (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. ปมาทฺิโน เป็นผู้มีความประมาท หุตฺวา เป็น กโรฺหฺติ ย่อมกระทำ ปาปกมฺมํปิ แม้ซึ่งกรรมอันชั่ว, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. วิจฺรฺนฺตา เทียวไปอยู่ วฏฺเฐ ในวัฏฏะ อนุภวฺนฺติ ย่อมเสวย สุขํปิ ซึ่งความสุขบ้าง ทฺกฺขํปิ ซึ่งความทุกข์บ้าง” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็แล พระศาสดาครั้นตรัสแล้วอย่างนี้ ทรงแสดงธรรมว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าพวกสัตว์เทียวไปอยู่ในวัฏฏะ เป็นผู้ไม่ประมาทแล้วตลอดกาลเป็นนิตย์ ย่อมทำกรรมที่เป็นบุญเท่านั้น, พวกสัตว์เป็นผู้มีความประมาทแล้ว ย่อมทำแม้กรรมอันชั่ว, เพราะฉะนั้น พวกสัตว์เทียวไปอยู่ในวัฏฏะ ย่อมเสวยความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง”

จ ปนศัพฺพํ นิปาตสมฺมุหะ สตฺตา สฺสทกฺกตฺตาใน เทเสสิฯ อาขยฺยาตบทกฺกตฺตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน วตฺวาฯ ลักขณตฺถะ “ภิกฺขเว อาลปนะ นามศัพฺพํ สัณฺญาโชตฺถะ เข้ากับ สตฺตาฯ สฺสทกฺกตฺตาใน กโรฺหฺติฯ อาขยฺยาตบทกฺกตฺตฺวาจก วฏฺเฐ วิสยาธาระใน วิจฺรฺนฺตาฯ อัปภันตฺรกิริยาของ สตฺตา นิจฺจกัลลํ อัจฺจันตสังโยคะใน อปฺปมตฺตาฯ วิกิตฺกตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กโรฺหฺติ เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ปุณฺณกมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กโรฺหฺติ, สตฺตา สฺสทกฺกตฺตาใน กโรฺหฺติฯ อาขยฺยาตบทกฺกตฺตฺวาจก ปมาทฺิโน วิกิตฺกตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กโรฺหฺติ อปีศัพฺพํ อเปกชฺตฺถะเข้ากับ ปาปกมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กโรฺหฺติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ สตฺตา สฺสทกฺกตฺตาใน อนุภวฺนฺติฯ อาขยฺยาตบทกฺกตฺตฺวาจก วฏฺเฐ วิสยาธาระใน วิจฺรฺนฺตาฯ อัปภันตฺรกิริยาของ สตฺตา อปี สองศัพฺพํ อเปกชฺตฺถะเข้ากับ สุขํ และ ทฺกฺขํ สุขํ กิตฺติ ทฺกฺขํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อนุภวฺนฺติ” อิติศัพฺพํ อาการะใน เทเสสิ ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสสิ ฯ

.....

๗๑๙. ราชาน “สามาวตียา เคห ีกร ฌายตตี สุตวา เวเคนาคจณฺโตปิ อททุฬ ฺสมปาปุณฺตี
 ฺนาสกุขิ, อาคนฺตวา จ ปน เคห ีนิพฺพาเปตฺวา อุปฺปนฺนพลวโทมนสฺโส อมจจคณ-
 ปรวิรูโต นิสีทิตฺวา สามาวตียา คุณฺเ อนุสฺสรนฺโต “กสฺส นุ โข อิห ี กมฺมฺนฺติ
 จินฺเตตฺวา “มาคณฺทียาย ีการิต ี ภวิสฺสตีติ ติตฺวา “ตาเสตฺวา ปุจฺฉิยมาณา น
 กเถสฺสตี, สณฺิก ี อุปาเยน ปุจฺฉิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อมจฺเจ อาห “อมฺโภ อห ี อีโต
 ปุพฺเพ อุฏฺฏาย สมฺภูฏาย อาสงฺกิตปริสงฺกิตฺว โหมิ, สามาวตี เม นิจฺจ ี โอตารเมว
 คเวสตี, สา กาลกตา; อิทานิ ปน เม จิตฺต ี นิพฺพุต ี ภวิสฺสตี, สฺุเชน วสิต ี
 ลภิสฺสามีติ ุ

ราชาน “สามาวตียา เคห ีกร ฌายตตี สุตวา เวเคน อาคจณฺโตปิ (อคฺคินา) อททุฬ (เคห ี)
 สมปาปุณฺตี น อสกุขิ, (ราชาน) อาคนฺตวา จ ปน เคห ีนิพฺพาเปตฺวา อุปฺปนฺนพลวโทมนสฺโส
 อมจจคณฺปรวิรูโต นิสีทิตฺวา สามาวตียา คุณฺเ อนุสฺสรนฺโต “กสฺส นุ โข อิห ี (กมฺม ี) กมฺม ี
 (โหตี)” อิติ จินฺเตตฺวา “(อิห ี กมฺม ี) มาคณฺทียาย ีการิต ี ภวิสฺสตีติ ติตฺวา “(สา มาคณฺทียา
 มยา) ตาเสตฺวา ปุจฺฉิยมาณา น กเถสฺสตี, (อห ี) สณฺิก ี อุปาเยน ปุจฺฉิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา
 อมจฺเจ อาห “อมฺโภ อห ี อีโต (กาลโต) ปุพฺเพ อุฏฺฏาย สมฺภูฏาย อาสงฺกิตปริสงฺกิตฺว โหมิ,
 สามาวตี เม นิจฺจ ี โอตาร ี เอว คเวสตี, สา (สามาวตี) กาลกตา (โหตี); อิทานิ ปน เม
 จิตฺต ี นิพฺพุต ี ภวิสฺสตี, (อห ี) สฺุเชน วสิต ี ลภิสฺสามีติ ุ

ราชาน อ.พระราชา สุตวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “กร ีไต้ยินว่า เคห ี อ.พระตำหนัก
 สามาวตียา ของพระนางสามาวตี ฌายติ ย่อมใหม่” อิติ ดั่งนี้ อาคจณฺโตปิ แม
 เสด็จมาอยู่ เวเคน โดยเร็ว น อสกุขิ ีไต้้อาจแล้ว สมปาปุณฺตี เพื่ออันถึงพร้อม
 (เคห ี) ซึ่งพระตำหนัก (อคฺคินา) อททุฬ อัน-อันไฟ-ใหม่แล้ว, จ ปน ีแกล (ราชาน)
 อ.พระราชา อาคนฺตวา ครั้นเสด็จมาแล้ว เคห ี ทรงยังพระตำหนัก นิพฺพาเปตฺวา
 ีให้ดับแล้ว อุปฺปนฺนพลวโทมนสฺโส ีผู้มีความโทมนัสอันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว อมจจ-
 คณฺปรวิรูโต ีผู้อันหมู่แห่งอำมาตย์แวดล้อมแล้ว นิสีทิตฺวา ีประทับนั่งแล้ว อนุสฺสรนฺโต
 ทรงระลึกถึงอยู่ คุณฺเ ซึ่งคุณฺ ท. สามาวตียา ของพระนางสามาวตี จินฺเตตฺวา ทรง
 ตำริแล้ว อิติ ว่า “อิห ี (กมฺม ี) อ.กรรมนี้ กมฺม ี เป็นกรรม กสฺส นุ โข ของใครหนอ
 แล (โหตี) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ติตฺวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “(อิห ี กมฺม ี) อ.กรรม
 นี้ มาคณฺทียาย ีการิต ี เป็นกรรม อันพระนางมาคณฺทียา ีให้กระทำแล้ว ภวิสฺสตี จัก

เป็น” อิติ ดังนี้ จินุเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(สา มาคันทิยา) อ.พระนางมาคันทิยานั้น (มยา) ตาเสตวา ปุจฉิมานา ผู้อันเรา ให้สะดุ้งแล้ว ถามอยู่ ห กเถสฺสติ จักไม่บอก, (อห) อ.เรา ปุจฉิสฺสามิ จักถาม อุบายเณ โดยอุบาย สณิกํ ค่อยๆ” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อมจฺเจ กะอำมาตย์ ท. อิติ ว่า “อมโก ดูก่อนท่านผู้เจริญ อห อ.เรา อุฏฺจาย ลูกขึ้นแล้ว สมฺภูจาย ลูกขึ้นพร้อมแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้ อาสงฺกิตปริสงฺกิตฺว เป็นผู้ทั้งระแวงแล้วทั้งระแวงรอบแล้วเทียว โหมิ ย่อมเป็น, สามาวดี อ.พระนางสามาวดี คเวสติ ย่อมแสวงหา โอตาริ เอว ซึ่งชองนั้นเทียว เม ของเรา นิจฺจํ เนื่องนิตย, सा (สามาวดี) อ.พระนางสามาวดีนั้น กาลกตา เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ก็ อิทานิ ในกาลนี้ จิตฺตํ อ.จิต เม ของเรา นิพฺพุตํ เป็นธรรมชาติดับแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น, (อห) อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ วสิตุํ เพื่ออันอยู่ สุขเณ ตามสบาย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาทรงสดับว่า “ได้ยินว่า ตำแหน่งของพระนางสามาวดีถูกไฟไหม้” แม้เสด็จมาโดยเร็ว ก็ไม่สามารถเพื่อจะทันตำแหน่งที่ไฟไหม้ใหม่ได้, ก็แล พระราชาครั้นเสด็จมาถึงแล้ว ทรงให้ดับพระตำหนัก ทรงเกิดความโทมนัสที่มีกำลัง มีหม้ออำมาตย์แวดล้อมประทับนั่งระลึกรถึงคุณทั้งหลายของพระนางสามาวดีอยู่ ทรงดำริว่า “กรรมนี้ เป็นกรรมของใครหนอแล” ดังนี้ ทรงทราบว่ “น่าจะเป็นกรรมที่พระนางมาคันทิยาให้ทำ” ดังนี้ ทรงดำริว่า “พระนางมาคันทิยาถูกเราให้สะดุ้งแล้วถามอยู่ จักไม่บอก, เราจักถามโดยอุบายค่อยๆ” ดังนี้ จึงตรัสกับพวกอำมาตย์ว่า “ผู้เจริญทั้งหลาย เราผุดลูกผุดหนึ่งในกาลก่อนแต่กาลนี้ เป็นผู้ทั้งระแวงแล้วทั้งสงสัยแล้วนั้นแหละ, พระนางสามาวดีย่อมแสวงหาชองของเราเป็นนิตยที่เดียว, พระนางสามาวดีเป็นผู้เสียชีวิตแล้ว, ก็ บัดนี้ จิตของเราจักเป็นธรรมชาติดับแล้ว, เราจักได้เพื่อจะอยู่ตามสบาย(เสียที)” ดังนี้

ราชา สุทฺธกัตฺตาโน อสฺกฺชิ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก “กิริ อนุสฺสวนัตถะ เคหํ สุทฺธกัตฺตาโน ฌายติ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก สามาวดียา สามีสัมพันธะโน เคหํ” อิติศัพท์ อากาเรโน สุตฺวา อายยาตบทกัตฺตฺวาจก อากจฺจนฺโต เวเคน ตติยาวิเสสชะโน อากจฺจนฺโต อปิตฺศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อากจฺจนฺโต อักขันตรกิริยาของ ราชา อคฺคินา อนภินิหิตกัตฺตาโน อทฺทฺตฺมํ วิเสสชะของ เคหํ สัมปาปฺณียกัมมะโน สมฺปาปฺณิตุํ ตุมฺตถสฺมปทานโน อสฺกฺชิ นศัพท์ ปฏิเสสชะโน อสฺกฺชิ, จ ปนศัพท์ นิปาตสมฺมุหะ ราชา

สุทธกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อาคนฺตฺวา ลักขณฺตถะ เคหฺ การิตกัมมะ
 ใน นิพฺพาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปนฺน- อุปฺปนฺนพลวโทมนสฺโส กิตี อมจฺจกณ-
 ปริวฺโต กิตี วิเสสนะของ ราชฯ นิสฺสิทฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุสฺสรนฺโต สามาวตฺติยา
 สามีสัมพันธะใน คฺุณฺเฯ อวฺุตตกัมมะใน อนุสฺสรนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ราชฯ “อิหฺ
 วิเสสนะของ กมฺมฺฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กสฺส สามีสัมพันธะ
 ใน กมฺมํ นุสฺสํ ปุจฺจนฺตถะ โขสฺสํ วจนาลังการะ กมฺมํ วิกตีกัตตานิ โหติ”
 อิตฺตฺสํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา “อิหฺ วิเสสนะของ กมฺมฺฯ
 สุทธกัตตานิ ภาวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก มาคนฺทฺิยาฯ อนภฺิหิตกัตตานิ การิตฺตฺฯ
 วิกตีกัตตานิ ภาวิสฺสตี” อิตฺตฺสํ อากาเรใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา
 “สา วิเสสนะของ มาคนฺทฺิยาฯ สุทธกัตตานิ กเถสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก มยา
 อนภฺิหิตกัตตานิ ปุจฺฉิยมาณา ตาเสตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิยมาณาฯ อัปฺภันตฺร-
 กิริยาของ มาคนฺทฺิยา นสฺสํ ปฏฺิเสธะใน กเถสฺสตี, อหฺ สุทธกัตตานิ ปุจฺฉิสฺสามิฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวจาก สณฺฑิ กิริยาวิเสสนะใน ปุจฺฉิสฺสามิ อุปฺปาเยน ตตฺติยาวิเสสนะใน
 ปุจฺฉิสฺสามิ” อิตฺตฺสํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อมจฺเจ อกถิต-
 กัมมะใน อาห “อมฺโห อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตานิ โหมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อิตฺโต
 วิเสสนะของ กาลโตฯ อุปฺปาหฺนใน ปุพฺเพฯ กาลสฺตตฺมฺิใน อฏฺฏจาย และ สมฏฺฏจาย
 อฏฺฏจาย กิตี สมฏฺฏจาย กิตี สมานกาลกิริยาใน อาสงฺกิตปริสฺงฺกิตโต เอวสฺสํ อวฺชารณะ
 เข้ากับ อาสงฺกิตปริสฺงฺกิตโตฯ วิกตีกัตตานิ โหมิ, สามาวตฺติ สุทธกัตตานิ คเวสตีฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวจาก เม สามีสัมพันธะใน โอตารฺ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน คเวสตี
 เอวสฺสํ อวฺชารณะเข้ากับ โอตารฺฯ อวฺุตตกัมมะใน คเวสตี, สา วิเสสนะของ สามาวตฺติฯ
 สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กาลกตา วิกตีกัตตานิ โหติ, ปนสฺสํ
 วากยารัมภชฺตถะ อิทานิ กาลสฺตตฺมฺิใน ภาวิสฺสตี จิตฺตํ สุทธกัตตานิ ภาวิสฺสตีฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวจาก เม สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ นิพฺพุตํ วิกตีกัตตานิ ภาวิสฺสตี, อหฺ
 สุทธกัตตานิ ลภิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก สฺุเชน ตตฺติยาวิเสสนะใน วสฺสิตฺตฺฯ
 ตฺมฺิตถสฺสํ ปทานใน ลภิสฺสามิ” อิตฺตฺสํ อากาเรใน อาห ฯ

๗๒๐. “เกน นุ โข เทว อิหฺ กมฺมํ กตฺนฺติ ฯ

(อมจฺจา) “เกน นุ โข เทว อิหฺ กมฺมํ กตฺนฺติ (ปุจฺฉิสฺ) ฯ

(อมจจา) อ.อำมาตย์ ท. (ปุจฉิสฺ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติ เทพ อิทํ กมฺมํ อ.กรรมนี้ เกณ หุ โข อันใครหนอแล กตํ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอำมาตย์ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ กรรมนี้ ใครหนอแล กระทำ”

อมจจา สุทรกัถตาใน ปุจฉิสฺฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “เทว อาลปนะ อิทํ วิเสสนะ ของ กมฺมํ ๑ วุตตกัถมมะใน กตํ ๑ กิตบทกัถมววจก เกณ อนภิทกัถตฺตาใน กตํ นุคัพทํ ปุจจันตถะ โขคัพทํ วจนาลังการะ” อิตีคัพทํ อาการะใน ปุจจิสฺฯ

๗๒๑. “มยิ สินเนเหเน เกณจิ กตํ ภวิสฺสตีติ ฯ

(ราชา) “(อิทํ กมฺมํ) มยิ สินเนเหเน เกณจิ กตํ ภวิสฺสตีติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อิทํ กมฺมํ) อ.กรรมนี้ เกณจิ กตํ เป็น กรรม อันใครๆ กระทำแล้ว สินเนเหเน เพราะความรัก มยิ ในเรา ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ราชา สุทรกัถตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “อิทํ วิเสสนะของ กมฺมํ ๑ สุทรกัถตา ใน ภวิสฺสตี ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก มยิ วิสยาธาระใน สินเนเหเน ๑ เหตุใด กตํ เกณจิ อนภิทกัถตฺตาใน กตํ ๑ วิกิตกัถตาใน ภวิสฺสตี” อิตีคัพทํ อาการะใน อาห ๑

๗๒๒. มาคณฺหิยา สมีเป จิตา ตํ สุตฺวา “อญฺโฆ โภจิกิ กาทุํ น สกฺขิสฺสตี, มยา กตํ, เทว อหํ จุพฺพิตรํ อาณาเปตฺวา การะสินฺติ อาห ๑

มาคณฺหิยา สมีเป จิตา ตํ (วจนฺ) สุตฺวา “อญฺโฆ โภจิกิ กาทุํ น สกฺขิสฺสตี, (อิทํ กมฺมํ) มยา กตํ, เทว อหํ จุพฺพิตรํ อาณาเปตฺวา (จุพฺพิตรํ) การะสินฺติ อาห ๑

มาคณฺหิยา อ.พระนางมาคัณหิยา จิตา ประทับยืนอยู่แล้ว สมีเป ในที่ใกล้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งพระดาร์สนั้น อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “โภจิกิ อ.ใครๆ อญฺโฆ อื่น น สกฺขิสฺสตี จักไม่อาจ กาทุํ เพื่ออันกระทำ, (อิทํ กมฺมํ) อ.กรรมนี้ มยา อันหม่อมฉัน กตํ กระทำแล้ว, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อหํ อ.หม่อมฉัน อาณาเปตฺวา สั้งบังคับแล้ว จุพฺพิตรํ ซึ่งอา (จุพฺพิตรํ) ยังอา การะสี ให้กระทำ

แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนางมาคันทิยาประทับยืนอยู่ที่ใกล้ สดับพระดำรัสนั้น กราบทูลว่า “ใครๆ อื่น
จักไม่อาจเพื่อจะทำได้, กรรมนั้น หม่อมฉันทำเอง, ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ หม่อม
ฉันสั่งบังคับอา ให้อาทำ”

มาคันทิยา สุทรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สมีเป วิสยาธาระใน จิตาๆ
วิสยาธาระใน มาคันทิยา ตั วิเสสนะของ วจันๆ อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน อาห “อญโณ วิเสสนะของ โกจิๆ สุทรกัตตาใน สกขิสฺสตีๆ อาชยาตบท
กัตตุวจาก กาคุ ตุมัตถสัมปทานใน สกขิสฺสตี นคัพท ปฏิสฺเสระใน สกขิสฺสตี, อิห
วิเสสนะของ กมมิงๆ วุตตกัมมะใน กตังๆ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตาใน
กตัง, เทว อาลปนะ อห เหตุกัตตาใน การะสีๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก จูพปิตริ
อวุตตกัมมะใน อาณาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน การะสี” อิติคัพท อาการะใน อาห ฯ

.....

๗/๒๓. ราชา “ตัง จเปตวา อญโณ มยิ สินะหสตุโต นาม นตฺถิ, ปสนฺโนสฺสมิ, วริ เต ทมฺมิ,
เทวี ตฺวํ อตฺตโน ฌาติคณํ ปกุโกสาเปหิติ ฯ

ราชา “ตัง จเปตวา อญโณ มยิ สินะหสตุโต นาม นตฺถิ, (อห) ปสนฺโน สฺสมิ, (อห) วริ เต
ทมฺมิ, เทวี ตฺวํ (ปุคฺคล) อตฺตโน ฌาติคณํ ปกุโกสาเปหิติ (อาห) ฯ

ราชา อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “**สินะหสตุโต นาม** ชื่อ อ.สัตว์ผู้รัก **มยิ**
ในเรา **อญโณ** อื่น **จเปตวา** เว้น **ตัง** ซึ่งเธอ **นตฺถิ** ย่อมไม่มี, (อห) อ.เรา **ปสนฺโน**
เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว **อสฺสมิ** ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา **ทมฺมิ** ย่อมให้ **วริ** ซึ่งพร **เต** แก่
เธอ, **เทวี** ดูก่อนพระเทวี **ตฺวํ** อ.เธอ (**ปุคฺคล**) ยังบุคคล **ปกุโกสาเปหิ** จงให้ร้องเรียก
ฌาติคณํ ซึ่งหมู่แห่งญาติ” อิติ ดังนี้ ฯ

ราชา สุทรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อญโณ วิเสสนะของ สินะหสตุโต
นามคัพท สัญญาชิตกะเข้ากับ สินะหสตุโตๆ สุทรกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตุวจาก
ตัง อวุตตกัมมะใน จเปตวาๆ วิเสสนะของ สินะหสตุโต มยิ วิสยาธาระใน สินะหสตุโต,
อห สุทรกัตตาใน อสฺมิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปสนฺโน วิกิตกัตตาใน อสฺมิ, อห สุทร-
กัตตาใน ทมฺมิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก วริ อวุตตกัมมะใน ทมฺมิ เต สัมปทานใน
ทมฺมิ, เทวี อาลปนะ ตฺวํ เหตุกัตตุวจาก ปกุโกสาเปหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก

ปุ่คคัลลั กการิตกั้มมะไน ปุกุโกสาเปหิ อุตตโน สามีสัมพันธะไน ฅาตคณัฏฏ อุตตกั้มมะ
ไน ปุกุโกสาเปหิ” อิตติศัพทอาการะไน อาห ๕

๗๒๔. สา ฅาตกานัน สาสนั ปหิณิ “ราชา มม ปสนุโน วรึ เทติ, สีขั อากจจตุติ ๕

สา (มาคณุทียา) ฅาตกานัน สาสนั ปหิณิ “ราชา มม ปสนุโน วรึ เทติ, (ฅาตคโณ) สีขั
อากจจตุติ (ฅาปนเหตุกั) ๕

สา (มาคณุทียา) อ.พระนางมาคัณทียานัน ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว **สาสนั** ซึ่งขัาวสาสนั
ฅาตกานัน แก่ฅาตติ ท. (ฅาปนเหตุกั) มีอันให้รู้- **อิตติ** ว่า “ราชา อ.พระราชา **ปสนุโน**
ทรงเลื่อมใสแล้ว **มม** ต่อขัापเจ้า **เทติ** ย่อมพระราชทาน **วรึ** ซึ่งพร, (ฅาตคโณ)
อ.หมุ่แห่งฅาตติ **อากจจตุ** จงมา **สีขั เร็ว**” อิตติ ดั่งนี้ -เป็นเหตุ ๕

พระนางมาคัณทียานัน ทรงส่งขัาวสาสนัแก่พวกฅาตติทั้งหลายมีอันให้รู้ว้า “พระราชา
ทรงเลื่อมใสต่อขัापเจ้า ย่อมพระราชทานพร, ขอหมุ่ฅาตติจงมาเร็ว” เป็นเหตุ

สา วิเสสนะของ มาคณุทียา ๕ สุทธกัตตานิ ปหิณิ ๕ อาขยัตบทกัตตุวาก ฅาตกานัน
สัมปทานไน ปหิณิ สาสนั อุตตกั้มมะไน ปหิณิ “ราชา สุทธกัตตานิ เทติ ๕ อาขยัต-
บทกัตตุวาก มม สัมปทานไน ปสนุโน ๕ วิเสสนะของ ราชา วรึ อุตตกั้มมะไน
เทติ, ฅาตคโณ สุทธกัตตานิ อากจจตุ ๕ อาขยัตบทกัตตุวาก สีขั กิริยาวิเสสนะไน
อากจจตุ” อิตติศัพท สรุปะไน ฅาปนเหตุกั ๕ กิริยาวิเสสนะไน ปหิณิ ๕

๗๒๕. ราชา อากตาคตานิ มหนตุ สุกการี กारेสิ ๕

ราชา (ปุ่คคัลลั) อากตาคตานิ (ฅาตกานัน) มหนตุ สุกการี กारेสิ ๕

ราชา อ.พระราชา (**ปุ่คคัลลั**) ทรงยังบุคคล **กาเรสิ** ให้กระทำแล้ว **สุกการี** ซึ่งสักการะ
มหนตุ อันใหญ่ (**ฅาตกานัน**) แก่ฅาตติ ท. **อากตาคตานิ** ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว ๕

พระราชาทรงรับสั่งให้ทำสักการะอันใหญ่แก่พวกฅาตติผู้ทั้งมาถึงแล้ว ๕

ราชา เหตุกัตตานิ กारेสิ ๕ อาขยัตบทเหตุกัตตุวาก ปุ่คคัลลั กการิตกั้มมะไน กारेสิ
อากตาคตานิ วิเสสนะของ ฅาตกานัน ๕ สัมปทานไน กारेสิ มหนตุ วิเสสนะของ

สกุการัง อวุตตกัมมะใน กาเรสิ ๕

๗๒๖. ตัง ทิสฺวา ตสฺสา อญฺญาตกาปิ ลญฺจํ ทตฺวา “มยํ มาคณฺหิยาเย ญาตกาติ อากจฺฉิสฺสุ ๕

ตัง (สกุการัง) ทิสฺวา ตสฺสา (มาคณฺหิยา) อญฺญาตกาปิ (ชนา) ลญฺจํ ทตฺวา “มยํ มาคณฺหิยาเย ญาตกา (อมฺห)” อิติ (วตฺวา) อากจฺฉิสฺสุ ๕

(ชนา) อ.ชน ท. อญฺญาตกาปิ แม่ผู้มีใ้ญาติ ตสฺสา (มาคณฺหิยาเย) ของพระนางมาคณฺหิยานั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตัง (สกุการัง) ซึ่งสักการะนั้น ทตฺวา ให้แล้ว ลญฺจํ ซึ่งสินบน (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. ญาตกา เป็นญาติ มาคณฺหิยาเย ของพระนางมาคณฺหิยา (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อากจฺฉิสฺสุ มาแล้ว ๕

พวกชนแม่ผู้มีใ้ญาติของพระนางมาคณฺหิยานั้น เห็นสักการะนั้นแล้ว ก็ให้สินบน แล้วกล่าวว่า “พวกเราเป็นญาติของพระนางมาคณฺหิยา” ดังนี้แล้ว ก็พากันมา

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อญฺญาตกาฯ วิเสสนะของ ชนาฯ สุกฺกัตตาใน อากจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตัง วิเสสนะของ สกุการังฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ มาคณฺหิยาฯ สามีสัมพันธะใน อญฺญาตกา ลญฺจํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “มยํ สุกฺกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาคณฺหิยาเย สามีสัมพันธะใน ญาตกาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากจฺฉิสฺสุ ๕

๗๒๗. ราชา เต สพฺเพ คาหาเปตฺวา ราชนฺคเณ นาภิปฺปมาเณ อาวาเฐ ชนาเปตฺวา เต ตตฺถ นิสฺสาเปตฺวา ปิสฺสุ ปฺปูเรตฺวา อฺอุปริ ปฺปลาลํ วิกีราเปตฺวา อคฺคิ ทาเปสิ, จมฺมสฺส ททฺฒกาเล อยฺนงฺคเลหิ กสาเปตฺวา ชนฺหาชณฺฑํ หีราหีรํ กาเรสิ ๕

ราชา (ราชปฺริสฺ) เต สพฺเพ (ชเน) คาหาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) ราชนฺคเณ นาภิปฺปมาเณ อาวาเฐ ชนาเปตฺวา เต (ชเน) ตตฺถ (อาวาเฐ) นิสฺสาเปตฺวา ปิสฺสุ ปฺปูเรตฺวา (ราชปฺริสฺ) อฺอุปริ ปฺปลาลํ วิกีราเปตฺวา อคฺคิ ทาเปสิ, (ราชา ราชปฺริสฺ) จมฺมสฺส (อคฺคินา) ททฺฒกาเล อยฺนงฺคเลหิ กสาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) ชนฺหาชณฺฑํ หีราหีรํ กาเรสิ ๕

ราชา อ.พระราช (ราชปรีดิ์) ทรงยังราชบุรุษ คาหาเปตวา ให้จับแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น สพเพ ทั้งปวง (ราชปรีดิ์) ทรงยังบุรุษ ขนาเปตวา ให้ชุดแล้ว อวาาฏ ซึ่งหลุ่ม ท. นาภิปปมาเถ อันมีสะตือเป็นประมาณ ราชงคเถ ที่เนินแห่งพระราช เต (ชเน) ทรงยังชน ท. เหล่านั้น นิสีทาเปตวา ให้นั่งแล้ว ตตถ (อวาาฏสุ) ในหลุ่ม ท. เหล่านั้น ปัสุ ยังดินล้วน ปุเรตวา ให้เต็มแล้ว (ราชปรีดิ์) ทรงยังราชบุรุษ วิกีราเปตวา ให้เกลี่ยแล้ว ปลาล์ ซึ่งฟาง อุปริ ในเบื่องบน ทาเปสิ ให้ให้แล้ว อคคิ ซึ่งไฟ, (ราชา) อ.พระราช (ราชปรีดิ์) ทรงยังราชบุรุษ กสาเปตวา ให้ไถแล้ว อยนงคเลหิ ด้วยไถอันเป็นวิการแห่งเหล็ก จมมสสุส (อคคินา) ททตมกाल ในกาล แห่งหนึ่ง อันไฟ ไหม้แล้ว (ราชปรีดิ์) ทรงยังราชบุรุษ กาเรสิ ให้กระทำแล้ว ขณทาทขณท ให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ หีราหีริ ให้เป็นรื้อน้อยรื้อใหญ่ ๕

พระราชาทรงรับสั่งให้ราชบุรุษจับพวกชนเหล่านั้นทั้งหมด รับสั่งให้ชุดหลุ่มทั้งหลายมีประมาณสะตือที่ลานหลวง แล้วให้พวกชนเหล่านั้นนั่งในหลุ่มเหล่านั้น ทรงให้กลบดินแล้ว ให้เกลี่ยฟางลงเบื่องบน แล้วให้จูดไฟ, พระราชาทรงรับสั่งให้ราชบุรุษไถด้วยไถเหล็ก ในเวลาที่หนังถูกไฟไหม้แล้ว แล้วทรงให้ทำเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ รื้อน้อยรื้อใหญ่

ราชา เหตุกัตตาใน ทาเปสิ๑ อาขยาตบทเหตุกัตตวาจก ราชปรีดิ์ การิตกัมมะใน คาหาเปตวา เต กิติ สพเพ กิติ วิเสสณะของ ชเน๑ การิตกัมมะใน คาหาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ขนาเปตวา ราชปรีดิ์ การิตกัมมะใน ขนาเปตวา ราชงคเถ วิสยาธาระใน ขนาเปตวา นาภิปปมาเถ วิเสสณะของ อวาาฏ๑ อวุตตกัมมะใน ขนาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวา เต วิเสสณะของ ชเน๑ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตวา ตตถ วิเสสณะของ อวาาฏสุ๑ วิสยาธาระใน นิสีทาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุเรตวา ปัสุ การิตกัมมะใน ปุเรตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วิกีราเปตวา ราชปรีดิ์ การิตกัมมะใน วิกีราเปตวา อุปริ วิสยาธาระใน วิกีราเปตวา ปลาล์ อวุตตกัมมะใน วิกีราเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทาเปสิ อคคิ อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ, ราชา เหตุกัตตาใน กาเรสิ๑ อาขยาตบทเหตุกัตตวาจก ราชปรีดิ์ การิตกัมมะใน กสาเปตวา จมมสสุส สามีสัมพันธะใน ททตมกाल อคคินา อนภิหิตกัตตาใน ททตม- ททตมกाल กาลสัตตมีใน กสาเปตวา อยนงคเลหิ ภาระใน กสาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน

กาเรสิ ราชปุริส การิตกัมมะใน กาเรสิ ขณฺหาขณฺหํ กิติ หีราหิรํ กิติ วิกตีกัมมะใน
กาเรสิ ฯ

๗๒๘. มาคนุทียาย สรีโรโตปี ติชิณฺเนว สตุเถน ขนฺขนฺณฺจฺจาเนสุ มิสฺส อฺปฺปาณฺเฏตฺวา เตเลน
ปุกฺกํ อฺกฺุทฺทํ อโรเปตฺวา ปฺปูเว วิย ปฺจําเปตฺวา ตเมว ขาทาเปสิ ฯ

(ราชา ราชปุริส) มาคนุทียาย สรีโรโตปี ติชิณฺเน เอว สตุเถน ขนฺขนฺณฺจฺจาเนสุ มิสฺส
อฺปฺปาณฺเฏตฺวา (ราชปุริส) เตเลน ปุกฺกํ อฺกฺุทฺทํ อโรเปตฺวา (สุทฺ) ปฺปูเว (ปฺจําเปนฺตฺ) วิย
ปฺจําเปตฺวา (ปฺกฺุคฺล) ตํ เอว (มฺิส) ขาทาเปสิ ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ อฺปฺปาณฺเฏตฺวา ให้เชือดแล้ว มิสฺส
ซึ่งเนื้อ สรีโรโตปี แม้จากสรีระ มาคนุทียาย ของพระนางมาคันทิยา สตุเถน ด้วย
มีด ติชิณฺเน เอว อันคมนั้นเที่ยว ขนฺขนฺณฺจฺจาเนสุ ในที่แห่งเนื้อล่าและเนื้อล่า ท.
(ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ อโรเปตฺวา ให้ยกขึ้นแล้ว อฺกฺุทฺทํ สฺสูเตา ปุกฺกํ อันเตือด
พล่านแล้ว เตเลน ตัวน้ำมัน (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ ปฺจําเปตฺวา ให้ทอดแล้ว
(สุทฺ) วิย รวากะ ยังพ้อครว (ปฺจําเปนฺตฺ) ให้ทอดอยู่ ปฺปูเว ซึ่งขนม ท. (ปฺกฺุคฺล) ทรง
ยังบุคคฺล ขาทาเปสิ ให้เคี้ยวกินแล้ว ตํ เอว มิสฺส ซึ่งเนื้อนั้นนั้นเที่ยว ฯ

พระราชาทรงรับสั่งให้ราชบุรุษใช้มีดเฉพาะที่คมๆ เชือดเนื้อแม้จากร่างของพระนาง
มาคันทิยา ในที่เนื้อล่าๆ ทั้งหลาย แล้วทรงให้ยกขึ้นสู่เตาที่เดือดพล่านด้วยน้ำมัน แล้ว
ทรงให้ทอด ดูจทรงใช้ให้พ้อครวทอดขนมทั้งหลาย แล้วทรงให้เคี้ยวกินเนื้อนั้นนั้น
แหละ

ราชา เหตุกัตตาใน ขาทาเปสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ราชปุริส การิตกัมมะ
ใน อฺปฺปาณฺเฏตฺวา มาคนุทียาย สามิสัมพันธฺใน สรีโรโต อปีคัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
สรีโรตฺย อฺปาทานใน อฺปฺปาณฺเฏตฺวา เอวคัพฺทํ อวชารณฺเข้ากับ ติชิณฺเนฯ วิเสสนะ
ของ สตุเถนฯ ภาระใน อฺปฺปาณฺเฏตฺวา ขนฺขนฺณฺจฺจาเนสุ วิสยาชาระใน อฺปฺปาณฺเฏตฺวา มิสฺส
อฺวตฺตกัมมะใน อฺปฺปาณฺเฏตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโรเปตฺวา ราชปุริส การิตกัมมะ
ใน อโรเปตฺวา เตเลน ภาระใน ปุกฺกํฯ วิเสสนะของ อฺกฺุทฺทํฯ สัมปาปฺุณฺยกัมมะใน
อโรเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจําเปตฺวา ปฺปูเว อฺวตฺตกัมมะใน ปจําเปนฺตฺยฯ วิเสสนะ
ของ สฺสูทฺยฯ อฺปฺมาการิตกัมมะใน ปจําเปตฺวา วิยคัพฺทํ อฺปฺมาโชตฺกะเข้ากับ ปฺปูเว

ปจจาเปนต์ สู้ทำ, ปจจาเปตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ขาทาเปสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ขาทาเปสิ เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ตํ วิเสสนะของ มํสํ อวุตตกัมมะใน ขาทาเปสิ ฯ

๗๒๙. อเอกทิวสํ ฅมฺมสภายํ ภิกขุ กถํ สมฺภูจจาเปสฺสุ “อนนฺจจวิกํ วัต อาวุโส เอวรฺูปาย สทฺธาสมฺปนฺนาย อุปาสิกาย เอวรฺูปี มรณฺนฺติ ฯ

อด เอกทิวสํ ฅมฺมสภายํ ภิกขุ กถํ สมฺภูจจาเปสฺสุ “อนนฺจจวิกํ วัต (โหติ) อาวุโส เอวรฺูปาย สทฺธาสมฺปนฺนาย อุปาสิกาย เอวรฺูปี มรณฺนฺติ ฯ

อด ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. มรณํ อ.ความตาย เอวรฺูปี อันมีอย่างนี้เป็นรูป อุปาสิกาย ของอุบาสิกา สทฺธาสมฺปนฺนาย ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศรัทธา เอวรฺูปาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อนนฺจจวิกํ วัต เป็นสิ่งไม่สมควรหนอ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สมฺภูจจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฅมฺมสภายํ ในโรงเป็นที่กล่าวและเป็นทีแสดง ซึ่งธรรม ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความตายเห็นปานนี้ของอุบาสิกาผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาเห็นปานนี้ เป็นสิ่งไม่สมควรเลยหนอ”

อด กาลสํตตมํ เอกทิวสํ ทฺุติยากาลสํตตมํใน สมฺภูจจาเปสฺสุ ภิกขุ เหตุกัตฺตาใน สมฺภูจจาเปสฺสุฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก ฅมฺมสภายํ วิสยาธาระใน สมฺภูจจาเปสฺสุ กถํ การิตกัมมะใน สมฺภูจจาเปสฺสุ “อาวุโส อาลปนะ เอวรฺูปี วิเสสนะของ มรณฺนํ สทฺธกัตฺตา ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก วัตคัพพํ สังเวคัตถะ เอวรฺูปาย กัถิ สทฺธาสมฺปนฺนาย กัถิ วิเสสนะของ อุปาสิกายฯ สามีสัมพันธะใน มรณฺนํ” อิติคัพพํ สรฺูปะใน กถํ ฯ

๗๓๐. สตุถา อาคนฺตฺวา “กาย นฺุตฺถ ภิกขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนฺนาติ ปุจฺจิตฺวา “อิมาย นามาติ วุตฺเต, “ภิกขเว อิมสฺมี อตฺตภาเว สามาวตีปฺมุขานํ อิตฺถินํ เอตํ อยฺุตฺตํ, ปุพฺเพ กตกมฺมสฺส ปนฺ ยุตฺตเมว เอตาทิ ลทฺชนฺติ วัตฺวา “กั ภาเนเต เอตาทิ ปุพฺเพ กถํ, อาจิกฺขถ โนติ เตหิ ยาจิตฺ อตีตํ อาหาริ:

สตถา อาคนตุวา “(ตุมฺเห) กาย ญฺ อตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺสนฺนาติ ปุจฺจิตฺวา “(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนฺนินฺสนฺนา อมฺห)” อิติ (วจฺเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “ภิกฺขเว อิมสฺมึ อตฺตภาเว สามาวตีปฺมุขานํ อิตฺถินํ เอตํ (มรณํ) อยฺยุตฺตํ, (อตฺตนา) ปุพฺเพ กตกมฺมสฺส ปน ยุตฺตํ เอว (มรณํ) เอตาหิ (อิตฺถิหิ) ลทฺฐนฺติ วตฺวา “กึ (กมฺม) ภาเต เอตาหิ (อิตฺถิหิ) ปุพฺเพ กตํ, (ตุมฺเห) อาจิกฺขถ โนติ เตหิ (ภิกฺขุหิ) ยาจิตฺ อตีตํ (วตฺถุ) อาหริ:

สตถา อ.พระศาสดา อาคนตุวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สนฺนินฺสนฺนา เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย ญฺ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. สนฺนินฺสนฺนา เป็นผู้ นั่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ อมฺห ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล แล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตํ (มรณํ) อ.ความตายนั้น อิตฺถินํ แห่งหญิง ท. สามาวตีปฺมุขานํ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข อยฺยุตฺตํ ไม่สมควรแล้ว อิมสฺมึ อตฺตภาเว ในอัฐภาพนี้, ปน แต่ว (มรณํ) อ.ความตาย ยุตฺตํ เอว อันสมควรแล้วนั้นเกี่ยว (อตฺตนา) ปุพฺเพ กตกมฺมสฺส แก่กรรม อันตน กระทำ แล้ว ในกาลก่อน เอตาหิ (อิตฺถิหิ) อันหญิง ท. เหล่านั้น ลทฺฐํ ใต้แล้ว” อิติ ดังนี้ เตหิ (ภิกฺขุหิ) ยาจิตฺ ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้น ทูลอ้อนวอนแล้ว อิติ ว่า “ภาเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ กึ (กมฺม) อ.กรรมอะไร เอตาหิ (อิตฺถิหิ) อันหญิง ท. เหล่านั้น กตํ กระทำแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ อาจิกฺขถ ขอจงตรัสบอก โน แก่ข้าพระองค์ ท.” อิติ ดังนี้ อาหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง อันเป็นไป ล่วงแล้ว:

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้หนึ่งประชุม กันด้วยเรื่องสนทนาอะไรหนอ”, เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”, ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตายนั้นของพวกหญิงมีพระนางสามาวดีเป็นประมุข ไม่สมควรในอัฐภาพนี้, แต่ความตายอันสมควรนั้นแหละแก่กรรมที่ตนกระทำไว้ในกาล ก่อน พวกหญิงเหล่านั้นได้แล้ว” ถูกพวกภิกษุเหล่านั้นทูลอ้อนวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ กรรมอะไรที่พวกหญิงเหล่านั้นกระทำไว้ในกาลก่อน, ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่พวก

ข้าพระองค์” ทรงนำมาแล้วซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว:

สตถา สุทรกัตตาใน อหาริจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปุจฺจณิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนฺนํ ตุมฺเห สุทรกัตตาใน อตฺถจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาย
 วิเสสฺนํของ กถาย นุคฺคํ ปุจฺจณนฺตถะ เอตฺรหิ กาลสํตตมึใน อตฺถ กถาย ภาวะใน
 สนนฺนินฺนาจฺจ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺจณิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วตฺวา “มยฺ สุทรกัตตาใน อมฺหจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคฺคํ สํญฺญาโชตกะเข้ากับ
 อิมายจฺจ วิเสสฺนํของ กถาย เอตฺรหิ กาลสํตตมึใน อมฺห กถาย ภาวะใน สนนฺนินฺนาจฺจ
 วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิตฺตํ สรฺูปะใน วจเนจฺจ ลักขณะใน วุตฺเตจฺจ ลักขณกิริยา เตหิ
 วิเสสฺนํของ ภิกฺขุหิจฺจ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนฺนํ เอตํ วิเสสฺนํของ
 มรณฺจฺจ สุทรกัตตาใน อยฺตฺตํ กิตฺตบทกัตตฺวาจก อิมสฺมึ วิเสสฺนํของ อตฺตภาเวจฺจ
 วิสยาธาระใน อยฺตฺตํ สามาวดีปมฺขานํ วิเสสฺนํของ อิตฺถินฺจฺจ สามีสัมพันธะใน มรณฺ,
 ปนคฺคํ วิเสสโชตกะ เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากับ ยฺตฺตํ วิเสสฺนํของ มรณฺจฺจ วุตฺต-
 กัมมะใน ลหฺฐจฺจ กิตฺตบทกัมมวจาก อตฺตนา อนภิตกัตตาใน กต- ปุพฺเพ กาลสํตตมึ
 ใน กต- กตกมฺมสฺส สัมปทานใน ยฺตฺตํ เอตาหิ วิเสสฺนํของ อิตฺถิหิ อนภิตกัตตา
 ใน ลหฺฐ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิโต “ภนฺเต อาลปนฺนํ ก็
 วิเสสฺนํของ กมฺมจฺจ วุตฺตกัมมะใน กตจฺจ กิตฺตบทกัมมวจาก เอตาหิ วิเสสฺนํของ อิตฺถิหิ
 อนภิตกัตตาใน กตํ ปุพฺเพ กาลสํตตมึใน กตํ, ตุมฺเห สุทรกัตตาใน อากิจฺจถจฺจ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก โน สัมปทานใน อากิจฺจถ” อิตฺตํ อากาเรใน ยาจิโต เตหิ
 วิเสสฺนํของ ภิกฺขุหิจฺจ อนภิตกัตตาใน ยาจิโตจฺจ วิเสสฺนํของ สตฺธา อตฺตํ วิเสสฺนํ
 ของ วตฺถุจฺจ อวุตฺตกัมมะใน อหาริ:

.....
 ๗๓๑. อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต, ราชเคเห นีพหฺฐํ อฏฺฐจ ปจฺเจกพุทฺธา
 ภูณฺชนฺติ ฯ

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต (ปุคฺคฺล) รชฺชํ กาเรนฺเต, ราชเคเห นีพหฺฐํ อฏฺฐจ ปจฺเจกพุทฺธา
 ภูณฺชนฺติ ฯ

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พุรหมทตฺเต ครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต (ปุคฺคฺล)
 ทรงยังบุคฺคฺล กาเรนฺเต ให้กระอยู่ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช พาราณสียํ

ในเมืองพาราณสี, **ปจฺเจกพุทฺธา** อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. **อฏฺฐ** แปร **ภุชฺชุนฺติ** ย่อมฉัน **ราชเคเห** ในพระราชนิเวศน์ **นิพทฺธํ** เนิองนิตย ๗

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์ในเมืองพาราณสี, พระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์ ย่อมฉันในพระราชนิเวศน์เนิองนิตย

อดีต กาลสัตตมมีใน ภุชฺชุนฺติ พาราณสียํ วิสยาธาระใน การเเนเต พรหมทตเต ลักษณะใน การเเนเตย ลักษณะกิริยา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน การเเนเต รชชํ อวุตตกัมมะใน การเเนเต, อฏฺฐ วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธาฯ สุททกตฺตาใน ภุชฺชุนฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ราชเคเห วิสยาธาระใน ภุชฺชุนฺติ นิพทฺธํ กิริยาวิเสสนะใน ภุชฺชุนฺติ ๗

๗/๓๒. ปญจสตา อิตฺถิโย เต อฺปฏฺฐหนฺติ ๗

ปญจสตา อิตฺถิโย เต (ปจฺเจกพุทฺเธ) อฺปฏฺฐหนฺติ ๗

อิตฺถิโย อ.หญิง ท. **ปญจสตา** มีร้อยห้าเป็นประมาณ **อฺปฏฺฐหนฺติ** ย่อมอุปัฏฐจาก **เต (ปจฺเจกพุทฺเธ)** ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น ๗

พวกหญิงมีประมาณ ๕๐๐ คน ย่อมอุปัฏฐจากพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น

ปญจสตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุททกตฺตาใน อฺปฏฺฐหนฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เต วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺเธฯ อวุตตกัมมะใน อฺปฏฺฐหนฺติ ๗

๗/๓๓. เตสุ สตฺต ปจฺเจกพุทฺธา หิมวนฺตํ คจฺฉนฺติ; เอโก, นทีตีเร เอกํ ตินคหนํ อตฺถิ, ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา นิสีทิ ๗

เตสุ (อฏฺฐสุ ปจฺเจกพุทฺเธสุ) สตฺต ปจฺเจกพุทฺธา หิมวนฺตํ คจฺฉนฺติ; เอโก (ปจฺเจก พุทฺโธ), นทีตีเร เอกํ ตินคหนํ อตฺถิ, ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา นิสีทิ ๗

เตสุ (อฏฺฐสุ ปจฺเจกพุทฺเธสุ) สตฺต ปจฺเจกพุทฺธา อ.- ในพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ๘ เหล่านั้นหนา -พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เจ็ด **คจฺฉนฺติ** ย่อมไป **หิมวนฺตํ** สูป่าหิมพานต์, **เอโก (ปจฺเจกพุทฺโธ)** อ.พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง, **ตินคหนํ** อ.ชฎแห่งหญ้า เอกแห่งหนึ่ง **อตฺถิ** มีอยู่ **นทีตีเร** ที่ฝั่งแม่น้ำ, **สฺมาปชฺชิตฺวา นิสีทิ** นั่งเข้าแล้ว **ฌานํ**

ซึ่งฉาน ฯ

ในบรรดาพระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์เหล่านั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์พากันไป
ป่าหิมพานต์, พระปัจเจกพุทธเจ้าหนึ่งองค์นั่งเข้าฉานอยู่ที่ชฎาแห่งหญ้าแห่งหนึ่ง ที่ฝั่ง
แม่น้ำ

เตสฺ กัตถิ อฏฺฐสฺ กัตถิ วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธเสสฺ นิตฺถารณะใน สตุตฺ ปจฺเจกพุทฺธา
สตุตฺ วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธา นิตฺถารณียะและสุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺตฺ อายยาตบท
กัตตฺวาจาก หิมวณฺตํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คจฺจนฺตฺ; เอโก วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺโธ
สุทฺธกัตตาใน นิสฺสีทฺ อายยาตบทกัตตฺวาจาก, เอกํ วิเสสนะของ ตินฺคหนฺ อสุทฺธกัตตา
ใน อตฺถิ อายยาตบทกัตตฺวาจาก นทิสฺสีเร วิสยาธาระใน อตฺถิ, ฉานํ สัมปาปฺถนียกัมมะ
ใน สฺมาปชฺชิตฺวา สฺมานกาลกิริยาใน นิสฺสีทฺ ฯ

.....
๗๓๔. เอกทิวสํ ราชา, ปจฺเจกพุทฺธเสสฺ คเตสฺ, ตา อิตฺถิโย อาทาย นทียํ อุทกกีฬํ กิฬิตฺตํ
คโต ฯ

เอกทิวสํ ราชา, ปจฺเจกพุทฺธเสสฺ คเตสฺ, ตา อิตฺถิโย อาทาย นทียํ อุทกกีฬํ กิฬิตฺตํ คโต ฯ
เอก ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ราชา อ.พระราชา, ปจฺเจกพุทฺธเสสฺ ครั้งเมื่อ
พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. คเตสฺ ไปแล้ว, อาทาย พาเอาแล้ว ตา อิตฺถิโย ซึ่งหญิง ท.
เหล่านั้น คโต เสด็จไปแล้ว กิฬิตฺตํ เพื่ออันทรงกริษา อุทกกีฬํ ซึ่งกีฬาในน้ำ นทียํ
ในแม่น้ำ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายไปแล้ว พระราชาทรงเอา
พวกหญิงเหล่านั้น เสด็จไปเพื่อทรงกริษากีฬาในน้ำในแม่น้ำ

เอก กาลสัตตมํ เอกทิวสํ ทฺตฺติยากาลสัตตมํใน คโต ราชา สุทฺธกัตตาใน คโต
กิตบทกัตตฺวาจาก, ปจฺเจกพุทฺธเสสฺ ลักษณะใน คเตสฺ ลักษณะกิริยา, ตา วิเสสนะของ
อิตฺถิโย อวฺตตกัมมะใน อาทาย สฺมานกาลกิริยาใน คโต นทียํ วิสยาธาระใน
อุทกกีฬํ อวฺตตกัมมะใน กิฬิตฺตํ ตุมฺถตฺตสัมปทานใน คโต ฯ

.....
.....

๗/๓๕. ตตถ ตา อิตถิโย ทิวสภาคํ อุทกํ กิพิตฺวา อุตฺตริตฺวา สีตปีพิตา ว อคฺคิ
 วิสิพฺเพตฺตูกามา “อมฺหากํ อคฺคิกรณฺญจัน โอลิเกยฺยาถาติ อปฺราปรํ วิจฺรนฺติโย
 ตํ ตินคหนํ ทิสฺวา “ติณฺราสีติ สณฺณาย ปรีวาเรตฺวา จิตฺตา อคฺคิ อทฺสุ, ตินฺนสฺ
 ฌายิตฺวา ปตฺนเตสฺส, ปจฺเจกพฺพุทฺธํ ทิสฺวา “นฺนฺจฺมฺห นฺนฺจฺมฺห, รมฺโฆ ปจฺเจกพฺพุทฺธ
 ฌายติ, ราชฺชา ฌตฺวา อมฺเห นาเสสฺสติ, สฺทฺทฺทฺมํ นํ กริสฺสามาติ สพฺพา อิตฺโต จิตฺโต
 จ ทารฺุณิ อหฺริตฺวา ตสฺส อฺปฺริ ราสี กริสฺสุ ๕

ตตถ (จาเน) ตา อิตถิโย ทิวสภาคํ อุทกํ กิพิตฺวา อุตฺตริตฺวา สีตปีพิตา ว อคฺคิ
 วิสิพฺเพตฺตูกามา (หุตฺวา) “(ตฺมฺเห) อมฺหากํ อคฺคิกรณฺญจัน โอลิเกยฺยาถาติ (วตฺวา) อปฺราปรํ
 วิจฺรนฺติโย ตํ ตินคหนํ ทิสฺวา “ติณฺราสีติ สณฺณาย ปรีวาเรตฺวา จิตฺตา อคฺคิ อทฺสุ, ตินฺนสฺ
 ฌายิตฺวา ปตฺนเตสฺส, ปจฺเจกพฺพุทฺธํ ทิสฺวา “(มยฺ) นฺนฺจฺมฺหา อมฺห, (มยฺ) นฺนฺจฺมา อมฺห, รมฺโฆ
 ปจฺเจกพฺพุทฺธ ฌายติ, ราชฺชา ฌตฺวา อมฺเห นาเสสฺสติ, (มยฺ) (อคฺคินา) สฺทฺทฺทฺมํ นํ (ปจฺเจกพฺพุทฺธํ)
 กริสฺสามาติ (วตฺวา) สพฺพา อิตฺโต (ปสฺสโต) จ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ ทารฺุณิ อหฺริตฺวา ตสฺส
 (ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส) อฺปฺริ ราสี กริสฺสุ ๕

ตา อิตถิโย อ.หญิง ท. เหล่านั้น กิพิตฺวา เล่นแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ ทิวสภาคํ ตลอด
 ส่วนแห่งวัน ตตถ (จาเน) ในที่นั้น อุตฺตริตฺวา ข้ามขึ้นแล้ว สีตปีพิตา ว ผู้อันความ
 หนาวบีบคั้นแล้วเที่ยว วิสิพฺเพตฺตูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันผิง อคฺคิ ซึ่งไฟ (หุตฺวา)
 เป็นแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. โอลิเกยฺยาถา พึงตรวจดู
 อคฺคิกรณฺญจัน ซึ่งเป็นที่กระทำซึ่งไฟ อมฺหากํ ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ วิจฺรนฺติโย
 เที่ยวไปอยู่ อปฺราปรํ ไปๆ มาๆ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ตินคหนํ ซึ่งชฎแห่งหญ้านั้น
 ปรีวาเรตฺวา จิตฺตา ยืนแหวดล้อมแล้ว อทฺสุ ได้ให้แล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ สณฺณาย ด้วย
 ความสำคัญ อิติ ว่า “ติณฺราสี อ.กองแห่งหญ้า” อิติ ดังนี้, ตินฺนสฺ ครั้นเมื่อหญ้า
 ท. ฌายิตฺวา ไหม้แล้ว ปตฺนเตสฺส ตกไปอยู่, ทิสฺวา เห็นแล้ว ปจฺเจกพฺพุทฺธํ ซึ่งพระ
 บัณฑิตเจ้า (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. นฺนฺจฺมา เป็นผู้ฉิบหายแล้ว
 อมฺห ย่อมเป็น, (มยฺ) อ.เรา ท. นฺนฺจฺมา เป็นผู้ฉิบหายแล้ว อมฺห ย่อมเป็น, ปจฺเจก-
 พฺพุทฺธ อ.พระบัณฑิตเจ้า รมฺโฆของพระราชา ฌายติ ย่อมไหม้, ราชฺชา อ.พระ
 ราชา ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว อมฺเห ยังเรา ท. นาเสสฺสติ จักทรงให้ฉิบหาย, (มยฺ)
 อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ นํ (ปจฺเจกพฺพุทฺธํ) ซึ่งพระบัณฑิตเจ้านั้น (อคฺคินา)

สุทนต์ ให้เป็นผู้ อันไฟ ใหม่ดีแล้ว” อิติ ดังนี้ สพพา ทั้งปวง อหริตวา นำมาแล้ว ทารุณี ซึ่งพิน ท. อิโอ (ปสฺสโต) จ จากข้างนี้ด้วย อิโอ (ปสฺสโต) จ จากข้างนี้ด้วย กรีสฺสุ กระทำแล้ว ราสี ให้เป็นกอง อุปริ ในเบ็องบน ตสฺส (ปจฺเจกพุทฺทสฺส) แห่ง พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นเล่นน้ำตลอดส่วนแห่งวันในที่นั้น ข้ามขึ้นแล้ว ถูกความหนาวบีบ คั้นเที่ยว เป็นผู้ประสงค์จะผิงไฟ จึงกล่าวว่า “พวกท่านพึงตรวจดูที่ก่อไฟของพวก เรา” ดังนี้ เที่ยวไปๆ มาอยู่ เห็นชั๊กหญ้านั้น พวกนั้นยืนแวดล้อมแล้วได้จุดไฟ ด้วยความ สำคัญว่า “กองหญ้า” ดังนี้, เมื่อหญ้าทั้งหลายไหม้ตกลไปอยู่, เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า กล่าวว่า “พวกเราเป็นผู้ฉิบหายแล้ว, พวกเราเป็นผู้ฉิบหายแล้ว, พระปัจเจกพุทธเจ้า ของพระราชาย่อมใหม่, พระราชาทรงทราบแล้ว จักทรงทำให้พวกเราฉิบหาย, พวก เราจักทำพระปัจเจกพุทธเจ้าให้เป็นผู้ที่ไฟใหม่ดีแล้ว” ดังนี้ ทั้งปวง นำพินทั้งหลายมา จากข้างนี้และข้างโน้น ทำให้เป็นกองข้างบนพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น

ดา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตฺตานิ อทฺสฺ และ กรีสฺสฺ อทฺสฺ กิตฺติ กรีสฺสฺ กิตฺติ อาชยาต- บทกัตฺตวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระไน กิพิตฺวา ทิวสภาคํ อัจจันต- สันโยคะไน กิพิตฺวา อุทกํ อวุตตกัมมะไน กิพิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อุตฺตริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน สิตฺถิพิตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ สิตฺถิพิตฺวาฯ วิเสสนะของ อิตฺถิโย อคฺคิ อวุตตกัมมะไน วิสิพฺพเวตฺตกามาฯ วิกิตฺกัตฺตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ไน วตฺวา “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ โอลิเกยฺยาถฯ อาชยาตบทยกัตฺตวาจก อมฺหากํ สามิ- สัมพันธะไน อคฺคิกรณญฺจันฯ อวุตตกัมมะไน โอลิเกยฺยาถ” อิตฺถิพฺพํ อาการะไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วิจฺรนฺติโย อปฺราปรํ กิริยาวิเสสนะไน วิจฺรนฺติโยฯ อัมภันตฺร- กิริยาของ อิตฺถิโย ตํ วิเสสนะของ ตินคหนฺฯ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ไน ปรีวาเรตฺวา “ตินฺราสี ลิงคัตฺถะ” อิตฺถิพฺพํ สฺรุปะไน สญฺญาเยฯ ภาระไน ปรีวาเรตฺวาฯ สมานกาลกิริยาไน จิตฺวาฯ วิเสสนะของ อิตฺถิโย อคฺคิ อวุตตกัมมะไน อทฺสฺ, ตินฺเนสฺส ลักขณะไน ปตฺนฺเตสฺสฯ ลักขณกิริยา ฌายิตฺวา สมานกาลกิริยาไน ปตฺนฺเตสฺส, ปจฺเจกพุทฺธํ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วตฺวา “มยฺ สุทฺธ- กัตฺตานิ อมฺหฯ อาชยาตบทยกัตฺตวาจก นฺนฺญา วิกิตฺกัตฺตานิ อมฺห, มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหฯ อาชยาตบทยกัตฺตวาจก นฺนฺญา วิกิตฺกัตฺตานิ อมฺห, ปจฺเจกพุทฺโธ สุทฺธกัตฺต

ใน ฉายติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก รณโย สามีสัมพันธะใน ปจเจกพุทฺโธ, ราชา เหตุกัตตาใน นาเสสฺสติๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ฌตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นาเสสฺสติ อมฺเห การิตกัมมะใน นาเสสฺสติ, มยํ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสามๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก อคฺคินา อนภิตกัตตาใน สุทฺธๆ วิกตีกัมมะใน กริสฺสาม น วิเสสณะของ ปจเจกพุทฺธๆ อวุตตกัมมะใน กริสฺสาม” อิติศัพฺท อากาละใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อหริตฺวา อิตฺ สอนบท วิเสสณะของ ปสฺสโตๆ สอนบท ตติยาวิเสสณะใน อหริตฺวา จ สองศัพฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิตฺ ปสฺสโต และ อิตฺ ปสฺสโต ทารฺฐนิ อวุตตกัมมะ ใน อหริตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสฺ สาม วิเสสณะของ ปจเจกพุทฺธสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อฺปริๆ วิสยาธาระใน กริสฺ สาม วิคตีกัมมะใน กริสฺ สาม ๕

๗๓๖. มหา ทารฺฐราสี อโหสิ ๕

ทารฺฐราสี อ.กองแห่งพิน มหา ใหญ่ อโหสิ ได้มีแล้ว ๕

ได้มีกองพินใหญ่แล้ว

มหา วิเสสณะของ ทารฺฐราสีๆ สุทฺธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ๕

๗๓๗. อถ น อาลิมฺเปตฺวา “อิทานิ ฉายิสฺสตีติ สญฺญาเย ปกฺกมฺมึสุ ๕

อถ (ตา อิตฺถิโย) น (ทารฺฐราสี) อาลิมฺเปตฺวา “(ปจเจกพุทฺโธ) อิทานิ ฉายิสฺสตีติ สญฺญาเย ปกฺกมฺมึสุ ๕

อถ ครั้งนั้น (ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อาลิมฺเปตฺวา สุมแล้ว น (ทารฺฐราสี) ซึ่งกองแห่งพินนั้น ปกฺกมฺมึสุ หลีกไปแล้ว สญฺญาเย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “(ปจเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ฉายิสฺสตีติ จักใหม่ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น พวกหญิงเหล่านั้นสุมกองพินนั้น หลีกไปด้วยเข้าใจว่า “พระปัจเจกพุทฺธเจ้าจักใหม่ในบัดนี้”

อถ กาลสัตตมึ ตา วิเสสณะของ อิตฺถิโยๆ สุทฺธกัตตาใน ปกฺกมฺมึสุๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก น วิเสสณะของ ทารฺฐราสีๆ อวุตตกัมมะใน อาลิมฺเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา

ใน ปกภูมิสุ “ปัจเจกพุทโธ สุทรกัตตานิ ฌายิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมึใน ฌายิสฺสติ” อิติศัพท์ สรุปะใน สญญาเยฯ กรณะใน ปกภูมิสุ ฯ

๗๓๘. ตา ปจมี อสญเจตนิกา หุตฺวา อิทานิ กมฺมฺนา พชฺฉิสฺสุ, ปจเจกพุทฺธึ ปน อนฺโต-
สมาปตฺติเย สกฺกฺสทสฺสทารุณิ อหริตฺวา อาลิมฺเปนฺตานิ อุตฺตมากรมตฺตปิ กาทฺตุ น
สกุโกนฺติ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) ปจมี อสญเจตนิกา หุตฺวา อิทานิ กมฺมฺนา พชฺฉิสฺสุ, (ชนา) ปจเจกพุทฺธึ ปน
อนฺโตสมาปตฺติเย สกฺกฺสทสฺสทารุณิ อหริตฺวา อาลิมฺเปนฺตานิ อุตฺตมากรมตฺตปิ (การณ) กาทฺตุ
น สกุโกนฺติ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อสญเจตนิกา เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยเจตนา ปจมี
ครั้งแรก หุตฺวา เป็น พชฺฉิสฺสุ ผูกแล้ว กมฺมฺนา ด้วยกรรม อิทานิ ในกาลนี้, ปน ก็
(ชนา) อ.ชน ท. อหริตฺวา นำมาแล้ว สกฺกฺสทสฺสทารุณิ ซึ่งพินมีพันแห่งเกี่ยวน ท.
อาลิมฺเปนฺตานิ แม้สุมอยู่ ปจเจกพุทฺธึ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า อนฺโตสมาปตฺติเย ใน
ภายในแห่งสมบัติ น สกุโกนฺติ ย่อมไม่อาจ กาทฺตุ เพื่ออันกระทำ (การณ) ซึ่งเหตุ
อุตฺตมากรมตฺตปิ แม้สักว่าอาการคือไออุ่น ฯ

พวกหญิงเหล่านั้น ครั้งแรก เป็นผู้ไม่มีเจตนา ผูกกรรมในกาลนี้, ก็พวกชนนำพินเป็น
พันเกี่ยวมา แม้สุมพระปัจเจกพุทธเจ้าในภายในสมบัติ ย่อมไม่อาจเพื่อจะทำเหตุ
สักว่าอาการคือไออุ่นได้

ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทรกัตตานิ พชฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจมี กิริยา-
วิเสสนะใน อสญเจตนิกาฯ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน พชฺฉิสฺสุ อิทานิ
กาลสัตตมึใน พชฺฉิสฺสุ กมฺมฺนา กรณะใน พชฺฉิสฺสุ, ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ
ชนา สุทรกัตตานิ สกุโกนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจเจกพุทฺธึ อุตฺตกัมมะใน
อาลิมฺเปนฺตานิ อนฺโตสมาปตฺติเย วิสยาธาระใน ปจเจกพุทฺธึ สกฺกฺสทสฺสทารุณิ อุตฺต-
กัมมะใน อหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาลิมฺเปนฺตานิ อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ
อาลิมฺเปนฺตานิ อัมภันตรกิริยาของ ชนา อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อุตฺตมากรมตฺตปิ
วิเสสนะของ การณฯ อุตฺตกัมมะใน กาทฺตุฯ ตุมฺตถสัมปทานิใน สกุโกนฺติ นศัพท์
ปฏฺิเสระใน สกุโกนฺติ ฯ

๗๓๙. ตสฺมา โส สตุตฺเม ทิวเส อฏฺฏจาย ยถาสฺมึ อคฺมาสิ ฯ

ตสฺมา โส (ปจฺเจกพุทฺโธ) สตุตฺเม ทิวเส อฏฺฏจาย ยถาสฺมึ อคฺมาสิ ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุนั้น **โส (ปจฺเจกพุทฺโธ)** อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า **อฏฺฏจาย** ลุกขึ้นแล้ว **ทิวเส** ในวัน **สตุตฺเม** ที่เจ็ด **อคฺมาสิ** ได้ไปแล้ว **ยถาสฺมึ** ตามสบาย ฯ

เพราะฉะนั้น พระปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น ลุกขึ้นในวันที่ ๗ ได้ไปตามสบาย

ตสฺมา เหตุวัตถุ โส วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺโธฯ สุตฺรกัตฺตนาใน อคฺมาสิฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจาก สตุตฺเม วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตฺตมิใน อฏฺฏจายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมาสิ ยถาสฺมึ กิริยาวิเสสนะใน อคฺมาสิ ฯ

๗๔๐. ตา ตสฺส กมฺมสฺส กตฺตฺตา พฺหุณี วสฺสสหฺสฺสานิ นิริเย ปจฺจิตฺวา ตสฺสฺสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน อตฺตภาวสเต อิมินาว นียาเมน เคเห ฌายฺมาเน ฌายีสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) ตสฺส กมฺมสฺส (อตฺตนา) กตฺตฺตา พฺหุณี วสฺสสหฺสฺสานิ นิริเย ปจฺจิตฺวา ตสฺสฺสว กมฺมสฺส วิปาการเสเสน อตฺตภาวสเต อิมินาว นียาเมน เคเห (อคฺคินา) ฌายฺมาเน ฌายีสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น **ปจฺจิตฺวา** ใหม่แล้ว **นิริเย** ในนรก **วสฺสสหฺสฺสานิ** สิ้นพันแห่งปี ท. **พฺหุณี** มาก **ตสฺส กมฺมสฺส (อตฺตนา)** กตฺตฺตา เพราะความที่-แห่ง กรรมนั้น -เป็นกรรม อันตน -กระทำแล้ว **ฌายีสุ** ใหม่แล้ว **เคเห** ในเรือน **(อคฺคินา)** ฌายฺมาเน อัน-อันไฟ-ใหม่อยู่ **อิมินาว นียาเมน** โดยทำนองนี้เกี่ยว **อตฺตภาวสเต** ในร้อยแห่งอัตภาพ **วิปาการเสเสน** เพราะวิบากอันเหลือลง **ตสฺสฺสว กมฺมสฺส** แห่งกรรมนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นใหม่ในนรกหลายพันปี เพราะกรรมนั้น ตนได้ทำไว้ ใหม่ในเรือนที่ ถูกไฟไหม้โดยทำนองนี้นั้นแหละในหนึ่งร้อยอัตภาพ เพราะเศษวิบากแห่งกรรมนั้นนั้นแหละ

ตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุตฺรกัตฺตนาใน ฌายีสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน กตฺตฺตา อตฺตนา อนภิตกัตฺตนาใน กต- กตฺตฺตา เหตุใด ปจฺจิตฺวา พฺหุณี วิเสสนะของ วสฺสสหฺสฺสานิฯ อัจจันตสังโยคะใน ปจฺจิตฺวา นิริเย

วิสาขาระใน ปจิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ฉายีสุ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสจ วิเสสณะของ กมฺมสฺสจ สามีสัมพันธะใน วิปากาวเสเสนจ เหตุไฉน ฉายีสุ อตฺตภาวสเต วิสาขาระใน ฉายีสุ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ อิมินาจ วิเสสณะของ นิยาเมนจ ตติยาวิเสสณะใน ฉายีสุ เคเห วิสาขาระใน ฉายีสุ อคฺคินา อนภิหิตกัตตาใน ฉายมาเนจ วิเสสณะของ เคเห ฯ

๗๔๑. อิทํ เอตาสํ ปุพฺพกมฺมนฺติ ฯ

อิทํ (กมฺม) เอตาสํ (อิตฺถิน) ปุพฺพกมฺม (โหติ)” อิติ ฯ

อิทํ (กมฺม) อ.กรรมนี้ ปุพฺพกมฺม เป็นกรรมในกาลก่อน เอตาสํ (อิตฺถิน) ของหญิง ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นี้เป็นบุพพกรรมของพวกหญิงเหล่านั้น” ดังนี้

อิทํ วิเสสณะของ กมฺมจ สุทฺธกัตตาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตาสํ วิเสสณะของ อิตฺถินจ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมจ วิกติกัตตาใน โหติ” อิตฺคัพพ อากาเรใน อาห ฯ

๗๔๒. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขุ สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสุ “ขุขฺชุตฺตรา ปน ฆนฺเต เกน กมฺเมน ขุขฺชา ชาตา, เกน มหาปญฺญา, เกน โสตาปตฺติผลํ อธิคฺตา, เกน ปเรสํ เปสนการิกา ชาตาติ ฯ

(สตฺถารา) เอวํ (วจน) วุตฺเต, ภิกฺขุ สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสุ “ขุขฺชุตฺตรา ปน ฆนฺเต เกน กมฺเมน ขุขฺชา ชาตา, เกน (กมฺเมน) มหาปญฺญา (ชาตา), เกน (กมฺเมน) โสตาปตฺติผลํ อธิคฺตา (ชาตา), เกน (กมฺเมน) ปเรสํ (ชนาน) เปสนการิกา ชาตาติ ฯ

(วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส เอวํ อย่างนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปุจฺฉิสฺสุ ทูลถามแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ ขุขฺชุตฺตรา อ.นางขุขฺชุตฺตรา ขุขฺชา เป็นหญิงค่อม ชาตา เกิดแล้ว เกน กมฺเมน เพราะกรรมอะไร, มหาปญฺญา เป็นผู้มึปัญญามาก (ชาตา) เกิดแล้ว เกน (กมฺเมน) เพราะกรรมอะไร, อธิคฺตา เป็นผู้บรรลุลแล้ว โสตาปตฺติผล

ซึ่งโสดาปัตติผล (ชาตา) เกิดแล้ว เกณ (กมฺเมน) เพราะกรรมอะไร, เปสนการิกา เป็นหญิงกระทำซึ่งการรับใช้ ปเรสฺ (ชานนฺ) ของบุคคล ท. เหล่าอื่น ชาตา เกิดแล้ว เกณ (กมฺเมน) เพราะกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อพระศาสดาตรัสพระดำรัสอย่างนี้แล้ว, พวกภิกษุจึงทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ นางขุชชุตตรา เกิดเป็นหญิงค่อม เพราะกรรมอะไร, นางเป็นผู้มีปัญญามาก เพราะกรรมอะไร, นางบรรลู่โสดาปัตติผล เพราะกรรมอะไร, นางเป็นหญิงรับใช้ของชนเหล่าอื่น เพราะกรรมอะไร”

เอา วิเสสณะของ วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจฺญ ลักษณะกิริยา สตุถารุ อนภิหิตกัตตา ใน วุตเต, ภิกขุ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถารุ อวุตตกัมมะ ใน ปุจฺฉิสฺสุ “ภนฺเต อาลปนะ ปนศฺพทฺ วากยารัมภโชนทกะ ขุชชุตตรา สุทธกัตตาใน ชาตาจฺ สึบท กิตบทกัตตฺวาจก เกณ วิเสสณะของ กมฺเมนจฺ เหตุใน ชาตา ขุชชว วิกติกัตตาใน ชาตา, เกณ วิเสสณะของ กมฺเมนจฺ เหตุใน ชาตา มหาปญญา วิกติกัตตา ใน ชาตา, เกณ วิเสสณะของ กมฺเมนจฺ เหตุใน ชาตา โสดาปัตติผล สัมปาปญฺเญกัมมะ ใน อธิคตาจฺ วิกติกัตตาใน ชาตา, เกณ วิเสสณะของ กมฺเมนจฺ เหตุใน ชาตา ปเรสฺ วิเสสณะของ ชานนฺจฺ สามีสัมพันธะใน เปสนการิกาจฺ วิกติกัตตาใน ชาตา” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๗๔๓. “ภิกขเว ตสฺส เอว รณฺโณ พาราณสียํ รชฺชํ กรณกาเล เสว ว ปจฺเจกพฺพุโธ โลกํ ขุชชชธาตุโก อโหสิ ฯ

(สตฺถา) “ภิกขเว ตสฺส เอว รณฺโณ พาราณสียํ รชฺชํ กรณกาเล โส เอว ปจฺเจกพฺพุโธ โลกํ ขุชชชธาตุโก อโหสิ ฯ (เปิดที่ ชาตาติ...ข้อ ๗๖๒)

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. กรณกาเล ในกาลเป็นที่กระทำ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี ตสฺส เอว รณฺโณ แห่งพระราชาพระองค์นั้นนั้นเทียว โส เอว ปจฺเจกพฺพุโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นนั้นเทียว ขุชชชธาตุโก เป็นผู้มึชธาตุแห่งคนค่อม โลกํ หน้อยหนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลที่พระราชาพระองค์นั้นนั้นแหละครองราชย์ในเมืองพาราณสี พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นนั้นแหละ ได้มีสภาพเป็นคนค่อมหน้อยหนึ่ง

สตถา สุทรกัตตานิ อาหะ อายาตบทกัตตวาจก “ภิกขเว อาลปะนะ เอวคัพพทอวชาธนะเข้ากับ โสจ วิเสสนะของ ปจเจกพุทโธจ สุทรกัตตานิ อโหสิจ อายาตบทกัตตวาจก เอวคัพพทอวชาธนะเข้ากับ ตสฺสจ วิเสสนะของ รมโยจ สามีสัมพันธะในกรณกาล พาราณสีย วิสยาธาระใน กรณกาล รชช อวุตตกัมมะใน กรณ- กรณกาล กาลสัตตมีใน อโหสิ โลกั กิริยาวิเสสนะใน ขุชฺชชาตุโกจ วิกิตกัตตานิ อโหสิ ฯ

๗๔๔. อเถกา อุปปฎจาโยกา อิตถิ กมฺพลํ ปารุปีตฺวา สุวณฺณสรกํ คเหตฺวา “อมฺหากํ ปจเจกพุทโธ เอวญจ เอวญจ วิจรตีติ ขุชฺชา หุตฺวา ตสฺส วิจรณาการํ ทสฺเสสิ ฯ

อถ เถกา อุปปฎจาโยกา อิตถิ กมฺพลํ ปารุปีตฺวา สุวณฺณสรกํ คเหตฺวา “อมฺหากํ ปจเจกพุทโธ เอว จ เอว จ วิจรตีติ (วตฺวา) ขุชฺชา หุตฺวา ตสฺส (ปจเจกพุทฺธสฺส) วิจรณาการํ ทสฺเสสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น อิตถิ อ.หญิง อุปปฎจาโยกา ผู้เป็นอุปปฎจาโยกา เถกา คนหนึ่ง ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว กมฺพลํ ซึ่งผ้ากัมพล คเหตฺวา ถือเอาแล้ว สุวณฺณสรกํ ซึ่งขันอันเป็นวิการแห่งทอง (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิตถิ ว่า “ปจเจกพุทโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า อมฺหากํ ของเรา ท. วิจรติ ย่อมเที่ยวไป เอว จ อย่างนี้ด้วย เอว จ อย่างนี้ด้วย” อิตถิ ดังนี้ ขุชฺชา เป็นหญิงค่อม หุตฺวา เป็น ทสฺเสสิ แสดงแล้ว วิจรณาการํ ซึ่งอาการแห่งการเที่ยวไป ตสฺส (ปจเจกพุทฺธสฺส) แห่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฯ

ที่นั้น หญิงผู้เป็นอุปปฎจาโยกาคนหนึ่งห่มผ้ากัมพล ถือเอาขันทองคำ กล่าวว่า “พระปัจเจกพุทธเจ้าของพวกเรา ย่อมเที่ยวไปอย่างนี้” เป็นหญิงค่อมแสดงอาการเที่ยวไปของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น

อถ กาลสัตตมี เถกา กัถิ อุปปฎจาโยกา กัถิ วิเสสนะของ อิตถิจ สุทรกัตตานิ ทสฺเสสิจ อายาตบทกัตตวาจก กมฺพลํ อวุตตกัมมะใน ปารุปีตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺวา สุวณฺณสรกํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ปจเจกพุทโธ สุทรกัตตานิ วิจรติจ อายาตบทกัตตวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปจเจกพุทโธ เอว

สองศัพท์ นัทัสสนัตถะ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เอว” อิติศัพท์ อากาเรใน
 วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ขุชฺชา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
 ทสฺเสสิ ตสฺส วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วิจรณาการัง อวฺุตต-
 กัมมะใน ทสฺเสสิ ฯ

๗๔๕. ตสฺส นิสฺสนุนฺเทน ขุชฺชา ชาตา ฯ

(ขุชฺชุตฺตรา) ตสฺส (กมฺมสฺส) นิสฺสนุนฺเทน ขุชฺชา ชาตา ฯ

(ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรา ขุชฺชา เป็นหญิงค่อม ชาตา เกิดแล้ว นิสฺสนุนฺเทน
 เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมนั้น ฯ

นางขุชฺชุตฺตราเกิดเป็นหญิงค่อมเพราะวิบากแห่งกรรมนั้น

ขุชฺชุตฺตรา สุทฺธกัตตาใน ชาตาฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺสฯ
 สามีสัมพันธะใน นิสฺสนุนฺเทนฯ เหตุไฉน ชาตา ขุชฺชา วิกตีกัตตาใน ชาตา ฯ

๗๔๖. เต ปน ปจฺเจกพุทฺเฐ ปจฺมทิวเส ราชฺชา เคเห นิสฺสีทาเปตฺวา ปตฺเต คาหาเปตฺวา
 ปายาสสฺส ปุเรตฺวา ทาเปสิ, อุณฺหปายาสสฺส ปุเร ปตฺเต ปจฺเจกพุทฺธา ปริวตฺเตตฺวา
 ปริวตฺเตตฺวา คณฺหนฺติ ฯ

เต ปน ปจฺเจกพุทฺเฐ ปจฺมทิวเส ราชฺชา เคเห นิสฺสีทาเปตฺวา (ราชฺปฺริสฺ) ปตฺเต คาหาเปตฺวา
 (ปตฺเต) ปายาสสฺส ปุเรตฺวา (ราชฺปฺริสฺ) ทาเปสิ, อุณฺหปายาสสฺส ปุเร ปตฺเต ปจฺเจกพุทฺธา
 ปริวตฺเตตฺวา ปริวตฺเตตฺวา คณฺหนฺติ ฯ

ปน ก็ ราชฺชา อ.พระราชฺชา เต ปจฺเจกพุทฺเฐ ทรงยังพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. เหล่านั้น
 นิสฺสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว เคเห ในพระตำหนัก ปจฺมทิวเส ในวันทีหนึ่ง (ราชฺปฺริสฺ)
 ทรงยังราชบุรุษ คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ปตฺเต ซึ่งบาตร ท. (ปตฺเต) ทรงยัง
 บาตร ท. ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว ปายาสสฺส ด้วยข้าวปายาส (ราชฺปฺริสฺ) ทรงยัง
 ราชบุรุษ ทาเปสิ ให้ถวายแล้ว, ปจฺเจกพุทฺธา อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. ปตฺเต
 ยังบาตร ท. ปุเร อันเต็ม อุณฺหปายาสสฺส ด้วยข้าวปายาสอันร้อน ปริวตฺเตตฺวา
 ให้เป็นไปรอบแล้ว ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว คณฺหนฺติ ย่อมรับเอา ฯ

ก็พระราชานิมิตต์พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นให้หนึ่งที่พระตำหนักในวันแรก แล้วรับสั่งให้ราชบุรุษรับเอาบาตรทั้งหลาย ทรงใส่ข้าวปายาสให้เต็ม แล้วให้ถวาย, พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายทำบาตรทั้งหลายที่เต็มด้วยข้าวปายาสอันร้อนให้หมุนไปรอบๆ ย่อมถือเอา

ปนศัพท วากยารัมภโศตกะ ราชา เหตุกัตตาใน ทาเปสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก เต วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธฯ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา ปรมทิวเส กาลสัตตมึ ใน นิสีทาเปตฺวา เคเห วิสยาธาระใน นิสีทาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา ราชปฺริสฺสฯ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ปตฺเต อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฺุเรตฺวา ปตฺเต การิตกัมมะใน ปฺุเรตฺวา ปายาสสุส จัฎฐิกรณะใน ปฺุเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ราชปฺริสฺส การิตกัมมะใน ทาเปสิ, ปจฺเจกพุทฺธา สุทฺธกัตตาใน คณฺหฺนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อฺุณฺหฺปายาสสุส จัฎฐิกรณะใน ปฺุเรฯ วิเสสนะของ ปตฺเตฯ การิตกัมมะใน ปฺุริวตฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฺุริวตฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหฺนฺติ ฯ

๗๔๗. สา อิตฺถิ เต ตถา กโรนฺเต ทิสฺวา อตฺตโน สนฺตกาณี อฏฺฐ ทนฺตวลยานิ ทตฺวา “อิธ จเปตฺวา คณฺหฺนฺตํ อห ฯ

สา อิตฺถิ เต (ปจฺเจกพุทฺธ) ตถา กโรนฺเต ทิสฺวา อตฺตโน สนฺตกาณี อฏฺฐ ทนฺตวลยานิ ทตฺวา “(ตุมฺเห) อิธ (วลเย) จเปตฺวา คณฺหฺนฺตํ อห ฯ

สา อิตฺถิ อ.หฺมฺยึนฺนํ ทิสฺวา เห็นแล้ว เต (ปจฺเจกพุทฺธ) ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น กโรนฺเต ผู้กระทำอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว ทนฺตวลยานิ ซึ่งวัลย์อันเป็นวิหารแห่งงาท. อฏฺฐ แปด สนฺตกาณี อันเป็นของมีอยู่ อตฺตโน ของตน อห กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. จเปตฺวา วางไว้แล้ว อิธ (วลเย) บนวัลย์นี้ คณฺหฺนฺต จงถือเอา” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

หฺมฺยึนฺนํเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นทำอยู่เหมือนอย่างนั้น จึงถวายวัลย์งา(ช้าง)ที่เป็นสมบัติของตัวเอง แล้วกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายวางไว้บนวัลย์นี้ จงถือเอาเถิด”

สา วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ สุทฺธกัตฺตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เต วิเสสณะของ
 ปจฺเจกพุทฺธา อวุตตกัมมะไน ทิสฺวา ตถา กิริยาวิเสสณะไน กโรนฺเตย วิเสสณะของ
 ปจฺเจกพุทฺธา ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาไน ทตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะไน สนฺตกาณี
 กัถิ อฏฺฐ กัถิ วิเสสณะของ ทนฺตวลยานิ อวุตตกัมมะไน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน
 อาห “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ คณฺหถ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อิทฺ วิเสสณะของ วลเยย
 วิสยาธาระไน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน คณฺหถ” อิตฺตฺพ อาการะไน อาห ฯ

๗๔๘. เต ตถา กตฺวา ตํ โอลฺเกสฺสุ ฯ

เต (ปจฺเจกพุทฺธา) ตถา กตฺวา ตํ (อิตฺถิ) โอลฺเกสฺสุ ฯ

เต (ปจฺเจกพุทฺธา) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **ตถา**
 เหมือนอย่างนั้น **โอลฺเกสฺสุ** แลดูแล้ว **ตํ (อิตฺถิ)** ซึ่งหญิงนั้น ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว พวกมันแลดูหญิงนั้น

เต วิเสสณะของ ปจฺเจกพุทฺธาฯ สุทฺธกัตฺตานิ โอลฺเกสฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก
 ตถา กิริยาวิเสสณะไน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน โอลฺเกสฺสุ ตํ วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ
 อวุตตกัมมะไน โอลฺเกสฺสุ ฯ

๗๔๙. सा तेसं अरिप्रायं षट्त्वा “ननुति गन्ते अमहां ऐतेहि अत्तो, तुमहाकण्ठे
 तानि प्रिज्जत्तानि, कहेत्त्वा कज्जणाति आह ฯ

สา (อิตฺถิ) เตสํ (ปจฺเจกพุทฺธานํ) อริปรายํ षट्त्वा “นनुติ กนฺเต อมฺหากํ ऐเตहि (วลเยหิ)
 อตฺโถ, (อมฺเหหิ) ตุมฺหากํ เอว ตานิ (วลยานิ) ปริจฺจตฺตานิ, (ตุมฺเห) คहेत्त्วา คจฺจณาติ อาห ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น **ษทฺวา** รู้แล้ว **อริปรายํ** ซึ่งความประสงค์ **เตสํ (ปจฺเจก-**
พุทฺธานํ) ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิตฺ** ว่า “**กนฺเต**
ช้แต่ท่านผู้เจริญ **อตฺโถ** อ.ความต้องการ **ऐเตहि (วลเยหิ)** ด้วยวลัย ท. เหล่านั้น
นनुติ ย่อมไม่มี **อมฺหากํ** แก่ดิฉัน ท., **ตานิ (วลยานิ)** อ.วลัย ท. เหล่านั้น **(อมฺเหหิ)**
อันดิฉัน ท. **ปริจฺจตฺตานิ** สละรอบแล้ว **ตุมฺหากํ** เอว แก่ท่าน ท. **นัันเทียว,** **(ตุมฺเห)**
อ.ท่าน ท. **คहेत्त्วา** ถือเอาแล้ว **คจฺจณ** จงไปเถิด” **อิตฺ** ดังนี้ ฯ

หญิงนั้นทราบความประสงค์ของพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น จึงกล่าวว่า “ท่านเจ้าค่ะ พวกดิฉันไม่มีความต้องการด้วยวลัยเหล่านั้น, วลัยเหล่านั้น พวกดิฉันสละเพื่อท่านทั้งหลายนั้นแหละ, นิมนต์พวกท่านจึงถือเอาไปเถิด”

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เตส วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธาณ ๆ สามีสัมพันธะใน อธิปฺปาย ๆ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อตฺถ โสฺสุทรกัตตานิ นตฺถิ กิริยาบทกัตตวาจก อมฺหากัมปทานใน นตฺถิ เอเตหิ วิเสสนะของ วลฺยหิ ๆ ตติยาวิเสสนะใน อตฺถ โส, ตานิ วิเสสนะของ วลฺยานิ ๆ วุตตกัมมะใน ปริจฺจตฺตานิ ๆ กิตฺตบทกัมมวาจก อมฺเหหิ อนภิตกัตตานิ ปริจฺจตฺตานิ เอวคัพฺพ อวธฺวณเฑเข้ากัปฺ ตุมฺหากั ๆ สัมปทานใน ปริจฺจตฺตานิ, ตุมฺเห สุทรกัตตานิ คจฺฉนฺต ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก คเหตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺฉนฺต” อิตฺศัพฺพ อากาเรใน อาห ๆ

๗๕๐. เต คเหตุวา นนฺทมูลกปฺพการี อคมฺสฺสุ ฯ

เต (ปจฺเจกพุทฺธา) คเหตุวา นนฺทมูลกปฺพการี อคมฺสฺสุ ฯ

เต (ปจฺเจกพุทฺธา) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว **อคมฺสฺสุ** ได้ไปแล้ว **นนฺทมูลกปฺพการี** สู้เงื่อมชื่อนั้นนทมูลกะ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ถือเอาแล้ว ได้ไปยังเงื่อมชื่อนั้นนทมูลกะ

เต วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธา ๆ สุทรกัตตานิ อคมฺสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก คเหตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมฺสฺสุ นนฺทมูลกปฺพการี สัมปทาปฺถนียกัมมะใน อคมฺสฺสุ ฯ

๗๕๑. อชฺชปิ ตานิ วลฺยานิ อโรคาเนว ฯ

อชฺชปิ ตานิ วลฺยานิ อโรคานิ เอว (โหนฺติ) ฯ

อชฺชปิ แม้ในวันนี้ **ตานิ วลฺยานิ อ.วลัย ท. เหล่านั้น อโรคานิ เอว** เป็นของไม่มีโรคนั้นเที่ยว **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น ฯ

แม้ถึงทุกวันนี้ วลัยเหล่านั้น ก็เป็นของไม่เสียหายไปนั้นแหละ

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อชฺชชฺช กาลสัตตมีใน โหนฺติ ตานิ วิเสสนะของ วลยานิฯ
 สุกฺทกัตฺตานิ โหนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตวจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อโรคานิฯ
 วิกติกัตฺตานิ โหนฺติ ฯ

๗๕๒. สา ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน อิทานิ ติปิฎฺกธฺรา มหาปญฺญา ชาตา ฯ

สา (ขุชฺชุตฺตรา) ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนฺเทน อิทานิ ติปิฎฺกธฺรา มหาปญฺญา ชาตา ฯ

สา (ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานัน ติปิฎฺกธฺรา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งปิฎกสาม มหา-
 ปญฺญา เป็นผู้มึปัญญามาก ชาตา เกิดแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ นิสฺสนฺเทน เพราะ
 วิบากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น ฯ

นางขุชฺชุตฺตรานัน เกิดเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก มีปัญญามากในบัดนี้ เพราะวิบาก
 แห่งกรรมนั้น

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ สุกฺทกัตฺตานิ ชาตาฯ กิตบทกัตฺตวจาก ตสฺส วิเสสนะ
 ของ กมฺมสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺเทนฯ เหตุไฉน ชาตา อิทานิ กาลสัตตมีใน ชาตา
 ติปิฎฺกธฺรา กัตฺติ มหาปญฺญา กัตฺติ วิกติกัตฺตานิ ชาตา ฯ

๗๕๓. ปจฺเจกพุทฺธานํ กตฺตอฏฺฏจฺานนินิสฺสนฺเทน โสตาปตฺติผลํ ปตฺตา ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา อตฺตนา) ปจฺเจกพุทฺธานํ กตฺตอฏฺฏจฺานนินิสฺสนฺเทน โสตาปตฺติผลํ ปตฺตา ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานัน ปตฺตา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสตาปตฺติ-
 ผล (อตฺตนา) ปจฺเจกพุทฺธานํ กตฺตอฏฺฏจฺานนินิสฺสนฺเทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหล
 ออกแห่งการบำรุง อันตน กระทำแล้ว แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ฯ

นางขุชฺชุตฺตรานันบรรลุโสตาปตฺติผล เพราะวิบากแห่งการบำรุงที่ตนได้กระทำไว้แก่
 พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย

สา วิเสสนะของ ขุชฺชุตฺตราฯ สุกฺทกัตฺตานิ ปตฺตาฯ กิตบทกัตฺตวจาก อตฺตนา
 อนภิตกัตฺตานิ กต- ปจฺเจกพุทฺธานํ สัมปทานใน กต- กตฺตอฏฺฏจฺานนินิสฺสนฺเทน
 เหตุไฉน ปตฺตา โสตาปตฺติผล สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺตา ฯ

๗๕๔. อิทมสุสา พุทฺธนฺตเร ปุพฺพกมฺมํ ๕

อิทํ (กมฺม) อสุสา (ขุชฺชุตฺตราย) พุทฺธนฺตเร ปุพฺพกมฺมํ (โหติ) ๕

อิทํ (กมฺม) อ.กรรมนี้ **ปุพฺพกมฺมํ** เป็นกรรมในกาลก่อน **พุทฺธนฺตเร** ในพุทฺธันตร
อสุสา (ขุชฺชุตฺตราย) ของนางขุชฺชุตฺตรานั้น (โหติ) ย่อมเป็น ๕

นี้เป็นบุพพกรรมในหนึ่งพุทฺธันตรของนางขุชฺชุตฺตรานั้น

อิทํ วิเสสนะของ กมฺมํ ๕ สุทฺธกัตฺตาใน โหติ ๕ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อสุสา วิเสสนะ
ของ ขุชฺชุตฺตราย ๕ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํ พุทฺธนฺตเร กาลสัตฺตมึใน ปุพฺพกมฺมํ ๕
วิกติกัตฺตาใน โหติ ๕

๗๕๕. กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กाले ปน เอกา พาราณสีเสฏฺฐิโน ชีตา วฑฺฒมานกัจฉายาย
อาทาสํ คเหตุวา อตฺตานิ อลงฺกโรนฺตี นิสีทิ ๕

ปน ก็ กาลे ในกาล **กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** แห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนาม
ว่ากัสสปะ **ชีตา** อ.ชิตา **พาราณสีเสฏฺฐิโน** ของเศรษฐีในเมืองพาราณสี **एका** คน
หนึ่ง **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **อาทาสํ** ซึ่งกระจก **อลงฺกโรนฺตี** **นิสีทิ** นั่งประดับอยู่แล้ว
อตฺตานิ ซึ่งตน **วฑฺฒมานกัจฉายาย** ในเวลาอันมีเงาอันเจริญอยู่ ๕

ก็ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ **ชิตา** ของเศรษฐีในเมืองพาราณ
สีคนหนึ่ง ถือเอากระจก นั่งประดับตนอยู่ในเวลาที่ยังมีเงาเจริญอยู่

ปนคัพฺพทํ วากยารัมภโชตฺกะ เอกา วิเสสนะของ ชีตา ๕ สุทฺธกัตฺตาใน นิสีทิ ๕ อาชยาด-
บทกัตฺตฺวาจก กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน กาลे ๕ กาลสัตฺตมึใน นิสีทิ
พาราณสีเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ชีตา วฑฺฒมานกัจฉายาย กาลสัตฺตมึใน นิสีทิ
อาทาสํ อวุตตกัมฺมะใน คเหตุวา ๕ สมานกาลกิริยาใน อลงฺกโรนฺตี อตฺตานิ อวุตตกัมฺมะ
ใน อลงฺกโรนฺตี ๕ อัปภันตรกิริยาของ ชีตา ๕

๗๕๖. อถ อสุสา วิสุสาสิกา เอกา ชีณาสวา ภิกฺขุณี ตํ ทฏฺฐํ อคฺมาสิ ๕

อถ อสุสา (เสฏฺฐิชีตฺยา) วิสุสาสิกา เอกา ชีณาสวา ภิกฺขุณี ตํ (เสฏฺฐิชีตฺร) ทฏฺฐํ อคฺมาสิ ๕

อถ ครั้งนั้น ภิกขุณี อ.ภิกษุณี ชีณาสวา ผู้เป็นพระชีณาสพ เอกา รูปหนึ่ง
วิสุสาสิกา ผู้คั่นเคยกัน อสุสา (เสฏฺฐิฉีตฺยา) แห่งธิดาของเศรษฐีนั้น อคมาสิ ได้ไป
แล้ว ทฏฺฐุ เพื่ออันเยี่ยม ตํ (เสฏฺฐิฉีตฺร) ซึ่งธิดาของเศรษฐีนั้น ๕

ที่นั้น ภิกษุณีผู้เป็นพระชีณาสพรูปหนึ่งผู้คั่นเคยกของธิดาเศรษฐีนั้น ได้ไปเพื่อจะเยี่ยม
ธิดาเศรษฐีนั้น

อถ กาลสัตตมมี วิสุสาสิกา กิติ เอกา กิติ ชีณาสวา กิติ วิเสสนะของ ภิกขุณีๆ สุททกัตตา
ใน อคมาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุสา วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉีตฺยาๆ สามีสัมพันธะ
ใน วิสุสาสิกา ตํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉีตฺรๆ อวุตตกัมมะเน ทฏฺฐุๆ ตุมัตถสัมปทานใน
อคมาสิ ๕

.....
๗๕๗. ภิกขุณีโย หิ ชีณาสวาปิ สายณฺหสมเย อฺปฏฺฐจากฺกุลานิ ทฏฺฐุกามา โหนฺติ ๕

หิ จริงอยู่ ภิกขุณีโย อ.ภิกษุณี ท. ชีณาสวาปิ แม้ผู้เป็นพระชีณาสพ ทฏฺฐุกามา เป็น
ผู้ใคร่เพื่ออันเยี่ยม อฺปฏฺฐจากฺกุลานิ ซึ่งตระกูลแห่งอฺปฏฺฐจาก ท. สายณฺหสมเย ใน
สมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน โหนฺติ ย่อมเป็น ๕

ความจริง เหล่าภิกษุณีแม้ผู้เป็นพระชีณาสพ เป็นผู้ประสงค์จะเยี่ยมตระกูลอฺปฏฺฐจาก
ทั้งหลายในเวลาเย็น

หิตฺทพฺท ทพฺทหิกรณฺชิตฺตะกะ ภิกขุณีโย สุททกัตตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อปีตฺทพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ ชีณาสวาๆ วิเสสนะของ ภิกขุณีโย สายณฺหสมเย กาล-
สัตตมมีใน ทฏฺฐุกามา อฺปฏฺฐจากฺกุลานิ อวุตตกัมมะเน ทฏฺฐุกามาๆ วิกตีกัตตาใน
โหนฺติ ๕

.....
๗๕๘. ตสฺมี ปน ขณฺเ เสฏฺฐิฉีตฺยา สนฺติเก กาจิ เปสนการิกา นตฺถิ ๕

ปน ก็ ตสฺมี ขณฺเ ในขณะนั้น เปสนการิกา อ.หญิงผู้กระทำซึ่งการรับใช้ กาจิ ใดๆ
สนฺติเก ในสำนัก เสฏฺฐิฉีตฺยา ของธิดาของเศรษฐี นตฺถิ ย่อมไม่มี ๕

ก็ในขณะนั้น หญิงรับใช้ใดๆ ในสำนักของธิดาเศรษฐีไม่มีเลย(แม้แต่คนเดียว)

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ ตสฺมี วิเสสณะของ ขณฺเญ กาลสัตตมึใน นตฺถิ กาจิ
วิเสสณะของ เปสนการิกาฯ สุททกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก เสฏฺฐจิริตฺตาย
สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน เปสนการิกา ฯ

๗๕๙. สา “วนุทามิ อยฺเย, เอตํ ตาว เม ปสาธนเปพิกํ คเหตุวา เทถาติ อาห ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตฺตา) “(อหํ) วนุทามิ อยฺเย, (ตุมฺเห) เอตํ ตาว เม ปสาธนเปพิกํ คเหตุวา เทถาติ
อาห ฯ

สา (เสฏฺฐจิริตฺตา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อຍฺเย ข้าแต่แม่เจ้า
(อหํ) อ.ดิฉัน วนุทามิ ย่อมไหว้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน คเหตุวา หยิบแล้ว ปสาธนเปพิกํ
ซึ่งตระกร้าแห่งเครื่องประดับ เทถ ของจงให้ เม แก่ดิฉัน ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้ ฯ

ธิดาของเศรษฐีนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่แม่เจ้า ดิฉันขอไหว้, ท่านของจงช่วยหยิบตระกร้า
เครื่องประดับให้ดิฉันก่อนเถิด”

สา วิเสสณะของ เสฏฺฐจิริตฺตาฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “อຍฺเย
อาลปนะ อหํ สุททกัตตาใน วนุทามิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก, ตุมฺเห สุททกัตตาใน
เทถฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เอตํ วิเสสณะของ ปสาธนเปพิกํ ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสณะ
ใน คเหตุวา เม สัมปทานใน เทถ ปสาธนเปพิกํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๗๖๐. เถรี จินฺเตสิ “สจฺสุสา อิมํ คณฺหิตฺวา น ทสฺสามิ, มยิ อาฆาตํ กตฺวา นิริเย
นิพฺพตฺติสฺสติ, สจฺเจ ปน ทสฺสามิ, ปฺรสุส เปสนการิกา หุตฺวา นิพฺพตฺติสฺสติ,
นิริยสนฺตาปโต โข ปน ปฺรสุส เปสนภาโว ว เสยฺโยติ ฯ

เถรี จินฺเตสิ “สจฺ (อหํ) อสุสา (เสฏฺฐจิริตฺตฺยา) อิมํ (ปสาธนเปพิกํ) คณฺหิตฺวา น ทสฺสามิ,
(เสฏฺฐจิริตฺตา) มยิ อาฆาตํ กตฺวา นิริเย นิพฺพตฺติสฺสติ, สจฺเจ ปน (อหํ) ทสฺสามิ, (เสฏฺฐจิริตฺตา)
ปฺรสุส (ปุคฺคลสฺส) เปสนการิกา หุตฺวา นิพฺพตฺติสฺสติ, นิริยสนฺตาปโต โข ปน ปฺรสุส (ปุคฺคลสฺส)
เปสนภาโว ว เสยฺโย (โหติ)” อิติ ฯ

เถรี อ.พระเถรี จินฺตลีสึ คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า อหัง อ.เรา คณฺหิตฺวา น ทสฺสามิ จักไม่ถือเอาแล้วให้ อิมัง (ปสาธนเปพิภัก) ซึ่งตระกร้าแห่งเครื่องประดับนี้ อสฺสา (เสฏฺฐิจีตฺตฺยา) แก่ธิดาของเศรษฐีนั้นไซ้, (เสฏฺฐิจีตฺตา) อ.ธิดาของเศรษฐี กตฺวา กระทำแล้ว อาฆาตฺ ซึ่งความอาฆาต มยิ ในเรา นิพฺพตฺติสฺสตี จักบังเกิด นิริเย ใน นรค, ปน แต่ว่า สเจ ถ้าว่า (อหัง) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ไซ้, (เสฏฺฐิจีตฺตา) อ.ธิดาของ เศรษฐี เปสนการิกา เป็นหญิงกระทำซึ่งการรับใช้ ประสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคลอื่น หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติสฺสตี จักบังเกิด, ปน ก็ เปสนภาโว ว อ.ความเป็นคืออันรับ ใช้เที่ยว ประสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคลอื่น เสยฺโย เป็นคุณชาติประเสริฐกว่า นิริย- สนฺดาปโต โข กว่าความร้อนพร้อมในนรคแล (โหตี) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถรีคิดว่า “ถ้าเราจักไม่หยิบตระกร้าเครื่องประดับนี้แล้วให้แก่ธิดาเศรษฐีนั้นไซ้, นางก็จะผูกอาฆาตในเราแล้วจักบังเกิดในนรค, แต่ถ้าเราจักหยิบให้ไซ้, นางก็จัก บังเกิดเป็นหญิงรับใช้บุคคลอื่น, ก็ความเป็นคืออันรับใช้บุคคลอื่นประเสริฐกว่าความ ร้อนในนรคแล”

เถรี สฺุทธกัตฺตาใน จินฺตลีสึ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ อหัง สฺุทธกัตฺตา ใน ทสฺสามิ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อสฺสา วิเสสนะของ เสฏฺฐิจีตฺตฺยา สัมปทานใน ทสฺสามิ อิมัง วิเสสนะของ ปสาธนเปพิภัก อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวา สฺมานกาลกิริยา ใน ทสฺสามิ นคัพฺพํ ปฏฺฐิสฺสเรใน ทสฺสามิ, เสฏฺฐิจีตฺตา สฺุทธกัตฺตาใน นิพฺพตฺติสฺสตี อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก มยิ วิสยาธาระใน อาฆาตฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน นิพฺพตฺติสฺสตี นิริเย วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติสฺสตี, ปนคัพฺพํ วิเสสโชตกะ สเจ ปริกัปปัตถะ อหัง สฺุทธกัตฺตาใน ทสฺสามิ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก, เสฏฺฐิจีตฺตา สฺุทธกัตฺตาใน นิพฺพตฺติสฺสตี อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ประสฺส วิเสสนะของ ปฺคฺคฺลสฺส สามีสัมพันธะใน เปสนการิกา วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวา สฺมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติสฺสตี, ปนคัพฺพํ วากยารัมภโชตกะ เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ เปสนภาโว สฺุทธกัตฺตาใน โหตี อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นิริยสนฺดาปโต อปาทานใน เสยฺโย โชคัพฺพํ วจนาลังการะ ประสฺส วิเสสนะของ ปฺคฺคฺลสฺส สามีสัมพันธะใน เปสนภาโว เสยฺโย วิกิตกัตฺตาใน โหตี” อิติคัพฺพํ อาการะใน จินฺตลีสึ ฯ

.....

๗๖๑. สา อนุทนต์ ปฏิจจ ตํ คเหตุวา ตสสา อทาสี ฯ

สา (เถรี) อนุทนต์ ปฏิจจ ตํ (ปสาธนเปพิง์) คเหตุวา ตสสา (เสฏฐิธิตุยา) อทาสี ฯ

สา (เถรี) อ.พระเถรีนั้น ปฏิจจ อาศัยแล้ว อนุทนต์ ซึ่งความเอ็นดู คเหตุวา หยิบเอาแล้ว ตํ (ปสาธนเปพิง์) ซึ่งตระกร้าแห่งเครื่องประดับ อทาสี ได้ให้แล้ว ตสสา (เสฏฐิธิตุยา) แก่ธิดาของเศรษฐีนั้น ฯ

พระเถรีนั้นอาศัยความเอ็นดู จึงหยิบตระกร้าเครื่องประดับส่งให้ธิดาของเศรษฐีไป

สา วิเสสณะของ เถรี ๆ สุกทกัตตาใน อทาสี ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อนุทนต์ อวุตต-
กัมมะใน ปฏิจจ ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ตํ วิเสสณะของ ปสาธนเปพิง์ ๆ อวุตต-
กัมมะใน คเหตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ตสสา วิเสสณะของ เสฏฐิธิตุยา ๆ
สัมปทานใน อทาสี ฯ

๗๖๒. ตสส กมฺมสฺส นิสฺสนฺแทน ปเรสฺส เปสการิกา ชาตา”ติ ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) ตสส กมฺมสฺส นิสฺสนฺแทน ปเรสฺส (ชนานํ) เปสการิกา ชาตา”ติ (อาห) ฯ

(สา ขุชฺชุตฺตรา) อ.นางขุชฺชุตฺตรานั้น เปสการิกา เป็นหญิงกระทำซึ่งการรับใช้
ปเรสฺส (ชนานํ) ของชน ท. เหล่าอื่น นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก
ตสส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น ชาตา เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

นางขุชฺชุตฺตราเกิดเป็นหญิงทำการรับใช้พวกชนเหล่าอื่น เพราะวิบากแห่งกรรมนั้น
ดังนี้แล

สา วิเสสณะของ ขุชฺชุตฺตรา ๆ สุกทกัตตาใน ชาตา ๆ กิตบทกัตตุวาจก ตสส วิเสสณะ
ของ กมฺมสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺแทน ๆ เหตุไฉน เปสการิกา ปเรสฺส วิเสสณะของ
ชนานํ ๆ สามีสัมพันธะใน เปสการิกา ๆ วิกติกัตตาใน ชาตา” อิติศัพท์ อากาละใน
อาห ฯ

๗๖๓. ปุเนกทิวสฺส ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “สามาวดีปมฺขา ปญฺจสตา อิตฺถิโย
เคเห อคฺคินา ฌายีสฺสุ, มาคณฺทียาย ฌาตกา อุปริ ปลาลคฺคิ ทตุวา อยนงฺคเลหิ

ภินุหา, มาคนุทียา ปกุกกุจิตเตเลน ปกุกา, เก หนู โข เอตถ ชีวนติ นาม, เก มตา นามาติ ฯ

ปุเนกทิวส์ ภิกขุ ฌมมสภายี กถิ์ สมุจจาเปสฺสุ “สามาวตีปมุขา ปญจस्ता อิตถิโย เคเห อคคินา ฉายีสฺสุ, มาคนุทียาย ฉาตกา (ราชปุริเสหิ) อุปริ ปลาลคคฺติ ทตฺวา อยงฺคเลหิ ภินุหา, มาคนุทียา (ราชปุริเสหิ) ปกุกกุจิตเตเลน ปกุกา, เก (ชนา) หนู โข เอตถ (ชเนสฺสุ) ชีวนติ นาม, เก (ชนา) มตา นามาติ ฯ

ปุเนกทิวส์ ในวันรุ่งขึ้น ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. กถิ์ วาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อิตถิโย อ.หญิง ท. ปญจस्ता ผู้มีรอยห้าเป็นประมาณ สามาวตีปมุขา ผู้มีพระนางสามาวดี เป็นประมุข อคคินา อันไฟ ฉายีสฺสุไหม้แล้ว เคเห ในพระตำหนัก, ฉาตกา อ.ญาติ ท. มาคนุทียาย ของพระนางมาคันทียา (ราชปุริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. ทตฺวา ให้แล้ว ปลาลคคฺติ ซึ่งไฟอันมีฟางเป็นเชื้อ อุปริ ในเบื้องบน ภินุหา ทำลายแล้ว อยงฺคเลหิ ด้วยไถอันเป็นวิการแห่งเหล็ก, มาคนุทียา อ.พระนางมาคันทียา (ราชปุริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. ปกุกา ทอดแล้ว ปกุกกุจิตเตเลน ด้วยน้ำมันอันเดือดพล่านแล้ว, เอตถ (ชเนสฺสุ) เก (ชนา) อ.- ในชน ท. เหล่านี้หนา -ชน ท. เหล่าไหน ชีวนติ นาม ชื่อว่ายอมเป็นอยู่, เก (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าไหน มตา นาม ชื่อว่าตายแล้ว” อิติ ดังนี้ สมุจจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฌมมสภายี ในโรงเป็นที่กล่าว และเป็นที่ยืนซึ่งธรรม ฯ

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า “พวกหญิงมี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข ถูกไฟคลอกที่พระตำหนัก, พวกญาติของพระนางมาคันทียา ถูกพวกราชบุรุษใส่ไฟฟางข้างบน แล้วทำลายด้วยไถเหล็ก, พระนางมาคันทียา ถูกทอดด้วยน้ำมันที่เดือดพล่าน, ในบรรดาชนเหล่านี้ ชนพวกไหน ชื่อว่ายอมเป็นอยู่, พวกไหน ชื่อว่าตายแล้ว

ปุเนกทิวส์ ทูตียากาลสัตตมฺใน สมุจจาเปสฺสุ ภิกขุ เหตุกัตตาใน สมุจจาเปสฺสุฯ อาชยาต-บพเหตุกัตตฺวาจาก ฌมมสภายี วิสยาธาระใน สมุจจาเปสฺสุ กถิ์ การิตกัมมะใน สมุจจาเปสฺสุ “สามาวตีปมุขา กิติ์ ปญจस्ता กิติ์ วิเสสนะของ อิตถิโยฯ วุตตกัมมะใน ฉายีสฺสุฯ อาชยาตบพกัมมฺวาจาก เคเห วิสยาธาระใน ฉายีสฺสุ อคคินา อนภิตกัตตาใน ฉายีสฺสุ,

ฉาดกา วุตตกัมมะใน ภินนาฯ กิตตบทกัมมวจาก มาคณฺหิยาฯ สามีสัมพันธะใน
 ฉาดกา ราชปฺริเสหิ อนภิตกัตตาใน ภินนา อุปริ วิสยาธาระใน ทตฺวา ปลาลคฺคิ
 อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ภินนา อยนฺจเลหิ ภาระใน ภินนา,
 มาคณฺหิยา วุตตกัมมะใน ปกฺกาฯ กิตตบทกัมมวจาก ราชปฺริเสหิ อนภิตกัตตาใน
 ปกฺกา ปกฺกภูจฺจิตเตเลน ภาระใน ปกฺกา, เอตฺถ วิเสสนะของ ชเนสุฯ นิทธารณะใน
 เก ชนา เก วิเสสนะของ ชนาฯ นิทธารณียะและสุทฺธกัตตาใน ชีวนฺติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวจาก นุคฺคฺพท์ ปุจฺฉนฺตถะ โชคฺพท์ วจนาลังการะ นามคฺคฺพท์ ปสฺงสฺตถโชตกะเข้า
 กับ ชีวนฺติ, เก วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน มตาฯ กิตตบทกัตตฺวจาก นามคฺคฺพท์
 ครหฺตถโชตกะเข้ากับ มตา” อิตฺคฺคฺพท์ สฺรุปะใน กถํ ฯ

๗๖๔. สตุถา อาคณฺตุวา “กาย นุคฺคฺถ ภิกฺขเว กถาย สนฺนิสิฺนฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิมาย
 นามาติ วุตฺเต, “ภิกฺขเว เยเกจि ปมตฺตา, เต วสฺสสฺตํ ชีวนฺตาปิ มตาเยว นาม;
 เย อปฺปมตฺตา, เต มตาปิ ชีวนฺติเยว; ตสฺมา มาคณฺหิยา ชีวนฺตีปิ มตาปิ มตาเยว
 นาม, สามาวตีปฺมุขา ปญฺจสฺตา อิตฺถิโย มตาปิ ชีวนฺติเยว นาม; น หิ ภิกฺขเว
 อปฺปมตฺตา มรณฺติ นามาติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“อปฺปมาโท อมตฺปทํ,	ปมาโท มจฺจุโน ปทํ;
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ;	เย ปมตฺตา, ยถา มตา;
เอตํ วิเสสโต ญตฺวา	อปฺปมาทมฺหิ ปณฺหิตา
อปฺปมาเท ปโมทนฺติ	อริยานํ โคจเร รตา;
เต ฌายีโน สาทติกา	นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกมา
มุสนฺติ ธีรา นีพฺพานํ	โยคกฺเขมํ อนฺตฺตรนฺติ ฯ

สตุถา อาคณฺตุวา (ตุเม) กาย นุ อคฺคฺถ ภิกฺขเว กถาย สนฺนิสิฺนฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “(มยฺ อเอตฺริ)
 อิมาย นาม (กถาย สนฺนิสิฺนฺนา อมฺห)” อิตฺติ (วจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “ภิกฺขเว เยเกจि (ชนา)
 ปมตฺตา, เต (ชนา) วสฺสสฺตํ ชีวนฺตาปิ มตา เอว นาม; เย (ชนา) อปฺปมตฺตา, เต (ชนา)
 มตาปิ ชีวนฺติ เอว; ตสฺมา มาคณฺหิยา ชีวนฺตีปิ มตาปิ มตา เอว นาม, สามาวตีปฺมุขา
 ปญฺจสฺตา อิตฺถิโย มตาปิ ชีวนฺติ เอว นาม; น หิ ภิกฺขเว อปฺปมตฺตา (สตุถา) มรณฺติ
 นามาติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“อปฺปมาโท อมตฺปทํ (โหติ), ปมาโท มจฺจุโน ปทํ (โหติ);

อปฺปมตฺตา (สฺตฺตา) น มียฺนฺหฺติ; เย (สฺตฺตา) ปมตฺตา,
 ยถา (สฺตฺตา) มตา (โหนฺติ), (ตถา เต สฺตฺตา โหนฺติ);
 เอตํ (อตฺถํ) วิเสสโต ฌตฺวา อปฺปมาทมฺหิ (จตฺวา) ปญฺหิตฺตา
 อปฺปมาเท ปโมทฺหฺติ อริยานํ โคจเร รตา (โหนฺติ);
 เต (ปญฺหิตฺตา) ฌายิโน สาทติกา หนีจํ ทพฺพปรุกฺกมา
 ฝุสฺหฺติ ธีรา หนีพฺพานํ โยคกฺุเขมํ อนุตฺตรนฺหฺติ ฯ

สฺตฺถา อ.พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉินฺตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
 “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. (ตฺมุเห) อ.เชอ ท. สนฺหิสีนฺหา เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว
 กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย ญฺ อะไรหนอ อดฺถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้”
 อิติ ดั่งนี้, (วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. (สนฺหิสีนฺหา) เป็นผู้นั่ง
 พร้อมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี
 (เอตฺรหิ) ในกาลนี้” อิติ ดั่งนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกฺษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล
 แล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. เยเกจิ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่า
 ไตเหล่าหนึ่ง ปมตฺตา ประมาทแล้ว, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ชีวนฺตฺปิ แม้เป็น
 อยู่อยู่ วสฺสสฺตํ สิ้นร้อยแห่งปี มตา เอว นาม ชื่อว่าตายแล้วนั้นเทียว, เย (ชนา)
 อ.ชน ท. เหล่าไต อปฺปมตฺตา ไม่ประมาทแล้ว, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มตาปี
 แม้ตายแล้ว ชีวนฺติ เอว ย่อมเป็นอยู่นั้นเทียว, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น มาคนฺทึยา
 อ.พระนางมาคันทึยา ชีวนฺตีปี เป็นอยู่อยู่บ้าง มตาปี ตายแล้วบ้าง มตา เอว นาม
 ชื่อว่าตายแล้วนั้นเทียว, อิตฺถิโย อ.หญิง ท. ปญฺจสฺตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ
 สามาวตีปฺมุชา ผู้มีพระนางสามาวตีเป็นประมุข มตาปี แม้ตายแล้ว ชีวนฺติ เอว
 นาม ชื่อว่าย่อมเป็นอยู่นั้นเทียว, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. หิ จริยังฺ (สฺตฺตา) อ.สัตว์
 ท. อปฺปมตฺตา ผู้ไม่ประมาทแล้ว มรฺหฺติ นาม ชื่อว่าย่อมตาย น หามิได้” อิติ ดั่งนี้
 อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“อปฺปมาโท อ.ความไม่ประมาท อมตฺปทํ เป็นเหตุถึงซึ่ง
 อมตะ (โหติ) ย่อมเป็น, ปมาโท อ.ความประมาท ปทํ เป็น
 หนทาง มจฺจุโน สู้ความตาย (โหติ) ย่อมเป็น, (สฺตฺตา)
 อ.สัตว์ ท. อปฺปมตฺตา ผู้ไม่ประมาทแล้ว น มียฺนฺหฺติ ย่อม
 ไม่ตาย, เย (สฺตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่าไต ปมตฺตา ประมาท

แล้ว, (สตุดา) อ.สัตว์ ท. มตา เป็นผู้ตายแล้ว (โหนติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันทใจ, (เต สตุดา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น (โหนติ) ย่อมเป็น (ตถา) ฉันทนั้น, ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. ฤตฺวา รู้แล้ว เอตํ (อตถ) ซึ่งเนื้อความนั้น วิเสสโต โดยความแปลกกัน (จตุวา) ตั้งอยู่แล้ว อปฺปมาทมฺหิ ในความไม่ประมาท ปโมทฺหติ ย่อมบรรเทิง อปฺปมาเท ในความไม่ประมาท รตา เป็นผู้ยินดีแล้ว โคจเร ในธรรมอันเป็นอารมณ์ อริยานํ ของ พระอริยเจ้า ท. (โหนติ) ย่อมเป็น, เต (ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. เหล่านั้น ฌายิโน ผู้เพ่งโดยปกติ สาทติกา ผู้มีความเพียรเป็นไปติดต่อกัน ทพฺพปรกฺกมา ผู้มีความบากบั่นอันมั่น หิจฺจํ เนื่องนิตยํ ธีรา ผู้เป็นนักปราชญ์ มุสนฺหติ ย่อมถูกต้อง นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน โยคกฺุเขมํ อันเป็นแดนเกษมจาก โยคะ อหฺนฺตุตฺรํ อันไม่มีกรรมอื่นยิ่งกว่า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้ประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในกาลนี้”, เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์เป็นผู้หนึ่งประชุมกันด้วยเรื่องชื่อนี้” ดังนี้, จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งประมาทแล้ว, พวกชนเหล่านั้น แม้มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่าตายแล้วนั้นแหละ, พวกชนเหล่าใดไม่ประมาทแล้ว, พวกชนเหล่านั้น ถึงตายแล้ว ก็ชื่อว่าย่อมเป็นอยู่นั่นเอง, เพราะฉะนั้น พระนางมาคันทิยา มีชีวิตอยู่ก็ดี ตายแล้วก็ดี ก็ชื่อว่าตายแล้วทั้งนั้น, พวกหญิง ๕๐๐ คน มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข แม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่าย่อมเป็นอยู่นั่นแหละ, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความจริง พวกสัตว์ผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่า ย่อมตาย หามีได้” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“ความไม่ประมาทเป็นเหตุถึงอมตะ, ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย, พวกสัตว์ผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมไม่ตาย, พวกสัตว์เหล่าใดประมาทแล้ว, พวกสัตว์เหล่านั้น ย่อมเป็นเหมือนพวกสัตว์ผู้ตายแล้ว, พวกบัณฑิตรู้เนื้อความโดยความต่างกัน ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทแล้ว ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท เป็นผู้ยินดีในธรรมที่เป็นอารมณ์ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย,

พวกบัณฑิตเหล่านั้น ผู้เฟื่องโดยปกติ ผู้มีความเพียรต่อเนื่อง
มีความบากบั่นมั่นคงเนื่องนิത്യ ผู้เป็นนักปราชญ์ ย่อมกระทบ
พระนิพพานที่เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน อภาสิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตุวา ปุพพกาลกิริยาใน
ปุจฺฉิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนฺเน ตุมฺहे สุทธกัตตาใน อตฺถญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาย
วิเสสฺนฺของ กถาย นคฺคํ ปุจฺฉนฺตฺถ กถาย ภาวะใน สนฺนิสิฺนฺหาญ วิกิตฺกัตตาใน
อตฺถ” อิตฺคฺคํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา, “มยฺ สุทธกัตตาใน
อมฺหฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺรหิ กาลสฺตฺตมฺมีใน อมฺห นามคฺคํ สฺสญฺญาโชตฺถก
เข้ากับ อิมายญ วิเสสฺนฺของ กถายญ ภาวะใน สนฺนิสิฺนฺหาญ วิกิตฺกัตตาใน อมฺห”
อิตฺคฺคํ สฺรุปะใน วจเนญ ลักขณฺใน วุตฺเตญ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสฺนฺของ ภิกฺขุหิญ
อนภิตฺกัตตาใน วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนฺเน เยเกจิ วิเสสฺนฺใน ชนาญ สุทธกัตตาใน
ปมตฺตาญ กิตฺบทกัตตฺวาจก, เต วิเสสฺนฺของ ชนาญ สุทธกัตตาใน มตาญ กิตฺบทกัตตฺ-
วาจก วสฺสสฺตํ อัจจันตสฺงโยคะใน ชีวนฺตา อปีคฺคํ อเปกขัตถะเข้ากับ ชีวนฺตาญ
อัปภันตฺรกิริยาของ ชนา เอวคฺคํ อวธารณฺเข้ากับ มตา นามคฺคํ ครหฺตถโชตฺถก
เข้ากับ มตา, เย วิเสสฺนฺของ ชนาญ สุทธกัตตาใน อปฺปมตฺตาญ กิตฺบทกัตตฺวาจก,
เต วิเสสฺนฺของ ชนาญ สุทธกัตตาใน ชีวนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีคฺคํ
อเปกขัตถะเข้ากับ มตาญ วิเสสฺนฺของ ชนา เอวคฺคํ อวธารณฺเข้ากับ ชีวนฺติ, ตสฺมา
เหตุวตฺถะ มาคนฺทียา สุทธกัตตาใน มตาญ กิตฺบทกัตตฺวาจก อปี สองคฺคํ
อเปกขัตถะเข้ากับ ชีวนฺตี และ มตา ชีวนฺตี อัปภันตฺรกิริยาของ มาคนฺทียา มตา
วิเสสฺนฺของ มาคนฺทียา เอวคฺคํ อวธารณฺเข้ากับ มตา นามคฺคํ ครหฺตถโชตฺถก
เข้ากับ มตา, สามาวตีปฺมุขา กิตฺติ ปญฺจสตา กิตฺติ วิเสสฺนฺของ อิตฺถิโยญ สุทธกัตตาใน
ชีวนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีคฺคํ อเปกขัตถะเข้ากับ มตาญ วิเสสฺนฺของ
อิตฺถิโย เอวคฺคํ อวธารณฺเข้ากับ ชีวนฺติ นามคฺคํ ปสฺงสฺตถโชตฺถกเข้ากับ ชีวนฺติ,
ภิกฺขเว อาลปนฺเน หิตฺคฺคํ ทฬฺหิกรณฺโชตฺถก อปฺปมตฺตา วิเสสฺนฺของ สตฺตาญ สุทธ-
กัตตาใน มรฺนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคํ ปฏฺฐิสฺเรณฺตฺถะ นามคฺคํ ปสฺงสฺตถ-
โชตฺถกเข้ากับ มรฺนฺติ” อิตฺคฺคํ อากาเรใน วตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อภาสิ อิม
วิเสสฺนฺของ คาถาญ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“อปฺปมาโท สุทธกัตตาใน โหติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมตฺ

ปทุม วิกิตกัตตาใน โหติ, ปมาโท สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจาก มจฺจุโน จตุตถีสัมปปาปฺณียกัมมะใน ปทุม
 วิกิตกัตตาใน โหติ, อปฺปมตฺตา วิเสสฺนะของ สตฺตาฯ สุทธกัตตา
 ใน มียฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศฺพฺทฺ ปรฺฏิเสสฺระใน มียฺนฺติ,
 เย วิเสสฺนะของ สตฺตาฯ สุทธกัตตาใน ปมตฺตาฯ กิตฺตบทกัตตฺ-
 วาจาก, สตฺตาฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
 ยถา อฺปฺมาโชตฺกะ มตา วิกิตกัตตาใน โหติ, เต วิเสสฺนะของ
 สตฺตาฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตถา
 อฺปฺเมยฺยโชตฺกะ, ปณฺชิตาฯ สุทธกัตตาใน ปโมทฺนฺติ และโหติ
 ปโมทฺนฺติ กิตฺติ โหติ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอตฺติ วิเสสฺนะ
 ของ อตฺถํฯ อวฺตตกัมมะใน ญตฺวา วิเสสโต ตติยาวิเสสฺนะใน
 ญตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา อปฺปมาทฺมฺหิ วิสยาธาระใน
 จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปโมทฺนฺติ อปฺปมาเท วิสยาธาระใน
 ปโมทฺนฺติ อริยานํ สามีสัมพันธะใน โคจเรฯ วิสยาธาระใน
 รตฺตาฯ วิกิตกัตตาใน โหติ, เต วิเสสฺนะของ ปณฺชิตาฯ สุทธ-
 กัตตาใน มุสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ฉายินํ กิตฺติ สาทตฺติกา
 กิตฺติ ทพฺพปรกฺกมา กิตฺติ ธีรา กิตฺติ วิเสสฺนะของ ปณฺชิตา นิจฺจํ
 กิริยาวิเสสฺนะใน ทพฺพปรกฺกมา นิพฺพานํ อวฺตตกัมมะใน
 มุสฺสนฺติ โยคกฺเขมํ กิตฺติ อนุตฺตรํ กิตฺติ วิเสสฺนะของ นิพฺพานํ”
 อิตฺติศัพฺทํ สฺรุปะใน อีมา คาถา ฯ

๗๖๕. ตตฺถ อปฺปมาโทติ ปทุม มหฺนฺตํ อตฺถํ ทีเปติ มหฺนฺตํ อตฺถํ คเหตุวา ติฏฺฐติ ฯ

ตตฺถ (ปะเทศุ) “อปฺปมาโทติ ปทุม มหฺนฺตํ อตฺถํ ทีเปติ มหฺนฺตํ อตฺถํ คเหตุวา ติฏฺฐติ ฯ

ตตฺถ (ปะเทศุ) “อปฺปมาโทติ ปทุม อ.- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “อปฺปมาโท”
 ดังนี้ ทีเปติ ย่อมแสดง อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ มหฺนฺตํ อันใหญ่ มหฺนฺตํ อตฺถํ
 คเหตุวา ติฏฺฐติ คือว่า ถือเอาแล้ว ซึ่งเนื้อความ อันใหญ่ ย่อมตั้งอยู่ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อปฺปมาโท” ย่อมแสดงเนื้อความอันใหญ่ ถือว่าถือเอาเนื้อ

ความอันใหญ่ แล้วยอมตั้งอยู่

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุญ นิทธารณะใน ปทํ “อปปมาโท” สรุปะใน อิติ๑ ศัพทํ
สรุปะใน ปทํ๑ นิทธารณียะและสุทฐกัตตานิ ทีเปติ และ ติฏฐติ ทีเปติ กิติ ติฏฐติ กิติ
อาชยตบทกัตตวจาก มหนตํ วิเสสนะของ อตถํ๑ อวุตตกัมมะใน ทีเปติ มหนตํ
วิเสสนะของ อตถํ๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุว๑ ปุพพกาลกิริยาใน ติฏฐติ มหนตํ อตถํ
ทีเปติ๑ วิริยะใน มหนตํ อตถํ คเหตุว ติฏฐติ๑ วิวระ ๗

๗๖๖. สกลปี หิ เตปิฎกํ พุทฺธวจนํ อหริตฺวา กถิมานํ อปปมาทเมว โอตฺรติ, เตน วุตฺตํ
“เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ยานี กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ, สพุพานิ ตานี
หตฺธิปเท สโมธานํ คจฺจนฺติ, หตฺธิปทํ เตสํ อคฺคฺมกฺขายติ, ยทิทํ, มหนตฺตฺเตน;
เอวเมว โข ภิกฺขเว เยเกจิ กุสลา ฐมฺมา, สพุเพเต อปปมาทมฺมูลกา อปปมาท-
สโมสฺรณา, อปปมาโท เตสํ ฐมฺมานํ อคฺคฺมกฺขายตีติ ๗

สกลปี หิ เตปิฎกํ พุทฺธวจนํ (อาจารย์) อหริตฺวา กถิมานํ อปปมาทํ เอว โอตฺรติ,
เตน (วจนํ ภควตา) วุตฺตํ “เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ยานี กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ,
สพุพานิ ตานี (ปทชาตานิ) หตฺธิปเท สโมธานํ คจฺจนฺติ, หตฺธิปทํ (โลเกน) เตสํ (ปทานํ)
อคฺคํ อกฺขายติ, ยํ อิทํ (หตฺธิปทํ), (ตสฺส อิมสฺส หตฺธิปทสฺส) มหนตฺตฺเตน; เอวเมว โข
ภิกฺขเว เยเกจิ กุสลา ฐมฺมา, สพุเพ เอเต (ฐมฺมา) อปปมาทมฺมูลกา อปปมาทสโมสฺรณา
(โหนติ), อปปมาโท (ปณฺหิตฺเตน) เตสํ ฐมฺมานํ อคฺคํ อกฺขายตีติ ๗

หิ จริงอยู่ พุทฺธวจนํ อ.พระพุทฺธพจนํ เตปิฎกํ คือ อ.ปิฎกสาม สกลปี แม้ทั้งสิ้น
(อาจารย์) อหริตฺวา กถิมานํ อัน- อันอาจารย์ นำมาแล้ว -กล่าวอยู่ โอตฺรติ
ยอมข้ามลง อปปมาทํ เอว สู่ความไม่ประมาทนั้นเทียว, เตน เพราะเหตุนั้น (วจนํ)
อ.พระดำรัส อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปทชาตานิ อ.รอยเท้า ท. ยานี
กานิจิ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ปาณานํ ของสัตว์ ท. ชงฺคลานํ ผู้เทียวไปบนแผ่นดิน, ตานี
(ปทชาตานิ) อ.รอยเท้า ท. เหล่านั้น สพุพานิ ทั้งปวง คจฺจนฺติ ย่อมถึง สโมธานํ
ซึ่งการประชุมลง หตฺธิปเท ในรอยเท้าของช้าง, หตฺธิปทํ อ.รอยเท้าของช้าง (โลเกน)
อันชาวโลก อกฺขายติ ย่อมกล่าว อคฺคํ ว่าเป็นยอด เตสํ (ปทานํ) แห่งรอยเท้า
ท. เหล่านั้น, (ตสฺส อิมสฺส หตฺธิปทสฺส) มหนตฺตฺเตน เพราะความที่- แห่ง-, ยํ

อิท (หตุธิปท) อ.รอยเท้าแห่งข้างนี้ไต่, -รอยเท้าแห่งข้างนี้นั่น -เป็นรอยเท้าใหญ่, เสวยยาปี แม้นั้นไต่, ภิภุชเว ดูก่อนภิภุช ท. ธมฺมา อ.ธรรม ท. กุสลา อันเป็น กุศล เยเกจิ เหล่าไต่เหล่าหนึ่ง, เอเต (ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น สพฺเพ ทั้งปวง อปฺปมาทมฺมูลกา เป็นสภาพมีความไม่ประมาทเป็นมूल อปฺปมาทสโมสรรณา เป็น สภาพมีความไม่ประมาทเป็นที่ประชุมลง (โหนฺติ) ย่อมเป็น, อปฺปมาโท อ.ความไม่ ประมาท (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต อภฺยาติ ย่อมกล่าว อคฺคํ ว่าเป็นยอด เตสํ ธรรมานํ แห่งธรรม ท. เหล่านั้น เอวเมว โข ฉินฺนํนั้นนี้เกี่ยว” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

ความจริง พระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎกแม้ทั้งสิ้นที่อาจารย์นำมากล่าว ย่อมข้ามลง สู่ความไม่ประมาททั้งนั้น, เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสว่า “ดูก่อนภิภุช ทั้งหลาย รอยเท้าเหล่าไต่เหล่าหนึ่งของพวกสัตว์ผู้เที่ยวไปบนแผ่นดิน, รอยเท้าเหล่า นั้นทั้งหมด ย่อมถึงการประชุมลงในรอยเท้า, รอยเท้าข้างที่ชาวโลกกล่าวว่าเป็นยอด แห่งรอยเท้าเหล่านั้น เพราะความเป็นรอยเท้าใหญ่ แม้นั้นไต่, ดูก่อนภิภุชทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลเหล่าไต่เหล่าหนึ่ง, ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความไม่ประมาท เป็นมूल ประชุมลงสู่ความไม่ประมาท, ความไม่ประมาท บัณฑิตย่อมกล่าวว่า เป็นยอด แห่งธรรมเหล่านั้น ฉินฺนํนั้นนี้แหละ”

หิศัพทํ ทัพหิกรณโชตกะ อปีศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ สกัลลํ วิเสสณะของ เตปิฎกํ วิเสสลาภีของ พุทฺทวจนํ สุตฺตกัตตานิ โอตฺตรติ อาชยตบทกัตตฺวาจก อาจริเยน อนภิตกัตตานิ กถียมานํ อหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กถียมานํ อพฺพันฺตรกิริยา ของ พุทฺทวจนํ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อปฺปมาทํ สัมปาปฺณียกัมมะใน โอตฺตรติ, เตน เหตุวิตถะ วจัน วุตตกัมมะใน วุตฺตํ กิตตบทกัมมวาทก ภควตา อนภิตกัตตานิ วุตฺตํ “ภิภุชเว อาลปนะ ยานิ กานิจิ วิเสสณะของ ปทชาตานิ ลิงคัตตะ เสวยยาปี อฺปมาโชตกะ ชงฺกุลานํ วิเสสณะของ ปาณานํ สามีสัมพันธะใน ปทชาตานิ, สพฺพานิ กิติ ตานิ กิติ วิเสสณะของ ปทชาตานิ สุตฺตกัตตานิ คจฺจนฺติ อาชยตบทกัตตฺวาจก หตุธิปเท วิสยาธาระใน สโมธานํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนฺติ, หตุธิปท วุตตกัมมะ ใน อภฺยาติ อาชยตบทกัมมวาทก โลเกน อนภิตกัตตานิ อภฺยาติ เตสํ วิเสสณะของ ปทานํ สามีสัมพันธะใน อคฺคํ สัมภวานาใน อภฺยาติ, ยํ กิติ อิท กิติ

วิเสสณะของ หตฺถิปทํ ๑ ลิงคัตถะ, ตสฺส กิตี อิมสฺส กิตี วิเสสณะของ หตฺถิปทสฺส ๑ ภาวาทิสัมพันธะใน มหนตฺตเตน ๑ เหตุโน อุกฺขายติ; ภิกฺขเว อาลปนะ เยเกจิ วิเสสณะของ กุสลา ๑ วิเสสณะของ ฌมา ๑ ลิงคัตถะ เอวเมว อุปเมยยชิตกะ โขศัพทํ วจนาลังการะ, สพฺเพ กิตี เอเต กิตี วิเสสณะของ ฌมา ๑ สุทฺธกัตตาโน โหนฺติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อปฺปมาทมูลกา กิตี อปฺปมาทสโมสฺรณา กิตี วิกติกัตตาโน โหนฺติ, อปฺปมาโท วุตตกัมมะโน อุกฺขายติ ๑ อาชยตบทกัมมวจาก ปญฺหิตเอน อนภิตกัตตาโน อุกฺขายติ เตสํ วิเสสณะของ ฌมานํ ๑ สามีสัมพันธะใน อคฺคํ ๑ สัมภาวานาโน อุกฺขายติ” อิติศัพทํ สฺรุปะโน วจน ๕

๗/๖๗. โส ปเนส อตฺถโต สติยา อวิปฺปวาโส นาม, นิจฺจํ อุปฺภูจิตาย สติยา เจตํ นาม ๕

โส ปน เอโส (อปฺปมาโท) อตฺถโต สติยา อวิปฺปวาโส นาม (โหติ), นิจฺจํ (ปุคฺคเลน) อุปฺภูจิตาย สติยา จ เอตํ (“อปฺปมาโท”ติ วจน) นาม (โหติ) ๕

ปน ก็ โส เอโส (อปฺปมาโท) อ.ความไม่ประมาทนั้นนั้น อวิปฺปวาโส นาม ชื่อว่าเป็นความไม่อยู่ปราศ สติยา จากสติ อตฺถโต โดยเนื้อความ (โหติ) ย่อมเป็น, จ ก็ เอตํ “อปฺปมาโท”ติ (วจน) อ.คำว่า “อปฺปมาโท” ดั่งนั้นนั้น นาม เป็นชื่อ สติยา ของสติ (ปุคฺคเลน) อุปฺภูจิตาย อัน- อันบุคฺคเลน -เข้าไปตั้งไว้แล้ว นิจฺจํ เนื่องนิตย (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ก็ ความไม่ประมาทนั้น ชื่อว่าเป็นความไม่อยู่ปราศจากสติโดยความหมาย, ก็ คำว่า “อปฺปมาโท” นั้น เป็นชื่อของสติ ที่บุคฺคเลนเข้าไปตั้งไว้เนื่องนิตย

ปนศัพทํ วากยารัมภชิตกะ โส กิตี เอโส กิตี วิเสสณะของ อปฺปมาโท ๑ สุทฺธกัตตาโน โหติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อตฺถโต สติยาวิเสสณะใน อวิปฺปวาโส สติยา อปาทานโน อวิปฺปวาโส นามศัพทํ สันญญาชิตกะเข้ากับ อวิปฺปวาโส ๑ วิกติกัตตาโน โหติ, จศัพทํ วากยารัมภชิตกะ เอตํ วิเสสณะของ วจน “อปฺปมาโท” สฺรุปะโน อิติ ๑ ศัพทํ สฺรุปะโน วจน ๑ สุทฺธกัตตาโน โหติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก นิจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน อุปฺภูจิตาย ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาโน อุปฺภูจิตาย ๑ วิเสสณะของ สติยา ๑ สามีสัมพันธะใน นาม ๑ วิกติกัตตาโน โหติ ๕

๗๖๘. **อมตंपทนต์** อมตัม วุจฺจติ นิพฺพานํ, ตณฺหิ อชาตตฺตฺตา น ชียติ, น มียติ, ตสฺมา อมตนต์ฺติ วุจฺจติ; ปชฺชนฺติ อิมินาติ ปทํ, อมตัม ปาปฺพนฺตฺติติ อตุโถ; อมตสฺส ปทํ อมตัมปทํ, อมตสฺส อธิคมฺปาโยติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อมตंपทนต์ (ปะเท วิวินิจฉัยโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตพฺโพ ฯ)

(ภควตา) อมตัม วุจฺจติ นิพฺพานํ, ตํ (นิพฺพานํ) หิ (ตสฺส นิพฺพานสฺส) อชาตตฺตฺตา น ชียติ น มียติ, ตสฺมา (นิพฺพานํ ภควตา) “อมตนต์ฺติ วุจฺจติ; (สตุตา) ปชฺชนฺติ อิมินา (อปฺปมาเทน) อิติ (อัย อปฺปมาโท) ปทํ, “อมตัม ปาปฺพนฺตฺติติ อตุโถ; อมตสฺส ปทํ (อปฺปมาโท) อมตัมปทํ, “อมตสฺส อธิคมฺปาโยติ (วจนฺ ภควตา) วุตฺตํ โหติ ฯ

(วินิจฉัยโย) อ.การวินิจฉัย (ปะเท) ในบท “อมตंपทนต์” ว่า “อมตัมปท” ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ ฟังทราบ ฯ

นิพฺพานํ อ.พระนิพพาน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก อมตัม ว่าอมตะ, หิ เพราะว่า ตํ (นิพฺพานํ) อ.พระนิพพานนั้น น ชียติ ชื่อว่าย่อมไม่แก่น น มียติ ชื่อว่าย่อมไม่ตาย (ตสฺส นิพฺพานสฺส) อชาตตฺตฺตา เพราะความที่- แห่งพระนิพพานนั้น -เป็นสภาพไม่เกิดแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ (นิพฺพานํ) อ.พระนิพพาน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก “อมตนต์ฺติ” ว่า “อมตะ” ดังนี้; (สตุตา) อ.สัตว์ ท. ปชฺชนฺติ ย่อมถึง, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “ปาปฺพนฺตฺติติ ย่อมบรรลุ อมตัม ซึ่งอมตะ” อิติ ดังนี้, อิมินา (อปฺปมาเทน) ด้วยความไม่ประมาทนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (อัย อปฺปมาโท) อ.ความไม่ประมาทนี้ ปทํ ชื่อว่าปท; (อปฺปมาโท) อ.ความไม่ประมาท ปทํ อันเป็นเหตุถึง อมตสฺส ซึ่งอมตะ, (วจนฺ) อ.คำ อิติ ว่า “อธิคมฺปาโย อันเป็นอุบายเป็นเครื่องบรรลุ อมตสฺส ซึ่งอมตะ” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาค ตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น, อมตัมปทํ ชื่อว่าอมตัมปท ฯ

พระนิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสเรียกว่า “อมตะ”, เพราะพระนิพพานนั้น ชื่อว่าย่อมไม่แก่น ชื่อว่าย่อมไม่ตาย เพราะพระนิพพานนั้นเป็นสภาพไม่เกิด, เพราะฉะนั้น พระนิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมตรัสเรียกว่า “อมตะ” ดังนี้; พวกสัตว์ย่อมถึง อธิบายว่า “ย่อมบรรลุอมตะ” ดังนี้ ด้วยความไม่ประมาทนี้ เพราะเหตุนี้ ความไม่ประมาทนี้ ชื่อว่าปท; ความไม่ประมาทที่เป็นเหตุถึงอมตะ, คำว่า “อันเป็นอุบายเป็น

เครื่องบรรลุมตะ” ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิบายไว้ ชื่อว่าอมตฺปทํ

วินิจฉัยยุ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺโพ ฤทตบทกัมมวาทก “อมตฺปทํ” สรรูปะใน อิติ ฤ ศัพทํ สรรูปะใน ปเท ฤ วิสยาธาระใน วินิจฺฉโย ปณฺหิตะเตน อนภิตกัถตฺตานิ เวทิตพฺโพ ฤ นิพพานํ วุตตกัมมะใน วุจฺจติ ฤ อาชยตบทกัถตฺตวาทก ภควตฺตา อนภิตกัถตฺตานิ วุจฺจติ อมตํ สัมภาวานาใน วุจฺจติ, หิตฺทํ เหตุชฺชตฺตะกะ ตํ วิเสสนะของ นิพพานํ ฤ สุททกัถตฺตานิ ชียติ และ มียติ ชียติ กัถิตี มียติ กัถิตี อาชยตบทกัถตฺตวาทก ตสฺส วิเสสนะของ นิพพานสฺส ฤ ภวาทิสัมพันธะใน อชาตตฺตวาทก เหตุไน ชียติ และ มียติ น สองศัพทํ ปฏิเสธะใน ชียติ และ มียติ อชาตตฺตวาทก สัณฺญี น ชียติ น มียติ สัณฺญี, ตสฺมา เหตุวัตถะ นิพพานํ วุตตกัมมะใน วุจฺจติ ฤ อาชยตบทกัมมวาทก ภควตฺตา อนภิตกัถตฺตานิ วุจฺจติ “อมตํ” สรรูปะใน อิติ ฤ ศัพทํ อากาเรใน วุจฺจติ, สตฺตวาทก สุททกัถตฺตานิ ใน ปชฺชนนฺติ ฤ อาชยตบทกัถตฺตวาทก อิมินา วิเสสนะของ อปฺปมาเทน ฤ ฤทณะใน ปชฺชนนฺติ อิติศัพทํ เหตุวัตถะ อัย วิเสสนะของ อปฺปมาโท ฤ ลิงคัถตฺตะ ปทํ สัณฺญี วิเสสนะของ อปฺปมาโท, “อมตํ สัมปาทฺตฺตกัมมะใน ปาทฺตฺตนฺติ ฤ อาชยตบทกัถตฺตวาทก ของ สตฺตวาทก” อิติศัพทํ สรรูปะใน อตฺถโย ฤ ลิงคัถตฺตะ; อมตสฺส ฉัณฺฉีอวุตตกัมมะใน ปทํ ฤ วิเสสนะของ อปฺปมาโท ฤ ลิงคัถตฺตะ อมตฺปทํ สัณฺญี วิเสสนะของ อมตสฺส ปทํ, “อมตสฺส ฉัณฺฉีอวุตตกัมมะใน อธิคฺคฺคาโย ฤ วิเสสนะของ อปฺปมาโท” อิติศัพทํ สรรูปะใน วจฺนํ ฤ สุททกัถตฺตานิ โหติ ฤ อาชยตบทกัถตฺตวาทก ภควตฺตา อนภิตกัถตฺตานิ วุจฺจติ ฤ วิกัถิตกัถตฺตานิ โหติ ฤ

๗๖๙. ปมาโทติ ปมชฺชนภาโว ฤ

“ปมาโท”ติ ปมชฺชนภาโว ฤ

ปมชฺชนภาโว อ.ความเป็นคืออันประมาท ปมาโทติ ชื่อว่าความประมาท ฤ

ความเป็นคือความประมาท ชื่อว่าความประมาท

“ปมาโท” สรรูปะใน อิติ ฤ ศัพทํ สัณฺญีชฺชตฺตะกะเข้ากับ ปมาโท ปมชฺชนภาโว ฤ ลิงคัถตฺตะ ฤ

๗๗๐. มุฏจสจจสงฆาตสฺส สติยา โวสฺสคฺคสฺเสตํ นามํ ฯ

(ปณฺฑิตฺเตน) มุฏจสจจสงฆาตสฺส สติยา โวสฺสคฺคสฺส เอตํ “ปมาโทติ (วจนฺ) นามํ (โหติ) ฯ

เอตํ “ปมาโทติ (วจนฺ) อ.คำ ว่า “ปมาโท” ดังนี้ นั้น นามํ เป็นชื่อ โวสฺสคฺคสฺส แห่ง การสละลง สติยา ซึ่งสติ (ปณฺฑิตฺเตน) มุฏจสจจสงฆาตสฺส อัน- อันบัณฑิต กล่าว แล้วว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้มีสติอันลืมนแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

คำว่า “ปมาโท” ดังนี้ นั้น เป็นชื่อของการสละสติ กล่าวคือความเป็นผู้หลงลืมสติ

เอตํ วิเสสนะของ วจนฺ “ปมาโท” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน วจนฺฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺฑิตฺเตน อนภิหิตกัตตาใน -สงฆาตสฺส มุฏจสจจ- สงฆาตสฺส วิเสสนะของ โวสฺสคฺคสฺส สติยา จัญญิวุตตกัมมะใน โวสฺสคฺคสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นามํฯ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๗๗๑. มจฺจุโนติ มรณสฺส ฯ

“มจฺจุโนติ (ปทสฺส) “มรณสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “มรณสฺส แห่งความตาย” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มจฺจุโนติ ว่า “มจฺจุโน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มจฺจุโน” ความว่า แห่งความตาย

“มจฺจุโน” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “มรณสฺส สามีสัมพันธะใน ปท” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๗๗๒. ปทฺหฺติ อฺปาโย มคฺโค ฯ

“ปทฺหฺติ (ปทสฺส) “อฺปาโย มคฺโค” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อฺปาโย เป็นอุบาย มคฺโค คือว่า เป็นหนทาง” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปทฺหฺติ ว่า “ปท” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปท” ความว่า เป็นอุบาย คือว่าเป็นหนทาง

“ปท” สรูปะใน อิติๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อุปาโย กิติ มคฺโค กิติ วิกตีกัตตานิ โหติ อุปาโย วิวริยะใน มคฺโคๆ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๗๗๓. ปมตฺโต หิ ชาตี นาทิวตฺตติ, ชาโตปิ ชียติ เจว มียติ จาติ ปมาโท มจฺจุโน ปทนาม โหติ มรณํ อุปเนติ ๕

ปมตฺโต (ชโน) หิ ชาตี น อติวตฺตติ, (โส ชโน) ชาโตปิ ชียติ เจว มียติ จ อิติ ปมาโท มจฺจุโน ปท นาม โหติ มรณํ อุปเนติ ๕

หิ จริงอยู่ (ชโน) อ.ชน ปมตฺโต ผู้ประมาทแล้ว น อติวตฺตติ ย่อมไม่เป็นไปล่วงชาติ ซึ่งชาติ, (โส ชโน) อ.ชนนั้น ชาโตปิ แม้เกิดแล้ว ชียติ เจว ย่อมไม่แก้ด้วยนั้น เทียว มียติ จ ย่อมไม่ตาย อิติ เพราะเหตุนั้น ปมาโท อ.ความประมาท ปท นาม ชื่อว่าเป็นหนทาง มจฺจุโน สู่ความตาย โหติ ย่อมเป็น อุปเนติ คือว่า ย่อมนำเข้าไป มรณํ สู่ความตาย ๕

จริงอยู่ ชนผู้ประมาทแล้ว ย่อมไม่เป็นไปล่วงชาติ, ชนนั้นแม้เกิดแล้ว ย่อมไม่แก้และไม่ตาย เพราะเหตุนั้น ความประมาท ชื่อว่าเป็นหนทางสู่ความตาย คือว่าย่อมนำเข้าไปสู่ความตาย

หิศัพท์ ทัพหิกรณโชตกะ ปมตฺโต วิเสสณะของ ชโนๆ สุกฺทกัตตานิ อติวตฺตติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชาตีๆ อวุตตกัมมะใน อติวตฺตติ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน อติวตฺตติ, โส วิเสสณะของ ชโนๆ สุกฺทกัตตานิ ชียติ และ มียติ ชียติ กิติ มียติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ชาโตๆ วิเสสณะของ ชโน เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ จๆ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ชียติ และ มียติ อิติศัพท์ เหตุวัตถะ ปมาโท สุกฺทกัตตานิ โหติ และ อุปเนติ โหติ กิติ อุปเนติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มจฺจุโน จตุตถีสัมปาปุณียกัมมะใน ปท นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปทๆ วิกตีกัตตานิ โหติ มรณํ สัมปาปุณียกัมมะใน อุปเนติ มจฺจุโน ปท นาม โหติ วิวริยะใน มรณํ อุปเนติๆ วิวริณะ ๕

๗๗๔. **อปฺปมตฺตา น มียนฺตฺติ** สติยา สมนฺนาคตา หิ อปฺปมตฺตา ‘น มรฺนฺติ อชฺรามรา โหนฺตฺติ น สลฺลภฺเขตฺตพฺพา, น หิ โกจฺิ สฺตฺโต อชฺรามโร นาม อตฺถิ; ปมตฺตสฺส ปน วฏฺฏฺหนาม น ปริจฺฉินฺนํ, อปฺปมตฺตสฺส ปริจฺฉินฺนํ; ตสฺมา ปมตฺตา ชาตฺยาทฺทฺติ อปฺริมฺตฺตตฺตา ชีวฺนฺตาปี มตาเยว นาม, อปฺปมตฺตา ปน อปฺปมาทลฺกขณฺโณ วทฺเตตฺวา ชิปปํ มคฺคผลานิ สจฺฉิกตฺวา ทฺตฺติยตฺตฺติยอตฺตภาเวสฺสุ น นิพฺพตฺตฺนฺติ; ตสฺมา เต ชีวฺนฺตาปี มตาปี น มียนฺตฺติเยว นาม ฯ

“**อปฺปมตฺตา น มียนฺตฺติ** (คาถาปาทสฺส) “สติยา สมนฺนาคตา (สฺตฺตา) หิ อปฺปมตฺตา (เกนฺจ) ‘(อปฺปมตฺตสฺตฺตา) น มรฺนฺติ อชฺรามรา โหนฺตฺติ น สลฺลภฺเขตฺตพฺพา, น หิ โกจฺิ สฺตฺโต อชฺรามโร นาม อตฺถิ; ปมตฺตสฺส (สฺตฺตสฺส) ปน วฏฺฏฺหนาม (พฺุทฺธมาเถน) น ปริจฺฉินฺนํ, อปฺปมตฺตสฺส (สฺตฺตสฺส วฏฺฏฺหนาม พฺุทฺธมาเถน) ปริจฺฉินฺนํ; ตสฺมา ปมตฺตา (สฺตฺตา อตฺตโน) ชาตฺยาทฺทฺติ (ทฺกฺเขหิ) อปฺริมฺตฺตตฺตา ชีวฺนฺตาปี มตา เอว นาม, อปฺปมตฺตา (สฺตฺตา) ปน อปฺปมาทลฺกขณฺโณ วทฺเตตฺวา ชิปปํ มคฺคผลานิ สจฺฉิกตฺวา ทฺตฺติยตฺตฺติยอตฺตภาเวสฺสุ น นิพฺพตฺตฺนฺติ; ตสฺมา เต (อปฺปมตฺตสฺตฺตา) ชีวฺนฺตาปี มตาปี น มียนฺตฺติ เอว นาม” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ อิตฺติ ว่า “หิ กิ (สฺตฺตา) อ.สฺตฺว ท. สมนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อม แล้ว สติยา ด้วยสติ **อปฺปมตฺตา** ชื่อว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว (เกนฺจ) อันใครๆ น สลฺลภฺเขตฺตพฺพา ไม่พึงกำหนด อิตฺติ ว่า ‘(อปฺปมตฺตสฺตฺตา) อ.สฺตฺวผู้ประมาทแล้ว ท. น มรฺนฺติ ย่อมไม่ตาย อชฺรามรา คือว่า เป็นผู้ไม่แก่และไม่ตาย โหนฺตฺติ ย่อมเป็น’ อิตฺติ ดั่งนี้, หิ เพราะว่า สฺตฺโต อ.สฺตฺว โกจฺิ ใดๆ อชฺรามโร นาม ชื่อว่าเป็นผู้ไม่แก่ และไม่ตาย อตฺถิ ย่อมมี น หามีได้, ปน แต่วว่า วฏฺฏฺหนาม ชื่อ อ.วิฏฺฏฺ (สฺตฺตสฺส) ของสฺตฺว ปมตฺตสฺส ผู้ประมาทแล้ว (พฺุทฺธมาเถน) อันพระพุทฺธญาณ น ปริจฺฉินฺนํ ไม่กำหนดแล้ว, วฏฺฏฺหนาม อ.วิฏฺฏฺ (สฺตฺตสฺส) ของสฺตฺว อปฺปมตฺตสฺส ผู้ไม่ประมาทแล้ว (พฺุทฺธมาเถน) อันพระพุทฺธญาณ ปริจฺฉินฺนํ กำหนดแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น (สฺตฺตา) อ.สฺตฺว ท. ปมตฺตา ผู้ประมาทแล้ว ชีวฺนฺตาปี แม้เป็นอยู่อยู่ มตา เอว นาม ชื่อว่าตายแล้วนั้นเทียว (อตฺตโน) ชาตฺยาทฺทฺติ (ทฺกฺเขหิ) อปฺริมฺตฺตตฺตา เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ไม่พันรอบแล้ว จากทุกข์ ท. มีชาติเป็นต้น, ปน ส่วน ว่า (สฺตฺตา) อ.สฺตฺว ท. **อปฺปมตฺตา** ผู้ไม่ประมาทแล้ว **อปฺปมาทลฺกขณฺโณ** ยังลักษณะ แห่งความไม่ประมาท **วทฺเตตฺวา** ให้เจริญแล้ว **สจฺฉิกตฺวา** กระทำให้แจ้งแล้ว

มคฺคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท. ขิปฺปิ พลัน น นิพฺพตฺตุนฺติ ย่อมไม่บังเกิด
 ทุติยตติยอตฺตภาเวสุ ในอัทธภาพที่สองและที่สาม ท.; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เต
 (อปฺปมตฺตสฺตฺตา) อ.สัตฺว์ผู้ไม่ประมาทแล้ว ท. เหล่านั้น ชีวนฺตาปิ เป็นอยู่อยู่ก็ดี
 มตาปิ ตายแล้วก็ดี น มียนฺติ เอว นาม ชื่อว่า ย่อมไม่ตายนั้นเทียว” อิติ ดังนี้
 (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อปฺปมตฺตา น มียนฺติติ ว่า “อปฺปมตฺตา
 น มียนฺติ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “อปฺปมตฺตา น มียนฺติ” ความว่า ก็พวกสัตว์ผู้ประกอบด้วยสติ
 ชื่อว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว ใครๆ ก็ไม่พึงกำหนดว่า ‘พวกสัตว์ผู้ประมาทแล้ว ย่อมไม่ตาย
 คือว่าเป็นผู้ไม่แก่และไม่ตาย’ ดังนี้, เพราะว่าสัตว์บางประเภท ชื่อว่าเป็นผู้ไม่แก่และ
 ไม่ตาย ไม่มี, แต่ว่า ธรรมดาว่าวิภูฏะของสัตว์ผู้ประมาทแล้ว อันพระพุทฺธญาณไม่
 กำหนด, วิภูฏะของสัตว์ผู้ไม่ประมาทแล้ว พระพุทฺธญาณกำหนด, เพราะฉะนั้น พวก
 สัตว์ผู้ประมาท แม้มีชีวิตอยู่ ก็ชื่อว่าตายแล้วนั้นแหละ เพราะว่าไม่พ้นจากทุกข์มีชาติ
 เป็นต้น, ส่วนพวกสัตว์ผู้ไม่ประมาทแล้ว ทำลักษณะความไม่ประมาทให้เจริญ ทำ
 มรรคและผลให้แจ้งโดยฉับพลัน ย่อมไม่บังเกิดในอัทธภาพที่ ๒ และที่ ๓, เพราะฉะนั้น
 พวกสัตว์ผู้ประมาทแล้ว มีชีวิตอยู่ก็ดี ตายแล้วก็ดี ชื่อว่าย่อมไม่ตายเลยทีเดียว

“อปฺปมตฺตา น มียนฺติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะ
 ใน อตุโธ “หิตศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สมนฺนาคตา วิเสสณะของ สตฺตาฯ วุตตกัมมะใน
 สลฺลกุเขตฺตพฺพาฯ กิตฺตบทกัมมวาทก สติยา ตติยาวิเสสณะใน สมนฺนาคตา อปฺปมตฺตา
 วิเสสณะของ สตฺตา สติยา สมนฺนาคตา สัณฺณิ อปฺปมตฺตา สัณฺญา เกนจิ อนภิทกัตฺตา
 ใน สลฺลกุเขตฺตพฺพา ‘อปฺปมตฺตสฺตฺตา สุทฺธกัตฺตาใน มรฺนฺติ และ โหนฺติ มรฺนฺติ ก็ดี
 โหนฺติ ก็ดี อาชยาตบทกัตฺตวาทก นศัพท์ ปฏฺฐิสฺสเนใน มรฺนฺติ อชฺรามรา วิกิตกัตฺตา
 ใน โหนฺติ น มรฺนฺติ วิวริยะใน อชฺรามรา โหนฺติฯ วิวริณะ’ อิติศัพท์ อากาเรใน
 สลฺลกุเขตฺตพฺพา นศัพท์ ปฏฺฐิสฺสเนใน สลฺลกุเขตฺตพฺพา, หิตศัพท์ เหตุโชตกะ โภจิ วิเสสณะ
 ของ สตฺโตฯ สุทฺธกัตฺตาใน อตุติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาทก นศัพท์ ปฏฺฐิสฺสเนตตะ
 นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อชฺรามโรฯ วิกิตกัตฺตาใน อตุติ, ปนศัพท์ ปักขันตฺร-
 โชตกะ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วฏฺฏีฯ วุตตกัมมะใน ปริจฺฉินฺนํฯ กิตฺตบท
 กัมมวาทก ปมตฺตสฺส วิเสสณะของ สตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วฏฺฏี พุทฺธญาณน

อนภินิหารกัศปดาใน ปริจฉินันน์ นศัพท์ ปฏิสระใน ปริจฉินันน์, วรรณภูมิ วุตตกัมมะใน ปริจฉินันน์ กิตตบทกัมมวาทก อปฺปมตฺตสฺส วิเสสณะของ สตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน วรรณภูมิ พุทฺธมาเถน อนภินิหารกัศปดาใน ปริจฉินันน์, ตสฺมา เหตุวัตถะ ปมตฺตา วิเสสณะของ สตฺตดา สุทฺธกัศปดาใน มตฺตา กิตตบทกัศปวาทก อตฺตโน ภาวาทีสัมพันธะใน อปริมุตฺตตฺตา ชาตฺตอาทฺท วิเสสณะของ ทุกฺเขทฺท อปาทานใน อปริมุตฺตตฺตา เหตุ ใน มตฺตา อปฺปศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ชีวนฺดา อัมภันตฺตกริยาของ สตฺตา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ มตฺตา นามศัพท์ ครหัตถโฆตฺกะเข้ากับ มตฺตา, ปนศัพท์ ปักขันตฺต-โฆตฺกะ อปฺปมตฺตา วิเสสณะของ สตฺตดา สุทฺธกัศปดาใน นิพฺพตฺตุนฺติ อาชยาตบท กัศปวาทก อปฺปมาทลฺกขณฺ์ การิตกัมมะใน วัชฺเชตฺวา พุพฺพกาลกริยาใน สจฺฉิกตฺวา ชิปปิ กริยาวิเสสณะของ สจฺฉิกตฺวา มคฺคผลานิ อวุตตกัมมะใน สจฺฉิกตฺวา พุพฺพกาล-กริยาใน นิพฺพตฺตุนฺติ ทุตฺตติยอตฺตภาเวสุ วิชยชาระใน นิพฺพตฺตุนฺติ นศัพท์ ปฏิสระใน นิพฺพตฺตุนฺติ; ตสฺมา เหตุวัตถะ เต วิเสสณะของ อปฺปมตฺตสฺส ตฺตดา สุทฺธกัศปดา ใน มียนฺติ อาชยาตบทกัศปวาทก อปฺป สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ชีวนฺดา และ มตฺตา ชีวนฺดา อัมภันตฺตกริยาของ อปฺปมตฺตสฺส ตฺตดา มตฺตา วิเสสณะของ อปฺปมตฺตสฺส ตฺตดา นศัพท์ ปฏิสระใน มียนฺติ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ มียนฺติ นามศัพท์ ปสังสัตฺต-โฆตฺกะเข้ากับ มียนฺติ” อิตฺตศัพท์ สฺรูปะใน อตฺตโถ สุลลิตฺต ๙

๗๗๕. **เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ** เย ปน สตฺตา ปมตฺตา, เต ปมาทมรเณน มตฺตดา ยถา ชีวิตินุทฺตริยฺจเณน มตฺตา ทารุกฺขนฺธสฺสทิสสา อปคตฺตวิญญาณา ตเถว โหนฺติ; เตสฺสปี หิ มตฺตานํ วิย คหฺนฺจฺจํ ตาว ‘ทานํ ทสฺสาม สีสํ รกฺขิสฺสาม อุโปสถกมฺมํ กริสฺสามาติ เอกจิตฺตํปี น อุปฺปชฺชติ, ปพฺพชิตานํปี ‘อาจฺตริยฺพชฺชฌายวตฺตาทินิ ปฺปูเรสฺสาม ชฺชุตฺตคานิ สฺมาทยิสฺสาม ภาวนํ วัชฺเชตฺตสฺสามาติ เอกจิตฺตํปี น อุปฺปชฺชติ, มเตน เต กีนานา-กรณาว โหนฺติ; เตน วุตฺตํ ‘เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ ๙

“**เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ** (คาถาปาทสฺส) “เย ปน สตฺตา ปมตฺตา, เต (สฺตฺตา อตฺตโน) ปมาทมรเณน มตฺตดา, ยถา (สฺตฺตา) ชีวิตินุทฺตริยฺจเณน มตฺตา ทารุกฺขนฺธสฺสทิสสา อปคต-วิญญาณา (โหนฺติ), ตเถว โหนฺติ; เตสฺสปี (สฺตฺตานํ) หิ มตฺตานํ (สฺตฺตานํ) อนุปฺปชฺชุนฺตํ เอกจิตฺตํ) วิย คหฺนฺจฺจํ ตาว ‘(มยฺ) ทานํ ทสฺสาม (มยฺ) สีสํ รกฺขิสฺสาม (มยฺ) อุโปสถกมฺมํ กริสฺสามาติ เอกจิตฺตํปี น อุปฺปชฺชติ, (เตสฺ สฺตฺตานํ) ปพฺพชิตานํปี ‘(มยฺ) อาจฺตริยฺพชฺชฌาย-

วตฺตาทินี (วตฺตานิ) ปุเรสุสาม (มยฺ) รุตฺตฺคานี สมายิยสุสาม (มยฺ) ภาวนํ วทฺเฆสุสามาติ
 เอกจิตฺตปิ น อฺปฺปชฺชติ, มเตน (สฺตฺเตน) เต (สฺตฺตา) กีนานาภรณาว โหนฺติ; เตน ภควตา)
 วุตฺตํ ‘เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ (วจนฺ)’ อิติ อตฺโถ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “**ปน** ส่วนว่า **เย สตฺตา** อ.สฺตฺรฺ ท. เหล่าใด **ปมตฺตา**
 ประมาทแล้ว, (สฺตฺตา) อ.สฺตฺรฺ ท. **มตา** เป็นผู้ตายแล้ว **อปคตวิญญาณา** คือว่าเป็น
 ผู้มีวิญญาณไปปราศแล้ว **ทารุกฺขนิธสฺทิสสา** เช่นกับด้วยท่อนแห้งไม้ **ชีวิตินทฺริย-**
ปฺจฺเจเทน ด้วยการเข้าไปตัดซึ่งอินทรียคือชีวิต (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น **ยถา** ฉันท, **เต**
 (สฺตฺตา) อ.สฺตฺรฺ ท. เหล่านั้น **โหนฺติ** ชื่อว่าย่อมเป็น **ตเถว** ฉันทนั้นนันทียว (**อตฺตโน**)
มตฺตฺตา เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ตายแล้ว **ปมาทมรเณน** ด้วยความตายคือ
 ความประมาท, **หิ** จริงอยู่ **เอกจิตฺตปิ** แม้ อ.จิตตวงหนึ่ง อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท.
ทสุสาม จักถวาย **ทานํ** ซึ่งทาน (มยฺ) อ.เรา ท. **รฺกฺขิสฺสาม** จักรักษา **สีลํ** ซึ่งศีล
 (มยฺ) อ.เรา ท. **กฺริสฺสาม** จักกระทำ **อุโปสฺถกมฺมํ** ซึ่งอุโปสฺถกรรม’ อิติ ดังนี้ **น**
อฺปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น **เตสฺปิ (สฺตฺตฺตานํ)** แก่สฺตฺรฺ ท. แม้เหล่านั้น **คหฺนฺจฺจํ**
 ผู้เป็นคฤหัสถ์ **ตาว** ก่อน, **เอกจิตฺตปิ** แม้ อ.จิตตวงหนึ่ง อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท.
 (วตฺตานิ) **ยังฺวัตร ท.** **อาจริยฺปชฺชฌายวตฺตาทินี** มีอาจริยวัตรและอุปัชฌายวัตร
 เป็นต้น **ปุเรสุสาม** จักให้เต็ม, (มยฺ) อ.เรา ท. **สมายิยสุสาม** จักสมาทาน **รุตฺตฺคานี**
 ซึ่งรุตฺตฺคฺ ท. (มยฺ) อ.เรา ท. **ภาวนํ** ยังภาวนา **วทฺเฆสุสาม** จักให้เจริญ’ อิติ ดังนี้
น อฺปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น (**เตสฺ สฺตฺตฺตานํ**) แก่สฺตฺรฺ ท. เหล่านั้น **ปพฺพชิตานํ** แม้ผู้
 เป็นบรรพชิต (**เอกจิตฺตํ**) **วีย** ราวกะ อ.จิตตวงหนึ่ง (**อนฺอฺปฺปชฺชนฺตํ**) อันไม่เกิดขึ้นอยู่
 (สฺตฺตฺตานํ) แก่สฺตฺรฺ ท. **มตฺตานํ** ผู้ตายแล้ว, **เต (สฺตฺตา)** อ.สฺตฺรฺ ท. เหล่านั้น **กีนานา-**
ภรณาว เป็นผู้มีการกระทำต่างๆ อะไร (**สฺตฺเตน**) จากสฺตฺรฺ **มเตน** ผู้ตายแล้วเทียว
โหนฺติ ย่อมเป็น, **เตน** เพราะเหตุนั้น (**วจนฺ**) อ.พระดำรัส ‘**เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ**
 ว่า ‘**เย ปมตฺตา ยถา มตา**’ ดังนี้ (**ภควตา**) อันพระผู้มีพระภาค **วุตฺตํ** ตรัสแล้ว”
 (อิติ) ดังนี้ (**คาถาปาทสุส**) แห่งบาทแห่งพระคาถา “**เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ** ว่า
 “**เย ปมตฺตา ยถา มตา**” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “**เย ปมตฺตา ยถา มตา**” ความว่า ส่วนสฺตฺรฺเหล่าใดประมาทแล้ว,
 สฺตฺรฺทั้งหลายเป็นผู้ตายแล้ว คือปราศจากวิญญาณ เช่นกับท่อนไม้ ด้วยการเข้าไปตัด

ชีวิตินทรีย์ ฉันท, สัตว์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมเป็น ฉันทนั้นนั่นแหละ เพราะว่าเป็นผู้ตายแล้ว ด้วยความตายคือความประมาท, จริ่งอยู่ แม้จิตดวงหนึ่งว่า ‘พวกเราจักถวายทาน จักรักษาศีล จักทำอุโบสถกรรม’ ดังนี้ ย่อมไม่เกิดขึ้นแม้แก่สัตว์เหล่านั้นผู้เป็นคฤหัสถ์ก่อน, แม้จิตดวงหนึ่งว่า ‘พวกเราจักบำเพ็ญวัตรมีอาจริยวัตรและอุปัชฌายวัตรเป็นต้น จักสมทานธุดงค์ จักเจริญภาวนา’ ดังนี้ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นแม้ผู้เป็นบรรพชิต เหมือนจิตดวงหนึ่งซึ่งไม่เกิดขึ้นแก่สัตว์ผู้ตายแล้ว, พวกสัตว์เหล่านั้น เป็นผู้มีการทำต่างๆ อะไร จากสัตว์ผู้ตายแล้วเทียว, เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสว่า ‘เย ปมตฺตา ยถา มตา’ ดังนี้

“เย ปมตฺตา ยถา มตา” สรรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สรรูปะใน คาถาปาทสุฯ สามีสัมพันธะ ใน อตุโธ “ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ เย วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สุกฺกัตตาใน ปมตฺตาฯ กิตฺตทวจาก, เต วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สุกฺกัตตาใน โหนฺติฯ อาขยาตบท กัตตวจาก อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน มตฺตา ปมาทมรณน ภาวะใน มตฺตาฯ เหตุโน โหนฺติ, สตุตฺตา สุกฺกัตตาใน โหนฺติฯ อาขยาตบท กัตตวจาก ยถา อุปฺมาโชตกะ ชีวิตินทรีย์บุจเณน ภาวะใน มตา ทารุกฺขนธสทิส วิเสสนะของ อุปคตวิญญาณาฯ วิกตีกัตตาใน โหนฺติ, ตเถว อุปฺเมยโชตกะ; หิศัพท์ ทฬทิกณโชตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอกจิตตฺตฯ สุกฺกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาขยาตบท กัตตวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เตสฺส วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สัมปทานใน อุปฺปชฺชติ มตฺตา วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สัมปทานใน อนุปฺปชฺชนตฺตฯ วิเสสนะของ เอกจิตตฺตฯ อุปฺมาลึงคัตตะ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ มตฺตา สตุตฺตา อนุปฺปชฺชนตฺต เอกจิตตฺต, คหฺภูจัน วิเสสนะของ สตุตฺตา ดาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน อุปฺปชฺชติ ‘มยฺ สุกฺกัตตา ใน ทสุสามฯ อาขยาตบท กัตตวจาก ทานํ อวุตตกัมมะใน ทสุสาม, มยฺ สุกฺกัตตา ใน รุกฺขิสสามฯ อาขยาตบท กัตตวจาก สีสํ อวุตตกัมมะใน รุกฺขิสสาม, มยฺ สุกฺกัตตา ใน กริสสามฯ อาขยาตบท กัตตวจาก อุปฺสถกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กริสสาม’ อิติศัพท์ สรรูปะใน เอกจิตตฺต นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน อุปฺปชฺชติ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอกจิตตฺตฯ สุกฺกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาขยาตบท กัตตวจาก เตสํ วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สัมปทานใน อุปฺปชฺชติ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ปพฺพชิตานํฯ วิเสสนะของ สตุตฺตา ‘มยฺ เหตุกัตตาใน ปฺุเรสุสามฯ อาขยาตบท เหตุกัตตวจาก อาจริยบุชฌายวตฺตาทินิ วิเสสนะของ วตฺตานีฯ การิตกัมมะใน ปฺุเรสุสาม, มยฺ

สุทธกัตตาใน สมาธิยัสสามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ชุตุงคานิ อวุตตกัมมะใน สมาธิยัสสาม, มยฺ เหตุกัตตาใน วฑฺฒเสสามฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ภาวนํ การิตกัมมะใน วฑฺฒเสสาม' อิติศัพท์ สรูปะใน เอกจิตตํ นศัพท์ ปฏิเสระใน อุปฺปชฺชติ, เต วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สุทธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มเตน วิเสสนะ ของ สตุเตนฯ ตติยาอปาทานใน กีนานาภรณา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กีนานาภรณาฯ วิทิกัตตาใน โหนฺติ, เตน เหตุวัตตะ วจฺญํ วุตตกัมมะใน วุตฺตํฯ กิตบทกัมมวจาก ภควตา อนภิทกัตตาใน วุตฺตํ 'เย ปมตฺตา ยถา มตา' สรูปะใน วจฺญํ" อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ฯ

๗๗๖. **เอตํ วิเสสโต ฅตฺวาติ ปมตฺตสฺส วฏฺฏโต นิสฺสรณํ นตฺถิ, อปฺปมตฺตสฺส อตฺถิติ เอตํ วิเสสโต ชานิตฺวา ฯ**

"เอตํ วิเสสโต ฅตฺวาติ (คาถาปาทสฺส) "ปมตฺตสฺส (ปฺคฺคสฺส) วฏฺฏโต นิสฺสรณํ นตฺถิ, อปฺปมตฺตสฺส (ปฺคฺคสฺส วฏฺฏโต นิสฺสรณํ) อตฺถิติ เอตํ (อตฺถ) วิเสสโต ชานิตฺวา" (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า "ชานิตฺวา รู้แล้ว เอตํ (อตฺถ) ซึ่งเห็ความนั้น วิเสสโต โดยความแปลกกัน อิตฺติ ว่า 'นิสฺสรณํ อ.การเล่นออกไป วฏฺฏโต จากวฏฺฏะ นตฺถิ ย่อมไม่มี (ปฺคฺคสฺส) แก่บุคคล (ปมตฺตสฺส) ผู้ประมาทแล้ว, (นิสฺสรณํ) อ.เล่นออกไป วฏฺฏโต จากวฏฺฏะ อตฺถิ ย่อมมี (ปฺคฺคสฺส) แก่บุคคล อปฺปมตฺตสฺส ผู้ไม่ประมาทแล้ว' อิตฺติ ดังนี้" อิตฺติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา "เอตํ วิเสสโต ฅตฺวาติ ว่า "เอตํ วิเสสโต ฅตฺวา" ดังนี้ ฯ

บทว่า "เอตํ วิเสสโต ฅตฺวา" ความว่า รู้เห็ความนั้นโดยความแตกต่างกันว่า 'การเล่นออกจากวฏฺฏะของบุคคลผู้ประมาทแล้ว ย่อมไม่มี, การเล่นออกจากวฏฺฏะของบุคคลผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมมี' ดังนี้

"เอตํ วิเสสโต ฅตฺวา" สรูปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรูปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อตุโถ "นิสฺสรณํ สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก ปมตฺตสฺสฯ วิเสสนะ ของ ปฺคฺคสฺสฯ สัมปทานใน นตฺถิ วฏฺฏโต อปาทานใน นิสฺสรณํ, นิสฺสรณํ สุทธกัตตา ใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก อปฺปมตฺตสฺสฯ วิเสสนะของ ปฺคฺคสฺสฯ สัมปทานใน

อตุถิ วฏฏโต อปาทานโน นิสฺสรณํ’ อิติศัพฺทํ สฺรุปะโน เอตํ อตุถํ เอตํ วิเสสนะของ
อตุถํ อวุตตกัมมะโน ชานิตฺวา วิเสสโต ตติยาวิเสสนะโน ชานิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
โน ปโมหนติ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะโน อตุถอ ๑ ลิงคัตถะ ๒

๗๗๗. “เก ปน เอตํ วิเสสํ ชานนฺตํติ ๒ **อปปฺมาทมฺหิ ปณฺหิตาติ** เย ปณฺหิตา เมธาวิโน
สฺปฺปญฺญา อตุถโน อปปฺมาเท จตุวา อปปฺมาทํ วฑฺฒเนติ, เต เอตํ วิเสสการณํ
ชานนฺติ ๒

“เก ปน (ชนา) เอตํ วิเสสํ ชานนฺตํติ (ปุจฺจา) ๒

“อปปฺมาทมฺหิ (จตุวา) ปณฺหิตา (เอตํ วิเสสํ ชานนฺติ)” อิติ (วิสฺสชฺชน) ๒

“เย ปณฺหิตา เมธาวิโน สฺปฺปญฺญา (ปุคฺคฺลา) อตุถโน อปปฺมาเท จตุวา อปปฺมาทํ วฑฺฒเนติ,
เต (ปณฺหิตา) เอตํ วิเสสการณํ ชานนฺติ” (อิติ อตุถอ ปณฺหิตเตน เวทิตฺพุโพ) ๒

(ปุจฺจา) อ.อันถาม อิติ ว่า “**ปน** ก็ **เก (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่าไหน **ชานนฺติ** ย่อมรู้
เอตํ วิเสสํ ซึ่งความแปลกกันนั้น” อิติ ดังนี้ ๒

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแก้อิติว่า “**ปณฺหิตา** อ.บັນทิตท. (**จตุวา**) ดำรงอยู่แล้ว **อปปฺมาทมฺหิ**
ในความไม่ประมาท **ชานนฺติ** ย่อมรู้ (**เอตํ วิเสสํ**) ซึ่งความแปลกกันนั้น” อิติ ดังนี้ ๒

(อตุถอ) อ.อธิบาย (อิติ) ว่า “**(ปุคฺคฺลา)** อ.บุคคล ท. **ปณฺหิตา** ผู้เป็นบັນทิต ท.
เมธาวิโน คือว่า ผู้มีปัญญา **สฺปฺปญฺญา** คือว่า ผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา **เย** เหล่าใด
จตุวา ดำรงอยู่แล้ว **อปปฺมาเท** ในความไม่ประมาท **อตุถโน** ของตน **อปปฺมาทํ** ยัง
ความไม่ประมาท **วฑฺฒเนติ** ย่อมให้เจริญ, **เต (ปณฺหิตา)** อ.บັນทิต ท. เหล่านั้น
ชานนฺติ ย่อมรู้ **เอตํ วิเสสการณํ** ซึ่งเหตุอันแปลกกันนั้น” อิติ ดังนี้ **(ปณฺหิตเตน)**
อันบັນทิต **เวทิตฺพุโพ** ฟังทราบ ๒

ถามว่า “พวกชนเหล่าไหนย่อมรู้ความแตกต่างกันนั้น”

แก้ว่า “พวกบັນทิตตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ย่อมรู้ความแตกต่างกันนั้น”

บັນทิตฟังทราบอธิบายว่า “พวกบุคคล ผู้เป็นบັນทิต คือว่าผู้มีปัญญา ได้แก่ผู้เป็น
ไปกับด้วยปัญญาเหล่าใด ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทของตน ทำความไม่ประมาทให้
เจริญ, พวกบັນทิตเหล่านั้น ย่อมรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันนั้น”

“ปนศัพท วากยารัมภโศตกะ เก วิเสสณะของ ชนากุ สุททกัตตาใน ชานนุตติ อาชยาต-
บทกัตตวาจก เอต วิเสสณะของ วิเสสญ อุตตกัมมะใน ชานนุตติ” อิตศัพท สรุปะใน
ปุจจก ลิงคัตถะ ๗

“ปณุตตา สุททกัตตาใน ชานนุตติ อาชยาตบทกัตตวาจก อปปมาทมหิ วิสยาธาระใน
จตุวาจก ปุพพกาลกิริยาใน ชานนุตติ เอต วิเสสณะของ วิเสสญ อุตตกัมมะใน ชานนุตติ”
อิตศัพท สรุปะใน วิสสุชชนญ ลิงคัตถะ ๗

“เย กัตติ ปณุตตา กัตติ เมธาวิโน กัตติ สปปญญา กัตติ วิเสสณะของ ปุคคลาจก เหตุกัตตา
ใน วชุฒนุตติ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก ปณุตตา วิวริยะใน เมธาวิโนจก วิวริณะและ
วิวริยะใน สปปญญาจก วิวริณะ อุตตโน สามีสัมพันธะใน อปปมาเทจก วิสยาธาระใน
จตุวาจก ปุพพกาลกิริยาใน วชุฒนุตติ อปปมาท การิตกัมมะใน วชุฒนุตติ, เต วิเสสณะ
ของ ปณุตตาจก สุททกัตตาใน ชานนุตติ อาชยาตบทกัตตวาจก เอต วิเสสณะของ
วิเสสญ อุตตกัมมะใน ชานนุตติ” อิตศัพท สรุปะใน อตโตจก อุตตกัมมะใน เวทิตพโพจก
กิตบทกัมมวาจก ปณุตเตน อนภิตกัตตาใน เวทิตพโพ ๗

๗๗๘. อปปมาเท ปโมทนต์ติ เต เอว ฌตวา ตสฺมี อุตตโน อปปมาเท ปโมทนต์
ปหฺสิตมฺขา ตุฏฺฐปหฺฎฺฐา โหนติ ๗

“อปปมาเท ปโมทนต์ติ (คาถาปาทสฺส) “เต (ปณุตตา) เอว ฌตวา ตสฺมี อุตตโน
อปปมาเท ปโมทนต์ ปหฺสิตมฺขา ตุฏฺฐปหฺฎฺฐา โหนติ” (อิตติ อตโตจก) ๗

(อตโต) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “เต (ปณุตตา) อ.บัตติต ท. เหล่านั้น ฌตวา ครันรู้แล้ว
เอว อย่างนี้ ปโมทนต์ ย่อมบั้นเทิงทัว ปหฺสิตมฺขา คือว่า เป็นผู้มึหน้าอันยิมแย้มแล้ว
ตุฏฺฐปหฺฎฺฐา คือว่า เป็นผู้มึทั้งยินดีแล้วทั้งร่าเริงทัวแล้ว โหนติ ย่อมเป็น อปปมาเท
ในความไม่ประมาท อุตตโน ของตน ตสฺมี นั้น” อิตติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท
แห่งพระคาถา “อปปมาเท ปโมทนต์ติ ว่า “อปปมาเท ปโมทนต์” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “อปปมาเท ปโมทนต์” ความว่า บัตติตเหล่านั้น ครันรู้อย่างนี้
แล้ว ย่อมบั้นเทิง คือว่า เป็นผู้มึไบหน้าอันยิมแย้ม ได้แก่เป็นผู้มึทั้งยินดีทั้งร่าเริงในความ
ไม่ประมาทของตนนั้น

“อุปมาเท ปโมทนต์” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุสๆ สามีสัมพันธะ ใน อตุโถ “เต วิเสสนะของ ปณฺทิตาๆ สุททกัตตาใน ปโมทนต์ และ โหนติ ปโมทนต์ กิติ ปโมทนต์ กิติ อาชยตบทกัตตุวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ญตฺวาๆ ลักขณัตถะ ตสฺมี วิเสสนะของ อุปมาเท อตฺตโน สามีสัมพันธะใน อุปมาเทๆ วิสยาธาระใน ปโมทนต์ ปหฺสิตมฺขา ตุฏฺจปหฺฏฺจา, ปหฺสิตมฺขา กิติ ตุฏฺจปหฺฏฺจา กิติ วิกติกัตตาใน โหนติ ปโมทนต์ วิวริยะใน ปหฺสิตมฺขา ตุฏฺจปหฺฏฺจาๆ วิวริณะ ปหฺสิตมฺขา วิวริยะใน ตุฏฺจปหฺฏฺจาๆ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๗

๗๗๙. **อริยานํ โคจเร รตาดิ เต เอวํ อุปมาเท ปโมทนต์** ตํ อุปมาทํ วฑฺฒิตฺวา อริยานํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ โคจรสงฺฆาเต จตฺตตฺตีสโพรปฺกฺขิยธฺมเม นววิเช โลกุตฺตรธฺมเม จ รตา อภิริตา โหนตีติ อตุโถ ๗

“อริยานํ โคจเร รตาดิ (คาถาปาทสุส) “เต (ปณฺทิตา) เอวํ อุปมาเท ปโมทนต์ ตํ อุปมาทํ วฑฺฒิตฺวา อริยานํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ (ปณฺทิตน) โคจรสงฺฆาเต จตฺตตฺตีสโพรปฺกฺขิยธฺมเม นววิเช โลกุตฺตรธฺมเม จ รตา อภิริตา โหนตีติ อตุโถ ๗

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “เต (ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. เหล่านั้น **ปโมทนต์** บันเทิง ทั่วอยู่ **อุปมาเท** ในความไม่ประมาท **เอวํ** อย่างนี้ **วฑฺฒิตฺวา** เจริญแล้ว **ตํ อุปมาทํ** ซึ่งความไม่ประมาทนั้น **รตา** เป็นผู้ยินดีแล้ว **อภิริตา** คือว่า เป็นผู้ยินดียิ่ง แล้ว **จตฺตตฺตีสโพรปฺกฺขิยธฺมเม** ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ **จตฺตตฺตีสโพรปฺกฺขิยธฺมเม** อันต่างด้วยธรรมมีสติปัญญา ๔ เป็นต้น **จ** ด้วย **โลกุตฺตรธฺมเม** ในโลกุตตรธรรม **นววิเช** อันมีอย่าง ๙ **จ** ด้วย (ปณฺทิตน) **โคจรสงฺฆาเต** อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าธรรมอันเป็นอารมณ์ **อริยานํ** ของพระอริยเจ้า ท. **พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ** คือว่า ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวก ท. **โหนติ** ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อริยานํ โคจเร รตาดิ ว่า “อริยานํ โคจเร รตา” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “อริยานํ โคจเร รตา” ความว่า พวกบัณฑิตเหล่านั้น บันเทิงอยู่ในความไม่ประมาทอย่างนี้ เจริญความไม่ประมาทนั้น เป็นผู้ยินดีแล้ว คือว่า เป็นผู้

ยินดียิ่งแล้วในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ที่ต่างด้วยธรรมมีสติปัญญา ๔ เป็นต้น และโลกุตตรธรรมมี ๙ ประการ กล่าวคือธรรมที่เป็นอารมณ์ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย คือว่าพระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย

“อริยานํ โคจเร รตา” สรูปะใน อิติจ ศัพท์ สรูปะใน คาถาปาทสุสจ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เต วิเสสณะของ ปณฺหิตาจ สุทฺธกัตตาใน โหนฺติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอิวํ กิริยาวิเสสณะใน ปโมทฺนตาจ อัปฺพันฺตรกิริยาของ ปณฺหิตา ตํ วิเสสณะของ อปฺปมาทํ จ อวุตตกัมมะใน วทฺธิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน รตา อริยานํ กิตฺติ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-สาวกานํ กิตฺติ สามีสัมพันธะใน โคจรสฺงฺขาเต อริยานํ วิวริยะใน พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-สาวกานํจ วิวฺรณะ ปณฺหิตฺเตน อนภินฺทกัตตาใน -สฺงฺขาเต โคจรสฺงฺขาเต กิตฺติ จตฺตฺสตีปฺปญฺจานาภิเกเท กิตฺติ วิเสสณะของ สดฺตตฺตฺตีสโพนฺธิปคฺขิยธฺมเมจ วิสยาธาระใน รตา และ อภินฺท นววิเช วิเสสณะของ โลกุตฺตรธฺมเมจ วิสยาธาระใน รตา และ อภินฺท จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ โคจรสฺงฺขาเต จตฺตฺสตีปฺปญฺจานาภิเกเท สดฺตตฺตฺตีสโพนฺธิปคฺขิยธฺมเม และ นววิเช โลกุตฺตรธฺมเม, รตา กิตฺติ อภินฺท กิตฺติ วิกตฺกัตตาใน โหนฺติ รตา วิวริยะ ใน อภินฺทจจ วิวฺรณะ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถจจ ลิงคัตถะ ๗

๗๘๐. เต ฌายีโนติ เต อปฺปมตฺตา ปณฺหิตา ‘อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺงฺขาเตน อารมฺมณฺุปนฺนิชฺฌาเนน วิปฺสฺสนามคฺคผลสฺงฺขาเตน ลกฺขณฺุปนฺนิชฺฌาเนน จาติ ทฺุพฺพิเชนปี ฌาเนน ฌายีโน ๗

“เต ฌายีโนติ (ปททฺวยสุส) “เต อปฺปมตฺตา ปณฺหิตา (ปณฺหิตฺเตน) อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺงฺขาเตน อารมฺมณฺุปนฺนิชฺฌาเนน (ปณฺหิตฺเตน) วิปฺสฺสนามคฺคผลสฺงฺขาเตน ลกฺขณฺุปนฺนิชฺฌาเนน จาติ ทฺุพฺพิเชนปี ฌาเนน ฌายีโน” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เต ปณฺหิตา อ.บັນฺทิต ท. เหล่านั้น อปฺปมตฺตา คือว่า ผู้ไม่ประมาทแล้ว ฌายีโน ผู้เพ่งโดยปกติ ฌาเนน ด้วยฌาน ทฺุพฺพิเชนปี แม้อันมีอย่างสอง อติ คือ “อารมฺมณฺุปนฺนิชฺฌาเนน ด้วยอารมฺมณฺุปนฺนิชฺฌาน (ปณฺหิตฺเตน) อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺงฺขาเตน อัน- อันบັນฺทิต -กล่าวแล้วว่าสมาบัติแปด (จ) ด้วย ลกฺขณฺุปนฺนิชฺฌาเนน ด้วยอารมฺมณฺุปนฺนิชฺฌาน (ปณฺหิตฺเตน) วิปฺสฺสนามคฺคผลสฺงฺขาเตน อัน- อันบັນฺทิต -กล่าวแล้วว่าวิปฺสฺสนา มรรคและผล จ ด้วย” อติ ดังนี้ (ปททฺวยสุส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เต ฌายีโนติ ว่า “เต ฌายีโน” ดังนี้ ๗

สองบทว่า “เต ฌายิโน” ความว่า พวกบัณฑิตเหล่านั้น คือว่า ผู้ไม่ประมาทแล้ว ผู้ฟังโดยปกติด้วยฉานแม้มี ๒ อย่าง คือ อารัมมณูปนิชฌาน กล่าวคือสมาบัติ ๘ และ ลักขณูปนิชฌาน กล่าวคือ วิปัสสนา มรรค และผล

“เต ฌายิโน” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสุสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เต กิติ อปฺปมตฺตา กิติ วิเสสนะของ ปณฺหิตาฯ สุททกัตตาใน ปโมทนฺติ และ โหนฺติ ‘ปณฺหิตเณ สองบท อนภินิหิตกัตตาใน -สงฺขาเตน อฏฺฐสมฺมาปตฺติสงฺขาเตน วิเสสนะของ อารมฺมณูปนิชฌานเณ วิปสฺสนามคฺคผลสงฺขาเตน วิเสสนะของ ลกฺขณูปนิชฌานเณ อารมฺมณูปนิชฌานเณ กิติ ลกฺขณูปนิชฌานเณ กิติ สรุปะใน อิติ จศัพท์ ปทสมฺมจยฺยตฺถะ เข้ากับ อฏฺฐสมฺมาปตฺติสงฺขาเตน อารมฺมณูปนิชฌานเณ และ วิปสฺสนามคฺคผลสงฺขาเตน ลกฺขณูปนิชฌานเณ” อิติศัพท์ สรุปะใน ทุพฺพิเรนฺปิ ฌานเณ อปิศัพท์ อเปกขตฺถะเข้า กับ ทุพฺพิเรนฺฯ วิเสสนะของ ฌานเณฯ ภาระใน ฌายิโนฯ วิเสสนะของ ปณฺหิตาฯ อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคตฺถะ ฯ

๗๘๑. **สาตติกาติ** อภินิขมฺนโต ปฏฺจาย ยาว อรหตฺตปฺปตฺตา สตตํ ปวตฺตกาวิกเจตสิก วิกฺริยา ฯ

“สาตติกาติ (ปทสุส) “อภินิขมฺนโต ปฏฺจาย ยาว อรหตฺตปฺปตฺตา สตตํ ปวตฺตกาวิกเจตสิก วิกฺริยา” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปวตฺตกาวิกเจตสิกวิกฺริยา ผู้มีความเพียรอันเป็นไปทาง กายและเป็นไปทางจิตอันเป็นไปทั่วแล้ว สตตํ ติดต่อกัน ปฏฺจาย จำเดิม อภินิขมฺนโต แต่การออกไปเพื่อกุณ ยาว เพียงใด อรหตฺตปฺปตฺตา แต่การบรรลุซึ่งความเป็นแห่ง พระอรหันต์” อติ ดังนี้ (ปทสุส) แห่งบท “สาตติกาติ ว่า “สาตติกา” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สาตติกา” ความว่า ผู้มีความเพียรที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิตที่เป็น ไปติดต่อกัน ตั้งแต่ออกบวชเพื่อกุณจนถึงการบรรลุพระอรหันต์

“สาตติกา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสุสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อภินิขมฺนโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ปวตฺต- ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน ปวตฺต- อรหตฺตปฺปตฺตา อปาทานใน ยาว สตตํ กิริยาวิเสสนะใน ปวตฺต- ปวตฺตกาวิกเจตสิก-

วิริยา วิเสสณะของ ปณฺหิตา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๓

๗๘๒. **นิจจํ ทพฺพปรกฺกมาติ** ยนฺตํ ปุริสฺตถาเมเน ปุริสฺวิริเยเน ปุริสฺปรกฺกเมเน ปตฺตพฺพํ, น ตํ อปาปฺุณฺิตวา วิริยฺสฺส สณฺุจําญํ ภาวิสฺสฺสตีติ เอวฺรุเปเน วิริเยเน อนฺุตรา อโนสฺกฺกิตฺวา นิจจํ ปวตฺเตเน ทพฺพเหเน ปรกฺกเมเน สมนฺุหาคตา ๓

“**นิจจํ ทพฺพปรกฺกมาติ** (คาถาปาทสฺส) “ยํ ตํ (ผลํ ปุคฺคเลเน) ปุริสฺตถาเมเน ปุริสฺวิริเยเน ปุริสฺปรกฺกเมเน ปตฺตพฺพํ, น ตํ (ผลํ) อปาปฺุณฺิตวา วิริยฺสฺส สณฺุจําญํ ภาวิสฺสฺสตีติ เอวฺรุเปเน วิริเยเน อนฺุตรา อโนสฺกฺกิตฺวา นิจจํ ปวตฺเตเน ทพฺพเหเน ปรกฺกเมเน สมนฺุหาคตา” (อติ อตุโถ) ๓

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**สมนฺุหาคตา** ผู้มาตามพร้อมแล้ว **วิริเยเน** ด้วยความเพียร เอวฺรุเปเน อันมีอย่างนี้เป็นรูป **อติ** ว่า ‘**ยํ ตํ (ผลํ)** อ.ผลนั้นใด (ปุคฺคเลเน) อันบุคคล **ปตฺตพฺพํ** พึงบรรลฺล **ปุริสฺตถาเมเน** ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ **ปุริสฺวิริเยเน** ด้วยความเพียรของบุรุษ **ปุริสฺปรกฺกเมเน** ด้วยความบากบั่นของบุรุษ, **ตํ (ผลํ) อปาปฺุณฺิตวา** **วิริยฺสฺส สณฺุจําญํ** อ.การ-ไม่บรรลฺล ซึ่งผลนั้น -แล้วหยุด ซึ่งความเพียร **น ภาวิสฺสฺสตี** จักไม่มี’ **อติ** ดังนี้ **ปรกฺกเมเน** ชื่อว่าด้วยความบากบั่น **ทพฺพเหเน** อันมั่นคง **ปวตฺเตเน** อันเป็นไปทั่วแล้ว **นิจจํ** เนื่องนิตยฺ์ **อโนสฺกฺกิตฺวา** เพราะไม่ย่อท้อ **อนฺุตรา** ในระหว่าง” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “**นิจจํ ทพฺพปรกฺกมาติ** ว่า “**นิจจํ ทพฺพปรกฺกมา**” ดังนี้ ๓

บาทพระคาถาว่า “**นิจจํ ทพฺพปรกฺกมา**” ความว่า ผู้ประกอบด้วยความเพียรอันเห็นปานนี้ว่า ‘ผลใดที่บุคคลพึงบรรลฺลด้วยกำลังของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษ, การที่ยังไม่บรรลฺลผลนั้น แล้วหยุดความเพียรเสีย จักไม่มี’ ดังนี้ ชื่อว่าความบากบั่นที่มั่นคงที่เป็นไปเนื่องนิตยฺ์ เพราะไม่ย่อท้อในระหว่าง

“**นิจจํ ทพฺพปรกฺกมา**” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ยํ กิตฺตี ตํ กิตฺตี วิเสสณะของ ผลํ ๑ วุตตกัมมะเน ปตฺตพฺพํ ๑ กิตตบทกัมมวาจก ปุคฺคเลเน อนภิตกิตตทาเน ปตฺตพฺพํ ปุริสฺตถาเมเน กิตฺตี ปุริสฺวิริเยเน กิตฺตี ปุริสฺปรกฺกเมเน กิตฺตี กระณะใน ปตฺตพฺพํ, สณฺุจําญํ สุตทกิตตทาเน ภาวิสฺสฺสตี ๑ อาชยาตตบทกิตฺตวาจก นศัพท์ ปฏฺิเสสณะใน ภาวิสฺสฺสตี ตํ วิเสสณะของ ผลํ ๑ สัมปาปฺุณฺิตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน

สณฺจานํ วิริยสฺส จัฏฺฐีอวุตตกัมมะใน สณฺจานํ’ อิติศัพท์ สฺรูปะใน เอวรฺฐเปนฺๆ วิเสสณะ
 ของ วิริเยนฺๆ กิติ ปรกฺกเมน กิติ ตติยาวิเสสณะใน สมณฺนาคตา อนฺตรา อาชาระใน
 อโนสฺกกิตฺวาๆ เหตุใน ปวตฺเตน นิจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน ปวตฺเตนๆ กิติ ทพฺเหน กิติ
 วิเสสณะของ ปรกฺกเมน สมณฺนาคตา วิเสสณะของ ปณฺทิตา เอวรฺฐเปน วิริเยน สัณฺญี
 อนฺตรา อโนสฺกกิตฺวา นิจฺจํ ปวตฺเตน ทพฺเหน ปรกฺกเมน สัณฺญา” อิติศัพท์ สฺรูปะ
 ใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๗๗๓. **มุสนฺหฺตฺติ** เอตฺถ เทว มุสนฺหา ฅาณมุสนฺหา วิปากมุสนฺหา ๫

“มุสนฺหฺตฺติ”ติ เอตฺถ (ปะเท วิริจฺจโย ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺพุโป) ๫ เทว มุสนฺหา ฅาณมุสนฺหา
 วิปากมุสนฺหา ๫

(วิริจฺจโย) อ.การวิริจฺจย เอตฺถ (ปะเท) ในบทนี้ “มุสนฺหฺตฺติ” ว่า “มุสนฺหฺติ” (ปณฺทิตฺเตน)
 อันบัณฑิต เวทิตฺพุโป ฟิงฺทราบ ๫ มุสนฺหา อ.การถูกต้อง เทว สอง ฅาณมุสนฺหา
 คือ อ.การถูกต้องคือฅาณ วิปากมุสนฺหา คือ อ.การถูกต้องคือวิปาก ๫

บัณฑิตฟิงฺทราบการวิริจฺจยในบทนี้ว่า “มุสนฺหฺติ” ดังนี้, การถูกต้องมี ๒ คือ การถูก
 ต้องคือฅาณ และการถูกต้องคือวิปาก

วิริจฺจโย วุตตกัมมะใน เวทิตฺพุโปๆ กิตฺบทกัมมฺวาจก “มุสนฺหฺติ” สฺรูปะใน อิติๆ ศัพท์
 สฺรูปะใน เอตฺถ ปะเท เอตฺถ วิเสสณะของ ปะเทๆ วิสยาชาระใน วิริจฺจโย ปณฺทิตฺเตน
 อนภิตกัตตาใน เวทิตฺพุโป, เทว วิเสสณะของ มุสนฺหาๆ ลิงคัตถะ ฅาณมุสนฺหา กิติ
 วิปากมุสนฺหา กิติ วิเสสลาภีของ เทว มุสนฺหา ๫

๗๗๔. ตตฺถ จตฺตาโร มคฺคา ฅาณมุสนฺหา นาม ๫

ตตฺถ (ทฺวีสุ มุสนฺหาสุ) จตฺตาโร มคฺคา ฅาณมุสนฺหา นาม ๫

ตตฺถ (ทฺวีสุ มุสนฺหาสุ) จตฺตาโร มคฺคา อ.- ในการถูกต้อง ท. สอง เหล่านั้นหนา
 -มรรค ท. สี่ ฅาณมุสนฺหา นาม ชื่อว่าการถูกต้องคือฅาณ ๫

บรรดาการถูกต้องทั้งสองเหล่านั้น มรรค ๔ ชื่อว่าฅาณมุสนฺหา

ตตถ กิติ ทวีสุ กิติ วิเสสนะของ มุสนาสุญ นิทธารณียะใน จตุตทาโร มคคา จตุตทาโร
วิเสสนะของ มคคาญ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ฅาณมุสนาญ วิเสสนะ
ของ จตุตทาโร มคคา ฯ

๗๘๕. จตุตทาริ ผลานิ วิปากมุสนา นาม ฯ

ผลานิ อ.ผล ท. จตุตทาริ สึ วิปากมุสนา นาม ชื่อว่าการถูกต้องคือวิปาก ฯ

ผล ๔ ชื่อว่าวิปากมุสนา

จตุตทาริ วิเสสนะของ ผลานิญ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วิปากมุสนาญ
วิเสสนะของ จตุตทาริ ผลานิ ฯ

๗๘๖. เตสุ อิท วิปากมุสนา อธิปเปตา ฯ

เตสุ (ทวีสุ มุสนาสุ ภควตา) อิท “(มุสนตติ ปเท) วิปากมุสนา อธิปเปตา ฯ

เตสุ (ทวีสุ มุสนาสุ) วิปากมุสนา อ.- ในการถูกต้อง ท. สอง เหล่านั้นหนา- การถูกต้อง
คือวิปาก (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาค อธิปเปตา ทรงประสงค์เอาแล้ว อิท
“(มุสนตติ ปเท) ในบทว่า “มุสนตติ” ดังนี้ ฯ

บรรดาการถูกต้อง ๒ ประการเหล่านั้น การถูกต้องคือวิปาก พระผู้มีพระภาคทรง
ประสงค์เอาแล้วในบทนี้ว่า “มุสนตติ” ดังนี้

เตสุ กิติ ทวีสุ กิติ วิเสสนะของ มุสนาสุญ นิทธารณะใน วิปากมุสนาญ นิทธารณียะ
และ วุตตกัมมะใน อธิปเปตาญ กิตบทกัมมวาจก ภควตา อนภิตกัตตาใน อธิปเปตา
อิท วิเสสนะของ ปเท “มุสนตติ” สรุปะใน อิติญ ศัพท์ สรุปะใน ปเทญ วิสยาธาระใน
อธิปเปตา ฯ

๗๘๗. อริยผลเลน นิพพาน สจจิกโรนุตา ธีรา ปณฺทิตา วิปากมุสนาย นิพพาน
สจจิกโรนุติ ฯ

ปณฺทิตา อ.บัณฑิต ท. ธีรา ผู้เป็นปราชญ์ สจจิกโรนุตา ผู้เมื่อกระทำให้แจ้ง

นิพพาน ซึ่งพระนิพพาน อริยมผล ด้วยอริยผล **สัจฉิกโรหิต** ย่อมกระทำให้แจ้ง
นิพพาน ซึ่งพระนิพพาน **วิปากมุสนาย** ด้วยการถูกต้องคือวิปาก ฯ

บัณฑิตผู้เป็นปราชญ์ผู้เมื่อจะทำพระนิพพานให้แจ้งด้วยอริยผล ย่อมทำพระนิพพาน
ให้แจ้งด้วยการถูกต้องคือวิปาก

ธีรา วิเสสณะของ ปณฺธิตาฯ สุททกัตตาใน สัจฉิกโรหิตฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
อริยมผล ภาระใน สัจฉิกโรหิตา นิพพาน อวุตตกัมมะใน สัจฉิกโรหิตาฯ วิเสสณะของ
ปณฺธิตา วิปากมุสนาย ภาระใน สัจฉิกโรหิต นิพพาน อวุตตกัมมะใน สัจฉิกโรหิต ฯ

๗๘๘. **โยคกุเขม อนุตฺตรนฺติ** เย จตฺตาโร โยคา มหาชน ฏฺฐเฏ โอสีทาเปนฺติ, เตหิ เขม
นิพฺภยํ สพฺเพหิ โลกียโลกุตฺตรมฺเมหิ เสฏฺฐจตฺตา อนุตฺตรนฺติ ฯ

“โยคกุเขม อนุตฺตรนฺติ (คาถาปาทสฺส) “เย จตฺตาโร โยคา มหาชน ฏฺฐเฏ โอสีทาเปนฺติ,
เตหิ (โยเคหิ) เขม นิพฺภยํ (นิพฺพานสฺส) สพฺเพหิ โลกียโลกุตฺตรมฺเมหิ เสฏฺฐจตฺตา อนุตฺตรนฺติ
(อตฺถ) ฯ

(อตฺถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “โยคา อ.โยคะ ท. จตฺตาโร สี่ เย เหล่าใด มหาชน
ยังมหาชน **โอสีทาเปนฺติ** ย่อมให้จมลง **ฏฺฐเฏ** ในวิภูฏะ, **เขม** อันเป็นแดนเกษม
นิพฺภยํ คือว่า อันมีภัยออกแล้ว **เตหิ (โยเคหิ)** จากโยคะ ท. เหล่านั้น **อนุตฺตรํ** ชื่อ
ว่าอันยอดเยี่ยม (**นิพฺพานสฺส**) **สพฺเพหิ โลกียโลกุตฺตรมฺเมหิ เสฏฺฐจตฺตา** เพราะ
ความที่- แห่งพระนิพพาน -เป็นสภาวะอันประเสริฐที่สุด กว่าธรรมที่เป็นโลกียะและ
โลกุตระ ท. ทั้งปวง” อิติ ดังนี้ (**คาถาปาทสฺส**) แห่งบาทแห่งพระคาถา “**โยคกุเขม
อนุตฺตรนฺติ** ว่า “โยคกุเขม อนุตฺตรํ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**โยคกุเขม อนุตฺตรํ**” ความว่า อันเป็นแดนเกษม คือว่า ปราศจาก
ภัยจากโยคะ ๔ ที่ทำให้มหาชนจมลงในวิภูฏะ ชื่อว่าอันยอดเยี่ยม เพราะพระนิพพาน
เป็นสภาวะประเสริฐที่สุดกว่าธรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ

“โยคกุเขม อนุตฺตรํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน
อตฺถ “เย กิติ จตฺตาโร กิติ วิเสสณะของ โยคาฯ เหตุกัตตาใน โอสีทาเปนฺติฯ
อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก มหาชน การิตกัมมะใน โอสีทาเปนฺติ ฏฺฐเฏ วิสยาธาระใน

โอสีทาเปนฺติ, เตหิ วิเสสณะของ โยเคหิๆ อปาทานใน เขมํ นิพฺภยํ และ อนุตฺตรํ เขมํ
 กิตฺติ นิพฺภยํ กิตฺติ อนุตฺตรํ กิตฺติ วิเสสณะของ นิพฺพานํ นิพฺพานสฺส ภาวาทิสัมพันธะ
 ใน เสฏฺฐจตุตา สพฺเพหิ วิเสสณะของ โลกียโลกุตฺตรธมฺเมหิๆ อปาทานใน เสฏฺฐจตุตาๆ
 เหตุใ อนุตฺตรํ เขมํ วิวริยะใน นิพฺภยํๆ วิวระณะ สพฺเพหิ โลกียโลกุตฺตรธมฺเมหิ
 เสฏฺฐจตุตา สันฺญญี อนุตฺตรํ สันฺญญา” อิตฺตํพทํ สฺรุปะใน อตฺถโกๆ ลิงคัตถะ ๕

๗๘๙. เทสนาปริโยसानะ พหุ โสตาปนฺนาทโย อเหสุ์ ๕

เทสนาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) อเหสุ์ ๕

เทสนาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา พหุ (ชนา) อ.ชน ท.
 มาก (อริยปุคฺคลา) เป็นพระอริยบุคคล โสตาปนฺนาทโย มีพระโสตาบันเป็นต้น
 อเหสุ์ ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

เทสนาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน อเหสุ์ พหุ วิเสสณะของ ชนาๆ สฺุททกัตตาใน อเหสุ์ๆ
 อาขยาดบทกัตตุวจาก โสตาปนฺนาทโย วิเสสณะของ อริยปุคฺคลาๆ วิกตีกัตตาใน
 อเหสุ์ ๕

๗๙๐. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ ๕

เทสนา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา
 เกิดแล้ว มหาชนสฺส แก่มหาชน อิติ ดั่งนี้แล ๕

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดั่งนี้แล

เทสนา สฺุททกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตุวจาก มหาชนสฺส สัมปทานใน ชาตา
 สาตฺถิกา วิกตีกัตตาใน ชาตา อิตฺตํพทํ สฺมาปนะ ๕

สามาวดีวตถุ ๗

สามาวดีวตถุ (นิมิตต์) ๗

สามาวดีวตถุ อ.เรื่องแห่งพระนางสามาวดี (นิมิตต์) จบแล้ว ๗

สามาวดีวตถุ สุธกัตตาไน นิมิตต์ ๆ กิตบทกัตตฺวาจก ๗

จบเรื่องพระนางสามาวดี

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส ตัทธิ

อุปมาทวคตวณนา

เป็นบัญญัติปฐีสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส ตติยาดปฐีสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น ปมาโท อุปมาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
ปมาโท อ.ความประมาท น หามิได้ อุปมาโท ชื่อว่าอุปมาท. (ความไม่ประมาท)
๒. อุปมาเทน สลลกขิตโต วคโค อุปมาทวคโค. (อุปมาท + วคค) ตติยาดปฐีสมาส
วคโค อ.วรรค (ปณฺธิเตน) สลลกขิตโต อันบัตถิตกำหนดแล้ว อุปมาเทน ด้วยความไม่
ประมาท อุปมาทวคโค ชื่อว่าอุปมาทวคค. (วรรคที่บัตถิตกำหนดด้วยความไม่ประมาท, อุปมาทวรรค)
๓. อุปมาทวคคสุล วณฺณนา อุปมาทวคควณฺณนา. (อุปมาทวคค + วณฺณนา) จบัญญัติปฐีส
มาส

วณฺณนา อ.วจาเป็นเครื่องพรรณนา อุปมาทวคคสุล ซึ่งวรรคอันบัตถิตกำหนดแล้วด้วยความ
ไม่ประมาท อุปมาทวคควณฺณนา ชื่อว่าอุปมาทวคควณฺณนา. (วจาเป็นเครื่องพรรณนาวรรคที่บัตถิตกำหนด
ด้วยความไม่ประมาท, พรรณนาอุปมาทวรรค)

สามาวตีวตฺถ

เป็นบัญญัติปฐีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สามาวตีวตฺถ สามาวตีวตฺถ. (สามาวตี + วตฺถ)
วตฺถ อ.เรื่อง สามาวตีวตฺถ แห่งพระนางสามาวตี สามาวตีวตฺถ ชื่อว่าสามาวตีวตฺถ. (เรื่องพระนาง
สามาวตี)

สามาวตีปมฺขานิ

เป็นบัญญัติทวิพทตฺถลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สามาวตี ปมฺขํ เยสนฺติ สามาวตีปมฺขานิ, ปณฺจ อิตฺถีสตานิ. (สามาวตี + ปมฺข)
สามาวตี อ.พระนางสามาวตี ปมฺขํ เป็นประมุข เยสํ (ปณฺจนฺนํ อิตฺถีสตานิ) แห่งร้อยแห่งหญิง ท. ทำ
เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ ปณฺจ อิตฺถีสตานิ) อ.ร้อยแห่งหญิง ท. ทำ เหล่านี้ สามาวตีปมฺขานิ
ชื่อว่าสามาวตีปมฺข, ได้แก่หญิงห้าร้อย. (มีพระนางสามาวตีเป็นประมุข)

(ปญจ) อิตถีสถานิ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

อิตถินํ สฺตานิ อิตถีสถานิ. (อิตถี + สฺต)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. อิตถินํ แห่งหญิง ท. อิตถีสถานิ ชื่อว่าอิตถีสต. (หญิงหนึ่งร้อย)

มาคฺนุทียปมฺขานิ

เป็นฉนฺฐิตฺตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

มาคฺนุทียา ปมฺขํ เยสฺนฺติ มาคฺนุทียปมฺขานิ, ฅาติสฺตานิ. (มาคฺนุทียา + ปมฺข)

มาคฺนุทียา อ.พระนางมาคฺนุทียา ปมฺขํ เป็นประมุข เยสฺ (ปญฺจนฺนิ ฅาติสฺตานิ) แห่งร้อยแห่งฅาติ
ท. ท้า เหล่าใด (อิตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ ปญฺจ ฅาติสฺตานิ) อ.ร้อยแห่งฅาติ ท. ท้า เหล่านั้น
มาคฺนุทียปมฺขานิ ชื่อว่ามาคฺนุทียปมฺข, ได้แก่ฅาติห้าร้อย. (มีพระนางมาคฺนุทียาเป็นประมุข)

(ปญจ) ฅาติสฺตานิ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

(ปญฺจนฺนิ) ฅาติสฺนํ สฺตานิ ฅาติสฺตานิ. (ฅาติ + สฺต)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. ฅาติสฺนํ แห่งฅาติ ท. (ปญฺจนฺนิ) ท้า ฅาติสฺตานิ ชื่อว่าฅาติสฺต. (ฅาติห้าร้อย)

มรณพฺยสฺนํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

มรณเมว พฺยสฺนํ มรณพฺยสฺนํ. (มรณ + พฺยสฺน)

มรณํ เอว อ.ความตายนั้นเดียว พฺยสฺนํ เป็นความมวอดวาย มรณพฺยสฺนํ ชื่อว่ามรณพฺยสฺน. (ความ
มวอดวายคือความตาย)

อนฺุพฺพิทฺธา

เป็นตติยาตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มิวิเคราะหฺว่า

อนฺุพฺพิเพน กถา อนฺุพฺพิทฺธา. (อนฺุพฺพิ + กถา)

กถา อ.วจาเป็นเครื่องกล่าว อนฺุพฺพิเพน ตามลำดับ อนฺุพฺพิทฺธา ชื่อว่าอนฺุพฺพิทฺธา ชื่อว่าอนฺุพฺพิ-
กถา. (วจาเป็นเครื่องกล่าวตามลำดับ, อนฺุพฺพิทฺธา)

ททรกาลโ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ททรสส กาลโ ททรกาลโ. (ททร + กาล)
 กาลโ อ.กาล ททรสส (อตุตโน) แห่งพระองค์ ทรงเป็นหนุ่ม ททรกาลโ ชื่อว่าททรกาล. (กาลที่ทรง
 เป็นหนุ่ม)

เอกาจริยกุล

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส โดยมีอสมาหารทศมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอก โ ก จ โส อาจริโย จาติ เอกาจริโย. (เอก + อาจริโย) อสมาหารทศมาส
 เอก โ ก จ อ.เดียวกันด้วย โส อ.เดียวกันนั้น อาจริโย จ เป็นอาจารย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 เอกาจริโย ชื่อว่าเอกาจริย. (อาจารย์เดียวกัน)
๒. เอกาจริยสส กุล เอกาจริยกุล. (เอกาจริย + กุล) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส
 กุล อ.ตระกูล เอกาจริยสส แห่งอาจารย์เดียวกัน เอกาจริยกุล. (ตระกูลอาจารย์เดียวกัน)

ทสทสโยชนิก

เป็นสังสัทธานิพนธ์เนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทส ทส โยชนานิ ทสทสโยชนานิ. (ทส + ทส + โยชน) อสมาหารทศมาส
 โยชนานิ อ.โยชน ท. ทส ลีบ ทส ลีบ ทสทสโยชนานิ ชื่อว่าทสทสโยชน. (โยชนลีบลีบ)
๒. ทสทสโยชนเธิ นิยุตต์ ทสทสโยชนิก, รมุจ. (ทสทสโยชน + นิภักัจจ) สังสัทธานิพนธ์เนกัตถ-
 ตัตถิต
 (รมุจ) อ.แวนแคว้น นิยุตต์ อันประกอบแล้ว ทสทสโยชนเธิ ด้วยโยชนลีบลีบ ท. ทสทสโยชนิก
 ชื่อว่าทสทสโยชนิก, ได้แก่แวนแคว้น. (อันประกอบแล้วด้วยโยชนลีบลีบ)

ฆรวาโส

เป็นสันตมิตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ฆเร อาวาโส ฆรวาโส. (ฆร + อาวาส)
 อาวาโส อ.การอยู่ ฆเร ในเรือน ฆรวาโส ชื่อว่าฆรวาโส. (การอยู่ในเรือน, การอยู่ครองเรือน)

ปุตตทาโร

เป็นสมอาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต จ ทาโร จาติ ปุตตทาโร. (ปุตต + ทาร)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุตตทาโร ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา, พระโอรสและพระมเหสี)

อิลิปพพชชา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิลี หุตวา ปพพชชา อิลิปพพชชา. (อิลี + ปพพชชา)

ปพพชชา อ.บวช อิลี เป็นฤษี หุตวา เป็นแล้ว อิลิปพพชชา ชื่อว่าอิลิปพพชชา. (บวชเป็นฤษี)

ทิมวnutปเทโส

เป็นฉฐฐิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิมวnutสส ปเทโส ทิมวnutปเทโส. (ทิมวnut + ปเทส)

ปเทโส อ.ประเทศ ทิมวnutสส แห่งภูเขาทิมพานต์ ทิมวnutปเทโส ชื่อว่าทิมวnutปเทส. (ประเทศแห่งภูเขาทิมพานต์)

ราชช

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ราชโน ภาโว ราชช. (ราช + ฌยปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น ราชโน แห่งพระราช ราชช ชื่อว่าราชช. (ความเป็นพระราช)

อสกโกนตา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สกโกนตา อสกโกนตา, ชนา. (น + สกโกนต)

(ชนา) อ.ชน ท. สกโกนตา อาจอยู่ น ทาไม้ได้ อสกโกนตา ชื่อว่าอสกโกนต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่)

เอกภูจัน

เป็นอสมาหารทikusมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกญจ ต จานญจจาติ เอกภูจัน. (เอก + จาน)

เอก จ อ.หนึ่งด้วย ต อ.หนึ่งนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกภูจัน ชื่อว่าเอกภู-
จัน. (ที่แห่งหนึ่ง)

อปพพชิตส์ทิส

เป็นตติยัตปฐิสมาส โดยสันนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปพพชิตา, ปุคฺคฺลา. (น + ปพพชิต) นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส

(ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. ปพพชิตา ผู้บวชแล้ว น ทามีได้ อปพพชิตา ชื่อว่าอปพพชิต, ได้แก่
บุคคลทั้งหลาย. (ผู้ไม่บวชแล้ว)

๒. อปพพชิตเตติ สทิส อปพพชิตส์ทิส, มย. (อปพพชิต + สทิส) ตติยัตปฐิสมาส

(มย) อ.เรา ท. สทิส เป็นเช่นกับ อปพพชิตเตติ (ปุคฺคฺเลติ) ด้วยบุคคล ท. ผู้ไม่บวชแล้ว
อปพพชิตส์ทิส ชื่อว่าอปพพชิตส์ทิส, ได้แก่เราทั้งหลาย. (ผู้เช่นกับผู้ไม่บวชแล้ว)

อนวฑฒมาส

เป็นอุปัสคฺคฺบุพพกัณฺณยียาวส์มาส โดยมีอมาทิปรตปฐิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาสส์ล อฑฒ อฑฒมาส. (อฑฒ + มาส) อมาทิปรตปฐิสมาส

อฑฒ อ.กึ่ง มาสส์ล แห่งเดือน อฑฒมาส ชื่อว่าอฑฒมาส. (กึ่งเดือน)

๒. อฑฒมาส อฑฒมาส อนุ อนวฑฒมาส. (อนุ + อฑฒมาส) อุปัสคฺคฺบุพพกัณฺณยียาวส์มาส

อนุ ทุกๆ อฑฒมาส อฑฒมาส กึ่งแห่งเดือนๆ อนวฑฒมาส ชื่อว่าอนวฑฒมาส. (ทุกๆ กึ่ง
เดือน)

อุโปสททิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสโต จ โส ทิวโส จาติ อุโปสททิวโส. (อุโปสโต + ทิวโส)

อุโปสโต จ อ.อันเป็นอุโปสโตด้วย โส อ.อันเป็นอุโปสโตนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อุโปสททิวโส ชื่อว่าอุโปสททิวโส. (วันอันเป็นอุโปสโต, วันอุโปสโต)

คณสงคณิกา

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณน สงคณิกา คณสงคณิกา. (คณ + สงคณิกา)

สงคณิกา อ.ความคลุกคลี คณน กับด้วยหมู่ คณสงคณิกา ชื่อว่าคณสงคณิกา. (ความคลุกคลีกับด้วยหมู่คณนะ)

อตติภาโว

เป็นฉฎฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตตินิ ภาโว อตติภาโว. (อตติ + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ อตตินิ (อหมาก) แห่งเรา ท. ผู้มีอยู่ อตติภาโว ชื่อว่าอตติภาว. (ความที่พวกเรา มีอยู่)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

มเทศกฺโข

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

มหตา อานุกาเวน ปเรสิ อภิภวนโต มเทศิติ อุกขาตติติ มเทศกฺโข. (มเทศสหุพปท + ขา ปากฏ ในความปรากฏ + อัจจย)

อุกขาตติติ ย่อมปรากฏ อิติ ว่า มเทศิติ เป็นผู้ครอบงำ อภิภวนโต เพราะครอบงำ ปเรสิ (บุคคลานัน) ซึ่งบุคคล ท. เหล่าอื่น อานุกาเวน เพราะอานุกาพ มหตา อันใหญ่ อิติ เพราะเหตุนั้น มเทศกฺโข ชื่อว่า มเทศกฺโข. (ผู้ปรากฏเพราะครอบงำบุคคลอื่น, ผู้เป็นใหญ่กว่าบุคคลอื่น, ผู้มีศักดิ์ใหญ่)

เทวราชา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวานัน ราช่า เทวราชา. (เทว + ราช)

ราช่า อ.จอม เทวานัน แห่งเทพ ท. เทวราชา ชื่อว่าเทวราช. (จอมเทพ)

หรือเป็นนิเสธสุดตรบทกัมมธารยสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทโว จ โส ราช่า จาติ เทวราชา. (เทว + ราช)

เทโว จ อ.เทวดาด้วย โส อ.เทวดานั้น ราช่า จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เทวราชา
ชื่อว่าเทวราช. (เทวดาผู้พระราชา)

อหุฒมาส

เป็นอมาทิปรตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. มาสสน อหุฒ อหุฒมาส. (อหุฒ + มาส)

อหุฒ อ.กึ่ง มาสสน แห่งเดือน อหุฒมาส ชื่อว่าอหุฒมาส. (กึ่งเดือน)

อทิสวา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ทิสวา อทิสวา. (น + ทิสวา)

ทิสวา เห็นแล้ว น ทามีได้ อทิสวา ชื่อว่าอทิสวา. (ไม่เห็นแล้ว)

กาลกโต

กาโล กโต เยนติ กาลกโต, สหายโก. (กาล + กต)

กาโล อ.กาละ เยน (สหายเคน) อันสหายโต กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สหายโก)
อ.สหายนั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่สหาย. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, ผู้ทำกาละแล้ว)

นิพพตตกฺขโณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตตกฺข โถ จ โณ จาติ นิพพตตกฺขโณ. (นิพพตต + ขณ)

นิพพตตํ จ อ.เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่บังเกิดแล้วนั้น ขโณ จ เป็นขณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตกฺขโณ ชื่อว่านิพพตตกฺขณ. (ขณะเป็นที่บังเกิดแล้ว)

เทวลีริ

เป็นฉฺฐีฎีตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวสฺส ลีริ เทวลีริ. (เทว + ลีริ)

ลีริ อ.ลีริ เทวสฺส แห่งเทวดา เทวลีริ ชื่อว่าเทวลีริ. (ลีริแห่งเทวดา)

กตกิริยา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตา จ ส่า กิริยา จาติ กตกิริยา. (กตา + กิริยา)

กตา จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ส่า อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กิริยา จ เป็นกิริยาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตกิริยา ชื่อว่ากตกิริยา. (กิริยาที่ถูกทำแล้ว)

มคฺคมุพฺทปฺปรีโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีสัตตมิตต์ปฺปรีสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มคฺเค มุพฺโท มคฺคมุพฺโท, ปฺปรีโส. (มคฺค + มุพฺท) สัตตมิตต์ปฺปรีสสฺมาส

(ปฺปรีโส) อ.บุรุษ มุพฺโท ผู้หลงแล้ว มคฺเค ในหนทาง มคฺคมุพฺโท ชื่อว่ามคฺคมุพฺท, ได้แก่บุรุษ. (ผู้หลงในหนทาง, ผู้หลงทาง)

๒. มคฺคมุพฺโท จ โส ปฺปรีโส จาติ มคฺคมุพฺทปฺปรีโส. (มคฺคมุพฺท + ปฺปรีโส) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-สฺมาส

มคฺคมุพฺโท จ อ.ผู้หลงแล้วในหนทางด้วย โส อ.ผู้หลงแล้วในหนทางนั้น ปฺปรีโส จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มคฺคมุพฺทปฺปรีโส ชื่อว่ามคฺคมุพฺทปฺปรีโส. (บุรุษผู้หลงทาง)

สมมุขชันภูจანი

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมมุขชันญจ ต จานญจาติ สมมุขชันภูจანი. (สมมุขชัน + จาน)

สมมุขชัน จ อ.เป็นที่กวาดด้วย ต อ.เป็นที่กวาดนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมมุขชันภู-
จანი ชื่อว่าสมมุขชันภูจანი. (ที่เป็นที่กวาด)

อนาคมน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อาคมน อ.อนาคมน. (น + อาคมน)

อาคมน อ.การมา น ทามีได้ อนาคมน ชื่อว่าอนาคมน. (การไม่มา)

หตฺถิกนฺตวิธนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฺฉฐิตปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตฺถิสฺส กนฺตา หตฺถิกนฺตา, วิธนา. (หตฺถิ + กนฺตา) ฉฺฉฐิตปฺปฺริสสมาส

(วิธนา) อ.พิน กนฺตา อันเป็นเหตุไคร่ หตฺถิสฺส แห่งข้าง หตฺถิกนฺตา ชื่อว่าหตฺถิกนฺตา, ได้แก่
พิน. (อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้าง)

๒. หตฺถิกนฺตา จ สํ วิธนา จาติ หตฺถิกนฺตวิธนา. (หตฺถิกนฺต + วิธนา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

หตฺถิกนฺตา จ อ.อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้างด้วย สํ อ.อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้างนั้น วิธนา จ เป็น
พินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ หตฺถิกนฺตวิธนา ชื่อว่าหตฺถิกนฺตวิธนา. (พินอันเป็นเหตุไคร่แห่งข้าง)

หตฺถิกนฺตมนฺต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฺฉฐิตปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตฺถิสฺส กนฺต หตฺถิกนฺต, มนฺต. (หตฺถิ + กนฺต) ฉฺฉฐิตปฺปฺริสสมาส

(มนฺต) อ.มนต์ กนฺต อันเป็นเหตุไคร่ หตฺถิสฺส แห่งข้าง หตฺถิกนฺต ชื่อว่าหตฺถิกนฺต, ได้แก่มนต์.
(อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้าง)

๒. ทตฺถิกนฺตญจ ตํ มนฺตญจจติ ทตฺถิกนฺตมฺนตฺ. (ทตฺถิกนฺต + มนฺต) วิเสสนฺบุพฺพทกัสมฺมธารย-
สฺมาล

ทตฺถิกนฺตํ จ อ.อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้างด้วย ตํ อ.อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้างนั้น มนฺตํ จ เป็นมนต์
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทตฺถิกนฺตมฺนตฺ ชื่อว่าทตฺถิกนฺตมฺนตฺ. (มนต์อันเป็นเหตุไคร่แห่งข้าง)

ปลาายนมนฺตํ

เป็นวิเสสนฺบุพฺพทกัสมฺมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ปลาายนญจ ตํ มนฺตญจจติ ปลาายนมนฺตํ. (ปลาายน + มนฺต)

ปลาายนํ จ อ.เป็นเครื่องให้หนีไปด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องให้หนีไปนั้น มนฺตํ จ เป็นมนต์ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปลาายนมนฺตํ ชื่อว่าปลาายนมนฺตํ. (มนต์เป็นเครื่องให้หนีไป)

ปลาายนตฺนติ

เป็นวิเสสนฺบุพฺพทกัสมฺมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ปลาายนญจ ตํ ตฺนติ จจติ ปลาายนตฺนติ. (ปลาายน + ตฺนติ)

ปลาายนํ จ อ.เป็นเครื่องให้หนีไปด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องให้หนีไปนั้น ตฺนติ จ เป็นส่ายด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปลาายนตฺนติ ชื่อว่าปลาายนตฺนติ. (ส่ายเป็นเครื่องให้หนีไป)

เอกทิวโส

เป็นอสมฺมาหารทิกุสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส ทิวโส จจติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวโส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่า
เอกทิวโส. (วันหนึ่ง, หนึ่งวัน)

คพฺภินิ

คพฺภโ อสฺสา อตฺถิติ คพฺภินิ, เทวี. (คพฺภ + อิปฺจจฺย + อินีจฺจฺย)

คพฺภโ อ.พระกรรม์ อสฺสา (เทวียา) ของพระเทวีนั้น อตฺถติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทวี)
อ.พระเทวีนั้น คพฺภินิ ชื่อว่าคพฺภินิ, ได้แก่พระเทวี. (ผู้มีพระกรรม์)

พาลาตโป

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาลโ จ โส อาตโป จาติ พาลาตโป. (พาล + อาตป)

พาลโ จ อ.อ่อนด้วย โส อ.อ่อนนั้น อาตโป จ เป็นแต่ดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พาลาตโป
ชื่อว่าพาลาตป. (แต่ดอ่อน)

อากาศล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อากาศลล ตล อากาศล. (อากาศ + ตล)

ตล อ.พื้น อากาศลล แห่งอากาศ อากาศล ชื่อว่าอากาศล. (พื้นอากาศ)

ลตลลลลลลลลลล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลตลลลลลล อคโหม ลตลลลลลลลลลล. (ลตลลลลลล + อคหม) อสมาทารทิกุลมาล

อคโหม อ.ค่า ลตลลลลลล แลนหนึ่ง ลตลลลลลลลลลล ชื่อว่าลตลลลลลลลลลล. (ค่าแลนหนึ่ง)

๒. ลตลลลลลลลลลล นียุตติ ลตลลลลลลลลลล, รตตกมลล. (ลตลลลลลลลลลล + ฌิกปัจจย) ลลลลลลลลลล-
อเนกัตถตติ

(รตตกมลล) อ.กัมพลแดง นียุตติ อันประกอบแล้ว ลตลลลลลลลลลล ด้วยค่าแลนหนึ่ง
ลตลลลลลลลลลล ชื่อว่าลตลลลลลลลลลล, ได้แก่กัมพลแดง. (อันประกอบด้วยค่าแลนหนึ่ง)

รตตกมลล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตตญจ ต กมลลญจาติ รตตกมลล. (รตต + กมลล)

รตต จ อ.สีแดงด้วย ต อ.สีแดงนั้น กมลล จ เป็นผ้ากัมพลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตตกมลล
ชื่อว่ารตตกมลล. (ผ้ากัมพลสีแดง)

ราชมุกทิกกา

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวฺเคราะหฺว่า

รณฺโณ มุกทิกกา ราชมุกทิกกา. (ราช + มุกทิกกา)

มุกทิกกา อ.พระอํามรณฺค รณฺโณ ของพระราชา ราชมุกทิกกา ชื่อว่าราชมุกทิกกา. (พระอํามรณฺคของพระราชา)

หตฺถิลิงฺคสฺกฺโกณ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัสมฺมธารยสฺมาส โดยมีฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาสอยู่มากใน มิวฺเคราะหฺนี้

๑. หตฺถิลิงฺค ลิงฺค อิว ลิงฺค ยสฺส โส หตฺถิลิงฺค, สกฺโกณ. (หตฺถิ + ลิงฺค) ฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส-บุพฺพทกัสมฺมธารยสฺมาส

ลิงฺค อ.เพศ ลิงฺค อิว เพียงดั่ง อ.เพศ หตฺถิลิงฺค แห่งข้าง ยสฺส (สฺกฺโกณ) แห่งนกไต่ (อตฺถิ) มีอยู่, โส (สกฺโกณ) อ.นกนั้น หตฺถิลิงฺค ชื่อว่าหตฺถิลิงฺค, ไต่กนก. (มีเพศดั่งเพศแห่งข้าง)

๒. หตฺถิลิงฺค จ โส สกฺโกณ จาติ หตฺถิลิงฺคสฺกฺโกณ. (หตฺถิลิงฺค + สกฺโกณ) วิเสสนบุพฺพทกัสมฺมธารยสฺมาส

หตฺถิลิงฺค จ อ.มีเพศเพียงดั่งเพศแห่งข้างด้วย โส อ.มีเพศเพียงดั่งเพศแห่งข้างนั้น สกฺโกณ จ เป็นนกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น หตฺถิลิงฺคสฺกฺโกณ ชื่อว่าหตฺถิลิงฺคสฺกฺโกณ. (นกมีเพศเพียงดั่งเพศแห่งข้าง)

มฺสเปลิ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวฺเคราะหฺว่า

มฺสสฺส เปลิ มฺสเปลิ. (มฺส + เปลิ)

เปลิ อ.จัน มฺสสฺส แห่งเนื้อ มฺสเปลิ ชื่อว่ามฺสเปลิ. (จันเนื้อ)

โอยฺตรณฺสทฺโท

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวฺเคราะหฺว่า

โอยฺตรณฺสฺส สทฺโท โอยฺตรณฺสทฺโท. (โอยฺตรณ + สทฺท)

สทฺโท อ.เสียง โอยฺตรณฺสฺส แห่งการโอบลง โอยฺตรณฺสทฺโท ชื่อว่าโอยฺตรณฺสทฺท. (เสียงการโอบลง)

อนโตนินเวสน์

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยัชฎาภิเษกมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิเวสน์สน์ อนโตนินเวสน์ (อนโตนิน + นิเวสน์)

อนโตนิน ในภายใน นิเวสน์สน์ แห่งที่เป็นที่อยู่ อนโตนินเวสน์ ชื่อว่าอนโตนินเวสน์. (ภายในที่อยู่, ภายในบ้าน)

ครุคพุมตา

เป็นนิบาตทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ครุ คพุม ยัสสาติ ครุคพุมตา, เทวี. (ครุ + คพุม) จักรวิชัยทิตยนิบาตยัชฎาภิเษกมาส คพุม อ.พระครุคพุม ครุ อันหนัก ยัสสา (เทวี) ของพระเทวีไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (สา เทวี) อ.พระเทวีนั้น ครุคพุมตา ชื่อว่าครุคพุมตา, ได้แก่พระเทวี. (ผู้มีพระครุคพุมอันหนัก)

๒. ครุคพุมตา ภาโว ครุคพุมตา. (ครุคพุมตา + ตาปัจจย) นิบาตทิต ภาโว อ.ความที่ ครุคพุมตา (เทวี) แห่งพระเทวี ผู้มีพระครุคพุมอันหนัก ครุคพุมตา ชื่อว่า ครุคพุมตา. (ความที่พระเทวีเป็นผู้มีพระครุคพุมอันหนัก)

ภีรุกษาดิกตา

เป็นนิบาตทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ภีรุกษส ขาดิ ยัสสาติ ภีรุกษาดิกตา, เทวี. (ภีรุก + ขาดิ) ทวิภินนาตนิบาตยัชฎาภิเษกมาส ขาดิ อ.ขาดิ ภีรุกษส (บุคคล) แห่งบุคคล ผู้ขาดิกล้ว ยัสสา (เทวี) แห่งพระเทวีไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (สา เทวี) อ.เทวีนั้น ภีรุกษาดิกตา ชื่อว่าภีรุกษาดิกตา, ได้แก่พระเทวี. (ผู้มีขาดิ แห่งบุคคลผู้ขาดิกล้ว)

๒. ภีรุกษาดิกตา ภาโว ภีรุกษาดิกตา. (ภีรุกษาดิกตา + ตาปัจจย) นิบาตทิต ภาโว อ.ความที่ ภีรุกษาดิกตา (เทวี) แห่งพระเทวี ผู้มีขาดิแห่งบุคคลผู้ขาดิกล้ว ภีรุกษาดิกตา ชื่อว่าภีรุกษาดิกตา. (ความที่พระเทวีเป็นผู้มีขาดิแห่งบุคคลผู้ขาดิกล้ว)

นขปณฺชรี

เป็นฉฺฌฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

นขานํ ปณฺชรี นขปณฺชร. (นข + ปณฺชร)

ปณฺชรี อ.กรง นขานํ แห่งเลียบ ท. นขปณฺชรี ชื่อว่านขปณฺชร. (กรงเลียบ)

ยถารุจฺติฏฺฏจฺานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมี นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ยํ ยํ รุจฺติํ ยถารุจฺติ. (ยถา + รุจฺติ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

รุจฺติ อ.เป็นที่อันตนชอบใจแล้ว ยํ ยํ ไตเต ยถารุจฺติ ชื่อว่ายถารุจฺติ ชื่อว่ายถารุจฺติ. (เป็นที่อันตนชอบใจแล้วอย่างไร)

๒. ยถารุจฺติญจ ตํ จานญจาทิ ยถารุจฺติฏฺฏจฺานํ. (ยถารุจฺติ + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

ยถารุจฺติ จ อ.เป็นที่อันตนชอบใจแล้วอย่างไรด้วย ตํ อ.เป็นที่อันตนชอบใจแล้วอย่างไรนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ยถารุจฺติฏฺฏจฺานํ ชื่อว่ายถารุจฺติฏฺฏจฺาน. (ที่เป็นที่อันตนชอบใจแล้วอย่างไร, ที่เป็นไปตามที่ตนชอบใจ)

มรณภยภีตา

๑. มรณเมว ภยํ มรณภยํ. (มรณ + ภย) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

มรณํ เอว อ.ความตายนั้นเทียว ภยํ เป็นภยํ มรณภยํ ชื่อว่ามรณภย. (ภยํคือความตาย)

๒. มรณภยสฺมา ภีตา มรณภยภีตา, เทวี. (มรณภย + ภีตา)

(เทวี) อ.พระเทวี ภีตา ผู้ทรงกลัวแล้ว มรณภยสฺมา แต่ภยํคือความตาย มรณภยภีตา ชื่อว่ามรณภยภีตา, ได้แก่พระเทวี. (ผู้ทรงกลัวแต่ภยํคือความตาย)

มนุสฺสสฺสทโท

เป็นฉฺฌฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มนุสฺสสฺส สฺสทโท มนุสฺสสฺสทโท. (มนุสฺส + สฺสท)

สฺสทโท อ.เสียง มนุสฺสสฺสสฺส แห่งมนุษย์ มนุสฺสสฺสทโท ชื่อว่ามนุสฺสสฺสท. (เสียงมนุษย์)

อุพเพชนีโย

เป็นสังข์สัญญาทิวเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อุพเพชนัสส จานนติ อุพเพชนีโย, มนุสสสทโท. (อุพเพชน + อียปัจจัจย)

(มนุสสสทโท) อ.เสียงของมนุษย์ จานน์ อันเป็นที่ตั้ง อุพเพชนัสส แห่งความสะดุ้ง อิติ เพราะเหตุนี้
อุพเพชนีโย ชื่อว่าอุพเพชนีโย, ได้แก่เสียงมนุษย์. (อันเป็นที่ตั้งแห่งความสะดุ้ง)

ชีวิตกชโย

เป็นฉัญฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตสส จโย ชีวิตกชโย. (ชีวิต + จย)

จโย อ.ความสิ้นไป ชีวิตสสส แห่งชีวิต ชีวิตกชโย ชื่อว่าชีวิตกชโย. (ความสิ้นชีวิต)

ปณชิตตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปณชิตสส ภาวो ปณชิตตา. (ปณชิต + ตาปัจจัจย)

ภาวो อ.ความที่ ปณชิตสส (อดุดโณ) แห่งตน ผู้เป็นบัณฑิต ปณชิตตา ชื่อว่าปณชิตตา. (ความเป็นบัณฑิต)

มณฑปภากาโร

เป็นฉัญฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณฑปสส อากาโร มณฑปภากาโร. (มณฑป + วีย + อากาโร)

อากาโร อ.อากาโร มณฑปสส แห่งมณฑป มณฑปภากาโร ชื่อว่ามณฑปภากาโร. (อากาโรแห่งมณฑป)

มหานิคโรธ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส นิคโรธ จาติ มหานิคโรธ. (มหนโต + มหนโต)

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่ขึ้น นิคโรธ จ เป็นต้นไทรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่ามหานิคโรธ. (ต้นไทรใหญ่)

มิกฺรฺปาทีน

เป็นจณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาส โดยมิจณฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มิคฺสฺส รฺูป มิกฺรฺป. (มิก + รฺูป) จณฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาส

รฺูป อ.รฺูป มิคฺสฺส แห่่งเหื่อ มิกฺรฺป ชื่อว่ามิกฺรฺป. (รฺูปเหื่อ)

๒. มิกฺรฺป อาทิ เยสฺนติ มิกฺรฺปาทีน, รฺูปาน. (มิกฺรฺป + อาทิ) จณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาส

มิกฺรฺป อ.รฺูปแห่่งเหื่อ อาทิ เป็นต้น เยสฺ (รฺูปาน) แห่่งรฺูป ท. เหล่าใด (อฺตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ รฺูปาน) อ.รฺูป ท. เหล่านี้ มิกฺรฺปาทีน ชื่อว่ามิกฺรฺปาติ, ได้แก่รฺูปทั้งหลาย. (มีรฺูปเหื่อเป็นต้น)

วิฏฺปนฺตโร

เป็นจณฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

วิฏฺปฺสฺส อฺนฺตโร วิฏฺปนฺตโร. (วิฏฺป + อฺนฺตร)

อฺนฺตโร อ.ระหว่่าง วิฏฺปฺสฺส แห่่งค่าคฺบ วิฏฺปนฺตร. (ระหว่่างแห่่งค่าคฺบ)

อาคตมคฺโค

เป็นวิเสสฺนบุพฺพทกมฺมธารยฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อาคตฺตฺยจ ตํ มคฺโค จาติ อาคตมคฺโค. (อาคต + มคฺค)

อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตมคฺค. (หนทางเป็นที่มา)

อาคตมคฺโคโลกน

เป็นจณฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาส โดยมีวิเสสฺนบุพฺพทกมฺมธารยฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อาคตฺตฺยจ ตํ มคฺโค จาติ อาคตมคฺโค. (อาคต + มคฺค)

อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตมคฺค. (หนทางเป็นที่มา)

๒. อาคตมคฺคฺสฺส โอลอกน อาคตมคฺโคโลกน. (อาคตมคฺค + โอลอกน) จณฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาส

โอลอกน อ.การแลดู อาคตมคฺคฺสฺส ซึ่งหนทางเป็นที่มาแล้ว อาคตมคฺโคโลกน. (การแลดูหนทางเป็นที่มาแล้ว)

ปาณิสัทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส, มัชฌิมโลปัสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปาณินิ ปหารสส สัทโท ปาณิสัทโท. (ปาณิ + สัทท) ลบ ปหารคัพท
 สัทโท อ.เสียง ปหารสส แห่งการปรบ ปาณินิ ซึ่งฝ่ามือ ท. ปาณิสัทโท ชื่อว่าปาณิสัทท. (เสียงการ
 ปรบมือ)

มุขสัทโท

เป็นปัญจมีตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มุขโต สัทโท มุขสัทโท. (มุข + สัทท)
 สัทโท อ.เสียง มุขโต จากปาก มุขสัทโท ชื่อว่ามุขสัทท. (เสียงจากปาก)

สุริยตถุคฺคมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุริยสฺส อตถุคฺคมนํ สุริยตถุคฺคมนํ. (สุริย + อตถุคฺคมน) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส
 อตถุคฺคมนํ อ.เป็นที่ถึงซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้ สุริยสฺส แห่งพระอาทิตย์ สุริยตถุคฺคมนํ ชื่อว่า
 สุริยตถุคฺคมน. (เป็นที่ถึงซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งพระอาทิตย์, พระอาทิตย์ตก)
๒. สุริยตถุคฺคมนาญ ตํ กาลํ จาติ สุริยตถุคฺคมนาโล. (สุริยตถุคฺคมน + กาล) วิเสสนบุพพท-
 กัมมธารยสมาส
 สุริยตถุคฺคมนํ จ อ.เป็นที่ถึงซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้แห่งพระอาทิตย์ด้วย ตํ อ.เป็นที่ถึงซึ่งการตั้งอยู่ไม่
 ได้แห่งพระอาทิตย์นั้น กาลํ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุริยตถุคฺคมนาโล ชื่อว่าสุริยตถุคฺคมนาโล.
 (กาลเป็นที่ตั้งอยู่ไม่ได้แห่งพระอาทิตย์, กาลเป็นที่พระอาทิตย์ตก)

กมุขชาวตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีตปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กมุขโต ชาวตา กมุขชา, วาตา. (กมุขสัททบุพท + ชน ชนเน ในการเกิด + กวีปัจจย) กัตตุ-
 รูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ปัญจมีตปรัสนมาส
 (วาตา) อ.ลม ท. ชาวตา อันเกิดแล้ว กมุขโต แต่กรรม กมุขชา ชื่อว่ากมุข, ได้แก่ลม
 ทั้งหลาย. (อันเกิดแต่ลม)

๒. กมฺมชา จ เต วาตา จาติ กมฺมชวาตา. (กมฺมช + วาต) วิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส
 กมฺมชา จ อ.อันเกิดแล้วแต่กรรม ท. ด้วย เต อ.อันเกิดแล้วแต่กรรม ท. เหล่านั้น วาตา จ
 เป็นลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กมฺมชวาตา ชื่อว่ากมฺมชวาต. (ลมอันเกิดแต่กรรม)

สหฺพทิสฺสา

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 สหฺพทา จ ตา ทิสฺสา จาติ สหฺพทิสฺสา. (สหฺพทา + ทิสฺสา)
 สหฺพทา จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตา อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น ทิสฺสา จ เป็นทิศด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 สหฺพทิสฺสา ชื่อว่าสหฺพทิสฺสา. (ทิศทั้งปวง)

มทาเมโฆ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 มทฺหนโต จ โส เมโฆ จาติ มทาเมโฆ. (มทฺหนโต + เมฆ)
 มทฺหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น เมโฆ จ เป็นเมฆด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มทาเมโฆ
 ชื่อว่ามทาเมฆ. (เมฆใหญ่)

ราชมฺเทสิ

เป็นภฺนฺวิสุตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 รมฺโถ มเทสิ ราชมฺเทสิ. (ราช + มเทสิ)
 มเทสิ อ.พระมเทสิ รมฺโถ ของพระราชา ราชมฺเทสิ ชื่อว่าราชมฺเทสิ. (พระมเทสิของพระราชา)

วจนฺมตฺตํ

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
 วจนฺญจ ตํ มตฺตญฺจาติ วจนฺมตฺตํ, การณํ. (วจน + มตฺต)
 วจนํ จ อ.คำพูดด้วย ตํ อ.คำพูดนั้น มตฺตํ จ เป็นขงน้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วจนฺมตฺตํ
 ชื่อว่าวจนฺมตฺต, ได้แก่เหตุ. (คำพูดเล็ก ๆ น้อย ๆ, ลักว่าคำพูด)

อลภามาณา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ลภามาณา อลภามาณา, เทวี. (น + ลภามาณา)

(เทวี) อ.พระเทวี ลภามาณา ได้อยู่ น ทาไม้ได้ อลภามาณา ชื่อว่าอลภามาณา, ได้แก่พระเทวี. (ไม่ได้
อยู่, เมื่อไม่ได้)

ทุกขปรเรตา

เป็นตติยชาติปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขเชน ปรเรตา ทุกขปรเรตา, เทวี. (ทุกข + ปรเรตา)

(เทวี) อ.พระเทวี ทุกขเชน อันความทุกข์ ปรเรตา ครอบงำแล้ว ทุกขปรเรตา ชื่อว่าทุกขปรเรตา, ได้แก่
พระเทวี. (ถูกความทุกข์ครอบงำแล้ว)

สัพพรตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สัพพา จ ส่า รตติ จาติ สัพพรตติ. (สัพพา + รตติ)

สัพพา จ อ.ทั้งปวงด้วย ส่า อ.ทั้งปวงนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สัพพรตติ
ชื่อว่าสัพพรตติ. (ราตรีทั้งปวง)

วลาทกวิคโม

เป็นฉัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วลาทกสส์ วิคโม วลาทกวิคโม. (วลาทก + วิคโม)

วิคโม อ.ความไปปราศ วลาทกสส์ แห่งเมฆ วลาทกวิคโม ชื่อว่าวลาทกวิคโม. (เมฆไปปราศ, ปราศจาก
เมฆ)

อรุณคุดมน

เป็นฉัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อรุณสส์ อุดคุดมน อรุณคุดมน. (อรุณ + อุดคุดมน)

อุดคุดมน อ.การขึ้นไป อรุณสส์ แห่งอรุณ อรุณคุดมน. (การขึ้นไปแห่งอรุณ, อรุณขึ้น)

คพภวภูจฺจํ

เป็นปัญจมีตปปริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คพภสฺมา ภูจฺจํ คพภวภูจฺจํ. (คพภ + ภูจฺจํ)

ภูจฺจํ อ.การออก คพภสฺมา จากกรรม คพภวภูจฺจํ ชื่อว่าคพภวภูจฺจํ. (การออกจากกรรม)

เอกกฺขณฺ

เป็นอนสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส ฆณฺ จาติ เอกกฺขณฺ. (เอก + ฆณ)

เอโก จ อ.เดียวกันด้วย โส อ.เดียวกันนั้น ฆณฺ จ เป็นขณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกกฺขณฺ
ชื่อว่าเอกกฺขณฺ. (ขณะเดียวกัน)

เมฆอุตุ

เป็นฉฺฐิตปปริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เมฆสฺส อุตุ เมฆอุตุ. (เมฆ + อุตุ)

อุตุ อ.ฤดู เมฆสฺส แห่งเมฆ เมฆอุตุ ชื่อว่าเมฆอุตุ. (ฤดูแห่งเมฆ)

อรุณฺคฺคฺมฺนฺอุตุ

เป็นฉฺฐิตปปริสสฺมาส โดยมีฉฺฐิตปปริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อรุณฺสฺส อุคฺคฺมฺนฺ อรุณฺคฺคฺมฺนฺ. (อรุณ + อุคฺคฺมฺนฺ) ฉฺฐิตปปริสสฺมาส

อุคฺคฺมฺนฺ อ.การขึ้นไป อรุณฺสฺส แห่งอรุณ อรุณฺคฺคฺมฺนฺ. (การขึ้นไปแห่งอรุณ, อรุณฺขึ้น)

๒. อรุณฺคฺคฺมฺนฺสฺส อุตุ อรุณฺคฺคฺมฺนฺอุตุ. (อรุณฺคฺคฺมฺนฺ + อุตุ) ฉฺฐิตปปริสสฺมาส

อุตุ อ.ฤดู อรุณฺคฺคฺมฺนฺสฺส แห่งการขึ้นไปแห่งอรุณ อรุณฺคฺคฺมฺนฺอุตุ ชื่อว่าอรุณฺคฺคฺมฺนฺอุตุ. (ฤดูแห่ง
การขึ้นไปแห่งอรุณ)

ชาตตตฺ

เป็นภาวตฺทิต มีวิเคราะหฺว่า

ชาตสฺส ภาวो ชาตตตฺ. (ชาต + ตตฺปัจจย)

ภาวอ อ.ความที่ ชาตสฺส (ปุตตสฺส) แห่งบุตร ผู้เกิดแล้ว ชาตตตฺ ชื่อว่าชาตตตฺ. (ความที่บุตรเป็น

ผู้เกิดแล้ว)

วสนัญจาน

เป็นวิเศษสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนัญจ ต่ จานัญจาดิ วสนัญจาน. (วสน + จาน)

วสนิ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ต่ อ.เป็นที่อยู่นั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนัญจาน
ชื่อว่าวสนัญจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

วสสทิวโส

เป็นจัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสสสส ทิวโส วสสทิวโส. (วสส + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน วสสสส แห่งฝน วสสทิวส. (วันแห่งฝน, วันที่ฝนตก)

สิตภย

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิตสมา ภย สิตภย. (สิต + ภย)

ภย อ.ความกลัว สิตสมา แต่ความหนาว สิตภย ชื่อว่าสิตภย. (กลัวความหนาว)

ผลาผลตโต

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทมมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ผลญจ อผลญจาดิ ผลาผลานิ. (ผล + อผล) อิตริตรโยคทวันทมมาส

ผล จ อ.ผลน้อยด้วย อผล จ อ.ผลใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ผลาผลานิ ชื่อว่าผลาผล.
(ผลไม้น้อยและใหญ่)

๒. ผลาผลานิ อตโต ผลาผลตโต. (ผลาผล + อตต) จตุตถิตปปริสสมาส

อตโต อ.ประโยชน์ ผลาผลานิ แห่งผลน้อยและใหญ่ ท. ผลาผลตโต ชื่อว่าผลาผลตต. (ประโยชน์
แก่ผลไม้น้อยและใหญ่)

รุกขมุล

เป็นฉฏฐีตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขสฺส มุลฺ รุกขมุล. (รุกข + มุล)

มุลฺ อ.โคณ รุกขสฺส ของต้นไม้ รุกขมุล ชื่อว่ารุกขมุล. (โคณต้นไม้)

ชาติตมฺسانی

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติตานิ จ ตานิ มฺسانی จาติ ชาติตมฺسانی. (ชาติต + มฺส)

ชาติตานิ จ อ.อันถูกเคี้ยวกินแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันถูกเคี้ยวกินแล้ว ท. เหล่านั้น มฺسانی จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ชาติตมฺسانی ชื่อว่าชาติตมฺส. (เนื้อที่ถูกเคี้ยวกินแล้ว)

ทารกสฺทโท

เป็นฉฏฐีตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทารกสฺส สฺทโท ทารกสฺทโท. (ทารก + สฺทท)

สฺทโท อ.เสียง ทารกสฺส แห่งทารก ทารกสฺทโท ชื่อว่าทารกสฺทท. (เสียงทารก)

ชาติสฺมเกโท

เป็นฉฏฐีตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติยา สฺมเกโท ชาติสฺมเกโท. (ชาติ + สฺมเกท)

สฺมเกโท อ.การแตก ชาติยา แห่งชาติ ชาติสฺมเกโท ชื่อว่าชาติสฺมเกท. (การแตกแห่งชาติ)

ชาติตฺติยมายา

เป็นฉฏฐีตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติตฺติยสฺส มายา ชาติตฺติยมายา. (ชาติตฺติย + มายา)

มายา อ.มายา ชาติตฺติยสฺส แห่งกษัตริย์ ชาติตฺติยมายา ชื่อว่าชาติตฺติยมายา. (มายาแห่งกษัตริย์)

อภิรุทนมคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อภิรุทณญจ ตํ มคโค จาติ อภิรุทนมคโค. (อภิรุทณ + มคค)

อภิรุทณํ จ อ.เป็นที่ขึ้นไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ขึ้นไปนั้น มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อภิรุทนมคโค ชื่อว่าอภิรุทนมคค. (หนทางเป็นที่ขึ้นไป)

สีลเกโท

เป็นนัจฉิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีลสฺส เกโท สีลเกโท. (สีล + เกท)

เกโท อ.การแตก สีลสฺส แห่งศีล สีลเกโท ชื่อว่าสีลเกท. (การแตกแห่งศีล, ศีลแตก)

นิมมกฺขิกมตุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอุปสัคบุพพกอัพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มกฺขิกาย อภาโว นิมมกฺขิกํ. (นิ + มกฺขิกา) อุปสัคบุพพกอัพยยิภาวสมาส

อภาโว อ.ความไม่มี มกฺขิกาย แห่งตัวผู้ นิมมกฺขิกํ ชื่อว่านิมมกฺขิก. (ไม่มีตัวผู้)

๒. นิมมกฺขิกญจ ตํ มตุ จาติ นิมมกฺขิกมตุ. (นิมมกฺขิก + มตุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นิมมกฺขิกํ จ อ.อันไม่มีตัวด้วย ตํ อ.อันไม่มีตัวนั้น มตุ จ เป็นน้ำผู้ อิติ เพราะเหตุนี้

นิมมกฺขิกมตุ ชื่อว่านิมมกฺขิกมตุ. (น้ำผู้ที่ไม่มีตัวผู้)

สญฺชาตสาลี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สญฺชาโต จ โส สาลี จาติ สญฺชาตสาลี. (สญฺชาต + สาลี)

สญฺชาโต จ อ.อันเกิดเองแล้วด้วย โส อ.อันเกิดเองแล้วนั้น สาลี จ เป็นข้าวสาลีด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สญฺชาตสาลี ชื่อว่าสญฺชาตสาลี. (ข้าวสาลีที่เกิดขึ้นเอง)

คณนคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณนญจ ตํ มคโค จาติ คณนคโค. (คณน + มคค)

คณนํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คณนคโค
ชื่อว่าคณนคค. (หนทางเป็นที่ไป)

วิสสาสมตตํ

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสสาโส มตตา ยสสาติ วิสสาสมตตํ, การณ. (วิสสาส + มตตา)

วิสสาโส อ.ความคุ้นเคย มตตา เป็นประมาณ ยสสา (การณสสา) แห่งเหตุใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ วิสสาสมตตํ ชื่อว่าวิสสาสมตต, ได้แก่เหตุ. (มีความคุ้นเคยเป็นประมาณ,
สักว่าความคุ้นเคย)

ทุนนิตถทูปารุตทสสนํ

เป็นจัญญูตปปริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุนนิตถญจ ทูปารุตญจ ทุนนิตถทูปารุตานิ, วตถานิ. (ทุนนิตถ + ทูปารุต) อิตริตร-
โยคทวันทสมาส

(วตถ) อ.ผ้า ทุนนิตถํ จ อันตน นุ่งแล้วไม่ติดด้วย (วตถ) อ.ผ้า ทูปารุตํ จ อันตน ท่มแล้ว
ไม่ติดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุนนิตถทูปารุตานิ ชื่อว่าทุนนิตถทูปารุต, ได้แก่ผ้าทั้งหลาย. (อันตนนุ่งแล้ว
ไม่ติดและท่มแล้วไม่ติด)

๒. ทุนนิตถทูปาริตานํ ทสสนํ ทุนนิตถทูปาริตทสสนํ. (ทุนนิตถทูปาริต + ทสสน) จัญญูตป
ปริสสมาส

ทสสนํ อ.การแสดง ทุนนิตถทูปาริตานํ (วตถานิ) ซึ่งผ้า ท. อันตนนุ่งแล้วไม่ติดและท่มไม่ติด
ทุนนิตถทูปาริตทสสนํ ชื่อว่าทุนนิตถทูปาริตทสสน. (การแสดงผ้าที่ตนนุ่งไม่ติดและท่มไม่ติด)

สีลวินาโส

เป็นจัญญูตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีลสสํ วินาโส สีลวินาโส. (สีล + วินาส)

วินาโส อ.ความพินาศ สีลสสํ แห่งศีล สีลวินาโส ชื่อว่าสีลวินาส. (ความพินาศแห่งศีล)

สมัคคส์วาโล

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมัคเคน ล้วโล ส้มคคส์วาโล. (สมัคค + ล้วโล)

ล้วโล อ.การอยู่ร่วม สมัคเคน โดยความพร้อมเพียงกัน ส้มคคส์วาโล ชื่อว่าสมัคคส์วาโล. (การอยู่ร่วมโดยพร้อมเพียงกัน)

นภขตตโยโค

เป็นนัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นภขตตลล์ โยโค นภขตตโยโค. (นภขตต + โยโค)

โยโค อ.การประกอบ นภขตตลล์ แห่งนัฎฐิต นภขตตโยโค ชื่อว่านภขตตโยโค. (การประกอบนัฎฐิต)

นภขตตปีพนั

เป็นนัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นภขตตลล์ ปีพนั นภขตตปีพนั. (นภขตต + ปีพนั)

ปีพนั อ.ความบีบคั้น นภขตตลล์ แห่งนัฎฐิต นภขตตปีพนั ชื่อว่านภขตตปีพนั. (ความบีบคั้นแห่งนัฎฐิต)

สามิกภาโว

เป็นนัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สามิกลล์ ภาโว สามิกภาโว. (สามิก + ภาโว)

ภาโว อ.ความที่ สามิกลล์ (รณโย) แห่งพระราช ผู้เป็นพระสวามี สามิกภาโว ชื่อว่าสามิกภาโว. (ความที่พระราชเป็นพระสวามี)

กุลสนตกั

เป็นนัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุลลล์ สนตกั กุลสนตกั, รชชั. (กุล + สนตก)

(รชชั) อ.ความเป็นแห่งพระราช สนตกั อันเป็นของมีอยู่ กุลลล์ แห่งตระกูล กุลสนตกั ชื่อว่ากุล-สนตก, ได้แก่ความเป็นพระราช. (อันเป็นของมีอยู่แห่งตระกูล, เป็นสมบัติของตระกูล)

เสตจจตุต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสตตญจ ต จตตตญจจาติ เสตจจตุต. (เสต + จตต)

เสต จ อ.ขาวด้วย ต อ.ขาวนั้น จตต จ เป็นจัตตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เสตจจตุต ชื่อว่า เสตจจตุต. (ฉัตรขาว, เศวตฉัตร)

มหาชานิก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส ชานิก จาติ มหาชานิก. (มหนโต + ชานิก)

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น ชานิก จ เป็นความเลื่อมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาชานิก ชื่อว่ามหาชานิก. (ความเลื่อมใหญ่)

รชชลภานากาโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐิตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รมญ โภาโว รชช. (ราช + ญยปัจจย) ภาวตทิต

ภาโว อ.ความเป็น รมญ แห่งพระราช่า รชช ชื่อว่าราช. (ความเป็นแห่งพระราช่า, ความเป็นพระราช่า)

๒. รชชลล ลภาน รชชลภาน. (รชช + ลภาน) ฉฐิตูปุริสสมาส

ลภาน อ.อันได้ รชชลล ซึ่งความเป็นแห่งพระราช่า รชชลภาน ชื่อว่ารชชลภาน. (อันได้ความเป็นพระราช่า)

๓. รชชลภานเมว อากาโร รชชลภานากาโร. (รชชลภาน + อาการ) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

รชชลภาน เอว อ.อันได้ซึ่งความเป็นแห่งพระราช่านี้เดียว อากาโร เป็นอาการ รชชลภานากาโร ชื่อว่ารชชลภานาการ. (อาการคืออันได้ความเป็นพระราช่า)

หตติสตสทสสานิ

เป็นฉฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตตินิ สตสทสสานิ หตติสตสทสสานิ. (หตติ + สตสทสส)

สตสทสสานิ อ.แสน ท. หตตินิ แห่งข้าง ท. หตติสตสทสสานิ ชื่อว่าหตติสตสทสส. (ข้างหนึ่งแสน,

ข้างหลายแสนเชือก)

วรรณรุกรขมูล

เป็นนัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วรรณรุกรขสล์ มุล วรรณรุกรขมูล. (วรรณรุกรข + มุล)

มุล อ.โคน วรรณรุกรขสล์ แห่งตันไทร วรรณรุกรขมูล ชื่อว่าวรรณรุกรขมูล. (โคนตันไทร)

ทุดยทิวโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุดโย จ โล ทิวโล จาติ ทุดยทิวโล. (ทุดย + ทิวโล)

ทุดโย จ อ.ที่สงด้วย โล อ.ที่สงนััน ทิวโล จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุดยทิวโล. (วันที่ ๒)

เสนาปติอาทโย

เป็นนัฏฐิต์วิปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาปติ อาทิ เยส เต เสนาปติอาทโย, อีสสรชนา. (เสนาปติ + อาทิ)

เสนาปติ อ.เสนาปตี อาทิ เป็นต้น เยส (อิสสรชนา) แห่งชนผู้เป็นใหญ่ ท. (อติ) มีอยู่, เต (อิสสรชนา) อ.ชนผู้เป็นใหญ่ ท. เหล่านี้ เสนาปติอาทโย ชื่อว่าเสนาปติอาทิ, ได้แก่ชนผู้เป็นใหญ่ทั้งหลาย. (มีเสนาปตีเป็นต้น)

ปารุปนกมล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปารุปนญจ ต กมลญจาติ ปารุปนกมล. (ปารุปน + กมล)

ปารุปน จ อ.เป็นเครื่องท่มด้วย ต อ.เป็นเครื่องท่มนััน กมล จ เป็นผ้ากัมลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปารุปนกมล ชื่อว่าปารุปนกมล. (ผ้ากัมลเป็นเครื่องท่ม)

ปิลนุณมุทิกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิลนุณญจ ต มุทิกา จาติ ปิลนุณมุทิกา. (ปิลนุณ + มุทิกา)

ปิลนุณห์ จ อ.เป็นเครื่องประดับด้วย ตั อ.เป็นเครื่องประดับนั้น มุททิกา จ เป็นอำมรงค์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิลนุณมุททิกา ชื่อว่าปิลนุณมุททิกา. (อำมรงค์เป็นเครื่องประดับ)

เทภูจิมสาขา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทภูจา ภวา เทภูจิม, สาขา. (เทภูจา + อิมปัจจย + อัจจย) สังกฐฐาทิอเนกัตถัตถิต (สาขา) อ.กิง ภวา อันมี เทภูจา ในภายใต้ เทภูจิม ชื่อว่าเทภูจิม, ใต้แก่กิง. (ที่มีในภายใต้, กิงข้างล่าง)
๒. เทภูจิม จ ส่า สาขา จาติ เทภูจิมสาขา. (เทภูจิม + สาขา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส เทภูจิม จ อ.อันมีในภายใต้ด้วย ส่า อ.อันมีในภายใต้นั้น สาขา จ เป็นกิงด้วย เพราะเหตุนี้ เทภูจิมสาขา ชื่อว่าเทภูจิมสาขา. (กิงที่มีในภายใต้)

เชฏฐหตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- เชฏฐโจ จ โส หตติ จาติ เชฏฐหตติ. (เชฏฐ + หตติ)
- เชฏฐโจ จ อ.ตัวเจริญที่สุดด้วย โส อ.ตัวเจริญที่สุดนั้น หตติ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เชฏฐหตติ ชื่อว่าเชฏฐหตติ. (ข้างตัวเจริญที่สุด)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต)
- มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

หตติสทสسانی

เป็นฉฐฐิตูปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- หตตินิ สทสسانی หตติสทสسانی. (หตติ + สทส) สทส เป็นอเนกสังขยา
- สทสسانی อ.พัน ท. หตตินิ แห่งข้าง ท. หตติสทสسانی ชื่อว่าหตติสทส. (ข้างหลายพันเชิง)

หตุถิรโว

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตุถิสฺส รโว หตุถิรโว. (หตุถี + รว)

รโว อ.เสียง หตุถิสฺส แห่งข้าง หตุถิรโว ชื่อว่าหตุถิรโว. (เสียงข้าง)

จิณฺณหตุถี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิณฺณา จ เต หตุถี จาติ จิณฺณหตุถี. (จิณฺณ + หตุถี)

จิณฺณา จ อ.ตัวแก่ ท. ด้วย เต อ.ตัวแก่ ท. เหล่านั้น หตุถี จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
จิณฺณหตุถี ชื่อว่าจิณฺณหตุถี. (ข้างแก่)

โยชหตุถิสฺสทสนิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. โยชา จ เต หตุถิโน จาติ โยชหตุถิโน. (โยช + หตุถี) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
โยชา จ อ.นักรบ ท. ด้วย เต อ.นักรบ ท. เหล่านั้น หตุถิโน จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ โยชหตุถิโน ชื่อว่าโยชหตุถี. (ข้างนักรบ)

๒. โยชหตุถินิ สทสนานิ โยชหตุถิสฺสทสนานิ. (โยชหตุถี + สทสน) ฉันทลักษณ์ปรัสนสมาส
สทสนานิ อ.พัน ท. โยชหตุถินิ แห่งข้างนักรบ ท. โยชหตุถิสฺสทสนานิ ชื่อว่าโยชหตุถิสฺสทสน. (ข้าง
นักรบหลายพันเชือก)

ปจฺจนฺตคาโม

เป็นลัตตमितปรัสนสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺจนฺเต จิตฺโต คาโม ปจฺจนฺตคาโม. (ปจฺจนฺต + คาโม)

คาโม อ.หมู่บ้าน จิตฺโต อันตั้งอยู่แล้ว ปจฺจนฺเต ในที่สุดแห่งแดน ปจฺจนฺตคาโม ชื่อว่าปจฺจนฺตคาโม.
(หมู่บ้านชายแดน)

มนุสฺสสงฺคโท

เป็นนุตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มนุสฺसानํ สงฺคโท มนุสฺสสงฺคโท. (มนุสฺส + สงฺคท)

สงฺคโท อ.การรวบรวม มนุสฺसानํ ซึ่งมนุษย์ ท. มนุสฺสสงฺคโท ชื่อว่ามนุสฺสสงฺคท. (การรวบรวมมนุษย์)

ครุคพฺภา

เป็นจฺญฐิตฺวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ครุ คพฺโภา ยสฺสาติ ครุคพฺภา, เทวี. (ครุ + คพฺภ)

คพฺโภา อ.ครรรภี ครุ อันหนัก ยสฺสา (เทเวีย) แห่งพระเทวีใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทวี) อ.พระเทวีนั้น ครุคพฺภา ชื่อว่าครุคพฺภา, ได้แก่พระเทวี. (ผู้ทรงมีพระครรรภีหนัก)

ปเวณิรชฺช

เป็นนุตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปเวณิยา รชฺชํ ปเวณิรชฺชํ. (ปเวณิ + รชฺช)

รชฺชํ อ.ความเป็นแห่งพระราช่า ปเวณิยา โดยเชื้อสาย ปเวณิรชฺชํ ชื่อว่าปเวณิรชฺช. (ความเป็นพระราช่า โดยเชื้อสาย)

นิกฺกงฺขา

เป็นปัญจมีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

นิกฺคตา กงฺขา เยหิ เต นิกฺกงฺขา, ชฺนา. (นิ + กงฺขา)

กงฺขา อ.ความสงฺสัลย นิกฺคตา ออกแล้ว เยหิ (ชฺเนหิ) จากชฺน ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, เต (ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น นิกฺกงฺขา ชื่อว่านิกฺกงฺข, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (มีความสงฺสัลยออกแล้ว)

ทฺพฺภิกฺขํ

เป็นอุปลตฺตบุพฺพกอัพฺยยิวาวสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ภิกฺขาย อภาโว ทฺพฺภิกฺขํ. (ทฺ + ภิกฺขา)

อภาโว อ.ความไม่มี ภิกฺขาย แห่งภิกฺขา ทฺพฺภิกฺขํ ชื่อว่าทฺพฺภิกฺขา. (ความไม่มีภิกฺขา)

หรือเป็นภาวตฺตทิต มิวีเคราะหฺตั้งนี้

๑. ทูลลมา ภิกษา ยสฺมินฺติ ทุพฺภิกขํ, อลฺลกปฺปรฎฺจํ. (ท + ภิกษา) สัตตมฺหิทวีปทตฺลยาธิกรณ-
พทฺพทฺทิสฺมาล

ภิกษา อ.ภิกษา ทูลลมา อันบุคคลได้โดยยาก ยสฺมี (อลฺลกปฺปรฎฺจ) ในแคว้นอัลลกะปะไต
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ อลฺลกปฺปรฎฺจ) อ.แคว้นอัลลกะปะไตนั้น ทุพฺภิกขํ ชื่อว่าทุพฺภิกข, ได้แก่
แคว้นอัลลกะปะไต. (ที่มีภิกษาอันบุคคลได้โดยยาก)

๒. ทุพฺภิกขสฺล ภาโว ทุพฺภิกขํ. (ทุพฺภิกข + ฌบัจจย) ภาวตฺทิต

ภาโว อ.ความเป็น ทุพฺภิกขสฺล (อลฺลกปฺปรฎฺจสฺล) แห่งแคว้นอัลลกะปะไต มีภิกษาอันหาได้โดย
ยาก ทุพฺภิกขํ ชื่อว่าทุพฺภิกข. (ความที่เมืองอัลลกะปะไตมีภิกษาอันบุคคลหาได้โดยยาก)

ตรุณปุตตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ตรุณ ปุตโต ยสฺสาติ ตรุณปุตตา, ภริยา. (ตรุณ + ปุตต)

ปุตโต อ.บุตร ตรุณ อ่อน ยสฺสา (ภริยา) แห่งภรรยาไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
ภริยา) อ.ภรรยาอัน ตรุณปุตตา ชื่อว่าตรุณปุตตา, ได้แก่ภรรยา. (ผู้มีบุตรอ่อน)

ปาเถยย

เป็นสังสฺฐราทิวเนกตตฺทิต มีวิเคราะหฺว่า

ปถสฺล ทิตฺ ปาเถยย, วตฺตุ. (ปถ + ฌยยบัจจย)

(วตฺตุ) อ.วัตถุ ทิต อันเป็นประโยชน์แก่อกุล ปถสฺล กำหนดทาง ปาเถยย ชื่อว่าปาเถยย, ได้แก่วัตถุ.
(อันเป็นประโยชน์แก่อกุลกำหนดทาง, เลี้ยง)

อทิวาทกโรโค

เป็นตติยาตฺปปริสฺสมาส โดยมิจฺฉฐิตฺตฺปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อทิสฺล วิเสน สทิสฺ วาโต อทิวาทโก. (อท + วาต) ฉฺฉฐิตฺตฺปปริสฺสมาส, มัจฌเผลปฺปมาส

วาโต อ.ลม สทิสฺ อันเช้นกับ วิเสน ด้วยพิษ อทิสฺ ของงู อทิวาทโก ชื่อว่าอทิวาทก. (ลม
อันเช้นกับพิษของงู)

๒. อทิวาทเกน ปวตฺโต โรโค อทิวาทกโรโค. (อทิวาทก + โรค) ตติยาตฺปปริสฺสมาส, มัจฌเผลปฺป

สมาส, ลบ ปวตตคฺัพท

โรโค อ.โรค ปวดโต อันเป็นไปแล้ว อทิวาตเคน ด้วยลมอันเข่นกับพิษของงู อทิวาตโคโรค
ชื่อว่าอทิวาตโคโรค. (โรคที่เป็นไปเข่นกับพิษของงู, อทิวาตโคโรค)

ชุกาภิกูตา

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชุกาย อภิกูตา ชุกาภิกูตา, ชนา. (ชุกา + อภิกูต)

(चना) อ.ชน ท. ชุกาย อันความทิว อภิกูตา ครอบงำแล้ว ชุกาภิกูตา ชื่อว่าชุกาภิกูต, ได้แก่งน
ทั้งหลาย. (ผู้ถูกความทิวครอบงำ)

ปุพฺพทาโม

เป็นฉนฺฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพฺพสฺส ทาโม ปุพฺพทาโม. (ปุพฺพ + ทาม)

ทาโม อ.พวง ปุพฺพสฺส แห่งดอกไม้ ปุพฺพทาโม ชื่อว่าปุพฺพทาม. (พวงดอกไม้)

จปีตจปีตฏจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จปีตญจ ตํ จปีตญจาทิ จปีตจปีตํ, จานํ. (จปีต + จปีต) วิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาส
ตํ (จานํ) อ.ที่นั่น จปีตํ จ เป็นที่อันตนวางไว้แล้วด้วย จปีตํ จ เป็นที่อันตนวางไว้แล้วด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ จปีตจปีตํ ชื่อว่าจปีตจปีต, ได้แก่ที่. (เป็นที่อันตนทั้งวางไว้แล้วทั้งวางไว้แล้ว)

๒. จปีตจปีตญจ ตํ จานญจาทิ จปีตจปีตฏจานํ. (จปีตจปีต + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
จปีตจปีตํ จ อ.เป็นที่อันตนทั้งวางไว้แล้วทั้งวางไว้แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันตนทั้งวางไว้แล้วทั้งวาง
ไว้แล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จปีตจปีตฏจานํ ชื่อว่าจปีตจปีตฏจาน. (เป็นที่อันตนทั้งวาง
ไว้แล้วทั้งวางไว้แล้ว)

พลวตฺตรา

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพา อีมา พลวนฺติโย, อยมิมาลํ วิเสสนํ พลวนฺตีติ พลวตฺตรา, เวทนา. (พลวนฺตี + ตร

ปัจจย)

อิมา (เวทนา) อ.เวทนา ท. เหล่านี้ สัพพา ทั้งปวง พลวนฺติโย เป็นสภาพมีกำลัง (โหนติ) ย่อมเป็น, อัย เวทนา อิมาลี เวทนานํ อ.- แห่งเวทนา ท. เหล่านี้หนา - เวทนา นี้ พลวนฺติ เป็นสภาพมีกำลัง วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ พลวตฺรา ชื่อว่าพลวตฺรา, ได้แก่เวทนา. (อันมีกำลังกว่า)

นิททายนภาโว

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิททายนเมว ภาโว นิททายนภาโว. (นิททายน + ภาว)

นิททายนํ เอว อ.อันประพตติหัลบนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น นิททายนภาโว ชื่อว่านิททายนภาว. (ความเป็นคืออันประพตติหัลบ)

ปณฺณสฺตถโร

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺณเมว สฺตถโร ปณฺณสฺตถโร. (ปณฺณ + สฺตถโร)

สฺตถโร อ.ที่ปูลาต ปณฺณเมว ด้วยไปไม้ ปณฺณสฺตถโร ชื่อว่าปณฺณสฺตถโร. (ที่ปูลาตด้วยไปไม้)

อนฺตรามคฺคํ

เป็นอมาทิปรตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺคสฺสํ อนฺตรา อนฺตรามคฺคํ. (อนฺตรา + มคฺค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคฺคสฺสํ แห่งหนทาง อนฺตรามคฺคํ ชื่อว่าอนฺตรามคฺค. (ระหว่างทาง)

เอตฺตกํ

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกัตถตตทิตติ มีวิเคราะห์ว่า

เอตํ ปริมาณมสฺสาติ เอตฺตกํ, จานํ. (เอต + ตตทกบังจย)

ปริมาณํ อ.ประมาณ เอตํ เท่านั้น อสฺสํ (จานสฺส) แห่งที่นั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั้งจาน) อ.ที่นั้น เอตฺตกํ ชื่อว่าเอตฺตก, ได้แก่ที่. (มีประมาณเท่านั้น)

ปาปกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาปญจ ตํ กมฺมญจาทิ ปาปกมฺม. (ปาป + กมฺม)

ปาป จ อ.อันชั่วด้วย ตํ อ.อันชั่วนั้น กมฺม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมฺม ชื่อว่า ปาปกมฺม. (กรรมชั่ว, บาปกรรม)

โคपालกุล

เป็นฉัฏฐิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โคपालสฺส กุลํ โคपालกุลํ. (โคपाल + กุล)

กุลํ อ.ตระกูล โคपालสฺส ของบุคคลผู้รักษาซึ่งโค โคपालกุล ชื่อว่าโคपालกุล. (ตระกูลคนเลี้ยงโค)

เชนฺมจฺจล

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เชนฺญา มจฺจลํ เชนฺมจฺจลํ. (เชนฺ + มจฺจล)

มจฺจลํ อ.มจฺจล เชนฺญา เพื่อแม่โคนม เชนฺมจฺจล ชื่อว่าเชนฺมจฺจล. (มจฺจลเพื่อแม่โคนม)

มฺหุชาติโก

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มฺหุ ชาติ ยสฺสาติ มฺหุชาติโก, กุลปฺตโต. (มฺหุ + ชาติ)

ชาติ อ.ชาติ มฺหุ อันอ่อนโยน ยสฺส (กุลปฺตตสฺส) แห่งกุลบุตรใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กุลปฺตโต) อ.กุลบุตรนั้น มฺหุชาติโก ชื่อว่ามฺหุชาติโก, ได้แก่กุลบุตร. (ผู้มีชาติอันอ่อนโยน)

ทีฆรตฺต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆา จ ส่า รตฺติ จาติ ทีฆรตฺต. (ทีฆา + รตฺติ)

ทีฆา จ อ.อันยาวด้วย ส่า อ.อันยาวนั้น รตฺติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทีฆรตฺต ชื่อว่าทีฆรตฺต. (ราตรีอันยาวนาน)

อุโนทโร

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพหีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุณฺ์ อฺุทฺร์ ยสฺสํสาติ อุโนทโร, โกตุทฺลิกโก. (อุณ + อฺุทฺร์)

อฺุทฺร์ อ.ทอฺง อุณฺ์ อ้นพรอฺง ยสฺส (โกตุทฺลิกกฺส) ของนายโกตุทฺลิกกะไต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส โกตุทฺลิกโก) อ.นายโกตุทฺลิกกะนี้ อุโนทโร ชื่อว่าอุโนทร, ได้แก่นายโกตุทฺลิกกะ. (ผู้มีทอฺงอ้นพรอฺง)

ตทภิมุโข

เป็นทวิบาทภินนาธิกรณพหุพหีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตสฺส อภิมุขํ ยสฺสํสาติ ตทภิมุโข, ปายาโส. (ต + อภิมุข)

อภิมุขํ อ.หน้าเฉพาะ ตสฺส (สํมิกฺส) ต่อสํมีนึ้น ยสฺส (ปายาสสฺส) แห่งข้าวปายาสไต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปายาโส) อ.ข้าวปายาสนี้ ตทภิมุโข ชื่อว่าตทภิมุข, ได้แก่ข้าวปายาส. (มีหน้าเฉพาะต่อสํมี, ตรงหน้าสํมีนึ้น)

มนทลปปี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนทญจ ตํ สปปี จาติ มนทลปปี. (มนท + สปปี)

มนทํ จ อ.อันทลวด้วย ตํ อ.อันทลวนี้ สปปี จ เป็นเนยใสด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มนทลปปี ชื่อว่ามนทลปปี. (เนยใสอันทลว)

สตุตฏฐทิวสา

เป็นวาลัทตตถสังขโยภยบทพหุพหีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตุต วา อฏฐ วา ทิวสา สตุตฏฐทิวสา. (สตุต + อฏฐ + ทิวส)

ทิวสา อ.วัน ท. สตุต วา เจ็ดหรือ อฏฐ วา หรือว่าแปด สตุตฏฐทิวสา ชื่อว่าสตุตฏฐทิวส. (เจ็ดหรือแปดวัน)

ฉาดตา

เป็นภาวัตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

ฉาดสฺส ภาวี ฉาดตา. (ฉาด + ตาปัจจัย)

ภาวี อ.ความที่ ฉาดสฺส (โกตุหลิกสฺส) แห่งนายโกตุหลิกะ ผู้ทิวแล้ว ฉาดตา ชื่อว่าฉาดตา. (ความที่นายโกตุหลิกะเป็นผู้ทิวแล้ว)

อาหารตณฺหา

เป็นสัดตมิต์ปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาหาเร ตณฺหา อาหารตณฺหา. (อาหาร + ตณฺหา)

ตณฺหา อ.ความอยาก อาหาเร ในอาหาร อาหารตณฺหา ชื่อว่าอาหารตณฺหา. (ความอยากในอาหาร)

เทภูจาปีจํ

เป็นอมาทิปรตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปีจสฺส เทภูจา เทภูจาปีจํ. (เทภูจา + ปีจ)

เทภูจา ในภายใต้ ปีจสฺส แห่งตั้ง เทภูจาปีจํ ชื่อว่าเทภูจาปีจ. (ภายใต้งตั้ง)

ปายาสปิณฺโท

เป็นฉฺฐีตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปายาสสฺส ปิณฺโท ปายาสปิณฺโท. (ปายาส + ปิณฺท)

ปิณฺโท อ.ก้อน ปายาสสฺส แห่งข้าวปายาส ปายาสปิณฺโท ชื่อว่าปายาสปิณฺท. (ก้อนข้าวปายาส)

ปุณฺณวตี

เป็นอัสสตีตตีตติ มีวิเคราะห์ว่า

ปุณฺณํ อสฺสา อตตีติ ปุณฺณวตี, สฺนฺชี่. (ปุณฺณ + วนฺตฺปัจจัย + อีปัจจัย)

ปุณฺณํ อ.บุญ อสฺสา (สฺนฺชียา) แห่งแม่สฺนฺชี่นั้น อตตี มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า สฺนฺชี่) อ.แม่สฺนฺชี่นั้น ปุณฺณวตี ชื่อว่าปุณฺณวตี, ใต้แม่สฺนฺชี่. (ตัวมีบุญ)

เอวรูป

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอว รูป ยสฺสํติ เอวรูป, โภชนํ. (เอว + รูป)

เอว อ.อย่างนี้ รูป เป็นรูป ยสฺส (โภชนสฺส) แห่งโภชนะไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ โภชน) อ.โภชนะนั้น เอวรูป ชื่อว่าเอวรูป, ไต่แกโภชนะ. (อันมีอย่างนี้เป็นรูป, เห็นปานนี้)

รตติภาโค

เป็นฉันทลักษณ์ปัฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติยา ภาโค รตติภาโค. (รตติ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโค ชื่อว่ารตติภาค. (ส่วนแห่งราตรี)

สรวิรกิจจํ

เป็นตติยาดับปัฐิสมาส วิเคราะห์ว่า

สรวิเรน กิจจํ สรวิรกิจจํ. (สรวิ + กิจจ)

กิจจํ อ.กิจ สรวิเรน ด้วยสรวิระ สรวิรกิจจํ ชื่อว่าสรวิรกิจจ. (กิจด้วยสรวิระ)

ตมฺหุลนาฬิ

เป็นฉันทลักษณ์ปัฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตมฺหุลสฺส นาฬิ ตมฺหุลนาฬิ. (ตมฺหุล + นาฬิ)

นาฬิ อ.ทะนาน ตมฺหุลสฺส แห่งข้าวสาร ตมฺหุลนาฬิ ชื่อว่าตมฺหุลนาฬิ. (ทะนานข้าวสาร)

สตุตโม

เป็นสังขยาดับทิต มีวิเคราะห์ว่า

สตุตนํ ปุโรณ สตุตโม, ทิวโส. (สตุต + มปัจจย)

(ทิวโส) อ.วัน ปุโรณ อันเป็นเหตุเต็ม สตุตนํ (ทิวสาน) แห่งวัน ท. ๗ สตุตโม ชื่อว่าสตุตม, ไต่แกวัน. (ที่ ๗)

เอกเชนุ

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

เอกา จ ล่า เชนุ จาติ เอกเชนุ. (เอกา + เชนุ)

เอกา จ อ.ตัวหนึ่งด้วย ล่า อ.ตัวหนึ่งนั้น เชนุ จ เป็นแม่โคนมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกเชนุ
ชื่อว่าเอกเชนุ. (แม่โคนมตัวหนึ่ง)

ภตตปิณฺโฑ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภตตสฺส ปิณฺโฑ ภตตปิณฺโฑ. (ภตต + ปิณฺท)

ปิณฺโฑ อ.ก่อน ภตตสฺส แห่งภตฺร ภตตปิณฺโฑ ชื่อว่าภตตปิณฺท. (ก่อนภตฺร)

วาลมิตฺตฺจานํ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. วาโล จ โส มิโค จาติ วาลมิโค. (วาล + มิค) วิเสสนบุพพทกัมมชารยฺสมาส

วาโล จ อ.ร้ายด้วย โส อ.ร้ายนั้น มิโค จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วาลมิโค
ชื่อว่าวาลมิต. (เนื้อร้าย)

๒. วาลมิตฺสฺส จานํ วาลมิตฺตฺจานํ. (วาลมิต + จาน) ฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส

จานํ อ.ที่ วาลมิตฺสฺส แห่งเนื้อร้าย วาลมิตฺตฺจานํ ชื่อว่าวาลมิตฺตฺจาน. (ที่แห่งเนื้อร้าย)

วาลมิโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วาโล จ โส มิโค จาติ วาลมิโค. (วาล + มิค)

วาโล จ อ.ร้ายด้วย โส อ.ร้ายนั้น มิโค จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วาลมิโค ชื่อว่า
วาลมิต. (เนื้อร้าย)

ปทิตฺตฺสญฺญาณํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปทิตฺตฺยจ ตํ สญฺญาณญฺจาติ ปทิตฺตฺสญฺญาณํ. (ปทิต + สญฺญาณ)

ปทิต์ จ อ.อันถูกส่งไปแล้วด้วย ต์ อ.อันถูกส่งไปแล้วนั้น สัตยญาณิ์ จ เป็นสัตยญาณด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปทิตส์ญาณิ์ ชื่อว่าปทิตส์ญาณ. (สัตยญาณที่ถูกส่งไปแล้ว)

อโนกาสทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น โอกาโส อโนกาโส, ทิวโส. (น + โอกาส) นิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส
โอกาโส อ.โอกาส น ไม่ใช่ อโนกาโส ชื่อว่าอโนกาส, ได้แก่วัน. (ไม่ใช่โอกาส)
๒. อโนกาโส จ โส ทิวโส จาติ อโนกาสทิวโส. (อโนกาส + ทิวส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

อโนกาโส จ อ.อันไม่ใช่โอกาสด้วย โส อ.อันไม่ใช่โอกาสนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อโนกาสทิวโส ชื่อว่าอโนกาสทิวส. (วันที่ไม่ใช่โอกาส)

เอกวจนั

เป็นอสสมาหารทิคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- เอกญจ ตั วจนญจาติ เอกวจนั. (เอก + วจน)
- เอกั จ อ.เดียวด้วย ตั อ.เดียนั้น วจนั จ เป็นคำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกวจนั ชื่อว่าเอกวจน. (คำเดียว)

คจจภูมิโปถนญจานั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทส์มาส และนัฎฐิตัปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คจโจ จ ภูมิ จ คจจภูมิโย. (คจจ + ภูมิ) อิตริตรโยคทวันทส์มาส
คจโจ จ อ.กอไม้ด้วย ภูมิ จ อ.ภาคพื้นด้วย คจจภูมิโย ชื่อว่าคจจภูมิ. (กอไม้และภาคพื้น)
๒. คจจภูมิณั โปถนั คจจภูมิโปถนั. (คจจภูมิ + โปถน) นัฎฐิตัปปริสส์มาส
โปถนั อ.เป็นที่ฟาด คจจภูมิณั ซึ่งกอไม้และภาคพื้น ท. คจจภูมิโปถนั ชื่อว่าคจจภูมิโปถน. (เป็นที่ฟาดกอไม้และภาคพื้น)
๓. คจจภูมิโปถนญจ ตั จานญจาติ คจจภูมิโปถนญจานั. (คจจภูมิโปถน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

คจจภูมิโปถนั จ อ.เป็นที่ฟาดซึ่งกอไม้และภาคพื้นด้วย ตั อ.เป็นที่ฟาดซึ่งกอไม้และภาคพื้นนั้น
จานั จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คจจภูมิโปถนัฏจานั ชื่อว่าคจจภูมิโปถนัฏจาน. (ที่เป็นที่ฟาดกอไม้และ
ภาคพื้น)

ปลายนภาโว

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
ปลายนเมว ภาโว ปลายนภาโว. (ปลายน + ภาว)
ปลายนั เอว อ.อันหนีไปนั้นเที่ยว ภาโว เป็นความเป็น ปลายนภาโว ชื่อว่าปลายนภาว. (ความเป็น
คืออันหนีไป)

สรีรปฏิบัติคน

เป็นฉัฎฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
สรีรส์ส ปฏิบัติคน สรีรปฏิบัติคน. (สรีร + ปฏิบัติคน)
ปฏิบัติคน อ.การประค้บประคอง สรีรส์ส ซึ่งสรีระ สรีรปฏิบัติคน ชื่อว่าสรีรปฏิบัติคน. (การประค้บ
ประคองสรีระ)

ปณณส์ลาลาทวาร

เป็นฉัฎฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
ปณณส์ลาลาย ทวาร ปณณส์ลาลาทวาร. (ปณณส์ลาลา + ทวาร)
ทวาร อ.ประตู ปณณส์ลาลาย แห่งบรรณศาลา ปณณส์ลาลาทวาร ชื่อว่าปณณส์ลาลาทวาร. (ประตู
บรรณศาลา)

อาคตภาโว

เป็นฉัฎฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
อาคตส์ส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)
ภาโว อ.ความเป็น อาคตส์ส (อดตโน) แห่งตน ผู้มาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่าอาคตภาว. (ความที่ตน
เป็นผู้เป็นมาแล้ว)

อิตรมคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อิโตร จ โส มคฺโค จาติ อิตรมคฺโค. (อิตร + มคฺค)

อิโตร จ อ.นอกนี้ด้วย โส อ.นอกนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิตรมคฺโค
ชื่อว่าอิตรมคฺค. (หนทางนอกนี้)

อนิวตติตฺวา

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น นิวตติตฺวา อนิวตติตฺวา. (น + นิวตติตฺวา)

นิวตติตฺวา กลับแล้ว น ทาไมได้ อนิวตติตฺวา ชื่อว่าอนิวตติตฺวา. (ไม่กลับแล้ว)

อนิวตฺตนาภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น นิวตฺตนํ อนิวตฺตนํ. (น + นิวตฺตน) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

นิวตฺตนํ อ.อันกลับ น ทาไมได้ อนิวตฺตนํ ชื่อว่าอนิวตฺตน. (อันไม่กลับ)

๒. อนิวตฺตนาเมว ภาโว อนิวตฺตนาภาโว. (อนิวตฺตน + ภาว) อวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อนิวตฺตนํ เอว อ.อันไม่กลับนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น อนิวตฺตนาภาโว ชื่อว่าอนิวตฺตนาภาว.
(ความเป็นคืออันไม่กลับ)

นิवासนกณฺโณ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปวิเสสนสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิवासนสฺส กณฺโณ นีवासนกณฺโณ. (นิवासน + กณฺณ)

กณฺโณ อ.มุมนิवासนสฺส แห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง นีवासนกณฺโณ ชื่อว่านิवासนกณฺณ. (มุมนุ่ง)

พลวลีเนโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. พล อสส อตติติ พลวา, ลีเนโท. (พล + วนตุ) อัสนัตถิตัตติต
 พล อ.กำลัง อสส (ลีเนทส) แห่งความรักนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ลีเนโท)
 อ.ความรักนั้น พลวา ชื่อว่าพลวนตุ, ได้แก่ความรัก. (อันมีกำลัง)
๒. พลวา จ โล ลีเนโท จาติ พลวลีเนโท. (พลวนตุ + ลีเนท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โล อ.อันมีกำลังนั้น ลีเนโท จ เป็นความรักด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น พลวลีเนโท ชื่อว่าพลวลีเนท. (ความรักอันมีกำลัง)

จิวรวตถานิ

เป็นจตุตตีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- จิวรสส วตถานิ จิวรวตถานิ. (จิวร + วตถ)
 วตถานิ อ.ผ้า ท. จิวรสส แห่งจิวร จิวรวตถานิ ชื่อว่าจิวรวตถ. (ผ้าเพื่อจิวร)

ทุกกร

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

- ทุกเขน กรียตติ ทุกกร, กम्म. (ท + กร กรณ ในการกระทำ + ขปัจจย)
 (กम्म) อ.กรรม (บุคคล) อันบุคคล กรียติ ย่อมกระทำ ทุกเขน โดยยาก อิติ เพราะเหตุนี้ ทุกกร
 ชื่อว่าทุกกร, ได้แก่กรรม. (ที่บุคคลกระทำได้โดยยาก)

ผาสุกกุจจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ผาสุกกุจจ ต จานญจาติ ผาสุกกุจจัน. (ผาสุก + จาน)
 ผาสุก ก จ.เป็นที่ผาสุกด้วย ต อ.เป็นที่ผาสุกนั้น จาน ก เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ผาสุกกุ-
 จจัน ชื่อว่าผาสุกกุจจัน. (ผาสุก + จาน)

คนธมาทนาภิมุข

เป็นทวีปทินนาธิกรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คนธมาทนสล อภิมุข ยสล่าติ คนธมาทนาภิมุข, ปจเจกพุทโธ. (คนธมาทน + อภิมุข)

อภิมุข อ.เฉพาะหน้า คนธมาทนสล ต่ออุภูเขาคันธมาทน์ ยสล (ปจเจกพุทโธสล) แห่งพระปัจเจกพุทโธ-
เจ้าโต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปจเจกพุทโธ) อ.ปัจเจกพุทโธเจ้านั้น คนธมาทนาภิมุข ชื่อว่า
คนธมาทนาภิมุข, ได้แก่พระปัจเจกพุทโธเจ้า. (มีหน้าเฉพาะต่ออุภูเขาคันธมาทน์, มุ่งหน้าต่ออุภูเขาคันธมาทน์)

จกขุปโต

เป็นจกขุสตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกขุสล ปโต จกขุปโต. (จกขุ + ปโต)

ปโต อ.คลอง จกขุสล แห่งจักขุ จกขุปโต ชื่อว่าจกขุปโต. (คลองแห่งจักขุ)

อุชฺชาตिका

เป็นจกขุสตีปตลยาธกรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุชฺ ชาติ เยสนติ อุชฺชาตिका, ตีรจฉานา. (อุชฺ + ชาติ)

ชาติ อ.ชาติ อุชฺ อันตรง เยส (ตีรจฉานาน) แห่งสัตว์เดรัจฉาน ท. เหล่าโต (อดีต) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต ตีรจฉานา) อ.สัตว์เดรัจฉาน ท. เหล่านี้ อุชฺชาตिका ชื่อว่าอุชฺชาตिका, ได้แก่สัตว์เดรัจฉาน
ทั้งหลาย. (ตัวมีชาตินันตรง)

อภฺมิลา

นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ภฺมิลา อภฺมิลา, ตีรจฉานา. (น + สฺนง)

(ตีรจฉานา) อ.สัตว์เดรัจฉาน ท. ภฺมิลา คตโกง น ทามีได้ อภฺมิลา ชื่อว่าอภฺมิลา, ได้แก่สัตว์
เดรัจฉานทั้งหลาย. (ตัวไม่คตโกง)

อุชฺฐิฏฺฐิตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุชฺฐิ ฏฺฐิติ ยสฺสาติ อุชฺฐิฏฺฐิติ, สฺนฺโข. (อุชฺฐิ + ฏฺฐิติ) ฌณฺฐิตวิปทฺตลยาธกรณพฺพหิสิสมาส
 ฏฺฐิติ อ.ความเห็น อุชฺฐิ อันตรง ยสฺส (สฺนฺขสฺส) แห่งสฺนฺโขติ (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น
 (โส สฺนฺโข) อ.สฺนฺขนั้น อุชฺฐิฏฺฐิติ ชื่อว่าอุชฺฐิฏฺฐิติ, ไต่แก่สฺนฺข. (ตัวมีความเห็นอันตรง)
๒. อุชฺฐิฏฺฐิตสฺส ภาวโ อุชฺฐิฏฺฐิตา. (อุชฺฐิฏฺฐิติ + ตาปัจจย) ภาวัตถิต
 ภาวโ อ.ความที่ อุชฺฐิฏฺฐิตสฺส (สฺนฺขสฺส) แห่งสฺนฺข ตัวมีความเห็นอันตรง อุชฺฐิฏฺฐิตา ชื่อว่าอุชฺฐิฏฺฐิตา.
 (ความเป็นสัตว์มีความเห็นอันตรง)

อกุฏฺฐิตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. น กุฏฺฐิโ อุกุฏฺฐิโ, สฺนฺโข. (น + สฺนฺข) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 (สฺนฺโข) อ.สฺนฺข กุฏฺฐิโ คตโกง น หามิได้ อุกุฏฺฐิโ ชื่อว่าอกุฏฺฐิต, ไต่แก่สฺนฺข. (ตัวไม่คตโกง)
๒. อกุฏฺฐิตสฺส ภาวโ อุกุฏฺฐิตา. (อกุฏฺฐิติ + ตาปัจจย)
 ภาวโ อ.ความที่ อกุฏฺฐิตสฺส (สฺนฺขสฺส) แห่งสฺนฺข ตัวไม่คตโกง อุกุฏฺฐิตา ชื่อว่าอกุฏฺฐิตา. (ความ
 ที่เป็นสัตว์ไม่คตโกง)

อจฺจรราสทสฺสปริวฺต

เป็นตติยาตปฺปฺริสสมาส โดยมีฌณฺฐิตตปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อจฺจรณํ สทสฺสํ อจฺจรราสทสฺสํ. (อจฺจร + สทสฺส) ฌณฺฐิตตปฺปฺริสสมาส
 สทสฺสํ อ.พัน อจฺจรณํ แห่งนางอัปสร ท. อจฺจรราสทสฺสํ ชื่อว่าอจฺจรราสทสฺส. (นางอัปสรหนึ่งพัน)
๒. อจฺจรราสทสฺสเณ ปริวฺต อจฺจรราสทสฺสปริวฺต, สฺนฺโข. (อจฺจรราสทสฺส + ปริวฺต) ตติยาตปฺปฺริส
 สมาส
 (สฺนฺโข) อ.สฺนฺข อจฺจรราสทสฺสเณ อันพันแห่งนางอัปสร ปริวฺต แวดล้อมแล้ว อจฺจรราสทสฺสปริวฺต
 ชื่อว่าอจฺจรราสทสฺสปริวฺต, ไต่แก่สฺนฺข. (อันนางอัปสรหนึ่งพันแวดล้อม)

มหาสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทตี จ สำ สมปตติ จาติ มหาสมปตติ. (มทตี + สมปตติ)

มทตี จ อ.ใหญ่ด้วย สำ อ.ใหญ่นั้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาสมปตติ
ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่, มหาสมบัติ)

กณณมูล

เป็นฉัญฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณณสฺส มฺล กณณมูล. (กณณ + มฺล)

มฺล อ.ใกล้ กณณสฺส แห่งทุ กณณมูล ชื่อว่ากณณมูล. (ใกล้ทุ)

โสฬสโยชนฎจาน

เป็นฉัญฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีอสมหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. โสฬส โยชนานิ โสฬสโยชนานิ. (โสฬส + โยชน) อสมหารทิกุสมาส

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. โสฬส สิบหก โสฬสโยชนานิ ชื่อว่าโสฬสโยชน. (สิบหกโยชน์)

๒. โสฬสโยชนานํ จานํ โสฬสโยชนฎจานํ. (โสฬสโยชน + จาน) ฉัญฐิต์ปฐิสสมาส

จานํ อ.ที่ โสฬสโยชนานํ แห่งโยชน์สิบหก ท. โสฬสโยชนฎจานํ ชื่อว่าโสฬสโยชนฎจาน. (พื้นที่
สิบหกโยชน์)

ปกตติกถาสทโท

เป็นฉัญฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีตติยาด์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปกตติยา กถา ปกตติกถา. (ปกตติ + กถา) ตติยาด์ปฐิสสมาส

กถา อ.วาทเป็นเครื่องกล่าว ปกตติยา ตามปกตติ ปกตติกถา ชื่อว่าปกตติกถา. (วาทเป็นเครื่อง
กล่าวตามปกตติ)

๒. ปกตติกถาย สทโท ปกตติกถาสทโท. (ปกตติกถา + สทท) ฉัญฐิต์ปฐิสสมาส

สทโท อ.เสียง ปกตติกถาย แห่งวาทเป็นเครื่องกล่าวตามปกตติ ปกตติกถาสทโท ชื่อว่าปกตติกถา-
สทท. (เสียงแห่งวาทเป็นเครื่องกล่าวตามปกตติ, เสียงพูดตามปกตติ)

ทสโยชนสทสล์

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีอสมาทารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทส โยชนานิ ทสโยชนานิ. (ทส + โยชน) อสมาทารทิสฺมาส
โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ทส ลีบ ทสโยชนานิ ชื่อว่าทสโยชน. (ลีบโยชนํ)
๒. ทสโยชนานํ สทสล์ ทสโยชนสทสล์. (ทสโยชน + สทสล์) ฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส
สทสล์ อ.พัน ทสโยชนานํ แห่งโยชนํลีบ ท. ทสโยชนสทสล์ ชื่อว่าทสโยชนสทสล์. (หมื่นโยชนํ)

เทวนคร

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวานํ นครํ เทวนคร. (เทว + นคร)

นครํ อ.เมือง เทวานํ แห่งเทวตา ท. เทวนคร ชื่อว่าเทวนคร. (เมืองเทวตา, เทพนคร)

อายุกชโย

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุสฺส ชโย อายุกชโย. (อายุ + ชย)

ชโย อ.ความลึนไป อายุสฺส แห่งอายุ อายุกชโย ชื่อว่าอายุกชโย. (ความลึนไปแห่งอายุ, ลึนอายุ, ทมตอายุ)

ปุณณกชโย

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณณสฺส ชโย ปุณณกชโย. (ปุณณ + ชย)

ชโย อ.ความลึนไป ปุณณสฺส แห่งปุณณ ปุณณกชโย ชื่อว่าปุณณกชโย. (ความลึนไปแห่งปุณณ, ลึนปุณณ)

อาหารกชโย

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาหารสฺส ชโย อาหารกชโย. (อาหาร + ชย)

ชโย อ.ความลึนไป อาหารสฺส แห่งอาหาร อาหารกชโย ชื่อว่าอาหารกชโย. (ความลึนไปแห่งอาหาร, ลึนอาหาร, ทมตอาหาร)

ปุณณกมมัม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุณณจ ตัม กมมญจาติ ปุณณกมมัม. (ปุณณ + กมม)
 ปุณณัม จ อ.อันเป็นบุญด้วย ตัม อ.อันเป็นบุญนั้น กมมัม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ปุณณกมมัม ชื่อว่าปุณณกมมัม. (กรรมอันเป็นบุญ, บุญกรรม)

ยาวตายุกัม

เป็นนิบาตบุพพกัถยยีสาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อายุสส ยตโตโก ปริจเจโท ยาวตายุกัม. (ยาวตา + อายุ)
 ปริจเจโท อ.การกำหนด ยตโตโก อันมีประมาณเพียงใด อายุสส แห่งอายุ ยาวตายุกัม ชื่อว่ายาวตายุกัม.
 (กำหนดเพียงใดแห่งอายุ)

ราชโกฏฐาคารัม

เป็นฉัฏฐิตัมปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 รมโย โกฏฐาคารัม ราชโกฏฐาคารัม. (ราช + โกฏฐาคาร)
 โกฏฐาคารัม อ.เรือนค้ำ รมโย ของพระราช่า ราชโกฏฐาคารัม ชื่อว่าราชโกฏฐาคารัม. (เรือนค้ำของ
 พระราช่า)

จตุปณณนาพิมตัม

เป็นฉัฏฐิตัมปรัสสมาส โดยมิวัลท์ทตถสังขโยภยบทพทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. จตลิสสั วา ปณณ วา นาพิโย จตุปณณนาพิโย. (จตุ + ปณณ + นาพิ)
 นาพิโย อ.ทะนาน ท. จตลิสสั วา สี่หรือ ปณณ วา หรือว่าห้า จตุปณณนาพิโย ชื่อว่า
 จตุปณณนาพิ. (สี่หรือห้าทะนาน)
 ๒. จตุปณณนาพิโย มตตา ยสส่าติ จตุปณณนาพิมตัม, ฐณณัม. (จตุปณณนาพิ + มตตา)
 จตุปณณนาพิโย อ.ทะนานสี่หรือห้า ท. มตตา เป็นประมาณ ยสสั (ฐณณสส) แห่งข้าวเปลือก
 ใต้ (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตัม ฐณณัม) อ.ข้าวเปลือกนั้น จตุปณณนาพิมตัม ชื่อว่าจตุปณณนาพิมตัม,
 ใต้แก่ข้าวเปลือก. (มีสี่หรือห้าทะนานเป็นประมาณ, มีประมาณ ๔ หรือ ๕ ทะนาน)

สติสมโมโส

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สติยา สมโมโส สติสมโมโส. (สติ + สมโมส)

สมโมโส อ.ความหลงพร้อม สติยา แห่งสติ สติสมโมโส ชื่อว่าสติสมโมส. (ความหลงพร้อมแห่งสติ)

กิลนตกาโย

เป็นฉัฏฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลนโต กาโย ยสส์ส่าติ กิลนตกาโย, เทวปุตุโต. (กิลนต + กาย)

กาโย อ.กาย กิลนโต อันบอบซ้ำแล้ว ยสส์ (เทวปุตุตสส์) แห่งเทพบุตรใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เทวปุตุโต) อ.เทพบุตรนั้น กิลนตกาโย ชื่อว่ากิลนตกาย, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้มีร่างกายอันบอบซ้ำแล้ว)

มฺภูจสส์ติ

เป็นฉัฏฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มฺภูจา สติ ยสส์ส่าติ มฺภูจสส์ติ, เทวปุตุโต. (มฺภูจ + สติ)

สติ อ.สติ มฺภูจา อันหลงแล้ว ยสส์ (เทวปุตุตสส์) แห่งเทพบุตรใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เทวปุตุโต) อ.เทพบุตรนั้น มฺภูจสส์ติ ชื่อว่ามฺภูจสส์ติ, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้มีสติอันหลงแล้ว)

วิชาตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิชาตญจ ตํ ทิวโส จาติ วิชาตทิวโส. (วิชาต + ทิวส)

วิชาตํ จ อ.เป็นที่คลอດแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่คลอດแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น วิชาตทิวโส ชื่อว่าวิชาตทิวส. (วันเป็นที่คลอດ)

กตตรสूपปี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตตรญจ ตํ สूपญจาติ กตตรสूपปี. (กตตร + สूपปี)

กตตรี จ อ.เก่าด้วย ต อ.เก่านั้น สุปป์ จ เป็นกระตั้งด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กตตรสุปปี้ ชื่อว่ากตตรสุปป. (กระตั้งเก่า)

สงการกุฎ

เป็นฉัญฉฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงการสส์ กุฎ สงการกุฎ. (สงการ + กุฎ)

กุฎ อ.กอง สงการสส์ แห่งหยากเยื่อ สงการกุฎ ชื่อว่าสงการกุฎ. (กองหยากเยื่อ)

สินทปภว

เป็นฉัญฉฐิต์วิพทศยาธิกรณพหุพีหิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สินโท ภว โย ยสส์สติ สินทปภว, ฎกกรณ. (สินท + ภว)

สินโท อ.ความรัก ภว เป็นแดนเกิด ยสส์ (ฎกกรณสส์) แห่งการกระทำซึ่งการเท่าทอนใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต ฎกกรณ) อ.การกระทำซึ่งการเท่าทอนนั้น สินทปภว ชื่อว่าสินทปภว, ได้แก่ การทำการเท่าทอน. (มีความรักเป็นแดนเกิด)

กาสุนขสนนิปาโต

เป็นฉัญฉฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กากา จ สุนขา จ กากสุนขา. (กาก + สุนข) อิตริตรโยคทวันทสมาส

กากา จ อ.กา ท. ด้วย สุนขา จ อ.สุนข ท. ด้วย กากสุนขา ชื่อว่ากาสุนข. (กาและสุนข)

๒. กากสุนขานัน สุนนิปาโต กากสุนขสนนิปาโต. (กากสุนข + สุนนิปาโต) ฉัญฉฐิต์ปฐิสสมาส

สนนิปาโต อ.การประชุม กากสุนขานัน แห่งกาและสุนข ท. กากสุนขสนนิปาโต ชื่อว่ากาสุนข-สนนิปาโต. (การประชุมแห่งกาและสุนข)

ปุตตสินโท

เป็นวิเสสโนปมบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต อิว สินโท ปุตตสินโท. (ปุตต + สินท)

สินโท อ.ความรัก ปุตโต อิว เพียงตั้งบุตร ปุตตสินโท ชื่อว่าปุตตสินท. (ความรักเพียงตั้งบุตร)

โกสมพิกเสฏฐิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหดังนี้

๑. โกสมพิย วสตีติ โกสมพิโก, เสฏฐิ. (โกสมพิ + ฦกปัจจย) สงลัญจนาทือเนกัตตัตถิต
(โย เสฏฐิ) อ.เศรษฐิโต วสตี ยอมอยุ โกสมพิย ในเมืองโกสมพิ อิติ เพราะเหตุหนึ่ (โส
เสฏฐิ) อ.เศรษฐินึ่ โกสมพิโก ชื่อว่าโกสมพิก, ไตแกเศรษฐิ. (ผู้อยูในเมืองโกสมพิ)
๒. โกสมพิโก จ โส เสฏฐิ จาติ โกสมพิกเสฏฐิ. (โกสมพิก + เสฏฐิ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส
โกสมพิโก จ อ.ผู้อยูในเมืองโกสมพิด้วย โส อ.ผู้อยูในเมืองโกสมพิหนึ่ เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐิ
ด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ โกสมพิกเสฏฐิ ชื่อว่าโกสมพิกเสฏฐิ. (เศรษฐิผู้อยูในเมืองโกสมพิ)

ติติกรณนภขตโตโค

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส โดยมีฉัญฐิตปปริสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยูภายใน มีวิเคราะห
ดังนี้

๑. ติติยา กรณ ติติกรณ. (ติติ + กรณ) ฉัญฐิตปปริสสมาส
กรณ อ.เป็นเครื่องกระทำ ติติยา ซึ่งติติ ติติกรณ ชื่อว่าติติกรณ. (เป็นเครื่องกระทำติติ)
๒. ติติกรณนภข ต นภขตตญจาติ ติติกรณนภขตต. (ติติกรณ + นภขตต) วิเสสนบุพพทกัมมธาร
ยสมาส
ติติกรณ จ อ.เป็นเครื่องกระทำซึ่งติติด้วย ต อ.เป็นเครื่องกระทำซึ่งติตินึ่ นภขตต จ เป็น
นภษตรด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ ติติกรณนภขตต ชื่อว่าติติกรณนภขตต. (นภษตรเป็นเครื่องกระทำติติ)
๓. ติติกรณนภขตตสส โยโค ติติกรณนภขตตโตโค. (ติติกรณนภขตต + โยค) ฉัญฐิตปปริสสมาส
โยโค อ.การประกอบ ติติกรณนภขตตสส ซึ่งนภษตรเป็นเครื่องประกอบซึ่งติติ ติติกรณนภขตต-
โตโค ชื่อว่าติติกรณนภขตตโตโค. (การประกอบนภษตรเป็นเครื่องกระทำติติ)

ชาตทารโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ชาโต จ โส ทารโก จาติ ชาตทารโก. (ชาต + ทารก)

ชาโต จ อ.ผู้เกิดแล้ด้วย โส อ.ผู้เกิดแล้หนึ่ ทารโก จ เป็นทารกด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ ชาต-

ทารโก ชื่อว่าซำตทารก. (ทารกผู้เกิดแล้ว)

เขมฺภจกเสฏฺฐี

เป็นนิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เขมฺภจโก จ โส เสฏฺฐี จาติ เขมฺภจกเสฏฺฐี. (เขมฺภจก + เสฏฺฐี)

เขมฺภจโก จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น เสฏฺฐี จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เขมฺภจกเสฏฺฐี ชื่อว่าเขมฺภจกเสฏฺฐี. (เศรษฐีผู้เจริญที่สุด)

ครุคพฺภา

เป็นฉัฏฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ครุ คพฺโภา ยสฺสา ส่า ครุคพฺภา, อิตถิ.

คพฺโภา อ.ครรรภี ครุ อันหนัก ยสฺสา (อิตถิยา) ของหญิงใด (อิตถิ) มีอยู่, ส่า (อิตถิ) อ.หญิง
นั้น ครุคพฺภา ชื่อว่าครุคพฺภา, ได้แก่หญิง. (ผู้มีครรรภีหนัก)

เสฏฺฐิจิฏฺฐานิ

เป็นฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐิจิฏฺส จานิ เสฏฺฐิจิฏฺฐานิ. (เสฏฺฐี + จานิ)

จานิ อ.ตำแหน่ง เสฏฺฐิจิฏฺส แห่งเศรษฐี เสฏฺฐิจิฏฺฐานิ ชื่อว่าเสฏฺฐิจิฏฺฐานิ. (ตำแหน่งเศรษฐี)

กติปาหจโย

เป็นฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส โดยมีนิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปยา จ เต อทา จาติ กติปาทา. (กติปย + อท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
กติปยา จ อ.เล็กน้อย ท. ด้วย เต อ.เล็กน้อย ท. เหล่านี้ อทา จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กติปาทา ชื่อว่ากติปาทา. (วันเล็กน้อย)

๒. กติปาทานิ อจฺจโย กติปาหจโย. (กติปาท + อจฺจโย) ฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส
อจฺจโย อ.อันล่วงไป กติปาทานิ แห่งวันเล็กน้อย ท. กติปาหจโย ชื่อว่ากติปาหจโย. (ล่วงไป
แห่งวันเล็กน้อย, ผ่านไปสองสามวัน)

นิกขมนเวลา

นิกขมนนัจ ตั เวลา จาติ นิกขมนเวลา. (นิกขมน + เวลา)

นิกขมนนั จ อ.เป็นที่ออกไปด้วย ตั อ.เป็นที่ออกไปนั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิกขมนเวลา ชื่อว่านิกขมนเวลา. (เวลาเป็นที่ออกไป)

วขทวารมขุโณ

เป็นนัจฐิตตปุริสสมาส โดยมีนัจฐิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วขสส ทวาริ วขทวาริ. (วข + ทวาร) นัจฐิตตปุริสสมาส

ทวาริ อ.ประตุ วขสส แห่งคอก วขทวาริ ชื่อว่าวขทวาร. (ประตุคอก)

๒. วขทวารสส มขุโณ วขทวารมขุโณ. (วขทวาร + มขุณ) นัจฐิตตปุริสสมาส

มขุโณ อ.ท่ามกลาง วขทวารสส แห่งประตุแห่งคอก วขทวารมขุโณ ชื่อว่าวขทวารมขุณ. (ท่ามกลางประตุคอก)

มททนามททนภาโว

เป็นอวธารณกัมมธารยสมาส โดยมีวิกัปปนทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มททนั วา อมททนั วา มททนามททนั. (มททน + อมททน) วิกัปปนทวันทสมาส

มททนั วา อ.การเทียบหรือ อมททนณั วา หรือว่า อ.การไม่เทียบ มททนามททนั ชื่อว่า มททนามททน. (การเทียบหรือการไม่เทียบ)

๒. มททนามททนเมว ภาโว มททนามททนภาโว. (มททนามททน + ภาว) อวธารณกัมมธารย- สมาส

มททนามททนั เหว อ.การเทียบหรือการไม่เทียบนั้นเทียบ ภาโว เป็นความเป็น ชื่อว่า มททนามททนภาว. (ความเป็นคืออันเทียบหรืออันไม่เทียบ)

วขทวาริ

เป็นนัจฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วขสส ทวาริ วขทวาริ. (วข + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตุ วขสส แห่งคอก วขทวาริ ชื่อว่าวขทวาร. (ประตุคอก)

วิภูมุตต

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิภูมุตตดา ยสส์ชาติ วิภูมุตต, วขทวาร. (วิภูมุต + มตดา)

(วขทวาร) อ.ประตูแห่งคอก วิภูมุต ถูกเปิดแล้ว มตดา เป็นประมาณ ยสส์ (วขทวารส) แห่งประตูแห่งคอกใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ดี วขทวาร) อ.ประตูแห่งคอกนั้น วิภูมุตต ชื่อว่าวิภูมุตต, ได้แก่ประตูคอก. (มีที่ถูกเปิดแล้วเป็นประมาณ, ลักว่าถูกเปิดแล้ว)

โคตณเชฏจโก

เป็นสัดตมีตปฐิสมาส โดยมีฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คุณน คณ โคตณ. (โค + คณ) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส

คณ อ.ฝูง คุณน แห่งโค ท. โคตณ ชื่อว่าโคตณ. (ฝูงโค)

๒. โคตณ เชฏจโก โคตณเชฏจโก, อุลโก. (โคตณ + เชฏจโก) สัดตมีตปฐิสมาส

(อุลโก) อ.โคอุสภะ เชฏจโก ตัวเจริญที่สุด โคตณ ในฝูงแห่งโค โคตณเชฏจโก ชื่อว่าโคตณเชฏจโก, ได้แก่โคอุสภะ. (ตัวจำฝูงโค)

สพพจณา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพสิ จณา สพพจณา. (สพพ + จณา)

จณา ในภายหลัง สพเพสิ (คุณน) แห่งโค ท. ทั้งปวง สพพจณา ชื่อว่าสพพจณา. (ในภายหลังแห่งโคทั้งปวง)

สพพจรม

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพสิ จรม สพพจรม. (สพพ + จรม) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพพิทิสมาส

จรม ก่อน สพเพสิ (คุณน) กวาคโค ท. ทั้งปวง สพพจรม ชื่อว่าสพพจรม. (ก่อนกวาคโคทั้งปวง)

อเนกสตา

เป็นฉัฏฐีวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น เอกํ อเนกํ, สต์. (น + เอก) นิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส
(สत्) อ.ร้อย เอก หนึ่ง น หามิได้ อเนก ชื่อว่าอเนก, ได้แก่ร้อย. (มีใช้หนึ่ง, อเนก)

๒. อเนกํ สต์ มตฺตา ยาสฺนติ อเนกสตา, คาวิโย. (อเนก + สต์) ฉัฏฐีวิปทตุลยาธิกรณ-
พหุพีหีสมาส

สत् อ.ร้อย อเนก มีใช้หนึ่ง มตฺตา เป็นประมาณ ยาสฺ (คาวิณ) แห่งแม่โค ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา คาวิโย) อ.แม่โค ท. เหล่านั้น อเนกสตา ชื่อว่าอเนกสตา, ได้แก่แม่โค
ทั้งหลาย. (มีประมาณร้อยมีใช้หนึ่ง, มีประมาณหลายร้อยตัว)

โคपालโก

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาโว ปาเลตฺติ โคपालโก, ปุคฺคโล. (โคสทหุอุปท + ปาล รกฺษเณ ในการรักษา + ญฺบุจฺจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปาเลติ ย่อมรักษา คาโว ซึ่งโค ท. อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)

อ.บุคคลนั้น โคपालโก ชื่อว่าโคपालก, ได้แก่บุคคล. (ผู้รักษาโค, คนเลี้ยงโค, นายโคบาล)

นิจฺจโล

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต จโล อสฺมาติ นิจฺจโล, อฺสุโก. (นิ + จล)

จโล อ.การไหว นิคฺคโต ออกไปแล้ว อสฺมา (อฺสุสฺมา) จากโคอฺสุสฺมานั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
อฺสุโก) อ.โคอฺสุสฺมานั้น นิจฺจโล ชื่อว่านิจฺจล, ได้แก่โคอฺสุสฺมา. (ตัวปราศจากการไหว, ตัวนิ่ง)

สกฺกฺสฺตานิ

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกฺกฺวานํ สฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ. (สกฺกฺ + สต์)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. สกฺกฺวานํ แห่งเกี่ยวน ท. สกฺกฺสฺตานิ ชื่อว่าสกฺกฺสฺต. (เกี่ยวนหนึ่งร้อยเล่ม)

ปจจุสกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุส โ จ โส กาลโ จาติ ปจจุสกาลโ. (ปจจุส + กาล)

ปจจุส โ จ อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมือนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจจุสกาลโ ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลอันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ไกล่รุ่ง, ไกล่สว่าง)

จกุกมคโค

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกุกสส อตถาย มคโค จกุกมคโค. (จกุก + มคค)

มคโค อ.ทาง อตถาย เพื่อประโยชน์ จกุกสส แก่ล้อ จกุกมคโค ชื่อว่าจกุกมคค. (ทางเพื่อล้อ)

สกภูเขฎฐโก

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกภู โ จ โส เขฎฐโก จาติ สกภูเขฎฐโก. (สกภู + เขฎฐก)

สกภู โ จ อ.เกี่ยวด้วย โส อ.เกี่ยวนั้น เขฎฐโก จ เป็นเล่มที่เจริญที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกภูเขฎฐโก ชื่อว่าสกภูเขฎฐก. (เกี่ยวเล่มที่เจริญที่สุด, หัวหน้าเกี่ยว)

ตุฎฐมานโส

เป็นฉัฎฐิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฎฐ โ มานส โ ยสสาติ ตุฎฐมานโส, ปุริโส. (ตุฎฐ + มานส)

มานส อ.ใจ ตุฎฐ อันยินดีแล้ว ยสส (ปุริสส) แห่งบุรุษใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ตุฎฐมานโส ชื่อว่าตุฎฐมานส, ได้แก่บุรุษ. (ผู้มีใจยินดีแล้ว)

อามกสุสาน์

เป็นฉัฏฐีตปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อามกสุส จขุทนต์ สุสาน์ อามกสุสาน์. (อามก + สุสาน์)

สุสาน์ อ.ป่าช้า จขุทนต์ เป็นที่ทิ้ง อามกสุส ซึ่งฝึติบ อามกสุสาน์ ชื่อว่าอามกสุสาน. (สุสาน์เป็นที่ทิ้งฝึติบ)

สุนขาทโย

เป็นฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สุนขา อาทิ เยสนฺติ สุนขาทโย, สัตตา. (สุนข + อาทิ)

สุนขา อ.สุนฺช ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (สัตตานิ) แห่งสัตตวี ท. เหล่าใด (สุนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต สุนขา) อ.สุนฺช ท. เหล่านั้น สุนขาทโย ชื่อว่าสุนขาทิ, ได้แก่สัตตวีทั้งหลาย. (มีสุนฺชเป็นต้น)

มตามตภาโว

เป็นฉัฏฐีตปปุริสส์มาส โดยมีวิกัปปนทวันทสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มโต วา อมโต วา มตามโต. (มต + อมต) วิกัปปนทวันทสส์มาส

มโต วา อ.ผู้ตายแล้ว หรือ อมโต วา หรือว่า อ.ผู้ไม่ตายแล้ว มตามโต ชื่อว่ามตามต. (ผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว)

๒. มตามตสส์ ภาโว มตามตภาโว. (มตามต + ภาว) ฉัฏฐีตปปุริสส์มาส

ภาโว อ.ความเป็น มตามตสส์ (บุคคลสส์) แห่งบุคคล ผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว มตามต-ภาโว ชื่อว่ามตามตภาว. (ความเป็นแห่งผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว)

ภาติกาทโย

เป็นฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ภาติโก อาทิ เยสนฺติ ภาติกาทโย, ปิยชนา. (ภาติก + อาทิ)

ภาติโก อ.พี่น้องชาย อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ปิยชนานิ) แห่งปิยชน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ปิยชนา) อ.ปิยชน ท. เหล่านั้น ภาติกาทโย ชื่อว่าภาติกาทิ, ได้แก่ปิยชนทั้งหลาย. (มีพี่น้องชายเป็นต้น)

สุนขกาโล

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุนขสส กาโล สุนขกาโล. (สุนข + กาล)

กาโล อ.กาล สุนขสส (ทารกสส) แห่งทารก เป็นสุนข สุนขกาโล ชื่อว่าสุนขกาล. (กาลที่เด็กเป็นสุนข)

ภุกกรรมมตต์

เป็นฉันทลักษณ์ปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุกกรรม มตดา ยสสาติ ภุกกรรมมตต์, การณ. (ภุกกรรม + มตดา)

ภุกกรรม อ.การเท่าทอน มตดา เป็นประมาณ ยสส (การณสส) แห่งเหตุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต การณ) อ.เหตุนี้ ภุกกรรมมตต์ ชื่อว่าภุกกรรมมตต์, ได้แก่เหตุ. (มีการเท่าทอนเป็นประมาณ, ลักว่าการเท่าทอน)

อชปาโล

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ, กัตตสมาส, ทุตยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อช ปาเลตติ อชปาโล, ปุคคโล. (อชททูปท + ปาล รกษณ ในการรักษา + อัจฉย)

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด ปาเลติ ย่อมรักษา อช ซึ่งแพะ อติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น อชปาโล ชื่อว่าอชปาล, ได้แก่บุคคล. (ผู้เลี้ยงแพะ)

อเนกสตสทสสา

เป็นฉันทลักษณ์ปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอก อเนก, สตสทสส. (น + เอก) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(สตี) อ.ร้อย เอก หนึ่ง น หามิได้ อเนก ชื่อว่าอเนก, ได้แก่แสน. (มิใช่หนึ่ง, อเนก)

๒. อเนก สตสทสส ยาสนติ อเนกสตสทสสา, อชา. (อเนก + สตสทสส) ฉันทลักษณ์ปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สตสทสส อ.แสน อเนก มิใช่หนึ่ง ยาส (อชาน) แห่งแม่แพะ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ

เพราะเหตุนี้ (ตา อชา) อ.แม่แพะ ท. เหล่านั้น อเนกสत्ตสฺสาลฺลา ชื่อว่าอเนกสत्ตสฺสาลฺลา, ได้แก่แม่แพะ
ทั้งหลาย. (มีเส้นมีใช้หนึ่ง, มีหลายเส้นตัว)

สุสานปลโส

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสานสฺส ปลโส สุสานปลโส. (สุสาน + ปลส)

ปลโส อ.ข้าง สุสานสฺส แห่งป่าช้า สุสานปลโส ชื่อว่าสุสานปลส. (ข้างป่าช้า)

ปณณาทินิ

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณณานิ อาทิ เยสนฺติ ปณณาทินิ, ตินชาตานิ. (ปณณ + อาทิ)

ปณณานิ อ.ไปไม้ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ตินชาตานิ) แห่งตินชาติ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ตานิ ตินชาตานิ) อ.ตินชาติ ท. เหล่านั้น ปณณาทินิ ชื่อว่าปณณาทิ, ได้แก่ตินชาติทั้งหลาย.
(มีไปไม้เป็นต้น)

คจจนตร

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คจจนสฺส อนตร คจจนตร. (คจจ + อนตร)

อนตร อ.ระหว่าง คจจนสฺส แห่งกอไม้ คจจนตร ชื่อว่าคจจนตร. (ระหว่างกอไม้)

โจรปปาตปพฺพโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โจร ปปาโต โจรปปาโต, ปพฺพโต. (โจร + ปปาต) ทุตติยาตปุริสสมาส

(ปพฺพโต) อ.ภูเขา โจร ปปาโต เป็นที่- ยังโจร -ให้ตกไป โจรปปาโต ชื่อว่าโจรปปาต, ได้แก่
ภูเขา. (เป็นที่ทำให้โจรตกไป)

๒. โจรปปาโต จ โส ปพฺพโต จาติ โจรปปาตปพฺพโต. (โจรปปาต + ปพฺพต) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

โจรปปาโต จ อ.เป็นที่ยังโจรให้ตกไปด้วย โส อ.เป็นที่ยังโจรให้ตกไปนั้น ปพฺพโต จ เป็นภูเขา
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โจรปปาตปพฺพโต ชื่อว่าโจรปปาตปพฺพต. (ภูเขาเป็นที่ทำให้โจรตกไป)

ปพพตกุจฉิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพตสส กุจฉิ ปพพตกุจฉิ. (ปพพต + กุจฉิ)

กุจฉิ อ.ท่อง ปพพตสส แห่งภูเขา ปพพตกุจฉิ ชื่อว่าปพพตกุจฉิ. (ท่องภูเขา)

ขณทาขณทิโก

เป็นฉันทลักษณ์ตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ขณโท จ อขณโท จ ขณทาขณณ. (ขณท + อขณท) สมารทวันทมสมาส

ขณโท จ อ.ท่อนน้อยด้วย อขณโท จ อ.ท่อนใหญ่ด้วย ขณทาขณท ชื่อว่าขณทาขณท. (ท่อนน้อยและท่อนใหญ่)

๒. ขณทาขณท อสส อตติติ ขณทาขณทิโก, ทารโก. (ขณทาขณท + อิกปัจจย) ฉันทลักษณ์ตัดทิต ขณทาขณท อ.ท่อนน้อยและท่อนใหญ่ อสส (ทารกสส) แห่งทารกนั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ทารโก) อ.ทารกนั้น ขณทาขณทิโก ชื่อว่าขณทาขณทิโก, ได้แก่ทารก. (ผู้มีท่อนน้อยและท่อนใหญ่)

ปพพตมตถกั

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพตสส มตถกั ปพพตมตถกั. (ปพพต + มตถกั)

มตถกั อ.ยอด ปพพตสส แห่งภูเขา ปพพตมตถกั ชื่อว่าปพพตมตถกั. (ยอดภูเขา)

มหาเวณคุมุโพ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวณณั คุมุโพ เวณคุมุโพ. (เวณ + คุมุพ) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

คุมุโพ อ.กอ เวณณั แห่งไม้ไผ่ ท. เวณคุมุโพ ชื่อว่าเวณคุมุพ. (กอไม้ไผ่)

๒. มหนโต จ โส เวณคุมุโพ จาติ มหาเวณคุมุโพ. (มหนต + เวณคุมุพ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น เวณคุมุโพ จ เป็นกอแห่งไม้ไผ่ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ มหาเวณคุมุโพ ชื่อว่ามหาเวณคุมุพ. (กอไม้ไผ่กอใหญ่)

ปพพตานุสาโร

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพตสฺส อฺนุสาโร ปพพตานุสาโร. (ปพพต + อฺนุสาร)

อนุสาโร อ.แนว ปพพตสฺส แห่งภุเขา ปพพตานุสาโร ชื่อว่าปพพตานุสาโร. (แนวภุเขา)

มนชาโต

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มน โฉ ชาโต จาติ มนชาโต, จิณฺชุกฺคฺมฺโ. (มน + ชาโต)

(จิณฺชุกฺคฺมฺโ) อ.พุ่มแห่งกระพังโหม มโน จ อันเป็นพุ่มหนาด้วย โส อันเป็นพุ่มหนานั้น ชาโต จ เกิดแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มนชาโต ชื่อว่ามนชาโต, ได้แก่พุ่มกระพังโหม. (เกิดเป็นพุ่มหนา)

จิณฺชุกฺคฺมฺโ

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิณฺชุกฺกฺสฺส คฺมฺโ จิณฺชุกฺคฺมฺโ. (จิณฺชุก + คฺมฺพ)

คฺมฺโ อ.พุ่ม จิณฺชุกฺกฺสฺส แห่งกระพังโหม จิณฺชุกฺคฺมฺโ ชื่อว่าจิณฺชุกฺคฺมฺพ. (พุ่มกระพังโหม)

นพการเชฏฺจโก

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นพกาโร จ โส เชฏฺจโก จาติ นพการเชฏฺจโก. (นพการ + เชฏฺจก)

นพกาโร จ อ.ข้างसानด้วย โส อ.ข้างสานนั้น เชฏฺจโก จ เป็นผู้เจริญที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นพการเชฏฺจโก ชื่อว่านพการเชฏฺจก. (ข้างสานผู้เจริญที่สุด, ข้างสานผู้เป็นหัวหน้า, หัวหน้าข้างสาน)

ทารกสฺทโท

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทารกสฺส สฺทโท ทารกสฺทโท. (ทารก + สฺทท)

สฺทโท อ.เสียง ทารกสฺส แห่งทารก ทารกสฺทโท ชื่อว่าทารกสฺทท. (เสียงทารก, เสียงเด็ก)

ตฤณจิตโต

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตฤณ จิตต์ ยสฺสชาติ ตฤณจิตโต, นพการเขฎฺฐโก. (ตฤณ + จิตต)

จิตต์ อ.จิต ตฤณจฺ อ้นยินดีแล้ว ยสฺส (นพการเขฎฺฐกสฺส) แห่งช่างสำนักผู้เจริญที่สุดใต้ (อตฺถิ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นพการเขฎฺฐโก) อ.ช่างสำนักผู้เจริญที่สุดนั้น ตฤณจิตโต ชื่อว่าตฤณจิตต, ได้แก้ท้าวหน้า
ช่างสำนัก. (ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว, ดีใจแล้ว)

มรณุปาโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณญจ ตํ อูปาโย จาติ มรณุปาโย. (มรณ + อูปาย)

มรณฺ จ อ.เป็นเครื่องตายด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องตายนั้น อูปาโย จ เป็นอุบายด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น มรณุปาโย ชื่อว่ามรณุปาย. (อุบายเป็นเครื่องตาย, อุบายเป็นเหตุให้ตาย)

สหાયกกุมภาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตียาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุมภํ กโรตีติ กุมภาโร. (กุมภสฺทหุบพท + กร กรณ ในการกระทำ + ณปัจจย) กัตตุรูป,
กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตปปริสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ กุมภํ ซึ่งหม้อ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น กุมภาโร ชื่อว่ากุมภาการ. (ผู้ทำหม้อ, ช่างปั้นหม้อ)

๒. สหાયโก จ โส กุมภาโร จาติ สหાયกกุมภาโร. (สหાયก + กุมภาการ) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

สหાયโก จ อ.ผู้เป็นสหાયด้วย โส อ.ผู้เป็นสหายนั้น กุมภาโร จ เป็นบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สหાયกกุมภาโร ชื่อว่าสหાયกกุมภาการ. (ช่างปั้นหม้อผู้เป็นสหาย)

ลยจการสทิส

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีจณฐิตปปริสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ลยจสส กาวโร ลยจกาโร. (ลยจสทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ฌบัจจย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ, กิตันตสมาส, จณฐิตปปริสสมาส
 กรณ อ.การกระทำ ลยจสส ซึ่งสินจาง ลยจกาโร ชื่อว่าลยจการ. (การทำสินจาง)
๒. ลยจกาเรน สทิส ลยจการสทิส, สทสส. (ลยจการ + สทิส) ตติยัตปปริสสมาส
 (สทสส) อ.พันแห่งทริพย สทิส อันเจันดับ ลยจกาเรน ด้วยการกระทำซึ่งสินจาง ลยจการสทิส
 ชื่อว่าลยจการสทิส, ใต้แก่ทริพยหนึ่งพัน. (อันเป็นเจันกับด้วยการทำสินจาง)

กตตพพยุดตก

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า
 กตตพพสส ยุดตก กตตพพยุดตก, กมม. (กตตพพ + ยุดตก)
 (กมม) อ.กรรม ยุดตก อันควรแล้ว (มยา) กตตพพสส (กมมสส) แก่กรรม อันเรา ฟิงกระทำ
 กตตพพยุดตก ชื่อว่ากตตพพยุดตก, ใต้แก่กรรม. (ที่ควรแก่กรรมที่เราฟิงกระทำ)

พทูลกข

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า
 พท จ ต ลกขญจาติ พทูลกข. (พท + ลกข)
 พท จ อ.มากด้วย ต อ.มากนั้น ลกข จ เป็นคะแนนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พทูลกข ชื่อว่า
 พทูลกข. (คะแนนมาก)

คพกีฟา

เป็นทุตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า
 คพ กีฟา คพกีฟา. (คพ + กีฟา)
 กีฟา อ.การเล่น คพ ซึ่งขลอบ คพกีฟา ชื่อว่าคพกีฟา. (การเล่นขลอบ)

วุดตนิยาโม

เป็นจณฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

วุดตสฺส นียาโม วุดตนิยามโ. (วุดต + นียาม)

นียาโม อ.ทำนอง (มยา) วุดตสฺส (วจนสฺส) แห่งคำ อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว วุดตนิยามโ ชื่อว่าวุดตนิยาม. (ทำนองแห่งคำที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว)

ทิวสภาโค

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิวสสฺส ภาโค ทิวสภาโค. (ทิวส + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน ทิวสสฺส แห่งวัน ทิวสภาโค ชื่อว่าทิวสภาค. (ส่วนแห่งวัน)

อคตการณิ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสฺมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น คตฺ อคตฺ. (น + คต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

คตฺ อ.การไป น ทาหิไตฺ อคตฺ ชื่อว่าอคต. (การไม่ไป)

๒. อคตสฺส การณิ อคตการณิ. (อคต + การณ) ฉัฏฐิต์ปปริสสฺมาส

การณิ อ.เหตุ อคตสฺส แห่งการไม่ไป อคตการณิ ชื่อว่าอคตการณ. (เหตุแห่งการไม่ไป)

คตการณิ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตสฺส การณิ คตการณิ. (คต + การณ)

การณิ อ.เหตุ คตสฺส แห่งการไป คตการณิ ชื่อว่าคตการณ. (เหตุแห่งการไป)

มหาวิริโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทฺนโต จ โส วิริโว จาติ มหาวิริโว. (มทฺนต + วิรว)

มทฺนโต จ อ.ตั้งด้วย โส อ.ตั้งนั้น วิริโว จ เป็นเสียงร้องด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาวิริโว ชื่อว่ามหาวิริว. (ร้องเสียงตั้ง)

สกลสรีร์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลณฺจ ตํ สรีร์ยจาทิ สกลสรีร์. (สกล + สรีร์)

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น สรีร์ จ เป็นสรีร์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลสรีร์ ชื่อว่า สกลสรีร์. (สรีร์ทั้งสิ้น)

ปกุกุกุจิตโลทิตโต

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกุกุกุจิตํ โลทิตํ ยสฺสาติ ปกุกุกุจิตโลทิตโต, เสฏฺฐิ. (ปกุกุกุจิต + โลทิต)

โลทิตํ อ.เสียด ปกุกุกุจิตํ ยสฺส (เสฏฺฐิสฺส) แห่งเศรษฺฐิโต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โลเสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้น ปกุกุกุจิตโลทิตโต ชื่อว่าปกุกุกุจิตโลทิต, ได้แก่เศรษฺฐิ. (ผู้มีเสียดอันเตียดพลาณแล้ว)

อนุปกํ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อฺนุปกํ อฺนุปกํ, โทมนสฺส. (น + อฺนุปก)

(โทมนสฺส) อ.ความโทมนสฺส อฺนุปกํ อ้นน้อย น ทามิไตฺ อฺนุปกํ ชื่อว่าอนฺนุปก, ได้แก่ความโทมนสฺส. (อ้นไม่น้อย)

อฺนุปกุจโ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปฺนุกุจโ อฺนุปกุจโ, ปุคฺคโล. (น + ปฺนุกุจ)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปฺนุกุจโ ผู้ประทุษร้ายแล้ว น ทามิไตฺ อฺนุปกุจโ ชื่อว่าอฺนุปกุจ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว)

ปฺนุกุจมน

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฺนุกุจโ มโน ยสฺสาติ ปฺนุกุจมน, ปุคฺคโล. (ปฺนุกุจ + มน)

มน อ.ใจ (โทเสน) ปฺนุกุจโ อ้นโทษ ประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ปฺนุกุจมน ชื่อว่าปฺนุกุจมน, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีใจอ้นโทษประทุษร้าย)

อทณฺหา

เป็นนนิบาตบุพพบทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นตฺถิ ทณฺโฑ เยสฺนตฺติ อทณฺหา, ปุคฺคฺลา. (น + ทณฺท)
 ทณฺโฑ อ.อาชญา นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสฺ (ปุคฺคฺลานํ) แก่บุคคล ท. เหล่าใด อิติ เพราะเหตุนี้ (แต่
 ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่านี้ อทณฺหา ชื่อว่าอทณฺหา, ได้แก่บุคคลทั้งหลาย. (ผู้ไม่มีอาชญา)

จิตตฺกฺเขโป

เป็นนนิบาตบุพพปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จิตตฺสฺสฺ เขโป จิตตฺกฺเขโป. (จิตต + เขป)
 เขโป อ.ความกระสับกระส่าย จิตตฺสฺสฺ แห่งจิต จิตตฺกฺเขโป ชื่อว่าจิตตฺกฺเขป. (ความกระสับกระส่าย
 แห่งจิต, ความฟุ้งซ่านแห่งจิต)

ทฺพฺปณฺโณ

ทฺฏฺจฺ ปณฺณา อสฺสาติ ทฺพฺปณฺโณ, ปุคฺคฺโล. (ทฺ + ปณฺณา)
 ปณฺณา อ.ปัญญา ทฺฏฺจฺ อันทราม อสฺสฺ (ปุคฺคฺลสฺสฺ) แห่งบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
 นี้ (โล ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น ทฺพฺปณฺโณ ชื่อว่าทฺพฺปณฺณ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีปัญญาทราม)

ทฺสฺสนฺโต

เป็นนนิบาตบุพพปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทฺสฺสฺสฺ อนฺโต ทฺสฺสนฺโต. (ทฺสฺสฺ + อนฺต)
 อนฺโต อ.ชาย ทฺสฺสฺสฺ แห่งผ้า ทฺสฺสนฺโต ชื่อว่าทฺสฺสนฺต. (ชายผ้า)

อกฺขรฺสมฺโย

เป็นนนิบาตบุพพปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อกฺขรฺสฺสฺ สมฺโย อกฺขรฺสมฺโย. (อกฺขร + สมฺย)
 สมฺโย อ.ลัทธิ อกฺขรฺสฺสฺ แห่งอักษร อกฺขรฺสมฺโย ชื่อว่าอกฺขรฺสมฺย. (ลัทธิแห่งอักษร, อักษรสมย์)

ททรกาล

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ททรสฺส กาล ททรกาล. (ททร + กาล)

กาล อ.กาล ททรสฺส (โฆสฺกสฺส) แห่งนายโฆสฺ ผู้เป็นทนมุ ททรกาล ชื่อว่าททรกาล. (กาลแห่งนายโฆสฺกะเป็นทนมุ)

มาราปนปณฺณ

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัสมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

มาราปนญจ ตํ ปณฺณญจาติ มาราปนปณฺณ. (มาราปน + ปณฺณ)

มาราปนํ จ อ.เป็นเครื่องให้ตายด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องให้ตายนั้น ปณฺณํ จ เป็นจดหมายด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มาราปนปณฺณ ชื่อว่ามาราปนปณฺณ. (จดหมายเป็นเครื่องให้ตาย)

อสุกคาม

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัสมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อสุโก จ โส คาม จาติ อสุกคาม. (อสุก + คาม)

อสุโก จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น คาม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกคาม ชื่อว่าอสุกคาม. (หมู่บ้านโน้น)

ปาตราโส

เป็นสัตตมิตฺตปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปาโต อาโส ปาตราโส. (ปาโต + อาส)

อาโส อ.อาหารอันบุคคลพึงกิน ปาโต ในเวลาเช้า ปาตราโส ชื่อว่าปาตราส. (อาหารที่บุคคลพึงกินในเวลาเช้า, อาหารเช้า)

เสฏฺฐิฉริ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

เสฏฺฐิสฺส ฉริ เสฏฺฐิฉริ. (เสฏฺฐี + ฉริ)

ฉริ อ.เรือน เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐี เสฏฺฐิฉริ ชื่อว่าเสฏฺฐิฉริ. (เรือนของเศรษฐี)

เสฏฐิชายา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐิสฺส ช่ายา เสฏฐิชายา. (เสฏฐิ + ช่ายา)

ช่ายา อ.ภรรยา เสฏฐิสฺส ของเศรษฐี เสฏฐิชายา ชื่อว่าเสฏฐิชายา. (ภรรยาของเศรษฐี)

อนโตนคร

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์มหารายสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นครสฺส อนโต อนโตนคร. (อนโต + นคร)

อนโต ในภายใน นครสฺส แห่งเมือง อนโตนคร ชื่อว่าอนโตนคร. (ภายในเมือง)

สหายกเสฏฐิ

เป็นนิเวสนบุพพกัณฑ์มหารายสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหายโก จ โส เสฏฐิ จาติ สหายกเสฏฐิ. (สหายก + เสฏฐิ)

สหายโก จ อ.ผู้เป็นสหายด้วย โส อ.ผู้เป็นสหายนั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สหายกเสฏฐิ ชื่อว่าสหายกเสฏฐิ. (เศรษฐีผู้เป็นสหาย)

ปณฺณรลโสฬสวสุสฺสุเทสิกา

เป็นสัมภวานาบุพพกัณฑ์มหารายสมาส โดยมีวลีที่ตัดถ่วงขโยภยบทพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณฺณรล วา โสฬส วา วสุسانی ปณฺณรลโสฬสวสุسانی. (ปณฺณรล + โสฬส + วสุส) วลีที่ตัดถ่วงขโยภยบทพหุพพิทิสมาส

วสุسانی อ.กาลฝน ท. ปณฺณรล วา สิบห้าหรือ โสฬส วา หรือว่าสิบหก ปณฺณรลโสฬส-วสุسانی ชื่อว่าปณฺณรลโสฬสวสุส. (สิบห้าหรือสิบหกปี)

๒. ปณฺณรลโสฬสวสุسانی อิติ อุฑุเทสิกา ปณฺณรลโสฬสวสุสฺสุเทสิกา, อีตา. (ปณฺณรลโสฬสวสุส + อุฑุเทสิกา) สัมภวานาบุพพกัณฑ์มหารายสมาส

(อีตา) อ.อีตา อุฑุเทสิกา อันบุคคลพึงแสดงขึ้น ปณฺณรลโสฬสวสุسانی อิติ ว่ามีกาลฝนสิบห้าหรือสิบหก ปณฺณรลโสฬสวสุสฺสุเทสิกา ชื่อว่าปณฺณรลโสฬสวสุสฺสุเทสิกา, ได้แก่อีตา. (ผู้อันบุคคลพึงแสดงขึ้นว่ามีอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ปี)

เปสนการิกา

เป็นกัตตรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เปสนํ กรโธติติ เปสนการิกา, ทาสี. (เปสนสทหุอุปท + กร กรณ ในการกระทำ + อนุปัจจัย)
 (ยา ทาสี) อ.นางทาสีโต กรโธติ ย่อมกระทำ เปสนํ ซึ่งการรับใช้ อิติ เพราะเหตุนั้น (สำ ทาสี)
 อ.นางทาสีนั้น เปสนการิกา ชื่อว่าเปสนการิกา, ไต่แก่นางทาสี. (ผู้ทำการรับใช้)

สตัดภูมิโก

เป็นสังสัญญาทิวเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตัด ภูมิโย สตัดภูมิโย. (สตัด + ภูมิ) อสมอาหารทิสุมมาส
 ภูมิโย อ.ชั้น ท. สตัด เจต สตัดภูมิโย ชื่อว่าสตัดภูมิ. (๗ ชั้น)
๒. สตัดภูมิหิ นิยุตโต สตัดภูมิโก, ปาสาท. (สตัดภูมิ + ฌิกปัจจัย) สังสัญญาทิวเนกัตถัตถิต
 (ปาสาท) อ.ปราสาท นิยุตโต อันประกอบแล้ว สตัดภูมิหิ กับด้วยชั้นเจต ท. สตัดภูมิโก
 ชื่อว่าสตัดภูมิโก, ไต่แก่ปราสาท. (ที่ประกอบด้วย ๗ ชั้น)

อุปริตล

เป็นนิบาตบุพพกัพยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตลลลล อุปริ อุปริตล. (อุปริ + ตล)

อุปริ ในเบื้องบน ตลลลล แห่งพื้น อุปริตล ชื่อว่าอุปริตล. (ในเบื้องบนแห่งพื้น)

สิริคพโก

เป็นนตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิริยา นิยุตโต คพโก สิริคพโก. (สิริ + คพ) มัจฉะโลปัสมาส, ลบ นิยุตตคัพท

คพโก อ.ห้อง นิยุตโต อันประกอบแล้ว สิริยา ด้วยสิริ สิริคพโก ชื่อว่าสิริคพโก. (ห้องที่ประกอบด้วย

สิริ)

เสฏฺฐิฉีตา

เป็นฉฏฺฐิต์ปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

เสฏฺฐิฉีตา ฉีตา เสฏฺฐิฉีตา. (เสฏฺฐิ + ฉีต)

ฉีตา อ.ฉีตา เสฏฺฐิฉีตา ของเศรษฺฐิ เสฏฺฐิฉีตา ชื่อว่าเสฏฺฐิฉีตา. (ฉีตาของเศรษฺฐิ)

อนฺตราปณฺ

เป็นนิบาตบุพพกัถฺยยัภาวสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อาปณฺสฺส อนฺตรา อนฺตราปณฺ. (อนฺตรา + อาปณ)

อนฺตรา ในระหว่าง อาปณฺสฺส แห่งตลาต อนฺตราปณฺ ชื่อว่าอนฺตราปณฺ. (ระหว่างร้านตลาต)

เสฏฺฐิปุตฺโต

เป็นฉฏฺฐิต์ปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

เสฏฺฐิฉีตา ปุตฺโต เสฏฺฐิปุตฺโต. (เสฏฺฐิ + ปุต)

ปุตฺโต อ.บุตร เสฏฺฐิฉีตา ของเศรษฺฐิ เสฏฺฐิปุตฺโต ชื่อว่าเสฏฺฐิปุตฺโต. (บุตรของเศรษฺฐิ)

ฉฺวิอาทินิ

เป็นฉฏฺฐิต์วิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฉฺวิ อาทินิ เยสฺนติ ฉฺวิอาทินิ, อวยวานิ. (ฉฺวิ + อาทินิ)

ฉฺวิ อ.ฉฺวิ อาทินิ เป็นต้น เยสฺ (อวยวานิ) แห่งอวัยยะ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (ดานิ อวยวานิ) อ.อวัยยะ ท. เหล่านั้น ฉฺวิอาทินิ ชื่อว่าฉฺวิอาทินิ, ได้แก่อวัยยะทั้งหลาย. (มีฉฺวิเป็นต้น)

อฏฺฐิมิณฺชฺ

เป็นสัดตมิต์ปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อฏฺฐิมิณฺชฺ มิณฺชฺ อฏฺฐิมิณฺชฺ. (อฏฺฐิ + มิณฺช)

มิณฺชฺ อ.เยื่อ อฏฺฐิมิณฺชฺ ในกระดุก อฏฺฐิมิณฺชฺ ชื่อว่าอฏฺฐิมิณฺชฺ. (เยื่อในกระดุก)

โกตุหลิกกาโล

เป็นฉนฺธุฎฐิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

โกตุหลิกสฺส กาลโก โกตุหลิกกาโล. (โกตุหลิก + กาล)

กาลโก อ.กาล โกตุหลิกสฺส (โฆสฺกสฺส) แห่งนายโฆสฺกะ ผู้เป็นนายโกตุหลิกะ โกตุหลิกกาโล ชื่อว่า
โกตุหลิกกาล. (กาลที่นายโฆสฺสเป็นนายโกตุหลิกะ)

นาฬิกโกทโน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสฺมาส มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. นาฬิก อสฺส อตฺถิตินาฬิกโก, โอทโน. (นาฬิก + อิก) อัสลิติตตฺทิต

นาฬิก อ.ทะนนาน อสฺส (โอทโนสฺส) แห่งข้าวลูกนั้น อตฺถิตินาฬิกโก มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โอทโน)
อ.ข้าวลูกนั้น นาฬิกโก ชื่อว่านาฬิก, ได้แก่ข้าวลูก. (มีหนึ่งทะนนาน)

๒. นาฬิกโก จ โส โอทโน จาติ นาฬิกโกทโน. (นาฬิก + โอทโน) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสฺมาส

นาฬิกโก จ อ.อันมีทะนนานด้วย โส อ.อันมีทะนนานนั้น โอทโน จ เป็นข้าวลูกด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ นาฬิกโกทโน ชื่อว่านาฬิกโกทโน. (ข้าวลูกมีหนึ่งทะนนาน)

เสฏฺฐิจุกฺลํ

เป็นฉนฺธุฎฐิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐิจุกฺลํ จุกฺลํ เสฏฺฐิจุกฺลํ. (เสฏฺฐิจิ + จุก)

จุกฺลํ อ.ตระกูล เสฏฺฐิจุกฺลํ ของเศรษฐี เสฏฺฐิจุกฺลํ ชื่อว่าเสฏฺฐิจุกฺลํ. (ตระกูลของเศรษฐี)

ปุพฺพสิเนโท

เป็นสัดตมิตูปปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปุพฺพสิเนโท สิเนโท ปุพฺพสิเนโท. (ปุพฺพ + สิเนท)

สิเนโท อ.ความรัก ปุพฺพสิเนโท ในกาลก่อน ปุพฺพสิเนโท ชื่อว่าปุพฺพสิเนโท. (ความรักในกาลก่อน)

ปัจจุปนุหนทิต์

เป็นสัตตมิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัจจุปนุเน ทิต์ ปัจจุปนุหนทิต์. (ปัจจุปนุ + ทิต)

ทิต์ อ.การเกื้อกูลกัน ปัจจุปนุเน ในปัจจุบัน ปัจจุปนุหนทิต์ ชื่อว่าปัจจุปนุหนทิต. (การเกื้อกูลกันในปัจจุบัน)

มาตาปิตโร

เป็นอสมาทธารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

อณฺเวยวิทิตตา

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. อณฺเวย วิทิต์ เยทีติ อณฺเวยวิทิตตา, มาตาปิตโร. (อณฺเวย + วิทิต) ตติยาทวิพทตุลยาธิกรณ-
พทพพีทิสมาส

อณฺเวย (กิจจ) อ.กิจอื่น เยที (มาตาปิตุที) อันมารดาและบิดา ท. เหล่าใด วิทิต์ กระทำแล้ว
อิตี เพราะเหตุนั้น (เต มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น อณฺเวยวิทิตตา ชื่อว่าอณฺเวยวิทิต, ได้แก่
มารดาและบิดาทั้งหลาย. (ผู้มีกิจอื่นทำแล้ว)

๒. อณฺเวยวิทิตานัน ภาวโว อณฺเวยวิทิตตา. (อณฺเวยวิทิต + ตาปัจจัจย) ภาวด์ทิต

ภาวโว อ.ความที่ อณฺเวยวิทิตานัน (มาตาปิตุนัน) แห่งมารดาและบิดา ท. ผู้มีกิจอื่นที่กระทำแล้ว
อณฺเวยวิทิตตา ชื่อว่าอณฺเวยวิทิตตา. (ความที่มารดาบิดาเป็นผู้มีกิจอื่นทำแล้ว)

อปสฺสนฺตา

เป็นนินิขาดบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปสฺสนฺตา อปสฺสนฺตา, มาตาปิตโร. (น + ปสฺสนฺต)

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. ปสฺสนฺตา เห็นอยู่ น ห้ามได้ อปสฺสนฺตา ชื่อว่าอปสฺสนฺต, ได้แก่
มารดาและบิดาทั้งหลาย. (ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น)

กุศลตา

เป็นภาวัตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

กุศลลาภ ภาโว กุศลตา. (กุศลลา + ตาปัจจย)

ภาโว อ.ความที่ กุศลลาภ (อิตฺตยา) แห่งธิดา ผู้ฉลาด กุศลตา ชื่อว่ากุศลตา. (ความที่นางเป็นผู้ฉลาด)

มรณปณฺณิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณญจ ตํ ปณฺณญจาติ มรณปณฺณิ. (มรณ + ปณฺณ)

มรณิ จ อ.เป็นเหตุตายด้วย ตํ อ.เป็นเหตุตายนั้น ปณฺณิ จ เป็นจดหมายด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มรณปณฺณิ ชื่อว่ามรณปณฺณิ. (จดหมายเป็นเหตุตาย)

วสนคามโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญจ ตํ คาโม จาติ วสนคามโ. (วสน + คาม)

วสนิ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วสนคามโ ชื่อว่าวสนคาม. (หมู่บ้านเป็นที่อยู่)

ทวิภูมิกิ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทว ภูมियो ทวิภูมियो. (ทวิ + ภูมิ) อสมาทารทิตฺตสมาส

ภูมियो อ.ขึ้น ท. เทว สอง ทวิภูมियो ชื่อว่าทวิภูมิ. (สองชั้น)

๒. ทวิภูมิตี นิยุตฺตํ ทวิภูมิกิ, เคทํ. (ทวิภูมิ + ฌกปัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิตี

(เคทํ) อ.เรือน นิยุตฺตํ อันประกอบแล้ว ทวิภูมิตี ด้วยชั้นสอง ท. ทวิภูมิกิ ชื่อว่าทวิภูมิกิ, ได้แก่
เรือน. (อันประกอบด้วย ๒ ชั้น, บ้าน ๒ ชั้น)

ปากการปริกฺเขโป

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปากาเรน ปริกฺเขโป ปากการปริกฺเขโป. (ปากการ + ปริกฺเขป)

ปริกฺเขโป อ.การล้อม ปากาเรน ด้วยกำแพง ปากการปริกฺเขโป ชื่อว่าปากการปริกฺเขป. (การล้อมด้วยกำแพง)

ปฐิสศุตติ

เป็นนักษัตรปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฐิสานํ ศุตติ ปฐิสศุตติ. (ปฐิส + ศุตติ)

ศุตติ อ.การคุ้มครอง ปฐิสานํ แห่งบุรุษ ท. ปฐิสศุตติ ชื่อว่าปฐิสศุตติ. (การคุ้มครองแห่งบุรุษ)

สุสวิตารกฺษา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสวิตา จ ส่า อารกฺษา จาติ สุสวิตารกฺษา. (สุสวิตา + อารกฺษา)

สุสวิตา จ อ.อันตนกระทำดีแล้วด้วย ส่า อ.อันตนกระทำดีแล้วนั้น อารกฺษา จ เป็นการอารักขาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สุสวิตารกฺษา ชื่อว่าสุสวิตารกฺษา. (การอารักขาที่ตนกระทำดีแล้ว, การอารักขาที่ตนจัดแจงอย่างดี)

คามาภิจจํ

เป็นลัตตमितปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามา ภิจจํ คามาภิจจํ. (คามา + ภิจจ)

ภิจจํ อ.ภิจ คามา ในหมู่บ้าน คามาภิจจํ ชื่อว่าคามาภิจจ. (ภิจในหมู่บ้าน)

เชฏฺฐปุตโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐโจ จ โส ปุตโต จาติ เชฏฺฐปุตโต. (เชฏฺฐ + ปุตโต)

เชฏฺฐโจ จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น ปุตโต จ เป็นบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เชฏฺฐปุตโต ชื่อว่าเชฏฺฐปุตโต. (บุตรผู้เจริญที่สุด)

คามมชฺโฌ

เป็นฉัฏฐิตุปปรีสส์มาส มิวีเคราะห์ว่า

คามลฺล มชฺโฌ คามมชฺโฌ. (คาม + มชฺฌ)

มชฺโฌ อ.ท่ามกลาง คามลฺล แห่งหมู่บ้าน คามมชฺโฌ ชื่อว่าคามมชฺฌ. (ท่ามกลางหมู่บ้าน)

วุตตปฺปการิ

เป็นทวีปทมิณาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

วุตตลฺล ปกาโร ยลฺลํสํติ วุตตปฺปการิ, เคหิ. (วุตต + ปการิ)

ปกาโร อ.ประการ (มยา) วุตตลฺล (วจนลฺล) แห่งคำ อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว ยลฺลํ (เคหลฺล) แห่ง เรือนใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดี เคหิ) อ.เรือนนั้น วุตตปฺปการิ ชื่อว่าวุตตปฺปการ, ได้แก่เรือน. (มีประการดั่งที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้)

ทารุอาทีนิ

เป็นฉัฏฐิตวิปทลฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทารุ อาที เยลฺลํสํติ ทารุอาทีนิ, อุกฺกณฺณานิ. (ทารุ + อาที)

ทารุณี อ.ไม้ ท. อาที เป็นต้น เยลฺลํ (อุกฺกณฺณ) แห่งอุกฺกณฺ ท. เหล่าใด (ลฺลํ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อุกฺกณฺณ) อ.อุกฺกณฺ ท. เหล่านี้ ทารุอาทีนิ ชื่อว่าทารุอาที, ได้แก่ไม้ทั้งหลาย. (มีไม้ เป็นต้น)

คามลฺลํ

เป็นฉัฏฐิตุปปรีสส์มาส มิวีเคราะห์ว่า

คามานิ ลฺลํ คามลฺลํ. (คาม + ลฺล)

ลฺลํ อ.ร้อย คามานิ แห่งหมู่บ้าน ท. คามลฺลํ ชื่อว่าคามลฺล. (หนึ่งร้อยหมู่บ้าน)

โทมนลฺลํ

เป็นภาวตฺถิต มิวีเคราะห์ดังนี้

ทฺมณลฺลํ ภาวโ ทฺมณลฺลํ. (ทฺมณ + ญยฺปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น ทฺมณลฺลํ (บุคคลลฺล) แห่งบุคคล ผู้มีใจไม่ดี โทมนลฺลํ ชื่อว่าโทมนลฺล. (ความเป็น ผู้มีใจไม่ดี, ความเสียใจ)

ปุตตโลโก

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตเตน โลโก ปุตตโลโก. (ปุตต + โลก)

โลโก อ.ความโศก ปุตเตน เพราะบุตร ปุตตโลโก ชื่อว่าปุตตโลโก. (ความโศกเพราะบุตร)

กุกุจฉาทาโท

เป็นสัตตตมิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุกุฉิยั ทาโท กุกุจฉาทาโท. (กุกุฉิ + ทาท)

ทาทอ อ.ความเร่าร้อน กุกุฉิยั ในท้อง กุกุจฉาทาโท ชื่อว่ากุกุจฉาท. (ความเร่าร้อนในท้อง)

เสฏฐิฉิตตา

เป็นฉฐิตตมิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐิสสั ฉิตตา เสฏฐิฉิตตา. (เสฏฐิ + ฉิต)

ฉิตตา อ.ฉิตตา เสฏฐิสสั ของเศรษฐี เสฏฐิฉิตตา ชื่อว่าเสฏฐิฉิต. (ฉิตตาของเศรษฐี, ลูกสาวเศรษฐี)

ปจมตรา

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สพพา อีมา ปจมา, อยมีมาลี วิเสเสน ปจมาติ ปจมตรา, กถา. (ปจมา + ตรปัจจย)

อีมา (กถา) อ.การบอก ท. เหล่านี้ สพพา ทั้งปวง ปจมา เป็นการบอกก่อน (โทนติ) ย่อมเป็น, อัย กถา อีมาลี (กถาน์) อ.- แห่งการบอก ท. เหล่านี้ทนา -การบอกนี้ ปจมา ก่อน วิเสเสน โดยพิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมตรา ชื่อว่าปจมตรา, ได้แก่การบอก. (ก่อนกว่า)

ทฎฐปุตโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฎฐั จ โล ปุตโต จาติ ทฎฐปุตโต. (ทฎฐ + ปุตต)

ทฎฐั จ อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โล อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น ปุตโต จ เป็นบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทฎฐปุตโต ชื่อว่าทฎฐปุตต. (บุตรผู้อันโทษประทุษร้าย, บุตรผู้ชั่วช้า)

สาปเตยฺย

เป็นสังสัจจญาณทิวเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สปีติสส ทิตฺติ สาปเตยฺย, ฌนฺ. (สปีติ + เณยฺยปัจจัย)

(ฌนฺ) อ.ทรรพฺย ทิตฺติ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล สปีติสส แก่เจ้าของ สาปเตยฺย ชื่อว่าสาปเตยฺย. (อันเป็นประโยชน์แก่เจ้าของ, ทรรพฺยสัมบัติ)

ทฏฺฐกาโม

เป็นกัตตรูป, กัตตุส่าชณะ, กิตันตสฺมาส, จตุตถิตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฏฺฐํ กาเมตีติ ทฏฺฐกาโม, ปุคฺคโล. (ทฏฺฐํสํทหฺย + กมฺ กนฺติยฺ ในความใคร่ + ฌนฺปัจจัย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล กาเมติ ย่อมใคร่ ทฏฺฐํ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล)

อ.บุคฺคโลนั้น ทฏฺฐกาโม ชื่อว่าทฏฺฐกาม, ใต้แก่บุคฺคโล. (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ประสงค์จะเห็น)

ปาทมูลิก

เป็นสังสัจจญาณทิวเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปาทสฺส มฺลํ ปาทมฺล. (ปาท + มฺล) ฌนฺตีตฺตปฺริสสฺมาส

มฺลํ อ.ที่ใกล้ ปาทะ แห่งเท้า ปาทมฺล ชื่อว่าปาทมฺล. (ที่ใกล้แห่งเท้า, ใกล้เท้า)

๒. ปาทมฺลํ กมฺมํ กโรตีติ ปาทมฺลิก, ปฺริส. (ปาทมฺล + ฌนฺปัจจัย) สังสัจจญาณทิวเนกัตถัตถิต

(โย ปฺริส) อ.บุรุษใด กโรตี ย่อมกระทำ กมฺมํ ซึ่งการงาน ปาทมฺลํ ในที่ใกล้แห่งเท้า

ปาทมฺลิก ชื่อว่าปาทมฺลิก, ใต้แก่บุรุษ. (ผู้ทำการงานในที่ใกล้เท้า)

จิตภาโว

เป็นฌนฺตีตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตสฺส ภาโว จิตภาโว. (จิต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ จิตสฺส (ปฺริสสฺส) แห่งบุรุษ ผู้ขึ้นแล้ว จิตภาโว ชื่อว่าจิตภาว. (ความที่บุรุษเป็นผู้ขึ้นแล้ว)

ทพฺพล

เป็นฌนฺตีทวิปทฺตลยาธิกรณทพฺพิทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทพฺพํ พลํ อสฺสาติ ทพฺพล, ปิตา. (ท + พล)

พล อ.กำลัง (โทเสน) ทูจ อ้นโทษ ประทุษร้ายแล้ว อสส (ปัตโน) แห่งบิดานั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ปิตา) อ.บิดานั้น ทุพพล ชื่อว่าทุพพล, ได้แก่บิดา. (ผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้มีกำลังทรม)

พลวา

เป็นอัสสัดถิตทิต มีวิเคราะห์ว่า

พล อสส อติติ พลวา, โรโค. (พล + วนตุปัจจัย)

พล อ.กำลัง อสส (โรคัส) แห่งโรคนั้น อติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส โรโค) อ.โรคนั้น พลวา ชื่อว่าพลวนตุ, ได้แก่โรค. (มีกำลัง)

เปลิตกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปลิตญจ ต กาล จาติ เปลิตกาล. (เปลิต + กาล)

เปลิต จ อ.เป็นที่ถูกส่งไปแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ถูกส่งไปแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนี้ เปลิตกาล ชื่อว่าเปลิตกาล. (กาลเป็นที่ถูกส่งไปแล้ว)

คตปุริโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คโต จ โส ปุริโส จาติ คตปุริโส. (คต + ปุริโส)

คโต จ อ.ผู้ไปแล้วด้วย โส อ.ผู้ไปแล้วนั้น ปุริโส จ เป็นบุรุษด้วย อติ เพราะเหตุนี้ คตปุริโส ชื่อว่าคตปุริโส. (บุรุษผู้ไปแล้ว)

ตติยวาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส วาโร จาติ ตติยวาโร. (ตติย + วาร)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ตติยวาโร ชื่อว่าตติยวาร. (วาระที่ ๓)

พาฬุทศิลาโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

พาฬุโท จ โส คีลาโน จาติ พาฬุทศิลาโน, เสฏฐี. (พาฬุท + คีลาโน)

พาฬุโท จ อ.หนักด้วย โส อ.หนักนั้น คีลาโน จ เป็นผู้ป่วยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น พาฬุทศิลาโน
ชื่อว่าพาฬุทศิลาโน, ใต้แก่เศรษฐี. (ผู้ป่วยหนัก, เป็นไขหนัก)

มจจุปรายโน

เป็นฉฐฐีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มิวีเคราะหว่า

มจจุ ปรายนํ อสฺสาติ มจจุปรายโน, เสฏฐี. (มจจุ + ปรายน)

มจจุ อ.ความตาย ปรายนํ เป็นทีไปนเบื้องหน้า อสฺส (เสฏฐีสฺส) แห่งเศรษฐีนัน (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฐี) อ.เศรษฐีนัน มจจุปรายโน ชื่อว่ามจจุปรายน, ใต้แก่เศรษฐี. (ผู้มี ความตายเป็นทีไป
นเบื้องหน้า)

อผาสูกํ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

น ผาสูกํ อผาสูกํ. (น + ผาสูก)

ผาสูกํ อ.ความผาสูก น ทามิได้ อผาสูกํ ชื่อว่าอผาสูก. (ความไม่ผาสูก, ความไม่สำราญ)

กุลเคทํ

เป็นฉฐฐีตปุริสสมาส มิวีเคราะหว่า

กุลสฺส เคทํ กุลเคทํ. (กุล + เคท)

เคทํ อ.เรือน กุลสฺส แห่งตระกูล กุลเคทํ ชื่อว่ากุลเคท. (เรือนแห่งตระกูล)

ปาทปฺสโล

เป็นฉฐฐีตปุริสสมาส มิวีเคราะหว่า

ปาทสฺส ปฺสโล ปาทปฺสโล. (ปาท + ปฺส)

ปฺสโล อ.ข้าง ปาทสฺส แห่งเท้า ปาทปฺสโล ชื่อว่าปาทปฺส. (ข้างเท้า)

อุสส์ลักปลโส

เป็นลัตตมัตปปริสส์มาส โดยมีอุปลักบุพพกัถพยยัภาวสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลีลลลล อุปริ อุสส์ลัก. (อุ + ลีล) อุปลักบุพพกัถพยยัภาวสมาส

อุปริ ในเบื้องบน ลีลลลล แห่งศรัษะ อุสส์ลัก ชื่อว่าอุสส์ลัก. (เบื้องบนศรัษะ)

๒. อุสส์ลักเก ปลโส อุสส์ลักปลโส. (อุสส์ลัก + ปล) ลัตตมัตปปริสส์มาส

ปลโส อ.ข้าง อุสส์ลักเก ในที่เบื้องบนแห่งศรัษะ อุสส์ลักปลโส ชื่อว่าอุสส์ลักปลโส. (ข้างในที่เบื้องบนศรัษะ)

ปวิฏจกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปวิฏโจ จ โส กาลิ จาติ ปวิฏจกาโล. (ปวิฏจ + กาล)

ปวิฏโจ จ อ.เป็นที่เข้าไปแล้วด้วย โส อ.เป็นที่เข้าไปแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปวิฏจกาโล ชื่อว่าปวิฏจกาล. (กาลเป็นที่เข้าไปแล้ว)

ปาทมูล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทลล มูล ปาทมูล. (ปาท + มูล)

มูล อ.ใกล้ ปาทลล แห่งเท้า ปาทมูล ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า)

อุปโภาคปริโภาคภณทานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปโภาค จ ปริโภาค จ อุปโภาคปริโภาค. (อุปโภาค + ปริโภาค) อิตรียคทวันทสมาส

อุปโภาค จ อ.เป็นเครื่องอุปโภาคด้วย ปริโภาค จ อ.เป็นเครื่องปริโภาคด้วย อุปโภาคปริโภาค ชื่อว่าอุปโภาคปริโภาค. (เป็นเครื่องอุปโภาคและปริโภาค)

๒. อุปโภาคปริโภาค จ เต ภณทานิ จาติ อุปโภาคปริโภาคภณทานิ. (อุปโภาคปริโภาค + ภณท)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อุปโภาคปริโภาค จ อ.เป็นเครื่องอุปโภาคและปริโภาค ท. ด้วย เต อ.เป็นเครื่องอุปโภาคและปริโภาค

ท. เหล่านั้น ภณฺทานิ จ เป็นภันฑะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปฺโปคปริโภคภณฺทานิ ชื่อว่า อุปฺโปคปริโภคภณฺท. (ภันฑะอันเป็นเครื่องอุปโปคและปริโภค)

คามกฺเขตตทวิปทจตุปปทยานวาทนานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหว่า

คาโม จ เขตตญจ ทวิปโท จ จตุปปโท จ ยานญจ วาทนญจา คามกฺเขตตทวิปทจตุปปท-
ยานวาทนานิ. (คาม + เขตต + ทวิปท + จตุปปท + ยาน + วาทน)

คาโม จ อ.หมู่บ้านด้วย เขตต จ อ.นาด้วย ทวิปโท จ อ.สัตว์ตัวมีเท้าสองด้วย จตุปปโท จ
อ.สัตว์ตัวมีเท้าสี่ด้วย ยาน จ อ.ยานด้วย วาทน จ อ.พาหนะด้วย คามกฺเขตตทวิปทจตุปปทยานวาทนานิ
ชื่อว่า คามกฺเขตตทวิปทจตุปปทยานวาทน. (หมู่บ้าน นา สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า ยาน และพาหนะ)

วตตุกาโม

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตนตสฺมาส, จตฺตถิตฺตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหว่า

วตตุ กามเตติ วตตุกาโม, ปุคฺคโล. (วตตุสททูปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ณฺปัจจฺจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามเตติ ย่อมใคร่ วตตุ เพื่ออันกล่าว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น วตตุกาโม ชื่อว่าวตตุกาม, ได้แก่บุคคล. (ผู้ใคร่เพื่ออันกล่าว, ผู้ประสงค์จะกล่าว)

โสกาตุรา

เป็นนติยาตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหว่า

โสเกน อาตุรา โสกาตุรา, อิตฺถิ. (โสภ + อาตุรา)

(อิตฺถิ) อ.หญิง อาตุรา ผู้กระสับกระส่าย โสเกน เพราะความโสภ โสกาตุรา ชื่อว่าโสกาตุรา, ได้แก่
หญิง. (ผู้กระสับกระส่ายเพราะความโสภ)

อลกฺชิกา

เป็นนนิบาตบุพพทพทพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหว่า

นตฺถิ ลกฺชี อสฺสาติ อลกฺชิกา, อิตฺถิ. (น + ลกฺช)

ลกฺชี อ.บุญ นตฺถิ ย่อมไม่มี อสฺสา (อิตฺถิยา) แก่หญิงนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตฺถิ) อ.หญิง
นั้น อลกฺชิกา ชื่อว่าอลกฺชิกา, ได้แก่หญิง. (ผู้ไม่มีบุญ)

อุรมขุโณ

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อุรัสส มขุโณ อุรมขุโณ. (อุร + มขุณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง อุรัสส แห่งอก อุรมขุโณ ชื่อว่าอุรมขุณ. (ท่ามกลางอก)

ราชขุโณ

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

รณโย องคโณ ราชขุโณ. (ราช + องคณ)

องคโณ อ.เนิน รณโย ของพระราชา ราชขุโณ ชื่อว่าราชขุณ. (เนินของพระราชา, ส่นามหลวง)

เสฏฐิฏฐานิ

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

เสฏฐิสส ฐานิ เสฏฐิฏฐานิ. (เสฏฐิ + ฐานิ)

ฐานิ อ.ตำแหน่ง เสฏฐิสส แห่งเศรษฐี เสฏฐิฏฐานิ ชื่อว่าเสฏฐิฏฐานิ. (ตำแหน่งเศรษฐี)

อาคมนกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อาคมนญจ ตั กาล จาติ อาคมนกาล. (อาคมน + กาล)

อาคมน จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคมน-กาล ชื่อว่าอาคมนกาล. (กาลเป็นที่มา)

กีฬนกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

กีฬนญจ ตั กาล จาติ กีฬนกาล. (กีฬน + กาล)

กีฬน จ อ.เป็นที่เล่นด้วย ตั อ.เป็นที่เล่นนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กีฬนกาล ชื่อว่ากีฬนกาล. (กาลเป็นที่เล่น)

ภุตตโกโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุตโต จ โส โกโค จาติ ภุตตโกโค. (ภุตต + โภค)

ภุตโต จ อ.อันถูกบริโภคแล้วด้วย โส อ.อันถูกบริโภคแล้วนั้น โภโค จ เป็นโภคะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภุตตโกโค ชื่อว่าภุตตโกค. (โภคะที่ถูกบริโภคแล้ว, โภคะที่ถูกใช้สอยแล้ว)

สพพลต์

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพลล์ สต์ สพพลต์. (สพพ + สต์)

สต์ อ.ร้อย สพเพลล์ (วัตถุหนึ่ง) แห่งวัตถุ ท. ทั้งปวง สพพลต์ ชื่อว่าสพพลต์. (วัตถุทุกอย่างๆ ละหนึ่งร้อย)

โโลกิตโโลกิตฎจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีวิเสสนในภพกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โโลกิตตญจ ต โโลกิตตญจติ โโลกิตโโลกิต, จัน. (โโลกิต + โโลกิต) วิเสสนในภพกัมมธารยส์มาส

ต (จัน) อ.ที่นั้น โโลกิต จ เป็นที่อันถูกแลดูแล้วด้วย โโลกิต จ เป็นที่อันถูกแลดูแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โโลกิตโโลกิต ชื่อว่าโโลกิตโโลกิต, ได้แก่ที่. (เป็นที่ทั้งถูกแลดูแล้วทั้งถูกแลดูแล้ว)

๒. โโลกิตโโลกิตตญจ ต จันญจติ โโลกิตโโลกิตฎจัน. (โโลกิตโโลกิต + จัน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

โโลกิตโโลกิต จ อ.เป็นที่ทั้งถูกแลดูแล้วทั้งถูกแลดูแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ทั้งถูกแลดูแล้วทั้งถูกแลดูแล้วนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โโลกิตโโลกิตฎจัน ชื่อว่าโโลกิตโโลกิตฎจัน. (ที่เป็นที่ทั้งถูกแลดูแล้วทั้งถูกแลดูแล้ว)

มจฺจลกรณฺตุโถ

เป็นจตุตถิต์ปุริสส์มาส โดยมีฉัฏฐิต์ปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มจฺจลลล์ กรณฺ มจฺจลกรณฺ. (มจฺจล + กรณ) ฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส

กรณฺ อ.การกระทำ มจฺจลลล์ ซึ่งมจฺจล มจฺจลกรณฺ ชื่อว่ามจฺจลกรณ. (การทำมจฺจล)

๒. มงคลกรณสูตร์ อตโถ มงคลกรณตโถ. (มงคลกรณ + อตถ) จตุตถิปุริสส์มาส
 อตโถ อ.ประโยชน์ มงคลกรณสูตร์ แก่การกระทำซึ่งมงคล มงคลกรณตโถ ชื่อว่ามงคลกรณตถ.
 (ประโยชน์แก่การทำมงคล)

มาเรตูกาโม

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ, กัตตันตสมาส, จตุตถิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 มาเรตุ์ กาเมตติ มาเรตูกาโม, เสฎฐี. (มาเรตุ์สทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌบัจจย)
 (โย เสฎฐี) อ.เศรษฐีโต กาเมติ ย่อมใคร่ (ติ) มาเรตุ์ เพื่ออัน- ยังก่าน -ให้ตาย อิติ เพราะเหตุนั้น
 (โส เสฎฐี) อ.เศรษฐีนั้น มาเรตูกาโม ชื่อว่ามาเรตูกาโม, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้ประสงค์จะฆ่าท่านให้ตาย)

อสททหนโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น สททหนโต อสททหนโต, เสฎฐี. (น + สททหนต)
 (เสฎฐี) อ.เศรษฐี สททหนโต เชื้ออยู่ น ทามิได้ อสททหนโต ชื่อว่าอสททหนต, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้ไม่
 เชื้ออยู่)

โกคคาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 โกโค จ โส คาโม จาติ โกคคาโม. (โกค + คาม)
 โกโค จ อ.ส่วยด้วย โส อ.ส่วยนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โกคคาโม
 ชื่อว่าโกคคาม. (หมู่บ้านส่วย)

ปมาทชีวิติ

เป็นตติยัตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปมาเทน ชีวิติ ปมาทชีวิติ. (ปมาท + ชีวิติ)
 ชีวิติ อ.อันเป็นอยู่ ปมาเทน ด้วยความประมาท ปมาทชีวิติ ชื่อว่าปมาทชีวิติ. (การเป็นอยู่ด้วยความ
 ประมาท)

อยุตต์

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น อยุตต์ อยุตต์, ปมาทชีวิต. (น + อยุต)

(ปมาทชีวิต) อ.อันเป็นอยู่ด้วยความประมาท อยุตต์ ควรแล้ว น ทาไมได้ อยุตต์ ชื่อว่าอยุตต์, ได้แก่การเป็นอยู่ด้วยความประมาท. (ไม่สมควรแล้ว, ไม่เหมาะสมควรแล้ว)

อปุปมตโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปมตโต อปุปมตโต, ชโน. (น + ปมตต)

(ชโน) อ.ชน ปมตโต ประมาทแล้ว น ทาไมได้ อปุปมตโต ชื่อว่าอปุปมตต, ได้แก่ชน. (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

อตุติกกปณาทโย

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีอิติไตรยคทวันท์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตุติกก กปณ กปณ อตุติกกปณ. (อตุติก + กปณ) อิติไตรยคทวันท์มาส

อตุติกก ก.ชนผู้ไปสู่ทางไกล ท. ด้วย กปณ ก.ชนผู้กำพร้า ท. ด้วย อตุติกกปณ ชื่อว่าอตุติกกปณ. (ชนผู้ไปสู่ทางไกลและชนผู้กำพร้า)

๒. อตุติกกปณ อาทิ เยสนฺติ อตุติกกปณาทโย, ชนา. (อตุติกกปณ + อาทิ) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส

อตุติกกปณ อ.ชนผู้ไปสู่ทางไกลและชนผู้กำพร้า ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อตุติกกปณาทโย ชื่อว่าอตุติกกปณาทิ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ชนผู้เดินทางไกลและชนผู้กำพร้า)

ทานพยาวโฏ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาน พยาวโฏ ทานพยาวโฏ, กุฎุมพีโก. (ทาน + พยาวโฏ)

(กุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพี พยาวโฏ ผู้ชวนชวายเป็นแล้ว ทาน ในทาน ทานพยาวโฏ ชื่อว่าทานพยาวโฏ, ได้แก่กุฎุมพี. (ผู้ชวนชวายเป็นทาน)

อติภูจปุพพสหยาโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส และยุดัตตธสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ทิภูโจ อติภูโจ, สหยาโก. (น + ทิภูจ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส (สหยาโก) อ.สหยา ทิภูโจ ถูกเห็นแล้ว น ทามีได้ อติภูโจ ชื่อว่าอติภูจ, ได้แก่สหยา. (ผู้ไม่ถูกเห็นแล้ว)
๒. อติภูโจ ปุพพนติ อติภูจปุพโพ, สหยาโก. (อติภูจ + ปุพพ) ยุดัตตธสมาส (สหยาโก) อ.สหยา อติภูโจ ไม่ถูกเห็นแล้ว ปุพพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ อติภูจปุพโพ ชื่อว่าอติภูจปุพพ, ได้แก่สหยา. (ผู้ไม่เคยถูกเห็นแล้ว)
๓. อติภูจปุพโพ จ โส สหยาโก จาติ อติภูจปุพพสหยาโก. (อติภูจปุพพ + สหยาโก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
อติภูจปุพโพ จ อ.ผู้ไม่ถูกเห็นแล้วในกาลก่อนด้วย โส อ.ผู้ไม่ถูกเห็นแล้วในกาลก่อนนั้น สหยาโก จ เป็นสหยาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อติภูจปุพพสหยาโก ชื่อว่า อติภูจปุพพสหยาโก. (สหยาผู้ไม่เคยเห็นกันแล้ว)

วยปปเทส

เป็นสมาหารวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
วโย จ ปเทโส จ วยปปเทส. (วโย + ปเทส)
วโย จ อ.วัยด้วย ปเทโส จ อ.ประเทศด้วย วยปปเทส ชื่อว่าวยปปเทส. (วัยและประเทศ, วัยและสถานที่)

สหยาภวาโว

เป็นฉฐฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สหยาภสส ภวาโว สหยาภวาโว. (สหยาภ + ภวา)
ภวาโว อ.ความเป็น สหยาภสส แห่งสหยา สหยาภวาโว ชื่อว่าสหยาภวาโว. (ความเป็นสหยา)

สหพปัจฉา

เป็นฉนฺฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สหพฺเพลฺลํ ปจฺจมา สหพฺพปจฺจมา. (สหพ + ปจฺจมา)

ปจฺจมา ในภายหลัง สหพฺเพลฺลํ (สฺตฺตานิ) แห่งสฺตฺวํ ท. ทั้งปวง สหพฺพปจฺจมา ชื่อว่าสหพฺพปจฺจมา. (ภายหลัง แห่งสฺตฺวํทั้งปวง)

พรมานุสฺสกา

เป็นสฺตฺตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. มนุสฺสํ สํมุทา มานุสฺสกา. (มนุสฺส + กณฺปะจฺจย) สํสํญฺญาทิวเนกัตถตฺตํ

สํมุทา อ.ประชุม ท. มนุสฺสํ แห่งมนุษยฺ ท. มานุสฺสกา ชื่อว่ามานุสฺสกา. (ประชุมแห่งมนุษย)

๒. พฺร มานุสฺสกา พรมานุสฺสกา. (พฺร + มานุสฺสกา) สฺตฺตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

มานุสฺสกา อ.ประชุมแห่งมนุษยฺ ท. พฺร ในเรือน พรมานุสฺสกา ชื่อว่าพรมานุสฺสกา. (ประชุมแห่ง มนุษย์ในเรือน)

จิณฺปาเถยฺยา

เป็นฉนฺฏฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

จิณฺ ปาเถยฺยํ เยสฺนฺติ จิณฺปาเถยฺยา, ชฺนา. (จิณ + ปาเถยฺย)

ปาเถยฺยํ อ.วัตฺถุอันเกื้อกูลแก่หนทาง เยสฺ (ชฺนํ) ของชฺน ท. เหล่าใด ลึนไปแล้ว อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น จิณฺปาเถยฺยา ชื่อว่าจิณฺปาเถยฺย, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้มีวัตฺถุอันเกื้อกูลแก่ หนทางอันลึนไปแล้ว, ผู้มีเสบียงอันลึนไปแล้ว)

วาทาตปฺปี

เป็นสฺมาทรวินทฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

วาทฺ จ อาทโป จ วาทาตปฺปี. (วาท + อาตป)

วาทฺ จ อ.ลมด้วย อาทโป จ อ.แดดด้วย วาทาตปฺปี ชื่อว่าวาทาตป. (ลมและแดด)

กิลนุตสรีรา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลนุต สรีร์ เยสนติ กิลนุตสรีรา, ชนา. (กิลนุต + สรีร์)

สรีร์ อ.สรีระ กิลนุต อันบอบช้ำแล้ว เยส (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กิลนุตสรีรา ชื่อว่ากิลนุตสรีร์, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีสรีระที่บอบช้ำแล้ว, ผู้มีร่างกายที่บอบช้ำแล้ว)

อุทกผาสุกฎจान

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีทวิบาทินนาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทเคน ผาสุกั ยส์สาติ อุทกผาสุกั, จาน. (อุทก + ผาสุก) ทวิบาทินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส ผาสุกั อ.ความผาสุก อุทเคน ด้วยน้ำ ยส์ส (จानส์) แห่งที่ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต้ จาน) อ.ที่นั้น อุทกผาสุกั ชื่อว่าอุทกผาสุกั, ได้แก่ที่. (มีความผาสุกด้วยน้ำ)

๒. อุทกผาสุกญจ ตั จานญจาทิ อุทกผาสุกฎจान. (อุทกผาสุก + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

อุทกผาสุกั จ อ.อันมีความผาสุกด้วยน้ำด้วย ตั อ.อันมีความผาสุกด้วยน้ำนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุทกผาสุกฎจาน ชื่อว่าอุทกผาสุกฎจาน. (ที่อันมีความผาสุกด้วยน้ำ)

นครทวาร

เป็นฉันทลักษณ์ปัฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นครสส์ ทวาร นครทวาร. (นคร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู นครสส์ แห่งเมือง นครทวาร ชื่อว่านครทวาร. (ประตูเมือง)

วิชาตมาตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วิชาตา จ ส่า มาตา จาติ วิชาตมาตา. (วิชาตา + มาตุ)

วิชาตา จ อ.ผู้คลอดแล้วด้วย ส่า อ.ผู้คลอดแล้วนั้น มาตา จ เป็นมารดาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิชาตมาตา ชื่อว่าวิชาตมาตุ. (มารดาผู้คลอดแล้ว)

อมณาปา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น มณาปา อมณาปา, ชนา. (น + มณาป)

(चना) อ.ชน ท. มณาปา เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ น ทามีได้ อมณาปา ชื่อว่าอมณาป, ได้แก่ชนทั้งหลาย.
(ผู้ไม่เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ, ผู้เป็นที่ไม่เอิบอาบใจ)

เอกาโท

เป็นอสมาททศุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส อโท จาติ เอกาโท. (เอก + อท)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น อโท จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกาโท ชื่อว่าเอกาท.
(หนึ่งวัน)

ทวิห

เป็นสสมาททศุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว อทา ทวิห. (ทวิ + อท)

อทา อ.วัน ท. เทว สอง ทวิห ชื่อว่าทวิท. (สองวัน)

กปณทฎิกาทโย

เป็นฉฎฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอิตรโรคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปณา จ อฎฎิกา จ กปณทฎิกา. (กปณ + อฎฎิก) อิตรโรคทวันทสมาส

กปณา จ อ.ชนผู้กำพร้าว ท. ด้วย อฎฎิกา จ อ.ชนผู้ไปสู่ทางไกล ท. ด้วย กปณทฎิกา ชื่อ
ว่ากปณทฎิก. (ชนผู้กำพร้าวและชนผู้เดินทางไกล)

๒. กปณทฎิกา อาทิ เยสนติ กปณทฎิกาทโย, ชนา. (กปณทฎิก + อาทิ) ฉฎฐีทวิปทตุลยา-
ธิกรณพหุพีหิสมาส

กปณทฎิกา อ.ชนผู้กำพร้าวและชนผู้ไปสู่ทางไกล ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ชานา) แห่งชน ท.
เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กปณทฎิกาทโย ชื่อว่ากปณทฎิกาทิ,
ได้แก่ชนทั้งหลาย. (คนกำพร้าวและชนผู้เดินทางไกล)

อาหารตุ๋น

เป็นเจตต์ดีต้ปฐริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาหารสส์ อตุ๋น อาหารตุ๋น. (อาหาร + อตุ๋น)

อตุ๋น อ.ประโยชน์ อาหารสส์ แก่อาหาร อาหารตุ๋น ชื่อว่าอาหารตุ๋น. (ประโยชน์แก่อาหาร)

มหาโศคกุล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส โดยมีจัญญฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนโต โภโค ยสส์ล้าติ มหาโศค, กุล. (มหนโต + โภโค) จัญญฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

โภโค อ.โศคะ มหนโต มาก ยสส์ (กุลสส์) แห่งตระกูลใด (อตุ๋น) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต้ กุล) อ.ตระกูลนั้น มหาโศค ชื่อว่ามหาโศค, ได้แก่ตระกูล. (มีโศคะมาก)

๒. มหาโศคญจ ต่ กุลญจาดิ มหาโศคกุล. (มหาโศค + กุล) วิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มหาโศค จ อ.ผู้มีโศคะมากด้วย ต่ อ.ผู้มีโศคะนั้น กุล จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโศคกุล ชื่อว่ามหาโศคกุล. (ตระกูลผู้มีโศคะมาก)

อจจินนลชชดา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อจจินนา ลชช่า ยสส์ล้าติ อจจินนลชช่า, อิตา. (อจจินนา + ลชช่า) จัญญฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ลชช่า อ.ความละอาย (วิปตติยา) อจจินนา อัน- อันความวิบัติ ตัดขาดแล้ว ยสส์ (อิตุยา) แห่งอิตาใด (อตุ๋น) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ล้า อิตา) อ.อิตานั้น อจจินนลชช่า ชื่อว่าอจจินนลชช่า, ได้แก่อิตา. (ผู้มีความละอายอันความวิบัติตัดขาดแล้ว)

๒. อจจินนลชชช่า ภาโว อจจินนลชชดา. (อจจินนลชช่า + ตาปัจจย) ภาวตัทธิต

ภาโว อ.ความที่ อจจินนลชชช่า (อิตุยา) แห่งอิตา ผู้มีความละอายอันความวิบัติตัดขาดแล้ว อจจินนลชชดา ชื่อว่าอจจินนลชชดา. (ความที่อิตาผู้มีความละอายอันความวิบัติตัดขาดแล้ว)

อลชฺชํมานา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ลชฺชํมานา อลชฺชํมานา, อิตา. (น + ลชฺชํมานา)

(อิตา) อ.อิตา ลชฺชํมานา ผู้ละอายอยู่ น ทาไมได้ อลชฺชํมานา ชื่อว่าอลชฺชํมานา, ได้แก่อิตา. (ผู้
ละอายอยู่)

กปณชโน

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปณเณ จ โส ชโน จาติ กปณชโน. (กปณ + ชน)

กปณเณ จ อ.ผู้กำพร้าด้วย โส อ.ผู้กำพร้า นั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กปณชโน
ชื่อว่ากปณชน. (ชนผู้กำพร้า, คนกำพร้า, คนแร้นแค้น)

มหากุลานิ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺตานิ จ ตานิ กุลานิ จาติ มหากุลานิ. (มหนฺต + กุล)

มหนฺตานิ จ อ.ใหญ่ ท. ด้วย ต อ.ใหญ่ ท. เหล่านี้ กุลานิ จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ มหากุลานิ ชื่อว่ามหากุล. (ตระกูลใหญ่)

มาตาอิตโร

เป็นอิตริตรอยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ อิตา จ มาตาอิตโร. (มาตุ + อิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย อิตา จ อ.อิตาด้วย มาตาอิตโร ชื่อว่ามาตุอิตุ. (มารดาและอิตา)

ทุกฺขุปปตติ

เป็นฉฺฉริตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกฺขุสฺส อฺปปตติ ทุกฺขุปปตติ. (ทุกฺข + อฺปปตติ)

อฺปปตติ อ.การเกิดขึ้น ทุกฺขุสฺส แห่งทุกฺข ทุกฺขุปปตติ ชื่อว่าทุกฺขุปปตติ. (การเกิดขึ้นแห่งทุกฺข)

สัญญาตจฉาดกทุกุขา

เป็นจตุตถัตถิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมียัญจมีตปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ฉาดกสฺมา ทุกฺข์ ฉาดกทุกฺข์. (ฉาดก + ทุกฺข์) ยัญจมีตปปริสฺสมาส
ทุกฺข์ อ.ความทุกฺข์ ฉาดกสฺมา เพราะความทิว ฉาดกทุกฺข์ ชื่อว่าฉาดกทุกฺข์. (ความทุกฺข์เพราะ
ความทิว)

๒. สัญชาติ ฉาดกทุกฺข์ อสฺสาติ สัญชาติตจฉาดกทุกฺขา, กุมาริกา. (สัญญาต + ฉาดกทุกฺข์) จตุตถี-
ทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ฉาดกทุกฺข์ อ.ความทุกฺข์เพราะความทิว สัญชาติ อันเกิดพร้อมแล้ว อสฺสา (กุมาริกาย)
แก่กุมาริกานั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (สา กุมาริกา) อ.กุมาริกานั้น สัญชาติตจฉาดกทุกฺขา ชื่อว่าสัญญาตจฉาดก-
ทุกฺขา, ได้แก่กุมาริกา. (มีความทุกฺข์เพราะความทิวอันเกิดแล้ว, เกิดความทุกฺข์เพราะความทิว)

กุกฺฉิปฺปมาโณ

เป็นจตุตถัตถิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

กุกฺฉิปฺปมาโณ ปมาโณ กุกฺฉิปฺปมาโณ. (กุกฺฉิ + ปมาณ)

ปมาโณ อ.ประมาณ กุกฺฉิปฺปมาโณ แห่งท้อง กุกฺฉิปฺปมาโณ ชื่อว่ากุกฺฉิปฺปมาณ. (ประมาณแห่งท้อง)

ทิวโรตตปฺปสมฺปนฺนา

เป็นตติยัตถิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีสมาหารทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ทิวโร จ โอตตปฺปญฺจ ทิวโรตตปฺป. (ทิวโร + โอตตปฺป) สมาหารทวันทสฺมาส
ทิวโร จ อ.ทิวโรด้วย โอตตปฺป จ อ.โอตตปฺปะด้วย ทิวโรตตปฺป ชื่อว่าทิวโรตตปฺป. (ทิวโรและ
โอตตปฺปะ, ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป)

๒. ทิวโรตตปฺปเปน สมฺปนฺนา ทิวโรตตปฺปสมฺปนฺนา, กุลธิตา. (ทิวโรตตปฺป + สมฺปนฺนา) ตติยัตถิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

(กุลธิตา) อ.กุลธิตา สมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว ทิวโรตตปฺปเปน ด้วยทิวโรและโอตตปฺปะ ทิวโรตตปฺป-
สมฺปนฺนา ชื่อว่าทิวโรตตปฺปสมฺปนฺนา, ได้แก่กุลธิตา. (ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวโรและโอตตปฺปะ)

สตติปปทาโร

เป็นตติยาตปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตติยา ปทาโร สตติปปทาโร. (สตติ + ปทาโร)

ปทาโร อ.การประหาร สตติยา ด้วยหอก สตติปปทาโร ชื่อว่าสตติปปทาโร. (การประหารด้วยหอก)

ขารปริเสโก

เป็นตติยาตปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขาเรน ปริเสโก ขารปริเสโก. (ขาร + ปริเสก)

ปริเสโก อ.การรต ขาเรน ด้วยน้ำต่าง ขารปริเสโก ชื่อว่าขารปริเสโก. (การรตด้วยน้ำต่าง)

สยชาติพลวโทมนสโส

เป็นจตุตถิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสัมมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พลวนตตฺยจ ตํ โทมนสฺสญฺจาติ พลวโทมนสฺส. (พลวนตฺ + โทมนสฺส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสัมมาส

พลวนตฺ จ อ.อันมีกำลังด้วย ตํ อ.อันมีกำลังนั้น โทมนสฺส จ เป็นความโทมนสฺสด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลวโทมนสฺส ชื่อว่าพลวโทมนสฺส. (ความโทมนสฺสอันมีกำลัง, ความเสียใจอันมีกำลัง)

๒. สยชาติํ พลวโทมนสฺสํ อสฺสาติ สยชาติพลวโทมนสฺสํ, มิตตกุฎุมพีโก. (สยชาติ + พลว-โทมนสฺส) จตุตถิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

พลวโทมนสฺสํ อ.ความโทมนสฺสอันมีกำลัง สยชาติํ อันเกิดพร้อมแล้ว อสฺส (มิตตกุฎุมพีโก) แก่กุฎุมพีชื่อว่ามิตตเตนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มิตตกุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพีชื่อว่ามิตตเตนั้น สยชาติพลวโทมนสฺสํ ชื่อว่าสยชาติพลวโทมนสฺส, ได้แก่กุฎุมพีชื่อว่ามิตตเต. (ผู้มีความโทมนสฺสอันมีกำลังที่เกิดขึ้น, ผู้เกิดความเสียใจอย่างแรง)

เชฎฺฐจตีตฺตฺตฺจานํ

เป็นจตุตถิตปุริสสัมมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสัมมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เชฎฺฐจ จ ส่า ตีตา จาติ เชฎฺฐจตีตา. (เชฎฺฐจ + ตีต) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสัมมาส

เข็ญจา จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย ส่า อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น อิตา จ เป็นอิตาด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น เข็ญจอิตา ชื่อว่าเข็ญจอิต. (อิตาผู้เจริญที่สุด)

๒. เข็ญจอิตุยา จาน์ เข็ญจอิตุญจาน์. (เข็ญจอิตุ + จาน) ฌัญญิต์ปปริสสมาส
จาน์ อ.ตำแหน่ง เข็ญจอิตุยา แห่งอิตาผู้เจริญที่สุด เข็ญจอิตุญจาน์ ชื่อว่าเข็ญจอิตุญจาน. (ตำแหน่ง
อิตาผู้เจริญที่สุด)

ทานคโค

เป็นฌัญญิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทานสฺส อคโค ทานคโค. (ทาน + อคค)

อคโค อ.โรง ทานสฺส แห่งทาน ทานคโค ชื่อว่าทานคค. (โรงทาน)

อุจจาสทโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุจจา จ โส สทโท จาติ อุจจาสทโท. (อุจจา + สทท)

อุจจา จ อ.สูงด้วย โส อ.สูงนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุจจาสทโท ชื่อว่า
อุจจาสทท. (เสียงสูง)

มหาสทโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนโต จ โส สทโท จาติ มหาสทโท. (มทนโต + สทท)

มทนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาสทโท
ชื่อว่ามหาสทท. (เสียงใหญ่)

นิสฺสททา

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคโต สทโท เยทิ เต นิสฺสททา, ช่นา. (นิ + สทท)

สทโท อ.เสียง นิคคโต ไปปราศแล้ว เยทิ (ช่นา) จากช่น ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต (ช่นา)
อ.ช่น ท. เหล่านั้น นิสฺสททา ชื่อว่านิสฺสทท, ได้แก่ช่นทั้งหลาย. (ผู้มีเสียงออกแล้ว, ปราศจากเสียง, เจียบเสียง)

ปเวสนปุปมาโณ

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปเวสเนน ปมาโณ ปเวสนปุปมาโณ. (ปเวสน + ปมาณ)

ปมาโณ อ.ประมาณ ปเวสนสฺส แห่งการเข้าไป ปเวสนปุปมาโณ ชื่อว่าปเวสนปุปมาณ. (ประมาณแห่งการเข้าไป, ขนาดการเข้าไป)

การิตตตฺ

เป็นภาวตฺถิต มีวิเคราะห์ว่า

การิตาย ภาวโ การิตตตฺ. (การิตา + ตตฺปัจจย)

ภาวโ อ.ความที่ (สามาวตฺยา) การิตาย (วตฺยา) แห่งรวิ อันนางสามาวตี ให้กระทำแล้ว การิตตตฺ ชื่อว่าการิตตต. (ความที่รวิเป็นของที่นางสามาวตีให้สร้างแล้ว)

ทฺวิทิตฺ

เป็นวาลสฺทตฺถล้งขโยภทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฺวิทํ วา ติตํ วา ทฺวิทิตฺ. (ทฺวิท + ติต)

ทฺวิทํ วา อ.วันสองหรือ ติตํ วา หรือว่า อ.วันสาม ทฺวิทิตฺ ชื่อว่าทฺวิทิต. (สองหรือสามวัน)

อชานนตา

ภาวตฺถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ชานนํ อชานนํ. (น + ชานน) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

ชานนํ อ.อันรู้ น ทาไมได้ อชานนํ ชื่อว่าอชานน. (อันไม่รู้)

๒. อชานนเมว ภาวโ อชานนตา. (อชานน + ตาปัจจย) ภาวตฺถิต

อชานนํ เอว อ.อันไม่รู้แน่แท้ยว ภาวโ เป็นความเป็น อชานนตา ชื่อว่าอชานนตา. (ความเป็นคืออันไม่รู้)

อทิวาทกโรคุปฺตติ

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อทิวาทกโรคฺสฺส อุปฺตติ อทิวาทกโรคุปฺตติ. (อทิวาทกโรค + อุปฺตติ)

อุปุตติ อ.การเกิดขึ้น อหิวาตกโรคส์ แห่งอหิวาตกโรค อหิวาตกโรคอุปุตติ ชื่อว่าอหิวาตกโรคอุปุตติ.
(การเกิดขึ้นแห่งอหิวาตกโรค)

จปีตภาโว

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

จปีตาย ภาโว จปีตภาโว. (จปีตา + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ (อตุตนา) จปีตาย (เสฎฐิจิตฺตยา) แห่งธิดาของเศรษฐี ผู้อันตน ตั้งไว้แล้ว จปีตภาโว
ชื่อว่าจปีตภาว. (ความที่ธิดาของเศรษฐีเป็นผู้อันตนตั้งไว้แล้ว)

ปริวารตโต

เป็นจตุตถิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารสส์ อตโต ปริวารตโต. (ปริวาร + อตถ)

อตโต อ.ประโยชน์ ปริวารสส์ แก่ความเป็นปริวาร ปริวารตโต ชื่อว่าปริวารตถ. (ประโยชน์แก่ความเป็นปริวาร)

อนิกขมนกา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น นิกขมนกา อนิกขมนกา, กุลธิตโร. (น + นิกขมนกา)

(กุลธิตโร) อ.กุลธิตา ท. นิกขมนกา ผู้ไม่ออกไป น ทาไม้ได้ อนิกขมนกา ชื่อว่าอนิกขมนกา, ได้แก่
กุลธิตาทังหลาย. (ผู้ไม่ออกไป)

นาฎกิตติโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นาฎกา จ ดา อิตติโย จาติ นาฎกิตติโย. (นาฎกา + อิตติโย)

นาฎกา จ. ผู้เป็นนักฟ้อน ท. ด้วย ดา อ.ผู้เป็นนักฟ้อน ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย
อิตติ เพราะเหตุนั้น นาฎกิตติโย ชื่อว่านาฎกิตติ. (หญิงนักฟ้อน)

อุปปนฺหฺนฺลิเนโท

เป็นจตุตถีวิทิตฺตยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อุปปนฺโห โสเนโท ยสฺสาติ อุปปนฺหฺนฺลิเนโท, ราชา. (อุปปนฺ + ลีเนท)

ลีเนโท อ.ความรัก อุปปนฺโห อันเกิดขึ้นแล้ว ยสฺส (รณฺโณ) แก่พระราชา (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ราชา) อ.พระราชานั้น อุปปนฺหฺนฺลิเนโท ชื่อว่าอุปปนฺหฺนฺลิเนท, ได้แก่พระราชา. (ผู้มีความรักอันเกิดขึ้นแล้ว, เกิดความรักแล้ว)

กขุณฺณภย

เป็นปัญจมีตฺปฺริสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

กขุณฺนโต ภยํ กขุณฺณภยํ. (กขุณฺน + ภย)

ภยํ อ.ความกลัว กขุณฺนโต แต่การจุด กขุณฺณภยํ ชื่อว่ากขุณฺณภย. (ความกลัวแต่การจุด, ความกลัวแต่การคร่าออก)

สปริวารา

เป็นสทฺบุพพทพหุพีทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

สทฺ ปริวาทฺเรณฺ ยา วตฺตตีติ สปริวารา, อิตฺตา. (สทฺ + ปริวาร)

ยา (อิตฺตา) อ.อิตฺตาใด วตฺตตีติ ย่อมเป็นไป สทฺ กับ ปริวาทฺเรณฺ ด้วยปริวาร อิติ เพราะเหตุนี้ (สทฺ อิตฺตา) อ.อิตฺตานี้ สปริวารา ชื่อว่าสปริวารา, ได้แก่อิตฺตา. (พร้อมกับบริวาร)

อคฺคฺมเทสิฏฺจานํ

เป็นฉฺฐีตฺปฺริสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

อคฺคฺมเทสิยา จานํ อคฺคฺมเทสิฏฺจานํ. (อคฺคฺมเทสิ + จาน)

จานํ อ.ตำแหน่ง อคฺคฺมเทสิยา แห่งพระอัครมเทสิ อคฺคฺมเทสิฏฺจานํ ชื่อว่าอคฺคฺมเทสิฏฺจาน. (ตำแหน่งพระอัครมเทสิ)

ปริวาริตฺติโย

เป็นวิเสสนฺบุพพทกัมมธารยฺสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปริวารา จ ตา อิตฺติโย จาติ ปริวาริตฺติโย. (ปริวาร + อิตฺติ)

ปริวารา จ อ.ผู้เป็นบริวาร ท. ด้วย ตา อ.ผู้เป็นบริวาร ท. เหล่านี้ อิตฺติโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ

เพราะเหตุนี้ ปรีวาริตถิโย ชื่อว่าปรีวาริตถิ. (หญิงผู้เป็นบริวาร)

หตถิวาหนสมฺปนฺโน

เป็นตติยัตปฺปรีสสมาส โดยมีวธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตถิเยว วาหนํ หตถิวาหน. (หตถิ + วาหน) วธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาส

หตถิ เอว อ.ข้างนั้นเทียว วาหนํ เป็นพาหนะ หตถิวาหนํ ชื่อว่าหตถิวาหน. (พาหนะคือข้าง)

๒. หตถิวาหนเนน สมฺปนฺโน หตถิวาหนสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล. (หตถิวาหน + สมฺปนฺโน) ตติยัตปฺปรีส
สมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว หตถิวาหนเนน ด้วยพาหนะคือข้าง หตถิวาหน-
สมฺปนฺโน ชื่อว่าหตถิวาหนสมฺปนฺโน, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถึงพร้อมด้วยพาหนะคือข้าง)

ทารุหตถิ

เป็นจัญญัตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทารุสฺส วิกาโร หตถิ ทารุหตถิ. (ทารุ + หตถิ)

หตถิ อ.ข้าง วิกาโร อันเป็นวิการ ทารุสฺส แห่งไม้ ทารุหตถิ ชื่อว่าทารุหตถิ. (ข้างไม้)

วสนฺนฺจฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนฺนฺจฺจ ตํ จานฺนฺจฺจจติ วสนฺนฺจฺจานํ. (วสน + จาน)

วสนํ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.เป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนฺนฺจฺจานํ ชื่อ
ว่าวสนฺนฺจฺจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

หตถิวาหน

เป็นวธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถิเยว วาหนํ หตถิวาหน. (หตถิ + วาหน)

หตถิ เอว อ.ข้างนั้นเทียว วาหนํ เป็นพาหนะ หตถิวาหนํ ชื่อว่าหตถิวาหน. (พาหนะคือข้าง)

อัสสวาหน

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อัสสเวยว วาหน อัสสวาหน. (อัสส + วาหน)

อัสสเวยว อ.ม้านั้นเที่ยว วาหน เป็นพาหนะ อัสสวาหน ชื่อว่าอัสสวาหน. (พาหนะคือม้า)

ทารุ moy

เป็นสังสัจจฐาติอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ทารุสส วิกาโร ทารุ moy, ยนตหตติ. (ทารุ + มยปัจจย)

(ยนตหตติ) อ.ช้างอันประกอบแล้วด้วยยนต์ วิกาโร อันเป็นวิการ ทารุสส แห่งไม้ ทารุ moy ชื่อว่า
ทารุ moy, ได้แก่ช้างยนต์. (อันเป็นวิการแห่งไม้)

ยนตหตติ

เป็นตติยัตถปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยนเตน นิยุตโต หตติ ยนตหตติ. (ยนต + หตติ) มัจฉะโลปีสมาส, ลป นิยุตตคัพพ

หตติ อ.ช้าง นิยุตโต อันประกอบแล้ว ยนเตน ด้วยยนต์ ยนตหตติ ชื่อว่ายนตหตติ. (ช้างยนต์)

กตจิตตกม moy

เป็นฉัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กต จิตตกม moy ยสสาติ กตจิตตกม moy, หตติ. (กต + จิตตกม moy)

จิตตกม moy อ.จิตรกรรม (บุคคลเลน) กต อัน- อันบุคคล กระทำแล้ว ยสส (หตติสส) แห่งช้าง
โต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (สเวยว หตติ) อ.ช้างนั้น กตจิตตกม moy ชื่อว่ากตจิตตกม moy, ได้แก่ช้าง.
(มีจิตรกรรมอันบุคคลกระทำแล้ว)

อาสนนญจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสนนญจ ต จานญจาทิ อาสนนญจาน. (อาสนน + จาน)

อาสนนญจ จ อ.ใกล้เคียงด้วย ต อ.ใกล้เคียงนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อาสนนญจ-
จาน ชื่อว่าอาสนนญจาน. (ที่ใกล้เคียง)

สรตี่ร

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรสส ตี่ร สรตี่ร. (สร + ตี่ร)

ตี่ร อ.ฝั่ง สรสส แห่งสระ สรตี่ร ชื่อว่าสรตี่ร. (ฝั่งสระ)

อนโตกุงฉิ

เป็นอมาทิปรัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุงฉิยา อนโต อนโตกุงฉิ. (อนโต + กุงฉิ)

อนโต ในภายใน กุงฉิยา แห่งห้อง อนโตกุงฉิ ชื่อว่าอนโตกุงฉิ. (ภายในห้อง)

หตถิลณโห

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถิลส ลณโห หตถิลณโห. (หตถิ + ลณห)

ลณโห อ.คูศ หตถิลส แห่งข้าง หตถิลณโห ชื่อว่าหตถิลณห. (คูศข้าง, ข้าง)

วนจรโก

เป็นกัตตुरुป, กัตตูลาณะ, กัตตันตมาส, สัตตมัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วน จรตติ วนจรโก, ปุริโส. (วนสหุป + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อัจฉัย)

(โย ปุริโส) อ.บุรุษใด จรติ ย่อมเที่ยวไป วน ในป่า อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น
วนจรโก ชื่อว่าวนจรก, ไต่แก่บุรุษ. (ผู้เที่ยวไปในป่า)

สหพเสโต

เป็นฉันทลักษณ์ทวิปตลยาศิรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหพานิ เสตานิ ยสส โส สหพเสโต, วรวารณ. (สหพ + เสต)

(อวยวานิ) อ.อวัยวะ ท. สหพานิ ทั้งปวง เสตานิ ขาว ยสส (วรวารณส) แห่งข้างตัวประเสริฐใด
(อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส วรวารณ) อ.ข้างตัวประเสริฐนั้น สหพเสโต ชื่อว่าสหพเสต, ไต่แก่ข้าง
ตัวประเสริฐ. (ตัวมีอวัยวะทั้งปวงขาว, ตัวขาวปอด, ข้างเผือก)

เกลาสกุฎฎปฎิภาโค

เป็นทวีปทมิฬนาถิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมิฉฐฐิตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. เกลาสสฺส กุฎฎ เกลาสกุฎฎ. (เกลาส + กุฎฎ) ฉฐฐิตูปุริสสมาส

กุฎฎ อ.ยอต เกลาสสฺส แห่งภูเขาชื่อว่าไกรลาส เกลาสกุฎฎ ชื่อว่าเกลาสกุฎฎ. (ยอตภูเขไกรลาส)

๒. เกลาสกุฎฎน ปฎิภาโค ยสฺสาติ เกลาสกุฎฎปฎิภาโค, วรवारโณ. (เกลาสกุฎฎ + ปฎิภาค) ทวีปทมิฬนาถิกรณพหุพพิทิสมาส

ปฎิภาโค อ.ส่วนเปรียบ เกลาสกุฎฎน ด้วยยอตแห่งภูเขาชื่อว่าไกรลาส ยสฺส (วรवारณสฺส) แห่งข้างตัวประเสริฐใต้ (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส วรवारโณ) อ.ข้างตัวประเสริฐนั้น เกลาสกุฎฎ-ปฎิภาโค ชื่อว่าเกลาสกุฎฎปฎิภาค, ใต้แก่ข้างตัวประเสริฐ. (ตัวมีส่วนเปรียบด้วยยอตภูเขไกรลาส)

วรवारโณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

วโร จ โส วารโณ จาติ วรवारโณ. (วร + วารณ)

วโร จ อ.ตัวประเสริฐด้วย โส อ.ตัวประเสริฐนั้น วารโณ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วรवारโณ ชื่อว่าวรवारณ. (ข้างตัวประเสริฐ)

มคคฺคฺทเทสโก

เป็นกัตตรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสฺมาส, ทุตียาตูปุริสสมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

มคคฺ คฺคฺทเทสตีติ มคคฺคฺทเทสโก, ปุริโส. (มคคฺคฺททูปปท + อุ + ทิส โพนเน ในการให้รู้ + ญฺว ปัจจัย)

(โย ปุริโส) อ.บุรุษใต้ อุตฺทิสตีติ ย่อมแสดง มคคฺ ซึ่งทนทาง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น มคคฺคฺทเทสโก, ใต้แก่บุรุษ. (ผู้แสดงทนทาง, ผู้นำทาง)

สปริวารโ

เป็นสทฺพบพทหุพพิทิสมาส วิเคราะหฺ์ว่า

สทฺ ปริวารเน โย วตตตีติ สปริวารโ, ราชา. (สทฺ + ปริวาร)

โย (ราชา) อ.พระราชำไต้ วัตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปรีวาเรน ด้วยบริวาร อิติ เพราะเหตุนี้
(โส ราชา) อ.พระราชำนั้น สปริวาริ ชื่อว่าสปริวาร, ไต้แก่พระราชำ. (ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร, พร้อมกับบริวาร)

จรปฐริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะทว่า
จรา จ เต ปฐริสา จาติ จรปฐริสา. (จร + ปฐริส)
จรา จ อ.ผู้สอตนนม ท. ด้วย เต อ.ผู้สอตนนม ท. เหล่านี้ ปฐริสา จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ จรปฐริสา ชื่อว่าจรปฐริส. (บุรุษผู้สอตนนม, สายลับ)

พลงนิกาโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะทว่า
พลงนิกาโย พลงนิกาโย. (พลง + นิกาโย)
นิกาโย อ.หมู่ พลงนิกาโย แห่งกำลังพลง ท. พลงนิกาโย ชื่อว่าพลงนิกาโย. (หมู่แห่งกำลังพลง, หมู่พลง)

อนโตจิตมนุสสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะทว่า
๑. อนโต จิตา อนโตจิตา, มนุสสา. (อนโต + จิต) สัตตมิตตปุสริสสมาส
(มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. จิตา ผู้ดำรงอยู่แล้ว อนโต ในภายใน อนโตจิตา ชื่อว่าอนโตจิต, ไต้แก่
มนุษย์ทั้งหลาย. (ผู้ดำรงอยู่ในภายใน)
๒. อนโตจิตา จ เต มนุสสา จาติ อนโตจิตมนุสสา. (อนโตจิต + มนุสส) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส
อนโตจิตา จ อ.ผู้ดำรงอยู่แล้วในภายใน ท. ด้วย เต อ.ผู้ดำรงอยู่แล้วในภายใน ท. เหล่า
นี้ มนุสสา จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนโตจิตมนุสสา ชื่อว่าอนโตจิตมนุสส. (มนุษย์ผู้ดำรงอยู่
ในภายใน)

กฏจทตถิ

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กฏจสส วิกาโร ทตถิ กฏจทตถิ. (กฏจ + ทตถิ)

ทตถิ อ.ข้าง วิกาโร อันเป็นวิการ กฏจสส แห่งไม้ กฏจทตถิ ชื่อว่ากฏจทตถิ. (ข้างไม้)

ตณตีสทโท

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตณตียา สทโท ตณตีสทโท. (ตณตติ + สทท)

สทโท อ.เสียง ตณตียา แห่งสาย ตณตีสทโท ชื่อว่าตณตีสทท. (เสียงแห่งสาย)

ทตถินาโค

เป็นวิเสสนุตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทตถิ จ โส นาโค จาติ ทตถินาโค. (ทตถิ + นาโค)

ทตถิ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น นาโค จ เป็นตัวประเสริฐด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทตถินาโค
ชื่อว่าทตถินาค. (ข้างตัวประเสริฐ)

อมิตตวโส

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีนนิบาตบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น มิตโต อมิตโต. (น + มิตต) นนิบาตบุพพบทกัมมชารยสมาส

มิตโต อ.มิตร น หามิได้ อมิตโต ชื่อว่าอมิตต. (ผู้มีไม่มิตร, คัตรู)

๒. อมิตตสส วโส อมิตตวโส. (อมิตต + วส) ฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส

วโส อ.อำนาจ อมิตตสส แห่งคัตรู อมิตตวโส ชื่อว่าอมิตตวส. (อำนาจของคัตรู)

คตภาโว

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คตสส ภาโว คตภาโว. (คต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ คตสส (รณเณ) แห่งพระราชำ ผู้เสด็จไปแล้ว คตภาโว ชื่อว่าคตภาว. (ความที่พระ

ราชาเป็นผู้เสด็จไปแล้ว)

ชีวกาโท

เป็นทวยชาติปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวก กาโท ชีวกาโท. (ชีวก + กาโท)

กาโท อ.จับ ชีวก เป็น ชีวกาโท ชื่อว่าชีวกาโท. (จับเป็น)

โจรเคห์

เป็นทวยชาติปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โจร โพนัน เคห์ โจรเคห์. (โจร + เคห์) มัชฌิมโลปีสมาส, ลป โพนันคัพท

เคห์ อ.เรือน โพนัน เป็นที่จองจำ โจร ซึ่งโจร โจรเคห์ ชื่อว่าโจรเคห์. (เรือนเป็นที่จองจำโจร)

ชยปาน

เป็นสัตตมัตปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชย ปาน ชยปาน. (ชย + ปาน)

ปาน อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่ม ชย ในเพราะความชยะ ชยปาน ชื่อว่าชยปาน. (น้ำดื่มในเพราะความชยะ)

ตติยทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส ทิวโส จาติ ตติยทิวโส. (ตติโย + ทิวโส)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตติยทิวโส ชื่อว่าตติยทิวโส. (วันที่ ๓)

คทณสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คทณญจ ตั สมโย จาติ คทณสมโย. (คทณ + สมโย)

คทณ จ อ.เป็นที่เรียนด้วย ตั อ.เป็นที่เรียนนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คทณ-สมโย ชื่อว่าคทณสมโย. (สมัยเป็นที่เรียน)

ราชาณา

เป็นฉนฺทสูติปปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รณฺโณ อาณา ราชาณา. (ราช + อาณา)

อาณา อ.อาชญา รณฺโณ ของพระราชา ราชาณา ชื่อว่าราชาณา. (อาชญาของพระราชา)

สุรคชฺชิตํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สุรณฺจ ตํ คชฺชิตนฺติ สุรคชฺชิตํ. (สุร + คชฺชิต)

สุรํ จ อ.อํนกลํตํวย ตํ อ.อํนกลํนํนํ คชฺชิตํ จ เป็นการคํารามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุรคชฺชิตํ
ชื่อว่าสุรคชฺชิต. (การคํารามอย่างกล้าหาญ)

อนฺโตสาณิ

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สาณิยา อนฺโต อนฺโตสาณิ. (อนฺโต + สาณิ)

อนฺโต ในภายใน สาณิยา แห่งม่าน อนฺโตสาณิ ชื่อว่าอนฺโตสาณิ. (ภายในม่าน)

พทิสานิ

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สาณิยา พทิสานิ. (พทิสานิ + สาณิ)

พทิสานิ ในภายนอก สาณิยา แห่งม่าน พทิสานิ ชื่อว่าพทิสานิ. (ภายนอกม่าน)

ปีจสปปิ

เป็นกัตตรูป, กัตตฺสาณะ, กิตันตสมาส, ตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปีเจเน สปปติ คจฺจตติ ปีจสปปิ. (ปีจสทฺทูปท + สปป คติมฺทิส ในการไป + อิปฺจจย)

(โย ปุริส) อ.บุรุษโต สปปติ คจฺจตติ ย่อมไป ปีเจเน ด้วยตั้ง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุริส)

อ.บุรุษนั้น ปีจสปปิ ชื่อว่าปีจสปปิ. (บุรุษผู้ไปด้วยตั้ง)

สงขกฏจิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงไซ จ โส กฏจิ จาติ สงขกฏจิ. (สงข + กฏจิ)

สงไซ จ อ.น้ำเต้าด้วย โส อ.น้ำเต้านั้น กฏจิ จ เป็นบุรุษผู้มีโรคเรื้อนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
สงขกฏจิ ชื่อว่าสงขกฏจิ. (บุรุษผู้มีโรคเรื้อนน้ำเต้า)

อนคฺฆ

เป็นนนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺถิ อคฺโข อสฺสํติ อนคฺฆํ, มนฺตํ. (น + อคฺฆ)

อคฺโข อ.ค่า อสฺสํ (มนตฺสฺส) แห่งมนต์ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ มนฺตํ) อ.มนต์นั้น
อนคฺฆ ชื่อว่าอนคฺฆ, ไต่แก่มนต์. (อันไม่มีค่า, อันมีค่ามิได้)

สนฺถวกรณภย

เป็นปัญจมีตปฺริสสมาส โดยมีจฺญฐิตปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนฺถวสฺส กรณํ สนฺถวกรณํ. (สนฺถว + กรณ) จฺญฐิตปฺริสสมาส

กรณํ อ.การกระทำ สนฺถวสฺส ซึ่งความเชยชิด สนฺถวกรณํ ชื่อว่าสนฺถวกรณ. (การทำความ
เชยชิด)

๒. สนฺถวกรณโต ภยํ สนฺถวกรณภยํ. (สนฺถวกรณ + ภย) ปญฺจมีตปฺริสสมาส

ภยํ อ.ความกลัว สนฺถวกรณโต แต่การกระทำซึ่งความเชยชิด สนฺถวกรณภยํ ชื่อว่าสนฺถว-
กรณภย. (ความกลัวแต่การทำ ความเชยชิด)

มนฺตปท

เป็นจฺญฐิตปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนฺตสฺส ปทํ มนฺตปทํ. (มนฺต + ปท)

ปทํ อ.บท มนฺตสฺส แห่งมนต์ มนฺตปทํ ชื่อว่ามนฺตปท. (บทมนต์)

อติพทโลฏจกโปล

เป็นฉัญญีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมัสมาทรวทนต์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โอฏฺโจ จ กโปโล จ โอฏจกโปล. (โอฏฺจ + กโปล) สมาทรวทนต์มาส

โอฏฺโจ จ อ.ริมฝีปากด้วย กโปโล จ อ.กระพุ้งแก้มด้วย โอฏจกโปล ชื่อว่าโอฏจกโปล. (ริมฝีปากและกระพุ้งแก้ม)

๒. อติพทล โอฏจกโปล ยสฺสํสํติ อติพทลโอฏจกโปล, มุข. (อติพทล + โอฏจกโปล) ฉัญญีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

โอฏจกโปล อ.ริมฝีปากและกระพุ้งแก้ม อติพทล อันหมายถึง ยสฺส (มุขสฺส) แห่งปากใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น อติพทลโอฏจกโปล ชื่อว่าอติพทลโอฏจกโปล, ได้แก่ปาก. (มีริมฝีปากและกระพุ้งแก้ม อันหมายถึง)

ทฏจกฏจ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. กฏจํ อสฺสํ อตตีติ กฏจ, ปุริโส. (กฏจ + อีปัจจย) อัสสํตตีตฺทิต

กฏจํ อ.โรคเรื้อน อสฺสํ (ปุริสฺส) ของบุรุษนั้น อตตี มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กฏจ ชื่อว่ากฏจ, ได้แก่บุรุษ. (ผู้มีโรคเรื้อน)

๒. ทฏฺโจ จ โส กฏจ จาติ ทฏจกฏจ, ปุริโส. (ทฏฺจ + กฏจ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ทฏฺโจ จ อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โส อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น กฏจ จ เป็นบุรุษผู้มีโรคเรื้อนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทฏจกฏจ ชื่อว่าทฏจกฏจ. (ผู้มีโรคเรื้อนผู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้มีโรคเรื้อนผู้ชั่วช้า)

สาณิกณฺณ

เป็นฉัญญีตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาณิยา กณฺณํ สาณิกณฺณ. สาณิ + กณฺณ)

กณฺณํ อ.มุ่ม สาณิยา แห่งมาน สาณิกณฺณ ชื่อว่าสาณิกณฺณ. (มุ่มมาน)

มนต์คุณทนต์

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนต์สฺส คทนต์ มนต์คุณทนต์. (มนต์ + คทนต์)

คทนต์ อ.การเรียนเอา มนต์สฺส ซึ่งมนต์ มนต์คุณทนต์ ชื่อว่ามนต์คุณทนต์. (การเรียนมนต์)

ลีปคุณทนต์

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลีปสฺส คทนต์ ลีปคุณทนต์. (ลีป + คทนต์)

คทนต์ อ.การเรียนเอา ลีปสฺส ซึ่งลีป ลีปคุณทนต์ ชื่อว่าลีปคุณทนต์. (การเรียนลีป)

ภาคภคินิโย

เป็นฉันทลักษณ์ทวันทมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภาคภคินิโย จ ภคินิโย จ ภาคภคินิโย. (ภาคภคินิโย + ภคินิโย)

ภาคภคินิโย จ อ.พี่น้องชาย ท. ด้วย ภคินิโย จ อ.พี่น้องหญิง ท. ด้วย ภาคภคินิโย ชื่อว่าภาคภคินิโย.
(พี่น้องชายและพี่น้องหญิง)

ชีวิตทาน

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตสฺส ทานํ ชีวิตทาน. (ชีวิต + ทาน)

ทานํ อ.การให้ ชีวิตสฺส ซึ่งชีวิต ชีวิตทาน ชื่อว่าชีวิตทาน. (การให้ชีวิต, ถวายพระชนม์ชีพ)

ดารกส์ณญา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ดารกาศ ษณญา ดารกส์ณญา. (ดารกาศ + ษณญา)

ษณญา อ.ษณญา ดารกาศ แห่งดวงดาว ดารกส์ณญา ชื่อว่าดารกส์ณญา. (ษณญาแห่งดวงดาว)

อุปจารตโต

เป็นจตุตถิตีปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปจารสฺส อตโต อุปจารตโต. (อุปจาร + อตต)

อตโต อ.ประโยชน์ อุปจารสฺส แก่ความเป็นอุปจาระ อุปจารตโต ชื่อว่าอุปจารตต. (ประโยชน์
แก่อุปจาระ)

นิกขมนกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกขมนญจ ตํ กาลโ จาติ นิกขมนกาลโ. (นิกขมน + กาล)

นิกขมนํ จ อ.เป็นที่ออกไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ออกไปนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
นิกขมนกาลโ ชื่อว่านิกขมนกาล. (กาลเป็นที่ออกไป)

หตตคต

เป็นสัดตมีตีปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

หตเต คตํ หตตคตํ, ทวาริ. (หตต + คต)

(ทวาริ) อ.ประตู คตํ อันไปแล้ว หตเต ในมือ หตตคตํ ชื่อว่าหตตคต, ได้แก่ประตู. (อันไปแล้วใน
มือ, อยู่ในกำมือ)

ปณณาสโยชนานิ

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณณาส โยชนานิ ปณณาสโยชนานิ. (ปณณาส + โยชน)

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. ปณณาส ทาลิป ปณณาสโยชนานิ ชื่อว่าปณณาสโยชน. (ทาลิปโยชน์)

สภฺจโยชนานิ

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สภฺจโยชนานิ สภฺจโยชนานิ. (สภฺจ + โยชน)

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. สภฺจ ทกสิบ สภฺจโยชนานิ ชื่อว่าสภฺจโยชน. (ทกสิบโยชน์)

วิสต์โยชน์นสัด

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์โดยมีอสมมาตรที่คุดสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสต์ โยชน์นานิ วิสต์โยชน์นานิ. (วิสต์ + โยชน์) อสมมาตรที่คุดสมาส
โยชน์นานิ อ.โยชน์ ท. วิสต์ ยี่สิบ วิสต์โยชน์นานิ ชื่อว่าวิสต์โยชน์. (ยี่สิบโยชน์)

๒. วิสต์โยชน์นานิ สัด วิสต์โยชน์นสัด. (วิสต์โยชน์ + สัด)

สัด อ.ร้อย วิสต์โยชน์นานิ แห่งโยชน์ยี่สิบ ท. วิสต์โยชน์นสัด ชื่อว่าวิสต์โยชน์นสัด. (หนึ่งร้อยยี่สิบโยชน์)

พทินคร

เป็นนิบาตบุพพกพยียาวสามาวดี มีวิเคราะห์ว่า

นครสัด พทิ พทินคร. (พทิ + นคร)

พทิ ในภายนอก นครสัด แห่งเมือง พทินคร ชื่อว่าพทินคร. (ภายนอกเมือง)

สกลนครวาสิโน

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกลนจ ตั นครนจจติ สกลนคร. (สกล + นคร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตั อ.ทั้งสิ้นนั้น นคร จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกลนคร
ชื่อว่าสกลนคร. (เมืองทั้งสิ้น)

๒. สกลนเร วสนติ สีเสนาติ สกลนครวาสิโน, ชนา. (สกลนครสหุพปท + วส นิวาเส ใน
การอยู่ + นิปัจจย) กัตตรูป, ตัสสีลสาณะ, กัตตสมาส, สัตตมัตตปริสสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนติ ย่อมอยู่ สกลนเร ในเมืองทั้งสิ้น สีเสน โดยปกติ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สกลนครวาสิโน ชื่อว่าสกลนครวาสิ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ใน
เมืองทั้งสิ้นโดยปกติ, ชาวเมืองทั้งปวง)

อวภูฏิตตต

เป็นภาวตัทธิต มิวีเคราะหว่า

อวภูฏิตานัน ภาโว อวภูฏิตตต. (อวภูฏิต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความที่ (มาเรน) อวภูฏิตานัน (ชานัน) แห่งชน ท. ผู้อันมาร ให้เป็นไปทั่วแล้ว อวภูฏิตตต
ชื่อว่าอวภูฏิตตต. (ความที่พวกชนถูกรมารทมนไป)

ยถาโธโต

เป็นปาทิบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

โย โย โธโต ยถาโธโต, ปโตโต. (ยถา + โธโต)

(ปโตโต) อ.บาตร (ปุตฺตเลน) โธโต อันบุคคล ล้างแล้ว โย โย ไตย ยถาโธโต ชื่อว่ายถาโธต,
ได้แก่บาตร. (อันถูกล้างแล้วอย่างไร, ตามที่ล้างแล้ว)

นศรทวาร

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะหว่า

นศรสฺ ทวาร นศรทวาร. (นศร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู นศรสฺ แห่งเมือง นศรทวาร ชื่อว่านศรทวาร. (ประตูเมือง)

สมปตตกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

สมปตตตจ ต กาล จาติ สมปตตกาล. (สมปตต + กาล)

สมปตต จ อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สมปตตกาล ชื่อว่าสมปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงพร้อมแล้ว)

อณฺเฑตกเวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

อณฺเฑตโก จ โส เวโส จาติ อณฺเฑตกเวโส. (อณฺเฑตก + เวโส)

(เกนจ) อณฺเฑตโก จ อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วด้วย โส อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วนั้น เวโส จ เป็นเพศด้วย

อติ เพราะเหตุนั้น อัญญาตกเวสล์ ชื่อว่าอัญญาตกเวสล์. (เพศที่ใครๆ ก็ไม่รู้)

อลมณากาโร

เป็นอวชาตบุพพทกัมมชารยส์มาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมชารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ลมณํ อลมนํ. (น + ลมณ) นิบาตบุพพทกัมมชารยส์มาส
 ลมณํ อ.อันได้ น ทาไมได้ อลมนํ ชื่อว่าอลมน. (อันไม่ได้, การไม่ได้)
๒. อลมนเมว อากาโร อลมณากาโร. (อลมน + อาการ) อวชาตบุพพทกัมมชารยส์มาส
 อลมนํ เอว อ.อันไม่ได้นั่นเทียว อากาโร เป็นอาการ อลมณากาโร ชื่อว่าอลมณาการ. (อาการ
 คืออันไม่ได้)

ทสนเกพี

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ทสนญจ เกพี จ ทสนเกพี. (ทสน + เกพี)
 ทสนํ อ.การหัวเราะด้วย เกพี จ อ.การเยาะเย้ยด้วย ทสนเกพี ชื่อว่าทสนเกพี. (การหัวเราะและการ
 เยาะเย้ย)

อนิวตโต

เป็นนิบาตบุพพทกัมมชารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- น นิวตโต อนิวตโต, ปจเจกพุทฺโธ. (น + นิวตต)
 (ปจเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า นิวตโต กลับแล้ว น ทาไมได้ อนิวตโต ชื่อว่าอนิวตต, ได้แก่
 พระปัจเจกพุทธเจ้า. (ผู้ไม่กลับแล้ว)

นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตภาโว

เป็นนัฏฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีกัปปนทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิฏฺฐิตํ วา อนิฏฺฐิตํ วา นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตํ. (นิฏฺฐิต + อนิฏฺฐิต) วิกัปปนทวันทสมาส
 นิฏฺฐิตํ วา อ.อันสำเร็จแล้วหรือ นิฏฺฐิตํ วา หรือว่า อ.อันไม่สำเร็จแล้ว นิฏฺฐิตานิฏฺฐิตํ ชื่อว่า
 นิฏฺฐิตานิฏฺฐิต. (อันสำเร็จแล้วหรือไม่สำเร็จแล้ว)

๒. นิภูจิตานิภูจิตสส์ ภาวो นิภูจิตานิภูจิตภาวो. (นิภูจิตานิภูจิต + ภาว) ฌัฏฐิต์ปปริสส์มาส
ภาวो อ.ความเป็น นิภูจิตานิภูจิตสส์ (ภตตสส์) แห่งภัตร์ อันสำเร็จแล้วหรือไม่สำเร็จแล้ว ชื่อว่า
นิภูจิตานิภูจิตภาว. (ความเป็นแห่งภัตร์เสร็จแล้วหรือไม่เสร็จแล้ว)

สมฺปนฺนเวคตโร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. สมฺปนฺโน เวโค ยสส์าติ สมฺปนฺนเวโค, ปุคฺคโล. (สมฺปนฺน + เวค) ฌัฏฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

เวโค อ.ความเร็ว สมฺปนฺโน อันถึงพร้อมแล้ว ยสส์ (ปุคฺคลสส์) แห่งบุคฺคไลเต (อฺตฺติ) มีอยู่
อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนั้น สมฺปนฺนเวโค ชื่อว่าสมฺปนฺนเวค, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีความเร็วอัน
ถึงพร้อมแล้ว)

๒. สฬฺเพ อิมํ สมฺปนฺนเวคา, อยมิเมสํ วิเสเนน สมฺปนฺนเวคตฺติ สมฺปนฺนเวคตโร, ปุคฺคโล.
(สมฺปนฺนเวค + ตฺรปจฺจย) วิเสสตัดทิต

อิมํ (ปุคฺคลา) อ.บุคฺคล ท. เหล่านี้ สฬฺเพ ทั้งปวง สมฺปนฺนเวคา เป็นผู้มีความเร็วอันถึง
พร้อมแล้ว (โทหนฺติ) ย่อมเป็น, อยํ (ปุคฺคโล) อิมํ (ปุคฺคลานํ) อ.- แห่งบุคฺคล ท. เหล่านี้หนา -บุคฺคลนี้
สมฺปนฺนเวโค เป็นผู้มีความเร็วอันถึงพร้อมแล้ว วิเสเสนํ โดยพิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิตฺติ เพราะเหตุนี้
(อยํ ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนี้ สมฺปนฺนเวคตโร ชื่อว่าสมฺปนฺนเวคตฺร, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีความเร็วอันถึงพร้อมแล้วกว่า)

ปณฺจปติภูจิต์

เป็นฌัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺจณฺ्हํ องคานํ ปติภูจิต์ ปณฺจปติภูจิต์. (ปณฺจ + ปติภูจิต) มัชฌิมโลปัสมาส, ลป องคตฺทพท์
ปติภูจิต์ อ.อันตั้งไว้เฉพาะ องคานํ แห่งองค์ ท. ปณฺจณฺ्हํ ท้า ปณฺจปติภูจิต์ ชื่อว่าปณฺจปติภูจิต. (การ
ตั้งไว้เฉพาะองค์ท้า, เบญจางคประดิษฐ์)

ปณฺณาสสภูจิสตวิสตีสตคมนสมตฺตานิ

เป็นจตุตถิต์ปปริสส์มาส โดยมีอิตฺตโรยคทวันทสมาส และทุตฺยาตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. ปณฺณาส จ สภูจि จ สตณฺจ วิสตีสตานิ จ ปณฺณาสสภูจิสตวิสตีสตานิ. (ปณฺณาส + สภูจิ

+ สด + วิสดีสด)

ปณณาส จ อ.ทำลิปด้วย สฎุจิจ จ อ.ทกลิปด้วย สดฺ จ อ.หนึ่งร้อยด้วย วิสดีสดานิจ จ อ.หนึ่งร้อยยี่สิบ ท. ด้วย ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดานิจ ชื่อว่าปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสด. (ทำลิป ทกลิป หนึ่งร้อย และหนึ่งร้อยยี่สิบ) อิตริตริโยคทวันทสมาส

๒. ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดานิจ คมนํ ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนํ. (ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสด + คมน) ทุติยาตปปริสสมาส

คมนํ อ.อันไป ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดานิจ ลินํทำลิป ทกลิป หนึ่งร้อย และหนึ่งร้อยยี่สิบ ท. ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนํ ชื่อว่าปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมน. (การไปสิ้น ๕๐, ๖๐, ๑๐๐ และ ๑๒๐)

๓. ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนสฺส สมตถานิจ ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนสมตถานิจ, วาหนานิจ. (ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมน + สมตถ) จตุตถิตปปริสสมาส

(วาหนานิจ) อ.พาหนะ ท. สมตถานิจ อันสามารถ ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนสฺส เพื่ออันไปสิ้น ทำลิป ทกลิป หนึ่งร้อย และหนึ่งร้อยยี่สิบ ปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนสมตถานิจ ชื่อว่าปณณาสสฎุจิสต์วิสดีสดคมนสมตถ, ได้แก่พาหนะทั้งหลาย. (อันสามารถเพื่อจะไปสิ้น ๕๐, ๖๐, ๑๐๐ และ ๑๒๐)

สุริยเตโช

เป็นจัญญิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุริยสฺส เตโช สุริยเตโช. (สุริย + เตช)

เตโช อ.เตช สุริยสฺส แห่งพระอาทิตย์ สุริยเตโช ชื่อว่าสุริยเตช. (เตชพระอาทิตย์)

นิพพตตนิพพตตฎุจจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนนิภายทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิพพตตญจ ตํ นิพพตตญจาทิจ นิพพตตนิพพตตํ, จจัน. (นิพพตต + นิพพตต) วิเสสนนิภายทกัมมธารยสมาส

ตํ (จจัน) อ.ที่นั้น นิพพตตํ จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย นิพพตตํ จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตนิพพตตํ ชื่อว่านิพพตตนิพพตต, ได้แก่ที่. (เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วเป็นที่ทั้งบังเกิดแล้ว)

๒. นิพพตตนิพพตตญจ ตํ จจันญจาทิจ นิพพตตนิพพตตฎุจจัน. (นิพพตตนิพพตต + จจัน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นิพพุตตนิพพุตต์ จ อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วเป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วเป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิพพุตตนิพพุตตฏฺจานํ ชื่อว่านิพพุตตนิพพุตตฏฺจานํ. (ที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วเป็นที่ทั้งบังเกิดแล้ว)

สุริยเตชส์ทิส่า

เป็นตติยาตปปริสส์มาส โดยมัญญสิตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุริยสส เตโซ สุริยเตโซ. (สุริย + เตช) มัญญสิตปปริสส์มาส
เตโซ อ.เตช สุริยสส แห่งพระอาทิตย์ สุริยเตโซ ชื่อว่าสุริยเตช. (เตชพระอาทิตย์)
๒. สุริยเตเชน สทิส่า สุริยเตชส์ทิส่า, อาณา. (สุริยเตช + สทิส่า) ตติยาตปปริสส์มาส
(อาณา) อ.อาชญ่า สทิส่า อันเชน สุริยเตเชน ด้วยเตชแห่งพระอาทิตย์ สุริยเตชส์ทิส่า ชื่อว่า
สุริยเตชส์ทิส่า, ไต่แก่อาชญ่า. (อันเชนกับเตชพระอาทิตย์)

ทิกฺกุจจมโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ทิกฺกุโจ จ โส ฌมโม จาติ ทิกฺกุจจมโม. (ทิกฺกุ + ฌมม)
ทิกฺกุโจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ฌมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิกฺกุจจมโม ชื่อว่าทิกฺกุจจมม. (ธรรมที่สัตว์เห็นแล้ว, ช่าตินี้)

ภาคี

เป็นอัสสัตติตติตติ มีวิเคราะห์ว่า

- ภาโค อสส อตติติ ภาคี, ปุคฺคโล. (ภาค + อีปจจย)
ภาโค อ.ส่วน อสส (บุคคลลล) แห่งบุคคลนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ภาคี ชื่อว่าภาคี, ไต่แก่บุคคล. (ผู้มีส่วน)

อนุโมทนาคาถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อนุโมทนา จ ล่า คาถา จาติ อนุโมทนาคาถา. (อนุโมทนา + คาถา)

อนุโมทนา จ อ.เป็นเครื่องอนุโมทนาด้วย ส่า อ.เป็นเครื่องอนุโมทนานั้น คาถา จ เป็นคาถาด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ อนุโมทนาคาถา ชื่อว่าอนุโมทนาคาถา. (คาถาเป็นเครื่องอนุโมทนา)

สหพพกามทท์

๑. สหพพา จ ส่า กามา จาติ สหพพกามา, สหฺปตฺติ. (สหพพา + กามา) วิเสสนบุพพทกัมม-
 ธารยสฺมาส

สหพพา จ อ.ทั้งปวงด้วย ส่า อ.ทั้งปวงนั้น กามา จ เป็นอันนำใคร่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 สหพพกามา ชื่อว่าสหพพกามา, ได้แก่สมบัติ. (อันนำใคร่ทั้งปวง)

๒. สหพพกามํ ททาตีติ สหพพกามทท์, มณฺริรตฺนํ. (สหพพกามสหฺพูปฺปท + ทท ทาเน ในกาไรให้ +
 อปฺจจฺย)

(ยํ มณฺริรตฺนํ) อ.แก้วคือมณีใด ททาตี ย่อมให้ สหพพกามํ (สหฺปตฺติ) ซึ่งสมบัติ อันนำใคร่
 ทั้งปวง อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ มณฺริรตฺนํ) อ.แก้วคือมณีนั้น สหพพกามทท์ ชื่อว่าสหพพกามทท์, ได้แก่แก้วมณี.
 (อันให้สมบัติอันนำใคร่ทุกอย่าง)

มณฺริรตฺนํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณฺเวยว รตฺนํ มณฺริรตฺนํ. (มณฺ + รตฺน)

มณฺเวยว อ.แก้วมณี รตฺนํ เป็นแก้ว มณฺริรตฺนํ ชื่อว่ามณฺริรตฺน. (แก้วคือมณี, แก้วมณี)

ปุพฺพจริตํ

เป็นลัตตมิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพฺพเพ จริตํ ปุพฺพจริตํ. (ปุพฺพ + จริต)

จริตํ อ.ความประพฤติ ปุพฺพเพ ในกาลก่อน ปุพฺพจริตํ ชื่อว่าปุพฺพจริต. (ความประพฤติในกาลก่อน)

อุชฺชยานกึพฺวา

เป็นลัตตมิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุชฺชยาน กึพฺวา อุชฺชยานกึพฺวา. (อุชฺชยาน + กึพฺวา)

กึพฺวา อ.กรึทา อุชฺชยาน ในอุชฺชยาน อุชฺชยานกึพฺวา ชื่อว่าอุชฺชยานกึพฺวา. (กรึทาในอุชฺชยาน)

มหนตมหนตานิ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตานิ จ ตานิ มหนตานิ จาติ มหนตมหนตานิ, จมมปลีพุกานิ. (มหนต + มหนต)

ตานิ (จมมปลีพุกานิ) อ.กระสอบอันเป็นวิการแห่งหนึ่ง ท. เหล่านั้น มหนตานิ จ อันใหญ่ด้วย
มหนตานิ จ อันใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหนตมหนตานิ ชื่อว่ามหนตมหนต, ได้แก่กระสอบหนึ่งทั้งหลาย.
(ทั้งใบใหญ่ทั้งใบใหญ่)

จมมปลีพุกานิ

เป็นจัญฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

จมมสส์ วิการา ปลีพุกานิ จมมปลีพุกานิ. (จมม + ปลีพุก) มัจฉะโลปัสมาส, ลป วิการตัพท

ปลีพุกานิ อ.กระสอบ ท. วิการา อันเป็นวิการ จมมสส์ แห่งหนึ่ง จมมปลีพุกานิ ชื่อว่าจมม-
ปลีพุก. (กระสอบหนึ่ง)

ทิวณณสุวณณ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิวณณจ สุวณณจ ทิวณณสุวณณ. (ทิวณณ + สุวณณ)

ทิวณณ จ อ.เงินด้วย สุวณณ จ อ.ทองด้วย ทิวณณสุวณณ ชื่อว่าทิวณณสุวณณ. (เงินและทอง)

กเรณุกปิฏจ

เป็นจัญฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กเรณุกาย ปิฏจ กเรณุกปิฏจ. (กเรณุกา + ปิฏจ)

ปิฏจ อ.หลัง กเรณุกาย แห่งข้างพัง กเรณุกปิฏจ ชื่อว่ากเรณุกปิฏจ. (หลังข้างพัง)

อนเตปุรपालกา

เป็นทุติยาตปุริสส์มาส โดยมีนิบาตบุพพกัถพยยิภาวส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุรส์ส อนเต อนเตปุริ. (อนเต + ปุริ) นิบาตบุพพกัถพยยิภาวส์มาส

อนเต ในภายใน ปุรส์ส แห่งวัง อนเตปุริ ชื่อว่าอนเตปุริ. (ภายในวัง)

๒. อนุตปุรี ปาเลนตีติ อนุตปุรปาลกา, ชนา. (อนุตปุรสัททูปปท + ปาล รกขณ ในการรักษา + อนุปัจจัจย) กัตตุรูป, กัตตุสาณะ, กัตตันตสมาส, ทุตติยาตปปริสสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปาเลนตีติ ย่อมรักษา อนุตปุรี ซึ่งภายในแห่งวัง อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อนุตปุรปาลกา ชื่อว่าอนุตปุรปาลก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้รักษาภายในวัง)

ปกขนตภาโว

เป็นนัจฉฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกขนตสส ภาโว ปกขนตภาโว. (ปกขนต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ ปกขนตสส (พลสส) แห่งพล ผู้แล่นไปแล้ว ปกขนตภาโว ชื่อว่าปกขนตภาว. (ความที่พลเป็นผู้แล่นไปแล้ว)

กหาปณปสิพุก

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กหาปณทิ ปูริ ปสิพุก กหาปณปสิพุก. (กหาปณ + ปสิพุก)

ปสิพุก อ.กระสอบ ปูริ อันเต็ม กหาปณทิ ด้วยกหาปณะ ท. กหาปณปสิพุก ชื่อว่ากหาปณ-ปสิพุก. (กระสอบที่เต็มด้วยกหาปณะ)

สุวณณปสิพุก

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุวณณน ปูริ ปสิพุก สุวณณปสิพุก. (สุวณณ + ปสิพุก)

ปสิพุก อ.กระสอบ ปูริ อันเต็ม สุวณณน ด้วยทอง สุวณณปสิพุก ชื่อว่าสุวณณปสิพุก. (กระสอบที่เต็มด้วยทอง)

สุวณณโลโก

เป็นสัตตमितปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุวณณ โลโก สุวณณโลโก. (สุวณณ + โลโก)

โลโก อ.ความโลภ สุวณณ ในทอง สุวณณโลโก ชื่อว่าสุวณณโลภ. (ความโลภในทอง)

เทวจรปรฎิภาคา

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวจรราย ปรฎิภาโค ยสสชาติ เทวจรรปรฎิภาคา, มาคณุทียา. (เทวจรร + ปรฎิภาค)

ปรฎิภาโค อ.ส่วนเปรียบ เทวจรราย ด้วยนางเทพอัปสร ยสสา (มาคณุทียาย) แห่งนางมาคณุทียาใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา มาคณุทียา) อ.นางมาคณุทียานั้น เทวจรรปรฎิภาคา ชื่อว่าเทวจรร-ปรฎิภาคา, ได้แก่นางมาคณุทียา. (ผู้มีส่วนเปรียบด้วยนางเทพอัปสร, ดุจนางเทพอัปสร)

สัชปาปติโก

เป็นสทบุพพทพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปชปาติยา โย วุตตตีติ สัชปาปติโก, มาคณุทียพราทมโณ. (สท + ปชปาติ)

โย (มาคณุทียพราทมโณ) อ.พราทมณัชื่อว่ามาคณุทียะใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปชปาติยา ด้วยสัชปาติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มาคณุทียพราทมโณ) อ.พราทมณัชื่อว่ามาคณุทียะนั้น สัชปาปติโก ชื่อว่า สัชปาปติโก, ได้แก่นาคันทพราทมณั. (พร้อมกัปชปาติ)

อนาคามิผลุปนีสสโย

เป็นจัญญูตีปฐุรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนาคามิผลุสส อุนีสสโย อนาคามิผลุปนีสสโย. (อนาคามิผล + อุนีสสโย)

อุนีสสโย อ.อุนีสสโย อนาคามิผลุสส แห่งอนาคามิผล อนาคามิผลุปนีสสโย ชื่อว่าอนาคามิผลุ-ปนีสสโย. (อุนีสสโยแห่งอนาคามิผล)

ปตตจิวรี

เป็นสมหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตโต จ จิวรณจ ปตตจิวรี. (ปตต + จิวร)

ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรี ชื่อว่าปตตจิวรี. (บาตรและจิวรี)

พหุนิคโม

เป็นอมาทิปรตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคมสฺส พหิ พหุนิคโม. (พหิ + นิคม)

พหิ ในภายนอก นิคมสฺส แห่งนิคม พหุนิคโม ชื่อว่าพหุนิคม. (ภายนอกนิคม)

อคติปริจรณฎจानं

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐฐิตปปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อคติสฺส ปริจรณํ อคติปริจรณํ. (อคติ + ปริจรณ) ฉฐฐิตปปุริสสมาส

ปริจรณํ อ.เป็นที่บำเรอ อคติสฺส ซึ่งไฟ อคติปริจรณํ ชื่อว่าอคติปริจรณ. (เป็นที่บำเรอไฟ)

๒. อคติปริจรณญจ ตํ จานญจาทิ อคติปริจรณฎจानं. (อคติปริจรณ + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาส

อคติปริจรณํ จ อ.เป็นที่บำเรอซึ่งไฟด้วย ตํ อ.เป็นที่บำเรอซึ่งไฟนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อคติปริจรณฎจानं ชื่อว่าอคติปริจรณฎจาน. (ที่เป็นที่บำเรอไฟ)

รูปโสภาคโค

เป็นตติยัตปปุริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รูปสฺส โสภา รูปโสภา. (รูป + โสภา) ฉฐฐิตปปุริสสมาส

โสภา อ.ความงาม รูปสฺส แห่งรูป รูปโสภา ชื่อว่ารูปโสภา. (ความงามแห่งรูป)

๒. รูปโสภาย อคฺโค รูปโสภาคโค, อตตภาโว. (รูปโสภา + อคฺค) ตติยัตปปุริสสมาส

(อตตภาโว) อ.อัครภาพ อคฺโค อันเลิศ รูปโสภาย ด้วยความงามแห่งรูป รูปโสภาคโค ชื่อว่า
รูปโสภาคโค, ใต้แก่อัครภาพ. (อันเลิศด้วยความงามแห่งรูป)

โปสาวนตถาย

โปสาวนสฺส อตถาย โปสาวนตถาย. (โปสาวน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ โปสาวนสฺส แก่การพอกเลี้ยง โปสาวนตถาย ชื่อว่าโปสาวนตถ. (ประโยชน์
แก่การพอกเลี้ยง)

ปาทปริจาริกา

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาเท ปริจาริกา ปาทปริจาริกา. (ปาท + ปริจาริกา)

ปริจาริกา อ.หญิงรับใช้ ปาเท ไกล่เท้า ปาทปริจาริกา ชื่อว่าปาทปริจาริกา. (หญิงรับใช้ไกล่เท้า, ภรรยา)

สกลนคร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลญจ ตํ นครญจาติ สกลนคร. (สกล + นคร)

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น นคร จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลนคร ชื่อว่า สกลนคร. (เมืองทั้งสิ้น)

วุดตฎุจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดตญจ ตํ จานญจาติ วุดตฎุจัน. (วุดต + จาน)

วุดตํ จ อ.เป็นที่อันดิฉนกล่าวแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันดิฉนกล่าวแล้วนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วุดตฎุจัน ชื่อว่าวุดตฎุจัน. (ที่เป็นที่อันดิฉนกล่าวแล้ว)

ปทเจติย

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทเมว เจติย ปทเจติย. (ปท + เจติย)

ปทํ เอว อ.รอยพระบาทนั้นเที่ยว เจติย เป็นเจติย ปทเจติย ชื่อว่าปทเจติย. (เจติยคือรอยพระบาท)

อกุกนตฎุจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อกุกนตญจ ตํ จานญจาติ อกุกนตฎุจัน. (อกุกนต + จาน)

อกุกนตํ จ อ.เป็นที่เหยียบแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่เหยียบแล้วนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อกุกนตฎุจัน ชื่อว่าอกุกนตฎุจัน. (ที่เป็นที่เหยียบแล้ว)

อทสฺสนกรณิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ทสฺสนิ อทสฺสนิ. (น + ทสฺสน) นิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส
ทสฺสนิ อ.การเห็น น ทามีได้ อทสฺสนิ ชื่อว่าอทสฺสน. (การไม่เห็น)

๒. อทสฺสนสฺส กรณิ อทสฺสนกรณิ. (อทสฺสน + กรณ) ฉันทลักษณ์ปรัสนสมาส

กรณิ อ.การกระทำ อทสฺสนสฺส ซึ่งการไม่เห็น อทสฺสนกรณิ ชื่อว่าอทสฺสนกรณ. (การทำซึ่งการ
ไม่เห็น)

หตฺถิอาทโย

เป็นฉันทลักษณ์ทวิพทลยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตฺถิ อาทิ เยสนฺติ หตฺถิอาทโย, สฺตฺตา. (หตฺถิ + อาทิ)

หตฺถิ อ.ข้าง อาทิ เป็นต้น เยสฺ (สฺตฺตานิ) แห่งสฺตฺวี ท. เหล่าใด (อฺตฺติ) มีอยู่ อฺติ เพราะเหตุนั้น
(เต สฺตฺตา) อ.สฺตฺวี ท. เหล่านั้น หตฺถิอาทโย ชื่อว่าหตฺถิอาทิ, ได้แก่สฺตฺวีทั้งหลาย. (มีข้าง เป็นต้น)

มหาเมโฆ

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทฺนฺโต จ โส เมโฆ จาติ มหาเมโฆ. (มทฺนฺโต + เมฆ)

มทฺนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น เมโฆ จ เป็นเมฆด้วย อฺติ เพราะเหตุนั้น มหาเมโฆ ชื่อ
ว่ามหาเมฆ. (เมฆใหญ่, มหาเมฆ)

เวรมุพฺพวาทา

เวรมุพฺ จ เต วาทา จาติ เวรมุพฺพวาทา. (เวรมุพ + วาท)

เวรมุพฺ จ อ.ชื่อว่าเวรมุพฺ ท. ด้วย เต อ.ชื่อว่าเวรมุพฺ ท. เหล่านั้น วาทา จ เป็นลมด้วย อฺติ
เพราะเหตุนี้ เวรมุพฺพวาทา ชื่อว่าเวรมุพฺพวาท. (ลมชื่อว่าเวรมุพฺ)

ปทวลญโช

เป็นฉฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทลล์ วลญโช ปทวลญโช. (ปท + วลญช)

วลญโช อ.รอย ปทลล์ แห่งเท้า ปทวลญโช ชื่อว่าปทวลญช. (รอยเท้า)

สลกขณมนต

เป็นสหบุพพทพทพพิทิสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลกขณิ มนตํ ลกขณมนตํ. (ลกขณ + มนต) ทุตียาตปุริสสมาส

มนตํ อ.มนต์เป็นเครื่องทำนาย ลกขณิ ซึ่งลักษณะ ลกขณมนตํ ชื่อว่าลกขณมนต. (มนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ)

๒. สท ลกขณมนเตน เย วตตุนตีติ สลกขณมนตา, เวทา. (สท + ลกขณมนต) สหบุพพทพทพิทิสมาส

เย (เวทา) อ.เวท ท. เหล่าใด วตตุนตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ลกขณมนเตน ด้วยมนต์เป็นเครื่องทำนายซึ่งลักษณะ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต เวทา) อ.เวท ท. เหล่านี้ สลกขณมนตา ชื่อว่าสลกขณมนต, ได้แก่เวททั้งหลาย. (อันเป็นไปกับด้วยมนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ, พร้อมกับมนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ)

ปคฺคณา

ภาวตฺทิตฺติ มีวิเคราะห์ว่า

ปคฺคณสฺส ภาโว ปคฺคณา. (ปคฺคณ + ตาปัจจย)

ภาโว อ.ความที่ ปคฺคณสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้คล่องแคล่ว ปคฺคณา ชื่อว่าปคฺคณา. (ความที่ตนเป็นผู้คล่องแคล่ว)

ลกขณมนตํ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลกขณิ มนตํ ลกขณมนตํ. (ลกขณ + มนต)

มนตํ อ.มนต์เป็นเครื่องทำนาย ลกขณิ ซึ่งลักษณะ ลกขณมนตํ ชื่อว่าลกขณมนต. (มนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ)

ปทลภขณ

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทลภขณ ปทลภขณ. (ปท + ลภขณ)

ลภขณ อ.ลักษณะ ปทลภขณ แห่งรอยเท้า ปทลภขณ ชื่อว่าปทลภขณ. (ลักษณะรอยเท้า)

ปญจกามคุณเสวี

เป็นทนต์ยัตปรีดิ์สมาส โดยมีสมมาตรทนต์ยัตอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ กามคุณา ปญจกามคุณา. (ปญจ + กามคุณ) อสมมาตรทนต์ยัต

กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญจ ห้า ปญจกามคุณา ชื่อว่าปญจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญจกามคุณเสวี เสวี สีสื่อนาติ ปญจกามคุณเสวี, ปุคฺคโล. (ปญจกามคุณสหุรูปปท + ลิวเสวยาย ในการเสฟ + ฌปัจจย) กัตตุรูป, ตัสสีสสาธนะ, กิตันตสมาส, ทนต์ยัตปรีดิ์สมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล เสวี ย่อมเสฟ ปญจกามคุณเสวี ซึ่งกามคุณห้า ท. สีสื่อน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโลนั้น ปญจกามคุณเสวี ชื่อว่าปญจกามคุณเสวี, ใต้แก่บุคฺคโล. (ผู้เสฟ กามคุณ ๕ โดยปกติ)

วิวิจจโท

เป็นตนต์ยัตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทนต์ยัต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จโท วิย จโท. (จท + อปัจจย) ลังลักฺขณาธิกรณกัตตตทิต

จโท วิย อ.กิลเสเพียงตั้งเครื่องมุงบัง จโท ชื่อว่าจท. (กิลเสตั้งเครื่องมุงบัง)

๒. วิวิจจ โจ โย โส วิวิจจจโท, ปุคฺคโล. (วิวิจจ + จท) ตนต์ยัตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทนต์ยัต

จโท อ.กิลเสเพียงตั้งเครื่องมุงบัง โย (บุคฺคเลน) อันบุคฺคโล วิวิจจ เปิดแล้ว (อติ) มี อยู่, โส (บุคฺคโล) อ.บุคฺคโลนั้น วิวิจจจโท ชื่อว่าวิวิจจจท, ใต้แก่บุคฺคโล. (ผู้มีกิลเสตั้งเครื่องมุงบังอันเปิดแล้ว)

อุทกจामी

เป็นจตุตถิตปรีดิ์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทกสส อตถาย จामी อุทกจामी. (อุทก + จामी)

จामी อ.ต่อม อตถาย เพื่อประโยชน์ อุทกสส แก่น้ำ อุทกจामी ชื่อว่าอุทกจामी. (ต่อมน้ำ)

เคทมขุโณ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสฺส มขุโณ เคทมขุโณ. (เคท + มขุณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง เคทสฺส แห่งเรือน เคทมขุโณ ชื่อว่าเคทมขุณ. (ท่ามกลางเรือน)

วสนโจโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญจ ตํ โจโร จาติ วสนโจโร. (วสน + โจโร)

วสนํ จ อ.ผู้อยู่ด้วย ตํ อ.ผู้อยู่นั้น โจโร จ เป็นโจรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนโจโร ชื่อว่า
วสนโจร. (โจรผู้อยู่)

ปลฺสนสีลา

เป็นฉัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลฺสนํ สีลมสฺสาติ ปลฺสนสีลา, พราทมณิ. (ปลฺสน + สีล)

ปลฺสนํ อ.อันเห็น สีลํ เป็นปกติ อสฺสา (พราทมณิยา) แห่งนางพราทมณินั้น (อติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ส่า พราทมณิ) อ.นางพราทมณินั้น ปลฺสนสีลา ชื่อว่าปลฺสนสีลา, ได้แก่นางพราทมณิ. (ผู้มีอัน
เห็นเป็นปกติ)

อชฺपालนิโครธมูลํ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อชฺपालนิโครธสฺสํ มูลํ อชฺपालนิโครธมูลํ. (อชฺपालนิโครธ + มูล)

มูลํ อ.โคน อชฺपालนิโครธสฺสํ แห่งต้นอชฺपालนิโครธ อชฺपालนิโครธมูลํ ชื่อว่าอชฺपालนิโครธมูล. (โคน
ต้นอชฺपालนิโครธ)

อนุพฺนธภาโว

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุพฺนธสฺสํ ภาโว อนุพฺนธภาโว. (อนุพฺนธ + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ (มาเรน) อนุพนธสฺส (อตุตโน) แห่งพระพระองค์ ผู้อันมาร ติดตามแล้ว อนุพนธ-
ภาโว ชื่อว่าอนุพนธภาว. (ความที่พระองค์ถูกมารติดตามแล้ว)

โสภาคตุโร

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสเกน อาตุโร โสภาคตุโร, มาโร. (โสก + อาตุร)
(มาโร) อ.มาร อาตุโร ผู้กระลึบกระล่าย โสเกน เพราะความไค้ก โสภาคตุโร ชื่อว่าโสภาคตุร, ได้แก่
มาร. (ผู้กระลึบกระล่ายเพราะความไค้ก)

โสกวุปสมน

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสกสฺส วุปสมน โสกวุปสมน. (โสก + วุปสมน)
โสกสฺส วุปสมน อ.การ- ยังความไค้ก -ให้เข้าไปสงบวิเศษ โสกวุปสมน ชื่อว่าโสกวุปสมน. (การช่วย
ให้ความไค้กเข้าไปสงบ)

มารธิตา

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
มารสฺส ธิตา มารธิตา. (มาร + ธิต)
ธิตา อ.ธิตา มารสฺส แห่งมาร มารธิตา ชื่อว่ามารธิต. (ธิตามาร)

กุมาริกาวณณาทิวโส

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส โดยมีฉัญฐิตปปริสสมาส และฉัญฐิตทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน
วิเคราะห์ดังนี้

๑. กุมาริกาย วณณเณ กุมาริกาวณณเณ. (กุมาริกา + วณณ) ฉัญฐิตปปริสสมาส
วณณเณ อ.เพศ์ กุมาริกาย แห่งกุมาริกา กุมาริกาวณณเณ ชื่อว่ากุมาริกาวณณ. (เพศ์แห่งกุมาริกา)
๒. กุมาริกาวณณเณ อาทิ เยสนฺติ กุมาริกาวณณาทโย, วณณา. (กุมาริกาวณณ + อาทิ) ฉัญฐิต-
ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กุมาริกาวันณเณ อ.เพศแห่งกุมาริกา อาทิ เป็นต้น เยส (วณณาน) แห่งเพศ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต วณณา) อ.เพศ ท. เหล่านี้ กุมาริกาวันณเณทโย ชื่อว่ากุมาริกาวันณเณ, ได้แก่เพศทั้งหลาย. (มีเพศแห่งกุมาริกาเป็นต้น)

๓. กุมาริกาวันณเณทนิ วโส กุมาริกาวันณเณทิวโส. (กุมาริกาวันณเณท + วส) ฌฐฐิตปุริสสมาส วโส อ.สามารถ กุมาริกาวันณเณทนิ (วณณาน) แห่งเพศ ท. มีเพศแห่งกุมาริกาเป็นต้น กุมาริกาวันณเณทิวโส ชื่อว่ากุมาริกาวันณเณทิวโส. (สามารถแห่งเพศมีเพศกุมาริกาเป็นต้น)

ปโยชิตปโลภน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปโยชิตญจ ต ปโลภนญจจติ ปโยชิตปโลภน. (ปโยชิต + ปโลภน)

ปโยชิต จ อ.อันถูกประกอบแล้วด้วย ต อ.อันถูกประกอบแล้วนั้น ปโลภน จ เป็นการประเล้าประโลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปโยชิตปโลภน ชื่อว่าปโยชิตปโลภน. (การประเล้าประโลมที่ถูกประกอบแล้ว)

มุตตกริสปุณณา

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มุตตญจ กริสญจ มุตตกริสานิ. (มุตต + กริส) อิตริตรโยคทวันทสมาส

มุตต จ อ.มุตด้วย กริส จ อ.กริสด้วย มุตตกริสานิ ชื่อว่ามุตตกริส. (มุตและกริส, ปัสสวาระและอุจจาระ)

๒. มุตตกริสเอติ ปุณณา มุตตกริสปุณณา, อิตติ. (มุตตกริส + ปุณณา) ตติยาตปุริสสมาส

(อิตติ) อ.หญิง ปุณณา ผู้เต็มแล้ว มุตตกริสเอติ ด้วยมุตและกริส ท. มุตตกริสปุณณา ชื่อว่ามุตตกริสปุณณา, ได้แก่หญิง. (ผู้เต็มด้วยมุตและกริส)

คาถาปริโยสาน

เป็นฌฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

อนตติกาภาโว

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหดังนี้

๑. อตฺโต อสฺส อตฺตติ อตฺติโก, สมนฺ. (อตฺ + อิกฺปัจจย) อัสสฺตติตฺตติ
 อตฺโต อ.ความต้องการ อสฺส (สมณฺส) แห่งสมณฺนั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
 สมนฺ) อ.สมณฺนั้น อตฺติโก ชื่อว่าอตฺติโก, ใต้แก่สมณฺ. (ผู้มีความต้องการ)
๒. น อตฺติโก อนตฺติโก, สมนฺ. (น + อตฺติโก) นนิบาตบุพพทกัมมชารยสมฺ
 (สมฺ) อ.สมณฺ อตฺติโก ผู้มีความต้องการ น หามิได้ อนตฺติโก ชื่อว่าอนตฺติโก, ใต้แก่สมณฺ.
 (ผู้ไม่มีความต้องการ)
๓. อนตฺติกสฺ ภาโว อนตฺติกาภาโว. (อนตฺติโก + ภาว) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว
 ภาโว อ.ความที่ อนตฺติกสฺ (สมณฺส) แห่งสมณฺ ผู้ไม่มีความต้องการ อนตฺติกาภาโว ชื่อว่า
 อนตฺติกาภาว. (ความที่พระสมณฺเป็นผู้ไม่มีความต้องการ)

ชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมีฉันทลักษณ์โดยทวินทสมฺอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ชาติ จ กุลญจ ปเทส จ โมโค จ ยส จ วโย จ ชาติกุลปเทสโมคยสวสา. (ชาติ
 + กุล + ปเทส + โมค + ยส + วโย) ฉันทลักษณ์โดยทวินทสมฺ
 ชาติ จ อ.ชาติด้วย กุล จ อ.ตระกูลด้วย ปเทส จ อ.ประเทศด้วย โมโค จ อ.โมค
 ด้วย ยส อ.ยศด้วย วโย จ อ.วัยด้วย ชาติกุลปเทสโมคยสวสา ชื่อว่าชาติกุลปเทสโมคยสว. (ชาติ ตระกูล
 ประเทศ โมคทรัพย์ ยศ และวัย)
๒. ชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ ชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ. (ชาติกุลปเทสโมคยสว +
 สฺมปตฺติ) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว
 สฺมปตฺติ อ.ความถึงพร้อม ชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ ด้วยชาติ ตระกูล ประเทศ โมค ยศ และ
 วัย ท. ชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ ชื่อว่าชาติกุลปเทสโมคยสวสฺมปตฺติ. (ความถึงพร้อมด้วยชาติ ตระกูล
 ประเทศ โมคทรัพย์ ยศ และวัย)

ตถารูโป

เป็นฉนัฎฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ตถา รูโป ยสสาติ ตถารูโป, ภาตตา. (ตถา + รูโป)

ตถา อ.อย่างนั้น รูโป เป็นรูป ยสส (ภาตตุน) แห่งสามิต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล ภาตตา) อ.สามินั้น ตถารูโป ชื่อว่าตถารูป, ใต้แก่สามิ. (ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป, ผู้เห็นปานนั้น)

อาฆาตูปตติ

เป็นฉนัฎฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อาฆาตสส อูปตติ อาฆาตูปตติ. (อาฆาต + อูปตติ)

อูปตติ อ.ความเกิดขึ้น อาฆาตสส แห่งความอาฆาต อาฆาตูปตติ ชื่อว่าอาฆาตูปตติ. (ความเกิดขึ้นแห่งความอาฆาต)

มคคผลาธิคมารทา

เป็นจตุตถิตปุริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาส และทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มคโค จ ผลญจ มคคผลานิ. (มคค + ผล) อิตรียคทวันทสมาส

มคโค จ อ.มรรคด้วย ผล จ อ.ผลด้วย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

๒. มคคผลานิ อธิคโม มคคผลาธิคโม. (มคคผล + อธิคโม) ทุตียาตปุริสสมาส

อธิคโม อ.การบรรลุมคคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท. มคคผลาธิคโม ชื่อว่ามคคผลาธิคโม. (การบรรลุมรรคและผล)

๓. มคคผลาธิคมสส อรทา มคคผลาธิคมารทา, ชนา. (มคคผลาธิคโม + อรท) จตุตถิตปุริสสมาส

(ชนา) อ.ชน ท. อรทา ผู้ควร มคคผลาธิคมสส แก่การบรรลุมคคผลานิ มคคผลาธิคมารทา ชื่อว่ามคคผลาธิคมารท, ใต้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ควรแก่การบรรลุมคคผลานิ)

โอมกสโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

โอมโก จ โล สโต จาติ โอมกสโต. (โอมก + สโต)

โอมโก จ อ.ผู้ต่ำซ้ำด้วย โส อ.ผู้ต่ำซ้ำนั้น สัตโต จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โอมกสัตโต
ชื่อว่าโอมกสัตต. (สัตว์ผู้ต่ำซ้ำ)

สหพาลงการา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหเพ จ เต อลงการา จาติ สหพาลงการา. (สหพ + อลงการ)

สหเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อลงการา จ เป็นเครื่องประดับด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สหพาลงการา ชื่อว่าสหพาลงการ. (เครื่องประดับทั้งปวง)

อิตติรัตน

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตติเยว รตน อิตติรัตน. (อิตติ + รตน)

อิตติ เอว อ.หญิงนั้นเที่ยว รตน เป็นรัตน อิตติรัตน ชื่อว่าอิตติรัตน. (รัตนคือหญิง)

อุปปนพลวสินเโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจุดตีทวิปทอุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. พลวา จ โส ลินเโท จาติ พลวสินเโท. (พลวตุ + ลินเท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น ลินเโท จ เป็นความรักด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น พลวสินเโท ชื่อว่าพลวสินเท. (ความรักที่มีกำลัง)

๒. อุปปนโน พลวสินเโท ยสสาติ อุปปนพลวสินเโท, อุเทโน. (อุปปน + พลวสินเท) จจุดตี
ทวิปทอุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

พลวสินเโท อ.ความรักอันมีกำลัง อุปปนโน เกิดขึ้นแล้ว ยสส (อุเทนส) แก่พระเจ้าอุเทนไต
(อิตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อุเทโน) อ.พระเจ้าอุเทนนั้น อุปปนพลวสินเโท ชื่อว่าอุปปนพลวสินเท,
ได้แก่พระเจ้าอุเทน. (ผู้มีความรักที่มีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว)

ปญจสตมาตุคาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมิฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ปญจ สตานิ มตดา ยสสาติ ปญจสโต, มาตุคาโม. (ปญจ + สโต) ฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส, มัจฉโลปัสมาส, ลบ มตตาคัพท

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ท้า มตดา เป็นประมาณ ยสสา (มาตุคามส) แห่งมาตุคามโต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มาตุคาโม) อ.มาตุคามนั้น ปญจสโต ชื่อว่าปญจสโต, ใต้แก่หญิง. (ผู้มีท้าร้อยเป็นประมาณ, มีประมาณท้าร้อยคน)

๒. ปญจสโต จ โส มาตุคาโม จาติ ปญจสตมาตุคาโม. (ปญจสโต + มาตุคาม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปญจสโต จ อ.ผู้มีร้อยท้าเป็นประมาณด้วย โส อ.ผู้มีร้อยท้าเป็นประมาณนั้น มาตุคาโม จ เป็นมาตุคามด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปญจสตมาตุคาโม ชื่อว่าปญจสตมาตุคาม. (หญิงมีประมาณท้าร้อยคน)

อตุคมเทสิฎจานัน

เป็นฉฐฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อตุคมเทสิยา จานัน อตุคมเทสิฎจานัน. (อตุคมเทสิ + จาน)

จานัน อ.ตำแหน่ง อตุคมเทสิยา แห่งอัครมเทสิ อตุคมเทสิฎจานัน ชื่อว่าอตุคมเทสิฎจานัน. (ตำแหน่งอัครมเทสิ)

ทียทฒสทสสนาฎกิตติปริวารา

๑. อฏาฒน ทุติย ทียทฒ. (อฏาฒ + ทุติย) ตติยาตปุริสสมาส

ตุติย อ.ที่สอง อฏาฒน ด้วยทั้งกึ่ง ทียทฒ ชื่อว่าทียทฒ. (ที่สองด้วยทั้งกึ่ง, หนึ่งครึ่ง)

๒. ทียทฒ สทสสนิ มตดา ยาสนติ ทียทฒสทสสา, นาฎกิตติโย. (ทียทฒ + สทสสน) ฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สทสสนิ อ.พัน ทียทฒ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง มตดา เป็นประมาณ ยาส (นาฎกิตติน) แห่งหญิงนักพื่อน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา นาฎกิตติโย) อ.หญิงนักพื่อน ท. เหล่านั้น ทียทฒสทสสา ชื่อว่าทียทฒสทส, ใต้แก่หญิงนักพื่อนทั้งหลาย. (มีพันที่สองด้วยทั้งกึ่งเป็นประมาณ, มีประมาณหนึ่งพันท้าร้อยคน)

๓. นาฎกา จ ตา อิทธิโย จาติ นาฎกิตติโย. (นาฎกา + อิทธิ) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

นาฎกา จ อ.นักฟ้อน ท. ด้วย ตา อ.นักฟ้อน ท. เหล่านั้น อิทธิโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นาฎกิตติโย ชื่อว่านาฎกิตติ. (หญิงนักฟ้อน)

๔. ทิยฑุฒสทสส์สา จ ตา นาฎกิตติโย จาติ ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติโย. (ทิยฑุฒสทสส์ + นาฎกิตติ) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

ทิยฑุฒสทสส์สา จ อ.ผู้มีฟันที่สองด้วยทั้งกิ่งเป็นประมาณ ท. ด้วย ตา อ.ผู้มีฟันที่สองด้วยทั้งกิ่งเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น นาฎกิตติโย จ เป็นหญิงนักฟ้อนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติโย ชื่อว่าทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติ. (หญิงนักฟ้อนมีหนึ่งฟันท้าวร้อยคนเป็นประมาณ)

๕. ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติโย ปริวารโร ยาสุนฺติ ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติปริวารโร, อคฺคฺมเหสีโย. (ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติ + ปริวาร) ฉฺฉฺฐิวิปทฺตฺยยาธิกรณพพฺพิทิสฺมาส

ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติโย อ.หญิงนักฟ้อนมีฟันที่สองด้วยทั้งกิ่งเป็นประมาณ ปริวารโร เป็นบริวารยาสี (อัครมเหสี) แห่งอัครมเหสี ท. เหล่าใด (สุนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อคฺคฺมเหสีโย) อ.อัครมเหสี ท. เหล่านั้น ทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติปริวารโร ชื่อว่าทิยฑุฒสทสส์นาฎกิตติปริวารโร, ได้แก่อัครมเหสีทั้งหลาย. (ผู้มีหญิงนักฟ้อนมีหนึ่งฟันท้าวร้อยคนเป็นประมาณเป็นบริวาร)

วสฺสุปนายิกา

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตฺยาดัพฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

วสฺลี อฺปนฺเตติ วสฺสุปนายิกา, ตฺติ. (วสฺลฺทฺพฺป + อฺปน + ติ นย ในการนำไป + ญฺจ) (ยา ตฺติ) อ.ตฺติใด อฺปนฺเต ย่อมนำเข้าไปใกล้ วสฺลี ซึ่งกาลฝน อิติ เพราะเหตุนี้ (สา ตฺติ)

อ.ตฺตินั้น วสฺสุปนายิกา ชื่อว่าวสฺสุปนายิกา, ได้แก่ตฺติ. (อันนำเข้าไปใกล้กาลฝน, ใกล้วันเข้าพรรษา)

วสฺสารถฺโต

เป็นตติยาดัพฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

วสฺเสน รตฺโต วสฺสารถฺโต, สฺมโย. (วสฺส + รตฺต)

(ภูมฺยา) วสฺเสน รตฺโต (สฺมโย) อ.สฺมยฺ แห่งภาคพื้น อันฝน ย่อมแล้ว วสฺสารถฺโต ชื่อว่าวสฺสารถฺต, ได้แก่สฺมยฺ. (ที่ภาคพื้นถูกฝนย่อมแล้ว)

อาคมนตโต

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนสฺส อตฺโต อาคมนตฺโต (อาคมน + อตฺถ)

อตฺโต อ.ประโยชน์ อาคมนสฺส แก่การมา อาคมนตฺโต ชื่อว่าอาคมนตฺถ. (ประโยชน์แก่การมา)

อรณฺณายตน์

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อรณฺณสฺส อายตน์ อรณฺณายตน์. (อรณฺณ + อายตน์)

อรณฺณสฺส อายตน์ อ.ชาย อรณฺณสฺส แห่งป่า อรณฺณายตน์ ชื่อว่าอรณฺณายตน์. (ชายป่า)

มหานิกฺโข

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺโต จ โส นิกฺโข จาติ มหานิกฺโข. (มหนฺต + นิกฺโข)

มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น นิกฺโข จ เป็นต้นไทรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหานิกฺโข
ชื่อว่ามหานิกฺโข. (ต้นไทรใหญ่)

เชฏฺฐกตาปโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐโก จ โส ตาปโส จาติ เชฏฺฐกตาปโส. (เชฏฺฐก + ตาปโส)

เชฏฺฐโก จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น ตาปโส จ เป็นตาบสด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
เชฏฺฐกตาปโส ชื่อว่าเชฏฺฐกตาปส. (ตาบสผู้เจริญที่สุด, หัวหน้าตาบส)

อิสฺสคณ

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิสฺสํ คณ อิสฺสคณ. (อิสฺส + คณ)

คณ หมู่ อิสฺสํ แห่งฤๅษี ท. อิสฺสคณ ชื่อว่าอิสฺสคณ. (หมู่ฤๅษี)

นทานโทกั

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นทานญจ ตั อุกทญจาติ นทานโทกั. (นทาน + อุทก)
 นทานัน จ อ.เป็นเครื่องอาบด้วย ตั อ.เป็นเครื่องอาบนั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 นทานโทกั ชื่อว่านทานโทก. (น้ำเป็นเครื่องอาบ, น้ำอาบ)

จินติตจินติตั

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จินติตญจ ตั จินติตญจาติ จินติตจินติตั, วตตุ. (จินติต + จินติต)
 ตั (วตตุ) อ.วัตตุนั้น (มยา) จินติตั จ อันเรา คิดแล้วด้วย (มยา) จินติตั จ อันเรา คิดแล้ว
 ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จินติตจินติตั ชื่อว่าจินติตจินติต, ได้แก่วตตุ. (ที่เราทั้งคิดแล้วทั้งคิดแล้ว)

รุกขกษนุโธ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 รุกขสฺส ขนุโธ รุกขกษนุโธ. (รุกข + ขนุธ)
 ขนุโธ อ.ลำต้น รุกขสฺส แห่งต้นไม้ รุกขกษนุโธ ชื่อว่ารุกขกษนุธ. (ลำต้นของต้นไม้)

กตกมมัม

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตญจ ตั กมมญจาติ กตกมมัม. (กต + กมม)
 กตัม จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตั อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมมัม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นี้ กตกมมัม ชื่อว่ากตกมม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

ปริตตกตตัม

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 ปริตตกสฺส ภาวัว ปริตตกตตัม. (ปริตตก + ตตปัจจย)
 ภาวัว อ.ความที่ ปริตตกสฺส (กตกมมสฺส) แห่งกรรม อันตน กระทำแล้ว เป็นกรรมนิตหน้อย
 ปริตตกตตัม ชื่อว่าปริตตกตต. (ความที่กรรมที่ตนกระทำเป็นกรรมนิตหน้อย)

ทุคตมนุสฺสโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมิทติยาตปฺปรีสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทุกขํ คโต อุปคโต ทุคตโต, มนุสฺสโ. (ท + คต) ทติยาตปฺปรีสสฺมาส
(มนุสฺสโ) อ.มนุษย์ คโต อุปคโต ผู้ถึงแล้ว ทุกขํ ซึ่งความยาก ทุคตโต ชื่อว่าทุคต, ได้แก่
มนุษย์. (ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก, ผู้ตกทุกข์ได้ยาก)
๒. ทุคตโต จ โส มนุสฺสโ จาติ ทุคตมนุสฺสโ. (ทุคต + มนุสฺส) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สฺมาส
ทุคตโต จ อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยากด้วย โส อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยากนั้น มนุสฺสโ จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทุคตมนุสฺสโ ชื่อว่าทุคตมนุสฺส. (มนุษย์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก, มนุษย์ผู้ขจัดสน)

ภติกมมํ

เป็นตติยาตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภติยา กมมํ ภติกมมํ. (ภติ + กम्म)

กम्मํ อ.การงาน ภติยา ด้วยการรับจ้าง ภติกมมํ ชื่อว่าภติกมม. (การงานด้วยการรับจ้าง)

อุโปสถทิวสภาโว

เป็นจฺญูตีตปฺปรีสสฺมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อุโปสโต จ โส ทิวสโ จาติ อุโปสถทิวสโ. (อุโปสถ + ทิวส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส
อุโปสโต จ อ.อุโปสถด้วย โส อ.อุโปสถนั้น ทิวสโ จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อุโปสถทิวสโ ชื่อว่าอุโปสถทิวส. (วันอุโปสถ)
๒. อุโปสถทิวสสฺส ภาโว อุโปสถทิวสภาโว. (อุโปสถทิวส + ภาว) จฺญูตีตปฺปรีสสฺมาส
ภาโว อ.ความเป็น อุโปสถทิวสสฺส แห่งวันอุโปสถ อุโปสถทิวสภาโว ชื่อว่าอุโปสถทิวสภาว.
(ความเป็นแห่งวันอุโปสถ)

ปตฺโตทโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปตฺโต จ โส โอทโน จาติ ปตฺโตทโน. (ปตฺต + โอทน)

ปตฺโต จ อ.แสงหนึ่งด้วย โส อ.แสงหนึ่งนั้น โอทโน จ เป็นข้าวสุก อิติ เพราะเหตุนี้ ปตฺโตทโน

ชื่อว่าปตโถทน. (ข้าวสุกแฉ่งหนึ่ง)

มหาโกลาทโล

เป็นวิเศษสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ จ โส โกลาทโล จาติ มหาโกลาทโล. (มทนต์ + โกลาทล)

มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น โกลาทโล จ เป็นความโกลาทลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาโกลาทโล ชื่อว่ามหาโกลาทล. (ความโกลาทลใหญ่)

นิสส์ททา

นิคตโต สทโท เยทิ เต นิสส์ททา, ชนา. (นิ + สทท)

สทโท อ.เสียง นิคตโต ออกไปแล้ว เยทิ (ขเหนติ) จากชน ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต (चना)
อ.ชน ท. เหล่านั้น นิสส์ททา ชื่อว่านิสส์ทท, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีเสียงออกแล้ว, ปราดจากเสียง)

อุโปสติกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตทิต มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถิ รกขณตีติ อุโปสติกา, ชนา. (อุโปสถ + ฌกปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด รกขณติ ย่อมรักษา อุโปสถิ ซึ่งอุโปสถิ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา)
อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโปสติกา ชื่อว่าอุโปสติก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้รักษาอุโปสถ)

ถนนปายโน

เป็นกัตตรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ถนํ ปิวนติ สีเลนาคิ ถนนปายโน, ทารกา. (ถนนทูปปท + ปา ปาเน ในการตีม + ฌกปัจจย)

(เย ทารกา) อ.ทารก ท. เหล่าใด ปิวนติ ย่อมตีม ถนํ ซึ่งน้ำนม สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นี้ (เต ทารกา) อ.ทารก ท. เหล่านั้น ถนนปายโน ชื่อว่าถนนปาย, ได้แก่ทารก. (ผู้ตีมน้ำนมโดยปกติ)

จตุมจตุร

เป็นสมาทานทีคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุตาริ มจตุรานิ จตุมจตุร. (จตุ + มจตุร)

มจตุรานิ อ.ของอันอรรอย ท. จตุตาริ ล้อย่าง จตุมจตุร ชื่อว่าจตุมจตุร. (ของอรรอย ๔ อย่าง)

คณตเตลปทีโป

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีตติยัตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณเตน มิสสกั เตล คณตเตล. (คณต + เตล) ตติยัตปปริสสมาส, มัจเผลโลปัสมาส, ลป มิสสกัคัพท

เตล อ.น้ำมัน มิสสกั อันเจือ คณเตน ด้วยของหอม คณตเตล ชื่อว่าคณตเตล. (น้ำมันอันเจือ ด้วยของหอม)

๒. คณตเตเลน ซลิตโต ปทีโป คณตเตลปทีโป. (คณตเตล + ปทีโป) ตติยัตปปริสสมาส, มัจเผลโลปัสมาส, ลป ซลิตคัพท

ปทีโป อ.ประทีป (บุคคลเลน) ซลิตโต อัน อันบุคคล ตามแล้ว คณตเตเลน ด้วยน้ำมันอันเจือด้วย ของหอม คณตเตลปทีโป ชื่อว่าคณตเตลปทีโป. (ประทีปที่บุคคลตามแล้วด้วยน้ำมันอันเจือด้วยของหอม)

ขุททกมหลลกทารกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส โดยมีอิตริตริโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขุททกา จ เต ทารกา จาติ ขุททกทารกา. (ขุททก + ทารก) วิเสสนบุพพทกัมมชารย สมาส

ขุททกา จ อ.เล็ก ท. ด้วย เต อ.เล็ก ท. เหล่านั้น ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ขุททกทารกา ชื่อว่าขุททกทารก. (เด็กเล็ก)

๒. มหลลกกา จ เต ทารกา จาติ มหลลกทารกา. (มหลลก + ทารก) วิเสสนบุพพทกัมมชารย- สมาส

มหลลกกา จ อ.โต ท. ด้วย เต อ.โต ท. เหล่านั้น ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น มหลลกทารกา ชื่อว่ามหลลกทารก. (เด็กโต)

๓. ขุททกทารกา จ มหลลกทารกา จ ขุททกมหลลกทารกา. (ขุททกทารก + มหลลกทารก)

อิติตรีโยคทวิษัณฺสา, ลป ทารกคัพพ์ข้างหน้า

ขุททกทรรกา จ อ.เด็กเล็ก ท. ด้วย มหุลลกทรรกา จ อ.เด็กโต ท. ด้วย ขุททกมหลลก-
ทรรกา ชื่อว่าขุททกมหลลกทรรก. (เด็กเล็กและเด็กโต)

สยนคตา

เป็นทุติยาตปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สยน คตา สยนคตา, ขุททกมหลลกทรรกา. (สยน + คต)

(ขุททกมหลลกทรรกา) อ.เด็กเล็กและเด็กโต ท. คตา ไปแล้ว สยน ลูที่เป็นที่นอน สยนคตา ชื่อว่า
สยนคต, ได้แก่เด็กเล็กและเด็กโต. (ผู้ไปลูที่เป็นที่นอน)

ทวดตีสาการิ

เป็นสมาหารทิดุสามาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวดตีส อาการา ทวดตีสาการิ. (ทวดตีส + อาการ)

อาการา อ.อาการ ท. ทวดตีส สามสิบสอง ทวดตีสาการิ ชื่อว่าทวดตีสาการิ. (อาการ ๓๒)

อุโปสถงคานิ

เป็นจัญฐิตปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสฺส องคานิ อุโปสถงคานิ. (อุโปสถ + องค)

องคานิ อ.องค์ ท. อุโปสถสฺส แห่งอุโบสถ อุโปสถงคานิ ชื่อว่าอุโปสถงค. (องค์อุโบสถ)

อุปทณฺุโปสถกมฺม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสามาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปทณฺุจ ติ อุปฺสถกมฺมจาทิ อุปทณฺุโปสถกมฺม. (อุปทณฺุ + อุปฺสถกมฺม)

อุปทณฺุ จ อ.อันเข้าไปด้วยทั้งกึ่งด้วย ติ อ.อันเข้าไปทั้งกึ่งนั้น อุปฺสถกมฺม จ เป็นอุโบสถกรรมด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อุปทณฺุโปสถกมฺม ชื่อว่าอุปทณฺุโปสถกมฺม. (อุโบสถกรรมเข้าไปครึ่งหนึ่ง)

สกททิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สกโล จ โส ทิวโส จาติ สกททิวโส. (สก + ทิวส)

สกโล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกททิวส. (วัน
ทั้งสิ้น, ทั้งวัน)

โยตตโกฏิ

เป็นฉัฎฐิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โยตตสส์ โกฏิ โยตตโกฏิ. (โยตติ + โกฏิ)

โกฏิ อ.ปลาย โยตตสส์ แห่งเชือก โยตตโกฏิ ชื่อว่าโยตตโกฏิ. (ปลายเชือก)

มิลาตมาลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มิลาตา จ ส่า มาลา จาติ มิลาตมาลา. (มิลาตา + มาลา)

มิลาตา จ อ.อันเกี่ยวแห่งแล้วด้วย ส่า อ.อันเกี่ยวแห่งแล้วนั้น มาลา จ เป็นระเบียบด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มิลาตมาลา ชื่อว่ามิลาตมาลา. (ระเบียบที่เกี่ยวแห่งแล้ว)

พุทฺทมามโก

เป็นสังส์ฐฐาโทเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อมุหากํ พุทฺโธติ เอวํ พุทฺธํ มมายตติ พุทฺทมามโก. (พุทฺธ + มม + กณฺปัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด มมายติ ย่อมยึดถือว่าเป็นของเรา พุทฺธํ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า เอวํ อย่างนี้
อิติ ว่า "พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อมุหากํ ของเรา ท." อิติ ดังนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล
นั้น พุทฺทมามโก ชื่อว่าพุทฺทมามโก. (ผู้ยึดถือพระพุทฺธเจ้าว่าเป็นของเรา)

ธมฺมมามโก

เป็นสังข์สัญญาทิวเนกัตถตัทธิต มิวีเคราะห์ว่า

อมุทากํ ธมฺโมติ เอวํ ธมฺมํ มมายตีติ ธมฺมมามโก. (ธมฺม + มม + กณฺปัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด มมายติ ย่อมยึดถือว่าเป็นของเรา ธมฺม ซึ่งพระธรรม เอวํ อย่างนี้
 อิติ ว่า "ธมฺโม อ.พระธรรม อมุทากํ ของเรา ท." อิติ ดังนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น
 ธมฺมมามโก ชื่อว่าธมฺมมามก. (ผู้ยึดถือพระธรรมว่าเป็นของเรา)

สงฺขมามโก

เป็นสังข์สัญญาทิวเนกัตถตัทธิต มิวีเคราะห์ว่า

อมุทากํ สงฺโฆติ เอวํ สงฺฆํ มมายตีติ สงฺขมามโก. (สงฺขม + มม + กณฺปัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด มมายติ ย่อมยึดถือว่าเป็นของเรา สงฺฆ ซึ่งพระสงฆ์ เอวํ อย่างนี้
 อิติ ว่า "สงฺโฆ อ.พระสงฆ์ อมุทากํ ของเรา ท." อิติ ดังนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น
 สงฺขมามโก ชื่อว่าสงฺขมามก. (ผู้ยึดถือพระสงฆ์ว่าเป็นของเรา)

ปญฺจสตา

เป็นนักษัตรวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปญฺจ สตานิ มตฺตา เยสํ เต ปญฺจสตา, ตาปสา. (ปญฺจ + สต) อันตโลปัสมาส, ลป มตฺตา
 ศัพท์

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญฺจ ทำ มตฺตา เป็นประมาณ เยสํ (ตาปสานิ) แห่งตาปส ท. เหล่าใด (สนฺติ)
 มีอยู่, เต (ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านั้น ปญฺจสตา ชื่อว่าปญฺจสตา, ได้แก่ตาปสทั้งหลาย. (มีประมาณ ๕๐๐
 ท่าน)

กปฺปสฺตสทฺสสานิ

เป็นนักษัตรปุริสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กปฺปานํ สตสทฺสสานิ กปฺปสฺตสทฺสสานิ. (กปฺป + สตสทฺส)

สตสทฺสสานิ อ.แสน ท. กปฺปานํ แห่งกปป์ กปฺปสฺตสทฺสสานิ ชื่อว่ากปฺปสฺตสทฺส. (แสนกปป์)

อสุตปุพโพ

เป็นอสุตัตตถสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สุต อสุต, สทโท. (น + สุต) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(สทโท) อ.เสียง (มยา) สุต อันเรา ฟังแล้ว น ทาไม่ได้ อสุต ชื่อว่าอสุต, ได้แก่เสียง.
(อันเราไม่ฟังแล้ว)

๒. อสุตปุพพุติ อสุตปุพโพ, สทโท. (อสุต + ปุพพ) อสุตัตตถสมาส

(สทโท) อ.เสียง (มยา) อสุต อันเรา ไม่ฟังแล้ว ปุพพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น
อสุตปุพโพ ชื่อว่าอสุตปุพพ, ได้แก่เสียง. (อันเราไม่เคยฟังแล้ว)

พหูปการา

เป็นจัญญีทวีปทตลยาธิกรณพหูพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหู อุปการา เยสนุติ พหูปการา, เสฏฺฐิโน. (พหู + อุปการ)

อุปการา อ.อุปการะ พหู มาก เยส (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฐี ท. เหล่านั้น (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต เสฏฺฐิโน) อ.เศรษฐี ท. เหล่านั้น พหูปการา ชื่อว่าพหูปการ, ได้แก่เศรษฐีทั้งหลาย. (ผู้มีอุปการะ
มาก)

ยาคุมตติ

เป็นสมาทารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยาคุ จ ฆตตญจ ยาคุมตติ. (ยาคุ + ฆตต)

ยาคุ จ อ.ข้าวต้มด้วย ฆตติ จ อ.ภัตร์ด้วย ยาคุมตติ ชื่อว่ายาคุมตติ. (ข้าวต้มและภัตร์)

อาคมนทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนญจ ตั ทิวโส จาติ อาคมนทิวโส. (อาคมน + ทิวส)

อาคมน จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคมน-
ทิวโส ชื่อว่าอาคมนทิวส. (วันเป็นที่มา)

กตมตตกิจจา

เป็นตติยชาติวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิตติยาดัตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. กตเตน กิจจํ กตตกิจจํ. (กตต + กิจจ) ตติยาดัตปฐิสสมาส

กิจจํ อ.กิจ กตเตน ด้วยมัตร์ กตตกิจจํ ชื่อว่ากตตกิจจ. (กิจด้วยมัตร์, มัตกิจ)

๒. กตํ กตตกิจจํ เยหิ เต กตมตตกิจจา, ตาปสา. (กต + กตตกิจจ) ตติยชาติวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กตตกิจจํ อ.กิจด้วยมัตร์ เยหิ (ตาปเสหิ) อันตาบสท ท. เหล่าใด กตํ กระทำแล้ว, เต (ตาปสา) อ.ตาบส ท. เหล่านั้น กตมตตกิจจา ชื่อว่ากตมตตกิจจ, ได้แก่ตาบสทั้งหลาย. (ผู้มีมัตกิจอันกระทำแล้ว, กระทำมัตกิจแล้ว)

อนุพุพพิกถา

เป็นตติยาดัตปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อนุพุพเพน กถา อนุพุพพิกถา. (อนุพุพพ + กถา)

กถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าว อนุพุพเพน ตามลำดับ อนุพุพพิกถา ชื่อว่าอนุพุพพิกถา. (วาทาเป็นเครื่องกล่าวตามลำดับ, อนุพุพพิกถา)

เทสนาปริโยสานํ

เป็นจัญฐิตัตปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

เทสนาย ปริโยสานํ เทสนาปริโยสานํ. (เทสนา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาปริโยสานํ ชื่อว่าเทสนาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

วจนสมนุนตรี

เป็นจัญฐิตัตปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

วจนสฺส สมนุนตรี วจนสมนุนตรี. (วจน + สมนุนตรี)

สมนุนตรี อ.ลำดับ วจนสฺส แห่งพระดำรัส วจนสมนุนตรี ชื่อว่าวจนสมนุนตรี ชื่อว่าวจนสมนุนตรี. (ลำดับแห่งพระดำรัส)

อิทธิมยปตตจิวรชรา

เป็นทุติยาตปุริสสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อิทธิยา นิปฺพนฺหิ อิทธิมยฺ, ปตตจิวรฺ. (อิทธิ + มยปัจจยฺ) สังสฺฐาติอเนกัตถตฺทิตฺต (ปตตจิวรฺ) อ.บาตรและจิวรฺ นิปฺพนฺหิ อันสำเร็จแล้ว อิทธิยา ด้วยฤทธิ อิทธิมยฺ ชื่อว่าอิทธิมย, ได้แก่บาตรและจิวร. (อันสำเร็จด้วยฤทธิ)
๒. ปโต จ จิวรญจ ปตตจิวรฺ. (ปตต + จิวร) สมาหารทวันทสมาส
ปโต จ อ.บาตรด้วย จิวรฺ จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรฺ ชื่อว่าปตตจิวร. (บาตรและจิวร)
๓. อิทธิมยญจ ตฺ ปตตจิวรญจนาติ อิทธิมยปตตจิวรฺ. (อิทธิมย + ปตตจิวร) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

อิทธิมยฺ จ อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิด้วย ตฺ อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธินั้น ปตตจิวรฺ จ เป็นบาตรและจิวรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิทธิมยปตตจิวรฺ ชื่อว่าอิทธิมยปตตจิวร. (บาตรและจิวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ)

๔. อิทธิมยปตตจิวรฺ ชาเรเนตฺติ อิทธิมยปตตจิวรชรา, ภิกฺขุ. (อิทธิมยปตตจิวรฺสทฺหุปฺปท + ธรรมชารณ ในการทรงไว้ + อปัจจยฺ) กัตตฺรูป, กัตตฺสุสาณะ, กิตฺนตฺสมาส, ทุติยาตปุริสสมาส

(เย ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด ชาเรเนติ ย่อมทรงไว้ อิทธิมยปตตจิวรฺ ซึ่งบาตรและจิวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ อิทธิมยปตตจิวรชรา ชื่อว่าอิทธิมยปตตจิวรชรา, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้ทรงบาตรและจิวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ)

วสฺสสติกตฺเถรา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วสฺสานํ สตฺ วสฺสสตฺ. (วสฺส + สต) ญฺฐิตฺตฺปุริสสมาส
สตฺ อ.ร้อย วสฺสานํ แห่งปี ท. วสฺสสตฺ ชื่อว่าวสฺสสต. (ร้อยพรรษา, ร้อยปี)
๒. วสฺสสฺเตน นิยุตฺตา วสฺสสติกา, เถรา. (วสฺสสต + ฌกปัจจยฺ) สังสฺฐาติอเนกัตถตฺทิตฺต (เถรา) อ.พระเถระ ท. นิยุตฺตา ผู้ประกอบแล้ว วสฺสสฺเตน ด้วยร้อยแห่งพรรษา วสฺสสติกา ชื่อว่าวสฺสสติก, ได้แก่พระเถระทั้งหลาย. (ผู้ประกอบด้วยหนึ่งร้อยพรรษา)
๓. วสฺสสติกา จ เต เถรา จาติ วสฺสสติกตฺเถรา. (วสฺสสติก + เถร) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

วสฺสสติกกา จ อ.ผู้ประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งพรรษา ท. ด้วย เต อ.ผู้ประกอบแล้วด้วยร้อยแห่ง
พรรษา ท. เหล่านั้น เถรา จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วสฺสสติกกเถรา ชื่อว่าวสฺสสติกกเถรา.
(พระเถระผู้ประกอบด้วยหนึ่งร้อยพรรษา)

สกฺกฺกฺสตานิ

เป็นฉัฏฐิตัปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกฺกฺกฺกานํ สตานิ สกฺกฺกฺสตานิ. (สกฺกฺก + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. สกฺกฺกานํ แห่งเกี่ยวน ท. สกฺกฺกฺสตานิ ชื่อว่าสกฺกฺกฺสต. (เกี่ยวนหนึ่งร้อย)

วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตาทีน

เป็นฉัฏฐิตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีอวฺธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส และอิตริตฺรโยค-
ทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วตฺตเมว อจฺจาทนํ วตฺตจฺจาทนํ. (วตฺต + อจฺจาทน) อวฺธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส

วตฺตํ เอว อ.ผ่านั้นเที่ยว อจฺจาทนํ เป็นวัตถุเครื่องปกปิด วตฺตจฺจาทนํ ชื่อว่าวตฺตจฺจาทน. (วัตถุ
เป็นเครื่องปกปิดคือผ้า)

๒. วตฺตจฺจาทนญจ สฺปปี จ มฺตุ จ ผาณิตญจ วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตานิ. (วตฺตจฺจาทน +
สฺปปี + มฺตุ + ผาณิต) อิตริตฺรโยคทวันทสฺมาส

วตฺตจฺจาทนํ จ อ.วัตถุเป็นเครื่องปกปิดด้วย สฺปปี จ อ.เนยใส่ด้วย มฺตุ จ อ.น้ำผึ้งด้วย
ผาณิตํ จ อ.น้ำอ้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตานิ ชื่อว่าวตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิต.
(วัตถุเป็นเครื่องปกปิด เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย)

๓. วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตานิ อาทิ เยสนฺติ วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตาทีน, ทานุปรณานิ.
(วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิต + อาทิ) ฉัฏฐิตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตานิ อ.วัตถุเป็นเครื่องปกปิดคือผ้า เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ท. อาทิ
เป็นต้น เยสํ (ทานุปรณานํ) แห่งอุปกรณแห่งทาน ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทาน
ทานุปรณานํ) อ.อุปกรณแห่งทาน ท. เหล่านี้ วตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุผาณิตาทีน ชื่อว่าวตฺตจฺจาทนสฺปปีมฺตุ-
ผาณิตาที, ได้แก่อุปกรณแห่งทานทั้งหลาย. (มีวัตถุเป็นเครื่องปกปิดคือผ้า เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น)

ทานุปรณานิ

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทานลล อปรณานิ ทานุปรณานิ. (ทาน + อปรณ)

อปรณานิ อ.อปรณ ท. ทานลล แห่งทาน ทานุปรณานิ ชื่อว่าทานุปรณ. (อปรณแห่งทาน)

กถาปริโยสานัง

เป็นฉัฏฐิตุปปรัสสมาส มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ปริวสยติ เอตถาติ ปริโยสานัง, กาล. (ปริ+อว+ โส โอลิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + ยุ
ปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(กถา) อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ปริวสยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ
เพราะเหตุนี้ ปริโยสานัง ชื่อว่าปริโยสาน. ได้แก่วาจาเป็นเครื่องกล่าว. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ)

๒. กถาย ปริโยสานัง กถาปริโยสานัง. (กถา + ปริโยสาน)

ปริโยสานัง อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ กถาย แห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว กถาปริโยสานัง ชื่อว่ากถา-
ปริโยสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกถา, จบกถา)

ธมมกถา

เป็นกัตตุรูป, กรณสาธนะ, เป็นกัตตันตสมาส, ทูติยาตูปปรัสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ธมม กถเอติ เอตถายาติ ธมมกถา. (ธมมสทูปปท + กถ กถเน ในการกล่าว + อปัจจัย)

(สตุถา) อ.พระศาสดา กถเอติ ย่อมตรัส ธมม ซึ่งธรรม เอตถาย (วาจาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะ
เหตุนี้ ธมมกถา ชื่อว่าธมมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวธรรม, ธรรมกถา)

อหุตมมาสมตฺตํ

เป็นฉัฏฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีอมาทิปรตูปปรัสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. มาสลล อหุตฺม อหุตมมาล. (อหุต + มาล) อมาทิปรตูปปรัสสมาส

อหุตฺม อ.กึ่ง มาสลล แห่งเดือน อหุตมมาล ชื่อว่าอหุตมมาล. (กึ่งเดือน, ครึ่งเดือน)

๒. อหุตมมาล มตฺตา ยลลลลติ อหุตมมาลมตฺตํ, ทาน. (อหุตมมาล + มตฺตา) ฉัฏฐิตวิปทูลยาธิ-
กรณพหุพีหีสมาส

อหุตมมาลี อ.กิ่งแห่งเดือน มดตา เป็นประมาณ ยสส์ (ทานสส์) แห่งทานใด (อตุติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (ดี ทาน) อ.ทานนั้น อหุตมมาลีมดต ชื่อว่าอหุตมมาลีมดต, ได้แก่ทาน. (มีครึ่งเดือนเป็น
ประมาณ, ประมาณครึ่งเดือน, สักว่าครึ่งเดือน)

โกสุมพีคมนตโต

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาลี โดยมีทุตียาตปุริสสมาลีอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โกสุมพี คมน โกสุมพีคมน. (โกสุมพี + คมน) ทุตียาตปุริสสมาลี
คมน อ.การไป โกสุมพี ลู่มืองโกสุมพี โกสุมพีคมน ชื่อว่าโกสุมพีคมน. (การไปลู่มืองโกสุมพี)
๒. โกสุมพีคมนสส์ อตุโต โกสุมพีคมนตโต. (โกสุมพีคมน + อตุต) จตุตถิตตปุริสสมาลี
อตุโต อ.ประโยชน์ โกสุมพีคมนสส์ แก่การไปลู่มืองโกสุมพี โกสุมพีคมนตโต ชื่อว่าโกสุมพี-
คมนตโต. (ประโยชน์แก่การไปลู่มืองโกสุมพี)

สุณณาการ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

- สุณณญจ ต อคารญจาติ สุณณาการ. (สุณณ + อการ)
สุณณ จ อ.ว่างด้วย ต อ.ว่างนั้น อการ จ เป็นเรือนด้วย อติ เพราะเหตุนั้น สุณณาการ ชื่อ
ว่าสุณณาการ. (เรือนว่าง)

ปทิตสาสน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

- ปทิตญจ ต สาสนญจาติ ปทิตสาสน. (ปทิต + สาสน)
ปทิต จ อ.อันถูกส่งไปแล้วด้วย ต อ.อันถูกส่งไปแล้วนั้น สาสน จ เป็นข่าวสาสนด้วย อติ เพราะ
เหตุนี้ ปทิตสาสน ชื่อว่าปทิตสาสน. (ข่าวสาสนที่ถูกส่งไปแล้ว)

อาคมนตโต

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนสส์ อตุโต อาคมนตโต. (อาคมน + อตุต)

อตุโต อ.ประโยชน์ อาคมนสส์ แก่การมา อาคมนตโต ชื่อว่าอาคมนตโต. (ประโยชน์แก่การมา)

พทุธปมฺโข

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

พทุธ ปมฺโข ยสฺสาติ พทุธปมฺโข, ภิกฺขุสงฺฆโม. (พทุธ + ปมฺข)

พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสฺส (ภิกฺขุสงฺฆมฺล) แห่งหมู่แห่งภิกฺษุใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ พทุธปมฺโข ชื่อว่าพทุธปมฺข, ได้แก่ภิกฺษุสงฺฆ. (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข)

ภิกฺขุสงฺฆโม

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภิกฺขุ นํ สงฺฆโม ภิกฺขุสงฺฆโม. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกฺขุ นํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (หมู่ภิกฺษุ, ภิกฺษุสงฺฆ)

มรทวาร

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มรสฺส ทวาร มรทวาร. (มร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู มรสฺส แห่งเรือน มรทวาร ชื่อว่ามรทวาร. (ประตูเรือน)

มาลาการ

เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺลสาณะ, กิตฺนตฺสมาส, ทุตฺยาตฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มาล กโรตฺติ มาลาการ, ปุคฺคโล. (มาลาตฺททุปฺปท + กร กรณ ในการกระทำ + ฌปฺจจฺย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรตฺติ ย่อมกระทำ มาล ซึ่งระเบียบ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล)

อ.บุคคลนั้น มาลาการ ชื่อว่ามาลาการ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ทำระเบียบ, ช่างร้อยพวงมาลัย, นายมาลาการ)

โมเชตฺกาม

เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺลสาณะ, กิตฺนตฺสมาส, จตฺตตฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

โมเชตฺ กามตฺติ โมเชตฺกาม, มาลาการ. (โมเชตฺตฺททุปฺปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(โย มาลาการ) อ.นายมาลาการใด กามตฺติ ย่อมใคร่ (ภิกฺขุ) โมเชตฺ เพื่ออัน- ยงฺภิกฺษุ -ให้ฉัน

อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (โล มาลาการ) อ.นายมาลาการนั้น โมเชตฺกาม ชื่อว่าโมเชตฺกาม, ได้แก่นายมาลาการ.

(ผู้ใคร่เพื่อจะให้ภิกษุฉัน)

ปุပ္ผมูล

เป็นฉวีสุตปุပ္ผมูล มีวิเคราะห์ว่า

ปุပ္ผสฺส มูล ปุပ္ผมูล. (ปุပ္ผ + มูล)

มูล อ.ค่า ปุပ္ผสฺส แห่งดอกไม้ ปุပ္ผมูล ชื่อว่าปุပ္ผมูล. (ค่าดอกไม้)

อคคปุผานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคคานิ จ ตานิ ปุผานิ จาติ อคคปุผานิ. (อคค + ปุผ)

อคคานิ จ อ.อันเลิศ ท. ด้วย ตานิ อ.อันเลิศ ท. เหล่านั้น ปุผานิ จ เป็นดอกไม้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคคปุผานิ ชื่อว่าอคคปุผ. (ดอกไม้อันเลิศ)

อนุโมทนกรรมตุโต

เป็นจตุตตีตปุပ္ผสฺมาส โดยมีฉวีสุตปุပ္ผสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนุโมทนสฺส กรรม อนุโมทนกรรม. (อนุโมทน + กรรม) ฉวีสุตปุပ္ผสฺมาส

กรรม อ.การกระทำ อนุโมทนสฺส ซึ่งการอนุโมทนา อนุโมทนกรรม ชื่อว่าอนุโมทนกรรม. (การทำอนุโมทนา)

๒. อนุโมทนกรรมสฺส อตุโต อนุโมทนกรรมตุโต. (อนุโมทนกรรม + อตุต) จตุตตีตปุပ္ผสฺมาส

อตุโต อ.ประโยชน์ อนุโมทนกรรมสฺส แก่การกระทำซึ่งอนุโมทนา อนุโมทนกรรมตุโต ชื่อว่าอนุโมทนกรรมตุต. (ประโยชน์แก่การทำอนุโมทนา)

อนุโมทนธมฺมเทสนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุโมทนา จ ส่า ธมฺมเทสนา จาติ อนุโมทนธมฺมเทสนา. (อนุโมทนา + ธมฺมเทสนา)

อนุโมทนา จ อ.เป็นเครื่องอนุโมทนาด้วย ส่า อ.เป็นเครื่องอนุโมทนานั้น ธมฺมเทสนา จ เป็นพระธรรมเทศนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนุโมทนธมฺมเทสนา ชื่อว่าอนุโมทนธมฺมเทสนา. (พระธรรมเทศนาเป็นเครื่องอนุโมทนา)

ทวิคุณ

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวิที คุณ ทวิคุณ, ปุฒมูล. (ทวิ + คุณ)

(ปุฒมูล) อ.ค่าแห่งดอกไม้ คุณ อันคุณ ทวิที ด้วยสอง ทวิคุณ ชื่อว่าทวิคุณ, ได้แก่ค่าของดอกไม้.
(ที่คุณด้วยสอง)

อติคตตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อติคตสฺส ภาวอ อติคตตต. (อติคต + ตตปัจจัย)

ภาวอ อ.ความที่ (มยา) อติคตสฺส (ธมฺมสฺส) แห่งธรรม อันดิฉัน บรรลุแล้ว อติคตตต ชื่อว่า
อติคตตต. (ความที่ธรรมเป็นสภาพอันดิฉันบรรลุแล้ว)

ทฎฐทาสี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฎฐา จ ส่า ทาสี จาติ ทฎฐทาสี. (ทฎฐา + ทาสี)

ทฎฐา จ อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย ส่า อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น ทาสี จ เป็นทาสีด้วย
อติ เพราะเหตุนี้ ทฎฐทาสี ชื่อว่าทฎฐทาสี. (ทาสีผู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว, ทาสีผู้ชั่วช้า)

คหิตกทาปณา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คหิตา จ เต กทาปณา จาติ คหิตกทาปณา. (คหิต + กทาปณ)

คหิตา จ อ.อันถูกถือเอาแล้ว ท. ด้วย เต อ.อันถูกถือเอาแล้ว ท. เหล่านั้น กทาปณา จ เป็น
กทาปณะด้วย อติ เพราะเหตุนี้ คหิตกทาปณา ชื่อว่าคหิตกทาปณ. (กทาปณะที่ถูกถือเอาแล้ว)

คนุโธทกขมฺวา

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คนุเชน มิสฺสํ กั อุทกั คนุโธทกั. (คนุ + อุทก) ตติยาตปุริสสมาส, มังฆเลปปีสมาส, ลป
มิสฺสํ คัพพ

อุทกั อ.น้ำ มิสุสั กั อันเจือ คนเอน ด้วยของหอม คนโธทกั ชื่อว่าคนโธทก. (น้ำที่เจือด้วยของหอม)

๒. คนโธทกเอน ปุณฺณมา ภฎา คนโธทกภฎา. (คนโธทก + ภฎ) ตติยาตปฺปฺริสสฺมาส, มังฆเฒโสปี สมาส, ลบ ปุณฺณคัพพ

ภฎา อ.หม้อ ท. ปุณฺณมา อันเต็มแล้ว คนโธทกเอน ด้วยน้ำอันเจือด้วยของหอม คนโธทกภฎา ชื่อว่าคนโธทกภฎ. (หม้อที่เต็มด้วยน้ำที่เจือด้วยของหอม)

มกุจฉาภฎา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มกุจฉา จ เต สภฎา จาติ มกุจฉาภฎา. (มกุจฉ + สภฎ)

มกุจฉา จ อ.อันเกลี้ยง ท. ด้วย เต อ.อันเกลี้ยง ท. เหล่านั้น สภฎา จ เป็นผ้าสภฎด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มกุจฉาภฎา ชื่อว่ามกุจฉาภฎ. (ผ้าสภฎอันเกลี้ยง)

จิตรวีชนี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตรา จ สภ วีชนี จาติ จิตรวีชนี. (จิตรา + วีชนี)

จิตรา จ อ.อันวิจิตรด้วย สภ อ.อันวิจิตรนั้น วีชนี จ เป็นพัดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จิตรวีชนี ชื่อว่าจิตรวีชนี. (พัดอันวิจิตร)

มาตุคามสดานิ

เป็นภักฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตุคามานิ สดานิ มาตุคามสดานิ. (มาตุคาม + สด)

สดานิ อ.ร้อย ท. มาตุคามานิ แห่งมาตุคาม ท. มาตุคามสดานิ ชื่อว่ามาตุคามสด. (มาตุคามหนึ่งร้อยคน, หญิงหนึ่งร้อยคน)

เทสิตนินยาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสิโต จ โส นินยาโม จาติ เทสิตนินยาโม. (เทสิต + นินยาม)

เทสิโต จ อ.เป็นที่อันถูกแสดงแล้วด้วย โส อ.เป็นที่อันถูกแสดงแล้วนั้น นินยาโม จ เป็นทำนองด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ เทสิตนินยาโม ชื่อว่าเทสิตนินยาม. (ทำนองเป็นที่อันถูกแสดงแล้ว)

กิลิฏจกมมํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลิฏจกมมํ ตํ กมมญจาติ กิลิฏจกมมํ. (กิลิฏจ + กมม)

กิลิฏจํ จ อ.อันเศร้าหมองแล้วด้วย ตํ อ.อันเศร้าหมองแล้วนั้น กมมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กิลิฏจกมมํ ชื่อว่ากิลิฏจกมม. (การงานที่เศร้าหมอง)

มาตุฏฺฐานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตุยา จานํ มาตุฏฺฐานํ. (มาตุ + จาน)

จานํ อ.ฐานะ มาตุยา แห่งมารดา มาตุฏฺฐานํ ชื่อว่ามาตุฏฺฐาน. (ฐานะแห่งมารดา, ตำแหน่งมารดา)

อาจริยฏฺฐานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจริยสฺส จานํ อาจริยฏฺฐานํ. (อาจริย + จาน)

จานํ อ.ฐานะ อาจริยสฺส แห่งอาจารย์ อาจริยฏฺฐานํ ชื่อว่าอาจริยฏฺฐาน. (ฐานะแห่งอาจารย์, ตำแหน่ง
อาจารย์)

ติปิฏกธรา

เป็นพุทฺธยาตปฺปรีสสฺมาส โดยมืสสมาหารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตีณิ ปิฏกานิ ติปิฏกํ. (ติ + ปิฏก) สสมาหารทิสฺมาส

ปิฏกานิ อ.ปิฏก ท. ตีณิ สาม ติปิฏกํ ชื่อว่าติปิฏก. (สามปิฏก, พระไตรปิฏก)

๒. ตีปิฎกั ชาเรตีติ ตีปิฎกธรา, อิตถิ. (ตีปิฎกสทหุปปท + ธร ชาเรณ ในการทรงไว้ + อปัจจย + อปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตลมาส, ทุตียาตปปริสสมาส

(ยา อิตถิ) อ.หญิงใด ชาเรติ ย่อมทรงไว้ ตีปิฎกั ซึ่งปิฎกสาม อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ตีปิฎกธรา ชื่อว่าตีปิฎกธรา, ได้แก่หญิง. (ผู้ทรงปิฎกสาม, ผู้ทรงพระไตรปิฎก)

ปลสสิตุกามา

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตลมาส, จตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลสสิตุ กามาเมตีติ ปลสสิตุกามา, อิตถิโย. (ปลสสิตุสทหุปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌปัจจย)

(ยา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่าใด กามาเมติ ย่อมใคร่ ปลสสิตุ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น ปลสสิตุกามา ชื่อว่าปลสสิตุกามา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่อจะเห็น, ผู้ใคร่เพื่อจะเฝ้า, ผู้ใคร่เพื่อจะเยี่ยม)

คนุธมาลาทีนิ

เป็นฉัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทลมาส โดยมีอิตรโรยคทวันทลมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คนุโธ จ มาลา คนุธมาลา. (คนุ + มาลา) อิตรโรยคทวันทลมาส

คนุโธ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คนุธมาลา ชื่อว่าคนุธมาลา. (ของหอมและระเบียบ)

๒. คนุธมาลา อาทิ เยสนุติ คนุธมาลาทีนิ, วตุณิ. (คนุธมาลา + อาทิ) ฉัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทลมาส

คนุธมาลา อ.ของหอมและระเบียบ อาทิ เป็นต้น เยส (วตุณิ) แห่งวตุ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตุณิ) อ.วตุ ท. เหล่านั้น คนุธมาลาทีนิ ชื่อว่าคนุธมาลาทีนิ, ได้แก่วตุทั้งหลาย. (มีของหอมและระเบียบเป็นต้น)

วสนคพมา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยลมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนานิ จ ตานิ คพมา จาติ วสนคพมา. (วสน + คพมา)

วสนานิ จ อ.เป็นที่อยู่ ท. ด้วย ตานิ อ.เป็นที่อยู่ ท. เหล่านั้น คพมา จ เป็นห้องด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนคพมา ชื่อว่าวสนคพมา. (ห้องเป็นที่อยู่)

ปาสาทล

เป็นฉนฺฏฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาสาทลฺล ตลฺ ปาสาทล. (ปาสาท + ตล)

ตลฺ อ.พินฺ ปาสาทลฺล แห่งปราสาท ปาสาทลฺล ชื่อว่าปาสาทล. (พินฺปราสาท)

พฺนุชามาโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

พฺนุโธ จ โส อามาโต จาติ พฺนุชามาโต. (พฺนุ + อามาโต)

พฺนุโธ จ อ.อันถุกฺผุกแลวฺด้วย โส อ.อันถุกฺผุกแลวฺนั้น อามาโต จ เป็นความอามาตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พฺนุชามาโต ชื่อว่าพฺนุชามาต. (ความอามาตอันถุกฺผุกไวแลว, ผุกอามาตแลว)

สํามาวตีมิสฺสกา

เป็นตติยาตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สํามาวติยา มิสฺสกา สํามาวตีมิสฺสกา, อิตฺติโย. (สํามาวตี + มิสฺสกา)

(อิตฺติโย) อ.หญิง ท. มิสฺสกา ผู้ผสม สํามาวติยา ด้วยพระนางสํามาวตี สํามาวตีมิสฺสกา ชื่อว่า สํามาวตีมิสฺสกา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้ผสมกับพระนางสํามาวตี)

กติปาหํ

เป็น วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กติปยฺจ ตํ อทฺญจาติ กติปาหํ. (กติปย + อท)

กติปยํ จ อ.เล็กนอยด้วย ตํ อ.เล็กนอยนั้น อทํ จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กติปาหํ ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กนอย, สองสามวัน)

สพฺพคพฺภา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สพฺพเพ จ เต คพฺภา จาติ สพฺพคพฺภา. (สพฺพ + คพฺภา)

สพฺพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านี้ คพฺภา จ เป็นทั้งองด้วย อิติ เพราะเหตุ

นี้ สัพพคพฺภา ชื่อว่าสัพพคพฺภ. (ห้องทั้งปวง)

ขุทฺทจฺฉิทฺทกฺวาทปานานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสามาส โดยมัจฉฐฐิทธิปตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขุทฺทํ ฉิทฺทกํ เยสนฺติ ขุทฺทฉิทฺทกานิ, วาทปานานิ. (ขุทฺท + ฉิทฺทก) ฉฐฐิทธิปตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ฉิทฺทกํ อ.ช้อง ขุทฺทํ อันเล็ก เยสฺ (วาทปานานิ) แห่งช้องเป็นที่ตีมกนซึ่งลม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วาทปานานิ) อ.ช้องเป็นที่ตีมกนซึ่งลม ท. เหล่านั้น ขุทฺทฉิทฺทกานิ ชื่อว่าขุทฺท-ฉิทฺทก, ได้แก่หน้าต่างทั้งหลาย. (มีช้องอันเล็ก)

๒. ขุทฺทจฺฉิทฺทกานิ จ ตานิ วาทปานานิ จาติ ขุทฺทจฺฉิทฺทกฺวาทปานานิ. (ขุทฺทจฺฉิทฺทก + วาทปาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสามาส

ขุทฺทจฺฉิทฺทกานิ จ อ.อันมีช้องอันเล็ก ท. ด้วย ตานิ อ.อันมีช้องอันเล็ก ท. เหล่านั้น วาทปานานิ จ เป็นช้องเป็นที่ตีมกนซึ่งลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ขุทฺทจฺฉิทฺทกฺวาทปานานิ ชื่อว่าขุทฺทจฺฉิทฺทกฺวาทปาน. (หน้าต่างที่มีช้องอันเล็ก)

นาครา

เป็นสังสฎฐฐาทือเนกัตตตติต มีวิเคราะห์ว่า

นคเร วสนฺตีติ นาครา, ชฺนา. (นคร + ฅบ้จจย)

(เย ชฺนา) อ.ช่น ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ นคเร ในเมือง อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชฺนา) อ.ช่น ท. เหล่านั้น นาครา ชื่อว่านาคร, ได้แก่ช่นทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมือง, ชาวเมือง)

อนฺโตนครี

เป็นนิบาตบุพพทกัถยยิวาสสามาส มีวิเคราะห์ว่า

นครสฺส อนฺโต อนฺโตนครี. (อนฺโต + นคร)

อนฺโต ในภายใน นครสฺส แห่งเมือง อนฺโตนครี ชื่อว่าอนฺโตนคร. (ภายในเมือง)

ทาสกมฺมกรโปริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมิตริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทาสา จ กมฺมกร จ ทาสกมฺมกร. (ทาส + กมฺมกร) อิตริตรโยคทวันทสฺมาส

ทาสา จ อ.ทาส ท. ด้วย กมฺมกร จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมฺมกร ชื่อว่าทาสกมฺมกร.

(ทาสและกรรมกร)

๒. ปุริสานํ สฺมุเท โปริโส. (ปุริส + ฌปฺจจฺย) สฺมุทตฺทิต

สฺมุเท อ.ประชุม ปุริสานํ แห่งบุรุษ ท. โปริโส ชื่อว่าโปริส. (ประชุมแห่งบุรุษ)

๓. ทาสกมฺมกร จ เต โปริสา จาติ ทาสกมฺมกรโปริสา. (ทาสกมฺมกร + โปริส) วิเสสน-

บุพพบทกัมมธารยสฺมาส

ทาสกมฺมกร จ อ.ทาสและกรรมกร ท. ด้วย เต อ.ทาสและกรรมกร ท. เหล่านั้น โปริสา จ

เป็นประชุมแห่งบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทาสกมฺมกรโปริสา ชื่อว่าทาสกมฺมกรโปริส. (ประชุมแห่งทาสและกรรมกร)

มิจฺฉาทิฎฺฐิกิ

เป็นฉฺฉฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มิจฺฉา ทิฎฺฐิ เยสนฺติ มิจฺฉาทิฎฺฐิกิ. (มิจฺฉา + ทิฎฺฐิ)

ทิฎฺฐิ อ.ความเห็น มิจฺฉา ผิด เยสฺ (ชฺนนานิ) แห่งชฺน ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้

(เต ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น มิจฺฉาทิฎฺฐิกิ ชื่อว่ามิจฺฉาทิฎฺฐิกิ, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้มีความเห็นผิด)

เนรยิกิ

เป็นสังสฺฐฐาเทอเนกตตฺติต มีวิเคราะห์ว่า

เนรย ชาโต เนรยิกิ, สตฺโต. (เนรย + ฌปฺจจฺย)

(สตฺโต) อ.สัตว์ ชาโต เกิดแล้ว เนรย ในนรก เนรยิกิ ชื่อว่าเนรยิกิ, ได้แก่สัตว์. (ผู้เกิดในนรก,

สัตว์นรก)

อกุโศลวตฺตุนิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อกุโศล่า จ เต วตฺตุนิ จาติ อกุโศลวตฺตุนิ. (อกุโศล + วตฺต)

อกุโศล่า จ อ.เป็นเครื่องดำ ท. ด้วย เต อ.เป็นเครื่องดำ ท. เหล่านั้น วตฺตุนิ จ เป็นวตฺตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อกุโศลวตฺตุนิ ชื่อว่าอกุโศลวตฺต. (วตฺตเป็นเครื่องดำ)

ทาสกมฺมกรรา

เป็นอิติตรีตโยคทวันทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทาส่า จ กมฺมกรรา จ ทาสกมฺมกรรา. (ทาส + กมฺมกร)

ทาส่า จ อ.ทาส ท. ด้วย กมฺมกรรา จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมฺมกรรา ชื่อว่าทาสกมฺมกร. (ทาส และกรรมกร)

โอดิตฺตฺนทตฺติสทิสโส

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. โอดิตฺตฺนา จ เต ทตฺติโน จาติ โอดิตฺตฺนทตฺติโน. (โอดิตฺตฺน + ทตฺติ)

โอดิตฺตฺนา จ อ.ตัวข้ามลงแล้ว ท. ด้วย เต อ.ตัวข้ามลงแล้ว ท. เหล่านั้น ทตฺติโน จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โอดิตฺตฺนทตฺติโน ชื่อว่าโอดิตฺตฺนทตฺติ. (ข้างตัวข้ามลงแล้ว)

๒. โอดิตฺตฺนทตฺติทิส ทิสโส โอดิตฺตฺนทตฺติสทิสโส, พุทฺโธ. (โอดิตฺตฺนทตฺติ + สทิส)

(พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้า สทิสโส ผู้เข่นกับ โอดิตฺตฺนทตฺติทิส ด้วยข้างตัวข้ามลงแล้ว ท. โอดิตฺตฺนทตฺติสทิสโส ชื่อว่าโอดิตฺตฺนทตฺติสทิส, ได้แก่พระพุทฺธเจ้า. (ผู้เข่นกับข้างตัวข้ามลงแล้ว)

ทุสฺสีลา

เป็นนัญฐิตวิปทตฺตยาธิกรณพหุพพิทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทุฏฺจํ สีสํ เยสนฺติ ทุสฺสีลา, ชฺนา. (ทุ + สีส)

สีสํ อ.ศีล (โทเสน) ทุฏฺจํ อัน อันโทษประทุษร้ายแล้ว เยสํ (ชฺนํ) แห่งชฺน ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น ทุสฺสีลา ชื่อว่าทุสฺสีลา, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้ทุศีล)

กถิตกถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กถิตา จ ส่า กถา จาติ กถิตกถา. (กถิตา + กถา)

กถิตา จ อ.อันถูกกล่าวแล้วด้วย ส่า อ.อันถูกกล่าวแล้วนั้น กถา จ เป็นวาจาเป็นเครื่องกล่าวด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ กถิตกถา ชื่อว่ากถิตกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวอันถูกกล่าวแล้ว, คำพูดที่ถูกกล่าวแล้ว)

ทูลลสิโล

เป็นฉัฏฐวิทูปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทูลลจ สิลล ยลลลลลล ทูลลสิโล, พหุชชโน. (ท + ลล)

ลลล อ.ศีล (โทเสน) ทูลลจ อัน อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยลลล (พหุชชนลล) แห่งช้นมากโต (อตติ)
มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (โล พหุชชโน) อ.ช้นมากนั้น ทูลลสิโล ชื่อว่าทูลลสิล, ได้แก่ช้นมาก. (ผู้มีศีลอันโทษ
ประทุษร้ายแล้ว, ผู้ทูลล)

พหุชชโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุ จ โล ชโน จาติ พหุชชโน. (พหุ + ชน)

พหุ จ อ.มากด้วย โล อ.มากนั้น ชโน จ เป็นช้นด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ พหุชชโน ชื่อว่าพหุชชโน
ชื่อว่าพหุชชโน. (ช้นมาก, ช้นเป็นจำนวนมาก)

สมปตตมทาชโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปตโต จ โล มทาชโน จาติ สมปตตมทาชโน. (สมปตต + มทาชน)

สมปตโต จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย โล อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น มทาชโน จ เป็นมทาชนด้วย อิตติ
เพราะเหตุนี้ สมปตตมทาชโน ชื่อว่าสมปตตมทาชน. (มทาชนผู้ถึงพร้อมแล้ว)

สตัดาหมตโต

เป็นฉัฏฐวิทูปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตัดาห มตตา ยลลล โล สตัดาหมตโต, กาโล. (สตัดาห + มตตา)

สตัดาห์ อ.วันเจ็ด มตดา เป็นประมาณ ยสส์ (กาลสส์) แห่งกาลไต (อดีต) มีอยู่, โส กาล
อ.กาลนั้น สตัดาห์มตดา ชื่อว่าสตัดาห์มตดา, ใต้แก่กาลเวลา. (ประมาณ ๗ วัน, ประมาณหนึ่งสตัดาห์)

สตัดาห์

เป็นสมาหารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตัด อหา สตัดาห์. (สตัด + อหา)

อหา อ.วัน ท. สตัด เจ็ด สตัดาห์ ชื่อว่าสตัดาห์. (เจ็ดวัน, หนึ่งสตัดาห์)

อุปตมมกฏดา

เป็นวิเสสนุตรบพทกัมมหารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปตมมกา จ ตา ฎดา จาติ อุปตมมกฏดา, อดีโย. (อุปตมม + ฎดา)

(อดีโย) อ.หญิง ท. อุปตมมกา จ เป็นผู้อุปถัมภ์ด้วย ตา อ.เป็นผู้อุปถัมภ์เหล่านั้น ฎดา จ เป็น
แล้วด้วย อดี เพราะเหตุนี้ อุปตมมกฏดา ชื่อว่าอุปตมมกฏดา, ใต้แก่หญิงทั้งหลาย. (เป็นผู้อุปถัมภ์เป็นแล้ว)

สุราปานฎจัน

เป็นวิเสสนุพพทกัมมหารยสมาส โดยมีทุดิยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุราย ปาน์ สุราปาน์. (สุรา + ปาน์) ฌฎฐิตปุริสสมาส

ปาน์ อ.เป็นที่ดื่ม สุราย ซึ่งสุรา สุราปาน์ ชื่อว่าสุราปาน์. (เป็นที่ดื่มสุรา, เป็นที่เสวยน้ำจันท์)

๒. สุราปานญจ ตั จานญจาติ สุราปานฎจัน. (สุราปาน + จัน) วิเสสนุพพทกัมมหารยสมาส

สุราปาน์ จ อ.เป็นที่ดื่มซึ่งสุราด้วย ตั อ.เป็นที่ดื่มซึ่งสุรานั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อดี เพราะ
เหตุนี้ สุราปานฎจัน ชื่อว่าสุราปานฎจัน. (ที่ดื่มสุรา, เป็นที่เสวยน้ำจันท์)

มตกุกฎกา

เป็นวิเสสนุพพทกัมมหารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตา จ เต กุกฎกา จาติ มตกุกฎกา. (มต + กุกฎกา)

มตา จ อ.ตัวตายแล้ว ท. ด้วย เต อ.ตัวตายแล้ว ท. เหล่านั้น กุกฎกา จ เป็นไก่อด้วย อดี เพราะ
เหตุนี้ มตกุกฎกา ชื่อว่ามตกุกฎกา. (ตายที่ตัวแล้ว)

สชีวกุกุกุฏา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสทบุพพททพพิทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สท ชีเวน เย วตตุนตติ สชีวา, กุกุกุฏา. (สท + ชีว) สทบุพพททพพิทสมาส
เย (กุกุกุฏา) อ.ไก่ ท. เหล่าใด วตตุนตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ชีเวน ด้วยชีวิต อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต กุกุกุฏา) อ.ไก่ ท. เหล่านั้น สชีวา ชื่อว่าสชีว, ไต้แก่ไก่ทั้งหลาย. (ตัวเป็นไปกับด้วยชีวิต, ตัวที่
ยังเป็นอยู่)
๒. สชีวา จ เต กุกุกุฏา จาติ สชีวกุกุกุฏา. (สชีว + กุกุกุฏ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
สชีวา จ อ.ผู้เป็นไปกับด้วยชีวิต ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นไปกับด้วยชีวิต ท. เหล่านั้น กุกุกุฏา จ
เป็นไก่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สชีวกุกุกุฏา ชื่อว่าสชีวกุกุกุฏ. (ไก่ตัวที่เป็นไปกับด้วยชีวิต, ไก่ตัวที่ยังเป็นอยู่)

โสปานมตถก

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสปานสฺส มตถก โสปานมตถก. (โสปาน + มตถก)

มตถก อ.ที่สุด โสปานสฺส แห่งบันได โสปานมตถก ชื่อว่าโสปานมตถก. (ที่สุดบันได)

อาคตภาโว

เป็นฉนฺธิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตสฺส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ อาคตสฺส (อตตโน) แห่งตน ผู้มาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่าอาคตภาว. (ความที่ตน
เป็นผู้มาแล้ว)

อาปานภุมิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาปานญจ ตํ ภุมิ จาติ อาปานภุมิ. (อาปาน + ภุมิ)

อาปานํ จ อ.เป็นที่ตี๋มด้วย ตํ อ.เป็นที่ตี๋มนั้น ภุมิ จ เป็นภาคพื้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาปาน-
ภุมิ ชื่อว่าอาปานภุมิ. (ภาคพื้นเป็นที่ตี๋ม, ภาคพื้นเป็นที่เสวย)

นิกกมมา

เป็นปัญญาที่มีทวีปทศลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคตํ กมมํ ยาถิ ตา นิกกมมา, อิตติโย. (นิ + กम्म)

กम्म อ.การงาน นิคคตํ อันออกไปแล้ว ยาถิ (อิตติ) จากหญิง ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, (ตา อิตติโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น นิกกมมา ชื่อว่านิกกมม, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้มีการงานไปปราศแล้ว, ไม่มีการงาน)

ปาณาติปาโต

เป็นจัญญีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณสฺส อติปาตณํ ปาณาติปาโต. (ปาณสฺทหุปปท + อติ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณปัจจย + ญปัจจย)

ปาณสฺส อติปาตณํ อ.การ ยังสัตว์ ให้ตกลงไป ปาณาติปาโต ชื่อว่าปาณาติปาต. (การทำให้สัตว์ตกลงไป, ปาณาติบาต)

วุตตมตตํ

เป็นจัญญีทวีปทศลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุตตํ มตตา ยสฺสาติ วุตตมตตํ, วจณํ. (วุตต + มตตา)

วุตตํ (วจณํ) อ.คำพูด อันถูกกล่าวแล้ว มตตา เป็นประมาณ ยสฺส (วจณสฺส) แห่งคำพูดใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วจณํ) อ.คำพูดนั้น วุตตมตตํ ชื่อว่าวุตตมตต, ได้แก่คำพูด. (มีอันถูกกล่าวแล้ว เป็นประมาณ, ลักว่าถูกกล่าวแล้ว)

ตุมหาทิสสา

เป็นกัตตุรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ตมิว นํ ปสฺสนฺตํ ตุมหาทิสสา, ชนา. (ตุมหสฺทหุปปท + ทิส เปกฺขเณ ในการดู + กวิปัจจย)

(ชนา) อ.ชน ท. ปสฺสนฺติ ย่อมเห็น นํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น ตํ อิว เพียงดังซึ่งท่าน อติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ตุมหาทิสสา ชื่อว่าตุมหาทิส, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้เช่นกับท่าน)

ปาสาทตล

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาสาทลฺล ตลฺ ปาสาทตล. (ปาสาท + ตล)

ตลฺ อ.พินฺ ปาสาทลฺล แห่งปราสาท ปาสาทตลฺ ชื่อว่าปาสาทตล. (พินฺปราสาท)

คมนาญจาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คมนาญจ ตํ จานญจาทิ คมนาญจาน. (คมนา + จาน)

คมนา จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมนาญจาน ชื่อว่า
คมนาญจาน. (ที่เป็นที่ไป)

มาลาคุโล

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มาลานํ คุโล มาลาคุโล. (มาลา + คุล)

คุโล อ.กลุ่ม มาลานํ แห่งระเบียบ ท. มาลาคุโล ชื่อว่ามาลาคุล. (กลุ่มแห่งระเบียบ)

ทวิทตีห

เป็นวาลัททตลลังงโยภยบพทพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทวิทํ วา ตีหํ วา ทวิทตีห. (ทวิท + ตีห)

ทวิทํ วา อ.วันสองหรือ ตีหํ วา หรือว่า อ.วันสาม ทวิทตีห ชื่อว่าทวิทตีห. (สองหรือสามวัน)

อนโตวีณา

เป็นอมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วีณาย อนโต อนโตวีณา. (อนโต + วีณา)

อนโต ในภายใน วีณาย แห่งพิณ อนโตวีณา ชื่อว่าอนโตวีณา. (ภายในพิณ)

ยาวตติย

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยี่ภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติยสัส ยตตโก ปริจเฉโท ยาวตติย. (ยาว + ตติย)

ปริจเฉโท อ.การกำหนด ยตตโก อันมีประมาณเพียงใด ตติยสัส (วารสัส) แห่งวาระ ที่สาม ยาว-
ตติย ชื่อว่ายาวตติย. (กำหนดเพียงใดแห่งวาระที่ ๓, ถึง ๓ ครั้ง)

สามาวดีมิลส์กา

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สามาวดียา มิลส์กา สามาวดีมิลส์กา, อิตติโย. (สามาวดี + มิลส์กา)

(อิตติโย) อ.หญิง ท. มิลส์กา ผู้เจือปน สามาวดียา ด้วยพระนางสามาวดี สามาวดีมิลส์กา ชื่อว่า
สามาวดีมิลส์กา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้เจือปนด้วยพระนางสามาวดี)

วตถุปุผคนธারণานิ

เป็นอิติตรีโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตถณจ ปุผณจ คนธ ฅ อารณณจ วตถุปุผคนธারণานิ. (วตถ + ปุผ + คนธ +
อารณณ)

วตถ ฅ อ.ผ้าด้วย ปุผ ฅ อ.ดอกไม้ด้วย คนธ ฅ อ.ของหอมด้วย อารณณ ฅ อ.อารณณ
ด้วย วตถุปุผคนธারণานิ ชื่อว่าวตถุปุผคนธারণณ. (ผ้า ดอกไม้ ของหอม และอารณณ)

อุสสี่สั

เป็นอุปลัคนบุพพกัณฑ์ยี่ภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สี่สัส อุปริ อุสสี่สั. (อุ + สี่ส)

อุปริ ในเบื้องบน สี่สัส แห่งศีรษะ อุสสี่สั ชื่อว่าอุสสี่สั. (เบื้องบนศีรษะ, เบื้องบนพระเศียร)

วิธนาฉิทฺทํ

เป็นฉฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

วิธนาย ฉิทฺทํ วิธนาฉิทฺทํ. (วิธนา + ฉิทฺท)

ฉิทฺทํ อ.ช่อง วิธนาย แห่งพิน วิธนาฉิทฺทํ ชื่อว่าวิธนาฉิทฺท. (ช่องพิน)

ปุပ္ผคุโล

เป็นฉฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

ปุပ္ผานํ คุโล ปุပ္ผคุโณ. (ปุပ္ผ + คุล)

คุโล อ.กลุ่ม ปุပ္ผานํ แห่งระเปียบ ท. ปุပ္ผคุโล ชื่อว่าปุပ္ผคุล. (กลุ่มแห่งตอกไม้)

นिरาหาโร

เป็นปัญจสีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

นิตฺคโต อาหาโร ยสฺมาติ นिरาหาโร, สฺปโป. (นิ + อาหาร)

อาหาโร อ.อาหาร นิตฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (สฺปโป) จากงูใด อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สฺปโป)

อ.งูนั้น นिरาหาโร ชื่อว่านिरาหาร, ได้แก่งู. (มีอาหารออกแล้ว, ปราศจากอาหาร)

สยนปิฎโจ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

สยนญจ ตํ ปิฎโจ จาติ สยนปิฎโจ. (สยน + ปิฎจ)

สยนํ จ อ.เป็นที่นอนด้วย ตํ อ.เป็นที่นอนนั้น ปิฎโจ จ เป็นหลังด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สยน-
ปิฎโจ ชื่อว่าสยนปิฎจ. (หลังเป็นที่นอน, หลังเป็นที่บรรทม)

ทนฺธราชา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

ทนฺธอ จ โส ราชา จาติ ทนฺธราชา. (ทนฺธ + ราช)

ทนฺธอ จ อ.ผู้เขลาด้วย โส อ.ผู้เขลานั้น ราชา จ เป็นพระราชาดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทนฺธราชา
ชื่อว่าทนฺธราช. (พระราชาดผู้เขลา)

อลกจิโก

เป็นนนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

นคติ ลกชี ยลสาติ อลกจิโก, ราช่า. (น + ลกชี)

ลกชี อ.บุญ ยลล (รณโณ) ของพระราชานั้น นคติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น (โล้ ราช่า)
อ.พระราชานั้น อลกจิโก ชื่อว่าอลกจิโก, ได้แก่พระราช่า. (ผู้ไม่มีบุญ)

นิลสิริกา

เป็นปัญจมีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

นิคคตา สิริ ยาติ ตา นิลสิริกา, อิตติโย. (นิ + สิริ)

สิริ อ.สิริ นิคคตา ออกแล้ว ยาติ (อิตติ) จากหญิง ท. เหล่านี้, ตา (อิตติโย) อ.หญิง ท. เหล่า
นั้น นิลสิริกา ชื่อว่านิลสิริกา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้มีสิริออกแล้ว)

ปาปสุปิโน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยลมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปาโป จ โล้ ลุปิโน จาติ ปาปสุปิโน. (ปาป + ลุปิโน)

ปาโป จ อ.อันชั่วด้วย โล้ อ.อันชั่วนั้น ลุปิโน จ เป็นความฝันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปาปสุปิโน
ชื่อว่าปาปสุปิโน. (ความฝันอันชั่ว)

มรณภยตชชิต

เป็นตติยัตปปริสสมาล โดยมีปัญจมีตปปริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรณโต ภย มรณภย. (มรณ + ภย) ปัญจมีตปปริสสมาล

ภย อ.ความกลัว มรณโต แต่ความตาย มรณภย ชื่อว่ามรณภย. (ความกลัวแต่ความตาย)

๒. มรณภเยน ตชชิต มรณภยตชชิต, ราช่า. (มรณภย + ตชชิต) ตติยัตปปริสสมาล

(ราช่า) อ.พระราช่า มรณภเยน ตชชิต ผู้ อันความกลัวแต่ความตาย คูกคามแล้ว มรณภย-
ตชชิต ชื่อว่ามรณภยตชชิต, ได้แก่พระราช่า. (ผู้ถูกความกลัวแต่ความตายคูกคามแล้ว)

ปาปภาโว

เป็นฉนฺฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาปานํ ภาโว ปาปภาโว. (ปาป + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปาปานํ (อิติถีนํ) แห่งหญิง ท. ผู้ชั่ว ปาปภาโว ชื่อว่าปาปภาว. (ความเป็นผู้ชั่ว)

เมตตจิตต์

เป็นตติยาดูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เมตตตาย นียุตต์ จิตต์ เมตตจิตต์. (เมตตา + จิตต) มัจฉะโลปีสมาส, ลบ นียุตตศัพท์

จิตต์ อ.จิต นียุตต์ อันประกอบแล้ว เมตตตาย ด้วยเมตตา เมตตจิตต์ ชื่อว่าเมตตจิตต. (จิตที่ประกอบด้วยเมตตา, เมตตาคิต)

สทสฺสถามํ

เป็นฉนฺฐีทวิพทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทสฺสเณ สลฺลกฺขิตํ ถามํ ยสฺสาติ สทสฺสถามํ, สิงฺคณฺ. (สทสฺส + ถาม) มัจฉะโลปีสมาส, ลบ สลฺลกฺขิตตศัพท์

ถามํ อ.กำลัง (ปณฺชิเตน) สลฺลกฺขิตํ อัน อันบัณฑิต กำหนดแล้ว สทสฺสเณ ด้วยพัน สทสฺสถามํ ชื่อว่าสทสฺสถาม, ได้แก่ณฺอันเป็นวิการแห่งเขาสัตว์)

สิงฺคณฺ

เป็นฉนฺฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิงฺคสฺส วิกาโร ณฺ. สิงฺคณฺ. (สิงฺค + ณฺ)

ณฺ. อ.ณฺ วิกาโร อันเป็นวิการ สิงฺคสฺส แห่งเขาสัตว์ สิงฺคณฺ ชื่อว่าสิงฺคณฺ. (ณฺอันเป็นวิการแห่งเขาสัตว์)

วิสปีโต

เป็นตติยาทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิส ปิตฺ เยนาคิ วิสปีโต, สโร. (วิส + ปิต)

วิส อ.ยาพิช เยน (สเรน) อัน อันลูกศรโต ปิต ต็มแล้ว อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส สโร) อ.ลูกศร นั้น วิสปีโต ชื่อว่าวิสปิต, ได้แก่ลูกศร. (มียาพิชอันเต็มแล้ว, อาบยาพิช)

เมตตานุกาโว

เป็นนักษัตรปฐวีทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เมตตตาย อานุกาโว เมตตานุกาโว. (เมตต + อานุกา)

อานุกาโว อ.อานุกาพ เมตตตาย แห่งเมตต เมตตานุกาโว ชื่อว่าเมตตานุกา. (อานุกาพของเมตต)

อาคตมคคาภิมุโข

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อาคตตญจ ตฺ มคฺโค จาติ อาคตมคฺโค. (อาคต + มคค) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อาคต จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตฺ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อาคตมคโค ชื่อว่าอาคตมคค. (หนทางเป็นที่มาแล้ว)

๒. อาคตมคฺสฺส อภิมุโข ยสฺส โส อาคตมคคาภิมุโข, สโร. (อาคตมคค + อภิมุข) ทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส

อภิมุโข อ.หน้าเฉพาะ อาคตมคคฺสฺส ต่หนทางเป็นที่มาแล้ว ยสฺส (สรฺส) แห่งลูกศรโต (อตฺติ) มีอยู่, โส (สโร) อ.ลูกศรนั้น อาคตมคคาภิมุโข ชื่อว่าอาคตมคคาภิมุข, ได้แก่ลูกศร. (มุ่งหน้าต่อหนทางที่มาแล้ว)

ปฎิทนนฎจानิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฎิทนนฎจ ตฺ จานญจาติ ปฎิทนนฎจानิ. (ปฎิทนน + จาน)

ปฎิทนน จ อ.เป็นที่กระทบด้วย ตฺ อ.เป็นที่กระทบนั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปฎิทนนฎจानิ ชื่อว่าปฎิทนนฎจาน. (ที่เป็นที่กระทบ)

ททยาภิมุโข

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททยสฺส อภิมุโข ยสฺสาติ ททยาภิมุโข, สโร. (ททย + อภิมุข)

อภิมุโข อ.หน้าเฉพาะ ททยสฺส ต่อหทัย ยสฺส (สรฺส) แห่งลูกศรใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (โล สโร) อ.ลูกศรนั้น ททยาภิมุโข ชื่อว่าททยาภิมุข, ได้แก่ลูกศร. (มีหน้าเฉพาะต่อหทัย, มุ่งหน้าต่อหทัย)

นิจจิตโต

เป็นปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคตํ จิตฺตํ ยสฺมาติ นิจจิตโต, สโร. (นิ + จิตต)

จิตฺตํ อ.จิต นิคฺคตํ ออกแล้ว ยสฺมา (สรฺ) จากลูกศรใด อติ เพราะเหตุนี้ (โล สโร) อ.ลูกศร
นั้น นิจจิตโต ชื่อว่านิจจิตต, ได้แก่ลูกศร. (อันมีจิตออกแล้ว, ปราศจากจิต)

นิสฺสโต

เป็นปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต สฺตโต ยสฺมาติ นิสฺสโต, สโร. (นิ + สฺตต)

สฺตโต อ.สฺตว นิคฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (สรฺ) จากลูกศรใด อติ เพราะเหตุนี้ (โล สโร) อ.ลูก
ศรนั้น นิสฺสโต ชื่อว่านิสฺสตต, ได้แก่ลูกศร. (อันมีสฺตวออกแล้ว, ปราศจากสฺตว)

นิจฺซีโว

เป็นปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต จีโว ยสฺมาติ นิจฺซีโว, สโร. (นิ + จีโว)

จีโว อ.จีวิต นิคฺคโต ออกแล้ว ยสฺมา (สรฺ) จากลูกศรใด อติ เพราะเหตุนี้ (โล สโร) อ.ลูก
ศรนั้น นิจฺซีโว ชื่อว่านิจฺซีว, ได้แก่ลูกศร. (อันมีจีวิตออกแล้ว, ปราศจากจีวิต)

มนุสฺสภูโต

เป็นวิเสสนุตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนุสฺสโ จ โส ภูโต จาติ มนุสฺสภูโต, อหํ. (มนุสฺส + ภูต)

(อห) อ.เรา มนุสโล จ ผู้เป็นมนุษย์ด้วย โส อ.ผู้เป็นมนุษย์นั้น ภูโต จ เป็นแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มนุสสภูโต ชื่อว่ามนุสสภูโต, ได้แก่เรา. (ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว, ผู้เป็นมนุษย์)

สมมาสมพุทสาวิกา

เป็นนัจฉฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมมาสมพุทสส ส่าวิกา สมมาสมพุทสาวิกา. (สมมาสมพุท + ส่าวิกา)

ส่าวิกา อ.ส่าวิกา สมมาสมพุทสส ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมมาสมพุทสาวิกา ชื่อว่าสมมาสมพุทสาวิกา. (ส่าวิกาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า)

อติเรกตร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพพานิ อิมานิ อติเรกานิ, อิทมิเมส วิเสเสน อติเรกนติ อติเรกตร, ภาย. (อติเรก + ตรปัจจย)

(ภยานิ) อ.ความกลัว ท. อิมานิ เหล่านี้ สพพานิ ทั้งปวง อติเรกานิ เป็นสภาพยิ่ง (โทนติ) ย่อมเป็น, อิท (ภาย) อิมส (ภยาน) อ.- แห่งความกลัว ท. เหล่านี้ -ความกลัวนี้ อติเรก เป็นสภาพยิ่ง วิเสเสน โดยพิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ อติเรกตร ชื่อว่าอติเรกตร, ได้แก่ความกลัว. (ยิ่งกว่า)

ปุริมนโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริโม จ โส นโย จาติ ปุริมนโย. (ปุริม + นโย)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีในก่อนนั้น นโย จ เป็นนัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุริมนโย ชื่อว่าปุริมนโย. (นัยอันมีในก่อน)

ทิริณณาทินิ

เป็นนัจฉฐิตวิปตตุลยาธิกรณพพุพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิริณณ อาทิ เยส ตานิ ทิริณณาทินิ, วตฺตุนิ. (ทิริณณ + อาทิ)

ทิริณณ อ.เงิน อาทิ เป็นต้น เยส (วตฺตุนิ) แห่งวัดตุ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่, ตานิ (วตฺตุนิ) อ.วัดตุ ท. เหล่านี้ ทิริณณาทินิ ชื่อว่าทิริณณาทิ, ได้แก่วัดตุทั้งหลาย. (มีเงินเป็นต้น)

(ปญจ) ภิกขุสทานิ

เป็นฉนฺฎฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภิกขุณฺ สทานิ ภิกขุสทานิ. (ภิกขุ + สต)

สทานิ อ.ร้อย ท. ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสทานิ ชื่อว่าภิกขุสต. (ภิกษุหนึ่งร้อย)

อาณนฺทเถโร

เป็นวิเสสนฺตฺรบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อาณนฺโท จ โส เถโร จาติ อาณนฺทเถโร. (อาณนฺท + เถร)

อาณนฺโท จ อ.พระอาณนฺทด้วย โส อ.พระอาณนฺทนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อาณนฺทเถโร ชื่อว่าอาณนฺทเถร. (พระอาณนฺทเถระ)

ราชกฺุล

เป็นฉนฺฎฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

รณฺโณ กฺุล ราชกฺุล. (ราช + กฺุล)

กฺุล อ.ตระกูล รณฺโณ ของพระราชา ราชกฺุล ชื่อว่าราชกฺุล. (ตระกูลของพระราชา, ราชตระกูล)

สปฺริวาร

เป็นสทฺบุพพทพทพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สทฺ สปฺริวารณ โย วตตตีติ สปฺริวาร, เถโร. (สทฺ + สปฺริวาร)

โย (เถโร) อ.พระเถระใด วตตติ ย่อมเป็นไป สทฺ กับ สปฺริวารณ ด้วยสปฺริวาร อิติ เพราะเหตุนี้
(โส สปฺริวาร) อ.สปฺริวารนั้น สปฺริวาร ชื่อว่าสปฺริวาร, ได้แก่พระเถระ. (พร้อมกับสปฺริวาร)

อุตฺตราสงฺคสทานิ

เป็นฉนฺฎฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุตฺตราสงฺคทานิ สทานิ อุตฺตราสงฺคสทานิ. (อุตฺตราสงฺค + สต)

สทานิ อ.ร้อย ท. อุตฺตราสงฺคทานิ แห่งสละไปเฉียง ท. อุตฺตราสงฺคสทานิ ชื่อว่าอุตฺตราสงฺคสต. (ผ้า
สละไปเฉียง ๑๐๐ ผืน)

ธมฺมปุชฺชา

เป็นเหตุยาคต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ธมฺมํ ปุชฺชา ธมฺมปุชฺชา. (ธมฺม + ปุชฺชา)

ปุชฺชา อ.การบูชา ธมฺมํ ซึ่งพระธรรม ธมฺมปุชฺชา ชื่อว่าธมฺมปุชฺชา. (การบูชาพระธรรม)

ทินฺนภาโว

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฐิสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทินฺนนํ ภาโว ทินฺนภาโว. (ทินฺน + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ (อุตตนา) ทินฺนนํ (อุตตตราสงฺคานํ) แห่งผ้าสไปเฉียง ท. อันตน ถวายแล้ว
ทินฺนภาโว ชื่อว่าทินฺนภาว. (ความที่ผ้าสไปเฉียงเป็นผ้าอันตนถวายแล้ว)

คหิตภาโว

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฐิสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

คหิตานํ ภาโว คหิตภาโว. (คหิต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ (เถเรน) คหิตานํ (อุตตตราสงฺคานํ) แห่งผ้าสไปเฉียง ท. อันพระเถระ รับเอาแล้ว
คหิตภาโว ชื่อว่าคหิตภาว. (ความที่ผ้าสไปเฉียงเป็นผ้าอันพระเถระรับเอาแล้ว)

ฉินฺธุณจิวรรกา

เป็นฉฺฉฐิตฺตวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฉินฺธุณานิ จิวรรานิ เยสนฺติ ฉินฺธุณจิวรรกา, ภิกฺขุ. (ฉินฺธุณ + จิวรร)

จิวรรานิ อ.จิวรร ท. ฉินฺธุณานิ อันเก่าแล้ว เยสนฺติ (ภิกฺขุณํ) แห่งภิกฺษุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านั้น ฉินฺธุณจิวรรกา ชื่อว่าฉินฺธุณจิวรรก, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีจิวรร
เก่า)

ปุราณจิวรานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ปุราณานิ จ ตานิ จิวรานิ จาติ ปุราณจิวรานิ. (ปุราณ + จิวร)

ปุราณานิ จ อ.อันเก่าแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันเก่าแล้ว ท. เหล่านั้น จิวรานิ จ เป็นจิวรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุราณจิวรานิ ชื่อว่าปุราณจิวร. (จิวรเก่า)

จิณฺณตรจิวรกา

เป็นฉัฎฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหดังนี้

๑. สฬฺพานิ อิมานิ จิณฺณานิ, อิมานิ อิมลล วิเสสน จิณฺณานีติ จิณฺณตรานิ, จิวรานิ. (จิณฺณ + ตรปจจย) วิเสตตทิต

อิมานิ (จิวรานิ) อ.จิวร ท. เหล่านี้ สฬฺพานิ ทั้งปวง จิณฺณานิ เป็นจิวรอันเก่าแล้ว (โหนติ) ย่อมเป็น, อิมานิ (จิวรานิ) อิมลล (จิวราน) อ.-แห่งจิวร ท. เหล่านี้หนา -จิวร ท. เหล่านี้ จิณฺณานิ เป็น จิวรอันเก่า วิเสสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ จิณฺณตรานิ ชื่อว่าจิณฺณตร, ได้แก่จิวร ทั้งหลาย. (อันเก่ากว่า)

๒. จิณฺณตรานิ จิวรานิ เยสนฺติ จิณฺณตรจิวรกา, ภิกฺขุ. (จิณฺณตร + จิวร) ฉัฎฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

จิวรานิ อ.จิวร ท. จิณฺณตรานิ อันเก่าแล้วกว่า เยลล (ภิกฺขุณ) แห่งภิกฺขุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. เหล่านี้ จิณฺณตรจิวรกา ชื่อว่าจิณฺณตรจิวร, ได้แก่ภิกฺขุ ทั้งหลาย. (ผู้มีจิวรเก่ากว่า)

จิณฺณจิวรานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

จิณฺณานิ จ ตานิ จิวรานิ จาติ จิณฺณจิวรานิ. (จิณฺณ + จิวร)

จิณฺณานิ จ อ.อันเก่าแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันเก่าแล้ว ท. เหล่านี้ จิวรานิ จ เป็นจิวรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จิณฺณจิวรานิ ชื่อว่าจิณฺณจิวร. (จิวรเก่า)

ปราณปัจจตถณานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปราณานิ จ ตานิ ปัจจตถณานิ จาติ ปราณปัจจตถณานิ. (ปราณ + ปัจจตถณ)

ปราณานิ จ อ.อันเก่า ท. ด้วย ตานิ อันเก่า ท. เหล่านั้น ปัจจตถณานิ จ เป็นผ้าเป็นเครื่อง
ปลาดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปราณปัจจตถณานิ ชื่อว่าปราณปัจจตถณ. (ผ้าเป็นเครื่องปลาดอันเก่า)

ปราณภุมมตถณานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺที่ตั้งนี้

๑. ภุมมสฺส อตถณานิ ภุมมตถณานิ. (ภุมม + อตถณ) จฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส

อตถณานิ อ.ผ้าเป็นเครื่องปลาด ท. ภุมมสฺส ซึ่งพื้น ภุมมตถณานิ ชื่อว่าภุมมตถณ. (ผ้าเป็น
เครื่องปลาดพื้น)

๒. ปราณานิ จ ตานิ ภุมมตถณานิ จาติ ปราณภุมมตถณานิ. (ปราณ + ภุมมตถณ)

ปราณานิ จ อ.อันเก่า ท. ด้วย ตานิ อ.อันเก่า ท. เหล่านั้น ภุมมตถณานิ จ เป็นผ้าเครื่อง
ปลาดซึ่งพื้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปราณภุมมตถณานิ ชื่อว่าปราณภุมมตถณ. (ผ้าเป็นเครื่องปลาดพื้นอัน
เก่า)

ปราณปาทปุณณานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺที่ตั้งนี้

๑. ปาทสฺส ปุณณานิ ปาทปุณณานิ, วตถานิ. (ปาท + ปุณณ) จฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส

(วตถานิ) อ.ผ้า ท. ปุณณานิ เป็นเครื่องเช็ด ปาทสฺส ซึ่งเท้า ปาทปุณณานิ ชื่อว่าปาทปุณณ,
ได้แก่ผ้าทั้งหลาย. (เป็นเครื่องเช็ดเท้า)

๒. ปราณานิ จ ตานิ ปาทปุณณานิ จาติ ปราณปาทปุณณานิ, วตถานิ. (ปราณ + ปาท
ปุณณ)

(วตถานิ) อ.ผ้า ท. ปราณานิ จ อันเก่าด้วย ตานิ อ.อันเก่า ท. เหล่านั้น ปาทปุณณานิ จ
เป็นเครื่องเช็ดซึ่งเท้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปราณปาทปุณณานิ ชื่อว่าปราณปาทปุณณ, ได้แก่ผ้าทั้งหลาย.
(เป็นเครื่องเช็ดเท้าอันเก่า)

วตถสตานิ

เป็นฉัฏฐัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตถานํ สตานิ วตถสตานิ. (วตถ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. วตถานํ แห่งผ้า ท. วตถสตานิ ชื่อว่าวตถสต. (ผ้าหนึ่งร้อยผืน)

ปญจสตคฺคณิกานิ

เป็นอัสนัตถิตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจสตานิ อคฺคา ปญจสตคฺคา. (สทสฺส + อคฺคา) อสมาทรรทิสฺสมาส

อคฺคา อ.ค่า ท. ปญจสตานิ ร้อยห้า ปญจสตคฺคา ชื่อว่าปญจสตคฺคา. (ค่าห้าร้อย)

๒. ปญจสตคฺคา เตสํ สนฺตติ ปญจสตคฺคิกานิ, วตถานิ. (ปญจสตคฺคา + อิกปัจจย) อัสนัตถิตถิต

ปญจสตคฺคา อ.ค่าร้อยห้า ท. เตสํ (วตถานิ) แห่งผ้า ท. เหล่านั้น สนฺติ มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตานิ วตถานิ) อ.ผ้า ท. เหล่านั้น ปญจสตคฺคณิกานิ ชื่อว่าปญจสตคฺคณิก, ได้แก่ผ้าทั้งหลาย. (มีค่า
ห้าร้อย)

ปญจสตภาคิ

เป็นสมาทรรทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจสตานิ ภาคา ปญจสตภาคิ. (ปญจสต + ภาค)

ภาคา อ.ส่วน ท. ปญจสตานิ ร้อยห้า ปญจสตภาคิ ชื่อว่าปญจสตภาค. (ส่วนห้าร้อย)

ปญจสตกฺขตฺตุ

เป็นอัพยยตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปญจสเต วาเร ปญจสตกฺขตฺตุ. (ปญจสต + กฺขตฺตุปัจจย)

วาเร ในวาระ ปญจสเต หนึ่งแสน ปญจสตกฺขตฺตุ ชื่อว่าปญจสตกฺขตฺตุ. (ห้าร้อยครั้ง)

สหสส์คฺมนิกานิ

เป็นอัสสัถิตถิต มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหสส์ลี อคฺมา สหสส์คฺมา. (สหสส์ + อคฺม) อสมาทารทิกุสฺมาล
 อคฺมา อ.ค่า ท. สหสส์ลี พันหนึ่ง สหสส์คฺมา ชื่อว่าสหสส์คฺม. (ค่าหนึ่งพัน)
๒. สหสส์คฺมา เตลฺลี สนฺตีติ สหสส์คฺมิกา, วตฺถานิ. (สหสส์คฺม + อิกปัจจย) อัสสัถิตถิต
 สหสส์คฺมา อ.ค่าพันหนึ่ง ท. เตลฺลี (วตฺถานิ) แห่งผ้า ท. เหล่านั้น สนฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
 นั้น (ตานิ วตฺถานิ) อ.ผ้า ท. เหล่านั้น สหสส์คฺมนิกานิ ชื่อว่าสหสส์คฺมนิก, ได้แก่ผ้าทั้งหลาย. (มีค่าหนึ่งพัน)

สหสส์ภาค

เป็นสมาทารทิกุสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

สหสส์ลี ภาคา สหสส์ภาค. (สหสส์ + ภาค)

ภาคา อ.ส่วน ท. สหสส์ลี พันหนึ่ง สหสส์ภาค ชื่อว่าสหสส์ภาค. (ส่วนหนึ่งพัน)

สหสส์กฺขตฺตุ

เป็นอภยยถิต มิวิเคราะห์ว่า

สหสส์เล วาเรสุ สหสส์กฺขตฺตุ. (สหสส์ + กฺขตฺตุปัจจย)

วาเรสุ ในวาระ ท. สหสส์เล หนึ่งพัน สหสส์กฺขตฺตุ ชื่อว่าสหสส์กฺขตฺตุ. (หนึ่งพันครั้ง)

สตสหสส์คฺมนิกานิ

เป็นอัสสัถิตถิต มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตสหสส์ลี อคฺมา สตสหสส์คฺมา. (สตสหสส์ + อคฺม) อสมาทารทิกุสฺมาล
 อคฺมา อ.ค่า ท. สตสหสส์ลี แสนหนึ่ง สตสหสส์คฺมา ชื่อว่าสตสหสส์คฺม. (ค่าหนึ่งแสน)
๒. สตสหสส์คฺมา เตลฺลี สนฺตีติ สตสหสส์คฺมิกา, วตฺถานิ. (สตสหสส์คฺม + อิกปัจจย) อัสสัถิต
 ถิตถิต
 สตสหสส์คฺมา อ.ค่าแสนหนึ่ง ท. เตลฺลี (วตฺถานิ) แห่งผ้า ท. เหล่านั้น สนฺติ มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (ตานิ วตฺถานิ) อ.ผ้า ท. เหล่านั้น สตสหสส์คฺมนิกานิ ชื่อว่าสตสหสส์คฺมนิก, ได้แก่ผ้าทั้งหลาย. (มี
 ค่าหนึ่งแสน)

สัตสหัสส์ภาค

เป็นสมาหารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัตสหัสส์ ภาค สัตสหัสส์ภาค. (สัตสหัสส์ + ภาค)

ภาค อ.ส่วน ท. สัตสหัสส์ แล่นหนึ่ง สัตสหัสส์ภาค ชื่อว่าสัตสหัสส์ภาค. (ส่วนหนึ่งแล่น)

สัตสหัสส์กษัตติ

เป็นอัพยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สัตสหัสส์ วาเรสุ สัตสหัสส์กษัตติ. (สัตสหัสส์ + กษัตติปัจจัย)

วาเรสุ ในวาระ ท. สัตสหัสส์ หนึ่งแล่น สัตสหัสส์กษัตติ ชื่อว่าสัตสหัสส์กษัตติ. (หนึ่งแล่นครั้ง)

สกลขมพูทีโป

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกล จ โส ขมพูทีโป จาติ สกลขมพูทีโป. (สกล + ขมพูทีโป)

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น ขมพูทีโป จ เป็นขมพูทีโปด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกล-
ขมพูทีโป ชื่อว่าสกลขมพูทีโป. (ขมพูทีโปทั้งสิ้น)

สพพิหารา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ จ เต วิหารา จาติ สพพิหารา. (สพเพ + วิหาร)

สพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น วิหารา จ เป็นวิหารด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สพพิหารา ชื่อว่าสพพิหาร. (วิหารทั้งปวง)

ปัตตจีวรานิ

เป็นอิตรียคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัตโต จ จีวรณจ ปัตตจีวรานิ. (ปัตต + จีวร)

ปัตโต จ อ.บาตรด้วย จีวร จ อ.จีวรด้วย ปัตตจีวรานิ ชื่อว่าปัตตจีวร. (บาตรและจีวร)

อุยยานกีฟ้า

เป็นสัตตมิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุยยาน เกีฟ้า อุยยานกีฟ้า. (อุยยาน + กีฟ้า)

กีฟ้า อ.กีฟ้า อุยยาน ในอุยยาน อุยยานกีฟ้า ชื่อว่าอุยยานกีฟ้า. (กีฟ้าในอุยยาน, กริษาในพระอุยยาน)

ทุสส์โกฏจาคารเตลโกฏจาคารานิ

เป็นอิตรียคทวันทสมาส โดยมีจัญฐิต์ปปริสส์มาส และจัญฐิต์ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุสส์นั โกฎจาคาริ ทุสส์โกฏจาคาริ. (ทุสส์ + โกฎจาคาริ) จัญฐิต์ปปริสส์มาส

โกฏจาคาริ อ.เรือนคล้ง ทุสส์นั แห่งผ้า ท. ทุสส์โกฏจาคาริ ชื่อว่าทุสส์โกฏจาคาริ. (เรือนคล้งผ้า, คล้งผ้า)

๒. เตลนั โกฎจาคาริ เตลโกฏจาคาริ. (เตล + โกฎจาคาริ) จัญฐิต์ปปริสส์มาส

โกฏจาคาริ อ.เรือนคล้ง เตลนั แห่งน้ำมัน ท. เตลโกฏจาคาริ ชื่อว่าเตลโกฏจาคาริ. (เรือนคล้งน้ำมัน, คล้งน้ำมัน)

๓. ทุสส์โกฏจาคารญจ เตลโกฏจาคารญจ ทุสส์โกฏจาคารเตลโกฏจาคารานิ. (ทุสส์โกฏจาคาริ + เตลโกฏจาคาริ) อิตรียคทวันทสมาส

ทุสส์โกฏจาคาริ จ อ.เรือนคล้งแห่งผ้าด้วย เตลโกฏจาคาริ จ อ.เรือนคล้งแห่งน้ำมันด้วย ทุสส์โกฏจาคารเตลโกฏจาคารานิ ชื่อว่าทุสส์โกฏจาคารเตลโกฏจาคาริ. (เรือนคล้งผ้าและเรือนคล้งน้ำมัน, คล้งผ้าและคล้งน้ำมัน)

เตลจามิ

เป็นจัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เตลสส์ จามิ เตลจามิ. (เตล + จามิ)

จามิ อ.ตุ่ม เตลสส์ แห่งน้ำมัน เตลจามิ ชื่อว่าเตลจามิ. (ตุ่มน้ำมัน)

ทณฺหที่ปกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

ทณฺหา จ เต ที่ปกา จาติ ทณฺหที่ปกา. (ทณฺหา + ที่ปก)

ทณฺหา จ อ.อันมีด้าม ท. ด้วย เต อ.อันมีด้าม ท. เหล่านั้น ที่ปกา จ เป็นประทีปด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทณฺหที่ปกา ชื่อว่าทณฺหที่ปก. (ประทีปมีด้าม)

ทพฺทีกมฺมตฺโต

เป็นจตุตถิตตปุริสสฺมาสฺ โดยมีทุตียาตตปุริสสฺมาสฺอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทพฺท กมฺม ทพฺทีกมฺม. (ทพฺท + กมฺม) ทุตียาตตปุริสสฺมาสฺ

กมฺม อ.การกระทำ ทพฺท ให้มั่นคง ทพฺทีกมฺม ชื่อว่าทพฺทีกมฺม. (การกระทำให้มั่นคง)

๒. ทพฺทีกมฺมสฺส อตฺโต ทพฺทีกมฺมตฺโต. (ทพฺทีกมฺม + อตฺต) จตุตถิตตปุริสสฺมาสฺ

อตฺโต อ.ประโยชน์ ทพฺทีกมฺมสฺส แก่การกระทำให้มั่นคง ทพฺทีกมฺมตฺโต ชื่อว่าทพฺทีกมฺมตฺโต. (ประโยชน์แก่การกระทำให้มั่นคง)

เตลปิไลติกา

เป็นตติยาตตปุริสสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

เตเลน ดินฺดา ปิไลติกา เตลปิไลติกา. (เตล + ปิไลติกา) มังเฒโลปัสมาสฺ, ลข ดินฺดาตฺทพฺท

ปิไลติกา อ.ผ้าเก่า ดินฺดา อันชุ่มแล้ว เตเลน ด้วยน้ำมัน เตลปิไลติกา ชื่อว่าเตลปิไลติกา. (ผ้าเก่าอันชุ่มแล้วด้วยน้ำมัน)

สฺยุตฺตทฺยุตฺต

เป็นวิเสสนโนภยทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

สฺยุตฺตตฺย จ ตํ ทฺยุตฺตตฺยจาติ สฺยุตฺตทฺยุตฺต, กมฺม. (สฺยุตฺต + ทฺยุตฺต)

ตํ (กมฺม) อ.กรรมนั้น (บุคคลเล่น) สฺยุตฺต จ อันบุคคล ประกอบดีแล้วด้วย (บุคคลเล่น) ทฺยุตฺต จ อันบุคคล ประกอบไม่ดีด้วย สฺยุตฺตทฺยุตฺต ชื่อว่าสฺยุตฺตทฺยุตฺต, ได้แก่กรรม. (ที่บุคคลทั้งประกอบดีแล้วทั้งประกอบไม่ดีแล้ว)

อนมตคโค

เป็นนัฏฐิทธิวิปทศุลาภิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิประเภเสสทวันทสมาส วิเสสนบุพพทกัมมชารย
สมาส และนินบาตบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพโพ จ อคโค จ อคคา. (ปุพพ + อคค) ประเภเสสทวันทสมาส

ปุพโพ จ อ.เบื้องต้นด้วย อคโค จ อ.ที่สุดด้วย อคคา ชื่อว่าอคค. (เบื้องต้นและที่สุด)

๒. อนุคจฉิยมานา จ เต อคคา จาติ อนุคจฉิยมานาคคา. (อนุคจฉิยมานา + อคค)

วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

อนุคจฉิยมานา จ อ.อันบุคคลตามไปอยู่ ท. ด้วย เต อ.อันบุคคลตามไปอยู่ ท. เหล่านั้น
อคคา จ เป็นเบื้องต้นและที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนุคจฉิยมานาคคา ชื่อว่าอนุคจฉิยมานาคค. (เบื้องต้น
และที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่)

๓. น อมตา อนมตา. (น + อมต) นินบาตบุพพทกัมมชารยสมาส, นคัพทหลังมีอรรถ อนุ
อมตา อ.อันตามไปถูกรู้แล้ว น ทามีได้ อนมตา ชื่อว่าอนมต. (อันตามไปไม่ถูกรู้แล้ว)

๔. อนมตา อนุคจฉิยมานาคคา ยสสาติ อนมตคโค, สสาโร. (อนมต + อคค) นัฏฐิทธิวิปท-
ศุลาภิกรณพหุพีทิสมาส, ลป อนุคจฉิยมานา คัพท

อนุคจฉิยมานาคคา อ.เป็นเบื้องต้นและที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่ท. อนมตา อันตามไปไม่ถูกรู้แล้ว
ยสส (สสารส) แห่งสงสารใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สสาโร) อ.สงสารนั้น อนมตคโค ชื่อว่า
อนมตคค, ได้แก่สงสาร. (มีเบื้องต้นและที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้แล้ว)

เวทนาปริคคทกมมฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส โดยมีนัฏฐิทธิวิปทภินนาภิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. เวทนี ปริคคโท อารมมณิ ยสสาติ เวทนาปริคคท, กมมฏจาน. (เวทนา + ปริคคท) นัฏฐิ-
ทธิวิปทภินนาภิกรณพหุพีทิสมาส

ปริคคโท อ.การกำหนดถือเอา เวทนี ซึ่งเวทนา อารมมณิ เป็นอารมณิ ยสส (กมมฏจานส) แห่งกรรมฐานใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เวทนาปริคคท ชื่อว่าเวทนาปริคคท, ได้แก่กรรมฐาน. (มี
การกำหนดถือเอาเวทนาเป็นอารมณิ)

๒. เวทนาปริคคทญจ ตํ กมมฏจานญจาติ เวทนาปริคคทกมมฏจาน. (เวทนาปริคคท + กมมฏ-
จาน) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

เวทนาปริคคหิ จ อ.อันมีการกำหนดถือเอาซึ่งเวทนาเป็นอารมณ์ด้วย ตํ อ.อันมีการกำหนดถือเอาซึ่งเวทนาเป็นอารมณ์นั้น กมฺมฏฺฐานํ จ เป็นกรรมฐานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เวทนาปริคคหกมฺมฏฺฐานํ ชื่อว่าเวทนาปริคคหกมฺมฏฺฐาน. (กรรมฐานมีการกำหนดถือเอาเวทนาเป็นอารมณ์)

ทุตฺยผลํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุตฺยญฺจ ตํ ผลญฺจาติ ทุตฺยผล. (ทุตฺย + ผล)

ทุตฺยํ จ อ.ที่ส่องด้วย ตํ อ.ที่ส่องนั้น ผลํ จ เป็นผลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุตฺยผลํ ชื่อว่าทุตฺยผล. (ผลที่ส่อง)

ตตฺยผลํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตตฺยญฺจ ตํ ผลญฺจาติ ตตฺยผล. (ตตฺย + ผล)

ตตฺยํ จ อ.ที่สามด้วย ตํ อ.ที่สามนั้น ผลํ จ เป็นผลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตตฺยผลํ ชื่อว่าตตฺยผล. (ผลที่สาม)

ปจฺจมาภตฺตํ

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตฺตสฺส ปจฺจมา ปจฺจมาภตฺต. (ปจฺจมา + ภตฺต)

ปจฺจมา ในภายหลัง ภตฺตสฺส แห่งภัตฺร ปจฺจมาภตฺตํ ชื่อว่าปจฺจมาภตฺต. (ภายหลังภัตฺร)

ปิณฺหปาตปฏิกฺกนฺตา

เป็นปัญจมีตปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิณฺหปาตสฺมา ปฏิกฺกนฺตา ปิณฺหปาตปฏิกฺกนฺตา, ภิกฺขุ. (ปิณฺหปาต + ปฏิกฺกนฺต)

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. ปฏิกฺกนฺตา ก้าวกลับแล้ว ปิณฺหปาตสฺมา จากปิณฺหปาต ปิณฺหปาตปฏิกฺกนฺต, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้ก้าวกลับแล้วจากปิณฺหปาต, ผู้กลับจากปิณฺหปาตแล้ว)

อุชยานคโต

เป็นเหตุขาดปฐวีรสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุชยานัน คโต อุชยานคโต, ราชา. (อุชยาน + คต)

(ราชา) อ.พระราช ราชา คโต ผู้เสด็จไปแล้ว อุชยานัน สู้อุชยาน อุชยานคโต ชื่อว่าอุชยานคต, ได้แก่พระราช ราชา. (ผู้เสด็จไปสู่อุชยาน)

อนนเตปรี

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยัชยาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฐวีรส อนนเต อนนเตปรี. (อนนเต + ปรี)

อนนเต ในภายใน ปฐวีรส แห่งวัง อนนเตปรี ชื่อว่าอนนเตปรี. (ภายในวัง)

กาลกตานิ

เป็นนิตยชาติบทกวีทศยัตถิกรณพหุพีฬมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาลโล กโต เยติ ตานิ กาลกตานิ, ปญจ อิตถีสตานิ. (กาล + กต)

กาลโล อ.กาละ เยติ (อิตถีสเตติ) อันร้อยแห่งหญิง ท. เหล่าใด กโต กระทำแล้ว, ตานิ (อิตถีสตานิ) อ.ร้อยแห่งหญิง ท. เหล่านั้น กาลกตานิ ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่หญิงทำร้อยทั้งหลาย. (มีกาละอันกระทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว)

(ปญจ) อิตถีสตานิ

เป็นนิตยชาติบทกวีทศยัตถิกรณพหุพีฬมาส มีวิเคราะห์ว่า

(ปญจ) อิตถีนัน สตานิ อิตถีสตานิ. (อิตถี + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. อิตถีนัน แห่งหญิง ท. (ปญจ) ทำ อิตถีสตานิ ชื่อว่าอิตถีสต. (หญิงทำร้อยคน)

อนิผลลา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมปิญจมีทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. นิคตตานิ ผลานิ ยาหิ ตา นิปผลลา, อุปาสิกาโย. (นิ + ผล) ปัญจมีทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ผลานิ อ.ผล ท. นิคตตานิ ออกแล้ว ยาหิ (อุปาสิกาหิ) จากอุปาสิกา ท. เหล่าไต, ตา (อุปาสิกาโย) อ.อุปาสิกา ท. เหล่านั้น นิปผลลา ชื่อว่านิปผลลา, ใต้แก่อุปาสิกาทั้งหลาย. (มีผลออกแล้ว, ปราศจากผล)

๒. น นิปผลลา อนิผลลา, อุปาสิกาโย. (น + นิปผลลา) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส (อุปาสิกาโย) อ.อุปาสิกา ท. นิปผลลา มีผลออกแล้ว น ทามีได้ อนิผลลา ชื่อว่าอนิผลลา, ใต้แก่อุปาสิกาทั้งหลาย. (ผู้มีผลออกแล้วทามีได้, มิได้ปราศจากผล)

กาลกตา

เป็นนติยาทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

กาลโล กโต ยาหิ ตา กาลกตา, อุปาสิกาโย. (กาล + กต)

กาลโล อ.กาละ ยาหิ (อุปาสิกาหิ) อันอุปาสิกา ท. เหล่าไต กโต กระทำแล้ว, ตา (อุปาสิกาโย) อ.อุปาสิกา ท. เหล่านั้น กาลกตา ชื่อว่ากาลกตา, ใต้แก่อุปาสิกาทั้งหลาย. (มีกาละอันกระทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว)

โมทสมฺพนฺธโน

เป็นนัญญูทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

โมโท สมฺพนฺธนํ ยสฺสาติ โมทสมฺพนฺธโน, โลโก. (โมท + สมฺพนฺธน)

โมโท อ.โมทะ สมฺพนฺธนํ เป็นเครื่องผูกพร้อม ยสฺส (โลกสฺส) แห่งโลกไต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ โมทสมฺพนฺธโน ชื่อว่าโมทสมฺพนฺธโน, ใต้แกโลก. (มีโมทะเป็นเครื่องผูก)

ภพฺพฺรูโป

เป็นนัญญูทวิปตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

ภพพ์ รูป ยศส์ชาติ ภพพรูโป, โลโก. (ภพพ + รูป)

รูป อ.รูป ภพพ์ อันควร ยศส์ (โลกศส์) แห่งโลกใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล โลก)
อ.โลกนั้น ภพพรูโป ชื่อว่าภพพรูป, ได้แก่โลก. (มีรูปอันควร)

อุปธิพนธโน

เป็นนัญฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหั่ว

อุปธิ พนธน์ ยศส์ชาติ อุปธิพนธโน, พาโล. (อุปธิ + พนธน)

อุปธิ อ.อุปธิ พนธน์ เป็นเครื่องผูก ยศส์ (พาลศส์) แห่งคนพาลใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น อุปธิพนธโน ชื่อว่าอุปธิพนธน, ได้แก่คนพาล. (ผู้มีอุปธิเป็นเครื่องผูก)

นิจจกาโล

เป็นทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะหั่ว

นิจจ กาลो นิจจกาโล. (นิจจ + กาล)

กาลอ อ.กาล นิจจ เป็นนิจ นิจจกาโล ชื่อว่านิจจกาล. (กาลเป็นนิจ)

ปุณณกมม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหั่ว

ปุณณญจ ตั กมมญจติ ปุณณกมม. (ปุณณ + กมม)

ปุณณญ จ อ.อันเป็นบุญด้วย ตั อ.อันเป็นบุญนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ปุณณกมม ชื่อว่าปุณณกมม. (กรรมที่เป็นบุญ, บุญกรรม)

ปมาทีโน

เป็นอัสสัถิตัตถิต มีวิเคราะหั่ว

ปมาโท เตลล สนตติ ปมาทีโน, ชนา. (ปมาท + อิปัจจย)

ปมาโท อ.ความประมาท เตลล (ชานน) แห่งชน ท. เหล่านั้น สนติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต
ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปมาทีโน ชื่อว่าปมาที, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีความประมาท)

ปาปกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาปญจ ตํ กมฺมญจจาติ ปาปกมฺม. (ปาป + กมฺม)

ปาป จ อ.อันเป็นบาปด้วย ตํ อ.อันเป็นบาปนั้น กมฺม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปาปกมฺม ชื่อว่าปาปกมฺม. (กรรมที่เป็นบาป, บาปกรรม)

อุปปนฺนพลวโทมนสฺส

เป็นจตุตถิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. พลวญจ ตํ โทมนสฺสญจจาติ พลวโทมนสฺส. (พลวญจ + โทมนสฺส)

พลว จ อ.อันมีกำลังด้วย ตํ อ.อันมีกำลังนั้น โทมนสฺส จ เป็นความโทมนัสด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ พลวโทมนสฺส ชื่อว่าพลวโทมนสฺส. (ความโทมนัสอันมีกำลัง)

๒. อุปปนฺนํ พลวโทมนสฺสํ ยสฺสํ โส อุปปนฺนพลวโทมนสฺสํ, ราชา. (อุปปนฺน + พลวโทมนสฺส)

พลวโทมนสฺสํ อ.ความโทมนัสอันมีกำลัง อุปปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว ยสฺสํ (รณโย) แก่พระราช
ไต่ (อดีต) มีอยู่, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น อุปปนฺนพลวโทมนสฺสํ ชื่อว่าอุปปนฺนพลวโทมนสฺส, ได้แก่พระ
ราชา. (ผู้ทรงมีความโทมนัสอันมีกำลังอันเกิดขึ้นแล้ว)

อมจจคณปริวุโต

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีจัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อมจจานํ คณิ อมจจคณิ. (อมจจ + คณิ) จัญฐิตปปริสสมาส

คณิ อ.หมู่ อมจจานํ แห่งอำมาตย์ ท. อมจจคณิ ชื่อว่าอมจจคณิ. (หมู่อำมาตย์)

๒. อมจจคณเณน ปริวุโต อมจจคณปริวุโต, ราชา. (อมจจคณ + ปริวุโต)

(ราชา) อ.พระราช่า อมจจคณเณน ปริวุโต ผู้ อันหมู่แห่งอำมาตย์ แวดล้อมแล้ว อมจจคณ-
ปริวุโต ชื่อว่าอมจจคณปริวุโต, ได้แก่พระราช่า. (ที่หมู่อำมาตย์แวดล้อมแล้ว)

อาสงกิตปริสงกิต

เป็นวิเสสนนภยทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสงกิตโต จ โส ปริสงกิตโต จาติ อาสงกิตตปริสงกิตโต, ราชา. (อาสงกิต + ปริสงกิต)

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น อาสงกิตโต จ ทรงระวางแล้วด้วย ปริสงกิตโต จ ทรงสงสัยแล้วด้วย
อิตติ เพราะเหตุนั้น อาสงกิตตปริสงกิตโต ชื่อว่าอาสงกิตตปริสงกิตโต, ได้แก่พระราช่า. (ทั้งทรงระวางแล้วทั้งทรงสงสัย
แล้ว)

สินะหะตโต

เป็นนัตติยัตตปปริสสมาส มิวีเคราะหว่า

สินะหะน ยุตโต สัตโต สินะหะตโต. (สินะหะ + สัตโต)

สัตโต อ.สัตว์ ยุตโต ผู้ประกอบแล้ว สินะหะน ด้วยความรัก สินะหะตโต ชื่อว่าสินะหะตโต. (สัตว์
ผู้ประกอบด้วยความรัก, สัตว์ผู้มีความรัก)

ณาคคิณ

เป็นนัตติยัตตปปริสสมาส มิวีเคราะหว่า

ณาคคิน คิณ ณาคคิณ. (ณาคคิ + คิณ)

คิณ อ.หมู่ ณาคคิน แห่งญาคติ ท. ณาคคิณ ชื่อว่าณาคคิณ. (หมู่ญาคติ)

อาคตาคต

เป็นนัตติยัตตปปริสสมาส มิวีเคราะหว่า

อาคต จ เต อาคต จาติ อาคตาคต, ชนา. (อาคต + อาคต)

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาคต จ ผู้มาแล้วด้วย อาคต จ ผู้มาแล้วด้วย อิตติ เพราะเหตุ
นั้น อาคตาคต ชื่อว่าอาคตาคต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว)

นาภิปมาณ

เป็นนัตติยัตตปปริสสมาส มิวีเคราะหว่า

นาภิ ปมาณิ ยสส โส นาภิปมาณ, อาวาณ. (นาภิ + ปมาณ)

นาภิ อ.สะตือ ปมาณิ เป็นประมาณิ ยสส (อาวาณิส) แห่งหลุมนั้น (อตุถิ) มีอยู่, โส (อาวาณ)
อ.หลุมนั้น นาภิปมาณิ ชื่อว่านาภิปมาณิ, ได้แก่หลุม. (มีสะตือเป็นประมาณิ, มีประมาณิสะตือ)

อยนงคโล

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อยสส์ วิกาโร นงคโล อยนงคโล. (อย + นงค) มังเฒโลปัสมาส, ลบ วิการคัพท
นงคโล อ.โต วิกาโร อันเป็นวิการ อยสส์ แห่งเหล็ก อยนงคโล ชื่อว่าอยนงคล. (โตเหล็ก)

ททฎกกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททฎญจ จ ตํ กาล จาติ ททฎกกาล. (ททฎ + กาล)

ททฎ จ อ.เป็นที่อันไฟไหม้แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันไฟไหม้แล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ททฎกกาล ชื่อว่าททฎกาล. (กาลเป็นที่ถูกไฟไหม้แล้ว)

ขณทาจณท

เป็นอสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขณทญจ อขณทญจ ขณทาจณท, มंस. (ขณท + อขณท)

(มंस) อ.เนื้อ ขณท จ ท่อนน้อยด้วย อทริ จ ท่อนใหญ่ด้วย ขณทาจณท ชื่อว่าขณทาจณท, ได้แก่
เนื้อ. (ท่อนน้อยและท่อนใหญ่)

ทிரาทริ

เป็นอสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทริญจ อทริญจ ทிரาทริ, มंस. (ทริ + อทริ)

(มंस) อ.เนื้อ ทริ จ ร้วนน้อยด้วย อทริ จ ร้วนใหญ่ด้วย ทிரาทริ ชื่อว่าทிரาทริ, ได้แก่เนื้อ. (ร้วนน้อย
และร้วนใหญ่)

มนมนญจนาณี

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนญจ มนญจ มนมนานี, มंसานี. (มน + มน) อิตริตรโยคทวันทสมาส

(มंस) อ.เนื้อ มน จ อันล้าด้วย มน จ อันล้าด้วย มนมนานี ชื่อว่ามนมน, ได้แก่เนื้อ
ทั้งหลาย. (อันล้าและอันล้า)

๒. พนมพนานี จานานี พนมพนมจานานี. (พนมพน + จาน) ฌัญฐิต์ปปริสส์มาส
 จานานี อ.ที่ พนมพนานี (ม้สำน) แห่งเนื้อ ท. อันล่ำและอันล่ำ พนมพนมจานานี ชื่อว่าพนมพนม-
 จาน. (ที่แห่งเนื้ออันล่ำและอันล่ำ)

สทฺธาสมฺปนฺนา

เป็นตติยาคัพปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 สทฺธาย สมฺปนฺนา สทฺธาสมฺปนฺนา, อุปาสิกฺกาโย. (สทฺธา + สมฺปนฺนา)
 (อุปาสิกฺกาโย) อ.อุปาสิกฺกา ท. สมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว สทฺธาย ด้วยศรัทฺธา สทฺธาสมฺปนฺนา ชื่อว่า
 สทฺธาสมฺปนฺนา, ได้แก่อุปาสิกฺกาทั้งหลาย. (ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทฺธา)

กตกมฺมํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตญจ ตํ กมฺมญจจติ กตกมฺมํ. (กต + กมฺม)
 กตํ จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น กตกมฺมํ ชื่อว่ากตกมฺม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว, กรรมที่กระทำไว้แล้ว)

ปญฺจสฺตา

เป็นฌัญฐิต์ทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปญฺจ สฺตานี มตฺตา ยาสฺนติ ปญฺจสฺตา, อิตฺถิโย. (ปญฺจ + สฺต) อันตฺโลปีสมาส, ลบ มตฺตาคัพท
 สฺตานี อ.ร้อย ท. ปญฺจ ห้า มตฺตา เป็นประมาณ ยาสฺ (อิตฺถิน) แห่งหญิง ท. เหล่าใด (สนฺติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น ปญฺจสฺตา ชื่อว่าปญฺจสฺตา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย.
 (มีประมาณห้าร้อยคน)

นทีตีรํ

เป็นฌัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 นทียา ตีรํ นทีตีรํ. (นที + ตีร)
 ตีรํ อ.ฝั่ง นทียา แห่งแม่น้ำ นทีตีรํ ชื่อว่านทีตีร. (ฝั่งแม่น้ำ)

ติณคทหน

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติณสฺส คทหน ติณคทหน. (ติณ + คทหน)

คทหน อ.ขัฎ्ฐ ติณสฺส แห่งทญ้า ติณคทหน ชื่อว่าติณคทหน. (ขัฎ्ฐแห่งทญ้า)

อุทกกีฬ

เป็นทติยาดัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทกกีฬ อุทกกีฬ. (อุทก + กีฬ)

กีฬ อ.อันเลน อุทกกีฬ ซึ่งน้ำ อุทกกีฬ ชื่อว่าอุทกกีฬ. (เลนในน้ำ)

ทิวสภาค

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิวสส ภาค ทิวสภาค. (ทิวส + ภาค)

ภาค อ.ล้วน ทิวสส แห่งวัน ทิวสภาค ชื่อว่าทิวสภาค. (ล้วนแห่งวัน)

สิตปีฬตา

เป็นตติยาดัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิตน ปีฬตา สิตปีฬตา, อิตถิโย. (สิต + ปีฬตา)

(อิตถิโย) อ.หญิง ท. สิตน ปีฬตา ผู้ อันความหนาว บีบคั้นแล้ว สิตปีฬตา ชื่อว่าสิตปีฬตา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้อันความหนาวบีบคั้นแล้ว, ถูกความหนาวบีบคั้นแล้ว)

วิสิฬเพตุกามา

เป็นกัตตรูป, กัตตสุธานะ, กิตันตสมาส, จตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสิฬเพตุ กามาเนตติ วิสิฬเพตุกามา, อิตถิโย. (วิสิฬเพตุสททูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ณปัจจย)

(ยา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ วิสิฬเพตุ เพื่ออันผิง อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น วิสิฬเพตุกามา ชื่อว่าวิสิฬเพตุกามา, ได้แก่หญิงทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่อจะผิง)

อคติกรรมฐาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐิต์ปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อคติสฺส กรณํ อคติกรรม. (อคติ + กรณ) จัญฐิต์ปปริสสมาส

กรณํ อ.เป็นที่กระทำ อคติสฺส ซึ่งไฟ อคติกรรม ชื่อว่าอคติกรรม. (เป็นที่กระทำไฟ, เป็นที่ก่อไฟ)

๒. อคติกรรมญจ ตํ จานญจาทิ อคติกรรมฐานํ ชื่อว่าอคติกรรมฐาน. (อคติกรรม + จาน)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อคติกรรม จ อ.เป็นที่กระทำซึ่งไฟด้วย ตํ อ.เป็นที่กระทำซึ่งไฟนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคติกรรมฐานํ ชื่อว่าอคติกรรมฐาน. (ที่เป็นที่ก่อไฟ)

ติณราลี

เป็นจัญฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติณานํ ราลี ติณราลี. (ติณ + ราลี)

ราลี อ.กอง ติณานํ แห่งหญ้า ท. ติณราลี ชื่อว่าติณราลี. (กองหญ้า)

ทารุราลี

เป็นจัญฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทารูนํ ราลี ทารุราลี. (ทารุ + ราลี)

ราลี อ.กอง ทารูนํ แห่งพิน ท. ทารุราลี ชื่อว่าทารุราลี. (กองพิน)

อนโตสมาปตติ

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมาปตติยา อนโต อนโตสมาปตติ. (อนโต + สมาปตติ)

อนโต ในภายใน สมาปตติยา แห่งสมาบัติ อนโตสมาปตติ ชื่อว่าอนโตสมาปตติ. (ภายในสมาบัติ)

สกฏสทสฺสทารุณิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมิตฺวิปททินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สกฏานํ สทสฺสํ มตฺตา เยสนฺติ สกฏสทสฺसानิ, ทารุณิ. (สกฏ + สทสฺส) อันตฺโลปฺสฺมาส, ลบ มตฺตาตฺทํ, ทวิปททินนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

สทสฺสํ อ.พฺนํ สกฏานํ แห่งเกวียน ท. มตฺตา เป็นประมาณ เยสฺ (ทารุณิ) แห่งพิน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ทารุณิ) อ.พิน ท. เหล่านี้ สกฏสทสฺसानิ ชื่อว่าสกฏสทสฺส, ใต้แก่พินทั้งหลาย. (มีพินเกวียนเป็นประมาณ, มีประมาณหนึ่งพินเกวียน)

๒. สกฏสทสฺसानิ จ ตานิ ทารุณิ จาติ สกฏสทสฺสทารุณิ. (สกฏสทสฺส + ทารุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

สกฏสทสฺसानิ จ อ.มีพินแห่งเกวียนเป็นประมาณ ท. ด้วย ตานิ อ.มีพินแห่งเกวียนเป็นประมาณ ท. เหล่านี้ ทารุณิ จ เป็นพินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกฏสทสฺสทารุณิ ชื่อว่าสกฏสทสฺสทารุ. (พินมีพินแห่งเกวียนเป็นประมาณ, พินมีประมาณหนึ่งพินเกวียน)

อุสุมาการมตฺตํ

เป็นจฺญฺฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อุสุมาเขว อากาโร อุสุมากาโร. (อุสุม + อาการ) อวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส
อุสุมา เหว อ.ไออุ่นนั้นเขียว อากาโร เป็นอาการ อุสุมากาโร ชื่อว่าอุสุมาการ. (อาการคือไออุ่น)

๒. อุสุมากาโร มตฺตา ยสฺสาติ อุสุมาการมตฺตํ, การณํ. (อุสุมาการ + มตฺตา) จฺญฺฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

อุสุมากาโร อ.อาการคือไออุ่น มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณํ) อ.เหตุนี้ อุสุมาการมตฺตํ ชื่อว่าอุสุมาการมตฺต, ใต้แก่เหตุ. (มีอาการคือไออุ่นเป็นประมาณ, ลักว่าอาการคือไออุ่น)

ยถาสูขิ

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยถาสูขิ มีวิเคราะห์ว่า

ยิ ยิ สุขิ ยถาสูขิ. (ยถา + สุข)

สุขิ อ.ความสุข ยิ ยิ ไตย ยถาสูขิ ชื่อว่ายถาสูขิ. (ความสุขไตย, ตามความสุข, ตามสบาย)

กตตุดิ

เป็นนิบาตทิตติ มีวิเคราะห์ว่า

กตลล ภาโว กตตุดิ. (กต + ตุดิปัจฉย)

ภาโว อ.ความดี (อุตตนา) กตลล (กมมลล) แห่งกรรม อันตน กระทำแล้ว กตตุดิ ชื่อว่ากตตุดิ. (ความที่กรรมเป็นกรรมที่ตนกระทำแล้ว)

วสุลลลลลลลล

เป็นนิบาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสุลลลลลลลลลลลลลล. (วสุลล + ลลลลล)

ลลลลลลลลลลลลลล อ.พัน ท. วสุลลลลลลลลลลลลลล ชื่อว่าวสุลลลลลลลลลล. (พันปี)

วิปากาวเสโส

เป็นนิบาตสุตตทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปาก โจ โส อวเสโส จาติ วิปากาวเสโส. (วิปาก + อวเสโส)

วิปาก โจ อ.วิปากด้วย โส อ.วิปากนั้น อวเสโส จ อันเหลือลงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วิปากาวเสโส ชื่อว่าวิปากาวเสโส. (วิปากอันเหลือลง, เศษวิปาก)

อุตตมารวสตี

เป็นนิบาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุตตมารวณิ สตี อุตตมารวสตี. (อุตตมารว + สตี)

สตี อ.ร้อย อุตตมารวณิ แห่งอติภาพ ท. อุตตมารวสตี ชื่อว่าอุตตมารวสตี. (๑๐๐ อติภาพ, ๑๐๐ ชาติ)

ปุพพกम्म

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพเพ กम्म ปุพพกम्म. (ปุพพ + กम्म)

กम्म อ.กรรม ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพกम्म ชื่อว่าปุพพกम्म. (กรรมในกาลก่อน)

มหาปณญา

เป็นจัญญิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทตี ปณญา ยลลาคติ มหาปณญา, ขุขุชุตตรา. (มทตี + ปณญา)

ปณญา อ.ปัญญา มทตี มาก ยลลาคติ (ขุขุชุตตรา) แห่งนางขุขุชุตตราไต (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ลลาคติ ขุขุชุตตรา) อ.นางขุขุชุตตรานั้น มหาปณญา ชื่อว่ามหาปณญา, ได้แก่นางขุขุชุตตรา. (ผู้มีปัญญา มาก)

เปสนการิกา

เป็นกัตตรูป, กัตตุลลาคติ, กัตตลลาคติ, ทุตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปสนํ กโรตติ เปสนการิกา, ขุขุชุตตรา. (เปสนนลทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ญุขุขุชุตตรา)

(ยา ขุขุชุตตรา) อ.นางขุขุชุตตราไต กโรตติ ย่อมกระทำ เปสนํ ซึ่งการรับใช้ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ลลาคติ ขุขุชุตตรา) อ.นางขุขุชุตตรานั้น เปสนการิกา ชื่อว่าเปสนการิกา, ได้แก่นางขุขุชุตตรา. (ผู้ทำการรับใช้)

กรณกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยลลาคติ มีวิเคราะห์ว่า

กรณญจ ตํ กาล จาติ กรณกาล. (กรณ + กาล)

กรณํ จ อ.เป็นที่กระทำด้วย ตํ อ.เป็นที่กระทำนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น กรณกาล ชื่อว่ากรณกาล. (กาลเป็นที่กระทำ, เวลากระทำ)

ขุขุชุตตโก

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขุขุชุตตสํ ชุตต ยลลาคติ ขุขุชุตตโก, ปจเจกพทโธ. (ขุขุชุต + ชุต)

ธาตุ อ.ธาตุ ชุชชัสส แห่งคนผู้ค่อม ยสส (ปัจเจกพุทธสส) แห่งพระปัจเจกพุทธเจ้าโต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ปัจเจกพุทธโต) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ชุชชธาตุโก ชื่อว่าชุชชชธาตุ, ได้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า. (ผู้มีธาตุแห่งคนค่อม)

สฺวณฺณสรกั

เป็นภริยีสิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สฺวณฺณสฺส วิกาโร สรกั สฺวณฺณสรกั. (สฺวณฺณ + สรก) มัชฌิมโลปัสมาส, ลบ วิการศัพทฺ
สรกั อ.จัน วิกาโร อันเป็นวิการ สฺวณฺณสฺส แห่งทอง สฺวณฺณสรกั ชื่อว่าสฺวณฺณสรก. (จันทอง)

วิจรรณากาโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วิจรรณเมว อากาโร วิจรรณากาโร. (วิจรรณ + อาการ)

วิจรรณ เอว อ.อันเที่ยวไปนั้นเที่ยว อากาโร เป็นอาการ วิจรรณากาโร ชื่อว่าวิจรรณการ. (อาการคืออันเที่ยวไป)

ปจฺมทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปจฺโม จ โส ทิวโส จาติ ปจฺมทิวโส. (ปจฺม + ทิวส)

ปจฺโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมทิวโส ชื่อว่าปจฺมทิวส. (วันที่ ๑)

อุณฺหปายาโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุณฺโห จ โส ปายาโส จาติ อุณฺหปายาโส. (อุณฺห + ปายาส)

อุณฺโห จ อ.อันร้อนด้วย โส อ.อันร้อนนั้น ปายาโส จ เป็นข้าวปายาสด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อุณฺหปายาโส ชื่อว่าอุณฺหปายาส. (ข้าวปายาสอันร้อน)

ทนต์วลยานิ

เป็นฉัฏฐิตุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทนต์านํ วิการา วलयานิ ทนต์วลยานิ. (ทนต์ + วलय) มัชฌิมโลปัสมาส, ลป วิการคัพท

วलयานิ อ.วลัย ท. วิการา อันเป็นวิการ ทนต์านํ แห่งงา ท. ทนต์วลยานิ ชื่อว่าทนต์วลย. (วลัย อันเป็นวิการแห่งงา)

นหมูลกปพกาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นหมูลกญจ ตํ ปพกาโร จาติ นหมูลกปพกาโร. (นหมูลก + ปพกาโร)

นหมูลกํ จ อ.ชื่อว่านหมูลกะด้วย ตํ อ.ชื่อว่านหมูลกะนั้น ปพกาโร จ เป็นเงื่อมเขาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นหมูลกปพกาโร ชื่อว่านหมูลกปพกาโร. (เงื่อมเขาชื่อว่านหมูลกะ)

อโรคานิ

นตติ โรโค เยสนตติ อโรคานิ, วलयานิ. (น + โรค)

โรโค อ.โรค เยส (วलयาน) แห่งวลัย ท. เหล่าใด นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วलयาน) อ.วลัย ท. เหล่านั้น อโรคานิ ชื่อว่าอโรค, ไตแก้ววลัยทั้งหลาย. (อันไม่มีโรค, ไม่เสียหายไป, คงอยู่สภาพเดิม)

กตอุปฏจानนิสสนุโท

เป็นฉัฏฐิตุปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กตญจ ตํ อุปฏจानญจาติ กตอุปฏจानํ. (กต + อุปฏจาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส กตํ จ อ.อันตนกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันตนกระทำแล้วนั้น อุปฏจานํ จ เป็นการบำรุงแลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตอุปฏจานํ ชื่อว่ากตอุปฏจาน. (การบำรุงอันตนกระทำแล้ว)

๒. กตอุปฏจานิสส นิสสนุโท กตอุปฏจานนิสสนุโท. (กตอุปฏจาน + นิสสนุท) ฉัฏฐิตุปริสสมาส นิสสนุโท อ.วิบากเป็นเครื่องไหลออก กตอุปฏจานิสส แห่งการบำรุงอันตนกระทำแล้ว กต-อุปฏจานนิสสนุโท ชื่อว่ากตอุปฏจานนิสสนุท. (วิบากแห่งการบำรุงที่ตนกระทำแล้ว)

กสสปสมมาสมพุททาโล

เป็นฉัฏฐิตุปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กัสสปไป จ โส สัมมาสัมพุทธโธ จาติ กัสสปสัมมาสัมพุทธโธ. (กัสสป + สัมมาสัมพุทธ)
วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

กัสสปไป จ อ.พระนามว่ากัสสปะด้วย โส อ.พระนามว่ากัสสปะนั้น สัมมาสัมพุทธโธ จ เป็นพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กัสสปสัมมาสัมพุทธโธ ชื่อว่ากัสสปสัมมาสัมพุทธ. (พระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

๒. กัสสปสัมมาสัมพุทธุสส กาลิ กัสสปสัมมาสัมพุทธุกาลิ. (กัสสปสัมมาสัมพุทธ + กาล) ัญญี-
ตปุริสสมาส

กาลิ อ.กาล กัสสปสัมมาสัมพุทธุสส แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ กัสสป-
สัมมาสัมพุทธุกาลิ ชื่อว่ากัสสปสัมมาสัมพุทธุกาล. (กาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

พาราณสีเสฏฐิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

พาราณสียิ เสฏฐิ พาราณสีเสฏฐิ. (พาราณสี + เสฏฐิ)

เสฏฐิ อ.เศรษฐี พาราณสียิ ในเมืองพาราณสี พาราณสีเสฏฐิ ชื่อว่าพาราณสีเสฏฐิ. (เศรษฐีในเมือง
พาราณสี)

วฑฒมานกจฉายา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

วฑฒมานา จ ส่า ฉายา จาติ วฑฒมานกจฉายา. (วฑฒมานา + ฉายา)

วฑฒมานา จ อ.อันเจริญอยู่ด้วย ส่า อ.อันเจริญอยู่นั้น ฉายา จ เป็นเจาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วฑฒมานกจฉายา ชื่อว่าวฑฒมานกจฉายา. (เงาอันเจริญอยู่, เทียงวัน)

สายณหสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

สายณโท จ โส สมโย จาติ สายณหสมโย. (สายณโท + สมโย)

สายณโท จ อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สายณหสมโย ชื่อว่าสายณหสมโย. (สมัยเป็นที่ลื่นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

อุปกฺจากุกฺลานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุปกฺจากานิ จ ตานิ กฺลานิ จาติ อุปกฺจากุกฺลานิ. (อุปกฺจาก + กฺล)

อุปกฺจากานิ จ อ.ผู้อุปกฺจาก ท. ด้วย ตานิ อ.ผู้อุปกฺจาก ท. เหล่านั้น กฺลานิ จ เป็นตระกูลด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ อุปกฺจากุกฺลานิ ชื่อว่าอุปกฺจากุกฺล. (ตระกูลอุปกฺจาก)

ทฎฺจุกามา

เป็นกัตตรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตสฺมาส, จตฺตตีตฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทฎฺจฺ กามาเตติ ทฎฺจุกามา, ภิกฺขุณี. (ทฎฺจฺทฺทฺ + กมฺ กนฺติยฺ ในความใคร่ + ฌปฺจฺย)

(ยา ภิกฺขุณี) อ.ภิกฺษุณีโต กามาติ ย่อมใคร่ ทฎฺจฺ เพื่ออันเยี่ยม อิตติ เพราะเหตุนี้ (ส่า ภิกฺขุณี)

อ.ภิกฺษุณีนั้น ทฎฺจุกามา ชื่อว่าทฎฺจุกามา, ไต่แก่ภิกฺษุณี. (ผู้ใคร่เพื่อจะเห็น, ผู้ประสงค์จะเยี่ยม)

ปลฺสาธนเปพิกา

เป็นฉฺฉฺฉฺตฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปลฺสาธนสฺส เปพิกา ปลฺสาธนเปพิกา. (ปลฺสาธน + เปพิกา)

เปพิกา อ.กระเข้า ปลฺสาธนสฺส แห่งเครื่องประดับ ปลฺสาธนเปพิกา ชื่อว่าปลฺสาธนเปพิกา. (กระเข้าเครื่อง
ประดับ)

นิริยสนฺดาโป

เป็นสฺตตมิตฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิริเย สนฺดาโป นิริยสนฺดาโป. (นิริย + สนฺดาโป)

สนฺดาโป อ.ความร้อมพร้อม นิริเย ในนรก นิริยสนฺดาโป ชื่อว่านิริยสนฺดาโป. (ความร้อมพร้อมในนรก)

เปสนฺภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เปสนฺเมว ภาโว เปสนฺภาโว. (เปสนฺ + ภาว)

เปสนฺ เอว อ.อันส่งไปนั้นเดียว ภาโว เป็นความเป็น เปสนฺภาโว ชื่อว่าเปสนฺภาว. (ความเป็นคืออัน
ส่งไป)

ปลาลาคูคิ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภยนิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีวิเสสบุพพบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปลาลอ อูปาทาน ยสสาติ ปลาลอ. (ปลาล + อูปาทาน) มังฆะโลปัสมาส, ลข อูปาทานคัพท ปลาล อ.ฟาง อูปาทาน เป็นเชื้อ ยสส (อคคิสส) แห่งไฟโต (อคคิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โล ปลาล) อ.ฟางนั้น ปลาล ชื่อว่าปลาล, ไต้แกไฟ. (อันมีฟางเป็นเชื้อ)
๒. ปลาลอ จ โส อคคิ จาติ ปลาลาคูคิ. (ปลาล + อคคิ) วิเสสบุพพบทกัมมธรรยสมาส ปลาล จ อ.อันมีฟางเป็นเชื้อด้วย โส อ.อันมีฟางเป็นเชื้อนั้น อคคิ จ เป็นไฟด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปลาลาคูคิ ชื่อว่าปลาลาคูคิ. (ไฟอันมีฟางเป็นเชื้อ)

ปุกกุญจิตเตล

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุกกุญจิตตจ ต เตลญจาติ ปุกกุญจิตเตล. (ปุกกุญจิต + เตล)
 ปุกกุญจิต จ อ.อันเตือตพล่านแล้วด้วย ต อ.อันเตือตพล่านแล้วนั้น เตล จ เป็นน้ำมันด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปุกกุญจิตเตล ชื่อว่าปุกกุญจิตเตล. (น้ำมันที่เตือตพล่าน)

วสสสต

เป็นฉันทลักษณ์ปัฐริสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วสสานิ สต วสสสต. (วสส + สต)
 สต อ.ร้อย วสสานิ แห่งปี วสสสต ชื่อว่าวสสสต. (ร้อยปี)

อุปปมาโท

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น ปมาโท อุปปมาโท. (น + ปมาท)
 ปมาโท อ.ความประมาท น ทาไมได้ อุปปมาโท ชื่อว่าอุปปมาท. (ความไม่ประมาท)

อปฺปมตฺตา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น ปมตฺตา อปฺปมตฺตา, สตฺตา. (น + ปมตฺต)

(สตฺตา) อ.สัตฺวี ท. ปมตฺตา ประมาทแล้ว น ทามิได้ อปฺปมตฺตา ชื่อว่าอปฺปมตฺต, ได้แก่อ.สัตฺวี
ทั้งหลาย. (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

สํตติกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

สตฺตํ วิริยํ เยสํนฺติ สํตติกา, ปณฺชิตา. (สตฺต + ฌิกปัจจย)

วิริยํ อ.ความเพียร สตฺตํ อันเป็นไปติดต่อกัน เยสํ (ปณฺชิตานํ) แห่งบัตถิต ท. เหล่าใด (อตุตฺติ) มีอยู่
อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (เต ปณฺชิตา) อ.บัตถิต ท. เหล่านี้ สํตติกา ชื่อว่าสํตติกา, ได้แก่อ.บัตถิตทั้งหลาย.
(ผู้มีความเพียรเป็นไปติดต่อกัน)

ทพฺพปรุกกมา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทพฺพโ ท ปรุกกโม เยสํนฺติ ทพฺพปรุกกมา, ปณฺชิตา. (ทพฺพ + ปรุกกม)

ปรุกกโม อ.ความบากบั่น ทพฺพโ อันมัน เยสํ (ปณฺชิตานํ) แห่งบัตถิต ท. เหล่าใด (อตุตฺติ)
มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนี้ ทพฺพปรุกกมา ชื่อว่าทพฺพปรุกกมา, ได้แก่อ.บัตถิตทั้งหลาย. (ผู้มีความบากบั่นอันมัน)

โยคกฺเขโม

เป็นปัญจมีตฺปปริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

โยคฺเท จีโม โยคกฺเขโม. (โยค + เขม)

จีโม อ.อันเป็นแดนเกษม โยคฺเท จากโยคฺเต ท. โยคกฺเขโม ชื่อว่าโยคกฺเขม. (อันเป็นแดนเกษมจาก
โยคฺเต, พระนิพพาน)

เตปิฎกํ

เป็นสมาทวารทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตีณิ ปิฎกานิ เตปิฎกํ. (ตี + ปิฎก)

ปิฎกานิ อ.ปิฎก ท. ตีณิ สาม เตปิฎกํ ชื่อว่าเตปิฎก. (ปิฎกสาม, พระไตรปิฎก)

พทุธวจน

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธสฺส วจน พทุธวจน. (พทุธ + วจน)

วจน อ.พระดำรัส พทุธสฺส ของพระพทุธเจ้า พทุธวจน ชื่อว่าพทุธวจน. (พระดำรัสของพระพทุธเจ้า, พระพทุธพจน)

หตติปท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตติสฺส ปท หตติปท. (หตติ + ปท)

ปท อ.ร้อยเท่า หตติสฺส แห่งข้าง หตติปท ชื่อว่าหตติปท. (ร้อยเท่าข้าง)

มหนตตต

เป็นภาวัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

มหนตสฺส ภาโว มหนตตต. (มหนต + ตตปัจจัย)

ภาโว อ.ความที่ มหนตสฺส (หตติปทสฺส) แห่งร้อยเท่าแห่งข้าง ใหญ่ มหนตตต ชื่อว่ามหนตตต. (ความที่ร้อยเท่าข้างเป็นร้อยเท่าใหญ่)

อปปมาทมูลกา

เป็นฉันทลักษณ์ทิตยธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อปปทาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

ปมาโท อ.ความประมาท น หามีได้ อปปมาโท ชื่อว่าอปปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อปปมาโท มูลฺ เยสนฺติ อปปมาทมูลกา, ธมฺมา. (อปปมาท + มูล) ฉันทลักษณ์ทิตย-
ตุลยธิกรณพทุพพิทิสมาส

อปปมาโท อ.ความไม่ประมาท มูลฺ เป็นมูล เยสนฺ (ธมฺมาน) แห่งธรรม ท. เหล่าใด (อตติ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านี้ อปปมาทมูลกา ชื่อว่าอปปมาทมูลก, ได้แก่ธรรม
ทั้งหลาย. (มีความไม่ประมาทเป็นมูล)

อัปมาทสโมสรรณา

เป็นฉัฏฐีวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัम्मธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ ดังนี้

๑. น ปมาโท อัปทาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัम्मธารยสมาส

ปมาโท อ.ความประมาท น ทาไมได้ อัปมาโท ชื่อว่าอัปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อัปมาโท สโมรรณํ เยสนุติ อัปมาทสโมสรรณา, ธมฺมา. (อัปมาท + สโมสรรณ) ฉัฏฐีวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส

อัปมาโท อ.ความไม่ประมาท สโมรรณํ เป็นที่ประชุมลง เยสํ (ธมฺมานิ) แห่งธรรม ท. เหล่า
ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านี้ อัปมาทสโมสรรณา ชื่อว่าอัปมาท-
สโมสรรณ, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (มีความไม่ประมาทเป็นที่ประชุมลง, ประชุมลงในความไม่ประมาท)

อวิปวาโส

เป็นนิบาตบุพพทกัम्मธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น วิปวาโส อวิปวาโส. (น + วิปวาส)

วิปวาโส อ.การอยู่ปราศจาก น ทาไมได้ อวิปวาโส ชื่อว่าอวิปวาส. (การไม่อยู่ปราศจาก)

อชาตตตํ

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. น ชาทํ อชาตํ, นิพพานํ. (น + ชาท) นิบาตบุพพทกัम्मธารยสมาส

(นิพพาน) อ.นิพพาน ชาทํ เกิดแล้ว น ทาไมได้ อชาตํ ชื่อว่าอชาต, ได้แก่พระนิพพาน. (อันไม่
เกิดแล้ว)

๒. อชาตสฺส ภาโว อชาตตตํ. (อชาต + ตตปัจจัย) ภาวตัทธิต

ภาโว อ.ความที่ อชาตสฺส (นิพพานสฺส) แห่งพระนิพพาน อันไม่เกิดแล้ว อชาตตตํ ชื่อว่า
อชาตตต. (ความที่พระนิพพานเป็นธรรมชาตไม่เกิดแล้ว)

อติคฺมุปาย

เป็นวิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติคม จ โส อูบาย จาติ อติคมุบาย. (อติคม + อูบาย)

อติคม จ อ.อันเป็นเหตุบรรลุด้วย โส อ.อันเป็นเหตุบรรลุนั้น อูบาย จ เป็นอุบายด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อติคมุบาย ชื่อว่าอติคมุบาย. (อุบายเป็นเหตุบรรลุด)

อมตปท

เป็นจัญญิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อมตสส ปท อมตปท. (อมต + ปท)

ปท อ.อันเป็นเหตุถึง อมตสส ซึ่งอมต อมตปท ชื่อว่าอมตปท. (อันเป็นเหตุถึงอมต, อันเป็นเหตุบรรลุดพระนิพพาน)

ปมชชฌภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปมชชฌเมว ภาโว ปมชชฌภาโว. (ปมชชฌ + ภาว)

ปมชชฌนี้ เอว อ.ความประมาทนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น ปมชชฌภาโว ชื่อว่าปมชชฌภาว. (ความเป็นคือความประมาท)

มฏจสจจสงฆาต

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มฏจา สติ ยสสาติ มฏจสติ, ปุคคโล. (มฏจา + สติ) จัญญิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพิทิสมาส สติ อ.สติ มฏจา อันหลงลืมแล้ว ยสส (ปุคคลสส) แห่งบุคคลใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น มฏจสติ ชื่อว่ามฏจสติ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีสติอันหลงลืมแล้ว)

๒. มฏจสติสส ภาโว มฏจสจจ. (มฏจสติ + ฌยปัจจย) ภาวตทิต
ภาโว อ.ความเป็น มฏจสติสส (ปุคคลสส) แห่งบุคคล ผู้มีสติอันหลงลืมแล้ว มฏจสจจ ชื่อว่ามฏจสจจ. (ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีสติอันหลงลืมแล้ว)

๓. มฏจสจจ อิติ สงฆาต มฏจสจจสงฆาต, สติยา โวสสคค. (มฏจสจจ + สงฆาต) สัมภาวนา-
บุพพทกัมมธารยสมาส

(โวสสคค) อ.การสละลง (สติยา) แห่งสติ (ปณทิตน) สงฆาต อันบัดมทิต กล่าวแล้ว มฏจสจจ อิติ ว่าความเป็นแห่งบุคคลผู้หลงลืมสติ มฏจสจจสงฆาต ชื่อว่ามฏจสจจสงฆาต, ได้แก่การสละลงสติ. (กล่าวคือความเป็นผู้มีสติอันหลงลืมแล้ว)

อชรามรา

เป็นอิติปริตโยคทวินทสฺมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส และนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น ชฺรา อชฺรา, สฺตฺตา. (น + ชฺร) นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส
(สฺตฺตา) อ.สฺตฺวฺ ท. ชฺรา ผู้แก่ น หามิได้ อชฺรา ชื่อว่าอชฺร, ได้แก่สฺตฺวฺทั้งหลาย. (ผู้ไม่แก่)
๒. น มฺรา อมฺรา, สฺตฺตา. (น + มฺร) นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส
(สฺตฺตา) อ.สฺตฺวฺ ท. มฺรา ผู้ตาย น หามิได้ อมฺรา ชื่อว่าอมฺร, ได้แก่สฺตฺวฺทั้งหลาย. (ผู้ไม่ตาย)
๓. อชฺรา จ อมฺรา จ อชฺรามฺรา, สฺตฺตา. (อชฺร + อมฺร) อิติปริตโยคทวินทสฺมาส
(สฺตฺตา) อ.สฺตฺวฺ ท. อชฺรา จ ผู้ไม่แก่ด้วย อมฺรา จ ผู้ไม่ตายด้วย อชฺรามฺรา ชื่อว่าอชฺรามฺร, ได้แก่สฺตฺวฺทั้งหลาย. (ผู้ไม่แก่และไม่ตาย)

ชาตฺอาทินิ

เป็นจฺญฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

- ชาตฺ อาทิ เยสนฺนติ ชาตฺอาทินิ, ทฺกฺขานิ. (ชาตฺ + อาทิ)
 ชาตฺ อ.ชาตฺ อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ทฺกฺขาน) แห่งทฺกฺช ท. เหล่าใด (อฺตฺติ) มีอยู่ อฺติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ ทฺกฺขาน) อ.ทฺกฺช ท. เหล่านั้น ชาตฺอาทินิ ชื่อว่าชาตฺอาทิ, ได้แก่ทฺกฺชทั้งหลาย. (มีชาตฺเป็นต้น)

อปริมฺตฺตตฺ

เป็นภาวตฺทิตฺ มีวิเคราะหฺว่า

๑. น ปริมฺตฺโต อปริมฺตฺโต, อฺตฺตา. (น + ปริมฺตฺ) นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส
(อฺตฺตา) อ.ตฺน ปริมฺตฺโต พนฺรอบแล้ว น หามิได้ อปริมฺตฺโต ชื่อว่าอปริมฺตฺ, ได้แก่ตฺน. (ผู้ไม่
พนฺรอบแล้ว)
๒. อปริมฺตฺตสฺส ภาวโ อปริมฺตฺตตฺ. (อปริมฺตฺ + ตฺตฺบฺจฺย) ภาวตฺทิตฺ
ภาวโ อ.ความที่ อปริมฺตฺตสฺส (อฺตฺตฺน) แห่งตฺน ผู้พนฺรอบแล้ว อปริมฺตฺตตฺ ชื่อว่าอปริมฺตฺตตฺ.
(ความที่ตฺนเป็นผู้ไม่พนฺรอบแล้ว)

อุปมาทลภขณ

เป็นนิจฐิต์ปุริสสมาส โดยมีนินิยาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อุปมาโท. (น + ปมาท) นินิยาตบุพพทกัมมธารยสมาส
ปมาโท อ.ความประมาท น หามีได้ อุปมาโท ชื่อว่าอุปมาท. (ความไม่ประมาท)
๒. อุปมาทสส ลภขณ อุปมาทลภขณ. (อุปมาท + ลภขณ) นิจฐิต์ปุริสสมาส
ลภขณ อ.ลักษณะ อุปมาทสส แห่งความไม่ประมาท อุปมาทลภขณ ชื่อว่าอุปมาทลภขณ.

(ลักษณะแห่งความไม่ประมาท)

มคคผลานิ

เป็นอิติริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

มคคา จ ผลานิ จ มคคผลานิ. (มคค + ผล)

มคคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

ทุดิยตติยอตตภาวา

เป็นอิติริตรโยคทวันทสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุดิโย จ โส อตตภาโว จาติ ทุดิยอตตภาโว. (ทุดิย + อตตภาว) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

ทุดิโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สามนั้น อตตภาโว จ เป็นอัตภาพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทุดิยอตตภาโว ชื่อว่าทุดิยอตตภาว. (อัตภาพที่ ๒)

๒. ตติโย จ โส อตตภาโว จาติ ตติยอตตภาโว. (ตติย + อตตภาว) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น อตตภาโว จ เป็นอัตภาพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ตติยอตตภาโว ชื่อว่าตติยอตตภาว. (อัตภาพที่ ๓)

๓. ทุดิยอตตภาโว จ ตติยอตตภาโว จ ทุดิยตติยอตตภาวา. (ทุดิยอตตภาว + ตติยอตตภาว)
อิติริตรโยคทวันทสมาส, ลบ อตตภาวคัพที่ข้างหน้า

ทุดิยอตตภาโว จ อ.อัตภาพที่สองด้วย ตติยอตตภาโว จ อ.อัตภาพที่สามด้วย ทุดิยตติย-
อตตภาวา ชื่อว่าทุดิยตติยอตตภาว. (อัตภาพที่สองและที่สาม)

ปมาทมรณ

เป็นอวชาธณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปมาโทเยว มรณ ปมาทมรณ. (ปมาท + มรณ)

ปมาโท เอว อ.ความประมาทนั้นเกี่ยว มรณ เป็นความตาย ปมาทมรณ ชื่อว่าปมาทมรณ. (ความตายคือความประมาท)

มตตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

มตสส ภาวโ มตตต. (มต + ตตปัจจย)

ภาวโ อ.ความที่ มตสส (อตตโน) แห่งตน ผู้ตายแล้ว มตตต ชื่อว่ามตตต. (ความที่ตนเป็นผู้ตายแล้ว)

ชีวิตินุทริยปุจเจโท

เป็นทุติยาดัปปริสสมาส โดยมีอวชาธณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชีวิตเมว อินุทริย ชีวิตินุทริย. (ชีวิต + อินุทริย) อวชาธณบุพพทกัมมธารยสมาส
ชีวิต เอว อ.ชีวิตนั้นเกี่ยว อินุทริย เป็นอินุทริย ชีวิตินุทริย ชื่อว่าชีวิตินุทริย. (อินุทริยคือชีวิต)

๒. ชีวิตินุทริย อปุจเจโท ชีวิตินุทริยปุจเจโท. (ชีวิตินุทริย + อปุจเจท) ทุติยาดัปปริสสมาส

อปุจเจโท อ.การเข้าไปตัด ชีวิตินุทริย ซึ่งอินุทริยคือชีวิต ชีวิตินุทริยปุจเจโท ชื่อว่าชีวิตินุทริยปุจเจท.
(การเข้าไปตัดอินุทริยคือชีวิต)

ทารุกุขนุสทิส

เป็นตติยาดัปปริสสมาส โดยมีนัฎฐิตัปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทารุสส ขนุโ ทารุกุขนุโ. (ทารุ + ขนุโ) นัฎฐิตัปปริสสมาส
ขนุโ อ.ท่อน ทารุณ แห่งพิน ทารุกุขนุโ ชื่อว่าทารุกุขนุโ. (ท่อนพิน)

๒. ทารุกุขนุเณ สทิส ทารุกุขนุสทิส, สตตา. (ทารุกุขนุ + สทิส)

(สตตา) อ.สัตว์ ท. สทิส ผู้เข้กับ ทารุกุขนุเณ ด้วยท่อนแห่งพิน ทารุกุขนุสทิส ชื่อว่า
ทารุกุขนุสทิส, ได้แก้สัตว์ทั้งหลาย. (ผู้เข้กับด้วยกองพิน)

อปคตวิญญาณา

เป็นปัญจมีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปคต วิญญาณํ เยหิ เต อปคตวิญญาณา, สตดา. (อปคต + วิญญาณ)

วิญญาณํ อ.วิญญาณ อปคตํ ไปปราศแล้ว เยหิ (สตัดเตหิ) จากลัตว์ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, เต (สตัดา) อ.ลัตว์ ท. เหล่านั้น อปคตวิญญาณา ชื่อว่าอปคตวิญญาณ, ได้แก่ลัตว์ทั้งหลาย. (ผู้มีวิญญาณไปปราศแล้ว)

เอกจิตต์

เป็นอสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกญจ ตํ จิตตญจาติ เอกจิตต์. (เอก + จิตต)

เอกํ จ อ.ดวงหนึ่งด้วย ตํ อ.ดวงหนึ่งนั้น จิตต์ จ เป็นจิตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกจิตต์ ชื่อว่าเอกจิตต. (จิตดวงหนึ่ง)

อาจารย์อุปชฌายวตตาทินิ

เป็นจณัฐทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาส และจตุตถิปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อาจารย์โย จ อุปชฌายโย จ อาจารย์อุปชฌายา. (อาจารย์ + อุปชฌาย) อิตริตรโยคทวันทสมาส อาจารย์โย จ อ.อาจารย์ด้วย อุปชฌายโย จ อ.อุปชฌายด้วย อาจารย์อุปชฌายา ชื่อว่าอาจารย์-อุปชฌาย. (อาจารย์และอุปชฌาย)

๒. อาจารย์อุปชฌายานํ วตตานิ อาจารย์อุปชฌายวตตานิ. (อาจารย์อุปชฌาย + วตต) จตุตถิปปริสสมาส วตตานิ อ.วัตร ท. อาจารย์อุปชฌายานํ แห่งอาจารย์และอุปชฌาย ท. อาจารย์อุปชฌายวตตานิ ชื่อว่าอาจารย์อุปชฌายวตต. (วัตรเพื่ออาจารย์และอุปชฌาย)

๓. อาจารย์อุปชฌายวตตานิ อาทิ เยสนนติ อาจารย์อุปชฌายวตตาทินิ, วตตานิ. (อาจารย์อุปชฌายวตต + อาทิ) จณัฐทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อาจารย์อุปชฌายวตตานิ อ.วัตรเพื่ออาจารย์และอุปชฌาย ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตตานิ) แห่งวัตร ท. เหล่าใด (สนนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตตานิ) อ.วัตร ท. เหล่านั้น อาจารย์อุปชฌายาทินิ ชื่อว่าอาจารย์อุปชฌายาทิ, ได้แก่วัตรทั้งหลาย. (มีวัตรเพื่ออาจารย์และอุปชฌายเป็นต้น)

กีนานากรรม

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กี นานากรรมฺ เยสนฺติ กีนานากรรมา, สฺตฺตา. (กี + นานากรรม)

นานากรรมฺ อ.การกระทำต่างๆ กี อะไร เยสฺ (สฺตฺตานํ) แห่งสัตว์ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สฺตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น กีนานากรรมา ชื่อว่ากีนานากรรม, ได้แก่สัตว์ทั้งหลาย. (ผู้มี การกระทำต่างๆ อะไร)

สปปญญา

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปญญา ย เว วตฺตุนฺตีติ สปปญญา, ปุคฺคฺลา. (สท + ปญญา)

เย (ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่าใด วตฺตุนฺติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปญญา ด้วยปัญญา อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺคฺลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น สปปญญา ชื่อว่าสปปญญา, ได้แก่บุคคลทั้งหลาย. (ผู้เป็น ไปกับด้วยปัญญา, ผู้มีปัญญา)

วิเสสการณํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิเสโส จ โส การณญฺจาติ วิเสสการณํ. (วิเสส + การณ)

วิเสโส จ อ.อันแปลกกันด้วย โส อ.อันแปลกกันนั้น การณํ จ เป็นเหตุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิเสสการณํ ชื่อว่าวิเสสการณ. (เหตุอันแปลกกัน)

ปหฺลิตมุขา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปหฺลิตํ มุขํ เยสนฺติ ปหฺลิตมุขา, ปณฺทิตา. (ปหฺลิต + มุข)

มุขํ อ.หน้า ปหฺลิตํ อันยิ้มแย้มแล้ว เยสฺ (ปณฺทิตานํ) แห่งบัณฑิต ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปณฺทิตา) อ.บัณฑิต ท. เหล่านั้น ปหฺลิตมุขา ชื่อว่าปหฺลิตมุข, ได้แก่บัณฑิตทั้งหลาย. (ผู้มีหน้าอันยิ้มแย้มแล้ว)

ตุฎฐปทฎฐา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฎฐา จ เต ปทฎฐา จาติ ตุฎฐปทฎฐา, ปณชิตา. (ตุฎฐ + ปทฎฐ)

เต (ปณชิตา) อ.บัตถิต ท. เหล่านั้น ตุฎฐา จ เป็นผู้ยินดีแล้วด้วย ปทฎฐา จ เป็นผู้รำเริงแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตุฎฐปทฎฐา ชื่อว่า ตุฎฐปทฎฐา, ได้แก่บัตถิตทั้งหลาย. (ผู้ทั้งยินดีแล้วทั้งรำเริงแล้ว)

พุทธปจเจกพุทธานวกา

อิติรไตรยคทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทโธ จ ปจเจกพุทโธ จ ส่วโก จ พุทธปจเจกพุทธานวกา. (พุท + ปจเจกพุท + ส่วก)

พุทโธ จ อ.พระพุทเจ้าด้วย ปจเจกพุทโธ จ อ.พระปัจเจกพุทเจ้าด้วย ส่วโก จ อ.ส่วกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พุทธปจเจกพุทธานวกา ชื่อว่าพุทธานวกา. (พระพุทเจ้า พระปัจเจกพุทเจ้า และ ส่วก)

โคจรสงฆาต

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โคจรโ อิติ สงฆาต โคจรสงฆาต, จตุสตีปฏจนาทานิเกท. (โคจร + สงฆาต)

จตุสตีปฏจนาทานิเกท อ.อันต่างด้วยธรรมมีสติปัญญา ๔ เป็นต้น (ปณชิติน) สงฆาต อัน อันบัตถิต กล่าวแล้ว โคจร โ อิติ ว่าเป็นธรรมอันเป็นอารมณ์ โคจรสงฆาต, ได้แก่อันต่างด้วยธรรมมีสติปัญญา ๔ เป็นต้น. (กล่าวคือธรรมที่เป็นอารมณ์)

จตุสตีปฏจนาทานิเกท

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส โดยมีสมาหารทิสสมาส และจัญญีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตตารี สตีปฏจนาทานิ จตุสตีปฏจนา. (จต + สตีปฏจนา) สสมาหารทิสสมาส

สตีปฏจนาทานิ อ.สตีปัญญา ท. จตตารี สี่ จตุสตีปฏจนา ชื่อว่าจตุสตีปฏจนา. (สตีปัญญา ๔)

๒. จตุสตีปฏจนา อาทิ เยสนุติ จตุสตีปฏจนาทโย, ธมมา. (จตุสตีปฏจนา + อาทิ) จัญญี-ทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

จตุสตีปัญจานัน อ.สตีปัญจานัน ๔ อาทิ เป็นต้น เยล (ธมฺมานิ) แห่งธรรม ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น จตุสตีปัญจานาโท ชื่อว่าจตุสตีปัญจานาติ, ได้แก่ ธรรมทั้งหลาย. (มีสตีปัญจานัน ๔ เป็นต้น)

๓. จตุสตีปัญจานาทีติ เกทํ จตุสตีปัญจานาติเกทํ, สัตตตตีสโพิปักขิยธมฺมํ. (จตุสตีปัญจานาติ + เกท) ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(สัตตตตีสโพิปักขิยธมฺมํ) อ.โพิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เกทํ อันต่าง จตุสตีปัญจานาทีติ (ธมฺเมท) ด้วยธรรม ท. มีสตีปัญจานัน ๔ เป็นต้น จตุสตีปัญจานาติเกทํ ชื่อว่าจตุสตีปัญจานาติเกท, ได้แก่โพิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ. (อันต่างด้วยธรรมมีสตีปัญจานัน ๔ เป็นต้น)

สัตตตตีสโพิปักขิยธมฺมํ

เป็นสมาหารทิกุสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัตตตตีส โพิปักขิยธมฺมา สัตตตตีสโพิปักขิยธมฺมํ. (สัตตตตีส + โพิปักขิยธมฺม)

โพิปักขิยธมฺมา อ.โพิปักขิยธรรม ท. สัตตตตีส สามลลิตเจตตฺตํ สัตตตตีสโพิปักขิยธมฺมํ ชื่อว่าสัตตตตีสโพิปักขิยธมฺม. (โพิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ)

นวิโร

เป็นฉฺฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว วิธา ยสฺสาติ นวิโร, โลกุตตรธมฺโม. (นวิ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. นวิ เก้า ยสฺส (โลกุตตรธมฺมสฺส) แห่งโลกุตตรธรรมใด (อนฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โลกุตตรธมฺโม) อ.โลกุตตรธรรมนั้น นวิโร ชื่อว่านวิโร, ได้แก่โลกุตตรธรรม. (อันมี ๙ อย่าง)

อฏฺฐสฺมาปตฺติสงฺขาตํ

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีสมาหารทิกุสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อฏฺฐ สฺมาปตฺติโย อฏฺฐสฺมาปตฺติโย. (อฏฺฐ + สฺมาปตฺติ) อสมาหารทิกุสฺมาส

สฺมาปตฺติโย อ.สฺมาปติ ท. อฏฺฐ แปด อฏฺฐสฺมาปตฺติโย ชื่อว่าอฏฺฐสฺมาปตฺติ. (สฺมาปติ ๘)

๒. อฏฺฐสฺมาปตฺติโย อิติ สงฺขาตํ อฏฺฐสฺมาปตฺติสงฺขาตํ, อารมฺมณฺญปนิชฺฌานํ. (อฏฺฐสฺมาปตฺติ + สงฺขาต) สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(อารมฺมณฺณูปนิษฺฌานํ) อ.อาร์มฺมณฺณูปนิษฺฌาน (ปณฺทิตฺเตน) สงฺขาตํ อັນนฺตฺตํ กัล่าวแล้ว อภฺจ-
สฺมาปตฺติโย อิติ ว่าสฺมาปตฺติแปต อภฺจสฺมาปตฺตสงฺขาตํ ชื่อว่าอภฺจสฺมาปตฺติสงฺขาต, ได้แก่อาร์มฺมณฺณูปนิษฺฌาน.
(กล่าวคือสฺมาปตฺติ ๘)

อารมฺมณฺณูปนิษฺฌานํ

เป็นนัฏฐิตปฺปวิสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อารมฺมณฺณสฺส อุปนิษฺฌานํ อารมฺมณฺณูปนิษฺฌานํ. (อารมฺมณ + อุปนิษฺฌาน)

อุปนิษฺฌานํ อ.การเข้าไปเพ่ง อารมฺมณฺณสฺส ซึ่งอารมณฺ์ อารมฺมณฺณูปนิษฺฌานํ ชื่อว่าอารมฺมณฺณูปนิษฺฌาน.
(การเข้าไปเพ่งอารมณฺ์, อารมฺมณฺณูปนิษฺฌาน)

วิปฺสฺสนามคฺคผลสงฺขาตํ

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัสมฺมธารยสฺมาส โดยมโิตริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. วิปฺสฺสนา จ มคฺโค จ ผลญจ วิปฺสฺสนามคฺคผลลานิ. (วิปฺสฺสนา + มคฺค + ผล) อิตริตรโยค-
ทวันทสฺมาส

วิปฺสฺสนา จ อ.วิปฺสฺสนาด้วย มคฺโค จ อ.มรรคด้วย ผลญจ อ.ผลด้วย วิปฺสฺสนามคฺคผลลานิ
ชื่อว่าวิปฺสฺสนามคฺคผล. (วิปฺสฺสนา มรรค และผล)

๒. วิปฺสฺสนามคฺคผลลานิ อิติ สงฺขาตํ วิปฺสฺสนามคฺคผลสงฺขาตํ, ลกฺขณฺณูปนิษฺฌานํ. (วิปฺสฺสนามคฺคผล
+ สงฺขาต) สัมภาวนาบุพพทกัสมฺมธารยสฺมาส

(ลกฺขณฺณูปนิษฺฌานํ) อ.ลกฺขณฺณูปนิษฺฌาน (ปณฺทิตฺเตน) สงฺขาตํ อັນนฺตฺตํ กัล่าวแล้ว วิปฺสฺสนา-
มคฺคผลลานิ อิติ ว่าวิปฺสฺสนา มรรค และผล วิปฺสฺสนามคฺคผลสงฺขาตํ ชื่อว่าวิปฺสฺสนามคฺคผลสงฺขาต, ได้แก่
ลกฺขณฺณูปนิษฺฌาน. (กล่าวคือวิปฺสฺสนา มรรค และผล)

ลกฺขณฺณูปนิษฺฌานํ

เป็นนัฏฐิตปฺปวิสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ลกฺขณฺณสฺส อุปนิษฺฌานํ ลกฺขณฺณูปนิษฺฌานํ. (ลกฺขณ + อุปนิษฺฌาน)

อุปนิษฺฌานํ อ.การเข้าไปเพ่ง ลกฺขณฺณสฺส ซึ่งลกฺษณะ ลกฺขณฺณูปนิษฺฌานํ ชื่อว่าลกฺขณฺณูปนิษฺฌาน. (การ
เข้าไปเพ่งณาน, ลกฺขณฺณูปนิษฺฌาน)

ทุพพิธ

เป็นฉัฏฐวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว วิธา ยสฺสาติ ทุพพิธ, ฌาน. (ทวิ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. เทว สอง ยสฺส (ฌานสฺส) แห่งฌานใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ฌาน) อ.ฌานนั้น ทุพพิธ ชื่อว่าทุพพิธ, ได้แก่ฌาน. (อันมี ๒ อย่าง)

อรรถตตปุตต

เป็นทุตติยาตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อรรถตต ปุตต อรรถตตปุตต. (อรรถตต + ปุตต)

ปุตต อ.อันบรรลุ อรรถตต ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อรรถตตปุตต ชื่อว่าอรรถตตปุตต. (อันบรรลุ ความเป็นพระอรหันต์)

ปวตตกายิกเจตสิกวิริยา

เป็นฉัฏฐวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายเนน ปวตตตติ กายิก, วิริย. (กาย + ฌกปจจย) สัจฉัฏฐาทิอเนกัตถตฺทิต

(ยํ วิริย) อ.ความเพียรใด ปวตตตติ ย่อมเป็นไป กายเนน ทางกาย อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วิริย)
อ.ความเพียรนั้น กายิก ชื่อว่ากายิก, ได้แก่ความเพียร. (อันเป็นไปทางกาย)

๒. เจตสา ปวตตตติ เจตสิก, วิริย. (เจต + ฌกปจจย) สัจฉัฏฐาทิอเนกัตถตฺทิต

(ยํ วิริย) อ.ความเพียรใด ปวตตตติ ย่อมเป็นไป เจตสา ทางจิต อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วิริย)
อ.ความเพียรนั้น เจตสิก ชื่อว่าเจตสิก, ได้แก่ความเพียร. (อันเป็นไปทางจิต)

๓. กายิกญจ เจตสิกญจ กายิกเจตสิก, วิริย. (กายิก + เจตสิก) สสมาหารทวันทสมาส

(วิริย) อ.ความเพียร กายิก จ อันเป็นไปทางกายด้วย เจตสิก จ อันเป็นไปทางจิตด้วย กายิกเจตสิก ชื่อว่ากายิกเจตสิก, ได้แก่ความเพียร. (อันเป็นไปทางกายและอันเป็นไปทางจิต)

๔. กายิกเจตสิกญจ ตํ วิริยญจาทิ กายิกเจตสิกวิริย. (กายิกเจตสิก + วิริย) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
ธารยสมาส

กายิกเจตสิก จ อ.อันเป็นไปทางกายและอันเป็นไปทางจิตด้วย ตํ อ.อันเป็นไปทางกายและเป็น
ไปทางจิตนั้น วิริย จ เป็นความเพียรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กายิกเจตสิกวิริย ชื่อว่ากายิกเจตสิกวิริย. (ความ

เพียรอันเป็นไปทางกายและอันเป็นไปทางจิต)

๕. ปวดตໍ กายิกเจตสิกวิริยํ เยสฺนฺติ ปวดตฺกกายิกเจตสิกวิริยา, ปณฺชิตา. (ปวดตໍ + กายิกเจตสิกวิริย) ฦฎฐิตฺวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

กายิกเจตสิกวิริยํ อ.ความเพียรอันเป็นไปทางกายและอันเป็นไปทางจิต ปวดตໍ อันเป็นไปแล้ว เยสฺ (ปณฺชิตานํ) แห่งบัณฑิต ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น ปวดตฺกกายิกเจตสิกวิริยา ชื่อว่า ปวดตฺกกายิกเจตสิกวิริย, ใด้แก่บัณฑิตทั้งหลาย. (ผู้มีความเพียรอันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิตอันเป็นไปแล้ว)

ปุริสตุตฺถาโม

เป็นฦฎฐิตฺปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุริสสฺส ตฺถาโม ปุริสตุตฺถาโม. (ปุริส + ตฺถาโม)

ตฺถาโม อ.เรี่ยวแรง ปุริสสฺส ของบุรุษ ปุริสตุตฺถาโม ชื่อว่าปุริสตุตฺถาโม. (เรี่ยวแรงของบุรุษ)

ปุริสวิริยํ

เป็นฦฎฐิตฺปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุริสสฺส วิริยํ ปุริสวิริยํ. (ปุริส + วิริย)

วิริยํ อ.ความเพียร ปุริสสฺส ของบุรุษ ปุริสวิริยํ ชื่อว่าปุริสวิริย. (ความเพียรของบุรุษ)

ปุริสปรกฺกโม

เป็นฦฎฐิตฺปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุริสสฺส ปรกฺกโม ปุริสปรกฺกโม. (ปุริส + ปรกฺกโม)

ปรกฺกโม อ.ความบากบั่น ปุริสสฺส ของบุรุษ ปุริสปรกฺกโม ชื่อว่าปุริสปรกฺกโม. (ความบากบั่นของบุรุษ)

ฦฎฐิตฺสุสนา

เป็นอวธารณบุพพทกัสมธธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฦฎฐิตฺ สุสนา ฦฎฐิตฺสุสนา. (ฦฎฐิต + สุสนา)

ฦฎฐิตฺ อ.การกระทำ อ.ฦฎฐิตนั้นเทียว สุสนา เป็นการถูกต้อง ฦฎฐิตฺสุสนา ชื่อว่าฦฎฐิตฺสุสนา. (การกระทำที่ถูกต้องคือ ฦฎฐิต)

วิปากสุสนา

เป็นอวชาธณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากโกเยว สุสนา วิปากสุสนา. (วิปาก + สุสนา)

วิปากโก เอว อ.วิปากนั้นเทียว สุสนา เป็นการถูกต้อง วิปากสุสนา ชื่อว่าวิปากสุสนา. (การถูกต้องคือวิปาก)

โลกียโลกุตตรธมฺมา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีอิตริตโรยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลภียา จ โลกุตตรา จ โลกียโลกุตตรา. (โลกีย + โลกุตตร) อิตริตโรยคทวันทสฺมาส

โลภียา จ อ.อันเป็นโลกียะ ท. ด้วย โลกุตตรา จ อ.อันเป็นโลกุตระ ท. ด้วย โลกีย-โลกุตตรา ชื่อว่าโลกียโลกุตตร. (อันเป็นโลกียะและโลกุตระ)

๒. โลกียโลกุตตรา จ เต ธมฺมา จาติ โลกียโลกุตตรธมฺมา. (โลกียโลกุตตร + ธมฺม) วิเสสน-บุพพทกัมมธารยสฺมาส

โลกียโลกุตตรา จ อ.อันเป็นโลกียะและโลกุตระ ท. ด้วย เต อ.อันเป็นโลกียะและโลกุตระ ท. เหล่านั้น ธมฺมา จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โลกียโลกุตตรธมฺมา ชื่อว่า โลกียโลกุตตรธมฺม. (ธรรมอันเป็นโลกียะและโลกุตระ)

เสฏฺฐจตฺตํ

เป็นภาวตฺตทิต มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐจตฺตํ ภาวโ เสฏฺฐภาวโ. (เสฏฺฐ + ภาว)

ภาวโ อ.ความที่ เสฏฺฐจตฺตํ (นิพพานสฺส) แห่งพระนิพพาน ประเสริฐที่สุด เสฏฺฐภาวโ ชื่อว่าเสฏฺฐภาว. (ความที่พระนิพพานเป็นสภภาพประเสริฐที่สุด)

เทสนาปริโยสานํ

เป็นฉฺฉฐฐิตฺตปฺปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริวสฺยติ เอตฺตาติ ปริโยสานํ, กาลโ. (ปริ+อว+ โส โอลิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + ฺย บัจจย) กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ

(เทสนา) อ.พระเทศนา ปรีอวสุยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เขต (กาเล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ ปรีโยसान์ ชื่อว่าปรีโยसान. ได้แก่พระเทศนา. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ)

๒. เทสนาย ปรีโยसान์ เทสนาปรีโยसान์. (เทสนา + ปรีโยसान)

ปรีโยसान์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาปรีโยसान์ ชื่อว่าเทสนา-ปรีโยसान. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกตา, จบกตา)

โสตาปนนาทโย

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนนา อาทิ เยส เต โสตาปนนาทโย, อริยบุคคลา.

โสตาปนนา อ.พระโสตาบัน ท. อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคล) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (สันติ) มีอยู่, เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนนาทโย ชื่อว่าโสตาปนนาทโย, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

สาตติกา

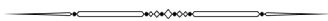
เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

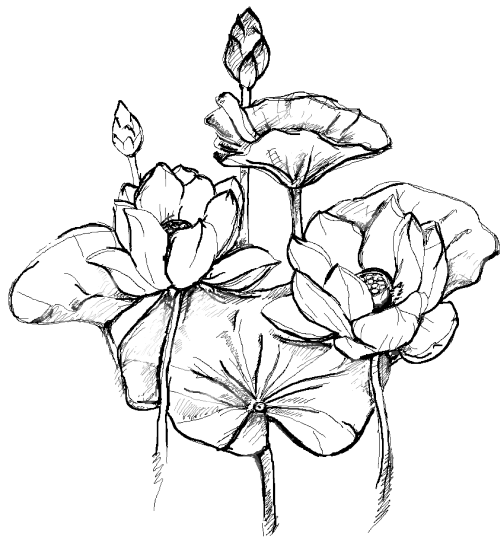
๑. อตฺโต อสสา อตฺถิติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจย) อัศจรรย์ดีทิต

อตฺโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตฺติกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺติกา, เทสนา. (สท + อตฺติกา) สหบุพพบทพหุพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา, ได้แก่เทศนา, (อันเป็นไปกับด้วยวาจามีประโยชน์)

คำศัพท์กริยานำรู้

ศัพท์กริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง (อาชยาต - กิตก)

อกตวา	น + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	ไม่กระทำแล้ว
อกาลี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว (ต.)
อกาลี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกิลมนต	น + กิลมฺ เขเท ในความลำบาก + อ + อนต	ไม่ลำบากอยู่
อกุชฌิตวา	น + กุช โกเป ในความกำเริบ + ตวา	ไม่โกรธแล้ว
อกกมนต	อา + กมฺ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	จงเหยียบ
อกุชาต	อา + ชา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
อกุชายติ	อา + ชา ปากฎ ในความปรารถน + อ + ติ	ข่อมปรากฏ, ข่อมประจักษ์
อกุโสนตี	อา + กุสฺ อกุโเส ในการดำ + อ + อนต + (อี)	ดำอยู่, เมื่อดำ
อกุโสภาเปตวา	อา + กุสฺ อกุโเส ในการดำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ดำแล้ว
อกุโสถิตวา	อา + กุสฺ อกุโเส ในการดำ + ตวา	ดำแล้ว
อกุโสถิสฺสนตี	อา + กุสฺ อกุโเส ในการดำ + สฺสนตี	จักดำ
อกเถตวา	น + กถ วากุเข ในการกล่าว, แสตง + เถ + ตวา	ไม่กล่าวแล้ว (จ.)
อกังสุ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อัง	ได้กระทำ
อคนตวา	น + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + ตวา	ไม่ไปแล้ว
อคมาลี	อ + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคมัสสุ	อ + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + อัง	ได้ไปแล้ว, ได้เสด็จไปแล้ว
อศคเทลี	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + อี	ได้ถือเอาแล้ว
อศคตติ	อศคฺ มุเลย ในความมีราคา + อ + ติ	ข่อมมีค่า, ข่อมมีราคา
อศคณตวา	น + คณ สงฺขยาเน ในการนับ + ณะ + ตวา	ไม่พรั่งพร้อมแล้ว, ไม่ค่านิ่งแล้ว
อศคเหตุวา	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ไม่ถือเอาแล้ว
อจริตวา	น + จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	ไม่เที่ยวไปแล้ว, ไม่ประพฤติแล้ว
อจินตยิตวา	น + จินต จินตาย ในความคิด + ฌย + ตวา	ไม่คิดแล้ว (จ.)
อจฺฉินน	อา + ฉิทิ ทฺวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	(อัน...) แบ่งจึงแล้ว
อจฺฉิ	อาสฺ อุปเวสน ในการเข้าไปใกล้ + อี	อยู่แล้ว

อจฉีฬ	อาส อุปลเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + ฉู	อยู่แล้ว
อจจุเปตวา	น + จุป ผลเส ในการกระทบ + ตวา	ไม่กระทบแล้ว, ไม่แตะต้องแล้ว
อจเจยย	อาส อุปลเวสเน ในการเข้าไปใกล้ + อ + เยย	พึงอยู่
อชานนุต	น + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อนุต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อชานาเปตวา	น + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ไม่ให้รู้แล้ว
อชฌุปตต	อติ + อุ + ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + ต	โอบแล้ว
อณณต	น + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) ไม่รู้แล้ว
อณณาลี	อ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + (ลี) + อี	ได้รู้แล้ว
อฏฐาลี	อ + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ได้ยืนอยู่แล้ว
อจตวา	น + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ไม่ยืนอยู่แล้ว
อตชเชตวา	น + ตชฺช ภสฺสเน ในการข่มขู่ + ฌ + ตวา	ไม่ข่มขู่แล้ว, ไม่คุกคามแล้ว
อติกกนต	อติ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
อติกกาเมลี	อติ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ฌ + อี	(ยัง...) ให้ก้าวล่วงแล้ว
อติจริตวา	อติ + จร จรเณ ในการประพฤติ + ตวา	ประพฤติก้าวล่วงแล้ว
อติวตตติ	อติ + วตุ วตตเน ในการเป็นไป + อ + ต	ยอมเป็นไปล่วง
อตีต	อติ + อี คติมฺหิ ในการไป + ต	ล่วงไปแล้ว, เป็นไปล่วงแล้ว
อตถริตวา	อา + ทร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตวา	ปูลาดแล้ว
อตถ	อส ภูวิ ในควมมี, ความเป็น + อ + ถ	ยอมมี, ยอมเป็น
อตถิ	อส ภูวิ ในควมมี, ความเป็น + อ + ต	มีอยู่
อทตวา	น + ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ไม่ให้แล้ว
อทาลี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + (ลี) + อี	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อทิสฺวา	น + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + ตวา	ไม่เห็นแล้ว
อททล	อ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อา	ได้เห็นแล้ว
อททล	อ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ	ได้เห็นแล้ว
อทฺสุ	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อู	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อเทนต	น + ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนต	ไม่ให้อยู่, เมื่อไม่ให้
อติคต	อติ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) บรรลุแล้ว, ถึงทัพบแล้ว
อติฏฺฐนต	อติ + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนต	อธิษฐานอยู่, เมื่ออธิษฐาน

อธิภูจิต	อธิ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	(อัน...) อธิษฐานแล้ว
อธิภูจิตฺตวา	อธิ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	อธิษฐานแล้ว
อธิปฺเปต	อธิ + ป + อธิ คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ประสงค์เอาแล้ว
อธิมฺุจฺจิตฺตวา	อธิ + มฺุจ โมจเน ในการพัน + ตฺวา	สิ่งแล้ว, กั้นแล้ว
อธิวตฺต	อธิ + วัล นิวาเส ในการอยู่ + ต	อยู่แล้ว, สิ่งสถิตอยู่แล้ว
อธิวาสนียฺสู	อธิ + วัล นิวาเส ในการอยู่ + ฌย + อฺุ	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับแล้ว
อธิวาเสตฺตวา	อธิ + วัล นิวาเส ในการอยู่ + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับแล้ว
อธิวาเสถ	อธิ + วัล นิวาเส ในการอยู่ + ฌ + ถ	(ยัง...) ของจงให้อยู่ทับ, ของจงรับ
อธิวาเสสิ	อธิ + วัล นิวาเส ในการอยู่ + ฌ + อี	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับแล้ว
อธิเสสฺสตี	อธิ + สี สเย ในการนอน + สฺสตี	จักนอนทับ
อนภีรต	น + อภิ + รมฺุ กิฬายํ ในการเล่น + ต	ไม่ยินดียิ่งแล้ว
อนวภูจิต	น+อว+ จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ไม่ตำรงอยู่แล้ว, ไม่ตั้งอยู่แล้ว
อนาคต	น + อา + ตมฺุ คติมฺหิ ในการไป + ต	ไม่มาแล้ว
อนาคนตฺตวา	น + อา + ตมฺุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ไม่มาแล้ว
อนิกฺขิปีตฺตวา	น + นิ + ฆิปี โนทเน ในการขัดไป + ตฺวา	ไม่ทอดทิ้งแล้ว
อนิจฺฉิตฺตวา	น + อิสฺสู อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ตฺวา	ไม่ปรารถนาแล้ว
อนิทฺทายนฺต	น + นิทฺททา + อาย + อนฺต	ไม่ประพุดติหัลบอยู่
อนิวตฺติตฺตวา	น + นิ + วัตฺต วัตตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	ไม่กลับแล้ว
อนุคฺจจนฺต	อนฺุ + คมฺุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	ไปตามอยู่, ตามสั่งอยู่
อนุคนตฺตวา	อนฺุ + คมฺุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ไปตามแล้ว, ตามไปสั่งแล้ว
อนุขานาติ	อนฺุ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ติ	ย่อมอนุญาต
อนุขานเญยยาถ	อนฺุ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เญยยาถ	พึงอนุญาต
อนุปฺปตฺตวา	อนฺุ + ป + อป ปาปฺตฺตเน ในการถึง + ต	ถึงแล้วโดยลำดับ
อนุพฺนฺธนฺติ	อนฺุ + พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + อ + อนฺติ	ย่อมติดตาม
อนุพฺนฺธิตฺตวา	อนฺุ + พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	ติดตามแล้ว
อนุพฺนฺธิ	อนฺุ + พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + อี	ติดตามแล้ว
อนุภวานฺติ	อนฺุ + ภู อนฺุภวานเน ในการเสวย + อ + อนฺติ	ย่อมเสวย
อนุยุณฺชฺนฺติ	อนฺุ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + อนฺติ	ย่อมตามประกอบ

อนุยุญเชถ	อนุ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + อ + เถ	ฟังตามประกอบ
อนุสิกฺขนุต	อนุ + สิกฺข วิชฺโชปาทานมฺหิ ในการถือเอาซึ่งวิชา +อ+อนุต	ตามศึกษาอยู่ (ภ.)
อนุสฺสรฺขนุต	อนุ + สฺร คตฺติจินฺตยา ในกาารไปและคิต +อ+อนุต	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนุสฺสรฺตฺวา	อนุ + สฺร คตฺติจินฺตยา ในกาารไปและคิต + ตฺวา	ระลึกถึงแล้ว
อนุสฺสรฺ	อนุ + สฺร คตฺติจินฺตยา ในกาารไปและคิต + อี	ระลึกถึงแล้ว
อนุโภสิ	อนุ + ภา อนุภาเน ในกาารเสวย + อ + สิ	ย่อมเสวย
อนโสกฺกิตฺวา	น + อว + สกฺก คเต ในกาารไป + ตฺวา	ไม่ย่อท้อแล้ว, ไม่ถอยแล้ว
อนโสสฺสฺชิตฺวา	น + อว + สฺชฺช จาเค ในกาารสละ + ตฺวา	ไม่สละแล้ว
อนโโลเกตฺวา	น + อว + โลก ทสฺสเน ในกาารดู, เห็น +ณ+ตฺวา	ไม่แลดูแล้ว, ไม่ตรวจดูแล้ว (จ.)
อนฺตรธาณิสนฺนติ	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในกาารไม่เห็น +ณย+สนฺนติ	จักษหายไป (จ.)
อนฺตรธาณิ	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในกาารไม่เห็น + ณย + อี	หายไปแล้ว, อันตรธานไปแล้ว (จ.)
อนฺตรธาณิสฺ	อนฺตร + ธา อทสฺสเน ในกาารไม่เห็น + ณย + อฺ	หายไปแล้ว, อันตรธานไปแล้ว (จ.)
อนฺวาย	อนุ + อี คตฺติมฺหิ ในกาารไป, การถึง + ตฺวา	อาศัยแล้ว
อปคต	อป + ตมฺ คตฺติมฺหิ ในกาารไป + ต	ไปปราศแล้ว, ปราศจากแล้ว
อปตฺเตตฺวา	น + ปตฺถ ยาจเน ในกาารขอ,มุ่งหวัง + ณ + ตฺวา	ไม่ปรารถนาแล้ว (จ.)
อปนฺหิตฺวา	อป + นฺห โนทเน ในกาารขัดไป + ตฺวา	ดุนแล้ว
อปฺรชฺฌติ	อป + ราช ปทฺฐมฺหิ ในกาารประทุษร้าย,ผิด +ย+ติ	ย่อมประพฤติผิด
อปฺรชฺฌนุต	อป + ราช ปทฺฐมฺหิ ในกาารประทุษร้าย,ผิด +ย+อนุต	ประพฤติผิดอยู่
อปฺริจฺฉินฺน	น + ปฺริ + ฉิทิ ทฺวิธากรณ ในกาารตัด + ต	(อัน...) ไม่กำหนดแล้ว
อปฺริภฺยุชิตฺวา	น + ปฺริ + ภฺช พฺยวทรณ ในกาารกลืนกิน + ตฺวา	ไม่บริโภคแล้ว
อปฺวิทฺธ	อป + วิธ ภาเค ในกาารแบ่ง, จำแนก + ต	ถูกทิ้งแล้ว
อปฺวิสิตฺวา	น + ป + วิส ปเวสน ในกาารเข้าไป + ตฺวา	ไม่เข้าไปแล้ว
อปฺสฺสนฺน	น + ทิส เปกฺขณ ในกาารดู, การเห็น + อ + อนุต	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปฺปาณฺณิตฺวา	น + ป + อป ปาณฺณเน ในกาารให้ถึง +อฺณ+ตฺวา	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปฺปตฺต	น + ป + อป ปาณฺณเน ในกาารให้ถึง + ต	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปฺปมตฺต	น + ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ต	ไม่ประมาทแล้ว
อปฺปสฺนฺน	น + ป + สท ปสฺาเท ในความเลื่อมใส + ต	ไม่เลื่อมใสแล้ว
อปฺเนสิ	อป + นี นย ในกาารนำไป + (สิ) + อี	นำไปปราศแล้ว, นำออกไป

อเปถ	อป + อธิ คติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงหลีกไป, ขอจงหลีกไป
อเปหิ	อป + อธิ คติมฺหิ ในการไป + อ + หิ	จงหลีกไป, ขอจงหลีกไป
อพมฺกตคนฺตวา	อภิ + อ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เหาะขึ้นแล้ว, ฟุ้งไปแล้ว
อภิวิสฺล	อ + ภู สฺตตายํ ในความมี, ความเป็น + สฺล	จักได้มีแล้ว, จักได้เป็นแล้ว
อภาสี	อ + ภาสฺ วยิตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อี	ได้กล่าวแล้ว, ได้ภาษิตแล้ว
อภิตฺตวิตฺวา	อภิ + ตฺ ถเว ในการชมเชย + ตวา	ชมเชยยิ่งแล้ว
อภิมฺภูต	อภิ + ภู สฺตตายํ ในความมี, ความเป็น + ต	(อัน...) ครอบงำแล้ว
อภिरต	อภิ + รมฺ กิฬายํ ในการเล่น + ต	ยินดียิ่งแล้ว
อภिरมนฺติ	อภิ + รมฺ กิฬายํ ในการเล่น + อ + อนฺติ	ย่อมยินดียิ่ง
อภिरุจิต	อภิ + รุจ ปิตฺมฺหิ ในความยินดี + ต	(อัน...) ซอบใจยิ่งแล้ว
อภिरุขฺห	อภิ + รุหฺ ชนฺเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว, ขึ้นแล้ว
อภिरุหิตฺวา	อภิ + รุหฺ ชนฺเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว, ขึ้นแล้ว
อภิวาฏฺณนฺติ	อภิ + วาฏฺณ วาฏฺณเน ในความเจริญ + อ + อนฺติ	ย่อมเจริญ
อภิวาเทตฺวา	อภิ + วติ วนฺทเน ในการกราบไหว้ + เณ + ตวา	กราบไหว้แล้ว
อภิสงฺขต	อภิ + สํ + กร กรณฺเน ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประดับแต่งแล้ว, (อัน...) บันดาลแล้ว
อภิสฺสิญฺจิตฺวา	อภิ + สฺสิจฺ ชรณฺเน ในการไหล,รด,ราด + ตวา	อภิเชกแล้ว
อภิสฺสิญฺจิสฺสุ	อภิ + สฺสิจฺ ชรณฺเน ในการไหล,รด,ราด + อํ	อภิเชกแล้ว
อภิสฺเมจฺจ	อภิ + สํ + อธิ คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ตวา	บรรลุแล้ว, ตรัสรู้แล้ว
อภฺยฺชิตฺวา	น + ภูชฺ พฺยวทรณฺเน ในการกลืนกิน + ตวา	ไม่บริโภคแล้ว
อภฺยฺต	น + ภู สฺตตายํ ในความมี, เป็น + ต	ไม่มีแล้ว, ไม่เป็นแล้ว
อภฺยฺมฺห	อสฺ ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมเป็น (ภฺ.)
อภฺยฺมฺหิ	อสฺ ภูวฺ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อภฺยฺตฺต	น + ภูชฺ โยเค ในการประกอบ + ต	ไม่ควรแล้ว
อภฺยฺงกต	อสฺ + กร กรณฺเน ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว
อภฺยฺงกริตฺวา	อสฺ + กร กรณฺเน ในการกระทำ + ตวา	ประดับแล้ว
อภฺยฺงการาเปตฺวา	อสฺ + กร กรณฺเน ในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ประดับแล้ว
อภฺยฺงโกโรนฺตี	อสฺ + กร กรณฺเน ในการกระทำ + โอ + อนฺต+(อฺ)	ประดับอยู่, เมื่อประดับ

อลงกโรหิ	อล + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ทิ	จงประดับ
อลงกิตตวา	น + ลมิ อุลลงเม ในการกระโดด + ตวา	ไม่กระโดดแล้ว
อลงขัมาน	น + ลขี ลขาย ในความละอาย + อ + มาน	ไม่ละอายอยู่, เมื่อไม่ละอาย
อลภนต	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนต	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลภนตี	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนต + (อี)	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลภิตตวา	น + ลภ ลาภ ในการได้ + ตวา	ไม่ได้แล้ว
อวกขุณเฑิต	อว + กขุณ อากขุณเฑ ในการลาก + ต	คร่าลงแล้ว, กดลงแล้ว
อวจ	อ + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + โอ	ได้กล่าวแล้ว
อวจ	อ + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ	ได้กล่าวแล้ว
อวชัยติ	อว + ชี ชีเย ในความชนะ + ย + ติ	ยอมแพ้, แพ้อยู่, จะแพ้
อวตถริ	อว + ถร อจฺจาทเน ในการปกปิด + อี	ท่วมทับแล้ว
อวตถริต	อว + ถร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ต	(อัน...) ท่วมทับแล้ว
อวตถริตตวา	อว + ถร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตวา	ท่วมทับแล้ว
อวตวา	น + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ตวา	ไม่กล่าวแล้ว
อวธิ	อ + ทน ทิสาย ในการเปียดเบียน + อี	ได้ฆ่าแล้ว
อวมถุญิตพพ	อว + มน ญาณ ในความรู้ + ย + ตพพ	(อัน...) พึงดูหมิ่น
อวลิมฺภ	อว + ลีฬ ยุชฺชเน ในความหลงเหลืออยู่ + ต	เหลือลงแล้ว
อวาริต	น + วร อวารณ ในการปิดกั้น, ป้องกัน + เณ+ต	(อัน...) ไม่ห้ามแล้ว (จ.)
อวิชฺชิต	น + วิ + ทา จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ไม่ละแล้ว
อวิชฺชิตตวา	น + วิ + ทา จาเค ในการสละ + ตวา	ไม่สละแล้ว
อวิชานนต	น + วิ + ณ อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อวิทิต	น + วิท ญาณ ในความรู้ + ต	(อัน...) ไม่รู้แล้ว
อวิสทนต	น + วิ + สท อุลลสาเท ในความพยายาม + อ+อนต	ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่
อเวกฺขติ	อว + อิกฺข ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + อ + ติ	ยอมพิจารณา
อโวจ	อ + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อา	ได้กล่าวแล้ว
อโวจ	อ + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ	ได้กล่าวแล้ว
อสงฺกฺกณิตตวา	น + สก สตฺติมฺท ในความสามารถ + อฺจนา+ตวา	ไม่อาจแล้ว, ไม่สามารถแล้ว
อสงฺกฺขิ	อ + สก สตฺติมฺท ในความอาจ + อฺจนา + อี	ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว

อสงฆ์	อ + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว, ได้สำมารถแล้ว
อสงฺโกนฺต	น + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + โอ + อนฺต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสงฺโกนฺตึ	น + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + โอ + อนฺต + (อฺ) + อี	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสนฺชานฺนฺต	น + สํ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา+อนฺต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อสนฺชานฺนฺต	น + สํ + ฌา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป +อ+อนฺต	ไม่ตั้งอยู่พร้อมอยู่
อสนฺททฺนฺต	น + สํ + ฌา สทฺททฺน ในความเชื่อ + อ + อนฺต	ไม่เชื่ออยู่, เมื่อไม่เชื่อ
อสนฺทฺนฺต	น + สท อุสฺสํเท ในความพยายาม + อ + อนฺต	ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่
อสนฺ	อสนฺ ภาวึ ในความมี, เป็น + อ + สนิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสนฺณฺต	น + สฺ สวณฺ ในการฟัง + ฌา + อนฺต	ไม่ฟังอยู่, เมื่อไม่ฟัง
อสนฺมิ	อสนฺ ภาวึ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสนฺสฺสฺนฺต	อา + สลฺ ปาณเน ในการทลายใจ + อ + อนฺต	ทลายใจเข้าอยู่, เมื่อทลายใจเข้า
อสนฺสฺ	อสนฺ ภาวึ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
อสนฺสํเทติ	อา + สทฺ สํเท ในการลี้มรสฺอฺรฺอย + ฌ + ติ	ย่อมยินดี (จ.)
อสนฺสํเทนฺต	อา + สทฺ สํเท ในการลี้มรสฺอฺรฺอย + ฌ + อนฺต	ยินดีอยู่, เมื่อยินดี (จ.)
อสนฺสฺลฺลฺ	อ + สฺ สวณฺ ในการฟัง + ฌา + + อี	ได้ยินแล้ว, ได้ฟังแล้ว
อสนฺสฺลฺลฺ	อ + สฺ สวณฺ ในการฟัง + ฌา + อี	ได้ฟังแล้ว, ได้ยินแล้ว
อหฺตฺวา	น + หฺ สัตตํ ในความมี, ความเป็น + ตฺวา	ไม่มีแล้ว, ไม่เป็นแล้ว
อหฺมฺทา	อ + หฺ สัตตํ ในความมี, ความเป็น + มฺทา	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหฺลฺ	อ + หฺ สัตตํ ในความมี, ความเป็น + อฺ	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหฺลฺ	อ + หฺ สัตตํ ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหฺลฺ	อ + หฺ สัตตํ ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อากฺงฺนฺต	อา + กชฺ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + อนฺต	หวังอยู่, ปรารถนาอยู่
อากฺทฺนฺต	อา + กทฺ อากฺทฺนฺ ในการลาก + อ + อนฺต	คร่ำมาอยู่, ดึงมาอยู่
อากฺทฺนฺตึ	อา + กทฺ อากฺทฺนฺ ในการคร่ำมา + อฺ	คร่ำมาแล้ว, จุดมาแล้ว
อากฺจฺจฺติ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมมา
อากฺจฺจฺต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ต	จงมา
อากฺจฺจฺต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	ย่อมมา, จงมา
อากฺจฺจฺนฺต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	มาอยู่, เมื่อมา

อาตจจนฺติ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + อนฺติ	ย่อมมา
อาตจจฺลึ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + ลึ	มาอยู่, ย่อมมา, จะมา
อาตจจฺ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + ทิ	จงมา
อาตจจฺสิ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + ุ	มาแล้ว
อาตจเจยฺย	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + เยยฺย	พึงมา
อาตจเจยฺยถ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + เยยฺยถ	พึงมา
อาตจเจยฺยาลึ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + อ + เยยฺยาลึ	พึงมา
อาตต	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาตนฺตฺวา	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + ตฺวา	มาแล้ว
อาตมยฺมาน	อา + คมุ	อธิวาสน ในความอดทน + ฌย+มาน	คอยทำอยู่, รอคอยอยู่ (จ.)
อาตมึสฺสตี	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + สฺสตี	จักมา
อาตมึสฺสํามิ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + สฺสํามิ	จักมา
อาตมึสฺ	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + ุ	มาแล้ว
อาตมฺม	อา + คมุ	คติมุติ ในการไป + ตฺวา	อาศัยแล้ว
อาตเมถ	อา + คมุ	อธิวาสน ในความอดทน + ฌ + ถ	จงคอยทำ, จงรอคอย (จ.)
อาตเมทึ	อา + คมุ	อธิวาสน ในความอดทน + ฌ + ทึ	จงคอยทำ, จงรอคอย (จ.)
อาจิกฺข	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + อ+ทึ	ขอจงบอก
อาจิกฺขถ	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + อ+ถ	ขอจงบอก
อาจิกฺขนฺตี	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + อ+อนฺต+(อึ)	บอกอยู่, เมื่อบอก
อาจิกฺขิตฺวา	อา + จิกฺข	พฺยตฺตฺวาจายฺ ในการพูด + ตฺวา	บอกแล้ว (ภ.)
อาจิกฺขิสฺสําม	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + สฺสําม	จับบอก
อาจิกฺขิ	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + อึ	บอกแล้ว
อาจิกฺขิสฺ	อา + จิกฺข	วิยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูด + ุ	บอกแล้ว
อาณตฺต	อาณ	อาณายฺ ในการสั่ง, บังคับ + ต	(อัน...) บังคับแล้ว, รับผิดชอบแล้ว
อาณาเปตฺวา	อาณ	อาณายฺ ในการสั่ง, บังคับ + ณาเป + ตฺวา	บังคับแล้ว, รับผิดชอบแล้ว
อาณาเปถ	อาณ	อาณายฺ ในการสั่ง, บังคับ + ณาเป + ถ	จงบังคับ, จงรับผิดชอบ
อาณาเปสิ	อาณ	อาณายฺ ในการสั่ง, บังคับ + ณาเป + อึ	บังคับแล้ว, รับผิดชอบแล้ว
อาทาย	อา + ทา	อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	พาเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว

อานยีสฺ	อา + นี นเย ในการนำไป + อฺ	นำมาแล้ว
อานีต	อา + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาปชฺชนฺติ	อา + ปท คติมฺทึ ในการไป + ย + อนุติ	ย่อมถึง, ย่อมต้อง
อาปนฺน	อา + ปท คติมฺทึ ในการไป, ถึง + ต	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว
อาปุจฺฉิตฺวา	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + ตฺวา	อ้ามาแล้ว, บอกมาแล้ว ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อาปุจฺฉิ	อา + ปุจฺฉ ปถฺยทฺปฺมาณิสฺ ในการถาม, เทียบ + อี	อ้ามาแล้ว, บอกมาแล้ว ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว (ภ.)
อาปุจฺฉิสฺ	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + อฺ	อ้ามาแล้ว, บอกมาแล้ว ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อามนฺเตตฺวา	อา + มนฺต อวฺทาเน ในการร้องเรียก + เณ+ตฺวา	เรียกแล้ว (จ.)
อามนฺเตสิ	อา + มนฺต อามนฺตเน ในการเรียก + เณ + อี	เรียกแล้ว (จ.)
อารทฺธ	อา + รท รทสฺเส ในการเริ่มต้น + ต	(อัน...) ปรารภแล้ว
อารทภ	อา + รท รทสฺเส ในการเริ่มต้น + ตฺวา	ปรารภแล้ว, เริ่มแล้ว
อารทภิ	อา + รท รทสฺเส ในการเริ่มต้น + อี	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารทิสฺสติ	อา + รท รทสฺเส ในการเริ่มต้น + สฺสติ	จักเริ่ม, จักปรารภ
อารทิสฺ	อา + รท รทสฺเส ในการเริ่มต้น + อฺ	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารุชฺท	อา + รุท อารุทฺนฺมฺทึ ในการขึ้น + ตฺวา	ขึ้นแล้ว
อารุชฺท	อา + รุท อารุทฺนฺมฺทึ ในการขึ้น + ต	ขึ้นแล้ว
อาลิมฺเปตฺวา	อา + ลิปฺ เลปฺเน ในการฉาบ, ทา, ลูบไล้ + เณ+ตฺวา	ลูบไล้แล้ว, ฉาบทาแล้ว
อาลิมฺเปนฺต	อา + ลิปฺ เลปฺเน ในการฉาบ, ทา, ลูบไล้ + เณ+อนฺต	ลูบไล้อยู่, ฉาบทาอยู่
อาลิมฺเปสฺสสิ	อา + ลิปฺ เลปฺเน ในการฉาบ, ทา, ลูบไล้ + เณ+สฺสสิ	จักลูบไล้, จักฉาบทา
อาลูลิต	อา + ลุล วิมฺทฺทฺเน ในการย้าย + ต	(อัน...) ย้ายแล้ว
อวชฺชฺมาน	อา + วชฺชี จาเค ในการสละ + อ + มาน	ใคร่ครวญอยู่
อวชฺชิตฺวา	อา + วชฺชี จาเค ในการสละ + ตฺวา	ใคร่ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว
อวชฺเชตฺวา	อา + วชฺชี จาเค ในการสละ + เณ + ตฺวา	ใคร่ครวญแล้ว (จ.)
อวชฺเชนฺตี	อา + วชฺชี จาเค ในการสละ + เณ+อนฺต+(อฺ)	ใคร่ครวญอยู่ (จ.)
อวฏฺฏิต	อา + ฏฺฏ อวตฺตเน ในการทมนไป + ต	ทมนไปแล้ว

อาวทติ	อา + วท	ปาปุณเณ ในการถึง + อ + ติ	ย่อมนำมา
อาสังกิต	อา + สกิ	ลัสเย ในความสังสัย + ต	สงสัยแล้ว, ระวางแล้ว
อาสังขุช	อา + สท	นิกฺเข ในความไกลซัด + ตวา	กระทบแล้ว, ไกลซัดแล้ว
อาสนฺน	อา + สท	คตฺยาวสาเน ในการลั่นสุดการไป + ต	ใกล้แล้ว
อาสิญฺจิตฺวา	อา + ลิจ	ฆรเณ ในการไหล, รต, รัต + ตวา	รตแล้ว, รัตแล้ว (ร.)
อาทจ	อา + ทน	ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ตวา	กระทบแล้ว
อาทฏ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาท	พฺร	วียตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว
อาทฺรติ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + อ + ติ	ย่อมนำมา
อาทฺรถ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + อ + ถ	ย่อมนำมา, จงนำมา
อาทฺร	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทฺรามี	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + อ + มิ	ย่อมนำมา
อาทฺรเวตฺวา	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทฺริตฺวา	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาทฺริสฺสนฺติ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + สฺสนฺติ	จักนำมา
อาทฺริสฺสามิ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำมา
อาทฺริ	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว, ทรงนำมาแล้ว
อาทฺหฺส	พฺร	วียตฺติยํ วาจายํ ในการพูดให้ปรากฏชัด + อ	กล่าวแล้ว
อาเนตฺวา	อา + ณี	นฺเย ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว (ภ.)
อาเนสิ	อา + ณี	นฺเย ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว (ภ.)
อาเนทิ	อา + ณี	นฺเย ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา (ภ.)
อาเสวฺนต	อา + ลิว	เสวายํ ในการเสพ + อนต	สั่งเสพอยู่, เมื่อสั่งเสพ
อาโกภฺมิต	อา + กภ	เจทเณ ในการตัด + ต	(อัน...) เคาะแล้ว
อาโรจยิมฺหา	อา + รุจ	เทสเณ ในการแสดง + ฌย + มฺหา	บอกแล้ว (จ.)
อาโรจยิสฺ	อา + รุจ	เทสเณ ในการแสดง + ฌย + ญํ	บอกแจ้งแล้ว, กราบทูลแล้ว
อาโรจาเปสิ	อา + รุจ	เทสเณ ในการกล่าว, แสดง + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้บอกแจ้งแล้ว
อาโรจิต	อา + รุจ	เทสเณ ในการกล่าว, แสดง + ฌ + ต	(อัน...) บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจตฺวา	อา + รุจ	เทสเณ ในการกล่าว, แสดง + ฌ+ตฺวา	บอกแล้ว (จ.)

อาโรเจลี	อา + รุจ	เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ + อี	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺ	อา + รุจ	เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจติ	อา + รุจ	เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ + ทิ	จงบอก (จ.)
อาโรเปตวา	อา + รุท	ช่ายเน ในการเกิด + เณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อาโรเปลี	อา + รุท	ช่ายเน ในการเกิด + เณ + อี	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อาโลเสนฺติ	อา + ลฺล	วิมทฺทเน ในการย่ำยี + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ย่ำยี
อิจฺฉติ	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + ติ	ย่อมปรารถนา
อิจฺฉถ	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + ถ	ย่อมปรารถนา, จงปรารถนา
อิจฺฉนฺต	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + อนฺต	ปรารถนาอยู่, เมื่อปรารถนา
อิจฺฉลี	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + ลี	ย่อมปรารถนา
อิจฺฉิต	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ต	(อัน...) ปรารถนาแล้ว
อิจฺฉิ	อิสุ	อิจฺฉากนฺตีสฺ ในความปรารถนา, ไคร่ + อี	ปรารถนาแล้ว
อิจฺเฉ	อิสุ	อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + เอยฺย	พึงปรารถนา
อุกฺกณฺจิต	อุ + กฺฏฺจ	อุชฺฌเน ในความเกียจคร้าน + ต	เบื่อหน่ายแล้ว, ระอาแล้ว
อุกฺกณฺจิตฺวา	อุ + กฺฏฺจ	อุชฺฌเน ในความเกียจคร้าน + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, ระอาแล้ว
อุกฺกณฺจิ	อุ + กฺฏฺจ	อุชฺฌเน ในความเกียจคร้าน + อี	เบื่อหน่ายแล้ว, ระอาแล้ว
อุกฺกปิตฺวา	อุ + จิป	โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ยกขึ้นแล้ว
อุคฺคณฺทนฺต	อุ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + อนฺต	เรียนเอาอยู่, เมื่อเรียนเอา
อุคฺคณฺท	อุ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงเรียนเอา
อุคฺคณฺทาเปตฺวา	อุ+ คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา+ณฺทาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้เรียนเอาแล้ว
อุคฺคณฺทาเปนฺต	อุ+ คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา+ณฺทาเป+อนฺต	(ยัง...) ให้เรียนเอาอยู่ (กั.)
อุคฺคณฺทาเปลฺ	อุ+ คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา+ณฺทาเป+อฺ	(ยัง...) ให้เรียนเอาแล้ว
อุคฺคณฺทิตฺวา	อุ+ คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ตฺวา	เรียนเอาแล้ว (กั.)
อุคฺคเทตฺวา	อุ+ คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	เรียนเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
อุจฺฉินฺตฺวา	อุ + จิ	จเย ในการลั่งล้ม + นา + ตฺวา	เลือกเก็บแล้ว
อุชฺฌายนฺต	อุ + เณ	จินฺตาย ในการเพ่ง, คิต + อ + อนฺต	เพ่งโทษอยู่, โพนทนาอยู่
อุชฺฌายิตฺวา	อุ + เณ	จินฺตาย ในการเพ่ง, คิต + ตฺวา	เพ่งโทษแล้ว, โพนทนาแล้ว
อุฏฺฐหึสฺ	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺทิ ในการห้ามการไป + อฺ	ตั้งขึ้นแล้ว (รัสสะ, ลงทฺอาตม)

อุฎฺฐหนฺต	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป +อ+อนฺต	ลุกขึ้นอยู่, เมื่อลุกขึ้น
อุฎฺฐหิ	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ลุกขึ้นแล้ว
อุฎฺฐเจติ	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงลุกขึ้น, ลุกขึ้นเถิด
อุฎฺฐทถ	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ถ	จงลุกขึ้น
อุฎฺฐหิ	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งขึ้นแล้ว
อุฎฺฐาย	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฎฺฐิต	อุ + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นแล้ว
อุตฺตริตฺวา	อุ + ตฺร	ตฺรเณ ในการข้ามไป + ตฺวา	ข้ามขึ้นแล้ว
อุทฺปาหิ	อุ + อ + ปท	คติหฺทิ ในการไป,การถึง + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว (ทีมะ)
อุทาเนตฺวา	อุทาน + เณ + ตฺวา		เปล่งแล้ว (ธาตุบุปฺจย)
อุทานลฺลิตฺ	อุทาน + เณ + อี		เปล่งแล้ว (ธาตุบุปฺจย)
อุทฺธต	อุ + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + ต	(อัน...) ยกขึ้นแล้ว
อุทฺธรณฺติ	อุ + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + อ + หนฺติ	ย่อมยกขึ้น, ย่อมถอนออก
อุทฺธริต	อุ + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + ต	ยกขึ้นแล้ว, ถอนออกแล้ว
อุทฺธริตฺวา	อุ + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + ตฺวา	ถอนขึ้นแล้ว, เก็บเกี่ยวแล้ว
อุปกฺกฺจ	อุป + กสฺ	คติหฺทิ ในการไป + ต	เข้ามาใกล้แล้ว
อุปฺคต	อุป + คมฺ	คติหฺทิ ในการไป, ถึง + ต	เข้าถึงแล้ว
อุปฺคนตฺวา	อุป + คมฺ	คติหฺทิ ในการไป + ตฺวา	เข้าถึงแล้ว
อุปฺกฺจหนฺติ	อุป + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป +อ+อนฺติ	ย่อมปรากฏ, ย่อมบำรุง
อุปฺกฺจิต	อุป + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ปรากฏแล้ว, บำรุงแล้ว
อุปฺกฺจหิ	อุป + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	บำรุงแล้ว, อุปฺกฺจฺฐากแล้ว
อุปฺกฺจาลิ	อุป + จา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ปรากฏแล้ว, บำรุงแล้ว
อุปฺธารยฺมาน	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + ฌย + มาน	ใคร่ครวญอยู่ (จ.)
อุปฺธารेतฺวา	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + ตฺวา	ใคร่ครวญแล้ว
อุปฺธารเถ	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + ถ	ขอจงใคร่ครวญ (จ.)
อุปฺธารเณต	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + หนฺต	ใคร่ครวญอยู่ (จ.)
อุปฺธารเณตี	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ+อนฺต+(อี)	ใคร่ครวญอยู่ (จ.)
อุปฺธารเหิ	อุป + ฐ	ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + ทิ	ขอจงใคร่ครวญ (จ.)

อุปนาเมตวา	อุป + นม นเต ในการนอบน้อม + เณ + ตวา	น้อมเข้าไปแล้ว (จ.)
อุปนาเมหนต	อุป + นม นเต ในการนอบน้อม + เณ + หนต	น้อมเข้าไปอยู่ (จ.)
อุปนาเมลี	อุป + นม นเต ในการนอบน้อม + เณ + อี	น้อมเข้าไปแล้ว (จ.)
อุปนิสฺสาย	อุป + นิ + สี เสวายฺ ในการเสพ + ตวา	เข้าไปอาศัยแล้ว
อุปปชฺชติ	อุป + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ยอมเข้าถึง (ท.)
อุปสงฺกมิตฺวา	อุป+สฺ+ กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสงฺกมิสฺสติ	อุป+สฺ+ กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + สฺสติ	จักเข้าไปหา, จักเข้าไปเฝ้า
อุปสงฺกมิสฺสุ	อุป+สฺ+ กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปสมฺปาเทตฺวา	อุป + สฺ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้อุปสมบทแล้ว
อุปาทาย	อุป + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	เข้าไปถือเอาแล้ว
อุปปชฺชติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ยอมเกิดขึ้น (ท.)
อุปปชฺชมาน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน	เกิดขึ้นอยู่ (ท.)
อุปปชฺชํ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว (ท.)
อุปปชฺชิตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เกิดขึ้นอยู่ (ท.)
อุปปติตฺตุ	อุ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺ	เพื่ออันบินขึ้นไป, เพื่ออันเหาะ
อุปปนฺน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว, อุบัติขึ้นแล้ว
อุปปพฺพชิต	อุ + ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	สึกแล้ว
อุปปพฺพชิตฺวา	อุ + ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	สึกแล้ว
อุปปาทิต	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป, ถึง + เณ + ต	(อัน...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาฏฺเวตฺวา	อุ + ปฏฺ คเต ในการไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เพิกขึ้นแล้ว
อุปปาเทตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทยฺย	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้เกิดขึ้น
อุปปาเทสิ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปีเพตฺวา	อุ + ปีฬ วัลโฬเพเน ในการฆ่า, รบกวณ + เณ+ตวา	ตัดแล้ว (จ.)
อุปเนติ	อุป + นิ นเย ในการนำไป + อ + ติ	ยอมนำเข้าไปใกล้
อุพฺเพงนีย	อุ + วชฺ ภยกมฺเป ในความกลัว, ทวันฺโทว + อนีย	พึงหวาดกลัว
อุพฺภต	อุ + ภร ภรเณ ในการเลี้ยง + ต	(อัน...) ยกขึ้นแล้ว
อุยฺโยเซตฺวา	อุ + ยุชฺ พนฺธนโยชเน ในการผูก, ประกอบ + เณ+ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)

อุยโยเซสิ	อุ + ยุชฺ	พนฺธนโยชฺเน ในการผูก,ประกอบ +ณ+อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยโยเซสิ	อุ + ยุชฺ	พนฺธนโยชฺเน ในการผูก,ประกอบ +ณ+อุ	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุสฺสํหติ	อุ + สห	อุสฺสํหาเท ในความพยายาม + อ + ติ	ข้อมพยายาม, ข้อมอาจ
อุสฺสํหสิ	อุ + สห	ยตเน ในความอดทน + อ + สิ	ข้อมพยายาม, ข้อมอาจ (ภ.)
อุสฺสํปยิสฺสติ	อุ + สป	สมฺพนฺธ ในความเกี่ยวเนื่อง +ณ+ย+สฺสติ	(ยัง...) จักให้ยกขึ้น
อุสฺสํเปตฺวา	อุ + สป	สมฺพนฺธ ในความเกี่ยวเนื่อง +ณ+ตฺวา	(ยัง...) ให้ยกขึ้นแล้ว
เอติ	(อา) + อิ	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อ + ติ	(ข้อมมา), ข้อมไป
เอต	(อา) + อิ	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อ + ต	(จงมา), จงไป
เอทิ	(อา) + อิ	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อ + ทิ	(จงมา), จงไป
โอกกมฺม	อว + กมฺ	ปทฺวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ก้าวลงแล้ว
โอยตร	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + อ + ทิ	จงข้ามลง
โอยตรติ	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + อ + ติ	ข้อมข้ามลง
โอยตริ	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + อี	ข้ามลงแล้ว
โอยตริตฺวา	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + ตฺวา	ข้ามลงแล้ว
โอยตาเรตฺวา	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + ณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ข้ามลงแล้ว
โอยตาเรสิ	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + ณ + อี	(ยัง...) ให้ข้ามลงแล้ว
โอยตาเรทิ	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + ณ + ทิ	(ยัง...) จงให้ข้ามลง
โอยตฺถณ	อว + ตร	ตรณ ในกรรข้ามไป + ต	ข้ามลงแล้ว
โอยภคฺค	อว + ภนฺ	มทฺทเน ในการผ่า, ทำลาย + ต	หักลงแล้ว
โอยรุยฺห	อว + รุท	ชนฺเน ในการเกิด + ตฺวา	ลงแล้ว
โอยลมฺพิ	อว + ลพิ	อวฺลมฺพเน ในการทิ้งพา + อี	ท้อยลงแล้ว, ข้อยลงแล้ว
โอยวทติ	อว + วท	วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ติ	ข้อมกล่าวสวน
โอยวิทิสฺ	อว + วท	วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อุ	กล่าวสวนแล้ว, โยวาทแล้ว
โอยสิททาเปนฺติ	อว + สห	คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +ณ+เป+อนฺติ	(ยัง...) ข้อมให้จมลง
โอยทียิ	อว + ทา	จาเค ในกรรสละ + ย + อี	ล้าลงแล้ว
โอยโลกยมาณ	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู, เห็น + ณ + ย + มาณ	แลดูอยู่, เมื่อแลดู (จ.)
โอยโลกิต	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู, เห็น + ณ + ต	(อัน...) แลดูแล้ว, (อัน...) ตรวจดูแล้ว (จ.)

โอบโลก	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ติ	ย่อมดู, ย่อมตรวจดู (จ.)
โอบโลกตวา	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ตวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอบโลกถ	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ถ	จงแลดู, จงตรวจดู (จ.)
โอบโลกนต	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + นต	แลดูอยู่, เหลียวดูอยู่ (จ.)
โอบโลกนติ	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + นติ	ย่อมตรวจดู, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอบโลกนตี	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ+อนต+(อี)	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอบโลกนยถ	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ+เอยยถ	ฟังแลดู, ฟังตรวจดู (จ.)
โอบโลกนยี	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ยี	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอบโลกนยฺ	อว + โลก	ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ยฺ	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
กต	กร	กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กตตพพ	กร	กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) ฟังกระทำ
กตวา	กร	กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว (ลบ ร)
กต	กร	กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กตยิตต	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌย + ตถ	กล่าวแล้ว (จ.)
กตยีสฺ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌย + ยฺ	กล่าวแล้ว (จ.)
กตยาเปตวา	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌยาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
กตยาเปสฺสามิ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌยาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ออก
กตติ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว
กตติ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ติ	ย่อมกล่าว (จ.)
กตตวา	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ตวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กตถ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ถ	จงบอก, ขอบจงบอก (จ.)
กถนต	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + นต	กล่าวอยู่, เมื่อกกล่าว (จ.)
กถนติ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + นติ	ย่อมกล่าว (จ.)
กถนย	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + เอยย	ฟังกล่าว (จ.)
กตยีสฺ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ยี	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กตยีสฺ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + ยฺ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กตยีสฺตี	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + สฺตี	จักกล่าว, จักแสดง (จ.)
กตยีสฺนติ	กถ	กถเน ในการกล่าว + ฌ + สฺนติ	จักกล่าว, จักแสดง (จ.)

กเถสส์ามี	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + สส์ามี	จักกล่าว, จักแสดง (จ.)
กเถติ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ทิ	จงกล่าว, จงแสดง (จ.)
กนฺทนฺต	กนฺท กนฺทเน ในการร้องไห้, คร่ำครวญ + อ+อนฺต	คร่ำครวญอยู่, เมื่อคร่ำครวญ
กนฺทิตฺวา	กนฺท กนฺทเน ในการร้องไห้, คร่ำครวญ + ตฺวา	คร่ำครวญแล้ว
กปฺปติ	กปฺป สฺตยํ ในความสามารถ, เหมาะสม + อ + ติ	ย่อมสมควร, ย่อมเหมาะสม
กปฺปเปฺยฺยาสี	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + อ + เอยฺยาสี	พึงสำเร็จ (ภ.)
กปฺปเปฺลีสึ	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + เณ + อีสึ	สำเร็จแล้ว (ภ.)
กมฺปติ	กปิ สฺยจฺลเน ในความหวั่นไหว + อ + ติ	ย่อมหวั่นไหว
กมฺปิ	กปิ กมฺปนฺเน ในความหวั่นไหว + อีสึ	หวั่นไหวแล้ว
กยิรา	กร กรเณ ในการกระทำ + ยิร + เอยฺย	พึงกระทำ (ต.)
กยิราถ	กร กรเณ ในการกระทำ + ยิร + ถ	พึงกระทำ (ต.)
กริ	กร กรเณ ในการกระทำ + อี/โ	กระทำแล้ว
กริตฺถ	กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺถ	กระทำแล้ว
กริตฺวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำแล้ว
กริมฺหฺทา	กร กรเณ ในการกระทำ + มฺหฺทา	กระทำแล้ว
กริสฺสฺสติ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสติ	จักกระทำ
กริสฺสฺสถ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสถ	จักกระทำ
กริสฺสฺสนฺตติ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสนฺตติ	จักกระทำ
กริสฺสฺสลิ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสลิ	จักกระทำ
กริสฺสฺสํ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสํ	จักกระทำ
กรียติ	กร กรเณ ในการกระทำ + ย + เต	(อัน...) ย่อมกระทำ
กริสฺสุ	กร กรเณ ในการกระทำ + อฺ	กระทำแล้ว
กเร	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + เอยฺย	พึงกระทำ
กเรยฺย	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + เอยฺย	พึงกระทำ
กเรยฺยถ	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + เอยฺยถ	พึงกระทำ
กเรยฺยาสี	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + เอยฺยาสี	พึงกระทำ
กโรติ	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + ติ	ย่อมกระทำ
กโรตุ	กร กรเณ ในการกระทำ + โ + ตฺ	จงกระทำ

กโรธ	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + ถ	ย่อมกระทำ, จงกระทำ
กโรนต	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + อนต	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ (ต.)
กโรนติ	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + อนติ	ย่อมกระทำ (ต.)
กโรนตี	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + อนต + (อี)	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กโรนตุ	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + อนตุ	จงกระทำ (ต.)
กโรม	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + ม	ย่อมกระทำ (ต.)
กโรมิ	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + มิ	ย่อมกระทำ (ต.)
กโรลี	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + ลี	ย่อมกระทำ (ต.)
กโรทิ	กร กรณ ในการกระทำ + โธ + ทิ	จงกระทำ
กสาเปตวา	กส วิเลขณ ในการขีดเขียน + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ไถแล้ว
กสิตวา	กส วิเลขณ ในการขีดเขียน + ตวา	ไถแล้ว
กาดพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึ่งกระทำ
กาดุ	กร กรณ ในการกระทำ + ตุ	เพื่ออันกระทำ
การาเปตวา	กร กรณในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การาเปลี	กร กรณในการกระทำ + ณาเป + (ลี) + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การิต	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ต	(อัน...) ให้กระทำแล้ว
การेतตุ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตุ	(ยัง...) จงให้กระทำ
การेतวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การเณต	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อนต	(ยัง...) ให้กระทำอยู่
การेमิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + มิ	(ยัง...) จะให้กระทำ
การเวลี	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การเวลี	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การเวสสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + สสามิ	(ยัง...) จักให้กระทำ
กิลนต	กิลมุ เขต ในความลำบาก + ต	ลำบากแล้ว, เหน็ดเหนื่อยแล้ว
กิลมามิ	กิลมุ เขต ในความลำบาก + อ + มิ	ย่อมลำบาก
กิลมิตถ	กิลมุ เขต ในความลำบาก + ตถ	ลำบากแล้ว
กิลมิมทา	กิลมุ เขต ในความลำบาก + มทา	ลำบากแล้ว
กิลิฏจ	กิลิส อุปตาศมลิเน ในความเร่าร้อน, เสร้าหมอง + ต	เสร้าหมองแล้ว (ทิ.)

กิลเมนติ	กิลมุ เจเท ในความเหน็ดเหนื่อย + อ + อนติ	ย่อมล่ำบาก, เหน็ดเหนื่อย (ภ.)
กีฬนุต	กีฬ กีฬเน ในการเล่น + อ + อนุต	เล่นอยู่, เมื่อเล่น
กีฬิตวา	กีฬ กีฬเน ในการเล่น + ตวา	เล่นแล้ว
กุขุณิ	กุธ โภเป ในความโกรธ + ย + อี	โกรธแล้ว (ทิ.)
กุขุณิตวา	กุธ โภเป ในความโกรธ + (ย) + ตวา	โกรธแล้ว (ทิ.)
กุปปิต	กุป โภเป ในความโกรธ + ย + ต	กำเริบแล้ว (ทิ.)
กุปปิสฺ	กุป โภเป ในความโกรธ + ย + อฺ	กำเริบแล้ว (ทิ.)
โกฏฏเวตวา	โกฏฏ เจทเน ในการตัด, ทุบ + เณ + ตวา	ทุบแล้ว, บุแล้ว
ขนาเปตวา	ขนุ อวทารเณ ในการขุด + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ขุดแล้ว
ขมถ	ขมุ สทเน ในความอดทน + อ + ถ	จงอดโทษ
ขมนีย	ขมุ ขนุติย ในความอดทน + อนีย	(อัน...) พึงอดทนได้
ขมาปิต	ขมุ สทเน ในความอดทน + ณาเป + ต	(อัน...) ให้อดโทษแล้ว
ขมามี	ขมุ สทเน ในความอดทน + อ + มิ	ย่อมอดโทษ
ขมาเปสฺสาม	ขมุ สทเน ในความอดทน + ณาเป + สสาม	(ยัง...) จักให้อดโทษ
ขาทติ	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + อ + ติ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทนฺติ	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + อ + อนฺติ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทมาน	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + อ + มาน	เคี้ยวกินอยู่, เมื่อเคี้ยวกิน
ขาทสิ	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + อ + สิ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทาติ	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + อ + ทิ	จงเคี้ยวกิน
ขาทาเปสิ	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้เคี้ยวกินแล้ว
ขาทอิ	ขาท ภกฺขเณ ในการเคี้ยวกิน + อี	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิต	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + ต	(อัน...) เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิตฺต	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + ตฺต	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิตฺตวา	ขาท ภกฺขเณ ในการกิน + ตวา	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิสฺสนฺติ	ขาท ภกฺขเณ ในการเคี้ยวกิน + สสนฺติ	จักเคี้ยวกิน
ขายติ	ขา กถเน ในการกล่าว, ปรากฏ + อ + ติ	ย่อมปรากฏ
ขายิ	ขา กถเน ในการกล่าว, ปรากฏ + อี	ปรากฏแล้ว
จิตต	จิต โนทเน ในการขัดไป, ขวาง, ทิ้ง + ต	(อัน...) ขัดไปแล้ว

จิป	จิป โนทเน ในการจัดไป + อ + ทิ	จงจัดไป, จงขวางไป
จิปตุ	จิป โนทเน ในการจัดไป + อ + ตุ	จงจัดไป, จงขวางไป
จิปิ	จิป โนทเน ในการจัดไป + อี	จัดไปแล้ว, ขวางไปแล้ว
จิปิตวา	จิป โนทเน ในการจัดไป + ตวา	จัดไปแล้ว, ขวางไปแล้ว
จีณ	จี ขเย ในความลื่นไป + ต	ลื่นไปแล้ว
จียติ	จี ขเย ในความลื่นไป + ย + ติ	ย้อมลื่นไป (ทิ./ภ.)
จียนุต	จี ขเย ในความลื่นไป + ย + อนต	ลื่นไปอยู่ (ทิ./ภ.)
จียิ	จี ขเย ในความลื่นไป + ย + อี	ลื่นไปแล้ว (ทิ./ภ.)
จียิตวา	จี ขเย ในความลื่นไป + ย + ตวา	ลื่นไปแล้ว (ทิ./ภ.)
เจเปตวา	จิป เจปน ในการลื่นไป,จัดไป,ทิ้ง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ลื่นไปแล้ว
โภยमान	ขุภ สัจเจเล ในความห้วนไหวอย่างรุนแรง +ณย+मान	(ยัง...) ให้กระเพื่อมอยู่
คจจ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป (ภ.)
คจจติ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ติ	ย้อมไป, ไปอยู่, จะไป
คจจตุ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ตุ	จงไป
คจจถ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ถ	ย้อมไป, จงไป
คจจถ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ถ	ย้อมไป, จงไป
คจจนุต	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + อนต	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจนุตติ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + อนต	ย้อมไป
คจจนุตตี	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + อนต + (อี)	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจमान	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + मान	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจลี	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ลี	ย้อมไป, จะไป
คจจราม	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ม	ย้อมไป, จงไป
คจจรามิ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + มิ	ย้อมไป, จะไป
คจเจยยาม	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + เอยยาม	พึงไป
คชฺชฺนุต	คชฺชฺ คชฺเช ในการตำราม + อ + อนต	ตำรามอยู่, เมื่อตำราม
คณฺท	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงเรียนเอา, จงถือเอา (ก.)
คณฺทถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ถ	จงเรียนเอา, จงถือเอา
คณฺทหนฺติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + หนฺติ	ย้อมถือเอา, ย้อมเรียนเอา

คณฺหนฺตี	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา+อนฺต+(อฺ)	ถือเอาอยู่, จับอยู่
คณฺทลฺลี	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + ลฺลี	ย่อมถือเอา, ย่อมรับเอา
คณฺทาทิ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + ทิ	ย่อมถือเอา
คณฺทาทิ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + ทิ	จงรับเอา
คณฺทอิ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + อฺ	ถือเอาแล้ว, จับแล้ว
คณฺทิตฺวา	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + ตฺวา	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณฺทิสฺสนฺติ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + สฺสนฺติ	จักถือเอา, จักรับเอา
คณฺทิสฺสลฺลี	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + สฺสลฺลี	จักจับ, จักถือเอา
คณฺทิสฺสาม	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + สฺสาม	จักจับ, จักถือเอา
คณฺทิสฺสามิ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + สฺสามิ	จักจับ, จักถือเอา
คณฺทิสฺสุ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + อฺ	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณฺทเษฺยํ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺหา + เษฺยํ	พึงถือเอา
คต	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป, ถึง + ต	ไปแล้ว, ถึงแล้ว
คณฺตพฺพ	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + ตพฺพ	พึงไป, พึงถึง
คณฺตฺวา	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + ตฺวา	ไปแล้ว, เสร็จไปแล้ว
คมิสฺสฺติ	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + สฺสฺติ	จักไป
คมิสฺสฺนฺติ	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + สฺสฺนฺติ	จักไป
คมิสฺสฺลฺลี	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + สฺสลฺลี	จักไป
คมิสฺสฺสามิ	คฺม	คตฺมฺทิ ในการไป + สฺสามิ	จักไป
คเวสฺติ	คเวส	มคฺคเน ในการแสวงหา + อ + ทิ	ย่อมแสวงหา
คเทตพฺพ	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ตพฺพ	(อัน...) พึงถือเอา
คเทตฺวา	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	จับแล้ว, ถือเอาแล้ว
คทิต	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอาแล้ว
คาทาเปตฺวา	คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌฺนาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้จับแล้ว, (ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คฺตต	คฺป	โคปเน ในการคุ้มครอง + ต	(อัน...) คุ้มครองแล้ว
โคเปติ	คฺป	โคปเน ในการคุ้มครอง + ฌฺเน + ทิ	จงคุ้มครอง (จ.)
ขฺกฺขิตฺติ	ขฺกฺ	ขฺกฺขเน ในความพยายาม + ฌฺเน + ย + เต	(อัน...) ย่อมพยายาม (จ.)

พญานุต	พญ พญฺญเน ในความพยายาม + เน + อนุต	เพียรอยู่, พยายามอยู่ (จ.)
พญาลี	พญ พญฺญเน ในความพยายาม + เน + ลี	ย่อมเพียร, ย่อมพยายาม (จ.)
พฺลตติ	พฺล พฺลฺสเน ในการขัด, ญ, เช็ด + อ + ตติ	ย่อมขัด, ย่อมเสียดสี
พฺลตฺนุติ	พฺล พฺลฺสเน ในการขัด, ญ, เช็ด + อ + อนุต + (อี)	ย่อมขัด, ย่อมเสียดสี
พฺลตฺตวา	พฺล พฺลฺสเน ในการขัด, ญ, เช็ด + ตวา	ขัดแล้ว, ญแล้ว, เช็ดแล้ว
พฺรฺพฺรฺรายติ	พฺรฺ + พฺรฺ + ราย + ตติ	ย่อมประพุดตีสั่งขู่ตยา
จงฺกมฺนุต	กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุต	จงกรมอยู่, เมื่อจงกรม
จงฺกมฺนุติ	กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุติ	ย่อมจงกรม
จงฺกมฺมาน	กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + อ + มาน	จงกรมอยู่, เมื่อจงกรม
จงฺกมฺิตฺวา	กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + ตวา	จงกรมแล้ว
จรตติ	จร จรฺณ ในการเที่ยวไป + อ + ตติ	ย่อมเที่ยวไป
จรนุต	จร จรฺณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่, ประพุดตಿಯู่
จรมาน	จร จรฺณ ในการเที่ยวไป + อ + มาน	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จริตฺวา	จร จรฺณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว, ประพุดตไปแล้ว
จลนุต	จล กมฺปน ในความทวนไทว + อ + อนุต	ทวนไทวอยู่, เมื่อทวนไทว
จลลิสฺ	จล กมฺปน ในความทวนไทว + ลฺ	ทวนไทวแล้ว
จวตติ	จฺ คตฺย ในการเคลื่อนไป + อ + ตติ	ย่อมเคลื่อนไป
จวนุติ	จฺ คตฺย ในการเคลื่อนไป + อ + อนุติ	ย่อมเคลื่อนไป
จวติ	จฺ คตฺย ในการเคลื่อนไป + อี	เคลื่อนไปแล้ว
จวิตฺวา	จฺ คตฺย ในการเคลื่อนไป + ตวา	เคลื่อนไปแล้ว
จินฺตยิ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌย + โย	คิดแล้ว (จ.)
จินฺตยิตฺถ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌย + ตฺถ	คิดแล้ว (จ.)
จินฺตยิสฺลํสามิ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌย + สฺลํสามิ	จักคิด (จ.)
จินฺตยีสฺ	จินฺต จินฺตเน ในความคิด + ฌย + อฺ	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จินฺตติ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌ + ต	คิดแล้ว (จ.)
จินฺตเตตฺวา	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌ + ตวา	คิดแล้ว (จ.)
จินฺตเนนฺติ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌ + อนุติ	ย่อมคิด (จ.)
จินฺตลิสฺ	จินฺต จินฺตายน ในความคิด + ฌ + อี	คิดแล้ว (จ.)

จินเตลี	จินต จินตายุ ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว (จ.)
จินเตลล์สามิ	จินต จินตายุ ในความคิด + เณ + ลล์สามิ	จักคิด (จ.)
จิรายิต	จิร + อาย + (อิ) + ต	ประพฤตชั่วแล้ว
จุมพิตวา	จุมพ วทนส์โยเค ในการประกอบด้วยปาก + ตวา	จุมแล้ว, จุมพิตแล้ว
จจทยีส	จจทท เน ในการทิ้ง + ฌย + อัง	ทิ้งแล้ว (จ.)
จจททาเปลี	จจทท เน ในการทิ้ง + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้อ้างแล้ว
จจททิต	จจทท เน ในการทิ้ง + ต	(อัน...) โยนไปแล้ว
จจททิต	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ต	(อัน...) ทิ้งแล้ว
จจทเตตวา	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ตวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
จจทเทนต	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + หนด	ทิ้งอยู่, เมื่อทิ้ง (จ.)
จจทเทนติ	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + หนติ	ย่อมทิ้ง (จ.)
จจทเทม	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ม	ย่อมทิ้ง (จ.)
จจทเทลล์	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + อัง	ทิ้งแล้ว (จ.)
จจทเทลล์ตี	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ลล์ตี	จักทิ้ง (จ.)
จจทเทลล์สามิ	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ลล์สามิ	จักทิ้ง (จ.)
จจทเทท	จจทท เน ในการทิ้ง + เณ + ท	จงทิ้ง (จ.)
จจต	จจ ฌทนลล์มี ในการตัด + ต	ทิวแล้ว
จจชิตวา	จจท จจชเน ในการขาดไป + ตวา	ขาดแล้ว
จจนท	จจท ทวีธกรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ท	จงตัด (จ.)
จจนทาเปลล์สามิ	จจท ทวีธกรณ ในการตัด + ฌาเป + ลล์สามิ	(ยัง...) จักให้ตัด
จจนท	จจท ทวีธกรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อี	ตัดแล้ว
จจนทิตวา	จจท ทวีธกรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว (จ.)
จจนทิลล์สนฺติ	จจท ทวีธกรณ ในการตัด + ลล์สนฺติ	จักตัด
จจนทิลล์สามิ	จจท ทวีธกรณ ในการตัด + ลล์สามิ	จักตัด
จจน	จจท ทวีธกรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	(อัน...) ตัดแล้ว
จจทท	จจทท เน ในการทิ้ง + ต	(อัน...) ทิ้งแล้ว
จจปี	จจปี ผลเส ในการกระทบ + อี	กระทบแล้ว, ถูกต้องแล้ว
จจทิตวา	ทจ จาเค ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว

ขาด	ช่น ช่นเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ช่านนุติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุติ	ย่อมรู้ (กิ.)
ช่านนุต	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต	รู้อยู่, เมื่อรู้ (กิ.)
ช่านาติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ติ	ย่อมรู้ (กิ.)
ช่านาม	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ม	ย่อมรู้ (กิ.)
ช่านามิ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มิ	ย่อมรู้ (กิ.)
ช่านาสี	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สี	ย่อมรู้ (กิ.)
ช่านาติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ติ	จรรู้ (กิ.)
ช่านาเปตวา	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้รู้แล้ว
ช่านิตพพ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตพพ	(อัน...) ฟังรู้
ช่านิตวา	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	รู้แล้ว, ทรงทราบแล้ว (กิ.)
ช่านิสฺสนฺติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสนฺติ	จรรู้ (กิ.)
ช่านิสฺสฺลี	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสฺลี	จรรู้ (กิ.)
ช่านิสฺสํสาม	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสํสาม	จรรู้ (กิ.)
ช่านิสฺสํสามิ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสํสามิ	จรรู้ (กิ.)
ช่ายมาน	ช่น ช่นเน ในการเกิด + ย + มาน	เกิดอยู่ (กิ.)
ช่ายนิสฺสฺติ	ช่น ช่นเน ในการเกิด + ย + สฺสฺติ	จักเกิด (กิ.)
ช่ายเต	ช่น ช่นเน ในการเกิด + ย + เต	ย่อมเกิด (กิ.)
ช่าลนุต	ชล ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ฌ + อนุต	(ยัง...) ให้โพลงอยู่
ช่าเนยฺยาสี	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยฺยาสี	ฟังรู้, ฟังทราบ (กิ.)
ช่าเนยฺยํ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยฺยํ	ฟังรู้ (กิ.)
ช่าเลยฺยาสี	ชล ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ฌ + เอยฺยาสี	(ยัง...) ฟังให้โพลง
ช่าเลสี	ชล ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ฌ + สี	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว
ช่าเลสีสามิ	ชล ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + ฌ + สีสามิ	(ยัง...) จักให้โพลง
ชัณฺณ	ชร วยโชนามฺหิ ในความเสื่อมแห่งวัย + ต	แก่แล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ชิต	จี ชเย ในความชนะ + ต	(อัน...) ชนะแล้ว
ชินาติ	จี ชเย ในความชนะ + นา + ติ	ย่อมชนะ (กิ.)
ชินิ	จี ชเย ในความชนะ + นา + ธิ	ชนะแล้ว (กิ.)

จិនฺสฺสติ	จี ชเย ในความชนะ + นา + (อิ) + สฺสติ	จักชนะ (กิ.)
จินฺสฺ	จี ชเย ในความชนะ + นา + อุ	ชนะแล้ว (กิ.)
ชียติ	ชฺร วโยทานิมฺหิ ในความเลื่อมแห่งวัย + อ + ติ	ย่อมแก่, ย่อมคร่ำคร่า
ชิริ	ชฺร วโยทานิมฺหิ ในความเลื่อมแห่งวัย + อี	แก่แล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ชีวถ	ชีว ปาณธารณฺหิ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ถ	จงเป็นอยู่
ชีวนต	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนต	เป็นอยู่อยู่, เลี้ยงชีพอยู่
ชีวนติ	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนต + (อิ)	เป็นอยู่อยู่, เลี้ยงชีพอยู่
ชีวนตุ	ชีว ปาณธารณฺหิ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนต	จงเป็นอยู่
ชีวามิ	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + มิ	ย่อมเป็นอยู่, ย่อมเลี้ยงชีพ
ชีวิสฺสถ	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสถ	จักเป็นอยู่
ชีวิสฺสลิ	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสลิ	จักเป็นอยู่
ชีวิสฺสาม	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสาม	จักเป็นอยู่
ชีวิสฺสามิ	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสามิ	จักเป็นอยู่
ชีเวยฺย	ชีว ปาณธารณฺ ใน การทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + เอยฺย	พึงเป็นอยู่
ชเนสิ	ชฺน ชฺนเน ในการเกิด + เณ + อี	(ยัง...) ให้เกิดแล้ว
ฌายติ	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + อ + ติ	ย่อมไหม้
ฌายนต	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + อ + อนต	เพ่งอยู่
ฌายมาน	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + อ + มาน	ไหม้อยู่
ฌายิตฺวา	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + ตฺวา	ไหม้แล้ว
ฌายิสฺสติ	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + สฺสติ	จักไหม้
ฌายิสฺ	ฌเ จินตายํ ในการเพ่ง + อุ	ไหม้แล้ว
ฌาเปตฺวา	ฌเ จินตายํ ในการคิด, การเพ่ง + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ไหม้แล้ว
ธตฺวา	ธเ อวโพธเน ในการรู้ + ตฺวา	รู้แล้ว, ทราบแล้ว
ธาท	ธเ อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
ธาท	ธเ อวโพธเน ในการรู้ + กต	(อัน...) รู้แล้ว
จปาเปตฺวา	ถป ถปเน ในการวางไว้ + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้วางไว้แล้ว
จปาเปสิ	ถป ถปเน ในการวางไว้ + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้วางไว้แล้ว
จสฺสามิ	จเ คตตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสามิ	จักยืน, จักตั้งอยู่

จตุวา	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ยืนแล้ว, ตั้งอยู่แล้ว
จปีต	ถป ถปเน ในการวางไว้ + เณ + ต	(อัน...) วางไว้แล้ว, เก็บไว้แล้ว
จเปตฺวา	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตฺวา	เว้นแล้ว, ตั้งไว้แล้ว (จ.)
จเปลี	ถป ถปเน ในการวางไว้ + เณ + (ลี) + อี	วางไว้แล้ว (จ.)
จาทพฺพ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + ตพฺพ	พึงยืน, ควรยืน
จิต	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + ต	ยืนแล้ว, ตั้งไว้แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
ททยหฺมาน	ทท ทาทเ ในความเร่าร้อน + ย + มาน	(อัน...) ไหม้อยู่
ททติ	ทท ทาทเ ในความเร่าร้อน + อ + ติ	ย่อมไหม้
ททนฺต	ทท ทาทเ ในความเร่าร้อน + อ + นฺต	ไหม้อยู่, เมื่อไหม้
ทฺลีตฺวา	ทฺลี ทฺลีเน ในการกัด, ต่อย + ตฺวา	กัดแล้ว
ตชฺชิต	ตชฺช ฆสฺสเน ในการตำว่า, ช่มชู่ + ต	อัน...) คุกคามแล้ว
ตชฺเชตฺวา	ตชฺช ฆสฺสเน ในการตำว่า, ช่มชู่ + เณ + ตฺวา	คุกคามแล้ว (จ./ภ.)
ตตต	ตป ทาทเ ในความเร่าร้อน + ต	ร้อนแล้ว
ตปนฺต	ตป ทาทเ ในความเร่าร้อน + อ + นฺต	เร่าร้อนอยู่ (ภ.)
ตปฺปมาน	ตป ทาทเ ในความเร่าร้อน + ย + มาน	เร่าร้อนอยู่ (ท.)
ตยสฺสฺ	ตย ปาลเน ในการรักษา + ย + สฺสฺ	จงรักษา (ท.)
ตยเปตฺวา	ตป ทาทเ ในความเร่าร้อน + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ร้อนแล้ว
ตยเสตฺวา	ตล ภยเ ในความกลัว + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้สะดุ้ง
ติฏฺจตุ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ต	จงยืน, จงดำรงอยู่
ติฏฺจถ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ถ	จงยืน, จงดำรงอยู่
ติฏฺจนฺต	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + นฺต	ยืนอยู่, ดำรงอยู่
ติฏฺจาทิ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงยืน, จงดำรงอยู่
ติฏฺเจยฺยาลี	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + เยยฺยาลี	พึงยืน, พึงดำรงอยู่
ติฏฺจติ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ติ	ย่อมยืน, ย่อมดำรงอยู่
ติฏฺจ	จา คตินิวตติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงหยุด, จงยืน
ติตฺกฺชติ	ติชฺ ขนฺติยํ ในความอดทน + ช + ติ	ย่อมอดทน, ย่อมอดทน
ติตฺกฺชิสฺลี	ติชฺ ขนฺติยํ ในความอดทน + ช + สฺลี	จักอดทน, จักอดทน
ตินฺต	ติม กิเลเท ในความเปียก, ชุ่มชื้น + ต	เปียกแล้ว, เปียกชุ่มแล้ว

ตุฏฺฐ	ตุสฺ	ปีติมุทิต ในความยินดี + ต	ยินดีแล้ว
ตุสฺติ	ตุสฺ	ปีติมุทิต ในความยินดี + อ + ต	ย่อมยินดี
เตเมตฺวา	ติม	กิเลเท ในความเปียก, ชุ่มชื้น + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เปียกแล้ว (ภ.จ.ท.)
ถเกตฺวา	ถก	ปติมาเต ในการกระทบ, ปิด, กั้น + เณ + ตฺวา	กั้นแล้ว (จ.)
ถเกลสิ	ถก	ปติมาเต ในการปิด, กั้น + เณ + อี	ปิดแล้ว, กั้นแล้ว (จ.)
โถเมตฺวา	โถม	ถเว ในความสรรเสริญ + เณ + ตฺวา	ชมเชยแล้ว, สรรเสริญแล้ว
โถเมหฺตฺวา	โถม	ถเว ในความสรรเสริญ + เณ + อนฺต	ยกย่องอยู่, เมื่อยกย่อง (จ.)
ทฏฺฐ	ทิสฺ	เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + ตฺ	เพื่ออันเห็น, เพื่ออันเฝ้า
ททฺฒ	ทท	ทาเท ในความร้อน + ต	(อัน...) ไหม้แล้ว
ทตฺวา	ทา	ทาเน ในการให้ + ตฺวา	ให้แล้ว, ถวายแล้ว (รัศสยะ)
ททฺนฺต	ทท	ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต	ให้อยู่, เมื่อให้
ททฺมาน	ทท	ทาเน ในการให้ + อ + มาน	ให้อยู่, เมื่อให้
ททฺเขย	ทท	ทาเน ในการให้ + อ + เขย	พึงให้
ททฺเขยยามิ	ทท	ทาเน ในการให้ + อ + เขยยามิ	พึงให้
ทนฺต	ทมฺ	ทมเน ในการฝึก, ช่ม + ต	(อัน...) ฝึกแล้ว
ทมฺมิ	ทท	ทาเน ในการให้ + อ + มิ	ย่อมให้
ทมฺหา	ทา	ทาเน ในการให้ + มฺหา	ให้แล้ว
ทสฺสฺนฺติ	ทา	ทาเน ในการให้ + สฺสฺนฺติ	จักให้
ทสฺสฺลึ	ทา	ทาเน ในการให้ + สฺสฺลึ	จักให้
ทสฺสฺสาม	ทา	ทาเน ในการให้ + สฺสฺสาม	จักให้
ทสฺสฺสามิ	ทา	ทาเน ในการให้ + สฺสฺสามิ	จักให้, จักถวาย (รัศสยะ)
ทสฺสฺสิต	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + ต	(อัน...) แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสฺเสติ	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + ต	ย่อมแสดง (จ.)
ทสฺสฺเสตฺตุ	ทิสฺ	อติสฺขุชฺเช ใน การสวด, แสดง + เณ + ตฺ	เพื่ออันแสดง (จ.)
ทสฺสฺเสตฺวา	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + ตฺวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสฺเสยฺยาถ	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + เขยฺยาถ	พึงแสดง (จ.)
ทสฺสฺเสสิ	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสฺเสสฺสาม	ทิสฺ	อุจฺจารเณ ในการสวด, แสดง + เณ + สฺสาม	จักแสดง (จ.)

ทสเสหิ	ทิส อุจจารणे ในการสวด, แสดง + เณ + ทิ	จงแสดง (จ.)
ทาเปตวา	ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ให้แล้ว
ทาเปสี	ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + ฮี	(ยัง...) ให้ให้แล้ว
ทิฏฺจ	ทิส เพกฺขणे ในการดู, การเห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินน	ทา ทาเน ในการให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว, ให้แล้ว
ทิสฺวา	ทิส เพกฺขणे ในการดู, การเห็น + ตวา	เห็นแล้ว, พบแล้ว
ทิสฺวาน	ทิส เพกฺขणे ในการดู, การเห็น + ตวาน	เห็นแล้ว, พบแล้ว
ทิสฺสติ	ทิส เพกฺขणे ในการดู, การเห็น + ย + เต	ยอมถูกเห็น, ย่อมปรากฏ
ทิสฺสฺมาน	ทิส เพกฺขणे ในการดู, การเห็น + ย + มาน	ถูกเห็นอยู่, ปรากฏอยู่ (ทิ.)
ทียติ	ทา ทาเน ในการให้ + ย + เต	(อัน...) ย่อมให้
ทียมาน	ทา ทาเน ในการให้ + ย + มาน	(อัน...) ให้อยู่
ทีเปติ	ทีป ปกาสะเน ในการประกาศ, แสดง + เณ + ติ	ยอมแสดง, ย่อมประกาศ (จ.)
ทฺฏฺจ	ทุส อปฺปีตฺตมฺหิ ในความไม่ยินดี + ต	(อัน...) ประทูลร้ายแล้ว
ทฺพฺพิณฺต	ทฺ + วิ + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปวิเศษได้โดยยาก
ทฺสฺสติ	ทุส อปฺปีตฺตมฺหิ ในความไม่ยินดี + ย + ติ	ยอมประทูลร้าย
เทติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ติ	ยอมให้
เทถ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ถ	ขอมงให้
เทหตุ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนุตฺ	จงให้, ขอมงให้
เทหิต	ทิส อตฺติสฺซุชฺเชเนในการสวด, แสดง + เณ + ต	(อัน...) แสดงแล้ว (จ.)
เทหิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ทิ	จงให้, ขอมงให้
เทเสตฺวา	ทิส อตฺติสฺซุชฺเชเนในการสวด, แสดง + เณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
เทเสนฺต	ทิส อตฺติสฺซุชฺเชเนในการสวด, แสดง + เณ + อนุต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
เทเสนฺติ	ทิส อตฺติสฺซุชฺเชเนในการสวด, แสดง + เณ + อนุติ	ยอมแสดง (จ.)
เทเสสิ	ทิส อตฺติสฺซุชฺเชเนในการสวด, แสดง + เณ + ฮี	แสดงแล้ว (จ.)
ธาริยฺมาน	ธร ธาเรน ในการทรงไว้ + เณ + ย + มาน	(อัน...) ทรงไว้อยู่ (จ.)
ธารेतฺวา	ธร ธาเรน ในการทรงไว้ + เณ + ตวา	ทรงไว้แล้ว (จ.)
ธารเณติ	ธร ธาเรน ในการทรงไว้ + เณ + อนุติ	ยอมทรงไว้ (จ.)
โธวิตฺวา	โธวฺ โธวเณ ในการล้าง + ตวา	ล้างแล้ว, ข้างแล้ว (ภ.)

นฏฺจ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ต	ฉิบหายแล้ว
นทฺหนต	นท อพยตตสฺทเท ในการทำให้ยังไม่ซัด +อ+อนฺต	บันลืออยู่ (ภ.)
นมิ	นม นเต ในการน้อมลง + อี	น้อมไปแล้ว
นยฺหนติ	นี นเย ในการนำไป + อ + อนฺติ	ย้อมนำไป
นยฺสฺสามิ	นี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำไป
นสฺส	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + ย + ทิ	จงพินาศ, จงฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสติ	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + ย + ติ	ย้อมพินาศ, ย้อมฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสฺหนติ	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + ย + อนฺติ	ย้อมพินาศ, ย้อมฉิบหาย (ทิ.)
นสฺสฺสิ	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + ย + อี	พินาศแล้ว, ฉิบหายแล้ว (ทิ.)
นทาตฺวา	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ตฺวา	อาบแล้ว
นทายนฺติ	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ย + อนฺติ	ย้อมอาบ (ทิ.)
นทายิตฺวา	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ย + ตฺวา	อาบแล้ว (ทิ.)
นทาเปตฺวา	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นทาเปสิ	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นทาเปติ	นท โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ณาเป + ทิ	(ยัง...) จงให้อาบ
นาตจฺฉิ	น + อา + คฺมฺ คตฺติมฺติ ในการไป + อี	ไม่ได้มาแล้ว
นาตจฺฉิสฺสฺสฺถ	น + อา + คฺมฺ คตฺติมฺติ ในการไป + สฺสฺถ	จักไม่มา
นาภิกิรฺติ	น + อภิ + กิรฺ วิกฺเขเปวิกิรฺเณ ในการซัดไป, เรียวยาย +อ+ติ	ย้อมไม่ท่วมทับ
นาสฺกฺฉิ	น + อ + สฺกฺ สฺตฺติมฺติ ในความสามารถ + อี	ไม่ได้อาจแล้ว
นาสฺกฺฉี	น + อ + สฺกฺ สฺตฺติมฺติ ในความสามารถ + อี	ไม่ได้อาจแล้ว
นาสฺยิ	นสฺ อทสฺสฺเน ในการไม่เห็น + ณฺย + อี	(ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว
นาสฺยฺย	นสฺ อทสฺสฺเน ในการไม่เห็น + ณฺ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้ฉิบหาย
นาสฺสฺสฺสติ	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + ณฺ + สฺสฺติ	(ยัง...) จักให้ฉิบหาย
นาสฺเสติ	นสฺ อทสฺสฺเน ในการไม่เห็น + ณฺ + ทิ	(ยัง...) จงให้ฉิบหาย
นาโหสิ	น + อ + หุ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + อี	ไม่ได้มีแล้ว, ไม่ได้เป็นแล้ว
นิกฺกขฺเณตฺติ	นิ + กขฺเณ อากขฺเณ ในการจุด, คร่า, ลาก, ตึง + อ + ติ	ย้อมคร่าออก (ภ.)
นิกฺกขฺเณตฺติ	นิ + กขฺเณ อากขฺเณ ในการจุด, คร่า, ลาก, ตึง + ต	แม้ถูกคร่าออกแล้ว
นิกฺกขฺเณ	นิ + กขฺเณ อากขฺเณ ในการจุด, คร่า, ลาก, ตึง + อี	คร่าออกแล้ว (ภ.)

นิกขนุต	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	หลีกเลี่ยงไปแล้ว
นิกขมติ	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ติ	ยอมออกไป
นิกขมถ	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ถ	จงออกไป
นิกขม	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ทิ	จงออกไป
นิกขมนุต	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุต	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกขมนุตติ	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุติ	ยอมออกไป
นิกขมิตวา	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิกขมิ	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิกขมิมฺหา	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + มฺหา	ออกไปแล้ว
นิกขมิมฺสู	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ออกไปแล้ว
นิกขมฺม	นิ + กมุ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิตฺจจติ	นิ + คมุ	คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ยอมถึง
นิตฺคตฺถ	นิ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฏฺหา + ทิ	จงข่ม
นิตฺคตฺยฺหติ	นิ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ย + เต	(อัน...) ย่อมข่มไม่ได้
นิจฺจวเรนุต	นิ + ฌร	เจเท ในการตัด + ฌ + อนุต	(ยัง...) ให้เปล่งออกไปอยู่
นิจฺจวเรปฺตี	นิ + ฌา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้จบแล้ว
นิจฺจจติ	นิ + ฌา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	จบแล้ว, สำเร็จแล้ว
นิตฺทิตฺตวา	นิ + ฐา	นฺยาเส ในการฝังไว้, ฝากไว้, มอบให้ + ตวา	ฝังไว้แล้ว
นิตฺทายติ	นิตฺททา + ฮาย + ติ		ยอมประพาศิตลับ
นิตฺทายนุต	นิตฺททา + ฮาย + อนุต		ประพาศิตลับอยู่
นิตฺทายมาน	นิตฺททา + ฮาย + มาน		ประพาศิตลับอยู่
นิตฺทายิ	นิตฺททา + ฮาย + อี		ประพาศิตลับแล้ว
นิตฺทายิตฺตวา	นิตฺททา + ฮาย + ตวา		ประพาศิตลับแล้ว
นิตฺปฺชฺชติ	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ย + ติ	ยอมนอน (ทิ.)
นิตฺปฺชฺช	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ย + ทิ	จงนอน (ทิ.)
นิตฺปฺชฺชนุต	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป-การถึง + ย + อนุต	นอนอยู่, เมื่อนอน (ทิ.)
นิตฺปฺชฺชํปิต	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป-การถึง + ย + ฌาเป + ต	(อัน...) ให้นอนแล้ว
นิตฺปฺชฺชํเปตฺตวา	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นอนแล้ว

นิปชฺชาเปหิ	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ย+ณาเป+หิ	(ยัง...) จงให้นอน (ท.)
นิปชฺชิตฺวา	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตฺวา	นอนแล้ว, ทมอบแล้ว
นิปชฺชึ	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ย + ฮี	นอนแล้ว (ท.)
นิปชฺชิสฺสุ	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ย + ฮฺ	นอนแล้ว (ท.)
นิปตติ	นิ + ปต	ปตเน ในการตไป + อ + ติ	ยอมตไป
นิปนฺน	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป + ต	เป็นที่นอน, นอนแล้ว
นิปฺปิพฺยมาณ	นิ + ปิพ	วธเน ในการเปียดเปียน + ย + มาณ	ถูกบีบคั้นอยู่
นิปฺพนฺน	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + ต	สำเร็จแล้ว
นิปฺสาเทหิ	นิ + ปท	คติมฺหิ ในการไป, การถึง + เณ + หิ	(ยัง...) จงให้สำเร็จ
นิพฺนฺธิตฺวา	นิ + พนฺธ	พนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	ผูกแล้ว, รมไว้แล้ว
นิพฺพตฺตติ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ติ	ยอมบังเกิด
นิพฺพตฺต	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺตณฺติ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนุติ	ยอมบังเกิด
นิพฺพตฺตณฺตุ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนุตฺ	จงบังเกิด
นิพฺพตฺตติ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + ฮี	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺตติสฺสฺติ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + สฺสฺติ	จักบังเกิด
นิพฺพตฺตติสฺสุ	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + ฮฺ	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตตฺตฺวา	นิ + วตฺ	วตฺตเน ในความเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
นิพฺพนฺธิ	นิ + พนฺธ	พนฺธเน ในการผูก + ฮี	ท่วงเทนี้ยวแล้ว
นิพฺพาเปตฺวา	นิ + วา	คติมฺหิ ในการไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ดับแล้ว
นิพฺพุต	นิ + วา	คติมฺหิ ในการไป + ต	ดับแล้ว
นิมนฺตติ	นิ + มนฺต	นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + ต	(อัน...) นิมนต์แล้ว
นิมนฺเตตฺตฺวา	นิ + มนฺต	คฺตฺตภาสฺเน ในการกล่าวคํุมครอง + เณ + ตฺวา	นิมนต์แล้ว (จ.)
นิมฺมิณฺตีตฺวาน	นิ + มา	มานมฺหิ ในการชั่ง, รัก + นา + ตฺวาน	เนรมิตแล้ว
นิมฺมิเสตฺตฺวา	นิ + มีส	นิมีสเน ในการทล้บตา + เณ + ตฺวา	ทล้บตาแล้ว (จ.)
นียต	นิ + ยมฺ	นิจฺจยวเตสฺสุ ในการตัดสิน, ประพฤติ + ต	เที่ยงแล้ว, แน่นนอนแล้ว
นียฺยาทิต	นิ + ยต	นียฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + ต	(อัน...) มอบให้แล้ว (จ.)
นียฺยาเทตฺตฺวา	นิ + ยต	นียฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + ตฺวา	มอบให้แล้ว (จ.)

นิยยาเทลี	นิ + ยต	นิยยาตเน ในการมอบให้ + เณ + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิรุขฺมติ	นิ + รุช	อวารณ ในการปิดกัน + ย + ติ	ย่อมนับ (ท.)
นิรุทช	นิ + รุช	อวารณ ในการปิดกัน + ต	ดับแล้ว
นิวัตตนต	นิ + วตฺ	วตตเน ในการเป็นไป + อ + อนต	กลับอยู่, เมื่อกลับ
นิวัตตนตฺ	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + อ + อนตฺ	จงกลับ
นิวัตตตาม	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + อ + ม	ย่อมนกลับ
นิวัตตทาเปตฺวา	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวัตตติตฺวา	นิ + วตฺ	วตตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	กลับแล้ว
นิวัตตติตฺวา	นิ + วตต	วตตเน ในความเป็นไป + ตฺวา	กลับแล้ว
นิวัตตติ	นิ + วตฺ	วตตเน ในการเป็นไป + อี	กลับแล้ว
นิวัตตติยมาน	นิ + วตฺ	วตตเน ในการเป็นไป + เณ + ย + มาน	(ยัง...) ให้กลับอยู่
นิวัตตติสฺสามิ	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + สฺสามิ	จักกลับ
นิวัตตติสฺ	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + อฺ	กลับแล้ว
นิวัตตถ	นิ + วส	อจฺจาทเน ในการนุ่งห่ม + ต	(อัน...) นุ่งแล้ว
นิวัตตเตยฺย	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + อ + เอยฺย	พึงกลับ
นิวัตตเตหิ	นิ + วตต	วตตเน ในการเป็นไป + อ + หิ	จงกลับ
นิवासฺาเปตฺวา	นิ + วส	อจฺจาทเน ในการนุ่ง + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นุ่งแล้ว (จ.)
นิวาเสตฺวา	นิ + วส	นิวาเส ในการอยู่ + เณ + ตฺวา	ตั้งแล้ว (จ.)
	นิ + วส	อจฺจาทเน ในการนุ่งห่ม + เณ + ตฺวา	นุ่งแล้ว (ภ./จ.)
นิวัตตถ	นิ + วส	นิวาเส ในการอยู่ + ต	(อัน...) นุ่งแล้ว
นิสาเมตฺวา	นิ + สม	ฮาโลจเน ในการไตร่ตรอง + เณ + ตฺวา	พิจารณาแล้ว, ไตร่ตรองแล้ว
นิสินน	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว
นิสีทติ	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ติ	ย่อมนั่ง
นิสีทนต	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + อนต	นั่งอยู่, เมื่อนั่ง
นิสีทาเปตฺวา	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิสีทิตพฺพ	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตพฺพ	พียงนั่ง, ครวนั่ง
นิสีทิตฺวา	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตฺวา	นั่งแล้ว
นิสีทิตฺ	นิ + สท	คตฺยาวสฺาเน ในการสิ้นสุดการไป + อี	นั่งแล้ว

นิสสิทสู	นิ + สท คตยวาสานะ ในการสิ้นสุดการไป + อู	นั่งแล้ว
นิสสรุหนต	นิ + สร คตियัม ในการไป + อ + อนุต	เล่นออกไปอยู่
นิสสาย	นิ + สลี เสวายัม ในการเสพ + ตวา	อาศัยแล้ว
นิเวทาเปตวา	นิ + วิท ณาณ ในควมรฐั + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ใหรู้แล้ว
นิเวเทตวา	นิ + วิท ณาณ ในควมรฐั + ณา + ตวา	(ยัง...) ใหรู้แล้ว
นิเวเสตวา	นิ + วิส นิวาเส ในการอยู่ + ณา + ตวา	พักอยู่แล้ว (จ.)
นิเวเสยย	นิ + วิส นิวาเส ในการอยู่ + ณา + เอยย	เพิ่งพักอยู่ (จ.)
นิต	นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปแล้ว
นียมาน	นี นเย ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำไปอยู่
นึทรติ	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ติ	ยอมนำออกไป
นึทริตวา	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	นำออกไปแล้ว
นึทริสสามิ	นี + ทร ทรณ ในการนำไป + สสามิ	จักนำออกไป
นุทติ	นุท ปโนทเน ในการบรรเทา + อ + ติ	ยอมบรรเทา
เนตวา	นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปแล้ว (ภ.)
เนนุต	นี นเย ในการนำไป + อ + อนุต	นำไปอยู่, เมื่อนำไป
เนลี	นี นเย ในการนำไป + อ + ลี	ยอมนำไป
ปกาสเสสามิ	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + ณา+สามิ	จักประกาศ (จ.)
ปกุก	ปจ ปาเก ในการทุง, ตัม, สุก + ต	(อัน...) ทุงแล้ว, สุกแล้ว
ปกุกมนุติ	ป + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุติ	ยอมหลีกเลี่ยง
ปกุกมีสู	ป + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + อู	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกามิ	ป + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + อี	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกุกุญจิต	ป + กุถ ทาเท ในควมเราร้อน + ต	เดือดพล่านแล้ว
ปกุขนุต	ปกุขนุท เวตคตยัม ในการไปเร็ว + ต	เล่นไปแล้ว
ปกุขนุติ	ปกุขนุท เวตคตยัม ในการไปเร็ว + อี	เล่นไปแล้ว
ปกุขนุติตวา	ปกุขนุท เวตคตยัม ในการไปเร็ว + ตวา	เล่นไปแล้ว
ปกุขนุทีสู	ปกุขนุท เวตคตยัม ในการไปเร็ว + อู	เล่นไปแล้ว
ปกุจิตต	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ใส่เข้าไปแล้ว
ปกุจิปาเปตวา	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ใหใส่เข้าไปแล้ว

ปกขิปิตุ	ป + ขิป โนทเน ในการขีดไป + ตุ	เพื่ออันใส่เข้าไป
ปกขิปิตวา	ป + ขิป โนทเน ในการขีดไป + ตวา	ใส่เข้าไปแล้ว
ปกโกสติ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ติ	ย่อมร้องเรียก (ภ.)
ปกโกสาเปติ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้เรียก
ปกโกสาเปตุ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตุ	(ยัง...) จงให้เรียก
ปกโกสาเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปกโกสาเปลิ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้เรียกแล้ว
ปกโกสาเปติ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ทิ	(ยัง...) จงให้เรียก
ปกโกลิตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปคคยท	ป + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ประสงค์แล้ว
ปคฆรติ	ป + ฆร เสเก ในการรด, ราว + อ + ติ	ย่อมไหลออก
ปจถ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + ถ	จกทุง, จกต้ม, จกปิ้ง
ปจนฺติ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + อนฺติ	ย่อมทุง
ปจนฺตุ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + อนฺตุ	จกทุง
ปจาเปตวา	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ทุงแล้ว
ปจาเปลิ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ปิ้งแล้ว
ปจิตวา	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, สุก + ตวา	ทุงแล้ว, ต้มแล้ว, ไหม้แล้ว
ปจิสฺสามิ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง + สฺสามิ	จกทุง, จกต้ม, จกปิ้ง
ปจิสฺสุ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อฺ	ทุงแล้ว
ปเจยย	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + เอยย	พึ่งทุง
ปเจยยาลี	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + เอยยาลี	พึ่งทุง
ปจจาตจจติ	ปติ + อา + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมกลับมาเฉพาะ
ปจจาตจจฺฉิ	ปติ + อา + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + อี	กลับมาแล้ว (ภ.)
ปจจาสิสฺติ	ปติ + อา + สิสฺ วิเสเส ในการทำให้วิเศษ + อ + ติ	ย่อมทวงเฉพาะ (ภ.)
ปจจาสิสฺสามิ	ปติ + อา + สิสฺ อิจฺฉาย ในความปรารถนา + อ + มิ	ย่อมทวงเฉพาะ (ภ.)
ปจจุคฺคนตฺวา	ปติ + อฺ + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + ตวา	ต้อนรับแล้ว
ปจจุฏฺฏาย	ปติ + อฺ + จา คตินิวตติมฺทิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นเฉพาะแล้ว
ปจจเวกฺขนฺต	ปติ + อว + อิกฺข ทสฺสนงฺเกสฺ ในการเห็น, เครื่องหมาย + อ + อนฺต	พิจารณาอยู่ (ภ.)

ปัจฉินทิตวา	ป + จิทิ	ทวิธากรณ ในการตัด + ตวา	ตัดขาดแล้ว (ร.)
ปัจฉินน	ป + จิทิ	ทวิธากรณ ในการตัด + ต	ตัดขาดแล้ว
ปชฺหนต	ป + ทา	จาเค ในการสละ + อ + อนต	ละอยู่, เมื่อสละ, เมื่อสละ
ปณณายิ	ป + ณา	อวโพธเน ในการรู้ + ย + อี	ปรากฏแล้ว (ที.)
ปณณตต	ป + ณป	อตฺถรณ ในการปลูต + ต	(อัน...) ปลูตแล้ว
ปณณายติ	ป + ณา	อวโพธเน ในการรู้ + ย + ติ	ยอมปรากฏ (ที.)
ปณณายมาน	ป + ณา	อวโพธเน ในการรู้ + ย + มาน	ปรากฏอยู่
ปณณายิ	ป + ณา	อวโพธเน ในการรู้ + ย + อี	ปรากฏแล้ว
ปณณาเปตวา	ป + ณป	อตฺถรณ ในการปลูต + ณ + ตวา	ปลูตแล้ว
ปฏิกฺกณฺณมาน	ปติ + ทน	ทีสํย ในการเปียดเปียน + ย + มาน	กระทบอยู่, เมื่อกระทบ (ย)
ปฏิกฺกณฺนต	ปติ + กมฺ	ปทวิกฺกเจเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวกลับแล้ว, ถอยกลับแล้ว
ปฏิกฺกณฺนตฺ	ปติ + กมฺ	ปทวิกฺกเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนตฺ	จงก้าวกลับ, จงถอยกลับ
ปฏิกฺกณฺนิตฺ	ปติ + กมฺ	ปทวิกฺกเจเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ก้าวกลับแล้ว, ถอยกลับแล้ว
ปฏิกฺกชิตต	ปติ + จิป	นิเสธเน ในการห้าม + ต	(อัน...) ห้ามแล้ว
ปฏิกฺกชิตตวา	ปติ + จิป	นิเสธเน ในการห้าม + ตวา	ห้ามแล้ว
ปฏิกฺกจ	ปติ + อี	คตฺมฺทิ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
ปฏิกฺกจฺณาเปตวา	ปติ + อีสฺ	อิจฺจณฺย ในความปรารถนา + ณฺนาเป+ตวา	(ยัง...) ใ้ปกปิดแล้ว
ปฏิกฺกชฺคฺรณต	ปติ + ชฺคฺค	โสธโปสฺนรฺกฺขณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + อ+อนต	ปฏิบัติอยู่
ปฏิกฺกชฺคฺรณตฺ	ปติ + ชฺคฺค	โสธโปสฺนรฺกฺขณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + อ+อนต	ยอมปฏิบัติ
ปฏิกฺกชฺคฺติ	ปติ + ชฺคฺค	โสธโปสฺนรฺกฺขณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + อี	ปฏิบัติแล้ว
ปฏิกฺกชฺคฺตฺ	ปติ + ชฺคฺค	โสธโปสฺนรฺกฺขณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + ตฺ	เพื่ออันปฏิบัติ
ปฏิกฺกชฺคฺตวา	ปติ + ชฺคฺค	โสธโปสฺนรฺกฺขณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + ตวา	ปฏิบัติแล้ว
ปฏิกฺกชฺนาเปตวา	ปติ + ณา	อวโพธเน ในการรู้ + นา + ณฺนาเป+ตวา	(ยัง...) ใ้รู้เฉพาะแล้ว
ปฏิกฺกชฺนาทิ	ปติ + จิ	ชฺเย ในความชนะ + นา + ทิ	จงชนะตอบ
ปฏิกฺกชฺนิตวา	ปติ + จิ	ชฺเย ในความชนะ + นา + ตวา	ชนะตอบแล้ว
ปฏิกฺกนิตตวา	ปติ + นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + ตวา	กลับแล้ว
ปฏิกฺกนิตต	ปติ + นิ + วตฺ	วตฺตเน ในการเป็นไป + อี	กลับแล้ว
ปฏิกฺกชฺชติ	ปติ + ปท	คตฺมฺทิ ในการไป + ย + ติ	ยอมปฏิบัติ, ย่อมดำเนินไป

ปฏิบัติตัว	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ตฺวา	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว
ปฏิบัติ	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว
ปฏิบัติสู	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อู	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว
ปฏิบัติสน	ปติ + ป + หิ คติมฺหิ ในการไป + ณฺว + อู	ส่งกลับแล้ว
ปฏิบัติพาท	ปติ + พาท ปยตฺเน ในความพยายาม + อ + อนฺต	ห้ามอยู่, เพื่อห้าม
ปฏิบัติมณฑ	ปติ + มณฑ ภูสฺเน ในการประดับ + ต	ประดับแล้ว
ปฏิบัติยต	ปติ + ยต นิยยตฺเน ในการมอบให้ + ต	ตระเตรียมแล้ว
ปฏิบัติยาเทตฺวา	ปติ + ยต ตาไฟฺปกฺการเ ในการทบทฺตี, ทำอุปการะ + เณ + ตฺวา	จัดแจงแล้ว
ปฏิบัติยาเทย	ปติ + ยต ตาไฟฺปกฺการเ ในการทบทฺตี, ทำอุปการะ + เณ + เอย	เพิ่งจัดแจง
ปฏิบัติยาเทสิ	ปติ + ยต ตาไฟฺปกฺการเ ในการทบทฺตี, ทำอุปการะ + เณ + อี	จัดแจงแล้ว
ปฏิบัติลท	ปฏิ + ลภ ลาภเ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติลภติ	ปติ + ลภ ลาภเ ในการได้ + อ + ติ	ยอมกลับได้, ย่อมได้เฉพาะ
ปฏิบัติลภนติ	ปติ + ลภ ลาภเ ในการได้ + อ + อนฺติ	ยอมได้เฉพาะ, ย่อมกลับได้
ปฏิบัติลภิตฺต	ปติ + ลภ ลาภเ ในการได้ + ตฺต	กลับได้แล้ว, ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติลภิตฺวา	ปติ + ลภ ลาภเ ในการได้ + ตฺวา	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติลภิ	ปติ + ลภ ลาภเ ในการได้ + อี	กลับได้แล้ว, ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติสาเมตฺวา	ปติ + สฺมฺ อฺปฺสฺเม ในความสงบ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้สงบเฉพาะแล้ว
ปฏิบัติสฺสฺต	ปติ + สฺ สฺวเณ ในการฟัง + ต	(อัน...) ฟังตอบแล้ว
ปฏิบัติสฺสฺเวเทสิ	ปติ + สฺ + วิท อนุภวเเน ในการเสวย + เณ + อี	เสวยแล้ว
ปฏิบัติท	ปติ + ทน ทิสฺสํ ในการเขียดเขียน + ต	(อัน...) กระทบกลับแล้ว
ปฏิบัติทปฺสิ	ป + ทป ทปเเน ในการตั้งไว้ + เณ + อี	เริ่มตั้งไว้แล้ว (จ.)
ปฏิบัติทปฺตฺวา	ป + ทป ทปเเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตฺวา	เริ่มตั้งไว้แล้ว (จ.)
ปฏิบัติทปฺน	ป + ทป ทปเเน ในการตั้งไว้ + เณ + อนฺต	เริ่มตั้งอยู่ (จ.)
ปฏิบัติทปฺเม	ป + ทป ทปเเน ในการตั้งไว้ + เณ + ม	ยอมเริ่มตั้งไว้ (จ.)
ปฏิบัติทิต	ป + นิ + ธา ธารเเน ในการทรงไว้ + ต	(อัน...) ตั้งไว้แล้ว
ปฏิบัติท	ปต ปตเเน ในการตกไป + อ + อนฺต	ตกไปอยู่, เมื่อตกไป
ปฏิบัติ	ปต ปตเเน ในการตกไป + อี	ตกไปแล้ว
ปฏิบัติทฺจ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติภูจหีสู	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อู	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติภูจาเปตวา	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป+ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติภูจหิ	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่แล้ว
ปติภูจาลี	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว
ปติภูจิต	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติภูจิต	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นเฉพาะแล้ว, ประดิษฐาน
ปติภูจาลี	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐาน
ปติภูจาเปลี	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป+ณาเป+ออี	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติต	ปต	ปตเน ในการตกไป + ต	ตกไปแล้ว, หล่นแล้ว
ปติตตวา	ปต	ปตเน ในการตกไป + ตวา	ตกไปแล้ว
ปติสฺสตี	ปต	ปตเน ในการตกไป + สฺสตี	จักตกไป
ปตต	ป + อป	ปาปนฺเน ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตตพพ	ป + อป	ปาปนฺเน ในการถึง, บรรลุ + ตพพ	(อัน...) ฟังถึง, ฟังบรรลุ
ปตตยमान	ปตต	ยาจนฺเน ในการขอ, ปรรตนา + ณฺย + มาน	ปรารถนาอยู่ (จ.)
ปตติต	ปตต	ยาจนฺเน ในการขอ, ปรรตนา + ณฺย + ต	(อัน...) ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตตวา	ป + อป	ปาปนฺเน ในการถึง, บรรลุ + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตตเถติ	ปตต	ยาจนฺเน ในการขอ, ปรรตนา + ณฺย + ต	ข้อมปรารถนา (จ.)
ปตตเถนต	ปตต	ยาจนฺเน ในการขอ, ปรรตนา + ณฺย + อนฺต	ปรารถนาอยู่ (จ.)
ปตตเถลี	ปตต	ยาจนฺเน ในการขอ, ปรรตนา + ณฺย + อี	ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปทาเลตตวา	ป + ทล	วิทฺตเร ในการทำลาย + ณฺย + ตวา	ทำลายแล้ว, ขำแรกแล้ว (จ.)
ปทฺฏจ	ป + ทฺล	อปปีตฺมฺหิ ในความไม่ยินดี + ต	(อัน...) ประทุษร้ายแล้ว
ปปโปติ	ป + อป	ปาปนฺเน ในการถึง + โอ + ต	ข้อมถึง, ข้อมบรรลุ (ต.)
ปพฺพชฺฉิตตวา	ป + พฺช	ชฺฉาเร ในการตื่น + ตวา	ตื่นแล้ว (ท.)
ปพฺพชฺชุต	ป + วช	คตฺมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	บวชอยู่, เมื่อบวช
ปพฺพชฺชาหิ	ป + วช	คตฺมฺหิ ในการไป, ถึง + อ + หิ	จงบรพชฺชา, จงบวช
ปพฺพชฺชิต	ป + วช	คตฺมฺหิ ในการไป, การถึง + ต	บวชแล้ว, บรพชฺชาแล้ว
ปพฺพชฺชิตตวา	ป + วช	คตฺมฺหิ ในการไป, ถึง + อี + ตวา	บวชแล้ว, บรพชฺชาแล้ว
ปพฺพชฺชี	ป + วช	คตฺมฺหิ ในการไป + อี	บวชแล้ว, บรพชฺชาแล้ว

ปพพชีส์สติ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + สฺสติ	จักบวช
ปพพชีส์สาม	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + สฺสาม	จักบวช
ปพพชีส์สามิ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + สฺสามิ	จักบวช
ปพพชีส์	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + อฺ	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพพชยีสฺ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ฌย + อฺ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพชเชตฺวา	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพชเชต	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ฌ + ต	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพชเชยฺย	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ฌ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้บวช
ปพพชเชสิ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ฌ + ฮิ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพชเชสฺ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ฌ + อฺ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพชเชหิ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ฌ + หิ	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพชเชยฺย	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อ + เอยฺย	พึงบรรพชา, พึงบวช
ปภิชฺชีส์	ป + ภิ	ภิชฺชเเน ในการแตก, ทัก + ย + อฺ	แตกแล้ว (ภิ.)
ปมชฺช	ป + ม	อุมมาเท ในความบ้า + ย + ฮิ	ประมาทแล้ว
ปมตต	ป + ม	อุมมาเท ในความบ้า + ต	ประมาทแล้ว
ปมฺมุทามิ	ป + มุ	เวจิตเต ในความหลง + ย + มิ	ย่อมหลงทั่ว (ภิ.)
ปโมทนต	ป + มุ	ทลฺลเเน ในการหัวเราะ + อ + อนต	บันเทิงอยู่, เมื่อบันเทิง
ปโมทนติ	ป + มุ	ทลฺลเเน ในการหัวเราะ + อ + อนติ	ย่อมบันเทิง
ปยุตต	ป + ยุ	โยเค ในการประกอบ + ต	ประกอบแล้ว
ปโยชิต	ป + ยุ	โยเค ในการประกอบ + ฌ + ต	(อัน...) ประกอบแล้ว (จ.)
ปโยเชสิ	ป + ยุ	โยเค ในการประกอบ + ฌ + ฮิ	ประกอบแล้ว (จ.)
ปโยเชหิ	ป + ยุ	โยเค ในการประกอบ + ฌ + หิ	จงประกอบ (จ.)
ปรามลิตฺวา	ป + ร	อามลเเน ในการลูบคลำ + ตฺวา	ลูบคลำแล้ว
ปริกทมิตฺวา	ป + ก	อกทมเเน ในการจุด, ตึง + ตฺวา	จุดแล้ว, ตึงแล้ว, ลากแล้ว
ปริกิณฺณ	ป + กิ	วิกิณเเน ในการเรียราย + ต	เกลื่อนกล่นแล้ว
ปริกุชิตต	ป + ช	โนทเเน ในการขัดไป, ขว้าง, ทิ้ง + ต	(อัน...) แวตล้อมแล้ว
ปริกุชิตฺวา	ป + ช	โนทเเน ในการขัดไป, ขว้าง, ทิ้ง + ตฺวา	แวตล้อมแล้ว
ปริกุชิตฺน	ป + ช	ชเย ในความสิ้นไป + ต	สิ้นไปรอบแล้ว

ปริศตณฺหิตฺวา	ปริ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา +ณฺหา+ตฺวา	กำหนดจับแล้ว (กั.)
ปริศตณฺหิสฺสํามิ	ปริ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา +ณฺหา+สฺสํามิ	จับกำหนดจับ (กั.)
ปริจุมฺพิตฺวา	ปริ + จุมฺพ	วทณฺสํโยคเ ในการประกอบปาก + ตฺวา	จูบแล้ว, จุมพิตแล้ว
ปริจจตฺต	ปริ + จช	จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) สละรอบแล้ว
ปริจฺฉินฺหิตฺวา	ปริ + ฉิหิ	ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน+ตฺวา	กำหนดแล้ว
ปริจฺฉินฺหน	ปริ + ฉิหิ	ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน+ต	(อัน...) กำหนดแล้ว
ปรินิพฺพายิ	ปริ + นิ + วา	คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ปรินิพพานแล้ว (กั.)
ปรินิพฺพุต	ปริ + นิ + วา	คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	ปรินิพพานแล้ว
ปริปฺตุณฺณ	ปริ + ปฺตุ	ปฺตุเณ ในการให้เต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริปฺตุริ	ปริ + ปฺตุ	ปฺตุเณ ในการเต็ม + อ + ติ	ย่อมเต็มรอบ, ย่อมบริบูรณ์
ปริปฺตุริสฺสตี	ปริ + ปฺตุ	ปฺตุเณ ในการเต็ม + สฺสตี	จักเต็มรอบ, จักบริบูรณ์
ปริณฺหฺตติ	ปริ + ณฺหิ	กิตฺตฺยจฺฉเเน ในความทวนไหวเล็กน้อย + อ + ติ	ย่อมตื้นนรไปรอบ
ปริภาสฺนฺหิต	ปริ + ภาส	วียตฺติตฺยํ วาจาญํ ในการพูดชัด +อ+อนฺติ	ย่อมบริภาษ
ปริภาสฺนิตฺวา	ปริ + ภาส	วียตฺติตฺยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตฺวา	บริภาษแล้ว
ปริภฺยุณฺขณฺต	ปริ + ภฺยุ	ภฺยุเณ ในการกิน + อ + หนฺต	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค (จ.)
ปริภฺยุณฺขมาณ	ปริ + ภฺยุ	ภฺยุเณ ในการกิน + อ + มาณ	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค (จ.)
ปริภฺยุณฺขถ	ปริ + ภฺยุ	ภฺยุเณ ในการกิน + อ + ถ	ขອງบริโภค (จ.)
ปริภฺยุณฺขณฺต	ปริ + ภฺยุ	ภฺยุเณ ในการกิน + อ + หนฺต	ย่อมบริโภค (จ.)
ปริมฺชฺชฺณฺต	ปริ + มฺชฺช	สฺหฺตฺธิสฺสเณ ในความหมดจด,ชำระ-ชัด-ณฺ +อ+อนฺต	ลูบคลำอยู่ (ภ.)
ปริมฺชฺชิตฺวา	ปริ + มท	อุมฺมาเท ในความบ่า + ตฺวา	ลูบคลำแล้ว
ปริวชฺเชตฺตพฺพ	ปริ + วชฺชี	จาเค ในการสละ + เณ + ตพฺพ	(อัน...) พึงเว้นรอบ (จ.)
ปริวตฺตติ	ปริ + วตฺต	วตฺตเณ ในการเป็นไป + อ + ติ	ย่อมเป็นไปรอบ, ย่อมหมุนไป
ปริวตฺตตาเปตฺวา	ปริ + วตฺต	วตฺตเณ ในการเป็นไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว
ปริวตฺตติยมาณ	ปริ + วตฺต	วตฺตเณ ในการเป็นไป + เณ +ย+มาณ	(อัน...) ให้เป็นไปรอบอยู่
ปริวตฺตเตตฺวา	ปริ + วตฺต	วตฺตเณ ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	แปลงแล้ว, เปลี่ยนแล้ว (ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว
ปริวาริต	ปริ + วร	ภตฺตํ ในการเข้าหา, รับใช้ + เณ + ต	(อัน...) ปวารณาแล้ว (จ.)
ปริวาริตฺวา	ปริ + วร	ภตฺตํ ในการเข้าหา, รับใช้ + เณ + ตฺวา	แวดล้อมแล้ว, ปวารณาแล้ว (จ.)

ปรีวิสิตวา	ปรี + วิส โปสเน ในการเลี้ยงดู + ตวา	อ้างคาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปรีวุด	ปรี + วร ภาตย์ ในการเข้าหา, รับใช้ + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปรีสงกิต	ปรี + สกิ สสเย ในความสงสัย + ต	ระวางแล้ว, สงสัยแล้ว
ปรีสุทต	ปรี + สุต สุทฺธิย ในความหมดจด + ต	หมดจตรอบแล้ว
ปรีทรนุด	ปรี + ทร นิจฺจโกเต ในการใช้สอยเป็นนิตย์ อ+อนุด	หลีกเลี่ยงอยู่, ใช้สอยอยู่
ปรีทหายติ	ปรี + ทา จาคทานิย ในการสละ, เสื่อม + อ + ติ	ย่อมเสื่อมรอบ (ภ.)
ปรีเทวิ	ปรี + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อี	คร่ำครวญแล้ว
ปรีเทวิตวา	ปรี + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + ตวา	คร่ำครวญแล้ว
ปรีเยสนุด	ปรี + เอส ปรีเยสเน ในการแสวงหา + อ + อนุด	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปรีเยสนุติ	ปรี + เอส ปรีเยสเน ในการแสวงหา + อ + อนุติ	ย่อมแสวงหา
ปรีเยสิตวา	ปรี + เอส ปรีเยสเน ในการแสวงหา + ตวา	แสวงหาแล้ว
ปรีโยสิต	ปรี + อว + โส โอลิตเต ในการจบลง + ต	สิ้นสุดรอบแล้ว, จบลงแล้ว (ท.)
ปโรทิ	ป + รุท โรทเน ในการร้องไห้ + อี	ร้องไห้แล้ว
ปลาต	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ต	หนีไปแล้ว
ปลายติ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + ติ	ย่อมหนีไป (ภ.)
ปลายนุด	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + อนุด	หนีไปอยู่
ปลายนุติ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + อนุติ	ย่อมหนีไป
ปลายิ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อี	หนีไปแล้ว
ปลายิตพพ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตพพ	(อัน...) พึ่งหนีไป
ปลายิตุ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตุ	เพื่ออันหนีไป
ปลายิตวา	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตวา	หนีไปแล้ว
ปลายิสฺสนุติ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + สฺสนุติ	จักหนีไป
ปลายิสฺสุ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อฺ	หนีไปแล้ว
ปลาเปติ	ปล คตฺติรฺกฺขาสฺ ในกาไป, รักษา + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้หนีไป
ปลาเปตุ	ปล คตฺติรฺกฺขาสฺ ในกาไป, รักษา + ณา + ตุ	เพื่ออัน- (ยัง...) ให้หนีไป
ปลาเปตวา	ปล คตฺติรฺกฺขาสฺ ในกาไป, รักษา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้หนีไปแล้ว
ปลาเปถ	ปล คตฺติรฺกฺขาสฺ ในกาไป, รักษา + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้หนีไป
ปลาเปสิ	ปล คตฺติรฺกฺขาสฺ ในกาไป, รักษา + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้หนีไปแล้ว

ปลาเปลือ	ปล คตริกขาสู ในการไป, รักษา + ณาเป + อุ (ยัง...) ให้นำไปแล้ว
ปลาเปลือสามิ	ปล คตริกขาสู ในการไป, รักษา + ณาเป + สสามิ (ยัง...) จักให้นำไป
ปลโเลเกตวา	ป + ลุภ ทิทธิมฺหิ ในความอยากได้ + ฌ + ตวา (ยัง...) ให้ออกได้แล้ว (ท.) หลอกล่อแล้ว
ปวตตติ	ป + วตุ วุตตเน ในการเป็นไป + อ + ติ ย่อมเป็นไป
ปวตต	ป + วตุ วุตตเน ในความเป็นไป + ต เป็นไปทั่วแล้ว
ปวตตติต	ป + วตุ วุตตเน ในความเป็นไป + ฌ + ต (อัน...) ให้นำไปทั่วแล้ว
ปวตตีสู	ป + วตุ วุตตเน ในความเป็นไป + อุ เป็นไปทั่วแล้ว, เป็นไปแล้ว
ปวตเตต	ป + วตุ วุตตเน ในความเป็นไป + ฌ + ถ (ยัง...) จงให้เป็นไปทั่ว
ปวาเรตวา	ป + วร ยาจิจฺฉาย ในการขอ,ปรารถนา + ฌ+ตวา ปวารณาแล้ว (จุ.)
ปวิฏฺจ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต เข้าไปแล้ว
ปวิสติ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ติ ย่อมเข้าไป
ปวิสตุ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ตุ จงเข้าไป
ปวิสถ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ถ จงเข้าไป
ปวิสหนต	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + หนต เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสมาน	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + มาน เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสิตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + (อิ) + ตวา เข้าไปแล้ว
ปวิสิสสามิ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + สสามิ จักเข้าไป
ปวิสิสู	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อุ เข้าไปแล้ว
ปวิเสยฺยถ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + เยยฺยถ พึงเข้าไป
ปเวเสตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ฌ + ตวา (ยัง...) ให้นำไปแล้ว
ปเวเสสิ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ฌ + ฮี (ยัง...) ให้นำไปแล้ว
ปเวเสสสามิ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ฌ + สสามิ (ยัง...) จักให้นำไป
ปสนฺหน	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ต เลื่อมใสแล้ว
ปสนฺวิสสามิ	ป + สฺ สฺนฺหน ในการไหลไป + สสามิ จักประสพ, จักไหลไป
ปสาธิต	ป + สาธ สิทธิมฺหิ ในความสำเร็จ + ต ตกแต่งแล้ว
ปสาเทตฺวา	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ฌ + ตวา (ยัง...) ให้นำเลื่อมใสแล้ว
ปสาเทนฺตี	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ฌ+อนฺต+(อิ) (ยัง...) ให้นำเลื่อมใสอยู่

ปล้ำเรตวา	ป + สร คตฺยํ ในการไป + เณ + ตวา	เหยียดออกแล้ว (จ.)
ปลีทิตวา	ป + สท ปล้าเท ในความเลื่อมใส + ตวา	เลื่อมใสแล้ว
ปลัสติ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + ติ	ย่อมเฝ้า, ย่อมดู, ย่อมเห็น
ปลัสถ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + ถ	จงดู, จงเห็น
ปลัส	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + ทิ	จงดู, จงเห็น
ปลัสนต	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อนต	เห็นอยู่, เมื่อเห็น
ปลัสนติ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อนติ	ย่อมเห็น
ปลัสสิ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + สิ	ย่อมเห็น
ปลัสสามิ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + มิ	ย่อมเห็น, เห็นอยู่, จะเห็น
ปลัสสิ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อี	เห็นแล้ว
ปลัสสิตวา	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + ตวา	เห็นแล้ว, ดูแล้ว
ปลัสสิสสาม	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + สสาม	จักเห็น
ปลัสสิสสามิ	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + สสามิ	จักเห็น
ปลเสยฺยยาม	ทิส เพกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + เอยฺยยาม	พึงเห็น
ปทฏฺจ	ป + ทส ทาเส ในการทำเรา + ต	ว่าจริงแล้ว
ปทต	ป + ทน ทิสายํ ในการเยียดเบียน + ต	อัน...ดีแล้ว, เคาะแล้ว
ปทร	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + ทิ	จงพัด, จงประหาร, จงตี
ปทรนต	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + อนต	พัดอยู่, ประหารอยู่, ตีอยู่
ปทรนติ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + อนต + (อ)	พัดอยู่, ประหารอยู่, ตีอยู่
ปทรนตุ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + อนตุ	จงพัด, จงประหาร, จงตี
ปทราปลี	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ณาเป + (ล) + อี	ยัง...ให้ตีแล้ว, ให้เคาะแล้ว
ปทริตวา	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ตวา	ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทาดพพ	ป + ทา จาเค ในกาสรสละ + ตพพ	(อัน...) พึงละ, พึงสละ
ปทาดเว	ป + ทา จาเค ในกาสรสละ + ตเว	เพื่ออันละ, เพื่ออันสละ
ปทาย	ป + ทา จาเค ในกาสรสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
ปทิตตตุ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ตตุ	จงส่งไป
ปทิตตถ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ถ	จงส่งไป
ปทิตตตวา	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ตวา	ส่งไปแล้ว

ปทินิ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + อี	ส่งไปแล้ว (สุ.)
ปทินิสฺ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + อุมฺ	ส่งไปแล้ว
ปทิต	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปทิน	ป + ทา จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ละแล้ว, สละแล้ว
ปทเรยฺย	ป + ทร ปทาเร ในการประหาร + อ + เอยฺย	พึงประหาร, พึงตี, พึงตีต
ปทเรยฺยาสี	ป + ทร ปทาเร ในการประหาร + อ + เอยฺยาสี	พึงประหาร, พึงตี, พึงตีต
ปทสิตฺวา	ป + ทสฺ ทสฺเน ในการทัวเราะ + ตฺวา	สละบัดแล้ว
ปทสิ	ป + ทสฺ ทสฺเน ในการทัวเราะ + อี	สละบัดแล้ว (ภ.)
ปาชียมาน	ปจฺ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ย + มาน	(อัน...) ขับไปอยู่, ต้อนไปอยู่
ปาฏิกงฺขา	ปติ + กจิ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ณา	(อัน...) พึงหวังเฉพาะ
ปาตุภฺวิ	ปาตุ + ภู สัตตฺยา ในความมี, เป็น + อี	มีปรากฏแล้ว
ปาตุโรหสิ	ปาตุ + อ + หู สัตตฺยา ในความมี, เป็น + อี	ได้มีปรากฏแล้ว
ปาปุณฺณติ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ณา + ณาติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปุณฺณาติ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง, บรรลุ + ณา + ติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปุณฺณาตุ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง, บรรลุ + ณา + ต	จงถึง, จงบรรลุ
ปาปุณฺณิ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการให้ถึง + ณา + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปุณฺณิสฺสาม	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ณา + สฺสาม	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปุณฺณิสฺสามิ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ณา + สฺสามิ	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปุณฺณิสฺ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ณา + อุมฺ	บรรลุแล้ว, ถึงแล้ว
ปาปุณฺเณ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง-บรรลุ + ณา + เอยฺย	พึงถึง, พึงบรรลุ
ปาปุณฺเณยฺ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง-บรรลุ + ณา + เอยฺย	พึงถึง, พึงบรรลุ
ปายาสี	ป + อ + ยา คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อี	ได้ดำเนินไปแล้ว
ปารูปติ	ป + อา + รูป ปารูปเณ ในการท้ม + อ + ติ	ย่อมท้ม
ปารูปิตฺวา	ป + อา + รูป ปารูปเณ ในการท้ม + ตฺวา	ท้มแล้ว, คลุมแล้ว
ปาวิสฺ	ป + อ + วิสฺ ปเวสฺเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว (ภ.)
ปาเชถ	ปจฺ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ถ	จงขับไป, จงต้อนไป (จ.)
ปาเตตฺวา	ปต ปตเน ในการตกไป + ณา + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตกไปแล้ว
ปาเตนฺติ	ปต ปตเน ในการตกไป + ณา + ณาติ	(ยัง...) ย่อมให้ตกไป

ปาเตลี	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้ตกไปแล้ว
ปาเปติ	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง,บรรล + เณ + ตี	(ยัง...) ย่อมให้ถึง
ปาเปยย	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + เณ + เอยย	(ยัง...) พึงให้ถึง
ปาเปลี	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง,บรรล + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว
ปาเปสฺสตี	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + เณ + สฺสตี	(ยัง...) จักให้ถึง
ปาเปสฺสลี	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + เณ + สฺสลี	(ยัง...) จักให้ถึง, จักให้บรรลุ
ปาเปหนตี	ปา ปาเน ในการตี + เณ + หนต + (อี)	(ยัง...) ให้ตีอยู่, เมื่อให้ตี
ปาเปหิ	ปา ปาเน ในการตี + เณ + หิ	(ยัง...) จงให้ตี
ปาเทลี	ป + หิ คติมหิ ในการไป + ณา + อี	ส่งไปแล้ว (สุ.)
พิททาเปตฺวา	อปี + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ปิดแล้ว
พิทหิตฺวา	อปี + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตฺวา	ปิดแล้ว
พิทหิ	อปี + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + อี	ปิดแล้ว (ภ.)
พิชาย	อปี + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตฺวา	ปิดแล้ว
ปิปาสิโต	ปา ปาเน ในการตี + ส + ต	กระหน่ำแล้ว
ปิลนฺธิ	ปิลนฺธิ อลงฺกาเร ในการประดับ + อี	ประดับแล้ว, ตกแต่งแล้ว
ปิวัตติ	ปา ปาเน ในการตี + อ + ตี	ย่อมตี
ปิวิ	ปา ปาเน ในการตี + อี	ตีแล้ว
ปิวิตฺวา	ปา ปาเน ในการตี + (อี) + ตฺวา	ตีแล้ว
ปีต	ปา ปาเน ในการตี + ต	(อัน...) ตีแล้ว
ปีพิต	ปีฬ วนเน ในการเบียดเบียน + เณ + ต	(อัน...) เบียดเบียนแล้ว, (อัน...) บีบคั้นแล้ว (จ.)
ปีเพติ	ปีฬ วนเน ในการเบียดเบียน + อ + ตี	เบียดเบียนอยู่, บีบคั้นอยู่ (จ.)
ปีเพยฺย	ปีฬ วนโลฬเน ในการฆ่าและเบียดเบียน + เณ + เอยย	พึงเบียดเบียน (จ.)
ปุจฺจติ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ตี	ย่อมถาม
ปุจฺจถ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ถ	จถาม
ปุจฺจหนต	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + หนต	ถามอยู่, เมื่อถาม
ปุจฺจหนฺติ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + หนฺติ	ย่อมถาม
ปุจฺจสิ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + สิ	ย่อมถาม

ปุจฉามิ	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + อ + มิ	ย่อมถาม
ปุจฉิต	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุจฉิตวา	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว, ตรัสถามแล้ว
ปุจฉิ	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + อี	ถามแล้ว
ปุจฉิขมาน	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + ข + มาน	(อัน...) ถามอยู่, ถูกถามอยู่
ปุจฉิสฺสามิ	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + สฺสามิ	จักถาม
ปุจฉิสฺ	ปุจฉ	ปุจฉเน ในการถาม + อฺ	ถามแล้ว, ทูลถามแล้ว
ปุณฺณิ	ปุณฺณ	โสเธ ในการชำระ, ทำให้สะอาด + อี	ชำระแล้ว, เช็ดแล้ว (ภ.)
ปุณฺณจ	ปุณฺณ	ปุณฺณเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุณฺณณ	ปุณ	ปุณฺณเน ในการให้เต็ม + ต	(อัน...) เต็มแล้ว
ปุณฺเนติ	ปุณ + ธา + อี	ศติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมมาอีก
ปุชฺเชตฺวา	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + ตฺวา	บูชาแล้ว (จ.)
ปุชฺเชถ	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + ถ	จงบูชา (จ.)
ปุชฺเชม	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + ม	ย่อมบูชา, จงบูชา (จ.)
ปุชฺเชสิ	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + อฺ	บูชาแล้ว (จ.)
ปุชฺเชสฺสาม	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + สฺสาม	จักบูชา (จ.)
ปุชฺเชสฺสามิ	ปุชฺ	ปุชฺชาຍ ในการบูชา + เณ + สฺสามิ	จักบูชา (จ.)
ปุเรตฺวา	ปุร	ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุเรนฺต	ปุร	ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้เต็มอยู่
ปุเรนฺตุ	ปุร	ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + อนฺตุ	(ยัง...) จงให้เต็ม
ปุเรสิ	ปุร	ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + อี	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุเรสฺสาม	ปุร	ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + สฺสาม	(ยัง...) จักให้เต็ม
เปสฺสิสิ	เปส	เปสเน ในการส่งไป + ณฺย + อฺ	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺสิต	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺเสตฺ	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตฺ	จงส่งไป (จ.)
เปสฺเสตฺวา	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตฺวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺเสถ	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + ถ	จงส่งไป (จ.)
เปสฺเสนฺติ	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนฺติ	ย่อมส่งไป (จ.)

เปเลนต์	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนุต	จงส่งไป (จ.)
เปเลมิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + มิ	ยอมส่งไป (จ.)
เปเลยย	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + เอยย	พึงส่งไป (จ.)
เปเลลี	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ลี	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเลสลามี	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + สลามี	จักส่งไป (จ.)
เปเลติ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ทิ	จงส่งไป (จ.)
โปเตตวา	โปต ปรียาปเณ ในความสามารถเบียดเบียน + เณ+ตวา โปยแล้ว, ตีแล้ว, ทูบแล้ว	
โปเสติ	โปส โปสเน ในการเลี้ยงดู + เณ + ทิ	จงเลี้ยงดู (จ.)
ผรติ	ผร พุยาปเน ในการแผ่ไป + อ + ทิ	ยอมแผ่ไป
ผริตวา	ผร พุยาปเน ในการแผ่ไป + ตวา	แผ่ไปแล้ว
ผลิต	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + ต	(อัน...) แตกแล้ว
ผาเลตวา	ผล เกทเน ในการทำลาย + เณ + ตวา	ฉีกแล้ว (จ.)
ผุสนฺติ	ผุส สฺมฺผลฺเส ในการกระทบ + อ + อนุติ	ยอมกระทบ
พชฺฌิสฺ	พช พนฺธเน ในการผูก + ช + อฺ	ผูกแล้ว (ทิ.)
พนฺธนฺต	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + อ + อนุต	ผูกอยู่, เมื่อผูก
พนฺธิ	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + อี	ผูกแล้ว, พันแล้ว, มัดแล้ว
พนฺธิตวา	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ตวา	ผูกแล้ว, พันแล้ว, มัดแล้ว
พฺยากรโรติ	วิ + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + ทิ	ยอมพยากรณ์
พฺรฺทฺนต	พฺรฺท วทฺมเน ในความเจริญ + อ + อนุต	พอกพูนอยู่, เจริญอยู่ (ภ.)
ภณฺติ	ภณ สฺทฺเท ในการทำลาย + อ + ทิ	ยอมกล่าว (ภ.)
ภณฺนต	ภณ กถเน ในการกล่าว + อ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภณฺนติ	ภณ กถเน ในการกล่าว + อ + อนุติ	ยอมกล่าว
ภว	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + อ + ทิ	จงมี, จงเป็น
ภวิตพพ	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + ตพพ	พึงมี, พึงเป็น
ภวิสฺสฺติ	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + สฺสฺติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสฺนฺติ	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + สฺสฺนฺติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสฺลี	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + สฺสฺลี	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสฺสาม	ภฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + สฺสฺสาม	จักมี, จักเป็น

ภวิสส์ามี	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + สส์ามี	จักมี, จักเป็น
ภายามิ	ภี ภย ในความกลัว + อ + มิ	ย่อมกลัว
ภายิ	ภี ภย ในความกลัว + อี (หรือ โอ)	กลัวแล้ว
ภิชชิสฺส	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก, ทัก + ย + อฺ	แตกแล้ว (ท.)
ภินฺทนฺติ	ภิท ทฺวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน +อ+อนฺติ	ย่อมทำลาย (ร.)
ภินฺทิตฺวา	ภิทิ วิธากรณ ในการผ่า, ทำลาย + ตฺวา	ทำลายแล้ว, ทักแล้ว
ภินฺน	ภิท ทฺวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	ทำลายแล้ว (ร.)
ภินฺน	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก, ทำลาย + ต	แตกแล้ว
ภีต	ภี ภย ในความกลัว + ต	กลัวแล้ว (ภ.)
ภุกฺกิริตฺวา	พุกฺก สํวทิตฺตเน ในการเห่าของสุนัขเป็นต้น +ณฺย+ตฺวา	เห่าหอนแล้ว (จ.)
ภุญฺช	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ทิ	จงบริโภค
ภุญฺชติ	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ติ	ย่อมบริโภค
ภุญฺชนฺติ	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + อนฺติ	ย่อมบริโภค
ภุญฺชิสฺส	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + สฺส	จงบริโภค
ภุญฺชิ	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อี	กินแล้ว, บริโภคแล้ว
ภุญฺชิตฺวา	ภุชฺ ทฺพฺยปทาเน ในการกลืนกิน + ตฺวา	กินแล้ว, บริโภคแล้ว
ภุญฺชิสฺสํมิมิ	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + สฺสํมิมิ	จักกิน, จักบริโภค
ภุญฺชิสฺส	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อฺ	บริโภคแล้ว
ภุสฺสนฺต	ภสฺ พุกฺกน ในการเห่า + อ + อนฺต	เห่าอยู่, เห่า
ภุสฺสิตฺวา	ภสฺ พุกฺกน ในการเห่า + ตฺวา	เห่าแล้ว
ภุญฺชนฺติ	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + อนฺติ	ย่อมกิน, กินอยู่, จะกิน
ภุญฺช	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ทิ	จงกิน, กินเถิด, ขอจงกิน
ภุญฺชิตฺวา	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + ตฺวา	กินแล้ว, รับประทานแล้ว
ภเว	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺย	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺยํ	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺยํ	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺย	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
โภเชตฺวา	ภุชฺ พฺยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บริโภคแล้ว

โกเชนติ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + อนติ	(ยัง...) ย่อมให้บริโภคน
โกเชลี	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + อี	(ยัง...) ให้บริโภคนแล้ว
โกเชติ	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + เณ + ทิ	(ยัง...) จงให้บริโภคน
มกจิตวา	มกข สโยชนโรสเนสุ ในการผูก, ลูบไล้, โกรธ + ตวา	ทาแล้ว
มกเขตวา	มกข สโยชนโรสเนสุ ในการผูก, ลูบไล้, โกรธ + เณ + ตวา	ทาแล้ว (ภ., จ.)
มณณิมหา	มณ ฉาเณ ในการรู้ + ย + มทา	สำคัญแล้ว
มณณิตถ	มณ ฉาเณ ในการรู้ + ย + ตถ	สำคัญแล้ว
มณชิต	มชิต ภูสเน ในการประดับ + ต	ประดับแล้ว (ภ., จ.)
มต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว (ภ.)
มททติ	มทท จุณเณ ในการทำให้ละเอียด + อ + ติ	ย่อมย่ำยี
มททาเปตวา	มทท จุณเณ ในการทำให้ละเอียด, บด, ขยี้, ขยำ + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ขยำแล้ว
มททิตวา	มทท จุณเณ ในการทำให้ละเอียด + ตวา	ย่ำยีแล้ว
มททิสสันติ	มทท จุณเณ ในการทำให้ละเอียด + สสันติ	จักย่ำยี
มนลิกโรนุติ	มนล + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนต + (อี)	กระทำไว้ในใจอยู่
มนตยมาน	มนต ศุตตภาสเน ในการปรึกษา + ฌย + มาน	ปรึกษายู่ (จ.)
มนตยิ	มนต ศุตตภาสเน ในการปรึกษา + ฌย + อี	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มนตยิส	มนต ศุตตภาสเน ในการปรึกษา + ฌย + อัง	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มนตเตตวา	มนต ศุตตภาสเน ในการปรึกษา + เณ + ตวา	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มนตล	มนต ศุตตภาสเน ในการปรึกษา + เณ + อี	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มรนต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนต	ตายอยู่, เมื่อตาย
มรนติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนติ	ย่อมตาย (ภ.)
มริสสติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + สสติ	จักตาย
มาราเปนต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ฉาเป + อนต	(ยัง...) ให้ตายอยู่
มาราเปสสามิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ฉาเป + สสามิ	(ยัง...) จักให้ตาย
มาริต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
มาเปล	มาป มาปเน ในการนมิต, สร้าง + เณ + อี	นมิตแล้ว, สร้างแล้ว (จ.)
มาเรตวา	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรยย	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + เอยย	(ยัง...) พึงให้ตาย

มาเรลี	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + เณ + อี	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรลล์นุติ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + เณ + ลล์นุติ	(ยัง...) จักให้ตาย
มาเรลล์สามิ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + เณ + ลล์สามิ	(ยัง...) จักให้ตาย
มิลาต	มิเล กนฺติสฺขุเข ในความเที่ยวเฉา + ต	เที่ยวเฉาแล้ว, เคঁร้ำทมองแล้ว
มิลายิ	มิเล กนฺติสฺขุเข ในความเที่ยวเฉา + อี	เที่ยวเฉาแล้ว, เคঁร้ำทมองแล้ว
มียติ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + ติ	ยอมตาย
มียนุติ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + อนุติ	ยอมตาย
มียมาน	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + มาน	ตายอยู่
มุจฺจิสฺสนฺติ	มุจ โมจเน ในการพัน + ย + ลล์นุติ	จักพัน (ที.)
มุจฺจิสฺ	มุจ โมฺกฺเข ในความพัน, ปล้อย + ย + อฺ	ไทลออกแล้ว (ที.)
มุจฺจตุ	มุจ จาเต ในการสละ + อ + ตุ	จงไทลออก, จงปล้อย (จ.)
มุจฺจนุต	มุจ จาเต ในการสละ + อ + อนุต	ไทลออกอยู่, ปล้อยอยู่ (จ.)
มุตต	มุจ โมฺกฺเข ในความพัน, ปล้อย + ต	พันแล้ว (ที.)
มุยฺหฺนุติ	มุท เวจิตฺเต ในความทลง + ย + อนุติ	ยอมทลง (ที.)
มุพฺพฺท	มุท เวจิตฺเต ในความทลง + ต	ทลงแล้ว
โมกฺกฺชนฺติ	มุจ โมจเน ในการพัน + ย + ลล์นุติ	จักพัน (ที.)
โมเจตฺวา	มุจ จาเต ในการสละ + เณ + ตฺวา	แก้แล้ว, เปลื้องแล้ว (จ.)
ยาจติ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + ติ	ยอมขอ, ย่อมอ้อนวอน
ยาจนุต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + อนุต	ขออยู่
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิตฺตฺวา	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ตฺวา	อ้อนวอนแล้ว, ขอแล้ว
ยาจियฺมาน	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ย + มาน	(อัน...) ขออยู่, อ้อนวอนอยู่
ยาจิ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อี	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาติ	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ยอมไป
ยาปฺนีย	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + ฏาเป + อนีย	(อัน...) พึงให้เป็นไปได้
ยาทิ	ยา คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป (ฏ.)
ยฺชฺฌนฺต	ยฺช รมฺปทาเร ในการต่อสู + ย + อนุต	รบอยู่, เมื่อรบ, ต่อสู้ (ที.)
ยฺชฺฌต	ยฺช โยเค ในการประกอบ + ต	ประกอบแล้ว, สม่ควรแล้ว

โยธาเปตวา	ยุช โยเค ในการประกอบ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ประกอบแล้ว
โยเซตวา	ยุช โยเค ในการประกอบ + ฌ + ตวา	ประกอบแล้ว (จ.)
โยเซถ	ยุช โยเค ในการประกอบ + ฌ + ถ	จงประกอบ (จ.)
โยเซถ	ยุช สัมปะทาเร ในการต่อสู้อ + อ + เถถ	พึงรบ, พึ่งต่อสู้ (ภ., ทิ.)
รกุขติ	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + อ + ติ	ย่อมรักษา
รกุขนุต	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + อ + อนุต	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รกุข	รกุข ปาลเน ในการรักษา + อ + ทิ	จงรักษา
รกุขาทิ	รกุข รกุขเน ในการรักษา + อ + ทิ	จงรักษา
รกุขิต	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + ต	(อัน...) รักษาแล้ว
รกุขิตพพ	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + ตพพ	(อัน...) พึ่งรักษา
รกุขิตวา	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + ตวา	รักษาแล้ว
รกุขियมาน	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + ย + มาน	(อัน...) รักษาอยู่
รกุขิสสาม	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + สสาม	จักรักษา
รกุขเขต	รกุข รกุขเน ในการรักษา + อ + เขต	พึงรักษา
รกุขเขยย	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + อ + เขยย	พึงรักษา
รกุข	รกุข รกุขฌ ในการรักษา + อ + เขยย	พึงรักษา (แปลงเขยยเป็น เอ)
รณชิต	รณช (รณช) ราเค ในความกำหนัด + ต	(อัน...) ย่อมแล้ว
รต	รมุ กีฬาย ในการเล่น + ต	ยินดีแล้ว
รตม	รมุ กีฬาย ในการเล่น + ฌย	(อัน...) พึ่งยินดี
รวิ	รุ สหเท ในการกระทำเสียด + อี	ร้องแล้ว
รุจจติ	รุจ ปิตย ในความยินดี + ย + ต	ย่อมชอบใจ
รุชชติ	รุช โรค ในความเป็นโรค + ย + ต	ย่อมเสียดแทง (ทิ.)
โรทมาน	รุท โรทเน ในการร้องไห้ + อ + มาน	ร้องไห้อยู่
โรทสี	รุท โรทเน ในการร้องไห้ + อ + สี	ย่อมร้องไห้
โรทามิ	รุท อสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มิ	ย่อมร้องไห้
โรทอิ	รุท อสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อี	ร้องไห้แล้ว
โรทิตวา	รุท อสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ตวา	ร้องไห้แล้ว
โรทิส	รุท อสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อัง	ร้องไห้แล้ว

ลงมิตวา	ลงมิ อุลลงเม ในการกระโดด + ตวา	กระโดดแล้ว, เหาะไปแล้ว
ลงเมตวา	ลงมิ อุลลงเม ในการกระโดด + ตวา	กระโดดแล้ว, เหาะไปแล้ว
ลงชฺชติ	ลงชฺชี่ ลงชฺช่าย ในความละอาย + อ + ติ	ละอายอยู่ (ภ.)
ลงชฺชนุต	ลงชฺชี่ ลงชฺช่าย ในความละอาย + อ + อนุต	ละอายอยู่ (ภ.)
ลงชฺชมาน	ลงชฺชี่ ลงชฺช่าย ในความละอาย + อ + มาน	ละอายอยู่, เมื่อละอาย
ลงชฺชิต	ลงชฺชี่ ลงชฺช่าย ในความละอาย + ต	ละอายแล้ว
ลงญญาเปตวา	ลงนิ ลกฺขณ ในการทำเครื่องหมาย + ญาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ทำเครื่องหมายแล้ว
ลงทฺธ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + ต	(อัน...) ไต่แล้ว, ถูกไต่แล้ว
ลงทฺธติ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + ย + เต	(อัน...) ย่อมไต่
ลงทฺธภา	ลงภ ลากเ ในการไต่ + ต	(อัน...) ไต่แล้ว
ลงภติ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + อ + ติ	ย่อมไต่
ลงภนฺติ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + อ + อนุติ	ย่อมไต่, ไต่อยู่, จะไต่
ลงภมาน	ลงภ ลากเ ในการไต่ + อ + มาน	ไต่อยู่, เมื่อไต่
ลงภาม	ลงภ ลากเ ในการไป + อ + ม	ย่อมไต่, ไต่อยู่, จะไต่
ลงภามิ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + อ + มิ	ย่อมไต่
ลงภิ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + อี	ไต่แล้ว
ลงภิตพฺพ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งไต่
ลงภิตฺวา	ลงภ ลากเ ในการไต่ + ตวา	ไต่แล้ว
ลงภิมฺหา	ลงภ ลากเ ในการไต่ + มฺหา	ไต่แล้ว
ลงภิสฺสฺติ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + สฺสฺติ	จักไต่
ลงภิสฺสําม	ลงภ ลากเ ในการไต่ + สฺสําม	จักไต่
ลงภิสฺสํามิ	ลงภ ลากเ ในการไต่ + (อิ) + สฺสํามิ	จักไต่
ลงชฺ	ลงช เลขเน ในการขีดเขียน + อี	เขียนแล้ว
ลงชิตฺวา	ลงช เลขเน ในการขีดเขียน + ตวา	เขียนแล้ว
ลงชฺชนฺติ	ลงจ วียตฺติย วาจาย ในการพูดชัด + สฺสนฺติ	จกกล่าว (ภ.)
ลงชฺชเตพฺพ	ลงชฺชี่ จาเค ในการสละ + ฌ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งเว้น
ลงชฺชเตตฺวา	ลงชฺชี่ จาเค ในการสละ + ฌ + ตวา	เว้นแล้ว (จ.)
ลงชฺชเจตฺวา	ลงชฺช วณฺจเน ในการหลอกหลวง+ฌ+ตวา	หลวงแล้ว, หลอกหลวงแล้ว (จ.)

วณเจลี	วณจ วณจเน ในการหลอกลวง + เณ + ลี	ข้อมลวง, ข้อมหลอกลวง (จ.)
วณเจมิ	วณจ วณจเน ในการหลอกลวง + เณ + มิ	ข้อมลวง, ข้อมหลอกลวง (จ.)
วณญติ	วณญ วณญเน ในความสมควร + อ + ตี	ข้อมควร, ข้อมทมนุไป
วณญตฺวา	วณญ อวตฺตเน ในการทมนุไป + เณ + ตฺวา	ทมนุไปแล้ว, ปั่นแล้ว
วทณนติ	วทณ วทณเน ในความเจริญ + อ + อนฺติ	ข้อมเจริญ
วทณมาน	วทณ วทณเน ในความเจริญ + อ + มาน	เจริญอยู่
วทณยัส	วทณ วทณเน ในความเจริญ + ญ + ยัส	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทณิ	วทณ วทณเน ในความเจริญ + ี	เจริญแล้ว
วทณิต	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + ต	(อัน...) ให้เจริญแล้ว
วทณิตฺวา	วทณ วทณเน ในความเจริญ + ตฺวา	เจริญแล้ว
วทณตฺวา	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทณนติ	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ข้อมให้เจริญ
วทณนตี	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + อนฺต + (อี)	(ยัง...) ให้เจริญอยู่
วทณลีส	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + ลี	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทณลีสสาม	วทณ วทณเน ในความเจริญ + เณ + ลีสสาม	(ยัง...) จักให้เจริญ
วณณนต	วณณณ ฤตฺยํ ในการสรรเสริญ + เณ + อนฺต	สรรเสริญอยู่ (จ.)
วณณตฺวา	วณณณ ฤตฺยํ ในความสรรเสริญ + เณ + ตฺวา	สรรเสริญแล้ว
วตตพพ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตพพ	(อัน...) ฟังกล่าว
วตฺวา	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตฺวา	กล่าวแล้ว
วตเตตุ	วต วตตเน ในการเป็นไป + เณ + ตุ	เพื่ออัน- (ยัง...) ให้เป็นไป
วตติ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ตี	ข้อมกล่าว
วตฺนติ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนฺติ	ข้อมกล่าว
วตลี	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ลี	ข้อมกล่าว
วตามิ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + มิ	ข้อมกล่าว
วตีส	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ุ	กล่าวแล้ว
วตเทติ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ตี	ข้อมกล่าว
วตเทถ	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ถ	ข้อมกล่าว
วตลีส	วต วิยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ลี	ข้อมกล่าว

วเททิ	วท	วียตติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + ทิ	จงกล่าว (ภ.)
วติตุวา	ทน	ทีสํายํ ในการเบียดเบียน + ตวา	ฆ่าแล้ว (วโธ วา สัพพตฺถ)
วนุทถ	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + ถ	จงกราบไหว้
วนุทนุต	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + อนุต	กราบไหว้อยู่, ถวายบังคมอยู่
วนุทนุตี	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + อนุต + (อี)	กราบไหว้อยู่
วนุทมาน	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + มาน	ไหว้อยู่, ถวายบังคมอยู่ (ภ.)
วนุทาม	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + ม	ย่อมกราบไหว้
วนุทิตฺวา	วทิ	วนุทนถเว ในการกราบไหว้, สรรเสริญ + ตวา	กราบไหว้แล้ว
วนุทิ	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อี	กราบไหว้แล้ว
วนุทิสฺสุ	วทิ	วนุทเน ในการกราบไหว้ + อฺ	กราบไหว้แล้ว
วปีตฺวา	วป	พีชนิฏฺเจปน ในการทว่านพีช + ตวา	ทว่านแล้ว, เพาะปลูกแล้ว
वलญฺชิสฺสามิ	วลชิ	ปริโภคฺมฺหิ ในการใช้สอย + สฺสามิ	จักใช้สอย (ภ.)
วสฺติ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	ย่อมอยู่
วสฺถ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + ถ	จงอยู่ (ปัญฺจมี)
วสฺนุต	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺนุตี	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุติ	ย่อมอยู่
วสฺมาน	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + มาน	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺสิ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + สิ	ย่อมอยู่
วสฺาติ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	จงอยู่
วสฺาเปสิ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
วสฺิ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อี	อยู่แล้ว
วสฺิตฺตุ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + ตฺ	เพื่ออันอยู่
วสฺิตฺถ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + ตถ	อยู่แล้ว
วสฺิตฺวา	วส	นิวาเส ในการอยู่ + ตวา	อยู่แล้ว
วสฺิสฺสนฺติ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + สฺสนฺติ	จักอยู่
วสฺิสฺสาม	วส	นิวาเส ในการอยู่ + สฺสาม	จักอยู่
วสฺิสฺสามิ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + สฺสามิ	จักอยู่
วสฺิสฺสุ	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อฺ	อยู่แล้ว

วสฺสตุ	วสฺสฺ เสเก ในการรรต, รัต + อ + ตุ	จงดก
วสฺสิ	วสฺสฺ เสเก ในการรรต, รัต + ฮี	ตกแล้ว
วหาม	วท ปาปน ในกาให้ถึง + อ + ม	ย่อมนำไป
วทิตฺวา	วท ปาปน ในกาให้ถึง + ตฺวา	นำไปแล้ว
วายนฺต	วายนฺ อุสฺสํเท ในความพยายาม + อ + อนฺต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วาริชฺยาน	วร อวารณ ในกาปิดกั้น + ณ + ย + มาน	(อัน...) ทำมอยู่ (จ.)
วาสาเปตฺวา	วสฺ นินฺวาเส ในกาอยู่ + ณ + เป + ตฺวา	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
วาเจตฺวา	วจ สฺนฺเทสฺเน ในกาชี้แจง + ณ + ตฺวา	บอกแล้ว (จ.)
วาเจสิ	วจ สฺนฺเทสฺเน ในกาชี้แจง + ณ + ฮี	บอกแล้ว (จ.)
วาเจสฺสฺติ	วจ สฺนฺเทสฺเน ในกาชี้แจง + ณ + สฺสฺติ	จ้กบอก (จ.)
วาเจติ	วจ สฺนฺเทสฺเน ในกาชี้แจง + ณ + ทิ	จบบอก (จ.)
วาเทนฺต	วท สฺนฺเทสฺเน ในกาชี้แจง + ณ + อนฺต	บอกอยู่, เมื่อบอก (จ.)
วาเรตฺวา	วร ยาจเน ในกาขอ + ณ + ตฺวา	ขอแล้ว, ทาบตามแล้ว (จ.)
วิกีราเปตฺวา	วิ + กิร วิกิรณ ในกากระจัดกระจาย+ณ+เป+ตฺวา	(ยัง...) ให้เรียรายแล้ว
วิกีริตฺวา	วิ + กิร วิกิรณ ในกากระจัดกระจาย + ตฺวา	กระจัดกระจายแล้ว
วิกุกิณฺนํติ	วิ + กิ ทพฺพวิณฺนํเย ในกาแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + น + ติ	ย่อมนขาย
วิกฺขฺวาเลตฺวา	วิ + ขล โสธเน ในกาชำระ + ณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ง้วนแล้ว
วิตต	วิ + ตมฺ คตฺมฺทิ ในกาไป, ถึง + ต	ไปปราศแล้ว
วิจรติ	วิ + จร จรณ ในกาเที่ยวไป + อ + ติ	ย่อมนเที่ยวไป, จะเที่ยวไป
วิจรนฺต	วิ + จร จรณ ในกาเที่ยวไป + อ + อนฺต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจรนฺติ	วิ + จร จรณ ในกาเที่ยวไป + อ + อนฺติ	ย่อมนเที่ยวไป
วิจริตฺวา	วิ + จร จรณ ในกาเที่ยวไป + ตฺวา	เที่ยวไปแล้ว
วิจริ	วิ + จร จรณ ในกาเที่ยวไป + ฮี	เที่ยวไปแล้ว
วิษฺหนฺต	วิ + ทา จาเค ในกาสละ + อ + อนฺต	ละอยู่, เมื่อละ, สละอยู่
วิษฺทิตฺวา	วิ + ทา จาเค ในกาสละ + ตฺวา	ละแล้ว, สละแล้ว
วิษฺต	วิ + ชนฺ ชนฺเน ในกาเกิด + ต	คลอดแล้ว
วิษฺายิ	วิ + ชนฺ ชนฺเน ในกาเกิด + ย + ฮี	คลอดแล้ว
วิษฺณฺตฺวา	วิธฺ ตาพฺเน ในกาแทง + (ย) + ตฺวา	แทงแล้ว, ฆ่าแล้ว

วิตถาเรตพพ	วิ + ถร วิตถาเร ในความกระจาย + เณ + ตพพ (อัน...) พึ่งให้พิสดาร	
วิทิตวา	วิท ณาณ ในความรู้ + ตวา	รู้แล้ว
วิทิสฺสลิ	วิท ลาภ ในการได้ + สฺสลิ	จักประสพ, จักได้
วิทิสฺสามิ	วิท ลาภ ในการได้ + สฺสามิ	จักประสพ, จักได้
วิปุกต	วิ + ป + กร กรณ ในการกระทำ + ต	กระทำให้แตกต่างแล้ว
วิปชฺชิตฺตวา	วิ + ป + ทา จาเค ในการสละ + ตวา	ละขาดแล้ว, สละขาดแล้ว
วิปฺสนฺทมาน	วิ + สท กิจจิจจน ในความทวนไหวเล็กน้อย + อ+มาน	ตื่นรววิเศษอยู่
วิพฺภมิตฺตวา	วิ + ภมฺ อนุภุจิตะ ไม่ตำรงอยู่ + ตวา	ลิกแล้ว, ทมฺนไปแล้ว
วิพฺภมิ	วิ + ภมฺ อนุภุจิตะ ไม่ตำรงอยู่ + อี	ลิกแล้ว, ทมฺนไปแล้ว
วิภาต	วิ + ภา ทิตฺตฺย ในความสว่าง, รุ่งเรือง + ต	สว่างแล้ว (ภฺ.)
วิภายมาน	วิ + ภา ทิตฺตฺย ในความสว่าง, รุ่งเรือง + ย+มาน	สว่างอยู่, เมื่อสว่าง
วิรวนฺตี	วิ + รุ สทฺเท ในการฟัง + อ + วนฺต + (อี)	ร้องอยู่, เมื่อร้อง
วิรวสิ	วิ + รุ สทฺเท ในการฟัง + อ + สิ	ข้อมร้อง, ร้องอยู่, จะร้อง
วิรวิตฺตวา	วิ + รุ สทฺเท ในการฟัง + ตวา	ร้องแล้ว
วิรวิสฺสามิ	วิ + รุ สทฺเท ในการฟัง + สฺสามิ	จักร้อง
วิรทิต	วิ + รท จาเค ในการสละ + ต +	เว้นแล้ว
วิราเชตฺตวา	วิ + รนฺชฺ ราวค ในความกำหนัด + เณ + ตวา	ล้ารอกแล้ว
วิสิมฺปิสฺสนฺตฺติ	วิ + ลิปฺ เลปน ในการฉาบ,ทา,ลูบไล้ + สฺสนฺตฺติ	จักฉาบทา, จักลูบไล้
วิสิมฺปิสฺสาม	วิ + ลุปฺ วิสิมฺปน ในการแย่งชิง,ปล้น + สฺสาม	จักปล้น
วิวฏฺ	วิ + วร สัรวณ ในการสำรวม + ต	เปิดแล้ว, อ้าแล้ว
วิวราเปตฺตวา	วิ + วร อวารณ ในการปิดกั้น + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้เปิดแล้ว
วิวริตฺตวา	วิ + วร อวารณ ในการปิดกั้น + ตวา	เปิดแล้ว
วิสทฺติ	วิ + สทฺ อุสฺสาเท ในความสามารถ + อ + ติ	ข้อมอาจ, ข้อมสามารถ
วิสทฺติ	วิ + สทฺ อุสฺสาเท ในความสามารถ + อี	อาจแล้ว, สามารถแล้ว
วิสทฺพฺพนฺต	วิ + สิวฺ โสสฺตติสิทฺพฺเพ ในการเที่ยวแห่ง,ไป,เย็บ + ย+อนฺต	ผิงอยู่
วิสทฺพฺเพตฺตวา	วิ + สิวฺ โสสฺตติสิทฺพฺเพ ในการเที่ยวแห่ง,ไป,เย็บ+ตวา	ผิงแล้ว
วิสฺสชฺชฺชาเปสิ	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้คสิไว้แล้ว
วิสฺสชฺชฺชี	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + อฺ	สละแล้ว, แก้แล้ว

วิสัสซุเชตฺวา	วิ + สซุชฺ จาเค ในกาสรสละ + เณ + ตฺวา	สละแล้ว, แก้วแล้ว, เปล่งแล้ว, ปล่อยแล้ว (จ.)
วิสัสซุเชนฺต	วิ + สซุชฺ จาเค ในกาสรสละ + เณ + อนฺต	เปล่งอยู่, ปล่อยอยู่, แก้วอยู่
วิสัสซุเชสิ	วิ + สซุชฺ จาเค ในกาสรสละ + เณ + อี	สละแล้ว, แก้วแล้ว (จ.)
วิสัสซุเชสสามิ	วิ + สซุชฺ จาเค ในกาสรสละ + เณ + สสามิ	จักสละว, จักแก้ว (จ.)
วิสสมฺนต	วิ + สมฺ อุปลเม ในความสงบ + อ + อนฺต	พักผ่อนอยู่
วิสสมิตฺวา	วิ + สมฺ อุปลเม ในความสงบ + ตฺวา	พักผ่อนแล้ว
วิหฺรติ	วิ + หฺร นิวาเส ในกาสรอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วิหฺรนฺต	วิ + หฺร นิวาเส ในกาสรอยู่ + อ + อนฺต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วิหฺรนฺติ	วิ + หฺร นิวาเส ในกาสรอยู่ + อ + อนฺติ	ย่อมอยู่
วิเสเสตฺวา	วิ + ลีสฺ วิเสเส ในความทำให้วิเศษ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้วิเศษแล้ว
วิเทเจตฺวา	วิ + เทจ พาทเณ ในกาสรเบียดเบียน + ตฺวา	เบียดเบียนแล้ว
วิเทเจยฺยํ	วิ + เทจ พาทเณ ในกาสรเบียดเบียน + อ + เอยฺยํ	พึงเบียดเบียน (ภ.)
วิโรจฺมาน	วิ + รุจฺ ทิตฺติมฺติ ในความรุ่งเรือง + อ + มาน	รุ่งเรืองอยู่, สว่างอยู่ (ภ.)
วีตินามยิตฺต	วิ + อติ + นฺมฺ นมฺเน ในกาสรน้อมไป + ฌย + ตฺต	(ยัง...) ให้น้อมไปแล้ว
วีตินาเมตฺวา	วิ + อติ + นฺมฺ นมฺเน ในกาสรน้อมไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วีตินาเมนฺต	วิ + อติ + นฺมฺ นตฺ ในกาสรน้อมไป + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษอยู่
วีตินาเมนฺติ	วิ + อติ + นฺมฺ นมฺเน ในกาสรน้อมไป + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้น้อมไปล่วงวิเศษ
วีตินาเมสิ	วิ + อติ + นฺมฺ นมฺเน ในกาสรน้อมไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วีรมฺสนฺต	มานฺ อุปฺชาเรณ ในกาสรพิจารณา + ส + อนฺต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
วฺจจติ	วจฺ วิยตฺติยํ วาจายํ ในกาสรพูดชัด + ย + เต	(อัน...) ย่อมเรียก
วฺจจฺมานา	วจฺ วิยตฺติยํ วาจายํ ในกาสรพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวอยู่
วฺจฺจาย	วิ + อ + จา คตฺตินิวตฺติมฺติ ในกาสรห้ามการไป + ตฺวา	ออกแล้ว (แปลง ตฺวา เป็น ย)
วฺตฺต	วจฺ วิยตฺติยํ วาจายํ ในกาสรพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
วฺตฺต	วสฺ นิวาเส ในกาสรอยู่ + ต	อยู่แล้ว
วฺตฺเต	วจฺ วิยตฺติยํ วาจายํ ในกาสรพูดชัด + ต	(อัน...) พูดแล้ว
วฺปฺสนฺต	วิ + อฺป + สมฺ อุปลเม ในความสงบ + ต	เข้าไปสงบวิเศษแล้ว
วฺปฺสเมตฺวา	วิ + อฺป + สมฺ อุปลเม ในความสงบ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เข้าไปสงบแล้ว

เวจาเปติ	เวจ เวจเน ในการพัน, รัต + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้พัน
เวเจตวา	เวจ เวจเน ในการพัน, รัต + ตวา	พันแล้ว, รัตแล้ว
โวโรปาเปสี	วิ+อว+ รุท โอนเต ในการโน้มลง + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ปลงลงแล้ว
โวโรเปยย	อว + วิ + รุท ช่ายเน ในการเกิด + ฌ + เอยย	พึงปลงลง (จ.)
โวโรเปสี	วิ+อว+ รุท โอนเต ในการโน้มลง + ฌ + อี	ปลงลงแล้ว (จ.)
โวโลเกนุต	วิ + อว + โลก ทสฺสเน ในการดู,เห็น + ฌ+อนุต	ตรวจดูอยู่, เมื่อตรวจดู (จ.)
สํกุกุณเษย	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + อนุ+เอษย	พึงอาจ, พึงสามารถ (ส.)
สํกุกุสฺสติ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + สฺสติ	จักอาจ, จักสามารถ
สํกุกุสฺสถ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + สฺสถ	จักอาจ, จักสามารถ
สํกุกุสฺสลิ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + สฺสลิ	จักอาจ, จักสามารถ
สํกุกุสฺสาม	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + สฺสาม	จักอาจ, จักสามารถ
สํกุกุสฺสามิ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + สฺสามิ	จักอาจ, จักสามารถ
สํกโกติ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + โอ + ติ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สํกโกนฺติ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + โอ+อนฺติ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
สํกโกมิ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ/สามารถ + โอ + มิ	ย่อมอาจ,ย่อมสามารถ (ต.)
สํกโกสิ	สํก สัตติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + โอ + สิ	ย่อมอาจ,ย่อมสามารถ (ต.)
สํกิลฺลิจฺจ	สํ + กิลฺลิสฺ อุปตปามลิเน ในความเร้าร้อน,เค้รำทมอง + ต	เค้รำทมองแล้ว
สํกชาต	สํ + ชา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว (ภ.)
สํกขุภิ	สํ+ขุภ สญฺจเล ในความท้วนไหวอย่างรุนแรง + อี	แตกตื่นแล้ว
สํกขุภิตฺวา	สํ+ขุภ สญฺจเล ในความท้วนไหวอย่างรุนแรง + ตวา	แตกตื่นแล้ว
สํกขุภฺจ	สํ + ขุสฺ สทฺเท ในการทำให้เสียง + ต	(อัน...) ป่าวร้องแล้ว
สํกโขภตฺวา	สํ + ขุภ สญฺจเล ในความท้วนไหว + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ท้วนไหวแล้ว, ให้กระฉ่อนแล้ว
สํจฺฉิกตฺวา	สํจฺฉิ + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำให้แจ้งแล้ว
สํจฺฉิกวีสุ	สํจฺฉิ + กร กรณ ในการกระทำ + ภู	กระทำให้แจ้งแล้ว
สํจฺฉิกโรนฺต	สํจฺฉิ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต	กระทำให้แจ้งอยู่
สํจฺฉิกโรนฺติ	สํจฺฉิ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนฺติ	ย่อมกระทำให้แจ้ง
สํจฺฉิมาณฺต	สํ+อธิ+อา+ อิ อชฺฌมยเน ในการสวด +อ+อนฺต	สาธยายอยู่, สวดอยู่ (ภ.)

สนฺนิสินฺหน	สํ+นิ+ สท	คตฺยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งพร้อมกันแล้ว
สนฺนุนาคต	สํ+อนฺ+อา+ คมฺ	คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สนฺมฺสฺสาเสตฺวา	สํ+อา + สส	ปาณเน ในการท่ายใจ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ท่ายใจคล่องแล้ว
สมาคนฺตฺวา	สํ + อา + คมฺ	คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ตฺวา	มาพร้อมกันแล้ว
สมาทฺยิสฺสํสามิ	สํ + อา + ทา	อาทาเน ในการถือเอา +ย+สฺสามิ	จักสามาทาน
สมาปฺชฺชิตฺวา	สํ+อา+ ปท	คตฺมฺทฺธิ ในการไป-ถึง + (ย) + ตฺวา	เข้าแล้ว
สมิขฺฌตฺ	สํ + อธิ	สิทฺธิยํ ในความสำเร็จ + ย + ตฺ	จงสำเร็จ
สมฺภูจาย	สํ+อุ+ จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจาเปตฺวา	สํ+อุ+ จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป +ณาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจิต	สํ+อุ+ จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจาย	สํ+อุ+จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป +ตฺวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺภูจาเปติ	สํ+อุ+จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป +ณาเป+ติ	(ยัง...) .ยอมให้ตั้งขึ้นพร้อม
สมฺภูจาเปลฺ	สํ+อุ+จา	คตฺนิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป +ณาเป+ลฺ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺมุลลปมาน	สํ+อุ+ ลป	ลฺลสาเป ในการเจรจา + อ + มาน	เจรจายู่, สนทนาอยู่
สมฺปฺชฺชิลิต	สํ + ป + ชล	ทิตฺตฺยํ ในความรุ่งเรือง + เณ + ต	(อัน...) ให้ลูกโพรงแล้ว
สมฺปฺภูจฺจติ	สํ+ปติ+ อิลฺ	อิจฺจกนฺตฺสิ ในความปรารถนา, ยินดี +อ+ติ	ยอมรับพร้อม (ภ.)
สมฺปฺภูจฺจนฺต	สํ+ปติ+ อิลฺ	อิจฺจกนฺตฺสิ ในความปรารถนา, ยินดี +อ+อนฺต	รับพร้อมอยู่ (ภ.)
สมฺปฺภูจฺจามิ	สํ+ปติ+ อิลฺ	อิจฺจกนฺตฺสิ ในความปรารถนา, ยินดี +อ+มิ	ยอมรับพร้อม (ภ.)
สมฺปฺภูจฺจาเปตฺวา	สํ+ปติ+ อิลฺ	อิจฺจายํ ในความปรารถนา +ณาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้รับพร้อมแล้ว
สมฺปฺภูจฺจิตฺวา	สํ+ปติ+ อิลฺ	อิจฺจายํ ในความปรารถนา + ตฺวา	รับพร้อมแล้ว
สมฺปฺภูจฺจิ	สํ + ปติ + อิลฺ	อิจฺจายํ ในความปรารถนา + อี	รับพร้อมแล้ว (ภ.)
สมฺปตฺต	สํ + ป + อป	ปาปฺณเน ในการถึง, บรรลุ + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปนฺน	สํ + ปท	คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาปฺุณิ	สํ + ป + อป	ปาปฺณเน ในการถึง + อุณฺ + อี	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาเทติ	สํ + ปท	คตฺมฺทฺธิ ในการไป, ถึง + เณ + ติ	ยัง...ยอมให้ถึงพร้อม
สมฺปาเทตฺวา	สํ + ปท	คตฺมฺทฺธิ ในการไป, ถึง + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาเททฺ	สํ + ปท	คตฺมฺทฺธิ ในการไป, ถึง + เณ + ทิ	(ยัง...) จงให้ถึงพร้อม
สมฺมสฺติ	สํ + มส	อามฺสเน ในการจับต้อง + อ + ติ	ยอมพิจารณา

สัมมนต์	ล้ + มลฺ สัมมนฺ ในการศึกษา + อ + อนต	พิจารณาอยู่
สัมมนต์	ล้ + มลฺ อามลฺ ในการศึกษา + อ + อนต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
สัมมนต์	ล้ + มลฺ วิมฺลฺ ในการศึกษา + ตวา	พิจารณาแล้ว
สัมมุขามิ	ล้ + มุท เวจิตเต ในความหลง + ย + มิ	ยอมหลง (ที.)
ลยิตวา	ลี้ ลย ในการศึกษา + ตวา	นอนแล้ว
ลยิตติ	ลี้ ลย ในการศึกษา + สฺลติ	จกนอน
ลริตวา	ลฺร คตจินตยํ ในการศึกษา, ระลึก + ตวา	ระลึกถึงแล้ว (ภ.)
ลลลลลลลล	ล้ + ลกฺช องกเน ในการศึกษาเครื่องหมาย + เณ+ตพพ (อัน...) พึงกำหนด (จ.)	
ลลลลลลลล	ล้ + ลกฺช องกเน ในการศึกษาเครื่องหมาย + เณ+ตวา	กำหนดแล้ว (จ.)
ลลลลลล	ล้ + ลป ลลลาเป ในการศึกษา + อ + อนต	สนทนากันอยู่, เสร็จอยู่
ลไมธานลล	ล้+อว+ ธา ธารณ ในการศึกษา + เณ+นา+อี	(ยัง...) ให้ตั้งลงพร้อมแล้ว, (ยัง...) ให้ประชุมลง, ประชุม
ลไมลริตวา	ล้ + อว + ลฺร คตยํ ในการศึกษา, ถึง + ตวา	ประชุมกันแล้ว
ลวตตต	ล้ + วตฺ วตตเน ในการศึกษา + อ + ต	จงเป็นไป
ลวิซฺชติ	ล้ + วิท ภาเว ในความมี + ย + ติ	ยอมมี, ยอมปรากฏ (ที.)
ลลลลล	ล้ + ลฺร คตจินตยํ ในการศึกษาและคิด +อ+อนต	ท่องเที่ยวไปอยู่
ลลลลล	ล้ + ลฺร คตจินตยํ ในการศึกษาและคิด +อ+อนต+(อี)	ท่องเที่ยวไปอยู่
ลลลลล	ล้ + ทร ทรณ ในการศึกษา + ตวา	รวบรวมแล้ว
ลลลลล	ลฺ สวณ ในการศึกษา + เณ + ต	เพื่ออัน-(ยัง...)ให้ฟัง, ได้ยิน
ลลลลลลลล	ลลฺกฺช วิชฺชปาทาเน ในการศึกษาซึ่งวิชา +ณ+เป+ลลลลล (ยัง...) จกให้ศึกษา	
ลลลลลลลล	ลลฺกฺช วิชฺชปาทาเน ในการศึกษาซึ่งวิชา +ณ+เป+ลลลลล (ยัง...) จกให้ศึกษา	
ลลลลลลลล	ลลฺกฺช วิชฺชปาทาเน ในการศึกษาซึ่งวิชา + ตวา	ศึกษาแล้ว (ภ.)
ลลลล	ลลฺ ภาว ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
ลลลล	ลลฺ + กร กรณ ในการศึกษา + ช	(อัน...) กระทำได้โดยง่าย
ลลลลลลลล	ลลฺกฺช อนาเท ในความไม่เอื้อเพื่อ + ณ+เป + อี	(ยัง...) ให้แห้งแล้ว
ลลลล	ลลฺ ลลลลล ในการศึกษา, แห้ง + อี	แห้งแล้ว
ลลลลล	ลลฺ สวณ ในการศึกษา + ณ + อนต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
ลลลลล	ลลฺ สวณ ในการศึกษา + ณ + อนต + (อี)	ฟังอยู่, เมื่อฟัง

สฺสนาติ	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + ต	ย้อมฟง
สฺสนาถ	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + ถ	จงฟง, ฟงเกิด, ขอจงฟง
สฺสนาปิต	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + เป + ต	(อัน...) ใหฟงแลว, ใหไต้ยึนแลว
สฺสนิตฺวา	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + ตฺวา	ฟงแลว
สฺสนิสฺสถ	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + สฺสถ	จักฟง
สฺสนิสฺสาม	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + สฺสาม	จักฟง
สฺต	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ต	(อัน...) ฟงแลว
สฺตฺวา	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ตฺวา	ฟงแลว
สฺททฺท	สฺ + ทท ทาทะ ในควมรอน + ต	(อัน...) ไทม้ตีแลว
สฺปฺยฺยตฺต	สฺ + ป + ยป อตฺถรณ ในกรปูลาต + ต	(อัน...) ปูลาตตีแลว
สฺปติ	สฺป สฺเย ในกรนอน + อ + ต	ย้อมนอนหลับ (ภฺ.)
สฺปฺปฺสนฺน	สฺ + ป + สฺท ปสาทะ ในควมเลื่อมใส + ต	เลื่อมใสตีแลว
สฺยฺยติ	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ย + เต	(อัน...) ย้อมฟง
สฺวิภตฺต	สฺ + วิ + ภชฺ ภาเค ในกรจําแนก + ต	(อัน...) จัดแจงตีแลว
สฺลวิทิต	สฺ + ล + วิ + ตา กรณ ในกรกระทำ + ต	(อัน...) กระทำด้วยตีแลว
สฺโณม	สฺ สฺวณ ในกรฟง + ณ + ม	ย้อมฟง
สฺลจ	สฺจ สฺลเก ในควมเศร้าโคก + อี	เศร้าโคกแลว
สฺลภติ	สฺภ ทิตฺติทิสํส ในควมรุงเรือง, เปียดเปียน + อ + ต	ย้อมงาม (ภฺ.)
สฺลเชสฺสาม	สฺช สฺลชน ในกรชำระ + ณ + สฺสาม	จักชำระ (จฺ.)
ทต	ทท ทิสํส ในควมเปียดเปียน + ต	(อัน...) เปียดเปียนแลว
ทรายมาน	ทเร ลชฺชํส ในควมละอาย + อ + มาน	ระอาอยู่, เมื่อระอา
ทราทิ	ทร ทรณ ในกรนำไป + อ + ทิ	จงนำไป
ทริสฺสามิ	ทร ทรณ ในกรนำไป + สฺสามิ	จักนำไป
ทสิ	ทสฺ ทาเส ในกรทัวเราะ + อี	ทัวเราะแลว, แยม้แลว
ทสิต	ทสฺ ทาเส ในกรทัวเราะ + ต	ทัวเราะแลว, แยม้แลว
ทสิ	ทสฺ ทาเส ในกรทัวเราะ + อี	ทัวเราะแลว, แยม้แลว
ทิตฺวา	ทา จาเค ในกรสลละ + ตฺวา	ละแลว
ทิสฺเสติ	ทิสฺ ทิสฺเน ในกรเปียดเปียน + อ + ต	ย้อมเปียดเปียน (ภฺ./จฺ./จฺ.)

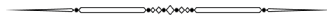
หุดวา	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + ตวา	เป็นแล้ว, เป็นแล้ว, เป็น
โทติ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทตุ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ตุ	จงเป็น, จงยกไว้, จงสำเร็จ
โทถ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น
โหนต	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + หนต	มีอยู่, เป็นอยู่
โหนตุ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + หนตุ	จงมี, จงเป็น
โหม	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โหมิ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	จงมี, จงเป็น
โททิ	หุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ทิ	จงมี, จงเป็น

บรรณานุกรม

- พระพุทธรูปศาสตราจารย์. **ธมฺมปทภูจกถา (ปรโหม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธรูปศาสตราจารย์. **ธมฺมปทภูจกถา (ทุดิโย ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุขมังคลเถระ, **ธมฺมปทภูจกถาคาถาโยชนา**, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวรสามโพธิมหาเถระ, **ธมฺมปทมหาภูทิกกา**, ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยาकरणิ**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรูปปิยเถระ. **ปทฐปสิทฺธิ**. พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ ปรีวรรัต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ชาตวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑**, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, **พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔**, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , **ธรรมบท ภาค ๒ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., **ธรรมบทภาคที่ ๒ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพลโลกิยกุ, **ธรรมบทและธมฺมปทภูจกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๒**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, **ธรรมบท ภาคที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ, **วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒)**, กรุงเทพมหานคร :

- บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , **รูปสัททิตินิ**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.
- พระมหานិยม อุตตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยาकरण ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ์

ชื่อ-ฉายา	พระมหาอดิพิงค์ อุตตมปญโญ (แจ่มสันเทียะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดสุทธาโกษณ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิมลสุทธาภิวัฒน์ ถนนเลียบบคลองมอญ (คลองกรุง ช้อย ๘) แขวงทับยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐
ผลงาน	๑. รุปสิทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามายาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยลักษณะบท

ภาพปก

คุณเมวคล ศรัทธะ (พุดบาทนาลลอรวิ)